00048519

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
Town Hall, Bombay.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 09 April, 2016

Kathâ Sarit Sâgara.

Buch IX—XVIII.

Abhandlungen

der

Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

Band IV.

№ 5.

Kathâ Sarit Sâgara.

Die Märchensammlung

des

Somadeva.

Buch IX—XVIII.

B2259

18519 ae

Herausgegeben

von

Hermann Brockhaus.

Exc 55

Leipzig 1866

in Commission bei F. A. Brockhaus.

ORE
Geo 891.2308
Som/Kal
48519

Vorwort.

Dieses Heft bringt den Schluss der Märchensammlung des Somadeva. Es liegt somit dieses grosse Sammelwerk volksthümlicher Erzählungen des Indischen Volkes vollständig gedruckt vor. Ich glaube kaum, dass unsere Kenntniss des Indischen Märchenstoffes aus andern Werken der profanen Literatur noch eine grosse Bereicherung empfangen wird; nur die religiösen Legenden, namentlich der Buddhisten, werden den Forschern noch manche Stoffe, durch welche die tiefen und innigen Beziehungen zwischen dem Morgen- und Abendlande auch in diesem Gebiete sich ergeben, zuführen.

Zur Herstellung des Textes habe ich dieselben Manuscripte benutzt, die ich in dem Hefte, das in dem zweiten Bande dieser Abhandlungen erschien, verzeichnet habe. *)

Ich darf getrost behaupten, dass der Text, den ich hier liefere, vollständiger und correcter ist, als er in irgendeiner

*) Zur genaueren Einsicht füge ich hier das Verzeichniss der für jedes Capitel benutzten Handschriften bei.

Für	Capitel	51—56	benutzte ich	*W. D. H. S.*
»	»	57—61	»	»	*W. D. S. R.*
»	»	62—74	»	»	*D. S. R.*
»	»	75—93	»	»	*D. H. S. R. G.*
»	»	94—103	»	»	*H. S. R. G.*
»		104	»	»	*H. S. R.*
»	»	105—124	»	»	*D. H. S.*

der von mir benutzten Handschriften vorlag. Orthographische, grammatische, syntaktische und metrische Fehler habe ich zu Tausenden corrigirt, aber dennoch sind noch viele Stellen übrig geblieben, die theils wegen mangelhafter Beschaffenheit der Manuscripte, theils infolge meines nicht zureichenden Wissens, der verbessernden Hand bedürfen. Die Varianten aus den Handschriften mitzutheilen, war unmöglich; ich hätte dazu den doppelten Raum, den der Text einnimmt, gebraucht.

Das ganze Werk des Somadeva enthält, wenn ich richtig gezählt habe, 21526 Çlokas, darunter 763 in den verschiedenen künstlichen Rhythmen gedichtet, also circa 45000 Verszeilen.

Mögen die Kenner dieses Ineditum, denn das ist es im strengsten Sinne des Wortes, mit milder Hand beurtheilen!

Leipzig, September 1866.

Hermann Brockhaus.

IX.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

ALANKARAVATI

NAMA

NAVAMO LAMBAKAH.

Alankâravatî.

Taraṅga 51.

Niçumbha-bhara-namroṛvî-kharvitâḥ parvatà api
yaṃ namanti 'iva nṛityantaṃ, namâmas taṃ Vinàyakam. 1

Evaṃ Vatseçvara-sutaḥ Kauçâmbyâṃ bhavane pituḥ
vasan, Vidyàdharâdhîça-râjyaṃ çrutvà savismayaḥ, 2
Naravàhaṇadattaḥ sa kadâcid mṛigayà-gataḥ
viveça Gomukha-sakho mukta-sainyo mahad vanam. 3
sa tatra dakshiṇena 'akshṇâ sphuratà 'ukta-çubhâgamaḥ
divya-vîṇà-ravonmiçraṃ açṛiṇod gîta-niḥsvanam. 4
gatvâ tad-anusâreṇa nâtidûraṃ, dadarça saḥ
Svayambhv-àyatanaṃ Çaivaṃ, saṃyatâçvo viveça ca. 5
tatra 'upavîṇayantîṃ ca Deveçaṃ devakanyakâm
apaçyad varakanyàbhir bahvîbhiḥ parivâritàm. 6
sà dṛishṭâ tasya hṛidayaṃ prasarat-kànti-nirjharâ
indu-mûrtir iva 'ambhodheḥ kshobhayàmàsa tatkshaṇam; 7
sâpi taṃ sarasa-snigdha-mugdhena 'àlokya cakshushâ
tad-eka-gata-città 'abhûd vismṛita-svara-sàraṇà. 8
Naravàhanadattasya citta-jño Gomukhas tataḥ,
«kà 'iyaṃ? kasya sutà ca?» 'iti yâvat pṛicchati tat-sakhîḥ, 9
tàvac ca sadṛiçî tasyàḥ pûrvaṃ hemâruṇa-prabhà
paççâd avatatàra 'ekà praudhà Vidyàdharî divaḥ. 10
sà ca 'avatîrya kanyâyàs tasyàḥ pârçva upâviçat,
kanyâpy utthâya sà tasyàḥ pâdayor apatat tadà. 11
«sarva-Vidyàdharâdhîçaṃ nirvighnaṃ patim âpnuhi!»
iti praudhâpi sà tasyâḥ kanyâyà âçishaṃ dadau. 12
Naravàhanadatto 'tha tâm upetya praṇamya ca
dattâçisham paryapṛicchat saumyàṃ Vidyâdharîṃ çanaiḥ: 13

«kâ 'iyaṃ kanyâ? bhavaty, amba, tava kâ? kathyatâm!» iti.
tato Vidyâdharî sâ tam uvâca: «çṛiṇu, vacmy adaḥ:» 14

Asti Gaurîguroḥ çaile Çrîsundarapuraṃ puraṃ;
âste 'laṅkâraçîlâkhyas tatra Vidyâdhareçvaraḥ. 15
tasya 'udâra-guṇasya 'asti mahishî Kâñcanaprabhâ;
tasyâṃ tasya ca kâlena râjñaḥ sûnur ajâyata. 16
«esha dharma-paro bhâvî» 'ity âdishṭam Umayâ yadâ
svapne, tadâ Dharmaçîlaṃ nâmnâ tam akarot pitâ. 17
krameṇa yauvana-prâptaṃ Dharmaçîlaṃ sa taṃ sutam
râjâ, saṃyojya-vidyâbhir, yauvarâjye 'bhishiktavân. 18
tataḥ sa yauvarâjya-stho dharmaika-paramo vaçî
arañjayad Dharmaçîlaḥ pitur abhyadhikaṃ prajâḥ. 19
tato 'laṅkâraçîlasya râjñaḥ sâ Kâñcanaprabhâ
antarvatnî satî râjñî tasya-sûte sma kanyakâm. 20
«Naravâhanadattasya bhâryâ 'eshâ cakravartinaḥ
«kanyâ bhavitrî» 'iti tadâ divyâ vâg udaghoshayat. 21
tato 'tra tena 'Alaṅkâravatî 'iti kṛita-nâmakâ
pitrâ, krameṇa 'avardhishṭa bâlâ çaçikalâ 'iva sâ. 22
kâlena yauvana-sthâ ca prâpta-vidyâ nijât pituḥ,
tat tad âyatanaṃ Çambhor bhaktyâ bhramitum udyatâ. 23
tâvac ca Dharmaçîlo 'syâ bhrâtâ çânto yuvâpi san
raho 'laṅkâraçîlaṃ taṃ pitaraṃ sa vyajijñapat: 24
«na mâṃ bhogâ ime,-tâta, prînanti kshaṇa-bhaṅgurâḥ;
«kiṃ tad asti hi saṃsâre, paryanta-virasaṃ na yat? 25
«tathâ ca 'etat tvayâ kiṃ na çrutaṃ Vyâsa-muner vacaḥ?
««sarve kshayânâ nicayâḥ, patanântâḥ samucchrayâḥ, 26
««saṃyogâ viprayogântâ, maraṇântaṃ ca jîvitam.»»
«tad eshu kâ 'ratis, tâta, naçvareshu manasvinâm? 27
«paratra ca saha 'âyânti na bhogâ, na 'artha-saṃcayâḥ;
«ekas tu bândhavo dharmo na jahâti padât padam. 28
«tasmâd vanâya gatvâ 'ahaṃ sâdhayâmy uttamaṃ tapaḥ,
«âsâdayeyaṃ tad yena çâçvataṃ paramaṃ padam.» 29
ity uktavantaṃ taṃ putraṃ Dharmaçîlaṃ samâkulaḥ
râjâ 'Alaṅkâraçîlo 'tha vakti sma 'udaçru-locanaḥ: 30
«bâlasyaiva tava 'akânḍe ko 'yaṃ, putra, mati-bhramaḥ?
«upabhukte hi târuṇye, praçamaḥ sadbhir ishyate. 31
«kṛitadârasya dharmeṇa râjyaṃ pâlayatas tava
«bhogân bhoktum ayaṃ kâlo, na vairâgyasya sâṃpratam.»
etat pitur vacaḥ çrutvâ Dharmaçîlo 'bhyadhât punaḥ:
«na çamâçamayor asti niyamo 'tra vayas-kṛitaḥ; 33
«Îçvarânugṛihîto hi kaçcid bâlo 'pi çâmyati,
«vṛiddho 'pi na çamaṃ yâti kaçcit, kâpurushaḥ punaḥ. 34
«na ca râjye ratir me 'sti na vâ dâra-parigrahe,
«mama taj jîvita-phalaṃ, yac Çivârâdhanaṃ tapaḥ.» 35

iti bruvâṇaṃ yatnenâpy anivâryam avekshya tam,
pitâ 'Alaṅkâraçîlo 'sau vimucya 'açrûṇy abhâshata: 36
«yadi 'yûno 'pi te, putra, vairâgyam idam îdṛiçam,
«nâsti vṛiddhasya me tat kim? aham apy âçraye vanam.» 37
ity uktvâ martya-lokaṃ ca gatvâ, bhârâyutaṃ dadau
brâhmaṇebhyo daridrebhyo ratnânâṃ kâñcanasya ca. 38
etya ca sva-puraṃ, bhâryâm avocat Kâñcanaprabhâm:
«tvayâ mad-âjñayaiva 'iha sthâtavyaṃ nagare nije, 39
«rakshyâ 'Alaṅkâravaty eshâ kanyâ pûrṇe ca vatsare;
«asti vivâha-lagno 'syâs tithâv adyatane çubhaḥ. 40
«Naravâhanadattâya dâsyâmy etâm ahaṃ tadâ,
«sa cakravartî jâmâtâ yâsyati 'idaṃ puraṃ ca naḥ.» 41
ity uktvâ datta-çapathâṃ bhâryâṃ râjâ nivartya saḥ
sasutâṃ vilapantîṃ tâṃ, saputraḥ çiçriye vanam. 42
sâ tu sva-puram adhyâsta tad-bhâryâ *Kâñcanaprabhâ*
duhitrâ saha; sâdhvî strî bhartr-âjñâṃ kâ hi laṅghayet? 43
tat-sutâ 'atha tayâ mâtrâ saha snehânuyâtayâ
Alaṅkâravatî bhrântâ bahûny âyatanâni ca. 44
ekadâ tâṃ ca vakti sma vidyâ Prajñapti-saṃjñikâ:
«Kaçmîreshu Svayaṃbhûni gatvâ kshetrâṇi pûjaya, 45
«Naravâhanadattaṃ hi nirvighnaṃ taṃ patiṃ tataḥ
«sarva-Vidyâdharendraika-cakravartinam âpsyasi.» 46
ity uktvâ vidyayâ gatvâ Kaçmîrân sâ samâtṛikâ,
Alaṅkâravatî Çambhuṃ puṇya-kshetreshv apûjayat. 47
Nandikshetre, Mahâdevagirâv, Amaraparvate,
Sureçvary-adrishu, tathâ vijaye Kapaṭeçvare: 48
evam-âdishu saṃpûjya kshetreshu Girijâpatim,
Vidyâdharendra-kanyâ sâ tad-mâtâ ca gate gṛihân. 49

«tâm etâṃ viddhy Alaṅkâravatîṃ, subhaga, kanyakâm,
«tâṃ ca mâtaram etasyâ viddhi mâṃ Kâñcanaprabhâm. 50
«adya ca 'eshâ mama 'anuktvaiva 'âgatâ 'imaṃ Çivâlayam;
«tataḥ Prajñapti-vidyâto vijñâya 'aham iha 'âgatâ, 51
«tad-mukhâd eva ca jñâtas tvam api 'iha 'âgato mayâ.
«tad etâṃ daivatâdishṭâm upayacchasva me sutâm.» 52
«prâtaç ca so 'syâḥ pitrâ 'uktaḥ prâpto vivâha-vâsaraḥ;
«tad adya, putra, Kauçâmbîṃ svâṃ eva nagarîṃ vraja! 53
«âvâm itaç ca gacchâvaḥ prâtar etya tapovanât
«râjâ 'Alaṅkâraçîlas te dâsyaty etâṃ sutâṃ svayam.» 54
evaṃ tayâ 'ukte, 'laṅkâravatyâs tasyâç ca tasya ca
Naravâhanadattasya kâpy avasthâ dvayor abhût, 55
anyonya-rajanî-mâtra-viçleshâsahanâtmanor,
cakrâhvayor iva 'âsanne dinânte, sâçru-netrayoḥ. 56
dṛishṭvâ tau tâdṛiçau dvâv apy avâdît Kâñcanaprabhâ:
«kim eka-râtri-viçleshe hy adhairyaṃ yuvayor idam? 57

«aniçcitâvadhim dhîrâḥ sahante viraham ciram;
«çrûyatâm Râmabhadrasya Sîtâ-devyâs tathâ kathâ: 58

Râjño Daçarathasya 'âsîd Ayodhyâdhipateḥ sutaḥ
Râmo Bharata-Çatrughna-Lakshmaṇânâm purâ 'agrajaḥ, 59
Vishṇor avatârâṅço Râvaṇotsâdanâya yaḥ;
Sîtâ tasya 'abhavad bhâryâ prâṇeçâ Janakâtmajâ. 60
sa pitrâ Bharata-nyastâ-râjyena vidhi-yogataḥ
preshito 'bhûd vanam sâkam Sîtayâ Lakshmaṇena ca. 61
tatra tasya 'aharat Sîtâm mâyayâ Râvaṇaḥ priyâm
ninâya ca purîm Laṅkâm, pathi hatvâ Jaṭâyusham. 62
tataḥ sa Râmo virahî Sugrîvam, Bâlino badhât
svîkṛitya, Mârutim preshya taf-prâvṛittim abudhyata. 63
gatvâ ca sâgare setum baddhvâ, hatvâ ca Râvaṇam,
Laṅkâm Vibhîshaṇe nyasya, Sîtâm pratyâjahâra saḥ. 64
atha 'âvṛittasya vanataḥ, çâsato Bharatârpitam
tasya râjyam, Ayodhyâyâm Sîtâ garbham adhatta sâ. 65
tâvac ca 'atra prajâ-ceshṭâm jñâtum alpa-paricchadaḥ
svairam paribhramann, ekam so 'paçyat puruṣham prabhuḥ, 66
haste gṛihîtvâ gṛihiṇîm nirasyantam nijâd gṛihât,
«parasya 'iyam gṛiham agâd» iti doshânukîrtanât. 67
«Raksho-gṛihoshitâ Sîtâ Râma-devena na 'ujjhitâ;
«ayam abhyadhiko, yo mâm ujjhati jñâti-veçma-gâm;» 68
iti tad gṛihiṇîm tâm ca bruvatîm tam nijam patim
Râmo râjâ sa çuçrâva, khinnaç ca 'abhyantaram yayau, 69
lokâpavâda-bhîtaç ca Sîtâm tatyâja tâm vane;
sahate viraha-kleçam yaçasvî, na 'ayaçaḥ punaḥ. 70
sâ ca garbhâlasâ daivâd Vâlmîkeḥ prâpad âçramam,
tena 'ṛishiṇâ samâçvâsya tatraiva 'grâhitâ sthitim. 71
«nûnam Sîtâ sadoshâ 'iyam; tyaktâ bhartrâ 'anyathâ katham?
«tad etad-darçanâd nityam pâpam saṃkrâmati 'iha naḥ, 72
«Vâlmîkiḥ kṛipayâ ca 'etâm nirvâsayati na 'âçramât,
«etad-darçana-jam pâpam tapasâ ca vyapohati: 73
«tad eta, yâvad gacchâmo dvitîyam kamcid âçramam;»
iti saṃmantrayâmâsus tatra 'anye munayas tadâ. 74
tad buddhvâ tân sa Vâlmîkir abravîd: «na 'atra saṃçayaḥ,
«çuddhâ 'eshâ praṇidhânena mayâ dṛishṭâ, dvijâ!» iti. 75
tathâpy apratyayas teshâm yadâ, Sîtâ tadâ 'abhyadhât:
«bhagavanto, yathâ vida, tathâ çodhayata 'iha mâm; 76
«açuddhâyâḥ çiraçcheda-nigraḥaḥ kriyatâm mama!»
tac çrutvâ jâta-karuṇâ jagadur munayo 'tra 'te: 77
«asty atra Ṭîṭibhasaro nâmâ tîrtham mahad vane;
«ṭîṭibhî hi purâ kâpi bhartrâ 'anyâsaṅga-çaṅkinâ 78
«mithyaiva dûshitâ sâdhvî cakranda 'açaraṇâ Bhuvam
«Lokapâlâṅç ca; tais tasyâḥ çuddhy-artham tad vinirmitam. 79

«tatra 'eshâ Râghava-badhûḥ pariçuddhim karotu naḥ.»
ity uktavadbhis taiḥ sâkam Jânakî tat saro yayau. 80
«yady aryaputrâd anyatra na svapne 'pi mano mama,
«tad uttareyam sarasaḥ pâram, amba Vasundhare!» 81
ity 'uktvaiva pravishṭâ ca tasmin sarasi sâ satî,
nîtâ ca pâram utsange kṛitvâ 'âvirbhûtayâ Bhuvâ. 82
tatas, tâm te mahâ-sâdhvîm praṇemur munayo 'khilâḥ,
Râghavam çaptum aicchanç ca tat-parityâga-manyunâ. 83
«yushmâbhir âryaputrasya na dhyâtavyam amaṅgalam!
«çaptum arhatha mâm eva pâpâm, añjalir esha vaḥ.» 84
iti yad vârayâmâsa Sîtâ tân sâ pativratâ,
tena te munayas tushṭâs tasyâḥ putrâçîsham dadur. 85
tataḥ sâ tatra tishṭhantî samaye sushuve sutam,
tam ca nâmnâ Lavam cakre sa Vâlmiki-muniḥ çiçum. 86
bâlam âdâya tam tasyâm gatâyâm snâtum ekadâ,
tena çûnyam tad-uṭajam dṛishṭvâ so 'cintayad muniḥ: 87
«sthâpayitvâ 'rbhakam yâti snâtum sâ; tat kuto 'rbhakaḥ?
«nîtaḥ sa çvâpadena 'iha nûnam; anyam sṛijâmi tat, 88
«snâtvâ 'âgatâ 'anyathâ Sîtâ na prâṇân dhârayed iha.»
iti dhyâtvâ, kuçaiḥ kṛitvâ pavitram nirmame 'rbhakam, 89
Lavasya sadṛiçam tam ca sa tatra 'sthâpayad muniḥ;
âgatâ tam ca sâ dṛishṭvâ, muniṃ Sîtâ vyajijñapat: 90
«svako 'yam me sthito bâlas; tad esho 'nyaḥ kuto, mune?»
tac çrutvâ sa yathâvṛittam uktvâ munir uvâca tâm: 91
«bhavitavyam gṛihâṇa 'etam dvitîyam, anaghe, sutam
«Kuça-saṃjñam, mayâ 'ayam yat sva-prabhâvât kuçaiḥ kṛitaḥ.» 92
ity uktâ tena muninâ Sîtâ Lava-Kuçau sutau,
tenaiva kṛita-saṃskârau, vardhayâmâsa tatra tau. 93
bâlâv eva ca tau divyam astra-grâmam avâpatuḥ,
vidyâç ca sarvâ Vâlmîki-muneḥ kshatrakumârakau. 94
ekadâ ca 'âçrama-mṛigam hatvâ tad-mâṅsam âdatuḥ,
arcâ-liṅgam ca Vâlmîkeç cakratuḥ krîḍanîyakam. 95
tena khinno muniḥ so 'tha Sîtâ-devyâ 'anunâthitaḥ
prâyaçcittam tayor evam âdideça kumârayoḥ: 96
«gatvâ Kuvera-sarasaḥ svarṇa-padmâny ayam Lavaḥ
«tad-udyânâc ca mandâra-pushpâny ânayatu drutam; 97
«tair etau bhrâtarâv etal liṅgam arcayatâm ubhau!
«tena 'etayor idam pâpam upaçântim gamishyati.» 98
etac çrutvaiva Kailâsam sa bâlo 'pi Lavo yayau,
âcaskanda Kuverasya saraç ca 'upavanam ca tat; 99
nihatya Yakshân, âdâya padmâni kusumâni ca,
âgacchan pathi sa çrânto viçaçrâma taros tale. 100
atrântare ca Râmasya nara-medhe sulakshaṇam
cinvan purusham, âgacchat tena mârgeṇa Lakshmaṇaḥ. 101
sa Lavam samarâhûtam mohanâstreṇa mohitam
kshatradharmeṇa baddhvâ, tam Ayodhyâm anayat purîm. 102

tâvac ca Sîtâm âçvâsya Lavâgamana-duḥsthitâm,
Vâlmîkiḥ svâçrame tatra jñâni Kuçam abhâshata: 103
«nîto 'yodhyâm avashṭabhya Lakshmaṇena suto Lavaḥ;
«gaccha, mocaya taṃ tasmâd ebhir astrair vinirjitât.» 104
ity uktvâ datta-divyâstras tena gatvâ Kuças tataḥ
yodhyamânânâm Ayodhyâyâm yajñabhûmiṃ rurodha saḥ. 105
jigâya Lakshmaṇaṃ ca 'tra tad-nimittaṃ pradhâvitâm
yuddhe divyair mahâstrais tais; tato Râmas taṃ abhyagât. 106
so 'pi prabhâvâd Vâlmiker jetuṃ na 'straiḥ çaçâka taṃ
Kuçaṃ yatnena, papraccha: «ko 'rthas te? ko bhavân?» 'iti. 107
Kuças tato 'bravîd: «baddhvâ Lakshmaṇena 'grajo mama
«ânîta iha; tasya 'haṃ mocanârtham iha 'gataḥ. 108
«âvâṃ Lava-Kuçau Râma-tanayâv, iti Jânakî
«mâtâ nau vakti ca»; ity uktvâ tad-vṛittântaṃ çaçaṃsa saḥ. 109
tataḥ savâshpô Râmas taṃ Lavaṃ ânâyya, tâv ubhau
kaṇṭhe jagrâha, «saisho 'haṃ pâpo Râma» iti bruvan. 110
atha Sîtâṃ praçaṃsatsu, vîrau paçyatsu tau çiçû
paureshu militeshv atra; sa tau Râmo 'grahît sutau. 111
ânâyya Sîtâ-devîṃ ca Vâlmiker âçramât tataḥ,
tayâ saha sukhâṃ tasthau putra-nyasta-bharo 'tha saḥ. 112

«evaṃ sahante viralâṃ dhîrâç ciram api 'dṛiçam,
«na sahethe yuvâṃ, putrau, kathaṃ ekâm api kshapâm?» 113
ity âtmajâm Alaṅkâravatîṃ parinayotsukâm
Naravâhanadattaṃ ca tam uktvâ, Kâñcanaprabhâ, 114
nabhasâ prâtar âgantum agâd, âdâya tâṃ sutâm;
Naravâhanadatto 'pi Kauçâmbîṃ vimanâ yayau. 115
tatra 'anidraṃ niçi sma 'âha Gomukhas taṃ vinodayan:
«Pṛithvîrûpa-kathâṃ, deva çṛiṇv, imâṃ kathayâmi te: 116

«Asti nâmnâ Pratishṭhânaṃ nagaraṃ Dakshiṇâpathe;
Pṛithvîrûpâbhidhâno 'bhûd râjâ tatra 'tirûpavân. 117
taṃ parijñâninau jâtu çramaṇau dvâv upeyatuḥ,
vilokya 'adbhuta-rûpaṃ ca tâv evaṃ nṛipam ûcatuḥ: 118
«deva, 'vâṃ pṛithivîṃ bhrântau, na 'ca rûpeṇa te samam
«anyaṃ pumâṃsaṃ nârîṃ vâ dṛishṭavantau kvacit, prabho! 119
«kiṃ tu Muktipura-dvîpe râjño Rûpadharasya 'yâ
«asti Hemalatâ-devyâ jâtâ Rûpalatâ sutâ, 120
«sâ 'ekâ te sadṛiçî kanyâ, tasyâç ca 'eko bhavân api;
«yuvayor yadi saṃyogo bhavet, syât sukṛitaṃ tataḥ.» 121
iti çramaṇa-vâkyena samaṃ Madana-sâyakâḥ
praviçya çruti-mârgeṇa 'râjñas tasya 'alagan hṛidi. 122
tataḥ samutsuko râjâ nijaṃ citrakarottamam
Kumâridatta-nâmânaṃ Pṛithvîrûpaḥ samâdiçat: 123

«paṭe yathâval likhitâṃ samâdâyâ mad-âkṛitim,
«etâbhyâṃ saha bhikshubhyâṃ dvîpaṃ Muktipuraṃ vraja! 124
«tatra Rûpadharâkhyasya râjñas tad-duhitus tathâ
«yuktyâ Rûpalatâyâs tvaṃ mad-âkâraṃ pradarçaya! 125
«paçya kiṃ sa nṛipas tâṃ me dadâti tanayâṃ na vâ;
«tâṃ ca Rûpalatâṃ citre likhitvâ tvam iha 'ânaya!» 126
evam uktvâ 'bhilekhya svaṃ rûpaṃ citrapaṭe, sa tam
sabhikshukaṃ citrakaraṃ dvîpaṃ taṃ prâhiṇod nṛipaḥ. 127
te cà kramâc citrakara-çramaṇâḥ prasthitâs tataḥ
prâpuḥ Putrapuraṃ nâma nagaraṃ vâridhes taṭe. 128
tataḥ pravahaṇârûḍhâ gatvaiva 'mbudhi-vartmanâ
te taṃ Muktîpura-dvîpam avâpuḥ pañcabhir dinaiḥ. 129
tatra citrakaro gatvâ râja-dvâri sa cîrikâm,
«mama citrakaras tulyo nâsti» 'ity udalambayat. 130
tad buddhvaiva samâhûto râjñâ Rûpadhareṇa saḥ
praviçya râja-bhavanaṃ, taṃ praṇamya vyajijñapat: 131
«pṛithvîṃ bhrântvâ mayâ, deva, na dṛishṭaç citrakṛit samaḥ;
«tad devâsura-martyânâṃ âlikhâmi kam, âdiça!» 132
tac çrutvâ 'nâyya nṛipatiḥ sutâṃ Rûpalatâṃ purâḥ,
«imâm âlikhya mat-putrîṃ darçaya!» 'ity âdideça tam. 133
tataḥ Kumâridattaḥ sa citrakṛid râjakanyakâṃ
âlikhya, darçayâmâsa tad-rûpâm eva tâṃ paṭe. 134
atha Rûpadharo râjâ tushṭo, matvâ vicakshaṇam,
pṛicchati sma sa taṃ citrakaraṃ jâmâtṛi-lipsayâ: 135
«bhadra, pṛithvî tvayâ bhrântâ; tad brûhi, yadi kutracit
«rûpe mad-duhitus tulyâ dṛishṭâ strî purusho 'pi vâ?» 136
ity uktas tena râjñâ sa citrakṛit pratyuvâca tam:
«na 'etat-tulyâ mayâ dṛishṭâ nârî kvâpy athavâ pumân; 137
«ekas tu Pṛithvîrûpâkhyaḥ Pratishṭhâne mahîpatiḥ
«dṛishṭaḥ samo 'syâs; tena 'eshâ yujyate yadi, sâdhu tat. 138
«tulya-rûpâ yadâ tena na prâptâ râjakanyakâ,
«tadâ nave 'pi târuṇye sa tishṭhaty aparigrahaḥ. 139
«mayâ ca, deva, dṛishṭvaiva sa râjâ locana-priyaḥ
«abhilikhya paṭe samyag gṛihîto 'rûpa-kautukât.» 140
tac çrutvâ, «kiṃ paṭaḥ so 'sti?» 'ity uktas tena sa bhûbhṛitâ,
«asti!» 'ity uktvâ ca taṃ citrakaraḥ paṭaṃ adarçayat. 141
tatra dṛishṭvâ sa tad rûpaṃ Pṛithvîrûpasya bhûpateḥ
râjâ Rûpadharo dadhre vismayâghûrṇitaṃ çiraḥ, 142
jagâda ca: «vayaṃ dhanyâ, yair atra likhito 'py ayam
«dṛishṭo râjâ; namas tebhyaḥ, sâkshât paçyanti ye tv amum.» 143
etat pitṛi-vacaḥ çrutvâ, dṛishṭvâ citre ca taṃ nṛipam,
sotkâ Rûpalatâ na 'anyac çuçrâva na dadarça cà. 144
tâṃ Mâra-mohitâṃ dṛishṭvâ sutâṃ, sa nṛipatis tadâ
Kumâridattaṃ taṃ citrakaraṃ Rûpadharo 'bhyadhât: 145
«nâsty âlekhya-visaṃvâdas tava; tad duhitur mama
«etasyâḥ pratirûpaḥ sa Pṛithvîrûpa-nṛipaḥ patiḥ. 146

«tad etaṃ mat-sutâ-citrapaṭaṃ nîtvâ, 'adya satvaram
«Pṛithvîrûpa-nṛipâya 'etâṃ mat-sutâṃ gaccha darçaya! 147
«âkhyâhi ca yathâvṛittaṃ tat; tasmai yadi rocate,
«tad iha drutam âyâtu pariṇetuṃ mad-âtmajâm.» 148
ity uktvâ pûjayitvâ 'rthaiḥ, sa-sahasthita-bhikshukam
râjâ citrakaraṃ taṃ sa sva-dûtaṃ ca visṛishṭavân. 149
te gatvâ 'mbudhim uttîrya, citrakṛid-dûta-bhikshukâḥ
sarve prâpuḥ Pratishṭhânaṃ Pṛithvîrûpa-nṛipântikam. 150
tatra prâbhṛitaṃ dattvâ, kâryaṃ tat te yathâ-kṛitam
sa-Rûpadhara-saṃdeçaṃ râjñe tasmai nyavedayan. 151
sa ca citrakṛid etasmai bhûbhṛite tâm adarçayat
Kumâridattaç citrasthâṃ priyâṃ Rûpalatâṃ tataḥ. 152
râjñas tasyâ vapushy asya lâvaṇya-sarasi 'kshataḥ
magnâ dṛishṭis tathâ, na 'etâm uddhartum açakad yathâ; 153
sa hi kânti-sudhâ-syandamayîṃ tâṃ carvayan nṛipaḥ
na 'atṛipyad adhikotkaṇṭhaç, cakoraç candrikâm iva. 154
prâha citrakaraṃ tâṃ ca: «vandyo vedhâḥ karaç ca te,
«yena 'idaṃ nirmitaṃ rûpaṃ, yena ca 'âlikhitaṃ, sakhe! 155
«tad Rûpadhara-bhûpasya pratipannaṃ vaco mayâ:
«yâmi Muktipura-dvîpam upayacche ça tat-sutâm.» 156
ity uktvâ citrakṛid-dûta-bhikshûn saṃmânya tân dhanaiḥ,
âsîc citrapaṭaṃ paçyan Pṛithvîrûpa-nṛipo 'tra saḥ. 157
udyânâdishu nîtvâ ca taddinaṃ virahâturaḥ,
lagnaṃ niçcitya, so 'nyedyuç cakre râjâ prayâṇakam. 158
yukto vividha-hasty-açvaiḥ, sâmantai, râjasûnubhiḥ,
sa-Rûpadhara-dûtais taiç citrakric-çramaṇaiç ca saḥ, 159
gajendraṃ Maṅgalaghaṭaṃ râjâ 'âruhya vrajan, dinaiḥ
prâpya Vindhyâṭavî-dvâraṃ, sâyaṃ tatra sthito 'bhavat. 160
dvitîye 'hni samâruhyâ Çatrumardana-saṃjñakam,
gacchaṅs tâm aṭavîṃ râjâ Pṛithvîrûpo viveça saḥ. 161
yâvad yâti manâk, tâvad agra-yâyi nijaṃ balam
palâyamânam âvṛittam akasmât sa vyalokayat. 162
«kim etad?» iti saṃbhrântaṃ taṃ ca 'abhyetyaiva tatkshaṇam,
râjaputro gajârûḍho Nirbhayâkhyo vyajijñapat: 163
«deva, 'agrato 'timahatî Bhilla-senâ 'abhidhâvitâ;
«tair vâraṇâ naḥ pañcâçad-mâtrâ Bhillai rane hatâḥ, 164
«sahasraṃ ca padâtînâm, açvânâṃ ça çata-trayam;
«asmadîyaiç ca Bhillânâṃ dve sahasre nipâtite; 165
«eko hy asmad-bale dṛishṭaḥ kabandho, dvau ca tad-bale.
«tato 'smat-sainikâ bhagnâs tad-bâṇâçani-pîḍitâḥ.» 166
tac çrutvâ kupito râjâ Pṛithvîrûpaḥ pradhâvya saḥ,
jaghâna senâṃ Bhillânâṃ, Kauravânâm iva 'Arjunaḥ. 167
Nirbhayâdibhir anyeshu vidruteshv atha dasyushu,
sa ciccheda 'eka-bhallena Bhilla-senâpateḥ çiraḥ. 168
bâṇa-vraṇa-galad-raktas tasya 'ibhaḥ Çatrumardanaḥ
sadhâtu-nirjharodgâram Añjanâdriṃ vyaḍambayat. 169

tato labdha-jayâvṛitte tat-sainye çithile 'khile,
palâyya hata-çeshâs te Bhillâ daça diço yayuḥ. 170
tato nirvṛitta-saṃgrâmaḥ Pṛithvîrûpo mahîpatiḥ,
sa Rûpadhara-dyûtena stûyamâna-parâkramaḥ, 171
vraṇitâṇîka-viçrântyai tasyâm eva 'ṭavî-bhuvi
vijayî sarasî-tîre divasaṃ vasati sma tam. 172
prâtas tataḥ prayâtaç ca sa râjâ, kramaço vrajan
tat prâpa nagaraṃ Putrapuraṃ tîra-sthaṃ ambudheḥ. 173
tatra 'ekâhaṃ viçaçrâma tatratyena mahîbhṛitâ
Udâracaritâkhyena, racitoçita-satkriyaḥ. 174
tenaiva 'upahṛitair yânapâtrais tîrtvâ ca sâgaraṃ,
ashṭabhir divasaiḥ prâpa dvîpaṃ Muktipuraṃ sa tat. 175
buddhvâ Rûpadharas tac ca râjâ hṛishṭas tam abhyagât,
milataḥ sma ca tau bhûpau kṛita-kaṇṭhagrahau mithaḥ. 176
tatas tena samaṃ Pṛithvîrûpo râjâ sa tat-puraṃ
viveça, paura-nârîṇâṃ pîyamâna iva 'ikshaṇaiḥ. 177
tatra Hemalatâ râjñî sa ca Rûpadharo nṛipaḥ
drishṭvâ 'anurûpaṃ duhitur bhartâraṃ, taṃ nananduḥ. 178
atha sva-saṃpad-ucitai râjñâ Rûpadhareṇa saḥ
âcârair arcitas tasthau Pṛithvîrûpo 'tra pârthivaḥ. 179
anyedyuç ca ciroṭkâyâ, vedîm âruhya çobhane
lagne, Rûpalatâyâḥ sa sotsavaḥ pâṇim agrahît. 180
«satyaṃ çrutaṃ tvayâ pûrvam» iti vaktum iva çrutim
prâpa 'utphullâ tayor dṛishṭir anyonyaṃ rûpa-darçinoḥ. 181
ratnâni lâja-moksheshu dvayo Rûpadharas tayoḥ
dadau tathâ, yathâ saisha mene ratnâkaro janaiḥ. 182
nirvṛitte ca sutodvâhe, citrakṛic-çramaṇân sa tân
saṃpûjya vastrâbharaṇaiḥ, sarvân anyân apûjayat. 183
tataḥ pure sthitas tasmin Pṛithvîrûpa-nṛipo 'tra saḥ
tad-dvîpocitam âhâraṃ lebhe pânaṃ ca sânugaḥ. 184
nṛitta-gîtâdibhir yâte dine, naktaṃ viveça ca
sotko Rûpalatâ-vâsabhavanaṃ so 'vanîpatiḥ, 185
âstîrṇa-ratna-paryaṅkaṃ, ratna-kuṭṭima-çobhitam,
ratna-stambhobhitâbhogaṃ, ratnâ-dîpa-prakâçitam. 186
tatra bheje tayâ sâkaṃ sa Rûpalatayâ yuvâ
cira-saṃkalpa-guṇitaṃ yathecchaṃ suratotsavam. 187
surata-çrama-suptaç ca pathadbhir vandi-mâgadhaiḥ
bodhitaḥ prâtar utthâya, tasthau candro yathâ divi. 188
evaṃ daça dinâny atra Pṛithvîrûpa-nṛipo 'vasat
dvîpe, nava-navair bhogair vilasan çvaçurâhṛitaiḥ. 189
ekâdaça-dine yuktaḥ sa Rûpalatayâ tataḥ
gaṇakânumato râjâ pratasthe kṛita-maṅgalaḥ. 190
kṛitânuyâtraḥ çvaçureṇa 'â samudra-tataṃ ca saḥ
badhvâ saha pravahaṇâny âruroha 'nugânvitaḥ. 191
dinâshṭakena tîrtvâ 'abdhiṃ, tîrasthe milite bale
Udâracarite ca 'agra prâpte, Putrapuraṃ yayau. 192

tatra 'upacaritas tena râjñâ viçramya kânicit
dinâni, sa tataḥ prâyât Pṛithvîrûpo nareçvaraḥ. 193
priyâm Rûpalatâm hastiny âropya Jayamaṅgale,
Kalyâṇagiri-nâmânam âtmanâ 'âruhya ca dvipam, 194
gacchan kramâd aviratair so 'tha râjâ prayâṇakaiḥ,
utpatâkâ-dhvajam prâpa Pratishṭhânam nijam puram. 195
tatra Rûpalatâm dṛishṭvâ, rûpa-darpam purâṅganâḥ
jahus tatkâlam âçcarya-nirnimesha-vilocanâḥ. 196
râjadhânîm praviçya 'atha Pṛithvîrûpaḥ kṛitotsavaḥ,
dadau citrakṛite tasmai grâmân râjâ dhanam ca saḥ; 197
çramaṇau pûjayitvâ ca vasubhis tau yathocitam,
sâmantân sacivân râjaputrâṅç ca samamânayat. 198
tataḥ sa Rûpalatayâ priyayâ sahitas tayâ
jîvaloka-sukham tatra bheje pṛithvîpatiḥ kṛitî. 199

---

ity âkhyâya kathâm mantrî Gomukhas tat-sukhonmukhaḥ
Naravâhanadattâya, tam uvâca 'utsukam punaḥ: 200
«evam vishahyate dhîraiḥ sukleço virahaç ciram,
«tvam punaḥ sahase na 'ekâm api, deva, niçâm katham? 201
«prâtar bhavân Alaṅkâravatîm hi parineshyati.»
Gomukhena 'evam ukte ca, tatra tatsamayâgataḥ 202
Yaugandharâyaṇa-suto Marubhûtir abhâshata:
«adṛishṭa-smara-samtâpaḥ svasthas tvam kim na jalpasi! 203
«tâvad dhatte pumân dhairyam vivekam çîlam eva ca,
«yâvad patati Kâmasya sâyakânâm na gocare. 204
«dhanyâḥ Sarasvatî Skando Jinaç ca jagati trayaḥ,
«patânta-lagna-tṛiṇavat kshipto vyâdhûya yaiḥ Smaraḥ.» 205
Marubhûtau vadaty evam, udvignam vikshya Gomukham,
Naravâhanadattas tam samarthayitum abhyadhât: 206
«vinodanârtham etad me Gomukho yuktam uktavân;
«snigdho hi virahâyâse sâdhuvâdam dadâti kim? 207
«samâçvâsyo yathâ-çakti svajanair virahâturaḥ,
«ataḥ param sa jânâti devaç ca 'asama-sâyakaḥ.» 208
ity-âdi jalpan çṛiṇvaṅç ca tâs tâḥ 'parijanât kathâḥ,
Naravâhanadattas tâm triyâmâm ativâhayat. 209
atha sa prâtar utthâya vihitâvaçyaka-kriyaḥ,
gaganâd avarohantîm apaçyat Kâñcanaprabhâm, 210
bhartrâ 'Alaṅkâraçîlena Dharmaçîlena sûnunâ
tayâ 'Alaṅkâravatyâ ca sva-duhitrâ samanvitâm. 211
te ca 'avatîrya sarve 'pi tat-samîpam upâgaman,
abhyanandac ca tân so 'pi, tam ca te 'pi yathocitam. 212
tâvac ca hema-ratnâdi-bhâra-vâhâḥ sahasraçaḥ
anye 'py avataranti sma tatra Vidyâdharâ divaḥ. 213
vijñâya 'etam ca vṛittântam, Vatsa-râjaḥ samantrikaḥ
sapatnîkaç ca tatra 'âgât tanayotkarsha-harshitaḥ. 214

yathârha-vihitâtithye tasmin Vatseçvare, 'tha sah
râjâ 'Alaṅkâraçîlas tam uvâca praṇayânatah; 215
«râjann, Alaṅkâravatî kanyâ 'iyam tanayâ mama,
«jâtaiva ca 'eshâ vyâdishtâ gaganodgatayâ girâ 216
«Naravâhanadattasya bhâryâ 'mânushya sutasya te
«sarva-Vidyâdharendrânâm bhâvinaç cakravartinah. 217
«tad etasmai dadâmy enâm, lagno hy adya 'anayoh çubhah;
«etad-artham militvâ 'ham ebhih sarvair iha 'âgatah.» 218
etad Vidyâdharendrâsya tasya Vatseçvaro vacah,
«mahân anugraha» iti bruvann abhinananda sah. 219
atha nija-vidyâ-vibhavât
pâṇitalotpâditena toyena
abhyukshati sma so 'ṅgana-
bhûmim Vidyâdharâdhiçah. 220
tatra 'utpede vedî
kanakamayî divya-vastra-samchannâ,
nânâ-ratnamayam câpy
akritrimam kautukâgâram. 221
«uttishtha! lagna-velâ
«prâptâ, snâhi!» 'ity uvâca tad anu kritî
'tam Naravâhanadattam
râjâ 'Alaṅkâraçîlo 'sau. 222
snâtâya kautuka-bhrite,
vedîm ânîya, dhrita-badhû-veçâm
hrishto 'Laṅkâravatîm
sa dadau manasâ 'âtmajâm tasmai. 223
mani-kanaka-vastra-bhûshaṇa-
bhâra-sahasrâṇi divya-nârîç ca
agnau lâja-visargeshv
adadâc ca sa sâtmajo duhituh. 224
nirvritte ca vivâhe,
sarvân sammânya tad anu ca 'âmantrya,
saha patnyâ putrena ca
nabhasâiva yathâgatam sa yayau. 225
atha vikshya tathâ 'upacaryamâṇam
praṇatair Khêcara-râjabhis tanûjam
udayonmukham, atîva Vatsa-râjo
muditas tam ciram utsavam tatâna. 226
sa ca Naravâhanadattah
sadvritta-manoramâm udâra-guṇâm
prâpyâ 'Alaṅkâravatîm,
vâṇîm iva sukavir, âsta tad-rasikah. 227

Taraṅga 52.

Tato 'laṅkâravatyâ sa yukto Vâtseçvarâtmajaḥ
Naravâhanadatto 'tra nava-badhvâ pitur gṛihe, 1
tac-ceṭikânâṃ divyena nṛitya-gîtena rañjitaḥ,
âpânaṃ sevamânaç ca sacivaiḥ saha tasthivân. 2
ekadâ ca tam âgatya sâ çvaçrûḥ Kâñcanaprabhâ
Alaṅkâravatî-mâtâ vihitâtithyam abravît: 3
«âgaccha 'asmad-gṛihaṃ; paçya tat Sundarapuraṃ puram;
«ramasva tatra 'upavaneshv Alaṅkâravatî-yutaḥ!» 4
etac çrutvâ «tathâ» 'ity uktvâ, pitur âvedya, tad-girâ
Vasantakaṃ samâdâya, badhvâ saha samantrikaḥ 5
çvaçrvâ vidyâ-prabhâveṇa tayaiva sa vinirmitam
vimâna-varam âruhya, pratasthe vyoma-vartmanâ; 6
vimâna-sthaç ca gaganât so 'dhastât pravilokayan
sthalî-parimitâṃ pṛithvîṃ samudrân parikhâ-laghûn 7
. . . . . .
. 8
çvaçrû-bhâryâdibhiḥ sâkaṃ kramât prâpa Himâcalam,
nâditaṃ Kimnarî-gîtaiḥ, svarbadhû-saṅgha-sundaram. 9
tatra 'âçcaryâṇi subahûny esha paçyann, avâptavân
Naravâhanadatto 'tha tat Sundarapuraṃ puram. 10
sauvarṇai ratna-nicitaiḥ prâsâdair, Himavaty api
Sumeru-çikhara-bhrântiṃ kurvadbhir, upaçobhitam; 11
vyomâvatîrṇaç ca 'uttîrya vimânât praviveça tat
sânâthya-darçanâd nṛityad iva lolair dhvajâṅçukaiḥ. 12
prâviçad râjadhânîṃ ca sa çvaçrvâ kṛita-maṅgalaḥ
Alaṅkâravatî-yuktaḥ savayasya-Vasantakaḥ. 13
tatra taṃ divasaṃ divyair bhogaiḥ çvaçrû-prabhâva-jaiḥ
uvâsa sukṛitî svarga iva çvaçura-veçmani. 14
anyedyus taṃ ca sâ çvaçrûr avocat Kâñcanaprabhâ:
«asti svayambhûr bhagavân nagare 'smiṃn Umâpatiḥ; 15
«sa dṛishṭa-pûjito bhogaṃ mokshaṃ caiva prayacchati.
«Alaṅkâravatî-pitrâ tatra 'udyânaṃ kṛitaṃ mahat, 16
«tîrthaṃ Gaṅgâsaraḥ-saṃjñam anvarthaṃ ca 'avatâritam;
«taṃ tatra 'arcayituṃ devaṃ vihartuṃ ca 'adya gacchata.» 17
evaṃ çvaçrvâ tayâ 'uktas tac Çârvodyânaṃ saha 'anugaiḥ
Naravâhanadatto 'gâd Alaṅkâravatî-sakhaḥ, 18
tarubhiḥ kâñcana-skandhai ratna-çâkhâ-manoramaiḥ
muktâ-gucchâccha-kusumaiḥ kântaṃ vidruma-pallavaiḥ. 19
tatra Gaṅgâsaraḥ-snâtaḥ pûjitomâpatiç ca saḥ
babhrâma ratna-sopânâ vâpîḥ kâñcana-paṅkajâḥ. 20
tâsâṃ tîreshu hṛidyeshu kalpavallî-griheshu ca
saha 'Alaṅkâravatyâ sa vijahâra 'anugânvitaḥ, 21

divyair âpâna-saṃgîtaiḥ parihâsaiç ca peçalaiḥ
Marubhûty-ârjava-kṛitai ramate sma ca teshu saḥ. 22
mâsa-mâtram uvâsa 'evaṃ kṛiḍann udyâna-bhûmishu
Naravâhanadatto 'tra çvaçrû-vidyâ-vibhûtibhiḥ. 23
tato devocitair vastrair alaṅkâraiç ca pûjitaḥ,
sabadhûkaḥ sahâmâtyaḥ Kâñcanaprabhayâ tayâ 24
âyayau sa vimânena tenaiva saha sânugaḥ
Kauçâmbîṃ, sahito badhvâ pitror datteḳshaṇotsavaḥ. 25

tatra Vâsavadattâyâ Vatsarâjasya ca 'agrataḥ
Alaṅkâravatîm âha mâtâ sâ Kâñcanaprabhâ: 26
«duḥkhaṃ sthâpyâs tvayâ bhartâ na 'îrshyâ-kopena jâtucit,
«tat-pâpa-jo hi virahaḥ, putri, gâḍhânutâpa-kṛit. 27
«îrshyâvatyâ mayâ pûrvaṃ duḥkhaṃ yat sthâpitaḥ patiḥ,
«tato 'dya paçcâttâpena dâhye, tasmin gate vanam.» 28
ity uktvâ, tâṃ samâçlishya vâshpa-samruddha-netrayâ
Kâñcanaprabhayâ jâgme, kham utpatya, nijaṃ puram. 29

tatas tasmin dine yâte, prâtaḥ kṛitvâ 'ucitâḥ kriyâḥ
Naravâhanadatte 'tra sthite sva-sacivânvite, 30
Alaṅkâravatî-pârçvaṃ praviçyaiva vilâsinî
ekâ 'abravîd: «bhîta-bhîtâ, devi, strî; raksha raksha mâm!» 31
«esha hi brâhmaṇo hantum âgato mâṃ vahiḥ sthitaḥ;
«etad-bhayât pravishṭâ 'ahaṃ palâyya çaraṇârthinî.» 32
«mâ bhaishîr! brûhi vṛittântaṃ: ko 'yaṃ? kiṃ tvâṃ jighâṅsati?»
iti pṛishṭâ ca sâ vaktuṃ bhûya eva pracakrame: — 33

Açokamâlâ nâma 'aham asyâm eva puri, prabho,
Balasenâbhidhânasya kshatriyasya 'âtmasaṃbhavâ. 34
sâ 'ahaṃ kanyâ satî pûrvaṃ rûpa-lubdhena yâcitâ
Haṭhaçarmâbhidhânena vipreṇa 'arthavatâ pituḥ. 35
«na 'ahaṃ durâkṛitiṃ ghora-mukham icchâmy amuṃ patim;
«dattâ na 'âse gṛihe 'sya», 'iti pitaraṃ ca 'aham abruvam. 36
tac çrutvâpy akarot tâvad Haṭhaçarmâ gṛihe pitâ
prâyaṃ, yâvad ahaṃ dattâ tena 'asmai badha-bhîruṇâ. 37
tato vivâhya 'anicchantîm apy anaishît sa mâṃ dvijaḥ,
ahaṃ gatâ ca, taṃ tyaktvaiva, 'anyaṃ kshatriyaputrakam. 38
so 'bhûtho 'rtha-saṃdarpâd yat tena Haṭhaçarmaṇâ,
tad dvitîyo mayâ kshatrakumâro dhanavân çritaḥ; 39
tasya tena 'agninâ râtrau gatvaiva 'uddîpitaṃ gṛiham.
tatas tena vimuktâ 'ahaṃ tṛitîyaṃ kshatriyaṃ gatâ; 40
tasyâpy âdîpitaṃ tena niçi veçma dvijanmanâ.
tatas tenâpy ahaṃ tyaktâ samprâptâ kândiçîkatâṃ, 41
jambukâd avikâ 'iva, atha bibhyatî hantu-kâmataḥ
Haṭhaçarma-dvijât tasmât padât padam amuñcataḥ. 42
ihaiva yushmad-bhṛityasya balino Vîraçarmaṇaḥ
râjaputrasya dâsîtvaṃ çaraṇyasya 'aham âçrayam. 43
tad buddhvâ, mayi nairâçya-vidhuro virahâturaḥ
tvag-asthi-çeshaḥ saṃvṛitto Haṭhaçarmâ sa durmatiḥ. 44

mad-rakshârtham pravrittaç ca bandhanâya 'iha tasya sah
râjaputro mayâ, devi, Viraçarmâ nivâritah. 45
adya mâm nirgatâm daivâd drishtvâ, 'âkrishta-kripânikah
Hathaçarmâ sa hantum mâm ito yâvat pradhâvitah, 46
tena 'âgatâ palâyya 'iha pratîhâryâ dayârdrayâ
mukta-dvârâ pravishtâ 'aham, sa ca jâne sthito vahih. — 47
ity uktavatyâm tasyâm ca, Hathaçarmânam âtmanah
Naravâhanadattas tam agram ânâyayad dvijam, 48
krodhâd Açokamâlâm tâm paçyantam dîptayâ driçâ,
vikritam, kshurikâ-hastam, kopa-kampâṅga-samdhikam, 49
uvâca ca 'etam: «kubrahman! striyam hansi, dâhasy api
«tad-artham para-veçmâni! kim evam pâpakâry asi?» 50
tac çrutvâ sa dvijo 'vâdîd: «dharmadârâ 'iyam mama;
«tyaktvâ mâm ca 'anyato yâtâ, saheya tad aham katham?» 51
ity ukte tena, vignâ sâ 'Açokamâlâ tadâ 'abravît:
«bho lokapâlâ, brûta 'etat: kim na yushmâsu sâkshishu 52
«anicchantî hathâd nîtâ vivâhya 'aham iha 'amunâ,
«kim tadâ ca mayâ na 'uktam: ««na 'âsishye 'sya grihesh»»» iti.» 53
evam ukte tayâ, tatra divyâ vâg evam abhyadhât:
«yathaiva 'Açokamâlâ 'iyam vakti, satyam tathaiva tat. 54
«na ca 'eshâ mânushî; tattvam etadîyam niçamyatâm: —
Asty Açokakaro nâma vîro Vidyâdhareçvarah; 55
tasya 'aputrasya ca 'ekaiva daivâd ajani kanyakâ;
Açokamâlâ-nâmnâ sâ 'avardhata 'asya pitur grihe. 56
yauvana-sthâ ca sâ tena dîyamânâ 'anvayârthinâ
na kamçid aicchad bhartâram atirûpâbhimânatah. 57
tena çâpam adât so 'syai nirbandha-kupitah pitâ:
«mânushyam vraja! nâma 'atra bhavitâ ca svam eva te. 58
«parineshyati ca 'atra tvâm virûpo brâhmano hathât;
«tam tyaktvâ, tad-bhayâd bhartrîn kramena trîn upaishyasi. 59
«tato 'py upadrutâ tena dâsîtvena 'âçrayishyasi
«râjaputram balîyânsam; na caiva sa nivartsyati. 60
«drishtvâ ca dhâvite tasmin hantu-kâme, palâyitâ
«pravishtâ râja-bhavanam çâpâd asmâd vimokshyase.» — 61
«evam yâ 'Açokamâlâ sâ pitrâ Vidyâdharî purâ
«çaptâ, tenaiva nâmnâ 'adya sâ 'eshâ jâtâ 'atra mânushî. 62
«jâtaç ca saisha çâpânto 'mushyâ; gatvâ 'adhunâ padam
«Vaidyâdharam svam, tatra-sthâm pravekshyati nijâm tanum. 63
«tato 'bhirucitâkhyena Vidyâdhara-mahîbhujâ
«vrittena bhartrâ sahitâ çâpam samsmritya munsyate.» 64
ity uktvâ viratam vâcâ divyayâ; sâpi tatkshanam
Açokamâlâ sahasâ gata-jîvâ 'apatad bhuvi. 65
drishtvâ ca tad, Alankâravatî vâshpâyitekshanau
Naravâhanadattaç ca sapârçvasthau babhûvatuh. 66
sa tu duhkha-jitâmarsho râgândho vilapann api
akasmâd Hathaçarmâ 'abhûd harshotphullânano dvijah. 67

«kim etad?» iti pṛishṭaç ca sarvair vipro jagâda saḥ:
«mayâ janma smṛitam pûrvam, tac ca vacmi, niçamyatâm: — 68
Himâdrâv asti Madanapuram nâma 'uttamam puram;
Pralambabhuja ity asti tatra Vidyâdhareçvaraḥ. 69
tasya 'udapadyata Sthûlabhujâkhyas tanayaḥ, prabho!
sa ca râjasuto bhavyo yauvana-stho 'bhavat kramât. 70
tataḥ Surabhivatsâkhyo Vidyâdhara-patiḥ svayam
sakanyo gṛiham âgatya Pralambabhujam âha tam: 71
«iyam Surabhidattâkhyâ sutâ tvat-sûnave mayâ
«dattâ Sthûlabhujâya; 'adya guṇavân sa vahatv imâm.» 72
tac çrutvâ pratipadyaiva, samâhûya sva-sûnave
sa Pralambabhujas tasmây etam artham nyavedayat. 73
tataḥ sa tam Sthûlabhujo rûpa-darpât suto 'bravît:
«pariṇeshye na, tâta, 'enâm; rûpeṇa 'eshâ hi madhyamâ.» 74
«kim, putra, 'asyâ virûpeṇa? mânyâ hy eshâ mahânvayâ;
«pitrâ dattâ mayâ ca 'âttâ tvat-kṛite; mâ 'anyathâ kṛithâḥ!» 75
ity uktaç ca punas tena pitrâ Sthûlabhujaḥ sa tat
na 'akarod yat, tatas tam sa çaçâpa kupitaḥ pitâ: 76
«rûpâhaṅkâra-doshena mânushye 'vatara 'amunâ!
«bhavishyasi ca tatra tvam vikṛito vikaṭânanaḥ. 77
«bhâryâm Açokamâlâkhyâm prâpya çâpa-cyutâm haṭhât,
«prâptâsi viraha-kleçam anicchantyâ tayâ 'ujjhitaḥ. 78
«tasyâç ca 'anya-prasaktâyâḥ kṛite duḥkha-kṛiçîkṛitaḥ
«karishyasy agnidâhâdi-pâtakam râga-mohitaḥ.» 79
ity-ukta-çâpam rudatî tam Pralambabhujam tadâ
sâdhvî Surabhidattâ sâ pâda-lagnâ vyajijñapat: 80
«dehi çâpam mamâpy eva! samâ 'astu gatir âvayoḥ!
«mâ bhûd me bhartur ekasya kleço mad-aparâdhataḥ!» 81
evam uktavatîm tushṭaḥ sâdhvîm tâm parisântvayan,
sa Pralambabhujaḥ sûnor evam çâpântam abhyadhât: 82
«yadaiva 'Açokamâlâyâḥ çâpa-moksho bhavishyati,
«tadaiva jâtîm smṛitvâ 'ayam çâpâd asmâd vimokshyate; 83
«prâpya ca sva-tanum çâpam saṃsmaran, nirahaṅkṛitiḥ
«acirât tvâm vivâhya, 'iha tvad-yukto bhavitâ sukhî.» 84
ity uktâ tena sâ sâdhvî kathamcid dhṛitim âdadhe. —
«tam ca jânîta mâm Sthûlabhujam çâpâd iha cyutam. 85
«dṛishṭam mayâ ca 'ahaṅkâra-doshâd duḥkham idam mahat;
«puṃsâm adṛishṭe dṛishṭe vâ çreyo 'haṅkâriṇâm kutaḥ? 86
«kshîṇo me ca sa çâpo 'dya», 'ity uktvâ muktvâ ca tâm tanum,
Haṭhaçarmâ sa sampede Vidyâdhara-kumârakaḥ. 87
Açokamâlâ-deham ca nîtvâ vidyâ-prabhâvataḥ
adṛiçyam eva cikshepa Gaṅgâyâm ânṛiçaṃsyataḥ; 88
vidyâ-prabhâvânîtaiç ca tat-toyair abhitaḥ kshaṇât
akshâlayad Alaṅkâravatî-vâsagṛiham ca tat, 89
Naravâhanadattam ca natvâ tam bhâvinam prabhum,
sva-kârya-siddhaye prâyâd utpatya sa nabhas tataḥ. 90

vismiteshv atha sarveshu, prasaṅgâd atra Gomukhaḥ
Anaṅgarati-saṃbaddhâm imâm akathayat kathâm: 91

Asti Çûrapuraṃ nâma yathârthaṃ nagaraṃ bhuvi.
Mahâvarâha ity âsîd râjà tatra 'ari-mardanaḥ. 92
Gaury-ârâdhanatas tâsya devyâṃ Padmaratau sutâ
jajñe 'naṅgaratir nâma bhûpasya 'ananya-saṃtateḥ. 93
kâlena yauvanârûḍhâ sâ ca rûpâbhimâninî
na 'icchati sma patiṃ kaṃcid yâcamâneshu râjasu. 94
«yaḥ çûro rûpavàn ekaṃ vijñânaṃ vetti çobhanam,
«tasmai mad-âtmâ dâtavya», ity uvâca tu niçcayât. 95
atha tatra 'àyayur vîrâç catvàro Dakshiṇâpathât
tat-prepsavaḥ çrutodantâs, tad-îpsita-guṇânvitâḥ. 96
dvâḥsthair âveditâṅs tâṅç ca pravishṭân pricchati sma saḥ
Mahâvarâho nṛipatir Anaṅgarati-saṃnidhau: 97
«nâma kiṃ? kasya yushmâkaṃ jâtir vijñânaṃ eva ca?»
etad râja-vacaḥ çrutvâ teshv ekas taṃ vyajijñapat: 98
«Pañcaphuṭṭika-nàmâ 'ahaṃ, çûdro; vijñànam asti me,
«vayàmi pratyahaṃ pañca phuṭṭikâyugalàni yat; 99
«tebhya ekaṃ prayacchâmi brâhmaṇàya, dadâmi ca
«dvitîyaṃ Parameçâya. tṛitîyaṃ ca vase svayam, 100
«caturthaṃ, me bhaved bhâryâ yadi, tasyai dadâmi tat,
«çarîra-yâtrâṃ vikrîya pañcamena karomy aham.» 101
atha dvitîyo 'py âcakhyâv: «ahaṃ Bhâshâjña-saṃjñakaḥ,
«vaiçyo; rutaṃ vijànâmi sarveshâṃ mṛiga-pakshiṇâm.» 102
tatas tṛitîyo 'py avadad: «ahaṃ Khaḍgadharâbhidhaḥ,
«kshatriyaḥ; khaḍga-yuddhena jîye, na 'anyena kenacit.» 103
caturthaç ca 'abravîj: «Jîvadattâkhyo 'haṃ, dvijottamaḥ;
«Gaurî-prasâda-vidyâbhyâṃ jîvayâmi mṛitâṃ strîyam.» 104
evam uktavatâṃ teshâṃ çûdra-viṭ-kshatriyâs trayaḥ
rûpaṃ çauryaṃ balaṃ caiva çaçaṅsuḥ pṛithag âtmanaḥ; 105
brâhmaṇo rûpa-varjaṃ tu bala-vîryaṃ çaçaṅsa saḥ.
tato Mahâvarâhaḥ svaṃ kshattâram avadad nṛipaḥ: 106
«nîtvâ viçrâmaya 'etâṅs tvaṃ saṃprati sva-gṛihe 'khilân!»
tac çrutvâ sa «tathâ» 'ity uktvâ kshattâ tân anayad gṛiham. 107
tato 'bravîd sa râjâ tâm Anaṅgaratim âtmajâm:
«eshâṃ caturṇâṃ vîrâṇâṃ, putri, ko 'bhimatas tava?» 108
çrutvâ 'etat pitaraṃ taṃ sâ prâha 'Anaṅgaratis tadâ:
«caturṇâm api, tâta, 'eshâṃ na 'eko 'py abhimato mama. 109
«çûdraç ca vàyakaç ca 'ekaḥ; kriyate tasya kiṃ guṇaiḥ?
«vaiçyo dvitîyaḥ, paçv-âdi-rutair jñâtaiç ca tasya kim? 110
«tàbhyâṃ katham ahaṃ dadyâm âtmânaṃ kshatriyà satî?
«tṛitîyas tu tulya-varṇo me bhavati kshatriyo guṇî, 111

«kiṃ tu sevopajîvî sa daridraḥ prâṇa-vikrayî;
«pṛithvîpati-sutâ bhûtvâ kathaṃ syâṃ tasya gehinî? 112
«caturtho brâhmaṇo Jîvadatto 'py abhimato na me;
«sa virûpo vikarmasthaḥ patito veda-varjitaḥ; 113
«sa te daṇḍayitum yuktaḥ, kiṃ tu tasmai dadâsi mâm?
«varṇâçramâṇâṃ dharmasya râjâ tvaṃ, tâta, rakshitâ. 114
«khaḍga-çûrâc ca nṛipater dharma-çûraḥ praçasyate,
«khaḍga-çûra-sahasrâṇâṃ dharma-çûro bhavet patiḥ.» 115
ity-âdy uktavatîm etâṃ sutâm antaḥpuraṃ nîjam
visṛijya ca, samuttasthau snânâdy-arthaṃ sa bhûpatiḥ. 116
dvitîye 'hni ca te vîrâ gṛihât kshattur vinirgatâḥ
babhramur nagare tatra catvâro 'pi sakautukâḥ. 117
tâvac ca Padmakabalo nâma 'atra vyâla-vâraṇaḥ
bhagnâlâno janaṃ mathnan çâlâyâ niragâd madât. 118
so 'py adhâvac ca tân dṛishṭvâ vîrân hantuṃ mahâ-gajaḥ,
te câpi tasya 'bhimukhâḥ prâdhâvann udyatâyudhâḥ. 119
tataḥ Khaḍgadharâkhyo yas tad-madhye kshatriyaḥ, sa tân
anyân nivârya trîn, eko gajam abhyâpapâta tam. 120
lulâva ca karaṃ tasya garjato 'gra-prasâritam
ekenâpi prahâreṇa visakâṇḍâvahelayâ. 121
pâdamadhyena nirgatya darçayitvâ ca lâghavam,
prahâraṃ pradadau pṛishṭhe dvitîyaṃ tasya dantinaḥ. 122
tṛitîyena ca ciccheda tasya pâdâv ubhâv api;
tato muktâratir hastî sa papâta mamâra ca. 123
taṃ dṛishṭvâ vikramaṃ tasya janaḥ sarvo visismiye,
râjâ Mahâvarâhas tad buddhvâ citrîyate sma ca. 124
anyedyuḥ sa gajârûḍho mṛigayâyai nṛipo yayau,
vîrâḥ Khaḍgadharâdyâs te catvâro 'pi tam anvaguḥ. 125
tatra vyâghra-mṛiga-kroḍân sasainye râjñi nighnati,
adhâvan kupitâḥ siṅhâḥ çruta-vâraṇa-vṛiṅhitâḥ. 126
abhyâpatantam ekaṃ ca siṅhaṃ Khaḍgadharo 'tha saḥ
ekena tîkshṇa-nistriṅça-prahâreṇa dvidhâ 'akarot. 127
dvitîyaṃ ca gṛihîtvaiva caraṇe vâma-pâṇinâ
âsphoṭya bhûtale siṅhaṃ cakâra gata-jîvitam. 128
Bhâshâjño Jîvadattaç ca Pañcaphuṭṭika eva ca
ekaikaḥ siṅham ekaikaṃ tathaiva 'asphoṭayad bhuvi. 129
evaṃ krameṇa te, râjñaḥ paçyataḥ, pâda-câribhiḥ
lîlayâ bahavo vîraiḥ siṅha-vyâghrâdayo hatâḥ. 130
tataḥ savismayas tushṭaḥ kṛitâkheṭaḥ sa bhûmipaḥ
viveça sva-puraṃ, te 'pi vîrâḥ kshattur gṛihaṃ yayuḥ. 131
sa ca râjâ praviçya 'antaḥpuraṃ, çrânto 'pi tatkshaṇam
tatraiva 'ânâyayâmâsa tâm Anaṅgaratiṃ sutâm. 132
âkhyâya teshâṃ vîrâṇâm ekaikasya parâkramam
âkheṭake yathâ dṛishṭaṃ, tâm uvâca 'ativismitâm: 133
«Pañcaphuṭṭika-Bhâshâjñâv asavarṇâv ubhau yadi,
«vipro 'pi Jîvadattaç ced rûpa-hîno vikarma-kṛit, 134

«tat kshatriyasya dosho 'sti tasya Khaḍgadharasya kaḥ
«supramâṇa-surûpasya bala-vikrama-çâlinaḥ? 135
«yena hastî hatas tâdṛig, yaḥ pinashṭi ca bhûtale
«gṛihîtvâ pâdataḥ siṁhân, khaḍgena 'nyân nihanti ca. 136
«daridraḥ sevakaç ca 'iti doshas tasya 'ucyate yadi,
«ahaṃ taṃ sevyam anyeshâṃ karishyâmi 'îçvaraṃ kshaṇât. 137
«tat taṃ vṛiṇîshva bhartâraṃ, yadi te, putri, rocate.»
ity uktâ tena sâ 'Anaṅgaratiḥ pitrâ jagâda tam: 138
«tarhy ânîteshu sarveshu teshu vîreshv iha tvayâ,
«gaṇakaḥ pṛicchyatâṃ tâvat; paçyâmaḥ, kiṃ bravîti saḥ.» 139
evaṃ tayâ 'uktaḥ sa nṛipo vîrân ânâyya tatra tân,
tat-saṃnidhau sânurodhaḥ papraccha gaṇakaṃ svayam: 140
«paçya, 'Anaṅgarates eshâṃ madhyât kena samaṃ mithaḥ
«asty ânukûlyaṃ, lagnaç ca bhavet tasyâḥ kadâ çubhaḥ?» 141
tac çrutvâ pṛishṭa-nakshatras teshâṃ sa gaṇakottamaḥ
gaṇayitvâ ciraṃ kâlaṃ, râjânaṃ tam abhâshata: 142
«na cet kupyasi me, deva, sphuṭaṃ vijñâpayâmi tat;
«asti tvad-duhitur na 'eshâm ekenâpy anukûlatâ. 143
«na ca 'iha 'asti vivâho 'syâ, eshâ çâpa-cyutâ 'atra yat
«Vidyâdharî; sa çâpo 'syâs tribhir mâsair nivartsyati. 144
«tasmâd mâsa-trayaṃ tâvat pratîkshantâm amî iha;
«na 'eshâ sva-lokaṃ yâtâ cet, tata etad bhavishyati.» 145
etad mauhûrtikasya 'asya vacaḥ sarve 'pi tatra te
çraddadhus, tatra caiva 'âsan vîrâ mâsa-trayâvadhi. 146
gate mâsa-traye, râjâ tân vîrân gaṇakaṃ ca tam
svâgram ânâyayâmâsa tâm Anaṅgaratiṃ ca saḥ. 147
dṛishṭvâ ca 'adhika-saundaryâm akasmât tâṃ sutâṃ nṛipaḥ
jaharsha, gaṇakas tâṃ tu prâpta-kâlâm amanyata. 148
«idânîṃ brûhi, yad yuktaṃ; te hi mâsâs trayo gatâḥ»;
iti yâvac ca taṃ râjâ gaṇakaṃ pṛicchati sma saḥ, 149
tâvaj jâtiṃ nijâṃ smṛitvâ sâ 'Anaṅgaratir, ânanam
âchâdya svottarîyeṇa, mânushîṃ tâṃ tanuṃ jahau. 150
«evam eshâ sthitâ kiṃsvid?» iti râjñâ svayaṃ mukham
yâvad udghâṭyate tasyâs, tâvat sâ dadṛiçe mṛitâ, 151
vyâvṛitta-netra-bhramarâ vivarṇa-vadanâmbujâ
haṁsa-mañju-svaronmuktâ padminî 'iva himâhatâ. 152
tataḥ sa sadyas tac-çoka-vajrapâtâhato bhuvi
bhûbhṛit papâta niçceshṭaḥ sva-paksha-cheda-mûrchitaḥ. 153
râjñî Padmaratiḥ sâpi vyâmoha-patitâ 'âyayau
bhrashṭâbharaṇa-pushpâ kshmâm ibha-bhagnâ 'iva mañjarî. 154
muktâkrande parijane, teshu vîreshu duḥkhishu,
labdha-saṃjñaḥ kshaṇâd râjâ Jîvadattam uvâca tam: 155
«na 'atra 'eshâṃ çaktir anyeshâm, adhunâ 'avasaras tu te;
«pratijñâtaṃ tvayâ: "«nârîṃ jîvayâmi mṛitâm»" iti. 156
«yadi vidyâ-balaṃ te 'sti, taj jîvaya sutâṃ mama!
«dâsyâmi tubhyam eva 'etâṃ viprâya prâpta-jîvitâm.» 157

iti râjño vacaḥ çrutvâ Jîvadatto, 'bhimantritaiḥ
abhyukshya toyais tâṃ râjaputrîm, âryâm imâṃ jagau: 158
«aṭṭâṭṭahâsa-hasite
«karaṅka-mâlâkule durâloke
«Câmuṇḍe vikarâle!
«sâhâyyaṃ me kuru tvaritam!» 159
evaṃ tena kṛite yatne Jîvadattena, sâ yadâ
bâlâ na jîvitaṃ prâpa, vishaṇṇaḥ so 'vadat tadâ: 160
«dattâpi Vindhyavâsinyâ vidyâ me nishphalâ gatâ;
«tad etena 'upahâsyena kiṃ kâryaṃ jîvitena me?» 161
ity uktvâ Jîvadattaḥ svaṃ çiraç chettuṃ mahâsinâ
yâvat pravartate, tâvad udagâd bhâratî divaḥ: 162
«bho Jîvadatta, mâ kârshîḥ sâhasaṃ! çriṇu saṃprati:
«eshâ 'Anaṅgaprabhâ nâma sad-Vidyâdharâ-kanyakâ 163
«pitroḥ çâpena mânushyam iyantaṃ kâlam âgatâ,
«tyaktvâ 'adya 'etâṃ tanuṃ, yâtâ sva-lokaṃ sva-tanuṃ çritâ. 164
«tad Vindhyavâsinîm eva gatvâ, 'ârâdhaya tâṃ punaḥ!
«tat-prasâdâd imâṃ prâpsyasy api Vidyâdharîṃ satîm. 165
«na ca 'eshâ divyabhoga-sthâ çocyâ râjño na câpi te.»
ity uddîrya yathâ-tattvaṃ divyâ vâg viraraâma sâ. 166
tataḥ sutâyâḥ saṃskâraṃ kṛitvâ râjâ jahau çucam
sadâro 'pi; yayus te 'nye trayo vîrâ yathâgatam. 167
Jîvadattas tu jâtâstho gatvâ tâṃ Vindhyavâsinîm
tapasâ 'ârâdhayâmâsa; svapne sâpy âdideça tam: 168
«tushṭâ tava 'aham; uttishṭha çriṇu ca, 'idaṃ bravîmi te: —
Asti Vîrapuraṃ nâma nagaraṃ Tuhinâcale, 169
Vidyâdharâdhirâjo 'sti Samaro nâma tatra ca;
tasya 'Anaṅgavatî-devyâḥ sutâ 'Anaṅgaprabhâ 'ajani. 170
sâ rûpa-yauvanotsekâd na 'aicchat kaṃcit patiṃ yadâ,
tadâ 'atidurgraha-kruddhau pitarau çapataḥ sma tâm: 171
«mânushyaṃ vraja! tatrâpi na bhartṛi-sukham âpsyasi,
«kanyaiva shoḍaçâbdâ tâṃ tyaktvâ tanum iha 'eshyasi. 172
«martyo virûpo bhâvî ca khaḍga-siddho 'tha te patiḥ
«munikanyâbhilâshena çâpâd martyatvam âgataḥ, 173
«anicchantîm api tvâṃ ca martyalokaṃ sa neshyati;
«tvayâ tasya viyogo 'tra bhavishyaty avinîtayâ. 174
«pûrva-janmani tena 'ashṭau hṛitâ yat para-yoshitaḥ,
«tena 'ashṭa-janma-bhogârhaṃ duḥkhaṃ so 'nubhavishyati. 175
«tvaṃ ca 'atra janmany ekasminn ashṭânâm iva janmanâm
«duḥkhaṃ prâpsyasi vidyânâṃ bhraṅçena manujî-kṛitâ. 176
«sarvasyaiva hi pâpishṭha-saṃparkaḥ pâpa-bhâgadaḥ,
«sama-pâpaḥ punaḥ strînâṃ bhartrâ pâpena saṃgamaḥ. 177
«nashṭa-smṛitiḥ patîṅç ca 'atra bahûn prâpsyasi mânushân,
«tvayâ 'ucita-vara-dvesha-durgraho vihito yataḥ. 178
«yo 'yâcata samânas tvâṃ Dyucaro Madanaprabhaḥ,
«bhûtvâ sa mânusho bhûbhṛid, ante bhâvî patis tava. 179

«tatas tvaṃ çâpa-nirmuktâ sva-lokaṃ punar âgatâ
«tam eva Dyucarî-bhûtaṃ saṃprâpsyasy ucitaṃ patim.» 180
tad evaṃ pitṛi-çaptâ sâ bhûtvâ 'Anaṅgaratiḥ kshitau,
prâptâ 'dya pitror nikaṭaṃ jâtâ 'Anaṅgaprabhâ punaḥ. — 181
«ato Vîrapuraṃ gatvâ, jitvâ tat-pitaraṃ raṇe
«jânantam api kaulîna-rakshitaṃ, tâm avâpnuhi! 182
«imaṃ gṛihâṇa khaḍgaṃ ca, yena hasta-gatena te
«gatir bhavishyaty âkâçe, kiṃca 'ajeyo bhavishyasi.» 183
ity uktvâ 'rpita-khaḍgâ sâ tasya devî tirodadhe,
sa ca prabubudhe divyaṃ khaḍgaṃ haste dadarça ca. 184
atha 'utthâya prahṛishṭâtmâ Jîvadatto nutâṃbikaḥ,
tat-prasâdâmṛitâpyâya-çântâçesha-tapaḥ-klamaḥ, 185
khaḍga-hastaḥ kham utpatya, paribhramya Himâlayam,
prâpa Vîrapura-sthaṃ taṃ Samaraṃ Dyucareçvaram. 186
tena yuddha-jitena 'atra pradattâṃ pariṇîya saḥ
tâm Anaṅgaprabhâṃ bheje divyâṃ saṃbhoga-saṃpadam. 187
kaṃcit kâlaṃ sthitaç ca 'atra çvaçuraṃ Samaraṃ sa tam
Jîvadatto jagâda 'evaṃ tâṃ ca 'Anaṅgaprabhâṃ priyâm: 188
«manushya-lokaṃ gacchâvas, taṃ praty utkaṇṭhito 'smi yat;
«prâṇinâṃ hi nikṛishṭâpi janmabhûmiḥ parâ-priyâ.» 189
etac çrutvâ vacas tasya çvaçuraḥ so 'nvamanyata,
sâ tv Anaṅgaprabhâ kṛicchrâd anumene vijânatî. 190
atha 'aṅkopâttayâ sâkam Anaṅgaprabhayâ tayâ
Jîvadattaḥ sa nabhaso martyalokam avâtarat. 191
dṛishṭvâ 'atra ramyam ekaṃ ca parvataṃ, sâ jagâda tam
çrântâ 'Anaṅgaprabhâ: «kshipram iha viçrâmyatâm!» iti. 192
tatas «tathâ» 'iti tatraiva so 'vatîrya tayâ saha,
cakâra 'âhâra-pânâdi, tattad-vidyâ-prabhâvataḥ. 193
tato 'naṅgaprabhâṃ Jîvadatto 'sau vidhi-coditaḥ
tâm uvâca: «priye, kiṃcid madhuraṃ gîyatâṃ tvayâ!» 194
tac çrutvâ gâtum ârebhe sâ bhaktyâ Dhûrjaṭeḥ stutim;
tena tad-gîta-çabdena so 'tha nidrâm agâd dvijaḥ. 195
tâvad âkheṭaka-çrânto nirjharâṃbho-'bhilâshukaḥ
râjâ Harivaro nâma pathâ tena kila 'âyayau. 196
sa tena gîta-çabdena, çrutena hariṇo yathâ,
âkṛishṭo 'bhyâpatat tatra, ratham unmucya, kevalaḥ. 197
çakunaiḥ pûrvam âkhyâta-çubho 'paçyat sa bhûpatiḥ
tâm Anaṅgaprabhâṃ satyâm Anaṅgasya prabhâm iva. 198
tadâ tad-gîta-rûpâbhyâṃ nîtaṃ tasya vihastatâm
nirbibheda yathâ-kâmaṃ hṛidayaṃ Madanaḥ çaraiḥ. 199
sâpi taṃ vîkshya sahasâ subhagaṃ, Pushpadhanvanaḥ
patitâ gocare 'naṅgaprabhâ kshaṇam acintayat: 200
«ko 'yam? kim ayam unmukta-pushpacâpo Manobhavaḥ?
«kiṃ mûrto gîta-tushṭasya Çarvasya 'anugraho mayi?» 201
iti saṃcintya papraccha sâ taṃ madana-mohitâ:
«kas tvaṃ? kathaṃ vanaṃ ca 'idam âgato 'sy? ucyatâm!» iti. 202

tato yathâ 'àgato, yaḥ sa, sarvaṃ tasyai çaçaṅsa tat
sa râjà; tàm atha 'apricchat: «kà tvaṃ, sundari? çaṅsa me! 203
«yaç ca supta-sthito 'tra 'ayam esha kaḥ, kamalânane?»
iti taṃ pṛishṭavantaṃ ca saṃkshepeṇa jagàda sà: 204
«ahaṃ Vidyàdharî khaḍga-siddhaç ca 'esha patir mama;
«dṛishṭa-màtre 'pi jâtâsmi sânuràgâ 'dhunà tvayi. 205
«tad ehi, tàvad gacchâvas tvadîyaṃ nagaraṃ drutam,
«yàvat prabudhyate na 'ayaṃ; tatra vakshyàmi vistarât.» 206
çrutvâ 'etat tad-vaco râjà, pratipadya «tathâ» 'iti saḥ,
trailokya-râjya-saṃpràpti-harshaṃ Harivaro dadhe. 207
«nṛipam aṅke gṛihîtvâ 'imaṃ gacchâmy utplutya khaṃ javât»;
ity Anaṅgaprabhà sà 'antaḥ satvarà samacintayat. 208
tàvac ca bhrashṭa-vidyâ 'abhûd bhartṛi-droheṇa tena sâ,
smarantî pitṛi-çâpaṃ ca vishâdaṃ sahasâ yayau. 209
tad dṛishṭvâ, kâraṇaṃ pṛishṭvâ, sa râjà tàm abhâshata:
«na vishâdasya kàlo 'yam; prabudhyeta 'esha te patiḥ. 210
«daivâyattaṃ ca vastv etac çocituṃ na 'arhasi, priye!
«ko hi sva-çirasaḥ chàyàṃ vidheç ca 'ullaṅghayed gatim? 211
«tad ehi yàma!» ity uktvà tàṃ sa çraddhita-tad-giram
aṅke Harivaraç cakre râjà 'Anaṅgaprabhàṃ drutam. 212
tato nidhânaṃ labdhvâ 'iva tushṭo gatvà javât tataḥ,
râjà 'àruroha sva-rathaṃ sa bhṛityair abhinanditaḥ. 213
tena sva-nagaraṃ prâpa sa manaḥ-çîghra-gâminà
rathena ramaṇî-yuktaḥ, prajànàṃ datta-kautukaḥ. 214
sva-nâma-làñchane tasmin so 'naṅgaprabhayà tayà
saha divya-sukhas tasthau tato Harivaro nṛipaḥ. 215
sâpy Anaṅgaprabhà tatraiva 'àsît tad-anurâginî,
vismṛitya sva-prabhâvaṃ taṃ sarvaṃ çàpa-vimohitâ. 216
atrântare sa tatra 'adrau Jîvadatto na kevalam
prabuddho na 'aikshata 'Anaṅgaprabhâṃ yâvat svam apy asim. 217
«kva sà 'Anaṅgaprabhà? kashṭaṃ! kva sa khaḍgo 'pi? kiṃ nu tam
«hṛitvà gatà sà? kiṃ vâ tau nîtau dvâv api kenacit?» 218
ity udbhrànto bahûn kurvan vitarkân, sa dina-trayam
girim taṃ vicinoti sma dahyamànaḥ smarâgninâ. 219
tato 'vatîrya cinvâno vanâni divasân daça
sa babhràma, na ca 'apaçyat tasyâḥ padam apî kvacit. 220
«hà durjana vidhe! kṛicchràt sa dattâpi kathaṃ tvayâ
«khaḍga-siddhyâ saha hṛitâ priyâ 'Anaṅgaprabhâ mama?» 221
ity âkrandan nirâhâro bhramann, ekam avâptavân
gràmaṃ, tatra viveça 'ekam âḍhyaṃ dvija-gṛihaṃ ca saḥ. 222
gṛihiṇî tatra subhagà suvastrà ca 'upaveçya tam
âsane Priyadattâkhyà, sva-ceṭîḥ çîghram âdiçat: 223
«tvaritaṃ Jîvadattasya pâdau kshàlayata! 'asya hi
«nirâhârasya virahâd dinam adya trayodaçam.» 224
tac çrutvâ vismito Jîvadatto 'ntar vimamarça saḥ:
»iha 'Anaṅgaprabhà prâptà kiṃ? kim eshâ 'atha yoginî? 225

iit dhyâyan dhauta-pâdo bhukta-tad-datta-bhojanaḥ,
praṇataḥ Priyadattâṃ tâṃ atyârtyâ pricchati sma saḥ: 226
«ekaṃ brûhi: kathaṃ vetsi mad-vṛittântam, anindite?
«dvitîyaṃ câpi kathaya: priyâ-khaḍgau kva me gatau?» 227
tac çrutvâ tam avocat sâ Priyadattâ pativratâ:
«bhartur anyo na me citte svapne 'pi kurute padam; 228
«putra, bhrâtṛi-samân anyân paçyâmi purushân aham,
«na ca me 'narcito yâti kadâcid atithir gṛihât: 229
«tat-prabhâvena jânâmi bhûtaṃ bhavyaṃ ca bhâvi ca.
«sâ ca 'Anaṅgaprabhâ nîtâ râjñâ Harivareṇa te, 230
«supte tvayi vidher yogât tad-mârgâgâminâ tadâ
«gîtâkṛishṭopayâtena sva-nâma-pura-vâsinâ. 231
«sâ ca çakyâ na te prâptuṃ, sa hi râjâ mahâbalaḥ;
«sâ punas tam api tyaktvâ kulaṭâ 'nyatra yâsyati. 232
«khaḍgaṃ ca Devî prâdât te tat-prâptyai; tad vidhâya saḥ
«tasyâṃ hṛitâyâṃ divyatvâd Devyâ eva 'ntikaṃ gataḥ. 233
«kiṃca Devyaiva te 'naṅgaprabhâ-çâpopavarṇane
«svapne bhâvi yad âdishṭaṃ, tat kathaṃ vismṛitaṃ tava? 234
«tad esha bhavitavye 'rthe vyâmohas te vṛithaiva kaḥ?
«pâpânubandhaṃ muñca 'enaṃ bhûyo bhûyo 'tiduḥkhadam! 235
«kiṃ ca 'adhunâ tava tayâ pâpayâ 'anyânuraktayâ
«mânushî-bhûtayâ, bhrâtas, tvad-droha-bhrashṭa-vidyayâ?» 236
ity uktaḥ sa tayâ sâdhvyâ tyaktânaṅgaprabhâ-spṛihaḥ,
tac-câpala-viraktâtmâ Jîvadatto jagâda tâm: 237
«çântas tvad-vacasâ mohaḥ satyena, 'amba, 'amunâ mama;
«kâmaṃ na çreyase kasya saṃgamaḥ puṇya-karmabhiḥ? 238
«pûrva-pâpa-vaçâd etad duḥkham âpatitaṃ mama;
«tat-kshâlanâya yâsyâmi tîrthâny ujjhita-matsaraḥ. 239
«ko me 'naṅgaprabhâ-hetor vaireṇa 'arthaḥ paraiḥ saha?
«jita-krodhena sarvaṃ hi jagad etad vijîyate.» 240
iti yâvat sa vakty atra, tâvat tasyâḥ patis gṛihe
âyayau Priyadattâyâ dhârmiko 'tithi-vatsalaḥ. 241
kṛitâtithyena tenâpi tyâjito duḥkham atra saḥ
viçramya, tîrtha-yâtrâyai prâyâd, âpricchya tâv ubhau. 242
tataḥ krameṇa sarvâṇi pṛithivyâṃ tîrthâni so 'bhramat
visoḍhâneka-kântâra-kashṭo mûla-phalâçanaḥ. 243
bhrânta-tîrthaç ca tâm eva sa yayau Vindhyavâsinîm;
tatra tepe tapas tîvraṃ nirâhâraḥ kuçâstare. 244
tapas-tushṭâ ca sâ sâkshâd uvâca 'evaṃ tam Ambikâ:
«uttishṭha, putra! yûyaṃ hi catvâro mâmakâ gaṇâḥ, 245
«Pañcamûla-Caturvaktra-Mahodaramukhâs trayaḥ,
«tvaṃ caturthaç ca Vikaṭavadanâkhyaḥ kramottamaḥ. 246
«te yûyaṃ jâtu Gaṅgâyâ vihartuṃ pulinaṃ gatâḥ,
«tatra snântî ca yushmâbhir dṛishṭâ 'ekâ munikanyakâ, 247
«Câpalekhâ 'iti Kapilajaṭâkhyasya muneḥ sutâ.
«prârthyate sma ca sarvaiḥ sâ bhavadbhir madanâturaiḥ. 248

««kanyâ 'aham, apayâta!»» 'iti tayâ 'ukte, te trayo 'pare
«tûshṇîm âsaṅs, tvayâ sâ tu haṭhâd bâhâv agṛihyata. 249
«krandati sma ca sâ: ««tâta, tâta! trayasva mâm!»» iti.
«tac çrutvâ nikaṭa-stho 'tra sa kruddho munir âgamat. 250
«taṃ dṛishṭvâ sâ tvayâ muktâ; tato yushmân çaçâpa saḥ
«««manushya-yoniṃ, pâpishṭhâḥ, sarve yâta!»» 'iti tatkshaṇam. 251
«prârthitaḥ so 'tha çâpânṭam evaṃ vo munir abhyadhât:
«««yadâ 'Anaṅgaratî râjasutâ yushmâbhir arthitâ 252
«««gatâ Vaidyâdharaṃ lokaṃ, mokshyadhve 'mî tadâ trayaḥ.
«««tvaṃ tu Vidyâdharî-bhûtâṃ prâpya 'etâṃ hârayishyasi; 253
«««tataḥ prâptâsi, Vikaṭavadana, vyasanaṃ mahat,
«««cirâc ca Devîm ârâdhya çâpâd asmâd vimokshyase. 254
«««tvayâ 'asyâç Câpalekhâyâ hasta-sparço yataḥ kṛitaḥ,
«««paradârâpahâroṭthaṃ pâpam asti ca te bahu.»»» 255
«iti ye mad-gaṇâ yûyaṃ çaptâs tena maharshiṇâ,
«te 'tha jâtâḥ stha catvâraḥ pravîrâ Dakshiṇâpathe; 256
«Pañcaphuṭṭika-Bhâshâjñau yau tau, Khaḍgadharaç ca yaḥ,
«sakhâyas te trayas, tvaṃ tu caturtho Jîvadattakaḥ. 257
«te ca trayo, 'naṅgaratau prayâtâyâṃ nijaṃ padam,
«iha 'âgatyaiva nirmuktâ mat-prasâdena çâpataḥ. 258
«tvayâ ca 'ârâdhitâsmy adya, tataḥ çâpa-kshayaç ca te;
«tad âgneyîṃ gṛihîtvâ 'imâṃ dhâraṇâṃ sva-tanuṃ tyaja! 259
«ashṭa-janmopabhogyaṃ ca pâtakaṃ, tat sakṛid daha!»
ity uktvâ dhâraṇâṃ dattvâ Devî tasya tiro dadhe. 260
sa martya-dehaṃ pâpaṃ ca dagdhvâ dhâraṇayâ tayâ,
Jîvadattaç cirâc çâpa-mukto jajñe gaṇottamaḥ. 261
devânâm apy aho yena pâpena kleça îdṛiçaḥ
para-strî-saṃgamoṭthena, hâ 'anyeshâṃ tena kâ gatiḥ? 262
tâvac ca tatra sâ 'Anaṅgaprabhâ Harivare pure
râjño Harivarasya 'antaḥpurâṇâṃ prâpa mukhyatâṃ. 263
sa ca râjâ tad-ekâgra-manâs tasthau divâ-niçam,
sva-mantriṇi Sumantrâkhye nyasta-râjya-mahâ-bharaḥ. 264
ekadâ tasya râjñaç ca nikaṭaṃ Madhyadeçataḥ
âgâl Labdhavaro nâma nâṭyâcâryo 'tra nûtanaḥ. 265
sa dṛishṭa-kauçalas tena bhûbhṛitâ vâdya-nâṭyayoḥ
saṃmânya 'antaḥpura-strîṇâṃ nṛittâcâryo vyadhîyata. 266
tena 'Anaṅgaprabhâ nṛitte prakarshaṃ prâpitâ tathâ,
nṛityanty api sapatnînâṃ spṛihaṇîyâ 'bhavad yathâ. 267
sahavâsâc ca tasya 'atha nṛitta-çikshâ-rasâd api
nâṭyâcâryasya sâ 'Anaṅgaprabhâ 'abhûd anurâgiṇî. 268
tasyâç ca rûpa-nṛittâbhyâm âkṛishṭaḥ sa çanair aho
nâṭyâcâryo 'pi kâmena kim apy anyad anṛityata. 269
vijane ca 'ekadâ 'Anaṅgaprabhâ sâ nâṭya-veçmani
prasahya nâṭyâcâryaṃ tam upâgâd rata-lâlasâ. 270
suratânte ca sâ 'atyanta-sânurâgâ jagâda tam:
«tvayâ vinâkṛitâ na 'ahaṃ sthâtuṃ çakshyâmy api kshaṇam, 271

«râjâ Harivaraç ca 'etad buddhvâ naiva kshamishyate;
«tad ehy, anyatra gacchâvo, yatra râjâ na budhyate. 272
«asti hema-hayoshṭrâdi dhanaṃ tava ca, bhûbhṛitâ
«nâṭya-tushṭena yad dattam, asti ca 'âbharaṇaṃ mama. 273
«tat tatra tvaritaṃ yâmaḥ, sthâsyâmo yatra nirbhayâḥ.»
etat sa tad-vaco-hṛishṭo nâṭyâcâryo 'nvamanyata. 274
tataḥ purusha-veçaṃ sâ kṛitvâ, 'Anaṅgaprabhâ yayau
nâṭyâcârya-gṛihaṃ ceṭyâ sahasra-snigdhayâ 'ekayâ. 275
tatas tadaiva tena 'ushṭra-pṛishṭhârpita-dhanarddhinâ
sâkaṃ sâ turagârûdhâ prâyâd nâṭyopadeçinâ. 276
âdau Vaidyâdharîṃ lakshmîṃ tyaktvâ, râja-çriyaṃ punaḥ,
çiçriye câraṇarddhiṃ sâ; dhik strîṇâṃ capalaṃ manaḥ! 277
gatvâ ca nâṭyâcâryeṇa tena 'Anaṅgaprabhâ saha,
dûraṃ sâ nagaraṃ prâpa Viyogapura-saṃjñakam. 278
tatra tat-sahitâ tasthau sukhaṃ sâ, so 'pi labdhayâ
tayâ Labdhavarâkhyâṃ svâṃ satyâṃ mene naṭâgraṇîḥ. 279
tâvac ca tâṃ gatâṃ kvâpi buddhvâ 'Anaṅgaprabhâṃ priyâm,
râjâ Harivaraḥ so 'bhûd deha-tyâgonmukhaḥ çucâ. 280
tataḥ Sumantro mantrî tam uvâca 'âçvâsayan nṛipam:
«deva, kiṃ yad na vetsi tvaṃ, paryâlocaya tat svayam! 281
«khaḍga-Vidyâdharaṃ tyaktvâ patiṃ, tvâṃ dṛishṭam eva yâ
«upâçritâ, kathaṃ tasyâḥ sthairyaṃ syât tvayy api, prabho? 282
«labdhaṃ kiṃcid gṛihîtvâ sâ gatâ sad-vastu-niḥspṛihâ
«tṛiṇa-ratna-çalâkâ 'iva tṛiṇa-dṛishty-anurâgataḥ. 283
«nâṭyâcâryeṇa sâ nûnaṃ nîtâ, sa hi na dṛiçyate;
«saṃgîtaka-gṛihe prâtas tau sthitâv, iti ca çrutam. 284
«tad, deva, vada, kas tasyâṃ jânato 'pi tava grahaḥ?
«vilâsinî hi sarvasya saṃdhyâ 'iva kshaṇa-râginî.» 285
ity ukto mantriṇâ so 'tha vicâra-patito nṛipaḥ
acintayad: «aho satyam uktaṃ me sudhiyâ 'amunâ! 286
«paryanta-virasâ kashṭâ pratikshaṇa-vivartinî
«bhava-sthitir iva 'anitya-saṃbandhâ hi vilâsinî. 287
«patitaṃ majjayantîshu darçitoṭkalikâsu ca
«prâjñaḥ pataty agâdhâsu na strîshu ca nadîshu ca. 288
«vyasaneshu nirudvegâ, vibhaveshv apy agarvitâḥ,
«bhayeshv akâtarâ ye ca, te dhîrâs, tair jitaṃ jagat.» 289
ity âlocya çucaṃ tyaktvâ mantriṇo vacanena saḥ,
sva-dâreshv eva saṃtoshaṃ râjâ Harivaro vyadhât. 290
sâpy Anaṅgaprabhâ tatra Viyogapura-nâmani
nâṭyâcârya-yutâ yâvat kaṃcit kâlaṃ sthitâ pure, 291
tâvat tatra 'asya saṃjajñe nâṭyâcâryasya daivataḥ
yûnâ Sudarçanâkhyena dyûtakâreṇa saṃgatiḥ. 292
tena dyûta-hṛitâçesha-dhano 'naṅgaprabhâgrataḥ
kṛitaḥ Sudârçanena 'atra nâṭyâcâryo 'cireṇa saḥ. 293
tad-roshâd iva nihçrîkaṃ tyaktvâ 'Anaṅgaprabhâ 'atha tam,
sâ Sudarçanam eva 'etaṃ prasahya 'âçiçriyat patim. 294

nashṭa-dâra-dhanaḥ so 'tha nâtyâcâryo 'pratiçrayaḥ
vairâgyât tapase baddha-jaṭo Gaṅgâ-taṭaṃ yayau. 295
sâ tv Anaṅgaprabhâ tena dyûtakâreṇa saṃgatâ
Sudarçanena tatraiva tasthau nava-nava-priyâ. 296
ekadâ ca patis tasyâs taskaraiḥ sa Sudarçanaḥ
mushitâçesha-sarvasvaḥ praviçya rajanau kṛitaḥ. 297
tatas tâṃ draviṇâbhâvâd duḥsthitâṃ anutâpinîm
dṛishṭvâ, Sudarçano 'naṅgaprabhâm idam uvâca saḥ: 298
«Hiraṇyagupta-nâmâ yaḥ suhṛid me 'sti mahâdhanaḥ,
«tat-sakâçâd ṛiṇaṃ kiṃcid ehy adya mṛigayâmahe.» 299
ity uktvâ daiva-hata-dhîḥ sa gatvaiva tayâ saha
ṛiṇaṃ Hiraṇyaguptaṃ taṃ baṇig-mukhyam ayâcata. 300
sa ca 'Anaṅgaprabhâṃ dṛishṭvâ baṇik sâpi ca taṃ tadâ,
anyonya-sâbhilâshau tau babhûvatur ubhâv api. 301
uvâca ca 'evaṃ sa baṇik taṃ Sudarçanam âdarât:
«prâtar dâsye hiraṇyaṃ vâm, adya 'ihaiva tu bhujyatâm.» 302
tac çrutvâ 'anyâdṛiçaṃ bhâvam upalakshya tayor dvayoḥ,
Sudarçano 'bravîd: «na 'ahaṃ bhojane 'dyâpy upasthitaḥ.» 303
baṇikpatis tato 'vâdît: «tarhi tvad-vanitâ, sakhe,
«bhuṅktâṃ, prathamam asmâkam eshâ hi gṛiham âgatâ.» 304
ity uktas tena tûshṇîṃ sa babhûva kitavo 'pi san,
sa ca 'Anaṅgaprabhâ-yukto yayâv abhyantaraṃ baṇik. 305
tatra cakre tayâ sâkaṃ pânâhârâdi-nirvṛitim
atarkitopanatayâ lasad-mada-vilâsayâ. 306
Sudarçanaḥ sa tasyâç ca nirgamaṃ pratipâlayan
vahiḥ-sthitaḥ saṅs, tad-bhṛityair ûce tat-preritais tataḥ: 307
«bhuktvâ gṛihaṃ gatâ sâ te, niryântî na tvayâ 'ikshitâ;
«tat tvayâ kim iha 'adyâpi kriyate? gamyatâm!» iti. 308
«sâ 'antaḥ-sthitâ na niryâtâ, na yâsyâmi», 'iti sa bruvan
dattvâ pâda-prahârâṅs tais tad-bhṛityair nirakâlyata. 309
tataḥ Sudarçano gatvâ duḥkhitaḥ sa vyacintayat:
«kathaṃ me baṇijâ dârâ mitreṇâpy amunâ hṛitâḥ? 310
«ihaiva 'upanataṃ vâ me sva-pâpa-phalam îdṛiçam?
«yad mayâ kṛitam anyasya, tad anyena kṛitaṃ mama. 311
«kupyâmi kiṃ tad anyasmai, kopârhaṃ yat sva-karma me?
«tac chinadmi, na yena syât punar mama parâbhavaḥ.» 312
ity âlocya krudhaṃ tyaktvâ gatvâ Badarikâçramam,
dyûtakâras tadâ tatra bhava-chedi vyadhât tapaḥ. 313
sâ ca rûpâdhikaṃ prâpya priyaṃ taṃ baṇijaṃ patim,
reme 'naṅgaprabhâ bhṛiṅgî pushpam iva 'âgatâ. 314
krameṇa tasya sâ ca 'abhûd baṇijo vipula-çriyaḥ
svâminî sânurâgasya prâṇeshv api dhaneshv api. 315
râjâ 'atra Vîrabâhuç ca tatrasthâṃ eka-sundarîm
buddhvâpi, dharma-maryâdâṃ rakshan naiva jahâra tâm. 316
dinaiç ca tad-vyayaiḥ so 'bhûd baṇig alpîbhavad-dhanaḥ;
mlâyati çrîḥ kulastrî 'iva gṛihe bandhaky-adhishṭhite. 317

tataḥ Suvarṇabhûmy-âkhyaṃ dvîpaṃ saṃbhṛita-bhâṇḍakaḥ
Hiraṇyaguptaḥ sa baṇik prasthito 'bhûd baṇijyayâ. 318
viyoga-bhîtyâ ca 'âdâya tâm Anaṅgaprabhâṃ saha,
vrajan pathi kramât prâpa sa Sâgarapuraṃ puram. 319
tatra Sâgaravîrâkhyo vâstavyo dhîvarâdhipaḥ
nagare 'mbhodhi-nikaṭe tasya 'eko milito 'bhavat. 320
tena 'abdhijîvinâ sâkaṃ so 'tha gatvâ 'ambudhes taṭam,
tad-dhaukitaṃ yânapâtram âruroha priyâ-sakhaḥ. 321
tato 'bdhau yânapâtreṇa tena yâvat prayâti saḥ
vyagraḥ Sâgaravîreṇa dinâni katicid baṇik, 322
ekasmin divase tâvaj jvalad-vidyud-vilocanaḥ
ugraḥ saṃhâra-bhayadaḥ kâlameghaḥ samâyayau. 323
sasthûla-varshadhâreṇa vâyunâ balinâ hatam
tato majjitum ârebhe yânapâtraṃ tad ûrmishu. 324
muktâkrande parijane, manoratha iva svake
bhajyamâne pravahaṇe, kakshâ-baddhottarîyakaḥ 325
baṇig Hiraṇyaguptaḥ so, 'dṛishṭvâ 'Anaṅgaprabhâ-mukham,
«hâ priye! kva tvam?» ity uktvâ cikshepa 'âtmânam ambudhau. 326
gatvâ ca bâhu-vikshepât, kâṃcit prâpa sa daivataḥ
baṇik-pravahaṇîm ekâṃ, tâṃ ca 'avalambya 'âruroha saḥ. 327
sâpy 'Anaṅgaprabhâ, rajjvâ baddhe phalahakoṭkare,
tena Sâgaravîreṇa jhaṭity eva 'adhyaropyata. 328
svayaṃ ca 'âruhya tatraiva bhîtâm âçvâsayat sa tâm,
plavamâno yayâv abdhau bâhubhyâṃ vâri vikshipan. 329
kshaṇât pravahaṇe bhagne nashṭâbhram abhavad nabhaḥ,
sâdhoḥ praçânta-kopasya tulyo 'bhût stimito 'mbudhiḥ. 330
sa ca 'ârûḍhaḥ pravahaṇaṃ pañcâhena 'anileritam
Hiraṇyaguptaḥ prâpa 'ambudheḥ kûlaṃ daivâd baṇik taṭaḥ. 331
avatîrya taṭaṃ so 'tha priyâ-viraha-duḥkhitaḥ,
açakya-pratikâraṃ ca matvâ vidhi-viceshṭitam, 332
gatvâ çanaiḥ sva-nagaraṃ, baddhvâ dhîrâçayo dhṛitim,
Hiraṇyagupto bhûyo 'rthân upârjya 'âsta sunirvṛitaḥ. 333
sâ tv Anaṅgaprabhâ 'ekâkâc citraṃ phalahakâ-sthitâ
tena Sâgaravîreṇa prâpitâ 'ambhonidhes taṭam. 334
tatra 'âçvâsya ca nîtâbhûd dhîvareṇdreṇa tena sâ
tat Sâgarapuraṃ nâma nagaraṃ bhavanaṃ nijam. 335
tatra râja-samâ-çrîkaṃ vîraṃ prâṇa-pradâyinam
suyauvanaṃ surûpaṃ ca vicintya 'ajñâ-vidhâyinam, 336
tam eva cakre sâ 'Anaṅgaprabhâ dâsa-patiṃ patiṃ;
na strî calita-câritrâ nimnonnatam avekshate! 337
tataḥ kaivarta-patinâ tena sâkam uvâsa sâ,
tad-veçmany upabhuñjânâ tat-samṛiddhiṃ tad-arpitâm. 338
ekadâ sâ 'atra harmyâgrâd apaçyad rathyayâ tayâ
yântaṃ Vijayavarmâkhyaṃ bhavyaṃ kshatriya-putrakam. 339
rûpa-lubdhâ 'avatîryaiva, tam upetya jagâda sâ:
«darçanâkṛishṭa-cittâṃ mâṃ bhaja praṇayinîm!» iti. 340

sa ca 'bhinandya hṛishṭas tâm âkâça-patitâm iva
gṛihîtvâ ca jagâma svaṃ gṛihaṃ trailokya-sundarîm. 341
so 'tha Sâgaravîras tâṃ buddhvâ kvâpi gatâṃ priyâm,
tyaktvâ sarvaṃ, tanuṃ tyakshaṅs tapasâ Suranimnagâm 342
yad agât, tat kathaṃ mâ bhûd duḥkhaṃ tasya tathâvidhaṃ;
kva dâsatvaṃ, kva tâdṛiçyâ Vidyâdharyâ hi saṃgamaḥ? 343
sâ ca 'Anaṅgaprabhâ tena samaṃ Vijayavarmaṇâ
tasthau tatraiva nagare yathâ-sukhaṃ nirargalâ. 344
tataḥ kadâcit tatratyaḥ samârûḍha-kareṇukaḥ
râjâ Sâgaravarmâkhyo niragâd bhramituṃ puram. 345
sva-nâma-saṃjñaṃ sukṛitaṃ sa paçyaṅs tat puraṃ nṛipaḥ,
tena 'âyayau pathâ, yatra gṛihaṃ Vijayavarmaṇaḥ. 346
buddhvâ ca nṛipam âyântaṃ, tad-darçana-kutûhalât
âruroha 'tra sâ 'Anaṅgaprabhâ harmya-talaṃ tadâ. 347
dṛishṭvaiva sâ taṃ râjânaṃ tathâ 'bhûd tad-vaçâ, yathâ
hathâd râjakareṇu-sthaṃ hastyâroham abhâshata: 348
«bho hastyâroha! naiva 'ham ârûḍhâ jâtu hastinam;
«tad ârohaya mâm atra; vîkshe tâvat kiyat sukham.» 349
tac çrutvâ dhoraṇe tasmin râjânana-vilokini
râjâ dadarça tâm indor divaḥ kântim iva cyutâm. 350
pibaṅç ca tâm atṛiptena cakora iva cakshushâ,
nṛipas tat-prâpti-baddhâçço hastyâroham uvâca saḥ: 351
«nîtvâ kareṇuṃ nikaṭaṃ, pûraya 'syâ manoratham!
«âropaya 'indu-vadanâm etâm atra 'avilambitam!» 352
iti râjñâ 'udite, tena hastyâroheṇa dhaukitâ
adhastât tasya harmyasya tatkshaṇaṃ sâ kareṇukâ. 353
dṛishṭvâ tâṃ nikaṭa-prâptâṃ, râjñaḥ Sâgaravarmaṇaḥ
utsaṅge tasya sâ 'Anaṅgaprabhâ 'âtmânam apâtayat. 354
kva 'âdau sa bhartṛi-vidveshaḥ, kva 'eshâ bhartṛishv atṛiptatâ?
hâ tasyâḥ pitṛi-çâpena darçito 'tiviparyayaḥ! 355
nipâta-bhîtâ 'iva ca sâ kaṇṭhe taṃ nṛipam agrahît,
tat-sparçâmṛita-siktâṅgaḥ so 'pi prâpa paraṃ mudam. 356
yuktyâ samarpitâtmânaṃ paricumbana-lâlasâm
tâṃ sa râjâ gṛihîtvaiva jagâma 'âçu sva-mandiram. 357
tatra tâm ukta-vṛittântâṃ tadaiva Dyucarâṅganâm
sa cakâra mahâdevîṃ, praveçya 'antaḥpure nṛipaḥ. 358
buddhvâ râja-hṛitâm etâm, etya kshatra-yuvâ 'atha saḥ
vahir Vijayavarmâ 'atra râja-bhṛityân ayodhayat. 359
yuddhe ca tatra tatyâja çarîram aparâṅmukhaḥ;
na çûrâ vishahante hi strî-nimittaṃ parâbhavam. 360
«kim etayâ varâkyâ te? baja 'asmân! ehi Nandanam!»
iti 'iva ca surastrîbhiḥ sa nîto 'bhût suràlayam. 361
sâpy 'Anaṅgaprabhâ tasmin râjñi Sâgaravarmaṇi
nadî 'iva sâgare sthairyaṃ babandha 'ananya-gâminî. 362
bhavitavya-balâd mene tena patyâ kṛitârthatâm,
so 'pi janma-phalaṃ prâptaṃ tayâ 'amanyata bhâryayâ. 363

dinaiç ca tasya râjñî sâ râjñaḥ Sâgaravarmaṇaḥ
dadhre 'naṅgaprabhâ garbhaṃ, kâle ca sushuve sutam. 364
nâmnâ Samudravarmâṇaṃ taṃ sa râjâ pitâ çiçum
cakâra vihitoḍâra-putra-janma-*mahotsavaḥ*. 365
kramâc ca vṛiddhim âyâtaṃ saguṇaṃ prâpta-yauvanam
yuvarâjye 'bhyashiñcat taṃ sutaṃ sa bhujaçâlinam. 366
vivâha-hetos tasya 'atha sûnoḥ Samaravarmaṇaḥ
râjñaḥ Kamalavaty-âkhyâṃ sutâm âharati sma saḥ. 367
kṛitoḍvâhâya tasmai ca putrâya 'avarjito guṇaiḥ
Samudravarmaṇe râjyaṃ nijaṃ prâdât sa bhûpatiḥ. 368
so 'pi prâpyaiva tad-râjyam ojasvî kshatradharma-vit
Samudravarmâ pitaraṃ praṇatas taṃ vyajijñapat: 369
«anujânîhi mâṃ tâta! diço jetuṃ vrajâmy aham;
«ajigîshuḥ patir bhûmer nindyaḥ klîva iva striyaḥ. 370
«dharmyâ kîrtikarî sâ ca lakshmîr iha mahîbhujâm,
«yâ jitvâ para-râshṭrâṇi nija-bâhu-balârjitâ. 371
«kiṃ teshâṃ, tâta, râjatvaṃ kshudrâṇâm, abhibhûtaye
«sva-prajâm eva khâdanti mârjârâ iva lolupâḥ?» 372
ity ûcivân sa tena 'ûce pitrâ Sâgaravarmaṇâ:
«nûtanaṃ, putra, râjyaṃ te; tat tâvat tvaṃ prasâdhaya! 373
«nâsty apuṇyam akîrtir vâ prajâ dharmeṇa çâsataḥ.
«anavekshya ca çaktiṃ svâṃ yukto râjñâṃ na vigrahaḥ; 374
«vatsa, yady api çûras tvaṃ sainyam asti ca te bahu,
«tathâpi naiva viçvâsyâ jayaçrîç capalâ raṇe.» 375
ity-âdi pitrâ prokto 'pi, taṃ anujñâpya yatnataḥ
Samudravarmâ sa yayau tejasvî dig-jigîshayâ. 376
krameṇa ca diço jitvâ, sthâpayitvâ vaçe nṛipân,
prâpta-hasty-açva-hemâdir âyayau nagaraṃ nijam. 377
tatra pitror mahâratnair nânâ-deçoḍbhavaiç ca saḥ
caraṇau pûjayâmâsa praṇataḥ paritushṭayoḥ. 378
tad-âjñayâ ca pradadau brâhmaṇebhyo mahâ-yaçâḥ
mahâ-dânâni hasty-açva-hema-ratnamayâni saḥ; 379
tato vasu tathâ 'arthibhyo bhṛityebhyaç ca vavarsha saḥ,
eko daridra-çabdo 'tra yathâ 'abhûd artha-varjitaḥ. 380
tad dṛishṭvâ putra-mâhâtmyam, âtmanaḥ kṛitakṛityatâm
râjâ Sâgaravarmâ sa mene 'naṅgaprabhâ-yutaḥ. 381
utsavena ca nîtvâ tâny ahâni nṛipatiḥ, sa tam
putraṃ Samudravarmâṇam avocad mantri-saṃnidhau: 382
«yad mayâ, putra, kartavyaṃ, kṛitaṃ tad iha janmani;
«bhuktaṃ râjya-sukhaṃ, dṛishṭaḥ parebhyo na parâbhavaḥ, 383
«dṛishṭas tvaṃ ca 'âtta-sâmrâjyaḥ, kim anyat prâpyam asti me?
«tad âçrayâmy ahaṃ tîrthaṃ, yâvad me dhriyate tanuḥ. 384
««vinaçvare çarîre 'smin kim adyâpi gṛihe tava?»»
«iti 'iva 'eshâ jarâ, paçya, karṇamûle bravîti me.» 385
ity uktvâ sa, sute 'nicchaty api tasmin, nṛipaḥ kṛitî
yayau Sâgaravarmâ 'atha Prayâgaṃ priyayâ saha. 386

tam anuvrajya pitaraṃ sa ca 'àgatya nijaṃ puram,
Samudravarmâ svaṃ râjyaṃ yathà-vidhi çaçâsa tat. 387
râjâ Sâgaravarmâpi so 'naṅgaprabhayâ yutaḥ
Prayâge tapasâ devaṃ Vṛishadhvajam atoshayat. 388
sa svapne tam uvâca 'evaṃ Tripurârir niçâkshaye:
«tushṭo 'smi te sabhâryasya tapasâ; tad idaṃ çṛiṇu: 389
«eshâ 'Anaṅgaprabhâ tvaṃ ca yuvâṃ Vidyàdharâv ubhau,
«çâpa-kshayàd nijaṃ lokaṃ prâtaḥ, putra, gamishyathaḥ.» 390
tac çrutvâ sa prabubudhe râjâ, 'Anaṅgaprabhâ ca sâ
tadvad-âlokita-svapnâ; tac ca 'anyonyam atha 'ûcatuḥ. 391
tataç ca nṛipatiṃ taṃ sâ hṛishṭâ 'Anaṅgaprabhâ 'abhyadhât:
«âryaputra! mayâ jâtiḥ kṛitsnâ 'âtmîyâ smṛitâ 'adhunâ; 392
«ahaṃ Vidyàdharendrasya Samarasya. 'àtmasaṃbhavâ,
«eshâ 'Anaṅgaprabhâ nàma pure Vîrapurâbhidhe. 393
«pitṛi-çâpâd iha 'àgatya, vidyâ-bhraṅçena mânushî
«bhûtvâ, Vidyâdharî-bhâvaṃ sâ 'ahaṃ vyasmaram âtmanaḥ; 394
«idânîṃ ca prabuddhâ 'aham;» iti yâvac ca vakti sâ,
tâvat so 'vatatâra 'atra Samaras tat-pitâ divaḥ. 395
namaskṛitaḥ sa tena 'atha râjñâ Sàgaravarmaṇâ
uvâca pàda-patitàṃ tâm 'Anaṅgaprabhàṃ sutàm: 396
«ehi, putri! gṛihâṇa 'etâ vidyâḥ! çâpaḥ sa te gataḥ,
«tvayà 'ashṭa-janma-duḥkham hi bhuktam ekatra janmani.» 397
ity uktvâ 'utsaṅgam âropya, vidyâs tasyai punar dadau;
tataḥ Sàgaravarmâṇaṃ râjânaṃ tam abhâshata: 398
«bhavân Vidyàdharâdhîço Madanaprabha-saṃjñakaḥ,
«ahaṃ ca Samara nàma, sutâ 'Anaṅgaprabhâ mama. 399
«pradeyâ pûrvam eshâ ca varais tais tair ayàcyata,
«na ca teshâṃ kam apy aicchad bhartâraṃ rûpa-garvitâ. 400
«tatas tulya-guṇena 'eshâ tvayâ 'atyutkeṇa yàcitâ,
«vidhi-yogàc ca na tadà tvaṃ apy aṅgîkṛito 'nayâ; 401
«martyalokâgamâya 'asyâs tena çàpam adàm aham.
««bhûyàd me martyaloke 'pi bhâryâ 'iyam!»» iti râgiṇà 402
«saṃkalpya hṛidaye dhyâtvâ varadaṃ Girijâdhavam,
«yogena svâ tanus tyaktâ tato Vaidyâdharî tvayà. 403
«tatas tvaṃ mânusho jâto, jâtâ bhâryâ tavâpy asau.
«âgacchatam idânîṃ svaṃ lokaṃ yuktau yuvâṃ mithaḥ!» 404
iti Samareṇa sa uktaḥ
smṛita-jâtis tâṃ tanuṃ Prayâga-jale
muktvâ, Sâgaravarmâ
babhûva Madanaprabhaḥ sadyaḥ. 405
sâ punar-adhigata-vidyâ-
dîptâ 'Anaṅgaprabhâpi tenaiva
dehena 'anyena babhau
jâtâ Vidyàdharî jhaṭiti. 406
sânando Madanaprabhaḥ sa ca tataḥ, sâ câpy 'Anaṅgaprabhâ,
divyânyonya-vapur-vilokana-lasad-gâḍhânurâgâv ubhau,

sa çrîmân Samaraç ca Khecara-patiḥ: sarve samutpatya kham
jagmur Vîrapuram sahaiva kila te Vaidyâdharam tat puram. 407
sa tatra Samaro yathâ-vidhi sutâm 'Anangaprabhâm
tadaiva Madanaprabha-Dyucara-bhûbhṛite tâm dadau;
sa ca kshapita-çâpayâ samam atha 'etayâ prîtayâ
jagâma Madanaprabhaḥ sva-puram, atra ca 'âsît sukham. 408

«itthaṃ sva-durnaya-vipâka-vaçena divyâḥ
«çâpa-cyutâ hy avataranti manushya-loke,
«bhuktvâ phalam tad-ucitam ca, nijâm gatim te
«pûrvârjitena sukṛitena punaḥ prayânti.» 409
iti sa kathâm Naravâhana-
dattaḥ sacivâd niçamya Gomukhataḥ,
sâlankâravatikas
tutosha cakre tataç ca diva-kṛityam. 410

Taranga 53.

Tato 'nyedyur Alankâravatî-pârçva-sthitam sakhâ
Naravâhanadattam tam Marubhûtir vyajijñapat: 1
«paçya, paçya! varâko 'yam, deva, kârpatikas tava
«carmakhandaika-vasano jatâlaḥ kriça-dhûsaraḥ 2
«simhadvârâd divâ-râtrau çîte vâpy âtape 'pi vâ
«na calaty eva; tad na 'asya kim adyâpi prasîdasi? 3
«kâle dattam varam hy alpam, akâle bahunâpi kim?
«tad yâvad mriyate na 'esha, tâvad asya kripâm kuru!» 4
tac çrutvâ Gomukho 'vâdît: «sâdhu 'uktam Marubhûtinâ,
«kim punar na 'aparâdho 'sti tava, deva, 'atra kaçcana. 5
«kshayo yâvad na vritto hi pâpasya, paripanthinaḥ
«tâvad dâna-pravritto 'pi dâtum çaknoti na prabhuḥ; 6
«parikshîne punaḥ pâpe, vâryamâno 'pi yatnataḥ
«îçvaraḥ pradadâty eva; karmâyattam idam kila. 7
«tathâ ca Lakshadattasya râjñaḥ kârpatikasya ca
«Labdhadattasya, deva, 'etâm kathâm âkhyâmi te, çrinu: 8

Abhûl Lakshapuram nâma nagaram vasudhâ-tale,
tatra 'âsîl Lakshadattâkhyas tyâginâm agranîr nripaḥ. 9
lakshâd ûnam na dâtum sa jânâti sma kila 'arthine;
sambabhâshe tu yam, tasmai dadau lakshâni pañca saḥ; 10

tutosha yasmai sa, punar nirdâridryam cakâra tam;
Lakshadatta iti khyâtam nâma tasya 'ata eva tat. 11
tasya 'eko Labdhadattâkhyo simhadvâre divâ-niçam
tasthau kârpatikaç carmakhandaika-katikarpatah. 12
sa nibaddha-jatah çita-varshe grîshmâtape 'pi vâ
na cacâla tatah kshipram, sa râjâ ca dadarça tam. 13
tathâ tasya ciram 'tâtra tishthatah kleça-vartinah
na sa râjâ dadau kimcid dâtâpi sakripo 'pi san. 14
atha 'ekadâ sa nripatir jagâma 'âkhetakâtavîm,
sa ca tam lagudam bibhrâd anvak kârpatiko yayau. 15
tatra tasya sasainyasya vâhana-sthasya dhanvinah,
vyâghrân varâhân harinân bâna-varshena nighnatah, 16
agratah pâda-cârî san sa kârpatika ekakah
jaghâna lagudenaiva varâhân harinân bahûn. 17
sa drishtvâ vikramam tasya, «citram, çûrah kiyân ayam!»
iti dadhyau sa râjâ 'antar, na tv asmai kimcid apy adât. 18
kritâkhetah sa nagaram sva-sukhâya 'âviçad nripah,
sa ca kârpatikas tasthau simhadvâre 'sya pûrvavat. 19
kadâcid eka-sîmânta-gotrajâvajayâya sah
Lakshadatto yayau râjâ, yuddham ca 'asya 'abhavad mahat. 20
tatra yuddhe sa tasya 'agre râjñah kârpatiko bahûn
dridha-khâdira-dandâgra-prahârair abadhît parân. 21
jita-çatruh sa râjâ ca nijam pratyâyayau puram,
na ca tasmai dadau kimcid api drishta-parâkramah. 22
evam kârpatikasya 'atra Labdhadattasya tishthatah
vyatîyuh pañca varshâni tasya kashtena jîvatah. 23
shashthe pravritte drishtvâ tam ekadâ daiva-yogatah
sa râjâ jâta-karuno Lakshadatto vyacintayat: 24
«na 'adyâpy asya mayâ dattam cira-klishtasya kimcana;
«tad yuktyâ kimcid etasmai dattvâ paçyâmy aham na kim, 25
«kim nâma 'asya varâkasya, vrittah pâpa-kshayo na vâ,
«kim dadâti na vâ 'adyâpi lakshmîr asya ca darçanam?» 26
ity âlocya nripah svairam bhândâgâram praviçya sah,
ratnair bhritam mâtulungam samudgakam iva vyadhât. 27
cakâra sarvâsthânam ca sa vidhâya vahih sabhâm;
tatra ca prâviçan sarve paura-sâmanta-mantrinah. 28
tad-madhye ca pravishtam tam râjâ kârpatikam svayam,
«ito nikatam ehi!» 'iti jagâda snigdhayâ girâ. 29
tatah kârpatikah çrutvâ Labdhadattah praharshavân
agre savidham âgatya râjñas tasya 'upavishtavân. 30
tatas tam avadad râjâ: «brûhi kimcit sva-bhâshitam!»
tad âkarnya papâtha 'etâm âryâm kârpatiko 'tha sah: 31
«pûrayati pûrnam eshâ
«tarangini-samhatih samudram iva,
«lakshmîr adhanasya punar
«locana-mârge 'pi na 'âyâti.» 32

çrutvâ 'etat pâṭhayitvâ ca bhûyas, tushṭaḥ sa bhûpatiḥ
sadratna-pûrṇaṃ tasmai tad mâtuluṅga-phalaṃ dadau. 33
«yasya tushyati râjâ 'ayaṃ, dâridryaṃ tasya kṛintati;
«çocyaḥ kârpaṭikas tv esha, yasya 'âhûyaiva sâdarât 34
«mâtuluṅgam idaṃ dattaṃ tushṭena 'anena bhûbhṛitâ;
«kalpavṛiksho 'py abhavyânâṃ prâyo yâti palâçatâm;» 35
iti sarve 'pi tad dṛishṭvâ tatra 'âsthâne vishâdinaḥ
ajñâta-paramârthatvât svairam ûcuḥ parasparam. 36
sa tu kârpaṭiko mâtuluṅgam âdâya niryayau;
âyayau ca 'agratas tasya bhikshur eko vishîdataḥ. 37
sa Râjavandi-nâmâ tad, dattvâ çâṭakam, agrahît
tasmât kârpaṭikâd mâtuluṅgaṃ dṛishṭvâ manoramam. 38
praviçya ca sa bhikshus tad râjñe phalam adhaukayat,
râjâ ca tat parijñâya çramaṇaṃ pricchati sma tam: 39
«mâtuluṅgaṃ kuta idaṃ saṃlabdhaṃ bhavatâm?» iti.
tataḥ kârpaṭikaṃ so 'smai tad-dâtâraṃ çaçaṃsa tam. 40
atha râjâ vishaṇṇaç ca vismitaç ca babhûva saḥ,
«aho, adyâpi na kshîṇaṃ pâpaṃ tasya!» 'iti cintayan. 41
svîkṛitya mâtulaṅgaṃ tad, utthâya 'âsthânataḥ kshaṇât
cakâra dina-kartavyaṃ Lakshadattaḥ sa bhûpatiḥ. 42
so 'pi kârpaṭiko gatvâ siṅhadvâre yathâ-sthiti
kṛita-bhojana-pânâdir âsîd vikrîta-çâṭakaḥ. 43
dvitîye 'hni sa râjâ ca sarvâsthânaṃ tathaiva tat
vidadhe, tatra sarve ca sapaurâḥ prâviçan punaḥ. 44
dṛishṭvâ kârpaṭikaṃ taṃ ca pravishṭaṃ, so 'tha bhûmibhṛit
tathaiva 'âhûya punar apy upâveçayad antike. 45
pâṭhayitvâ ca bhûyo 'pi tâm eva 'âryâṃ, prasâdataḥ
gûḍha-ratnaṃ dadau tasmai mâtuluṅgaṃ tad eva saḥ. 46
«aho dvitîyaṃ divasaṃ tushṭo 'sya 'ayaṃ vṛithâ prabhuḥ!
«kiṃ tâvad etad?» ity atra sarve dadhyuḥ savismayâḥ. 47
sa ca kârpaṭiko vigno haste kṛitvâ tu tat phalam,
râja-prasâdam aphalaṃ manvâno, niryayau vahiḥ. 48
tâvat tasya 'âyayau ko 'pi vishayâdhikṛito 'grataḥ,
pravivikshus tad-âsthanaṃ drashṭu-kâmo mahîkshitâm. 49
sa dṛishṭvâ mâtuluṅgaṃ tad vavre, kârpaṭikât tataḥ
âdade çakunâpekshî, dattvâ 'asmai vastrayor yugam. 50
praviçya ca nṛipâsthânaṃ, pâda-namro nṛipâya tat
mâtuluṅgaṃ dadâv âdau, tato 'nyat prâbhṛitaṃ nijam. 51
parijñâya ca tad râjñâ phalaṃ sa vishayâdhipaḥ,
«kuta etat tava?» 'ity ukto, 'vocat: «kârpaṭikâd», iti. 52
«aho, dadâti na 'adyâpi lakshmîs tasya 'iha darçanam!»
ity antaç cintayan so 'tha râjâ 'abhûd vimanâ bhṛiçam. 53
uttasthau mâtuluṅgaṃ tad gṛihîtvâ 'âsthânataç ca saḥ.
so 'tha kârpaṭiko vastra-yugmaṃ prâpya 'âpaṇaṃ yayau. 54
cakre bhojana-pânâdi vikrîya 'ekaṃ ca çâṭakam,
dvitîyaṃ ca dvidhâ kṛitvâ vâsasî dve vyadhatta saḥ. 55

tatas tṛitîye 'pi dine sarvâsthânaṃ sa pârthivaḥ
vyadhât, tathaiva sarvaç ca praviveça punar janaḥ. 56
tasmai pravishṭâya ca tad mâtuluṅgaṃ tathaiva saḥ,
bhûyo 'py âhûya tâm âryâṃ pâṭhayitvâ, nṛipo dadau. 57
vismiteshv atha sarveshu, so 'pi kârpaṭiko vahiḥ
gatvâ râja-vilâsinyai tad adâd vîjapûrakam. 58
sâ tasmai râja-saṃmâna-taru-vallî 'iva *jaṅgamâ*
jâtarûpaṃ dadau, pushpam iva *'agra-phala-sûcakam.* 59
tat sa vikrîya tad-aṅas tasthau kârpaṭikaḥ *sukham.*
vilâsiny api sâ râjñaḥ praviveça 'antikaṃ tadâ. 60
tasmai ca sthûla-ramyaṃ tad mâtuluṅgam adhaukayat,
so 'pi tat pratyabhijñâya tâṃ papraccha tad-âgamam. 61
tato jagâda sâ: «dattam idaṃ kârpaṭikena me.»
tac çrutvâ sa nṛipo dadhyau: «lakshmyâ so 'dyâpi na 'ikshitaḥ, 62
«manda-puṇyo, na yo vetti mat-prasâdam anishphalam.
«mâm eva ca 'etâny âyânti mahâratnâny aho muhuḥ!» 63
iti dhyâtvâ gṛihîtvâ tat sthâpayitvâ ca rakshitam
mâtuluṅgaṃ, sa utthâya cakre bhûpatir âhnikam. 64
caturthe 'hni ca so 'kârshîd râjâ 'âsthânaṃ tathaiva tat,
pûryate sma ca tat sarvaiḥ sâmanta-sacivâdibhiḥ. 65
tatas tatra tam âyâtaṃ bhûyaḥ kârpaṭikaṃ nṛipaḥ
upaveçya 'agrataḥ prahvaṃ sa tâm âryâm apâṭhayat, 66
dadau ca mâtuluṅgaṃ tat tasmai, tac ca drutojjhitam
tasya hastârdha-saṃprâptaṃ dvidhâ 'bhût patitaṃ bhuvi; 67
pidhânasaṃdhi-bhagnâc ca tasmâd ratnâni niryayuḥ
bhâsayanti tad âsthânaṃ mahârghâṇi bahûni ca. 68
tâni dṛishṭvâ 'abruvan sarve: «paramârtham ajânatâm
«aha mṛishâ bhramo 'bhûd naḥ, prasâdas tv îdṛiçaḥ prabhoḥ!» 69
etac çrutvâ 'abravîd râjâ: «mayâ yuktyâ 'anayâ hy ayam,
«darçanaṃ çrîr dadâty asya kiṃ na vâ, 'iti parîkshitaḥ. 70
«pâpântaç ca try-ahaṃ na 'asya prâptaḥ, prâpto 'sya so 'dya tu;
«tenaiva darçanaṃ lakshmyâ dattam etasya saṃpratam.» 71
ity uktvâ, tâni ratnâni grâmân hasty-açva-kâñcanam
dattvâ, cakâra sâmantaṃ sa taṃ kârpaṭikaṃ prabhuḥ. 72
uttasthau ca tataḥ snâtum âsthânât saṃstuvaj-janât,
yayau kârpaṭikaḥ so 'pi kṛitârtho vasatiṃ nijâm. 73

«evaṃ yâvad na pâpânto vṛittas, tâvad na labhyate
«prabhu-prasâdo bhṛityena kṛitaiḥ kashṭa-çatair api.» 74
ity âkhyâya kathâm etâṃ, mantri-mukhyaḥ sa Gomukhaḥ
Naravâhanadattaṃ taṃ jagâda sva-prabhuṃ punaḥ: 75
«tad, deva, jâne, na 'etasya nûnaṃ kârpaṭikasya te
«vṛittaḥ pâpa-kshayo 'dyâpi, yena na 'asya prasîdasi.» 76
çrutvâ 'etad Gomukha-vaco, «hanta sâdhv!» ity udîrya ca,
tasmai Kârpaṭikâkhyâya nija-kârpaṭikâya saḥ 77

Vatseçvara-sutaḥ sadyaḥ pradadau grâma-saṃcayam
hasty-açvaṃ hema-koṭiṃ ca sadvastrâbharaṇâni ca. 78
taḍaiva râja-sadṛiçaḥ so 'bhût kârpaṭikaḥ kṛitî;
kṛitajñe sat-parîvâre prabhau sevâ 'phalâ kutaḥ? 79
evaṃ sthitasya tasya 'atra jâtu sevârtham âyayau
Naravâhanadattasya dâkshiṇâtyo yuvâ dvijaḥ, 80
Pralambabâhu-nâmâ ca; sa vîras taṃ vyajijñapat:
«kîrty-âkṛishṭas tava 'esho 'haṃ pâdau, deva, samâçritaḥ. 81
«padât padaṃ ca devasya padâtir na calâmy aham
«gaja-vâji-rathair bhûmau gacchato na 'ambare punaḥ. 82
«Vidyâdharendratâ yasmâc çrûyate bhâvinî prabhoḥ,
«dine dine svarṇa-çataṃ dîyate vṛittaye mama.» 83
evam uktavate tasmai tat kila 'atula-tejase
Naravâhanadattas tâṃ dadau vṛittiṃ dvijâtaye. 84
tat-prasaṅgâc ca vakti sma Gomukho: «deva, sevakâḥ
«bhavanty evaṃ-vidhâ râjñâṃ, tathâ ca çrûyatâṃ kathâ: 85

. Asti 'iha Vikramapuraṃ nâmnâ pura-varaṃ mahat;
tatra Vikramatuṅgâkhyo babhûva nṛipatiḥ purâ, 86
taikshṇyaṃ kṛipâṇe yasya 'abhûd na daṇḍe nayaçâlinaḥ,
dharme ca satatâsaktir na tu strî-mṛigayâdishu. 87
tasmiṅç ca râjñi kulavo rajahsu guṇa-vicyutiḥ,
sâyakeshv avicâraç ca goshṭheshu paçurakshiṇâm. 88
tasya Vîravaro nâma çûro Mâlava-deçajaḥ
svâkṛitiç ca 'âyayau râjño vipraḥ sevârtham ekadâ, 89
yasya Dharmavatî nâma bhâryâ, Vîravatî sutâ,
putraḥ Sattvavaraç ca: 'iti trayaṃ parikaro grihe; 90
sevâ-parikaraç ca 'anyat trayaṃ: kaṭyâṃ kṛipâṇikâ,
pâṇau karatalâ 'ekasmiṅç, carma 'anyasmin sudarpaṇam. 91
iyad-mâtre parikare vṛittaye 'rthayate sma saḥ
pratyahaṃ nṛipates tasmâd dînâra-çatapañcakam. 92
râjâ ca dadau tasmai vṛittiṃ tâṃ lakshitaujase,
«paçyâmi tâvad etasya prakarshaṃ», iti cintayan. 93
dadhau ca tasya cârân sa paçcâj jijñâsituṃ nṛipaḥ,
«kuryâd iyadbhir dînâraiḥ kiṃ dvibâhur asâv?» iti. 94
sa ca Vîravaras teshâṃ dînârâṇâṃ dine dine
çataṃ haste sva-bhâryâyâ bhojanâdi-kṛite dadau, 95
çatena vastra-mâlyâdi krîṇâti sma, çataṃ punaḥ
snâtvâ Hari-Harârdînâṃ arcanârtham akalpayat, 96
dvijâti-kṛipaṇâdibhyo dadâv anyac çatadvayam:
evaṃ sa viniyuṅkte sma nityaṃ pañcaçatîm api. 97
tasthau ca pûrva-madhyâhnaṃ siṅhadvâre 'sya bhûpateḥ,
kṛitvâ 'âhnikâdi ca 'âgatya tatraiva 'âsîd niçaṃ punaḥ. 98
etâṃ tad-dinacaryâṃ ca nityaṃ cârâ nyavedayan
râjñe tasmai, tatas tushṭaḥ sa tâṅç cârân nyavartayat. 99

so 'pi Vîravaras tasya râjñas tasthau divâ-niçam
snânâdi-samayam muktvâ simhadvâre dhritâyudhah. 100
atha 'atra tam Vîravaram jetum icchann iva 'âyayau
çûra-pratâpâsahano garjitogro ghanâgamah. 101
tadâ ca varshati ghane ghorâ dhârâ-çarâvalîh,
na sa Vîravarah simhadvârât stambha iva 'acalat. 102
râjâ Vikramatungaç ca prâsâdâd vîkshya tam tathâ,
âruroha sa jijñâsuh prâsâdam tam punar niçi. 103
«simhadvâre sthitah ko 'tra?» 'ity uparishthâj jagâda sah;
tac çrutvâ «'aham sthito 'tra», 'iti so 'pi Vîravaro 'bhyadhât. 104
«aho ayam mahâ-sattvah sumahat padam arhati,
«simhadvâram na yo muñcaty ambude varshati. 'îdriçe;» 105
iti yâvac ca sa çrutvâ vicintayati bhûmibhrit,
tâvad dûrât sa karunam rudatîm açrinot striyam. 106
«duhkhito me na râshtre 'sti; tad eshâ kâ nu roditi?»
ity âlocya 'abravîd râjâ sa tam Vîravaram tadâ: 107
«bho Vîravara! kâpi strî dûre rodity asau, çrinu!
«kâ 'eshâ, kim duhkham asyâç ca? 'ity atra gatvâ nirûpaya!» 108
tac çrutvâ sa «tathâ!» 'ity uktvâ, gantum pravavrite tatah
dhunvan karatalâm Vîravaro baddhâsidhenukah. 109
drishtvâ tam prasthitam, meghe jvalad-vidyuti tâdriçe
dhârâ-nipâta-samruddha-rodho-randhre, sakautukah 110
sakripaç ca 'avatîryaiva prâsâdât, tasya prishthatah
alakshitah khadga-pânih pratasthe so 'pi bhûmipah. 111
sa ca 'anusarpan kranditam guptânvâgata-bhûpatih,
gatvâ vahih purâd ekam prâpa Vîravarah sarah. 112
«hâ nâtha! hâ kripâlo! hâ çûra! tyaktâ tvayâ katham
«vartsyâmi?» 'iti ca tad-madhye rudatîm strîm dadarça tâm. 113
«kâ tvam? çocasi kam nâtham?» iti prishtâ ca tena sâ
uvâca: «putra, mâm etâm viddhi, Vîravara, kshitim! 114
«tasyâ Vikramatungo me râjâ nâtho 'dya dhârmikah,
«mrityuç ca bhavitâ tasya tritîye 'hani niçcitam. 115
«etâdriçaç ca bhûyo 'pi patih syât, putra, me kutah?
«tena 'etam anuçocâmi svam âtmânam ca duhkhitâ. 116
«aham hi bhâvi paçyâmi divya-drishtyâ çubhâçubham,
«tridiva-stho yathâ 'adrâkshît Suprabho devaputrakah: — 117
sa hi punya-kshayât svargât patanam bhâvi divya-drik
saptâhât sûkarî-garbhe sambhavam ca 'aikshata 'âtmanah. 118
tatah sa sûkarî-garbha-vâsa-kleçam vibhâvayan,
devaputro 'nvaçocat tân divyân bhogân saha 'âtmanâ. 119
«hâ svarga! hâ hâ 'Apsaraso! hâ Nandana-latâgrihâh!
«hâ vatsyâmi katham krodî-garbhe tad anu kardame?» 120
ity-âdi vilapantam tam çrutvâ 'abhyetya Surâdhipah
papraccha, so 'pi svam tasmai duhkha-hetum avarnayat. 121
tatah Çakro jagâda 'enam: «asty upâyo 'tra te, çrinu:
«vraja «'om namah Çivâya!»» 'iti japan, çaranam Içvaram! 122

«tam gatvâ çaraṇam, hitvâ pâpam, puṇyam avâpsyasi,
«yena prâpsyasi na kroḍa-yonim svargâd na ca cyutim.» 123
ity ukto Devarâjena Suprabho 'tha «tathâ!» 'iti saḥ
uktvâ «'oṃ namaḥ Çivâya!» 'iti Çambhum çaraṇam agrahît. 124
tanmayaḥ sa dinaiḥ shaḍbhis tat-prasâdâd na kevalam
nikshiptaḥ sûkarî-garbhe, yâvat svargâd upary agât. 125
saptame 'hni ca tam svarge tatra 'apaçyan Çatakratuḥ
vîkshate yâvad, adhikam lokântaram asau gataḥ. — 126
«ittham çuçoca sa yathâ dṛishṭvâ 'agham bhâvi Suprabhaḥ,
«tathâ 'aham bhâvinam mṛityum dṛishṭvâ çocâmi bhûbhṛitaḥ.» 127
evam uktavatîm Bhûmim tâm sa Vîravaro 'bravît:
«yathâ, 'amba, Suprabhasya 'abhûd upâyaḥ Çakra-vâkyataḥ, 128
«tathâ yady asti râjño 'sya rakshopâyas, tad ucyatâm!»
iti Vîravareṇa 'ukte, Pṛithivî tam uvâca sâ: 129
«eka eva 'asty upâyo 'tra, svâdhînaḥ sa tavaiva ca.»
etac çrutvaiva so 'vâdîd dhṛishan Vîravaro dvijaḥ: 130
«tarhi brûhi drutam, devi! yadi çreyo bhavet prabhoḥ
«prâṇair me putra-dârair vâ, taj janma saphalam mama.» 131
ity uktavantam avadat sâ tam Vîravaram Kshitiḥ:
«asty atra Caṇḍikâ devî, yâ 'eshâ râjâkulântike; 132
«tasyai Sattvavaram putram upahârî-karoshi cet,
«tato jîvati râjâ 'asau; nâsty upâyo 'paraḥ punaḥ.» 133
çrutvâ 'etad Vasudhâ-vâkyam dhîro Vîravaras tadâ,
«yâmi, devi, karomy etad adhunaiva!» 'ity uvâca saḥ. 134
«ko 'nyaḥ svâmi-hitas tvâdṛig? bhadram te 'stu, vraja!» 'iti Bhûḥ
uktvâ tiro 'bhût; sarvam ça râjâ so 'nvâgato 'çriṇot. 135
tato Vikramatuṅge 'smin râjñi channe 'nugacchati,
drutam Vîravaras tasyâm râtrau sa sva-gṛiham yayau. 136
tatra prabodhya bhâryâyai Dharmavatyai çaçaṅsa saḥ
sva-putram upahartavyam râjârthe vacanâd Bhuvaḥ. 137
sâ tac çrutvâ 'abravît: «kâryam avaçyam svâmino hitam;
«tat putraç ca 'adya bhavatâ pratibodhya 'ucyatâm!» iti. 138
tataḥ prabodhya bâlâya tasmai Vîravareṇa tat
ûce tad-upahârântam, râjârthe yad Bhuvâ 'uditam. 139
tac çrutvâ sa yathârthâkhyo bâlaḥ Sattvavaro 'bhyadhât:
«prabhu-kâryopayuktâsuḥ puṇyavâṅs, tâta, nâsmi kim? 140
«bhuktam mayâ tad-annam yac, çodhanîyam mayâpi tat;
«tad nîtvâ tat-kṛite devyâ upahârî-kurushva mâm!» 141
ity ûcivâṅsam tam Sattvavaram Vîravaraḥ çiçum,
«satyam bhavasi maj-jâta!» ity avocad aviklavam. 142
etad Vikramatuṅgaḥ sa râjâ çrutvâ vahiḥ-sthitaḥ
acintayad: «aho sarve sama-sattvâ amî!» iti. 143
tato Vîravaraḥ skandhe sutam Sattvavaram sa tam,
bhâryâ Dharmavatî ca 'asya pṛishṭhe Vîravatîm sutâm 144
gṛihîtvâ, jagmatus tau dvau râtrau tac Caṇḍikâ-gṛiham;
râjâ Vikramatuṅgaç ca paçcâc channo yayau tayoḥ. 145

tatra 'avatâritaḥ skandhât pitrâ Sattvavaro 'tha saḥ,
bâlo 'pi dhairya-râçis, tâṃ natvâ devîṃ vyajijñapat: 146
«devi, mûrdhopahâreṇa mama jîvatu naḥ prabhuḥ,
«nṛipo Vikramatuṅgo 'tra çâstu ca kshmâm akaṇṭakâm!» 147
evam uktavatas tasya, «sâdhu putra!» 'ity udîrya saḥ,
kṛishṭvâ karatalâṃ, sûnoç chittvâ Vîravaraḥ çiraḥ 148
pṛ'adadau Caṇḍikâ-devyai, «râjñaḥ çreyo 'stv!» iti bruvan;
nâsty aho svâmi-bhaktânâṃ putre vâ 'âtmani vâ spṛihâ. 149
«sâdhu, Vîravara! prattaṃ svâmino jîvitaṃ tvayâ
«api prâṇaiḥ sutasya!» 'iti çuçruve vâk tadâ divaḥ. 150
tac ca 'ativismite râjñi sarvaṃ paçyati çṛiṇvati,
bâlâ Vîravatî tasya bhrâtur Vîravarâtmajâ 151
hatasya 'upetya mûrdhânam âçlishya paricumbya ca,
«hâ bhrâtar!» iti ca 'âkrandya, hṛitsphoṭena vyapâdi sâ. 152
dṛishṭvâ sutâm api mṛitâṃ, sâ taṃ Vîravaraṃ tadâ
bhâryâ Dharmavatî dainyena 'abravîd racitâñjaliḥ: 153
«râjñaḥ çivaṃ kṛitaṃ tâvat; tad anujñâṃ prayaccha me,
«yâvad âtta-mṛitâpatya-dvayâ 'gniṃ praviçâmy aham. 154
«bâlâ yatra 'iyam ajñânâpy evaṃ bhrâtṛi-çucâ mṛitâ,
«ka çobhâ jîvitena 'atra, nashṭe 'patya-dvaye 'pi, me?» 155
niçcayena 'iti jalpantîṃ tâṃ sa Vîravaro 'bravît:
«evaṃ kurushva! kiṃ vacmi? na hi 'idânîm, anindite, 156
«apatya-çokâkamaye saṃsâre 'sti sukhaṃ tava;
«tat pratîkshasva, yâvat te racayâmi citâm aham.» 157
ity uktvâ 'atra sthitair devî-kshetra-nirmâṇa-dârubhiḥ
nyastâpatya-çavâṃ cakre dîptâgni-jvalitâṃ citâm. 158
tato Dharmavatî bhâryâ pâdau tasya praṇamya sâ,
«janmântare 'pi me bhûyâd, âryaputra, patir bhavân, 159
«çivaṃ râjño 'stu ca!» 'ity uktvâ sâdhvî tasminç citâṅale
jvâlâ-jaṭâle nyapatac çîtala-hrada-lîlayâ. 160
tat sa Vikramatuṅgaç ca dṛishṭvâ gupta-sthito nṛipaḥ,
«kena 'eshâm anṛiṇo 'haṃ syâm?» ity âsîd dhyâna-niçcalaḥ. 161
tato Vîravaraḥ so 'pi dhîra-cetâ vyacintayat:
«saṃpannaṃ svâmi-kâryaṃ me, sâkshâd divyâ hi vâk çrutâ. 162
«bhuktânnapiṇḍaḥ saṃçuddhaḥ prabhos; tad adhunâ mayâ
«sarvam ishṭaṃ vyayîkṛitya bharaṇîyaṃ kuṭumbakam. 163
«ekasya 'âtmaṃbharitvena na cakâsty eva jîvitam;
«tat kiṃ na 'âtmopahâreṇâpy arcayâmy Ambikâm imâm.» 164
iti Vîravaraḥ sattva-nishṭhaḥ saṃkalpya Caṇḍikâm,
devîṃ tâṃ varadâṃ pûrvaṃ sa stotreṇa 'upatasthivân: 165
«Maheçvari, namas tubhyaṃ! praṇatârtibhaya-dâyini,
«saṃsâra-paṅka-magnaṃ mâṃ çaraṇâgatam uddhara! 166
«tvaṃ prâṇa-çaktir bhûtânâṃ, tvayâ 'idaṃ ceshṭate jagat.
«sṛishṭer âdau sva-saṃbhûtâ svayaṃ dṛishṭâsi Çambhunâ, 167
«jvalantî viçvam udbhâsya durnirîkshyeṇa tejasâ
«uccaṇḍâkâṇḍa-bâlârka-bimba-koṭir iva 'uditâ, 168

«bhujânâm cakrabâlena samchâdita-digantarâ
«khadga-kheṭaka-kodaṇḍa-çara-çûlâdi-dhâriṇî. 169
«saṃstutâsi ca tenaiva devena 'evaṃ Triçûlinâ:
«« namas te Caṇḍi Câmuṇḍe Maṅgale Tripure Jaye 170
«« Ekânaṅçe Çive Durge Nârâyaṇi Sarasvati
«« Bhadrakâli Mahâlakshmi Siddhe Ruruvidâriṇi! 171
«« tvaṃ Gâyatrî Mahârâjñî Revatî Vindhyavâsinî
«« Umâ Kâtyâyanî ca, tvaṃ Çarvaparvatavâsinî.»» 172
«ity-âdibhir nâmabhis tvâṃ, devi, stuti-vido Harât
«çrutvâ, Skandho Vasishṭhaç ca Brahmâdyâs tvâṃ ca tushṭuvuḥ; 173
«stuvantas tvâṃ ca, bhagavaty, amarâ ṛishayo narâḥ
«îpsitâbhyadhikân kâmân prâptâç ca prâpnuvanti ca. 174
«tad me prasîda, varade! gṛihâṇa tvam imâm api
«mac-çarîropahârârcâṃ! çreyo râjño 'stu mat-prabhoḥ!» 175
ity udîrya çiraç chettuṃ yâvad icchati sa svakam,
udabhûd bhâratî tâvad açarîrâ nabhastalât: 176
«mâ kârshîḥ sâhasaṃ, putra! sattvenaiva 'manunâ hy aham
«suprîtâ tava; tad mattaḥ prârthayasva 'îpsitaṃ varam!» 177
tac çrutvâ so 'bravîd Vîravaras: «tushṭâsi, devi, cet,
«râjâ Vikramatuṅgas taj jîvatv anyat samâ-çatam! 178
«bhâryâpatyâni jîvantu mama ca!» 'iti vare 'rthite
tena, bhûyaḥ samudabhûd, «evam astv!» iti vâg divaḥ. 179
tatkshaṇaṃ te ca jîvantas trayo 'py uttasthur akshataiḥ
dehair Dharmavatî Sattvavaro Vîravatî ca sâ. 180
tato Vîravaro hṛishṭo bodhitân devy-anugrahât
nîtvâ tân sva-gṛihaṃ sarvân, râjño dvâram agât punaḥ. 181
nṛipo Vikramatuṅgaç ca tad dṛishṭvâ hṛishṭa-vismitaḥ,
gatvâ punas taṃ prâsâdam ârohat svam alakshitaḥ; 182
«siṅhadvâre sthitaḥ ko 'tra?» 'ity uparishṭhâd uvâca ca.
tac çrutvâ 'adhaḥ sthito Vîravaras taṃ pratyuvâca saḥ: 183
«ahaṃ sthito 'tra! tâṃ ca strîṃ vîkshituṃ gatavân aham,
«devatâ 'iva ca sâ kvâpi dṛishṭa-nashṭâ 'iva me gatâ.» 184
çrutvâ 'etat, kṛitsna-vṛittântaṃ dṛishṭvâ so 'tyantam adbhutam,
bhûbhṛid Vikramatuṅgo 'tra râtrâv eko vyacintayat: 185
«aho! apûrvaḥ ko 'py esha purushâtiçayo vata,
«yaḥ karoti 'îdṛiçaṃ çlâghyam, ullekhaṃ na ca çaṅsati. 186
«gambhîro 'pi viçâlo 'pi mahâ-sattvo 'pi na 'mbudhiḥ
«acalena mahâvâta-sparçe 'pi spardhate 'munâ. 187
«parokshaṃ niçi yena 'evaṃ putra-dâra-vyayena me
«prâṇâḥ pradattâs, tasya 'asya kuryâṃ kâṃ pratyupakriyâm?» 188
ity-âdy âkalayan râjâ prâsâdâd avatîrya saḥ,
praviçya 'bhyantaraṃ râtriṃ smayamâno ninâya tâm. 189
prâtaç ca sa, mahâsthâne tasmin Vîravare sthite,
tadîyaṃ kathayâmâsa tad-râtri-caritâdbhutam. 190
tataḥ saṃstûyamânasya sarvair Vîravarasya, saḥ
babandha tasya sasutasyâpi paṭṭaṃ narâdhipaḥ, 191

prâdâd bahûṅç ca vishayân açvân ratnâni vâraṇân
daça kâñcana-koṭîç ca vṛittim shashṭiguṇâm api. 192
tatkshaṇâd râja-tulyaç ca so 'bhûd Vîravaro dvijaḥ
ucchritena 'âtapatreṇa kṛitârthaḥ sakuṭumbakaḥ. 193

---

iti sa kathâṃ kathayitvâ
vidadhânaḥ prastutopasaṃhâram,
Naravâhanadattaṃ taṃ
punar avadad Gomukho mantrî: 194
«evaṃ, deva, kshmâbhṛitâm eka-vîrâ
«bhṛityâḥ kecit puṇya-yogâd milanti,
«ye svâmy-arthe tyakta-dehâdy-apekshâḥ
«samyag lokau dvau susattvâ jayanti. 195
«tad esha tâdṛig-vidha eva dṛiçyate
«dvija-pravîras tava, deva, sevakaḥ
«navâgataḥ sattvaguṇâdhikâdhikaḥ
«Pralambabâhuḥ sthira-saushṭhavâkṛitiḥ.» 196
iti nija-sacivâd udâra-sattvo
vipula-mater avadhârya Gomukhât saḥ,
Naravâhanadatta-râjaputro
hṛidi paritosham anuttamaṃ babhâra. 197

Taraṅga 54.

Evaṃ sa nivasaṅs tatra Vatseçasya pitur gṛihe,
Gomukhâdyaiḥ sva-sacivaiḥ sevyamâno 'nurâgibhiḥ, 1
viharaṅç câpy Alaṅkâravatyâ devyâ 'anuraktayâ
mâna-vighnâsahodgâḍha-tat-prema-mushitêrshyayâ, 2
Naravâhanadatto 'tha kadâcid mṛiga-kânanam
jagâma ratham âruhya paççâd-ârûḍha-Gomukhaḥ. 3
Pralambabâhaṅ tasmiṅç ca vipra-vîre 'gra-yâyini,
cakâra 'âkheṭaka-krîḍâṃ sa tatra sahito 'nugaiḥ. 4
sarva-prâṇena dhâvatsu rathâçveshv api tasya, saḥ
Pralambabâhus tad-vegaṃ vijitya purato yayau. 5
so 'badhît sâyakaiḥ siṅha-vyâghrâdîn syandane sthitaḥ,
Pralambabâhus tv asinâ pâdâ-cârî jaghâna tân. 6
«aho çauryam! aho jaṅghâ-javo 'sya!» 'iti visismiye
Naravâhanadattaç ca, dṛishṭvâ dṛishṭvâ sa taṃ dvijam. 7
kṛitâkheṭaḥ pariçrântaḥ sa sa-sârathi-Gomukhaḥ,
Pralambabâhau subhaṭe tasminn agrasare, tataḥ 8

rathârûḍhas tṛishârtaḥ salilânveshaṇa-kramât
Vatseçvarâtmajo dûraṃ viveça 'anyad mahâ-vanam. 9
tatra 'utphulla-hiraṇyâbjaṃ divyaṃ prâpa mahat saraḥ,
dvitîyam iva bahv-arka-bimbaṃ bhûmi-gataṃ nabhaḥ. 10
tatra sa snâta-pîtâmbhâḥ kṛitvâ snânâdi sânugaḥ,
tad-ekadeçe caturo dûrâd aikshata pûrushân 11
divyâkṛitîn divya-vastrân divyâbharaṇa-bhûshitân,
hemâmbujâni sarasas tasmâd uccitya gṛihṇataḥ. 12
upâgât kautukât tâṅç ca, pṛishṭaḥ: «ko 'si?» 'iti tair api,
anvayaṃ nâma vṛittântaṃ nijaṃ tebhyaḥ çaçaṅsa saḥ. 13
te 'py evaṃ darçana-prîtâḥ pṛishṭavantaṃ tam abruvan:
«asti madhye mahâmbhodheḥ çrîmad dvîpa-varaṃ mahat, 14
«yad Nârikeladvîpâkhyaṃ khyâtaṃ jagati sundaram.
«tatra santi ca catvâraḥ parvatâ divya-bhûmayaḥ: 15
«Mainâko, Vṛishabhaç, Cakro, Balâhaka iti smṛitâḥ.
«caturshu teshu catvâro nivasâma ime vayam. 16
«eko 'smâkaṃ Rûpasiddhir nâmnâ vividha-rûpa-dhṛit,
«Pramâṇasiddhir aparo vṛihat-sûkshma-pramâṇa-sṛik, 17
«Jñânasiddhis tṛitîyaç ca bhavishyad-bhûta-bhavya-vit,
«Devasiddhiç caturtho 'pi sarva-daivata-siddhi-bhṛit. 18
«te vayaṃ hema-kamalâny etâny âdâya sâmpratam,
«devaṃ pûjayitum yâmaḥ Çvetadvîpe Çriyaḥ patim. 19
«tad-bhaktâ hi vayaṃ sarve, tat-prasâdena ca 'adrishu
«teshu sveshv âdhipatyaṃ naḥ siddhi-yuktâç ca saṃpadaḥ. 20
«tad ehi! darçayâmas te Çvetadvîpe Harim prabhum;
«nayâmas tvâ 'ntarikshena, yadi te rocate, sakhe!» 21
ity uktavadbhis taiḥ sâkaṃ devaputrais «tathâ!» 'iti saḥ
Naravâhanadatto, 'tra svâdhînâmbu-phalâḍhike 22
Gomukhâdîn avasthâpya, Çvetadvîpaṃ vihâyasâ
yayau, gṛihîtaḥ svotsaṅge tad-madhyâd Devasiddhinâ. 23
tatra 'avatîrya gaganâd, dûrâd eva 'upasṛitya ca,
pârçvasthita-'Abdhitanayaṃ, pâdântasthe-Vasundharam, 24
çaṅkha-cakra-gadâ-padmaiḥ sevyamânaṃ savigrahaiḥ,
bhaktyâ 'upagîyamânaṃ ca Gandharvair Nâradâdibhiḥ, 25
praṇamyamâṇaṃ devaiç ca Siddhair Vidyâdharais tathâ,
agropavishṭa-Garuḍaṃ, Çesha-çayyâgataṃ Harim 26
sa dadarça, caturbhis taiḥ prâpito devaputrakaiḥ;
kasya na 'bhyudaye hetur bhavet sâdhu-samâgamaḥ? 27
tato 'rcitaṃ devaputraiḥ, Kaçyapâdyaiç ca saṃstutam
Naravâhanadattas tam astaushît prâñjalir vibhum: 28
«namo 'stu tubhyaṃ, bhagavan bhakta-kalpamahîruha,
«Lakshmî-kalpalatâçlishṭa-vapushe 'bhîshṭa-dâyine! 29
«namas te divya-haṅsâya sad-mânasa-nivâsine,
«satatoḍita-nâdâya parâkâça-vihârine! 30
«tubhyaṃ namo 'tisarvâya sarvâbhyantara-vartine,
«guṇâtikrânta-rûpâya pûrṇa-shâḍguṇya-mûrtaye! 31

«Brahmâ te nâbhi-kamale svâdhyâyodyad-mṛidu-dhvaniḥ
«udbhûtâneka-caraṇo 'pi, îça, shaṭcaraṇâyate! 32
«bhûmi-pâdo dyu-mûrdhâ tvaṃ dik-çrotro 'rkendu-locanaḥ
«brahmâṇḍa-jaṭharaḥ, ko 'pi purusho gîyase budhaiḥ. 33
«tvatto dhâma-nidheç ca 'asau bhûta-grâmo vijṛimbhate,
«nâtha, sphuliṅga-saṃghâta iva prajvalato 'nalât; 34
«punaç ca praviçaty esha tvâm eva pralayâgame,
«dinânte vihaga-vrâta iva vâsa-mahâdrumam. 35
«sṛijasy ullasitaḥ svâṅçân tvam etân bhuvaneçvarân,
«ananta-velâ-kshubhitas taraṅgân iva vâridhiḥ. 36
«viçva-rûpo 'py arûpas tvaṃ, viçva-karmâpi ca 'akriyaḥ,
«viçvâdhâro 'py anâdhâraḥ: kaḥ sa tattvam avaiti te? 37
«tâṃ tâm ṛiddhiṃ surâ prâptâs tvat-prasannekshaṇekshitâḥ;
«tat prasîda! prapannaṃ mâṃ paçya snehârdrayâ dṛiçâ!» 38
evaṃ-kṛita-stutiṃ dṛishṭvâ saprasâdena cakshushâ
Naravâhanadattaṃ taṃ, Harir Nâradaṃ abhyadhât: 39
«gaccha! kshîroda-saṃbhûtâ yâ varâpsarasaḥ purâ,
«nyâsîkṛitya mayâ haste Çakrasya sthâpitâḥ svakâḥ, 40
«tâs tasmâd mama vâkyena mṛigayitvâ, mahâmune,
«âropya tad-rathe, sarvâḥ satvaram iha 'ânaya!» 41
ity ukto Hariṇâ gatvâ Nâradaḥ sa «tathâ!» 'iti, tâḥ
âninye 'psarasaḥ Çakrât tad-rathena sa-Mâtaliḥ. 42
tena tâsu 'upanîtâsu praṇatena 'Apsaraḥsv atha,
Vatsarâja-tanûjaṃ taṃ Bhagavân âdideça saḥ: 43
«Naravâhanadatta, 'etâs tubhyaṃ Apsaraso mayâ
«dattâ Vidyâdharendrâṇâṃ bhavishyac-cakravartine. 44
«tvam âsâm ucito bhartâ, bhâryâç ca 'etâs tava 'ucitâḥ,
«Kâmadevâvatâro hi nirmitas tvaṃ Purâriṇâ.» 45
tac çrutvâ pâda-patite tasmin Vatseçvarâtmaje
labdha-prasâda-mudite, Harir Mâtalim âdiçat: 46
«Naravâhanadatto 'sâv Apsaraḥ-sahitas tvayâ
«prâpyatâṃ sva-gṛihaṃ yâvat pathâ, yena 'ayam icchati!» 47
evaṃ Bhagavatâ 'âdishṭe, sâpsaraskaḥ praṇamya tam
Naravâhanadattaḥ sa, rathaṃ Mâtali-sârathim 48
âruhya devaputrais taiḥ sâkaṃ kṛita-nimantraṇaiḥ,
Nârikelam agâd dvîpaṃ devaiç caiva kṛita-spṛihaḥ. 49
tatra tair arcito Rûpasiddhi-prabhṛitibhiḥ kṛitî
caturbhir divya-purushaiḥ, Çakrasârathinâ yutaḥ, 50
Mainâka-Vṛishabhâdyeshu tad-nivâsâdrishu kramât
Apsarobhiḥ samaṃ tâbhiḥ svarga-spardhishv araṅsta saḥ, 51
madhumâsâgamotphulla-nânâ-taru-varâsu ca
vijahâra tad-udyâna-vanabhûmishu kautukî. 52
«paçya! 'etâs taru-mañjaryaḥ pṛithu-pushpa-locanaiḥ
«kântaṃ vasantam âyâtaṃ paçyanti 'iva vikasvaraiḥ. 53
««janmakshetre tra mâ bhûd naḥ saṃtâpo 'rka-karoshma-jaḥ!»»
«iti 'iva 'âchâditaṃ, paçya! phullaiḥ sarasijaiḥ saraḥ. 54

«paçya! 'ujjvalaṃ karṇikâram upetyâpi visaurabham
«vimuñcanty alayo, nîcaṃ çrîmantam iva sâdhavaḥ. 55
«paçya! 'iha Kinnarî-gîtaiḥ kokilânâṃ ca kûjitaiḥ
«rutair alînâṃ saṃgîtam ṛiturâjasya tanyate.» 56
ity-âdi devaputrâs te bruvâṇâs tâm adarçayan
Naravâhanadattâya tasmai svopavanâvalîm. 57
tat-pureshv api cikrîḍa paçyan Vatseçvarâtmajaḥ
sa vasantotsavoddâma-pranṛityat-paura-carcarîḥ. 58
bubhuje sâpsaraskaç ca bhogân atra 'amaroçitân;
sukṛito yatra gacchanti, tatra 'eshâm ṛiddhayo 'gragâḥ. 59
evaṃ sthitvâ 'atra caturo divasân, devaputrakân
Naravâhanadattas tân suhṛido nijagâda saḥ: 60
«gacchâmy ahaṃ sva-nagarîṃ tâta-darçanotsukaḥ;
«tad yûyaṃ tâṃ purîm etya kṛitârthayata paçyata!» 61
tac çrutvâ te 'bruvan: «dṛishṭaḥ sâras tasyâ puro bhavân;
«kim anyat? prâpta-vidyena smartavyâs tu vayaṃ tvayâ.» 62
ity uktvâ pratimuktas tair, upanîtendra-sadratham
Naravâhanadatto 'sau Mâtalim tam abhâshata: 63
«yatra divya-saras-tîre sthitâ me Gomukhâdayaḥ,
«tena mârgeṇa Kauçâmbîṃ purîṃ prâpaya mâm!» iti. 64
tatas «tathâ!» 'iti tena 'uktaḥ, sâpsaraskaḥ sa tad-rathe
âruhya, tat saraḥ prâpa Gomukhâdîn dadarça ca. 65
«âyâta sva-pathâ çîghram! sarvaṃ vakshyâmi vo gṛihe;»
ity uktvâ tâṅç ca Kauçâmbîṃ yayau Çakra-rathena saḥ. 66
tatra 'avatîrya nabhasaḥ, pûjitaṃ preshya Mâtalim,
Apsarobhir yutas tâbhiḥ sa viveça sva-mandiram. 67
sthâpayitvâ ca tâs tatra, gatvâ Vatseçvarasya saḥ
taḍ-âgamana-hṛishṭasya vavande caraṇau pituḥ 68
mâtur Vâsavadattâyâḥ Padmâvatyâs tathaiva ca;
abhyanandaṅç ca te 'py etaṃ darçanâtṛipta-cakshushaḥ. 69
tâvac ca sa rathârûḍho Gomukho 'tra sasârathiḥ
Pralambabâhunâ tena vipreṇa samam âyayau. 70
atha sthite mantri-varge pitrâ pṛishṭaḥ çaçaṅsa saḥ
Naravâhanadattas taṃ sva-vṛittântaṃ mahâdbhutam. 71
«dadâti tasya kalyâṇa-mitra-saṃyoyam îçvaraḥ,
«icchaty anugrahaṃ yasya kartuṃ sukṛita-karmaṇaḥ;» 72
iti çaṅsatsu sarveshu, râjâ Vatseçvaro 'tha saḥ
cakara tushṭas tanayasya 'Acyutânugrahotsavam. 73
dadarça pâda-patanâya 'ânîtâ Gomukhena ca
Hari-prasâda-labdhâs tâḥ sadâro 'psarasaḥ snushâḥ, 74
Devarûpâṃ Devaratiṃ Devamâlâṃ tathaiva ca
Devapriyâṃ caturthîṃ ca cetîbhiḥ pṛishṭa-namakâḥ. 75
«kva 'ahaṃ, kva mayy Apsaraso? dishṭyâ 'ahaṃ râja-sûnunâ
«Naravâhanadattena bhuvi svarnagarî-kṛitâ;» 76
iti 'iva 'avikirantî sâ sindûraṃ, vitatotsavâ
calad-rakta-patâkâbhiḥ Kauçâmbî dadṛiçe tadâ. 77

Naravâhanadattaç ca pitror dattotsavo dṛiçoḥ
anyâḥ saṃbhâvayâmâsa bhâryâ mârgonmukhîr nijâḥ, 78
tâç caturbhir dinair varshair iva taṃ ca kṛiçî-kṛitâḥ
anandayan varṇayantyas tâṃ tâṃ viraha-vedanâm. 79
Gomukho vana-vâse ca rakshato ratha-vâjinaḥ
Pralambabâhoḥ siṃhâdi-badha-çauryam avarṇayat. 80
evaṃ çruti-sukhân çṛiṇvan kathâlâpân ayantraṇân,
nirvarṇayañç ca kântânâṃ rûpaṃ sa nayanâmṛitam, 81
kurvañç câṭûni ca, piban madhûni sacivair yutaḥ
Naravâhanadatto 'tra taṃ kâlam avasat sukhî. 82
ekadâ 'ntar Alaṅkâravatî-vâsagṛihe sthitaḥ
savayasyaḥ sa çuçrâva tûrya-kolâhalaṃ vahiḥ. 83
tato Hariçikhaṃ senâpatiṃ nijam uvâca saḥ:
«akasmât kuta esha syât tûrya-nâdo mahân iha?» 84
etac çrutvaiva nirgatya praviçya ca sa taṃ kshaṇât
vyajijñapad Hariçikho Vatsarâja-sutaṃ prabhum: 85
«Rudro nâma baṇig, deva, nagaryâm iha vidyate;
«itaḥ Suvarṇadvîpaṃ ca sa jagâma baṇijyayâ. 86
«âgacchato nijas tasya saṃprâpto 'py artha-saṃcayaḥ
«abdhau vâhana-bhaṅgena nimagno nâçam âgataḥ. 87
«uttîrṇaç ca 'âtmanaiva 'eko daivâj jîvan sa vâridheḥ,
«prâptaç ca 'adya dinaṃ shashṭham iha 'âpanno nijaṃ gṛiham. 88
«dinâni katicid yâvad iha tishṭhati duḥkhitaḥ,
«tâvat svârâmato daivât prâptas tena nidhir mahân. 89
«tad-gotrajânâṃ ca mukhâj jñâtaṃ Vatseçvareṇa tat;
«tato 'dya 'âgatya tena 'asau vijñapto baṇijâ prabhuḥ: 90
««sadratnaughâ mayâ labdhâç catasro hema-koṭayaḥ;
««tad, âdiçati devaç ced, arpayishyâmi tâ»» iti. 91
««jalâçayena mushitaṃ dinaṃ dṛishṭvaiva, vedhasaḥ
««kṛipayâ saṃvibhaktaṃ tvâṃ ko mushṇâty ajalâçayaḥ? 92
««gaccha, bhuṅkshva yathâ-kâmaṃ dhanaṃ prâptaṃ sva-bhûmitaḥ!»»
«iti Vatseçvareṇâpi vyâdishṭo 'sau baṇik tataḥ. 93
«sa esha pâdayo râjñaḥ patitvâ harsha-nirbharaḥ,
«tûryâṇi vâdayan yâti sva-gṛihaṃ sânugo baṇik.» 94
evaṃ Hariçikhena 'ukte, stutvâ dhârmikatâṃ pituḥ
Naravâhanadattaḥ svân sacivân vismito 'bravît: 95
«yadi tâvad haraty arthâṅs, tad anv eva dadâti kim?
«citraṃ ucchrâya-pâtâbhyâṃ krîdati 'iva vidhir nṛiṇâm!» 96
tac çrutvâ Gomukho 'vâdîd: «îdṛiçy eva gatir vidheḥ;
«Samudraçûrasya kathâ tathâ ca 'atra niçamyatâm: 97

Babhûva nagaraṃ pûrvaṃ nṛipater Harshavarmaṇaḥ
sphîtaṃ Harshapuraṃ nâma saurâjya-sukhita-prajam. 98
tasmin Samudraçûrâkhyo nagare 'bhûd mahâbaṇik
kulajo dhârmiko dhîra-sattvo bahu-dhaneçvaraḥ. 99

sa baṇijyâ-vaçâd gacchan Suvarṇadvîpam ekadâ,
âruroha pravahaṇaṃ taṭaṃ prâpya mahâmbudheḥ. 100
gacchatas tasya tena 'bdhau, kiṃcic-çeshe tad-adhvani,
ghoraḥ samudabhûd megho vâyuç ca kshobhitârṇavaḥ. 101
tena 'ûrmi-vega-vikshipte vahane makarâhate
bhagne, parikaraṃ baddhvâ so 'mbudhâv apatad baṇik. 102
yâvac ca bâhu-vikshepair vîro 'tra tarate kshaṇam,
tâvac cira-mṛitaṃ prâpa purushaṃ pavaneritam. 103
tad-ârûḍhaç ca bâhubhyâṃ kshiptâmbur vidhinaiva saḥ
nîtaḥ Suvarṇadvîpaṃ tad anukûlena vâyunâ. 104
tatra 'avatîrṇaḥ puline sa tasmâd mṛita-mânushât
kaṭî-nibaddhaṃ sagranthi tasya 'avaikshata çâṭakam. 105
unmucya vîkshate yâvac çâṭakaṃ kaṭito 'sya tat,
tâvat tad-antarâd divyaṃ ratnâḍhyaṃ prâpa kaṇṭhakam. 106
taṃ dṛishṭvâ 'anarghyam âdâya, kṛita-snânas tutosha saḥ,
manvâno 'bdhau vinashṭaṃ tad-dhanaṃ tasya 'agratas tṛiṇam. 107
tato gatvâ 'atha Kalaçapurâkhyaṃ nagaraṃ kramât,
hastastha-kaṇṭhako devakulam ekaṃ viveça saḥ. 108
tatra châyopavishṭaḥ sa, vâri-vyâyâmato bhṛiçam
pariçrântaḥ, çanair nidrâṃ yayau vidhi-vimohitaḥ. 109
suptasya tatra ca 'akasmâd âgatâḥ pururakshiṇaḥ
dadṛiçus tasya hastasthaṃ kaṇṭhakaṃ tam asaṃvṛitam. 110
«ayaṃ sa kaṇṭhako râjasutâyâ iha kaṇṭhataḥ
«hâritaç Cakrasenâyâ, dhruvo cauro 'yam eva saḥ;» 111
ity uktvâ taiḥ prabodhya 'asau ninye râjakulaṃ baṇik.
tatra pṛishṭaḥ svayaṃ râjñâ sa yathâ-vṛittam abhyadhât. 112
«mithyâ vakty esha; cauro 'yam, imaṃ paçyata kaṇṭhakam!»
iti prasârya taṃ râjâ yâvat sabhyân bravîti saḥ, 113
tâvat prabhâsvaraṃ dṛishṭvâ, nipatya nabhaso javât,
gṛidhras taṃ kaṇṭhakaṃ hṛitvâ jagâma kvâpy açankitam. 114
atha 'atyârtasya baṇijaḥ krandataḥ çaraṇaṃ Çivam
badhe râjñâ krudhâ 'âdishṭe, çuçruve bhâratî divaḥ: 115
«mâ sma badhîr enam! asau Harshapurâd baṇik
«sâdhuḥ Samudraçûrâkhyo vishaye 'bhyâgatas tava. 116
«kaṇṭhako yena nîto 'bhût, sa cauraḥ pururakshiṇâm
«bhayena vihvalo naçyan nipatya 'abdhau mṛito niçi. 117
«ayaṃ tu tasya caurasya kâyaṃ prâpya 'adhiruhya ca
«baṇig bhagna-pravahaṇas tîrtvâ 'ambhodhim iha 'âgataḥ. 118
«tadâ ca tat-kaṭî-baddha-çâṭaka-granthito 'munâ
«baṇijâ kaṇṭhakaḥ prâpto, na nîto 'nena vo gṛihât. 119
«tad acauram imaṃ, râjan, baṇijaṃ muñca dhârmikam!
«saṃmânya prahiṇv eva 'enam!» ity uktvâ viraràma vâk. 120
etac çrutvâ sa saṃtushya muktvâ taṃ baṇijaṃ badhât
Samudraçûraṃ saṃmânya dhanai râjâ visṛishṭavân. 121
sa ca prâpta-dhanaḥ kṛita-bhâṇḍo bhûyo bhayaṃkaraṃ
sva-deçam eshyan vahanena 'uttatâra 'ambudhiṃ baṇik. 122

tîrṇâbdhiç ca tato gatvâ sârthena saha sa kramât
aṭavîṃ prâpad ekasmin vâsare divasâtyaye. 123
tasyâṁ âvasite sârthe râtrau, tasmiṅç ca jàgrati
Samudraçûre, nyapatac caura-senà 'atra durjayâ. 124
hanyamâne tayâ sârthe, bhâṇḍâṅs tyaktvâ palàyya saḥ
Samudraçûro nyagrodham àrûḍho 'bhûd alakshitaḥ. 125
hṛitâçesha-dhane yâte caura-sainye, bhayâkulaḥ
tatraiva tâṃ tarau râtriṃ duḥkhârtaç ca ninâya saḥ. 126
prâtas tasya taroḥ pṛishṭhe gata-dṛishṭiḥ sa daivataḥ
dîpa-prabhâm iva 'apaçyat sphurantîm patra-madhyagâm. 127
vismayât tatra ca 'àrûḍho gridhra-nîḍam, avaikshata
antaḥstha-bhàsvarâṇarghya-ratnâbharaṇa-saṃcayam. 128
jagràha tasmât sarvaṃ tat, tad-madhye prâpa kaṇṭhakam
taṃ sa, yaṃ prâptavân Svarṇadvîpe, gridhro 'harac ca yam. 129
tataḥ prâptâmita-dhano nyagrodhâd avaruhya saḥ,
hṛishṭo gacchan kramât prâpa nijaṃ Harshapuraṃ puram. 130
tatra tasthau baṇik so 'tha vîtâṇya-draviṇa-sprihaḥ
Samudraçûraḥ svajanaiḥ saha nandan yatecchayâ. 131

«abdhau tat patanaṃ, so 'rtha-nâças, tat taraṇaṃ tataḥ,
«sà kaṇṭhakasya ca prâptis, tasyaiva 'apagamaç ca saḥ, 132
«sâ nishkàraṇa-nigrâhya-daçâvâptiḥ, sa tatkshaṇam
«tushṭâd dvîpeçvarâl làbhas, tad abdhes taraṇaṃ punaḥ, 133
«so 'tha sarvâpahâraç ca pathi cauraiḥ samàgamât,
«paryante tasya baṇijas taru-pṛishṭhâd dhanâgamaḥ: 134
«tad evam îdṛiçaṃ, deva, vicitraṃ ceshṭitaṃ vidheḥ;
«sukṛitî ca 'anubhûyaiva duḥkham apy açnute sukham.» 135
iti Gomukhataḥ çrutvà çraddhàya, 'utthâya ca vyadhât
Naravâhanadatto 'tra snànâdi-divasa-kriyàm. 136
anyedyur etya ca 'àsthàna-gataṃ taṃ bâla-sevakaḥ
çûraḥ Samaratuṅgâkhyo râjaputro vyajijñapat: 137
«deva, Saṅgràmavarsheṇa nâçito gotrajena me
«deçaç caturbhir yuktena putrair Vîrajitâdibhiḥ. 138
«tad esha gatvà pañcâpi baddhvà tàn ânayâmy aham.
«prabhor viditam astv etad!» ity uktvà tatra so 'gamat. 139
taṃ alpa-sainyaṃ tân anyân bhûri-sainyân avetya saḥ,
Vatseçvara-sutas tasya dideça 'anubalaṃ nijam. 140
so 'gṛihîtvaiva tad mânî, gatvà pañcâpi tân ripùn
sva-bâhubhyâṃ raṇe jitvâ samyamya 'ânîtavân samam. 141
tathâ-jayinaṃ âyâtaṃ viraṃ sammânya sa prabhuḥ,
Naravâhanadattas taṃ praçaçaṅsa sva-sevakam: 142
«citram âkrânta-vishayàn sabalân indriyopamân
«jitvà 'anena ripùn pañca purushàrthaḥ prasàdhitaḥ!» 143

tac çrutvâ Gomukho 'vâdîc: «çrutâ ced, deva, na 'îdṛiçî
«râjñaç Camarabâlasya kathâ, tac çṛiṇu vacmi tâm: 144

Hastinâpuram ity asti nagaraṃ; tatra ca 'bhavat
râjâ Camarabâlâkhyaḥ koça-durga-balânvitaḥ. 145
babhûvus tasya Samarabalâdyâ bhûmy-anantaraḥ
râjâno gotrajâs, te ca saṃbhûya 'evaṃ acintayan: 146
«ayaṃ Camarabâlo 'smân ekaikaṃ bâdhate sadâ;
«tad ete militâḥ sarve vidadhmo 'sya parâbhavam.» 147
iti saṃmantrya pañca 'ete taj-jayâya yiyâsavaḥ
prasthâna-lagnaṃ kshitipâḥ papracchur gaṇakaṃ rahaḥ. 148
apaçyan sa çubhaṃ lagnaṃ paçyan na çakunâni ca,
jagâda gaṇako: «nâsti lagnaḥ saṃvatsare 'tra vaḥ, 149
«yathâ tathâ prayâtânâṃ na yushmâkaṃ bhavej jayaḥ.
«kiṃ ca 'tra vo 'nubandhena samṛiddhiṃ tasya paçyatâm? 150
«bhogo nâma paraṃ lakshmyâḥ, sa tasmâd adhiko 'sti vaḥ.
«na cec çrutâ, çrûyatâṃ tat kathâ 'tra baṇijor dvayoḥ: — 151
babhûva Kautukapuraṃ nâma 'iha nagaraṃ purâ;
tasminn anvartha-nâmâ 'bhûd râjâ Bahusuvarṇakaḥ. 152
Yaçovarmâ 'iti tasya 'âsît sevakaḥ kshatriyo yuvâ.
tasmai dâtâpi sa nṛipo na 'adât kiṃcit kadâcana. 153
yadâ yadâ ca nṛipatis tena 'ârtyâ yâcyate sma saḥ,
âdityaṃ darçayann evaṃ tam uvâca tadâ tadâ: 154
«ahaṃ icchâmi te dâtuṃ, kiṃ punar bhagavân ayam
«tubhyaṃ na 'icchati me dâtuṃ; kiṃ karomy? ucyatâm!» iti. 155
tataḥ so 'vasaraṃ cinvan yâvat tishṭhati duḥkhitaḥ,
sûryoparâga-samayas tâvad atra 'âgato 'bhavat. 156
tatkâlaṃ sa Yaçovarmâ gatvâ satata-sevakaḥ
nṛipaṃ bhûri-mahâ-dâna-pravṛittaṃ taṃ vyajijñapat: 157
«yo dadâti na te mahyaṃ dâtuṃ, saṃsha raviḥ, prabho,
«grasto 'dya vairiṇâ yâvat, tâvat kiṃcit prayaccha me!» 158
tac çrutvâ sa hasitvâ ca datta-dâno mahîpatiḥ
dadau vastra-hiraṇyâdi tasmai Bahusuvarṇakaḥ. 159
kramât tasmin dhane bhukte, khinnaḥ so, 'dadati prabhau,
mṛita-jâtir Yaçovarmâ prayayau Vindhyavâsinîm. 160
«kiṃ nirarthena dehena jîvitâpi mṛitena me?
«tyakshyâmy etaṃ puro devyâ, varaṃ prâpsyâmi vâ 'îpsitam;» 161
ity agre Vindhyavâsinyâḥ saṃvishṭo darbha-saṃstare
tad-manâḥ sa nirâhâras tapo mahad atapyata. 162
âdiçat sâ ca taṃ svapne devî: «tushṭâsmi, putra, te.
«dadâmy artha-çriyaṃ kiṃ te kiṃ vâ bhoga-çriyaṃ, vada!» 163
tac çrutvâ sa Yaçovarmâ devîṃ tâṃ pratyabhâshata:
«etayor nipuṇaṃ vedmi na 'ahaṃ bhedaṃ çriyor», iti. 164
tatas tam avadad devî: «sva-deçaṃ yâhi! yau tava
«Bhogavarma-'Arthavarmâṇau vidyete baṇijâv ubhau, 165

«tayor gatvâ çriyam paçya! tato yat-sadriçî ca te
«rocishyate, tat-sadriçî tvayâ 'âgatya 'arthyatâm!» iti. 166
etac çrutvâ prabudhyaiva sa prâtaḥ krita-pâraṇaḥ
sva-deçam Kautukapuram Yaçovarmâ tadâ yayau. 167
tatra 'agât prathamam tâvat sa grihân Arthavarmaṇaḥ
asamkhya-hema-ratnâdi-vyavahârârjita-çriyaḥ. 168
paçyaṅs tâm sampadam tasya, yathâvat tam upâyayau,
kritâtithyaç ca tena 'asau bhojanâya nyamantryata. 169
tato 'tra 'abhuṅkta saghritam samâṅsavyañjanam ca saḥ
prâghuṇocitam âhâram pârçve tasya 'Arthavarmaṇaḥ. 170
Arthavarmâ tu bhuṅkte sma ghritârdhapala-saṃyutân
saktûn bhaktaiṃ api stokam mâṅsavyañjanam alpakam. 171
«sârthavâha! kim etâvad açnâsi?» 'iti sakautukam
sa Yaçovarmaṇâ pṛishṭo baṇig evam abhâshata: 172
«adya tvad-uparodheṇa samâṅsavyañjanam mayâ
«bhaktam stokam ghritasya 'ardha-palam, bhuktâç ca saktavaḥ. 173
«sadâ tu ghṛita-karsham ca saktûṅç ca 'açnâmi kevalân;
«ato 'dhikam me mandâgner udare naiva jîryate.» 174
tac çrutvâ sa Yaçovarmâ vicikitsan nininda tâm
hṛidayena çriyam tasya viphalâm Arthavarmaṇaḥ. 175
tato niçâgame bhaktam kshîram ca 'ânâyayat punaḥ
Arthavarmâ baṇik tasya sa Yaçovarmaṇaḥ krite. 176
Yaçovarmâ ca bhûyas tad yathâ-kâmam abhuṅkta saḥ,
Arthavarmâpi sa tadâ kshîrasya 'ekam palam papau. 177
tatraiva ca 'eka-sthâne tâv âstîrṇa-çayanâv ubhau
Yaçovarma-'Arthavarmâṇau çanair nidrâm upeyatuḥ. 178
niçîthe ca Yaçovarmâ svapne 'paçyad açaṅkitam
pravishṭân atra purushân daṇḍa-hastân bhayaṃkarân. 179
«dhig! alpâbhyadhikaḥ karsho ghritasya kim iti tvayâ
«mâṅsodanaç ca bhukto 'dya, pîtam ca payasaḥ palam?» 180
iti krodhâd bruvâṇais tair âkṛishyaiva 'atha pâdataḥ
purushair Arthavarmâ sa laguḍaiḥ paryatâḍyata; 181
ghṛitakarsha-payo-mâṅsa-bhaktam apy adhikam ca yat
bhuktam, tat sarvam udarâd âcakarshuç ca tasya te. 182
tad dṛishṭvâ sa Yaçovarmâ prabuddho yâvad îkshate,
tâvat tasya 'âyayau çûlam vibuddhasya 'Arthavarmaṇaḥ. 183
tataḥ krandan pârijanair mardyamâṇodaraç ca saḥ
vamati sma 'Arthavarmâ tad, adhikam yat sa bhuktavân. 184
çânta-çûle tatas tasmin, Yaçovarmâ vyacintayat:
«dhig dhig artha-çriyam imâm, yasyâ bhogo 'yam îdṛiçaḥ! 185
«balî-kṛitâ 'iyam îdṛiçyâ bhûyâd abhava-nihçriyâ!»
ity antaç cintayan so 'tra râtrim tâm atyavâhayat. 186
prâtas tam Arthavarmâṇam âmantrya, sa yayau tataḥ
Yaçovarmâ gṛiham tasya baṇijo Bhogavarmaṇaḥ. 187
tatra 'abhyâgâd yathâvat tam, tenâpi ca kṛitâdaraḥ
nimantrito 'bhûd baṇijâ tad-ahar bhojanâya saḥ. 188

na ca 'asya baṇijo 'paçyat sâ kâṃcit dhana-sampadam,
apaçyat tu çubhaṃ veçma vâsâṅsy âbharaṇâni ca. 189
tataḥ sthite Yaçovarmaṇy asmin, prâvârtata 'atra saḥ
Bhogavarmâ baṇik kartum vyavahâraṃ nijocitam; 190
anyasmâd bhâṇḍam âdâya dadâv anyasya tat kshaṇam,
vinâiva sva-dhanaṃ madhyâd dînârân udapâdayat; 191
tvaritaṃ tân sa dînârân bhritya-haste visṛishṭavân
sva-bhâryâyai vicitrânna-pâna-sampâdanâya ca. 192
kshaṇâc ca suhṛid ekas tam Icchâbharaṇa-nâmakaḥ
upâgatyaiva rabhasâd Bhogavarmâṇam abhyadhât: 193
«siddhaṃ bhojanam asmâkam; uttishṭha 'âgaccha, bhuñjmahe!
«suhṛido militâ hy anye tvat-pratikshâḥ sthitâ», iti. 194
«adya 'âhaṃ na 'âgamishyâmi, prâhuṇo 'yaṃ sthito hi me»,
iti bruvâṇaṃ punar apy etam sa suhṛid abravît: 195
«bhavatâ samam âyâtu tarhi prâhuṇako 'py ayam!
«esho 'pi ña kim asmâkaṃ mitraṃ? uttishṭha satvaram!» 196
ity âgrahâd Bhogavarmâ nîto mitreṇa tena saḥ
Yaçovarma-yuto gatvâ bhuṅkte sma 'âhâram uttamam. 197
pîtvâ ca pânam, âgatya sâyaṃ sa sva-gṛihe punaḥ
sa-Yaçovarmako bheje vicitraṃ pâna-bhojanam. 198
prâptâyâṃ niçi papraccha nijaṃ parijanaṃ ca saḥ:
«kim adya râtri-paryâptam asti naḥ sarakaṃ na vâ?» 199
«svâmin, nâsti», 'iti tena 'uktaḥ sa bheje çayanaṃ baṇik;
«pâsyâmo 'pararâtre 'dya katham jalam?» iti bruvan. 200

Yaçovarmâ 'atha tat-pârçve suptaḥ svâpne 'tra dṛishṭavân
purushân pravishṭân dvitrân, anyâṅs teshâṃ ca pṛishṭhataḥ. 201
«kasmâd apararâtrârtham sarakaṃ Bhogavarmaṇaḥ
«cintitaṃ na 'adya yushmâbhiḥ? kva bhavadbhiḥ sthitaṃ, çathâḥ?». 202
iti paçcâtpravishṭâs te purushâ daṇḍa-pâṇayaḥ
pûrva-pravishṭân krodhât tân daṇḍâghâtair atâḍayan. 203
«aparâdho 'yam eko naḥ kshamyatâm!», iti vâdinaḥ
daṇḍâhatâs te purushâs te ca 'anye niragus tataḥ. 204
Yaçovarmâ 'atha tad dṛishṭvâ prabuddhaḥ samacintayat:
«acintyopanatiḥ çlâghyâ bhoga-çrîr Bhogavarmaṇaḥ, 205
«bhoga-hînâ samṛiddhâpi na 'artha-çrîr Arthavarmaṇaḥ.»
iti cintayatas tasya sâ 'aticakrâma yâminî. 206

prâtaç ca sa Yaçovarmâ tam âmantrya baṇig-varam,
jagâma Vindhyavâsinyâḥ pâdamûlaṃ punas tataḥ. 207
tapaḥsthaḥ pûrva-dṛishṭâyâs tasyâḥ purvoktayor dvayoḥ
çrîyor bhoga-çriyaṃ so 'tha vavre, sâ 'asmai dadau ca tâm. 208
atha 'âgatya Yaçovarmâ gṛihe devî-prasâdataḥ
acintitopagâminyâ tasthau bhoga-çriyâ sukham. — 209

«tad evaṃ bhoga-sampannâ çrîr apy alpatarâ varam,
«na punar bhoga-rahitâ vistîrṇâpy apârthakâ: 210
«tat kiṃ Camarabâlasya râjñaḥ kârpaṇya-sampadâ
«tapyadhve? dâna-bhogâḍhyâṃ vîkshadhve svâṃ çriyaṃ na kim? 211

«atas tam prati yushmâkam avaskando na bhadrakaḥ,
«yâtrâ-lagnaç ca nâsty eva, nâpi vo dṛiçyate jayaḥ.» 212
ity uktâ api te tena pañca jyotirvidâ nṛipâḥ
yayuç Camarabâlam tam nṛipam praty asahishṇavaḥ. 213
sîmâ-prâptâṅç ca tân buddhvâ, niryâsyan samaraya saḥ
râjâ Camarabâlaḥ prâk snâtvâ Haram apûjayat, 214
ashṭashashṭy-uttama-sthâna-niyatair nâmabhiḥ çubhaiḥ
yathâvat tam ca tushṭâva pâpaghnaiḥ sarva-kâmadaiḥ. 215
«râjan, yudhyasva nihçaṅkaḥ! çatrûn jeshyasi saṅgare;»
ity udgatâm ca gaganât so 'tha çuçrâva bhâratîm. 216
tataḥ prahṛishṭaḥ sannahya teshâm nija-balânvitaḥ
râjâ Camarabâlo 'gre yuddhâya niragâd dvishâm. 217
triṅçad gaja-sahasrâṇi, triṇi lakshâṇi vâjinâm,
koṭiḥ pâdabhaṭânâm ca tasya 'bhûd vairiṇâm bale; 218
sva-bale ca padâtînâm tasya lakshâṇi viṅçatiḥ;
daça danti-sahasrâṇi, hayânâm laksham apy abhût. 219
pravṛitte 'tha mahâ-yuddhe tayor ubhaya-senayoḥ
yathârtha-nâmni Vîrâkhye pratîhâre 'gra-yâyini, 220
svayam Camarabâlo 'sau râjâ tat samarâṅganam,
Mahâvarâho bhagavân mahârṇavam iva, 'âviçat. 221
mamarda ca 'alpa-sainyo 'pi para-sainyam mahat tathâ,
yathâ 'açva-gaja-pattînâm hatânâm râçayo 'bhavan. 222
dhâvitvâ ca 'atra Samarabalam tam sammukhâgatam
âhatya çaktyâ râjânam pâçena 'âkṛishya baddhavân. 223
tataḥ Samaraçûram ca hṛidi 'bâṇâhatam nṛipam
dvitîyam tadvad âkṛishya pâçeṇaiva babandha saḥ. 224
tṛitîyam ca 'atra Samarajitam nâma mahîpatim
Vîrâkhyas tat-pratîhâro baddhvâ tat-pârçvam ânayat. 225
senâpatir Devabalas tasya 'âniya samarpayat
nṛipam Pratâpacandrâkhyam caturtham sâyakâhatam. 226
tataḥ Pratâpasenâkhyas tad dṛishṭvâ pañcamo nṛipaḥ
krodhâc Camarabâlam tam bhûpam abhyapatad rane. 227
sa tu nirdhûya tad-bâṇân sva-çarâughena, viddhavân
râjâ Camarabâlas tam lalâṭe tribhir âçugaiḥ. 228
kaṇṭha-kshiptena pâçena tam ca Kâla 'iva 'atha saḥ
âkṛishya sva-vaçe cakre çarâghâta-vighûrṇitam. 229
evam râjasu baddheshu teshu pañcasv api kramât,
hata-çeshâṇi sainyâni diçaḥ teshâm pradudruvuḥ. 230
amitam hema-ratnâdi bahûny antaḥpurâṇi ca
râjñâ Camarabâlena prâptâny eshâm mahîbhṛitâm. 231
tad-madhye ca mahâdevî Yaçolekhâ 'iti viçrutâ
râjñaḥ Pratâpasenasya prâptâ tena 'aṅganottamâ. 232
tataḥ praviçya nagaram, Vîra-Devabalau ca saḥ
kshatri-senâpatî pattam baddhvâ ratnair apûrâyat. 233
«Pratâpasena-mahishî kshatradharma-jitâ» 'iti tâm
Yaçolekhâm sa nṛipatiḥ svâvarodha-badhûm vyadhât; 234

«bhujârjitâ 'aham asya» 'iti sehe sâ capalâpi tam;
kâma-moha-pravṛittânâṃ capalâ dharma-vâsanâ. 235
dinaiç ca 'bhyarthito râjñyâ sa Yaçolekhayâ tayâ,
râjâ Camarabâlas tân baddhân pañcâpi bhûpatîn 236
Pratâpasena-prabhṛitîn gṛihîta-vinayân natân
mumoca, nija-râjyeshu satkṛitya visasarja ca. 237
tataḥ sa tad akaṇṭakaṃ vijita-çatru râjyaṃ nijaṃ
samṛiddham açishac ciraṃ Camarabâla-pṛithvîpatiḥ,
araṅsta ca varâpsaro-'bhyadhika-rûpa-lâvaṇyayâ
dvishaj-jaya-patâkayâ saha tayâ Yaçolekhayâ. 238

«evaṃ bahûn api ripûn samara-pravṛittân
«dveshâkulân agaṇita-sva-parasva-rûpân
«eko 'py ananya-sama-paurusha-bhagna-mânaṃ
«darpa-jvarân jayati saṃyuga-mûrdhni dhîraḥ.» 239
iti Gomukhena kathitâṃ
arthyâṃ çrutvâ kathâṃ kṛita-çlâghaḥ
akarod atha Naravâhana-
dattaḥ snânâdi-dinakâryam. 240
ninâya saṃgîta-rasâgatâṃ tathâ
niçâṃ sa gâyan svayam aṅganâ-sakhaḥ,
Sarasvatî tasya nabhaḥ-sthitâ yathâ
dadau priyâbhiḥ saha saṃstavaṃ varaṃ. 241

Taraṅga 55.

Tato 'nyedyur Alaṅkâravatî-vâsagṛihe sthitam
Naravâhanadattaṃ taṃ saṃnidhau sarva-mantriṇâṃ 1
etya vijñâpayâmâsa Marubhûtika-sevakaḥ,
«sodaryaḥ Sauvidallasya tad-antaḥpura-rakshiṇaḥ: 2
«Marubhûter mayâ, deva, sevâ varsha-dvayaṃ kṛitâ.
«bhojanâchâdanaṃ dattaṃ sabhâryasya 'nunâ mama; 3
«âbhâshitâs tu tat-pṛishṭhe dinâraḥ prativatsaram
«pañcâçad ye mama 'nena, tân eva na dadâti me. 4
«ṛiṇigyamâṇena ca 'tena caraṇena 'aham âhataḥ.
«tena 'upavishṭaḥ prâye 'haṃ siṅhadvâre 'sya tâvake. 5
«vicârayati ced na 'trâ devo, tat karomy aham
«agni-praveçam. adhikaṃ kiṃ vacmy? esha hi me prabhuḥ.» 6
ity uktvâ virate tasmin, Marubhûtir abhâshata:
«deyâ mayâ 'asmai dinâraḥ; sâmpratam tu na santi me.» 7

ity uktavantaṃ sarveshu prahasatsv atha mantriṇam
Naravâhanadattas taṃ Marubhûtim uvâca saḥ: 8
«kim ayaṃ, mûrkha, bhâvas te? na 'dhikâ 'iyaṃ matis tava.
«uttishṭha, dînâra-çataṃ dehy asmai hy avalambitam!» 9
etat prabhor vacaḥ çrutvâ, Marubhûtir vilajjitaḥ
tadaiva 'nîya tat tasmai sa dînâra-çataṃ dadau. 10
tato 'tra Gomukho 'vâdîd: «na vâcyo Marubhûtikaḥ,
«vicitra-citta-vṛittir yat sargo, deva, Prajâpateḥ. 11
«yushmâbhir eshâ kiṃ ca 'tra Ciradâtur mahîpateḥ
«tat-sevakasya ca kathâ Prasaṅgâkhyasya na çrutâ? 12

Ciradâtâ 'ity abhût pûrvaṃ râjâ Cirapureçvaraḥ.
sujanasyâpi tasya 'âsît parivâro 'tidurjanaḥ. 13
deçântarâgatas tasya Prasaṅgo nâma bhûpateḥ
mitrâbhyâṃ sahito dvâbhyâṃ babhûva kila sevakaḥ. 14
sevâṃ ca kurvatas tasya vyatîtaṃ varsha-pañcakam,
na sa râjâ dadau kiṃcid nimitte 'py utsavâdike. 15
sa ca tasya na saṃprâpa vijñapty-avasaraṃ prabhoḥ
parivârasya dâurâtmyât, sakhyoḥ prerâyatoḥ sadâ. 16
ekadâ tasya râjñaç ca bâla-putro vyâpadyata,
duḥkhitaṃ ca 'etya sarve 'pi bhṛityâs taṃ paryavârayan. 17
tad-madhye ca Prasaṅgâkhyaḥ çokâd eva sa sevakaḥ,
sakhibhyâṃ vâryamâṇo 'pi, râjânaṃ taṃ vyajijñapat: 18
«bahu-kâlaṃ vayaṃ, deva, sevakâ, na ca nas tvayâ
«dattaṃ kiṃcit; tathâpi 'iha sthitâḥ smas tvat-sutâçayâ: 19
«tvayâ yadi na dattaṃ, tat tvat-putro 'smâsu dâsyati.
«so 'pi daivena nîtaç cet, tâd naḥ kim iha sâṃpratam? 20
«vrajâma!» iti jalpitvâ patitvâ so 'sya pâdayoḥ
râjñaḥ Prasaṅgo niragât sakhi-dvaya-yutas tataḥ. 21
«aho! putre 'pi baddhâsthâḥ sevakâ me dṛidhâ ime;
«tad ete mama na tyâjyâ», iti saṃcintya, tatkshaṇam
sa râjâ tân Prasaṅgâdîn ânâyyaiva tathâ dhanaiḥ
apûrayad, yathâ bhûyo na 'etân dâridryam aspṛiçat. 23

«evaṃ vicitrâ dṛiçyante svabhâvâ, deva, dehinâṃ,
«yat kâle sa nṛipo na 'dâd, akâle tu dadau tathâ.» 24
ity âkhyâya Kathâkhyâna-pâṭur bhûyaḥ sa Gomukhaḥ
Vatseçvara-sutâdeçâd imâm akathayat kathâm: 25

Âsîd Gaṅgâ-taṭe pûrvaṃ, puṭa-pauraṃ tad-ambhasi,
saurâjya-ramyaṃ Kanakâpurâkhyaṃ nagarottamam, 26
yatra bandhaḥ kavi-girâṃ sadâ patreshv adṛiçyata,
bhaṅgo 'lakeshu nârîṇâṃ, sasya-saṃgrahaṇe khalaḥ. 27

tatra Vâsuki-nâgendra-tanayât Priyadarçanât
jâto Yaçodharâkhyâyâm râjaputryâm mahâ-yaçâḥ 28
âsît Kanakavarshâkhyo nagare nṛipatiḥ purâ,
kṛitsna-bhû-bhâra-vodhâpi yo 'çesha-guṇa-bhûshitaḥ; 29
lubdho yaçasi na tv arthe, bhîtaḥ pâpâd na çatrutaḥ,
mûrkhâḥ parâpavâdeshu na ca çâstreshu yo 'bhavat; 30
alpatvaṃ yasya kope 'bhûd na prasâde mahâtmanaḥ,
câpe ca baddha-mushṭitvaṃ na dâne dhîra-cetasaḥ; 31
yena 'tyadbhuta-rûpeṇa rakshatâ ca 'akhilaṃ jagat
mâra-vyathâkulaç 'cakre dṛishṭenaiva 'abalâjanaḥ. 32
sa kadâcic çarat-kâle soshmaṇy, unmada-vâraṇe,
râjahaṃsa-parîvâre, sotsavânandita-praje, 33
âtma-tulya-guṇe, rantuṃ citra-prâsâdam âviçat
âkṛishṭa-kamalâmoda-vahad-mâruta-çitalam. 34
tatra nirvarṇayan yâvat tac citraṃ sa praçaṅsati,
tâvat praviçya bhûpaṃ taṃ pratîhâro vyajijñapat: 35
«iha 'âgato Vidarbhebhyo 'pûrvaç citrakaraḥ, prabho,
«ananya-samam âtmânaṃ citrakarmaṇy udâharan. 36
«Roladevâbhidhânena siṅhadvâre 'tra tena ca,
«etad eva 'abhilikhya, 'adya cîrikâ 'ullambitâ kila.» 37
tac çrutvaiva 'âdarâd bhûpena 'âdishṭânayanaṃ sa tam
âninâya pratîhâro gatvâ citrakaraṃ kshaṇât. 38
sa praviçya dadarça 'atra citrâlokana-lîlayâ
sthitaṃ Kanakavarshaṃ taṃ nṛipaṃ citrakaro 'rahaḥ 39
varaṇârî-kûcotsaṅga-samarpita-tanûbharam,
saheloḍhañcita-karopâtta-tâmbûla-vîṭikam. 40
praṇamya ca 'upavishṭas taṃ râjânaṃ vihitâdaram
çanair vijñâpayâmâsa Roladevaḥ sa citrakṛit: 41
«cîrikâ 'ullambitâ, deva, tvat-pâdâbja-didṛikshayâ
«mayâ, na vijñâna-mâdât; tat kshantavyam idaṃ mama. 42
«âdiçyatâṃ ca, citre kim âlikhâmi 'iha rûpakam?
«bhavatv etat-kalâ-çikshâ-yatno me saphalaḥ, prabho!» 43
iti citrakâreṇa 'uktaḥ sa râjâ nijagâda tam:
«upâdhyâya, yathâ-kâmaṃ kiṃcid âlikhyatâm tvayâ! 44.
«hlâdayâmo vayaṃ cakshur: bhrântis tvat-kauçale nu kâ?»
ity ukte tena râjñâ, 'atra tat-pârçvasthâ babhâshire: 45
«râjaiva 'âlikhyatâm! anyair virûpaiḥ kiṃ prayojanam?»
tac çrutvâ citrakṛit tushṭaḥ sa taṃ râjânam âlikhat 46
tuṅgena nâsâvaṅçena, dîrgha-raktena cakshushâ,
vipulena lalâṭena, kuntalaiḥ kuñcitâsitaiḥ, 47
vistîrṇena 'urasâ 'arûḍha-bâṇâdi-vraṇa-çobhinâ,
bhuja-yugmena digdanti-karâkâreṇa hâriṇâ, 48
madhyena mushṭi-meyena kesarîndra-kiçorakaiḥ
upâyanî-kṛitena 'iva parâkrama-parâjitaiḥ, 49
yauvana-dviradâlâna-nibhena 'ûru-yugena ca,
açoka-pallava-nibhena 'aṅghri-yugmena cârûṇâ. 50

dṛishṭvaiva svânurûpeṇa rûpeṇa 'âlikhitaṃ nṛipam,
sâdhuvâdaṃ daduḥ sarve tasya citrakṛitas tadâ, 51
jagadus taṃ ca: «na 'icchâmo drashṭum ekâkinaṃ prabhuṃ
«citrabhittau; tad etasyâm etâsv âlikhitâsv iha 52
«râjñîshu madhyâd ekâṃ tvaṃ suvicârya 'anurûpikâm
«likha, 'upâdhyâya, pârçve 'sya; pûrṇo netrotsavo 'stu naḥ!» 53
tac çrutvâ, sa vilokya 'atra citraṃ, citrakaro 'bravît:
«bhûyasîshv api na 'etâsu tulyâ râjñô 'sti kâcana. 54
«jâne ca pṛithivyâm eva 'asya tulya-rûpâ 'asti na 'aṅganâ,
«asty ekâ râjaputrî tu; çṛiṇuta! 'âkhyâmi tâṃ ca vaḥ: 55
«Vidarbheshv asti nagaraṃ çrîmat Kuṇḍina-saṃjñakaṃ,
«Devaçaktir iti khyâtas tatra 'asti ca mahîpatiḥ. 56
«tasya 'Anantavatî 'ity asti râjñî prâṇâdhika-priyâ.
«tasyâṃ tasya sutâ 'utpannâ nâmnâ Madanasundarî, 57
«yasyâ varṇayituṃ rûpam ekayâ jihvayâ 'anayâ
«mâdṛiçaḥ kaḥ pragalbheta? kiṃtv etâvad vadâmy aham; 58
«tâṃ nirmâya vidhir, manye, saṃjâteccho 'pi tad-râsât
«nirmâtum anyâṃ tad-rûpâṃ yugair api na vetsyati. 59.
«sâ 'ekâ 'asya râjñaḥ sadṛiçî pṛithivyâṃ râjakanyakâ
«rûpa-lâvaṇya-vinayair vayasâ ca kulena ca. 60
«ahaṃ tayâ hi tatrasthaḥ kadâcit preshya cetikâm
«âhûto, 'ntaḥpuraṃ tasyâ râjaputryâ gato 'bhavam. 61
«tatra 'apaçyam ahaṃ tâṃ ca candanârdra-vilepanâṃ,
«mṛiṇâla-hârâṃ, visinî-patra-çayyâ-vivartinîm, 62
«kadalî-patra-pavanair vîjyamânâṃ sakhîjanaiḥ,
«pâṇḍu-kshâmâm, adhivyakta-smara-saṃjvara-lakshaṇâm. 63
««he sakhyaç, candanâlepa-kadalî-dala-mârutaiḥ
««kṛitam ebhiḥ! kim etena viphalena çrameṇa vaḥ? 64
««ete hi manda-puṇyâṃ mâṃ dahanti çiçirâ api;»»
«evaṃ nivârayantîṃ ca sakhîr âçvâsanâkulâḥ, 65
«vilokya tad-avasthâṃ tâṃ tad-vitarka-samâkulaḥ,
«kṛita-praṇâmas tasyâç ca purato 'ham upâviçam. 66
««upâdhyâya, 'îdṛig âlikhya citre me dehi rûpakam!»»
«ity uktvâ, vepamânena pâṇinâ 'amṛita-vartinâ 67
«çanair âlikhya sâ bhûmau darçayantî nṛipâtmajâ
«âlekhayad mayâ kaṃcid yuvânaṃ rûpavattaram. 68
«âlikhya sundaraṃ taṃ ca, deva, cintitavân aham;
««Kâma eva 'anayâ sâkshâd ayam âlekhito mayâ; 69
««kiṃtu pushpamayaç câpo haste yad na 'asya lekhitaḥ;
««tena jâne, na Kâmo 'yaṃ, tad-rûpaḥ ko 'py asau yuvâ,» 70
««ayaṃ ca nûnam anayâ dṛishṭaḥ kvâpi çruto 'pi vâ;
««etad-anibandhanaṃ ca 'idam asyâḥ smara-vijṛimbhitaṃ. 71
««tad ito me 'payâtavyaṃ, ugra-daṇḍo hy ayaṃ nṛipaḥ
««etat-pitâ Devaçaktir, buddhvâ 'idaṃ na kshameta me.»» 72
«ity âlocyaiva, natvâ tâṃ, aham Madanasundarîm
«râjakanyâṃ niragamaṃ, tayâ sammânitas tataḥ. 73

«çrutam ca 'tra, mahârâja, mayâ parijanâd mithaḥ
«svairam kathayato, yat sâ sânurâgâ çrute tvayi. 74
«tataç citrapaṭe guptam likhitâm tâm nṛipâtmajâm
«âdâya, 'aham bhavat-pâdamûlam tvaritam âgataḥ. 75
«dṛishṭvâ ca devasya 'âkâram, nivṛittaḥ saṃçayo mama:
«deva eva tayâ citre mad-hastena 'bhilekhitaḥ. 76
«sâ ca 'asakṛid na sadṛiçî çakyâ likhitum, ity aham
«citre devasya pârçve tâm na likhâmi samâm api.» 77
ity uktavantam tam Roladevam râjâ jagâda saḥ:
«tarhi tvayâ sâ tac-citrapaṭa-sthâ darçyatâm!» iti. 78
tato valgulikântahsthaṃ dṛishṭvâ paṭam, adarçayat
sa citrakṛit tâm citrasthâm râjño Madanasundarîm. 79
râjâ Kanakavarsho 'pi tâm sa citragatâm api
vicitra-rûpâm âlokya, sadyaḥ smara-vaçam yayau. 80
pûrayitvâ ca bahunâ hemnâ citrakaram sa tam,
âtta-priyâ-citrapaṭo viveça 'bhyantaram nṛipaḥ. 81
tatra tad-rûpa-lâvaṇya-darçanâtṛipta-locanaḥ
tyakta-sarva-kriyas tasthau tad-ekamaya-mânasaḥ. 82
babâdhe dhairya-hârî taṃ nighnan labdhântaraḥ çaraiḥ
rûpa-spardhâ-samudbhûta-mâtsarya iva Manmathaḥ. 83
yâ dattâ rûpa-lubdhânâm smarârtis tena yoshitâm,
phalitaiva ca sâ tasya çataçâkham, mahîkshitaḥ. 84
tato dinaiç ca viraha-kshâma-pânḍuḥ çaçaṅsa saḥ
âptebhyaḥ sacivebhyas tat pricchadbhyaḥ svam manogatam. 85
mantrayitvâ ca taiḥ sâkam, kanyâm Madanasundarîm
yâcitum prâhiṇod dûtam sa râjñe Devaçaktaye 86
Saṃgamasvâmi-nâmânam kâryajñam kâla-vedinam
vipram âptam kulînam ca madhurodâtta-bhâshiṇam. 87
sa gatvâ sumahârheṇa viprah parikareṇa tân
Vidarbhân, Saṃgamasvâmî prâviçat Kuṇḍinam puram. 88
yathâvat tatra râjânam Devaçaktim dadarça tam,
sa svâmino 'rthe tasmâc ça prârthayâmâsa tat-sutâm. 89
«deyâ tâvad mayâ 'anyasmai duhitâ 'eshâ, sa ca 'uditaḥ
«bhûpaḥ Kanakavarsho 'smâdṛiço 'py, etâm ca yâcate; 90
«tad etasmai dadâmy enâm»; iti saṃmantrya so 'pi ca
çraddadhe Devaçaktis tat Saṃgamasvâmino vacaḥ. 91
darçayâmâsa tasmai ca tasyâ rûpam iva 'adbhutam
nṛitte Madanasundaryâḥ sutâyâḥ sa mahîpatiḥ. 92
tatas tad-darçana-prîtaṃ Saṃgamasvâminam sa tam
pratipanna-sutâdânaḥ saṃmânya prâhiṇod nṛipaḥ, 93
«niçcitya lagnam udvâha-hetor âgamyatâm iha!»
saṃdiçya 'iti, samam tena pratidûtam sasarja ca. 94
âgatya Saṃgamasvâmî pratidûta-yuto 'tha saḥ
râjñe Kanakavarshâya siddham kâryam nyavedayat. 95
tato lagnam viniçcitya, pratidûtam prapûjya tam,
asakṛit tâm ca vijñâya raktâm Madanasundarîm, 96

tad-vivâhâya durvâra-vîrya-niḥçaṅka-mânasaḥ
râjâ Kanakavarsho 'sau prâyât tat Kuṇḍinaṃ puram, 97
Açokalatayâ 'ârûḍhaḥ pratyantâraṇya-vâsinaḥ
prâṇi-prâṇa-harân nighnan siṅhâdîn Çavarân iva. 98
Vidarbhân prâpya, nagaraṃ Kuṇḍinaṃ tad viveca saḥ
nirgatena 'agrato râjñâ sahito Devaçaktinâ. 99
tatra paura-purandhrîṇâṃ vilabdha-nayanotsavaḥ
sajjitodvâha-saṃbhâraṃ prâviçad râjamandiram. 100
viçrâmyati sma tatra 'etat sa *dinaṃ saparicchadaḥ*
Devaçakti-*nṛipodâra-kṛitâcârânuraṅjitaḥ.* 101
anyedyur Devaçaktis tâṃ *tasmai Madanasundarîm*
sutâṃ râjyaika-çesheṇa *sarvasvena samaṃ dadau.* 102
sthitvâ ca tatra *saptâhaṃ, sa râjâ nagaraṃ nijam*
âgât Kanakavarsho 'tha *navabadhvâ samaṃ tayâ.* 103
prâpte kânta-yute tasmin jagad-âhlâda-dâyini,
sakaumudîke çaçini iva, 'âsît tat sotsavaṃ puram. 104
sâ 'atha prâṇâdhikâ tasya râjño Madanasundarî
âsîd bahv-avarodhasyâpy, Acyutasya 'iva Rukmiṇî. 105
anyonya-vadanâsakta-locanaiḥ smara-sâyakaiḥ
kîlitâv iva tau ca 'âstâṃ dampatî câru-pakshmabhiḥ. 106
ekadâ ca 'âjagâma 'atra vikaçat-kesarâvaliḥ,
dalayan mâninî-mâna-mâtaṅgaṃ, madhu-kesarî. 107
lagnâli-mâlâ-maurvikaḥ Pushpeshoḥ kusumâkaraḥ
sajjî-cakâra ca 'utphulla-cûtavallî-dhanur-latâḥ. 108
vavau ca 'upavanâni 'iva cetâṅsy adhvaga-yoshitâṃ
samuddîpita-kâmâni kampayan Malayânilaḥ. 109
pûrâ nadînâṃ, pushpâṇi tarûṇâṃ, çaçinaḥ kalâḥ
kshiṇâni punar âyânti, yauvanâni na dehinâm! 110
«bho mukta-mâna-kalahâ ramadhvaṃ dayitânvitâḥ!»
iti 'iva madhurâlâpâḥ kokilâ jagadur janân. 111
tatkâlaṃ ca madhûdyânaṃ *vihartuṃ praviveça saḥ*
râjâ Kanakavarsho 'tra sarvair antaḥpuraiḥ *saha,* 112
mushṇan çriyam açokânâṃ raktaiḥ parijanâṃbaraiḥ,
gîtair varâṅganânâṃ ca kokila-bhramâra-dhvanim. 113
devyâ Madanasundaryâ samaṃ tatra sa bhûpatiḥ
cikrîḍa sâvarodho 'pi kusumâvacayâdibhiḥ. 114
vihṛitya ca 'atra suciraṃ, snâtuṃ Godâvarîṃ nṛipaḥ
avatîrya jalakrîḍâṃ sântaḥpurajano vyadhât. 115
mukhaiḥ padmâni, nayanair utpalâni, payodharaiḥ
rathâṅganânâṃ yugmâni, nitambaiḥ pulinâsthaliḥ 116
vijitya, tasyâḥ saritaḥ kshobhayâmâsur âçayam
taraṅga-dârçitâmarsha-bhrûbhaṅgâyâs tad-aṅganâḥ. 117
ambho-vihâra-vicalad-vastra-vyaktâṅga-bhaṅgishu
reme Kanakavarshasya tâsu tasya tadâ manaḥ, 118
ekâṃ ca 'atâḍayad râjñîṃ hema-kumbha-dvayopame
kuca-yugme sa visrasta-vasane kara-vâriṇâ. 119

tad dṛishṭvâ sâ cukopa 'asmai sershyâ Madanasundarî,
«kiyat kshobhyâ nadî?» 'ity eva sodvegâ 'iva jagâda ca. 120
uttîrya ca 'ambhasaḥ, prâyâd âtta-vastrântarâ rushâ,
priyâparâdham çaṅsantî tam sakhîbhyaḥ, sva-mandiram. 121
tato jñâtâçayas tasyâ jalakrîḍâm vimucya saḥ,
râjâ Kanakavarsho 'pi tad-vâsagṛiham âyayau. 122
vâryamâṇo rushâ tatra pañjarasthaiḥ çukair api,
praviçya sa dadarça 'antar devîm tâm manyu-pîḍitâm, 123
vâma-hastatala-nyasta-vishaṇṇa-vadanâmbujâm
svaccha-muktâphala-nibhaiḥ patadbhir vâshpa-vindubhiḥ. 124
«jaï viraho ṇa sahijjaï,
«mâṇo suhâ bi paritajaṇîo te;
«viraho hiaa sahijjaï,
«mâṇo evva parivaḍḍhaṇio te: 125
«ia jâṇiûṇa ṇiuṇam,
«citthasu olambiûṇa ikkadaram;
«uhaa-tada-diṇṇa-pâo
«majjhe paḍio dhuvam viṇassihisi.» 126 *)
iti 'imam dvipadîkhaṇḍam paṭhantîm açru-gadgadâm
niryad-dantâṅçu hâriṇyâ girâ 'apabhraṅça-mugdhayâ, 127
vilokya ca tathâ-bhûtâm tâm kope 'pi manoramâm,
upâyayau salajjaç ca sabhayaç ca sa bhûpatiḥ. 128
parâṅmukhîm atha 'âçlishya, vacobhiḥ prîti-peçalaiḥ
pravṛitto 'bhût suvinayais tâm prasâdayitum ca saḥ. 129
vakrokti-sûcitâvajñe parivâre, papâta ca
tasyâç caraṇayor nindann âtmânam aparâdhinam. 130
tatas tad-manyunâiva 'açru-vâriṇâ galitena sâ
siñcantî, kaṇṭha-lagnâ 'asya prasasâda mahîpateḥ. 131
atha 'esha hṛishṭo nîtvâ tad-dinam, kupita-tushṭayâ
râjâ tayâ saha 'âsevya ratam nidrâm agâd niçi. 132
supto daḍarça ca 'akasmât svapne vikṛitayâ striyâ
hṛitâm ekâvalîm kaṇṭhâc cûḍâratnam ca mûrdhataḥ. 133
tato 'py apaçyad Vetâlam nânâ-prâṇy-aṅga-vigraham,
bâhuyuddhe pravṛittam ca tam sa bhûmâv apâtayat. 134
pṛishṭhopavishṭaç ca 'uḍḍîya pakshiṇâ 'iva vihâyasâ,
nîtvâ tena nṛipo 'mbhodhau Vetâlena sa cikshipe. 135

---

*) yadi viraho na sahyate,
mânaḥ sukhâd api parityajanîyas te;
viraho hṛidaye sahyate,
mâna eva parivardhanîyas te:
iti jñâtvâ nipuṇam,
tishṭhasva 'avalambya 'ekataram;
ubhaya-taṭa-datta-pâdo
mâdhye patito dhruvam vinaçishyasi.

tataḥ kathamcid uttîrṇaḥ pâram, ekâvalîm gale
cûḍâmaṇim ca tam mûrdhni pûrvavat sthitam aikshata. 136
etad dṛishṭvâ prabuddhaḥ sa prâtaḥ paricayâgatam
asya kshapaṇakam râjâ phalam svapnasya pṛishṭavân. 137
. . . . . .
«na vâcyam apriyam; kimtu katham pṛishṭo na vacmi te? 138
«yâ tvayâ 'ekâvalî dṛishṭâ hṛitâ cûḍâmaṇis tathâ,
«saisha devyâ viyogas te putreṇa ca bhavishyati; 139
«prâpte ca 'ekâvalî-ratne yad uttîrṇâbdhinâ tvayâ,
«duḥkhânte so 'pi bhâvî te devî-putra-samâgamaḥ.» 140
iti kshapaṇakena 'ukte vispashṭam, sa nṛipo 'bravît:
«putro me 'dyâpi nâsty eva; sa tâvaj jâyatâm!» iti. 141
atha 'upayâtâd açraushît sa Râmâyaṇa-pâṭhakât
putrârtham vihita-kleçam râjâ Daçaratham nṛipam. 142
tena 'udbhûta-suta-prâpti-cintaḥ, kshapaṇake gate,
râjâ Kanakavarshas tad ninâya vimanâ dinam. 143
râtrâv akasmâc ca 'ekâkî vinidraḥ çayane sthitaḥ,
dvâre 'nudghâṭite 'py, antaḥ pravishṭâm striyam aikshata. 144
vinîtâ saumya-rûpâ ca sâ tam sâçcaryam utthitam
kṛita-pramâṇam dattâçîḥ kshitîçvaram abhâshata: 145
«putra, mâm viddhi tanayâm Nâga-râjasya Vâsukeḥ
«tvat-pituḥ bhaginîm jyeshṭhâm nâmnâ Ratnaprabhâm imâm! 146
«rakshârtham te 'ntike çaçvad adṛiçyâ ca vasâmy aham,
«adya dṛishṭvâ sacintam tvâm âtmâ te darçito mayâ. 147
«na drashṭum utsahe glânim tava; tad brûhi kâraṇam!»
'ity uktaḥ sa tayâ râjâ pitṛishvasrâ jagâda tâm: 148
«dhanyo 'ham, amba, yasya 'evam tvam prasâdam karoshi me;
«anirvṛitim ca me viddhi putrâsambhava-hetukâm. 149
«api râjarshayo yatra purâ Daçarathâdayaḥ
«svargârtham aicchans, tatra, 'amba, katham na 'icchantu mâdṛiçâḥ?» 150
etat Kanakavarshasya nṛipates tasya sâ vacaḥ
çrutvâ, Ratnaprabhâ Nâgî bhrâtuḥ putram uvâca tam: 151
«tarhi, putra, vadâmy ekam yam upâyam, kurushva tam!
«gatvâ Svâmikumâram tvam etad-artham prasâdaya! 152
«Kumâra-dhârâm vighnâya patantîm mûrdhni duḥsahâm
«çarîrântarpravishṭâyâḥ prabhâvâd me sahishyase; 153
«vighna-jâtam vijitya 'anyad api prâpsyasi vâñchitam.»
ity uktvâ 'antardadhe Nâgî, râjâ hṛishṭo 'kshipat kshapaṇam. 154
prâtar mantrishu vinyasya râjyam, putrâbhikâṅkshayâ
yayau Svâmikumârasya padamûlam sa bhûpatiḥ. 155
tatra tîvram tapaç cakre tam ârâdhayitum prabhum
tayâ 'arpita-balo Nâgyâ çarîrântaḥpravishṭayâ. 156
tato 'çani-nibhâ râjñaḥ patitâ tasya mûrdhani
Kumâra-vâridhârâ sâ pravṛittâbhûd anâratam; 157
sa ca sehe çarîrântargata-Nâgî-balenâ tâm.
tatas tasya adhivighnârtham Herambham prerayad Guhaḥ. 158

Herambhâç ca 'asṛijat tatra dhârâ-madhye mahâ-visham
tasya ajagaram atyugram; na sa tenâpy akampata. 159
tato Vinâyakaḥ sâkshâd dantâghâtân uraḥsthale
etya dâtum pravavṛite tasya 'ârâdhyaḥ surair api. 160
matvâ tam durjayam, devam so 'tha stutibhir arcitum
râjâ Kanakavarshas, tad vishahyaiva, 'upacakrame: 161
«namaḥ sarvârtha-samsiddhi-nidhi-kumbhopamâtmane,
«lambodarâya, Vighneça! vyâlâlamkaraṇâya te! 162
«lilotkshipta-karâghâta-vidhûtâsana-pankajam
«Brahmâṇam api sotkampam kurvan jaya, Gajânana! 163
«surâsura-munîndrâṇâm api santi na siddhayaḥ
«atushṭe tvayi lokaika-çaraṇye, Çankara-priya! 164
«ghaṭodaraḥ, çûrya-karṇo, gaṇâdhyakshо, madotkaṭaḥ,
«pâça-hasto, 'mbarîshaç ca, jambhakas, triçikhâyudhaḥ: 165
«evam-âdyaiḥ stuvanti sma pâpa-ghnair ashṭashashṭibhiḥ
«tat-samkhyâ-sthâna-niyatair nâmabhis tvâ surottamâḥ. 166
«smarataḥ stuvataç ca tvâm vinaçyati bhayam, prabho,
«raṇa-râjakula-dyûta-caurâgni-çvâpadâdi-jam.» 167
iti stuti-padair etair anyair bahuvidhaiç ca saḥ
nṛipaḥ Kanakavarshas tam Vighneçvaram apûjayat. 168
«tushṭo 'smi, na karishyâmi vighnam te, putram âpnuhi!»
ity uktvâ 'antardadhe tatra râjñas tasya sa Vighnajit. 169
tataḥ Svâmikumâras tam tad-dhârâ-dhâriṇam nṛipam
uvâca: «dhîra, tushṭo 'smi tava; yâcasva tad varam!» 170
tac çrutvâ sa prahṛishṭas tam devam râjâ vyajijñapat:
«tvat-prasâdena me, nâtha, sûnur utpadyatâm!» iti. 171
«evam astu! suto bhâvî bhavato mad-gaṇâṅçajaḥ,
«nâmnâ Hiraṇyavarshaç ca bhavishyati sa bhûtale.» 172
ity uktvâ garbhagehântahpraveçâya tam âhvayat
saviçesha-prasâdepsur nṛipatim Varhiyâhanaḥ. 173
tena 'adṛiçyâ 'asya niragâd Nâgî dehâd nṛipasya sâ;
viçanti çâpa-bhîtâ hi na Kumâra-gṛiham striyaḥ. 174
tataḥ Kanakavarsho 'sau svena mânusha-tejasâ
viveça garbhabhavanam tasya devasya pâvakam. 175
sa tam Nâgy-anadhishṭhânât pûrva-tejo-vinâkṛitam
dṛishṭvâ nṛipam, «kim etat syâd?» iti devo 'py acintayat. 176
jñâtvâ Nâgî-bala-vyâja-nirvyûdha-vishama-vratam
praṇidhânâc ca tam kruddhaḥ çaçâpa sa nṛipam Guhaḥ: 177
«vyâjam tvayâ kṛitam yasmâd, ato jâtena sûnunâ
«mahadevyâ ca, durdânta, viyogas te bhavishyati.» 178
nirghâta-dâruṇam çrutvâ çâpam etam, sa bhûpatiḥ
sûktais tushṭâva tam devam moham muktvâ mahâ-kaviḥ. 179
sa subhâshita-tushṭo 'tha Shaṇmukhas tam abhâshata:
«râjaṅs, tushṭo 'smi sûktais te; çâpântam tava vacmi tam: 180
«bhavishyaty abdam ekam te patnî-putra-viyogatâ,
«mukto 'pamṛityu-tritayât tau ca prâpsyasy ataḥ param.» 181

ity uktvâ viratâlâpe Shaṇmukhe, sa praṇamya tam
tat-prasâda-sudhâ-tripto râjâ sva-puram âyayau. 182
tatrâ tasya, 'amṛita-syando jyotsnâyâm iva çitagoḥ,
devyâṃ Madanasundaryâṃ kramât sûnur ajâyata. 183
dṛishṭvâ suta-mukhaṃ so 'tha râjâ râjñî ca sâ muhuḥ
atyânanda-samâyukte na 'avarṭetâṃ padâ 'âtmani. 184
tatkâlaṃ ca 'utsavaṃ cakre vasu varshan sa bhûmipaḥ,
nijâṃ Kanakavarshâkhyâṃ nayan bhuvi yathârthatâm. 185
pañca-râtre gate, shashṭhyâṃ rajanau jâtaveçmani
kṛite rakshâ-vidhau, tatra megho 'çaṅkitam âgamat. 186
tena vṛiddhim avâptena tatra 'âvavre nabhaḥ kramât,
çatruṇâ 'upekshitena 'iva râjyaṃ râjñaḥ pramâdinaḥ. 187
madasya 'iva kshipan dhârâ varshasya, 'unmûlita-drumaḥ
tato dhâvitum ârebhe vâta-matta-mataṅgajaḥ. 188
tatkshaṇaṃ sârgalam 'api dvâram utghâṭya, bhîshaṇâ
strî kâpi kshurikâ-hastâ jâtaveçma viveça tat. 189
sâ taṃ Madanasundaryâḥ stanâsakta-mukhaṃ sutam
hṛitvâ devyâḥ pradudrâva, saṃmohyaiva paricchadam. 190
«hâ hâ! hṛito me Râkshasyâ suta!» ity atha vihvalâ
krandantî ca 'anvadhâvat tâṃ râjñî sâ strîṃ tamasy api. 191
sâ 'ca gatvâ papâta strî sarasy antaḥ sabâlakâ,
râjñî ca 'anvapatat sâpi tatraiva 'apatya-tṛishṇayâ. 192
kshaṇâd megho nivavṛite, jagâma 'antaṃ ca yâminî,
jâtaveçmani ca 'âkrandaḥ parivârasya çuçruve. 193
râjâ Kanakavarsho 'tha tac çrutvâ, jâtavâsakam
etya putra-priyâ-çûnyaṃ dṛishṭvâ, moham jagâma sâḥ; 194
samâçvâsya ca, «hâ devi! hâ putraka çiço!» iti
vilapann, atha sasmâra çâpântaṃ vatsarâvadhim. 195
«bhagavan, çâpa-samprikto manda-puṇyasya me varaḥ
«katham, Skanda, tvayâ dattaḥ savishâmṛita-saṃnibhaḥ? 196
«hâ hâ! yuga-sahasrâbhaṃ katham neshyâmi vatsaram
«devyâ Madanasundaryâ jîvitâdhikayâ vinâ?» 197
ity âkrandañç ca sa, jñâta-vṛittântair mantribhir nṛipaḥ
bodhyamâno 'pi na prâpa devyâ saha gatâṃ dhṛitim. 198
kramâc ca madanâvega-vivaço nirgataḥ purât,
viveça Vindhya-kântâram unmanî-bhûya sa bhraman. 199
tatra-bâla-mṛigî-netraiḥ priyâyâ locana-çriyam,
kavarîbhâra-saundaryaṃ camarî-bâla-saṃcayaiḥ, 200
dṛishṭaiḥ kari-kareṇûnâṃ gatair mantharatâṃ gateḥ
smaratas tasya jajvâla sutarâṃ madanânalaḥ. 201
bhrâmyans tṛishnâtapa-klânto Vindhya-pâdam avâpya saḥ
pîta-nirjhara-pânîyas tarumûla upâviçat: 202
tâvad guhâ-mukhâd Vindhyasya, 'aṭṭahâsa iva 'unnadan,
siṅhaḥ saṭâlo nirgatya hantum abhyutpapâta tam. 203
tatkshaṇaṃ gaganâyâtaḥ ko' 'pi, Vidyâdharo javât
nipatya, 'asi-prahâreṇa siṅhaṃ tam akarod dvidhâ. 204

samîpam etya ca 'apricchad râjânam tam sa Khecaraḥ:
«râjan Kanakavarsha, 'evam prâpto 'sy etâm katham bhuvam?» 205
tac çrutvâ samsmritim labdhvâ sa râjâ pratyuvâca tam:
«virahânila-vikshiptam kutas tvam vetsi mâm?» iti. 206
tato Vidyâdharo 'vâdîd: «aham pravrâjako 'bhavan
«mânusho Bandhumitrâkhyas tvat-pure nyavasam purâ. 207
«sevayâ prârthitena 'atra tvayâ sâhâyyake krite,
«vidhyâdharatvam prâpto 'smi, vîra, Vetâla-sâdhanât. 208
«tena tvâm pratyabhijñâya, kartum te pratyupakriyâm
«tvaj-jighâṅsur ayam dṛishṭvâ siṅho vyâpadito mayâ. 209
«nâmnâ Bandhuprabhaç ca 'adya samvritto 'smi», 'iti vâdinam
râjâ Kanakavarshas tam jâta-prîtir abhâshata: 210
«hanta! smarâmi, sâ ca 'iha maitrî nirvâhitâ tvayâ;
«tad brûhi, me kadâ bhâvî bhâryâ-putra-samâgamaḥ?» 211
iti tasya vacaḥ çrutvâ, buddhvâ vidyâ-prabhâvataḥ,
Vidyâdharo 'bravîd Bandhuprabhas tam sa mahîbhṛitam: 212
«dṛishṭayâ Vindhyavâsinyâ patnî-putrau tvam âpsyasi!
«tat, tatra gaccha siddhyai tvam, sva-lokam ca vrajâmy aham.» 213
ity uktvâ kham gate tasmin, râjâ labdha-dhṛitiḥ çanaiḥ
prâyât Kanakavarsho 'sau drashṭum tâm Vindhyavâsinîm. 214
gacchantam abhyadhâvat tam nṛipam vanyo mahân pathi
âdhûta-mastako mattaḥ prasârita-karaḥ karî. 215
tam dṛishṭvâ çvabhra-mârgena sa râjâ 'upâcarat tathâ,
yathâ 'anudhâvan sa gajo vipede çvabhra-pâtataḥ. 216
tataḥ so 'tha çramâyâsa-klânto râjâ vrajan kramât
uddaṇḍa-puṇḍarîkâḍhyam prâpad ekam mahat saraḥ. 217
tatra snâtvâ ca pîtvâ ca jalam jagdha-mṛiṇâlakaḥ
viçrântaḥ pâdapa-tale kshaṇam jahre sa nidrayâ. 218
tâvac ca tena mṛigayâ-nivṛittâḥ Çavarâḥ pathâ
âgatâ dadṛiçuḥ suptam tam râjânam sulakshaṇam. 219
te ca Devy-upahârârtham baddhvâ ninyus tadaiva tam
svasya Muktâphalâkhyasya pârçvam Çavara-bhûbhṛitaḥ. 220
so 'py etam Çavarâdhiçaḥ praçastam vîkshya, nitavân
ketanam Vindhyavâsinyâḥ paçû-kartum narâdhipam. 221
dṛishṭvaiva sa devîm tâm praṇamaṁs, tad-anugrahât
râjâ Skanda-prasâdâc ca babhûva srasta-bandhanaḥ. 222
tad âlokya 'adbhutam, matvâ tasya tam devy-anugraham,
mumoca tam sa râjânam Çavarâdhipatir badhât. 223
evam Kanakavarshasya tritîyâd apamṛityutaḥ
atikrântasya tasya 'abhût pûrṇam tac-çâpa-vatsaram. 224
tâvac ca tasya sâ Nâgî râjño Madanasundarîm
devîm saputrâm âdâya tatraiva 'âgât pitṛishvasâ, 225
jagâda tam ca: «bho râjan, jñâta-Kaumâra-çâpayâ
«etau te rakshitau yuktyâ nîtvâ sva-bhavanam mayâ. 226
«tasmât, Kanakavarsha, svau gṛihâṇa 'etau priyâ-sutau!
«bhuṅkshva 'idam pṛithivî-râjyam, kshîṇa-çâpo 'dhunâ hy asi.» 227

ity uktvâ praṇataṃ sâ taṃ nṛipaṃ, Nâgî tiro dadhe.
nṛipo 'pi svapnam iva taṃ mene bhâryâ-sutâgamam. 228
tato 'sya râjño râjñyâç ca çirâd viçlishṭayor mithaḥ
agalad viraha-kleço harsha-vâshpâmbubhiḥ saha. 229
tataḥ Kanakavarshaṃ taṃ buddhvâ pṛithvî-patiṃ prabhum
Muktâphalo 'patat tasya Çavareṇdraḥ sa pâdayoḥ, 230
kshamayitvâ ca, pallîṃ svâṃ praveçya ca, nijocitaiḥ
tais taiḥ sa-suta-dâraṃ tam upacârair apûjayat. 231
so 'tha tatra sthito râjâ dûtair ânâyayad nṛipam
çvaçuraṃ Devaçaktiṃ taṃ sarva-sainyaṃ ca nijât puràt. 232
atha 'âsthita-kareṇukâṃ Madanasundarîṃ tâṃ priyâṃ
sutaṃ ca Çarajanmanâ 'udita-Hiraṇyavarshâbhidhaṃ
vidhâya puratas, tataḥ çvaçura-veçmavâsâçritaç
cacâla sa tad-anvitaḥ Kanakavarsha-pṛithvîpatiḥ. 233
avâpa ca sa vâsaraiḥ katipayair gṛihaṃ çvâçuraṃ
Vidarbha-vishayâçramam, tad atha Kuṇḍinâkhyaṃ puram
samṛiddham; atha tatra ca çvaçura-satkṛitaḥ kânicid
dinâny abhajata sthitiṃ tanaya-dâra-senâ-yutaḥ. 234
prasthâya ca tataḥ, çanakaiḥ
Kanakapuraṃ prâptavân nijaṃ nagaram,
paura-badhûjana-nayanaiç
cirotsukaiḥ pîyamâna iva. 235
aviçac ca râjadhânîṃ
suta-sahito Madanasundarî-yuktaḥ,
utsava iva vigrahavân
pramoda-çobhânvitaḥ sa nṛipaḥ. 236
abhishicya baddha-paṭṭâṃ
tatra ca tâṃ Madanasundarîṃ akarot
sarvântaḥpura-mukhyâṃ;
abhyudaye mânitâ prakṛitiḥ. 237
devyâ tayâ saha sutena ca tena baddha-
nityotsavaḥ, punar-adṛishṭa-viyoga-duḥkhaḥ,
nishkaṇṭakaṃ Kanakavarsha-nareçvaro 'tha
bhûmaṇḍalaṃ sa caturantam idaṃ çaçâsa. 238

---

iti Gomukhataḥ sva-mantri-mukhyâd
ruciràṃ tatra kathâm imâṃ niçamya,
Naravâhanadatta-râjaputraḥ
sad-Alaṅkâravatî-yutas tutosha. 239

Taranga 56.

Tataḥ sa Gomukhâkhyâta-kathâ-tushṭaḥ priyâ-sakhaḥ,
dṛishṭvâ sakopa-vikṛitiṃ Mârubhûtiṃ tad-arcayâ, 1
Naravâhanadattas taṃ nijagâda 'nurañjayan:
«Marubhûte, tvam apy ekâṃ kiṃ na 'khyâsi kathâm?» iti. 2
tataḥ sa, «vâḍham âkhyâmi!» 'ity uktvâ tushṭena cetasâ
samâkhyâtuṃ kathâm etâṃ Marubhûtiḥ pracakrame: 3

Caudrasvâmî 'ity abhût pûrvaṃ râjñaḥ Kamalavarmaṇaḥ
nagare Devakamalapurâkhye brâhmaṇottamaḥ. 4
tasya Lakshmî-Sarasvatyos tṛitîyâ vinayojjvalâ
bhâryâ Devamatir nâma samânâ sumater abhût. 5
tasyâṃ tasya ca viprasya patnyâṃ jajñe sulakshaṇaḥ
putraḥ sa, yasya jâtasya vâg evam udagâd divaḥ: 6
«Candrasvâmin, Mahîpâlo nâmnâ kâryas tvayâ sutaḥ,
«râjâ bhûtvâ cirâṃ yasmât pâlayishyaty ayaṃ mahîm.» 7
etad divyaṃ vacaḥ çrutvâ, sa Mahîpâlam eva tam
Candrasvâmî sutaṃ nâmnâ cakâra racitotsavaḥ. 8
kramâc ca sa Mahîpâlo vivṛiddho grâhito 'bhavat
çâstrâstra-vedaṃ, vidyâsu samaṃ sarvâsu çikshitaḥ. 9
tâvac ca sushuve tasya sâ Candrasvâminaḥ punaḥ,
bhâryâ Devamatiḥ kanyâṃ sarvâvayava-sundarîm. 10
sâ ca Candravatî nâma Mahîpâlaḥ sa ca kramât
bhrâtarau vavṛidhâte tau sva-pitus tasya veçmani. 11
atha 'vṛishṭi-kṛitas tasya deçe durbhiksha-viplavaḥ
udapadyata, dagdheshu sasyeshu ravi-raçmibhiḥ. 12
tad-doshena ca râjâ 'atra prârebhe taskarâyitum,
adharmeṇa prajâbhyo 'rtham âkarshan mukta-satpathaḥ. 13
tato 'vasîdaty atyartham deçe tasminn, uvâca sâ
Bhâryâ Devamatir vipraṃ Candrasvâminam atra tam: 14
«âgaccha mat-pitṛi-gṛihaṃ! vrajâmo nagarâd itaḥ,
«ete hy apatye naçyetâm âvayor iha jâtucit.» 15
tac çrutvâ tâṃ sa vakti sma Candrasvâmî sva-gehinîm:
«mâ 'evam! pâpaṃ mahad gehâd durbhikshe hi palâyanam. 16
«tad ahaṃ bâlakâv etau nîtvâ tvat-pitṛi-veçmani
«sthâpayâmi; tvam âsva 'iha, çîghram eshyâmy ahaṃ punaḥ.» 17
ity uktvâ sthâpayitvâ tâṃ «tathâ!» 'ity uktavatîṃ gṛihe
bhâryâṃ, sa Candrasvâmî tau gṛihîtvâ dârakau nijau 18
Mahîpâlaṃ ca taṃ tâṃ ca kanyâṃ Candravatîm ubhau,
tataḥ pratasthe nagarât patnîpitṛi-gṛihaṃ prati. 19
gacchan kramât tri-caturair dinaiḥ prâpa mahâṭavîm
arkâṃçu-tapta-sikatâṃ viçushka-virala-drumâm. 20

tasyâm trishâbhibhûtau dvau sthâpayitvâ sa dârakau,
Candrasvâmî yayau dûram anveshṭum vàri tat-kṛite. 21
tatra tasya 'âyayâv agre sânugaḥ Çavarâdhipaḥ
akasmât Siṁhadaṁshṭrâkhyaḥ kâryâya prasthitaḥ kvacit. 22
sa taṃ dṛishṭvâ 'tra pṛishṭvâ ca, buddhvâ Bhillo jalârthinam,
saṃjñâṃ kṛitvâ 'bravîd bhṛityân: «nîtvâ 'ambhaḥ prâpyatâm ayam!» 23
tac çrutvâ tasya bhṛityâs te dvitrâ labdhâçayâ ṛijum
taṃ Candrasvâminaṃ pallîṃ nîtvâ baddham akurvata 24
naṛopahârâya 'âtmânaṃ tebhyo buddhvâ sa saṃyatam,
Candrasvâmî çuçoça svau dârakâv aṭavî-gatau. 25
«hâ Mahîpâla! hâ vatse Candravaty! apade katham
«mayâ 'araṇye yuvâṃ tyaktvâ siṁha-vyâghrâmishî-kṛitau? 26
«âtmâ ca ghâtitaç caurair, na ca 'asti çaraṇaṃ mama;»
ity âkrandan saraudro, 'rkaṃ vyomny apaçyat sa saṃmadât. 27
«hanta! mohaṃ vihâya 'etaṃ svaṃ prabhuṃ çaraṇaṃ çraye;»
ity âlocya dvijaḥ Sûryaṃ sa stotum upacakrame; 28
«tubhyaṃ parâparâkâça-çâyine jyotishe, vibho,
«âbhyantaraṃ ca vâhyaṃ ca tamaḥ prâṇudate namaḥ! 29
«tvaṃ Vishṇus trijagad-vyâpî, tvaṃ Çivaḥ çreyasâṃ nidhiḥ,
«suptaṃ viceshṭayan viçvaṃ paramas tvaṃ Prajâpatiḥ. 30
«aprakâçau prakâçetam etâv!» ity agni-candrayoḥ
«nyastâtma-tejâ dayayâ 'iva, 'antardadhâsi yâminîm. 31
«vidravanty api Rakshâṁsi, prabhavanti na Dasyavaḥ,
«pramodante ca guṇino, bhâsvann, abhyudite tvayi. 32
«tad raksha çaraṇâpannaṃ, trailokyaika-pradîpa, mâm!
«idaṃ duḥkhândhakâraṃ me vidâraya! dayâṃ kuru!» 33
ity-âdibhis tadâ bhaktyâ vâkyaiḥ stuvato ravim
Candrasvâmi-dvijasya 'asya, gaganâd uccacâra vâk: 34
«tushṭo 'smi, Candrasvâmiṁs, te; na tvaṃ badham avâpsyasi,
«mat-prasâdâc ca putrâdi-saṃgamas te bhavishyati.» 35
ity ukto divyayâ vâcâ jâtâsthas tatra tasthivân
Candrasvâmî sa Çavaraṇâdhṛita-snâna-bhojanaḥ. 36
tâvac ca taṃ Mahîpâlaṃ svasrâ yuktam araṇya-gam
pitary anâyaty âkranda-vidhuraṃ çaṅkitâçubham 37
dadarça tena mârgeṇa sârthavâhaḥ samâgataḥ
mahân Sârthadharo nâma, vṛittântaṃ pricchati sma ca. 38
sa tam âçvâsya kṛipayâ, çiçuṃ dṛishṭvâ sulakshaṇaṃ,
sârthavâho ninâya svaṃ deçaṃ svasṛi-sakhaṃ tataḥ. 39
tatra 'âsît sa Mahîpâlo bâlye 'py agnikriyâ-rataḥ
sadane tasya baṇijaḥ putra-snehena paçyataḥ. 40
ekadâ nṛipater mantrî Târâpura-nivâsinaḥ
Târâdharmâbhidhânasya kâryât tena 'âgataḥ pathâ, 41
viveça sârthavâhasya tasya mitraṃ dvijottamaḥ
gṛihân Anantasvâmî 'iti sa-hasty-açva-padâtikaḥ. 42
sa viçrânto 'tra taṃ dṛishṭvâ Mahîpâlaṃ çubhâkṛitim
japâgnikriyâdi-rataṃ, vṛittântaṃ paripricchya ca, 43

anapatyo, viditvâ ca savarṇam, sârthavâhanât
tasmâd yayâce 'patyârthî mantrî tad-bhaginîm ca tâm. 44
tatas tau tenâ vaiçyena dattâv 'âdâya dârakau
sârthavâhena; so 'nantasvâmî Târâpuram yayau. 45
tatra putrî-kṛitas tena Mahîpâlaḥ sa mantriṇâ
tasthau tad-bhavane 'py asya vidyâ-vipula-sampadi. 46
atrântare ca taṃ baddhaṃ Candrasvâminam etya saḥ
Bhillâdhipaḥ Siṃhadaṃshṭraḥ pallyâṃ tasyâm abhâshata: 47
«brahman, svapne 'ham âdishṭas tathâ devena Bhânunâ,
«yathâ saṃpûjya moktavyo, na hantavyo mayâ bhavân. 48
«tad uttishṭha, vraja sveccham!» ity uktvâ sa mumoca tam
pratta-muktâ-mṛigamadaṃ kṛitâraṇyânuyâtrikam. 49
so 'thâ muktas tataç Candrasvâmî tam anujâ-yutam
aprâpya 'araṇyataḥ putraṃ Mahîpâlaṃ gaveshayan, 50
bhramann abdhes taṭe prâpya nâmnâ Jâlapuraṃ puram,
praviveça 'atithir bhûtvâ gṛihaṃ viprasya kasyacit. 51
tatra bhuktottarâkhyâta-sva-vṛittântaṃ prasaṅgataḥ
taṃ sa vipro gṛihapatiç Candrasvâminam abhyadhât: 52
«baṇik Kanakavarmâkhyo 'tîteshv âgâd dineshv iha;
«tena 'aṭavyâḥ svasṛi-sakhaḥ prâpto brâhmaṇa-dârakaḥ. 53
«tau ca 'âdâya 'atibhavyau dvau dârakau sa ito gataḥ
«Nârikela-mahâdvîpaṃ, na 'uktaṃ tad-nâma tena tu.» 54
tac çrutvâ, «mâmakâv eva nûnaṃ tâv!» iti cintayan,
Candrasvâmî matim cakre gantum dvîpa-varaṃ sa tam. 55
nîtvâ ca râtrim, anvishya baṇijâ Vishṇuvarmaṇâ
sa vyadhât saṃgatiṃ dvîpaṃ Nârikelaṃ prayâsyatâ. 56
tenaiva ca samâruhya yânapâtraṃ, jagâma saḥ
Candrasvâmî suta-snehâd dvîpam abdhi-pathena tam. 57
tatra pṛicchantam ûcus taṃ baṇijaḥ tad-nivâsinaḥ:
«baṇik Kanakavarmâkhyaḥ kâmam âsîd iha 'âgataḥ; 58
«surûpâv aṭavî-prâptâv âdâya dvija-dârakau,
«gataḥ Kaṭâha-dvîpaṃ tu tad-yuktaḥ sa ito 'dhunâ.» 59
tac çrutvâ sa tato vipro baṇijâ Dânavarmaṇâ
potena gacchatâ sâkaṃ Kaṭâha-dvîpam abhyagât. 60
tatrâpi sa dvijo 'çraushîd gataṃ taṃ baṇijaṃ tataḥ
dvîpât Kanakavarmâṇaṃ dvîpaṃ Karpûra-saṃjñâkam. 61
evaṃ krameṇa Karpûra-Suvarṇa-dvîpa-Siṃhalân
baṇigbhiḥ saha gatvâpi, taṃ prâpa baṇijaṃ na saḥ. 62
Siṃhalebhyas tu çuçrâva gataṃ taṃ baṇijaṃ nijaṃ
deçaṃ Kanakavarmâṇaṃ Citrakûṭâbhidhaṃ puram. 63
tataḥ Koṭiçvarâkhyena baṇijâ sa samaṃ yayau
Candrasvâmî Citrakûṭaṃ tat-poṭṭîrṇa-vâridhiḥ. 64
tasmin Kanakavarmâṇaṃ baṇijaṃ taṃ avâpa saḥ,
âcakhyau ca 'akhilaṃ tasmai svodantaṃ dârakotsukaḥ. 65
tataḥ Kanakavarmâ tau jñâtârtiḥ so 'sya dârakau
darçayâmâsa, yau yena labdhvâ nîtâv araṇyataḥ. 66

Candrasvâmî tu tau yâvad vîkshate dârakâv ubhau,
tâvad naiva tadîyau tau, tâv anyâv eva kaucana. 67
tataḥ 'sa vâshpa-çokârto nirâço vilalâpa saḥ:
«iyad bhrântvâpi hâ prâpto na putro na sutâ mayâ! 68
«dhâtrâ kuprabhuṇâ 'iva 'âçâ darçitâ me, na pûritâ,
«bhrâmito 'smi ca mithyaiva dûrâd dûram durâtmanâ.» 69
ity-âdi çocan, baṇijâ kramât Kanakavarmaṇâ
âçâsitaḥ sa tena, 'atha Candrasvâmî çucâ 'abravît: 70
«vatsareṇa 'âtmajau tau ced na prâpsyâmi bhuvam bhraman,
«tatas tyakshyâmi tapasâ Gaṅgâ-tîre çarîrakam.» 71
ity uktavantam tatra-stho jñânî ko 'pi tam abhyadhât:
«Nârâyaṇyâḥ prasâdât tau prâpsyasy eva 'âtmajau; vraja!» 72
tac çrutvâ sa prahṛishṭâtmâ Bhâskarâṇugraham smaran,
baṇigbhiḥ pûjitaḥ prâyâc Candrasvâmî purât tataḥ. 73
tato 'grahârân grâmâṅç ca çinvan sa nagarâṇi ca
bhraman, prâpa 'ekadâ sâyam vanam prâñçu-bahu-drumam. 74
tatra kshepayitum râtrim, kṛitvâ vṛittim 'phalâmbubhiḥ,
sa tasthau tarum âruhya siṁha-vyâghrâdi-çaṅkayâ; 75
anidraç ça niçîthe 'tra dadarça sa taror adhaḥ
mahad Nârâyaṇî-mukhyam Mâtṛi-cakram samâgatam; 76
upahârân samâhṛitya nânâ-rûpân nijocitân,
pratîkshamâṇam devasya Bhairavasya kila 'âgamam. 77
«cirayaty adya kim deva?» iti tatra ca Mâtaraḥ
Nârâyaṇîm atha 'apṛicchan; sa jahâsa tu, na 'abravît. 78
. . . . . .
. 79
iti nirbandha-pṛishṭâ ca tâbhis, tâḥ pratyuvâca sâ:
«lajjâvaham yady apy etat, sakhyas, tad api vacmy aham: — 80
Asti 'iha Çûrasenâkhyo râjâ Çûrapure pure;
tasya Vidyâdharî nâma khyâta-rûpâ 'asti ca 'âtmajâ. 81
pradeyâyâç ca tena 'asyâ râjñâ rûpa-samaḥ çrutaḥ
Vimalâkhyasya tanayo râjño nâmnâ Prabhâkaraḥ. 82
tasmai ditsati tâm tasmin râjñi, tenâpi sâ çrutâ
Vimalena sutâ tasya nija-putrânurûpikâ. 83
tataḥ sa Vimalas tasmâc Çûrasenâd ayâcata
Vidyâdharîm dûta-mukhaiḥ putrârthe tâm tad-âtmajâm. 84
so 'py apekshita-sampattyâ tat-sutâya sutâm adât
Prabhâkarâya tasmai tâm Çûraseno yathâ-vidhi. 85
tataḥ sâ prâpya Vimalapurâkhyam çvâçuram puram,
Vidyâdharî samam bhartrâ çayanîyam agâd niçi. 86
tatra 'asambhoga-suptam sâ patim sotkâ Prabhâkaram
yâvad nirîkshate, tâvat tam apaçyad napuṁsakam. 87
«hâ hatâsmi! katham çaṇḍhaḥ patiḥ prâpto mayâ?» 'iti sâ
çocantî cetasâ râtrim râjaputrî ninâya tâm. 88
«napuṁsakâya dattâ 'aham ananvishya katham tvayâ?»
iti lekham likhitvâ ca pitre sâ prâhiṇot tataḥ. 89

sa lekham vâcayitvaiva, «Vimalena 'asmi vañcitaḥ
«chadmanâ!» 'ity agamat krodham tat-pitâ Vimalam prati. 90
«sutâm napuṁsakâya 'aham yad vyâjâd dâpitas tvayâ
«putrâya, tat-phalam bhuṅkshva! paçya, tvâm etya hanmy aham;» 91
iti tasmai ca lekhena samdideça sa bhûpatiḥ
Çûraseno balodrikto Vimalâya mahîkshite. 92

Vimalaç ca 'adhigamya 'etam tal-lekhârtham, samantrikaḥ
vimriçya, durjaye tasmin na 'upâyam kamcid aikshata. 93
tatas tam Piṅgadantâkhyo mantrî Vimalam abhyadhât:
«eka eva 'asty upâyo 'tra; tam, deva, çreyase kuru! 94
«asti Sthûlaçirâ nâma Yakshas, tasya ca vedmy aham
«mantram ârâdhanam, yena varam ishṭam dadâti saḥ. 95
«tena 'upâttena mantreṇa Yaksham ârâdhya samprati
«liṅgam yâcasva putrârtham: sadyaḥ çâmyatu vigrahaḥ.» 96
ity ukto mantriṇâ, tasmâd mantram âdâya tam nripaḥ,
sutârtham Yaksham ârâdhya, sa tam liṅgam ayâcata. 97
tena samprati datte sva-liṅge Yakshena, tat-sutaḥ
pumân Prabhâkaraḥ so 'bhûd, Yakshas tv âsîd napuṁsakaḥ; 98
sâ tu Vidyâdharî dṛishṭvâ pumâṁsam tam Prabhâkaram,
tena patyâ saha 'avâpta-rata-saukhyâ vyacintayat: 99
«bhrântâ 'aham mada-doshena, na me bhartâ napuṁsakaḥ;
«pumân evaisha subhago, na 'atra kâryâ 'anyathâ matiḥ.» 100
ity âlocya 'enam eva 'artham likhitvâ lajjitâ punaḥ
pitre sâ prâhiṇol lekham, çamam bheje ca tena saḥ. 101

evam jñâtvâ ca vrittântam, Bhairaveṇa 'adya kupyatâ
ânâyya sa Sthûlaçirâḥ çapto devena Guhyakaḥ: 102
«liṅga-tyâgena çaṇḍhatvam âçritam yat tvayâ, tataḥ
«çaṇḍha eva bhava 'âjîvam, pumân so 'stu Prabhâkaraḥ!» 103
evam napuṁsakî-bhûto Guhyakaḥ so 'dya duḥkha-bhâk,
Prabhâkaraç ca purushî-bhûto bhoga-sukhâya saḥ. — 104

«tad etena 'adya kâryeṇa devasya 'âgamane manâk
«jâto vilambaḥ, kshiprâc ca jânîta 'âgatam eva tam.» 105
iti Nârâyaṇî devî mâtṛîr yâvad bravîti sâ,
devaç cakreçvaras tâvad âyayau so 'tra Bhairavaḥ. 106
sampûjitaç ca sarvâbhir upahâraiḥ sa Mâtṛibhiḥ,
tâṇḍaveṇa kshaṇam nrityann, akrîḍad Yoginî-sakhaḥ. 107

tac ca sarvam taroḥ prishṭhâc Candrasvâmî vilokayan,
Nârâyaṇyâ dadarça 'ekâm dâsîm, sâpi tam aikshata. 108
anyonyam sâbhilâshau ca daivâd dvau tau babhûvatuḥ,
sâ ca Nârâyaṇî devî tathâ-bhûtau viveda tau. 109
gate 'tha Mâtṛi-sahite Bhairave, sâ vilambya tam
Nârâyaṇî pâdapa-stham Candrasvâminam âhvayat. 110
avaruhya 'âgatam tam ca sva-dâsîm tâm ca sâ tataḥ
papraccha: «kaccid anyonyam abhilâsho 'sti vâm?» iti. 111
«asti, devi!» 'iti vijñaptâ tâbhyâm tathyam, tataç ca sâ
devî vimukta-kopâ tam Candrasvâminam abhyadhât: 112

«satyena 'uktena tushṭâ 'ahaṃ yuvayor, na çapâmi vâm;
«dadâmy etâṃ tu dâsîṃ te; bhavataṃ nirvṛitau yuvâm!» 113
tac çrutvâ so 'bravîd vipro: «devi, yady api cañcalaṃ
«mano, ruṇadhmi tad api; na spṛiçâmi parâṃ striyam. 114
«manasaḥ prakṛitir hy eshâ, rakshyaṃ pâpaṃ tu kâyikam.»
ity ûcivâṅsaṃ taṃ dhîraṃ vipraṃ devî jagâda sâ: 115
«prîtâsmi te; varaç ca 'ayaṃ: putrâdîn çîghram âpsyasi!
«idaṃ ca 'utpalam amlâyi vishâdi-ghnaṃ gṛihâṇa me!» 116
ity uktvâ nîrajaṃ dattvâ, Candrasvâmi-dvijasya sâ
Nârâyaṇî sadâsîkâ devî tasya tiro dadhe. 117

sa ca prâptotpalo, râtrau kshîṇâyâṃ, prasthitas tataḥ
Târâpuraṃ tad nagaraṃ prâpa vipraḥ paribhraman, 118
yatra 'asya saṃsthitaḥ putro Mahîpâlaḥ sutâ ca sâ
Anantasvâminas tasya gṛihe viprasya mantriṇaḥ. 119
tatra gatvâ sa tasyaiva mantriṇo bhojanepsayâ
dvâri prâdhyayanaṃ cakre, çrutvâ tam atithi-priyam. 120
sa ca mantrî pratîhârair âvedya 'antaḥ praveçitam
nyamantrayata dṛishṭvaiva vidvâṅsaṃ bhojanâya tam. 121
nimantrito 'tha sa çrutvâ tatra pâpa-haraṃ saraḥ
Candrasvâmî yâyau snâtum Anantahrada-saṃjñakam. 122
âgacchati tataḥ snâtvâ yâvat, tâvat samantataḥ,
«hâ kashṭa!» -çabdaṃ çuçrâva nagare tatra sa dvijaḥ. 123
tat-kâraṇaṃ ca pṛicchantaṃ taṃ evam avadaj janaḥ:
«iha sthito Mahîpâlo nâma brâhmaṇa-putrakaḥ; 124
«aṭavyâḥ sârthavâhena prâptaḥ Sârthadhareṇa saḥ.
«tasmât sulakshaṇo dṛishṭvâ yâcitvâ bhaginî-sakhaḥ 125
«Anantasvâminâ yatnâd iha 'ânîtaḥ sa mantriṇâ,
«putrî-kṛitaç ca 'aputreṇa sa ṭena, priyatâṃ gataḥ 126
«Târâvarma-nṛipasya 'iha râshṭrasya 'asya ca sad-guṇaḥ:
«so 'dya kṛishṇâhinâ dashṭas; tena «hâ hâ!» -ravaḥ pure.» 127
etac çrutvâ, «sa eva 'esha mat-putra» iti cintayan,
âyayau tvaritaç Candrasvâmî mantri-gṛihaṃ sa tat. 128
tatra sarvair vṛitaṃ dṛishṭvâ, parijñâya ca 'taṃ sutam,
nandati sma sva-hasta-stha-devî-dattâgadotpalaḥ. 129
adhaukayac ca nâsâyâṃ Mahîpâlasya tasya tat
nilotpalaṃ; tadaiva 'abhût tad-gandhena sa nirvishaḥ, 130
uttasthau sa Mahîpâlo, nidrâ-yukta iva 'âsta saḥ,
pure ca 'atra 'utsavaṃ cakre janaḥ sarvaḥ sarâjakaḥ. 131
Candrasvâmî ca sa tadâ, «devâṅçaḥ ko 'py asâv!» iti
Anantasvâminâ paurai râjñâ ca 'arthair apûjyata. 132
tasthau ca tatraiva sukhaṃ mantri-veçmani so 'rcitaḥ,
paçyan putraṃ Mahîpâlaṃ sutâṃ Candravatîṃ ca tâm. 133
parijñâyâpi ca 'anyonyaṃ tûshṇîṃ tasthus trayo 'pi te;
kurvanty akâle 'bhivyaktiṃ na kâryâpekshiṇo budhâḥ. 134

atha tasmai Mahîpâlâya 'atisaṃtoshito guṇaiḥ
râjâ Bandhumatîṃ nâma Târâvarmâ dadau sutâm. 135

pradatte nija-râjyârdhe, tasminn eva vyadhât tadâ
sukhî râjya-bharam kritsnam sa nripo 'nanya-putrakah. 136
Mahîpâlo 'pi samprâpta-râjyah prakhyâpya tam nijam
pitaram svânuja-sthânam dattvâ, tasthau yathâ-sukham. 137
ekadâ tam pitâ Candrasvâmî svâiram abhâshata:
«ehi! sva-deçam gacchâvo mâtur ânayanâya te. 138
«râjya-stham tvâm hi buddhvâ sâ, ««katham tena 'asmi vismritâ?»»
«iti kruddhâ çapej jâtu, putra, 'aticira-duhkhitâ. 139
«mâtâ-pitribhyâm çaptah san na jâtû sukham açnute;
«tathâ ca 'etâm purâ vrittâm banikputra-kathâm çrinu: — 140
Cakro nâma banikputro Dhavalâkhye 'bhavat pure.
so 'nicchator agât pitroh Svarnadvîpam banijyayâ. 141
tatah sa pañcabhir varshair upârjita-mahâdhanah
âgacchann ârurohâ 'bdhau vâhanam ratna-pûritam. 142
alpâvaçesha-gantavye vâridhau tasya ca 'unnadan
udatishthad mahâvâta-varshameghâkulo 'mbudah. 143
«pitarâv avamanya 'esha kim âyâta?» iti 'iva tat
krodhât pravahanam tasya nirbabhanjur mahormayah. 144
tat-sthâh ke 'pi hritâs toyair, makaraih ke 'pi bhakshitâh,
Cakras tv âyur-balâd nîtvâ tîre kshiptah sa vîcibhih. 145
tatra-stho nihsahah svapna iva raudrâsitâkritim
pâça-hastam dadarça 'ekam purusham sa baniksutah. 146
tena 'utkshipya ca nîto 'bhût sa Cakrah pâça-veshtitah
dûram simhâsana-sthena purushena 'âsthitâm sabhâm. 147
tasya 'âjñayâ 'âsana-sthasya tenaiva sa banig-yuvâ
nîtvâ pâça-bhritâ lohamaye gehe nyaveçyata. 148
tatra 'antah pîdyamânam sa Cakrah purusham aikshata
mûrdhni taptena lohena cakrena bhramatâ 'aniçam. 149
«kas tvam? kena 'açubhena 'idam tava? jîvasy aho katham?»
ity apricchat sa Cakras tam, so 'py evam pratyuvâca tam: 150
«Khadgâkhyo 'ham banikputrah; pitror yac ca vaco mayâ
«na kritam, tena samkruddhau tau mâm açapatâm rushâh: 151
««çirah-sthâyasa-samtapta-cakrâbho nau dunoshi yat,
««tad îdriçy eva 'te pîdâ, durâcâra, bhavishyati!»» 152
«ity uktvâ tau viramya 'ubhau rudantam mâm avocatâm:
««mâ rodîr! ekam eva 'astu mâsam pîdâ tava 'îdriçî.»» 153
«tac çrutvâ 'aham çucâ nîtvâ tad-dinam, çayanâçritah
«niçi svapna iva 'adrâksham bhîmam purusham âgatam. 154
«tena 'âdâya balena 'aham asmin lohamaye grihe
«kshipto, nyastam ca me mûrdhni jvalac cakram idam bhramat. 155
«iti me pitri-çâpo 'yam, tena prânâ na yânti me.
«sa ca mâso 'dya sampûrno, na ca mucye tathâpy aham.» 156
ity uktavantam tam Khadgam sa Cakrah sakripo 'bravît:
«pitroh pravasatâ 'arthârtham mayâpi na kritam vacah, 157
««prâptam nankshyati te vittam!»» iti mâm çapatah sma tau.
«tena 'abdhau me dhanam nashtam kritsnam dvîpântarârjitam. 158

«eshaiva vârtâ ca 'nyatra; tat ko 'rtho jîvitena me?
«dehy etad mûrdhni me cakram! Khadga, çâpo 'payâtu te!» 159
iti Cakre vadaty eva, bâṇî divyâ 'tra çuçruve:
«Khadga, mukto 'si! Cakrasya mûrdhny etac cakram arpaya!» 160
tac çrutvâ Cakra-çirasi nyasta-cakras tadaiva saḥ
Khadgaḥ kenâpy adṛiçyena ninye pitṛi-gṛiham tataḥ. 161
tatra 'âsît sa punaḥ pitror anullaṅghita-çâsanaḥ;
Cakras tv âdâya tad mûrdhni cakram, tatra 'evam abhyadhât: 162
«pâpino 'nye 'pi mucyantâm pṛithvyâm tat-pâtakair api!
«â pâpa-kshayam etad me cakram bhrâmyatu mûrdhani!» 163
ity uktavantam tam Cakram dhîra-sattvam nabhaḥ-sthitâḥ
pushpa-vṛishṭi-muco devâḥ paritushya 'evam abruvan: 164
«sâdhu sâdhu, mahâ-sattva! çântam karuṇayâ 'nayâ
«pâpam te; vraja! vittam ca tava 'akshayyam bhavishyati!» 165
ity uktavatsu deveshu Cakrasya çirasaḥ kshaṇât
âyasam tasya tac cakram jagâma kvâpy adarçanam. 166
tathâ 'upetya 'ambarâd eko Vidyâdhara-kumârakaḥ,
tushṭendra-preshitam dattvâ mahârgham ratna-samcayam, 167
aṅke kṛitvaiva tam Cakram nagaram Dhavalâbhidham
nijam tat preshayâmâsa jagâma ca yathâgatam. 168
sô 'tha Cakro 'ntikam pitroḥ prâpya 'ânandita-bândhavaḥ,
tasthâv âkhyâta-vṛittântas tatra dharmâparicyutaḥ. — 169
ity âkhyâya, Mahîpâlam Candrasvâmy avadat punaḥ:
«îdṛik pâpa-phalam, putra, mâtâ-pitror virodhanam, 170
«kâmadhenus tu tad-bhaktis; tatrâpy etâm kathâm çṛiṇu: —
Âsît ko 'pi muniḥ pûrvam vana-cârî mahâ-tapâḥ. 171
taru-châyopavishṭasya tasya 'upari balâkayâ
vishṭâ kadâcid muktâbhût; so 'tha kruddho dadarça tâm. 172
dṛishṭa-mâtraiva sâ tena balâkâ bhasmasâd abhût,
tapaḥ-prabhâvâhaṃkâram sa ca bheje tato muniḥ. 173
ekadâ nagare kvâpi sa brâhmaṇa-gṛiham muniḥ
ekam praviçya, gṛihiṇîm tatra bhikshâm ayâcata. 174
«pratîkshasva manâg! bhartuḥ paricaryâm samâpaye;»
iti tam sâ ca gṛihiṇî nijagâda pativratâ. 175
tatas tam kruddhayâ dṛishṭyâ vîkshamâṇam vihasya sâ
abhâshata: «mune, na 'aham balâkâ, mṛiçyatâm!» iti. 176
çrutvâ 'etat sa munis tasthâv upaviçya 'atra sâdbhutaḥ,
«etat katham iva jñâtam anayâ?» 'iti vicintayan. 177
tataḥ kṛitvâ 'gnikâryâdeḥ çuçrûshâm bhartur atra sâ,
sâdhvî bhikshâm samâdâya, tasya 'agâd antikam muneḥ. 178
so 'tha baddhâñjalir bhûtvâ munis tâm avadat satîm:
«katham balâkâ-vṛittânto vane vṛitto mama tvayâ 179
«jñâta? ity âdito brûhi, bhikshâm gṛihṇâmy aham tataḥ»
ity uktavantam tam ṛishim sâ 'vocat pati-devatâ: 180
«na bhartṛi-bhakter aparam dharmam kamcana vedmy aham,
«tena me tat-prasâdena vijñâna-balam îdṛiçam. 181

«kiṃ ca 'iha Dharmavyâdhâkhyaṃ mâṅsa-vikraya-jîvinam
«gatvâ paçya! tataḥ çreyo nirahaṃkâram âpsyasi.» 182
evaṃ sarvavidâ proktaḥ sa pativratayâ munih
gṛihîtâtithi-bhâgas, tâṃ praṇamya, niragât tataḥ. 183
anyedyuḥ sa munir Dharmavyâdham anvishya tam,
vipaṇi-stham upâgacchat kurvâṇaṃ mâṅsa-vikrayam. 184
Dharmavyâdhaç ca dṛishṭvaiva sa taṃ munim abhâshata:
«kiṃ pativratayâ, brahmann, iha tvaṃ preshitas tayâ?» 185
tac çrutvâ vismito 'vâdîd Dharmavyâdham ṛishiḥ sa tam:
«îdṛiçaṃ te kathaṃ jñânaṃ mâṅsa-vikrayiṇaḥ sataḥ?» 186
ity uktavantaṃ tam ṛishiṃ Dharmavyâdho jagâda saḥ:
«mâtâ-pitror ahaṃ bhaktas, tan mama 'ekaṃ parâyaṇam; 187
«tayoḥ snapitayoḥ snâmi, bhuñje bhojitayos tayoḥ,
«çaye çayitayos: tena jñânam îdṛig-vidhaṃ mama. 188
«mâṅsaṃ ca 'anya-hatasya 'ahaṃ mṛigâder vṛittaye param
«sva-dharma-nirato bhûtvâ vikrîṇe, na 'artha-gardhataḥ. 189
«jñâna-vighnam ahaṃkâram ahaṃ sâ ca pativratâ
«naiva kurvo, mune! tena nirbâdha-jñânam âvayoḥ. 190
«tasmât tvam apy ahaṃkâraṃ muktvâ çuddhyai muni-vrataḥ
«sva-dharmaṃ cara, yena 'âçu paraṃ jyotir avâpsyasi.» 191
iti tena 'anuçishṭaç ca Dharmavyâdhena, tad-gṛihân
gatvâ dṛishṭvâ ca tac-caryâṃ, munis tushṭo vanaṃ yayau. 192
siddhas tad-upadeçâc ca so 'bhût; tâv api jagmatuḥ
siddhiṃ Pativratâ-Dharmavyâdhau tad-dharma-caryayâ. — 193
«esha prabhâvo bhaktânâṃ patyau pitari mâtari;
«tad ehi, saṃbhâvaya tâṃ mâtaraṃ darçanotsukâm!» 194
evaṃ pitrâ Mahîpâlaḥ sa Candrasvâminâ 'uditaḥ
pratipede sva-deçâya gantuṃ mâtr-anurodhataḥ. 195
Anantasvâmine svairaṃ dharmapitre nivedya tat,
tena 'âtta-bhâraḥ sa tataḥ prâyât pitṛi-sakho niçi. 196
kramât prâpya sva-deçaṃ ca jananîṃ darçanena tâm
anandayad Devamatiṃ, madhuḥ pika-badhûm iva. 197
kaṃcit kâlaṃ Mahîpâlas tasthau bâṇdhava-satkṛitaḥ
tatra mâtṛi-yutaḥ pitrâ vṛittântâkhyâyinâ saha. 198
tâvat Târâpure tatra tad-bhâryâ tu nṛipâtmajâ
niçâkshaye Bandhumatî sâ 'antaḥ suptâ vyabudhyata; 199
buddhvâ ca taṃ patiṃ kvâpi gataṃ viraha-viklavâ
na lebhe sâ ratiṃ kvâpi prâsâdopavanâdishu. 200
dviguṇîkṛita-hâreṇa vâshpeṇa rudatî param
âsît pralâpaikamayî vâñchantî mṛityunâ sukham. 201
««yâmi kâryeṇa kenâpi, çighram eshyâmi ca»», 'iti me
«svairam uktvaiva sa gatas; tad mâ, putri, çucaṃ kṛithâḥ!» 202
ity âçâ-darçibhir vâkyair Anantasvâminâ tataḥ
mantriṇâ 'âçvâsitâ 'abhyetya, kṛicchrât sâ dhṛitim âdadhe. 203
tataḥ pravṛitti-jñânârthaṃ bhartur deçântarâgatân
pûjayantî sadaiva 'âsîd dânaiḥ sâ dvijapuṅgavân. 204

tena Saṃgamadattâkhyaṃ dînaṃ dânâgataṃ dvijam
'bhartuḥ papraccha sâ vârtâṃ uktvâ 'bhijñâna-nâmanî. 205
tatas' tâṃ sa dvijo 'vâdîd: «dṛishṭo na 'evaṃ-vidho mayâ
«kaçcit; tathâpi, devy, atra kâryâ naiva 'adhṛitis tvayâ. 206
«cirâd avâpyate 'bhîshṭa-saṃyogaḥ çubha-karmabhiḥ;
«tathâ ca yad mayâ dṛishṭam âçcaryaṃ, vacmi tac, çṛiṇu: — 207
Tîrthâny aṭann ahaṃ prâpaṃ Himâdrau Mânasaṃ saraḥ;
tatra 'âdarçam iva 'apaçyam antar maṇimayaṃ gṛiham. 208
tato 'kasmâc ca nirgatya khaḍga-pâṇiḥ pumân purât,
adhyârohat saras-tîraṃ divya-nârî-gaṇânvitaḥ. 209
tatra 'udyâne saha strîbhiḥ so 'krîḍat pâna-lîlayâ,
dûrât sakautukaç ca 'ahaṃ paçyann 'âsam alakshitaḥ. 210
tâvat kuto 'pi tatra 'âgât subhagaḥ purusho 'paraḥ,
militâya ca tat tasmai yathâ-dṛishṭaṃ mayâ 'uditam, 211
darçitaç ca sa sastrîkaḥ pumân dûrât kutûhalât.
tad dṛishṭvaiva sva-vṛittântam evam âkhyâtavân mama: 212
«pure Tribhuvanâkhye 'haṃ râjâ Tribhuvanâbhidhaḥ;
«tatra me suciraṃ sevâm ekaḥ Pâçupato 'vyadhât. 213
. . . . . .
. 214
«sa pṛishṭaḥ kâraṇaṃ svairaṃ vila-khaḍga-prasâdhane
«sahâyaṃ prârthayata mâṃ, pratipannaṃ mayâ ca tat. 215
«tato mayâ saha 'araṇyaṃ gatvâ, homâdinâ niçi
«prakaṭî-kṛitya vivaraṃ, sa mâṃ Pâçupato 'bhyadhât: 216
««vîra, praviça pûrvaṃ tvaṃ! khaḍgaṃ prâpya ca mâṃ api
««praveçayes tvaṃ nirgatya samayaṃ ca 'atra me kuru!»» 217
«ity uktas tena, tasya 'ahaṃ kṛitvâ samayam, âçu tat
«praviçya vivaraṃ, prâpam ekaṃ ratnamayaṃ gṛiham. 218
«tato nirgatya ca 'ekâ mâṃ pradhânâsura-kanyakâ
«antaḥ 'prâveçayat premṇâ, prâdât khaḍgaṃ ca sâ 'atra me. 219
««sarva-siddhi-pradam imaṃ khaḍgaṃ kha-gati-dâyinam
«««rakshet!»» ity uktavatyâ 'ahaṃ tayâ tatra 'avasaṃ saha. 220
«smṛitvâ 'atha khaḍga-hasto 'haṃ nirgatya, vivareṇa tam
«prâveçayaṃ Pâçupataṃ tasminn Asura-mandire. 221
«tatra 'aham âdyayâ sârdhaṃ tayâ saparivârayâ,
«so 'pi dvitîyayâ sâkam âsîd Asura-kanyayâ. 222
«ekadâ pâna-mattasya sa me Pâçupataç chalât
«hṛitvâ parçva-sthitaṃ khaḍgaṃ akarod nija-hasta-gaṃ. 223
«tasmin hasta-sthite labdha-mahâ-siddhiḥ sa pâṇitaḥ
«mâm âdâyaiva, nishkâlya vivarât prâkshipad vahiḥ. 224
«tato dvâdaça varshâṇi mayâ vila-mukheshu saḥ
«gaveshitaḥ, kadâcit taṃ nirgataṃ prâpnuyâm iti. 225
«so 'yam adyaiva me dṛishṭi-pathe nipatitaḥ çaṭhaḥ,
«madîyayâ 'etayâ sâkaṃ krîḍann Asura-kanyayâ.» 226
iti yâvat Tribhuvanaḥ sa râjâ, devi, vakti mâm,
tâvat pâna-madâd nidrâm agât Pâçupato 'tra saḥ. 227

suptasya tasya gatvaiva pàrçvât khadgam tam agrahît
sa râjâ, tena bhûyaç ca prabhâvam divyam âptavân. 228
tataḥ Pâçupatam pâda-prahâreṇa prabodhya tam,
nirabhartsayad âpannam sa vîro, na 'abadhît punaḥ. 229
prâviçac ca 'Asura-puram sapariccha dayâ tayâ
prâptayâ sa svayâ sâkam siddhyâ 'iva 'Asura-kanyayâ. 230
sa ca Pâçupataḥ siddhi-bhrashṭaḥ kashṭam agât param;
kṛitaghnâç cira-siddhârthâ api bhraçyanti hi dhruvam. — 231
«etat sâkshâd vilokya 'aham iha prâptaḥ paribhraman.
«tad, devi, priya-saṃyogas tava bhâvî cirâd api, 232
«yathâ Tribhuvanasya 'abhûc; çubhakṛid na hi sîdati.»
iti tasmâd dvijâc çrutvâ toshaṃ Bandhumatî yayau, 233
cakâra ca kṛitârtham taṃ vipraṃ dattvâ dhanaṃ bahu.
anyedyuç ca dvijo 'pûrvas tatra 'âgâd dûra-deça-jaḥ. 234
taṃ ca Bandhumatî sotkâ proktâbhijñâna-nâmakâ
bhartur vârtâm apricchat sâ; so 'tha tâṃ brâhmaṇo 'bhyadhât: 235
«na sa, devi, mayâ dṛishṭas tvad-bhartâ kvâpi, kiṃtv aham
«anvarthaḥ Sumano-nâmâ tava 'adya gṛiham âgataḥ; 236
«tad âçu saumanasyaṃ te bhâvi, 'ity âkhyâti me manaḥ.
«bhavanty eva ca saṃyogâç cira-viçleshiṇâm api, 237
«tathâ ca kathayâmy etâm atra, devi, kathâṃ; çṛiṇu: —
Nishadhâdhipatî râjâ Nalo nâma 'abhavat purâ, 238
yasya rûpeṇa vijitaḥ Kâmo manye 'vamânataḥ
kopita-Tripurârâti-netrâgnâv ajuhot tanum. 239
tena 'abhâryeṇa sadṛiçî bhâryâ 'çrâvi vicinvatâ
Damayantî 'iti Bhîmasya Vidarbhâdhipateḥ sutâ. 240
Bhîmenâpi vicitya kshmâṃ dadṛiçe tena râjasu
na Nalâd aparo râjâ tulyaḥ sva-duhituḥ patiḥ. 241
atrântare sva-nagare Damayantî sarovaram
Bhîmâtmajâ jalakrîdâ-hetor avatatâra sâ. 242
tatra 'ekaṃ râjahaṅsaṃ sâ dṛishṭvâ dashṭotpalâmbujam
babandha krîḍayâ bâlâ yukti-kshiptottarîyakâ. 243
sa baddho divya-haṅsas tâm uvâca vyaktayâ girâ:
«râjaputry, upakâraṃ te karishyâmi, vimuñca mâm! 244
«Naishadho 'sti Nalo nâmâ râjâ, hṛidi vahanti yam
«sad-guṇair gumphitaṃ hâram iva divyâṅganâ api. 245
«tasya tvaṃ sadṛiçî bhâryâ, bhartâ sa sadṛiças tava;
«tad atra tulya-saṃyoge Kâma-dûto bhavâmi vâm.» 246
tac çrutvâ divya-haṅsaṃ sâ matvâ sabhyâbhibhâshiṇam,
mumoca Damayantî tam, «evam astv!» iti-vâdinî; 247
«na mayâ varaṇîyo 'nyo Nalâd», iti jagâda ca
çruti-mârga-pravishṭena tena 'apahṛita-mânasâ. 248
sa ca haṅsas tato gatvâ, Nishadheshv âçu çiçriye
jalakrîdâ-pravṛittena Nalena 'adhyâsitaṃ saraḥ. 249
Nalaḥ sa râjâ dṛishṭvâ taṃ râjahaṅsaṃ manoramam
babandha svottarîyeṇa lîlâ-kshiptena kautukât. 250

so 'tha hańso 'bravîd: «muñca, nṛipate, mâm! ahaṃ yataḥ
«iha tvad-upakârârtham âgataḥ; çriṇu, vacmi te: 251
«Vidarbheshv asti Bhîmasya râjñaḥ kshiti-Tilottamâ
«Damayantî 'iti duhitâ spṛihaṇîyâ surair api. 252
«tvam eva ca mad-âkhyâta-guṇo baddhânurâgayâ
«tayâ bhartâ vṛitas; tac ca tava 'ahaṃ vaktum âgataḥ.» 253
iti hańsottamasya 'asya vacobhiḥ sat-phalojjvalaiḥ
viçikhaiç ca sa Puspeshor Nalaḥ samam avidhyata. 254
abravît sa ca hańsaṃ taṃ: «dhanyo 'haṃ, vihagottama,
«yo manoratha-saṃpattyâ mûrtayâ 'iva vṛitas tayâ.» 255
ity uktvâ tena muktaḥ sa hańso gatvâ çaçańsa tat
Damayantyai yathâ-vastu, yathâ-kâmaṃ jagâma ca. 256
Damayantî ca sotkaṇṭhâ yuktyâ mâtṛi-mukhena sâ
pituḥ svât prârthayâmâsa Nala-prâptyai svayaṃvaram; 257
anumanya sa tasyâç ca svayaṃvara-kṛite pitâ
Bhîmaḥ pṛithivyâṃ sarveshâṃ râjñâṃ dûtân visṛishṭavân. 258
prâpta-dûtâç ca nikhilâ Vidarbhân prati bhûmipâḥ
vrajanti sma, Nalo 'py utko rathârûḍhaç cacâla saḥ. 259
tâvac ca Damayantyâs tau Nala-prema-svayaṃvarau
Indrâdayo lokapâlâḥ çuçruvur Nâradâd muneḥ. 260
teshâṃ ca Balabhid-Vâyu-Yama-'Agni-Varuṇâs tataḥ
saṃmantrya Damayanty-utkâ Nalasyaiva 'antikaṃ yayuḥ, 261
ûcuç ca prâpya taṃ prahvaṃ Vidarbhân prasthitaṃ pathi:
«gatvâ 'asmad-vacanâd brûhi Damayantîm idaṃ, nṛipa: 262
««pañcânâṃ varaya 'ekaṃ naḥ! kiṃ martyena Nalena te?
««martyâ maraṇa-dharmâṇaḥ, tridaçâs tv amarâ»», iti. 263
«asmad-varâc ca tat-pârçvam adṛishṭo 'nyaiḥ pravekshyasi.»
«tathâ!» 'ity etâṃ ca devâjñâṃ pratipede Nalo 'tha saḥ. 264
gatvâ ca 'antaḥpuraṃ tasyâḥ praviçya 'adṛishṭa eva ca,
Damayantyâḥ çaçańsaiva devâdeçaṃ tathaiva tam. 265
sâ taṃ çrutvâ 'abravît sâdhvi: «devâs te santu tâdṛiçâḥ,
«tathâpi me Nalo bhartâ; na kâryaṃ tridaçair mama.» 266
iti samyag vacas tasyâḥ çrutvâ, 'âtmânaṃ prakâçya ca,
Nalo gatvâ tathaiva 'etad Indrâdibhyaḥ çaçańsa saḥ. 267
«vaçyâ vayam idânîṃ te smṛita-mâtropagâminaḥ,
«tathya-vâdinn!» iti ca te tushṭâs tasmai varaṃ daduḥ. 268
tato hṛishṭe Nale yâte Vidarbhân, vañcanecchubhiḥ
Damayantyâḥ Sureçâdyair Nala-rûpam akâri taiḥ. 269
gatvâ ca Bhîmasya sabhâṃ martya-dharmân upâçritâḥ,
svayaṃvare prastute, te Nalântika upâviçan. 270
atha 'etya Damayantî sâ, bhrâtrâ svena 'ekaço nṛipân
âvedyamânân ujjhantî, kramât prâpa Nalântikam. 271
dṛishṭvâ châyâ-nimeshâdi-gunâńs tatra ca shaḍ Nalân,
sâ, bhrâtari samudbhrânte, vyâkulâ sâmacintayat: 272
«nûnaṃ me lokapâlais tair mâyâ 'iyaṃ pañcabhiḥ kṛitâ;
«shashṭhaṃ manye Nalaṃ tv atra, na ca 'anyatra 'asti me gatiḥ.» 273

ity âlocyaiva sâdhvî sâ Nalaikâsakta-mânasâ
âdityâbhimukhî-bhûtvâ Damayanty evam abravît: 274
«bho lokapâlâḥ! svapne 'pi Nalâd anyatra ced na me
«manas, tat tena satyena svaṃ darçayata me vapuḥ! 275
«varât pûrva-vṛitâc ca 'anye kanyâyâḥ para-pûrushâḥ,
«para-dârâç ca sâ teshâṃ: tat kathaṃ moha esha vaḥ?» 276
çrutvâ 'etat pañca Çakrâdyâḥ svena rûpeṇa te 'bhavan,
shashṭhaḥ satya-Nalaç ca 'abhût sva-rûpa-sthaḥ sa bhûpatiḥ. 277
tasmin sâ Damayantî tâṃ phullendîvara-sundarîm
dṛiçaṃ varaṇa-mâlâṃ ca hṛishṭâ râjñi Nale vyadhât; 278
papâta pushpa-vṛishṭiç ca nabho-madhyât. tato nṛipaḥ
vivâha-maṅgalaṃ Bhîmaç cakre tasyâ Nalasya ca. 279
vihitocita-pûjâç ca tena Vaidarbha-bhûbhujâ
nṛipâ yathâgataṃ jagmur devâ Çakrâdayaç ca te. 280
Çakrâdayas tu dadṛiçur dvau Kali-Dvâparau pathi,
buddhvâ dvau Damayanty-artham âgatau tau ca te 'bruvan: 281
«na gantavyaṃ Vidarbheshu, tata eva 'âgatâ vayam;
«vṛittaḥ svayaṃvaro, râjâ Damayantyâ Nalo vṛitaḥ.» 282
tac çrutvaiva 'ûcatuḥ pâpau tau Kali-Dvâparau rushâ:
«devân bhavâdṛiçân hitvâ yat sa martyo vṛitas tayâ, 283
«tad avaçyaṃ karishyâvo viyogam ubhayos tayoḥ.»
evaṃkṛita-pratijñau tau nivṛitya yayatus tataḥ. 284
Nalaç ca sapta divasân sthitvâ çvaçura-sadmani
Damayantyâ samaṃ badhvâ kṛitârtho Nishadhân agât. 285
tatra 'âsît premâ dampatyor Gaurî-Çarvâdhikaṃ tayoḥ;
Çarvasya Gaurî dehârdhaṃ, tasya tv âtmaiva sâ hy abhût. 286
kâlena ca 'Indrasenâkhyaṃ Damayantî Nalât sutam
prasûte sma, tad anv ekâṃ Indrasenâṃ ca kanyakâm. 287
tâvac ca sa Kaliç chidraṃ tasya 'anucchâstravartinaḥ
Nalasya 'âsîc ciraṃ cinvan pratijñâtârtha-niçcitaḥ. 288
atha 'ekadâ 'anûpâsyaiva saṃdhyâṃ askhâlitâṅghrikaḥ
sa sushvâpa Nalaḥ pâna-madena mushita-smṛitiḥ. 289
chidram etad avâpyaiva datta-dṛishṭir divâ-niçam
Kalis tasya çarîrântar Nalasya praviveça saḥ. 290
tena deha-pravishṭena Kalinâ sa Nalo nṛipaḥ
vihâya dharmyam âcâram âcacâra yathâ-ruci: 291
akshair adîvyad, dâsîbhir aramsta, 'asatyam abravît,
asevata divâ svapnaṃ râjâ, jagarti râtrishu, 292
cakâra 'akâraṇaṃ kopaṃ, anyâyena 'artham âdade,
avamânaṃ satâṃ cakre, sammânam asatâṃ ca saḥ. 293
tad-bhrâtaraṃ Pushkarâkhyaṃ tathaiva 'utkrânta-sat-patham,
chidraṃ prâpya çarîrântaḥ pravishṭo, Dvâparo vyadhât. 294
kadâcit Pushkarâkhyasya gṛihe tasya 'anujasya saḥ
Nalo dadarça Dântâkhyaṃ sundaraṃ dhavalaṃ vṛisham. 295
lobhâd mṛigayamânâya taṃ ca 'asmai jyâyase na saḥ
Dvâpara-grasta-tad-bhaktiḥ Pushkarâkhyo vṛishaṃ dadau, 296

jagâda taṃ ca: «yady asti vâñchâ 'asmin vṛishabhe tava,
«tad dyûtena vijitya 'enaṃ mattaḥ svîkuru mâciram!» 297
tac çrutvâ sa Nalo mohât pratipede «tathâ!» 'iti tat;
tataḥ pravavṛite dyûtaṃ tayor bhrâtroḥ parasparam. 298
Pushkarâkhyasya sa vṛisho, Nalasya 'ibhâḍayaḥ paṇam;
jigâya Pushkarâkhyaç ca, Nalo muhur ajîyata. 299
dinair dvitrair bale koçe hârite 'pi, durodarât
na Nalo vâryamâṇo 'pi cacâla Kali-viplutaḥ. 300
tena matvâ gataṃ râjyaṃ, Damayantî nijau çiçû
rathottame samâropya prâhiṇot sva-pitur gṛiham. 301
tâvad Nalena râjyaṃ svaṃ samagram api hâritam;
tataḥ sa Pushkarâkhyena jagade hita-kâçinâ: 302
«yathâ 'anyad hâritaṃ kṛitsnaṃ, tat tasya 'ukshṇaḥ paṇasya me
«Damayantîm idânîṃ tvaṃ dyûte pratipaṇaṃ kuru!» 303
ity ukti-vâtyayâ tasya Nalo 'nala iva jvalan
na ca 'akâle 'bravît kiṃcid, na ca cakre paṇakriyâm. 304
tataḥ sa Pushkarâkhyas tam avâdîd: «na karoshi cet
«bhâryâṃ paṇaṃ, tad asmâd me deçâd niryâhi tat-sakhaḥ!» 305
tac çrutvaiva Nalo deçâd Damayantyâ samaṃ tataḥ
niragâd, râjapurushair â sîmântaṃ pravâsitaḥ. 306
hâ Nalasyâpi yatra 'îdṛig avasthâ Kalinâ kṛitâ,
tatra 'ucyatâṃ, kim anyeshâṃ krimîṇâm iva dehinâm? 307
dhig dhig nirdharmaṃ niḥsneham râjarshîṇâm api 'îdṛiçam
vipadâm âspadaṃ dyûtaṃ Kali-Dvâpara-jîvitam! 308
atha bhrâtṛi-hṛitaiçvaryo videçaṃ sa Nalo vrajan
Damayantyâ sahâ prâpa kshudhâ-klânto vanântaram. 309
tatra sâkaṃ tayâ darbha-bhinna-peçala-pâdayâ
sa viçrântaḥ saras-tîre haṅsau dvâv aikshata 'âgatau. 310
âhârârthaṃ ca 'sa tayor grahaṇâya 'uttarîyakam
cikshepa, tac ca hṛitvaiva haṅsau tau jagmatus tataḥ. 311
«haṅsa-rûpeṇa tâv etâv akshau, vâso 'py upetya te
«hṛitvâ gatâv», iti Nalaḥ sa vâcaṃ ca 'açṛiṇod divaḥ. 312
upaviçya 'eka-vastro 'tha yuktyâ vimanâ nṛipaḥ
panthânaṃ darçayâmâsa Damayantyâḥ pitur gṛihe: 313
«ayaṃ mârgo Vidarbheshu, priye, pitṛi-gṛihe tava,
«ayam Aṅgeshu mârgo, 'yam aparaḥ Koçaleshu ca.» 314
tac çrutvâ Damayantî sâ çaṅkitâ 'iva 'abhavat tadâ:
«tyakshyann iva 'âryaputro me mârgaṃ kiṃ vakty asâv?» iti. 315
tatas tau phala-mûlânnau vane tatra niçâgame
çrântau saṃviçataḥ sma 'ubhau dampatî kuça-saṃstare. 316
Damayantî çanair nidrâm adhva-khinnâ jagâma sâ,
Nalo gantu-manâs tv âsîd anidraḥ Kali-mohitaḥ. 317
utthâya ca 'eka-vastras tâṃ Damayantîṃ vimucya saḥ
chinna-tad-uttarîyârdhaṃ prâvṛitya ca yayau tataḥ. 318
Damayantî ca râtryante prabuddhâ, taṃ patiṃ vane
apaçyantî gataṃ tyaktvâ, vilalâpa vicintya sâ: 319

«hâ 'âryaputra! mahâ-sattva! ripâv api kṛipâ-para!
«hâ mad-vatsala! kena 'asi mayi nishkaruṇî-kṛitaḥ? 320
«ekâkî ca katham padbhyâm aṭavîshu prayâsyasi?
«kas te çramâpanodâya paricaryâm karishyati? 321
«mauli-mâlâparâgeṇa rañjitau yau mahîbhujâm,
«tau te pathi katham pâdau dhûliḥ kalushayishyati? 322
«haricandana-cûrṇenâpy âliptam sahate na yat,
«aṅgam sahishyate tat te madhyâhnârkâtapam katham? 323
«kim me bâlena putreṇa? kim duhitrâ? kim âtmanâ?
«tava 'ekasya çivam devâḥ kurvatâm, yady aham satî!» 324
ity ekakâ 'anuçocantî Damayantî Nalam tadâ,
tat-pûrva-darçitenaiva pratasthe sâ tataḥ pathâ. 325
kathamcic ca 'aticakrâma nadî-çaila-vanâṭavîḥ,
na 'aticakrâma bhaktim tu sâ bhartari kathamcana. 326
satî-tejaç ca mârge tâm arakshad, yena lubdhakaḥ
bhasmî-kṛito 'hes trâtâyâm tasyâm gata-manâḥ kshaṇam. 327
tato daivâd baṇiksârthena 'antarâ militena sâ
saha gatvâ puram prâpa Subâhv-âkhyasya bhûpateḥ. 328
tatra sâ râjasutayâ dûrâd dṛishṭvaiva harmyataḥ
saundarya-prîtayâ 'ânâyya sva-mâtre prâbhṛitî-kṛitâ. 329
tasyâḥ pârçve mahâdevyâḥ sâ tasthau ca tad-âdṛitâ,
«tyaktvâ gato mâm bhartâ», 'iti pṛishṭâ ca 'etâvad abravît. 330
tâvac ca tat-pitâ Bhîmo Naloḍantam avetya tam,
tayor anveshaṇâya 'âptân narân dikshu visṛishṭavân. 331
tad-madhyâc ca Suveṇâkhya ekas tat-sacivo bhraman
Subâhu-râjadhânîm tâm prâpa brâhmaṇa-rûpa-bhṛit. 332
sa tatra Damayantîm tâm âgantûn cinvatîm sadâ
adrâkshît, sâpy apaçyat taṃ duḥkhitâ pitṛi-mantriṇam. 333
anyonyam pratyabhijñâya sametya rudataḥ sma tau
tathâ, yathâ 'atra râjñî sâ Subâhos tad abudhyata. 334
yâvac ca 'ânâyya sâ devî tau yathâ-vastu pṛicchati,
bubudhe Damayantîm tâvat sva-bhaginî-sutâm. 335
tataḥ sâ bhartur âvedya tâm sammânya, pitur gṛiham
rathe 'dhiropya vyasṛijat sa-Suveṇam sasainikâm. 336
tatra sâ Damayanty âsît prâptâpatya-dvayâ tataḥ
pitṛâpi darçyamânâ sâ patyur vârtâm vicinvatî. 337
tat-pitâ vyasṛijac cârân anveshṭum ca tat-patim
sûda-syandana-vidyâbhyâm divyâbhyâm upalakshitam. 338
««bâlâm vane prasuptâm,
«««nṛiçaṅsa, samtyajya kumudinî-kântâm,
«««prâpyaiva 'ambara-khaṇḍam,
«««candra, 'adṛiçyaḥ kva yâto 'si?»» 339
«evam bhavadbhir vaktavyam, sthitaḥ çaṅkyeta yatra saḥ»;
ity âdideça cârâṅs tân sa ca Bhîmo mahîpatiḥ. 340
atrântare sa râjâ ca Nalas tasmin vane niçi
prâvṛitârdha-pato dûram gatvâ dâvâgnim aikshata. 341

«bho mahâ-sattva! yâvad na dahye 'ham abalo 'munâ,
«apasâraya mâm tâvad dâvâgner nikatâd itaḥ!» 342
ity atra tad vacaḥ çrutvâ, datta-dṛishṭir dadarça saḥ
âbaddha-maṇḍalaṃ Nâgaṃ Nalo dâvânalântike, 343
phaṇâ-ratna-prabhâ-jâla-jaṭilaṃ, vanavahninâ
gṛihîtam iva tena 'ugra-heti-hastena mûrdhani. 344
upetya kṛipayâ 'ainse tâṃ kṛitvâ, nîtvâ ca dûrataḥ,
tyaktum icchati yâvat sa, tâvad Nâgo 'bravîc ca tam: 345
«gaṇayitvâ daça 'anyâni padâni naya mâm itaḥ!»
tataḥ sa prayayâv evaṃ padâni gaṇayan Nalaḥ: 346
«ekaṃ dve trîṇi catvâri pañca shaṭ sapta (çriṇv Ahe!)
«ashṭau nava daça», 'ity uktavantam ukti-chalena tam 347
Nalaṃ skandha-sthito Nâgo lalâṭânte dadaṅça saḥ;
tena hrasva-bhujaḥ kṛishṇo virûpaḥ so 'bhavad nṛipaḥ. 348
tato 'vatârya skandhât taṃ sa râjâ pṛishṭavân Ahim:
«ko bhavân? kâ kṛitâ ca 'iyaṃ me pratyupakriyâ?» 349
etad Nala-vacaḥ çrutvâ sa Nâgaḥ pratyuvâca tam:
«râjan, Kârkoṭa-nâmânaṃ Nâgarâjam avaihi mâm. 350
«daṅço guṇâya 'ca mayâ dattas te, tac ca vetsyasi,
«gûḍhâvâse ca vairûpyaṃ mahatâṃ kârya-siddhaye. 351
«gṛihâṇa ca 'agniçaucâkhyam idaṃ vastrayugaṃ mama,
«anena prâvṛitenaiva svaṃ rûpaṃ pratipatsyase.» 352
ity uktvâ datta-tad-vastrayuge Kârkoṭake gate
Nalas tasmâd vanâd gatvâ krameṇa prâpa Koçalâm. 353
Koçalâdhipates tatra Ṛituparṇasya bhûpateḥ
sa Hrasvabâhu-nâmâ san sûdatvaṃ çiçriye gṛihe. 354
bhojanâni ca yat tasya cakre dîvya-rasâni ca,
tena prasiddhiṃ prâpa 'atra ratha-vijñânatas 'tathâ. 355
tatra-sthe Hrasvabâhv-âkhye Nale tasmin, kadâcana
Vidarbharâja-câreshu teshv eko 'tra kila 'âyayau. 356
«Hrasvabâhur iti 'iha 'asti svavidyâ-rathavidyayoḥ
«Nala-tulyo 'navaḥ sûda», iti câro 'tra so 'çriṇot. 357
Nalaṃ saṃbhâvya taṃ buddhvâ ca 'âsthâne nṛipateḥ sthitam
yuktyâ sa tatra gatvâ 'etâṃ papâṭha 'âryâṃ prabhûditâm: 358
«bâlâṃ vane prasuptâṃ,
«nṛiçaṅsa, saṃtyajya kumudinî-kântâm,
«prâpyaiva 'ambara-khaṇḍam,
«candra, 'adriçyaḥ kva yâto 'si?» 359
tac çrutvâ 'unmatta-vâkyâbhaṃ tatra-sthâ avamenire,
sûda-chadma-sthitas tv atra sa Nalaḥ pratyuvâca tam: 360
«kshîṇe 'mbaraikadeçe,
«candraḥ prâpya 'anya-maṇḍalaṃ praviçan,
«kumudinyâ, yad adṛiçyo,
«jâtas, tat kâ nṛiçaṅsatâ tasya?» 361
etat tad-uttaraṃ çrutvâ, satyaṃ saṃbhâvya taṃ Nalam
vipad-udbhûta-vairûpyaṃ, 'cârâḥ so 'tha yayau tataḥ. 362

Vidarbhân prâpya, Bhîmâya râjñe bhâryâ-yutâya saḥ
Damayantyai ca tat sarvaṃ dṛishṭaṃ çrutam avarṇayat. 363
tato 'tra Damayantî sâ pitaraṃ svairam abravît:
«nihsaṃdehaṃ sa eva 'âryaputraḥ sûda-mishaṃ çritaḥ; 364
«tat tad-ânayane yuktir narmadâ kriyatâm iyam:
«Ṛituparṇasya nṛipates tasya dûto visṛijyatâṃ, 365
«prâpta-mâtraç ca taṃ bhûpam evaṃ tatra bravîtu saḥ:
««gataḥ kvâpi Nalo râjâ, pravṛittir na 'asya budhyate; 366
««tat prâtaḥ kurute bhûyo Damayantî svayaṃvaram.
««ato 'dyaiva Vidarbheshu çîghram âgamyatâm!»» iti. 367
«tataḥ çrutvaiva tad-vâkyaṃ sa rathajñâninâ nṛipaḥ
«ekâhena 'âryaputreṇa sâkaṃ dhruvam iha 'eshyati.» 368
evaṃ sapitṛikâ 'âlocya saṃdiçya ca tadaiva sâ,
Koçalân vyasṛijad dûtaṃ Damayantî yathoditaṃ. 369
tena 'Ṛituparṇo gatvâ sa tathaiva 'uktaḥ samutsukaḥ
jagâda sûda-rûpaṃ taṃ praṇayât pârçvagaṃ Nalam: 370
«Hrasvabâho! ««ratha-jñânaṃ mama 'asti»», 'ity avadad bhavân;
«tat prâpaya Vidarbhân mâm adyaiva, 'utsahase yadi.» 371
tac çrutvaiva Nalo, «vâdhaṃ prâpayâmi», 'ity udîrya saḥ,
gatvâ varâçvân saṃyojya sajjaṃ cakre rathottamam. 372
«svayaṃvara-pravâdo 'yaṃ jâne mat-prâptaye tayâ
«kṛito, na Damayantî tu sâ svapne 'pi 'idṛiçî bhavet; 373
«tat tatra tâvad gacchâmi paçyâmi», 'iti vicintya saḥ
râjñas tasya 'Ṛituparṇasya sajjaṃ ratham upânayat. 374
ârûdhe ca nṛipe tasmiṃs, taṃ saṃvâhayituṃ ratham
Nalaḥ pravavṛite Târkshya-java-jaitreṇa raṃhasâ. 375
ratha-vega-cyutaṃ vastraṃ prâptuṃ ratha-vidhâraṇam
bruvâṇam atha mârge tam Ṛituparṇaṃ Nalo 'bravît: 376
«râjan, kva tava tad vastram? anenaiva kshaṇena hi
«bahûni yojanâny esha vyatikrânto rathas tataḥ.» 377
çrutvâ 'etad Ṛituparṇas tam avâdîd: «aṅga, dehi me
«ratha-jñânam idaṃ, tubhyam aksha-jñânaṃ dadâmy aham, 378
«yena vaçyâ bhavanty akshâḥ, saṃkhyâ-jñânaṃ ca jâyate.
«sampraty eva ca paçya 'atra vadâmi pratyayaṃ tava: 379
«dṛiçyate 'gre tarur yo 'yaṃ, saṃkhyâm etasya te 'dhunâ
«vacmy ahaṃ phala-parṇânâṃ, gaṇayitvâ ca paçya tam.» 380
ity uktvâ, phala-parṇâni yâvanty eva jagâda saḥ,
Nalena gaṇitâny âsaṃs tâvanty eva 'atra çâkhinaḥ. 381
tato Nalo ratha-jñânam Ṛituparṇâya tad dadau,
Ṛituparṇo 'py adâd aksha-jñânaṃ tasmai Nalâya tat. 382
parîkshate sma taj-jñânaṃ Nalo gatvâ 'apare tarau,
samyak ca bubudhe saṃkhyâ patrâdishv atra tena sâ. 383
tato hṛishyati yâvat sa, tâvat tasya çarîrataḥ
niragât purushaḥ kṛishṇas; taṃ sa, «ko 'si?» 'iti pṛishṭavân. 384
«aham Kaliḥ; çarîrântar Damayantî-vṛitasya te
«îrshyayâ prâviçaṃ, tena bhrashṭâ dyûtena te çriyaḥ. 385

«tatas tvâm daçatâ tena Kârkoṭena tadâ vane
«na dagdhas tvam, aham tv esha paçya dagdhas tvayi sthitaḥ. 386
«mithyâ-paropakâro hi kṛitaḥ syât kasya çarmaṇe?
«tad gacchâmy, avakâço hi nâsty anyeshu na, vatsa, me.» 387
ity uktvâ sa Kalis tasya tiro 'bhût; so 'pi tatkshaṇam
jâta-dharmamatiḥ prâpta-tejâḥ prâgvad abhûd Nalaḥ. 388
âgatya ca 'âruhya ratham, tasminn eva 'ahni tam javât
Vidarbhân Ṛituparṇam tam prâpayâmâsa bhûpatim. 389
sa ca 'upahâsyamâno 'tra pṛishṭâgamana-kâraṇaiḥ
Ṛituparṇo janai râjagṛihâsanne samâvasat. 390
prâptam tam tatra buddhvâ sâ çrutâçcarya-ratha-svanâ,
Damayantî jaharsha 'antaḥ sambhâvita-Nalâgamâ. 391
visasarja 'atha sâ tattvam anveshṭum ceṭikâm nijâm;
sâ ca 'anvishya 'âgatâ ceṭî tâm uvâca priyotsukâm: 392
«devi, gatvâ mayâ 'anvishṭam: esha yaḥ Koçaleçvaraḥ
«svayaṃvara-pravâdam te mithyâ çrutvâ kila 'âgataḥ, 393
«ânîto rathavâhena sûdena Hrasvabâhunâ
«ekenaiva dinena 'adya ratha-vijñâna-çâlinâ. 394
«sa ca tat-sûdaçâlâyâm gatvâ sûdo mayâ 'ikshitaḥ
«kṛishṇa-varṇo virûpaç ca; prabhâvaḥ ko 'pi tasya tu: 395
«akshiptam eva yat tasya pânîyam carushu 'udgatam,
«kâshṭhâny anarpitâgnîni svayam prajvalitâni ca, 396
«kshaṇâc ca bhojanais tais tair nishpannair divyam eva tat.
«etad dṛishṭvâ mahâçcaryam, tataç ca 'aham iha 'âgatâ.» 397
etac ceṭî-mukhâc çrutvâ Damayantî vyacintayat:
«vaçyâgni-varuṇaḥ sûdo rathavidyâ-rahasya-vit 398
«âryaputro bhavaty esha, gato vairûpyam anyathâ
«jâne mad-viprayogârtham; jijñâse 'ham tad apy amum.» 399
iti saṃkalpya yuktyâ svau saha ceṭyâ tayaiva sâ
tasya 'antikam darçayitum prâhiṇod dârakâv ubhau. 400
sa tau nija-çiçû dṛishṭvâ kṛitvâ ca 'aṅke Nalaç cirât
baddha-dhârâ-pravâheṇa tûshṇîm arudad açruṇâ. 401
«îdṛiçâv eva me bâlau mâtâmaha-gṛihe sthitau;
«jâtam me tat-smṛiter duḥkham», ity uvâca ca ceṭikâm. 402
sâ çiçubhyâm saha 'âgatya ceṭî sarvam çaçaṃsa tat
Damayantyai, tataḥ sâpi jâtâsthâ sutarâm abhût. 403
aparedyuç ca tâm prâtaḥ sva-ceṭîm âdideça sâ:
«gatvâ tam Ṛituparṇasya sûdam mad-vacanâd vada: 404
«««çrutam mayâ, yad bhavatâ tulyo na 'anyo 'sti sûpakṛit;
«««tad mama 'adya tvayâ 'âgatya vyaṅjanam sâdhyatâm!»» iti.» 405
«tathâ!» 'iti sa tayâ gatvâ Nalaç ceṭyâ nayârthitaḥ
Ṛituparṇam anujñâpya Damayantîm upâyayau. 406
«satyam brûhi, Nalo râjâ yadi tvam sûda-rûpa-bhṛit;
«cintâbdhi-magnâm pâram mâm prâpaya 'adya;» 'ity uvâca sâ. 407
tac çrutvâ sa Nalaḥ sneha-harsha-duḥkha-trapâkulaḥ
avâṅmukhaḥ prâpta-kâlam tâm uvâca 'açru-gadgadam: 408

«sa eva 'asmi Nalaḥ satyaṃ pâpaḥ kuliça-karkaçaḥ,
«tvâṃ saṃtâpayatâ yena vyâmohâd analâyitam.» 409
ity uktavân sa pṛishṭo 'bhûd Damayantyâ tayâ Nalaḥ:
«yady evaṃ, tarhy arûpatvaṃ kathaṃ prâpto bhavân?» iti. 410
tataḥ sa tasyai svodantaṃ Nalaḥ kṛitsnam avarṇayat
Kârkoṭa-sakhyâd ârabhya Kali-nirgamanâvadhim. 411
tadaiva ca 'agniçaucaṃ tad dattaṃ Kârkoṭakena saḥ
prâvṛitya vastrayugalaṃ rûpaṃ svaṃ pratyapadyata. 412
dṛishṭvâ Nalaṃ punar-avâpta-nijâbhirâma-
rûpaṃ tam, âçu vikasad-vadanâravindâ
netrâmbubhiḥ çamita-duḥkha-davânalâ 'iva,
tharshaṃ kam apy anupamaṃ Damayanty avâpa. 413
buddhvâ ca tat parijanât pramada-pravṛittâd,
âgatya tatra sahasâ sa Vidarbha-nâthaḥ,
Bhîmo Nalaṃ samabhinandya kṛitânurûpa-
pûjâṃ, mahotsavamayaṃ sva-puraṃ cakâra. 414
hasatâ hṛidi Bhîma-bhûbhujâ
kṛita-saṃvṛitty-upacâra-satkriyaḥ
Ṛituparṇa-nṛipo 'pi taṃ Nalaṃ
pratipûjya 'atha jagâma Koçalâm. 415
atha Nishadha-nareçvaro nijaṃ
Kali-daurâtmya-vijṛimbhitaṃ Nalaḥ
çvaçurâya sa tatra varṇayann
avasad hi pramadâ-sakhaḥ sukham. 416
gatvâ 'alpaiç ca dinais tataḥ sa Nishadhân sainyaiḥ saha çvâçurair,
akshajñâna-jitaṃ vidhâya vinataṃ taṃ Pushkarâkhyaṃ punaḥ
dharmâtmâ kṛita-saṃvibhâgam anujaṃ dehodgata-Dvâparaṃ,
râjyaṃ svaṃ Damayanty-avâpti-sukhito bheje yathâvad Nalaḥ. — 417
iti sa vyâkhyâya kathâṃ
nagare Târâpure dvijaḥ Sumanâḥ,
râjasutâṃ Bandhumatîṃ
proshitapatikâṃ uvâca tâṃ bhûyaḥ: 418
«evaṃ, devi, mahânto
«vishahya viraham bhajanti kalyâṇam;
«anubhûya ca 'astagamanam
«dinakṛit-pramukhâ vrajanty udayam. 419
«tasmât tvam api prâpsyasi
«patim, anaghe, proshitâgatam nacirât;
«kurushva dhṛitim, aratiṃ hara,
«vihara ca pati-kâmanâ-lâbhaiḥ!» 420
iti taṃ dvijam ukta-yukta-vâkyaṃ
bahunâ 'abhyarcya dhanena sadguṇaṃ sâ,
avalambya dhṛitiṃ, pratîkshamâṇâ
dayitaṃ Bandhumatî svam atra tasthau. 421
alpair eva ca tasya
dinaiḥ sa patir âyayau Mahîpâlaḥ,

deçântarâgatâm tâm
jananîm âdâya pitṛi-sahitaḥ. 422
âgatya ca, 'amṛitâṅçuḥ
pârvaṇa iva vâriràçi-jala-lakshmîm,
jana-nayanotsava-dâyî
Bandhumatîm nandayâmâsa. 423
atha tatra tayâ sahitas
tat-pitrâ pûrva-datta-râjya-dhuraḥ
sa Mahîpâlo bubhuje
râjâ sann îpsitân bhogân. 424

---

ity âtma-mantri-Marubhûti-mukhâd niçamya
citrâṃ kathâm anupamâm anuràga-ramyâm,
râmâ-sakhaḥ sa Naravâhanadatta-devo
Vatseçvarasya tanayo bhṛiçam abhyatushyat. 425

X.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

ÇAKTIYAÇA

NAMA

DAÇAMO LAMBAKAH.

Çaktiyaçâḥ.

Taraṅga 57.

Avâraṇîyaṃ ripubhir vâraṇîyaṃ karaṃ numaḥ
Herambasya sasindûram asindûra-madya-cihidam. 1
pâyâd vaḥ Pura-dâhâya Çambhoḥ saṃdadhataḥ çaram
samaṃ vyagreshu netreshu tṛitîyam adhikaṃ sphurat! 2
raktâruṇâ Nṛisiṅhasya kuṭilâ vidvisho badhe
nakhaçreṇî ca dṛishṭiç ca nihantu duritâni vaḥ! 3

Evaṃ Vatseçvara-sutaḥ Kauçâmbyâṃ sacivaiḥ saha
Naravâhanadattaḥ sa tasthau bhâryâ-sakhaḥ sukhî. 4
ekadâ ca sthite tasminn, âsanasthasya tat-pituḥ
Vatseçvarasya vijñaptyai tad-vâsî baṇig âyayau. 5
sa Ratnadatta-nâmâ taṃ pratîhâra-niveditaḥ
praviçya natvâ râjânaṃ baṇig evaṃ vyajijñapat: 6
«nâmnâ Vasuṃdharo, deva, daridro 'sti 'iha bhârikaḥ;
«akasmâc ca dadat khâdan pibaṅç ca 'adya sa dṛiçyate. 7
«kautukâc ca gṛihaṃ nîtvâ, yatheshṭaṃ pâna-bhojanam
«dattvâ, sa kshîvatâṃ nîtvâ, mayâ pṛishṭo 'bravîd idam: 8
««labdhaṃ râjakula-dvârât sadratna-kaṭakaṃ mayâ,
««utpâṭya ratnam ekaṃ ca tato vikrîtavân aham; 9
««tac ca dînâra-lakshaṇa mûlyena baṇijo mayâ
«« dattaṃ Hiraṇyaguptasya: tena 'adya 'ahaṃ sukhaṃ sthitaḥ.»» 10
«ity uktvâ darçitaṃ tena deva-nâmâṅkitaṃ mama
«kaṭakaṃ yat, tato, deva, vijñapto 'dya mayâ prabhuḥ.» 11
etac çrutvâ sa Vatseças tatra 'ânâyayati sma tau
bhârikaṃ taṃ savinayaṃ sadratna-baṇijaṃ ca tam. 12
«hanta smṛitaṃ! prakoshṭhâd me bhrashṭaṃ etat pura-bhrame;»
iti tat kaṭakaṃ dṛishṭvâ sa râjâ 'abhidadhe svayam. 13

«nihnutaṃ râja-nâmâṅkaṃ labdhvâ kiṃ kaṭakaṃ tvayâ?»
iti pṛishṭo 'tha sabhyaiḥ sa râjâgre bhâriko 'bhyadhât: 14
«bhâra-jîvî kuto vedmi râja-nâmâksharâṇy aham?
«dâridrya-duḥkha-dagdhena labdhvâ 'etat svîkṛitaṃ mayâ.» 15
ity ukte tena, rakshârtham âkshiptaḥ so 'bravîd baṇik:
«mûlyena 'aprasahya mayâ gṛihîtaṃ ratnam âpaṇe, 16
«na ca 'asti râjâbhijñânam asti tanmayam ucyate.
«mûlyât pañcasahasrî tu nîtâ tena, 'aparaṃ sthitam.» 17
etad Hiraṇyaguptasya vaco Yaugandharâyaṇaḥ
çrutvâ tatra sthito 'vâdîd: «na 'atra dosho 'sti kasyacit. 18
«daridrasya 'alipijñasya bhaṇyatâṃ bhârikasya kim?
«dâridryât kriyate cauryaṃ; labdhaṃ kena 'ujjhitaṃ punaḥ? 19
«mûlyena ratna-grâhî ca na vâcyo baṇig apy asau.»
etad mahâmantri-vaco Vatseçaḥ çraddadhe tadâ, 20
dattvâ pañcasahasrîṃ ca bhârikeṇa vyayî-kṛitâm,
Hiraṇyaguptâd baṇijo ratnaṃ tasmât svam âdade. 21
bhârikaṃ ca 'akarod muktaṃ gṛihîtvâ kaṭakaṃ nijam,
bhukta-pañcasahasriko gata-bhîḥ so 'bhyagâd gṛiham. 22
«viçvasta-ghâtî pâpo 'yam», iti ca 'antar dvishan nṛipaḥ,
Ratnadattaṃ sa baṇijaṃ kâryârthaṃ tam amânayat. 23
gateshu teshu, râjâgra-gato 'vocad Vasantakaḥ:
«aho! daivâbhiçaptânâṃ prâpto 'py arthaḥ palâyate, 24
«asya bhadraghaṭodantaḥ saṃvṛitto bhârikasya yat. —

Tathâ hi kaçcid âsît pràk pure Pâṭaliputrake, 25
Çubhadattaḥ sa nâmnâ ca pratyahaṃ kâshṭha-bhârakam
vanâd ânîya vikrîya pushṇâti sva-kuṭumbakam. 26
ekadâ ca gato dûraṃ vanaṃ, daivâd dadarça saḥ
tatra-stâṅç caturo Yakshân divyâbharaṇa-vâsasaḥ. 27
te bhîtaṃ vîkshya, taṃ prîtyâ sarve pṛishṭvâ yathâtatham,
buddhvâ daridram, utpanna-kṛipâ Yakshâ babhâshire: 28
«iha 'asmad-antike tishṭha, bhadra, karmakaro bhavan!
«akleçaṃ gṛiha-nirvâhaṃ karishyâmo vayaṃ tava.» 29
ity uktas tais, «tathâ!» 'ity âsîc Çubhadattas tad-antike,
snânâdi-paricaryâṃ ca kṛitsnâṃ teshâṃ cakâra saḥ. 30
saṃjâte bhojana-sthâne, Yakshâs te jagaduç ca tam:
«âhâram asmâsv amuto dehi bhadraghatâd!» iti. 31
antaḥ çûnyaṃ tu taṃ dṛishṭvâ ghaṭaṃ, yâvad vilambate,
tâvat te Guhyakâ bhûyas tam âhuḥ sasmitânanâḥ: 32
«Çubhadatta, na vetsi tvaṃ? kshipa hastaṃ ghaṭântare,
«yatheshṭaṃ lapsyase sarvaṃ; ghaṭaḥ kâma-prado hy asau.» 33
tac çrutvâ prakshipaty antaḥ pâṇiṃ yâvad ghaṭântare,
tâvad âhâra-pânâdi kâmitaṃ dṛishṭavân asau. 34

. . . . . .

Çubhadatto dadau tebhyo, bubhuje ca svayaṃ tataḥ. 35

evaṃ paricaran Yakshân bhaktyâ bhîtyâ ca so 'nvaham
tasthau kuṭumba-cintârtaḥ Çubhadattas tad-antike. 36
tat-kuṭumbaṃ ca duḥkhârtaṃ svapnâdeçena Guhyakaiḥ
âçvâsitaṃ, tat-prasâdâd ramate sma tataç ca saḥ. 37
mâsa-mâtreṇa Yakshâs te Çubhadattaṃ tam abhyadhuḥ:
«tushṭâḥ smas te 'nayâ bhaktyâ; brûhi, kiṃcid dadâma te.» 38
tac çrutvâ sa jagâda 'tâṅs: «tushṭâḥ stha yadi satyataḥ,
«esha bhadraghaṭas tad me yushmâbhir dîyatâm!» iti. 39
tatas tam ûcur Yakshâs te: «na 'etaṃ çakshyasi rakshitum,
«bhaṅge palâyate hy esha; tad vṛiṇîshva 'paraṃ varam!» 40
ity ukto 'pi sa Yakshais taiḥ Çubhadatto 'paraṃ yadâ
varaṃ na 'aicchat, tadâ tasmai taṃ te bhadraghaṭaṃ daduḥ. 41
tataḥ praṇamya tân hṛishṭo, ghaṭam âdâya taṃ, javât
gṛihaṃ sa Çubhadattaḥ svam agâd nandita-bândhavaḥ. 42
tatra tasmâd ghaṭâl labdhvâ bhojanâdi, niveçya taṭ
gupty-artham anya-bhâṇḍeshu so 'bhuṅkta svajanaiḥ saha. 43
bhâra-mukto bhajan bhogân pâna-matto 'tha jâtu saḥ,
«kutas tava 'eshâ bhoga-çrîr?» ity apṛicchyata bandhubhiḥ. 44
sa vyaktam abruvan mûḍho garveṇa, 'îpsita-kâma-dam
gṛihîtvâ ghaṭakaṃ skaṇdhe, prârebhe vata nartitum. 45
pṛityatas tasya ca skandhâd maḍoḍreka-skhalad-gateḥ
sa bhadraghaṭako yâtaḥ patitvâ bhuvi khaṇḍaçaḥ. 46
tadaiva ca 'akshatî-bhûya sa jagâma yathâgatam,
pûrvâvasthâṃ sa ca prâpa Çubhadatto vishâdavân. 47

«tad evaṃ pâna-doshâdi-pramâda-hata-buddhayaḥ
«abhavyâḥ prâptam apy arthaṃ naiva jânanti rakshitum.» 48
iti bhadraghaṭâkhyâna-hâsaṃ çrutvâ Vasantakât,
utthâya cakre Vatseçaḥ snânâhnikâdikâḥ kriyâḥ. 49
Naravâhanadatto 'pi snâtvâ bhuktvâ 'antike pituḥ
dinânte sakhibhiḥ sâkaṃ jagâma bhavanaṃ nijam. 50
tatra râtrâv anidraṃ taṃ çayanîya-gataṃ suhṛit,
çṛiṇvatsu saciveshv eteshv, avocad Marubhûtikaḥ: 51
«dâsî-saṅgecchayâ, deva, jâne na 'antaḥpuraṃ tvayâ
«âhûtaṃ, sâpi na 'âhûtâ: tena nidrâ 'adya nâsti te. 52
«tat kim adyâpi veçyâsu jânann apy anurajyase?
«na hy âsâṃ ca 'asti sadbhâvas, tathâ ca 'etâṃ kathâṃ çṛiṇu: 53

Asti 'iha Citrakûṭâkhyam ṛiddhimad nagaraṃ mahat;
tatra 'abhûd Ratnavarmâkhyo mahâdhana-patir baṇik. 54
Îçvarârâdhanâd ekas tasya sûnur ajâyata,
ataç ca 'Îçvaravarmâṇaṃ nâmnâ cakre sa taṃ sutam. 55
adhîta-vidyam âsanna-yauvanaṃ vîkshya taṃ ca saḥ,
eka-putro baṇig-mukhyo Ratnavarmâ vyacintayat: 56

«rûpiṇî kusṛitiḥ sṛishṭâ dhana-prâṇâpahâriṇî
«âḍhyânâṃ yauvanâṇḍhânâṃ veçyâ nâma 'iha vedhasâ. 57
«tad arpayâmi kuṭṭinyâḥ kasyâçcid amum âtmajam
«veçyâ-vyâjopaçikshârthaṃ, yena tâbhir na vañcyate.» 58
ity âlocya sa putreṇa sahaiva 'Içvaravarmaṇâ
Yamajihvâbhidhânâyâḥ kuṭṭinyâḥ sadanaṃ yayau. 59
tatra sthûla-hanuṃ dîrgha-daçanâṃ bhugna-nâsikâm
çikshayantîṃ duhitaraṃ kuṭṭinîṃ tâṃ dadarça saḥ. 60
«dhanena pûjyate, putri, sarvo, veçyâ viçeshataḥ;
«tac ca nâsty anurâginyâ, râgaṃ veçyâ tyajed ataḥ. 61
«doshâgradûto râgo hi veçyâ-paçcimasaṃdhyayoḥ,
«mithyaiva darçayed veçyâ taṃ natî 'iva suçikshitâ. 62
«rañjayet tena sâ pûrvaṃ, duhyâd raktaṃ tato dhanam,
«dugdhârthaṃ ca tyajed ante, prâptârthaṃ punar âharet. 63
«samo yûni çiçau vṛiddhe virûpe rûpavaty api
«veçyâjano 'yaṃ munivat sadâ 'arthaṃ paraṃ açnute;» 64
iti bruvâṇâṃ duhitus tâṃ upâgât sa kuṭṭinîm
Ratnavarmâ, kṛitâtithyas tayâ ca samupâviçat, 65
abravît tâṃ ca: «putro me tvayâ, 'arthe, çikshyatâm ayam
«veçyayoshit-kalâ, yena vaidagdhyaṃ prâpnuyâd asau. 66
«dînârâṇâṃ sahasraṃ ca nishkrayaṃ te dadâmy ataḥ.»
tac çrutvâ tasya kâmaṃ taṃ pratipede «tathâ!» 'iti sâ. 67
tato vitîrya dînârân, putraṃ tasyai samarpya ca
sa tam Içvaravarmâṇaṃ, Ratnavarmâ gṛihaṃ yayau. 68
atha 'atra Içvaravarmâ sa Yamajihvâ-gṛihe kalâḥ
varsheṇa 'ekena çikshitvâ, pitus tasya yayau gṛiham. 69
prâpta-shoḍaça-varshaç ca pitaraṃ tam uvâca saḥ:
«arthâd dharma-kâmau naḥ, pûjâ 'arthâd, arthataḥ prathâ.» 70
evam uktavate tasmai, çraddhâya sa «tathâ!» 'iti tat,
pañcânâṃ dravya-koṭînâṃ bhâṇḍaṃ prîto dadau pitâ. 71
tad âdâya baṇikputraḥ sasârthaḥ sa çubhe 'hani
prâyâd Içvaravarmâ 'atha Svarṇadvîpâbhivâñchayâ. 72
gacchan kramât pathi prâpa sa Kâñcanapurâbhidham
nagaraṃ, tatra ca 'âsanna-vâhyoḍyâne samâvasat. 73
snâta-bhuktânuliptaç ca praviçya nagare 'tra saḥ,
yuvâ prekshaṇakaṃ drashṭum ekaṃ devakulaṃ yayau. 74
tatra 'apaçyac ca nṛityantîṃ Sundarîṃ nâma lâsikâm,
târuṇya-vâtoccalitâṃ rûpâbdher laharîm iva. 75
dṛishṭvaiva tâṃ tathâ so 'bhût tad-eka-gata-mânasaḥ,
kruddhâ 'iva kuṭṭinî-çikshâ dûre tasya 'abhavad yathâ. 76
vayasyaṃ preshya nṛittânte, prârthayâmâsa tâṃ ca saḥ;
«dhanyâsmi!» 'iti vadantî ca prahvâ sâpy anvamanyata. 77
sthâpayitvâ nivâse sve nipuṇân bhâṇḍa-rakshiṇaḥ,
tasyâ Içvaravarmâ 'asau Sundaryâ mandiraṃ yayau. 78
tasmin Makarakaṭy-âkhyâ tad-mâtâ taṃ upâgatam
amânayad gṛihâcârais tais tais tat-samayoçitaiḥ. 79

niçâgame vâsagṛiham sphurad-ratna-vitânakam
nyasta-paryaṅkaçayanam prâveçyata tayâ ca saḥ. 80
tatra 'âramata Sundaryâ tayâ so 'nvarthayâ saha
vicitra-karaṇe nṛitte surate ca vidagdhayâ. 81
gâḍha-darçita-râgâm tâm pârçvâd anapagâminîm
dṛishṭvâ, dvitîye 'hni tato nirgantum na 'açakac ca saḥ. 82
dadau ca hema-ratnâdi-lakshâṇâm pañcaviṅçatim
tasyai dina-dvaye tasmin Sundaryai sa baṇig-yuvâ. 83
«prâptam mayâ dhanam bhûri, na 'aham prâptâ bhavâdṛiçam;
«sa eva ced mayâ prâptaḥ, kim dhanena karomy aham?» 84
ity asatyânubandhena Sundarîm tad agṛihṇatîm
mâtâ Makarakaty evam ekâpatyaiva sâ 'âha tâm: 85
«idânîm asmadîyam yat, tad asyaiva svakam dhanam;
«tad madhye sthâpayitvâ tad gṛihyatâm, putri, kâ kshatiḥ?» 86
ity uktâ Sundarî mâtrâ kṛicchrâd iva tad agrahît,
mene ca 'Îçvaravarmâ tâm mûḍhaḥ satyânurâgiṇîm. 87
tasyâ rûpeṇa nṛittena gîtena ca hṛitâtmanaḥ
baṇijo 'tra sthitasya 'atha tasya mâsa-dvayam yayau. 88
tâvac ca tasyai Sundaryai koṭyau dve sa dadau kramât.
atha 'upetya 'Arthadattâkhyaḥ sakhâ svairam uvâca tam: 89
«sakhe, kim kuṭṭinî-çikshâ sâ yatnopârjitâpi te,
«kâtarasya 'astravidyâ 'iva, nishphalâ 'avasare gatâ, 90
«veçyâ-premaṇi sadbhâvo yad asmin budhyate tvayâ?
«satyam bhavati kim jâtu jalam maru-marîcishu? 91
«tat sarvam kshîyate yâvad ihaiva na dhanam tava;
«tâvad vrajâmo; buddhvâ hi kshameta 'etat pitâ na te.» 92
ity uktas tena mitreṇa baṇikputro jagâda saḥ:
«satyam, na veçyâsv âçvâsaḥ; Sundarî na tu tâdṛiçî, 93
«kshaṇam hi mâm apaçyantî muñcet prâṇân asau, sakhe!
«tad bhavân bodhayatv etâm, gantavyam yadi sarvathâ.» 94
evam uktaḥ sa tena 'Arthadattas tasyaiva samnidhau
mâtur Makarakaṭyâç ca Sundarîm avadat tataḥ: 95
«tava tâvad asâmânyâ prîtir Îçvaravarmaṇi,
«gantavyam ca 'adhunâ 'avaçyam Svarṇadvîpam baṇijyayâ. 96
«tataḥ prâpsyaty ayam lakshmîm, yathâ 'âgatya tvad-antike
«yâvat-kâlam sukham sthâsyaty; anumanyasva tat, sakhi!» 97
tac çrutvâ sâ 'açru-nayanâ paçyantî 'Îçvaravarmaṇaḥ
mukham kṛita-vishâdâ sâ Sundarî ca tam abhyadhât: 98
«yûyam jânîta; kim aham vacmy? antam anavekshya kaḥ
«kasya pratyeti? tad alam, yad vidhattâm vidhir mama.» 99
tac çrutvâ 'uvâca mâtâ tâm: «mâ duḥkham, dhṛitir astu te!
«eshyaty eva priyo 'yam te, siddhârthas tvâm na hâsyati.» 100
iti mâtâ kila 'âçvâsya kṛita-samvit tayâ saha
mârgâgre guptam ekasmin kûpe jâlam akârayat. 101
tadâ ca 'Îçvaravarmâ 'abhût tad-dolârûḍha-mânasaḥ,
çucâ 'iva 'alpâlpam âhâra-pânam cakre ca Sundarî. 102

gîta-vâditra-nṛityeshu na babandha ratiṃ ca sâ,
âçvâsyate sma praṇayais tais tair Îçvaravarmaṇà. 103
tato dine vayasyokte Sundarî-mandirât tataḥ
cacâla 'Îçvaravarmâ sa kuṭṭinî-kṛita-maṅgalaḥ. 104
anuvavrâja ca 'udaçruḥ Sundarî taṃ samâtṛikâ
nagarâd vahir â kûpâd baddhântar-jâlakât tataḥ. 105
tato nivartya yâvac ca Sundarîṃ tâṃ prayâti saḥ,
tâvad âtmâ tayâ kûpe jâla-pṛishṭhe 'tra cikshipe. 106
«hâ hâ svâmini! hâ putri!» 'ity âkrandaḥ sumahâṅs tataḥ
dâsînâṃ bhṛityavargasya tad-mâtuç ca 'atra çuçruve. 107
tena pratinivṛityaiva samitraḥ sa baṇiksutaḥ
kûpe kshipta-tanuṃ kântâṃ buddhvâ, moham agât kshaṇam. 108
sâ pralâpaiç ca çocantî tasmin Makarakaṭy atha
svân avâtârayad bhṛityân kûpe snigdhân sasaṃvidaḥ. 109
rajjubhis te 'vatîryaiva, «dishṭyâ jîvati jîvati!»
ity uktvâ tâṃ tataḥ kûpâd utkshipanti sma Sundarîm. 110
utkshiptâ mṛita-kalpaṃ sâ kṛitvâ 'âtmânaṃ, nivedya tam
pratyâgataṃ baṇikputram âlâpaṃ çanakair dadau. 111
samâçvastaḥ samâdâya hṛishṭas tâṃ sânugaḥ priyâm,
âgâd Îçvaravarmâ 'asau pratyâvṛityaiva tad-gṛiham. 112
niçcitya Sundarî-prema pratyayaṃ, janmanaḥ phalam
tat-prâptim eva matvâ, sa yâtrâ-buddhiṃ punar jahau. 113
tato baddha-sthitiṃ tatra so 'rthadattaḥ sakhâ punaḥ
tam abhyadhât: «sakhe, mohât kim âtmâ nâçitas tvayâ? 114
«mâ bhût te 'Sundarî-sneha-pratyayaḥ kûpa-pâtataḥ,
«atarkyâ kuṭṭinî-kûṭa-racanâ hi vidher api. 115
«pituç ca kshayitârthaḥ kiṃ vakshyase? yâsyasi kva vâ?
«tad ito 'dyâpi niryâhi, kalyânî ced matis tava.» 116
etat tasyâ vacaḥ sakhyur avadhîrya baṇig-yuvâ,
mâsena 'anyad vyayî-cakre tatra koṭi-trayaṃ sa tat. 117
tato hṛita-svo dattârdhacandrakaḥ Sundarî-gṛihât
tayâ Makarakaṭyâ sa kuṭṭinyâ niravâsyata. 118
Arthadattâdayas te ca gatvâ sva-nagaraṃ drutam,
tat-pitre tat samâcakhyur yathâ-vṛittaṃ açeshataḥ. 119
sa tat-pitâ Ratnavarmâ tad buddhvâ duḥkhito bhṛiçam
kuṭṭinîṃ Yamajihvâṃ tâṃ gatvâ 'avocad baṇikpatiḥ: 120
«gṛihîtvâ mûlyam îdṛik sa tvayâ me çikshitaḥ sutaḥ,
«hṛitaṃ Makarakaṭyâ yat sarvasvaṃ tasya helayâ.» 121
ity uktvâ putra-vṛittântaṃ sa tasyai tam avarṇayat.
tataḥ sâ Yamajihvâ taṃ vṛiddha-kuṭṭiny abhâshata: 122
«ânâyaya 'iha putraṃ te! karishe 'haṃ tathâ, yathâ
«tasyâ Makarakaṭyâs tat-sarvasvaṃ sa harishyati.» 123
evaṃ tayâ pratijñâte kuṭṭinyâ Yamajihvayâ
tadaiva çîghraṃ saṃdiçya vṛittyâ dâna-puraḥsaram, 124
Ratnavarmâ tatas tasya putrasya 'ânayanâya saḥ
tad-mitram Arthadattaṃ sa prajighâya hitaishiṇam. 125

Arthadattaḥ sa gatvâ ca tat Kâñcanapuraṃ puram,
tasmai tam sarva-saṃdeçâṃ çaçaṃsa 'Içvaravarmaṇe; 126
punas taṃ ca 'abravîd: «mitra, na 'akârshîs tvaṃ vaco hi me,
«tad adya veçyâsadbhâvo dṛishṭaḥ pratyakshatas tvayâ. 127
«ardhacandras tvayâ prâpto dattvâ tat koṭi-pañcakam;
«kaḥ prâjño vâñchati snehaṃ veçyâsu sikatâsu ca? 128
«vimucyate vâ bhavatâ vastu-dharmo 'yam îdṛiçaḥ?
«tâvad vidagdho dhîraç ca naro bhâgî çubhasya ca, 129
«yâvat patati naiva 'asau râmâ-vibhrama-bhûmishu.
«tad âgaccha pituḥ pârçvaṃ, manyu-pratikṛitiṃ kuru!» 130
ity uktvâ so 'rthadattena tena 'anîyata satvaram,
âçvâsya 'Içvaravarmâ 'asau pituḥ pârçvam upâgataḥ. 131
pitrâ ca 'eka-suta-snehât sântvayitvaiva tena saḥ,
nîto 'bhûd Yamajihvâyâḥ kuṭṭinyâ nikaṭaṃ punaḥ. 132
pṛishṭaç ca 'atra tayâ 'âcakhyau so 'rthadatta-mukhena tam
svoḍantaṃ Sundarî-kûpa-nipâtântaṃ dhana-kshayam. 133
Yamajihvâ tato 'vâdîd: «aham eva 'aparâdhinî,
«yad vismṛitya mayâ mâyâm etâm esha na çikshitaḥ. 134
«kûpe Makaraṭyâ hi jâlam antar nibadhyata;
«tat-pṛishṭhe Sundarî deham akshipad, na mamâra yat. 135
«tad atra 'asti pratîkâra»; ity uktvâ sâpi kuṭṭinî
ânâyayat sva-dâsîbhir Âlaṃ nâma sva-markaṭam. 136
dattvâ 'agre svaṃ ca dînâra-sahasraṃ, tam uvâca sâ:
«nigila!» 'iti, tataḥ so 'pi çikshitas tad nigîrṇavân. 137
«putra, 'asmai viṅçatiṃ dehi! dehy asmai pañcaviṅçâtim!
«shashṭim asmai! çataṃ ca 'asmây!» iti nânâ-vyayeshu ca 138
dâpyamâno nigîrṇâṅs tâṅs tayâ 'atra Yamajihvayâ
udgîrya 'udgîrya dînârâṅs tathaiva sa kapir dadau. 139
Âla-yuktiṃ pradarçya 'etâṃ Yamajihvâ 'abravît punaḥ:
«gṛihâṇa, 'Içvaravarmaṅs, tvam etaṃ markaṭa-potakam! 140
«punas tat Sundarî-veçma prâgvad gatvâ, dine dine
«evaṃ gupta-nigîrṇâṅs tân mṛigayasva 'amuto vyayam. 141
«dṛishṭvâ cintâmaṇi-prakhyaṃ sâ tam Âlaṃ ca Sundarî,
«dattvâ te prârthya sarvasvaṃ, kapim aṅkaṃ grahîshyati. 142
«gṛihîta-tad-dhano dattvâ nigîrṇâhar-dvaya-vyayam
«imaṃ tasyai, tato dûraṃ yâyâs tvam avilambitam.» 143
ity uktvâ Yamajihvâ tat, tasmây Içvaravarmaṇe
markaṭaṃ taṃ dadau, bhâṇḍaṃ pitṛ koṭi-dvayasya ca. 144
tad gṛihîtvaiva sa prâyât tat Kâñcanapuraṃ punaḥ,
sṛishṭâgradûtaḥ Sundaryâ gṛiham eva viveça saḥ. 145
sâ taṃ sâdhana-sarvasvaṃ nirbandham iva Sundarî
abhyanandat sasnehidaṃ kaṇṭhâçleshâdi-saṃbhramaiḥ. 146
viçvâsya 'Içvaravarmâ 'atha tat-samakshaṃ gṛihântare,
«Âlam ânaya gatvâ!» 'iti so 'rthadattam abhâshata. 147
«tathâ!» 'iti tena gatvâ ca samanîyata markaṭaḥ;
nigîrṇa-pûrva-dînâra-sahasraṃ sa jagâda tam: 148

«Âla 'putra! prayaccha 'adya dînârâṇâṃ çata-trayam
«âhâra-pânasya kṛite, tâmbûlâdi-vyâye çatam; 149
«çataṃ Makarakaṭyai ca dehy ambâyai, dvijâtishu
«çataṃ; çeshaṃ sahasrâd yat, Sundaryai tat samarpaya!» 150
evam Îçvaravarmokto markaṭaḥ sa tathaiva tân
udgîrya 'udgîrya dînârân prâg gîrṇân vyayeshv adât. 151
ittham yuktyâ 'anayâ nityaṃ yâvad Îçvaravarmaṇâ
Âlo vyayeshu dînârân dâpyate paksha-mâtrakam, 152
tâvad Makarakaṭyâ 'evaṃ Sundarî ca vyacintayat:
«aho cintâmaṇir ayaṃ siddho 'sya kapi-rûpa-bhṛit! 153
«dine dine sahasraṃ yo dînârâṇâṃ prayacchati,
«esho 'munâ ced asmâkaṃ dattaḥ, siddhaṃ manorathaiḥ.» 154
ity âlocya sâmaṃ mâtrâ vijane, 'rthayate sma tam
Sundarî 'Îçvaravarmâṇaṃ bhuktottara-sukha-sthitam: 155
«prasâdo mayi satyaṃ ced, Âlam etaṃ prayaccha me!»
tac çrutvâ 'Îçvaravarmâ tâṃ nijagâda hasann iva: 156
«asau tâtasya sarvasvaṃ, taṃ ca dâtuṃ na yujyate.»
ity ûcivâṅsaṃ ca punaḥ Sundarî tam uvâca sâ: 157
«dadâmi pañca koṭîr vas, tad ayaṃ dîyatâm!» iti.
tata Îçvaravarmâ ca niçcitya 'iva jagâda tâm: 158
«dadâsi yadi sarvasvam idaṃ vâ nagaraṃ mama,
«tathâpi yujyate na 'esha dâtuṃ; kim uta koṭibhiḥ?» 159
çrutvâ 'etat Sundarî sma 'âha: «sarvasvaṃ te dadâmy aham,
«dehy etaṃ markaṭaṃ mahyam! ambâ kupyeta nâma me.» 160
ity uktvâ Sundarî pâdau jagrâha 'Îçvaravarmaṇaḥ;
ûcus tato 'rthadattâdyâḥ: «dîyatâṃ, yad bhavatv!» iti. 161
tataç ca 'Îçvaravarmâ taṃ tathâ dâtum amanyata,
anayat saha Sundaryâ dinaṃ taṃ ca prahṛishṭayâ. 162
prâtaç ca 'abhyarthamânâyai Sundaryai markaṭaṃ sa tam
nigîrṇa-gupta-dînâra-sahasra-dvitayaṃ dadau. 163
tad-mûlyaṃ gṛiha-sarvasvaṃ tasyâç ca 'âdâya tatkshaṇam
tataḥ prâyâd drutaṃ gacchan Svarṇadvîpaṃ baṇijyayâ. 164
Sundaryai ca prahṛishṭâyai dadâv Âlo dina-dvayam
sa sahasraṃ sahasraṃ tân dînârân yâcitaḥ kapiḥ. 165
tṛitîye 'hny asakṛit prîtyâ yâcyamâno 'py asau yadâ
na 'adât kiṃcit, tadâ mushṭyâ Sundarî tam atâḍayat. 166
sa tâḍitaḥ krudhâ 'utpatya markaṭo daçanair nakhaiḥ
Sundaryâs taj-jananyâç ca ghnantyoḥ pâṭitavân mukham. 167
tatas tâj-jananî sâ taṃ sravad-rakta-mukhî krudhâ
laguḍais tâḍayâmâsa, tena 'Âlo 'tra mamâra saḥ. 168
taṃ mṛitaṃ vîkshya, sarvasvaṃ nashṭam âlocya, duḥkhitâ
prâṇa-tyâgodyatâ sâ 'abhûj jananyâ 'saha Sundarî. 169
«jâlaṃ Makarakaṭyâ tat kṛitvâ yasya dhanaṃ hṛitam,
«Âlaṃ kṛitvâ 'adya tena 'asyâḥ sarvasvaṃ sudhiyâ hṛitam; 170
«tayâ 'anyasya kṛitaṃ jâlaṃ, jâlaṃ jñâtaṃ tu na 'âtmanaḥ;»
ity uvâca 'atra vijñâta-vṛittânto vihasan janaḥ. 171

tataḥ sâ Sundarî kṛicchrâd deha-tyâgâd nyavartyata
svajanair jananî-yuktâ nashṭârthâ pâṭitânanâ. 172
sa ca 'rjitâdhika-çrîkaḥ Svarṇadvîpât tato 'cirât
âgâd Îçvaravarmâ tac Citrakûṭe pitur gṛiham. 173
tam upâgatam arjitâmitârtham
sutam âlokya pitâ ca Ratnavarmâ,
abhipûjya sa kuṭṭinîm dhanena
Yamajihvâm, sumahotsavam cakâra. 174
sa ca viditâtula-mâyo
virakta-cetâ vilâsinî-saṅge
âsîd Îçvaravarmâ
tato 'tra kṛita-dâra-saṃgrahaḥ sva-gṛihe. 175

«evam, nareça, vanitâ-hṛidaye kadâcit
«kûṭâd ṛite vasati satya-kathâ-lavo 'pi;
«tat sârtha-sâdhya-gamanâsu sadaiva tâsu
«çûnyâṭavîshv iva rameta na bhûti-kâmaḥ.» 176
iti Marubhûter vadanâc
çrutvâ sa yathâvad Âla-jâla-kathâm,
Naravâhanadattaḥ sa
çraddhâya jahâsa Gomukhâdi-yutaḥ. 177

Taraṅga 58.

Evam veçyâsv asadbhâve kathite Marubhûtinâ,
âcakhyau Gomukho dhîmâṅs tadvat Kumudikâ-kathâm: 1

Âsîd Vikramasiṅhâkhyaḥ Pratishṭhâne mahîpatiḥ,
vyadhâyi vidhinâ 'nvartho yaḥ siṅha iva vikrame; 2
yasya 'îçvarasya subhagâ nadîna-prabhavâ priyâ
alaṃkâra-tanur devî Çaçilekhâ 'iti ca 'bhavat. 3
tam ekadâ sva-nagare sthitaṃ saṃbhûya gotrajâḥ
pañcashâ gṛiham âgatya râjânam paryaveshṭayan, 4
Mahâbhaṭo, Vîrabâhuḥ, Subâhuḥ, Subhaṭas tathâ,
nṛipaḥ Pratâpâdityaç ca, sarve 'py ete mahâ-balâḥ. 5
teshu sâmâdi yuñjânaṃ nirâkṛitya sva-mantriṇam,
râjâ Vikramasiṅho 'sau yuddhâya 'eshâm viniryayau. 6
pravṛitte ca 'astra-saṃpâte sa nṛipaḥ sainyayor dvayoḥ
çaurya-darpâd gajârûḍhaḥ praviveça 'âhavaṃ svayam. 7

dhanûr-dvitîyaṃ dṛishṭvâ taṃ ḍalayantaṃ dvishâṃ camu.
Mahàbhaṭâḍyâḥ pañcâpi râjâno 'bhyâpatan samam. 8
tad-bale ca samaṃ bhûyasy akhile 'py abhîdhâvati,
balaṃ Vikramasiṁhasya tad atulyam abhajyata. 9
tato 'nantaguṇâkhyas taṃ mantrî pârçva-sthito 'bravît:
«bhagnam asmad-balaṃ tâvaj, jayo nâsti 'iha sâṃpratam. 10
«vidhûya 'asmân, kṛitaç ca 'ayaṃ balavad-vigrahas tvayâ;
«tac çivâya 'adhunâpi 'idaṃ madîyaṃ vacanaṃ kuru: 11
«avaruhya dvipâd asmâd, âruhya ca turaṅgamam,
«ehy anya-vishayaṃ yâvo; jîvan jetâsy arîn punaḥ.» 12
iti mantri-girâ svairam avatîrya sa vâraṇât,
hayârûḍhaḥ samaṃ tena sva-balâd niryayau punaḥ. 13
yayau ca veça-channaḥ san sahitas tena mantriṇâ
râjâ Vikramasiṁho 'sau kramâd Ujjayinîṃ purîm. 14

tasyâṃ Kumudikâkhyâyâḥ prakhyâta-vasu-saṃpadaḥ
mantri-dvitîyo vasatiṃ vilâsinyâ viveça saḥ. 15
akasmât taṃ gṛihâyâtaṃ dṛishṭvâ sâ ca vyacintayat:
«purushâtiçayaḥ ko 'pi mama 'ayaṃ gṛiham âgataḥ. 16
«tejasâ lakshaṇaiç ca 'esha mahân râjâ 'iti sûcyate;
«tad me yathepsitaṃ sidhyed, îdṛik cet svî-kṛito bhavet.» 17
ity âlocya, tam utthâya svâgatena 'abhinandya ca,
cakâra mahad âtithyaṃ râjñaḥ Kumudikâ 'asya sâ. 18
viçrântaṃ ca jagâda 'enaṃ râjânaṃ sâ kshaṇântare:
«dhanyâ 'aham; adya sukṛitaṃ prâktanaṃ phalitaṃ mama, 19
«devena svayam âgatya yad gṛihaṃ me pavitritaṃ;
«tad anena prasâdena kṛitâ dâsî, 'îçvara, 'asmi te. 20
«yad asti me hasti-çataṃ hayânâṃ dve tathâ 'ayute
«mandiraṃ ratna-pûrṇaṃ ca, tad âyattam idaṃ tava.» 21
ity uktvâ sâ Kumudikâ râjânaṃ tam upâcarat
snânâḍinâ 'upacâreṇa mahârheṇa samantrikam. 22

tatas tad-mandire sâkaṃ tayâ tatra 'arpita-svayâ
râjâ Vikramasiṁho 'sau khinnas tasthau yathâ-sukham. 23
bubhuje draviṇaṃ tasyâ yâcakebhyo dadau ca saḥ,
na ca sâ 'adarçayat tasya vikâraṃ, tushyati sma tu. 24
«aho! mayy anuraktâ 'iyam!» iti tushṭaṃ tato nṛipam
taṃ so 'nantaguṇo mantrî raho 'vâdît saha-sthitaḥ: 25
«veçyânâṃ, deva, sadbhâvo nâsty eva; kurute punaḥ
«yat te Kumudikâ bhaktiṃ, na jâne tatra kâraṇam.» 26
etat tasya vacaḥ çrutvâ, sa râjâ nijagâda tam:
«mâ 'evaṃ! Kumudikâ prâṇân api muñcati mat-kṛite; 27
«na cet pratyeshi, tad ahaṃ pratyayaṃ darçayâmi te.»
ity uktvâ taṃ sa sacivaṃ, râjâ vyâjam imaṃ vyadhât: 28
çanaiḥ kṛiçî-kṛitya tanuṃ mita-pâno 'lpa-bhojanaḥ,
cakâra mṛitam âtmânaṃ niçceshṭaṃ luṭhitâṅgakam. 29
tato 'dhiropya çivikâṃ, ninye parijanena saḥ
çmaçânaṃ çocatâ 'Anantaguṇe kṛitaka-duḥkhite. 30

sâ ca çokât Kumudikâ, vâryamâṇâpi bândhavaiḥ
âgatya tenaiva samaṃ samârohac citopari. 31
yâvad na dîpyate vahnis, tâvad anvâgatâṃ sa tâm
buddhvâ Kumudikâṃ râjâ samuttasthau sajrimbhikam. 32
«pratyujjîvita esho 'tra dishṭyâ dishṭyâ!» 'iti-vâdinaḥ
sarve Kumudikâ-yuktaṃ ninyus taṃ sva-gṛihaṃ mudâ. 33
atha 'utsave kṛite, prâptaḥ sa râjâ prakṛitiṃ rahaḥ,
«kaccid dṛishṭo 'nurâgo 'syâ?» iti taṃ sma 'âha mantriṇam. 34
tatas taṃ so 'bravîd mantrî: «na pratyemy evam apy aham;
«asty atra kâraṇaṃ nûnaṃ; tat pâçyâmo 'tra niçcayam. 35
«prakâçayâmas tv âtmânam asyai, yena 'etad-arpitam
«balaṃ mitra-balaṃ ca 'anyat prâpya hanmo ripûn raṇe.» 36
iti tasmin vadaty eva mantriṇy, atra 'âyayau punaḥ
sa gupta-prahitaç cârâḥ, sa ca prishṭo 'bravîd idam: 37
«vairibhir vishayo vyâptaḥ; Çâçilekhâ tu lokataḥ
«devî râjño mṛishâ çrutvâ vipattiṃ, yahnim âviçat.» 38
etac câra-vacaḥ çrutvâ, çokâçâni-hatas tadâ,
«hâ devi! hâ sati!» 'ity-âdi vilalâpa sa bhûmipaḥ. 39
tataḥ krameṇa vijñâta-tattvâ Kumudikâ 'atra sâ
etya Vikramasiṃhaṃ tam âçvâsya 'uvâca bhûpatim: 40
«prâg eva mama na 'âdishṭaṃ kiṃ devena 'adhunâpi tat?
«dhanair madîyaiḥ sabalaiḥ kriyatâm ari-nigrahaḥ!» 41
ity uktaḥ sa tayâ kṛitvâ tad-dhanair adhikaṃ balam,
yayau râjâ sva-mitrasya râjño balavato 'ntikam. 42
tad-balaiḥ sva-balais taiç ca saha gatvâ, nihatya tân
pañcâpy arîn nṛipân yuddhe, tad-râjyâny apy avâpa saḥ. 43
tatas tushṭaḥ Kumudikâṃ so 'bravît tâṃ saha-sthitâm:
«prîto 'smi te; tava 'abhîshṭâṃ kiṃ karomy? ucyatâm!» iti. 44
atha 'avocat Kumudikâ: «satyaṃ tushṭo 'si cet, prabho,
«tad uddhara 'idaṃ hṛic-çalyam ekaṃ mama cira-sthitam. 45
«Ujjayinyâṃ dvijasutaṃ Çrîdharaṃ nâma me priyam
«râjñâ 'alpena 'aparâdhena baddhaṃ tasmâd vimocaya! 46
«dṛishṭvâ tvâṃ bhâvi-kalyâṇam uttamaṃ râja-lakshaṇaiḥ
«etat-kârya-kshamaṃ, deva, bhaktyâ sevitavaty aham. 47
«abhîshṭa-siddhi-nairâçyâd ârohaṃ tvac-citâm api,
«viphalaṃ jîvitaṃ matvâ vinâ taṃ vipraputrakam.» 48
evam uktavatîṃ tâṃ ca râjâ 'avocad vilâsinîm:
«sâdhayishyâmy ahaṃ tat te; dhîrâ, suvadane, bhava!» 49
ity uktvâ, mantri-vacanaṃ saṃsmṛitya 'acintayac ca saḥ:
«satyaṃ veçyâsv asadbhâvaḥ prokto 'nantaguṇena me. 50
«atas tu pûraṇîyâ 'eshâ varâkyâḥ kâmanâ mayâ.»
iti saṃkalpya sabalaḥ sa tâṃ Ujjayinîm agât. 51
Çrîdharaṃ mocayitvâ taṃ, dattvâ ca draviṇaṃ bahu,
vyadhât Kumudikâṃ tatra priya-saṃgama-susthitâm. 52

âgatya ca sva-nagaram, mantri-mantram alaṅghayan
kramâd Vikramasiṅho 'sau bubhuje sakalâm mahîm. 53

«evaṃ hṛidayam ajñeyam agâdham veçyayoshitâm
«. . . . . .» 54
ity âkhyâya kathâm tasmin virate tatra Gomukhe,
Naravâhanadattâgre jagâda 'atha Tapantakaḥ: 55
«deva, na pratyayaḥ strîshu capalâsv akhilâsv api
«ciraṃdhîshv api na grâhyo veçyastrîshv iva sarvadâ. 56
«ihaiva yad mayâ dṛishṭam âçcaryam, vacmi tac, çṛiṇu:

Balavarmâbhidhâno 'bhûd asyâm eva baṇik puri. 57
Candraçrîs tasya bhâryâ 'bhût; sâ ca vâtâyanâgrataḥ
bhavyaṃ Çîlaharam nâma dadarça 'ekaṃ baṇiksutam. 58
sakhî-gṛibam tam ânîya tad-mukhenaiva tatkshaṇam,
anaṅgo madanâkrântâ tena sâkam alakshitâ. 59
pratyaham ca samam tena yâvat sâ ramate tathâ,
tâvat tat-saṃginî jñâtâ samagrair mitra-bândhavaiḥ. 60
ekas tu Balavarmâ tâm na 'jñâsîd asatîm patiḥ;
prâyeṇa bhâryâ-dauḥçîlyam snehândho na 'îkshate janaḥ. 61
atha dâhajvaras tasya samabhûd Balavarmaṇaḥ,
tena ca 'antyâm avasthâm sa kramât sampràptavân baṇik. 62
tad-avasthe 'pi tasmiṅç ca, tad-bhâryâ sâ dine dine
agâd upapates tasya nikaṭam sva-sakhî-gṛihe. 63
tatraiva ca 'asyâm tishṭhantyâm anyedyus tat-patir mṛitaḥ,
agacchat sâ ca tad buddhvâ, tam âpṛicchya 'âçu kâmukam. 64
ârohac ca samam tena patyâ sâ tac-çucâ citâm
svajanair vâryamâṇâpi çîlajñaiḥ kṛita-niçcayâ. 65

«ittham duravadhâryaiva strî-cittasya gatiḥ kila;
«anyâsaktim ca kurvanti, mriyante ca patim vinâ.» 66
evam Tapantakena 'ukte, kramâd Hariçikho 'bhyadhât:
«atrâpi Devadâsasya yad vṛittam, tad na kim çrutam? 67

Kuṭumbî Devadâsâkhyo grâme sa hy abhavat purâ,
Duḥçîlâ 'iti ca tasya 'âsîd nâmnâ 'anvarthena gehinî; 68
tâm ca 'anya-purushâsaktâm vividuḥ prâtiveçikâḥ.
ekadâ Devadâso 'sau kâryâd râjakulam yayau. 69
ânîya sâ ca tat-kâlam tad-bhâryâ tad-badhaishiṇî
gṛihasya 'uparibhûmau tam nidadhe para-pûrusham. 70
âgatam ca tatra tam sâ Devadâsam tataḥ patim
niçîthe tena jâreṇa bhukta-suptam aghâtayat. 71

visṛijya 'upapatiṃ taṃ ca, sthitvâ tûshṇîṃ, niçâkshaye
nirgatya cakranda: «hato bhartâ me taskarair!» iti. 72
tato 'tra bandhavo 'bhyetya dṛishṭvâ 'vocann: «ayaṃ yadâ
«caurair hataḥ, kathaṃ nîtaṃ na kiṃcid api tair itaḥ?» 73
ity uktvâ 'tra sthitaṃ bâlaṃ papracchus te tad-âtmajam:
«tâto hatas te kena?» 'iti, tataḥ sa spashṭam abravît: 74
«prishṭhabhûmâv iha 'âruhya ko 'py âsît purusho divâ,
«râtrau tena 'vatîryaiva tâto, me paçyato, hataḥ; 75
«ambâ tu mâṃ gṛihîtvâ 'ådau tâta-pârçvât tadâ 'utthitâ.»
ity ukte çiçunâ, buddhvâ bhâryâ-jâreṇa taṃ hatam, 76
jaghnus tad-bandhavo 'nvishya taj-jâraṃ taṃ tadaiva te,
svîkṛitya taṃ çiçuṃ, tâṃ ca Duḥçîlâṃ niravâsayan. 77

«ity anya-rakta-cittâ strî-bhujaṅgî hanty asaṃçâyam.»
evaṃ Hariçikhena 'ukte, babhâshe Gomukhaḥ punaḥ: 78
«kim anyena? 'iha yad vṛittaṃ Vajrasârasya saṃprati
«Vatseça-sevakasyaiva hâsyaṃ, tac çrûyatâm idam: 79

Tasya çûrasya kântasya surûpâ Mâlavodbhavâ
Vajrasârasya bhâryâ 'abhût sva-çarîrâdhika-priyâ. 80
ekadâ tasya bhâryâyâs tasyâḥ putrânvitaḥ pitâ
nimantraṇâya Mâlavât sotkaṇṭho 'bhyâyayau svayam. 81
Vajrasâro 'tha satkṛitya taṃ sa râjñe nivedya ca
nimantritas, tena samaṃ sabhâryo Mâlavaṃ yayau. 82
mâsa-mâtraṃ ca viçramya so 'tra çvaçura-veçmani,
iha 'âgâd râjasevârthaṃ, tad-bhâryâ tv âsta tatra sâ. 83
tato dineshu yâteshu Vajrasâram upetya tam
akasmâd Krodhano nâma suhṛid evam abhâshata: 84
«bhâryâṃ pitṛi-gṛihe tyaktvâ kiṃ gṛihaṃ nâçitaṃ tvayâ?
«tatra 'anya-purushâsaṅgaḥ pâpayâ hi kṛitas tayâ. 85
«âgatena tato 'dya 'etad âptena kathitaṃ mama;
«mâ manstha vitathaṃ! tasmâd nigṛihya 'etâṃ, vaha 'aparâm!» 86
ity uktvâ Krodhane yâte, sthitvâ mûḍha iva kshaṇam,
acintayad Vajrasârah: «çaṅke, satyaṃ bhaved idam; 87
«âhvâyake visṛishṭe 'pi sâ 'anyathâ na 'âgatâ katham?
«tad etâṃ svayam ânetuṃ yâmi, paçyâmi kiṃ bhavet.» 88
iti saṃkalpya gatvaiva Mâlavaṃ, çvaçurau sa tau
anujñâpya, gṛihîtvâ tâṃ bhâryâṃ prasthitavâṃs tataḥ. 89
gatvâ ca dûram adhvânaṃ, sa yuktyâ vañcitânugaḥ
utpathena 'âviçad, bhâryâm âdâya, gahanaṃ vanam. 90
tatra 'upaviçya madhye, tâṃ vijane vadati sma saḥ:
«tvam anya-purushâsaktâ, 'ity âptâd mitrâd mayâ çrutam. 91
«mayâ ca 'atra sthitenaiva yad âhûtâ 'asi na 'âgatâ,
«tat-satyaṃ brûhi! no ced vâ, karishye nigrahaṃ tava.» 92

tac çrutvâ tam avâdît sâ: «tava 'esha yadi niçcayaḥ,
«tat kim pṛicchasi mâm? yat te rocate, tat kurushva me!» 93
iti sâvajñam âkarṇya vacas tasyâḥ, sa kopataḥ
Vajrasâras tarau baddhvâ latâbhis tâm atâḍayat. 94
vastram harati yâvac ca tasyâs, tâvad vilokya tâm
nagnâm, rirańsâ mûḍhasya tasya 'ajâyata râgiṇaḥ. 95
tato niveçya baddhâm tâm rantum âçlishyati sma saḥ,
na 'icchati sma ca sâ, tena prârthyamânâ jagâda ca: 96
«latâbhis tâḍitâ baddhvâ yathâ 'aham bhavatâ, tathâ
«yady aham tâḍayeyam tvâm tata icchâmi na 'anyathâ.» 97
«tathâ!» 'iti pratipede tat sa ca vyasana-mohitaḥ
tṛiṇasârîkṛita-citto Vajrasâro manobhuvâ. 98
tataḥ sahasta-pâdam tam sâ babandha dṛiḍham tarau,
tac-çastreṇaiva baddhasya karṇa-nâsam cakarta ca; 99
gṛihîtvâ tasya çastram ca vasâńsi ca, vidhâya ca
pâpâ purusha-veçam, sâ yathâ-kâmam agât tataḥ. 100
Vajrasâras tu tatra 'âsîc chinna-çravaṇa-nâsikaḥ
galita-çoṇitaughena mânena ca natânanaḥ. 101
atha tatra 'âgataḥ kaçcid oshadhy-artham vanam bhishak
dṛishṭvâ tam, kṛipayâ 'unmucya sâdhuḥ svam nîtavân gṛiham. 102
tatra ca 'âçvâsitas tena çanaiḥ sva-gṛiham âgamat
sa Vajrasâro, na ca tâm cinvan prâpa kuṭumbinîm. 103
avarṇayac ca tam tasmai vṛittântam Krodhanâya saḥ,
tenâpi Vatsarâjâgre kathitam sarvam eva tat. 104
««ayam nishpaurushâmarshaḥ strî-bhûta»», iti bhâryayâ
«puṃveço 'sya hṛito nûnam nigrahaç ca 'ucitaḥ kṛitaḥ;» 105
iti râjakule sarva-janopahasito 'pi saḥ
Vajrasâra ihaiva 'âste vajrasâreṇa cetasâ. 106

«tad evam kasya viçvâsaḥ strîshu, deva?» 'iti Gomukhe
uktavaty, atha bhûyo 'pi jagâda Marubhûtikaḥ: 107
«apratishṭham manaḥ strînâm, atrâpi çrûyatâm kathâ:

Pûrvam Siṁhabalo nâma râjâ 'abhûd Dakshiṇâpathe; 108
tasya Kalyâṇavaty-âkhyâ sarvântaḥpura-yoshitâm
priyâ Mâlava-sâmanta-sutâ bhâryâ babhûva ca. 109
tayâ saha sa râjyam svam çâsan, nṛipatir ekadâ
nishkâlito 'bhûd balibhir deçât sambhûya gotrajaiḥ. 110
devî-dvitîyaḥ pracchannam sâyudho 'lpa-paricchadaḥ
sa pratasthe tato râjâ Mâlavam çvaçurâspadam. 111
gacchan pathi ca so 'tavyâm siṁham âdhâvitam puraḥ
çûraḥ khaḍga-prahâreṇa dvidhâ cakre 'vahelayâ. 112
vanadvipam ca garjantam âyântam maṇḍalair bhraman
khaḍga-chinna-karâṅghrîkam mukta-ratnam apâtayat. 113

ekâkî taskara-camûr vidalann iva paṅkajâḥ
mamâtha 'araṇya-vikrântaḥ karî kamalinîr iva. 114
evaṃ mârgam atikramya dṛishṭâtyadbhuta-vikramaḥ
Mâlavaṃ prâpya, devîṃ svâṃ so 'bravît sattva-sâgaraḥ: 115
«na mârga-vṛittam etad me vàcyaṃ pitṛi-gṛihe tvayà;
«lajjà 'eshà, devi! kà çlâghâ kshatriyasya hi vikrame?» 116
ity uktvâ ca tayâ sâkaṃ prâviçat tat-pitur gṛiham;
saṃbhramât tena pṛishṭaç ca nijaṃ vṛittântam uktavân. 117
saṃmânya datta-hasty-açvas tenaiva çvaçureṇa saḥ
Gajânîkâbhidhasya 'agâd râjño 'tibalino 'ntikam. 118
devîṃ tu Kalyâṇavatîṃ bhâryàṃ tàṃ pitṛi-veçmani
tatraiva sthâpayâmâsa vipaksha-vijayodyataḥ. 119
tasmin prayàte, yâteshu divaseshv ekadà 'atra sà
devî vâtâyanâgra-sthà kaṃcit purusham aikshata. 120
sa dṛishṭa eva rûpeṇa tasyâç cittam apàharat,
smareṇa 'àkṛishyamâṇâ ca tatkshaṇaṃ sâ vyacintayat: 121
«jâne 'haṃ, na 'àryaputrâd yat surûpo 'nyo na çauryavân,
«dhâvaty eva tathâpy asmin purushe, vata! me manaḥ.» 122
«tad yad astu; bhajâmy enam!» iti saṃcintya sâ tadà
sakhyai rahasya-dhâriṇyai svâbhiprâyaṃ çaçaṃsa 'taṃ. 123
tayaiva 'ânâyya naktaṃ ca vâtâyana-pathena sâ
antaḥpuraṃ taṃ purushaṃ rajjûtkshiptaṃ nyaveçayat. 124
sa pravishṭo 'tra purusho naiva 'adhyâsitum ojasà
çaçâka tasyâḥ paryaṅkaṃ, nyashîdat pṛithag âsane. 125
tad dṛishṭvâ, «vata nîco 'yam!» iti yâvad vishîdati
râjñî sà, tâvad atra 'àgâd uparishṭhâd bhramann ahiḥ. 126
taṃ vilokya, bhiyâ 'utthâya sahasâ purusho 'tra saḥ
dhanur âdâya, bhujagaṃ jaghàna viçikhena taṃ. 127
vipanna-patitaṃ taṃ ca gavâkṣheṇa 'akshipad vahiḥ,
harsheṇa tad-bhayottîrṇo nanarta sa ca kàtaraḥ. 128
nṛityantaṃ vîkshya taṃ vignâ sâ Kalyâṇavatî bhṛiçam
dadhyau: «dhig dhik! kim etena nihsattveṇa 'adhamena me?» 129
dṛishṭvaiva tad-viraktâṃ tàṃ 'cittajñà sà ca tat-sakhî,
nirgatya 'àçu praviçya 'atra jagâda kṛita-saṃbhramà: 130
«âgatas te pitâ, devi! tad ayaṃ yâtu saṃprati
yathâgatenaiva pathâ sva-gṛihaṃ tvaritaṃ yuvâ!» 131
evaṃ tayà 'ukte, niryàto rajjvâ vâtâyanàd vahiḥ
bhayâkulaḥ sa patito, na daivât pañcatàṃ gataḥ. 132
gate tasminn, avocat tâṃ sà Kalyâṇavatî sakhîm:
«sakhi, sushṭhu kṛitaṃ, yat tvayà 'esha vahishkṛitaḥ. 133
«jñàtaṃ tvayà me hṛidayaṃ, ceto hi mama dûyate:
«bhartâ me vyâghra-siṃhâdin nipâtya 'apahnute hriyâ, 134
«ayaṃ tu bhujagaṃ hatvâ hîna-sattvaḥ pranṛityati;
«tat tâdṛiçaṃ patiṃ hitvâ, kasmin me prâkṛite ratiḥ? 135
«tad apratishṭhita-matiṃ dhig mâṃ! dhig athavâ striyaḥ,
«yâ dhâvanty açucim hitvâ karpûraṃ makshikâ iva!» 136

18519

iti jâtânutâpâ sâ râjñî nîtvâ niçâm, tataḥ
pratîkshamâṇâ bhartâram âsît tatra pitur gṛihe. 137
tâvat sa dattânya-balo Gajânîkena bhûbhṛitâ
gatvâ tân gotrajân pañca pâpân Siṁhabalo 'badhît. 138
tataḥ samaṃ prâpya punaḥ sva-râjyam,
ânîya bhâryâṃ ca pitur gṛihât tâm,
prapûrya taṃ ca çvaçuraṃ dhanaughair,
nishkaṇṭakâṃ kshmâṃ suciraṃ çaçâsa. 139

«iti pravîre subhage ca saty, ato
«vivekinînâm api, deva, yoshitâm
«calaṃ mano dhâvati yatra kutracid;
«viçuddha-sattvâ viralâḥ punaḥ striyaḥ.» 140
iti Marubhûti-nigaditâm
âkarṇya kathâṃ sa Vatsarâja-sutaḥ
Naravâhanadattas, tâṃ
sukha-supto nîtavân rajanîm. 141

Taraṅga 59.

Tataḥ prâtaḥ kṛitâvaçyakâryaḥ sa sacivaiḥ saha
Naravâhanadattaḥ svam udyânaṃ viharan yayau. 1
tatrasthaç ca prabhâ-puñjam âdau, vyomno 'py anantaram
tato Vidyâdharîr bahvîr avatîrṇâ dadarça saḥ. 2
tâsâṃ madhye ca dîptânâṃ dadarça 'ekâṃ sa kanyakâm
târaṇâm iva çîtâṁçu-lekhâṃ locana-hâriṇîm, 3
vikasat-padma-vadanâṃ, lola-locana-ṣhaṭpadâm,
salîla-haṁsa-gamanâṃ, vahad-utpala-saurabhâm, 4
taraṅga-hâri-tribalîṃ, latâlaṃkṛita-madhyamâm,
sâkshâd iva Smarodyâna-vâpî-çobhâdhidevatâm. 5
smara-saṃjîvanîṃ tâṃ ca dṛishṭvâ sotkalikâm, ataḥ
cândrîṃ mûrtim iva 'mbhodhiç, cukshubhe sa nṛipâtmajaḥ. 6
«aho! sundara-nirmâṇa-vaicitrî kâpy asau vidheḥ»,
iti çaṁsan sa sacivaiḥ sahitas tâm upâyayau. 7
tiryak premârdrayâ dṛishṭyâ paçyantîṃ tâṃ ca sâ kramât
papraccha: «kâ tvaṃ, kalyâṇi? kim iha 'âgamanaṃ ca te?» 8
tac çrutvâ sâ 'bravît kanyâ; «çṛiṇuta, 'etad vadâmi vaḥ:
«asti Kâñcanaçṛiṅgâkhyaṃ puraṃ haimaṃ Himâcale. 9
«tatra 'asti nâmnâ Sphaṭikayaçâ Vidyâdhareçvaraḥ
«dhârmikaḥ kṛipaṇânâtha-çaraṇâgata-vatsalaḥ. 10

«tasya Hemaprabhâ-devyâm jâtâm Gaurî-varodbhavâm
«mâm Çaktiyaçasam nâma jânîhi tanayâm imâm. 11
«pituh prâṇa-priyâ sâ 'ahâm pañca-bhrâtri-kanîyasî
«atoshayam tad-âdeçâd vrataih stotraiç ca Pârvatîm. 12
«tushtâ sâ sakalâ vidyâ dattvâ, mâm evam âdiçat:
««pitur daçaguṇam, putri, bhâvi vidyâ-balam tava, 13
««Naravâhanadattaç ca bhartâ tava bhavishyati
««Vatsarâja-suto bhâvi-cakravartî Dyucârinâm.»» 14
«ity uktvâ Çarvapatnî me tiro 'bhût; tat-prasâdatah
«labdha-vidyâ-balâ ca 'aham sampràptâ yauvanam kramât. 15
«adya 'âdiçac ca sâ râtrau devî mâm datta-darçanâ:
««prâtah, putri, tvayâ gatvâ drashtavyah sa nijah patih; 16
««âgantavyam ihaiva 'adya, mâsena hi pitâ tava
««citta-sthitaitat-samkalpo vivâham samvidhâsyati.»» 17
«ity âdiçya tiro 'bhût sâ devî, yâtâ ca yâminî.
«tato 'ham, âryaputra, 'eshâ tvâm iha drashtum âgatâ. 18
«tat samprati vrajâmi!» 'iti gaditvâ sasakhîjanâ
utplutya kham Çaktiyaçâh sâ 'âjagâma puram pituh. 19
Naravâhanadattas tu tad-vivâhotsukas tatah
viveça 'abhyantaram vignah, paçyan mâsam yugopamam. 20
tatra drishtvâ vimanasam sa ca tam Gomukho 'bravît:
«çrinu, deva! katham ekam tava 'âkhyâmi vinodinîm: 21

Babhûva Kâñcanapurî 'ity-âkhyayâ nagarî purâ;
tasyâm ca Sumanâ nâma mahân âsîd mahîpatih, 22
âkrânta-durga-kântâra-bhûminâ yena cakrire
citram virâjamânena tâdriçâ api çatravah. 23
tam ekadâ 'âsthâna-gatam pratîhâro vyajijñapat:
«deva, Muktâlatâ nâma Nishâdâdhipa-kanyakâ, 24
«pañjara-stham samâdâya çukam, dvâri vahih sthitâ,
«Vîraprabhena 'anugatâ bhrâtrâ, devam didrikshate.» 25
«praviçatv!» iti râjñâ 'ukte, pratîhâra-nideçatah
Bhilla-kanyâ nripâsthâna-prâṅganam praviveça sâ. 26
«na mânushî 'iyam, divyastrî kâpi nûnam asâv!» iti
sarve 'py acintayans tatra, drishtvâ tad-rûpam adbhutam, 27
sâ ca pranamya râjânam evam vyajñâpayat tadâ:
«deva, 'ayam Çâstragañjâkhyaç caturveda-dharah çukah, 28
«kavih kritsnâsu vidyâsu kalâsu ca vicakshanah
«Mayeçvaropayogitvâd, iha 'ânîto 'dya, grihyatâm!» 29
ity arpitas tadâ 'âdâya pratîhâreṇa kautukât
nîto 'gre nripater ekam çukah çlokam papâtha sah: 30
«râjan! yuktam idam, sadaiva yad ayam devasya samdhukshyate
«dhûmah çyâma-mukho dvishad-virahinî-nihçvâsa-vâtodgamaih?
«etat tv adbhutam eva, yat paribhavâd vâshpâmbu-pûra-plavair
«âsâm prajvalati 'iha dikshu daçasu prâjyah pratâpânalah.» 31

evaṃ paṭhitvâ dhyâyaṅç ca çuko 'vâdît punaç ca saḥ:
«kiṃ prameyaṃ kutaḥ çâstrâd bravîmy, âdiçyatâm!» iti. 32
tato 'tivismite râjñi, mantrî tasya 'abravîd idam:
«çaṅke, çâpâc çukî-bhûtaḥ pûrvarshiḥ ko 'py ayaṃ, prabho! 33
«jâtismaro dharma-vaçât purâ 'dhîtaṃ smaraty ataḥ.»
ity ukto mantriṇâ râjâ sa çukaṃ pricchati sma saḥ: 34
«kautukaṃ, bhadra, me; brûhi sva-vṛittântam! kva janma te?
«çukatve çâstra-vijñânaṃ kutaḥ? ko vâ bhavân?» iti. 35
tataḥ sa vâshpam utsṛijya vadati sma çukaḥ çanaiḥ:
«avâcyam api, deva, 'etac; çṛiṇu, vacmi tvad-âjñayâ: — 36

Himavad-nikaṭe, râjann, asty eko rohiṇî-taruḥ
âmnâya iva dig-vyâpi-bhûri-çâkhâçṛita-dvijaḥ. 37
tasminn ekaḥ samaṃ çukyâ çukaç tasthau kṛitâlayaḥ;
tasmâd esho 'ham utpannas tasyâṃ dushkarma-yogataḥ. 38
jâtasyaiva ca me mâtâ çukî sâ pañcatâṃ gatâ,
tâtas tu vṛiddhaḥ pakshâṃtaḥ kshiptvâ vardhayati sma mâm. 39
nikaṭastha-çukânîta-bhukta-çesha-phalâni ca
açnan, mahyaṃ ca vitaraṃn, atha tatra 'âsta mat-pitâ. 40

ekadâ tatra bhûry-abhidhmâta-goçṛiṅga-nâdinî
âkheṭakâya samâgâd Bhilla-senâ bhayaṃkarî, 41
vitrasta-kṛishṇasârâṅgî-dhûli-vyâkulitâṃçukâ,
saṃbhramodvellac-camarî-bâlaugha-camara-bhramâ. 42
vidruta-vyâkulâ 'iva 'abhût sahasâ sâ mahâṭavî,
Pulinda-vṛinde vividha-prâṇi-ghâtâya dhâvati. 43
Kṛitânta-krîḍitaṃ kṛitvâ dinaṃ âkheṭa-bhûmishu,
âgâc Çavara-sainyaṃ tad âttaiḥ piçita-bhârakaiḥ. 44
ekas tu vṛiddha-Çavaras tatra 'anâsâditâmishaḥ
adrâkshît sa taruṃ sâyaṃ, kshudhitas tam upâgamat. 45
âruhya ca sa tatra 'âçu, çukân anyâṅç ca pakshiṇaḥ
âkṛishya 'âkṛishya nîḍebhyo hatvâ hatvâ bhuvi vyadhât. 46
tathâ 'âyântaṃ ca nikaṭaṃ Yama-kiṃkara-saṃnibham
taṃ dṛishṭvâ, 'ahaṃ bhayâl līnaḥ çanaiḥ pakshântare pituḥ. 47
tâvac ca 'asmat-kulâyaṃ sa prâpya, 'âkṛishyaiva pâtakî
tâtaṃ me pîḍita-grîvaṃ hatvâ taru-tale 'kshipat. 48
ahaṃ ca tâtena samaṃ patitvâ, tasya pakshateḥ
nirgatya, tṛiṇa-parṇântaḥ sabhayaḥ prâviçaṃ çanaiḥ. 49
atha 'avatîrya Bhillo 'sau vahnau bhṛishṭân abhakshayat
çukân, anyân samâdâya pâpaḥ pallîṃ nijâṃ âgât. 50

tataḥ çânta-bhayo duḥkhâd dîrghâṃ nîtvâ niçâm aham,
prâtar bhûyishṭham udite jagaccakshushi bhâsvati, 51
agaccham paksha-saṃruddha-vasudhaḥ praskhalan muhuḥ
tṛishârtaḥ padma-sarasas tîram âsanna-vartinaḥ. 52
tatra 'apaçyaṃ kṛita-snânam ahaṃ tat-saikata-sthitam
muniṃ Marîci-nâmânaṃ pûrva-puṇyam iva 'âtmanaḥ. 53
sa mâṃ dṛishṭvâ samâçvâsya mukha-kshiptoda-vindubhiḥ,
kṛitvâ patra-puṭe 'naishîd âçramaṃ kṛipayâ muniḥ. 54

tatra dṛishṭvâ kulapatir mâṃ Pulastyaḥ kila 'ahasat;
tena 'anya-munibhiḥ pṛishṭo divya-dṛishṭir uvâca saḥ: 55
«imaṃ çâpa-çukaṃ dṛishṭvâ duḥkhena hasitaṃ mayâ;
«vakshyâmi ca 'etat-saṃbaddhâṃ kathâṃ vo vihitâḥnikaḥ, 56
«jâtiṃ yac-çravaṇâd esha prâg-vṛittiṃ ca smarishyati.»
ity uktvâ sa Pulastyarshir âhnikâya 'utthito 'bhavat. 57
kṛitâḥnikaç ca munibhiḥ punar abhyarthito 'tra saḥ
mat-saṃbaddhâṃ kathâm etâṃ mahâmunir avarṇayat: — 58

Âsîj Jyotishprabho nâma râjâ Ratnâkare pure,
â ratnâkaram urvîṃ yaḥ çaçâsa 'ûrjita-çâsanaḥ. 59
tasya tîvra-tapas-tushṭa-Gaurîpati-varodbhavaḥ
Harshavaty-abhidhânâyâṃ putro devyâm ajâyata. 60
svapne mukha-pravishṭaṃ yat somaṃ devî dadarça sâ,
tena Somaprabhaṃ nâma cakre sva-sutaṃ nṛipaḥ. 61
vavṛidhe sa ca tanvânaḥ prajânâṃ nayanotsavam
râjaputro 'mṛitamayair guṇaiḥ Somaprabhâḥ kramât. 62

dṛishṭvâ bhâra-kshamaṃ çûraṃ yuvânaṃ prakṛiti-priyam,
yauvarâjye 'bhyashiñcat taṃ prîto Jyotishprabhaḥ pitâ. 63
Prabhâkarâḥbhidhânasya tanayaṃ nija-mantriṇaḥ
dadau Priyaṃkaraṃ nâma mantritve ca 'asya sad-guṇam. 64
tatkâlam ambarâd açvaṃ divyam âdâya Mâtaliḥ
avatîrṇas, tam abhyetya Somaprabham abhashata: 65
«Vidyâdharaḥ sakhâ Çakrasya 'avatîrṇo bhavân iha;
«tena ca 'Âçuçravâ nâma Çakreṇa 'Uccaiḥçravaḥ-sutaḥ 66
«pûrva-snehena te, râjan, prahitas turagottamaḥ;
«atra 'adhirûḍhaḥ çatrûṇâm ajeyas tvaṃ bhavishyasi.» 67
ity uktvâ vâjiratnaṃ tad dattvâ Somaprabhâya saḥ
âtta-pûjaḥ kham utpatya yayau Vâsava-sârathiḥ. 68

tato nîtvaiva divasaṃ tam utsava-manoramam,
Somaprabhas tam anyedyur uvâca pitaraṃ nṛipam: 69
«tâta, na kshatriyasya 'esha dharmo yady ajigîshutâ,
«tad âjñâṃ dehi me, yâvad digjayâya vrajâmy aham.» 70
tac çrutvâ sa pitâ tushṭas «tathâ!» 'iti pratyabhâshata,
cakre Jyotishprabhas tasya yâtrâ-saṃvidam eva ca. 71
tataḥ praṇamya pitaraṃ, digjayâya balaiḥ saha
prâyâç Çakra-hayârûḍhaḥ çubhe Somaprabho 'hani. 72
jigâya so 'çvaratnena tena dikshu mahîpatîn,
âjahâra ca ratnâni tebhyo durvâra-vikramaḥ. 73
nâmitaṃ sva-dhanus tena vidvishâṃ ca çiraḥ samam,
unnatiṃ tad dhanuḥ prâpa, na tu tad dvishatâṃ çiraḥ. 74

âgacchan kṛita-kâryo 'tha Himâdri-nikaṭe pathi
saṃnivishṭa-balaç cakre mṛigayâṃ sa vanântare. 75
daivât sadratna-khacitaṃ tatra 'apaçyat sa Kinnaram,
abhyadhâvac ca taṃ prâptuṃ tena Çâkreṇa vâjinâ. 76
sa Kinnaro giri-guhâṃ praviçya 'adarçanaṃ yayau,
Somaprabhas tu tena 'açvena 'atidûram anîyata. 77

tâvat prakîrya kâshṭhâsu prakâçaṃ tigmatejasi
pràpte pratîcîṃ kakubhaṃ saṃdhyâ-saṃgama-kâriṇîm, 78
çràntaḥ kathaṃcid âvṛitya sa dadarça ṃahat saraḥ,
tat-tîre tâṃ niçàṃ netu-kâmaç ca 'açvâd avâtarat. 79
dattvâ triṇodakaṃ tasmày âhṛitâṃbuphaloḍakaḥ
viçràntaç ca 'ekato 'kasmâd açriṇod gîta-niḥsvanam. 80
gatvâ tad-anusâreṇa kautukâd nâtidûrataḥ
so 'paçyac Çiva-liṅgâgre gâyantîṃ divya-kanyakâm, 81
«kâ 'iyaṃ adbhuta-rûpâ syâd?» iti tàṃ ca savismayam;
sâpy udàrâkṛitiṃ dṛishṭvâ hrîtà 'evaṃ tam avocata: 82
«kas tvaṃ? katham imàṃ bhûmim ekaḥ pràpto 'si durgamàm?»
etac çrutvâ sva-vṛittàntam uktvà papraccha so 'pi tàm: 83
«tvaṃ me kathaya: kà 'asi tvaṃ? vane 'smin kà ca te sthitiḥ?»
iti taṃ pṛishṭavantaṃ ca divya-kanyà jagàda sà: 84
«kautukaṃ ced, mahàbhàga, tad vacmi, çṛiṇu, mat-kathàm!»
ity uktvâ sâ lasad-vâshpa-pûrà vaktuṃ pracakrame: — 85

Asti 'iha Kâñcanâbhâkhyaṃ Himâdreḥ kaṭake puram;
Padmakûṭâbhidhàno 'sti tatra Vidyâdhareçvaraḥ. 86
tasya Hemaprabhâ-devyâṃ ràjñaḥ putrâdhika-priyâm
Manorathaprabhàṃ nàma viddhi màṃ tanayàm imàm. 87
sà 'ahaṃ vidyâ-prabhâveṇa sakhîbhiḥ samaṃ âçrayam
dvîpàni kulaçailàṅç ca vanâny upavanâni ca; 88
krîḍitvâ pratyahaṃ ca 'evam âhàra-samaye pituḥ
âgacchàmi sva-bhavanaṃ vàsara-praharais tribhiḥ. 89

ekadà 'aham iha pràptâ viharantî saras-taṭe
muniputrakam adràkshaṃ savayasyaṃ iha sthitam. 90
tad-rûpa-çobhayâ 'âkṛishṭâ dûtyà 'iva 'ahaṃ tam abhyagàm,
so 'pi sàkûtayâ dṛishṭyaiva 'akarot svâgataṃ mama. 91
tato mama 'upavishṭàyâḥ, sakhî jñâtobhayâçayà,
«kas tvaṃ? brûhi, mahâbhàga!» 'ity apricchat tad-vayasyakam. 92
sa ca 'abravît tad-vayasyo: «nâtidûra itaḥ, sakhi,
«nivasaty âçramapade munir Dîdhitimàn iti. 93
«sa brahmacârî sarasi snàtum atra kadâcana
«àgato dadṛiçe devyà tatkàlâgatayà Çriyâ. 94
«sà taṃ çarîreṇa 'apràpyaṃ praçàntaṃ manasaiva yat
«sakàmà cakame, tena putraṃ samprâpa mânasam. 95
««tvad-darçanâd mama 'utpannaḥ putro 'yaṃ pratigṛihyatàm!»»
«iti nîtvaiva taj-jàtaṃ sà Dîdhitimataḥ sutam, 96
«bàlakaṃ munaye tasmai samarpya Çrîs tiro dadhe.
«so 'py anâyâsa-labdhaṃ taṃ putraṃ hṛishṭo 'grahîd muniḥ 97
«Raçmimân iti nàmnà ca kṛitvà saṃvardhya ca kramàt,
«upanîya samaṃ vidyâḥ sarvâḥ snehâd açikshayat. 98
«taṃ Raçmimantaṃ jànîtam etaṃ munikumàrakam
«Çriyaḥ sutaṃ, mayâ sâkaṃ viharantam iha 'àgatam.» 99
ity uktà tad-vayasyena pṛishṭà tenâpi mat-sakhî
sà sanàmânvayaṃ sarvaṃ mad-uktaṃ tad avarṇayat. 100

tato 'nyonyânvaya-jñânâd nitaràm anuràginau
muniputraḥ sa ca 'ahaṃ ca yâvat tatra sthitàv ubhau, 101
tàvad etya dvitîyà mâṃ sva-gṛihâd avadat sakhî:
«uttishṭha! 'àhâra-bhûmau tvàṃ pità, mugdhe, pratîkshate.» 102
tac çrutvâ, «çîghram eshyàmi!» 'ity uktvâ, 'avasthàpya ca 'atra tam
muniputraṃ, gatâbhûvaṃ bhîtyâ 'ahaṃ pitur antikaṃ. 103
tatra kiṃcit kritâhârà yàvac ca 'ahaṃ vinirgatâ,
tàvad âdyâ sakhî sà mâm âgatya svairam abravît: 104
«âgato muniputrasya tasya 'iha sa sakhà, sakhi,
«sthitaç ca pràṅgaṇa-dvàri satvaraç ca mama 'avadat: 105
««Manorathaprabhà-pàrçvam ahaṃ Raçmimatâ 'adhunà
««preshito, vyoma-gamanîṃ vidyàṃ dattvaiva paitṛikîm; 106
««praṇeçvarîṃ vinà tàṃ hi madanena sa dàruṇàm
««daçàṃ nîto na çaknoti prâṇàn dhârayitum kshaṇam.»» 107
tac çrutvaiva 'asmi nirgatya tena yuktà 'agra-yàyinà
muniputraka-mitreṇa sakhyà ca 'aham iha 'àgatà. 108
pràptà ca tam iha 'adrâkshaṃ muniputraṃ vinà mayâ
candrodgamenaiva samaṃ vṛitta-pràṇodgamâmṛitam. 109
tato 'haṃ tad-viyogârtà nindantî tanum âtmanaḥ
praveshṭum aiccham analaṃ gṛihîtvâ tat-kalevaram. 110
tàvad divo 'vatîryaiva tejaḥ-puñjâkṛitiḥ pumàn,
âdâya tac-çarîraṃ tad, utpatya gaganaṃ gataḥ. 111
atha 'ahaṃ kevalaiva 'agnau patitum yâvad udyatà,
tâvad uccarati sma 'evaṃ gaganâd iha bhâratî: 112
«Manorathe, mà 'evaṃ kṛithâ! bhûyo bhavishyati
«etena muniputreṇa tava kâlena saṃgamaḥ.» 113
etac çrutvâ parâvṛitya maraṇât, tat-pratîkshiṇî
sthitâsmi 'ihaiva baddhâçâ Çaṃkarârcana-tatparâ. 114
muniputra-suhṛit so 'pi gato me kvâpy adarçanam. —
iti tâṃ vâdinîṃ Vidyàdharîṃ Somaprabho 'bhyadhât: 115
«sthitâsy ekâkinî tarhi katham? sâpi sakhî kva te?»
etac çrutvâ tam âha sma sà Vidyâdhara-kanyakà: 116
«Siṃhavikrama ity asti nâmnâ Vidyâdhareçvaraḥ,
«tasya 'ananya-samâ ca 'asti tanayà Makarandikà; 117
«sà me sakhî praṇa-samâ kanyâ mad-duḥkha-duḥkhitâ.
«tayà sakhî preshitâbhûd vârtâṃ jñâtum iha 'adya me; 118
«tato mayâpi tat-sakhyâ samaṃ sâ prahitâ nijà
«sakhî tad-antikam: tena sthitâsmy ekaiva samprati.» 119
evaṃ vadantî gaganâd avatîrṇâṃ tadaiva tâm
sva-sakhîṃ darçayàmâsa tasmai Somaprabhâya sà. 120
tàm atha 'ukta-sakhî-vârtâṃ parṇa-çayyàm akârayat
Somaprabhasya, tad-vâhasyâpi ghâsam adâpayat. 121
tato nîtvâ niçâṃ sarve tatra te prâtar utthitâḥ
vyomno 'vatîrṇaṃ dadṛiçur Vidyàdharam upâgatam. 122
sa ca Vidyâdharo Devajayo nâma kṛitâṇatiḥ
Manorathaprabhâm evam upaviçya jagâda tâm: 123

«Manorathaprabhe, râjà vakti tvàṃ Siṁhavikramaḥ:
««yàvat tava na nishpanno varas, tàvad na mat-sutà 124
««vivâham icchati snehât tvat-sakhî Makarandikâ.
««tad etàṃ bodhaya 'âgatya, yena 'udvàhe pravartate.»» 125
etac çrutvâ sakhî-snehât tàṃ Vidyàdhara-kanyakâm
gantuṃ pravṛittâṃ vakti sma ràjà Somaprabho 'tha saḥ: 126
«drashṭum Vaidyàdharaṃ lokam, anaghe, kautukaṃ mama;
«tat tatra naya màm! açvo datta-ghàso 'tra tishṭhatu.» 127
tac çrutvà sà «tathà!» 'ity uktvà, vyomnà sadyaḥ sakhî-yutà
tena Devajayotsaṅgâropitena samaṃ yayau. 128

pràptâ tatra kṛitâtithyà Makarandikayà tayâ,
dṛishṭvà Somaprabhaṃ, «ko 'yam?» ity apṛicchyata. 129
tayâ 'ukta-tad-udantâ ca tataḥ sâ Makarandikâ
Somaprabheṇa tena 'abhût sadyo 'pahṛita-mânasâ. 130
so 'pi tàṃ manasâ, pràpya lakshmîṃ rûpavatîm iva,
«sa tu kaḥ sukṛitî, yo 'syâ varaḥ syâd?» ity acintayat. 131

tataḥ svairaṃ kathâlâpe tàṃ âha Makarandikàm
Manorathaprabhâ: «candi, kasmâd na 'udvâham icchasi?» 132
tac çrutvâ sâpy avocat tàṃ: «tvayâ 'anaṅgîkṛite vare,
«katham vivâham iccheyaṃ? tvaṃ çarîrâdhikâ hi me.» 133
evaṃ tayâ sapraṇayaṃ Makarandikayâ 'udite,
Manorathaprabhâ 'avâdîd: «vṛito, mugdhe, mayâ varaḥ; 134
«tat-saṃgama-pratîkshâ hi tishṭhàmi», 'ity udite tayâ,
«karomi tarhi tad-vâkyam», ity âha Makarandikà. 135
Manorathaprabhâ sâ 'atha jñâta-cittâ jagâda tâm:
«sakhi, Somaprabhaḥ pṛithvîṃ bhrântvâ pràpto 'tithis tava. 136
«tad asya 'atithi-satkâraḥ kartavyaḥ, sundari, tvayâ.»
ity âkarṇyaiva jagade Makarandikayâ tayâ: 137
«â çarîrâd mayâ sarvam idam etasya sâṃpratam
«arghapâtrî-kṛitaṃ; kâmaṃ svîkarotu, yadi 'icchati.» 138
evaṃ tayâ 'ukte, tat-prîtiṃ kramâd avedya tat-pituḥ,
Manorathaprabhâ cakre tayor udvâha-niçcayam. 139

tataḥ Somaprabho labdha-dhṛitis tushṭo jagâda tâm:
«tvad-âçramam ahaṃ yâmi sàmpratam, tatra jâtu me 140
«cinvânaṃ padayîṃ sainyam âgacched mantry-adhishṭhitam,
«màm aprâpya 'ahita-çaṅkitaç ca gacched parâṅmukham. 141
«tad gatvâ sainya-vṛittântaṃ buddhvâ 'âgatya tataḥ punaḥ,
«niçcitya pariṇeshyâmi çubhe 'hni Makarandikâm.» 142
tac çrutvâ sâ «tathà!» 'ity uktvâ, tam anaishîd nijam âçramam
Manorathaprabhâ Devajayaṅkâropîtam punaḥ. 143

tâvat Priyaṃkaro mantrî tasya Somaprabhasya saḥ
vicinvânaç ca padavîṃ tatraiva 'âgât sasainikaḥ. 144
militàya tatas tasmai prahṛishṭo nija-mantriṇe
Somaprabhaḥ sva-vṛittântaṃ yâvat sarvaṃ sa çaṅsati, 145
tâvat tasya 'âyayau dûtaḥ, «çîghram âgamyatâm!» iti
lekhe likhitvâ saṃdeçam âdâya pitur antikât. 146

tena sainyaṃ samâdâya, sacivânumatena saḥ
pitr-âjñâm anatikrâman jagâma nagaraṃ nijam. 147
«tâtaṃ 'dṛishṭvâ 'ahaṃ eshyâmi nacirâd», ity uvâca ca
Manorathaprabhâṃ tâṃ ca taṃ ca Devajayaṃ vrajan. 148
so 'tha Devajayo gatvâ tat sarvaṃ Makarandikâṃ
tathaiva 'abodhayat; tena jajñe sâ virahâturâ. 149
na 'udyâne sâ ratiṃ lebhe, na gîte, na sakhîjane,
çukânâm api çuçrâva na vinodavatîr giraḥ, 150
na 'âhâram api sâ bheje, kâ kathâ maṇḍanâdike?
prayatnair bodhyamânâpi pitṛibhyâṃ na 'agrahîd dhṛitim. 151
utsṛijya visinî-patra-çayanaṃ ca 'acireṇa sâ,
unmâdinî 'iva babhrâma pitror udvega-vâhinî. 152
yadâ na pratipede sâ samâçvâsayatos tayoḥ
vacas, tadâ tau kupitau pitarau çapataḥ sma tâm: 153
«Nishâda-madhye niḥçrîke kaṃcit kâlaṃ patishyasi
«anenaiva çarîreṇa sva-jâti-smṛiti-varjitâ.» 154
iti çaptâpi pitṛibhyâṃ sâ Nishâda-bhavanaṃ gatâ,
Nishâda-kanyâ saṃvṛittâ tadaiva Makarandikâ. 155
sa ca 'anutapya tac-çokât tat-pitâ Siṃhavikramaḥ
Vidyâdhareçvaraḥ patnyâ saha pañcatvam âyayau. 156
sa ca Vidyâdhareṇdro 'bhût prâg ṛishiḥ sarva-çâstra-vit,
kenâpi prâktanâpuṇya-çeshena çukatâṃ gataḥ; 157
tathaiva tasya bhâryâ ca sâ jâtâ 'araṇya-çukarî.
so 'yaṃ çukaḥ purâ 'adhîtaṃ vetti caiva tapo-balât. — 158
«atha karma-gatiṃ citrâṃ dṛishṭvâ 'asya hasitaṃ mayâ.
«etâṃ râja-sadasy uktvâ kathâṃ ca 'esha vimokshyate. 159
«Somaprabhaç ca tâṃ asya sutâṃ Dyucara-janmani
«prâpsyaty eva nishâdîtvam âgatâṃ Makarandikâm. 160
«Manorathaprabhâ taṃ ca jâtaṃ saṃprati bhûmipam
«Raçmimantaṃ munisutaṃ tadaiva patim âpsyati. 161
«Somaprabho 'pi pitaraṃ dṛishṭvâ, gatvâ tad-âçrame
«sâṃprataṃ sa priyâ-prâptyai Çarvam ârâdhayan sthitaḥ.». 162
ity âkhyâya kathâṃ tatra Pulastyo vyaramad muniḥ,
ahaṃ ca jâtim asmârsham harsha-çoka-pariplutaḥ. 163
tato yena 'aham abhavaṃ nîtas tat-kṛipayâ 'âçramam
sa Marîci-munis tatra gṛihîtvâ mâm avardhayat. 164
jâta-pakshaç ca pakshitva-sulabhâc câpalâd aham
itas tataḥ paribhrâmyan, vidyâçcaryaṃ pradarçayan, 165
Nishâda-haste patitaḥ kramât prâptas tvad-antikam.
idânîṃ ca mama kshiṇaṃ dushkṛitaṃ pakshi-yoni-jam. — 166
iti sadasi kathâṃ udîrya tasmin
vidushi çuke virate vicitra-vâci,
sapadi sa Sumano mahîbhṛid âsît
pramada-taraṅgita-vismitântarâtmâ. 167
atrântare taṃ paritushya Çambhuḥ
svapne ca Somaprabham âdideça:

«uṭṭhishṭha, râjan! Sumano-nṛipasya
«pârçvaṃ vraja, prâpsyasi tatra kântâm. 168
«Muktâlatâkhyâ pitṛi-çâpato hi
«bhûtvâ Nishâdî Makarandikâkhyâ,
«âdâya taṃ svaṃ pitaraṃ gatâ 'sya
«râjño 'ntikaṃ sâ çukatâm avâptaṃ; 169
«smarishyati tvâṃ tu vilokya jâtiṃ
«Vaidyâdharîṃ sâ vinivṛitta-çâpâ.
«anyonya-vijñâna-vivṛiddha-harsha-
«çobhî bhavishyaty atha saṃgamo vâm.» 170
iti bhûmipatiṃ nigadya taṃ,
Giriçaḥ svâçrama-gâṃ tathaiva tâm
aparâṃ sa Manorathaprabhâṃ
bhagavân bhakta-kṛipâlur abravît: 171
«yo Raçmimân munisuto 'bhimato varas te,
«jâtaḥ sa saṃprati punaḥ Sumano-'bhidhânaḥ;
«tat tatra gaccha, tam avâpnuhi! sa sva-jâtiṃ
«sadyaḥ smarishyati, çubhe, tava darçanena.» 172
evaṃ te Somaprabha-
Vidyâdharakanyake pṛithag vibhunâ
svapnâdishṭe nṛipates
tasya sadaḥ Sumanasas tadâ yayatuḥ. 173
Somaprabhaṃ tatra ca taṃ vilokya
saṃsmṛitya jâtiṃ Makarandikâ svâm,
divyaṃ prapadyaiva nijaṃ vapus taj,
jagrâha kaṇṭhe cira-çâpa-muktâ. 174
so 'pi prasâdâd Girijâpates tâṃ
saṃprâpya Vidyâdhararâja-putrîm,
Somaprabhaḥ sâkṛiti-divya-bhoga-
lakshmîm iva 'âçlishya kṛitî babhûva. 175
sa câpi dṛishṭvaiva Manorathaprabhâṃ,
smṛita-sva-jâtiḥ Sumano-mahîpatiḥ,
praviçya pûrvâṃ nabhasaç cyutâṃ tanuṃ,
munîndra-putraç ca babhûva Raçmimân. 176
tayâ ca saṃgamya punaḥ sva-kântayâ
cirotsukaḥ sa prayayau svam âçramam;
yayau sa Somaprabha-bhûpatiç ca, tâṃ
priyâṃ samâdâya nijâṃ, nijaṃ puram. 177
çuko 'pi muktvaiva sa vaihagîṃ tanuṃ
jagâma dhâma sva-tapobhir arjitam.

«iti 'iha dûrântarito 'pi dehinâṃ
«bhavaty avaçyaṃ vihitaḥ samâgamaḥ.» 178

iti Naravâhanadatto
nija-sacivâd Gomukhâd niçamya kathâm
adbhûta-vicitra-rucirâm
Çaktiyaçaḥ-sotsukas tutosha tadâ. 179

Taraṅga 60.

Tato Vidyâdharî-yugma-kathâm âkhyâya Gomukhaḥ,
Naravâhanadattaṃ tam uvâca sacivâgraṇîḥ: 1
«kecid, deva, sahante 'tra lokatraya-hitaishiṇaḥ
«sâmânyâ api kâmâder âvegaṃ kṛita-buddhayaḥ: 2

Tathâ ca Çûravarmâkhyo babhûva kulaputrakaḥ
râjñaḥ Kuladharâkhyasya sevakaḥ khyâta-paurushaḥ. 3
saṃgrâmâd âgato jâtu pravishṭo 'çaṅkitaṃ, gṛihe
bhâryâṃ svenaiva mitreṇa dadarça svaira-saṃgatâm. 4
dṛishṭvâ niyamya sa krodhaṃ cintayâmâsa dhairyataḥ:
«kiṃ mitra-droheṇa 'etena paçunâ nihatena me; 5
«duççâriṇyâ 'anayâ vâpi pâpayâ nigṛihîtayâ?
«kiṃ karomy ahaṃ apy etam âtmânaṃ pâpa-bhâginam?» 6
ity âlocya parityajya tâv ubhâv apy uvâca saḥ:
«hanyâm ahaṃ taṃ yuvayor, yaṃ paçyeyaṃ punaḥ punaḥ. 7
«na 'âgantavyam ito bhûyo mama darçana-gocaram!»
ity uktvâ tena muktau tau yayatuḥ kvâpi dûrataḥ; 8
sa tv anyâṃ pariṇîya 'abhûc Çuravarmâ 'atra nirvṛitaḥ.

«evaṃ, deva, jita-krodho na duḥkhasya 'âspadî-bhavet. 9
«kṛita-prajñaç ca vipadâ, deva, jâtu na bâdhyate,
«tiraçcâm api hi prajñâ çreyase, na parâkramaḥ. 10
«tathâ ca çṛiṇv imâṃ siṅha-vṛishabhâdi-gatâṃ kathâm:

Âsît ko 'pi baṇikputro dhanavân nagare kvacit. 11
tasya 'ekadâ baṇijyârthaṃ gacchato Mathurâṃ purîm,
bhâra-vodhâ dhuraṃ karshan bhareṇa yuga-bhaṅgataḥ 12
giri-prasravaṇodbhûta-kardame skhalitaḥ pathi
Saṃjîvakâkhyo vṛishabhaḥ papâta 'aṅgair açûrṇitaiḥ. 13

dṛishṭvâ 'bhighâta-niçceshṭam asiddhoṭṭhâpana-çramaḥ
niràças tam cirât tyaktvà baṇikputro jagâma saḥ. 14
sa ca Saṃjîvako daivât samàçvasto vṛishaḥ çanaiḥ
utthâya çasyân sa mṛidûn âçnan prakṛitim âptavân. 15
gatvâ ca Yamunâ-tîre haritâni tṛiṇâni saḥ
khâdan svacchanda-càrî san pushṭâṅgo balavân abhût. 16
vyacarat pîna-kakudo mâdyan Hara-vṛishopamaḥ
çṛiṅgoṭpâṭita-valmîkaḥ sa ca tatra 'unnadan muhuḥ. 17
tatkâlam ca 'abhavat tatra nâtidûre vanântare
siṁhaḥ Piṅgalako nâma vikramâkrànta-kànanaḥ. 18
mṛigaràjasya tasya 'àstâm mantriṇau jambukâv ubhau,
eko Damanako nâma, tathà Karaṭako 'paraḥ. 19
sa siṁho jâtu toyârtham âgacchan Yamunâ-taṭam
tasya 'àrâd nâdam açraushît Saṃjîvaka-kakudmataḥ. 20
çrutvâ ca 'açrutapûrvam taṃ tad-nâdam dikshu mûrchitam,
sa siṁho 'cintayat: «kasya vaṭa nâdo 'yam îdṛiçaḥ? 21
«nûnam atra mahat sattvam kiṃcit tishṭhaty; apaimi tat,
«tad hi dṛishṭvaiva mâm hanyâd, vanâd vâpi pravâsayet.» 22
iti so 'pîta-pânîya eva gatvâ vanam drutam,
bhîtaḥ siṁho nigûhya 'àsîd àkâram anuyâyishu. 23
atha pràjño Damanakaḥ sa mantrî tasya jambukaḥ
tam avocat Karaṭakam dvitîyam mantriṇam rahaḥ: 24
«asmat-svâmî payaḥ pâtum gato; 'pîtvaiva tat katham
«âgatas tvaritam, bhadra? prashṭavyo 'tra 'esha kàraṇam.» 25
tataḥ Karaṭako 'vadîd: «vyâpâro 'smâkam esha kaḥ?
«çrutas tvayà na vṛittàntaḥ kiṃ kiloṭpâṭinaḥ kapeḥ?» — 26
Nagare kvâpi kenâpi baṇijâ devatâgṛiham
kartum pràrabdham abhavad bhûri-saṃbhṛita-dârukam. 27
tatra karmakaràḥ kâshṭhaṃ krakacoṛdhvârdha-pâṭitam
dattvâ 'antaḥ kîlam yantra-sthaṃ sthâpayitvâ gṛihaṃ yayuḥ. 28
tâvad âgatya tatra 'eko vânaraç câpaloṭplutaḥ
kîla-vyasta-vibhâge 'pi kàshṭhe tasminn upâviçat. 29
nâḍy-antare, mukhe mṛityor iva, tatra 'upaviçya ca,
kîlam utpâṭayâmâsa hastâbhyâṃ nishprayojanam. 30
nipatya 'utkhâta-kîlena saha kâshṭhena tena ca
tad-bhâga-dvaya-saṃghaṭṭa-pîḍitâṅgo mamâra saḥ. — 31
«evaṃ na yasya yat karma, sa tat karma kurvan vinaçyati.
«tasmât kiṃ mṛigaràjasya vijñâtena 'àçayena naḥ?» 32
etat Karaṭakâc çrutvà dhîro Damanako 'bravît:
«antarbhûya prabhoḥ pràpyo viçeshaḥ sarvathà budhaiḥ. 33
«ko hi nâma nu kurvîta kevaloḍara-pûraṇam?»
evaṃ Damanakena 'ukte, sâdhuḥ Karaṭako 'bravît: 34
«svecchayà 'atipraveço yo, na dharmaḥ sevakasya saḥ.»
iti ca 'uktaḥ Karaṭakena 'idam Damanako 'bhyadhât: 35
«mâ 'evam! âtmâṇurûpaṃ hi phalam sarvo 'pi vâñchati,
«çvâ tushyaty asthi-mâtreṇa, keçarî dhâvati dvipe.» 36

etac çrutvâ Karaṭako 'vâdîd: «evaṃ kṛite, yadi
«kupyati pratyuta svâmî, tad viçesha-phalaṃ kutaḥ? 37
«atîva kârkaçâḥ stabdhâ hiṃsra-jantubhir âvṛitâḥ
«durâsadâç ca vishamâ îçvarâḥ parvatâ iva.» 38
tato Damanako 'vâdît: «satyam etad; budhas tu yaḥ,
«svabhâvânupraveçena svîkaroti çanaiḥ prabhum.» 39
«evaṃ kuru!» iti tena 'uktas tataḥ Karaṭakena saḥ
yayau Damanakas tasya siṅhasya svâmino 'ntikam. 40
praṇipatya 'upavishṭaç ca siṅhaṃ Piṅgalakaṃ sa tam
svâminâṃ kṛita-satkâraṃ kshaṇâd evaṃ vyajijñapat: 41
«ahaṃ kramâgatas tâvad, deva, bhṛityo hitas tava;
«hitaḥ paro 'pi svîkâryo, heyaḥ svo 'py ahitaḥ punaḥ. 42
«kṛîtvâ 'anyato 'pi mûlyena mârjâraḥ poshyate hitaḥ,
«ahito hanyate yatnâd gṛiha-jâto 'pi mûshakaḥ. 43
«çrotavyaṃ ca hitaishibhyo bhṛityebhyo bhûtim icchatâ,
«aprishṭair api vaktavyaṃ taiç ca kâle hitaṃ prabhoḥ. 44
«tad viçvasishi ced, deva, na kupyasi, na nihnushe,
«pricchâmi tad ahaṃ kiṃcid, na ca 'udvegaṃ karoshi cet.» 45
evaṃ Damanakena 'uktaḥ siṅhaḥ Piṅgalako 'bravît:
«viçvâsârho 'si bhakto 'si, tad niḥçaṅkaṃ tvayâ 'ucyatâm!» 46
iti Piṅgalakena 'ukte, 'vadad Damanako 'tha saḥ:
«deva, pânîya-pânârthaṃ tṛishito gatavân asi; 47
«tad apîta-jalaḥ kiṃ tvam âgato vimanâ iva?»
etat tad-vacanaṃ çrutvâ sa mṛigendro vyacintayat: 48
«lakshito 'smy amunâ; tat kiṃ bhaktasya 'asyâ nigûhyate?»
ity âlocya 'abravît taṃ sa: «çriṇu, gopyaṃ na te 'sti me: 49
«jalapâna-gatena 'atra nâdo 'pûrvaḥ çruto mayâ,
«sa ca 'asmad-adhikasya ugro jâne sattvasya kasyacit, 50
«bhâvyaṃ çabdânurûpeṇa prâyeṇa prâṇinâ yataḥ;
«prajâpater vicitro hi prâṇi-sargo 'dhikâdhikaḥ. 51
«tena ca 'iha pravishṭena na çarîraṃ na me vanam;
«tasmâd ito mayâ 'anyatra gantavyaṃ kânane kvacit.» 52
iti-vâdinam âha sma siṅhaṃ Damanako 'tha tam:
«çûraḥ sann iyatâ, deva, kiṃ vanaṃ tyaktum icchasi? 53
«jalena bhajyate setuḥ, snehaḥ karṇajapena tu,
«arakshaṇena mantraṃ ca, çabda-mâtreṇa kâtaraḥ. 54
«yantrâdi-çabdâs te te hi bhavanty eva bhayaṃkarâḥ
«paramârtham avijñâya; na bhetavyam ataḥ, prabho! 55
«tathâ ca bherî-gomâyu-kathâ 'iyaṃ çrûyatâṃ tvayâ: —
Ko 'pi kvâpi vanoddeçe gomâyur abhavat purâ. 56
sa bhakshyârthî bhraman vritta-yuddhâṃ prâpya bhuvaṃ, dhvanim
gambhîram ekataḥ çrutvâ, bhîto dṛishṭim tato dadau. 57
tatra 'adṛishṭacaraṃ bherîm apaçyat patita-sthitâm.
«kim îdṛiço 'yaṃ prâṇî syât ko 'py evaṃrûpa-çabda-kṛit?» 58
iti saṃcintayan dṛishṭvâ niḥspandâṃ tâm, upâgataḥ
yâvat paçyati, tâvat sa «na 'ayaṃ prâṇî» 'ity abudhyata. 59

vâta-vellac-çara-stambha-hata-carma-puṭodbhavam
çabdaṃ nirûpya tasyâṃ ca, sa gomâyur jahau bhayam. 60
«syât kiṃcid bhakshyam atra 'antar?» ity utpâtya sa pushkaram
praviçya vîkshate yâvat, kevale dâru-carmaṇî. — 61
«tad, deva, çabda-mâtreṇa kiṃ bibhyati bhavâdṛiçâḥ?
«manyase yadi, tat tatra tad vijñâtuṃ vrajâmy aham.» 62
ity ûcivân Damanako, «gaccha, çaknoshi ced», iti
gaditas tena siṃhena, sa yayau Yamunâ-taṭam. 63
tatra çabdânusâreṇa yâvat svairaṃ sa gacchati,
tâvat tṛiṇâni khâdantaṃ vṛishabhaṃ taṃ dadarça saḥ. 64
upetya ca 'antikaṃ tasya, kṛitvâ tena ca saṃstavam,
gatvâ tasmai sa siṃhâya yathâ-vastu çaçaṃsa tat. 65
«mahokshaḥ sa tvayâ dṛishṭaḥ saṃstavaç ca kṛito yadi,
«tad iha 'ânaya taṃ yuktyâ, yâvat paçyâmi kîdṛiçaḥ.» 66
ity uktvâ sa prahṛishtas taṃ siṃhaḥ Piṅgalakas tataḥ
vṛishasya prâhiṇot tasya pârçvaṃ Damanakaṃ punaḥ. 67
«ehy! âhvayati tushṭas tvâm asmat-svâmî mṛigâdhipaḥ;»
iti gatvâ Damanakena 'uktaḥ sa vṛishabho bhayât 68
yadâ na pratipede tat, tadâ gatvâ punar vanam
taṃ nija-svâminaṃ siṃhaṃ tasya 'abhayam adâpayat. 69
etya 'abhayena ca 'âçvâsya tataḥ Saṃjîvakaṃ sa tam,
vṛishabhaṃ taṃ Damanako 'naishît keçariṇo 'ntikam. 70
sa ca 'âgataṃ taṃ praṇataṃ dṛishṭvâ siṃhaḥ kṛitâdaraḥ
uvâcaiva: «'iha tishṭha tvaṃ mat-pârçve nirbhayo 'dhunâ!» 71
«tathâ!» 'iti tena tatra-sthena 'âhṛitaḥ sa tathâ kramât
ukshṇâ, yathâ 'anya-vimukhas tad-vaço 'bhût sa keçarî. 72
tato Damanako 'vâdît khinnaḥ Karaṭakaṃ rahaḥ:
«paçya! Saṃjîvaka-hṛitaḥ svâmî na 'âvâṃ avekshate. 73
«eka eva 'âmishaṃ bhuṅkte, na bhâgaṃ nau prayacchati;
«mûḍha-buddhiḥ prabhuç ca 'ayam ukshṇâ 'anena çikshyate. 74
«kṛito mayaiva dosho 'yaṃ, yad etaṃ vṛishaṃ ânayam;
«tat tathâ 'ahaṃ karishyâmi, yathâ 'ukshâ 'ayaṃ vinaṅkshyati, 75
«asthâna-vyasanâc ca 'esha nivartsyati yathâ prabhuḥ.»
etad Damanakâc çrutvâ 'avocat Karaṭako 'tha saḥ: 76
«sakhe, na kartum adhunâ çakshyaty etad bhavân api.»
tato Damanako 'vâdîc: «çakshyâmi prajñayâ dhruvam. 77
«na sa çaknoti kiṃ, yasya prajñâ na 'âpadi hîyate?
«tathâ ca makarasya 'etâṃ vaka-hantuḥ kathâṃ çṛiṇu: — 78
Âsît ko 'pi vakaḥ pûrvaṃ matsyâḍhye sarasi kvacit;
matsyâs tatra palâyanta tasya dṛishṭi-pathâd bhayât. 79
aprâpnuvaṅç ca mithyâ tân sa matsyân abravîd vakaḥ:
«iha 'âgato matsya-ghâtî purushaḥ ko 'pi jâlavân, 80
«sa jâlena 'acirâd yushmân gṛihîtvâ nihanishyati;
«tat kurudhvaṃ mama vaco, viçvâso vo 'sti ced mayi: 81
«asty ekânte saraḥ svaccham, ajñâtam iha dhîvaraiḥ
«etat; tatra nivâsârthaṃ nîtvâ 'ekaikam kshipâmi vaḥ.» 82

tac çrutvâ sabhayair ûce matsyais tair jaḍa-buddhibhiḥ:
«evaṃ kurushva! viçvastâ vayaṃ tvayy akhilâ», iti. 83
tato vakas tân ekaikaṃ matsyân nîtvâ, çilâ-tale
vinyasya bhakshayâmâsa sa bahûn vipralambhakaḥ. 84
dṛishṭvâ mînân nayantaṃ taṃ makaras tat-saro-gataḥ
eko vakaṃ taṃ papraccha: «nayasi kva timîn?» iti. 85
tatas taṃ sa tad eva 'âha vako, matsyân uvâca yat;
tena bhîto jhasho 'vocat sa, «mâm api naya!» 'iti tam. 86
so 'pi tad-mâṅsa-gandhândha-buddhir âdâya taṃ vakaḥ
utpatya pràpayati tad yâvad badhya-çilâtalam, 87
tâvat taj-jagdha-mînâsthi-çakalâny atra vîkshya saḥ,
taṃ budhyate sma makaro vakaṃ viçvâsi-bhakshakam. 88
tataḥ çilâtala-nyasta-mâtras tasya sa tatkshaṇam
vakasya makaro dhîmâṅç cakarta 'avihvalaḥ çiraḥ. 89
gatvâ ca çesha-matsyânâṃ yathâvat sa çaçaṅsa tat,
te câpy abhinanandus taṃ tushṭâḥ prâṇa-pradâyinam. — 90
«prajñâ nâma balaṃ, tasmâd nishprajñasya balena kim?
«etâṃ ca siṅha-çaçayoḥ kathâm atra 'aparâṃ çṛiṇu: — 91
Abhût kvâpi vane siṅha ekavîro 'parâjitaḥ,
sa ca yaṃ yaṃ dadarça 'atra sattvaṃ, taṃ taṃ nyapâtayat. 92
tataḥ so 'bhyarthitaḥ sarvaiḥ saṃbhûya 'atra mṛigâdibhiḥ
saṃmantrya ca samaṃ tatra jagade mṛigarâḍ asau: 93
«sarvân no yugapad hatvâ svârtha-hâniṃ karoshi kim?
«âhârâya tava 'ekaikaṃ preshayâmo dine dine.» 94
iti tad-vacanaṃ siṅhaḥ sa «tathâ!» 'ity anvamanyata.
tataḥ prâṇinam ekaikaṃ tasmây anvaham açnate 95
. . . . . .
ekadâ çaçakasya 'âgâd vâra ekasya tat-kṛite. 96
sa sarvaiḥ preshito gacchan çaço dhîmân acintayat:
«sa dhîro, yo na saṃmoham âpat-kâle 'pi gacchati; 97
«upasthite 'pi mṛityau tu yuktiṃ tâvat karomy aham.»
ity âlocya sa taṃ siṅhaṃ vilambya çaçako 'bhyagât. 98
âgataṃ tu vilambena keçarî nijagâda saḥ:
«are! velâ vyatikrântâ mama 'âhâre kathaṃ tvayâ? 99
«badhâd abhyadhikaṃ kiṃ vâ kartavyaṃ te mayâ, çaṭha?»
ity uktavantaṃ taṃ siṅhaṃ prahvaḥ sa çaçako 'bravît: 100
«na me, deva, 'aparâdho 'yaṃ; sva-vaço na 'aham adya, yat
«mârge vidhârya siṅhena dvitîyena 'ujjhitaç cirât.» 101
tac çrutvâ 'âsphâlya lâṅgûlaṃ siṅhaḥ krodhâruṇekshaṇaḥ
so 'bravît: «ko dvitîyo 'sau siṅho? me darçyatâṃ tvayâ!» 102
«âgatya dṛiçyatâṃ, deva!» 'ity uktvâ so 'pi ninâya tam
«tathâ!» 'ity anvâgataṃ siṅhaṃ dûraṃ kûpântikaṃ çaçaḥ. 103
«iha 'antas taṃ sthitaṃ paçya!» 'ity uktas tatra ca tena saḥ
çaçakena, krudhâ garjan siṅho 'ntaḥ kûpam aikshata. 104
dṛishṭvâ svacche ca toye svaṃ pratibimbaṃ, niçamya ca
sva-garjita-pratiravaṃ, matvâ tatra 'atigarjinam 105

pratisiṅhaṃ, sa kopena tad-badhâya mṛigâdhipaḥ
âtmânam akshipat kûpe mûḍho 'tṛaiva vyapâdi ca. 106
çaçaḥ sa prajñayâ 'uttîrya mṛityor uttârya ca 'akhilân
mṛigân, gatvâ tad âkhyâya sva-vṛittaṃ tân anandayat. — 107
«evaṃ prajñaiva paramaṃ balaṃ, na tu parâkramaḥ,
«yat-prabhâveṇa nihataḥ çaçakenâpi keçarî. 108
«tad ahaṃ sâdhayâmy eva prajñayâ svam abhîpsitam.»
evaṃ Damanakena 'ukte, tûshṇîṃ Karaṭako 'bhavat. 109
tato Damanako gatvâ tasya Piṅgalakasya saḥ
siṅhasya sva-prabhor âsîd antike durmanâ iva. 110
pṛishṭaç ca kâraṇaṃ tena, tam uvâca janântikam:
«buddhvâ na yujyate tûshṇîṃ sthâtuṃ, deva! vadâmy ataḥ. 111
«aniyukto 'pi ca brûyâd, yadi 'icchet svâmino hitam.
«tad vihâya 'anyathâ-buddhiṃ mad-vijñaptim imâṃ çṛiṇu! 112
«esha Saṃjîvakokshâ tvâṃ hatvâ râjyaṃ cikîrshati,
«mantriṇâ hi satâ 'anena tvaṃ bhîrur iti niçcitaḥ. 113
«tvâṃ jighâṅsur dhunoty esha çṛiṅga-yugmaṃ nijâyudham.
««nirbhayâ jîvatha sukhaṃ mayi râjñi tṛiṇâçane; 114
««tad eva hanmo yuktâ 'amuṃ mṛigendraṃ mâṅsa-bhojanam»»;
«âçvâsya 'upajapaty evaṃ prâṇinaç ca vane vane. 115
«tad etaṃ cintaya vṛishaṃ! nâsty, asmin sati, çarma te.»
evaṃ Damanakena 'uktaḥ sa taṃ Piṅgalako 'bhyadhât: 116
«balîvardo varâko 'yaṃ kiṃ kuryât tṛiṇabhug mama?
«dattâbhayaṃ kathaṃ hanyâm etaṃ ca çaraṇâgataṃ?» 117
etac çrutvâ Damanakaḥ prâha: «mâ sma 'evaṃ âdiça!
«yas tulyaḥ kriyate râjñâ, na tadvac çrîḥ prasarpati. 118
«dvayor datta-padâ sâ ca tayor ucchritayoç Calâ
«na çaknoti ciraṃ sthâtuṃ, dhruvam ekaṃ vimuñcati. 119
«prabhuç ca yo hitaṃ dveshṭi, sevate ca 'ahitaṃ sadâ,
«sa varjanîyo vidvadbhir, vaidyair dushṭâturo yathâ. 120
«apriyasya prathamataḥ pariṇâme hitasya ca
«vaktâ çrotâ ca yatra syât, tatra Çrîḥ kurute padam. 121
«na çṛiṇoti satâṃ mantram, asatâṃ ca çṛiṇoti yaḥ,
«acireṇa sa samprâpya vipadaṃ paritapyate. 122
«tad asminn ukshṇi kaḥ snehas tava, deva? kim asya vâ
«druhyato 'bhayadânaṃ tac? çaraṇâgatatâ ca kâ? 123
«kiṃca 'etasya bhavat-pârçve nitya-saṃnihitasya goḥ,
«deva, kîṭâḥ prajâyante te tad-mûtra-purîshayoḥ, 124
«te ca viçanti mattebha-dantâghâta-vraṇâvṛite
«çarîre bhavataḥ; kiṃ na vṛitaḥ syâd yuktito badhaḥ? 125
«durjanaç cet svayaṃ dosho, vipaçcid na karoti tat,
«utpatsyate sa tat-saṅgâd: atra ca çrûyatâṃ kathâ: — 126
Râjñaḥ kasyâpi çayane ciram âsîd alakshitâ
yûkâ kutaçcid âgatya nâmnâ Mandavisarpiṇî. 127
akasmât tatra ca 'upetya kuto 'pi pavaneritaḥ
viveça çayanîyaṃ tat Ṭiṭṭibho nâma matkuṇaḥ. 128

«mad-nivâsam imaṃ kasmâd âgatas tvaṃ? vraja 'nyataḥ!»
iti Mandaviṣarpiṇyâ sa dṛishṭvâ jagade tayâ. 129
«dapîtapûrvaṃ pâsyâmi râjâsṛik; tat prasîda me
«dehi 'iha vastum!» iti tâm avâdît so 'pi Ṭiṭṭibhaḥ. 130
tato 'nurodhâd âha sma sâ taṃ: «yady evaṃ, âssva tat!
«kiṃ tv asya râjño na 'akâle dañço deyas tvayâ, sakhe! 131
«deyo 'sya dañçaḥ suptasya rati-saktasya vâ laghu.»
tac çrutvâ Ṭiṭṭibhaḥ so' 'tra «tathâ!» 'ity uktvâ vyatishṭhata. 132
naktaṃ çayyâ-sthitaṃ taṃ ca nṛipam âçu dadañça saḥ,
uttasthau ca tato râjâ, «hâ dashṭo 'smi!» 'iti sa bruvan. 133
tataḥ palâyite tasmiṅs tvaritaṃ matkuṇe çaṭhe,
vicitya râja-bhṛityaiḥ sâ labdhâ yûkâ vyapâtyata. — 134
«evaṃ Ṭiṭṭibha-saṃparkâd nashṭâ Mandaviṣarpiṇî;
«tat Saṃjîvaka-saṅgas te na çivâya bhavishyati. 135
«na me pratyeshi cet, tat tvaṃ svayaṃ drakshyasy upâgatam
«çiro dhunânaṃ darpeṇa çṛiṅgayoḥ çûla-çâtayoḥ.» 136
ity uktvâ vikṛitiṃ tena nîto Damanakena saḥ
siṅhaḥ Piṅgalakaç cakre badhyaṃ Saṃjîvakaṃ hṛidi. 137
labdhvâ tasya 'âçayaṃ ṣvairaṃ kshaṇâd Damanakas tataḥ
tasya Saṃjîvakasya 'agât sa vishaṇṇa iva 'antikam. 138
«kim îdṛig asi? kiṃ, mitra, çarîre kuçalaṃ tava?»
iti pṛishṭaç ca tena 'atra vṛisheṇa sa jagâda tam: 139
«kiṃ sevakasya kuçalaṃ? kaç ca râjñâṃ sadâ priyaḥ?
«ko 'rthî na lâghavaṃ yâtaḥ? kaḥ kâlasya na gocaraḥ?» 140
ity uktavantaṃ papraccha taṃ sa Saṃjîvakaḥ punaḥ:
«kim udvigna iva 'evaṃ tvaṃ, vayasya, 'adya? 'ucyatâm!» iti. 141
tato Damanako 'vâdîc: «çṛiṇu, prîtyâ bravîmi te:
«mṛigarâjo viruddho 'sau jâtaḥ Piṅgalako 'dya te; 142
«nirapekṣho 'sthira-sneho hatvâ tvâṃ bhoktum icchati,
«hiṅsraṃ paricchadaṃ ca 'asya paçyâmi prerakaṃ tathâ.» 143
vaco Damanakasya 'etat sa pûrva-pratyayâd ṛijuḥ
satyaṃ vicintya, vṛishabho vimanâ nijagâda tam: 144
«dhik! sevâ-pratipanno 'pi kshudraḥ kshudra-parigrahaḥ
«prabhur vairatyam eva 'eti; tathâ ca 'imâṃ kathâṃ çṛiṇu: — 145
Âsîd Madotkaṭo nâma siṅhaḥ kvâpi vanântare,
trayas tasya 'anugâç ca 'âsan dvîpi-vâyasa-jambukâḥ. 146
sa siṅho 'tra vane 'drâkshîd adṛishṭacaram ekadâ
karabhaṃ sârtha-vibhrashṭaṃ pravishṭaṃ hâsanâkṛitim. 147
«ko 'yaṃ prâṇî?» 'iti sâçcarye vadaty asmin mṛigâdhipe,
«ushṭro 'yam», iti vakti sma deçajñaç ca 'atra vâyasaḥ. 148
tato dattâbhayas tena siṅhena 'ânâyya kautukât
ushṭraḥ so 'nucarî-kṛitya svântike sthâpito 'bhavat. 149
ekadâ vranitâsvasthaḥ sa siṅho gaja-yuddhataḥ
upavâsân bahûṅç cakre svasthais taiḥ sahito 'nugaiḥ. 150
tataḥ klântaḥ sa bhakshyârthaṃ bhraman siṅho, 'navâpya tat,
«kiṃ kâryam?» ity apricchat tân, ushṭraṃ muktvâ, 'anugân rahaḥ. 151

te tam ûcuḥ: «prabho, vâcyam asmâbhir yuktam âpadi:
«ushṭreṇa sâkaṃ kiṃ sakhyaṃ? kiṃ na 'sâv eva bhakshyate? 152
«tṛiṇâçî ca 'ayam asmâkaṃ bhakshya eva 'âmishâçinâm;
«bahûnâm âmishasya 'arthe kiṃca 'ekas tyajyate na kim? 153
«« dattâbhayaṃ kathaṃ hanmi?»» 'ity ucyate prabhuṇâ yadi,
«dâpayâmaḥ sva-vâcâ tad yuktyâ tanum amuṃ vayam.» 154
ity ukte tair, anujñâtas tena siṅhena vâyasaḥ,
vidhâya saṃvidaṃ, gatvâ karabhaṃ tam abhâshata: 155
«esha svâmî kshudhârâkrânto 'py asmân vakti na kiṃcana;
«tad asya 'âtma-pradânoktyâ priyaṃ kurmo yathâ vayam, 156
«tathâ tvam api kurvîthâ, yena 'asau prîyate tvayi.»
ity ukto vâyasena 'ushṭraḥ sâdhus tat pratyapadyata, 157
upâyayau ca taṃ siṅhaṃ saha kâkena tena saḥ.
tataḥ kâko 'bravîd: «deva, svâyattaṃ bhuṅkshva mâm imam!» 158
«kiṃ tvayâ svalpa-kâyena?» 'ity ukte siṅhena, jambukaḥ,
«mâṃ bhuṅkshva!» 'ity avadat, taṃ ca sa tathaiva nirâkarot. 159
dvîpî tato 'bravîd: «bhuṅkshva mâṃ, deva!» 'iti tam apy asau
na 'abhuṅkta harir; ushṭro 'tha babhâshe: «bhuṅkshva mâm!» iti. 160
vâkchalena sa tenaiva hatvâ kṛitvâ ca khaṇḍaçaḥ,
ushṭras tair bhakshitaḥ sadyaḥ sasiṅhair vâyasâdibhiḥ. — 161
«evaṃ kenâpi piçunena 'esha Piṅgalako mayi
«prerito 'kâraṇaṃ râjâ; pramâṇam adhunâ vidhiḥ. 162
«gridhro 'pi hi varaṃ râjâ sevyo haṅsa-paricchadaḥ,
«na gridhra-parivâras tu haṅso 'pi, kimuta 'aparaḥ.» 163
etat Saṃjîvakâc çrutvâ 'avâdîd Damanako 'nṛijuḥ:
«dhairyeṇa sâdhyate sarvaṃ; çriṇu, vacmy atra te kathâm: — 164
Ko 'py âsît ṭiṭibhaḥ pakshî sabhâryo vâridhes taṭe,
dhṛitagarbhâ satî bhâryâ ṭiṭibhî ca jagâda tam: 165
«ehi! kvâpy anyato yâvaḥ, prasûtâyâṃ mayi 'iha hi
«hared apatyam ambhodhiḥ kadâcid ayam ûrmiṇâ.» 166
etad bhâryâ-vacaḥ çrutvâ ṭiṭibhaḥ sa jagâda tâm:
«na çaknoti mayâ sâkaṃ virodhaṃ kartum ambudhiḥ.» 167
tac çrutvâ ṭiṭibhî prâha: «mâ 'evaṃ! kâ te tulâ 'bdhinâ?
«hitopadeço 'nushṭheyo, vinâçaḥ prâpyate 'nyathâ: — 168
Tathâ ca Kambugrîvâkhyaḥ kûrmaḥ kvâpi sarasy abhût;
tasya 'âstâṃ suhṛidau haṅsau nâmnâ Vikaṭa-Saṃkaṭau. 169
ekadâ 'avagraha-kshîṇa-jale sarasi, tatra tau
haṅsâv anyat saro gantu-kâmau kûrmo jagâda saḥ: 170
«yuvâṃ yatra 'udyatau gantuṃ, nayataṃ tatra mâṃ api!»
tac çrutvâ tâv ubhau haṅsau kûrmaṃ taṃ mitram ûcatuḥ: 171
«saro dûrâd davîyas tad, yatra 'âvâṃ gantum udyatau;
«tatra 'âgantuṃ tava 'icchâ cet, kâryam asmad-vacas tvayâ: 172
«asmad-dhṛitâṃ gṛihîtvaiva dantair yashṭiṃ, divi vrajan
«nirâlâpo 'vatishṭhethâ, bhrashṭo vyâpatsyase 'nyathâ.» 173
«tathâ!» 'iti tena dantâtta-yashṭinâ saha tau nabhaḥ
kûrmeṇa 'utpetatur haṅsau prântayor âtta-yashṭikau. 174

kramâc ca tat-saro-'bhyarṇaṃ prâptau tau kûrma-hâriṇau
dadṛiçus tad-adho-varti-nagarâçrayiṇo janâḥ. 175
«kim etad nîyate citraṃ hańsâbhyâm?» iti tair janaiḥ
kriyamâṇaṃ kalakalaṃ sa kûrmaç capalo 'çriṇot. 176
«kutaḥ kalakalo 'dhastâd?» iti vaktrâd vihâya tâm
yashṭiṃ sa pricchan hańsau tau, bhrashṭo jaghne janair bhuvi. — 177
«evaṃ buddhi-cyuto naçyet kûrmo yashṭi-cyuto yathâ.»
itthaṃ tayâ 'uktash ṭîṭibhyâ ṭîṭibhaḥ sa jagâda tâm: 178
«satyam etat, priye! kiṃtu tvam apy etâṃ kathâṃ çriṇu: —
Nady-anta-sthe hrade 'bhûvan kvâpi matsyâḥ purâ trayaḥ, 179
Anâgatavidhâtâ 'ekaḥ, Pratyutpannamatis tathâ,
tṛitîyo Yadbhavishyaç ca, trayaç ca sahacâriṇaḥ. 180
te dâçânâṃ vaco jâtu tena mârgeṇa gacchatâm,
«aho! asmin hrade matsyâḥ santi!» 'iti kila çuçruvuḥ. 181
tena 'âçaṅkya badhaṃ dâçair, nadî-srotaḥ praviçya saḥ
Anâgatavidhâtâ 'atha buddhimân anyato yayau. 182
Pratyutpannamatis tv âsît sa tatraiva 'avikampitaḥ,
«ahaṃ pratividhâsyâmi, bhayaṃ ced âpated», iti. 183
«yad me bhavishyati!» 'ity âsîd Yadbhavishyas tu tatra saḥ.
atha 'âgatya 'akshipan jâlaṃ tatra te dhîvarâ hrade. 184
jâloṭkshiptas tu taiḥ sadyaḥ Pratyutpannamatiḥ sudhîḥ,
kṛitvâ niḥspandam âtmânaṃ tishṭhati sma mṛito yathâ. 185
«svayaṃ mṛito 'yam», iti teshv aghnatsu timighâtishu,
patitvâ sa nadî-srotasy agacchad drutam anyataḥ. 186
Yadbhavishyas tu jâlântar udvartana-vivartane
kurvan, gṛihîtvâ nihato manda-buddhiḥ sa dhîvaraiḥ. — 187
«tasmât pratividhâsye 'haṃ, na yâsyâmy ambudher bhayât;»
ity uktvâ ṭîṭibho bhâryâṃ, tatraiva 'âsît sva-nîḍake; 188
tatra 'açraushîd vacas tasya sâhaṃkâraṃ mahodadhiḥ.
divasaiç ca prasûtâ sâ tad-bhâryâ tatra ṭîṭibhî. 189
jahâra sa tato 'ṇḍâni tasyâ jaladhir ûrmiṇâ,
«paçyâmi ṭîṭibho 'yaṃ me kiṃ kuryâd», iti kautukât. 190
«prâptaṃ tad etad vyasanaṃ, yad mayâ 'ûktam abhût tava»,
ity âha rudatî sâ taṃ ṭîṭibhî ṭîṭibhaṃ patim. 191
tataḥ sa ṭîṭibho dhîras tâṃ sva-bhâryâm abhâshata:
«paçya, 'iha kiṃ karomy asya pâpasya jaladher aham!» 192
ity uktvâ pakshiṇaḥ sarvân saṃghâṭya 'ukta-parâbhavaḥ,
gatvâ taiḥ saha cakranda çaraṇaṃ Garuḍaṃ prabhum. 193
«abdhinâ 'aṇḍâpahâreṇa vayaṃ, nâthe sati tvayi,
«anâthavat parâbhûtâ», ity ûcus taṃ ca te khagâḥ. 194
tataḥ kruddhena Târkshyeṇa vijñapto Harir ambudhim
âgneyâstreṇa saṃçoshya ṭîṭibhâṇḍâny adâpayat. — 195
«tasmâd atyakta-dhairyeṇa bhâvyam âpadi dhîmatâ.
«upasthitam idânîṃ tu yuddhaṃ Piṅgalakena te. 196
«yadaiva 'utkshipta-lâṅgûlaç caturbhiç caraṇaiḥ samam
«utthâsyati sa, te vidyâḥ prajihîrshuṃ tadaiva tam. 197

«sajjoddhûta-çirâ bhûtvâ çriṅgâbhyâm udare ca tam
«hatvâ, 'bhipatitaṃ kuryâḥ kîrṇântra-nikaraṃ ripum.» 198
evam uktvâ Damanakaḥ Saṃjîvaka-vṛishaṃ sa taṃ,
gatvâ Karaṭakâya 'ubhau siddha-bhedau çaçaṅsa tau. 199
tataḥ Saṃjîvakaḥ prâyâc çanaiḥ Piṅgalakântikam
jijñâsur iṅgitâkâraiç cittaṃ tasya mṛigaprabhoḥ. 200
dadarça 'utkshipta-lâṅgûlaṃ yuyutsuṃ taṃ samâṅghrikam
siṅhaṃ, siṅho 'py apaçyat taṃ çaṅkoddhûta-sva-mastakam. 201
tataḥ prâharad utpatya sa siṅho 'smin vṛishe nakhaiḥ,
vṛisho 'pi tasmin çriṅgâbhyâṃ: prâvartishṭa 'âhavas tayoḥ. 202
tac ca dṛishṭvâ Damanakaṃ sâdhuḥ Karaṭako 'bravît:
«kiṃ svârtha-siddhyai vyasanaṃ prabhor utpâditaṃ tvayâ? 203
«saṃpat prajânutâpena, maitrî çâṭhyena, kâminî
«pârushyeṇa 'âhṛitâ, mitra, na cira-sthâyinî bhavet. 204
«alaṃ vâ bahu yo brûte hita-vâkyâvamâninaḥ,
«sa tasmâl labhate doshaṃ, kapeḥ Sûcîmukho yathâ: — 205
Pûrvam âsan vane kvâpi vânarâ yûtha-cârinaḥ;
te çîte jâtu khadyotaṃ dṛishṭvâ 'gnir iti menire. 206
tasmiṅç ca tṛiṇa-parṇâni vinyasya 'aṅgam atâpayan,
ekas tu teshâṃ khadyotam adhamat taṃ mukhânilaiḥ. 207
tad dṛishṭvâ tatra taṃ prâha pakshî Sûcîmukhâbhidhaḥ:
«na 'esho 'gnir, esha khadyoto; mâ kleçam anubhûr!» iti. 208
tac çrutvâpy anivṛittaṃ taṃ pakshî so 'bhyetya vṛikshataḥ
nyavârayad yad nirbandhât, kapis tena cukopa saḥ, 209
kshiptayâ çilayâ taṃ ca Sûcîmukham acûrṇayat. —
«tasmâd na tasya vaktavyaṃ, yaḥ kuryâd na hitaṃ vacaḥ. 210
«ataḥ kiṃ vacmi? doshâya bhedas tâvat kṛitas tvayâ;
«dushṭayâ kriyate yac ca buddhyâ, tad na çubhaṃ bhavet: — 211
Tathâ ca 'abhavatâṃ pûrvaṃ bhrâtarau dvau baṇiksutau
Dharmabuddhis tathâ Dushṭabuddhiḥ kvâcana pattane. 212
tâv arthârthaṃ pitur gehâd gatvâ deçântaraṃ saha
kathaṃcit svarṇa-dînâra-sahasra-dvayam âpatuḥ. 213
tad gṛihîtvâ sva-nagaraṃ punar âjagmatuç ca tau,
vṛiksha-mûle ca dînârân bhûtale tân nicakhnatuḥ. 214
çatam ekaṃ gṛihîtvâ ca dînârâṇâṃ, vibhajya ca
parasparaṃ samâçvâsena tasthatuḥ pitṛi-veçmani. 215
ekadâ Dushṭabuddhiç ca gatvâ taru-talât tataḥ
eka eva 'agrahît svairaṃ dînârâṅs tân asad-dvayî. 216
mâsa-mâtre taṃ ca Dharmabuddhim uvâca saḥ:
«ehy, ârya! vibhajâvas tân dînârân; asti me vyayaḥ.» 217
tac çrutvâ Dharmabuddhis tâṃ gatvâ bhûmiṃ «tathâ!» 'iti saḥ,
cakhâna tenaiva samaṃ, dînârân yatra tân nyadhât. 218
saṃprâptâ na yadâ te ca dînârâḥ khâtakât tataḥ,
tadâ sa Dushṭabuddhis taṃ Dharmabuddhiṃ çatho 'bravît: 219
«nîtâs te bhavatâ; tad me svam ardhaṃ dîyatâm!» iti.
«na te nîtâ mayâ, nîtâs tvayâ», 'ity âha sma taṃ ca saḥ. 220

evaṃ pravṛitte kalahe, so 'çmanâ 'atâḍayac çiraḥ
Dushṭabuḍḍhî, râjakulaṃ Dharmabuddhiṃ ninâya ca. 221
tatra 'ukta-svasva-pakshau tâv anâsâdita-nirṇayaiḥ
sthâpitâv â divya-chedam ubhau râjâdhikâribhiḥ. 222
«yasya mûle nyadhîyanta dînârâs te vanaspateḥ,
«sa sâkshî vakti, yad nîtâs te 'munâ Dharmabuddhinâ;» 223
ity uvâca 'atha tân Dushṭabuddhî râjâdhikâriṇaḥ;
«prakshyâmas tarhi taṃ prâtar», ity ûcus te 'pi vismitâḥ. 224
tatas tair Dharmabuddhiç ca Dushṭabuddhiç ca tâv ubhau
datta-pratibhuvau muktau vibhinnau jagmatur gṛiham. 225
Dushṭabuddhis tu vastu 'uktvâ, dattârthaṃ pitaraṃ rahaḥ,
«bhava me vṛiksha-garbhântaḥ sthitvâ sâkshî!» 'ity abhâshata. 226
«vâḍham!» ity uktavantaṃ ca nîtvâ mahati koṭare
niveçya taṃ tarau tatra râtrau, sa gṛiham âyayau. 227
prâtaç ca râjâdhikṛitaiḥ saha tau bhrâtarau tarum
gatvâ papracchatuḥ: «kas tân dînârân nîtavân?» iti. 228
«dînârân Dharmabuddhis tân nîtavân», iti sa sphuṭam
tad-vṛiksha-koṭarântaḥ-sthas tato 'bhâshata tat-pitâ. 229
tad asaṃbhâvyam âkarṇya, «niçcitaṃ Dushṭabuddhinâ
«atra 'antaḥ sthâpitaḥ ko 'pi», 'ity uktvâ 'adhikṛitakâç 'ca te 230
taru-garbhe dadur dhûmaṃ, yena 'âdhmâtaḥ sa niḥsaran
nipatya 'adho gataḥ kshmâyâṃ Dushṭabuddhi-pitâ mṛitaḥ. 231
tad dṛishṭvâ vastu buddhvâ ca râjâdhikṛitaiḥ sa taiḥ
dâpito Dushṭabuddhis tân dînârân Dharmabuddhaye. 232
nikṛitta-hasta-jihvaç ca taiḥ sa nirvâsitas tataḥ
Dushṭabuddhir, yathârthâkhyo Dharmabuddhiç ca mânitaḥ. — 233
«evam anyâyyayâ buddhyâ kṛitaṃ karma 'açubhâvaham,
«tasmât tad nyâyyayâ kuryâd, vakena 'aheḥ kṛitaṃ yathâ: — 234
Pûrvaṃ vakasya kasyâpi jâtaṃ jâtam abhakshayat
bhujago 'patyam âgatya; sa saṃtepe vakas tataḥ. 235
udṛopadeçât tena 'atha vakena nakulâlayât
âruhya 'ahi-vilaṃ yâvat matsya-mâṅsaṃ vyakîryata. 236
nirgatya nakulas tac ca khâdaṅs tad-anusârataḥ
dṛishṭvâ vilaṃ pravishṭas, taṃ sâpatyam abadhîd ahim. — 237
«evaṃ bhavaty upâyena kâryam; anyac ca me çṛiṇu: —
Âsît ko 'pi tulâ-çeshaḥ pitryârthât prâg baṇiksutaḥ. 238
ayaḥ-pala-sahasreṇa ghaṭitâṃ tâṃ tulâṃ ca saḥ
kasyâpi baṇijo haste nyasya deçântaraṃ yayau. 239
âgataç ca tato yâvat tasmâd mârgayituṃ tulâm,
«âkhubhir bhakshitâ sâ», 'iti tâvat taṃ so 'bravîd baṇik. 240
«satyaṃ susvâdu yal loham, tena jagdhaṃ tad âkhubhiḥ»,
iti so 'pi tam âha sma vahiḥ çocan hasan hṛidi. 241
prârthayâmâsa ca tato baṇijo 'smât sa bhojanam,
so 'pi saṃtushya tat tasmai pradâtuṃ pratyapadyata. 242
tataḥ sa saha-kṛitvâ 'asya baṇijaḥ putraṃ arbhakaṃ
snâtuṃ baṇiksutaḥ prâyâd dattâmalaka-pâtrakam. 243

snâtvâ 'rbhakaṃ nikshipya guptaṃ kvâpi suhṛid-gṛihe,
eka eva 'âyayau tasya sa dhîmân baṇijo gṛiham. 244
«arbhakaḥ kva sa?» ity eva pṛicchantaṃ baṇijaṃ ca taṃ,
«çyenena so 'rbhako nîtaḥ khâd nipatya», 'ity uvâca saḥ. 245
«châdito me tvayâ putra», iti kruddhena tena ca
nîtaḥ sa baṇijâ, râjakule 'py âha sma tat tathâ. 246
«asaṃbhâvyaṃ idaṃ; çyeno nayet katham iva 'rbhakam?»
iti sabhyaiç ca tatra 'ukto baṇikputro jagâda saḥ: 247
«mûshakair bhakshitâ lauhî deçe yatra mahâ-tulâ,
«tatra dvipam api çyeno nayet, kiṃ punar arbhakam.» 248
tac çrutvâ kautukât pṛishṭa-vṛittântas, tasya dâpitâ
sabhyais tulà sâ, tenâpi sa ânîya 'arpito 'rbhakaḥ. — 249
«ity upâyena ghaṭayanty abhîshṭaṃ buddhiçâlinaḥ,
«tvayâ tu sâhasenaiva saṃdehaṃ pràpitaḥ prabhuḥ.» 250
etat Karaṭakâc çrutvâ 'avâdîd Damanako hasan:
«mâ 'evaṃ! kim uksha-yuddhe 'sti siṁhasya jaya-saṃçayaḥ? 251
«mattebha-daçanâghâta-ghana-vraṇa-vibhûshaṇaḥ
«kva keçarî? kva dântaç ca pṛatoda-kshata-vigrahaḥ?» 252
ity-âdi jalpato yâvaj jambukau tau parasparam,
tâvat Saṃjîvaka-vṛishaṃ yuddhe Piṅgalako 'badhît. 253
tasmin hate, sa kila Piṅgalakasya tasya
pàrçve samaṃ Karaṭakena mṛigâdhipasya
tasthau tato Damanako muditaç cirâya,
mantritvam apratihataṃ samavâpya bhûyaḥ. 254

iti Naravâhanadatto
nîtimatîṃ buddhi-vibhava-saṃpannâm
mantri-varàd Gomukhataḥ
çrutvâ citràṃ kathâṃ, jaharsha bhṛiçam. 255

Taraṅga 61.

Tataḥ Çaktiyaçaḥ-sotkaṃ Gomukhaḥ sa vinodayan
Naravâhanadattaṃ taṃ mantrî punar abhâshata: 1
«çrutâ prâjña-kathâ, deva, tvayâ; mugdha-kathâṃ çṛiṇu:

Mugdha-buddhir abhût kaçcid àdhyasya baṇijaḥ sutaḥ. 2
jagâma sa baṇijyâyai Kaṭâha-dvîpam ekadâ,
bhàṇḍa-madhye ca tasya 'abhûd mahân aguru-saṃcayaḥ. 3

vikrîtâpara-bhâṇḍasya na tatra 'aguru tasya tat
kaçcij jagrâha, tad-vâsî jano vetti na tatra tat. 4
kâshṭhikebhyas tato 'ṅgârân dṛishṭvâpi krîṇato janân,
sa kâlâguru dagdhvâ tad aṅgârân akaroj jaḍaḥ. 5
vikrîya 'ṅgâra-mûlyena tac ca, 'âgatya tato gṛiham
tad eva kauçalaṃ çaṅsan sa yayau loka-hâsyatâm. 6

«kathito' 'gurudâhy esha, çrûyatâṃ tilakârshikaḥ:

Babhûva kaçcid grâmîṇo bhûta-prâyaḥ kṛishîbalaḥ. 7
sa kadâcit tilân bhṛishṭvâ, bhuktvâ svâdûn avetya tân,
bhṛishṭân eva 'avapad bhûrîṅs tâdṛiçotpatti-vâñchayâ. 8
bhṛishṭeshu teshv ajâteshu, nashṭârthaṃ taṃ jano 'hasat.

«tilakârshika ukto 'sau, jale 'gni-kshepakaṃ çṛiṇu: 9

Manda-buddhir abhût kaçcit pumân; niçi sa ca 'ekadâ
prabhâte devatâ-pûjâṃ karishyann ity acintayat: 10
«upayuktau mama snâna-dhûpâdy-arthaṃ jalânalau;
«sthâpayâmi tad ekasthau tau, çîghraṃ prâpnuyâṃ yathâ.» 11
ity âlocya 'ambu kumbhântaḥ kshiptvâ 'agniṃ saṃviveça saḥ.
prâtaç ca vîkshate yâvad, gato 'gnir, nashṭam ambu ca. 12
aṅgâra-maline toye dṛishṭe, tasya 'abhavad mukham
tâdṛig eva, sahâsasya lokasya 'âsît punaḥ smitam. 13

«çrutas tvayâ 'agnikumbhâkhyo, nâsikâropaṇaṃ çṛiṇu:

Babhûva kaçcit purusho mûrkho mûḍha-matiḥ kvacit. 14
sa bhâryâṃ cipiṭa-ghrâṇâṃ guruṃ ca 'uttuṅga-nâsikam
dṛishṭvâ, tasya prasuptasya nâsâm chittvâ 'agrahîd guroḥ. 15
gatvâ ca nâsikâṃ chittvâ bhâryâyâs, tâm aropayat
guru-nâsâṃ mukhe tasyâ, na ca tatra 'âruroha sâ. 16
evaṃ bhâryâ-gurû tena chinna-nâsâv ubhau kṛitau.

«adhunâ vana-vâsî ca paçupâlo niçamyatâm: 17

Paçupâlo mahâ-mûḍhaḥ ko 'py âsîd dhanavân vane.
tasya dhûrtâḥ samâçritya mitratve bahavo 'milan. 18

te tam jagadur: «âḍhyasya sutâ nagara-vâsinaḥ
«tvat-kṛite yâcitâ 'asmâbhiḥ, sâ ca pitrâ pratiçrutâ.» 19
tac çrutvâ sa dadau tushṭas tebhyo 'rtham, tam ca te punaḥ,
«vivâhas tava sampanna», ity ûcur divasair gataiḥ. 20
tataḥ sa sutarâm tushṭas tebhyo bhûri dhanam dadau.
dinaiç ca tam vadanti sma, «suto jâtas tava», 'iti te. 21
nananda tena, sarvam ca mûḍhas tebhyaḥ samarpya ca,
«putram pratyutsuko 'smi», 'iti prârodîc ca 'apare 'hani. 22
rudañç ca 'âdatta lokasya hâsam dhûrtaiḥ sa vañcitaḥ '
paçubhya iva saṃkrânta-jaḍimâ paçupâlakaḥ. 23

«paçupâlaḥ çruto, deva! çṛiṇv alaṃkâra-lambakam:

Grâmyaḥ kaçcit khanan bhûmim prâpa 'alaṃkaraṇam mahat, 24
râtrau râjakulâc caurair nîtvâ tatra niveçitam.
tad gṛihîtvâ sa tatraiva bhâryâm tena vyabhûshayat: 25
babandha mekhalâm mûrdhni, hâram ca jaghanasthale,
nûpurau karayos tasyâḥ, karṇayor api kaṅkaṇau. 26
hasadbhiḥ khyâpitam lokair buddhvâ, râjâ jahâra tat
tasmât svâbharaṇam, tam tu paçu-prâyam mumoca saḥ. 27

«ukto 'laṃkaraṇî, deva! çṛiṇu, vacmy atra tûlikam:

Mûrkhaḥ kaçcit pumâṅs tûla-vikrayâya 'âpaṇam yayau. 28
«açuddham» iti tat tasya na jagrâha 'atra kaçcana.
tâvad dadarça tatra 'agnau hema nishṭapta-çodhitam 29
svarṇakâreṇa vikrîtam gṛihîtam grâhakeṇa ca.
tad dṛishṭvâpi, sa tat tûlam icchan çodhayitum jaḍaḥ 30
agnau cikshepa, dagdhe 'pi tasmiṇl loko jahâsa tam.

«çruto 'yam tûliko, deva! kharjûrî-chedakam çṛiṇu: 31

Kecid mûrkhâḥ samâhûya nyayojyanta 'adhikâribhiḥ
grâmyâ râjakulâdishṭam kharjûrâṇayanam prati. 32
te dṛishṭvâ 'ekâm sukha-grâhyâm kharjûra-patitâm svataḥ
kharjûrîm, tatra kharjûrîḥ sarvâ grâme svake 'chinan. 33
pâtitâs tâç ca kalitâçesha-kharjûra-samcayâḥ
utthâpya 'âropayâmâsur, na ca 'eshâm sidhyati sma tat. 34

tataç ca 'ânîta-kharjûrâ âdṛitâropaṇena te
kharjûrî-chedanaṃ buddhvâ râjñâ pratyuta daṇḍitâḥ. 35

«uktaḥ kharjûra-hâso 'yaṃ, nidhy-âlokanaṃ ucyate:

Nidhâna-darçî kenâpi ko 'py âjahre mahîbhujâ. 36
«mâ gât kvâpi palâyya 'ayam!» iti râja-kumantriṇâ
netre tasya 'udapâṭyetâṃ nidhâna-sthâna-darçinaḥ. 37
bhû-lakshaṇâny apaçyantaṃ gatâv apy agatau samam
andhaṃ dṛishṭvâ ca tad, mantrî jaḍaḥ sa jahase janaiḥ. 38

«nidhânâlokanaṃ çrutvâ, çrûyatâṃ lavaṇâçanam:

Babhûva gahvaro grâma-vâsî ko 'pi jaḍaḥ pumân. 39
sa mitreṇa gṛihaṃ jâtu nîto nagarâ-vâsinâ
bhojito lavaṇa-svâdûny annâni vyañjanâni ca. 40
«kena 'iyaṃ svâdutâ 'annâder?» ity apṛicchat sa gahvaraḥ.
«prâdhânyâl lavaṇena», 'iti tena 'ûce suhṛidâ tadâ. 41
«tad eva tarhi bhoktavyam», ity uktvâ, lavaṇasya saḥ
pishṭasya mushṭim âdâya prakshipya 'bhakshayad mukhe, 42
tac cûrṇaṃ tasya durbuddher oshṭhau çmaçrûṇi ca 'alipat;
hasatas tu janasya, 'asya mukhaṃ dhavalatâṃ yayau. 43

«lavaṇâçî çruto, deva, tvayâ; go-dohakaṃ çṛiṇu:

Grâmyaḥ kaçcid abhûd mugdho; gaur ekâ tasya ca 'abhavat, 44
sâ ca tasya 'anvahaṃ dhenuḥ payaḥ-pala-çataṃ dadau.
kadâcic ca 'abhavat tasya pratyâsannaḥ kila 'utsavaḥ. 45
«ekavâraṃ grahîshyâmi payo 'syâḥ prâjyam utsave»,
iti mûrkhaḥ sa naiva 'etâṃ mâsa-mâtraṃ dudoha gâm. 46
prâptotsavaç ca yâvat tâṃ dogdhi, tâvat payo 'khilam
tat tasyâç chinnam, acchinnaṃ lokasya hasitaṃ tv abhût. 47

«çruto go-dohako mûrkhaḥ; çrûyetâm aparâv imau:

Khalatis tâmra-kumbhâbha-çirâḥ kaçcit pumân abhût. 48
vṛiksha-mûlopavishṭaṃ taṃ taruṇaḥ kaçcid aikshata
âgato 'tra kapitthâni gṛihîtvâ kshudhitaḥ pathâ. 49

sa kapitthena tat tasya krîḍayâ 'tâḍayac çiraḥ;
khalatiḥ so 'pi tat sehe, na tasya 'uvâca kiṃcana. 50
tato 'nyaiḥ kramaçaḥ sarvaiḥ sa kapitthair atâḍayat
çiras tasya, sa ca 'atishṭhat tûshṇîṃ rakte sravaty api. 51
so 'pi nishphala-târuṇya-kshata-krîḍâ-vicûrṇitaiḥ
vinâ kapitthaiḥ kshut-klânto yayau mûrkha-yuvâ tataḥ. 52
«kapitthaiḥ svâdubhiḥ sehe kiṃ na ghâtân?» iti bruvan
sa khalvâṭo galad-rakta-çirâ mûrkho yayau gṛiham. 53
mûrkha-sâmrâjya-baddhena paṭṭena 'iva vṛitaṃ çiraḥ
raktena tasya tad dṛishṭvâ, hasati sma na tatra kaḥ? 54

«evaṃ, deva, 'upahâsyatvaṃ loke gacchanty abuddhayaḥ,
«labhante na 'artha-saṃsiddhiṃ; pûjyante tu subuddhayaḥ.» 55
iti Gomukhataḥ çrutvâ mugdha-hâsa-kathâ imâḥ,
Naravâhanadattaḥ samutthâya vyadhita 'âhnikam. 56
niçâgame punas tena niyuktaç ca 'utsukena saḥ
Gomukhaḥ kathayâmâsa prâjña-nishṭhâṃ kathâm imâm: 57

Abhût kvâpi vanoddeçe mahân çâlmali-pâdapaḥ;
uvâsa Laghupâtî 'iti kâkas tatra kṛitâlayaḥ. 58
sa kadâcit sva-nîḍa-stho dadarça 'atra taror adhaḥ
jâla-hastaṃ salagudaṃ raudraṃ purusham âgatam. 59
tataḥ sa vîkshate yâvat kâkas, tâvad vitatya saḥ
jâlaṃ bhuvi, vikîrya 'atra vrîhîṅç, channo 'bhavat pumân. 60
tâvac ca Citragrîvâkhyaḥ pârâvata-patir bhraman
tatra 'âjagâma nabhasâ pârâvata-çatair vṛitaḥ. 61
sa vrîhi-prakaraṃ dṛishṭvâ jâle 'tra 'âhâra-lipsayâ
patitaḥ pâça-nikarair baddho 'bhût saparicchadaḥ. 62
tad dṛishṭvâ ca 'anugân sarvâṅç Citragrîvo jagâda saḥ:
«gṛihîtvâ cañcubhir jâlaṃ, kham utpatata vegataḥ!» 63
tatas «tathâ!» 'iti te jâlam âdâya 'utpatya vegataḥ,
kapotâ nabhasâ gantuṃ bhîtâḥ pârebhire 'khilâḥ, 64
so 'py utthâya 'ûrdhva-dṛig vigno lubdhakaḥ saṃnyavartata.
nirbhayo 'tha jagâda 'etâṅç Citragrîvo 'nuyâyinaḥ: 65
«mad-mitrasya Hiraṇyasya mûshakasya 'antikaṃ drutam
«vrajâmaḥ; sa imân pâçân chittvâ 'asmân mocayishyati.» 66
ity uktvâ so 'nugaiḥ sâkaṃ gatvâ tair jâla-karshibhiḥ,
mûshakasya vila-dvâraṃ gatvâ 'âkâçâd avâtarat. 67
«bho bho! Hiraṇya, niryâhi! Citragrîvo 'ham âgataḥ»,
ity âjuhâva taṃ tatra mûshakaṃ sa kapota-râṭ. 68
sa çrutvâ dvâra-mârgeṇa dṛishṭvâ taṃ ca 'âgataṃ tathâ
suhṛidaṃ, niryayâv âkhus tasmâc çata-mukhâd vilât. 69
upetya pṛishṭvâ vṛittântaṃ, saṃbhramât so 'pi mûshakaḥ
pârâvata-pateḥ pâçân sânugasya 'acchinat suhṛit. 70

chinna-pâçam tam âmantrya mûshakam vacanaiḥ priyaiḥ,
Citragrîvaḥ kham utpatya yayau so 'nucaraiḥ saha. 71
anvâgataḥ sa kâko 'tra Laghupâtî vilokya tat,
vila-pravishṭam tam, dvâram âgatya, 'uvâca mûshakam: 72
«Laghupâtî 'iti kâko 'ham; dṛishṭvâ tvâm mitra-vatsalam
«mitratvâya vṛiṇomi 'îdṛig-vipad-uddharaṇa-kshamam.» 73
tac çrutvâ 'bhyantarâd dṛishṭvâ mûshakas tam sa vâyasam
jagâda: «gaccha! kâ maitrî bhakshya-bhakshakayor?» iti. 74
tataḥ sa vâyaso 'vâdîc: «çântam! bhukte mama tvayi
«tṛiptiḥ kshaṇam syâd, mitre tu çaçvaj jîvita-rakshaṇam.» 75
ity-âdy uktvâ saçapatham kṛitvâ 'âçvâsam ca, tena saḥ
nirgatena 'akarot sakhyam âkhunâ saha vâyasaḥ. 76
sa mâṅsa-peçîr anaishîd âkhuḥ çâli-kaṇâny api;
ekatra saha bhuñjânau tasthatus tâv ubhau sukham. 77
ekadâ ca sa kâkas tam mitram mûshakam abravît:
«ito vidûre, mitra, 'asti vana-madhya-gatâ nadî, 78
«tasyâm Mantharako nâma kûrmaç ca 'asti suhṛid mama;
«tad-artham yâmi tat sthânam suprâpyâmisha-bhojanam. 79
«kṛicchrât prâpya iha 'âhâro, nityam vyâdha-bhayam ca me.»
ity uktavantam kâkam tam mûshako 'pi jagâda saḥ: 80
«saha iva tarhi vatsyâvo; naya tatra iva mâm api!
«mamâpy asti 'iha nirvedo, vakshye tatra iva tam ca te.» 81
iti-vâdinam âdâya cañcvâ tam sa Hiraṇyakam,
nabhasâ Laghupâtî tad yayau vananadî-tatam. 82
militvâ saha kûrmeṇa tatra Mantharakeṇa ca
kṛitâtithyena mitreṇa sa tasthau mûshakânvitaḥ. 83
kathântare ca kûrmâya tasmai svâgama-kâraṇam
Hiraṇya-sakhya-vṛittânta-yutam kâkaḥ çaçansa saḥ. 84
tataḥ sa kûrmas tam kṛitvâ mitram vâsasa-saṃstutam,
deça-nirvâsa-nirveda-hetum papraccha mûshakam. 85
tato Hiraṇyaḥ sa tayor ubhayoḥ kâka-kûrmayoḥ
çṛiṇvator nija-vṛittânta-katham etâm avarṇayat: — 86
Aham mahâ-vile tatra nagarâsanna-vartinî
vasan, râjakulâd hâram âniya 'asthâpayam niçi; 87
dṛiçyamânena hâreṇa tena jaṭâujasam ca mâm
samartham annâharaṇe mûshakâḥ paryavârayan. 88
atrântare ca tatra 'âsîṭ kaçcid asmad-vilântike
parivrâḍ maṭhikâm kṛitvâ nânâ-bhikshânna-vṛittikaḥ. 89
sa bhukta-çesham bhikshânnam naktam sthâpayati sma tat
bhikshâ-bhâṇḍa-stham alaṅghya-çaṅkau prâtar-jighatsayâ. 90
suptasya 'atra ca tasya 'aham, vilena 'antaḥ praviçya, tat
dattordhva-jhampo niḥçesham anaisham pratiyâmini. 91
kadâcit tatra tasya 'âgât suhṛit pravrâjako 'paraḥ,
bhuktottaram samam tena kathâm râtrau sa 'ca 'akarot. 92
tâvad netum pravṛitte 'nnam mayi, jarjarakeṇa saḥ
pravrâḍ avâdayad datta-karṇas tad bhâṇḍakam muhuḥ. 93

«kathâm âchidya kim idam karoshi?» 'iti sa tena ca
âgantunâ parivrâjâ prishṭaḥ pravrâṭ tam abhyadhât: 94
«iha me mûshakaḥ çatrur utpanno 'yam, sadaiva yaḥ
«api dûra-stham utplutya nayaty annam ito mama. 95
«tam trâsayâmi calayan jarjareṇa 'anna-bhâjanam.»
ity uktavantam pravrâjam parivrâṭ so 'paro 'bravît: 96
«lobho nâma 'esha jantûnâm doshâya; 'atra kathâm çṛiṇu: —
Tîrthâny aham bhraman prâpam ekam nagaram ekadâ, 97
tatra ca 'ekasya viprasya nivâsâya 'âviçam gṛiham.
sthite mayi sa vipraç ca vadati sma sva-gṛihinîm: 98
«kṛiçarân brâhmaṇa-kṛite parvany adya pacer!» iti.
«kutas te nirdhanasya 'etad?» ity avocac ca sâpi tam. 99
tataḥ sa vipro 'vâdît tâm: «priye, kârye 'pi saṃcaye,
«na 'atisaṃcaya-dhîḥ kâryâ; çṛiṇu ca 'atra kathâm imâm: — 100
'Vane kvâpi kṛitâkheṭo vyâdho yantrita-sâyakaḥ
âdhâya mâṅsam dhanushi prâdhâvat çûkaram prati. 101
tenaiva kâṇḍa-viddhena ca hataḥ potra-vikshataḥ
sa vyapadyata. tac ca 'atra dûrâd 'aikshata jambukaḥ. 102
sa ca 'âgatya kshudhârto 'pi cikîrshuḥ saṃcayâya tat
kroḍa-vyâdhâmishât kiṃcid na cakhâda 'atibhûyasaḥ. 103
bhoktum pravavṛite yat tu gatvâ, dhanushi yat sthitam,
tatkshaṇam ca 'uccalad-yantra-çara-viddho mamâra saḥ. — 104
«tad na 'atisaṃcayaḥ kârya», iti tena dvijena sâ
bhâryâ 'uktâ pratipadya 'etat, tilân prâkshipad âtape. 105
pravishṭâyâm gṛihaṃ tasyâm, prâçya çvâ tân adûshayat;
tato na kṛiçarân etân kaçcid mûlyâdinâ 'agrahît. — 106
«tad evaṃ na 'upabhogâya lobhaḥ, kleçâya kevalam;»
ity uktvâ punar âha sma pravrâḍ âgantuko 'tha saḥ: 107
«khanitram asti cet, tad me dîyatâm, yâvad adya vaḥ
«yuktyâ nivârayâmy etaṃ mûshakottham upadravam.» 108
tac çrutvâ tad-nivâsî sa pravrâṭ tasmai khanitrakam
dadâv, aham ca channa-sthas tad dṛishṭvâ prâviçam vilam. 109
tatas tena khanitreṇa pravrâḍ âgantuko 'tha saḥ
mat-saṃcâra-vilaṃ vîkshya, prârebhe khanitum çaṭhaḥ. 110
kramâc ca tâvad akhanat, palâyana-pare mayi,
yâvat taṃ prâpa tatra-stham hâraṃ me ca 'anya-saṃcayam. 111
«tejasâ tena tasya 'abhûd âkhos tad tâdṛiçam balam»,
ity âha sthâyinaṃ taṃ ca pravrâjaṃ mayi çṛiṇvati. 112
nîtvâ ca tad me sarvasvam, hâraṃ mûrdhni nidhâya ca,
âgantu-sthâyinau hṛishṭau pravrâjau svapataç ca tau. 113
prasuptayos tatas taṃ ca hartum mâṃ punar âgatam
prabudhya 'atâḍayad yashṭyâ pravrâṭ sthâyî sa mûrdhani. 114
tena 'ahaṃ vraṇito daivâd na mṛito vilam âviçam,
bhûyaç ca çaktir na 'abhûd me tad-annâharaṇa-plave. 115
artho hi yauvanaṃ puṃsâm, tad abhâvâc ca vârddhakam,
tena 'asya 'ojo balaṃ rûpam utsâhaç câpi hîyate. 116

atha 'âtma-mâtra-bharaṇe yatnavantam avekshya mâm
parityajya, gataḥ sarvaḥ sa mûshaka-paricchadaḥ. 117
avṛittikaṃ prabhuṃ bhṛityâ, apushpaṃ bhramaraàs tarum,
ajalaṃ ca saro haṅsâ muñcanty api ciroshitâḥ. — 118
«itthaṃ tatra cirodvignaḥ suhṛidaṃ Laghupâtinam
«pràpya 'etaṃ, kacchapa-çreshṭha, tvat-pàrçvam aham âgataḥ.» 119
evaṃ Hiraṇyakena 'ukte, kûrmo Mantharako 'bhyadhât:
«svam eva sthânam etat te; tad mâ, mitra, 'adhṛitiṃ kṛithâḥ! 120
«guṇino na videço 'sti, na saṃtushṭasya ca 'asukham,
«dhîrasya ca vipad nâsti, na 'asâdhyaṃ vyavasâyinaḥ.» 121
iti tasmin vadaty eva kûrme, Citrâṅga-saṃjñakaḥ
dûrato vyâdha-vitrasto mṛigas tad vanam âyayau. 122
taṃ dṛishṭvâ tasya dṛishṭvâ ca paççâd vyâdham anâgatam,
âçvâsitena teṇaiva sakhyaṃ kûrmâdayo vyadhuḥ. 123
nyavasaṅs te tatas tatra kâka-kûrma-mṛiga-'âkhavaḥ
parasparopacâreṇa sukhitâḥ suhṛidaḥ samam. 124
ekadâ kvâpi Citrâṅgaṃ cirâyantaṃ tam îkshitum
âruhya tarum, aikshishṭa Laghupâtî sa tad vanam. 125
dadarça ca nadî-tîre kâlapàçeṇa saṃyatam
Citràṅgam; avaruhya 'etad avadac ca 'âkhu-kûrmayoḥ. 126
tataḥ sammantrya, cañcvâ taṃ gṛihîtvâ 'âkhuṃ Hiraṇyakam,
Citrâṅgasya 'antikaṃ tasya Laghupâtî ninâya tam. 127
Hiraṇyakaç ca taṃ baddha-vidhuraṃ mûshako mṛigam
kshaṇâd amuñcad âçvâsya daçana-chinna-pâçakam. 128
tâvad Mantharako 'bhyetya nadî-madhyena kacchapaḥ
âruroha tataṃ teshâṃ nikaṭaṃ sa suhṛit-priyaḥ. 129
tatkshaṇaṃ sa kuto 'py etya lubdhakaḥ pâça-dâyakaḥ,
vidruteshu mṛigâdyeshu, labdhvâ taṃ kûrmam agrahît. 130
kshiptvâ ca jâlikântas taṃ, yâvad nashṭa-mṛigâkulaḥ
sa yâti, tâvad dṛishṭvâ 'etad dîrghadṛiçvâkhu-vâkyataḥ 131
mṛigo gatvâ tato dûre patitvâ 'âsîd mṛito yathâ,
kâkas tu mûrdhni tasya 'âsîc cakshushi pâtayann iva. 132
tad dṛishṭvâ sa gṛihîtaṃ taṃ vyâdho matvâ mṛigaṃ mṛitam
gantuṃ pravavṛite, nadyâs tate kûrmaṃ nidhâya tam. 133
yântaṃ dṛishṭvâ tam, abhyetya mûshakas tasya jâlikàm
kûrmasya so 'cchinat; tena mukto nadyâṃ papâta saḥ. 134
mṛigo 'pi nikaṭî-bhûtaṃ vyâdhaṃ vîkshya vikacchapam
utthâya sa palâyya 'agât; kâko 'py ârûḍhavâṅs tarum. 135
etya vyâdho 'tha kûrmaṃ taṃ bandha-cheda-palàyitam,
«aprâpyo bhaya-vibhrashṭa», evaṃ çocann agâd gṛiham. 136
tato milantî smà 'ekatra hṛishṭâḥ kûrmâdayo 'tra te,
mṛigas tu prîtimàn evaṃ kûrmâdîṅs trîn uvâca saḥ: 137
«puṇyavân asmi, yat prâptâ bhavantaḥ suhṛido mama,
«prâṇàn upekshya yair evaṃ mṛityor adya 'aham uddhṛitaḥ.» 138

evaṃ prâçaṅsatâ tena mṛigeṇa saha tatra te
anyonya-prîti-sukhitâḥ kâka-kûrmâdayo 'vasan. 139

«prajñayâ sâdhayanty evaṃ tiryañco 'pi samîhitam,
«prâṇair api na muñcanti te 'py evaṃ mitram âpadi. 140
«evaṃ ca preyasî mitreshv âsaktir; na 'aṅganâsu tâm
«îrshyâçrayatvâc çaṅsanti; tathâ ca çrûyatâṃ kathâ: 141

Nagare kvâpi ko 'py âsîd îrshyâvân purushaḥ, prabho!
babhûva tasya bhâryâ ca vallabhâ rûpaçâlinî. 142
aviçvasto na tâṃ jâtu mumoca 'ekâkinîṃ ca saḥ,
tasyâ hi çîla-vibhraṅçaṃ citrasthebhyo 'py açaṅkata. 143
kenâpy avaçya-kâryeṇa kadâcit sa pumân atha
sahaiva 'ādâya tâṃ bhâryâṃ prataṣthe vishayântaram. 144
mârge sa Bhillâm aṭavîm agre dṛishṭvâ ca, tad-bhayât
sthâpayitvâ gṛihe grâmya-vṛiddha-viprasya tâṃ yayau. 145
tatra sthitâ ca sâ dṛishṭvâ Bhillâṅs tena 'âgatân pathâ,
ekena yûnâ Bhillena saha dṛishṭvâ yayau tataḥ. 146
tena yuktâ ca tat-patnîṃ yathâ-kâmaṃ cacâra sâ
utkrânte 'rshyâlu-patikâ, bhagna-setur iva 'âpagâ. 147
tâvat sa tat-patiḥ kṛitvâ kâryam, âgatya taṃ dvijam
grâmyaṃ yayâce bhâryâṃ tâṃ; so 'pi vipro jagâda tam: 148
«na jâne 'haṃ, kva yâtâ sâ; jânâmy etâvad eva tu:
«Bhillâ iha 'âgatâ âsaṅs, taiḥ sâ nîtâ bhavishyati. 149
«sâ pallî nikaṭe ca 'iha; tatra tvaṃ vraja satvaram!
«tataḥ prâpsyasi tâṃ bhâryâm, anyathâ mâ matiṃ kṛithâḥ!» 150
ity uktas tena sa rudan nindan buddhi-viparyayam,
jagâma Bhilla-pallîṃ tâṃ, bhâryâṃ ca 'atra dadarça saḥ. 151
sâpi dṛishṭvâ tam abhyetya bhîtâ pâpâ taṃ abravît:
«na me dosho; 'haṃ ânîtâ Bhillena 'iha balâd», iti. 152
«âyâhi! tatra gacchâvo, yâvat kaçcid 'na paçyati»;
iti bruvâṇaṃ râgândhaṃ taṃ uvâça patiṃ ca sâ: 153
«tasya 'âgamana-velâ 'iyaṃ Bhillasya 'âkheṭa-gâminaḥ,
«âgataç ca 'anudhâvyaiva hanyât tvâṃ mâṃ ca sa dhruvam. 154
«tat praviçya guhâm etâṃ pracchannas tishṭha saṃprati!
«râtrau tu suptaṃ hatvâ taṃ yâsyâvo 'rbhayâv itaḥ.» 155
evaṃ tayâ 'uktaḥ çaṭhayâ praviçya 'âsîd guhâṃ sa tâm;
ko 'vakâço vivekasya hṛidi kâmândha-cetasaḥ? 156
sâ 'atha kustrî guhântaḥ-stham ânîtaṃ vyasanena tam
Bhillâya 'adarçayat tasmây âgatâya dinâtyaye. 157
sa ca nishkṛishya taṃ Bhillaḥ krûra-karmâ parâkramî
prâtar Devy-upahârârtham babandha sudṛidhaṃ tarau. 158
bhuktvâ ca, paçyatas tasya, râtrau tad-bhâryayâ saha
samam âsevya surataṃ sukhaṃ sushvâpa tad-yutaḥ. 159

taṃ dṛishṭvâ suptam îrshyâluḥ sa pumâṅs taru-saṃyataḥ
Caṇḍîṃ stutibhir abhyarcya yayau çaraṇam ârtitaḥ. 160
sâ 'âvir-bhûya varaṃ tasmai taṃ dadau, yena tasya saḥ
tat-khaḍgeṇaiva Bhillasya srasta-bandho 'cchinac çiraḥ. 161
«chi! 'idânîṃ hataḥ pâpo mayâ 'ayam», iti 'so 'tha tâm
prabodhya bhâryâṃ vakti sma, sâpy uttasthau suduḥkhitâ. 162
gṛihîtvâ tasya ca çiro Bhillasya 'alakshitaṃ, niçi
tataḥ pratasthe kustrî sâ patyâ tena saheṇaiva ca. 163
prâtaç ca nagaraṃ prâpya darçayantî çiro 'tra tat,
«bhartâ hato mama 'aneṇa!» cakranda 'âkramya taṃ patim. 164
tataḥ sa nîtas tad-yukto râjâgre pururakshibhiḥ;
pṛishṭas tatra yathâ-vṛittam îrshyâlus tad avarṇayat. 165
râjâ 'atha tattvam anvishya, chedayâmâsa kustriyaḥ
tasyâḥ karṇau ca nâsâṃ ca, tat-patiṃ ca mumoca tam. 166
sa muktaḥ sva-gṛihaṃ prâyât kustrî-sneha-grahojjhitaḥ.

«evaṃ hi kurute, deva, yoshid îrshyâ-niyantritâ, 167
«çikshayaty anya-purushâsaṃgam îrshyaiva hi striyaḥ;
«tad îrshyâm aprakâçyaiva rakshyâ nârî subuddhinâ. 168
«rahasyaṃ ca na vaktavyaṃ vanitâsu yathâ tathâ
«purusheṇa 'icchatâ kshemam, atra ca çrûyatâṃ kathâ: 169

Nâgaḥ kaçcit palâyya 'âsît kutracid gaṇikâ-gṛihe,
mânusham rûpam âsthâya Vainateya-bhayâd bhuvi. 170
gaṇikâ ca 'agrahîd bhâṭiṃ sâ hasti-çata-pañcakam,
sva-prabhâvâc ca tat tasyai sa Nâgaḥ pratyahaṃ dadau. 171
«kuto 'nvaham iyantas te vâraṇâ? brûhi, ko bhavân?»
iti nirbandhataḥ sâ 'atha taṃ papraccha vilâsinî. 172
«mâ vocaḥ kasyacit! Târkshya-bhayâd evam iha sthitaḥ
«Nâgo 'ham», iti vakti sma so 'pi tâṃ mâra-mohitaḥ. 173
sâ tad rahasi kuṭṭinyai çaçaṃsa gaṇikâ tataḥ.
atha Târkshyo jagac cinvann atra 'âgât purushâkṛitiḥ. 174
upetya kuṭṭinîṃ tâṃ ca jagâda: «tvat-sutâ-gṛihe
«aham adya vasâmy, ârye! bhâṭir me gṛihyatâm!» iti. 175
«iha Nâgaḥ sthito nityam ibha-pañcaçatîṃ dadat;
«tat kim ekâha-bhâṭyâ?» 'iti kuṭṭiny api jagâda tam. 176
tataḥ sa Garuḍo Nâgaṃ tatra sthitam avetya tam,
viveça 'atithi-rûpeṇa tad vâravanitâ-gṛiham. 177
tatra prâsâda-pṛishṭha-sthaṃ Nâgaṃ tam avalokya saḥ,
prakâçya 'âtmânam utpatya jaghâna ca jagâsa ca. 178

«ato na kathayet prâjño rahasyaṃ strîshv anargalam;»
ity uktvâ Gomukho mugdha-kathâṃ punar avarṇayat: 179

Tâmra-kumbhopama-çirâḥ ko 'py âsît khalatiḥ pumân,
sa ca mûrkho 'rthavânl loke lajjate sma kacair vinâ. 180
atha dhûrtas tam âgatya ko 'py uvâca 'upajîvakaḥ:
«eko 'sti vaidyo, yo vetti keçotpâdanam aushadham.» 181
etac çrutvâ tam âha sma: «tam ânayasi ced mama,
«tato 'haṃ tava dâsyâmi dhanaṃ vaidyasya tasya ca.» 182
evam uktavatas tasya dhanaṃ bhuktvâ cireṇa saḥ,
mugdhâya 'ânîtavân ekaṃ dhûrto dhûrta-cikitsakam. 183
upajîvya ciraṃ so 'pi khalvâṭaṃ taṃ, bhishak çiraḥ,
apâsya veshṭanaṃ, yuktyâ mugdhâya 'asmây adarçayat. 184
tad dṛishṭvâpy avimarçaḥ san vaidyaṃ keçârtham aushadham
taṃ yayâce sa jaḍa-dhîs; tato vaidyo 'bravît sa tam: 185
«khalvâṭaḥ svayam anyasya janayeyaṃ katham kacân?
«iti te, mûrkha, viloma darçitaṃ sva-çiro mayâ; 186
«tathâpi tvaṃ na vetsy eva, dhig!» ity uktvâ yayau bhishak.

«iti, deva, sadâ dhûrtâḥ krîḍanti jaḍa-buddhibhiḥ. 187
«evaṃ çrutaḥ keça-mugdhas, taila-mugdho niçamyatâm:

Mugdho 'bhût purushaḥ kaçcid bhṛityaḥ çishṭasya kasyacit. 188
sa tena svâminâ tailam ânetuṃ baṇijo 'ntikam
preshito jâtu, tat tasmât pâtre tailam upâdade. 189
taila-pâtraṃ gṛihîtvâ tad, âgacchañç ca 'atra kenacit
ûce mitreṇa: «raksha 'idaṃ taila-pâtraṃ! sravaty adhaḥ.» 190
tac çrutvâ vîkshitum adhaḥ pâtraṃ tat paryavartayat
sa mûḍhas, tena tat tailaṃ sarvaṃ tasya 'apatad bhuvi. 191
tad buddhvâ loka-hâsyo 'sau nirastaḥ svâminâ gṛihât.

«tasmât sva-buddhir mugdhasya varaṃ, na tv anuçâsanam. 192
«taila-mugdhaḥ çrutas, tâvad asthi-mugdho niçamyatâm:

Abhûd mûrkhaḥ pumân kaçcid, bhâryâ 'bhût tasya ca 'asatî. 193
sâ tasminn ekadâ patyau kâryâd deçântaraṃ gate,
datta-kartavya-çikshâṃ svâm âptâṃ karmakarîṃ gṛihe 194
ananya-dâsîṃ saṃsthâpya, nirgatya 'ekântatas tataḥ
yayâv upapater geham nirargala-sukhecchayâ. 195
atha 'âgataṃ tat-patiṃ sâ datta-çikshâ 'açru-gadgadam
karmakary avadad: «bhâryâ mṛitâ dagdhâ ca sâ tava» 196

ity uktvâ sâ çmaçânam ca nîtvâ tasmây adarçayat
asthîny anya-citâ-sthâni; tâny âdâya rudanç ca saḥ, 197
kṛitodako 'tha tîrtheshu prakshipya 'sthîni tâni ca,
prâvartata sa bhâryâyâs tasyâḥ çrâddha-vidhau jaḍaḥ. 198
sad-vipra ity upânîtam karmakaryâ tayaiva ca
tam eva bhâryopapatim çrâddha-vipram cakâra saḥ. 199
tena 'upapatinâ sâkam tad-bhâryâ 'bhyetya tatra sâ
udâra-veçâ bhuṅkte sma mishṭânnam mâsi mâsi tat. 200
«satî-dharma-prabhâveṇa bhâryâ te paralokataḥ
«paçya 'âgatya samam bhuṅkte brâhmaṇena svayam, prabho!» 201
iti karmakarî sâ tam avocat tat-patim yathâ,
tathaiva pratipede tat sarvam mûrkha-çiromaṇiḥ. 202

«vañcyante helayaiva 'evam kustrîbhiḥ saralâçayâḥ.
«çruto 'sthi-mugdhaç, caṇḍâla-kanyakâ çrûyatâm tvayâ: 203

Abhûd rûpavatî kâpi mugdhâ caṇḍâla-kanyakâ.
sârvabhauma-vara-prâptau saṃkalpam hṛidi sâ 'akarot. 204
sâ jâtu dṛishṭvâ râjânam nagara-bhrama-nirgatam
sarvottamam bhartṛi-buddher anuyâtum pracakrame. 205
tâvad âgât pathâ tena munis; tasya praṇamya saḥ
pâdau gajâvarûḍhaḥ san râjâ sva-bhavanam yayau. 206
tad dṛishṭvâ râjato 'py etam vicintya munim uttamam,
caṇḍâla-kanyâ râjânam muktvâ sâ munim anvagât. 207
muniḥ so 'pi vrajan dṛishṭvâ çûnyam agre Çivâlayam,
nyasta-jânuḥ kshitau tatra Çivam natvâ yayau tataḥ. 208
tad vîkshya sâ 'antyajâ matvâ muner apy uttamam Çivam,
bhartṛi-buddhyâ munim tyaktvâ devam tatraiva çiçriye. 209
kshaṇâc ca 'atra praviçya çvâ, devasya 'âruhya pîṭhikâm,
jaṅghâm utkshipya, jâter yat sadṛiçam tasya, tad vyadhât. 210
tad vilokya 'antyajâ matvâ devâc çvânam tam uttamam,
yântam tam eva 'anvagât sâ tyaktvâ devam paṭîcchayâ. 211
çvâ ca 'âgatyaiva caṇḍâla-gṛiham, paricitasya saḥ
caṇḍâla-yûnaḥ praṇayâl luloṭha 'ekasya pâdayoḥ. 212
tad âlokya 'uttamam matvâ çunaç caṇḍâla-putrakam,
sva-jâti-tushṭâ vavre sâ tam eva patim antyajâ. 213

«evam krita-padâd dûre patanti sva-pade jaḍâḥ.
«evam ca mûrkha-râjânam saṃkshepeṇa çṛiṇushva tam: 214

Mûrkhaḥ kaççid abhûd râjâ kṛipaṇaḥ koçavân api.
ekadâ jagaduç ca 'evam mantriṇas tam çubhaishiṇaḥ: 215

«dânaṃ harati, deva, 'iha durgatiṃ pâralaukikîṃ;
«tad dehi dânam! âyûṅshi bhaṅgurâṇi dhanâni ca.» 216
tac çrutvâ sa nṛipo 'vâdîd: «dânaṃ dâsyâmy ahaṃ tataḥ,
«durgatiṃ prâptam âtmânaṃ mṛito drakshyâmi ced iha.» 217
tataç ca 'antar hasantas te tûshṇîṃ âsata mantriṇaḥ.

«evaṃ na 'ujjhati mûḍho 'rthân, yâvad arthaiḥ sa na 'ujjhitaḥ. 218
«râja-bhautaḥ çruto, deva, madhye mitra-dvayaṃ çṛiṇu:

Babhûva Candrâpîḍâkhyaḥ Kânyâkubje mahîpatiḥ. 219
tasya 'abhavac ca Dhavalamukhâkhyaḥ ko 'pi sevakaḥ,
vahir bhuktvâ ca pîtvâ ca sadaiva prâviçad gṛiham. 220
«bhukta-pîtaḥ kuto nityam âyâsi?» 'iti ca bhâryayâ
pṛishṭaḥ sa jâtu Dhavalamukhas tâm eva 'abravît: 221
«suhṛit-pârçvâd ahaṃ çaçvad bhuktvâ pîtvâ ca, sundari,
«sadaiva 'âyâmi, yena 'asti loke mitra-dvayaṃ mama. 222
«Kalyâṇavarma-nâmâ 'eko bhojanâdy-upakâra-kṛit,
«dvitîyo Vîrabâhuç ca prâṇair apy upakâra-kṛit.» 223
evaṃ çrutvaiva Dhavalamukho 'sau bhâryayâ tayâ
ûce: «mitra-dvayaṃ tad me bhavatâ darçyatâm!» 'iti. 224
tato yayau sa tad-yuktas tasya Kalyâṇavarmaṇaḥ
gṛihaṃ; so 'pi mahârhais tam upacârair upâcarat. 225
anyedyuḥ sa yayau Vîrabâhor bhâryâ-yuto 'ntikam;
sa ca dyûta-sthitaḥ kṛitvâ svâgataṃ taṃ visṛishṭavân. 226
tato 'bravît sâ Dhavalamukhaṃ bhâryâ sakautukâ:
«Kalyâṇavarmâ mahatîṃ satkṛityâm akarot tava; 227
«kṛitaṃ svâgata-mâtraṃ tu bhavatâ Vîrabâhunâ.
«tad, âryaputra, mitraṃ taṃ manyase 'bhyadhikaṃ katham?» 228
tac çrutvâ so 'bravîd: «gaccha, mithyâ tau brûhy ubhau kramât:
««râjâ naḥ kupito 'kasmâd»», iti jñâsyasy atha svayam.» 229
ity uktâ tena gatvaiva sâ «tathâ!» 'iti tathaiva tat
Kalyâṇavarmaṇo 'vocat; sa çrutvâ ca jagâda tâm: 230
«bhavaty! ahaṃ baṇikputro; brûhi, râjñaḥ karomi kim?»
ity uktâ tena sâ prâyâd Vîrabâhor atha 'antikam; 231
tasmai tathaiva sâ 'açaṅsad râja-kopaṃ sva-bhartari.
sa çrutvaiva 'âyayau dhâvan gṛihîtvâ khaḍga-carmaṇî. 232
«mantribhir vâritaḥ kopâd râjâ 'asau, tad vraja!» 'iti tam
Vîrabâhuṃ ca Dhavalamukho 'tha prâhiṇod gṛiham. 233
«evaṃ tad antaraṃ, tanvi, mitrayor etayor mama;»
iti bhâryâ 'atha Dhavalamukhena 'uktâ tutosha sâ. 234

«ity anyad upacâreṇa mitram, anyat tu satyataḥ;
«tulye 'pi snigdhatâ-yoge, tailaṃ tailaṃ ghṛitaṃ ghṛitam.» 235

ity âkhyâya kathâm etâm mantrî mugdha-kathâ-kramât
Naravâhanadattâya Gomukho 'kathayat punaḥ: 236

Kaçcid mugdho 'dhvagas tîrtvâ kṛicchrât tṛishṇâturo 'tavîm,
nadîm prâpyâpi na papau, vîkshâmcakre paraṃ jalam. 237
«tṛishito 'pi pibasy ambhaḥ kiṃ na?» 'ity ukto 'pi kenacit,
«iyat kathaṃ pibâni?» 'iti manda-buddhir uvâca tam. 238
«kiṃ daṇḍayati râjâ tvâṃ, sarvaṃ pîtaṃ na cet tvayâ?»
iti tena 'upahasito 'py ambu mûḍhaḥ sa na 'apibat. 239

«evaṃ na çaknuvanti 'iha yad yat kartum açeshataḥ,
«yathâ-çakti na tasya 'aṅsam api kurvanty abuddhayaḥ. 240
«jala-bhaute çrute, deva, çrûyatâṃ putra-ghâty ayam:

Bahu-putro daridraç ca mûrkhaḥ kaçcid abhût pumân. 241
sa ekasmin mṛite putre dvitîyam abadhît svayam,
«kathaṃ bâlo 'yam ekâkî pathi dûre vrajed?» iti. 242
tataḥ sa nindyo hâsyaç ca deçâd nirvâsito janaiḥ.

«evaṃ paçuç ca mûrkhaç ca nirviveka-matî samau. 243
«çrutas tvayâ putra-ghâti, bhrâtṛi-bhautam imaṃ çṛiṇu:

Jana-madhye kathâḥ kurvan ko 'py âsît kvâpi mugdha-dhiḥ. 244
sa bhavyaṃ purushaṃ dûrâd dṛishṭvâ mûrkho 'bravîd idaṃ:
«esha me bhavati bhrâtâ, riktham asya haràmy ataḥ; 245
«ahaṃ tu kaçcid na 'etasya, tena na 'etad-ṛiṇaṃ mama.»
ity uktavân sa mûḍho 'tra pâshâṇân apy ahâsayat. 246

«evaṃ mûḍhasya mûḍhatvaṃ svârthândhasya 'aticitratâ.
«bhrâtṛi-bhaute çrute, deva, brahmacâri-sutaṃ çṛiṇu: 247

Kaçcit pitṛi-guṇâkhyâna-pravṛitta-sakhi-madhya-gaḥ
mugdhaḥ sva-pitur utkarshaṃ varṇayann evam abhyadhât: 248
«à bâlyâd brahmacârî me pitâ, na 'anyo 'sti tat-samaḥ.»
tac çrutvâ, «tvaṃ kuto jâta?» iti taṃ suhṛido 'bruvan. 249
«mânaso 'haṃ sutas tasya», 'ity evaṃ punar api bruvan
viçeshato vihasitaḥ sa tair jaḍa-çiromaṇiḥ. 250

«anyârûḍham vadanty evam asaṃbaddham jaḍâçayâḥ.
«brahmacâri-sutaṃ çrutvâ, çrûyatâṃ gaṇako 'py ayam: 251

Babhûva nâma gaṇakaḥ kaçcid vijñâna-varjitaḥ;
sa bhâryâ-putra-sahitaḥ sva-deçâd vṛitty-abhâvataḥ 252
gatvâ deçântaraṃ caiva, mithyâ-vijñânam âtmaṇaḥ
kṛitaka-pratyayena 'artha-pûjâṃ prâptum adarçayat: 253
parishvajya sutaṃ bâlaṃ sa taṃ sarva-janâgrataḥ
ruroda, pṛishṭaç ca janair evaṃ pâpo jagâda saḥ: 254
«bhûtaṃ bhavyaṃ bhavishyac ca jâne 'haṃ; tad ayaṃ çiçuḥ
«vipatsyate me divase saptame, tena rodimi.» 255
ity uktvâ tatra vismâpya lokaṃ, prâpte 'hni saptame,
pratyûsha eva suptaṃ sa vyâpâditavân sutam. 256
dṛishṭvâ 'atha taṃ mṛitaṃ bâlaṃ, saṃjâta-pratyayair janaiḥ
pûjito dhanam âsâdya, sva-deçaṃ svairam âyayau. 257

«ity artha-lobhâd mithyaiva vijñâna-khyâpaneçchavaḥ
«mûrkhâḥ putram api ghnanti, na rajyet teshu buddhimân. 258
«ayaṃ ca çrûyatâṃ mûrkhaḥ krodhanaḥ purushaḥ, prabho:

Vahiḥ-sthitasya kasyâpi puṃsaḥ kutrâpi çṛiṇvataḥ 259
abhyantare guṇân kaçcic çaçaṃsa svajanâgrataḥ.
tadâ ca 'eko 'bravît tatra: «satyaṃ sa guṇavân, sakhe! 260
«kiṃtu dvau tasya doshau staḥ, sâhasî krodhanaç ca yat.»
iti-vâdinam eva 'etaṃ vahir-vartî niçamya saḥ 261
pumân praviçya sahasâ, vâsasâ 'aveshṭayad gale.
«re jâlma! sâhasaṃ kiṃ me, krodhaḥ kaç ca mayâ kṛitaḥ?» 262
ity uvâca ca sâkshepaṃ pumân krodhâgninâ jvalan.
tato hasantas tatra 'anye tam ûcuḥ: «kiṃ bravîty asau? 263
«pratyaksha-darçita-krodha-sâhaso 'pi bhavân», iti.

«evaṃ sva-doshaḥ prakaṭo 'py ajñair, deva, na budhyate. 264
«idânîṃ çrûyatâṃ mugdhaḥ kanyâ-vardhayitâ nṛipaḥ:

Râjâ 'abhût ko 'pi; kanyâ-'ekâ surûpâ 'ajani tasya ca. 265
sa vardhayitu-kâmas tâm atisnehena satvaram
vaidyân ânîya nṛipatiḥ prîti-pûrvam abhâshata: 266
«sad-aushadha-prayogaṃ taṃ kaṃcit kûruta, yena me
«sutâ 'eshâ vardhate çighraṃ, sad-bhartre ca pradîyate.» 267
tac çrutvâ te 'bruvan vaidyâ upajîvayitum jaḍam:
«asty aushadham, ito dûrât tat tu deçâd avâpyate. 268

«ânayâmaç ca yâvat tat, tâvad, deva, sutâ tava
«adṛiçyâ, sthâpanîyâ 'eshâ; vidhânaṃ tatra hi 'îdṛiçam.» 269
ity uktvâ sthâpayâmâsuç channâṃ te tâṃ nṛipâtmajâm,
saṃvatsarân atra bahûn aushadha-prâpti-çaṅsinaḥ. 270
yauvanasthâṃ ca tâṃ prâptâm, aushadhena pravardhitâm
bruvâṇâ, darçayâmâsuḥ sutâṃ tasmai mahîbhṛite. 271
so 'pi tân pûrayâmâsa vaidyâṅs tushṭo dhanoccayaiḥ.

«iti vyâjâj jaḍa-dhiyo dhûrtair bhujyanta îçvarâḥ. 272
«ayaṃ ca 'âkarṇyatâm ardha-paṇopârjita-paṇḍitaḥ:

Abhûd nagara-vâsy ekaḥ pumân prajñâbhimânavân. 273
grâma-vâsî ca tasya 'ekaḥ pumân saṃvatsarâvadhi
bhṛitako vṛitty-asaṃtoshâd âpṛicchya sva-gṛihaṃ yayau. 274
gate tasmiṅç ca papraccha bhâryâṃ: «tanvi, gataḥ sa mâ
«tvattaḥ kiṃcid gṛihîtvâ?» 'iti, sâpy «ardha-paṇam» abhyadhât. 275
tato daça paṇân kṛitvâ pâtheyaṃ, sa nadî-taṭe
gatvâ sva-bhṛitakât tasmât tam ardha-paṇam ânayat. 276
tac ca 'artha-kauçalaṃ çaṅsan sa yayau loka-hâsyatâm.

«evaṃ bahu kshapayati svalpasya 'arthe dhanândha-dhîḥ. 277
«atha 'idânîm abhijñâna-kartâ ca çrûyatâm, prabho:

Kasyacid yânapâtreṇa mûrkhasya vrajato 'mbudhau 278
râjataṃ bhâjanaṃ hastâd apatat taj-jalântare.
sa tatra mûrkho 'bhijñânam âvartâdikam agrahît, 279
«âgacchann uddharishyâmi tad ito 'bdhi-talâd», iti.
pâraṃ prâpya 'ambudhes tîrṇo dṛishṭvâ 'âvartâdi, vâriṇi 280
mamajja bhâjanaṃ prâptum abhijñâna-dhiyâ muhuḥ;
pṛishṭaç ca 'uktâçayaḥ so 'nyair upâhasyata dhik-kṛitaḥ. 281

«evaṃ ca çṛiṇuta 'idânîṃ pratimâṅsa-pradaṃ nṛipam:

Mugdhaḥ ko 'pi nṛipo 'paçyat prâsâdâd dvâv adho narau 282
. . . . . .
. 283
tayor ekena ca hṛitaṃ mâṅsaṃ dṛishṭvâ mahânase,
pañca mâṅsa-palâny aṅgât tasya hartur vyakartayat. 284
utkṛitta-mâṅsaṃ krandantaṃ dṛishṭvâ taṃ patitaṃ bhuvi,
jâtânukampo râjâ 'asau pratihâraṃ samâdiçat: 285

«chinne pañcapalî-mâṅse na 'asya çâmyati sâ vyathâ;
«tad ato 'py adhikaṃ mâṅsam amushmai dîyatâm!» iti. 286
«kiṃ jîvati çiraç-chinno dattair uta çiraḥ-çataiḥ
«tasyâpi, deva?» 'ity uktvâ sa kshattâ gatvâ 'hasad vahiḥ, 287
taṃ samâçvâsya vaidyebhyaḥ kṛitta-mâṅsaṃ samarpayat.

«evaṃ mûḍha-prabhur vetti nigrahaṃ nâpy anugraham. 288
«iyaṃ ca 'âkarṇyatâṃ mandâ strî putrântara-kâṅkshiṇî:

Eka-putrîṃ striyaṃ kâṃcid anya-putrâbhikâṅkshayâ 289
pṛicchantîm abravît kâcit pâshaṇḍî kshudra-tâpasî:
«yo 'yaṃ putro 'sti te bâlas, taṃ hatvâ devatâ-baliḥ 290
«kriyate cet, tato 'nyas te niçcitaṃ jâyate sutaḥ.»
evaṃ tayâ 'uktâ yâvat sâ tat tathâ kartum icchati, 291
tâvad buddhvâ hitâ 'anyâ strî vṛiddhâ tâm avadad rahaḥ:
«haṅsi, pâpe, sutaṃ jâtam, ajâtaṃ prâptum icchasi! 292
«yadi so 'pi na jâtas te, tatas tvaṃ kiṃ karishyasi?»
ity avâryata sâ pâpâd âryayâ vṛiddhayâ tayâ. 293

«evaṃ patanty akâryeshu Çâkinî-saṃgatâḥ striyaḥ,
«vriddhopadeçena tu tâ rakshyante kṛita-yantraṇâḥ. 294
«ayam âmalakâṇ'etâ, deva, 'idânîṃ niçamyatâm:

Kasyâpy abhûd gṛihasthasya bhṛityaḥ kaççana mugdha-dhîḥ. 295
samâdiçad gṛihasthas taṃ bhṛityam âmalaka-priyaḥ:
«gaccha, 'ârâmât sumadhurâṇy ânaya 'âmalakâni me!» 296
ekaikaṃ daçana-chedena 'âsvâdya 'ânîtavân jaḍaḥ;
«âsvâdya madhurâṇy etâny ânîtâni, 'îkshatâṃ prabhuḥ!» 297
so 'bravît; so 'pi tâny ardhocchishṭâny âlokya kutsayâ
jahau gṛihapatis tena bhṛityena 'abuddhinâ samam. 298

«nishprajño nâçayaty evaṃ prabhor artham atha 'âtmanaḥ.
«antarâ ca 'atra çṛiṇuta bhrâtṛi-dvaya-kathâm imâṃ: 299

Brâhmaṇau bhrâtarâv âstâṃ pure Pâṭaliputrake,
Yajñasoma iti jyeshṭhaḥ, Kîrtisomo 'sya ca 'anujaḥ. 300
pitryaṃ ca 'abhûd dhanaṃ bhûri tayor brâhmaṇa-putrayoḥ.
Kîrtisomo nijaṃ bhâgaṃ vyâpârâdyair avardhayat, 301
Yajñasomas tu bhuñjâno dadaç câpy anayat kshayam.
tataḥ sa nirdhanî-bhûto nijâṃ bhâryâm abhâshata: 302

«priye, dhanâḍhyo bhûtvâ 'aham idânîṃ nirdhanaḥ katham
«vasâmi madhye bandhûnâṃ? tad videçaṃ çrayâvahe.» 303
«pâtheyena vinâ kutra yâva?» ity udite tayâ,
nirbandhaṃ sa yadâ cakre, tadâ bhâryâ tam âha sâ: 304
«avaçyaṃ yadi gantavyaṃ, tad gatvâ Kîrtisomataḥ
«mṛigayasva dhanaṃ kiṃcit pâtheyam anujâd!» iti. 305
tato gatvâ 'anujaṃ yâvat pâtheyaṃ taṃ sa mârgati,
tâvat tad-anujaḥ so 'tra jagade bhâryayâ svayâ: 306
«kshapita-sva-dhanâya 'asmai vayaṃ dadmaḥ kutaḥ kiyat?
«ya eva hi daridraḥ syât, sa eva 'asmân bhajishyati.» 307
çrutvâ 'etat Kîrtisomo 'sau bhrâtṛi-snehânvito 'pi san
na 'aicchad dâtuṃ kim apy asmai; kashṭâ kustrîshu vaçyatâ! 308
Yajñasomas tatas tûshṇîṃ gatvâ patnyai nivedya tat,
tayâ saha prasthitavân devaika-çaraṇas tataḥ. 309
gacchan prâpto 'ṭavîṃ daivâd nigîrṇo 'jagareṇa saḥ,
tad-bhâryâ ca tad âlokya cakranda patitâ bhuvi. 310
«kim ârandasi, bhadre, tvam?» iti mânusha-bhâshayâ
sâ tena 'ajagareṇa 'uktâ brâhmaṇî nijagâda tam: 311
«na krandâmi kathaṃ, yasmâd, mahâ-sattva, tvayâ mama
«duḥkhitâyâ videçe 'dya, hâ! bhikshâ-bhâjanaṃ hṛitam?» 312
tac 'çrutvâ 'ajagaro vaktrâd udgîrya 'asyai dadau mahat
svarṇa-pâtraṃ, «gṛihâṇa 'idaṃ bhikshâ-bhâṇḍam!» iti bruvan. 313
«ko, mahâbhâga, bhikshâṃ me dâsyaty asmin striyâ?» iti
uktas tayâ sad-brâhmaṇyâ jagâda 'ajagaraç ca saḥ: 314
«na dâsyaty arthito yo 'tra *bhikshâṃ te, tasya tatkshaṇam*
«çatadhâ yâsyati çiraḥ; *satyam etad vaco mama.*» *315*
tac çrutvâ brâhmaṇî sâ *tam uvâca 'ajagaraṃ satî:*
«*yady evaṃ, tat tvam eva 'atra bhartṛi-bhikshâṃ prayaccha me!*» *316*
ity ukta-mâtre brâhmaṇyâ satyâ, so 'jagaro mukhât
ujjagâra 'akshataṃ Yajñasomaṃ jîvantam eva *tam.* *317*
tam udgîryaiva, sapadi divyaḥ *so* 'jagaraḥ *pumân,*
paritushṭaç ca tau hṛishṭau *dampatî nijagâda* saḥ: 318
«ahaṃ Kâñcanavegâkhyo Vidyâdhara-mahîpatiḥ.
«so 'haṃ Gautama-çâpena prâpam âjagarîṃ gatim. 319
«sâdhvî-saṃvâda-paryantaḥ sa ca çâpo mama 'abhavat.»
ity uktvâ hema-pâtraṃ ca ratnair apûrya tatkshaṇam, 320
Vidyâdhareçvaro hṛishṭaḥ kham utpatya jagâma saḥ;
tau ca 'âyayatur âdâya ratnaughaṃ dampatî gṛiham. 321
tatra 'âsta Yajñasomo 'sâv akshayâpta-dhanaḥ sukham.

«sattvânurûpaṃ sarvasyâ dhâtâ sarvaṃ prayacchati. 322
«çrûyatâṃ nâpitasya 'artho, mugdho 'tra ca pumân ayam:

Karṇâṭaḥ ko 'pi bhûpaṃ svaṃ raṇe çauryâd atoshayat. 323

sa prasanno nṛipas tasmây abhîshṭaṃ dattavân varam;
tasyaiva nâpitaṃ vavre napuṅsaka-nibho bhaṭaḥ. 324

«sarvaç citta-pramâṇena sad asad vâ 'bhivâñchati.
«nakiṃcid-mârgaṇaṃ ca 'imam unmugdhaṃ çṛiṇuta 'dhunâ: 325

Kaççit pathi vrajan mûrkhaḥ çakaṭa-sthena kenacit
ûce: «samaṃ kurushva 'etac çakaṭaṃ me manâg!» iti. 326
«samaṃ karomi cet, tad me kiṃ dadâsi?» 'iti-vâdinam,
«na kiṃcit te dadâmi», 'iti çakaṭî nijagâda tam. 327
tataḥ sa mûrkhaḥ çakaṭaṃ samaṃ kṛitvaiva tasya tat,
«tad me na-kiṃcid dehi!» 'iti taṃ yayâce, sa ca 'ahasat. 328

«iti, deva, sadaiva hâsya-bhâvaṃ
«paribhâvaṃ ca janasya nindyatâṃ ca
«vipad-âspadatâṃ ca yânti mûḍhâ
«iha, santas tu bhavanti pûjanîyâḥ.» 329
evaṃ sa Gomukha-mukhoḳta-kathâ-vinodam
etaṃ niçamya sacivai rajanau sametaḥ,
viçrânti-hetum akhilasya jagat-trayasya
nidrâm iyâya Naravâhanadatta-devaḥ. 330

Taraṅga 62.

Tataḥ prâtaḥ samutthâya, pitur Vatseçvarasya saḥ
Naravâhanadatto 'tra vatsalasya 'antikaṃ yayau. 1
tatra Padmâvatî-devî-bhrâtari sva-gṛihât tataḥ
âgate Magadheçasya tanaye Siṅhavarmaṇi, 2
tat-svâgatakathâ-praçna-pravâdair vâsare gate,
Naravâhanadattaḥ svaṃ bhuktvâ mandiram âyayau. 3
tatra Çaktiyaçaḥ-sotkaṃ taṃ vinodayituṃ niçi
tataḥ sa Gomukho dhîmân imâm akathayat kathâm: 4

Babhûva kvâpi sacchâyo mahân nyagrodha-pâdapaḥ,
çakunta-çabdaiḥ pathikân viçrâmâya 'âhvayann iva. 5
tatra 'âsîd Meghavarṇâkhyaḥ kâka-râjaḥ kṛitâlayaḥ;
tasya 'Avamarda-nâmâ 'bhûd ulûkâdhipatî ripuḥ. 6

sa tasya kâka-râjasya tatra râtrâv ulûka-râṭ
etya kâkân bahûn hatvâ kṛitvâ paribhavaṃ yayau. 7
prâtaḥ sa kâka-râjo 'tra sabhâjya 'uvâca mantriṇaḥ
Uḍḍîvy-Âḍîvi-Saṃḍîvi-Praḍîvi-Cirajîvinaḥ: 8
«sa çatruḥ paribhûya 'asmân, labdha-laksho balî punaḥ
«âpated iha; tat tatra pratîkâro nirûpyatâm!» 9
tac çrutvâ 'abhâshata 'Uḍḍîvî: «çatrau balavati, prabho,
«anya-deçâçrayaḥ kâryas, tasyaiva 'anunayo 'thavâ.» 10
çrutvâ 'etad Âḍîvy âha sma: «sadyo na bhayaṃ apy adaḥ;
«parâçrayaṃ sva-çaktiṃ ca vîkshya kurmo yathâ-kshamam.» 11
tato jagâda Saṃḍîvî: «maraṇaṃ, deva, çobhanam,
«na tu praṇamanaṃ çatror, videçe vâpi jîvanam. 12
«yoddhavyaṃ tena sâkaṃ no gatvâ 'avaçena çatruṇâ.
«râjâ sahâyavân çûraḥ sotsâho jayati dvishaḥ.» 13
atha Praḍîvî vakti sma: «na jayyaḥ sa balî raṇe,
«saṃdhiṃ kṛitvâ tu hantavyaḥ saṃprâpte 'vasare punaḥ.» 14
Cirajîvî tato 'vâdît: «kaḥ saṃdhir? dûta eva kaḥ?
«âsrishṭi vairaṃ kâkânâm ulûkais: tatra ko vrajet? 15
«mantra-sâdhyam idaṃ, mantro mûlaṃ râjyasya ca 'ucyate.»
çrutvâ 'etat kâka-râjas taṃ so 'bravîc Cirajîvinam: 16
«vṛiddhas tvaṃ; vetsi cet, tad me brûhi tvaṃ, kena hetunâ
«kâkolûkasya vairitvaṃ? mantraṃ vakshyasy ataḥ param.» 17
tac çrutvâ kâka-râjaṃ taṃ Cirajîvî jagâda saḥ:
«vâg-dosho 'yaṃ; çrutâ kiṃ na gardabhâkhyâyikâ tvayâ? — 18

Kenâpi rajakena 'etya gardabhaḥ pushṭaye kriçaḥ
para-sasyeshu mukto 'bhûd, âchâdya dvîpi-carmaṇâ. 19
sa tâni khâdan «dvîpî» 'iti janais trâsâd na vâritaḥ.
ekena dadṛiçe jâtu kârshakena dhanur-bhṛitâ. 20
sa taṃ «dvîpî» 'iti manvânaḥ, kubjî-bhûya bhayânataḥ
kambalâveshṭita-tanur gantuṃ pravavṛite tataḥ. 21
taṃ ca dṛishṭvâ tathâ yântaṃ, «kharo 'yam» iti cintayan,
kharas taṃ sva-rutena 'uccair vyâharat sasya-poshitaḥ. 22
tac çrutvâ gardabhaṃ matvâ, tam upetya sa kârshakaḥ
abadhîc çara-ghâtena kṛita-vairaṃ svayâ girâ. — 23

«evaṃ vâg-doshato 'smâkam ulûkaiḥ saha vairitâ: —

Pûrvaṃ hy arâjakâ âsan kadâcid api pakshiṇaḥ. 24
te saṃbhûya 'ârabhante sma pakshirâjâbhishecanam
sarve kartum ulûkasya dhaukita-chatra-câmaram. 25
tâvac ca gaganâyâtas tad dṛishṭvâ vâyaso 'bravît:
«re mûḍhâḥ! santi no hansa-kokilâdyâ na kiṃ khagâḥ, 26
«yena krûra-dṛiçaṃ pâpam imam apriya-darçanam
«abhishiñcatha râjye 'smin? dhig ulûkam amaṅgalam! 27
«râjâ prabhâvavân kâryo, yasya nâmaiva siddhi-kṛit;
«tathâ ca çṛiṇuta, 'atra 'etâṃ kathâṃ vo varṇayâmy 'aham: — 28

Asti Candrasaro nâma mahad bhûri-jalaṃ saraḥ;
Çilîmukhâkhyas tat-tîre 'py uvâsa çaçakeçvaraḥ. 29

tatra 'avâgraha-çushke 'nya-nipâne gajayûthapaḥ
Caturdantâbhidhâno 'mbhaḥ pâtum âgât kadâcana. 30
tasya yûthena çaçakâ gâhamânena tatra te
Çilîmukhasya bahavaḥ çaça-râjasya cûrṇitâḥ. 31
tato gaja-patau tasmin gate, so 'tra Çilîmukhaḥ
duḥkhito Vijayaṃ nâma çaçaṃ prâha 'anya-saṃnidhau: 32
«labdhâsvâdo gajendro 'yaṃ punaḥ punar iha 'eshyati,
«niḥçeshayishyaty asmâṅç ca; tad upâyo 'tra cintyatâm! 33
«gaccha tasya 'antikaṃ! paçya yuktiḥ kâpy asti te, na vâ!
«tvaṃ hi kâryam upâyaṃ ca vetsi, vaktuṃ ca yuktimân. 34
«yatra yatra gatas tvaṃ hi, tatra tatra 'abhavac çubham.»
iti sa preshitas tena prîtas tatra yayau çanaiḥ. 35
mârgânusârât prâptaṃ ca vâraṇendraṃ dadarça tam;
«yathâ tathâ ca yuktaḥ syât saṃgamo balinâ», 'iti sah 36
çaço 'dri-çikharârûḍho dhîmâṅs tam avadad gajam:
«ahaṃ devasya Candrasya dûtas, tvâṃ ca 'evam âha saḥ: 37
«««çîtaṃ Candrasaro nâma nivâso 'sti saro mama;
«««tatra 'âsate çaçâs, teshâṃ râjâ 'ahaṃ, te ca me priyâḥ: 38
«««ata eva 'asmi Çîtâṅçuḥ Çaçî ca 'iti gataḥ prathâm.
«««tat saro nâçitaṃ, te ca çaçakâ me hatâs tvayâ. 39
«««bhûyaḥ kartâsi ced evaṃ, mattaḥ prâpnoshi tat-phalam.»»
etad dhûrtâc çaçâc çrutvâ gajendraḥ so 'bravîd bhayât: 40
«na 'evaṃ karishye bhûyo 'haṃ, mânyo me bhagavân Çaçî.»
«tad, ehi, darçayâmas te yâvat taṃ prârthaye, sakhe!» 41
ity ûcivân sa nâgendram ânîya saraso 'ntare
tatra tasmai çaçaç cândraṃ pratibimbam adarçayat. 42
taṭ dṛishṭvâ dûrato natvâ bhayât kampa-samâkulaḥ
vanaṃ dvipendraḥ sa yayau, bhûyas tatra ca na 'âyayau. 43
pratyakshaṃ tac ca dṛishṭvâ sa çaça-râjaḥ Çilîmukhaḥ,
saṃmânya taṃ çaçaṃ dûtam, avasat tatra nirbhayaḥ. — 44
ity uktvâ vâyaso bhûyaḥ pakshiṇas tân abhâshata:
«evaṃ prabhuḥ, sva-nâmnaiva yasya kaçcid na bâdhate. 45
«tad ulûko divândho 'yaṃ kshudro râjyaṃ kuto 'rhati?
«kshudraç ca syâd aviçvâsyas, tatra ca 'etâṃ kathâṃ çṛiṇu: — 46
Kadâcit kvâpi vṛikshe 'ham avasaṃ, tatra câpy adhaḥ
pakshî Kapiñjalo nâma vasati sma kṛitâlayaḥ. 47
sa kadâcid gataḥ kvâpi yâvad na divasân bahûn
âyâti, tâvat tad-nîḍaṃ tam etya çaçako 'vasat. 48
dinaiḥ Kapiñjalo 'tra 'âgât; tato 'sya çaçakasya ca,
«nîḍo me, tava na!» 'ity evaṃ vivâda udabhûd dvayoḥ. 49
nirṇetâraṃ tataḥ sabhyam anveshṭuṃ prasthitâv ubhau;
tâv ahaṃ kautukâd drashṭum anvagaccham alakshitaḥ. 50
gatvâ stokaṃ, saras-tîre 'hiṃsâ-dhṛita-mṛishâ-vratam
dhyânârdha-mîlita-dṛiçaṃ mârjâraṃ tâv apaçyatâm. 51
«etam eva na pṛicchâmaḥ kiṃ nyâyyam iha dhârmikam?»
ity uktvâ tau vidâlaṃ tam upetya 'evam avocatâṃ: 52

«çṛiṇu nau, bhagavan, nyâyyaṃ, tapasvî tvaṃ hi dhârmikaḥ.»
çrutvâ 'etad alpayâ vâcâ viḍâlas tau jagâda saḥ: 53
«na çṛiṇomi tapaḥ-kshâmo dûrâd, âyâta me 'ntikam!
«dharmo hy asamyag nirṇîto nihanty ubhaya-lokayoḥ.» 54
ity uktvâ 'âçvâsya tâv agram ânîya, sa viḍâlakaḥ
ubhâv apy abadhît kshudraḥ sâkaṃ çaçaka-piṅgalau. — 55
«tad evaṃ nâsti viçvâsaḥ kshudra-karmaṇi durjane;
«tasmâd ulûko râjâ 'ayaṃ na kartavyo 'tidurjanaḥ.» 56
ity uktâḥ pakshiṇas tena vâyasena, «tathâ!» 'iti te
abhishekam ulûkasya 'nivârya, 'itas tato yayuḥ. 57
«adya-prabhṛiti yûyaṃ ca vayaṃ ca 'anyonya-çatravaḥ;
«smara! yâmi»; 'ity ulûkas taṃ kâkam uktvâ krudhâ yayau. 58
kâko 'pi yuktaṃ uktaṃ tu matvâ, vigno 'bhavat kshaṇam;
vâg-mâtṛotpâditâsahya-vairaḥ ko na 'anutapyate? — 59
«evaṃ vâg-dosha-saṃbhûtaṃ vairaṃ naḥ kauçikaiḥ saha.»
ity uktvâ kâka-râjaṃ taṃ Cirajîvy avadat punaḥ: 60
«bahavo balinas te ca jetuṃ çakyâ na kauçikâḥ;
«bahavo 'pi jayanti 'iha, çṛiṇu ca 'atra nidarçanam: — 61

Châgaṃ krîtaṃ gṛihîtvâ 'anse grâmât ko 'pi vrajan dvijaḥ
bahubhir dadṛiçe mârge dhûrtaiç châgaṃ jihîrshubhiḥ. 62
ekaç ca tebhya âgatya tam uvâca sasaṃbhramam:
«brahman, katham ayaṃ skandhe gṛihîtaḥ çvâ tvayâ? tyaja!» 63
tac çrutvâ tam anâdṛitya sa dvijaḥ prâkramad yadâ,
tato 'nyau dvâv upetya 'agre tadvad eva tam ûcatuḥ. 64
tataḥ sasaṃçayo yâvad yâti châgaṃ nirûpayan,
tâvad anye trayo 'bhyetya tam evam avadan çanaiḥ: 65
«kathaṃ yajñopavîtaṃ ca çvânaṃ ca vahase samam?
«nûnaṃ vyâdho na vipras tvaṃ, hanasy anena çunâ mṛigân.» 66
tac çrutvâ sa dvijo dadhyau: «nûnaṃ bhûtena kenacit
«bhrâmito 'haṃ dṛiçaṃ hatvâ; sarve paçyanti kiṃ mṛishâ?» 67
iti viprah sa taṃ tyaktvâ châgaṃ, snâtvâ yayau gṛihaṃ,
dhûrtâç ca nîtvâ tam ajaṃ yathęccham samabhakshayan. — 68

ity uktvâ Cirajîvî taṃ vâyaseçvaram abravît:
«tad evaṃ, deva, bahavo balavantaç ca durjayâḥ. 69
«tasmâd bali-virodhe 'smin yad ahaṃ vacmi, tat kuru!
«kiṃcil-luñcita-pakshaṃ mâṃ kṛitvâ 'asyaiva taror adhaḥ, 70
«yûyaṃ girim imaṃ yâta, kṛitârtho yâvad emy aham.»
tac çrutvâ, taṃ «tathâ!» 'ity atra krudhâ 'iva 'ulluñcita-chadam 71
kṛitvâ 'adhas, taṃ girim prâyât kâka-râjaḥ sa sânugaḥ;
Cirajîvî tu tatra 'âsît patitvâ sva-taros tale. 72

tatas tatra 'âyayau râtrau sânugaḥ sa ulûka-râṭ
Avamardo, na ca 'apaçyat tatra 'ekam api vâyasam. 73
tâvat sa Cirajîvy atra mandaṃ mandaṃ virauty adhaḥ;
çrutvâ ca 'ulûka-râjas tam avatîrya dadarça saḥ. 74
«kas tvaṃ? kim evaṃ-bhûto 'si?» 'ity apricchat taṃ savismayaḥ.
tataḥ sa Cirajîvî taṃ rujâ 'iva 'alpa-svaro 'vadat: 75

«Cirajîvî 'ity aham tasya sacivo vâyasa-prabhoḥ;
«sa ca dâtum avaskandam aicchat te mantri-sammatam. 76
«tatas tad-mantriṇo 'nyâṅs tân nirbhartsya 'aham tam abruvam:
««yadi pricchasi mâm mantram, yadi ca 'aham matas tava, 77
««tad na kâryo balavatâ kauçikendreṇa vigrahaḥ;
««kâryas tv anunayas tasya, nîtim ced anumanyase.»» 78
«çrutvâ 'etac, ««çatru-paksho 'yam!»» iti krodhât prahṛitya me
«sa kâkaḥ svaiḥ samam mitrair mûrkho 'vasthâm imâm vyadhât. 79
«kshiptvâ ca mâm taru-tale, kvâpi sânucaro gataḥ.»
ity uktvâ Cirajîvî sa çvasann âsîd adho-mukhaḥ. 80
ulûka-râjaç ca tataḥ sa papraccha sva-mantriṇaḥ:
«kim etasya vidhâtavyam asmâbhiç Cirajîvinaḥ?» 81
tac çrutvâ Dîptanayano nâma mantrî jagâda tam:
«arakshyo rakshyate cauro 'py upakârî 'iti sajjanaiḥ: — 82

Tathâ hi pûrvam kvâpy âsîd baṇik kaçcit; sa kâm api
vṛiddho 'py artha-prabhâveṇa pariṇinye baṇik-sutâm. 83
sâ tasya çayane nityam jarâto 'bhût parâṅmukhî,
vyatîta-pushpa-kâlâ 'atra bhramarî 'iva taror vane. 84
ekadâ ca 'âviçac cauro niçi çayyâ-sthayos tayoḥ;
tam dṛishṭvâ sâ parâvṛitya tam âçlishyat patim bhayât. 85
tam abhyudayam âçcaryam matvâ yâvad nirîkshate
diças tatra baṇik, tâvat koṇe cauram dadarça tam. 86
«upakâry asi me, tat tvâm na bhṛityair ghâtayâmy aham;»
ity uktvâ so 'tha cauram tam rakshitvâ prâhiṇod baṇik. — 87

«evam rakshyo 'yam asmâkam Cirajîvy upakârakaḥ;»
ity uktvâ Dîptanayano mantrî tûshṇîm babhûva saḥ. 88
tato 'nyam Vakranâsâkhyam mantriṇam kauçikeçvaraḥ
sa pricchati sma: «kim kâryam? samyag vaktu bhavân!» iti. 89
Vakranâsas tato 'vâdîd: «rakshyo 'yam para-marma-vit;
«asmâkam etayor vairam çreyase svâmi-mantriṇoḥ. 90
«nidarçana-kathâm, deva, çrûyatâm, atra vacmi te: —

Kaçcit pratigraheṇa dve gâvau prâpa dvijottamaḥ. 91
tasya dṛishṭvâ 'atha cauras te gâvau netum amantrayat;
tattkâlam Râkshasaḥ ko 'pi tam aicchat khâditum dvijam. 92
tad-artham niçi gacchantau daivât tau caura-Râkshasau
militvâ 'anyonyam uktârthau tatra prayayatuḥ samam. 93
«aham dhenû harâmy âdau; tvad-gṛihîto hy ayam dvijaḥ
«supto yadi prabuddhas, tad hareyam go-yugam katham?» 94
«mâ 'evam! harâmy aham pûrvam vipram; no ced, vṛithâ mama
«bhaved go-khura-çabdena prabuddhe 'smin pariçramaḥ;» 95
iti praviçya tad vipra-sadanam caura-Râkshasau
yâvat tau kalahâyete, tâvat prâbodhi sa dvijaḥ. 96
utthâya 'âtta-kṛipâṇe ca tasmin Rakshoghna-jâpini
brâhmaṇe jagmatuç caura-Râkshasau dvau palâyitau. — 97

«evam tayor yathâ bhedo hitâya 'abhûd dvijanmanaḥ,
«tathâ bhedo hito 'smâkam kâkendra-Cirajîvinoḥ.» 98

ity ukte Vakranâsena, kauçikendraḥ sva-mantriṇam
taṃ sa Prâkârakarṇâkhyam apricchat; so 'py uvâca tam: 99
«Çirajîvy anukampyo 'yam âpannaḥ çaraṇâgataḥ;
«çaraṇâgata-hetoḥ prâk sva-mâṃsâny adadac Çiviḥ.» 100
Prâkârakarṇâc çrutvâ 'etat, sacivaṃ Krûralocanam
ulûka-râjaḥ papraccha; so 'pi tadvad abhâshata. 101
tato Raktâksha-nâmânaṃ sacivaṃ kauçikeçvaraḥ
tathaiva paripapraccha; so 'pi prâjño 'bravîd idam: 102
«râjann, apanayena 'etair mantribhir nâçito bhavân;
«pratîyante na nîtijñâḥ kritâvâdyasya vairiṇaḥ. 103
«mûrkho dṛishṭa-vyalîko 'pi vyâja-sântvena tushyati:» —
Tathâ hi takshâ ko 'py âsîd; bhâryâ 'abhût tasya tu priyâ. 104
tâṃ ca 'anya-purushâsaktâṃ takshâ buddhvâ 'anya-lokataḥ,
tattvaṃ jijñâsamânas tâṃ bhâryâm avadad ekadâ: 105
«priye, râjâjñayâ dûraṃ sva-vyâpârâya yâmy aham,
«tat tvayâ mama saktv-âdipâtheyaṃ diyatâm!» iti. 106
«tathâ!» 'iti datta-pâtheyas tayâ nirgatya gehataḥ,
saçishyo guptam âgatya tatraiva praviveça saḥ; 107
tad-adṛishṭas tu khaṭvâyâṃ tasthau çishya-yutas tale.
sâpy atha 'ânâyayat taṃ svaṃ tad-bhâryâ para-pûrusham. 108
tena sâkaṃ ca khaṭvâyâṃ ramamâṇâ, patiṃ padâ
spṛishṭvâ kathamcit taṃ, pâpâ mene tatra-stham eva tam. 109
kshaṇâc ca 'upapatis tatra vyâkulaḥ pricchati sma tâm:
«brûhi, priye, kim adhikaḥ priyo 'haṃ tava, kiṃ patiḥ?» 110
tac çrutvâ kûṭa-kuçalâ taṃ jâraṃ nijagâda sâ:
«priyo mama patis, tasya kṛite prâṇâṅs tyajâmy ahaṃ. 111
«idaṃ tu câpalaṃ strîṇâṃ sahajaṃ kriyate na kim?
«amedhyam api bhakshyaṃ syâd, na 'âsâṃ syur yadi nâsikâḥ.» 112
etat tasyâ vacaḥ çrutvâ kulaṭâyâḥ sa kṛitrimam,
tushṭaḥ çayyâ-talât takshâ nirgatyâ çishyam abhyadhât: 113
«dṛishṭaṃ tvayâ; 'atra sâkshî tvaṃ, mama bhaktâ 'iyaṃ îdṛiçî
«amum eva 'âçritâ kântaṃ; tad etâṃ mûrdhny ahaṃ vahe.» 114
ity uktvâ sahasâ 'utkshipya khaṭvâ-sthâv eva tâv ubhau,
saçishyaḥ sa jaḍo jâyâ-taj-jârau çirasâ 'avahat. — 115
«evaṃ pratyaksha-dṛishṭe 'pi doshe kapaṭa-sântvataḥ
«mûrkhas tushyati hâsyatvaṃ nirvivekaç ca gacchati. 116
«tad esha Cirajîvî te rakshyo na 'ari-parigrahaḥ,
«upekshito hy ayaṃ devaṃ hanyâd roga iva drutam.» 117
iti Raktâkshataḥ çrutvâ, kauçikendro 'bravît sa tam:
«kurvann asmad-hitaṃ sâdhuḥ prâpto 'vasthâm imâṃ ayam. 118
«tat kathaṃ syâd na samrakshyaḥ? kiṃ kuryâd ekakaç ca naḥ?»
iti tat sa niràcakre mantri-vâkyam ulûka-râṭ, 119
âçvâsayâmâsa ca taṃ vâyasaṃ Cirajîvinam.
tataḥ sa Cirajîvî tam ulûkeçaṃ vyajijñapat: 120
«kiṃ mama 'etad-avasthasya jîvitena prayojanam?
«tad me dâpaya kâshṭhâni, yâvad agniṃ viçâmy aham, 121

«ulûka-yoniṃ cá varaṃ prârthaye 'haṃ hutâçanât
«kartuṃ vâyasa-râjasya tasya vaira-pratikriyâm.» 122
ity uktavantaṃ vihasan Raktâksho 'tra jagâda tam:
«asmat-prabhoḥ prasâdât tvaṃ svastha eva, kim agninâ? 123
«na ca tvaṃ kauçiko bhâvî, yâvat kâkatvam asti te;
«yâdṛiço 'yaḥ kṛito dhâtrâ bhavet, tâdṛiça eva saḥ: — 124
Tathâ ca prâg muniḥ kaçcic çyena-hastâc cyutâṃ çiçum
mûshikâṃ prâpya kṛipayâ kanyâṃ cakre tapo-balât. 125
vardhitâm âçrame tâṃ ca sa dṛishṭvâ prâpta-yauvanâm
munir balavate dâtum icchann, âdityam âhvayat. 126
«baline ditsitâm etâṃ kanyâṃ parinayasva me!»
ity uvâca sa ca 'ṛishis taṃ; tatas taṃ so 'bravîd raviḥ: 127
«matto 'pi balavân meghaḥ, sa mâṃ sthagayati kshaṇât.»
tac çrutvâ visṛijya 'arkaṃ, megham âhûtavân muniḥ. 128
taṃ tathaiva ca so 'vâdît; tenâpy evam avâdi saḥ:
«matto 'pi balavân vâyur, yo nikshipati dikshu mâm.» 129
ity ukte tena ca munir vâyum âhvayati sma tam;
sa tathaiva ca tena 'uktas, tam evam avadad marut: 130
«mayâpi ye na câlyante, mattas te balino 'drayaḥ.»
çrutvâ 'etad ekaṃ çailendram âhvayad muni-sattamaḥ. 131
tathaiva yâvat taṃ vakti, tâvat so 'drir jagâda tam:
«mûshakâ balino matto, ye me chidrâṇi kurvate.» 132
iti krameṇa pratyukto daivatair jñânibhiḥ sa taiḥ,
maharṣhir âjuhâva 'ekaṃ mûshakaṃ vana-saṃbhavam. 133
«kanyâṃ vaha 'etâm!» ity uktas tena 'uvâca sa mûshakaḥ:
«kathaṃ pravekshyati vilaṃ mama 'eshâ? diçyatâm!» iti. 134
«pûrvavad mûshikâiva 'astu!» varam ity atha sa bruvan,
munis tâṃ mûshikâṃ kṛitvâ tasmai prâyacchad âkhave. — 135
«evaṃ sudûraṃ gatvâpi yo yâdṛik, tâdṛig eva saḥ;
«tad ulûko na jâtu tvaṃ, Cirajîvin, bhavishyasi.» 136
ity uktaç Cirajîvî sa Raktâkshena vyacintayat:
«nîtijñasya na ca 'etasya râjñâ 'anena kṛitaṃ vacaḥ! 137
«çeshâ mûrkhâ ime sarve, tat kâryaṃ siddham eva me.»
iti saṃcintayantaṃ tam âdâya Cirajîvinam, 138
avicâryaiva Raktâksha-vâkyaṃ tadbâla-garvitaḥ,
ulûka-râjaḥ sa yayâv Avamardo nijaṃ padam. 139
Cirajîvî ca tad-datta-mâṃsâdy-açana-poshitaḥ
tat-pârçva-stho 'cireṇaiva varhî 'iva 'abhût supakshatiḥ. 140
ekadâ tam ulûkendram avadad: «deva, yâmy aham,
«âçvâsya kâka-râjaṃ tam ânayâmi svam âspadam, 141
«yena râtrau nipatya 'adya yushmâbhiḥ sa nihanyate,
«ahaṃ bhañjâmi ca 'etasya tvat-prasâdasya nishkṛitim. 142
«yûyaṃ tṛiṇâdyair âchâdya dvâraṃ, nîḍa-guhântare
«divâ tad-âpâta-bhayât sarve tishṭhantu rakshitâḥ.» 143
ity uktvâ tṛiṇa-parṇâdi-channa-dvâra-guhâgamân
kṛitvâ 'ulûkân, yayau pârçvaṃ Cirajîvî nija-prabhoḥ, 144

tad-yuktaç ca 'àyayâv âtta-vahni-dîpta-citolmukaḥ
cañcvâḷ pralambitaikaika-kàshṭhikaiḥ saha vâyasaiḥ. 145
âgatyaiva 'dîvândhânâm teshâm channam triṇâdibhiḥ
ulûkânâm guhâ-dvâram jvâlayâmâsa vahninâ. 146
prâkshipat tadvad ekaikas tadânîm tâç ca kâshṭhikâḥ,
samidhya 'agnim dadâha 'atra tân ulûkân sarâjakân. 147
vinâçya çatrûn kâkendras tad-yukto 'tha tutosha saḥ,
samam kâka-kulena 'âgâd nijam nyagrodha-pâdapam. 148
tatra 'âkhyâya dvishad-madhye vâsa-vṛittântam âtmanaḥ,
kâkendram Meghavarṇam tam Cirajîvy abravîd idam: 149
«Raktâksha eva sad-mantrî tasya 'abhût tvad-ripoḥ, prabho!
«tasyaiva 'akurvatâ vâkyam madândhena 'asmy upekshitaḥ. 150
«yad asya 'akâraṇam matvâ vacanam na 'akaroc çathaḥ,
«ataḥ so 'panayî mûrkho mayâ viçvâsya vañcitaḥ, 151
«vyâjânuvṛityâ viçvâsya maṇḍûkâ ahinâ yathâ: —
Vṛiddhaḥ kaçcit sukham prâptum açaktaḥ purushâçraye 152
bhekân ahiḥ saras-tîre tasmiṅs tasthau viniçcalaḥ.
tathâ sthitam ca tam bhekâḥ papracchur dûra-vartinaḥ: 153
«brûhi, kim pûrvavad na 'asmân açnâty adya bhavân iha?»
iti pṛishṭas tadâ bhekais sa taiḥ provâca pannagaḥ: 154
«mayâ brâhmaṇa-putrasya maṇḍûkam anudhâvatâ
«bhrântyâ dashṭo vata 'angushṭhaḥ; sa ca pañcatvam âyayau; 155
«tat-pitrâ ca 'asmi çâpena bhekânâm vâhanî-kṛitaḥ.
«tad yushmân katham açnâmi? pratyuta 'aham vahâmi vaḥ.» 156
tac çrutvâ tatra bhekânâm râjâ vâha-samutsukaḥ
jalâd uttîrya tat-pṛishṭham ârohad gata-bhîr mudâ. 157
tatas tam vâhana-sukhair âvarjya sacivair yutam,
kṛitvâ 'avasannam âtmânam, uvâca sa sakaitavaḥ: 158
«âhâreṇa vinâ, deva, na gantum aham utsahe;
«tad me dehy açanam! bhṛityo hy avṛittir vartate katham?» 159
tac çrutvâ bheka-râjas tam avocad vâhana-priyaḥ:
«kâṅçcit parimitâṅs tarhi bhuṅkshva me 'nucarân!» iti. 160
tataḥ kramât sa maṇḍûkân ahiḥ sveccham abhakshayat,
tad-vâhanâbhimânândhaḥ sehe bheka-patiḥ sa tat. — 161
«evam madhya-pravishṭena mûrkhaḥ prâjñena vañcyate.
«mayâpy anupraviçya 'evam, deva, tvad-ripavo hatâḥ. 162
«tasmâd nîti-vidâ râjñâ bhavitavyam kṛitâtmanâ,
«yathecchaṃ bhujyate bhṛityair hanyate ca parair jaḍaḥ. 163
«çrîr iyam ca sadâ, deva, dyûta-lîlâ 'iva sacchalâ,
«vâri-vîcî 'iva capalâ, madirâ 'iva vimohinî; 164
«sâ dhîrasya sumantrasya râjño nirvyasanasya ca
«viçeshajñasya sotsâhâ pâça-baddhâ 'iva tishṭhati. 165
«tad idânîm avahitas tvam vidvad-vacane sthitaḥ
«nihatârâti-sukhitaḥ çâdhi râjyam akaṇṭakam!» 166
ity ukto mantriṇâ Meghavarṇaḥ sa Cirajîvinâ
sammânya tam kâka-râjaç cakre râjyam tathaiva tat. 167

ity uktvâ Gomukho bhûyo Vatseça-sutam abhyadhât:
«tad evaṃ prajñayâ râjyaṃ tiryagbhir api bhujyate; 168
«nishprajñâs tv avasîdanti lokopahâsitâḥ sadâ:

Tathâ ca jaḍa-dhîr bhṛityo babhûva 'âdhyasya kasyacit. 169
so 'jânann api tasya 'aṅge «jânâmi» 'ity abhimânataḥ
sphâraṃ dadau, maurkhya-balât prabhos tvacaṃ apâṭayat. 170
tatas tena parityaktaḥ svâminâ 'avasasâda saḥ.

«ajânâno haṭhât kurvan prâjñaṃmânî vinaçyati. 171
«idaṃ ca çrûyatâm anyad:

Mâlave bhrâtarâv ubhau
viprâv abhûtâm; advaidhaṃ tayoḥ pitryaṃ abhûd dhanaṃ. 172
vibhajyamâne ca 'arthe 'sminn, ûnâdhika-vivâdinau
stheyî-kṛita upâdhyâyaç chândasas tâv abhâshata: 173
«vastu vastu same dve dve ardhe kṛitvâ vibhajyatâṃ
«yuvâbhyâṃ, yena vâṃ na syâd ûnâdhika-kṛitaḥ kaliḥ.» 174
tac çrutvâ veçma-çayyâdi-bhâṇḍaṃ sarvaṃ paçûny api,
ekam ekaṃ dvidhâ kṛitvâ, mûḍhau vibhajataḥ sma tau. 175
ekâ dâsî tayor âsît, sâpi tâbhyâṃ dvidhâ kṛitâ.
tad buddhvâ daṇḍitau râjñâ sarvasvaṃ tâv ubhâv api. 176

«dvau lokau nâçayanty evaṃ mûrkhâ mûrkhopadeçataḥ;
«tasmâd mûrkhân na seveta prâjñaḥ, seveta paṇḍitân. 177
«asaṃtosho 'pi doshâya, tathâ ca 'idaṃ niçamyatâm:

Âsan pravrâjakâḥ kecid bhikshâ-saṃtosha-pîvarâḥ. 178
tân dṛishṭvâ purushâḥ kecid anyonyaṃ suhṛido 'bruvan:
«aho! bhikshâçino 'py ete pînâḥ pravrâjakâ!» iti. 179
ekas teshu tato 'vâdît: «kautukaṃ darçayâmi vaḥ;
«ahaṃ kṛiçî-karomy etân bhuñjânân api pûrvavat.» 180
ity uktvâ sa nimantrya 'etân kramât pravrâjakân gṛihe
ekâhaṃ bhojayâmâsa shaḍrasâhâram uttamam. 181
te 'tha mûrkhâs tad-âsvâdaṃ smaranto, bhaiksha-bhojanam
na tathâ 'bhilâshanti sma, tena durbalatâṃ yayuḥ. 182
tataḥ pradarçya suhṛidâṃ dṛishṭvâ tat-saṃnidhau ca tân
pravrâjakâṅs tad-âhâra-dâyî sa purusho 'bravît: 183

«tadà bhaikshena samtushtâ hrishta-pushtà ime 'bhavan,
«adhunâ tad-asamtoshâ duhkhàd durbalatàm gatàh. 184
«tasmât prâjñah sukham vàñchan samtoshe sthàpayed manah,
«loka-dvaye 'py asamtosho duhsahâçrànta-duhkha-dah.» 185
iti tena 'nuçishtâs te suhrido dushkritâspadam
asamtosham jahuh; kasya sat-samgo na bhavec çubhah? 186

«ayam suvarna-mugdhaç ca, deva, 'idânîm niçamyatàm:

Pumàn kaççij jalam pâtum tadàgam agamad yuvà. 187
sa jadò naukaha-sthasya svarna-cùdasya pakshinah
suvarna-varnam tatra 'mbhasy apaçyat pratibimbakam. 188
suvarnam iti matvâ tad grahîtum praviveça tam
tadàgam, na ca tat prâpa drishta-nashtam cale jale. 189
âruhya 'âruhya ca jale sa tat paçyan, praviçya tat
punah punas tadâgântar jighrikshur, na 'âpa kimcana. 190
pitrâ 'atha svena drishto 'tha prishto ninye grihaṃ jadah,
adrishtvâ pratimàm toye khagam vidrâvya bodhitah. 191

«nirvimarçâ mrishâ-jñânair muhyanty evam abuddhayah,
«upahâsyâh pareshâm ca sveshâm çocyâ bhavanti ca. 192
«ayam ca 'anyo mahâ-mûrkha-vrittânto 'tra niçamyatàm:

Kasyâpy ushtro 'vasanno 'bhûd bhâreṇa banijo 'dhvani. 193
sa bhrityàn abravît: «kamcid ushtram gatvâ 'anyam ânaye
«krîtvâ 'aham, yo 'sya karabhasya 'ardham bhârâd ito haret. 194
«meghâgame yathâ vastra-petâsv etâsu na spriçet
«ambhaç carmâni, yushmàbhis tathâ kàryam iha sthitaih.» 195
ity ushtra-pârçve 'vasthâpya bhrityàns tasmiṅs tato gate
banijy, akasmâd unnamya prârebhe varshitum ghanah. 196
«tathà kàryam, yathà na 'ambhah petâ-carma hi samspriçet,
«iti nah svâminà proktam», ity âlocya 'atha te jadàh 197
krishtvà vastrâni petâbhyas, tais te tâny abhyaveshtayan
carmâni; tena vastrâni vineçus tena vàrinâ. 198
«pàpâh! kim adbhih? sakalo vastraugho nâçito 'mbhasà!»
ity âgato 'tha sa banik kruddho bhrityàn abhàshata. 199
«tvayaiva 'âdishtam udakât petâ-carmâbhirakshanam;
«doshas tatra ca ko 'smàkam?» iti te 'pi tam abhyadhuh. 200
«carmasv ârdreshu naçyanti vastràni, 'iti mayà 'uditam;
«vastrànàm eva rakshârtham uktam vo, na tu carmanàm:» 201

ity uktvâ ca 'anya-karabha-nyasta-bhâro baṇik tataḥ
sa gatvâ sva-gṛihaṃ, bhṛityân sarvasvaṃ tân adaṇḍayat. 202

«evam ajñâna-hṛidayâ mûrkhâḥ kṛitvâ viparyayam
«ghnanti svârthaṃ parârthaṃ ca, tâdṛig dadati ca 'uttaram. 203
«ayaṃ ca 'apûpaka-mugdhaḥ saṃkshepeṇa niçamyatâm:

Krîṇâti sma 'adhvagaḥ kaçcit paṇena 'ashtâv apûpakân; 204
teshâṃ ca yâvat shaḍ bhuṅkte, tâvad mene na tṛiptatâm,
saptamena 'atha bhuktena tṛiptis tasya 'udapadyata. 205
tataç cakranda sa jaḍo: «mushito 'smi! na kiṃ mayâ
«esha eva 'âdito bhukto 'pûpo, yena 'asmi tarpitaḥ? 206
«nâçitâḥ kiṃ vṛithaiva 'anye mayâ haste na kiṃ kṛitâḥ?»
iti çocan kramât tṛiptim ajñânâd jahase janaiḥ. 207

«. . . . . .
«. 208

Kaçcid dâso hi baṇijâ mûrkhaḥ kenâpy abhaṇyata:
«rakshes tvaṃ vipaṇî-dvâraṃ, kshaṇaṃ gehaṃ viçâmy aham.» 209
ity uktavati yâte 'smin baṇiji, dvâra-paṭṭakam
vipaṇîto gṛihîtvâ 'anise dâso drashṭum agâd naṭam; 210
âgacchaṅç ca tato dṛishṭvâ baṇijâ tena bhartsitaḥ,
«tvad-uktaṃ rakshitaṃ dvâraṃ mayâ 'idam», iti so 'bravît. 211

«ity anarthâya çabdaika-paro tâtparya-vij jaḍaḥ.
«evaṃ ca mahisha-mugdham apûrvaṃ çṛiṇuta 'adhunâ: 212

Kasyacid mahishaḥ kaiçcid grâmyair grâmasya vâhyataḥ
nîtvâ vaṭa-tale châtvâ vâṭe vyâpâdya bhakshitaḥ. 213
tena gatvâ 'atha vijñapto mahisha-svâminâ nṛipaḥ
grâmyân ânâyayâmâsa sa tân mahisha-bhakshakân. 214
tat-samakshaṃ sa râjâgre mahisha-svâmy abhâshata:
«taḍâga-nikaṭe, deva, nîtvâ vaṭa-taror adhaḥ 215
«ebhir me mahisho hatvâ bhakshitaḥ paçyato jaḍaiḥ.»
tac çrutvâ 'anyeshu eko vṛiddha-mûrkho 'bravîd idam: 216
«taḍâga eva nâsty asmin grâme na ca vaṭaḥ kvacit;
«mithyâ vakty esha; mahishaḥ kva hato bhakshito 'sya vâ?» 217
çrutvâ 'etad mahisha-svâmî so 'bravîd: «nâsti kiṃ vaṭaḥ
«taḍâgaç ca sa pûrvasyâṃ diçi grâmasya tasya vaḥ? 218

«ashṭamyâṃ ca sa yushmâbhir bhakshito mahisho 'tra me.»
ity uktas tena sa punar vriddha-mûrkho 'bravîd idam: 219
«pûrvà dig eva nâsty asmad-grâme nâpy ashṭamî tithiḥ.»
etac çrutvà hasan ràjà tam âha 'utsàhayan jaḍam: 220
«tvaṃ satya-vàdî, na 'asatyaṃ kiṃcid vadasi, tad mama
«satyaṃ brûhi, sa yushmàbhiḥ kiṃ bhukto mahisho na và?» 221
etac çrutvà jaḍo 'vàdid: «mṛite pitari vatsaraiḥ
«tribhir jàto 'smi, tenaiva çikshito 'smy ukti-pàṭavam; 222
«tad asatyaṃ, mahàràja, na kadâcid vadàmy aham:
«bhukto 'sya mahisho 'smàbhir; anyad vakti mṛishà hy asau.» 223
çrutvà 'etat sànugo hâsaṃ ràjà roddhuṃ sa na 'açakat,
niryàtya mahishaṃ tasya, tâṅç ca grâmyàn adaṇḍayat. 224

«ity aguhyaṃ nigûhante, guhyaṃ prakaṭayanti ca
«maurkhyâbhimânena 'àdàtuṃ mûrkhâḥ pratyayaṃ àtmani.» 295

Kaṃcid daridraṃ gṛihiṇî caṇḍî mûrkham abhàshata:
«prâtar pitṛi-gṛihaṃ yâsyâmy, utsave 'smi nimantṛitâ. 226
«tat tvayâ 'ûtpala-mâlâ 'ekâ na 'ânîtâ cet kuto 'pi me,
«tad na bhâryâ 'asmi te, nâpi bhartâ mama bhavàn», iti. 227
tatas tad-arthaṃ râtrau sa ràjakîya-saro yayau,
tat-pravishṭaç ca, «ko 'si?» 'iti dṛishṭvâ 'apṛicchyata rakshibhiḥ. 228
«cakrâhvo 'smi», 'iti ca vadan baddhvâ nîtaḥ, prage sa taiḥ
ràjâgre pṛicchyamânaç ca cakravàka-rutaṃ vyadhàt. 229
tataḥ sa ràjñà kathitaḥ svayaṃ pṛishṭo 'nubandhataḥ
mûrkhaḥ kathita-vṛittànto mukto dîno dayàlunà. 230

Kaççic ca mûḍha-dhîr vaidyaḥ kenâpy ûce dvijanmanà:
«kakudaṃ mama putrasya kubjasya 'abhyantaraṃ naya!» 231
etac çrutvà 'abravîd vaidyo: «daça dehi paṇân mama;
«dadàmi te daçaguṇân, sâdhayàmi na ced idam.» 232
evaṃ kṛitvà paṇaṃ, tasmàd gṛihîtvà tân paṇân dvijàt,
sa taṃ svedâdibhiḥ kubjaṃ arujat kevalaṃ bhishak; 233
na ca 'açakat spashṭayitum, dadau daçaguṇân paṇân;
ko hi kubjaṃ ṛijû-kartum çaknuyâd iha mànusham? 234

«hàsâya 'evam açakyârtha-pratijñâna-vikatthanam,
«tad îdṛiçair mûḍha-mârgaiḥ saṃcareta na buddhimân.» 235
iti bhadra-mukhât sa Gomukhâkhyât
sacivàd mugdha-kathâṃ niçamya râtrau,
Naravàhanadatta-ràjaputraḥ
umatir nîtimate tutosha tasmai. 236

abhajac ca sa tat-kathâ-vinodâc
çakanaiḥ Çaktiyaçaḥ-samutsuko 'pi,
çayanîyam upâgato, 'tha nidrâm
savayobhiḥ sahito nijair vayasyaiḥ. 237

Taraṅga 63.

Tataḥ prâtaḥ prabuddhas tâm sa Çaktiyaçasaṃ priyâm
Naravâhanadatto 'tra dhyâyan vyâkulatâṃ yayau; 1
tad-vivâhâvadhes çesham mâsasya yuga-saṃnibham
manvâno, na ratiṃ lebhe navoḍhotkena cetasâ. 2
tad buddhvâ Gomukha-mukhât, snehât tasya pitâ 'ntikam
Vatsarâjaḥ sva-sacivân prâhiṇot sa-Vasantakân. 3
tad-gauravâtta-dhairye ca tasmin Vatseçvarâtmaje,
vidagdho Gomukho mantrî Vasantakam uvâca tam: 4
«yuvarâja-manas-tushṭi-karîm, ârya Vasantaka,
«vicitrâṃ kâṃcid âkhyâhi kathâm abhinavâm!» iti. 5
tato Vasantako dhîmân kathâṃ vaktuṃ pracakrame:

Mâlave Çrîdharo nâma prakhyâto 'bhûd dvijottamaḥ. 6
utpadyete sma tasya dvau sadṛiçau yamajau sutau,
jyeshṭho Yaçodharo nâma, tasya Lakshmîdharo 'nujaḥ. 7
yauvana-sthau ca tau vidyâ-prâptaye bhrâtarâv ubhau
deçântaraṃ pratasthâte sahitau pitṛi-saṃjñayâ. 8
kramât pathi vrajantau ca prâpatus tau mahâṭavîm
ajalâm ataruchâyâṃ saṃtapta-sikatâ-citâm. 9
tayâ yântau pariklântau saṃtâpena tṛishâ ca tau
ekaṃ saphalaṃ sachâyaṃ sâyaṃ samprâpatus tarum. 10
mûle tasya taroç ca 'ekâṃ vâpîṃ pṛithag apaçyatâm
çîtala-svaccha-salilâṃ kamalâmoda-vâsitâm. 11
tasyâṃ snâtvâ, kṛitâhârau pîta-çîtâmbu-nirvṛitau,
çilâpaṭṭopavishṭau ca kshaṇaṃ viçrâmyatâḥ sma tau. 12
astaṃgate ravau saṃdhyâm upâsya, prâṇinâṃ bhayât
netuṃ niçâṃ bhrâtarau taṃ tâv âruruhatus tarum. 13
niçâmukhe ca tatra 'adho vâpyâs tasyâ jalântarât
udgacchanti sma purushâ bahavaḥ paçyatos tayoḥ. 14
teshâṃ ca 'âçodhayat kaçcid bhûmiṃ, tâṃ kaçcid âlipat,
kaçcic ca tatra pushpâṇi pañca-varṇâny avâkirat, 15
kaçcit kanaka-paryaṅkam ânîya 'tra nyaveçayat,
kaçcit tastâra tasmiṅç ca tûlikâṃ pracchadottarâm, 16

kecit pushpâṅgaràgâdi pânam âhàram uttamam
ânîya sthâpayâmâsur ekadeçe taros tale. 17
tatra vâpî-talât tàsmâd rûpeṇa jita-Manmathaḥ
udagât purushaḥ khadgî divyâbharaṇa-bhûshitaḥ. 18
tasmiṁs tatra 'àsanâsîne klipta-mâlyânulepanâḥ
sarve parijanâs tasyâṃ vâpyâm eva mamajjire. 19
atha 'ujjagâra sa mukhâd ekàṃ bhavyâkṛitiṃ priyâm
vinîta-veçâṃ maṅgalya-mâlâbharaṇa-dhâriṇîm, 20
dvitîyâṃ ca 'atirûpâḍhyâṃ sadvastrâbharaṇojjvalâm;
te ca bhârye ubhe tasya, paçcimâ vallabhâ punaḥ. 21
tato 'tra ratna-pâtrâṇi nyasya, pâtra-dvaye tayoḥ
bhartuḥ sapatnyâç ca 'âhâraṃ ca 'upânayat satî. 22
tayor bhuktavatoḥ, sâpi bubhuje; so 'tha tat-patiḥ
paryaṅka-çayanaṃ bheje tayâ sàkaṃ dvitîyayâ. 23
anubhûya rati-krîḍâ-sukhaṃ nidràṃ jagâma saḥ,
âdyâ ca bhâryâ sà tasya pàda-saṃvâhanaṃ vyadhât. 24
dvitîyâ sâpy anidraiva tasya 'abhùc çayane priyâ.
dṛishṭvâ 'etat tau vipra-sutau taru-sthâv ûcatur mithaḥ: 25
«ko 'yaṃ syâd? avatîrya 'etat pâda-saṃvâhikâm imâm
«etasya kila pṛicchâvaḥ; sarve hy avikṛitâ amî.» 26
avatîrya 'atha tau yâvad âdyâṃ tâm upasarpataḥ,
Yaçodharaṃ tayos tàvad dvitîyâ sâ dadarça tam. 27
utthâya çayanât patyuḥ suptasya 'uddàma-câpalâ,
tam upetya surûpaṃ sâ, «màṃ bhajasva!» 'ity abhâshata. 28
«pâpe! tvaṃ para-dârâ me, tava 'ahaṃ para-pûrushaḥ;
«tat kim evaṃ bravîshi?» 'iti tena 'uktâ sâ 'abravît punaḥ: 29
«tvâdṛiçânâṃ çatena 'ahaṃ saṃgatâ; kiṃ bhayaṃ tava?
«na cet pratyeshi, paçya 'etad aṅgulîya-çataṃ mama! 30
«ekaikam aṅgulîyaṃ hi hṛitam ekaikato mayâ.»
ity uktvâ svâñcalât tasmây aṅgulîyâny adarçayat. 31
tato Yaçodharo 'vâdît: «saṃgacchasva çatena vâ
«lakshena vâ, mama tvaṃ tu mâtâ; na 'ahaṃ tathâ-vidhaḥ.» 32
evaṃ nirâkṛitâ tena sâ prabodhya patiṃ krudhâ,
Yaçodharaṃ taṃ saṃdarçya, jagâda rudatî çathâ: 33
«anena pâpmanâ, supte tvayy, ahaṃ dhvaṅsitâ balât.».
tac çrutvaiva sa uttasthau khadgam âkṛishya tat-patiḥ. 34
atha 'àdyâ sà satî bhâryâ taṃ gṛihîtvaiva pâdayoḥ
abravîd: «mâ kṛithâ mithyâ pàpaṃ! çṛiṇu vaco mama: 35
«anayâ pâpayâ dṛishṭvâ tvat-parçvotthitayâ hathât
«arthito 'yaṃ, vaco na 'asyâḥ sâdhus tat pratyapadyata. 36
««mâtâ mama tvam»», ity uktvâ yad anena nirâkṛitâ,
«prâbodhayad amarshâ tvâṃ badhâya 'etasya kopataḥ. 37
«anayâ mat-samakshaṃ ca, râtrishv iha tarau sthitâḥ
«hṛitâṅgulîyakâ bhuktâḥ çata-saṃkhyàḥ, prabho, 'dhvagâḥ. 38
«dvesha-saṃbhâvana-bhayâd mayâ na 'uktaṃ tu jâtu te,
«adya tvat-pâpa-bhîtyâ 'evam avàcyam aham abruvam. 39

«vastrâñcale 'ṅgulîyâni paçya 'asyâḥ, pratyayo na cet.
«na ca 'esha me satî-dharmo, yad bhartary anṛitaṃ vacaḥ; 40
«satîtva-pratyayâya 'imaṃ prabhâvaṃ paçya me, prabho!»
ity uktvâ bhasma cakre sâ taruṃ taṃ krodha-vikshitam, 41
prasâda-dṛishṭaṃ ca punas taṃ pûrvâbhyadhikaṃ vyadhât.
tad dṛishṭvâ sa cirâd bhartâ tushṭas tâm upagûḍhavân. 42
nirâsa ca dvitîyâṃ tâṃ, chittvâ nâsâṃ, kugehinîm,
aṅgulîyâni saṃprâpya tad-vastrântât sa tat-patiḥ. 43
kshamayâmâsa kila, taṃ dṛishṭvâ 'adhyayana-pâṭhakam,
Yaçodharaṃ bhrâtṛi-yutaṃ, sanirvedo jagâda ca: 44
«bhârye hṛidi nidhâya 'ete rakshâmi 'îrshyâ-vaçât sadâ,
«tathâpy eshâ na çakitâ pâpâ 'ekâ rakshituṃ mayâ. 45
«vidyutaṃ kaḥ sthirî-kuryât? ko rakshec capalâṃ striyam?
«sâdhvî yadi paraṃ svena çîlena 'ekena rakshyate, 46
«tad rakshitâ sâ bhartâraṃ rakshyaṃ ubhaya-lokataḥ;
«yathâ 'anayâ çâpa-vara-kshamayâ 'adya 'asmi rakshitaḥ. 47
«etat-prasâdât kulaṭâ-saṃgamo 'pagato mama,
«na ca 'upanatam atyugraṃ sad-vipra-badha-pâtakam.» 48
ity uktvâ sa tam aprâkshîd upaveçya Yaçodharam:
«âgatau sthaḥ kutaḥ? kutra vrajathaḥ? kathyatâm!» iti. 49
tato Yaçodharas tasmâi sva-vṛittântaṃ nivedya saḥ,
viçvâsaṃ prâpya papraccha tam apy evaṃ kutûhalât: 50
«na rahasyaṃ, mahâbhâga, yadi, tad brûhi me 'dhunâ,
«kas tvam? îdṛiça-bhoge 'pi kiṃ ca te jâlavâsitâ?» 51
tac çrutvâ, «çrûyatâṃ! vacmi», 'ity uktvâ sa purushas tadâ
jala-vâsî sva-vṛittântam evaṃ vaktuṃ pracakrame: 52
«Himavad-dakshiṇo deçaḥ Kâçmîrâkhyo 'sti, yaṃ vidhiḥ
«svarga-kautûhalaṃ hartuṃ martyânâm iva nirmame; 53
«yatra vismṛitya Kailâsa-Çvetadvîpa-sukha-sthitim,
«svayaṃbhuvau sthâna-çatâny adhyâsâte Hara-'Acyutau; 54
«Vitastâ-jala-pûto yaḥ çûra-vidvajjanâkulaḥ
«ajeyaç chala-doshâṇâṃ dvishatâṃ balinâm api: 55
«tatra 'ahaṃ Bhavaçarmâkhyo gràma-vâsî kila 'abhavam
«dvijâti-putraḥ sâmânyo dvi-bhâryaḥ pûrva-janmani. 56
«so 'haṃ kadâcit saṃjâta-saṃstavo bhikshubhiḥ saha
«uposhaṇâkhyaṃ niyamaṃ tac-çâstroktaṃ gṛihîtavân. 57
«tasmin samâpta-prâye ca niyame, çayane mama
«pâpâ haṭhâd upetya 'ekâ bhâryâ suptavatî kila. 58
«turye tu yâme, vismṛitya tad-vrata-nishevaṇam,
«nidrâ-mohât tayâ sâkaṃ rataṃ sevitavân ahaṃ. 59
«tanmâtra-khaṇḍite tasmin vrate, 'haṃ jala-pûrushaḥ
«iha 'adya jâtas, te dve ca bhârye jâte ihâpi me, 60
«ekâ sâ kulaṭâ pâpâ, dvitîyâ 'iyaṃ pativratâ.
«khaṇḍitasyâpi tasya 'îdṛik prabhâvo niyamasya me, 61
«jâtiṃ smaràmi yad, yac ca râtrau bhogâ mama 'îdṛiçâḥ,
«yadi na 'akhaṇḍayishyaṃ tam, idaṃ syâd me na janma tat.» 62

ity âkhyâya sva-vṛittântam, atithî tâv apûjayat
sa mishṭa-bhojanair divya-vastraiç ca bhrâtarâv ubhau. 63
tato 'sya sâ satî bhâryâ pûrva-vṛittam avetya tat,
vinyasya jânunî bhûmâv, induṃ paçyanty abhâshata: 64
«bho lokapâlâḥ! satyaṃ ced ahaṃ sâdhvî pativratâ,
«tad ambu-vâsa-mukto 'dya svargaṃ yâtv esha me patiḥ!» 65
ity uktavatyâm eva 'syâṃ, khâd vimânam avâtarat;
tad-ârûḍhau ca tau svargaṃ dampatî saha jagmatuḥ. 66
asâdhyaṃ satya-sâdhvînâṃ kim asti hi jagattraye?
tau ca viprau tad âlokya vismayaṃ yayatuḥ param. 67
nîtvâ ca râtri-çeshaṃ tam, prabhâte sa Yaçodharaḥ
Lakshmîdharaç ca viprau tau bhrâtarau prasthitau tataḥ. 68
sâyaṃ ca nirjanâraṇye vṛiksha-mûlam avâpatuḥ,
jala-prepsû ca tasmât tau vṛikshâc çuçruvatur giram: 69
«he viprau! tishṭhataṃ tâvad! aham adya karomi vâm
«snânânna-pânair âtithyâṃ, gṛihaṃ me hy âgatau yuvâm.» 70
ity uktvâ vyaramad vâk ca; jajñe tatra 'mbu-vâpikâ,
avatasthe ca tat-tîre vicitraṃ pâna-bhojanam. 71
«kim etad?» iti sâçcaryau tatas tau dvija-putrakau
snâtvâ vâpyâṃ yathâ-kâmam âhârâdy atra cakratuḥ. 72
tataḥ saṃdhyâm upâsya, 'etau yâvat taru-tale sthitau,
tâvac ca kânta-purushas taros tasmâd avâtarat. 73
sa ca 'bhivâditas tâbhyâṃ vihita-svâgataḥ kramât
upavishṭo dvijâtibhyâṃ, «ko bhavân?» ity apṛicchyata. 74
tataḥ sa purusho 'vâdît: «purâ 'ahaṃ durgato dvijaḥ
«abhûvaṃ; tasya me jâtâ daivâc çramaṇa-saṃgatiḥ. 75
«kurvaṅs tad-upadishṭaṃ ca jâtu vratam uposhaṇam,
«çaṭhena sâyaṃ kenâpi bhojito 'smi balât punaḥ. 76
«tena 'ahaṃ khaṇḍitât tasmâd vratâj jâto 'smi Guhyakaḥ;
«pûrṇaṃ yady akarishyaṃ, tad abhavishyaṃ suro divi. 77
«evaṃ mayâ 'uktaḥ svodanto; yuvâṃ kathayataṃ tu me,
«kuto yuvâṃ? kim etâṃ ca pravishṭau stho marusthalîm?» 78
tac çrutvâ so 'bravît tasmai sva-vṛittântaṃ Yaçodharaḥ.
tatas tau brâhmaṇau Yakshaḥ punar evam abhâshata: 79
«yady evaṃ, tad ahaṃ vidyâḥ sva-prabhâvâd dadâmi vâm;
«kṛita-vidyau gṛihaṃ yâtaṃ! videça-bhramaṇena kim?» 80
ity uktvâ sa dadau tâbhyâṃ vidyâs, tau ca tadaiva tâḥ
tat-prabhâvâj jagṛihatuḥ; so 'tha Yaksho jagâda tau: 81
«ekâm idânîṃ yâce 'haṃ bhavadbhyâṃ guru-dakshiṇâm;
«yuvâbhyâṃ mat-kṛite kâryaṃ vratam etad uposhaṇam: 82
«satyâbhibhâshaṇaṃ, brahmacaryaṃ, deva-pradakshiṇam,
«bhojanaṃ bhikshu-velâyâṃ, manasaḥ saṃyamaḥ, kshamâ: 83
«eka-râtraṃ vidhâya 'etad arpaṇîyaṃ phalaṃ mayi,
«pûrṇa-vrata-phalaṃ yena divyatvaṃ prâpnuyâm aham.» 84
ity ûcivân vinamrâbhyâṃ tâbhyâṃ Yakshas «tathâ!» 'iti saḥ
viprâbhyâṃ pratipannârthas tatraiva 'antardadhe tarau. 85

tau ca 'aprayâsa-siddhârthau prabṛishṭau bhrâtarâv ubhau
râtrim nîtvâ parâvṛitya svam eva 'âjagmatur gṛiham. 86
tatra 'âkhyâya sva-vṛittântam, ânandya pitarau nijau,
uposhaṇa-vratam tat tau Yaksha-puṇyâya cakratuḥ. 87
atha 'etya sa gurur Yaksho vimâna-stho jagâda tau:
«yushmat-prasâdâd devatvam prâpto 'smy uttîrya yakshatâm. 88
«tad âtmârtham idam kâryam yuvâbhyâm api tad vratam,
«bhavitâ yena devatvam dehânte yuvayor iti. 89
«akshiṇârthâv idânîm ca varâd mama bhavishyatha.»
ity uktvâ sa vimânena Kâmacârî yayau divam. 90
tato Yaçodharo Lakshmîdharaç ca bhrâtarâv ubhau
kṛitvâ vratam tat prâptârtha-vidyâv âstâm, yathâ-sukham. 91

«evam dharma-pravṛittânâm, çîlam kṛicchre 'py amuñcatâm,
«devatâ api rakshantyaḥ kurvanti 'ishṭârtha-sâdhanam.» 92
ittham Vasantakâkhyâta-kathâdbhuta-vinoditaḥ
Vatseçvara-sutaḥ, prepsuḥ sa Çaktiyaçasam priyâm, 93
âhâra-samaye pitrâ samâhûtas tad-antikam
Naravâhanadatto 'tha yayau sva-sacivaiḥ saha. 94
atha 'anurûpam bhuktvâ ca tatra sâyam sva-mandiram
vayasyaiḥ sa nijaiḥ sâkam âyayau Gomukhâdibhiḥ. 95
tatra tam Gomukho bhûyo vinodayitum abravît:
«çrûyatâm! imam anyam vo, deva, 'âkhyâmi kathâ-kramam: 96

Âsîd Valîmukho nâma paribhrashṭaḥ sva-yûthataḥ
uḍumbara-vane tîre vâridher vânareçvaraḥ. 97
tasya bhakshayato hastâc cyutam ekam uḍumbaram
jaghâsa çiçumâro 'tra vârirâçi-jalâçrayaḥ. 98
tat-phalâsvâda-hṛishṭaç ca sa pracakre kalam ravam,
yad-rasât sa bahûny asmai phalâni kapir akshipat. 99
tathaiva ca kshipan nityam phalâni sa, tathaiva ca
çiçumâro rutam cakre; jajñe sakhyam tatas tayoḥ. 100
tena 'anvaham taṭa-sthasya jala-stho nikaṭe kapeḥ
çiçumâro dinam nîtvâ, sa sâyam sva-gṛiham yayau. 101
jñâtârthâ tasya bhâryâ ca sadâ viraha-dam divâ
kapi-sakhyam anicchantî mândya-vyâjam açiçriyat. 102
«brûhi, priye kim asvâsthyam tava? kena ca çâmyati?»
ity ârtas tâm sa papraccha çiçumârah priyâm muhuḥ. 103
nirbandha-pṛishṭâpi yadâ na sâ prativaco dadau,
rahasya-jñâ sakhî tasyâs tadâ tam pratyabhâshata: 104
«yady api tvam na kurushe, na 'icchaty eshâ, tathâpy aham
«bravîmi; vibudhaḥ khedam janânâm nihnute katham? 105
«sa tâdṛig asyâ bhâryâyâs tava 'utpanno mahâ-gadaḥ,
«vinâ vânara-hṛitpadma-yûsham na çamam eti yaḥ.» 106

ity uktaḥ sa priyâ-sakhyâ çiçumâro vyacintayat:
«kashṭaṃ! vânara-hṛitpadmaṃ kutaḥ saṃprâpnuyâm aham? 107
«sakhyuḥ karomi ced droham, kapes, tat kiṃ mama 'ucitam?
«sâdhyâ kim athavâ bhâryâ prâṇebhyo 'py adhika-priyâ?» 108
ity âlocya sa tâṃ bhâryâṃ çiçumâro jagâda saḥ:
«tarhy ânayâmy akhaṇḍaṃ te kapiṃ; kiṃ dûyase, priye?» 109
ity uktvâ sa yayau tasya mitrasya nikaṭaṃ kapeḥ;
kathâ-prasaṅgam utpâdya tam evam avadat kapim: 110
«adyâpi na, sakhe, dṛishṭaṃ gṛihaṃ bhâryâ ca me tvayâ;
«tad ehi, tatra gacchâvo viçrâmâya 'ekam apy ahaḥ. 111
«bhujyate yatra na 'anyonyaṃ gṛiham etya nirargalam,
«pradarçyante na dârâç ca, kaitavaṃ tatra sauhṛidam.» 112
iti pratârya, jaladhâv avatârya 'avalambya ca
vânaraṃ çiçumâras taṃ, gantuṃ pravavṛite 'tra saḥ. 113
gacchantaṃ taṃ sa dṛishṭvâ ca vânaraç cakitâkulam,
«sakhe, 'nyâdṛiçam adya tvâṃ paçyâmi», 'iti sa pṛishṭavân. 114
nirbandhena 'atha pṛicchantaṃ matvâ hasta-sthitaṃ ca tam,
plavaṅgamaṃ jagâda 'evaṃ çiçumâro jaḍâçayaḥ: 115
«asvasthâ me sthitâ bhâryâ, sâ ca pathyopayogi mâm
«yâcate kapi-hṛitpadmaṃ: tena 'adya vimanâḥ sthitaḥ.» 116
çrutvâ 'etat sa vacas tasya kapiḥ prâjño vyacintayat:
«hanta! 'etad-artham ânîtaḥ pâpena 'aham iha 'amunâ. 117
«aho! strî-vyasanâkrânto mitra-drohe 'yam udyataḥ!
«kiṃ vâ dantaiḥ sva-mâṅsâni bhûta-grasto na khâdati?» 118
ittham saṃcintya taṃ prâha çiçumâraṃ sa vânaraḥ:
«yady evaṃ, tat tvayâ 'etad me kiṃ na 'uktaṃ prathamaṃ, sakhe? 119
«âgamishyâmy âdâya svaṃ hṛidayaṃ tvat-priyâ-kṛite,
«vasoḍumbara-vṛikshe hi tad idânîṃ mama sthitam.» 120
tac çrutvâ çiçumâras tam ârto mûrkho 'bravîd idam:
«tarhy etad ânaya, 'ehi, tvam uḍumbara-taror!» iti. 121
ânināya 'ambudhes tîraṃ çiçumâraḥ punaḥ sa tam;
tatra tena 'Antakena 'iva muktaḥ sa ca kapis tataṃ 122
utplutya, 'âruhya vṛikshâgraṃ, çiçumâram uvâca tam:
«gaccha, re mûrkha! hṛidayaṃ dehâd bhavati kiṃ pṛithak? 123
«mayâ 'evaṃ mocito hy âtmâ, na ca 'atra 'eshyâmy ahaṃ punaḥ.
«kim atra na çrutâ, mûrkha, gardabhâkhyâyikâ tvayâ? — 124
Âsîd gomâyu-sacivaḥ siṃhaḥ ko 'pi vane kvacit.
. 125
sa jñâtvâ 'âkheṭakâ-yâtena 'atra bhûpena kenacit
âhato hetibhir jîvan katham apy aviçad guhâm. 126
tatra sthitaṃ, gate tasmin râjñy, anâhâra-niḥsahaḥ
uccheshâmisha-vṛittiḥ san gomâyuḥ sacivo 'bhyadhât: 127
«nirgatya kiṃ yathâ-çakti na 'âhâraṃ cinushe, prabho,
«sîdaty eva çarîraṃ te samâṃ parijanena yat?» 128
ity uktaḥ sa çṛigâlena tena siṃho jagâda tam:
«sakhe, na 'ahaṃ vraṇâkrântaḥ çaknomi bhramitum vahiḥ. 129

«kharasyà karṇa-hṛidayaṃ bhakshyaṃ prâpnomi ced aham,
«tad me vraṇâni rohanti prakṛiti-stho bhavâmi ca. 130
«tad ânaya 'kuto 'pi tvaṃ gatvâ gardabham âçu me!»
ity uktas tena gomâyuḥ sa «tathâ!» 'iti yayau tataḥ. 131
bhraman janântike labdhvâ rajakasya sa gardabham,
prîtyaiva 'upetya vakti sma: «durbalaḥ kiṃ bhavân?» iti. 132
«kṛiçî-bhûto 'smi rajakasya 'asya bhâraṃ vahan sadâ;»
ity uktavantaṃ ca kharaṃ tam uvâca sa jambukaḥ: 133
«iha kiṃ vahasi kleçam? ehi! tvâṃ prâpayâmy aham
«vanaṃ svarga-sukhaṃ, yatra kharîbhiḥ saha vardhase.» 134
tac çrutvâ sa «tathâ!» 'ity uktvâ gardabho bhoga-lolupaḥ
vanaṃ siṃhasya tasya 'agât tena gomâyunâ saha. 135
taṃ ca dṛishṭvaiva, tasya 'etya pṛishṭhato gardabhasya saḥ
siṃho dadau karâghâtaṃ prâṇa-vaikalya-durbalaḥ. 136
sa tena vikshatas trastaḥ palâyya sahasâ kharaḥ
agacchad na ca taṃ, siṃho 'py apatad vihvalâkulaḥ. 137
siṃhas tv asiddha-kâryaḥ svâṃ tvaritaṃ prâviçad guhâm;
tataḥ sa jambuko mantrî sopâlambham abhâshata: 138
«na hato 'gardabho 'py esha varâkaç cet tvayâ, prabho,
«hariṇâdi-badhe kâ tad vârtâ tava bhavishyati?» 139
tac çrutvâ so 'bravît siṃhaḥ: «yathâ vetsi, tathâ punaḥ
«tam ânaya 'kharaṃ tâvat; sajjo bhûtvâ nihanmy aham.» 140
iti sa preshitas tena punaḥ siṃhena jambukaḥ
gatvâ kharam avadad: «vidrutaḥ kiṃ bhavân?» iti. 141
«ahaṃ sattvena kenâpi tâḍito 'tra», 'iti-vâdinam
taṃ ca bhûyaḥ sa gomâyur vihasya kharam abravît: 142
«mithyaiva vibhramo dṛishṭas tvayâ; na tv atra tâdṛiçam
«sattvam asti, sukhaṃ hy atra vasâmy aham api 'îdṛiçaḥ. 143
«tad ehy eva, mayâ sâkaṃ tad nibodha sukhaṃ vanam!»
iti tad-vacasâ mûḍhas tatra 'âgât sa kharaḥ punaḥ. 144
âgataṃ taṃ ca dṛishṭvaiva, sa nirgatya guhâ-mukhât
nipatya pṛishṭhe nyavadhîd mṛigârir dâritaṃ nakhaiḥ. 145
nishkṛitya gardabhaṃ taṃ ca, sthâpayitvâ ca rakshakam
tasya taṃ jambukaṃ, çrântaḥ siṃhaḥ snâtuṃ jagâma saḥ. 146
tatkâlaṃ jambukas tasya sa mâyâvî kharasya tat
bhakshayâmâsa hṛidayaṃ karṇau câpy âtma-tṛiptaye. 147
snâtvâ 'âgatas tathâ-bhûtaṃ taṃ dṛishṭvaiva kharaṃ hariḥ,
«kva karṇau hṛidayaṃ ca 'asya?» 'ity apricchat taṃ ca jambukam. 148
jambukaḥ so 'py avâdît tam: «akarṇa-hṛidayaḥ, prabho,
«prâg eva 'âsît; katham gatvâpy âgacched anyathâ hy ayam?» 149
tac çrutvâ sa tathaiva 'etaṃ matvâ, keçary abhakshayat
tad-mâṅsam, anyat tac-çeshaṃ jambuko 'pi cakhâda saḥ. — 150
ity âkhyâya kapir bhûyaḥ çiçumâraṃ uvâca tam:
«tad na 'atra 'eshyâmy ahaṃ; bhûyaḥ karishyâmi kharâyitam?» 151
evaṃ tasmât kapeḥ çrutvâ çiçumâro yayau gṛiham,
mohâd asiddhaṃ bhâryârthaṃ çocan mitraṃ ca hâritam. 152

tat-sakhyâ 'pagamâc ca 'asya bhâryâ prakṛitiṁ yayau,
kapiḥ so 'py ambudhes tîre cacâra ca yathâ-sukham. 153

«tad evaṁ viçvased naiva buddhimân durjane jane;
«durjane kṛishṇasarpe ca kuto viçvasataḥ sukham?» 154
ity âkhyâya kathâṁ mantrî Gomukhaḥ punar eva saḥ
Naravâhanadattaṁ taṁ nijagâda vinodayan: 155
«çṛiṇv idânîṁ kramâd anyân upahâsyân imân jaḍân!
«tatra 'imaṁ çṛiṇu gândharva-paritosha-kṛitaṁ jaḍaṁ: 156

Kaçcid gândharvikena 'âḍhyo gîta-vâdyena toshitaḥ
bhâṇḍâgârikam âhûya tat-samaksham abhâshata: 157
«dehi gândharvikâya 'asmai dve sahasre paṇân!» iti.
«evaṁ karomi», 'ity uktvâ ca sa bhâṇḍâgâriko yayau. 158
gândharviko 'tha gatvâ tân paṇâṁs tasmâd ayâcata,
na ca 'asmai sthita-saṁvit tân paṇân bhâṇḍâriko dadau. 159
atha 'âḍhyas tena vijñaptas tat-kṛite vaṇikena saḥ
uvâca: «kiṁ tvayâ dattaṁ, yena pratidadâmi te? 160
«vîṇâ-vâdena me kshipraṁ tvayâ çruti-sukhaṁ kṛitam,
«tathaiva dâna-vâkyena kṛitaṁ kshipraṁ mayâpi te.» 161
tac çrutvâ vihatâçco 'pi hasitvâ vaṇiko yayau.

«kiṁ âçoktyâ 'anayâ kiṁ na hâso grâvṇo 'pi jâyate? 162
«bhauta-çishya-dvayaṁ ca 'idaṁ, deva, 'idânîṁ niçamyatâm:

Guroḥ kasyâpy abhûtâṁ dvau çishyâv anyonya-matsarau; 163
tayor eko guros tasya dakshiṇaṁ pâdam anvaham
abhyañjan kshâlayâmâsa, vâmaṁ pâdaṁ tathâ 'itaraḥ. 164
dakshiṇâbhyañjake jâtu grâmâṁ sampreshite, guruḥ
abhyañjya-vâma-pâdâṁ taṁ dvitîyaṁ çishyam abhyadhât: 165
«tvam eva dakshiṇaṁ pâdam abhyañjya kshâlaya 'adya me!»
çrutvâ 'etad mûrkha-çishyo 'sau guruṁ svairam abhâshata: 166
«pratipakshasya saṁbandhî na pâdo 'bhyañjya esha me.»
evam uktavataç ca 'asya nirbandhaṁ so 'karod guruḥ. 167
tato vipakshaḥ sac-çishyâd roshâd âdâya tasya tam
guroḥ çishyaḥ sa caraṇaṁ balâd gâḍhâc ca bhagnavân. 168
muktâkrande gurau tasmin, kuçishyo 'nyaiḥ praviçya saḥ
tâḍyamânaḥ saçokena guruṇâ tena mocitaḥ. 169
anyedyuḥ so 'paraḥ çishyaḥ prâpto grâmâd, vilokya tâṁ
aṅghri-pîḍâṁ guroḥ, pṛishṭa-vṛittântaḥ prajvalan krudhâ, 170
«na 'ahaṁ bhanajmi kiṁ pâdaṁ tasya saṁbandhinaṁ dvishaḥ?»
ity âkṛishya dvitîyâṅghriṁ guros tasya babhañja saḥ. 171

tato 'tra tâḍyamâno 'nyair api bhagnobhayâṅghriṇâ
gurûṇâ tena kṛipayâ duḥçishyaḥ so 'py amucyata. 172
sarva-deçopahâsyau tau çishyau dvau yayatus tataḥ,
guruç ca sva-kshamâ-çlâghyaḥ svasthaḥ so 'py abhavat kramât. 173

«evam anyonya-vidvesho mûrkhaḥ parijanaḥ, prabho,
«svâmino 'rtham nihanty eva, na ca 'âtma-hitam açnute. 174
«ayam ca dviçiraḥ-sarpa-vṛittânto 'py avadhâryatâm:

Kasyâpy aher dve çirasî abhûtâm agra-pucchayoḥ; 175
paucchaṃ çiras tv abhûd andhaṃ, cakshushmat prakṛitaṃ punaḥ.
«ahaṃ mukhyam!» «ahaṃ mukhyam!» ity âsîd âgrahas tayoḥ; 176
sarpas tu prakṛitenâiva mukhena vicacâra saḥ.
ekadâ 'sya çiraḥ paucchaṃ 'mârge kâshṭham avâpa tat, 177
veshṭayitvâ dṛiḍhaṃ tac ca sarpasya 'asya 'arudhad gatim.
tatas tad balavad mene sa sarpo 'gra-çiro-jayi. 178
. . . . . .
. 179
tenâiva ca 'andhena tataḥ sva-mukhena bhramann ahiḥ
avaṭe 'gni-paribhrashṭo mârgâdṛishṭer so 'dahyata. 180

«evaṃ guṇasya ye 'lpasya bahavo 'bhyantaraṃ viduḥ,
«te hîna-guṇa-saṅgena mûḍhâ yânti parâbhavam. 181
«imaṃ ca çṛiṇuta 'idânîṃ bhauta-taṇḍula-bhakshakam:

Agât kaçcit pumân mûrkhaḥ prathamaṃ çvâçuraṃ gṛiham. 182
sa tatra taṇḍulân çvaçrvâ pâkârtham sthâpitân sitân
dṛishṭvâ, bhakshayitum teshâṃ mushṭiṃ prâkshipad ânane. 183
tatkshaṇâd âgatâyâṃ ca çvaçrvâṃ, mûrkhaḥ sa taṇḍulân
na 'açakat tân nigiritum na câpy udgiritum hriyâ. 184
utpîḍocchûna-galaṃ ca nirâlâpam avekshya tam
tad-roga-çaṅkayâ 'âhûya tac-çvaçrûḥ patim ânayat. 185
so 'py âlokya 'ânâya 'âçu vaidyaṃ, vaidyo 'py apâṭayat
çopha-çaṅkî tanuṃ tasya mûḍhasya 'âkramya mastakam. 186
niryayur loka-hâsyena samaṃ tasya ca taṇḍulâḥ.

«ity akâryaṃ karoty ajño, na ca jânâti gûhitum. 187

Kecic ca dârakâ mûrkhâ dṛishṭa-dohâ gavâdishu,
gardabhaṃ prâpya saṃrudhya dogdhum ârebhire javât. 188

kaçcid dudoha, kaçcic ca kshîra-kuṇḍam adhârayat,
ahamprathamikâ teshâṃ payaḥ pâtum avartata; 189
na ca te lebhire kshîraṃ kurvanto 'pi pariçramam.

«avastuni kṛita-kleço hy eti mûrkho 'vahâsyatâm. 190

Kaçcic ca, deva, mûrkho 'bhûd vipra-putraḥ; pitâ ca tam sâyaṃ jagâda: «gantavyo grâmaḥ, putra, tvayâ prage!» 191
çrutvâ 'ity aprishṭvâ kâryaṃ taṃ pitaraṃ, prâtar eva saḥ
gatvâ vṛithaiva taṃ grâmaṃ, sâyam âgât kṛita-çramaḥ. 192
«grâmaṃ gatvâ 'ham âyâta», ity âha pitaraṃ ca saḥ.
«gate tvayi na kiṃ siddham!» iti ca 'âha sa tat-pitâ. 193

«tad eti nirabhiprâya-ceshṭito loka-hâsyatâm
«mûrkho, 'nubhavati kleçaṃ, na kâryaṃ kurute punaḥ.» 194
ity âkarṇya kathâṃ pradhâna-sacivâc çikshâvatîṃ Gomukhâd,
âtmânaṃ ca nivedya Çaktiyaçasaḥ saṃprâpti-baddha-spṛiham,
bhûyishṭhaṃ ca gatâm avetya rajanîṃ, Vatseçvarasya 'âtmajo
nidrâ-mudrita-locanaḥ sa çayanaṃ bheje vayasyair yutaḥ. 195

Taraṅga 64.

Tato 'nyedyuḥ punar naktaṃ nija-vâsagṛihe sthitaṃ
Naravâhanadattaṃ taṃ dayitâ-prâpti-sotsukam 1
Vatseçvara-sutaṃ mantrî tad-niyogât sa Gomukhaḥ
vinodayan kathâs tasya kramâd evam avarṇayat: 2

Babhûva Devaçarmâkhyo brâhmaṇo nagare kvacit,
tasya 'âsîd Yajñadattâ 'iti gehinî sadṛiçânvayâ. 3
dhṛitagarbhâ ca sâ tasya kâlena sushuve sutam,
daridro 'pi sa taṃ mene nidhiṃ labdham iva dvijaḥ. 4
sûti-kale ca sâ tasya bhâryâ snâtum agâd nadîm,
Devaçarmâ sa tasthau tu gṛihe rakshan sutaṃ çiçum. 5
tâvad âhvâyikâ tasya râjântaḥpurato drutam
ceṭikâ brâhmaṇasya 'âgât svastivâcana-jîvinaḥ. 6

tataḥ sa dakshiṇâ-lobhâd nakulaṃ rakshakaṃ çiçoḥ
sthâpayitvâ yayau gehe ciram âbâlya-vardhitam. 7
tasmin gate, 'tra 'akasmâc ca çiços tasya 'antikâgatam
sarpam âlokya, nakulaḥ svâmi-bhaktyâ jaghâna tam. 8
atha taṃ Devaçarmâṇam âgataṃ vîkshya dûrataḥ
sarpâçra-lipto nakulo hṛishṭo 'sya niragât puraḥ. 9
sa Devaçarmâ tad-rûpaṃ taṃ dṛishṭvaiva 'açmanâ 'abadhît,
«dhruvaṃ sa bâlaḥ putro me hato 'nena», 'iti saṃbhramât. 10
praviçya ca 'antar, dṛishṭvâ taṃ bhujagaṃ nakulâhatam
jîvantaṃ ca sthitaṃ bâlaṃ, brâhmaṇaḥ so 'nvatapyata. 11
«avicârya 'upakârî san nakulaḥ kiṃ hatas tvayâ?»
ity upâlabhata 'âyatâ bhâryâpi tad avetya tam. 12

«tasmâd na buddhimân kuryât sahasâ, deva, kiṃcana;
«sahasâ ceshṭamâno 'pi hanyate lokayor dvayoḥ. 13
«kurvañç ca 'avidhinâ karma virodha-phalam açnute:

Tathâ ca vâyunâ 'âkrânta-dehaḥ ko 'py abhavat pumân. 14
vasty-artham aushadhaṃ dattvâ babhâshe jâtu taṃ bhishak:
«tvaṃ peshaya 'etat sva-gṛihaṃ gatvâ, yâvad upaimy aham.» 15
evam uktvâ tato vaidyo yâvac cirayati kshaṇam,
tâvat tad aushadhaṃ pishṭaṃ sa mûrkho vâriṇâ papau. 16
utpanna-vyâpadaṃ tena tam âgatya bhishak tataḥ
sa dattvâ vamanaṃ kṛicchrâd mṛita-kalpam ajîvayat. 17
«vasty-aushadhaṃ gude, mûrkha, dîyate, na tu pîyate;
«ahaṃ pratîkshitaḥ kiṃ na?» 'ity upâlabhyata tena saḥ. 18

«iti 'ishṭam apy anishṭâya jâyate 'vidhinâ kṛitam;
«tasmâd na vidhim utsṛijya prâjñaḥ kurvîta kiṃcana. 19
«aprekshâ-pûrva-kârî ca nindyate 'vadya-kṛit kshaṇât:

Tathâ ca kutracit kaççij jaḍa-buddhir abhût pumân. 20
tasya deçântaraṃ jâtu gacchato 'nvâgataḥ sutaḥ,
aṭavyâṃ vâsite sârthe, viveça viharan vanam. 21
pâṭito markaṭaiḥ so 'tra kṛicchrâj jîvann upetya tam
ṛikshâṇabhijñaḥ pitaraṃ pṛicchantam avadaj jaḍaḥ: 22
«vane 'smi pâṭitaḥ kaiçcil lomaçaiḥ phala-bhakshibhiḥ.»
tac çrutvâ krodha-kṛishṭâsis-tat-pitâ tad vanaṃ yayau. 23
dṛishṭvâ phalâny âdadânân jaṭilâṃs tatra tâpasân
so 'bhyadhâvat, «suto 'mîbhiḥ kshato me lomaçair!» iti. 24

«ṛikshais te pâṭitaḥ putro mad-dṛishṭair; mâ badhîr munîn!»
ity avâryata pânthena tad-badhât so 'tha kenacit. 25
tataḥ sa daivâd uttîrṇaḥ pâtakât sârtham âgamat.

«tad na jâtucid aprekshâ-pûrva-kârî bhaved budhaḥ; 26
«kiṃ anyat sarvathâ bhâvyaṃ jantunâ kṛita-buddhinâ,
«lokopahasitâḥ çaçvat sîdanty eva hy abuddhayaḥ: 27

Tathâ ca nirdhanaḥ kaçcit, prâptavân, adhvani vrajan,
sârthavâhasya kasyâpi cyutâṃ hema-bhṛitâṃ dṛitim. 28
sa mûḍhas tâṃ gṛihîtvaiva na jagâma 'nyato 'pi ca,
sthitvâ tatraiva saṃkhyâtum ârebhe hema tac ca tat. 29
tâvat smṛitvâ hayârûḍhaḥ pratyâgatya sa satvaram
sârthavâho 'tra dṛishṭvâ 'sya hema-bhastrâṃ jahâra tâm. 30
tataḥ sa dṛishṭa-nashṭârthaḥ çocan prâyâd adho-mukhaḥ.

«prâpto 'py arthaḥ kshaṇâd eva hâryate manda-buddhibhiḥ: 31

Kaçcic ca pârvaṇaṃ candraṃ didṛikshuḥ kenacij jaḍaḥ,
«aṅguly-abhimukhaṃ paçya!» 'ity ûce dṛishṭa-navendunâ. 32
sa hitvâ gaganaṃ tasyaiva 'aṅgulîṃ tâṃ vilokayan
tasthau, na ca 'indum adrâkshîd, adrâkshîd hasato janân. 33

«prajñayâ kriyate 'sâdhyaṃ, tathâ ca çrûyatâṃ kathâ:

Kâcid grâmântaraṃ nârî gantuṃ prâvartata 'ekakâ. 34
pathi sâ ca jighṛikshantam akasmâd etya vânaram
vañcayantî muhur vṛikshaṃ saṃçritâ paryavartata. 35
sa taṃ tasyâs taruṃ mûḍho bhujâbhyâṃ kapir âvriṇot,
sâpy asya bâhû hastâbhyâṃ tatraiva 'apîḍayat tarau. 36
tâvac ca, tasmin nihspande jâta-krodhe ca vânare,
pathâ tena 'âgataṃ kaṃcid âbhîraṃ strî jagâda sâḥ: 37
«mahâbhâga, gṛihâṇa 'imaṃ kshaṇaṃ bâhvoḥ plavaṅgamam,
«yâvad vastraṃ ca veṇîṃ ca visrastâṃ saṃvriṇomy aham.» 38
«evaṃ karomi, bhajase yadi mâm», iti tena sâ
uktâ 'anumene tâvat tat; so 'tha taṃ kapim agrahît. 39
tato 'sya kshurikâṃ kṛishṭvâ sâ strî, hatvâ ca taṃ kapim,
«ekântam ehi!» 'ity uktvâ tam âbhîraṃ dûram ânayat. 40

militeshv atha pântheshu, tam vihâyaiva taih saha
sâ jagâma 'ipsitam grâmam prajñâ-rakshita-viplavâ. 41

«ittham prajñaiva nâma 'iha pradhânam loka-vartanam;
«jîvaty artha-daridro 'pi, 'dhî-daridro na jîvati. 42
«idânîm çrinu, deva, 'etâm vicitrâm adbhutâm kathâm:

Ghaṭa-Karpara-nâmânau caurâv âstâm pure kvacit. 43
tayoh sa Karparo jâtu, vahir nyasya Ghaṭam, niçi
samdhim bhittvâ nripasutâ-vâsaveçma pravishṭavân. 44
tatra kone sthitam tam sâ vinidrâ râjakanyakâ
dṛishṭvaiva, sadyah samjâta-kâmâ svairam upâhvayat. 45
rantvâ ca tena sâkam sâ, dattvâ ca 'artham tam abravît:
«dâsyâmy anyat prabhûtam te, punar eshyasi ced», iti. 46
tato nirgatya vṛittântam âkhyâya, 'artham samarpya ca,
vyasṛijat prâpya râjârtham Ghaṭam geham sa Karparah. 47
svayam tadaiva tu punar viveça 'antahpuram sa tat;
âkṛishṭah kâma-lobhâbhyâm apâyam ko hi paçyati? 48
tatra 'esha surata-çrântah pâna-mattas tayâ saha
râjaputryâ samam supto na viveda gatâm niçâm. 49
prâtah pravishṭair labdhvâ sa baddhvâ 'antahpura-rakshibhih
râjñe niveditah, so 'pi krudhâ tasya 'âdiçad badham. 50
yâvat sa nîyate badhyabhuvam, tâvat sakhâ 'asya sah
râtrâv anâgatasya 'âgâd anveshṭum padavîm Ghaṭah. 51
tam âgatam sa drishṭvâ 'atha Ghaṭam, Karparakah punah,
«hṛitvâ râjasutâm raksher!» ity âha sma sva-samjñayâ. 52
Ghaṭena 'aṅgîkṛitecchо 'tha samjñayaiva sa Karparah
nîtvâ ullambya tarau kshipram badhakair avaço hatah. 53
tato gatvâ Ghaṭo geham anuçocan, niçâgame
bhittvâ surangâm prâvikshat sa tad râjasutâ-grihaṃ. 54
tatra 'ekakâm samyamitâm drishṭvâ, 'upetya jagâda tâm:
«tvat-kṛite 'dya hatasya 'aham Karparasya sakhâ Ghaṭah. 55
«apanetum itas tvâm ca tat-snehâd aham âgatah.
«tad ehi, yâvad na 'anishṭam kimcit te kurute pitâ.» 56
ity uktâ tena sâ hrishṭâ râjaputrî «tathâ!» 'iti tat
pratipede, sa ca 'etasyâ bandhanâni nyavârayat. 57
tatas tayâ samam sadyah samarpita-çarîrayâ
nirgatya, sa yayau caurah sva-niketam surungayâ. 58
prâtaç ca khâta-durlakshya-surungena nijâm sutâm
kenâpy apahṛitâm buddhvâ, sa râjâ samacintayat: 59
«dhruvam tasya 'asti pâpasya nigṛihîtasya bândhavah
«kaçcit sâhasiko, yena hṛitâ 'evam sâ sutâ mama.» 60
iti samcintya nripatih sa Karpara-kalevaram
rakshitum sthâpayâmâsa, sva-bhṛityân abravîc ca tân: 61

«yaḥ çocann imaṁ âgacchet kartuṁ dâhâdikaṁ, sa vaḥ
«avashṭabhyas; tato lapsye pâpâṁ tâṁ kula-dûshikâm.» 62
iti râjñâ samâdishṭâ rakshiṇo 'tra «tathâ!» 'iti te
rakshantas tasthur aniçaṁ tat Karpara-kalevaraṁ. 63
tat so 'nvishya Ghaṭo buddhvâ râjaputrîm uvâca tâm:
«priye, bandhuḥ sakhâ yo 'bhût paramaḥ Karparo mama, 64
«yat-prasâdâd mayâ prâptâ tvaṁ sa-sadratna-saṁcayâ,
«snehânṛiṇyam akṛitvâ ca 'tasya, me nâsti nirvṛitiḥ. 65
«tat taṁ gatvâ 'nuçocâmi prekshamâṇaḥ sva-yuktitaḥ,
«kramâc ca saṁskaromy agnau tîrthe 'sya 'sthîni nikshipe. 66
«bhayaṁ mâ bhûc ca te! na 'ham abuddhiḥ Karparo yathâ.»
ity uktvâ tâṁ, tadaiva 'bhût sa mahâvrata-veça-bhṛit, 67
sadadhy odanam âdâya karpare, Karparântikam
mârgâgata iva 'pâgâc; cakre 'tra skhalitâṁ ca saḥ, 68
nipâtya hastâd bhaṅktvâ 'ca 'taṁ sa-dadhy-anna-karparam,
«hâ karpara 'mṛita-bhṛita!» 'ity-âdi tat tac çuçoca saḥ, 69
rakshiṇo menire taṁ ca bhikshâbhâṇḍânuçocinam.
kshaṇâc ca gṛiham âgatya râjaputryai çaçaṁsa tat. 70
anyedyuç ca badhû-veçaṁ bhṛityaṁ kṛitvâ 'ekam agrataḥ,
anyaṁ dhṛita-sadhattûra-bhakshya-bhâṇḍaṁ ca pṛishṭhataḥ, 71
svayaṁ ca matta-grâmîṇa-veço bhûtvâ, dinâtyaye
praskhalan nikaṭaṁ teshâm agât Karpara-rakshiṇâm. 72
«kas tvaṁ? kâ 'iyaṁ ca te, bhrâtaḥ? kva yâsi?» 'iti ca tatra taiḥ
pṛishṭaḥ, sa dhûrtas tân evam uvâca skhalitâkṣharam: 73
«grâmyo 'ham, eshâ bhâryâ me; yâmi 'itaḥ çvâçuraṁ gṛihâm,
«bhakshya-kauçalikâ ca 'iyam ânîtâ, tat-kṛite mayâ. 74
«saṁbhâshaṇena yûyaṁ me saṁjâtâḥ suhṛido 'dhunâ,
«tad ardhaṁ tatra neshyâmi bhakshyâṇâm, ardham astu vaḥ.» 75
ity uktvâ bhakshyam ekaikaṁ sa dadau teshu rakshishu,
te hasanto gṛihîtvaiva bhuñjate sma 'akhilâ api. 76
tena rakshishu dhattûra-mohiteshv eshu, so 'gnisât
niçi cakre Ghaṭo deham Karparasya 'âhaṭendhanaḥ. 77
gate tasmiṁs, tataḥ prâtar buddhvâ râjâ nivârya tân
vimûḍhân, sthâpayâmâsa rakshiṇo 'nyân uvâca ca: 78
«rakshyâṇy asthîny api 'idânîṁ yas tâny âdâtum eshyati,
«sa yushmâbhir grahîtavyo, bhakshyaṁ kiṁcic ca na 'anyataḥ.» 79
iti râjñâ 'uditâs te ca sâvadhânâ divâ-niçam
tatra 'âsan rakshiṇas; taṁ 'ca vṛittântaṁ bubudhe Ghaṭaḥ. 80
tataḥ sa Caṇḍikâ-datta-moha-mantra-prabhâva-vit
mitraṁ pravrâjakaṁ kiṁcic cakâra 'âçvâsa-ketanam. 81
tatra gatvâ samaṁ tena pravrâjâ mantra-jâpinâ,
rakshiṇo mohayitvâ tân, Karparâsthîni so 'grahît. 82
kshiptvâ ca tâni Gaṅgâyâm, etya 'âkhyâya yathâ-kṛitam
râjaputryâ samaṁ tasthau sukhaṁ pravrâjakânvitaḥ. 83
râjâpi so 'sthi-haraṇaṁ buddhvâ tad rakshi-mohanam,
à sutâ-haraṇât sarvaṁ mene tad yogi-ceshṭitam. 84

«yena 'idaṃ yoginâ 'akâri tanayâ-haraṇâdi me,
«dadâmi tasmai râjyârdham, abhivyaktiṃ sa yâti cet.» 85
iti râjâ sva-nagare dâpayâmâsa ghoshaṇâm.
tâṃ çrutvâ ca 'aicchad âtmânaṃ Ghaṭo darçayituṃ tadâ. 86
«mâ 'evaṃ kṛithâ! na kâryo 'smin viçvâsaç chadma-ghâtini
«râjñi!» 'ity avâryata tayâ râjaputryâ tataç ca saḥ. 87
tatra 'udbheda-bhayât tena sâkaṃ pravrâjakena saḥ
Ghaṭo deçântaraṃ prâyâd râjaputryâ tayâ yutaḥ. 88
mârge ca râjaputrî sâ pravrâjaṃ taṃ raho 'bravît:
«ekena dhvaṅsitâ, 'anyena bhraṅçitâsmy amunâ padât; 89
«tac caurah sa mṛito; na 'ayaṃ Ghaṭo, me tvaṃ bahu-priyaḥ.»
ity uktvâ tena saṃgamya sâ niçîthe 'badhîd Ghaṭam. 90
tatas tena samaṃ yântî pâpâ pravrâjakena sâ
Dhanadevâbhidhânena saṃjagme baṇijâ pathi. 91
«ko 'yaṃ kapâlî? tvaṃ preyân mama», 'ity uktvâ yayau samam
baṇijâ tena, saṃsuptaṃ sâ pravrâjaṃ vihâya tam. 92
pravrâjakaç câ sa prâtaḥ prabuddhaḥ samacintayat:
«na sneho 'sti na dâkshiṇyaṃ strîshv, aho, câpalâd ṛite! 93
«yad viçvâsyâpi mâṃ pâpâ hṛitârthâpi palâyitâ,
«sâdhu lâbho 'thavâ, yad na hato 'smi Ghaṭavat tayâ.» 94
ity âlocya nijaṃ deçaṃ yayau pravrâjako 'tha saḥ.
baṇijâ saha tad-deçaṃ prâpa râjasutâpi sâ. 95
«praveçayâmi sahasâ bandhakîṃ kim imâṃ gṛiham?»
iti sva-deçaṃ prâptaç ca Dhanadevo vicintayan 96
baṇik, tatra kila 'ekasyâ vṛiddhâyâ veçma yoshitaḥ
praviveça tayâ sâkaṃ râjaputryâ dinâtyaye. 97
tatra naktaṃ sa vṛiddhâṃ tâṃ papraccha 'aparijânatîm:
«Dhanadeva-baṇig-geha-vârtâm, amba, 'iha vetsi kim?» 98
tac çrutvâ sâ 'abravîd vṛiddhâ: «kâ vârtâ? yatra tatra sâ
«puṃsâ nava-navenâiva tad-bhâryâ ramate sadâ. 99
«carmapeḍâ gavâkshena rajjvâ tatra hi lambyate;
«naktaṃ viçati yas tasyâṃ, sa eva 'antaḥ praveçyate, 100
«nishkâlyate tathâiva 'atra paçcimâyâṃ punar niçi;
«pâna-mattâ 'avaçâ nâiva vicârayati kiṃcana. 101
«eshâ ca tat-sthitiḥ khyâtiṃ nagare 'tra 'akhile gatâ,
«bahu-kâla-gato 'dyâpi na ca 'âyâti sa tat-patiḥ. 102
etad vṛiddhâ-vacaḥ çrutvâ Dhanadevas tadâiva saḥ
yuktyâ nirgatya tatra 'agât sântarduḥkhaḥ sasaṃçayaḥ. 103
dṛishṭvâ ca tatra dâsîbhiḥ peḍâṃ rajjvâ 'valambitâṃ
viveça sâ, tatas tâbhir utkshipya 'antar anîyata. 104
pravishṭaḥ sa tayâ 'âliṅgya çayyâṃ ninye madândhayâ
avijñâtaḥ sva-gehinyâ haṭhât kshîva-salîlayâ. 105
rirañsâ tasya yâvac ca nâsti tad-dosha-darçinaḥ,
tâvac ca mada-doshena nidrâṃ tad-gehinî yayau. 106
niçânte ca sa dâsîbhiḥ satvaraṃ rajju-peḍayâ
gavâkshena vahiḥ kshiptaḥ khinno baṇig acintayat: 107

«alaṃ me gṛiha-mohena! gṛihe nâryo hi bandhanam;
«tâsâm eva 'idṛiçî vârtâ, tasmâc chreyo vanaṃ param.» 108
iti niçcitya saṃtyajya sa tâṃ râjasutâm api,
Dhanadevaḥ pravavṛite gantuṃ dûraṃ vanântaram. 109
gacchatas tasya mârge 'tha milito mitratâm agât
brâhmaṇo Rudrasomâkhyaḥ pravâsâd âgataç cirât. 110
sa tena 'ukta-sva-vṛittântaḥ sva-bhâryâçaṅkito dvijaḥ
tenaiva baṇijâ sâkaṃ sâyaṃ svaṃ grâmam âsadat. 111
tatra sva-bhavanopânte gopaṃ dṛishṭvâ nadî-taṭe
mâdyantam iva gâyantaṃ narmaṇâ pricchati sma saḥ: 112
«gopa, te taruṇî kâcit kaccid asty anuràginî,
«yena 'evaṃ gâyasi madâd, manyamânas tṛiṇaṃ jagat?» 113
tac çrutvâ so 'hasad gopo: «gopyaṃ vastu kiyad mayâ;
«cira-viproshitasya 'iha Rudrasoma-dvijanmanaḥ 114
«grâmâdhipasya taruṇîm ahaṃ bhâryâṃ sadâ bhaje;
«praveçayati tad-dâsî strî-veçaṃ tad-gṛihe 'tra mâm.» 115
etad gopâlakâc çrutvâ, manyum antar nigṛihya ca,
tattvaṃ jijñâsamânas taṃ Rudrasomo jagâda saḥ: 116
«yady evam atithi-snehaḥ, sva-veçaṃ dehy amuṃ mama,
«yâvat tvam iva tatra 'adya yâmy ahaṃ; kautukaṃ hi me.» 117
«evâṃ kuru, gṛihâṇa 'imaṃ madîyaṃ kâla-kambalam
«lagudaṃ ca! 'âssva caiva 'iha, tad-dâsî yâvad eti sâ. 118
«mad-buddhyâ ca tayâ 'âhûya svairaṃ dattâṅganâmbaraḥ
«naktaṃ tatra vraja, 'ahaṃ ca viçrâmyâmi niçâm imâm.» 119
evam uktavatas tasmâd gopâl lagudа-kambalau
gṛihîtvâ, Rudrasomo 'tra tad-veçena sa tasthivân. 120
gopaç ca baṇijâ sâkaṃ Dhanadevena tena saḥ
dûre tatra manâk tasthau; dâsî sâ ca 'âyayau, tataḥ. 121
sâ taṃ tamasi tûshṇîkam etya strî-vastra-gunṭhitam,
«ehi!» 'ity uktvâ tato Rudrasomaṃ gopa-dhiyâ 'nayat. 122
sa ca nîtaḥ sva-bhâryâṃ tâṃ dṛishṭvâ gopâla-buddhitaḥ
utthâyaiva kṛitâçleshâṃ, Rudrasomo vyacintayat: 123
«saṃnikṛishṭe nikṛishṭe ca kashṭaṃ rajyanti kustriyaḥ,
«pâpâ 'anuraktâ yad iyaṃ gope 'py âsanna-vartini!» 124
iti dhyâyan misham kṛitvâ tadaiva 'asphuṭayâ girâ
nirgatyaiva, viraktâtmâ Dhanadevântikaṃ yayau. 125
ukta-sva-gṛiha-vṛittânto baṇijaṃ tam uvâca saḥ:
«tvayâ saha 'aham apy emi vanaṃ; yâtu gṛihaṃ kshayam!» 126
ity ûcivân Rudrasomo Dhanadeva-baṇik ca saḥ
vanaṃ prati pratasthâte tadaiva saha tau tataḥ. 127
amilac ca tayor mârge Dhanadeva-suhṛic Çaçî.
kathâ-prasaṅgât tau tasmai sva-vṛittântaṃ çaçaṃsatuḥ. 128
sa tac çrutvâ Çaçî 'irshyâluç cirâd deçântarâgataḥ
sâçaṅko 'bhût sva-gehinyâṃ nyastâyâṃ api bhûgṛihe. 129
prakrâmaṃç ca samaṃ tâbhyâṃ sâyaṃ sa sva-gṛihântikam
Çaçî prâpa, gṛihâtithyaṃ tayoḥ kartum iyesha ca. 130

tâvac ca durgandha-vaham kushṭha-çîrṇa-karâṅghrikam
tatra 'apaçyat saçriṅgâram gâyantam purusham sthitam. 131
vismayâc ca tam aprâkshîd: «îdriçaḥ ko bhavân?» iti.
«Kâmadevo 'ham eva 'asmi», 'iti kushṭhî so 'pi jagâda tam. 132
«kâ bhrântiḥ! Kâmadevatvam rûpa-çobhaiva vakti te!»
ity uktaḥ Çaçinâ bhûyaḥ so 'vàdîc: «çriṇu, vacmi te: 133
«iha dhûrtaḥ Çaçî nâma dattaika-paricârikâm
«bhâryâm nikshipya bhûgehe sershyo deçântaram gataḥ. 134
«tad-bhâryayâ vidhi-vaçâd iha dṛishṭasya me tayâ
«arpitaḥ sadya eva 'âtmâ madanâkṛishṭa-cittayâ. 135
«tayâ samam ca satatam râtrau 'tâtrâv aham rame,
«pṛishṭhe gṛihîtvâ tad-dâsî praveçayati tatra mâm. 136
«tad brûhi, kim na Kâmo 'ham? prâptiḥ kasya 'anya-yoshitâm?
«yaç citrâkâra-dhâriṇyâ bhâryâyâḥ Çaçinaḥ priyaḥ.» 137
etat kushṭhi-vacaḥ çrutvâ Çaçî, nirghâta-duḥsaham
duḥkham nigûhya, jijñâsur niçcayam tam uvâca saḥ: 138
«satyam bhavasi Kâmas tvam! tad, deva, tvâ 'aham arthaye:
«tvattaḥ çrutâyâm utpannam tasyâm kautûhalam mama; 139
«tad adyaiva niçâm tatra tvad-veçena vrajâmy aham.
«prasîda! 'anvaha-labhye 'rthe tava 'adya kiyatî kshatiḥ.» 140
ity uktaḥ Çaçinâ tena sa kushṭhî tam abhâshata:
«evam astu! gṛihâṇa 'imam mad-veçam, dehi me nijam! 141
«tishṭha 'aham iva samveshṭya pâṇi-pâdam ca vâsasâ,
«yâvad âyâti sâ tasyâ dâsî tamasi jṛimbhite. 142
«mad-buddhyâ ca tayâ pṛishṭhe gṛihîto 'ham iva vraja,
«aham hi pâda-vaikalyâd gacchâmy atra tathâ sadâ.» 143
ity uktaḥ kushṭhinâ so 'tha Çaçî tad-veçam âsthitaḥ
tatra 'âsît, tat-sahâyau tau kushṭhî ca 'âsan adûrataḥ. 144

atha 'âgatya tayâ kushṭhi-veço dṛishṭvâ sa tad-dhiyâ,
«ehi!» 'ity uktvâ, Çaçî bhâryâ-dâsyâ pṛishṭhe 'dhyaropyata. 145
ninye ca naktam sa tayâ sva-bhâryâyâs tato 'ntikam
kushṭhi-jâra-pratîkshiṇyâs tasyâs tad bhûgṛihântaram. 146
tatra 'andhakâre çocantîm aṅga-sparçena tâm dhruvam
sva-bhâryâm eva niçcitya, sa vairâgyam agâc Çaçî. 147
tatas tasyâm prasuptâyâm nirgatya 'adṛishṭa eva saḥ,
jagâma Dhanadevasya Rudrasomasya ca 'antikam. 148
âkhyâya ca sva-vṛittântam tayoḥ, khinno jagâda saḥ:
«hà dhig! nimnâbhiyâyinyo lolâ dṛiṣad manoramâḥ 149
«sukshobhyâ na striyaḥ çakyâḥ pâtum çvabhrâpagâ iva,
«yad eshâ bhûgṛiha-sthâpi bhâryâ me kushṭhinam gatâ. 150
«tad mamâpi vanam çreyo; dhig gṛihân!» iti ca bruvan
sama-duḥkha-baṇig-vipra-yutas tâm anayad niçâm. 151

prâtas trayo 'pi sahitâḥ prasthitâs te vanam prati;
savâpîka-talam prâpur dinânte pathi pâdapam. 152
bhukta-pîtâç ca te râtrau tatra 'âruhya tarau sthitâḥ
apaçyan pântham âgatya suptam ekam taror adhaḥ. 153

kshaṇâc ca dadṛiçur vâpî-madhyâd aparam udgatam
puruṣham vadanodgîrṇa-sastrîka-çayanîyakam. 154
upabhujya striyaṃ tâṃ sa sushvâpa çayanîyake,
strî ca dṛishṭvaiva saṃjagme pânthena 'utthâya tena sâ. 155
«kau yuvâm?» iti pṛishṭâ ca ratânte tena sâ 'abravît:
«Nâga esho, 'ham etasya bhâryâ 'iyaṃ Nâgakanyakâ. 156
«mâ bhûd bhayaṃ ca te! yasmât pânthânâṃ navatir mayâ
«navâdhikâ 'upabhuktaiva, pûritaṃ tu çataṃ tvayâ.» 157
evaṃ vadantîṃ tâṃ taṃ ca pânthaṃ daivât prabudhya saḥ
Nâgo dṛishṭvâ, mukhâj jvâlâṃ muktvâ, bhasmî-cakâra tau. 158
«na çakyâ rakshituṃ yatra dehântar nihitâ api
«striyas, tatra gṛihe tâsâṃ kâ vârtâ? dhig dhig eva tâḥ!» 159
iti, Nâge gate câpi, bruvantas te trayo niçâm
Çaçi-prabhṛitayo nîtvâ nirvṛitâḥ prayayur vanam. 160
tasmin maitry-âdy-avikala-caturbhâvanâbhyâsa-çântaiç
cittaiḥ samyag-niyata-manasaḥ, sarva-bhûteshu saumyâḥ,
prâptâḥ siddhiṃ nirupama-parânanda-bhûmau samâdhau,
jagmur mokshaṃ kshayita-tamasas te trayo 'pi krameṇa. 161
tâ yoshitas tu teshâṃ
nija-pâpa-vipâka-janita-kashṭa-daçâḥ
acirâd eva vinashṭâ
dushṭâ loka-dvaya-bhrashṭâḥ. 162

«evaṃ moha-prabhavo
«râgo na strîshu kasya duḥkhâya?
«tâsv eva viveka-bhṛitâṃ
«bhavati virâgas tu mokshâya.» 163
iti Gomukhataḥ kathâ-vinodaṃ
sacivâc Çaktiyaçaḥ-samâgamotkaḥ
punar eva sa Vatsarâja-putraç
ciram âkarṇya, sa nirjagâma nidrâm. 164

Taraṅga 65.

Atha 'anyedyuḥ punar imâṃ niçi prâgvad vinodayan
Naravâhanadattâya Gomukho 'kathayat kathâm: 1

Babhûva nagare kvâpi bodhisattvâṃça-sambhavaḥ
kasyâpy âdhyasya banijas tanayo mṛita-mâtṛikaḥ. 2

anya-jâyâ-prasaktena pitrâ 'tat-preritena saḥ
nirasto, 'vana-vâsâya sabhâryo niragâd gṛihât. 3
so 'nujaṃ tu sahâyâtaṃ tadvat pitrâ nirâkṛitam
açânta-cittam utsṛijya, so 'nyenaiva pathâ yayau. 4
prakrâmañç ca kramât prâpto nis-toya-tṛiṇa-pâdapâm
pâtheya-hînaç caṇḍâṅçu-taptâṃ maru-mahâṭavîm. 5
tasyâṃ vrajan sa saptâhaṃ bhâryâṃ klântâṃ kshudhâ-tṛishâ
ajîvayat sva-mânsâçraiḥ, papau tâny âharac ca sâ. 6
ashṭame 'hni sarid-vîcî-vâcâlaṃ girikânanam
prâpa saphala-sacchâya-pâdapaṃ snigdha-çâdbalam. 7
tatra saṃbhâvya bhâryâṃ tâṃ çrântâṃ mûla-phalâmbubhiḥ,
avâtarad girinadîṃ snâtuṃ kallola-mâlinîm. 8
tasyâṃ dadarça ca chinna-hasta-pâdâ-catushṭayam
hriyamâṇaṃ jalaughena purushaṃ trâṇa-kâṅkshiṇam. 9
bahûpavâsa-klânto 'pi tâṃ vigâhya nadîṃ, tataḥ
ujjahâra kṛipâlus taṃ mahâ-sattvaḥ sa pûrusham. 10
«kena 'idaṃ te kṛitaṃ, bhrâtar?» iti kâruṇikena ca
tena 'âropya sthalaṃ, pṛishṭaḥ sa ruṇḍaḥ purusho 'bhyadhât: 11
«nikṛitta-hasta-caraṇo nadyâṃ kshipto 'smi çatrubhiḥ
«ditsubhiḥ kleça-maraṇaṃ, tvayâ 'ahaṃ tu 'uddhṛitas tataḥ.» 12
evam uktavatas tasya sa baddhvâ vraṇa-paṭṭikâm
dattvâ 'hâraṃ, mahâ-sattvaḥ snânâdi vyadhita 'tmanaḥ. 13
tato mûla-phalâhâro bhâryâ-yukto 'tra kânane
sa tasthau bodhisattvâṅço baṇik-putras tapaç caran. 14
ekadâ phala-mûlârthaṃ gate tasmin, smarâturâ
tad-bhâryâ tena ruṇḍena reme rûḍha-vraṇena sâ. 15
tat-saktâ tena saṃmantrya bhartus tasya badhaishiṇî
yuktyâ cakâra sâ 'anyedyur mândyaṃ duççâriṇî mṛishâ. 16
çvabhre duravatâre 'tra sthitâṃ dustara-nimnage
darçayitvâ 'oshadhiṃ, pâpâ patiṃ sâ tam abhâshata: 17
«jîvâmy ahaṃ, tvayâ 'eshâ ced mama 'ânîtâ mahaushadhiḥ;
«jâne hy etâm iha-sthâṃ me svapne vakti sma devatâ.» 18
tac çrutvâ sa «tathâ!» 'ity eva çvabhre tatra 'oshadher kṛite
tṛiṇa-veshṭitayâ rajjvâ 'avâtarat taru-baddhayâ. 19
avatîrṇasya rajjuṃ tu cikshepa 'unmucya tasya sâ;
tataḥ sa patito nadyâṃ tayâ jahre mahaughâyâ. 20
dûrâd davîyo nîtvâ ca tayâ sukṛita-rakshitaḥ
nadyâ, kasyâpi nagarasya 'âsanne so, 'rpitas taṭe. 21
tataḥ sa sthalam âruhya, cintayan *strî-viceshṭitam*
jalâvagâhana-klânto viçaçrâma *taros tale.* 22
tasmin kâle ca nagare râjâ tatra *mṛito 'bhavat;*
mṛite râjani ca 'anâdir deçe tatra *'îdṛiçî sthitiḥ,* 23
yad maṅgala-gajaḥ paurair bhrâmyamâṇaḥ kareṇa *yam*
âropayati pṛishṭhe sve, *so 'tra râjye 'bhishicyate.* 24
sa dhairya-tushṭo dhâtâ 'iva bhraman prâpto *'ntikaṃ gajaḥ,*
utkshipya 'âropayâmâsa sva-pṛishṭhe taṃ baṇik-sutam. 25

tataḥ sa nagaraṃ nîtvâ râjye prakṛitibhiḥ kshaṇât
baṇik-suto 'bhishikto 'bhûd bodhisattvâṇça-saṃbhavaḥ. 26
sa râjyaṃ prâpya karuṇâ-muditâ-kshântibhiḥ saha
araṅsta, na tu râmâbhiḥ strîbhiç câpala-vṛittibhiḥ. 27
tad-bhâryâ sâpi niḥçaṅkâ, manvânâ taṃ nadî-hṛitam,
babhrâma 'itas tato jâraṃ ruṇḍaṃ pṛishṭhe 'dhiropya tam. 28
«vairi-kṛittâṅghri-hasto 'yaṃ bhartâ me, 'haṃ pativratâ;
«bhikshitvâ jîvayâmy etaṃ, tad bhikshâṃ me prayacchata!» 29
iti sâ bhikshamâṇâ ca grâme grâme pure pure,
râjya-sthasya 'âtmano bhartur nagaraṃ prâpa tasya tat. 30
tathaiva bhikshamâṇâ 'atra râjñas tasya krameṇa sâ,
«pativratâ» 'ity arcyamânâ pauraiḥ, çrutipathaṃ yayau. 31
ânâyayat sa râjâ ca tâṃ pṛishṭhârûḍha-ruṇḍakâm,
«tvaṃ sâ pativratâ?» 'ity ârât parijñâya ca pṛishṭavân. 32
«sâ 'ahaṃ pativratâ, deva!» 'ity aparijñâya sâpi tam
bhartâram abravît pâpâ râjaçrî-tejasâ vṛitam. 33
tataḥ sa bodhisattvâṅço hasan râjâ jagâda tâm:
«dṛishṭaṃ pativratâtvaṃ te phalena 'idaṃ mayaiva ca! 34
«sva-rakta-mâṅsaṃ dattvâpi svîkartuṃ çakitâ na yâ
«svena 'avilupta-hastena bhartrâ mânusha-râkshasî, 35
«sâ sadâ rakta-mâṅsâni harantî vata me katham
«ruṇḍena vikaleṇâpi svîkṛitya vahanî-kṛitâ? 36
«kiṃsvid ûḍhaḥ sa bhartâ, yo nadyâṃ kshiptas tvayâ 'anaghaḥ?
«karmaṇâ tena vahase ruṇḍam etaṃ bibharshi ca.» 37
ity udghâṭita-vṛittaṃ taṃ parijñâya patiṃ tataḥ,
bhayât sâ mûrchitâ 'iva 'abhûl likhitâ 'iva mṛitâ 'iva ca. 38
«kim etad? brûhi, deva!» 'iti so 'tha râjâ sakautukaiḥ
pṛishṭo 'mâtyair yathâ-vṛittaṃ tebhyaḥ sarvam avarṇayat. 39
tato bhartṛi-druhaṃ buddhvâ tâṃ kṛitta-karṇa-nâsikâm
kṛitvâ 'aṅkaṃ mantriṇo deçât saruṇḍâṃ niravâsayan. 40
chinna-nâsikayâ ruṇḍaṃ, bodhisattvaṃ nṛipaçriyâ
yuktaṃ: sadṛiçaṃ saṃyogaṃ tadâ vidhir adarçayat. 41

«evaṃ duravadhâryaiva gatiç cittasya yoshitâm
«savairasya 'avicârasya nîcaikâbhimukhasya ca. 42
«evaṃ ca 'atyakta-çîlânâṃ sasattvânâṃ jita-krudhâm
«tushṭyaiva 'acintitâ eva svayam âyânti saṃpadaḥ.» 43
ity âkhyâya kathâṃ mantrî Gomukhaḥ punar eva saḥ
Naravâhanadattâya kathâm etâm avarṇayat: 44

Ko 'py âsîd bodhisattvâṅço vane kvâpi kṛitoṭajaḥ
karuṇaikârdra-hṛidayo mahâ-sattvas tapaç caran. 45

sa tatra jantûn âpannân piçâçâṅç ca samuddharan
aparâṅç ca jalai ratnaiḥ sva-prabhâvâd atarpayat. 46
ekadâ 'nyopakârârtham bhrâmyan so 'tra 'aṭavîm, bhuvi
mahântam kûpam adrâkshît, tad-antaç ca dadau dṛiçam. 47
tâvac ca strî tad-antaḥ-sthâ tam dṛishṭvâ 'uccair abhâshata:
«bho mahâtmann! ahaṃ nârî, siṅhaḥ, svarṇa-çikhaḥ khagaḥ, 48
«bhujagaç ca: 'iti catvâraḥ kûpe 'tra rajanau vayam
«patitâs; tad uru-kleçâd uddhara 'asmân! kṛipâm kuru!» 49
tac çrutvâ sa jagâda 'etâm striyam: «yûyaṃ trayo yadi
«tamasâ 'andhâ nipatitâḥ, khago 'tra patitaḥ katham?» 50
«tathaiva 'esho 'pi patito vyâdha-jâlena saṃyataḥ»,
iti sâpi mahâ-sattvam tam nârî pratyabhâshata. 51
tatas tân sa tapaḥ-siddhyâ yâvad uddhartum icchati,
tavac çaçâka na 'uddhartum, siddhis tasya tv ahîyata. 52
«pâpâ 'iyaṃ strî dhruvam, siddhir etat-saṃbhâshaṇâd hi me
«nashṭâ; tatas tv atra tâvad yuktim anyâm karomy aham;» 53
iti saṃcintya rajjvâ tâṅs triṇa-veshṭitayâ 'akhilân
ujjahâra mahâ-sattvaḥ sa kûpât kurvataḥ stutim. 54
savismayaç ca papraccha siṅha-pakshi-bhujaṅgamân:
«vyaktâ vâg vaḥ katham, kîdṛig vṛittântaç ca? 'ucyatâm!» iti. 55
tataḥ siṅho 'bravîd: «vyakta-vâco jâti-smarâ vayam
«anyonya-bâdhakâç ca, 'asmad-vṛittântaṃ ca kramâc çṛiṇu!» 56
ity uktvâ sa sva-vṛittântaṃ siṅho vaktum pracakrame: —
Asti Vaidûryaçṛiṅgâkhyaṃ Tushârâdrau purottamam; 57
Padmaveçâbhidhâno 'sti tatra Vidyâdhareçvaraḥ,
Vajravegâbhidhânaç ca putras tasya 'udapadyata. 58
sa Vajravego 'haṃkârî virodhaṃ yena kenacit
sâkaṃ çaurya-madâc cakre loke Vaidyâdhare vasan. 59
nishedhataḥ pitus tasya yadâ na 'agaṇayad vacaḥ,
tadâ pitâ tam açapad: «martya-loke pata!» 'iti saḥ. 60
tato nashṭa-mado bhrashṭa-vidyaḥ çâpa-hato rudan
Vajravegaḥ sa pitaraṃ çâpântaṃ tam ayâcata. 61
tataḥ sa tat-pitâ Padmavego dhyâtvâ 'abravît kshaṇât:
«bhuvi vipra-suto bhûtvâ kṛitvâpy evaṃ madaṃ punaḥ, 62
«pituḥ çâpât tataḥ siṅho bhûtvâ kûpe patishyasi,
«mahâ-sattvaç ca kṛipayâ kaçcit tvâm uddharishyati; 63
«tasya pratyupakâraṃ ca vidhâya 'âpadi, mokshyase
«çâpâd asmâd», iti pitâ çâpântaṃ tasya taṃ vyadhât. 64
atha 'iha Vajravego 'sau viprasya 'ajani Mâlave
Harighoshâbhidhânasya Devaghoshâbhidhaḥ sutaḥ. 65
sa tatrâpy akarod vairaṃ bahubhiḥ çaurya-darpataḥ;
«bahubhir mâ kṛithâ vairam!» iti taṃ ca 'avadat pitâ. 66
akurvâṇaṃ vacas tasya çaptavân sa pitâ krudhâ:
«çauryâbhimânî durbuddhiḥ siṅhas tvaṃ bhava sâṃpratam!» 67
evaṃ tasya pituḥ çâpâd Devaghoshaḥ punaç ca saḥ
Vidyâdharâvatâraḥ san siṅho jâto 'tra kânane. — 68

«tam imaṃ viddhi mâṃ siṅhaṃ! so 'haṃ daivâd bhraman niçi
«kûpe 'dya patito 'mushmin, mahâ-sattva, 'uddhṛitas tvayâ. 69
«tad yâmi tâvad; âpac ca yadâ syât kâpi te, tadâ
«mâṃ smarer! upakâraṃ te kṛitvâ mokshye sva-çâpataḥ;» 70
ity udîrya gate siṅhe, bodhisattvena tena saḥ
pṛishṭaḥ suvarṇa-cûlo 'tha pakshî svṛdantam abhyadhât: — 71

Asti Vidyâdharâdhîço Vajradaṅshṭro Himâcale.
tasya devyâm ajâyanta pañca kanyâ nirantarâḥ. 72
tataḥ sa tapasâ 'ràdhya Haraṃ, saṃprâptavân sutam
râjâ Rajatadaṅshṭrâkhyaṃ jîvitâd adhika-priyam. 73
sa tena pitrâ bâlo 'pi vidyâḥ snehena lambhitaḥ,
vṛiddhiṃ Rajatadaṅshṭro 'tra bandhu-netṛotsavo yayau. 74

ekadâ bhaginîṃ jyeshṭhâṃ nâmnâ Somaprabhâṃ ca saḥ
Gauryâḥ puraḥ piñjarikaṃ vàdayantîm avaikshata. 75
«dehi piñjarikaṃ mahyaṃ! vàdayâmy aham apy adaḥ;»
ity ayâcata tâṃ so 'tha bâlatvàd anubandhataḥ. 76
sâ tad na 'adàd yadà tasmai, tadà câpalataḥ svayam
tasyâs tat so 'pahṛityaiva pakshî 'iva 'udapatad nabhaḥ. 77
sâ 'atha svasâ tam açapad: «yad me piñjarikaṃ haṭhât
«hṛitvâ 'uddîno 'si, tat pakshî svarṇa-cûlo bhavishyasi.» 78
tat 'çrutvâ pâda-patitena 'etya sâ tena yâcitâ
svasâ Rajatadaṅshṭreṇa, tasyaḥ çâpânṭam abravît: 79
«pakshî bhûtvâ 'andha-kûpe tvaṃ yadâ, mûḍha, patishyasi,
«uddharishyati kaçcic ca tatas tvâṃ karuṇâ-paraḥ, 80
«tasya kṛitvâ 'upakârânçaṃ, çâpam etaṃ tarishyasi.»
ity uktaḥ sa tayâ bhrâtâ svarṇa-cûlaḥ khago 'jani. — 81

«sa esha svarṇa-cûlo 'haṃ pakshî, bhrashṭo 'vaṭe niçi
«iha 'uddhṛito 'dya bhavatà; tad idânîṃ vrajâmy aham. 82
«âpadi tvaṃ smarer mâṃ ca, tava kṛitvâ hy upakriyâm
«çâpâd mokshye 'ham», ity uktvâ so 'pi pakshî yayau tataḥ. 83
tataḥ sa bodhisattvena tena pṛishṭo bhujaṅgamaḥ
svṛdantaṃ kathayâmâsa tasmây atra mahâtmane: 84

«Purâ munikumâro 'ham abhûvaṃ Kaçyapâçrame.
«abhavat tatra ca 'eko me vayasyo muni-putrakaḥ. 85
«ekadâ ca 'avatîrṇe 'smin saraḥ snâtum vayasyake,
«taṭa-sthito 'ham adrâkshaṃ tri-phaṇaṃ sarpam âgatam. 86
«tena bhîshayitum taṃ ca vayasyaṃ narmaṇà mayâ
«tat-saṃmukhaṃ taṭânte sa baddho mantra-balâd ahiḥ. 87
«kshaṇât snâtvâ taṭaṃ prâpto mad-vayasyo vilokya saḥ
«açaṅkitaṃ mahâhiṃ taṃ, trasto moham upâgamat. 88
«cirâd âçvâsitaḥ so 'tha mayà, dhyânàd avetya tat
«mat-kṛitaṃ trâsanaṃ, kopâc çapati sma sakhâpi mâṃ: 89
««gaccha! 'îdṛig eva tri-phaṇaḥ sarpo bhava mahân!»» iti.
«anunîto 'tha çâpânṭam ṛishi-putraḥ sa me 'bhyadhât: 90
««sarpî-bhûtaṃ cyutaṃ kûpe yo 'sau tvâm uddharishyati,
««tasya 'upakṛitya 'avasare, çâpa-mukto bhavishyasi.»» 91

«ity uktvaiva gate tasminn, esho 'haṃ sarpatâṃ gataḥ,
«uddhṛito 'smi tvayâ ca 'adya kûpât; tad yâmi saṃprati. 92
«smritaç ca 'etya 'upakâraṃ te kṛitvâ mokshye sva-çâpataḥ.»
ity uktvâ bhujage yâte, strî vṛittântam avarṇayat: 93
«Ahaṃ kshatriya-putrasya bhâryâ râjopasevinaḥ
«çûrasya tyâgino yûnaç câru-rûpasya mâninaḥ. 94
«kṛito 'nya-purushâsaṅgo mayâ tad api pâpayâ;
«tad vijñâya sa bhartâ me nigrahâya 'akarod matim. 95
«sakhî-mukhâc ca tad buddhvâ, tadaiva 'ahaṃ palâyitâ,
«râtrau vanaṃ pravishṭâ 'idaṃ, kûpa-bhrashṭâ 'uddhṛitâ tvayâ. 96
«tvat-prasâdâd idânîṃ ca gatvâ jîvâmi kutracit.
«bhûyât tad me dinaṃ, yatra kuryâṃ te pratyupakriyâm!» 97
ity uktvâ bodhisattvaṃ taṃ, kulaṭâ nikaṭaṃ tataḥ
Gotravardhana-saṃjñasya râjñaḥ sâ nagaraṃ yayau. 98
tasya saṃgatim utpâdya, parivârajanaiḥ saha
tasthau râjamahâdevyâ dâsîbhâvâçrayeṇa sâ. 99
tasyâpi bodhisattvasya tasyâḥ saṃbhâshaṇât striyaḥ
na 'âvir âsîd vane nashṭa-siddher mûla-phalâdikam. 100
tataḥ kshut-trishṇayâ klântaḥ prâk sa siṃhaṁ asmarat;
smṛitâgataḥ sa ca 'etasya vyadhât vṛittiṃ mṛigâmishaiḥ. 101
kaṃcit kâlaṃ ca tad-mâṃsaiḥ prakṛitistha vidhâya tam,
keçarî so 'bravît: «kshîṇaḥ sa çâpo me; vrajâmy aham.» 102
ity uktvâ siṃhatâṃ muktvâ, bhûtvâ Vidyâdharaç ca saḥ
jagâma tad-anujñâtas, tam âmantrya, nijaṃ padam. 103
tataḥ sa bodhisattvâṃço 'vṛitti-glânaḥ punaḥ khagam
sasmâra svarṇa-cûlaṃ tam, upâgât so 'pi tat-smṛitaḥ. 104
âveditârtis tena 'asau gatvâ 'ânîya kshaṇât khagaḥ
ratnâbharaṇa-saṃpûrṇâṃ dadau tasmai karaṇḍikâm, 105
uvâca ca: «'etena 'arthena vṛittiḥ syâc çâsvatî tava,
«mama jâtaç ca çâpântaḥ; svasti te! sâdhayâmy aham.» 106
ity uktvâ so 'pi bhûtvaiva Vidyâdhara-kumârakaḥ,
sva-lokaṃ nabhasâ gatvâ, prâpa râjyaṃ nijât pituḥ. 107
so 'pi ratnâni vikretuṃ bodhisattvaḥ paribhraman
tat prâpa nagaraṃ, yatra sâ strî kûpoddhṛitâ sthitâ. 108
tatra 'ekasyâç ca vṛiddhâyâ brâhmaṇyâ vijane gṛihe
nidhâya tâny âbharaṇâny, âpaṇaṃ yâvad eti saḥ, 109
tâvad dadarça tâṃ eva vane kûpât samuddhṛitâṃ
striyaṃ sammukham âyântîṃ; sâpi strî paçyati sma tam. 110
saṃbhâshaṇâdike 'nyonyaṃ kṛite, sâ strî yathâ-kramam
svâṃ râjamahishî-pârçva-sthitiṃ tasmai nyavedayat. 111
so 'pi pṛishṭa-sva-vṛittântas tayâ, tasyai çaçaṃsa tâṃ
ratnâlaṃkaraṇa-prâptiṃ svarṇa-cûlât khagâd ṛijuḥ, 112
nîtvâ ca 'âbharaṇaṃ tasyai vṛiddhâ-veçmany adarçayat;
sâ ca gatvâ çaṭhâ râjñyai sva-svâminyai çaçaṃsa tat. 113
tasyâç ca râjñyâ gehântaḥ svarṇa-cûlena pakshiṇâ
nîtaṃ chalena paçyantyâ eva 'âbharaṇa-bhâṇḍakam, 114

tac ca sâ sva-puraṃ prâptaṃ râjñî tasyâ mukhât striyaḥ
buddhvâ vidita-vedyâyâ, râjânaṃ taṃ vyajijñapat. 115
râjâpi bodhisatvaṃ taṃ, darçitaṃ kustriyâ tayâ,
ânâyayat sâbharaṇaṃ bhṛityair baddhvâ gṛihât tataḥ. 116
paripṛicchya ca vṛittântaṃ, satyaṃ matvâ ca tad-vacaḥ,
sthâpayâmâsa baddhaṃ taṃ, gṛihîtvâ 'âbharaṇâny api. 117
bandha-trasto 'tra sasmâra bodhisattvo bhujaṅgamam
ṛishiputrâvatâraṃ taṃ, upatasthe ca so 'pi tam. 118
dṛishṭvâ ca taṃ, sa prishṭârthaḥ sarpaḥ sâdhum abhâshata:
«gatvâ 'ahaṃ veshṭayâmy etam â mûrdhântaṃ mahîpatim, 119
«na ca muñcâmy amuṃ, yâvad âgatya 'ukto 'smi na tvayâ;
««mokshyâmy ahaṃ nṛipaṃ sarpâd»», iti tvaṃ ca vader iha. 120
«tvayy âgate, tvad-vacasâ mokshyâmy aham ato nṛipam,
«mad-muktaç ca 'esha râjâ te sva-râjyârdhaṃ pradâsyati.» 121
ity uktvâ taṃ sa gatvaiva pariveshṭitavân ahiḥ
râjânam, âsta ca 'etasya mûrdhni kṛitvâ phaṇa-trayam. 122
«hâ hâ dashṭo 'hinâ râjâ!» 'ity âkrandati jane 'tha saḥ
bodhisattvo 'bravîd: «rakshyâmy ahaṃ nṛipam aher», iti. 123
çrutavadbhiç ca tad-vâkyaṃ vijñaptaḥ so 'nujîvibhiḥ,
ânâyya bodhisattvaṃ taṃ sarpâkrânto 'bravîd 'nṛipaḥ; 124
«yadi mâṃ mocayasy asmât sarpât, tat te dadâmy aham
«râjyârdham; antarasthâç ca tava 'ete mantriṇo 'tra me.» 125
tac çrutvâ «vâḍham!» ity ukte mantribhiḥ, sa jagâda tam
bhujagaṃ bodhisattvâṅço: «muñca râjânam âçv!» iti. 126
tatas tena 'ahinâ mukto râjyârdhaṃ nṛipatir dadau
sa tasmai bodhisattvâya, so 'pi svastho 'bhavat kshaṇât. 127
sarpaç ca kshîṇa-çâpaḥ san bhûtvâ muni-kumârakaḥ,
sadasy âkhyâta-vṛittânto jagâma nijam âçramam. 128

«evaṃ niçcitam abhyeti çubham eva çubhâtmanâm,
«evaṃ ca 'atikramo nâma kleçâya mahatâm api. 129
«aviçvâsâspadaṃ caiva strîṇâṃ spṛiçati na 'âçayam
«prâṇadânopakâro 'pi; kiṃ tâsâm anyad ucyate?» 130
ity âkhyâya kathâṃ Vatsarâja-putraṃ sa Gomukhaḥ
uvâca: «kathayâmy etâḥ punar mugdha-kathâḥ, çṛiṇu: 131

Babhûva çramaṇaḥ kaçcid vihâre kvâpi mûḍha-dhîḥ.
sa rathyâyâṃ bhraman jâtu çunâ jânuny adaçyata. 132
çva-dashṭaḥ sa vihâraṃ svam upâgatya vyacintayat:
««kiṃ vṛittaṃ jânuni tava?»» 'ity ekaikaḥ prakshyati 'iha mâm; 133
«pratyayayishyâmy evaṃ ca kiyato 'haṃ kiyac ciram!
«tad upâyaṃ karomy atra sarvân bodhayituṃ sakṛit.» 134

ity âlocya samâruhya sa vihâropari drutam,
gṛihîtvâ granthi-muçalaṃ mûḍho bhikshur avâdayat. 135
«akâraṇam akâle 'pi kiṃ granthiṃ vâdayasi?» 'iti tam
çrutvâ 'âçcaryeṇa militâḥ papracchur atha bhikshavaḥ. 136
«çunâ me bhakshitaṃ jânu; tad ekaikasya pṛicchataḥ
«brûyâṃ vaḥ kiyad, ity evaṃ yûyaṃ saṃghaṭitâ mayâ. 137
«tad budhyadhvaṃ samaṃ sarve, jânu me paçyata!» 'iti saḥ
bhikshûn pratyabravîd etân çva-dashṭaṃ jânu darçayan. 138
tataḥ pârçvopapîḍaṃ te samagrâ bhikshavo 'hasan,
«kiyanmâtre kṛito 'nena ṣaṃrambho 'yaṃ kiyân!» iti. 139

«âkhyâtaḥ çramaṇo mûrkhash, ṭakka-mûrkho niçamyatâṃ:

Kadaryaḥ ko 'py abhût kvâpi mûrkhash ṭakko mahâ-dhanaḥ. 140
sabhâryaḥ sa sadâ bhuṅkte saktûn lavaṇa-varjitân,
anyasya 'annasya bubudhe naiva svâdaṃ sa jâtucit. 141
ekadâ prerito dhâtrâ sa bhâryâm abravîd nijâm:
«kshîriṇîṃ prati jâtâ me çraddhâ, tâm adya me paca!» 142
«tathâ!» 'iti tasya bhâryâ sâ papâca kshîriṇîṃ tadâ,
tasthau ca 'abhyantare guptaṃ sa ṭakkaḥ çayanaṃ çritaḥ, 143
«dṛishṭvâ prâhuṇakaḥ kaçcid atra me mâ sma bhûd!» iti.
tâvat tasya suhṛid dhûrtash ṭakkas tatra 'eka âyayau. 144
«kva te bhartâ?» 'iti papraccha sa ca tâṃ tasya gehinîm.
sâpy adattottarâ tasya prâviçad bhartur antikam. 145
âkhyâta-mitrâgamanaḥ so 'pi supto jagâda tâm:
«upaviçya 'iha rudatî pâdâv âdâya tishṭha me! 146
««bhartâ me mṛita»», ity evaṃ vadeç ca suhṛidaṃ mama;
«tato gate 'sminn, âvâbhyâṃ bhoktavyâ kshiriṇî sukham.» 147
ity uktâ tena yâvat sâ pravṛittâ roditum tadâ,
tâvat praviçya so 'pṛicchat, «kim etad?» iti tâm suhṛit. 148
«bhartâ mṛito me, paçya!» 'iti tayâ 'uktaḥ sa vyacintayat:
«kva pacantî mayâ dṛishṭâ sukhitâ kshîriṇîm iyaṃ? 149
«kva 'adhunaiva vipanno 'yam etad-bhartâ vinâ rujam?
«nûnaṃ mâṃ prâhuṇaṃ dṛishṭvâ kṛitam âbhyâm idaṃ mṛishâ. 150
«tad mayâ naiva gantavyam», ity âlocya 'upaviçya saḥ
dhûrto, «hâ mitra! hâ mitra!» 'ity âkrandaṅs tatra tasthivân. 151
çrutâkrandâḥ praviçya 'atha bândhavâ mṛitavat sthitam
çmaçânaṃ bhauta-ṭakkaṃ taṃ netum âsan samudyatâḥ. 152
«uttishṭha! bândhavair yâvad etair nîtvâ na dahyase»,
ity upâṅçv avadat karṇamûle bhâryâ tadâ ca tam. 153
«mâ 'evaṃ! çaṭho 'yaṃ ṭakko me kshîriṇîṃ bhoktum icchati.
«na 'uttishṭhâmi tad, etasminn âgate 'haṃ mṛito yadi; 154

«prâṇebhyo 'py artha-dṛishṭir hi mâdṛiçânâṃ garîyasî;»
iti pratyabravîd bhâryâm upâñçv eva sa tâṃ jaḍaḥ. 155
tatas tena kumitreṇa nîtvâ taiḥ svajanaiç ca saḥ
dahyamâno 'pi niçceshṭo dadau na 'â maraṇâd vacaḥ. 156
evaṃ sa mûḍho vijahau prâṇân, na tu kshîriṇîṃ punaḥ,
kleçârjitaṃ ca bubhuje tasya 'nyair helayâ dhanam. 157

«çrutaḥ kadaryaḥ, çrûyantâm amî mârjâra-bhautakâḥ:

Ujjayinyâm upâdhyâyo mugdhaḥ ko 'py abhavad maṭhe. 158
tatra nidrâ na tasya 'abhûd mûshakopadravâd niçi.
tat-khinnas tac ca suhṛide sa kasmaicid avarṇayat. 159
«mârjâraḥ sthâpanîyas te, so 'tra khâdati mûshakân»,
iti so 'pi suhṛid vipras tam upâdhyâyam abhyadhât. 160
«mârjâraḥ kîdṛiçaḥ? kva 'âste? na sa dṛishṭa-caro mayâ»,
ity uktavaty upâdhyâye, taṃ suhṛit so 'bravît punaḥ: 161
«kâcare locane tasya, varṇaḥ kapila-dhûsaraḥ,
«prishṭhe ca romaçaṃ carma, rathyâsv aṭati ca 'iha saḥ. 162
«tad ebhis tvam abhijñânair anvishya 'ânâyaya 'âçu tam,
«mitra, mârjâram!» ity uktvâ tat-suhṛit sa yayau gṛiham. 163
tataḥ çishyân upâdhyâyaḥ sa jagâda jaḍo nijân:
«abhijñânâni yushmâbhiḥ çrutâny eva sthitair iha; 164
«tad anvishyata rathyâsu mârjâraṃ tam iha kvacit!»
«tathâ!» 'iti te 'gataḥ çishyâs tatra bhremur itas tataḥ, 165
tathâpi na tu tair dṛishṭo mârjâraḥ sa kadâcana.
atha 'ekaṃ te vaṭuṃ rathyâ-mukhâd aikshanta nirgatam, 166
kâcaraṃ netra-yugalaṃ, varṇaṃ dhûsara-piṅgalam,
prishṭhopari paridadhânaṃ ca romaçaṃ hariṇâjinam. 167
dṛishṭvâ taṃ, «saisha mârjâraḥ prâpto 'smâbhir yathâ çrutaḥ!»
ity avashṭabhya taṃ ninyur upâdhyâyântikaṃ ca te. 168
upâdhyâyo 'pi mitroktair yuktaṃ mârjâra-lakshaṇaiḥ
dṛishṭvâ taṃ, sthâpayâmâsa râtrau tatra maṭhântare. 169
«mârjâro nûnam asmi», 'iti mene so 'pi vaṭur jaḍaḥ,
mârjârâkhyâṃ kṛitâṃ çriṇvann âtmanas tair abuddhibhiḥ; 170
sa ca bhauto vaṭuḥ çishyas tasya viprasya, yena tat
upâdhyâyasya tasya 'uktaṃ maitryâd mârjâra-lakshaṇam. 171
prâtaḥ so 'tra 'âgato vipro vaṭum antar vilokya tam,
«iha kena 'ayam ânîta?» iti bhautân uvâca tân. 172
«çrutopalakshaṇas tvatto mârjâro 'smâbhir eva saḥ
«ânîta», ity upâdhyâyo bhauta-çishyâç ca te 'vadan. 173
tato vihasya so 'vâdîd vipro: «mûḍhaḥ kva mânushaḥ?
«kva ca tiryak sa mârjâraç catushpât pucchavân api?» 174

tac çrutvâ taṃ vaṭuṃ muktvâ te 'bruvan manda-buddhayaḥ:
«tarhy anvishya 'ânayâmas taṃ mârjâraṃ tâdṛiçaṃ punaḥ.» 175
evam uktavato mûḍhân janas tatra jahâsa tân.

«ajñatâ nâma kasya 'iha na 'upahâsâya jâyate? 176
«mârjâra-bhautâḥ kathitâḥ, çrûyantâm apare 'py amî:

Âsîd bahûnâṃ mugdhânâṃ mukhyo mugdho maṭhe kvacit. 177
sa kenacid vâcyamânâd dharmaçâstrât kadâcana
taḍâga-kartur açraushîd amutra sumahat phalam. 178
tataḥ sa dhana-saṃpûrṇo vipulaṃ vâri-pûritam
taḍâgaṃ kârayâmâsa nâtidûre maṭhâd nijât. 179
ekadâ sa taḍâgaṃ taṃ drashṭuṃ mugdhâgraṇîr gataḥ
kenâpy utpâṭitâny asya pulinâny avalokayat. 180
tathaiva 'âgatya so 'nyedyur utkhâta-taṭam anyataḥ
dṛishṭvâ tasya taḍâgasya, sodvegaḥ samacintayat: 181
«prâtaḥ prabhâtâd ârabhya sthâsyâmi 'ihaiva vâsaram,
«drakshyâmi kaḥ karoty etad»; ity âlocya, tataḥ prage 182
anyedyur yâvad etya 'âste tatra, tâvad dadarça saḥ
divo 'vatîrya çriṅgâbhyâṃ khanantaṃ vṛishabhaṃ taṭam. 183
«divyo vṛisho 'yaṃ; tat kiṃ na divaṃ yâmi saha 'amunâ?»
ity upetya vṛishasya 'asya hastâbhyâṃ puccham agrahît. 184
tataḥ pucchâgra-lagnaṃ taṃ bhautam utkshipya vegataḥ
kshaṇâd ninâya Kailâsaṃ sva-dhâma bhagavân vṛishaḥ. 185
tatra divyâni bhakshyâṇi modakâdîny avâpya saḥ
bhuñjâno, nyavasad bhauto dinâni katicit sukham. 186
gatâgatâni kurvâṇaṃ sa taṃ dṛishṭvâ mahâ-vṛisham,
acintayata bhautânâṃ mukhyo daivena mohitaḥ: 187
«gacchâmi vṛisha-pucchâgra-lagnaḥ, paçyâmi bândhavân,
«kathayitvâ 'adbhutam idaṃ tathaiva 'eshyâmy ahaṃ punaḥ.» 188
iti saṃkalpya vṛishabhasya 'ekadâ 'upetya tasya saḥ
âlambya gacchataḥ puccham, agâd bhauto bhuvas talam. 189
tataḥ prâpte maṭhe, bhautair anyair âçlishya tat-sthitaiḥ,
«kva gato 'si?» 'iti pṛishṭas taṃ vṛittântaṃ, tac çaçaṃsa saḥ. 190
tataḥ sarve çrutâçcaryâ bhautâs te prârthayanta tam:
«prasîda! naya tatra 'asmân api! bhojaya modakân!» 191
tac çrutvâ sa «tathâ!» 'ity etân, yuktim uktvâ, 'apare dine
taḍâgopântam anayat; sa ca tatra 'âyayau vṛishaḥ. 192
jagrâha tasya lâṅgûlaṃ mukhyaḥ pâṇi-dvayena saḥ,
tasyâpy agrihṇâc caraṇâv anyas, tasyâpi ca 'itaraḥ. 193
ity anyonyâṅghri-lagnais tair bhautair yâvac ca çṛiṅkhalâ
racitâ, sa vṛishas tâvad utpapâta javâd nabhaḥ. 194
yâte tasmiṅç ca vṛishabhe lâṅgûlâlambi-bhautake,
mukhya-bhautaṃ tam apràkshîd eko bhauto 'tha daivataḥ: 195

«çraddhâm âkhyâhi nas tâvad, yatheshṭa-sulabhâ divi
«kiyat-pramâṇâ bhavatâ modakâ bhakshitâ iti?» 196
tato bhrashṭâṇusaṃdhâno vṛisha-puccham vimucya tam,
padma-koçau karau kṛitvâ saṃçlishṭau bhauta-nâyakaḥ, 197
«iyat-pramâṇâ», ity âçu yâvat tân prativakti saḥ,
tâvat so 'nye ca te sarve khâd nipatya vipedire, 198
vṛishaḥ prâyâc ca Kailâsaṃ, jano dṛishṭvâ jahâsa ca.

«doshâya nirvimarshaiva bhauta-praçnottara-kriyâ. 199
«çrutâ dyu-gâmino bhautâḥ, çrûyatâm aparo 'py ayam:

Kaçcid bhauto visasmâra mârgaṃ grâmântaraṃ vrajan. 200
«taror nadî-taṭa-sthasya gaccha 'sya 'upari vartmanâ!»
ity ucyate sma panthânaṃ paripṛicchan janaiç ca saḥ. 201
tatas tasya taroḥ pṛishṭhaṃ gatvâ 'ârûḍhaḥ sa mûḍha-dhîḥ,
«etat-pṛishṭhena me panthâ upadishṭo janair», iti. 202
tat-pṛishṭhe sarpataç ca 'asya bhârât paryanta-vartinî
çâkhâ nanâma, yatnena papâta 'âlambya na 'esha tâm. 203
tâṃ âlambya sthito yâvat, tâvat tena 'âyayau pathâ
âroheṇa 'uparisthena nadyâṃ pîta-jalaḥ karî. 204
taṃ dṛishṭvâ taru-çâkhâgra-lambî bhautaḥ sa dîna-vâk:
«mahâtman, mâṃ gṛihâṇa!» 'iti hastyâroham uvâca tam. 205
hastyârohaç ca bhautaṃ tam avatârayituṃ taroḥ
pâdayor agrahîd dvâbhyâṃ pâṇibhyâm ujjhitâṅkuçaḥ. 206
tâvac ca nirgatya, gate gaje, bhautasya tasya saḥ
lalambe pâdayor hastipako vṛikshâgra-lambinaḥ. 207
tataḥ sa tvarayâ bhauto hastyârohaṃ tam âbhyadhât:
«yadi jânâsi, tac çîghraṃ yat kiṃcid gîyatâṃ tvayâ, 208
«ito 'vatârayej jâtu yac çrutvâ 'âgatya nau janaḥ;
«patitâv anyathâ 'adhastâd hared âvâm iyaṃ nadî.» 209
ity uktaḥ sa gajârohas tena mañju tathâ jagau,
yathâ sa eva bhauto 'tra paritosham agât param. 210
sâdhu-vâdaṃ ca sa dadad, vismṛity-ujjhita-pâdapaḥ
dâtuṃ prâvartata 'ubhâbhyâṃ hastâbhyâṃ choṭikâṃ jaḍaḥ. 211
tatkshaṇaṃ ca nipatyaiva sahastyâroha eva saḥ
nadyâṃ vipede; mûrkhair hi saṅgaḥ kasya 'asti çramaṇe? 212

---

ity âkhyâya kathâṃ, bhûyo Vatseçvara-sutâya saḥ
Gomukhaḥ kathayâmâsa Hiraṇyâksha-kathâm imâm: 213

Asti 'iha Himavat-kukshau deçaḥ pṛithvî-çiromaṇiḥ
Kaçmîra iti, vidyânâṃ dharmasya ca niketanam. 214

tatra 'dhishṭhânam abhavad Hiraṇyapura-nâmakam,
Kanakâksha iti khyâtas tasmin râjâ babhûva ca. 215
tasya Ratnaprabhâ-devyâḥ Çaṅkarâṛâdhanoḍbhavaḥ
putro Hiraṇyâksha iti kshmâpater udapadyata. 216
sa jâtu gulikâ-krîḍâm kurvan, gulikayâ chalât
tâpasîṃ râjatanayo mârgâyâtâm atâḍayat. 217
sâ tâpasî jita-krodhâ râjaputraṃ vihasyâ tam
yogeçvarî Hiraṇyâksham uvâca vikṛitâṇanâḥ: 218
«sva-yauvanâdikair îdṛig darpaç cet tava, tâṃ yadi
«Mṛigâṅkalekhâm âpnoshi bhâryâṃ, tat kîdṛiço bhavet?» 219
tac çrutvâ kshamayitvâ tâṃ râjaputraḥ sa pṛishṭavân:
«kâ 'eshâ Mṛigâṅkalekhâkhyâ? bhagavaty, ucyatâm!» iti. 220
tatas taṃ sâ 'abravîd: «asti Çaçitejâ iti çrutaḥ
«Vidyâdharendro Himavaty acalendre mahâ-yaçâḥ. 221
«Mṛigâṅkalekhâ tasya 'eshâ tanayâ varakanyakâ
«rûpeṇa Dyucarendrâṇâṃ niçâsu 'unnidraka-pradâ. 222
«sâ ca 'anurûpâ bhâryâ te, tasyâs tvaṃ ucitaḥ patiḥ.»
ity uktaḥ siddha-tâpasyâ Hiraṇyâksho jagâda tâm: 223
«katham, bhagavati, prâpyâ mayâ sâ? tarhi kathyatâm!»
tac çrutvâ sâ Hiraṇyâkshaṃ taṃ yogeçvary abhâshata: 224
«gatvâ 'ahaṃ tvat-kathâkhyânâd upalapsye tad-âçayam,
«âgatya ca 'aham eva tvâṃ neshyâmy ataḥ param. 225
«iha 'asti yo 'mareçâkhyo devas, tat-ketane tvayâ
«prâtaḥ prâpyâsmi, nityaṃ hi tam arcitum upaimy aham.» 226
ity uktvâ nabhasâ prâyât tâpasî sâ sva-siddhitaḥ
tasyâ Mṛigâṅkalekhâyâ nikaṭaṃ Tuhinâcalam. 227
tatra tasyai Hiraṇyâksha-guṇân yuktyâ çaçaṅsa sâ
tathâ, yathâ divya-kanyâ sâ 'atyutkâ 'evam uvâca tâm: 228
«tâdṛiçaṃ ced na bhartâraṃ prâpnuyâṃ, bhagavaty, aham,
«tad nishphalena kiṃ kâryam amunâ jîviteṇa me?» 229
ity ârûḍha-smarâveçâ nîtvâ tat-kathayâ dinam
Mṛigâṅkalekhâ tâpasyâ saha 'uvâsa tayâ niçâm. 230
tâvat so 'pi Hiraṇyâkshas tac-cintâ-nîta-vâsaraḥ
suptaḥ kathaṃcij, jagade Gauryâ svapne niçâkshaye: 231
«Vidyâdharaḥ san prâptas tvaṃ muni-çâpena martyatâm,
«tâpasyâḥ kara-saṃsparçâd etasyâ mokṣhyase tataḥ, 232
«Mṛigâṅkalekhâṃ ca tatas tâm âçu pariṇeshyasi;
«tac cintâ na 'atra kâryâ te! pûrva-bhâryâ hi sâ tava.» 233
ity âdiçyaiva sâ devî tiro 'bhût tasya; so 'pi ca
prabuddhya prâtar utthâya cakre snânâdi-maṅgalam. 234
tato 'mareçvarasya 'agraṃ gatvâ tasthau praṇamya taṃ,
yatra saṃketakaṃ tasya tâpasyâ 'abhihitaṃ tayâ. 235
atrântare ca katham apy âtta-nidrâṃ sva-mandire
Mṛigâṅkalekhâm api tâṃ Gaurî svapne samâdiçat: 236
«kshîṇa-çâpaṃ Hiraṇyâkshaṃ, jâtaṃ Vidyâdharaṃ punaḥ
»kara-sparçena tâpasyâḥ, patiṃ prâpsyasy; alaṃ çucâ!» 237

ity uktvà 'antarhitàyàṃ ca devyàṃ, pràtaḥ prabudhya sà
Mṛigàṅkalekhà tàpasyai tasyai svapnaṃ çaçaṅsa tam. 238
sà tac çrutvaiva ca 'àgatya bhûlokaṃ siddha-tàpasî,
sthitaṃ kshetre 'mareçasya Hiraṇyàkshaṃ tam abhyadhàt: 239
«ehi Vaidyàdharaṃ lokaṃ, putra!» 'ity uktvà kareṇa sà
praṇataṃ taṃ samàdàya bâhàv udapatad nabhaḥ. 240
tâvac ca Hiraṇyàksho bhûtvà Vidyâdhareçvaraḥ,
smṛitvà çàpa-kshayâj jâtiṃ, tàpasîṃ tâm abhâshata: 241
«Himàdrau Vajrakûṭâkhye pure jànîhi màm imam
«Vidyâdharàṇàṃràjànaṃ nâmnâpy Amṛitatejasam. 242
«so 'ham ullaṅghana-krodhàc çàpaṃ prâpya muneḥ purà,
«martya-lokam upâgaccham, tvat-kara-sparçanâvadhim. 243
«çaptasya me tadâ bhâryâ yà duḥkhàd ajahat tanum,
«sà 'eshà Mṛigàṅkalekhà 'adya jàtà pûrva-priyà mama. 244
«idànîṃ ca tvayà sârdhaṃ gatvà pràpsyàmi tàm aham;
«tvat-kara-sparça-pûtasya çàntaḥ çàpo 'py asau hi me.» 245
iti bruvaṅs tayà sâkaṃ tàpasyà gaganena saḥ
jagàma 'Amṛitatejàs taṃ Himàdriṃ Dyucarâdhipaḥ. 246
Mṛigàṅkalekhàm udyàna-sthitâṃ tatra dadarça saḥ,
sâpy apaçyat tam âyàntaṃ tâpasyà 'àveditaṃ tayà. 247
citraṃ! çruti-pathena 'àdau praviçya 'anyonya-mànasam
anirgatyâpy aviçatâṃ dṛishṭi-màrgeṇa tau punaḥ. 248
«vivàha-siddhaye pitre tvayà 'idaṃ kathyatàm!» iti
ûce Mṛigàṅkalekhà 'atra tâpasyà praudhayà tayà. 249
tato lajjâ-nata-mukhî sà gatvà pitaraṃ nijam
sakhî-mukhena tat sarvaṃ bodhayàmàsa tatkshaṇam. 250
so 'pi svapnè 'mbikâdishṭas tat-pità Khecareçvaraḥ
tam anaishît sva-bhavanaṃ saṃmànya 'Amṛitatejasam. 251
dadau Mṛigàṅkalekhàṃ ca tasmai tàṃ sa yathâ-vidhi;
kṛitodvàhaç ca sa Vajrakûṭaṃ tat prayayau puram. 252
tatra so 'mṛitatejàḥ svaṃ ràjyaṃ prâpya sabhâryakam,
ànîtaṃ siddha-tàpasyà martyatvât pitaraṃ nijam 253
Kanakàkshaṃ samabhyarcya bhogaiḥ prâpayya ca bhûtalam,
Mṛigàṅkalekhayâ 'sàkaṃ svàm ṛiddhiṃ bubhuje ciram. 254

«iti pûrva-karma-niyataṃ
«bhavitavyaṃ jagati yasya jantor yat,
«tad ayatnena sa puratàḥ
«patitaṃ pràpnoty asàdhyam api.» 255
evaṃ Gomukha-kathitàṃ
Çaktiyaçasy utsuko niçamya kathàṃ,
çayane niçi Naravàhana-
datto nidràm asau bheje. 256

Taraṅga 66.

Tato 'nyedyuḥ punar naktaṃ vinodârthaṃ sa Gomukhaḥ Naravâhanadattâya kathâm etâm avarṇayat: 1

Dhaneçvarâbhidhe Çaive siddha-kshetre purâ 'vasat
upâsyamâno bahubhiḥ çishyaiḥ ko 'pi mahâ-muniḥ. 2
so 'bravîj jâtu çishyân svân: «yushmâsu yadi kenacit
«apûrvam îkṣhitaṃ kiṃcic çrutaṃ vâ, tad nivedyatâm!» 3
ity ukte tena muninâ, çishya eko jagâda tam:
«mayâ çrutam apûrvaṃ yat, tad âkhyâmi, niçamyatâm: — 4
Vijayâkhyaṃ mahâ-kshetraṃ Kaçmîreshv asti Çâmbhavam;
tatra pravrâjakaḥ kaçcid âsîd vidyâbhimânavân. 5
«jayî sarvatra bhûyâsam!» ity âçaṅsan praṇamya saḥ
Çambhuṃ, pratasthe vâdâya pravrâṭ Pâṭaliputrakam. 6
gacchaṅç ca mârge 'tikrâman vanâni sarito girîn,
prâpya 'aṭavîṃ pariçrânto viçaçrâma taros tale, 7
kshaṇâc ca vâpî-çiçire tatra dûrâdhva-dhûsaram
dadarça dhârmikaṃ daṇḍa-kuṇḍikâ-hastam âgatam. 8
«kutas tvaṃ? kutra yâsi?» 'iti nishaṇṇo 'tra ca tena saḥ
pravrâjakena pṛishṭaḥ sann ity abhâshata dhârmikaḥ: 9
«âgato 'haṃ, sakhe, vidyâ-kshetrât Pâṭaliputrakât;
«Kaçmîrân yâmi tatratyân jetuṃ vâdena paṇḍitân.» 10
çrutvâ 'etad dhârmika-vacaḥ sa parivrâḍ acintayat,
«iha 'eko na jito 'yaṃ ced mayâ Pâṭaliputrataḥ, 11
«tat tatra gatvâ jeshyâmi katham anyân bahûn aham?»
ity âlocya sa taṃ pravrâḍ âkshipya 'âha sma dhârmikam: 12
«viparîtam idaṃ kiṃ te, vada dhârmika! ceshṭitaṃ?
«kva dhârmiko mumukshus tvaṃ? kva vâda-vyasanâturaḥ? 13
«vâdâbhimâna-bandhena saṃsârâd moksham icchasi?
«çamayasy agninâ 'ushmâṇaṃ, çîtaṃ hansi himena ca, 14
«uttitîrshasi pâshâṇa-nâv-ârûḍho mahodadhim,
«vâtena jvalitaṃ vahniṃ nirvâpayitum îhase. 15
«brâhmaṃ çîlaṃ kshamâ nâma, kshâtram âpanna-rakshaṇam,
«mumukshu-çîlaṃ ca çamaḥ, kalaho râkshasaṃ smṛitam. 16
«tasmâc cântena cittena bhavitavyaṃ mumukshuṇâ
«nirasta-dvandva-duḥkhena saṃsâra-kleça-bhîruṇâ. 17
«ataḥ çama-kuṭhâreṇa chindhi 'imaṃ bhava-pâdapam!
«hetuvâdâbhimânâmbu-sekaṃ tasya ca mâ sma dâḥ!» 18
ity ukto dhârmikas tena paritushṭaḥ praṇamya tam,
«gurur bhava mama!» 'ity uktvâ jagâma sa yathâgatam. 19

pravrâḍ hasan sthito 'traiva taru-mûle, tad-antarât
Yakshasya 'âlâpam açṛiṇot krîḍato bhâryayâ saha. 20
karṇam dadâti yâvac ca pravrâṭ, tâvad atra saḥ
Yakshaḥ pushpa-srajâ bhâryâm narmaṇâ tâm atâḍayat. 21
tâvac ca mṛita-kalpam sâ kṛitvâ 'âtmânam çaṭhâ mṛishâ
tasthau, tat-parivâraç ca muktâkrando jhaṭity abhût. 22
cirâc ca 'âgata-jîvâ 'iva sâ dṛiçâv udamîlayat.
«kim tvayâ dṛishṭam?» iti tâm Yaksho 'prâkshît tataḥ patiḥ. 23
atha mithyaiva sâ 'avocat: «tvayâ 'aham mâlayâ yadâ
«abhyâhatâ, tadâ 'apaçyam kṛishṇam purusham âgatam 24
«pâça-hastam jvalad-netram prâṅçum ûrdhva-çiroruham
«bhayânakam nija-châyâ-malinîkṛita-diṅmukham. 25
«tena nîtâ 'aham abhavam dushṭena Yama-sâdanam,
«tyâjitâsmi ca tatratyais tam nivârya 'adhikâribhiḥ.» 26
evam tayâ 'ukte Yakshinyâ, hasan Yaksho jagâda tâm:
«aho! vinâ 'indrajâlena strîṇâm ceshṭâ na vidyate. 27
«ko mṛityuḥ kusumâghâtâd? âvṛittiḥ kâ Yamâlayât?
«mûḍhe, Pâṭaliputra-strî-vṛittânto 'nukritas tvayâ: — 28

Tasmin hi nagare râjâ yo 'sti Siṅhâksha-nâmakaḥ,
tad-bhâryâ-mantri-senânî-purohita-bhishag-badhûḥ 29
saha 'âdâya, trayodaçyâm çuklapakshe kadâcana
sanâthîkṛita-tad-deçâm agâd drashṭum Sarasvatîm. 30
tatra tad-mârga-militaiḥ sarvâḥ kubjândha-paṅgubhiḥ
vyâdhitair ity ayâcyanta bhûpâla-pramukhâṅganâḥ: 31
«rogârtânâm dînânâm aushadham naḥ prayacchata,
«yena mucyâmahe rogât! kuruta 'ârtânukampanam! 32
«samudra-laharî-lolo vidyut-sphurita-bhaṅguraḥ
«jîvaloko hy ayam yâtrâdy-utsava-kshaṇa-sundaraḥ. 33
«tad asâre 'tra saṃsâre sâram dîneshu yâ dayâ,
«kṛipaṇeshu ca yad dânam, guṇavân ko na jîvati? 34
«âḍhyasya kim ca dânena? sukhitasyâpy açanena kim?
«kim çaçâṅkena çîtâloḥ? kim ghanena himâgame? 35
«tad etân uddharata naḥ kṛipaṇân âmayâpadaḥ!»
ity uktâ vyâdhitais tais tâ nṛipabhâryâdayo 'bruvan; 36
«sushṭhv upapannam jalpanti kṛipaṇâ vyâdhitâ ime,
«sarvasvenâpy ato 'smâbhiḥ kâryam eshâm cikitsitam.» 37
evam anyonyam âlapya, Devîm abhyarcya, yoshitaḥ
vyâdhitâṅs tân sva-bhavanâny âninyus tâḥ pṛithak pṛithak, 38
sva-bhartṛîn prerya teshâm ca Mahâdevyâ mahaushâdhaiḥ
cikitsâm kârayâmâsur, ha 'uttasthuç ca tad-antikât. 39
sahavâsâc ca tair eva saṅgam udbhûta-manmathâḥ
tathâ yayus tâḥ, saṃsâram tanmayam dadṛiçur yathâ. 40
«kvâ rogiṇo 'mî kṛipaṇâ? bhartâraḥ kva nṛipâdayaḥ?»
iti na vyamṛiçat tâsâm manmathândhîkṛitam manaḥ. 41

tataç ca tâ asaṃbhâvya-rogi-saṃbhoga-saṃbhavaiḥ
nakha-danta-kshatair yuktâḥ patayo dadṛiçur nijâḥ. 42

te ca bhûpâla-mantri-senâpatimukhâdayaḥ
tad âcakhyuḥ sasaṃdehâḥ parasparam ayantritâḥ. 43
tato râjâ 'abravîd anyân: «yûyaṃ tishṭhata saṃprati;
«aham adya nijâṃ bhâryâṃ tâvat pṛicchâmi yuktitaḥ.» 44
ity uktvâ tân visṛijyaiva, gatvâ vâsagṛihaṃ ca saḥ,
pradarçita-sneha-bhayo bhâryâṃ papraccha tâṃ nṛipaḥ: 45
«dashṭaḥ kena 'adharo 'yaṃ te? kshatau kena nakhaiḥ stanau?
«satyam âkhyâsi ced, asti çreyas te, na 'anyathâ punaḥ.» 46
ity uktâ tena râjñâ sâ râjñî kṛitakam abhyadhât:
«avâcyam apy adhanyâ 'haṃ vacmy âçcaryam idaṃ, çṛiṇu: 47
«citra-bhitter ito râtrau pumâñç cakra-gadâ-dharaḥ
«nirgatyaiva 'upabhuṅkte mâṃ, prâtaç ca 'atraiva lîyate. 48
«yad-aṅgaṃ candra-sûryâbhyâm api dṛishṭaṃ na jâtu me,
«tatra 'îdṛig etya kriyate tena 'avasthâ, sthite tvayi.» 49
etat tasyâḥ saduḥkhâyâ evaṃ çrutvâ vaco nṛipaḥ
pratyeti sma, tathâ mûrkho mâyâm âçaṅkya Vaishṇavîm. 50
çaçaṅsa mantry-âdibhyaç ca tebhyas, te 'pi tathâ jadâḥ
matvâ 'Acyuta-bhuktâḥ sva-bhâryâs tûshṇîṃ kila 'abhavan. — 51
«ity asâdhyaika-vacanâç caturaḥ kustriyaḥ çaṭhâḥ
«vañcayante jaḍa-matîn, na 'ahaṃ mûrkhas tu tâdṛiçaḥ.» 52
iti Yaksho bruvan bhâryâṃ sa vilakshî-cakâra tâm;
tac ca pravrâjako 'çraushît sarvaṃ taru-tale sthitaḥ. 53
tataḥ kṛitâñjalir Yakshaṃ taṃ sa pravrâḍ vyajijñapat:
«bhagavann, âçrama-prâptas tava 'ahaṃ çaraṇâgataḥ. 54
«tat kshamasva 'aparâdhaṃ me, tvad-vaco yad mayâ çrutam.»
ity uktvâ satya-vacanât tasya Yakshas tutosha saḥ. 55
«Sarvasthânagavâkhyô Yakshas, tushṭas tava 'asmi ca;
«gṛihâṇa varam!» ity ûce pravrâḍ Yakshena tena saḥ. 56
«manyum asyâṃ sva-bhâryâyâṃ mâ kṛithâ! esha eva me
«varo 'stv!» iti tam âha sma sa pravrâḍ api Guhyakam. 57
tataḥ sa Yaksho 'vâdît taṃ! «tushṭo 'smi sutaraṃ tava;
«tad esha te varo datto mayâ, 'anyaḥ prârthyatâṃ!» iti. 58
tataḥ pravrâjako 'vâdît: «tarhy ayaṃ me 'paro varaḥ:
«adya prabhṛiti putraṃ mâṃ jânîtaṃ dampatî yuvâm!» 59
çrutvâ 'etat sa sabhâryo 'pi pratyakshî-bhûya tatkshaṇam
Yakshas tam abravîd: «vâḍhaṃ, putra, putras tvam âvayoḥ! 60
«asmat-prasâdâd na ca te bhavishyati vipat kvacit,
«vivâde kalahe dyûte vijayî ca bhavishyasi.» 61
ity uktvâ 'antarhitaṃ Yakshaṃ taṃ praṇamya, 'ativâhya ca
râtrim atra, 'âyayau pravrâṭ sa tat Pâṭalipûtrakam. 62
tatra dvâḥstha-mukhena 'antaḥ pravrâṭ Siṅhâksha-bhûbhṛitaḥ
Kaçmîrâgatam âtmânam âkhyâti sma sa vâdinam. 63
anujñâta-praveçaç ca tena 'âsthâne mahîbhujâ,
praviçya 'atra sthitân vâdâya 'âcikshepa sa paṇḍitân. 64
jitvâ vâdena tân Yaksha-vara-mâhâtmyato 'khilân,
râjâgre sa punas teshâṃ cakâra 'âkshepam îdṛiçam: 65

«citra-bhitter vinirgatya gadâ-cakra-dharaḥ pumân,
«dashṭâdharaushṭhîṃ daçanaiḥ kshata-stana-taṭâṃ nakhaiḥ 66
«kṛitvâ, 'upabhujya ratrau mâṃ, tad-bhittâv eva lîyate:
«etat kim? iti vaḥ pṛicchâmy; uttaraṃ me 'tra dîyatâm!» 67
etac çrutvâ na tasya 'atra budhâḥ prativaco daduḥ,
paramârtham ajânânâ anyonyẫnana-darçinaḥ. 68
tato râjâ sa Siṅhâkshaḥ svayam eva taṁ abhyadhât:
«yad etad uktaṃ bhavatâ, tad vyâcakshva tvam eva naḥ!» 69
etac çrutvâ sa râjñe 'smai pravrâṭ svairaṃ çaçaṅsa tat
tad-bhâryâ-vyâja-caritaṃ, Yakshâd açrâvi tena yat. 70
«na tat kuryâd abhishvaṅgaṃ pâpa-jñapty-eka-hetave
«strîbhiḥ kadâcana janas tam», ity ûce nṛipaṃ ca saḥ. 71
tushṭas tasmai nijaṃ râjyaṃ râjâ dâtum iyesha saḥ;
sa tu sva-deçaika-rataḥ pravrâṭ tad na 'grahîd yadâ, 72
tadâ sammânayâmâsa râjâ ratnotkareṇa tam.
âtta-ratnaḥ sa Kaçmîrân pravrâṭ svaṃ deçam âgamat. 73
tatra Yaksha-prasâdena sa nirdainyaḥ sukhaṃ sthitaḥ. —
ity âkhyâya sa çishyas taṃ mahâmunim abhâshata: 74
«ahaṃ pravrâjakât tasmâd evaṃ tac çrutavân», iti.
tataḥ sa vismitaḥ sânya-çishyaç ciram abhûd muniḥ. 75

---

ity uktvâ Gomukho bhûyo Vatseçâtmajam abravît:
«evam etâni kustrîṇâṃ ceshṭitâni ca vedhasaḥ 76
«vicitrâṇi sadâ, deva, lokasya caritâni ca;
«iyaṃ ca çrûyatâm anyâ nâry ekâdaça-mârikâ: 77

Grâma-vâsî pumân âsît kuṭumbî ko 'pi Mâlave.
tasya 'udapâdi duhitâ dvitri-putra-kanîyasî. 78
tasyâṃ ca jâta-mâtrâyâṃ, bhâryâ tasya vyapadyata;
tato 'lpair divasais tasya putra eko vyapâdi ca. 79
tasmin vipanne, bhrâtâ 'asya vṛisha-çṛiṅgâhato mṛitaḥ.
so 'tha kanyâṃ kuṭumbî svâṃ nâmnâ cakre Trimârikâm, 80
«trayo 'nayâ 'alakshaṇayâ jâtayâ mâritâ», iti.
kâlena yauvana-sthâṃ tâṃ pitus tasmâd ayâcata 81
Trimârikâm âdhya-putraḥ kaçcit tad-grâma-saṃbhavaḥ,
pitâ ca tasmai prâdât tâṃ sa yathâvat kṛitotsavaḥ. 82
tena bhartrâ saha 'ranṣta kâlaṃ kam api tatra sâ;
acirâc ca tatas tasyâḥ sa bhartâ pañcatâm agât. 83
divasair eva sâ 'nyaṃ ca capalâ patim agrahît;
so 'py alpenaiva kâlena vipattiṃ prâpa tat-patiḥ. 84
tataḥ sâ yauvanonmattâ tṛitîyaṃ patim âdade;
so 'pi tasyâ vipanno 'bhût pati-ghnyâḥ patir anyavat. 85
evaṃ krameṇa patayo daça tasyâ vipedire,
tato hâsyena sâ nâmnâ paprathe Daçamârikâ. 86

atha 'anya-bhartṛi-svîkârât pitrâ hrîtena vâritâ,
sâ varjyamânâ ca janais tasthau tasya pitur gṛihe. 87
ekadâ ca viveça 'atra pântho bhavyâkṛitir yuvâ
eka-râtri-nivâsârtham tat-pitrâ 'anumato 'tithiḥ. 88
tam dṛishṭvâ tad-gata-manâḥ sâ 'bhavad Daçamârikâ,
pântho 'pi taruṇîm dṛishṭvâ so 'bhût tad-abhilâshukaḥ. 89
tataḥ sâ mâra-mushita-trapâ pitaram abhyadhât:
«imam ekam aham, tâta, vṛiṇomi pathikam patim; 90
«vipatsyate ced esho 'pi, grahîshyâmi tato vratam.»
evam, çṛiṇvati pânthe, tâm bruvatîm sa pitâ 'abravît: 91
«mâ, putri! lajjâ mahatî, daça te patayo mṛitâḥ;
«tad, etasminn api mṛite, hasishyati taram janaḥ.» 92
tac çrutvaiva trapâm tyaktvâ pathiko 'pi jagâda saḥ:
«na 'aham mriye, daça mṛitâḥ kramâd bhâryâ mamâpi hi. 93
«samâv âvâm, çapâmy atra pâda-sparçena Dhûrjaṭeḥ.»
ity ukte tena pânthena, na 'citrîyata tatra kaḥ? 94
buddhvâ ca militair grâmyair dattânumatayâ tayâ
Daçamârikayâ so 'tha pathiko jagṛihe patiḥ. 95
tena sâkam ca yâvat sa kâlam kam api tishṭhati,
tâvac çîta-jvarâkrântaḥ so 'pi tasyâḥ kshayam yayau. 96
tataḥ sâ hâsinî grâvṇâm apy Ekâdaçamârikâ
vignâ Gaṅgâ-taṭam gatvâ pravrajyâm eva çiçriye. 97

---

ity uktvâ hasitam, Vatsarâja-putram sa Gomukhaḥ
bhûyo 'bravît: «kathâm anyâm çṛiṇv imâm dânta-jîvinaḥ: 98

Pumân kaçcid daridro 'bhûd grâme kvâpi kuṭumbavân;
eka eva balîvardas tasyaiva 'abhûd gṛihe dhanam. 99
sa nihsattvo, 'çanâbhâvât sîdaty api kuṭumbake,
sopavâso 'pi tam dântam vyakrînîta na lobhataḥ. 100
gatvâ tu Vindhyavâsinyâḥ purato, darbha-saṃstare
patitvâ, sa tapaç cakre nirâhâro 'rtha-kâmyayâ. 101
«uttishṭha! 'eko balîvardaḥ sarvathâ dhanam asti te,
«atas tam eva vikrîya jîvishyasi sadâ sukham;» 102
ity âdishṭas tayâ svapne devyâ prâtaḥ prabudhya saḥ
utthâya, pâraṇam kiṃcit kṛitvâ, sva-gṛiham âyayau. 103
etyâpy adhîro vikretum na 'ukshâṇam tam çaçâka saḥ,
«vikrîte 'sminn aham nihsvo naiva varteya jâtv», iti. 104
atha tam kathita-svapnam devy-âdeça-prasaṅgataḥ
upavâsa-kṛiçam kaçcid uvâca sumatiḥ suhṛit: 105
««eka eva 'asti dântas te; tam tvam vikrîya sarvadâ
««jîvishyasi»», 'iti devyâ 'uktam tat kṛitam, mûḍha, na tvayâ? 106
«tad vikrîya 'etam ukshâṇam, nirvâhaya kuṭumbakam!
«tato bhavishyaty anyas te, tataç ca 'anyas, tato 'paraḥ. 107

ity uktas tena mitreṇa grâmîṇaḥ sa tathâ 'akarot.
ekaikam âdâya 'ukshâṇaṃ jijîva satataṃ sukhî. 108

«evaṃ phalati sarvasya vidhiḥ sattvânusârataḥ;
«tat susattvo bhavet, sattva-hînaṃ na vṛiṇvate çriyaḥ. 109
«çṛiṇu ca 'etâṃ kathâm anyâṃ dhûrtasya 'alîka-mantriṇaḥ:

Âsît pṛithvîpatir nâma nagare Dakshiṇâpathe. 110
tad-râshṭre ko 'py abhûd dhûrtaḥ para-vañcana-jîvikaḥ.
sa ca 'ekadâ mahecchatvâd asaṃtushṭo vyacintayat: 111
«dhûrtatvena 'îdṛiçâ kiṃ me, yad âhârâdi-mâtra-kṛit?
«prâpyate mahatî yena çrîs, tâdṛig na karomi kim?» 112
ity âlocya baṇig-veçam atyudâraṃ vidhâya saḥ,
upâsarpat pratîhâraṃ gatvâ dvâraṃ mahîpateḥ. 113
tad-mukhena praviçya 'antaḥ prâbhṛitaṃ ca 'upanîya saḥ,
«ekânte me 'sti vijñaptir», iti vyajñâpayad nṛipam. 114
râjñâpi veça-bhrântena prâbhṛitâvarjitena ca
«tathâ!» 'iti racitaikântas, tam evaṃ sa vyajijñapat: 115
«dine dine mayâ sâkam âsthâne sarva-saṃnidhau
«bhûtvâ 'ekânte kathâlâpaṃ kshaṇam ekaṃ, prabho, kuru! 116
«tâvatâ 'ahaṃ pratidinaṃ dînâra-çata-pañcakam
«dadâmy, upâyanaṃ devasya 'arthaye na tu kiṃcana.» 117
tac çrutvâ 'acintayad râjâ: «ko doshaḥ? kim ayaṃ mama
«gṛihîtvâ yâti? dînârân dadâti pratyuta 'anvaham. 118
«mahatâ baṇijâ sâkaṃ kathâlâpena kâ trapâ?»
iti sampratipadya 'etad râjâ tasya tathâ 'akarot. 119
so 'pi tasmai dadau râjñe dînârâṅs tân yathâ 'uditân,
lokaç ca taṃ mahâmantri-pade prâptam amanyata. 120
ekasmiṅç ca dine dhûrtaḥ, muhuḥ paçyan niyoginaḥ
sâkûtaṃ mukham ekasya, cakre râjñâ samaṃ kathâm. 121
nirgataç ca vahis tena mukhâlokana-kâraṇam
etya 'adhikâriṇâ pṛishṭaḥ, sa svairaṃ taṃ mṛishâ 'avadat: 122
««deço me luṇṭhito 'nena»», 'ity evaṃ te kupito nṛipaḥ;
«mayâ 'atas te mukhaṃ dṛishṭaṃ, çamayishyâmy ahaṃ ca tam.» 123
ity uktas tena so 'lîka-mantriṇâ sabhayo gṛiham
âgatya 'adhikṛitaḥ svarṇa-sahasraṃ tasya dattavân. 124
anyedyuç ca samaṃ râjñâ kathâṃ kṛitvâ tathaiva saḥ
nirgatya dhûrto 'vâdît taṃ niyoginam upâgatam: 125
«yukti-yuktair mayâ vâkyais tava râjâ prasâditaḥ;
«dhiro bhava! 'adhunâ 'ahaṃ te sarva-chidreshu rakshakaḥ.» 126
iti svîkṛitya taṃ yuktyâ visasarja ca; so 'pi tam
adhikârî sadâ tais tair upacârair upâcarat. 127
evaṃ krameṇa sarvebhyo niyogibhyaḥ sa buddhimân
râjabhyo râjaputrebhyaḥ sevakebhyaç ca yuktibhiḥ 128

bahvîbhir âdadâno 'rthân, arjayâmâsa sarvataḥ
pañca koṭîḥ suvarṇasya, kurvan râjñâ samaṃ kathâḥ. 129
tato rahasi râjânaṃ dhûrta-mantrî jagâda saḥ:
«deva, dattvâpi nityaṃ te dînâra-çata-pañcakam, 130
«tvat-prasâdâd mayâ prâptâḥ pañca kâñcana-koṭayaḥ.
«tat prasîda, gṛihâṇa 'etat svaṃ svarṇam! aham atra kaḥ?» 131
ity uktvâ sva-kṛitaṃ râjñaḥ kapaṭaṃ taṃ nyavedayat;
râjâpi kṛicchratas tasya jagṛâha 'ardhaṃ tato dhanât. 132
tushṭaç ca sthâpayâmâsa mahâmantri-pade sa tam,
so 'pi prâpya çriyaṃ dhûrto janaṃ bhogair amânayat. 133

«evaṃ prâpnoti mahataḥ prâjño 'rthân na 'atipâpataḥ,
«kûpakhânakavat prâpte phale doshaṃ nihanti ca.» 134
ity uktvâ Gomukhaḥ prâha Vatsarâja-sutaṃ punaḥ:
«ekâm 'idâṅîm udvâha-sotsukaḥ çṛiṇv imâṃ kathâm: 135

Babhûva durmadârâti-karîndrâ-kula-keçarî
Ratnâkarâkhye nagare nâmnâ Buddhiprabho nṛipaḥ. 136
Ratnarekhâbhidhânâyâṃ râjñyâṃ tasya 'udapadyata
kanyâ Hemaprabhâ nâma sarva-lokaika-sundarî. 137
sâ ca Vidyâdharî çâpâd avatîrṇâ yadâ, tadâ
nabho-vihâra-saṅskâra-madâc cikrîḍa dolayâ. 138
pâta-bhîtyâ nishiddhâpi sâ tato na cacâla yat,
tat tasyâḥ sa pitâ râjâ capeṭaṃ kupito dadau. 139
tâvatâ sâ 'avamânena râjaputrî vanaishinî
vihâra-vyapadeçena jagâma 'upavanaṃ vahiḥ. 140
pâna-matteshu bhṛityeshu, saṃcarantî ca sâ tataḥ
praviçya vṛiksha-gahanaṃ teshâṃ dṛishṭi-pathâd yayau. 141
gatvâ ca 'ekâkinî dûraṃ vanaṃ, viracitoṭajâ
phala-mûlâçinî tasthau Harârâdhana-tatparâ. 142
tat-pitâpi sa râjâ tâṃ buddhvâ kvâpi tato gatâm
anviyesha, na ca prâpa, mahad duḥkham uvâha ca. 143
cirât kiṃcit tanûbhûta-duḥkhaç cittaṃ vinodayan
Buddhiprabhaḥ sa niragâd mṛigayâyai mahîpatiḥ. 144
bhramaṅç ca daivât tat prâpa sudûraṃ sa vanântaram,
tapasyantî sutâ sâ 'asya yatra Hemaprabhâ sthitâ. 145
uṭajaṃ tatra dṛishṭvâ sa râjâ 'abhyetya tad-antare
açaṅkitaṃ tapaḥ-kshâmâṃ tâṃ dadarça nijâṃ sutâm. 146
sâpi dṛishṭvâ tam, utthâya pâdayoḥ sahasâ 'agrahît,
âliṅgya sa pitâ tâṃ ca sâçrur aṅke nyaveçayat. 147
tau ca 'anyonyaṃ ciràd dṛishṭvâ tathâ rurudatus tataḥ,
udaçravo yathâ tatra vane 'bhûvan mṛigâ api. 148

tataḥ çanaiḥ samâçvâsya râjâ 'vocat sa tâṃ sutâm:
«tyaktvâ 'râjaçriyaṃ, putri, kim idaṃ vihitaṃ tvayâ? 149
«tad ehi jananî-pârçvaṃ! vana-vâsam imaṃ tyaja!»
ity ûcivâṅsaṃ janakaṃ sâ taṃ Hemaprabhâ 'bhyadhât: 150
«devena 'evaṃ niyuktâsmi; çaktis, tâta, mama 'atra kâ?
«na ca 'eshyâmi gṛihaṃ bhoktuṃ, na tyajâmi tapaḥ-sukham.» 151
iti bruvâṇâ sâ tasmâd niçcayâd na cacâla yat,
tad râjâ 'akârayat tasyâ vane tatraiva mandiram. 152
gatvâ ca râjadhânîṃ svâṃ preshayâmâsa so 'nvaham
tasyâ atithi-pûjârthaṃ pakvânnâni dhanâni ca. 153
sâ ca Hemaprabhâ tatra dhanai ratnaiç ca taiḥ sadâ
pûjayanty atithîn âsît, phala-mûlâçinî svayam. 154
ekadâ ca 'âyayau tasyâ râjaputryâs tam âçramam
pravrâjikâ 'ekâ bhrâmyantî kaumâra-brahmacâriṇî. 155
sâ tayâ 'bhyarcitâ Hemaprabhayâ sva-kathântare
pravrajyâ-kâraṇaṃ pṛishṭâ bâla-pravrâjikâ 'bravît: 156
«saṃvâhayantî caraṇâv ahaṃ kanyâ satî pituḥ,
«sîdat-karayugâ 'bhûvaṃ nidrâkulita-locanâ. 157
««kiṃ nidrâsi?»» 'iti pâdena tataḥ pitrâ 'ham âhatâ,
«tad-manyunâ pravrajitâ nirgatyaiva 'asmi tad-gṛihât.» 158
iti pravrâjikâm uktavatîṃ Hemaprabhâ 'tha sâ
samâna-çîla-saṃprîtâ tâṃ vanavâsa-sakhîṃ vyadhât. 159
ekadâ tâm avocat sâ prâtaḥ pravrâjikâṃ sakhîm:
«sakhi, svapne 'dya jâne 'ham uttîrṇâ vipulâṃ nadîm. 160
«ârûḍhâsmi tataḥ çvetaṃ gajaṃ, tad anu parvatam,
«tatra 'âçrame mayâ dṛishṭo bhagavân Ambikâpatiḥ. 161
«tad-agre prâpya vîṇâṃ ca gâyanty aham avâdayam.
«tato 'drâkshaṃ ca purushaṃ divyâkâram upâgatam. 162
«taṃ dṛishṭvâ ca tvayâ sâkam aham utpatitâ nabhaḥ:
«iyad dṛishṭvâ prabuddhâsmi, vyatikrântâ ca yâminî.» 163
etac çrutvaiva tâṃ Hemaprabhâm âha sma sâ sakhîḥ:
«çâpâvatîrṇâ kâpi tvaṃ divyâ, kalyâṇi, niçcitam; 164
«pratyâsannaṃ ca çâpântaṃ tava svapno vadaty asau.»
çrutvâ 'etad abhyanandat sâ râjaputrî sakhî-vacaḥ. 165
tato bhûyishṭham udite jagad-dîpe dinâkare
âyayau turagârûḍho râjaputro 'tra kaçcana. 166
sa tâṃ Hemaprabhâṃ dṛishṭvâ tâpasî-veça-dhâriṇîm
jâta-prîtir upâgatya vavande mukta-vâhanaḥ. 167
sâpi taṃ racitâtithyâ kṛitâsana-parigraham
saṃjâta-praṇayâ 'aprâkshîd: «mahâtman, ko bhavân?» iti. 168
râjaputro 'tha so 'vâdîd: «mahâbhâge, mahîpatiḥ
«Pratâpasena ity asti çubha-nâmânukîrtanaḥ. 169
«sa tapyamânaḥ putrârthaṃ Harasya 'ârâdhane tapaḥ,
«tena 'âdiçyata devena prâdurbhûya prasâdinâ: 170
««Vidyâdharârvatâras te putra eko bhavishyati,
««sa ca çâpa-kshaye lokaṃ nijam eva prapatsyate. 171

«« dvitîyas tu suto bhâvî vañça-râjya-dharas tava.»»
« ity uktaḥ Çambhunâ 'utthâya hṛishṭaç cakre sa pâraṇam. 172
« kâlena jâtas tasya 'ẹko Lakshmîsenâbhidhaḥ sutaḥ,
« Çûrasenâbhidhânaç ca dvitîyo nṛipateḥ kramât. 173
« tvam imaṃ mâṃ vijânîhi Lakshmîsenaṃ, varânane,
« ânîtam iha vâtâçvena 'âkrishya 'âkheṭa-nirgatam.» 174
ity uktâ tena sâpy uktvâ svọdantaṃ tasya pṛicchataḥ,
sadyo Hemaprabhâ jâtiṃ smṛitvâ hṛishṭâ jagâda tam: 175
« tvayi dṛishṭe, mayâ jâtir vidyâbhiḥ sahasâ smṛitâ,
« sârdhaṃ sakhyâ 'anayâ çâpa-cyutâ Vidyâdharî hy aham. 176
« tvaṃ ca Vidyâdharaḥ çâpa-cyutaḥ sva-sacivânvitaḥ;
« bhartâ me tvaṃ ca, mat-sakhyâ asyâs tvat-sacivaç ca saḥ. 177
« kshîṇaç ca sasakhîkâyâḥ sa çâpo mama sâṃpratam.
« loke Vaidyâdhare bhûyaḥ sarveshâṃ naḥ samâgamaḥ.» 178
ity uktvâ divya-rûpatvaṃ prâpya sakhyâ samaṃ tayâ
Hemaprabhâ kham utpatya sâ sva-lokam agât tadâ. 179
Lakshmîsenaç ca yâvat sa sâçcaryo 'tra sthitaḥ kshaṇât,
tâvat sa sacivas tasya cinvâno mârgam âyayau. 180
tasmai sa râjaputraç ca sakhye yâvad bravîti tat,
tâvad Buddhiprabho 'py âgât sa râjâ sva-sutọtsukaḥ. 181
so 'dṛishṭvaiva sutâṃ dṛishṭvâ Lakshmîsenaṃ ca, pṛishṭavân
tasyâḥ pravṛittiṃ; so 'py asmai yathâ-vṛittaṃ çaçaṃsa tat. 182
tato Buddhiprabhe vigne, Lakshmîsenaḥ samantrikaḥ
smṛitvâ çâpa-kshayâj jâtiṃ svarlokaṃ nabhasâ yayau. 183
prâpya Hemaprabhâṃ bhâryâṃ, âgatya ca tayâ saha,
Buddhiprabhaṃ tam âmantrya vyasṛijat sa nijaṃ puram. 184
gatvâ ca prâpta-bhâryeṇa teṇa sakhyâ samaṃ tataḥ,
pitre Pratâpasenâya sva-vṛittântam avarṇayat. 185
tena dattaṃ krama-prâptaṃ râjyaṃ dattvâ 'nujanmane
Çûrasenâya, sa yayau Vaidyâdharaṃ puraṃ nijam. 186
tatra Vidyâdharâiçvarya-sukhaṃ Hemaprabhâ-yutaḥ
Lakshmîsenaḥ sa bhuṅkte sma sakhyâ teṇa 'nvitaç ciram. 187

---

ittham kathâ nigaditâḥ kila Gomukheṇa
çṛiṇvan kramât, sa Naravâhanadatta-devaḥ
âsannavarti-nava-Çaktiyaço-vivâha-
sotko 'pi tâṃ kshaṇam iva kshaṇadâṃ ninâya. 189
evaṃ vinodya ca dinâni sa râja-putraḥ,
prâpte vivâha-divase, pitur antika-sthâḥ
Vatseçvarasya, sahasâ nabhaso 'vatîrṇaṃ
Vaidyâdharaṃ tapana-dîpti balaṃ dadarça. 189
tad-madhye ca, svaka-duhitaraṃ ditsitâṃ tâṃ gṛihîtvâ,
prîtyâ prâptaṃ Sphaṭikayaçasaṃ vîkshya Vidyâdharendram,
pratyudgamya, « çvaçura» iti taṃ pûjayâmâsa harshâd,
Vatseçena prathama-vihitâtithyam, arghyâdinâ saḥ. 190

so 'py âvedya yathârtham Ambaracarâdhîçaḥ kshaṇât kalpitâ-
çesha-svocita-divya-vaibhava-vidhiḥ, siddhi-prabhâvât tataḥ
ratnaugha-paripûritâya vidhivad Vatseça-putrâya tâṃ
tasmai svâṃ vitatâra Çaktiyaçasaṃ pûrva-pradishṭâṃ sutâṃ. 191
sa ca Naravâhanadatto,
bhâryâṃ Vidyâdharendra-tanayâṃ tâm
saṃprâpya Çaktiyaçasaṃ,
padma iva 'rka-dyutiṃ, vyarucat. 192
Sphaṭikayaçasy atha yâte,
Kauçâmbyâṃ puri sa Vatsarâja-sutaḥ
Çaktiyaço-vadanâmbuja-
saktekshaṇa-shaṭpadas tadâ tasthau. 193

XI.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

V E L A

NAMA

EKADAÇO LAMBAKAH.

Velâ.

Taraṅga 67.

Namata 'açesha-vighnaugha-vâraṇaṃ Vâraṇânanam
kâraṇaṃ sarva-siddhînâṃ duritârṇava-târaṇam! 1

Evaṃ sa Çaktiyaçasaṃ prâpya, 'anyaḥ prathamâç ca tâḥ
Ratnaprabhâdyâ, devîṃ ca mukhyâṃ Madanamañcukâm, 2
atishṭhad viharan Vatsa-yuvarâjaḥ suhṛid-yutaḥ
Naravâhanadatto 'tha Kauçâmbyâṃ pitṛi-pârçva-gaḥ. 3
ekadâ ca tam udyâna-gataṃ deçântarâgatau
bhrâtarau râjaputrau dvâv akasmâd abhyupeyatuḥ. 4
kṛitâtithyaṃ praṇatayos tayor eko 'bravîc ca tam:
«Vaiçâkhâkhye pure râjñaḥ putrâv âvâṃ dvimâtṛikau. 5
«nâmnâ Ruciradevo 'haṃ dvitîyaç ça 'esha Potrakaḥ.
«javinî hastinî me 'sti, turagau dvâv amushya tu. 6
«tad-nimittaṃ samutpanno vivâdaç ca 'âvayor dvayoḥ:
«ahaṃ javâdhikâṃ vacmi hastinîṃ, turagâv ayam. 7
«ahaṃ yadi jitas, tad me paṇaḥ saiva kareṇukâ;
«ayaṃ yadi jito vâ syâd, tad açvâv asya tau paṇaḥ. 8
«teshâṃ javântaraṃ jñâtuṃ kshamo na 'anyas tvayâ vinâ,
«tad asmad-gṛiham âgatya tat-parîkshâṃ kuru, prabho! 9
«prasîda! tvaṃ hi sarvârtha-prârthanâ-kalpapâdapaḥ,
«âvâṃ ca 'abhyâgatau dûrâd etad-arthaṃ tava 'arthinau.» 10
evaṃ Ruciradevena so 'rthito 'çva-vaçâ-rasât
anurodhâc ca Vatseça-sûnus tat pratyapadyata. 11
tad-upânîta-vâtâçva-rathârûḍhas tathaiva saḥ
pratasthe, prâpa Vaiçâkha-puraṃ tâbhyâṃ samaṃ ca tat. 12
«ko 'yaṃ syât? kiṃsvid aprâpta-Ratiḥ Kâmo navodbhavaḥ?
«kiṃ vâ dvitîyaç candro 'yam akalaṅko divâ-caraḥ? 13

«utavâ purushâkâro dhâtrâ Kâmasya nirmitaḥ
«taruṇî-hṛidayâkânḍa-samûlonmûlanaḥ çaraḥ?» 14
ity unmadâkulotpakshma-locanâbhir vilokya saḥ
varṇyamânaḥ pura-strîbhis tad viveça purottamam. 15
çṛiṅgâraikamayaṃ tatra yuvarâjo dadarça saḥ
pûrvaiḥ kṛita-pratishṭhasya Kâmadevasya mandiram. 16
tasminn atiprîti-padaṃ praviçya, praṇipatya tam
Kâmadevaṃ, sa viçramya kshaṇam adhva-klamaṃ jahau. 17
tatas tad devatâgârâbhyarṇavarti viveça saḥ
prîtyâ Ruciradevasya mandiraṃ tat-puraskṛitaḥ. 18
vara-vâji-gajâkîrṇaṃ tad-âgamana-sotsavam
ûrjita-çri sa tat paçyan reme Vatseçvarâtmajaḥ. 19
tais tai Ruciradevena satkâraiḥ satkṛito 'tha saḥ,
tatra tad-bhaginîṃ kanyâṃ dadarça 'atyadbhutâkṛitim. 20
tad-rûpa-çobhâkṛishṭena cakshushâ mânasena ca
na so 'paçyat pravâsaṃ vâ virahaṃ svajanena vâ. 21
sâpi dṛishṭyaiva nîlâbja-mâlayâ 'iva praphullayâ
prema-nikshiptayâ tasya cakâraiva svayaṃvaram. 22
tato Jayendrasenâkhyâṃ tâṃ sa dadhyau tathâ, yathâ
âsatâṃ niçi nâryo 'nyâ na nidrâpi jahâra tam. 23
anyedyuḥ Potrakâṇîtam api vâta-samaṃ jave
tad açvaratna-yugalaṃ vâha-vidyâ-rahasya-vit 24
svayaṃ Ruciradevo 'yaṃ, tâm âruhya kareṇukâm,
tad-vegena jigâyaiva javâdhâna-balena saḥ. 25
tato Ruciradevena vâjiratna-yuge jite,
yâvat sa Vatseça-suto viçaty abhyantaraṃ tataḥ, 26
tâvat tasya pituḥ pârçvâd dûto 'ntikam upâyayau.
sa dṛishṭvâ pâdayor dûtas taṃ praṇamya 'abravîd idam: 27
«iha prayâtaṃ buddhvâ tvâṃ parivârât pitâ tava,
«râjâ mâṃ prâhiṇot tvâṃ praty, evam âdiçati sma ca: 28
««iyad dûram anâvedya yâto 'sy udyânataḥ katham?
««adhṛitir naḥ; tad âyâhi mukta-vyâsaṅga-satvaraḥ!»» 29
iti çriṇvan pitur dûtât, priyâ-prâptiṃ ca cintayan,
Naravâhanadatto 'bhût sa dolârûḍha-mânasaḥ. 30
tâvat kshaṇâc ca tatra 'ekaḥ sârthavâho 'tiharshulaḥ
dûrâd eva namann etya yuvarâjaṃ nunâva tam: 31
«jaya, vîra jayâpushpa-koḍaṇḍa kusumâyudha!
«bhâvi-Vidyâdharâdhîça-cakravartin jaya, prabho! 32
«bâlo na kiṃ manohârî, vardhamâno na kiṃ dvishâṃ
«vitrâsa-kârî dṛishṭo 'si, deva? tasmâd asaṃçayam 33
«acirâd Acyuta-guṇaṃ «tvâṃ drakshyanty eva devatâḥ
«âkrâmantaṃ krameṇa dyâṃ, kurvantaṃ Bali-nirjayam.» 34
ity-âdi stutavân stotrair, yuvarâjena satkṛitaḥ
pṛishṭaç ca 'akathayat so 'smai sva-vṛittântaṃ mahâ-baṇik: 35

'Asti Lampâ 'iti nagarî pṛithivî-maulimâlikâ.
tasyâṃ Kusumasârâkhyo baṇig âḍhyo mahân abhût. 36
tasya dharmaika-vasateḥ Çaṅkarârâdhanârjitaḥ
esho 'haṃ Candrasârâkhyaḥ putro, Vatsêça-nandana! 37
so 'haṃ mitraiḥ samaṃ jâtu devayâtrâm avekshitum
gatas, tatra 'aparân âḍhyân adrâkshaṃ dadato 'rthishu. 38
tato dhanârjaneccha me pradâna-çraddhayâ 'abhût
asaṃtushṭasya bahvyâpi pitr-upârjitayâ çriyâ. 39
tena dvîpântaraṃ gantum aham ambudhi-vartmanâ
ârûḍhavân pravahaṇaṃ nânâ-ratna-prapûritam. 40
daivena 'iva 'anukûlena vâyunâ preritaṃ ca tat
alpair eva dinaiḥ prâpa taṃ dvîpaṃ vahanaṃ mama. 41
tatra 'apratîtam udrikta-ratna-vyavahṛitaṃ ca mâm
buddhvâ, râjâ 'artha-lobhena baddhvâ kârâgṛihe nyadhât. 42
tasmin gṛihe dushkṛitibhiḥ krandadbhiḥ kshut-tṛiḍ-arditaiḥ
pretair iva sthito yâvad ahaṃ niraya-saṃnibhe, 43
tâvad asmat-kulâbhijñas tad-nivâsî mahâ-baṇik
Mahîdharâkhyo râjânaṃ mat-kṛite taṃ vyajijñapat: 44
«Lampâ-nivâsino, deva, putra esha baṇikpateḥ;
«nirdoshasya tad etasya bandhanâdy ayaçaskaram.» 45
ity-âdi bodhitas tena, sa mâm unmocya bandhanât,
ânâyya ca 'antikaṃ, râjâ sâdaraṃ samamânayat. 46
tato râja-prasâdena tad-mitropâçrayeṇa ca
tatra 'âsaṃ mahataḥ kurvan vyavahârân ahaṃ sukhî. 47
ekadâ 'atra madhûdyâna-yâtrâyâṃ dṛishṭavân aham
baṇijaḥ Çikharâkhyasya tanayâṃ varakanyakâm. 48
tayâ Kandarpa-darpâbdhi-laharyâ 'iva 'âhṛitas tataḥ,
jñâtvaiva tat-pitus tasmâd ahaṃ yâcitavâñç ca tâm. 49
sa ca kshaṇaṃ vicintya 'ante tat-pitâ mâm abhâshata:
«sâkshâd na yujyate dâtum eshâ me; 'sty atra kâraṇaṃ. 50
«tad etâṃ Siṅhaladvîpam ahaṃ mâtâmahântikam
«prahiṇomy; upayacchasva gatvâ 'enâm artithâm punaḥ! 51
«saṃdeçyâpi tathâ tatra, yathâ tat tava setsyati.»
ity uktvâ mâṃ sa saṃmânya Çikharo vyasṛijad gṛiham. 52
anyedyuç ca sa tâṃ kanyâm âropya sapariccha dâm
yânapâtre 'bdhi-mârgeṇa prâhiṇot Siṅhalân prati. 53
atha yâvad ahaṃ tatra gantum icchâmi sotsukaḥ,
tâvad vidyud-nipâtogrâ vârtâ tatra 'udabhûd iyam: 54
«Çikharasya sutâ yena yâtâ pravahaṇena, tat
«bhagnam abdhau, na ca 'eko 'pi tata uttîrṇavân», iti. 55
tad-vârtâ-vâtyayâ bhagna-dhairyaḥ pravahanâkulaḥ
aham sadyo nirâlambe nyapataṃ çoka-sâgare. 56
vriddhair âçvâsyamânaç ca vittam âçâbhir akshipaṃ;
akârshaṃ niçcayaṃ jñâtum tad-dvîpâgamane 'matim. 57
atha râja-priyo 'py arthais tais tair upacito 'pi san
âruhya 'ambunidhau potaṃ gantum ârabdhavân aham. 58

gacchato 'tha mahâ-çabdâ muñcan dhârâçarâvalîḥ
udatishṭhad mama 'akasmâd ghoro vârida-taskaraḥ. 59
tad-vâyunâ viruddhena vidhinâ 'iva balîyasâ
utkshipya nikshipya muhur bhagnaṃ me vahanaṃ tataḥ. 60
magne 'mbudhau parijane dhane ca, vidhi-yogataḥ
ekaṃ prâpi mahat kâshṭhaṃ patitena satâ mayâ. 61
tena prasâritena 'iva dhâtrâ sapadi bâhunâ
çanair vâta-vaçâd abdheḥ pulinaṃ prâptavân aham. 62
tatra 'adhiruhya duḥkhârtô nindan daivam, açaṅkitam
svarṇa-leçam ahaṃ prâpaṃ taṭopânta-cyuta-sthitam. 63
tad vikrîya 'atra nikaṭe grâme kṛitvâ 'açanâdikam
kṛîta-vastrayugo 'tyâkshaṃ abdhi-gâha-klamaṃ manâk. 64
tato diçam ajânâno dayitâ-virahî bhraman
dṛishṭavân asmi sikatâ-Çivaliṅga-bhṛitâṃ bhuvam. 65
vicarad-munikanyâyâṃ tasyâṃ ca 'adrâksham ekataḥ
kanyâṃ liṅgârcana-vyagrâṃ vanaveçe 'pi çobhinîm. 66
«aho! priyâ-susadṛiçî kâpy eshâ; saiva kiṃ bhavet?
«kuto vâ 'etatra, tâdṛiñçi bhâgadheyâni yad mama?» 67
iti mâṃ cintayantaṃ ca, «saiva 'iyam!» iti dakshiṇam
locanaṃ vadati sma 'iva sâhladaṃ prasphurad muhuḥ. 68
«tanvi, prâsâda-vâsârhâ tvam araṇye 'tra kâ? vada!»
iti pṛishṭâ tataḥ sâ ca mayâ na 'âha sma kiṃcana. 69
muni-çâpa-bhayena 'atha latâ-gulmântarâçritaḥ
sthitavân asmi, tâṃ paçyann avitṛiptena cakshushâ. 70
kṛitârcanâ sâ ca muhuḥ sasnehaṃ parivṛitya mâm
paçyantî, vimṛiçantî 'iva kiṃcit, prâyât tataḥ çanaiḥ. 71
gatâyâṃ dṛikpathât tasyâṃ, tamo-'ndhâḥ paçyato diçaḥ
niçâ-cakrâhva-sadṛiçî kâpy avasthâ mama 'abhavat. 72
kshaṇâc ca 'açaṅkitâyâtâṃ, tejasâ 'arka-prabhâ-nibhâm,
sutâṃ Mataṅgasya muner âbâlya-brahmacâriṇîm 73
Yamunâkhyâṃ, tapaḥ-kshâma-çarîrâṃ, divya-cakshusham,
sâkshâd dhṛitim iva, 'apaçyam ahaṃ kalyâṇa-darçanâm. 74
sâ mâm avadad: «âlambya, Candrasâra, dhṛitiṃ, çṛiṇu!
«Çikharâkhyo baṇig yo 'sâv asti dvîpântare mahân, 75
«sa, rûpavatyâṃ jâtâyâṃ kanyâyâṃ, suhṛidâ kila
«Jinarakshita-saṃjñena jñâninâ 'avâdi bhikshuṇâ: 76
««svayaṃ tvayâ na deyâ 'iyaṃ kanyâ, 'eshâ hy anya-mâtṛikâ.
««doshaḥ syât te svayaṃ-dâne, vihitaṃ tâdṛiçaṃ hitam.»» 77
«ity ukto bhikshuṇâ so 'tha tâṃ pradeyâṃ sutâṃ baṇik
«tad-mâtâmaha-hastena dâtuṃ aicchat tvad-arthitâm. 78
«ataḥ sâ Siṅhaladvîpaṃ tena mâtâmahântikam
«pitrâ visṛishṭâ, vahane bhagne, nyapatad ambudhau. 79
«âyur-balena ca 'ânîya daivena 'iva mahormiṇâ
«velâ-taṭe samutkshipya nikshiptâ sâ baṇik-sutâ. 80
«tâvat pitâ me bhagavân Mataṅga-munir ambudhau
«saçishyaḥ snâtum âyâto mṛita-kalpâṃ dadarça tâm. 81

«sa dayâluḥ samâçvâsya tâṃ svam âçramam ânayat,
««Yamune, tava pâlyâ 'iyam»», iti ca nyastavân mayi. 82
««velâ-tatâd iyaṃ prâptâ mayâ»», 'iti sa mahâ-muniḥ
«nâmnâ tâm akarod Velâṃ bâlâṃ munijana-priyâm. 83
«tat-snehena ca cittaṃ me 'patya-sneha-kṛipâmayaḥ
«brahmacarya-nirasto 'pi hâ! saṃsâro 'dya bâdhate. 84
«apâṇigrahaṇâṃ tâṃ ca nava-yauvana-çobhinîm
«dûyate, Candrasâra, 'idaṃ darçaṃ darçaṃ mano mama. 85
«sâ ca prâgjanma-bhâryâ te; buddhvâ ca tvâm iha 'âgatam
«praṇidhânâd ahaṃ, putra, saṃpraptâ 'eshâ tava 'antikam. 86
«tad âgaccha! 'upayacchasva Velâṃ tâm asmad-arpitâm!
«kleço 'nubhûtaḥ sâphalyaṃ bhajatâṃ yuvayor ayam!» 87
ity ânandya girâ 'anabhra-vṛishṭyâ 'iva, nayati 'sma sâ
Yamunâ mâṃ bhagavatî Mataṅgasya 'âçramaṃ pituḥ. 88
vijñaptaç ca tayâ tatra tâṃ Mataṅga-muniḥ sa me
dadau Velâṃ mano-râjya-saṃpattim iva rûpiṇîm. 89
tatas tayâ samaṃ tatra Velayâ 'ahaṃ sukha-sthitaḥ
ekadâ tad-yuto 'kârshaṃ jalakeliṃ saro-'mbhasi. 90
apaçyatâ sa-Velenâpy avelaṃ kshipatâ jalam
siktaḥ snâna-pravṛitto 'tra sa Mataṅga-munir mayâ. 91
sa tena kupitaḥ çâpaṃ sabhâryе mayy apâtayat:
«viyogo bhavitâ, pâpau, dampatyor yuvayor!» iti. 92
tatas tayâ dîna-girâ Velayâ pâda-lagnayâ
prârthitaḥ, sa munir dhyâtvâ çâpântaṃ nau samâdiçat: 93
«jetâ kareṇu-vegena yo 'çvaratna-yugaṃ balî,
«Naravâhanadattaṃ taṃ bhâvi-Vidyâdhareçvaram, 94
«Candrasâra, yadâ drakshyasy ârâd Vatseçvarâtmajam,
«saṃgaṅsyase tadâ çâpa-praçamâd bhâryayâ tayâ.» 95
ity uktvâ sa Mataṅgarshiḥ, kṛitvâ snânâdikâṃ 'kriyâm,
darçanâya Harer vyomnâ Çvetadvîpaṃ gato 'bhavat. 96
«Vidyâdhareṇa pâdâgrâd yaḥ prâpto Dhûrjaṭeḥ purâ,
«tasmâd mayâ ca bâlatvâd âtto yaç cyuta-pâdapaḥ, 97
«so 'yaṃ sadratna-nicito datto vâm adhunâ mayâ;»
ity uktvâ mâṃ sabhâryaṃ sâ tatraiva Yamunâpy agât. 98
atha 'ahaṃ prâpta-dayito nirvinno vana-vâsataḥ
viyoga-bhîter abhavaṃ svaṃ deçaṃ prati sotsukaḥ. 99
tataḥ pravṛittaç ca 'âgantum ahaṃ prâpya 'ambudhes tatam,
labdhe baṇik-pravahaṇe bhâryâm âropayaṃ puraḥ; 100
svayaṃ ca 'âroḍhum icchâmi yâvat, tâvat samîraṇaḥ
muni-çâpa-suhṛit potaṃ tad dûram aharad mama. 101
potena hṛita-bhâryasya moho 'pi vinipâtya me
labdha-chidra iva 'aharshîc cetanâṃ vihvalâtmanaḥ. 102
tato 'tra tâpasaḥ kaçcid âgato vîkshya mûrchitam,
kṛipayâ mâṃ samâçvâsya nîtavân âçramaṃ çanaiḥ. 103
pṛishṭvâ ca 'atra yathâvṛittaṃ, matvâ çâpa-vijṛimbhitam,
buddhvâ ca sâvadhiṃ çâpaṃ, dhṛiti-bandhaṃ vyadhât sa me. 104

tato 'bdhau bhagna-vahaṇottîrṇaṃ prâpya baṇigvaraṃ
sakhâyaṃ, milito 'bhûvam anvishyaṅs tâṃ priyâṃ punaḥ. 105
çâpa-kshayâçayâ datta-hastâlambaç ca, durgamân
tâṅs tân ullaṅghayan deçân divasâṅç ca bahûn aham, 106
kramâc ca Vaiçâkha-puraṃ saṃprâpya 'idaṃ, çruto mayâ
tvaṃ Vatseçvara-sadvaṅça-muktâmaṇir iha 'âgataḥ. 107
dṛishṭe 'tha dûrâd hastinyâ vijitâçva-yuge tvayi,
ujjhitaḥ sa mayâ çâpa-bhâro laghv-antarâtmanâ. 108
kshaṇâc ca saṃmukhâyâtâm adrâksham iha tâṃ priyâm
Velâṃ, baṇigbhir ânîtâṃ tena potena sâdhubhiḥ. 109
tatas tayâ 'ahaṃ Yamunâ-pratta-sadratna-hastayâ
militas tvat-prasâdena tîrṇa-çâpa-mahârṇavaḥ. 110
ataḥ praṇantuṃ tvâm asmi, Vatsarâja-suta, 'âgataḥ;
nirvṛito yâmi ca 'idânîṃ sva-deçaṃ dayitâ-yutaḥ. 111

---

iti subaṇiji tasminn âtma-vṛittântam uktvâ
gatavati racitârthe Candrasâre praṇamya,
abhavad adhika-namro Vatsarâjâtmaje 'smin
sa kila Ruciradevo dṛishṭa-mâhâtmya-hṛishṭaḥ. 112
prâdâc ca tâṃ sva-bhâginîṃ upacâravṛittim
âlambya yuktim anurâga-hṛitâya tasmai
prâg ditsitâṃ susadṛiçîṃ sa Jayendrasenâṃ
sadyaḥ kareṇu-turagottama-yugma-yuktâṃ. 113
sa ca tâṃ âdâya badhûṃ
sâçva-vaçâṃ, Ruciradevam âmantrya,
Naravâhanadattaḥ svâṃ
Kauçâmbîm âyayau nagarîm. 114
tasyâm âsta ca viharan
nandita-Vatseçvaras, tayâ sahitaḥ,
anyâbhiç ca sa sukhito
devîbhir Madanamañcukâdyâbhir. 115

XII.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

ÇAÇANKAVATI

NAMA

DVADAÇO LAMBAKAH.

Çaçâṅkavatî.

Taraṅga 68.

Avyâd vo vighna-vidhvaṅsa-kîrtistambham iva 'utkshipan
karaṃ Gaṇapatiḥ krîḍan lasad-bhṛiṅgâksharâvalim. 1
arâgam api râgâḍhyaṃ racanâ-caturaṃ paraṃ
Haraṃ nava-navâçcarya-sarga-citrakaraṃ numaḥ. 2
jitaṃ Smara-çarair yeshu, paushpeshv api patatsv iha,
vajrâdîny api jâyante kuṇṭhitâny eva tad-bhṛitâm. 3

Evaṃ Vatseçvara-sutas tâṃ tâṃ bhâryâm avâpya saḥ
Naravâhanadatto 'tra Kauçâmbyâm avatasthivân. 4
bahu-bhâryo 'pi tâm âdyâṃ devîṃ Madanamañcukâm
prâṇebhyaḥ so 'dhikâṃ mene, Rukminîm iva Mâdhavaḥ. 5
ekadâ tu niçi svapne nabhasâ 'gatya divyayâ
kayâpi kanyayâ 'âtmânaṃ hriyamâṇaṃ dadarça saḥ. 6
prabuddhaç ca mahâ-çaila-ṣânau sacchâya-pâdape
apaçyat sthitam âtmânaṃ târkshyaratna-çilâ-tale. 7
tâṃ ca kanyâṃ sva-pârçva-sthâṃ niçi dyotita-kânanâm
îkshate sma Smarasya 'iva viçva-sammohanâushadhim. 8
«ânayâ 'ham iha 'ânîta», iti matvâ ca vîkshya ca
lajjâ-vilambitecchâṃ tâṃ, kṛitvâ ca 'alîka-suptakam, 9
pralapann iva jijñâsur evaṃ dhûrto 'tha so 'bravît:
«kva tvam? âliṅga mâm! ehi, priye Madanamañcuke!» 10
tac çrutvaiva tad-udvâtât smṛitvâ nirvrîḍa-yantraṇam,
rûpaṃ tad dayitâyâḥ sâ tasyâḥ kṛitvâ, 'âliliṅga tam. 11
tataḥ sa netre pronmîlya, dṛishṭvâ tâṃ sva-priyâkṛitim,
«aho vijñânam!» ity uktvâ kaṇṭhe jagrâha sasmitaḥ. 12
sâ 'atha hitvâ trapâṃ, rûpaṃ svaṃ pradarçya, jagâda tam:
«âryaputra, gṛihâṇa 'imâṃ mâm idânîṃ svayaṃvarâm!» 13

evam uktavatîm tâm ca pariṇinye sa kanyakâm
Naravâhanadatto 'tra gândharva-vidhinâ tadâ. 14
nîtvâ ca tatra tâm râtrim yathâvat sa tayâ saha,
prâtas tâm dayitâm yuktyâ kula-jijñâsayâ 'bhyadhât: 15
«priye, çṛiṇu! kathâm etâm apûrvâm kathayâmi te:

Brahmasiddhir iti kvâpi munir âsît tapovane, 16
tasya 'âçrama-samîpe ca yoga-siddhasya sad-muneḥ
abhûc çṛigâlî jaratî guhâyâm vihitâspadâ. 17
tâm durdine nirâhârâm bhakshyârtham jâtu nirgatâm
vaçâ-viçlesha-sonmâdo hantum âgâd vana-dvipaḥ. 18
tad dṛishṭvâ sa munir jñânî kṛipâlus tâm çṛigâlikâm
vareṇa kariṇîm cakre 'nugrahâya 'ubhayos tayoḥ. 19
tataḥ sa hastî tâm dṛishṭvâ kareṇum çânta-vaikṛitaḥ,
anurakto 'bhavat tasyâm; sâpi mṛityor amucyata. 20
tato bhramaṅs tayâ sârdham, sa gajo jâtu tat-kṛite
prâviçat padmam ânetum çarat-paṅkâkulam saraḥ. 21
mamajja tatra paṅkântar, na çaçâka ca ceshṭitum,
tasthau kuliça-nirlûna-pakṣha-bhraṣhṭa iva 'calaḥ. 22
dṛishṭvâ tathâ 'vasannam tam sâ çṛigâlî-kareṇukâ,
tadaiva 'nyam samâçritya vâraṇam kvâpy agât tataḥ. 23
tâvac ca pûrva-viçlishṭâ kariṇî tasya sâ njjâ
anvishyantî gajasya 'agât tam pradeçam vidher vaçât. 24
sâ bhadra-jâtir dṛishṭvaiva grastam paṅkena tam patim,
anusartum saraḥ-paṅkam tam eva prâviçat tadâ. 25
tatkâlam sa munir Brahmasiddhis tena 'âgato pathâ
çishya-yuktas tad âlokya babhûva karuṇânvitaḥ. 26
uddhârayâmâsa ca tau vaçâ-nâgau mahâ-tapâḥ
çishyair varoḍbhûta-balaiḥ saraḥ-paṅkântarât tataḥ. 27
tatas tasmin munau yâte, dampatî tau vaçâ-gajau
mṛityor viyogâc ca 'uttîrṇau yathâ-kâmam vijahratuḥ. 28

«evam uttama-janmânas tiryañco 'py âpadi, priye,
«prabhum na 'ujjhanti mitram vâ, târayanti tataḥ punaḥ. 29
«hîna-jâty-udbhavâ ye tu, teshâm spriçati na 'âçayam
«kadâcid api sattvam vâ sneho vâ cañcalâtmanâm.» 30
etad Vatseçvara-sutâc çrutvâ sâ divya-kanyakâ
tam uvâca: «'evam eva 'etat, samçayo na 'atra vidyate; 31
«abhiprâyaç ca vijñâto mayâ 'evam-vâdinas tava,
«tad imâm api mattas tvam, âryaputra, kathâm çṛiṇu: 32

Çûradattâbhidhâno 'bhût Kânyakubje dvijottamaḥ,
mahîpater Bâhuçakter mânyo grâma-çateçvaraḥ. 33

bhâryâ Vasumatî nâma tasya 'àsît patidevatâ;
tasyâm sa Vâmadattâkhyam bhavyam putram ajîjanat. 34
sa Vâmadatto nacirât sarva-vidyâsu çikshitaḥ,
bhâryâm Çaçiprabhâm nâma pariṇinye pitṛi-priyaḥ. 35
kâlena pitari svargam bhâryayâ 'anugate gate,
prâvartata sa gârhasthye 'munayâ bhâryayâ saha. 36
sâ ca tasya 'abhavad bhâryâ svecchâ-cârinṛy ajânataḥ,
daivât kutaçcit samprâptâ çâkinî siddhi-çanvarâ. 37
ekadâ râja-sevârtham sthitas tat-kaṭake ca saḥ
gṛihâd etya pitṛivyena nijena jagade rahaḥ: 38
«nashṭam asmat-kulam, putra, yato bhâryâ mayâ tava
«dṛishṭâ mahishapâlena tvadîyenaiva samgatâ.» 39
etat pitṛivyâd âkarṇya, kaṭake tam niveçya ca,
sa Vâmadattaḥ khaḍgaika-sakhaḥ sva-gṛiham âyayau. 40
tatra guptam sthito yâvat, pushpârâme praviçya saḥ
naktam âgât sa tatraiva tâvad mahishapâlakaḥ. 41
kshaṇâc ca tam upâgât sâ tatra 'upapatim utsukâ
tad-bhâryâ vividhâhâra-hastâ mahishapâlakam. 42
tato bhuktavatâ tena sâkam sâ çayanam yayau;
tad dṛishṭvâ Vâmadattas tau so 'bhyadhâvad udâyudhaḥ. 43
«âḥ pâpau! gacchathaḥ kva?» 'iti vadatas tasya gehinî
sâ dṛishṭvâ 'utthâya, «dhig jâlma!» 'ity uktvâ dhûlim mukhe nyadhât. 44
tadâ sa mânusho 'py âçu mahishaḥ samapadyata
Vâmadattaḥ, smṛitis tv asya tad-bhâve na vyalupyata. 45
tato mahisha-madhye sâ nikṣhipya, laguḍaiḥ çathâ
bhâryâ mahishapâlena tâḍayâmâsa tena tam. 46
tadaiva tam ca kasyâpi baṇijo mahishârthinaḥ
vikrîṇîte sma sâ krûrâ tiryaktva-vivaçîkṛitam. 47
tena 'âropita-bhâro 'tha mahishîbhâva-pîḍitaḥ
sa Vâmadatto nîto 'bhûd grâmam Gaṅgâ-samîpagam. 48
«viçvastasya gṛihe bhâryâ sudurvṛittâpy atarkitâ,
«kakshântara-pravishṭâ 'iva bhujagî, kasya çarmaṇe?» 49
iti tam cintayantam ca tatra 'udvâshpam suduḥkhitam
bhâra-kleçâsthi-çeshâṅgam apaçyat kâpi yoginî. 50
sâ buddhvâ jñânataḥ sarvam tad-vṛittântam kṛipâkulâ,
mantra-toyena ṣiktvâ tam mahishatvâd amocayat. 51
prâpta-mânusha-rûpâya saiva, nîtvâ nijam gṛiham,
tasmai Kântimatîm nâma kanyâ-duhitaram dadau. 52
«ebhir âhatya durbhâryâm âdyâm tâm vaḍavâm kuru!»
ity uktvâ pradadau tasmai sarshapân abhimantritân. 53
tataḥ sa tâm Kântimatîm bhâryâm âdâya nûtanâm,
sva-gṛiham Vâmadattas tad âjagâma sasarshapaḥ. 54
hatvâ mahishapâlam tam, tatra kîrtvâ ca sarshapaiḥ
vaḍavâm âdyâ-bhâryâm tâm çâlâ-baddhâm vyadhatta saḥ. 55
dattvâ ca pratyaham tasyai laguḍâghâta-saptakam,
sa cakre bhojanam baddha-pratijño vaira-çuddhaye. 56

evaṃ tasya sthitasya 'atra Kântimatyâ samaṃ punaḥ
bhâryayâ Vâmadattasya ko 'py âgâd atithir gṛihe. 57
bhoktuṃ tasmin pravṛitte 'pi, so 'bhuktvâ niryayau drutam
Vâmadattaḥ smṛitâdatta-kubhâryâ-lagnadâhatiḥ. 58
dattvâ ca tasyai vaḍavâ-rûpâyai lagnadâhatîḥ
niyatâs tâḥ, praviçya 'atra bubhuje jâta-nirvṛitiḥ. 59
tataḥ so 'tithir vismitas taṃ papraccha sakautukaḥ:
«tyaktâhâraḥ kva yâto 'bhût saṃbhrameṇa bhavân?» iti. 60
tataḥ sa Vâmadatto 'tra tasmây atithaye 'bravît
tam â mûlât sva-vṛittântam; atha so 'pi tam abhyadhât: 61
«durgraheṇa kim etena? paçutvaṃ te hṛitaṃ yayâ,
«tâm eva 'ârâdhya sva-çvaçrûṃ prakarshaṃ kaṃcid âhara!» 62
ity ukto 'tithinâ tena Vâmadattas «tathâ!» 'iti tat
çraddhâya, so 'tithiṃ prâtaḥ satkṛitya visasarja tam. 63
atha 'akasmâd gṛihâyâtâṃ çvaçrûṃ tâṃ siddha-yoginîm
anugrahârthî so 'bhyarcya prârthayâmâsa yatnataḥ. 64
sâ 'atha yogeçvarî tasmai sabhâryâya yathâ-vidhi
kâlasaṃkarshiṇîṃ vidyâṃ dîkshâ-pûrvam upâdiçat. 65
tataḥ Çrî-parvataṃ gatvâ sa vidyâṃ tâm asâdhayat,
sâ ca siddhâ satî sâkshât tasmai khaḍgottamaṃ dadau. 66
prâpta-khaḍgaç ca saṃpannaḥ sa tayâ bhâryayâ saha
Kântimatyâ kṛitî Vâmadatto Vidyâdharottamaḥ. 67
tato Rajatakûṭâkhye çṛiṅge Malaya-bhûbhṛitaḥ
kṛitaṃ pura-varaṃ tena nija-siddhi-prabhâvataḥ. 68
tatra Vidyâdharâgryasya kâlena kanyakâ çubhâ
svasyâṃ patnyâṃ samutpannâ nâmnâ Lalitalocanâ, 69
jâta-mâtraiva yâ Vidyâdhara-sac-cakravartinaḥ
bhâryâ bhavitrî nirdishṭâ gaganodbhûtayâ girâ. 70

«tâm, âryaputra, mâṃ viddhi viditârthâṃ sva-vidyayâ
«anuraktâṃ tava 'ânetrîṃ tasmin sve Malayâcale.» 71
ity âkhyâta-kulâṃ tâṃ
buddhvâ Vidyâdharîṃ, sa bahu mene
Naravâhanadatto 'tha
prîti-manâ Lalitalocanâṃ bhâryâm. 72
âsta ca tatra tayâ sahâ,
samprati taṃ ca 'asya Vatsarâjâdyâḥ
Ratnaprabhâdi-vidyâ-
vibhavâd vṛittântam adhijagmuḥ. 73

Taraṅga 69.

Tatas tâṃ nûtanâṃ prâpya kântâṃ Lalitalocanâm,
Naravâhanadattaḥ sa tasmin Malaya-parvate 1
madhu-pravṛitti-subhage vijahâra tayâ saha
teshu teshu vanânteshu pushpita-druma-çobhishu. 2
ekasmiṅç ca vane krîḍâ-kusumâvacaya-kramât
tasyâṃ priyâyâṃ gahane gatâyâṃ dṛishṭi-gocarât, 3
saṃsaran sa dadarça 'ekaṃ mahad accha-jalaṃ saraḥ,
saṭârakam iva 'âkâçaṃ pushpais tîra-taru-cyutaiḥ. 4
«pushpâṇy uccinvatî yâvad na mâm abhyeti sâ priyâ,
«tâvat snâtvâ sarasy asmin kshaṇam âse saras-tate»; 5
iti saṃcintya sa snâtvâ kṛita-devârcano 'tra ca
sacandana-taru-châyam adhyâste sma çilâ-talam. 6
tatra-stho râjahaṃsînâṃ dṛishṭvâ tat-sadṛiçîṃ gatim,
çrutvâ tad-nibham âlâpaṃ pikînâṃ cûta-vallishu, 7
vilokya hariṇînâṃ ca tad-netrâbhe vilocane,
dûra-sthâṃ tâṃ sa sasmâra priyâṃ Madanamañcukâm. 8
smṛitvaiva 'udbhûta-kâmâgni-saṃtaptaç ca mumûrcha saḥ;
tatkshaṇaṃ ca 'âyayau snâtuṃ tatra 'eko munipuṅgavaḥ. 9
sa Piçaṅgajaṭo nâma tad-avastham avekshyâ tam,
asiñcat sva-priyâ-sparça-tulyaiç candana-vâribhiḥ. 10
tataḥ prabuddhaṃ praṇataṃ divya-dṛishṭiḥ sa taṃ muniḥ
uvâca: «putra, prâpnoshi yathâ 'ishṭaṃ, dhairyam âpnuhi! 11
«tena hi prâpyate sarvaṃ; tathâ ca 'etya mad-âçramam
«kathâṃ Mṛigâṅkadattîyâṃ mattaḥ çriṇu, na cec çrutâ.» 12
ity uktvâ sa muniḥ snâtvâ ninâya nijam âçramam
Naravâhanadattaṃ taṃ çakre ca tvarayâ 'âhnikam. 13
kṛitvâ 'âtithyaṃ phalais tasya tatra, bhukta-phalaḥ svayam
sa Piçaṅgajaṭo vaktuṃ kathâṃ tasmai pracakrame: 14

Atha Mṛigâṅkadatta-kathâ.

Asty Ayodhyâ 'iti nagarî bhuvana-traya-viçrutâ;
tasyâṃ Amaradattâkhyaḥ pûrvam âsîd mahîpatiḥ. 15
tasya nityânuraktâ 'ekâ pradîptatara-tejasaḥ
bhâryâ, vahner iva svâhâ, babhûva Surataprabhâ. 16
tasyâṃ Mṛigâṅkadattâkhyaḥ sûtas tasya 'udapadyata,
sva-kodaṇḍa iva 'abhûd yaḥ koṭi-prâpta-guṇânataḥ. 17
tasya 'abhavaṅç ca sacivâ râjasûnor nijâ daça:
Pracaṇḍaçaktiḥ sa-Sthûlabâhur, Vikramakeçarî, 18
Dṛiḍhamushṭir, Meghabalas, tathâ Bhîmaparâkramaḥ,
tathâ Vimalabuddhiç ca, Vyâghrasena-Guṇâkarau, 19

Vicitrakatha-saṃjñaç ca daçamas; te ca sat-kulâḥ
sarve yuvânaḥ çûrâç ca prâjñâḥ prabhu-hitaishiṇaḥ. 20
taiḥ samaṃ sa sukhaṃ tishṭhan râjaputraḥ pitur gṛihe
Mṛigâṅkadattaḥ sadṛiçîṃ na bhâryâṃ tâvad âptavân. 21
ekadâ ca rahasy eko mantrî Bhîmaparâkramaḥ
tam âha: »çrûyatâṃ, deva, râtrau vṛittaṃ mama 'adya yat: 22
«ahaṃ prâsâda-supto 'dya prabuddho 'çaṅkitaṃ niçi
«vajrogra-nakharaṃ siṅhaṃ apaçyam abhidhâvitam. 23
«utthite churikâ-haste mayi, so 'tha palâyitum
«siṅhaḥ prâvartata, 'ahaṃ ca taṃ eva 'anvapataṃ javât. 24
«sa ca gatvâ nadî-pâraṃ prasârya rasanâṃ mayi
«âsîd, ahaṃ ca tâm asya dîrghâṃ churikayâ 'acchidam. 25
«tayaiva setu-pṛithvyâ ca yâvat tîrṇo 'smi tâṃ nadîm,
«tâvat sa siṅhaḥ sumahân saṃpanno vikṛitaḥ pumân. 26
««ko bhavân?»» iti pṛishṭaç ca mayâ sa purusho 'bravît:
««Vetâlo 'haṃ; tvayâ, vîra, sattvena 'asmi toshitaḥ.»» 27
«tac çrutvâ 'ahaṃ tam aprâkshaṃ: ««yady evaṃ, tat tvayâ 'ucyatâm:
««bhâryâ Mṛigâṅkadattasya kâ bhavishyati me prabhoḥ?»» 28
«etad mad-vacanaṃ çrutvâ sa Vetâlo 'bravît tadâ:
««asty Ujjayinyâṃ nṛipatiḥ Karmasena iti çrutaḥ. 29
««tasya 'asti tanayâ râjño lâvaṇya-nyakkṛitâpsarâḥ,
««nidhâna-bhûmiḥ saundarya-sargasya 'iva Prajâpateḥ. 30
««sâ Çaçâṅkavatî nâma bhâryâ tasya bhavishyati,
««tvat-prabhus tad-avâptyâ ca pṛithvî-râjyaṃ karishyati.»» 31
«ity uktvâ sa tiro 'bhûd me Vetâlo; 'haṃ tathaiva ca
«âgato gṛiham; ity etad niçi vṛittaṃ mama, prabho!» 32
etad Mṛigâṅkadatto 'sau çrutvâ Bhîmaparâkramât,
âhûya çrâvayâmâsa tân sarvân nija-mantriṇaḥ, 33
jagâda ca 'etân: «çṛiṇuta, svapne dṛishṭaṃ mayâ ca yat!
«jâne mahâṭavîṃ kâṃcit pravishṭâ nikhilâ vayam. 34
«tatra 'adhva-tṛishitâḥ kṛicchrât prâpya toyaṃ pipâsavaḥ
«ruddhâḥ smaḥ sâyudhaiḥ pumbhis tata utthâya pañcabhiḥ. 35
«tân hatvâ punar icchâmaḥ pâtuṃ yâvat tṛishâturâḥ,
«tâvad na tatra puṅsas tân apaçyâma, na taj jalam. 36
«tataḥ kṛicchrâṃ daçâṃ prâptâç, candrojjvalam açaṅkitam
«vṛishabhârûḍham âyântam aikshâmahi Maheçvaram. 37
«so, 'smâsu praṇateshv, akshṇo dakshiṇâd açruṇaḥ kaṇam
«bhûmâv apâtayat; so 'tra samudraḥ samapadyata. 38
«tasmâd muktâvalîṃ prâptâṃ çubhâṃ baddhvâ mayâ gale,
«pîto raktânuliptena nṛi-kapâlena so 'mbudhiḥ. 39
«tatkshaṇaṃ ca prabuddho 'smi, prayâtâ ca vibhâvarî.»
evaṃ Mṛigâṅkadattena svapnâçcarye nivedite, 40
mantrî Vimalabuddhis, taṃ, nandatsv anyeshv, abhâshata:
«tvaṃ, deva, dhanyo, yasya 'evaṃ vihitânugraho Haraḥ. 41
«svapne muktâvalî labdhâ yat, pîtaç ca tvayâ 'ambudhiḥ,
«tac Çaçâṅkavatîṃ prâpya bhoktâsi pṛithivîṃ dhruvam; 42

«anyad manâk tu kleçâya»; 'ity evaṃ Vimalabuddhinâ
ukte, Mṛigâṅkadattas tân uvâca sacivân punaḥ: 43
«yathâ phalaṃ me svapnasya sakhâ Bhîmaparakramaḥ
«çrutavân iha Vetâlât, tathâ yady api bhâvi tat, 44
«tathâpi Karîṣasenasya bala-durgâbhimâninaḥ
«prajñâ-balâd mayâ prâpyâ sâ Çaçâṅkavatî sutâ. 45
«prajñâ-balaṃ ca sarveshu mukhyaṃ kâryeshu sâdhanam;
«tathâ ca, çṛiṇuta! 'atra 'ctâṃ kathâṃ vaḥ kathayâmy aham: 46

Bhadrabâhur abhûd nâmnâ Magadheshu mahîpatiḥ;
tasya 'âsîd Mantraguptâkhyo mantrî buddhimatâṃ varaḥ. 47
sa râjâ taṃ nijâmâtyaṃ kadâcit svairam 'abravît:
«Anaṅgalîlâ 'iti sutâ râjño Vârâṇasî-pateḥ 48
«asti yâ Dharmagopasya jagat-tritaya-sundarî,
«tâm arthito 'pi dveshâd me na sa râjâ prayacchati. 49
«dantino Bhadradantasya prabhâvât sa ca durjayaḥ;
«na 'utsahe jîvituṃ ca 'ahaṃ tayâ tat-sutayâ vinâ. 50
«tad atra nâsty upâyo me, sakhe! kiṃ 'kâryam? ucyatâm!»,
iti tena 'udite râjñâ, sa mantrî nijagâda tam: 51
«kiṃ, deva, vikramâd eva siddhir asti, na buddhitaḥ?
«tad alaṃ cintayâ! 'ahaṃ te sva-buddhyâ sâdhayâmy adaḥ.» 52
ity uktvâ nṛipam, anyedyuḥ pañcasaptânugânvitaḥ
mahâvratika-veçaḥ san mantrî Vârâṇasîṃ yayau. 53
tatra taṃ çishya-veçâs te, «siddho 'yam!» iti sarvataḥ
svânugâḥ khyâpayâmâsur bhakti-prahva-milaj-janam. 54
ekadâ ca niçi bhrâmyan kârya-yukty-upalabdhaye
sânugaḥ sa dadarça 'atra dûrâd gṛiha-vinirgatâm 55
gṛihiṇîṃ hastipâlasya çaṅkâ-tvarita-gâminîm,
nîyamânâṃ tricaturaiḥ purushaiḥ kvâpi sâyudhaiḥ. 56
«dhruvaṃ vyutthâya yâtâ 'iyam; tat paçyâmaḥ, kva gacchati.»
iti saṃcintya sa svairaṃ sânugo 'nusasâra, tâm. 57
gatvâ pravishṭâ sâ yatra, tac ca geham vidûrataḥ
dṛishṭvâ, nivâsa-sthânaṃ svam âjagâma tadaiva saḥ. 58
prâtaç ca hastipâlasya hṛitârthâṃ tasya tâṃ priyâm
cinvânasya 'antikaṃ yuktyâ prâhiṇod bhramato 'nugân. 59
te taṃ dṛishṭvâ tad-aprâpti-jagdha-visham tadâ
nivârita-visham cakruḥ kṛipayâ 'iva sva-vidyayâ. 60
«âgaccha 'asmad-guroḥ pârçvaṃ! jñânî sarvaṃ hi vetti saḥ;»
ity uktvâ ca tam âninyur nikaṭaṃ tasya mantriṇaḥ. 61
sa ca hastipako dṛishṭvâ pâdayoç ca praṇamya tam
bhâryâ-pravṛittiṃ papraccha vratâkalpopaçobhitam. 62
so 'pi mantrî mṛishâ dhyâtvâ, sâbhijñânaṃ çaçaṃsa tat
sthânaṃ tasmai, parair nîtâ purushair yatra sâ niçi. 63
tataḥ praṇamya taṃ, gatvâ samaṃ nagara-rakshibhiḥ,
sa hastipâlakaḥ prâpya sthânaṃ tat paryaveshṭayat. 64

abadhît purushâṅs tâṅç ca pâpân dârâpahârinaḥ,
prâpa sâbharaṇâṃ tâṃ ca sadhanâṃ nija-yoshitam. 65
dvitîye 'hni ca sa prâtar etya natvâ kṛita-stutiḥ
cakâra vyâja-siddhasya tasya 'âhâra-nimantraṇam. 66
gṛiha-praveçâṇicchoç ca naktabhojitva-vâdinaḥ
pradoshe hastiçâlâyâṃ tasya 'âhâram akalpayat. 67
so 'pi mantra-balât sarpaṃ vaṅçaṇâdî-niveçitam
guptaṃ gṛihîtvâ, gatvâ 'tra mantrî bhuṅkte sma sânugaḥ. 68
tato gate hastipâle, supteshv anyeshu, tatra saḥ
hastino Bhadradantasya vaṅçanâdyâ niveçya tam 69
karṇe suptasya bhujagaṃ, râtriṃ nîtvaiva tatra tâm,
yayau sva-deçaṃ Magadhân; hastî tena vyapâdi ca. 70
hatvâ taṃ Dharmagopasya gajaṃ darpam iva, 'âgate
tasmin mantri-vâre, râjâ Bhadrabâhur nananda saḥ. 71
tato Vârâṇasîṃ tasmai Dharmagopâya, yâcitum
Anaṅgalîlâṃ kanyâṃ tâṃ, dûtaṃ ca visasarja saḥ. 72
so 'pi tâṃ pradadau tasmai tad-gajâbhâva-durbalaḥ;
bhajanti vaitasîṃ vṛittiṃ râjânaḥ kâla-vedinaḥ. 73

»tad evaṃ prajñayâ tasya Mantraguptasya mantriṇaḥ
«Anaṅgalîlâṃ samprâpa Bhadrabâhuḥ sa bhûpatiḥ. 74
«tasmâd mayâpi buddhyâ sâ bhâryâ prâpyâ», 'iti-vâdinam
Mṛigâṅkadattaṃ sacivas taṃ Vicitrakatho 'bhyadhât: 75
«sarvaṃ setsyati te Hârât svapna-dṛishṭâd anugrahât;
«amogho devatânâṃ ca prasâdaḥ kiṃ na sâdhayet? 76
«tathâ ca çṛiṇu tatra 'etâṃ varṇyamânâṃ mayâ kathâm:

Asît Takshaçilâ-puryâṃ Bhadrâksho nâma bhûpatiḥ. 77
sa putra-kâmaḥ padmânâṃ çatena 'ashṭabhir eva ca
sitânâṃ pûjayâmâsa khaḍge Lakshmîṃ dine dine. 78
ekadâ 'rcayatas tasya râjño maunaṃ amuñcataḥ
ûnam ekam abhût padmaṃ daivâd gaṇayato dhiyâ. 79
sa hṛitpadmaṃ vipâṭya svaṃ dadau devyai, tataç ca sâ
tushṭâ tasmai dadau sarvabhauma-putra-pradaṃ varam, 80
kṛitvâ ca 'akshata-dehaṃ taṃ nṛipaṃ prâyâd adarçanam.
atha tasya suto râjño mahâdevyâṃ ajâyata. 81
«hṛitpushkara-pradânena jâto 'yam», iti taṃ ca saḥ
Pushkarâksham nṛipaç cakre nâmnâ putraṃ sulakshaṇam. 82
kramâc ca yauvana-prâptaṃ tanayaṃ taṃ guṇânvitam
râjye 'bhishicya, Bhadrâkshaḥ sa râjâ çiçriye vanam. 83
Pushkarâksho 'pi samprâpya râjyam, pratidinaṃ Haram
pûjayann, ekadâ 'bhyarcya bhâryâṃ tasmâd ayâcata. 84
«sarvaṃ sampatsyate, putra, yathâ 'bhilashitaṃ tava;»
iti çuçrâva sa giraṃ gaganâd udgatâṃ tadâ. 85

tataḥ prahṛishṭo jâtâsthaḥ sa tishṭhan, jâtucid nṛipaḥ
âkheṭaka-vinodâya jagâma mṛigakânanam. 86
tatra saṃbhoga-saṃsakta-bhujaṅga-mithunâçane
pravṛittaṃ karabhaṃ dṛishṭvâ çokâkrânto nyapâtayat. 87
sa nipâtita-mâtraḥ san muktvâ tâṃ karabhas tanum,
bhûtvâ Vidyâdharaḥ prîtaḥ Pushkarâkshaṃ tam abravît: 88
«bhavân kṛitopakâro me; tat te yad vacmi, tac çṛiṇu: —
Raṅkumâlî 'iti nâmnâ 'asti, râjan, *Vidyâdharottamaḥ.* 89
taṃ rûpa-lubdhâ taruṇaṃ vavre dṛishṭvâ 'anurâginî
svayaṃ Târâvalî nâma Vidyâdhara-varâtmajâ. 90
tasyâḥ pitâ ca, svecchâtas tayoḥ kṛita-vivâhayoḥ
kopâd, apâtayac çâpaṃ kaṃcit kâlaṃ viyoga-dam. 91
tatas Târâvalî-Raṅkumâlinau tau vijahratuḥ
dampatî prasarat-prîtî tâsu tâsu sva-bhûmishu. 92
kadâcit tena çâpena mitho dṛishṭipathâc cyutau
anyonya-viprayuktau tau jâtau kvâpi vanântare. 93
tatas Târâvalî sâ tam anvishyantî patiṃ, kramât
paççimâbdher agât pâre vanaṃ siddharshi-sevitam. 94
tatra sâ 'apaçyad utphullaṃ ekaṃ jambu-mahâtarum,
âçvâsayantaṃ prîtyâ 'iva madhurair bhramarî-ravaiḥ. 95
upâviçac ca viçrântyai, bhṛiṅgî-rûpaṃ vidhâya sâ,
vṛikshe tasmiṅs tathâ 'ekasmin kusume madhu-pâyinî. 96
kshaṇâd daivât taṃ tatraiva prâptaṃ dṛishṭvâ cirât patim,
harsha-cyutena vîryeṇa siktaṃ pushpaṃ tayâ 'âçu tat. 97
tyaktvâ bhṛiṅgî-vapur, gatvâ saṃgatâ 'abhûc ca tena sâ,
jyotsnâ 'iva çaçinâ, bhartrâ cinvatâ Raṅkumâlinâ. 98
tatas tena samaṃ tasyâṃ gâtâyâṃ sva-niketanam,
tad-vîrya-siktât tatra 'abhûj jambu-pushpât tataḥ phalam. 99
tasya ca 'antaḥ phalasya 'atra kâla-yogena kanyakâ
samabhûd; na hi divyânâṃ vîryaṃ bhajati moghatâm. 100
kadâcit phala-mûlârthaṃ Vijitâsv-abhidho muniḥ
tatra 'âgâd, apatat tac ca pakvaṃ jambu-taroḥ phalam. 101
tasmât patita-bhagnâc ca divyâ nirgatya kanyakâ,
avandata munes tasya caraṇau vinayânatâ. 102.
sa divya-dṛishṭir dṛishṭvâ tâṃ, buddhvâ tattvaṃ, savismayaḥ
nîtvâ 'âçramaṃ svaṃ, Vinayavatîṃ nâmnâ 'akarod muniḥ. 103
tatra kâlena sâ vṛiddhiṃ prâpya tasya 'âçrame muneḥ,
dṛishṭâ Vinayavaty eshâ nabhasâ gacchatâ mayâ. 104
tato 'haṃ rûpa-garveṇa madaneṇa ca mohitaḥ
upetya tâṃ anicchantîṃ hathâd hartuṃ pravṛittavân. 105
tatkshaṇaṃ sa muniḥ kruddhaḥ krandantyâ çrâvitas tayâ
Vijitâsur upâgatya, çâpaṃ mahyam adâd, nṛipa: 106
«rûpa-garvita-sarvâṅga! ninditaḥ karabho bhava!
«Pushkarâkshâd nṛipât prâpte badhe, çâpâd vimokshyase; 107
«bhartâ Vinayavatyâç ca sa eva 'asyâ bhavishyati.» —
«ity ahaṃ muninâ çapto jâto 'syâṃ karabho bhuvi, 108

«jàtaç ca so 'dya çâpântas tvattas; tat paçcimâmbudheḥ
«pâra-stham tad vanaṃ gaccha nâmnâ Surabhimârutam. 109
«bhâryâm âpnuhi tâṃ divyâṃ rûpa-darpa-harâṃ Çriyaḥ.»
ity uktvâ Pushkarâkshaṃ sa divaṃ Vidyâdharo yayau. 110
Pushkarâksho 'pi gatvâ svâṃ purîṃ, vinyasya mantrishu
râjyaṃ, râtrau tataḥ prâyâd eko 'çvam adhiruhya saḥ. 111
gacchan kramâc ca saṃprâpya paçcimâbdhes taṭaṃ nṛipaḥ,
«kathaṃ tareyam ambhodhim?» iti ṭatra vyacintayat. 112
tato dadarça tatra 'ekaṃ sa çûnyaṃ Caṇḍikâ-gṛihaṃ,
praviçya ca tataḥ snâtvâ devîṃ tâṃ praṇanâma ca. 113
kenâpi nihitâṃ tatra vîṇâm âdâya sâdaraḥ
upavîṇayati sma 'etâṃ devîṃ tatra sva-gîtakaiḥ. 114
upavîṇita-tushṭâ ca suptaṃ tatraiva sâ niçi
Bhûta-grâmeṇa taṃ svena pâraṃ abdher anâyayat. 115
tataḥ prâtaḥ prabuddho 'bdhes tîre dadarça saḥ
vanântaḥ sthitam âtmânaṃ, na tasmiṅç Caṇḍikâ-gṛihe. 116
utthâya vismitaç ca 'atra bhramann, âçramaṃ aikshata
praṇaṣṭamantam iva 'âtithyât phala-bhârânatair drumaiḥ, 117
kurvâṇaṃ svâgatam iva kvaṇitena patatriṇâm.
praviçya tatra ca 'apaçyat sthitaṃ çishyair vṛitaṃ munim. 118
upetya ca vavande taṃ ṛishiṃ râjâ sa pâdayoḥ,
so 'py enaṃ vihitâtithyo jñânavân munir abravît: 119
«Pushkarâksha! yad-arthaṃ tvam âgataḥ, sâ kshaṇaṃ gatâ
«idhmâdi-hetor Vinayavatî; tat tishṭha saṃprati! 120
«upayacchasva tâṃ pûrva-bhâryâm adyaiva, bhûpate!»
ity ukto muninâ so 'pi Pushkaràksho vyacintayat: 121
«dishṭyâ! muniḥ sa eva 'ayaṃ Vijitâsus, tad eva ca
«vanam etad; dhruvaṃ devyâ târito 'haṃ mahârṇavam. 122
«citraṃ ca pûrva-bhâryâ 'eshâ mama 'uktâ muninâ 'amunâ.»
ity âlocyaiva *hṛishṭas taṃ sa papraccha muniṃ tataḥ:* 123
«*bhagavan, pûrva-bhâryâ 'eshâ kathaṃ me? kathyatâṃ!*» *iti.*
tato jagâda sa muniḥ: «çrûyatâṃ, yadi kautukam: — 124
Babhûva Dharmasenâkhyas Tâmraliptyâṃ purâ baṇik,
Vidyullekhâ 'iti nâmnâ ca bhâryâ tasya 'abhavac çubhâ. 125
sa daivâd mushitaç cauraiḥ çastraiç ca 'abhyâhato baṇik
mumûrshur niragâd agniṃ praveshṭuṃ bhâryayâ saha. 126
apaçyatâṃ akasmâc ca tâv ubhâv api dampatî
âkâçena 'âgataṃ haṃsa-mithunaṃ ruciraâkṛiti. 127
tatas tad-gata-cittau tau praviçya jvalanaṃ mṛitau,
râjahaṃsau samutpannau punar bhâryâ-patî ubhau. 128
kadâcit tau ca varshâsu râtrau kharjûra-pâdape
nîḍa-sthitau, taṃ unmûlya taruṃ, vâtyâ vyayûyujat. 129
prâtaḥ sa haṃsas tâṃ haṃsîṃ cinvan, çânte prabhañjane,
saraḥsv atha diganteshu na kutaçcid avâptavân. 130
tatas tatkâla-saṃsevyaṃ haṃsânâṃ Mânasaṃ saraḥ
smarârtaḥ sa yayau, haṃsyâ janitâçco 'nyayâ pathi. 131

tatra prâpya haṁsîṁ svâṁ, nîtvâ ca jaladâgamam,
giri-çriṅgaṁ jagâma 'ekaṁ vihartuṁ sa tayâ saha. 132
tatra tasya hatâ haṁsî kenacil lubdhakena sâ;
tad dṛishṭvâ bhaya-çokârtaḥ sahasâ prâdravat tataḥ, 133
lubdhakena hatâṁ haṁsîṁ mṛitâṁ âdâya; vîkshya ca
dûrâd mârgâgatân kâṁçcit purushân sâyudhân bahûn; 134
drutaṁ churikayâ chinnais tâṁ âchâdya tṛiṇair bhuvi
haṁsîṁ vyadhâd, «vilokya 'imâṁ hareyur jâtv amî», iti. 135
gateshu teshu purusheshu, 'upagamya jighṛikshataḥ,
lubdhakasya, 'uddhata-tṛiṇâ haṁsî sâ, tasya paçyataḥ, 136
tat-tṛiṇântar nikṛittâyâ mṛitasaṁjîvanaushadheḥ
rasena jîvanaṁ prâpya, kham utpatya tato yayau. 137
tâvat sa haṁsas tad-bhartâ gatvâ 'ekasmin saras-tate
mûḍho 'patad haṁsa-yûthe, paçyaṁs tâṁ eva unmanâḥ. 138
tatkshaṇaṁ dhîvaraḥ ko 'pi kshiptvâ jâlaṁ, nibadhya tân
haṁsân sarvân, upâvikshad âhârârthâṁ kila kshaṇât. 139
tâvac ca 'âgatya tatraiva sâ haṁsî cinvatî patim,
dadarça jâla-baddhaṁ taṁ, diçaç ca 'ârtâ vyalokayat. 140
tataḥ snâtuṁ pravṛittena kenâpy atra saras-tate
puṁsâ vastropari nyastâṁ apaçyad ratna-kaṇṭhikâm. 141
gatvâ ca, 'apaçyatas tasya, tâṁ grihîtvaiva kaṇṭhikâṁ
dâsâya darçayantî sâ tasmai, vyomnâ çanair yayau. 142
dâso 'pi so 'nvadhâvat tâṁ dṛishṭvâ cañcv-âtta-kaṇṭhikâṁ
haṁsîṁ grihîta-lagudaḥ; pakshi-jâlaṁ vihâya tat. 143
haṁsî ca gatvâ çailâgre dûre sâ kaṇṭhikâṁ nyadhât,
dhîvaro 'pi sa tal-lobhât tatra 'ârodhuṁ pracakrame. 144
tad dṛishṭvâ, sâ drutaṁ gatvâ haṁsî patyuḥ samîpage
baddhasya vṛikshe saṁsuptaṁ kapiṁ cañcvâ 'akshṇy atâḍayat. 145
sa kapis tâḍitas trastaḥ patitvâ 'upary apâṭayat
jâlaṁ tat; tena nirjagmur haṁsâḥ sarve 'pi te tataḥ. 146
atha tau saṁgatâv ukta-sva-vṛittântau parasparam
haṁsau bhâryâ-patî bṛishṭau yathâ-kâmaṁ vijahratuḥ. 147
dâsaṁ taṁ ca 'âgataṁ prâpta-kaṇṭhikaṁ pakshi-lobhataḥ
lebhe 'tra sa pumâṁç cinvan, hṛitâ sâ yasya kaṇṭhikâ. 148
sa bhîti-sûcitasya 'asya hastât saṁprâpya kaṇṭhikâṁ,
dâsasya dakshiṇaṁ pâṇiṁ pumâṁs churikayâ 'acchinat. 149
tau câpi jâtu haṁsau dvau chattrîkṛitya 'ekam ambujam,
madhyâhna-kâle sarasaḥ protthâya vyomni ceratuḥ. 150
kshaṇâc ca nadyâḥ kasyâçcit khagau tau tîram âpatuḥ
muninâ 'adhyâsitaṁ kenâpy arcâ-vyagreṇa Dhûrjaṭeḥ. 151
tatra vyâdhena kenâpi yântau tau saha dampatî
hatâv ekena yugapac çareṇa bhuvi petatuḥ. 152
âtapatrâmbujaṁ tac ca tadîyam apatat tadâ,
muner arcayatas tasya, Çiva-liṅgasya mûrdhani. 153
tato vyâdhaḥ sa dṛishṭvâ tau, haṁsaṁ svîkṛitya, haṁsikâṁ
tâṁ dadau munaye tasmai; so 'py ânarca Çivaṁ tayâ. — 154

«tal liṅga-mûrdhni srastasya tasya 'bjasya prabhâvataḥ
«sa Pushkaràksha-haṁsas tvaṃ jàto ràjâṇvaye 'dhunà. 155
«haṁsî ca sâ 'eshâ Vinayavatî Vidyâdharâṇvaye
«jàtâ, viçeshato hy asyà mâṁsair abhyarcito Haraḥ. 156
«itthaṃ te pûrva-bhâryà 'sâv», ity ukto Vijitâsunà
muninà Pushkaràkshaḥ sa ràjà taṃ punar abravît: 157
«katham agni-praveçasya tasya 'aghaugha-vighâtinaḥ
«pakshi-yonâv abhûj janma, bhagavan, phalam âvayoḥ?» 158
ity uktavantaṃ ràjânaṃ taṃ sa pratyabravîd muniḥ:
«yad-bhâvitâtmà mriyate jantus, tad-rûpam açnute: — 159

Tathà hy Ujjayinî-puryàṃ naishṭhikî brahmacàriṇî
Làvaṇyamañjarî nàma kumàrî bràhmaṇî purà 160
yuvànaṃ bràhmaṇaṃ dṛishṭvà Kamalodaya-saṃjñakam,
sahasà tad-gata-svàntà, dahyamànà smaràgninà, 161
amuñcantî sva-niyamaṃ, tad-bhoga-dhyàna-bhàvità,
gatvà Gandhavatî-tîraṃ, tîrthe tatyàja jîvitam. 162

tayà bhâvanayà kiṃca jàtâbhûd bhoga-saṅginî
nagaryâm Ekalavyâyâṃ veçyà Rûpavatî 'iti sà. 163
tîrthavratâ-prabhâvàc ca saiva jàtismarà satî,
prasaṅgàc Coḍakarṇàya japakàya dvijanmane 164
sva-pûrvajanma-vṛittânta-rahasyaṃ tad avarṇayat,
japakarmaika-cittatve kurvâṇà 'sya 'anuçâsanaṃ; 165
ante ca çuddha-saṃkalpà yayau veçyâpi sad-gatim. —

«tad, ràjan, yo 'tra yac-cittas, tanmayatvam upaiti saḥ;» 166
evam uktvâ sa ràjânaṃ, snânàya visasarja taṃ
munir madhyâhna-savanaṃ svayaṃ ca niravartayat. 167

ràjâ sa Pushkaràksho 'pi gato vana-nadî-tatam
tâṃ dadarça 'atra Vinayavatîṃ pushpâṇi cinvatîm, 168
bhâsamânâṃ sva-vapushâ prabhâm iva vivasvataḥ
adṛishṭapûrva-gahanaṃ pravishṭâṃ kautukàd vanam. 169
«kà 'iyaṃ syâd?» iti yàvac ca cintayati sotsukaḥ,
tàvat kathâ-nishaṇṇà sà viçrambhàd avadat sakhîm: 170
«sakhi, Vidyâdharo yo màṃ hartum aicchat purà, sa me
«âgatya çàpa-mukto 'dya bhartṛi-pràptiṃ iha 'uktavàn.» 171
tac çrutvà pratyavocat tàṃ sà sakhî muni-kanyakàm:
«asty etad; mayi çṛiṇvatyâṃ, Muñjakeço 'dya hî prage 172
«itthaṃ ukto nijaḥ çishyo muninà Vijitâsunà:
««gaccha! Tàràvalî-Raṅkumàlinàv ânaya drutam! 173
««kàmaṃ Vinayavatyà hi, vatsa, 'iha duhitus tayoḥ
««ràjñaç ca Pushkaràkshasya vivâho 'dya bhavishyati.»» 174
«ity ukto guruṇà Muñjakeço yàtas «tathà!» 'iti saḥ.
«ata ehy! âçramapadaṃ gacchâvaḥ, sakhi, saṃprati.» 175

evaṃ tayà 'ukte, Vinayavatî sà 'atha tato yayau,
Pushkaràkshaç ca çuçràva sa tad dûràd alakshitaḥ. 176
jvalat-kâmâgni-saṃtâpâd iva nadyâṃ nimajya ca,
jagàma Vijitâsos tam âçramaṃ sa punar nṛipaḥ. 177

tatra Târâvalî-Raṅkumâlinau tau samâgatau
ânarcatus taṃ praṇataṃ, parivavruç ca tâpasâḥ. 178
tato vedyâṃ sva-tapobhir bhâsitâyâṃ maharshiṇâ
dvitîyena 'iva mûrtena vahninâ Vijitâsunâ, 179
tasmai sa râjñe Vinayavatîṃ tâṃ pratyapâdayat
Raṅkumâlî, dadau ca 'asmai ratham divyaṃ nabhaç-caram, 180
«catuḥ-samudrâṃ pṛithivîṃ praçâdhi samaṃ tvayâ!»
ity etasmai varaṃ ca 'adâd Vijitâsur mahâ-munih. 181
atha 'esha tad-anujñayâ nava-badhûm upâdâya 'tâṃ,
nṛipo gagana-gâminaṃ taṃ adhiruhya divyaṃ ratham,
vilaṅghya ca payonidhiṃ, sapadi Pushkarâkshas tato
jagâma nagarîṃ nijâṃ prakṛiti-netra-candrodayaḥ. 182
tatra ca jitvâ pṛithivîṃ,
ratha-prabhâvâd avâpta-saṃrâjyaḥ
âste sma Vinayavatyâ
sahito bhogâṅç cirâya bhuñjânaḥ. 183

«itthaṃ sudushkaram api sva-rasena 'kâryaṃ
«sidhyaty anugrahavatîshv iha devatâsu;
«tat svapna-dṛishṭa-Girijâdayita-prasâdât
«setsyaty abhîshṭaṃ acireṇa tavâpi, deva!» 184
etâṃ niçamya sa vicitra-kathâṃ amâtyâd,
autsukyavân adhigamâya Çaçâṅkavatyâḥ
râjâtmajaḥ sva-sacivaiḥ samaṃ Ujjayinyâṃ
buddhiṃ babandha gamanâya Mṛigâṅkadattaḥ. 185

Taraṅga 70.

Evaṃ Mṛigâṅkadatto 'tra Karmaseṇa-nṛipâtmajâṃ
tâṃ Çaçâṅkavatîṃ prâptu-kâmo Vetâla-varṇitâm, 1
gantum Ujjayinîṃ guptaṃ sva-nagaryâ vinirgamam
mahâvratika-veçeṇa so 'mantrayata mantribhiḥ. 2
âdideça ca khaṭvâṅga-kapâlâdi-samâhṛitau
sa râjaputraḥ sacivaṃ svairaṃ Bhîmaparâkramam. 3
tena tac ca 'âhṛitaṃ svasmin gṛihe cârâd abudhyata
Mṛigâṅkadattasya pitur mantrî mukhyo 'tra bhûpateḥ. 4
tatkâlaṃ ca 'atra so 'kasmât saṃcaran harmya-pṛishṭhataḥ
Mṛigâṅkadattas tâmbûla-nishṭhîvana-rasaṃ jahau. 5

sa ca tasya 'apatad mûrdhni daivât tat-pitri-mantriṇaḥ
adṛishṭasya kila 'adhastât tena mârgeṇa gacchataḥ. 6
buddhvâ Mṛigâṅkadattena muktaṃ nishṭhîvanaṃ sa tat,
mantrî paribhava-krodhaṃ kṛita-snâno hṛidi nyadhât. 7
atha 'atra 'Amaradattasya râjño 'daivâd visûcikâ
Mṛigâṅkadatta-janakasya 'anyedyur udapadyata. 8
tataḥ, so 'vasaraṃ labdhvâ, mantrî 'taṃ vijane nṛipam
sahasodbhûta-rogârtaṃ avocad yâcitâbhayaḥ: 9
«abhicâraḥ, prabho, Bhîmaparâkrama-gṛihe tava
«Mṛigâṅkadattena 'ârabdhaḥ kartuṃ; tena 'asi pîḍitaḥ. 10
«mayâ câra-mukhâj jñâtaṃ, pratyakshaṃ tac ca dṛiçyate;
«tad nirâkuru deçât taṃ, dehâd vyâdhim iva, 'âtmajam.» 11
tac çrutvâ sa samudbhrântaḥ prâhiṇot tad-avekshaṇe
nijaṃ senâpatiṃ Bhîmaparâkrama-gṛihaṃ nṛipaḥ. 12
sa ca keçakalâpâdi labdhvâ, senâpatis tataḥ
ânîya tatkshaṇaṃ tasmai râjñe sâkshâd adarçayat. 13
«râjya-lubdhaḥ sa putro me drohî nirvâsyatâm itaḥ
«nagaryâḥ sahito 'mâtyais tvayâ 'adyaiva 'avilambitam;» 14
ity âdiçat sa taṃ kruddho râjâ senâpatiṃ tataḥ;
âçvasto 'tti kusṛitiṃ prabhuḥ ko hi sva-mantriṇâm? 15
so 'tha senâpatir gatvâ râjâdeçaṃ nivedya tam,
Mṛigâṅkadattaṃ sâmâtyaṃ nagaryâ nirakâlayat. 16
so 'py upekshita-saṃpatti-hṛishṭo 'rcita-Vinâyakaḥ
Mṛigâṅkadatto, manasâ praṇamya pitarau, tataḥ 17
Ayodhyâto vinirgatya dûraṃ, tân sahayâyinaḥ
Pracaṇḍaçakti-pramukhân uvâca daça mantriṇaḥ: 18
«Çaktirakshita-nâmâ 'asti Kirâtâdhipatir mahân,
«sa brahmacârî vidyâsu, sa ca bâla-suhṛid mama. 19
«yuddha-vandîkṛitena prâk sa hi pitrâ 'âtma-muktaye
«niyamâya pratinidhis tâtasya 'iha samarpyata. 20
«mṛite pitari ca, 'udbhûta-gotrajaḥ sva-balena saḥ
«mad-vijñaptena tâtena pitrye râjye 'dhiropitaḥ. 21
«tat tasya nikaṭaṃ tâvad gacchâmas, suhṛidas! tataḥ
«krameṇa 'Ujjayinîṃ yâmas tâṃ Çaçâṅkavatîṃ prati.» 22
ity uktavâns «tathâ!» 'ity uktavadbhis taiḥ sacivaiḥ saha
prayayau sa tataḥ, prâpa 'sâyaṃ ca 'ekâṃ mahâṭavîm. 23
tasyâṃ nir-vṛiksha-toyâyâṃ kricchrâd ekam avâpa saḥ
tîropânta-prarûḍhaikâ-çushka-pâdapakaṃ saraḥ. 24
tasmin, sâṃdhyam anushṭhâya vidhiṃ, pîtvâ jalâni saḥ
çrântaḥ sushvâpa sâmâtyas tasya çushka-taror adhaḥ. 25
râtrau ca candra-çubhrâyâṃ prabuddhaḥ sa dadarça tam
çushka-vṛikshaṃ dalaiḥ pushpaiḥ phalaiç ca 'âpûritaṃ kramât. 26
pakvâni ca phalâny asya patanty âlokya, tatkshaṇam
prabodhya darçayâmâsa sacivebhyas tad adbhutam. 27
tatas tair vismayâvishṭaiḥ kshudhitaiḥ saha tâni saḥ
phalâni tasya susvâdu-raṣâni bubhuje taroḥ. 28

bhuktavatsu ca teshv atra paçyatsv eva 'khileshu, saḥ
çushka-vṛikshaḥ kshaṇâd vipra-kumâraḥ samapadyata. 29
pṛishṭo Mṛigâṅkadattena vismitena 'atha so 'bravît:
«Dâmadhir nâma ko 'py âsîd Ayodhyâyâṃ dvijottamaḥ, 30
«tasya 'ahaṃ Çrutadhir nâma putraḥ; sa ca mayâ saha
«durbhikshe mṛita-jâtiḥ san bhraman prâpad imâṃ bhuvam. 31
«iha kenâpi dattâni prâpya pañca phalâni saḥ
«kshut-kshâmas trîṇi me prâdâd, dve ca 'asthâpayad âtmane.» 32
«tataḥ snâtuṃ saras-toyaṃ gate tasmin, phalâny aham
«tâni 'iha bhuktvâ niḥçeshâṇy akârsham vyâja-suptakâm. 33
«so 'tha snâtvâ 'âgato buddhvâ, chadmataḥ kâshṭhavat sthitam
«mâṃ çaptavân: ««bhava 'ihâiva çushka-vṛikshaḥ saras-taṭe! 34
««râtrau ca te pushpa-phalaṃ candravatyâṃ bhavishyati;
««tarpayitvâ 'atithîn jâtu phalaiḥ, çâpâd vimokshyase.»» 35
«iti pitrâ 'abhiçapto 'ham sadyaḥ çushka-drumo 'bhavam;
«yushmad-bhuktaç ca 'adya cirâd mukto 'smi çâpataḥ.» 36
ity-ukta-nija-vṛittântaṃ pṛicchantaṃ Çrutadhiṃ tataḥ
Mṛigâṅkadatto 'pi sa taṃ sva-vṛittântam abodhayat. 37
tataḥ so 'bândhavo nîtâv adhîtî Çrutadhir dvijaḥ
Mṛigâṅkadattâd vṛittavân varaṃ tad-anuyâyitâm. 38
tato nîtvâ nîçâṃ, prâtas tena Çrutadhinâ saha
Mṛigâṅkadattaḥ sa tataḥ pratasthe sacivânvitaḥ. 39
gacchaṅç ca sa prâpya vanaṃ Karimaṇḍita-saṃjñakam,
dadarça purushân pañca bhûri-keçân durâkṛitîn. 40
upetya praçrayât te ca tam ûcur jâta-vismayam:
«Kâçi-puryâṃ vayaṃ jâtâ viprâ dhenûpajîvinaḥ. 41
«te 'vagraha-plushṭa-tṛiṇât tato deçâd idaṃ vanam
«âgatâḥ smo bahu-tṛiṇaṃ durbhikshe saha dhenubhiḥ. 42
«iha ca prâptam asmâbhir vâpî-vâri-rasâyanam
«tîra-rûḍha-druma-bhraçyat-triphalâ-nitya-bhâvitam. 43
«pibatâṃ tat sadâ 'asmâkam eshâṃ kshîra-bhujâṃ satâm
«pañca varsha-çatâny asmin vyatîtâny ajane vane. 44
«tena 'îdṛiçâ vayaṃ, deva! yûyaṃ ca 'atithayo 'dhunâ
«asmâbhir daivataḥ prâptâs, tad eta 'asmâkam âçramam!» 45
iti tair arthito gatvâ sânugaḥ sa tad-âçramam,
Mṛigâṅkadattaḥ kshîra-bhojî tad anayad dinam. 46
prasthitaç ca tataḥ prâtar anyâny api vilokayan
kautukâni, sa sampâpa Kirâta-vishayaṃ kramât. 47
prâhiṇoc Çrutadhiṃ ca 'atra svâgamâvedanâya saḥ
taṃ Kirâta-patiṃ mitraṃ Çaktirakshitakaṃ prati. 48
so 'pi buddhvâ Kirâteço nirgatya 'agre tam ânataḥ
Mṛigâṅkadattaṃ sâmâtyaṃ puraṃ prâveçayad nijam. 49
tatas tena 'upacaritas tasthau tatra sa kâṅçcana
Mṛigâṅkadatto divasân uktâgamana-kâraṇaḥ. 50
sva-kârye prâpta-kâlaṃ ca sâhâyye Çaktirakshitam
sthâpayitvâ 'atra sajjaṃ taṃ âmantrya ca nṛipâtmajaḥ, 51

prâtishṭhata sa puṇyâhe punar Ujjayinîṃ prati
Çaçâṅkavatyâ hṛita-dhîr âtmanâ dvâdaças tataḥ. 52
gacchaṅç ca so 'tavîṃ prâpya çûnyâṃ, taru-tala-sthitam
tapasvinaṃ dadarça 'ekaṃ bhasmâjina-jaṭâ-bhṛitam. 53
«nirâçramapade 'raṇye kim ekâkî 'iha tishṭhasi,
«bhagavann?» ity upâgamya sa taṃ papraccha sânugaḥ. 54
so 'tha taṃ tâpaso 'vâdîd: »ahaṃ çishyo mahâ-guroḥ
«Çuddhakîrty-abhidhânasya nânâ-mantrâṅgha-siddhimân. 55
«so 'haṃ kadâpy akaravaṃ svasthâveçaṃ prasaṅgataḥ,
«çubha-lakshaṇam âsâdya kaṃcit kshatra-kumârakam. 56
«sa kumâraḥ samâvishṭaḥ pṛishṭo nânâ-vidhâni me
«siddhaushadhi-rasa-kshetrâṇy udîrya, 'idam atha 'abravît: 57
««asti 'iha uttara-dig-bhâge kevalaḥ çiṅçapâ-taruḥ
««Vindhyâṭavyâm, adhaç ca 'asya Nâgendra-bhavanaṃ mahat. 58
««tac ca 'ârdra-dhûli-pracchanna-jalaṃ sad upalakshyate
««madhyâhne haṅsa-mithunaiḥ kṛîḍadbhiḥ sâmbuvâsaraiḥ. 59
««tatra Pârâvatâkṣho 'sti nâmnâ Nâga-varo balî,
««tasya devâsura-raṇât prâptaḥ khaḍgo 'sty anuttamaḥ 60
««Vaidûryakântir nâmnâ; taṃ khaḍgaṃ prâpnoti yo naraḥ,
««sa Siddhâdhipatir bhûtvâ vicaraty aparâjitaḥ; 61
««sa ca 'asiḥ prâpyate vîraiḥ sahâyair»», ity udîrite
«tena 'âvishṭena, tasya 'aham atha 'akârsham visarjanam. 62
«tato 'nya-vimukhaḥ khaḍgaṃ prepsus taṃ pṛithivîm aham
«bhrântvâ, sahâyân aprâpya, khinno martum iha 'âgataḥ.» 63
etad Mṛigâṅkadatto 'tra çrutvâ tasmât sa tâpasât,
«aham sahâyaḥ sâmâtyas tava», 'iti tam abhâshata. 64
sa ca 'abhinandya tat, tena sânugena samaṃ yayau
tasyâ Nâgasya bhavanaṃ pâda-lepena tâpasaḥ. 65
tatra 'abhijñâne saṃprâpte, mantra-baddhân sudîkshitân
râtrau Mṛigâṅkadattâdîn sthâpayitvâ, 'abhimantritaiḥ 66
sarshapaiḥ prakaṭî-kṛitya kshiptais tad dhûlito jalam,
sa Nâga-damanair mantrair homaṃ kartuṃ pracakrame. 67
vighnâṅç ca 'utpâta-meghâdîn mantra-çaktyâ jigâya saḥ.
tato 'tra niryayau tasmâd divyâ strî çiṅçapâ-taroḥ. 68
moha-mantraṃ paṭhantî 'iva sâ ratnâbharaṇâravaiḥ,
upetya taṃ kshaṇâc cakre kaṭâksha-kshata-mânasam. 69
hṛita-dhairyâ ca sâ tasya samâliṅgya ghana-stanî
hastâd vismṛita-mantrasya homa-bhâṇḍam apâtayat. 70
'labdhântaraç ca tatkâlaṃ sa Nâgo bhavanât tataḥ
Pârâvatâkshaḥ kalpânta-ghanâghana iva 'udagât. 71
taṃ dṛishṭvâ nayana-jvâlâ-ghoraṃ garjita-dâruṇam,
sa nashṭa-divyanârîko hṛit-sphoṭaṃ prâpa tâpasaḥ. 72
tasmin vinashṭe, tasya 'atra kṛita-sâhâyakât sa tân
Nâgo Mṛigâṅkadattâdîn açapac çânta-vaikṛitaḥ: 73
«yushmâbhir etat-saṃyânât kṛitaṃ nishkâraṇaṃ yataḥ,
«viprayuktâs tato 'nyonyaṃ kaṃcit kâlaṃ bhavishyatha.» 74

ity 'uktvâ 'antarhite Nâge, sarve te tatra tatkshaṇam
dhvânta-ruddha-dṛiço dhvasta-çabda-çravaṇa-çaktayaḥ 75
jagmur Mṛigâṅkadattâdyâ viprayuktâ yatas tataḥ
çâpa-prabhâvât, kroçantaç cinvantaç ca parasparam. 76
Mṛigâṅkadattaç ca tataḥ sa, gate râtri-vibhrame,
bhrâmyann itas tato 'ṭavyâṃ tatra 'âsît sacivair vinâ. 77
gateshv evaṃ ca mâseshu dvitreshv, atha 'atra tasya saḥ
akasmâc Çrutadhir vipro vicinvan prâpad antikam. 78
sa pâda-patitaḥ sâçruḥ Çrutadhis taṃ kṛitâdaram,
sva-mantri-vârtâṃ pricchantaṃ, samâçvâsya 'evam abhyadhât: 79
«na dṛishṭâs te mayâ, kiṃ tu jâne yâsyanti te, prabho,
«purîm Ujjayinîṃ, saiva gantavyâ vartate hi naḥ.» 80
ity-âdy uktavatâ tena preritas, tad-yuto 'ṭha saḥ
Mṛigâṅkadattaḥ çanakaiḥ prâyâd Ujjayinîṃ prati. 81
gacchan stokaiḥ sa divasair mârgeṇa 'açaṅkitâgatam
hṛishṭo Vimalabuddhiṃ ca samprâpa nija-mantriṇam. 82
tad-darçanodvâshpa-dṛiçaṃ praṇataṃ parirabhya saḥ
upaveçya ca papraccha vârtâṃ itara-mantriṇâm. 83
tato Vimalabuddhis taṃ bhṛitya-priyam uvâca saḥ:
«na jâne, deva, kas teshu kva gato Nâga-çâpataḥ; 84
«tvaṃ tu tân prâpsyasi, 'ity etad yathâ jâne, tathâ çṛiṇu: —
Tadâ 'ahaṃ Nâga-çâpena dûrâkṛishṭaḥ paribhraman, 85
aṭavyâḥ pûrva-dig-bhâge klântaḥ kenâpi sâdhunâ
âçramaṃ prâpito 'bhûvaṃ maharsher Brahmadaṇḍinaḥ. 86
tatra tena 'ṛishiṇâ dattaiḥ phalâmbhobhir gata-klamaḥ,
paryaṭann âçramâd dûrâd adrâkshaṃ vṛihatîṃ guhâm. 87
praviçya kautukât, tasyâṃ dṛishṭvâ 'antar maṇi-mandiram
pravṛittavân ahaṃ jâlagavâkshais tatra vîkshitum: 88
tâvat sthitâ 'antaç cakraṃ strî bhramayantî sabhṛiṅgakam;
bhṛiṅgâs te 'tha 'âçritâ bhedena 'atra-sthau vṛisha-gardabhau. 89
tâbhyâṃ ca muktau kshîrâsṛik-phenau pîtvâ, yathâçrayam
dvaye sitâsite bhûtvâ, jâtâs te jâlakârakâḥ. 90
sva-vishṭâbhis tatas taiç ca dvi-vidhair dvi-vidhâḥ kṛitâḥ
jâla-pâçâḥ supushpaiç ca visha-pushpaiç ca saṃgatâḥ. 91
teshu pâçeshu te saktâ jâlakârâ yathâ-sukham
çveta-kṛishṇobhaya-mukhena 'etya dashṭâ mahâhinâ. 92
nânâ-ghaṭeshv atha kshiptâs tayâ nâryâ, samutthitâḥ
punas tathaiva tân eva pâçân çlishṭvâ yathâtatham. 93
vishodvegâc ca tat-pushpa-jâla-stheshv âraṭatsv atha,
anye 'pi te 'nya-jâla-sthâḥ pravṛittâḥ kranditum tadâ. 94
tac-çabda-bhagna-dhyânena tatra-sthena kṛipâlunâ
kenâpi jâlato muktâ tato jvâlâ tapasvinâ. 95
tayâ nirdagdha-pâçâs te daṇḍaṃ sushiraṃ vaidrumam
praviçyaiva, tad-ûrdhva-sthe lînâ jyotishi bhâsvare. 96
tâvat kvâpi gatâ sâ strî sa-cakra-vṛisha-gardabhâ.
tad dṛishṭvâ vismito yâvat sthito 'haṃ tatra paryaṭan, 97

tâvat pushkariṇîṃ hṛidyâm apaçyaṃ, bhṛiṅga-nâditaiḥ,
«ihâpy âgatya vîkshasva!» 'ity âhvayantîm iva 'ambujaiḥ. 98
tîropavishṭas tasyâç ca vîkshe yâvad, vanaṃ mahat
jalântare, vane ca 'eko lubdhakas; tena tatra ca 99
daça-bâhur avâpya 'ekaḥ siṅha-poto vivardhya saḥ,
anâyata iti krodhâd vanât tasmât pravâsitaḥ. 100
so 'pi siṅhaḥ samâkarṇya siṅhyâḥ çabdaṃ vanântare,
tatra gacchan mahâ-vâtena 'avakîrṇa-bhujaḥ kṛitaḥ. 101
tato lambodarena 'etya puṅsâ 'âropita-bâhukaḥ
saṃpâditaḥ, sa yâtas tad vanaṃ keçariṇî-kṛite. 102
tatra tasyâḥ kṛite kleçam anubhûya vanântare,
prâg âttâṃ prâpya tad-yuktaḥ sa nijaṃ vanam âgataḥ. 103
sabhâryam âgataṃ taṃ ca dṛishṭvaiva kula-mardanam,
vanaṃ samarpya tat tasmai lubdhakaḥ sa tato gataḥ. 104
etad apy aham âlokya, gatvâ 'âçramapadaṃ tataḥ,
ubhayaṃ tad mahâçcaryam avocaṃ Brahmadaṇḍine. 105
so 'tha prîtyâ trikâlajño munir mâm evam abhyadhât:
«dhanyo 'si, darçitaṃ sarvaṃ prasannena 'Îçvareṇa te. 106
«yâ dṛishṭâ strî tvayâ tatra, sâ mâyâ; bhramitaṃ ca yat
«tayâ, saṃsâra-cakraṃ tad; ye bhṛiṅgâs, te ca jantavaḥ. 107
«vṛisha-gardabha-rûpau, tau dharmâdharmau pṛithak pṛithak;
«çritâs tad-vânta-dugdhâsṛig-rûpe sukṛita-dushkṛite. 108
«svasvâçrayotthe saṃsevya, bhûtvâ ca çveta-kalmashâḥ
«dvi-vidhâ jâlakârâbhâ, vishṭâbhâd nija-vîryataḥ 109
«nirmâya dvi-vidhân eva jâla-pâçân sutâdikân
«satpushpa-vishapushpâbha-sukha-duḥkhânushaṅginaḥ. 110
«yathâ-svaṃ teshu saṃsaktâḥ kâlena 'uraga-rûpiṇâ
«çubhâçubhâbhyâṃ vaktrâbhyâṃ hatâḥ, putra, yathocitam. 111
«tato ghaṭaka-rûpâsu nânâ-yonishu mâyayâ
«strî-rûpayâ tayâ kshiptâs, tathaiva 'utthâya te punaḥ. 112
«tulyâsu patitâḥ çveta-kṛishṇâsv âkṛitishu dvidhâ
«putrâdi-jâla-pâçeshu sukha-duḥkhânubandhishu. 113
«tataḥ kṛishṇâ nijair jâlair baddhâ duḥkha-vishâditâḥ
«pravṛittâḥ kranditum vignâḥ çaraṇaṃ parameçvaram. 114
«tad dṛishṭvâ jâta-vairâgyâs te çvetâ api jantavaḥ
«prârabdhâ nija-jâla-sthâs tam eva 'âkranditum vibhum. 115
«tataḥ prabudhya devena tena tâpasa-rûpiṇâ
«jñânâgni-jvâlayâ dagdha-pâçâḥ sarve 'pi te kṛitâḥ. 116
«tena vidruma-sad-daṇḍa-rûpam âditya-maṇḍalam
«praviçya tat, tad-ûrdhva-stham paramaṃ dhâma te çritâḥ. 117
«nashṭâ ca cakrâkâreṇa saṃsâreṇa sahaiva sâ
«mâyâ vṛisha-kharâkâra-dharmâdharma-samanvitâ. 118
«evaṃ bhramanti saṃsâre çukla-kṛishṇâḥ sva-karmabhiḥ,
«Îçvarârâdhanâd evaṃ vimucyante ca jantavaḥ; 119
«iti te moha-çânty-artham Îçvareṇa pradarçitam.
«vâpî-jale ca dṛishṭaṃ yad bhavatâ,' tad idaṃ çṛiṇu: 120

« Mṛigâṅkadatta-bhâvy-artha-pradarçanam, idaṃ jale
« pratibimbam iva 'utpâdya, kṛitaṃ bhagavatâ tava. 121
« sa hi bâla-mṛigârâti-pota-tulyo, bhujopamaiḥ
« sacivair daçabhir yukto vardhito, vana-saṃnibhât 122
« deçâl lubdhaka-tulyena pitrâ kopât pravâsitaḥ;
« Avanti-deçâd udbhûtâṃ khyâtim anya-vanopamâm 123
« Çaçâṅkavatyâs tat-siṅhyâ eva çrutvâ pradhâvitaḥ;
« Nâga-çâpena vâtena bhrashṭa-mantri-bhujaḥ kṛitaḥ, 124
« tato Vinâyakena 'atra sa lambodara-rûpiṇâ
« saṃpâditâmâtya-bhujaḥ prakṛiti-sthaḥ punaḥ kṛitaḥ. 125
« tato gatvâ 'anubhûya 'atikleçaṃ, prâptâṃ tato 'nyataḥ
« tâṃ Çaçâṅkavatîṃ siṅhîm âdâya, 'atra 'âgataç ca saḥ. 126
« tataç ca nikaṭaṃ prâptaṃ vidhûtârâti-vâraṇam
« Mṛigâṅkadatta-siṅhaṃ taṃ dṛishṭvâ bhâryâ-samanvitaṃ, 127
« tat sva-deça-vanaṃ tasmai samarpya sakalaṃ svataḥ
« tat-pitâ lubdhaka-nibhaḥ sa prayâtas tapo-vanam. 128
« iti saṃpannavad bhâvi darçitaṃ vibhunâ tava;
« tad yushmân mantriṇo bhâryâṃ râjyaṃ ca 'âpsyatî vaḥ prabhuḥ. » 129
ity ahaṃ muni-vareṇa bodhitas,
tena labdha-dhṛitir âçramât tataḥ
nirgato, 'tha çanakair upâvrajann
adya, deva, militas tvayâ saha. — 130
« tasmâd abhimatam âpsyasi,
« sacivân labdhvâ Pracaṇḍaçakti-mukhân,
« prasthâna-kâla-pûjâ
prasanna-Vighneçvaro niyatam. » 131
iti sva-sacivât kshaṇaṃ Vimalabuddhitaḥ so 'dbhutaṃ
niçamya, paritoshavân api Mṛigâṅkadattaḥ punaḥ,
vicârya saha tena, tâm apara-mantry-avâptyai kramâd
Avanti-nagarîṃ prati vrajitavân sva-kâryâya ca. 132

Taraṅga 71.

Tataḥ Çrutadhi-yuktena samaṃ Vimalabuddhinâ
sa Çaçâṅkavatî-hetor gacchann Ujjayinîṃ prati, 1
Mṛigâṅkadattaḥ samprâpad antarâ Narmadâ-nadîm
vîci-vellad-bhuja-latâṃ vilasat-phena-pâṇḍurâm, 2
« dishṭyâ milad-amâtyo 'yaṃ saṃvṛitta! » iti vîkshya tam,
harshâd iva pranṛityantîṃ hasantîṃ capalâçayâm. 3
tasyâṃ snânâvatîrṇe ca tasmin, kaçcid upâyayau
tatra Mâyâvaṭur nâma snâtuṃ Çavara-bhûpatiḥ. 4

taṃ snâtaṃ sahasâ 'utthâya trayo 'tra jalamânushâḥ
yugapaj jagṛihur Bhillaṃ bhîti-naçyat-paricchadam. 5
tad dṛishṭvâ kṛishṭa-khadgo 'ntaḥ praviçya, jalamânushân
hatvâ Mṛigâṅkadattas tân, 'Bhillendraṃ tam amocayat. 6
sa tad-grâha-bhayâd mukto Bhilla-râjo jaḷotthitaḥ
taṃ râjaputraṃ papraccha patitvâ pâdayos taṭaḥ: 7
«dhâtrâ kas tvam iha 'ânîtaḥ prâṇa-trâṇâya me 'dhunâ?
«kasya ca 'alaṃkṛito vaṅças tvayâ sukṛitinaḥ pituḥ? 8
«ko vâ kaṭâkshitaḥ puṇyair deço, yatra gamishyasi?»
ity uktvâ Çrutadheḥ çrutvâ tad-vṛittântam açeshataḥ, 9
sutarâṃ praṇatas taṃ sa Çavareṇdro 'bravît punaḥ:
«tarhy ahaṃ te yathâdishṭe sahâyo 'tra 'bhivâñchite 10
«sakhyâ Durgapiçâcena Mâtaṅga-patinâ saha.
«tat prasâdaṃ kurushva, 'ehi gṛihân bhṛityasya me, prabho!» 11
iti sa praṇayais tais tair vacobhiḥ prârthya taṃ, taṭaḥ
Mṛigâṅkadattaṃ pallîṃ svâṃ Çavareṇdro ninâya saḥ. 12
upâcarac ca taṃ tatra yathâvat sa sva-vibhûtibhiḥ
râjaputraṃ, açeshena *pallî-lokena pûjitam.* 13
so 'pi Mâtaṅga-râjo 'tra *sametya 'abhinananda tam*
dâsî-bhûya *suhṛit-prâṇa-pradaṃ nyasta-çirâ bhuvi.* 14
tato Mâyâvaṭos *tasya Bhillendrasya 'anurodhataḥ*
Mṛigâṅkadattas *tatraiva tasthau kâṅçcit sa vâsarân.* 15
ekadâ ca, *sthite tasmin, dyûtaṃ sa* Çavareçvaraḥ
samaṃ nija-pratîhâreṇa 'ârebhe Caṇḍaketunâ. 16
tâvac ca 'unnamya megheshu garjatsu, gṛiha-varhiṇaḥ
pranṛittân drashṭum uttasthau sa Mâyâvaṭu-bhûpatiḥ. 17
taṭaḥ sa dyûta-rasikaḥ pratîhâras tam abhyadhât:
«kim ebhiḥ prekshitai, râjann, asuçikshita-tâṇḍavaiḥ? 18
«sa mayûro gṛihe me 'sti, nâsti yo 'nyatra bhûtale;
«darçayâmi taṃ prâtas tubhyaṃ, tad-rasiko 'si cet.» 19
tac çrutvâ, »darçanîyo me sarvathâ sa tvayâ», 'iti ca
uktvâ sa taṃ pratîhâraṃ, dina-kṛityaṃ vyadhâd nṛipaḥ. 20
Mṛigâṅkadatto 'py âkarṇya sarvaṃ tat tatra, sânugaḥ
tathaiva 'utthâya vidadhe snânâhârâdikâḥ kriyâḥ. 21
tato râtrâv upetâyâm andhe tamasi jṛimbhite,
kastûrikânuliptâṅgo vasâno nîla-vâsasî 22
sa râjaputraḥ svoḍḍeçâd dhîracaryârtham ekakaḥ
suptânugâd vâsagṛihât khadga-pâṇir viniryayau. 23
bhramaṅç ca tatra kenâpi puṃsâ mârgâgatena saḥ
apaçyatâ dhvânta-vaçâd aṃsena 'aṃse 'bhyahanyata. 24
taṭaḥ so 'bhibhavât kruddho yuddhâya 'âhvayati sma taṃ,
sa ca 'âhûtaḥ pumân praudhas tat-kâḷocitam abhyadhât: 25
«kiṃ tâmyasy avicâryaiva? vicârayasi cet, taṭaḥ
«vâcyo niçâpatir, yena niçâ 'eshâ na prakâçitâ; 26
«dhâtâvâyenapûrṇâsya na 'adhikâro 'tra nirmitaḥ,
«yena vairâṇi jâyante tamasi 'îdṛiçy akâraṇam.» 27

tac çrutvâ, «satyam!» ity uktvâ, tushṭo nâgarikoktitaḥ
Mṛigâṅkadattaḥ, «ko 'si?» 'iti sa taṃ papraccha pûrusham. 28
«cauro 'ham», iti tena 'uktaḥ puṅsâ so 'py avadad mṛishâ;
«hastam ânaya! sa brahmacârî mama bhavân», iti. 29
kṛitvâ ca sakhyaṃ jijñâsuḥ sa tenaiva saha vrajan
Mṛigâṅkadattaḥ sampràpa jîrṇa-kûpaṃ triṇâvṛitam. 30
tatra tena pravishṭena puṅsâ saha surungayâ
gatvâ, Mâyâvaṭos tasya râjño 'ntaḥpuram âptavân. 31
tatra dîpena dṛishṭvâ taṃ parijajñe sa pûrusham
yâvat, so 'tra pratîhâraç Caṇḍaketur, na taskaraḥ. 32
pratîhâras tu na sa taṃ maṇḍaloḳaika-koṇa-gam
parijajñe niveça-stham râjastrî-channa-kâmukaḥ. 33
râjabadhvâ ca sa tayâ pràpta eva 'nuraktayâ
utthâya kaṇṭhe jagrihe Mañjumaty-abhidhânayâ. 34
upaveçya ca paryaṅke sa pṛishṭo 'bhût tayâ tadâ:
«adyaiva bhavatâ ko 'yam iha 'ânîtaḥ pumân?» iti. 35
«suhṛid mama 'ayaṃ, viçvastâ bhava!» 'ity uktâ ca tena sâ
pratîhâreṇa, sodvegâ Mañjumaty evam abravît: 36
«kuto me manda-bhâgyâyâ viçvâso, yad asau nṛipaḥ
«mṛityor Mṛigâṅkadattena mukhaṃ pràpto 'pi rakshitaḥ?» 37
tac çrutvâ sa pratîhâras tâm avâdîd: «alaṃ çucâ!
«nṛipaṃ Mṛigâṅkadattaṃ ca hanishyâmy acirât, priye!» 38
ity uktavantaṃ taṃ daivât sâ 'bravît: «kiṃ vikatthase?
«âghrâto 'bhûd yadâ gṛihair nṛipo 'sau Narmadâmbhasi; 39
«Mṛigâṅkadatta eva 'ekas tadâ tad-rakshaṇodyataḥ.
«tvayâ kiṃ na hatas tatra? bhîto hi tvaṃ palâyitaḥ. 40
«tat tûshṇîṃ bhava, mâ kaçcid etac çroshyati te vacaḥ,
«tato Mṛigâṅkadattât tvaṃ çûrâd açivam âpsyasi.» 41
evam uktavatîṃ tâṃ sa jâraḥ kshattâ na cakshame.
«pâpe! Mṛigâṅkadatte tvaṃ baddha-bhâvâ 'dhunâ dhruvam; 42
«tad asya 'anubhava 'idânîṃ adhikshepasya me phalam;»
ity uktvâ ca sa hantuṃ tâm uttasthau sâsidhenukaḥ. 43
tato rahasya-dhâriṇyâ tatra ceṭikayâ 'ekayâ
dhâvitvâ churikâ tasya 'avashṭabdhâbhût kareṇa sâ. 44
tâvad yayau Mañjumatî tato nirgatya sâ 'nyataḥ,
kshattâ ca tasyâç ceṭyâs tâṃ nikṛittâṅgulikaḥ karât 45
âkshipya churikâṃ, pràyât sva-gṛihaṃ sa yathâgatam
Mṛigâṅkadattena samam âkulo vismitâtmanâ. 46
«gacchâmy ahaṃ, bhavân pràpto gṛihân», iti ca tatra tam
Mṛigâṅkadattaḥ kshattâraṃ tamasy aprakaṭo 'bravît. 47
«iha nidrâṃ bhaja kshipraṃ, pariçrânto bhṛiçaṃ hy asi»,
iti so 'pi pratîhâro râjaputraṃ tam abhyadhât. 48
tatas «tathâ!» 'iti tena 'ukte tac-ceshṭâlokanâshîṇâ,
kshattâ sva-bhṛityam atra 'ekaṃ samâhûya jagâda saḥ: 49
«sa mayûraḥ sthito yatra, tatra 'enaṃ naya vâsakam
«purusham viçrâmâya, 'asmai çayanîyaṃ prayaccha ca!» 50

«tathâ!» 'iti ça sa tad-bhṛityas tasmin praveçayad gṛihe
nîtvâ Mṛigâṅkadattaṃ taṃ datta-çayyaṃ sadîpake. 51
gate tasmin vahirdvâraṃ baddhvâ çṛiṅkhalayâ, 'atra saḥ
Mṛigâṅkadatto 'paçyat taṃ mayûraṃ pañjara-sthitam. 52
«so 'yam ukto 'munâ kshattrâ çikhî!» 'ity âlocya, kautukât
tasya ca 'udghâṭayâmâsa mayûrasya sa pañjaram. 53
mayûraḥ sa ca nirgatya, nipuṇaṃ vîkshya, pâdayoḥ
Mṛigâṅkadattasya muhur nipapâta luloṭha ca. 54
luṭhatas tasya dṛishṭvâ ca kaṇṭha-baddhaṃ sa sûtrakam
râjaputro mumoca 'âçu, mâtvâ taṃ tena pîḍitam. 55
sa mukta-kaṇṭha-sûtraç ca mayûras, tasya paçyataḥ,
sampanno 'bhût tadâ tasya mantrî Bhîmaparâkramaḥ. 56
tato Mṛigâṅkadattas tam âçlishya 'utsukam ânatam,
«sakhe, kathaya! kiṃ tv etad?» iti papraccha vismayât. 57
avôcad atha saṃhṛishṭaḥ sa taṃ Bhîmaparâkramaḥ:
«çṛiṇu, deva! sva-vṛittântam â mûlât kathayâmi te: — 58
Tadâ 'ahaṃ Nâga-çâpena vibhrashṭo bhavad-antikât
bhramann aṭavyâṃ, saṃprâpam ekaṃ çâlmali-pâdapam. 59
tasmin nikhâta-rûpâṃ 'ca Gaṇeça-pratimâm aham
dṛishṭvâ praṇamya, tad-mûle pariçrânta upâviçam, 60
acintayaṃ ca: «dhik! sarvam idaṃ pâpaṃ mayâ kṛitaṃ,
«râtri-Vetâla-vṛittântam âvedya svâmine tadâ. 61
«tad ihaiva tyajâmy etam âtmânam aparâdhinam.»
ity âlocya 'atra devâgre sthito 'bhûvam abhojanaḥ. 62
gate katipayâhe ca, ko 'pi tena 'âgataḥ pathâ
vṛiddha-pânthas taros tasya châyâyâṃ samupâviçat. 63
«evaṃ mlâna-mukhaḥ, putra, kiṃ sthito 'si 'iha nirjane?»
iti dṛishṭvâ ca so 'pricchat sâdhur mâm anubandhataḥ. 64
tato mayâ sva-vṛittânte yathâvad vinivedite,
sa vṛiddha-pathikaḥ prîtyâ dhîrayan mâm abhâshata: 65
«âtmânaṃ hansi vîro 'pi kathaṃ strîvat? striyo 'pi vâ
«dhairyam âpadi na 'ujjhanti, tathâ ca 'imâṃ kathâṃ çṛiṇu: 66

Nagaryâṃ Koçalâkhyâyâṃ Vimalâkara ity abhût
râjâ, tasya ca putro 'bhût Kamalâkara-saṃjñakaḥ, 67
yas tejo-rûpa-dâtṛitva-guṇaiḥ çlâghyo vinirmame
Dhâtrâ 'iva Skanda-Kandarpa-Kalpadruma-jigîshayâ. 68
tasya 'ekadâ kumârasya dikshu stutyasya vandibhiḥ
gâthâm ekâṃ papâṭha 'eko vandî paricitaḥ puraḥ: 69
«padmâsâdana-sotsava-
«nânâ-mukhara-dvijâli-parigîtam
«kamalâkaram aprâptâ,
«kva ratiṃ hansâvalî labhatâm?» 70
evaṃ muhuḥ paṭhan prishṭas tena vandî jagâda tam
sa Manorathasiddhâkhyaḥ kumâraṃ Kamalâkaram: — 71

Deva, bhrâmyan gato 'bhûvaṃ râjño 'haṃ Meghamâlinaḥ
nagarîṃ Vidiçâṃ nâma, lîlodyânâbhuvaṃ Çriyaḥ. 72
tatra Dardurakâkhyasya gîtâcâryasya veçmani
âhaṃ âsaṃ; sa ca 'evaṃ màṃ prasaṅgena 'ekadâ 'abravît: 73
«iha Hańsâvalî nâma duhitâ nṛipateḥ puraḥ
«navîna-çikshitaṃ prâtaḥ sva-nṛittaṃ darçayishyati.» 74
tac çrutvâ kautukâd yuktyâ samaṃ tena 'apare 'hani
ahaṃ râjakulaṃ gatvâ pràviçaṃ raṅga-maṇḍapam. 75
tatra 'âhata-mahâtodye tâṃ apaçyaṃ sumadhyamâṃ
Hańsâvalîṃ ràjakanyàṃ nṛityantîṃ pitur agrataḥ, 76
âlola-pushpâbharaṇâṃ, pâṇi-prerikhita-pallavâm,
vallîm iva Smara-taror yauvanânila-ghûrṇitâm. 77
tataç ca 'acintayam ahaṃ: «naiva 'asyâ hariṇî-dṛiçaḥ
«bhartâ 'asti kaçcid yogyo 'nyaḥ kumârât Kamalâkarât. 78
«tena cet tâdṛiçena 'iyaṃ yujyate na 'îdṛiçî, tataḥ
«Kâmasya kiṃkṛite pushpakârmukâropaṇa-grahaḥ? 79
«tad upâyaṃ karomy atra tâvad», 'ity anucintayan
prekshaṇânte tato râjakula-dvâram agâm aham. 80
«citraṃ likhatu, yo 'tra 'asti citrakṛit sadṛiço mayâ!»
abhilikhya 'iti tatra 'ahaṃ cîrikâm udalambayam. 81
apâtitâyâm anyena tasyâṃ, buddhvâ nṛipo 'tra tat,
âhûya sva-sutâ-vâse citrakṛitye nyayuṅkta màm. 82
tato vâsagṛihe tasyâ Hańsâvalyâḥ sabhṛityakaḥ
bhittau mayâ 'abhilikhitas tvaṃ, deva Kamalâkara! 83
«spashṭaṃ cet khyâpayâmy etat, tad dhûrtaṃ vetti màm iyam;
«tad etâṃ râjatanayâṃ yuktyâ 'etad bodhayâmy aham;» 84
iti saṃcintya, suhṛidaṃ viçvastaṃ kṛita-saṃvidam
tatra 'ekam aham unmatta-rûpaṃ ramyam akârayam. 85
sa unmatto bhraman gâyan nṛityaṅç ca 'âlokya dûrataḥ
ânîyata krîḍanako râjaputrair nijântikam. 86
tataḥ krîḍâ-vaçâd dṛishṭvâ Hańsavalyâ sva-vâsakam
praveçitaḥ, sa sampaçyan mac-citraṃ tvat-stutiṃ vyadhât: 87
«dishṭyâ dṛishṭo 'bja-çaṅkhâṅka-pâṇir Lakshmî-vilâsa-bhûḥ!
«so 'yaṃ Harir iva 'ananta-guṇaughaḥ Kamalâkaraḥ.» 88
ity-âdi nṛityatas tasmâd râjakanyâ niçamya sâ,
màm apricchat: «kim âha 'ayaṃ? kaç ca 'esha likhitas tvayâ?» 89
iti tâṃ anubandhena pricchantîm aham uktavân:
«dṛishṭa-pûrvo 'munâ nûnam unmattena 'esha, sundari,» 90
«râjaputro, mayâ yo 'yaṃ likhito rûpa-gauravât.»
ity uktvâ tvaṃ mayâ tasyai guṇair nâmnâ ca varṇitaḥ. 91
tataḥ sphurad-bhavat-prema-rasâsekâplute hṛidi
saṃbhûto 'bhinavas tasyâ Hańsâvalyâḥ smara-drumaḥ. 92
atha 'âgatena râjñâ 'atra pitrâ 'tasyâ vilokya sah
nṛityan unmattako 'haṃ ca krodhâd nishkâlitau 'tataḥ. 93
tataḥ prabhṛiti ca 'utkâ sâ kshîyamâṇâ dine dine
kṛishṇapakshendu-lekhâ 'iva yâtâ lâvaṇya-çeshatâm. 94

mândya-vyâjâc ca pâpa-ghnam âçritya 'âyatanam Hareḥ,
vijanâsevinî yuktyâ jâtâ sâ 'anujñayâ pituḥ. 95
bhavac-cintâ-vinidrâ ca candra-candâtapâsahâ
sthitâ niçâ-vâsarayor atra bhedam ajânatî. 96
tatra vâtâyanoddeçât pravishṭam mâm vilokya sâ,
âhûya vastrâbharaṇaiḥ sagauravam apûjayat. 97
pûjito nirgataç ca 'aham tad-datta-vasanâñcale
gâthâm apaçyam likhitâm tvat-kṛite; çṛiṇu tâm punaḥ: 98
« padmâsâdana-sotsava-
« nânâ-mukhara-dvijâli-parigîtam
« kamalâkaram aprâptâ,
« kva ratim haṁsâvalî labhatâm?» 99
vâcayitvâ 'aham etâm ca labdha-tac-citta-niçcayaḥ,
tvad-bodhanârtham âgatya tava 'enâm purato 'paṭham. 100
idam vastram ca tad, yatra gâthâ 'eshâ likhitâ tayâ. —
iti vandi-vacaḥ çrutvâ, gâthâm pravilokya ca, 101
sa çrotreṇa 'uta netreṇa pravishṭâm iva tâm hṛidi
tadâ Haṁsâvalîm dhyâyan jaharsha Kamalâkaraḥ. 102
tat-prâpty-upâyam yâvac ca sa cintayati sotsukaḥ,
tâvat pitâ tam âhûya râjâ daivâd abhâshata: 103
« alasâḥ, putra, râjâno mantra-baddhâ iva 'uragâḥ
« naçyanty; anye tu nashṭâ apy udayante katham punaḥ? 104
« tvayâ ca dṛishṭâ na 'adyâpi jigîshâ sukha-saṅginâ;
« tad udyukto bhava, 'âlasyam utsṛijya! mayi tishṭhati, 105
« vijayasva 'agrato gatvâ tvam Aṅgâdhipatim ripum,
« asmân prati kṛitârambham nija-deçâd vinirgatam.» 106
etat-pitṛi-vaco-hṛishṭaḥ pratipede «tathâ!» 'iti tat
çûraḥ, priyâm prati sa tâm yiyâsuḥ Kamalâkaraḥ. 107
tataḥ pitrâ samâdishṭaiḥ pratasthe sa balaiḥ saha,
âkampayan mahî-pṛishṭham hṛidayâni ca vidvishâm. 108
atha prayâṇakaiḥ kaiçcit prâpya 'Aṅgâdhipateç camûm,
pratyavaskanda-bhugnena saha 'ayudhyata tena saḥ. 109
abdher jalam iva 'Agastyas, tejasvî tasya ca dvishaḥ
balam papau sa, jagrâha jîvagrâham ca tam jayî. 110
prajighâya ca samyamya pituḥ pârçvam amum ripum,
pratîhârasya dhuryasya haste dattvâ 'anupatrikâm. 111
« aham anyân ripûn jetum itas, tâta, gato 'dhunâ»,
iti kshattur mukhena 'asmai pitre samdiçati sma saḥ. 112
tato jayan krameṇa 'anyân nṛipân upacito balaiḥ,
sa prâpa Vidiçâ-puryâ nikaṭam Kamalâkaraḥ. 113
tatra sthitaç ca vyasṛijat sa dûtam Meghamâline
râjñe Haṁsâvalî-pitre yâcitum tâm tad-âtmajâm. 114
so 'pi dûtâd adushṭam tam buddhvâ kanyârtham âgatam,
Meghamâlî nṛipaḥ prîtyâ tat-pârçvam svayam âyayau. 115
kṛitâtithyo 'bravîc ca 'enam râjaputram kṛitâdaram:
« svayam parîçramo dûta-sâdhye 'rthe kim kṛitas tvayâ? 116

«mama 'bhivâñchitam hy etat; kâraṇam çṛiṇu ca 'tra yat:
«etâm Haṁsâvalîm bâlye 'py Acyutârcana-tatparâm 117
«çirîsha-sukumârâṅgîm dṛishṭvâ, cintâ mama 'udabhût,
«îdṛig-guṇâyâḥ sadṛiço varaḥ ko 'syâ bhaved iti. 118
«apaçyataç ca sadṛiçam varam asyâs tato mama
«tac-cintayâpi vinidrasya 'udapâdi mahân jvaraḥ. 119
«tat-praçântyai ca sampûjya kṛita-vijñâptim ârtitaḥ
«râtrâv îshat-sanidrâm mâm Hariḥ svapne samâdiçat: 120
««yat-kṛite, putra, jâto 'yam jvaras te, saiva pâpinâ
««Haṁsâvalî tvâm spriçatu! tataḥ çâmyati te jvaraḥ; 121
««mat-pûjâ-pâvanena 'eshâ yam yam hastena saṁspriçet,
««tasya tasya hy asâdhyo 'pi jvaro naçyed asaṁçayam. 122
««etad-vivâha-cintâ ca na kâryâ bhavatâ punaḥ,
««râjaputraḥ patir bhâvî yato 'syâḥ Kamalâkaraḥ. 123
««kâlam tu kamcid etasyâ manâk kleço bhavishyati.»»
«iti Çârṅgabhṛitâ 'ādishṭaḥ prabuddho 'smi niçâkshaye. 124
«tato Haṁsâvalî-hasta-sparçâj jâto 'smi vijvaraḥ.
«tad evam yuvayor esha saṁyogo deva-nirmitaḥ; 125
«tat te Haṁsâvalî dattâ mayâ;» 'ity uktvâ prakalpya ca
lagnam, sa râjadhânîm svâm Meghamâlî nṛipo yayau. 126
tatra 'uktam tena tat sarvam çrutvâ Haṁsâvalî rahaḥ
sakhîm âha rahasya-jñâm nâmnâ Kanakamañjarîm: 127
«tvayâ 'asau dṛiçyatâm gatvâ râjaputraḥ sa eva kim,
«citrakṛil-likhitena 'iha yena me hṛidayam hṛitam. 128
«tâtaḥ kadâcid anyasmai sabalâya 'āgatâya mâm
«dadyâd tad-nâmadheyâya bhayâd hi prâbhṛitî-kṛitâm.» 129
ity uktvâ preshitâ svairam tayâ Kanakamañjarî.
sâkshasûtrâjina-jaṭam tâpasî-veça-ḍambaram 130
vidhâya, gatvâ kaṭakam râjaputrasya tasya sâ,
âveditâ parijanaiḥ praviçyaiva, vilokya tam 131
Kâmasya 'iva jagaj-jaitra-mohanâstrâdhidevatam,
tad-rûpa-hṛita-cittâ 'abhût samâdhi-sthâ 'iva tatkshaṇam. 132
sotkâ ca 'acintayat: «syât me saṁgamo na 'îdṛiçena cet,
«dhig janma! tarhi yuktam tat karishye 'tra yad astv» iti. 133
atha 'upasṛitya dattâçîs tasmai maṇim upânayat,
uvaca ca 'upavishṭam tam âtta-ratnam kṛitâdaram: 134
«mayâ 'ayam asakṛid-dṛishṭa-pratyayo maṇir uttamaḥ;
«dhâritena 'amunâ çatroḥ stambhyate çastram uttamam. 135
«guṇânurâgâc ca mayâ tubhyam esha samarpitaḥ,
«yathâ tava 'upayukto 'yam, râjaputra, tathâ na me.» 136
evam uktavatî tena vyâhṛitâ râja-sûnunâ
eka-bhikshâ-vrata-vyâjât sâ nishidhya yayau tataḥ. 137
vimucya tâpasî-veçam, kṛitvâ 'udvignam iva 'ânanam,
Haṁsâvalîm upâgât sâ, pṛishṭâ tâm ca mṛishâ 'abravît: 138
«avâcyam api te râja-rahasyam vacmi bhaktitaḥ.
«ito mâm tâpasî-veçâm râjaputrasya tasya tam 139

«gatâṃ kaṭakam abhyetya svairam eko 'bhyadhâc çanaiḥ:
««bhagavaty, api jânâsi bhûta-tantra-vidhi-kramam?»» 140
«tac çrutvâ taṃ pratîhâram iva dṛishṭvâ 'aham abruvam:
««sushṭhu jânâmi; kiṃ nâma mama 'etat kila vastv?»» iti. 141
«tato 'haṃ tena tasyaiva sakâçaṃ, devi, tatkshaṇam
«râjaputrasya Kamalâkarasya 'atra praveçitâ. 142
«sa ca dṛishṭo mayâ namro 'bhûtâvishṭo vishâṇavân
«saṃyamyamânaḥ pârçvasthair âbaddhaushadhi-sanmaṇiḥ. 143
«racitâlika-rakshâ ca nirgatâ 'ahaṃ tataḥ kshaṇât,
««prâtar etya 'apaneshyâmi dosham asya»», 'iti vâdinî. 144
«tato 'çaṅkita-dṛishṭedṛig-anishṭâ 'atyartha-duḥkhitâ
«âgatâsmi tava 'âkhyâtuṃ; pramâṇaṃ tvaṃ ataḥ param.» 145
çrutvâ 'etad racitaṃ tasyâ vaco nirghâta-dâruṇam,
ṛijvî Haṅsâvalî kshipraṃ saṃmuhyaiva jagâda tâm: 146
«guṇavatyâṃ sva-sṛishṭâv apy aho; dhig matsaro vidheḥ!
«indoḥ kalaṅko doshaç ca tasya, yena 'esha nirmitaḥ. 147
«vṛitaç ca sa mayâ bhartâ, na çakyaç ca 'upalakshitum;
«tasmâd me maraṇaṃ çreyo, vane vâ gamanaṃ kvacit. 148
«tad atra, vada, kiṃ kâryam?» ity uktâ mugdhayâ tayâ
mâyinî tâm avâdît sâ punaḥ Kanakamañjarî: 149
«vivâhe vinidhâya 'ekâṃ tvad-veçâm iha ceṭikâm,
«nirgatya kvâpi yâsyâvas, tatkâlaṃ vyâkuleṣu jane.» 150
tac çrutvâ râjaputrî sâ kusakhîṃ tâm abhâshata:
«tvam eva tarhi mad-veçaṃ kṛitvâ 'âtmânaṃ, vivâhaya 151
«tena râjasutena! 'anyâ kâ mama 'âptâ bhavâdṛiçî?»
ity uktâ sâ tayâ pâpâ 'avocat Kanakamañjarî: 152
«evaṃ karishye yuktyâ 'ahaṃ; bhava 'âçvastâ yad astu me.
«tatkâlaṃ tu yathâ vakshye, kurvîthâs tvaṃ tathaiva tat.» 153
ity âçvâsyaiva tâṃ, gatvâ 'Açokakaryai çaçaṅsa sâ
viçvâsa-bhûmaye sakhyai sva-rahasyaṃ cikîrshitam. 154
tayaiva sahitâ tâṃ ca tâny ahâny anvasevata
Haṅsâvalîṃ vimanasaṃ kṛita-kartavya-saṃvidam. 155
prâpte ca 'udvâha-divase, vare sâyam upâgate
tasmin gajâçva-pâdâta-sahite Kamalâkare, 156
sarvasminn utsava-vyagre jane, yuktyâ 'anya-ceṭikâḥ
nivârya, vâsakaṃ guptaṃ prasâdhana-nibhâd drutam 157
Hâṅsâvalîṃ praveçyaiva, kṛitvâ tad-veçam âtmanaḥ,
cakre 'çokarî-veçâṃ tâṃ sâ Kanakamañjarî, 158
Açokakaryâ veçaṃ svaṃ sahacaryâ vidhâya ca,
prâpte niçâgame Haṅsâvalîm etâm uvâca sâ: 159
«paçcimena vinirgatya dvâreṇa 'asyâḥ puro vahiḥ,
«kroça-mâtre purâṇo 'sti sushiraḥ çâlmali-drumaḥ. 160
«gatvâ tasya 'antare sthitvâ, pratîkshasva mad-âgamam;
«kṛite kârye ca tatra 'ahaṃ tvâm upaishyâmi niçcitam.» 161
ity uktâ sâ tayâ vyâja-sakhyâ Haṅsâvalî tadâ
niragât tat-sakhî-veçâ «tathâ!» 'ity antaḥpurâd niçi. 162

prâpac ca, janyâkîrṇena purî-dvâreṇa 'tena sâ
nirgatya 'lakshitâ, tasya mûlaṃ çâlmali-çâkhinaḥ. 163
dṛishṭvâ 'andhakâra-gahanaṃ tad-garbhaṃ na 'âviçac ca sâ
bibhyatî, tat-samîpa-sthaṃ tv âruroha vaṭa-drumam. 164
tatra 'âsît pallava-channâ kusakhî-mârga-darçinî,
bubudhe na tu tasyâs tâṃ kusṛitiṃ saralâçayâ. 165
tâvad râjakule tatra, lagna-kâle 'bhyupasthite,
dhṛita-Haṅsâvalî-veçâṃ sthitâṃ Kanakamañjarîm, 166
ânâyya 'âropitâṃ vedîṃ râjñâ tâṃ, Kamalâkaraḥ
upayeme sa gaurâṅgîṃ, niçi kenâpy alakshitâm. 167
kṛitodvâho grihîtvâ ca vyâja-Haṅsâvalîṃ drutam
mâyâ-Kanakamañjaryâ 'Açokakaryâ 'nvitâṃ sa tâm, 168
adyaiva çubha-nakshatra-vaçât sva-kaṭakaṃ prati
tena pratyak-purîdvâra-mârgeṇa prayayau taṭaḥ. 169
gacchaṅç ca çâlmali-taror nikaṭaṃ prâpa tasya saḥ,
yasya 'antike vipralabdhâ sthitâ Haṅsâvalî vaṭe. 170
prâptaṃ ca 'atra taṃ âliṅgya trastâ 'iva Kamalâkaram
kûṭa-Haṅsâvalî sâ 'âçu tad-ârûḍhebha-pṛishṭha-gâ, 171
saṃbhramât tena pṛishṭâ ca kaitavât sâçrur abravît:
«âryaputra, 'adya jâne 'haṃ svapne 'smâc çâlmali-drumât 172
«nirgatya Râkshasî 'iva strî mâṃ bhakshayitum agrahît;
«taṭaḥ pradhâvya kenâpi brâhmaṇena 'asmi mocitâ; 173
«tenaiva 'âçvâsya ca 'uktâ 'ahaṃ: ««putry, amuṃ dâhayes tarum!
«««eshâ 'asmâd niriyât strî cet, ksheptavyâ 'atraiva tat punaḥ; 174
«««evaṃ çivaṃ syâd»»», ity uktvâ dvije tasmin tirohite,
«prabuddhâ 'ahaṃ, smṛitaṃ ca 'etad dṛishṭvâ tarum imaṃ mayâ. 175
«tena bhîtâ 'ahaṃ», ity uktas tayâ sa Kamalâkaraḥ
âdideça 'âçu bhṛityân svâṃs tayor dâhe taru-striyoḥ. 176
adhâkshus te ca taṃ vṛikshaṃ, kûṭa-Haṅsâvalî ca sâ
dagdhâṃ Haṅsâvalîm atra mene tasmâd anirgatâm. 177
tatas tayâ sa Kamalâkaro nirvṛitayâ saha,
satya-Haṅsâvalî-lâbhaṃ manvânaḥ, kaṭakaṃ yayau. 178
tato 'pi tvaritaṃ yâtaḥ prâtaḥ svâṃ Koçalâṃ purîm,
kṛita-kâryatva-tushṭena pitrâ râjye 'bhyashicyata. 179
vanaṃ pitari yâte ca, so 'nuçâsti sma medinîm,
vyâja-Haṅsâvalîṃ bhâryâṃ bibhrat Kanakamañjarîm. 180
sa Manorathasiddhis tu dûre râjakulâd abhût
vandî tayâ parijñânâc çarîra-bhaya-çaṅkayâ. 181
sâpi Haṅsâvalî tasyâṃ râtrau tatra vaṭe sthitâ,
çrutvâ dṛishṭvâ ca tat sarvaṃ, «vañcitâsmi!» 'ity abudhyata. 182
âcintayat tu tatkâlaṃ prayâte Kamalâkâre:
«aho! mama 'etayâ kântaḥ kusakhyâ chadmanâ hṛitaḥ! 183
«aho! dagdhvaiva mâm asmâd nirvṛitiṃ prâptum îpsati!
«açreyase na vâ kasya viçvâso durjane jane? 184
«tad asya mat-kṛite dagdhasya 'aṅgârârcishi çâlmaleḥ
«kshipâmy abhavyam âtmânaṃ, bhavâmy asya 'anṛiṇâ taroḥ.» 185

ity âlocya 'avaruhya 'atha vaṭât prâṇa-vyayonmukhî
jâta-buddhir vidher yogâd ity antar vimamarça sâ: 186
«kiṃ tyajâmi vṛithâ 'âtmânaṃ? jîvantî naciràd aham
«manyu-pratikriyâṃ tasyâḥ karishyâmi sakhî-druhaḥ. 187
«tâtasya hi tadâ svapne jvarâkrântasya Çauriṇâ,
«tac-çântiṃ mat-kara-sparçâd âdiçya, 'uktam abhûd idam: 188
««Haṅsâvalî patiṃ prâpsyaty ucitaṃ Kamalâkaram,
«««kâlaṃ kam api tu kleço bhavitâ 'asyâ manâg»»», iti. 189
«tad gatvâ kvâpi paçyâmi tâvad», ity avadhârya sâ
Haṅsâvalî tataḥ prâyâd nirjanâm aṭavîṃ prati. 190
dûraṃ gatâyâs tasyâç ca klântâyâḥ praskhalad-gateḥ
mârga-prakaṭanâya 'iva dâyayâ sâ yayau kshapâ. 191
tad-darçana-samudbhûta-kṛipâveça-vaçâd iva
mumoca dyaur avaçyâya-vâshpavâri-kaṇotkaram. 192
tad-açru-mârjanâya 'iva prasârita-karo raviḥ
darçitârçâ-kṛitârçvâsam udagâd guṇi-bândhavaḥ. 193
tataḥ sâ kiṃcid ucchvastâ, nirasta-jana-darçanâ
utpathaiḥ kramaço yântî, kuça-kaṇṭaka-vikshatâ 194
râjaputrî cirât prâpa vanam ekaṃ, vihaṅgamaiḥ
guñjadbhir, «ita ehi!» 'iti vadadbhir iva râjitam. 195
tatra sâ prâviçac çrântâ, vîjyamânâ 'iva sâdaram
vâta-vellal-latâ-jâla-tâlavṛintair anokahaiḥ. 196
dadarça ca vanaṃ sâ tad madhu-sphîtaṃ priyotsukâ
praphulla-sahakâra-stha-kala-kûjita-kokilam. 197
vignâ ca cintayâmâsa: «mâṃ dahaty atra yady api
«pushpareṇu-piçaṅgo 'yaṃ Malayânila-pâvakaḥ, 198
«tarubhyo nipatantaç ca kusuma-prakarâ ime
«nadatsv alishu nighnanti Kâma-bâṇotkarâ iva: 199
«tathâpi kusumair ebhiḥ pûjayantî Ramâpatim,
«ihaiva tâvat tishṭhâmi kshapayantî sva-dushkṛitam.» 200
iti saṃcintya, vâpîshu snântî tasthau phalâçanâ
tatra pûjâ-parâ Çaureḥ prepsuḥ sâ Kamalâkaram. 201
atrântare Koçalâyâṃ vidhi-yogâj jvareṇa saḥ
câturthakena dîrgheṇa jagṛihe Kamalâkaraḥ. 202
tad dṛishṭvâ tatra sâ pâpâ kûṭa-Haṅsâvalî tadâ
bhîtyâ vyacintayac cetasy evaṃ Kanakamañjarî: 203
«ekaṃ tâvad bhayaṃ me 'ntaḥ sadâ 'Açokakarî-kṛitam
«mantra-bhedât; tad-upari dvitîyam idam âgatam, 204
«yad asya mat-prabhoḥ pûrvaṃ kathito jvara-nâçanaḥ
«Haṅsâvalî-kara-sparças tat-pitrâ jana-saṃnidhau; 205
«tac ca 'adhunâ jvarâkrânto yadaiva 'esha smarishyati,
«atatprabhâvâ naṅkshyâmi tadaiva 'udghâṭitâ satî. 206
«tad me kayâpi yoginyâ yaḥ pûrvaṃ jvaraceṭakaḥ
«prokto, vidhivad asya 'arthe jvara-ghnaṃ sâdhayâmi tam. 207
«tasyaiva 'agre ca hanmy etâṃ yuktyâ 'Açokakarîṃ, yataḥ
«mânushâṅgaiḥ kṛitârghâdiḥ sa siddho 'bhîshṭa-kṛid bhavet. 208

«evaṃ râjño jvare nashṭe 'çokakaryâ 'nayâ saha,
«ubhe bhaye me çâmyetâṃ; na paçyâmy anyathâ çivam.» 209
ity âlocya, 'aviruddhaṃ yat, tat tasyai sva-manîshitaṃ
çaçaṅsa 'Açokakaryai sâ mânushâghâta-varjitaṃ. 210
tato dattânumatayâ saṃbhâre dhaukite tayâ,
tad-dvitîyâ svayâ yuktyâ vahiḥ kṛitvâ paricchadaṃ, 211
dvârântareṇa nirgatya guptaṃ antaḥpurâd niçi,
yayau çûnyaika-liṅgaṃ sâ khaḍga-hastâ Çivâlayaṃ. 212
tatra khaḍgâhata-châga-çoṇita-snâna-raṅjitaṃ,
tad-anna-kalpitârghaṃ ca, tad-antra-srag-viveshṭitaṃ 213
ânarca Çiva-liṅgaṃ sâ tad-hṛitpadmena mûrdhani;
dhûpaṃ dattvâ tad-akshibhyâṃ, tac-çiro 'smai baliṃ dadau. 214
tatas tad-agra-vedyâṃ ca liptâyâṃ rakta-candanaiḥ,
lilekha gorocanayâ kamalaṃ sâ 'ashṭa-pallavaṃ. 215
tat-karṇikâyâṃ sâ 'âmreṇa pishṭena racitaṃ jvaraṃ
bhasma-mushṭi-praharaṇaṃ tri-pâdaṃ tri-mukhaṃ nyadhât. 216
pallaveshu niveçya 'tra parivâraṃ yathâ-vidhi
jvarasya, nija-mantreṇa tasya 'âhvânaṃ vyadhatta sâ. 217
tataḥ pûrvoktavat sâ 'sya snânârghopahârikâṃ
çikîrshur mânushasya 'aṅgaiḥ, prâha 'Açokakarîṃ sma tâṃ: 218
«bhûtale nyasta-sarvâṅgaṃ devasya, sakhi, sâṃpratam
«kuru praṇâmam! evaṃ hi çreyas tava bhavishyati.» 219
tatas «tathâ!» 'iti dharaṇau praṇatâyâ duraçayâ
tasyâḥ kaḍga-praharaṃ sâ dadau Kanakamañjarî. 220
tena daivâd manâk skandhe kshatâ satrâsa-samutthitâ
vidrutâ sâ, 'anuyantîṃ tâṃ dṛishṭvâ Kanakamañjarîṃ, 221
«trâyadhvam!» iti cakraṇḍa yadâ 'Açokakarî muhuḥ,
tena 'abhyadhâvan nagarîrakshiṇo 'tra 'abhito-janâḥ. 222
te dṛishṭvâ kṛishṭa-khaḍgâṃ tâṃ bhîmâṃ Kanakamañjarîṃ,
mṛita-kalpâṃ vyadhuḥ çastra-prahârair Râkshasî-dhiyâ. 223
buddhvâ 'Açokakarî-vaktrâd yathâ-tattvaṃ, tataç ca te
dve te râjakulaṃ ninyuḥ puraskṛitya purâdhipam. 224
vijñaptas tatra tai râjâ saṃbhrântaḥ Kamalâkaraḥ
ânâyayat kubhâryâṃ tâṃ svântikaṃ tâṃ ca tat-sakhîm. 225
tayoç ca 'ânîtayor, bhîtyâ prahâra-vyathayâ ca sâ
tîvrayâ 'utkrânta-jîvâ 'abhût sadyaḥ Kanakamañjarî. 226
tato 'çokakarîṃ râjâ vraṇitâṃ tâṃ sa tat-sakhîm,
«kim idaṃ? nirbhayâ brûhi!» 'ity apṛicchad atidurmanâḥ. 227
sâ ca tasmai tad â mûlât tathâ sarvam avarṇayat,
yathâ Kanakamañjaryâ kṛitaṃ tad vyâja-sâhasam. 228
tato 'dhigata-tattvârthaḥ sa râjâ Kamalâkaraḥ
evaṃ çuçoca tatkâlam âtmânaṃ bhṛiça-duḥkhitaḥ: 229
«vipralabdho 'smy ahaṃ kûṭa-Haṅsâvalyâ vata 'etayâ,
«mûḍhena yat sva-hastena dagdhâ Haṅsâvalî mayâ! 230
«sva-dushkṛita-phalaṃ tâvat pâpayâ labdham etayâ,
«yad râjamahishî bhûtvâ prâptâ 'eshâ badham îdṛiçam. 231

«katham tu rûpa-mâtreṇa sammohya 'aham çiçur yathâ
«hṛita-ratnena mushito dattvâ kàcam kuvedhasâ? 232
«jvara-çântyai mayâ so 'pi jñapti-kṛid vata na smṛitaḥ
«Haṅsâvalî-kara-sparças tat-pitur Vishṇunâ 'uditaḥ.» 233
evam sa vilapan smṛitvâ vyamṛiçat Kamalàkaraḥ:
««Haṅsâvalî patim prâpsyaty eshâ, kleço manàk punaḥ 234
«« bhavità 'asyâ»», iti vaco Vaishṇavam Meghamàlinâ
«tat-pitrâ 'uktam hi me, tac ca prasiddham na bhaved mṛishâ; 235
«tasmât kathamcid anyatra gatâ jîvet kadàcana;
«strî-cittasya 'iva daivasya ko vetti gahanâm gatim? 236
«tad Manorathasiddhiḥ sa vandî me 'tra gatiḥ punaḥ!»
ity âlocya sa tam vandi-varam ânàyayad nṛipaḥ, 237
abravîc ca: «katham, bhadra, bhavàn naiva 'iha dṛiçyate?
«kva manoratha-siddhir vâ teshâm, ye dhûrta-vañcitâḥ?» 238
tac çrutvâ so 'vâdîd vandî: «mantra-bheda-bhayâhatà
«eshaiva 'Açokakary atra, mahâràja, mama 'uttaram. 239
«na ca Haṅsâvalî-hetoḥ kâryâ te 'tra vishâditâ,
«âdishṭâ Hariṇaiva 'asyâḥ kamcit kàlam hi duḥsthitiḥ. 240
«tad-nityâràdhanodyogâd niyatam tâm sa rakshati;
«prabhavaty eva dharmo hi, na 'iha dṛishṭam tathâ ca kim? 241
«tad aham, deva, yâsyâmi tat-pravritty-upalabdhaye.»
iti tena sa vijñapto vandinâ kshitipo 'bhyadhât: 242
«âtmanâ 'aham prayâsyâmi tâm anveshṭum tvayà saha,
«anyathâ naiva me cetaḥ kshaṇam apy avatishṭhate.» 243
evam uktvâ viniçcitya, Prajñâdhyâkhyasya mantriṇaḥ
haste 'nyedyur nicikshepa ràjyam sa Kamalàkaraḥ. 244
vâryamâṇo 'py alam tena, nagaryâḥ prayayau tataḥ
nirgatya 'alakshitaḥ sâkam sa Manorathasiddhinâ. 245
babhràma ca vicinvânaḥ kshetrâçrama-vanâni saḥ
anapekshita-dehârtir, gurvî hy âjñâ Manobhuvaḥ. 246
krameṇa prâpa daivât tat kànanam, yatra sâ sthitâ
Haṅsâvalî tapasyantî, sa-Manorathasiddhikaḥ. 247
tatra 'apaçyac ca tâm mûle raktâçokasya, bhâsvataḥ
antyâm iva kalâm indoḥ, kshàmâm pâṇḍu-manoramâm. 248
uvâca vandinam tam sa: «kâ 'iyam niḥçabda-niçcalâ
«dhyâna-sthâ? devatâ kim syâd? rûpam asyâ hy amânusham.» 249
tac çrutvâ vîkshya so 'vâdîd vandî: «dishṭyâ 'bhivardhase,
«deva, Haṅsâvalî-prâptyâ! saiva hy eshâ 'atra tishṭhati.» 250
çrutvà tat, prekshya tau, tam ca pratyabhijñâya vandinam,
cakranda sà navîbhûta-duḥkhâ Haṅsâvalî tataḥ: 251
«hâ tâta! hâ hatâsmy, âryaputra! hâ Kamalàkara!
«hâ Manorathasiddhe! hâ viparîta-nidhe vidhe!» 252
ity evam vilapantî sâ mumûrcha bhuvi, so 'pi tàm
çrutvâ dṛishṭvâ 'apatad bhûmau duḥkhârtaḥ Kamalàkaraḥ. 253
âçvâsitau tatas tena tau Manorathasiddhinâ,
ubhau niçcita-vijñâta-paraspara-sunirvṛitau 254

viprayogârṇavottîrṇau kâṃcid mudam avâpatuḥ,
anyonyaṃ ca kramât sarvaṃ svaṃ svaṃ vṛittântam ûcatuḥ. 255
tato Haṅsâvalîṃ tâṃ sa gṛihîtvâ, Kamalâkaraḥ
vandinâ sahitas tena yayau svâṃ Koçalâṃ purîm. 256
tatra 'âmaya-haraṃ tasyâḥ pâṇiṃ vidhivad agrahît,
ânâyite tat-pitari pratîte Meghamâlini. 257
tadâ tayâ samaṃ yukto viçuddhobhaya-pakshayâ
Haṅsâvalyâ 'ativimalaḥ çuçubhe Kamalâkaraḥ. 258
aranśta ca tayâ sâkaṃ kṛitî phalita-dhairyayâ,
çâsan mahîm, aviyutaḥ sa Manorathasiddhinâ. 259

«evam âpady asaṃtyakta-dhairyaiḥ sarvam avâpyate;
«tadvat sa mâ tanuṃ tyâkshîr! jîvan prâpsyasi taṃ prabhum.» 260
itthaṃ sa vṛiddha-pathikaḥ kathâm âkhyâya, deva, me
nivârya maraṇâd mâṃ ca, yathâ-kâmaṃ yayau tataḥ. — 261
ity uktvâ tatra râtrau sa Caṇḍaketu-gṛihe tadâ
Mṛigâṅkadattam avadat punar Bhîmaparâkramaḥ: — 262
Atha labdhopadeçaḥ sans tato 'tavyâs tvad-âptaye
gantuṃ tava 'bhilashitâm agâm Ujjayinîm aham. 263
tatra yushmân asaṃprâpya, çrântaḥ kasyâçcana striyaḥ
datta-bhojana-mûlyo 'haṃ vâsâya prâviçaṃ gṛiham. 264
tatra tad-datta-çayanaḥ kshaṇaṃ suptaḥ çramâd aham,
prabudhya yâvat paçyâmi kautukâd nibhṛita-sthitaḥ, 265
tâvat sâ strî gṛihîtvaiva yava-mushṭiṃ, gṛihântare
samantâd avapat tatra mantreṇa sphuritâdharâ. 266
tair yavais tatkshaṇaṃ jâtaiḥ phalitaiḥ pakvatâṃ gataiḥ
lûnair bhṛishṭaiç ca pishṭaiç ca saktavo vihitâs tayâ. 267
tân saktûn kâṅsya-pâtryâṃ sâ nidhâya 'adbhiḥ samukshitân,
pûrvâvastham gṛihaṃ kṛitvâ snânâya niragâd drutam. 268
tatas tâṃ çâkinîṃ jñâtvâ, svairam utthâya satvaram
anyatra saktu-bhâṇḍe tân pâtryâḥ saktûn nyadhâm aham; 269
saktu-bhâṇḍât tataç ca 'anyân saktûn uddhṛitya tâvataḥ,
tasyâṃ sthâpitavân asmi pâtryâṃ rakshita-saṃkaraḥ. 270
tato mayy âçrite bhûyaḥ çayanaṃ, strî praviçya sâ
utthâpya mâm adât pâtryâs tân saktûn bhojanâya me, 271
svayaṃ ca bubhuje, tasmâd gṛihîtvâ saktu-bhâṇḍataḥ,
tân siddha-saktûn ajñâta-mat-kṛita-vyatyayâ satî. 272
bhuktais taiḥ saktubhiç châgî samapadyata sâ tadâ.
tato nîtvâ mayâ 'âmarshâd vikrîtâ çaunikasya sâ. 273
tataḥ çaunika-bhâryâ mâm upetya 'avocata krudhâ:
«mat-sakhî vipralabdhâ 'iyaṃ tvayâ; tal lapsyase phalam!» 274
iti tat-tarjito gatvâ tato guptaṃ vahiḥ puraḥ
çrântaḥ çayitavân asmi mûle nyagrodha-çâkhinaḥ. 275
tathâ bhûtasya me tatra tayâ çaunika-bhâryayâ
âgatya dushṭa-yoginyâ gale 'badhyata sûtrakam. 276

tasyâm gatâyâm pâpâyâm, prabuddho 'ham ca tatkshaṇam
paçyâmi yâvat, prâpto 'smi mayûratvam sthita-smṛitiḥ. 277
tato dinâni katicid vigno bhrâmyann itas tataḥ
jîvan çâkunikena 'ahaṃ gṛihîto 'bhûvam ekadâ. 278
sa ca 'ânîya dadâti sma mâm asmai Caṇḍaketave
Bhillarâja-pratîhâra-mukhyâya prâbhṛitî-kṛitam. 279
pratîhâro 'py ayam prâdât sva-bhâryâyai tadaiva mâm,
tayâ 'ham sthâpitaç ca 'asmin maṇḍape krîḍanîyakaḥ. 280
adya 'iha daivâṇnîtena tvayâ me kaṇṭha-sûtrake
mukte, prâpto 'smi tâm, deva, punaḥ svâm mânushâkṛitim. — 281
«tad ito mankshu gacchâvaḥ, pratîhâro hi hanty asau
«râtricaryâ-sakhîn prâyaḥ pratibheda-bhayât sadâ. 282
«tvam ca 'ânîto 'munâ râtricaryâ-drashṭâ 'adya; tat, prabho,
«yoginî-nirmitam baddhvâ kaṇṭhe sûtram idam, bhavân 283
«mayûrî-bhûya niryâtu gavâkṣheṇa 'amunâ vahiḥ;
«tataḥ prasârita-bhujaḥ sûtram kaṇṭhât tava 'ucchritât 284
«muktvâ, baddhvâ 'âtmanaḥ kaṇṭhe, tadvad niryâmy aham drutam;
«tvayâ 'atha mukte me sûtre, bhavâvaḥ prakṛiti-sthitau. 285
«vahir argalitena 'asti dvâreṇa na vinirgamaḥ.»
evam uktavati prâjñe tasmin Bhîmaparâkrame, 286
Mṛigâṅkadattas tad-yuktas «tathâ!» 'iti niragât tataḥ,
jagâma ca sva-nilayam sthitânya-sakhi-dvayam. 287
tatra sarve 'pi te 'nyonya-kṛitsna-vṛittânta-varṇanaiḥ
ninyur Mṛigâṅkadattâdyâḥ prahṛishṭâs tâm vibhâvarîm. 288
prâtar Mṛigâṅkadattasya pârçvam tasya 'âjagâma saḥ
Mâyâvaṭur Bhilla-râjas tasyâm pallyâm adhîçvaraḥ. 289
sa pṛishṭa-râtri-saukhyas tam râjaputram vinodayan,
«akshaiḥ krîḍâma, ehi!» 'iti Mâyâvaṭur abhâshata. 290
tatas tam sapratîhâram vîkshya Bhillam samâgatam,
sakhâ Mṛigâṅkadattasya so 'tra Çrutadhir abravît: 291
«kim akshair? vismṛitam kim vâ? dṛiçyam adya hi vartate
«pratîhâra-mayûrasya nṛityam, uktam hya eva yat.» 292
çrutvâ 'etac Çrutadheḥ, smṛitvâ kautukâc Çavareçvaraḥ ..
prâhiṇot sa pratîhâram mayûrâṇnayanâya tam. 293
«katham pramâdâd vismṛitya na sa cauro mayâ hataḥ,
«sâkshî râtri-rahasyasya, kshipto 'pi çikhi-veçmani? 294
«tad yâmi çîghram, ubhayam karomi», 'iti vicintayan
smṛitvâ 'udghâtân pratîhâraḥ so 'py agât satvaram gṛiham. 295
tatra yâvat praviçyaiva vîkshate çikhi-veçmani,
tâvad na cauram nâpy atra mayûram sa dadarça tam. 296
atha bhîta-vishaṇṇaḥ sa gatvâ svam nṛipam abravît:
«niçi caureṇa me nîtaḥ sa mayûraḥ, prabho, tataḥ.» 297
«prasiddhaḥ sa mahâ-cauro, yena varhî hṛitaḥ sa te!»
iti tatra smita-mukhena 'ukte Çrutadhinâ tataḥ, 298
dṛishṭvâ Mṛigâṅkadattâdîn hasato 'nyonya-darçinaḥ
Mâyâvaṭus tân nirbandhât, «kim etad?» iti pṛishṭavân. 299

tataḥ kshattrâ yathâ tena râtrau melo', yathâ ca saḥ
râjapatnyâ gṛihaṃ kâmî gatvâ çastrakaliṃ vyadhât, 300
yathâ kshattṛi-gṛiha-prâptir, yathâ Bhîmaparâkramaḥ
mocito 'tra mayuratvâd, nirgamaç ca yathâ tataḥ: 301
tathâ Mṛigâṅkadattaḥ svaṃ kshattuḥ saṃbandhinaṃ ca tam
vṛittântaṃ Çavareṇdrâya tasmai sarvaṃ çaçaṅsa saḥ. 302
tad buddhvâ, kshurikâ-parikshata-karâṃ antaḥpure ceṭikâṃ
dṛishṭvâ tâm, atha vîkshya kaṇṭha-racite tasmin kshaṇaṃ sûtrake
bhûyo Bhîmaparâkramasya çikhitâṃ, çuddhânta-vidhvaṅsinaṃ
kshattâraṃ Çavareçvaraḥ sapadi taṃ Mâyâvaṭuḥ so 'badhît. 303
tâṃ tv avinîtâṃ râjñîṃ,
Mṛigâṅkadattena rakshitâṃ badhataḥ,
dûra-sthitâṃ cakâra sa
Mañjumatîṃ paribṛita-sparçâm. 304
tat-pûjitaḥ sa ca tato 'tra Pulinda-pallyâm
âsîd dinâni kila tâni Mṛigâṅkadattaḥ
baddhodyamo 'py adhigamâya Çaçâṅkavatyâḥ
saṃprâpta-çesha-sakhi-saṃgama-savyapekshaḥ. 305

Taraṅga 72.

Evaṃ Vimalabuddhy-âdi-yuto yâvat sa tishṭhati
Mṛigâṅkadatto Bhillâdhipater Mâyâvaṭor gṛihe, 1
tâvat tat-saṃnidhâv etya tam âtmîyaç camûpatiḥ
ekadâ Çavarâdhîçaṃ sasaṃrambho vyajijñapat: 2
«tvad-âdeçâd vicinvadbhir Bhagavatyâḥ kṛite, prabho,
«upahârâya purushaḥ prâpto 'smâbhiḥ sa tâdṛiçaḥ, 3
«yena 'asmad-vîra-yodhânâṃ khaṇḍitaṃ çata-pañcakam;
«ânîtaç ca sa bhûyishṭha-prahâra-vivaçîkṛitaḥ.» 4
tac çrutvâ sa Pulindendraḥ senâpatim uvâca tam:
«praveçyatâm ihaiva 'âçu so, 'smâkaṃ darçyatâm!» iti. 5
tataḥ praveçitas tena yâvat sarvaiḥ sa dṛiçyate
çastra-kshatodyad-raktârdra-sravad-dânâmbu-paṅkilaḥ, 6
gaṇḍa-sindûra-saṃpṛikta-sravad-dânâmbu-paṅkilaḥ
pâçair viveshṭito ghûrṇan matto baddha iva dvipaḥ, 7
tâvat taṃ pratyabhijñâya mantriṇaṃ svaṃ Guṇâkaram
Mṛigâṅkadatto dhâvitvâ kaṇṭhe prarudito 'grahît. 8
buddhvâ 'atha tat-sakhibhyas taṃ sa Bhillendro Guṇâkaram,
prahvas tam âçvâsitavân pâda-lagnaṃ nija-prabhoḥ, 9
praveçya ca gṛihaṃ snâtaṃ taṃ baddha-vraṇapaṭṭakam
upâcarad bhishak-proktaiḥ sapathyaiḥ pâna-bhojanaiḥ. 10

tato Mṛigâṅkadattas tam samâçvastam sva-mantriṇam,
«sakhe, kathaya! vṛittântaḥ kas tava?» 'iti sa pṛishṭavân. 11
atha sarveshu çṛiṇvatsu sa jagâda Guṇâkaraḥ:
«çrûyatâm, deva! vṛittântam âtmîyam kathayâmi vaḥ: — 12
Tadâ Nâgasya çâpena bhavadbhyo 'ham viyojitaḥ
na kiṃcid avidam mohâd, dûrâṃ tâm aṭavîṃ bhraman. 13
cirât samprâpta-buddhiç ca duḥkhito 'ham acintayam:
«aho! duḥçikshitasya 'esha vilâsaḥ ko 'pi vedhasaḥ. 14
«Mṛigâṅkadattaḥ khidyeta sthito harmya-tale 'pi yaḥ,
«so 'syâṃ aṭavyâṃ saṃtapta-sikatâyâṃ katham bhavet, 15
«katham ca te vayasyâḥ syur?» ity antar vimṛiçan muhuḥ,
daivât samprâptavân asmi paryaṭan Vindhyavâsinîm. 16
tasyâ upâhṛitâneka-nânâ-jîvam ahar-niçam
prâviçam bhavanam devyâḥ Kṛitânta-sadanopamam. 17
tatra devîṃ praṇamya, 'aham apaçyam purusham çavam
kaṇṭhântar-gata-nistriṃça-hastam âtmopahâriṇam. 18
tam dṛishṭvaiva punar duḥkha-hetor me tvad-viyoginaḥ
abhûd âtmopahâreṇa devîṃ toshayitum matiḥ. 19
tat-khaḍgam eva dhâvitvâ yâvad asmi gṛihîtavân,
tâvad nivârayantî 'iva dûrâd vâraka-*kampinâ* 20
çirasâ *samupetyaiva sakṛipâ kâpi tâpasî*
nivârya maraṇât, pṛishṭvâ vṛittântam *nijagâda mâm:* 21
«mâ 'evam kṛithâḥ! punar dṛishṭo *mṛitânâm api saṃgamaḥ*,
«kiṃ punar jîvatâm, putra! tathâ ca 'etâm kathâm çṛiṇu: 22

Ahicchatrâ 'iti nâmnâ 'asti vikhyâtâ nagarî bhuvi;
tasyâm Udayatuṅgâkhyaḥ purâ 'abhûd râjakuñjaraḥ. 23
tasya kshattâ ca Kamalamatir nâma mahân abhût,
Vinîtamatir ity âsît tasyâpy asadṛiçaḥ sutaḥ, 24
samâhṛita-guṇenâpi prâpi tasya na tulyatâ
sachidreṇa mṛiṇâleṇa câpena kuṭilena ca. 25
sa kadâcit sudhâ-dhauta-prâsâdopari mañcake
sthito dadarça çîtâṃçum udgacchantaṃ niçâmukhe, 26
kâma-kalpadrumotthena pallavena vinirmitam,
rajanyâṃ Vâsava-diçaḥ karṇapûram iva 'ujjvalam. 27
krâmât tad-raçmi-jâlaiç ca jagad vîkshya virâjitam,
sa Vinîtamatir jâta-hṛid-ullâso vyacintayat: 28
«aho! candrikayâ mârgâḥ sudhayâ 'iva 'avabhâsitâḥ
«driçyante; tad amîshv eko gatvâ na viharâmi kim?» 29
iti dhyâtvaiva, sâ-dhanur-bâṇo nirgatya paryaṭan
kroça-mâtram gato, 'kasmâc çuçrâva rudita-dhvanim. 30
gatvâ tad-anusâreṇa dadarça 'ekâṃ sa kanyakâm
divya-rûpâṃ prarudatîṃ taru-mûle samâçritâm, 31
papraccha ca: «çubhe, kâ tvam? kiṃ ca 'ayam nîyate tulâm
«mukheṇduḥ samalasya 'indos tvayâ 'açru-malinîkṛitaḥ?» 32

.ity uktâ tena sâ 'vocat: «sutâ Nâga-pater aham
«kanyâ' Vijayavaty-âkhyâ, mahâtman, Gandhamâlinaḥ. 33
«sa me pitâ raṇâd nashṭaḥ çapto Vâsukinâ 'ekadâ:
««yâsyasi tvaṃ ripoḥ, pâpa, jitaḥ san dâsatâm»», iti. 34
«tac-çâpât sa ca Yakshena Kâlajihvena vairiṇâ,
«jitvâ 'âtmano 'nugaḥ pushpa-bhâra-vâhîkṛitaḥ sadâ. 35
«tad-duḥkhât tat-kṛite Gaurîṃ tapasâ 'aham atoshayam;
«pratyakshî-bhûya me sâ ca bhagavaty evam abravît: 36
««vatse, çṛiṇv: asti saraso Mânasasya 'antare mahat
««sahasra-dala-vistîrṇaṃ sphâṭikaṃ divyam ambujam, 37
««yad arka-kara-saṃsparça-kîrṇa-tejo virâjate
««Çeshasya 'iva çiro bhûri-phaṇaṃ ratnâṅçu-piñjaram. 38
««tad ekadâ Vaiçravaṇo dṛishṭvâ snâtvâ 'atra Mânase,
««jâta-çraddho 'mbuje tasmin Harasya 'ârabhata 'rcanam. 39
««tatkâlaṃ ca 'anugâs tasya Yakshâs tatra saro-'ntare
««vijahruç cakra-haṃsâdi-rûpair vâricaroçitaiḥ. 40
««tatra yushmad-ripos tasya Kâlajihvasya daivataḥ
««Vidyujjihva iti jyeshṭho bhrâtâ 'Yakshaḥ priyâ-sakhaḥ 41
««kṛiḍaṅç cakrâhva-rûpeṇa paksha-vikshepa-ghaṭṭanât
««Kuverasya karâgra-stham argha-pâtram apâtayat. 42
««tataḥ sa Dhanadaḥ kruddhaḥ çâpena 'atraiva Mânase
««cakrâhvam eva taṃ cakre Vidyujjihvaṃ sabhâryakam. 43
««tathâ-kṛitaṃ ca saṃprîtyâ râtrau râtrau vinodayan
««kṛita-tat-preyasî-rûpo virahâturam agrajam, 44
««Kâlajihvo 'dya tatra 'âste sa divâ nija-rûpa-bhṛit,
««dâsî-kṛitena tvat-pitrâ sahito Gandhamâlinâ. 45
««tat tatra preryatâṃ, putri, pratîhâra-sutas tvayâ
««Âhicchatro mahâ-vîro Vinîtamatir udyamî. 46
««imam açvaṃ ca khaḍgaṃ ca gṛihâṇa! 'âbhyâṃ vijitya tam
««Yakshaṃ, sa hi pravîras te janakaṃ mocayishyati. 47
««khaḍgaratnasya ca 'etasya svâmî bhavati yaḥ pumân,
««sa jitvâ nikhilân çatrûn râjâ bhavati bhûtale.»» 48
«evam uktvâ 'açva-khaḍgau me devî dattvâ tiro 'bhavat.
«atha tvat-preraṇâya 'adya krameṇa 'aham iha 'âgatâ, 49
«devî-prasâda-sahitaṃ vîkshya tvâṃ nirgataṃ niçi
«yuktyâ ca 'ânîtavaty asmi, saṃçrâvya rudita-dhvanim. 50
«tad etat sâdhaya 'ishṭaṃ me, subhaga!» 'iti tayâ 'arthitaḥ
sa Vinîtamatis tasyâḥ pratipede «tathâ!» 'iti tat. 51

tato gatvaiva sâ Nâga-kanyâ, tatkshaṇam eva tam
vâjinaṃ javanaṃ çvetaṃ piṇḍî-bhûtam iva 'aindavam 52
raçmi-jâlaṃ dig-anteshu tamo hartuṃ pradhâvitam,
tac ca vîrâvalokinyâ viprekshitam iva Çriyâ 53
khaḍgaratnam upânîya satâra-gagana-chavi,
tasmai Vinîtamataye samarpayata te ubhe. 54
so 'py âtta-khaḍgas turagaṃ tam âruhya tayâ saha,
prasthito 'çva-prabhâveṇa tad eva prâpa Mânasam 55

vâtoddhûtâmbujâkaram, cakravâkârta-kûjitaiḥ
nishedhad iva «mâ mâ!» 'iti Kâlajihvânukampayâ. 56
dṛishṭvâ sa tatra Yakshâṇâm vaçe taṃ Gandhamâlinam,
muktaye tasya tân kshudrân vyadrâvayad asi-kshatân. 57
tad dṛishṭvâ sa saro-madhyâd mukta-cakrâṅganâ-vapuḥ,
Kâlajihvaḥ samuttasthau prâvṛiḍ-megha iva 'unnadan. 58
pravṛitte ca 'âhave, vyomni Kâlajihvaṃ tam utplutam
Vinîtamatir utplutya sâçvaḥ keçeshu so 'grahît. 59
chettum icchati yâvac ca çiraḥ khaḍgena tasya saḥ,
tâvat sa kṛipaṇaṃ jalpan Yakshas taṃ çaraṇaṃ yayau. 60
dadau ca tasmai muktaḥ sann îti-ghnaṃ svâṅgulîyakam,
prahvo mumoca dâsyâc ca Nâgaṃ taṃ Gandhamâlinam. 61
Gandhamâlî ca mudito Vinîtamataye tadâ
tasmai sutâṃ tâṃ Vijayavatîṃ dattvâ gṛihân agât. 62
tataḥ khaḍgâṅgulîyâçva-kanyâratna-yutaḥ kṛitî
sa Vinîtamatir, jâte prabhâte, gṛiham âyayau. 63
tatra 'bhinanditaḥ pitrâ prishṭa-vṛittânta-toshiṇâ,
râjñâ ca svena tâṃ Nâga-kanyâṃ sa pariṇîtavân. 64
atha ratnaiç caturbhis tair guṇaiç ca 'upavṛiṃhitam
pitâ kadâcit Kamalamatiḥ provâca taṃ rahaḥ: 65
«iha 'asya 'Udayatuṅgasya sutâ 'eshâ yâ 'asti bhûpateḥ,
«putra, 'Udayavatî nâma sarva-vidyâsu çikshitâ, 66
«tasyâṃ paṇaḥ kṛito 'nena: ««yo viprah kshatriyo 'pi vâ
«««vâde parâjayed etâṃ, tasmai dadyâṃ imâm»»», iti. 67
«parâjitâç ca vâdena vâdino 'nye 'nayâ 'akhilâḥ
«jagad-âçcarya-rûpeṇa, rûpeṇa 'iva 'amarâṅganâḥ. 68
«tvaṃ ca 'eka-vîras, tvaṃ kshatravâdî; tûshṇîṃ ca tat katham
«sthito 'si? vijayasva 'enâṃ vâde, pariṇayasva ca!» 69
ity uktas tena pitrâ sa Vinîtamatir abravît:
«peçalâbhiḥ saha strîbhir vâdaḥ kas, tâta, mâdṛiçâm? 70
«tathâpy etaṃ tvad-âdeçaṃ karishyâmi», 'ity uḍîrite
praudhena tena, sa yayau tat-pitâ kshitipântikam. 71
«râjaputryâ samaṃ vâdaḥ prâtar, deva, karishyate
«Vinîtamatinâ», 'ity atra sa taṃ bhûpaṃ vyajijñapat. 72
bhûpena pratipannârtho gṛiham etya ca sûnave
Vinîtamataye tasmai tat tathaiva çaçaṃsa saḥ. 73
tataḥ prâtaḥ svayaṃ tena râjahaṃsena saṃçritâṃ
Vinîtamatir âgatya vâdî vidvat-sabhâbjinîm 74
bhâsvân bhâsayâmâsa lola-locana-shaṭpadaiḥ,
vilokyamâno 'bhimukhair guṇi-vṛindais tad-âçritaiḥ. 75
kshaṇântare ca 'âyayau sâ tatra 'Udayavatî çanaiḥ
râjaputrî guṇâkṛishṭâ Kâmasya 'iva dhanurlatâ, 76
çobhitâ guṇavadbhiḥ svaiç cârु-çabdair vibhûshaṇaiḥ
tat-pûrvapakshopakshepam iva kurvadbhir âditaḥ; 77
nirdoshe nirmalâ cet syâd indulekhâ 'ambare, tataḥ
bhajet sâmyaṃ nishaṇṇâyâs tasyâ marakatâsane. 78

cakre 'tha pûrvapaksham sâ sphurad-dantâṅçu-tantushu
gumphâyantî 'iva suçlakshṇa-pada-ratnamayîm srajam. 79
tam avadyârtha-siddhântam sa Vinîtamatir vyadhât,
kshaṇâd niruttarî-kṛitya sumukhîm tâm pade pade. 80
tataḥ sabhyaiḥ stute tasmin, sâ 'âtmano râjaputrikâ
parâjaye 'pi sad-bhartṛi-lâbhâj jayam amanyata. 81
sa câpy Udayatuṅgo 'tha râjâ hṛishṭo 'tra tâm sutâm
tasmai Vinîtamataye dadau vâda-paṇârjitâm. 82
tad-datta-ratna-pûrṇo 'tra sa Vinîtamatis tataḥ
tâbhyâm Nâgasutâ-râjasutâbhyâm saha tasthivân. 83
ekadâ jîyamâno 'nyair dyûta-stho vyâkulâçayaḥ
nirbandhâd brâhmaṇena 'etya sa bhojanam ayâcyata. 84
tataḥ sa karṇe bhṛityasya kathayitvâ krudhâ-vṛitaḥ
vastreṇa 'âchâdya sikatâ-pâtram asmây adâpayat; 85
sa tad vipro gṛihîtvaiva gûrutvât sahiraṇyakam
matvâ, praharshâd ekântam ṛijur gatvâ 'udapâtayat. 86
dṛishṭvâ ca bâlukâ-pûrṇam, utsârya dharaṇî-tale,
«vipralabdho 'smi tenal» 'iti vishaṇṇaḥ sva-gṛiham yayau. 87
Vinîtamatir apy etad avicintya, vimucya tat
dyûtam, tasthau yathâ-kâmam sva-gṛiheshu priyâ-sakhaḥ. 88
yâti kâle ca, jarasâ viçlishyat-saṃdhi-vigrahaḥ
so 'bhûd Udayatuṅgo 'tra râjâ râjya-bharâkshamaḥ. 89
tato jâmâtaram râjye Vinîtamatim eva tam
so 'bhishicya, yayau Gaṅgâm aputro deha-muktaye. 90
prâpta-râjyaç ca 'nacirât sa Vinîtamatis tataḥ
açva-khaḍga-prabhâveṇa jigâyâpi diço daça. 91
îti-ghnasya 'aṅgulîyasya prabhâvâd asya ca 'abhavat
râshṭram nî-roga-durbhikṣham râjño Raghupater iva. 92
ekadâ 'abhyâyayau tam ca bhikshur deçântaràd nṛipam
Ratnacandràmatir nâma vâdi-dvirada-keçarî. 93
sa ca bhikshuḥ kṛitâtithyo râjânam tam guṇi-priyam
prârthayâmâsa vâdârtham, îdriçam ca paṇam jagau: 94
«tvayâ jitena, râjendra, grâhyam sugata-çâsanam,
«mayâ jitena çuçrûshyâ viprâḥ samtyajya cîvaram.» 95
etac çrutvâ »tathâ!» 'ity uktvâ vâdam tena saha 'akarot
sa Vinîtamatî râjâ bhikshuṇâ dina-saptakam; 96
ashṭame tu dine bhikshus tam jigâya mahîpatim,
yena 'Udayavatî-vâde muṇḍamudgarikâ jitâ. 97
tatas tena 'upadishṭam sa bhikshuṇâ saugatam nayam
sattvopakâra-puṇyâḍhyam jâta-çraddho 'grahîd nṛipaḥ. 98
bhikshûṇâm brâhmaṇâdînâm sarveshâm ca cakâra saḥ
vihâra-sattra-vasatîr Jina-pûjâ-parâyaṇaḥ. 99
tad-abhyâsopaçântaç ca bhikshos tasmâd ayâcata
sa bodhisattva-caryâyâm âjñâm sarvopakâriṇîm. 100
so 'tha bhikshus tam âha sma: «râjan, vigata-kalmashaiḥ
«bodhisattva-mahâ-caryâ caritavyâ 'iha, na 'itaraiḥ. 101

«tava ca 'asmâdṛiçair lakshyaṃ sthûlaṃ nâsty eva kilvisham,
«kiṃtu 'tvaṃ sûkshmam, anayâ yuktyâ 'nvishya, çamaṃ naya!» 102
ity uktvâ 'upâdiçat tasmai sa bhikshuḥ svapnamâṇavam;
so 'pi tena nṛipaḥ svapnaṃ dṛishṭvâ, 'asmai prâtar abhyadhât: 103
«âcârya, jâne svapne 'dya paralokaṃ ahaṃ gataḥ;
«tatra kshudhâ 'rthitâṇṇaṃ mâṃ purushâ daṇḍino 'bruvan: 104
««bhuṅkshva 'etâ bhûyasîr, râjann, arjitâs tapta-bâlukâḥ,
««yâ dattâḥ kshudhitâya prâg brâhmaṇâya 'rthine tvayâ! 105
««dattvâ daça svarṇa-koṭîḥ pâpâd asmâd vimokshyase.»»
«ity ukto daṇḍahastais taiḥ prabuddho 'haṃ niçâkshaye.» 106
evam uktvâ tâd-âjñayâ mûlyaṃ dattvâ ca tâ daça
svarṇa-koṭîḥ, punaç cakre sâ râjâ svapnamâṇavam. 107
dṛishṭvâ punaç ca sa svapnam, utthâya 'ushasy avarṇayat:
«adyâpi dattaṃ svapne taiḥ paratra kshudhitasya me 108
«bâlukâ-bhojanaṃ pumbhiḥ; pṛishṭâs te 'ca tato mayâ:
««datte 'pi dâne, bhokshyâmi kim imâḥ sikatâ?»» iti. 109
«tatas te mâṃ vadanti sma: ««tad dânaṃ tava nishphalam,
««tatra 'ekaṃ vipra-saṃbandhi suvarṇam abhavad yataḥ.»» 110
«etac çrutvâ prabuddho 'ham;» iti svapnam udîrya saḥ,
râjâ prâyacchad arthibhyaḥ svarṇa-koṭîḥ punar daça. 111
cakre tataç ca bhûyo 'pi niçâyâṃ svapnamâṇavam,
dṛishṭvâ punaç ca sa svapnam utthâya 'ushasy avarṇayat: 112
«adyâpy, aho, taiḥ purushais tad eva sikatâçanam
«dattaṃ paratra me svapne, pṛishṭaiç ca 'ukto 'smi tair idam: 113
««râjaṅs, tad api te dânaṃ nishphalaṃ dasyubhir yataḥ
««atavyâṃ tava deçe 'dya mushitvâ nihato dvijaḥ. 114
««nâ ca rakshâ tvadîyâ 'abhûd, arakshâ viphalaṃ tataḥ;
««tad tava 'adyatanaṃ dânaṃ tad dehi dviguṇaṃ punaḥ!»» 115
«çrutvâiva 'iha prabuddho 'haṃ;» ity âkhyâya sa bhikshave
gurave nṛipatiḥ svapnaṃ, dânaṃ tad dviguṇaṃ dadau. 116
tato jagâda taṃ bhikshuṃ: «âcârya, katham îdṛiçaḥ
«bahu-chidro 'nupâlyaḥ syâd dharmo jagati mâdṛiçaiḥ?» 117
tac çrutvâ so 'bravîd bhikshur: «deva, nâ 'etâvatâ budhaiḥ
«dharmasya rakshaṇa-vidhau kâryâ 'nutsâhinî matiḥ. 118
«dhîrân utsâha-saṃpannân sva-dharmâd avicâlinaḥ
«devatâ 'bhirakshanti, pushṇanty eshâṃ ca vâñchitam. 119
«tathâ ca 'idaṃ bhagavato Bodhisattvasya jâtakam
«vârâhaṃ na çrutaṃ, râjan, yadi, tac çrûyatâṃ tvayâ: — 120
Purâ guhâyâṃ Vindhyâdrâv âsîd 'Buddhâṅça-saṃbhavaḥ
varâhaḥ ko 'pi suhṛidâ markaṭena sâmaṃ sudhîḥ. 121
sa sarva-sattva-hita-kṛit sakhyâ tena yutaḥ sadâ,
atithîn pûjayan, kâlaṃ ninâya svocitaiḥ kramaiḥ. 122
ekadâ ca 'udabhût tatra durdinaṃ pañca vâsarân
acchinna-dhârâ-vicchinna-prâṇi-saṃcâra-dâruṇam. 123
pañcame 'hni varâhasya suptasya sakaper niçi
âgât tasya guhâ-dvâraṃ siṃho bhâryâ-sutânvitaḥ. 124

sa siṁhas tatra bhâryâṃ tâm avâdîd: «durdine dhruvam
«marishyâmo 'dya dîrghe 'sminn apràpteḥ 'prâṇinaḥ kshudhâ.» 125
tac çrutvâ sâ 'bravît siṁhî: «sarve tâvat kshudhâ vayam
«na bhavâmas, tad ekâṃ mâṃ bhuktvâ dvau jîvataṃ yuvâm!' 126
«tvaṃ hi 'prabhur, ayaṃ putraḥ prâṇa-sarvasvam âvayor,
«mâdṛiçî bhavitâ 'nyâ te; tad mayâiva 'stu vâṃ çivam.» 127
evam anyonya-saṃlâpaṃ jâyâ-patyos tayos tadâ
daivât prabuddhaḥ çuçràva sa varâho mahâçayaḥ, 128
hṛishṭaç ca 'acintayad: «dishṭyâ! kva niçâ 'iyaṃ? kva durdinam?
«kva ca 'îdṛig atithi-pràptir? aho! puṇyodayo 'dya me! 129
«tad-vighno na bhaved yâvat, tâvat kshaṇa-vinâçinâ
«kim anena na dehena tarpayâmy atithîn amûn?» 130
ity 'utthâya sa nirgatya varâhaḥ snigdhayâ girâ
siṁhaṃ jagâda taṃ: «bhadra, mâ gamas tvaṃ vishâditâm! 131
«ayaṃ sa-suta-dârasya bhakshyaḥ pràpto hy ahaṃ tava;
«tad bhuṅksha mâm!» iti kroḍena 'ukte tena, sa keçarî 132
hṛishṭas tâṃ abravîd bhâryâṃ: «pûrvaṃ bhuṅktâm ayaṃ çiçuḥ,
«anantaram ahaṃ bhokshye, bhokshyase tvam ataḥ param.» 133
«tathâ!» 'ity ukte tayâ, pûrvaṃ siṁha-potena bhakshite
kroḍasya tasya mâṁse, 'tha siṁho bhoktuṃ pracakrame. 134
bhuñjânaṃ ca tam âha sma mahâ-sattvaḥ sa çûkaraḥ:
«çîghraṃ piba 'etad raktaṃ me, yâvad bhûmau na lîyate! 135
«kuru tṛiptiṃ ca mad-mâṁsaiḥ, çeshaṃ açnâtu te priyâ!»
iti jalpan kramât tena sa siṁhena 'sthi-çeshatâm 136
nîto 'pi çûkaraḥ prâṇaiḥ sattva-stho na vyamucyata,
tatra tad-dhairya-paryantam avekshitum iva sthitaiḥ. 137
tâvac ca sâ kshudhâ-klântâ siṁhî tatra vyapadyata;
sasutaḥ kvâpy agât siṁhaḥ; kshîyate sma ca yâminî. 138
atrântare prabuddhaḥ sa sakhâ nirgatya markaṭaḥ,
varâhaṃ taṃ tathâ-bhûtaṃ dṛishṭvâ papraccha saṃbhramât: 139
«kena 'avasthâ kṛitâ 'iyaṃ te? brûhi, çaknoshi cet, sakhe!»
tac çrutvâ sa yathâ-vṛittaṃ dhîro 'smai çûkaro 'bhyadhât. 140
tato rudan sa taṃ natvâ pâdayoḥ kapir abravît:
«tvaṃ devatâṁçaḥ, yena 'âtmâ tiryaktvâd mocito 'mutaḥ. 141
«tat kaṃcid abhilâshaṃ me brûhi, saṃsâdhayâmi te.»
ity uktas tena kapinâ varâhaḥ sa jagâda tam: 142
«yo, vayasya, 'bhilâsho me, duḥsâdhyo vidhinâpi saḥ.
«paçyato me mṛitâ yâ 'iyaṃ kshudhâ siṁhî tapasvinî, 143
«eshâ saṃpràpta-pûrvâṅgaṃ punar mâṃ pràpta-jîvitâ
«bhuktvâ tṛipyatv: iti, sakhe, ceto hi mama vâñchati.» 144
iti taṃ vâdinaṃ kroḍaṃ pratyakshî-bhûya pâṇinâ
parâmṛiçya vyadhâd Dharmo munîndraṃ divya-vigraham, 145
uvâca ca: «mayâiva 'iyaṃ mâyâ siṁhâdi-rûpiṇâ
«kṛitâbhût, tvâṃ parârthaika-baddha-kakshyaṃ jigîshatâ; 146
«tvayâ tv akhaṇḍa-sattvena parârthe prâṇa-dâyinâ,
«vijitya mâm imaṃ Dharmaṃ, pràptaiva 'adya munîndratâ.» 147

tac çrutvâ, Dharmam âlokya puraḥ-stham, so 'bravîd muniḥ:
«sakhyâv asmiṁ asaṃtyakta-tiryaktve markaṭe 'dhunâ, 148
«na mâṃ prîṇâti, bhagavan, prâptâṃpy eshâ munîndratâ.»
çrutvâ 'etat, sa muniṃ cakre Dharmas tam api markaṭam; 149
dhruvaṃ phalâya mahate mahadbhiḥ saha saṃgamaḥ.
atha Dharmas tiro 'bhût, sâ siṁhî ca 'antardadhe mṛitâ. — 150
«evaṃ sattva-balâtyakta-dhaṛmoṭsâhair adurlabhâḥ
«devatâ-kṛita-sâhâyyai, râjan, vâñchita-siddhayaḥ.» 151
iti bhikshor vacaḥ çrutvâ, sa Vinîtamatiḥ punaḥ
dâna-çûro nṛipaç cakre râtrau taṃ svapna-mâṇavam. 152
dṛishṭvâ çaçaṁsa ca svapnaṃ prâtas tasmai sa bhikshave:
«jâne svapne 'dya mâm evaṃ divyaḥ ko 'py avadad muniḥ: 153
««putra, nishkilvisho bodhisattva-caryâṃ cara 'adhunâ!»»
«tac çrutvaiva ca tad-vâkyaṃ prabuddho 'smy adya nirvṛitaḥ.» 154
evaṃ nivedya gurave bhikshave sa mahîpatiḥ
jagrâha tâṃ mahâ-caryâṃ çubhe 'hni tad-anujñayâ. 155
tasthau ca kâmân arthibhyo varshann aviratam tataḥ,
dhanaṃ ca 'asya 'akshayaṃ jajñe, dharma-mûlâ hi saṃpadaḥ. 156
atha 'ekadâ tam abhyetya brâhmaṇo 'rthî vyajijñapat:
«vipro 'haṃ, deva, vâstavyaḥ pure Pâṭaliputrake. 157
«tatra 'agniçâlâm âvṛitya putro 'pi brahmarakshasâ
«âvṛito me, na ca 'etasminn upâyaḥ kramate mama. 158
«ato 'rthi-kalpavṛikshaṃ tvâm âgato 'smi 'iha yâcitum:
«dehy etat sarva-dosha-ghnam aṅgulîyaṃ çivâya me!» 159
ity arthitaḥ sa vipreṇa tena râjâ 'aṅgulîyakam
Kâlajihvâd avâptaṃ tat tasmai prâdâd avihvalaḥ. 160
âdâya tad gate tasmin vipre, tasya ca bhûpateḥ
bodhisattva-vrata-yaço dig-anteshv api paprathe, 161
tataḥ kadâcid aparas tasya 'âgâd uttarâpathât
ko 'pi 'Indukalaço nâma râjaputro 'tithiḥ prabhoḥ. 162
sa kṛita-praçrayas tena râjñâ jñâtottamânvayaḥ
pṛishṭa-kâmaç ca dhîreṇa râjaputras tam abravît: 163
«tvaṃ tâvad arthi-sârthasya khyâtaç cintâmaṇir bhuvi,
«prâṇânâm api te hy arthî na prayâti parâṅmukhaḥ; 164
«ahaṃ ca 'âskandya Kanakakalaçâkhyena râjyataḥ
«bhrâtrâ nirvâsitaḥ pitryâd, arthitvât tvâm upâgataḥ: 165
«tad açva-khaḍga-ratne te, ye stas te, vîra, dehi me,
«yat-prabhâveṇa dâyâdaṃ jitvâ râjyam avâpnuyâm.» 166
tac çrutvaiva 'açva-khaḍgau tau râjya-rakshâ-maṇî api
dadau râjasutâya 'asmai sa Vinîtamatir nṛipaḥ, 167
na ca tasya 'abhavat kaçcid vikalpo dhîra-cetasaḥ,
adho-mukheshu muñcatsu nihçvâsân api mantrishu. 168
so 'tha prâptâçva-khaḍgaḥ san gatvâ râjasutas tataḥ,
tat-prabhâveṇa jitvâ taṃ bhrâtaraṃ râjyam âptavân. 169
tad-bhrâtâ so 'pi Kanakakalaço râjyataç cyutaḥ
tasya tâṃ nagarîm âgâd Vinîtamati-bhûpateḥ. 170

agni-praveçam kartum ca duḥkhâd ârâbhata 'atra saḥ;
tad buddhvâ sa nṛipo 'mâtyân Vinîtamatir abravît: 171
«esha sâdhur imâm prâpto daçâm mad-aparâdhataḥ,
«tat sva-râjya-pradânena bhavâmy asya 'anṛiṇo 'dhunâ. 172
«parârthânupayuktena kim râjyena 'amunâ ca me?
«esha eva 'anapatyasya putro me 'stu râjya-bhṛit!» 173
ity uktvâ, 'âhûya Kanakakalaçâya sa tad dadau
tasmai sva-râjyam, saciveshv anicchatsv api, bhûpatiḥ. 174
datta-râjyaç ca niragâd nagaryâs tatkshaṇam tataḥ
bhâryâbhyâm sahito dvâbhyâm nirvikalpena cetasâ. 175
«hâ hâ dhig! jagad-âpyâyî sampûrṇo 'mṛitadîdhitiḥ
«jâtaç ca, 'antaritaç ca 'etya meghena 'akâṇḍa-pâtinâ! 176
«pravṛittaç ca 'esha sarvâçâ-pûraṇe sarva-dehinâm,
«nîtaç ca vidhinâ kvâpi prajâ-kalpadrumo nṛipaḥ!» 177
ity-âdy-âkranda-mukharâs tad dṛishṭvâ vihvalâs tadâ
vâshpâmbu-sikta-vasudhâḥ paurâs tam anu niryayuḥ. 178
nivartya ca kathamcit tân, sabhâryo 'kampitas tataḥ
sa Vinîtamatiḥ prâyâd araṇyam prati avâhanaḥ. 179
kramât prâpa 'arkâ-samtapta-sikatâm nir-jala-drumâm
marubhûmim sa, vidhinâ srishṭâm dhairyam iva 'îkshitum. 180
tad-ekadeçe trishṇârto dûrâdhva-klama-viklavaḥ
nishaṇṇaḥ sa kshaṇam jahre sapatnîko 'pi nidrayâ. 181
prabuddho vîkshate yâvat, tâvat tatra dadarça saḥ
sva-sattvotkarsha-nishpannam mahad udyânam adbhutam, 182
phullâbja-çîtala-svaccha-salilâpûrṇa-vâpikam,
nîla-çâdvala-samchannam, phala-bhârânata-drumam, 183
pracchâya-gata-suçlakshṇa-pṛithu-tuṅga-çilâtalam,
dâna-prabhâveṇa 'âkṛishṭam tridivâd iva Nandanam. 184
«svapnaḥ kim nu? bhramo vâ 'ayam? devatânugraho 'tha me?»
iti tad vîkshya vîkshya 'esha yâvac citrîyate nṛipaḥ, 185
tâvad dyu-cârinâ hamsa-dvandva-rûpeṇa kenacit
Siddha-dvayena gaganâd îritâm açṛiṇod giram: 186
«râjan, sva-sattva-mâhâtmye tava ko 'tra 'ativismayaḥ?
«tad asmin kânane svecchaṃ sadâ-pushpa-phale vasa!» 187
iti Siddha-vacaḥ çrutvâ, nirvṛitas tatra kânane
tapasyan saha patnîbhyâm Vinîtamatir âsta saḥ. 188
ekadâ ca dadarça 'ârâc çilâtala-gato 'tra saḥ
udbandhanena purusham kam apy âtma-badhodyatam. 189
drutam gatvâ priyair vâkyair anunîya nivârya ca
maraṇât, kâraṇam tatra purusham tam sa pṛishṭavân. 190
tataḥ sa purusho 'vâdîd: «âmûlam, çṛiṇu, vacmi te:
«Nâgaçûra-suto nâmnâ Somaçûro 'smi somakaḥ. 191
«so 'ham jâtaka-nirdishṭa-cauryas tac-çâstra-vedibhiḥ,
«tad-bhîtyâ 'adhyâpitaḥ pitrâ dharmaçâstram prayatnataḥ. 192
«tad adhîtyâpi caurye 'ham pravṛitto dushṭa-samgateḥ;
«kasya prâkkarma kena 'iha çakyate kartum anyathâ? 193

«atha 'ekadâ caura-madhyâd gṛihîtvâ pura rakshibhiḥ
«çûlâdhiropaṇa-sthânaṃ badhâya prâpito 'bhavam. 194
«tatkshaṇaṃ râja-saṃbandhî bhagnâlâno mahâ-dvipaḥ
«matto vyâpâdayan jantûṅs tad eva sthânam âgamat. 195
«tat-trâsâd mâṃ parityajya kvâpi te badhakâ gatâḥ,
«ahaṃ ca tumule tasmin palâyyaiva tato gataḥ. 196
«badhâya nîyamânaṃ mâṃ çrutvaiva, 'utkrânta-jîvitam
«pitaraṃ lokato 'çrausham mâtrâ me 'nugataṃ tataḥ. 197
«atha çokâturo bhrâmyan khinno deha-vyayonmukhaḥ
«kramâd idam ahaṃ prâpto vijanaṃ kânanaṃ mahat. 198
«iha pravishṭa-mâtraṃ mâm akasmâd datta-darçanâ
«upetya kâpi divya-strî kṛitâçvâsâ 'bhyabhâshata: 199
««tvaṃ Vinîtamateḥ, putra, râjarsher imaṃ âçramam
««prâpto, hataṃ ca te pâpaṃ, jñânaṃ tasmâc ca lapsyase.»» 200
«idam uktvâ tiro 'bhût sâ; bhrâmyañ ca 'ahaṃ anâpnuvan
«rajarshiṃ taṃ, çucâ 'âtmânaṃ tyaktum icchaṅs tvayâ 'îkshitaḥ.» 201
ity uktavantaṃ nîtvâ taṃ Somaçûraṃ nijoṭajam,
âvedya 'âtmânam, atithiṃ sa râjarshir apûjayat. 202
kṛitâhâraç ca taṃ prahvaṃ nânâ-dharma-kathântare
nivârayishyann ajñânât sa râjamunir abravît: 203
«ajñânaṃ, vatsa, hâtavyaṃ, viparyasta-dhiyâṃ hi tat
«loka-dvaye 'pi doshâya; çṛiṇu ca 'atra 'âgama-çrutim: — 204
Pâñcâleshu purâ Devabhûtir nâma 'bhavad dvijaḥ;
tasya 'âsîd Bhogadattâkhyâ bhâryâ veda-vidaḥ satî. 205
sâ, snânâya gate tasmin, çâkârthaṃ çâka-vâṭikâm
pravishṭâ dhâvaka-kharaṃ khâdantaṃ çâkam aikshata. 206
gṛihîta-laguḍâ taṃ ca sâ 'bhyadhâvat, kharaç ca saḥ
palâyamânaḥ patitaḥ çvabhre bhagna-khuro 'bhavat. 207
tad buddhvâ so 'tra tat-svâmî, krodhâd âgatya dhâvakaḥ
laguḍaiḥ pâda-ghâtaiç ca brâhmaṇîṃ tâm atâḍayat. 208
tena sâ 'akâṇḍa-vibhrashṭa-garbhâ 'bhûd garbhiṇî satî;
tataḥ sa kharam âdâya dhâvakaḥ sva-gṛihaṃ yayau. 209
snâtvâ 'âgato 'tha tad-bhartâ tad buddhvâ, vîkshya tâṃ ca saḥ
bhâryâṃ, viprah purâdhyakshaṃ gatvâ 'udvigno vyajijñapat. 210
sa Balâsura-nâmânaṃ taḍaiva 'ânîya dhâvakam,
çrutvâ tayor dvayor vâdam, mûrkho vivṛitavân idam: 211
«khura-bhaṅgât kharasya 'asya dhâvakasya vahatv ayam
«khara-bhâraṃ dvijo, yâvat prakṛiti-stho bhavet kharaḥ; 212
«dhâvako 'py ayam etasya bhâryâyâṃ agrajanmanaḥ
«garbhaṃ prajanayatv anyam asyâṃ tad-garbhapâtanât: 213
«esho 'nayor dvayor daṇḍa», ity ukte tena, sa dvijaḥ
saṃtâpâd bhakshita-vishaḥ sabhâryo vijahâv asûn. 214
tad buddhvâ tatra nihato râjñâ duravadhârakaḥ
brahmahâ sa purâdhyakshas tiryag-yoniṃ gataç ciram. — 215
«ity ajñâna-tamaç-channâḥ sva-doshonmârga-gâminaḥ
«apuraskṛita-sac-çâstra-dîpâ bhraçyanti niççitam.» 216

evam uktvâ sa râjarshir upadeçârthinam punaḥ
Somaçûram vinetum, tam Vinîtamatir abhyadhât: 217
«vatsa, pâramitârtham te vacmi tâvat kramâc, çṛiṇu: —
Pûrvam râjâ Kurukshetre Malayaprabha ity abhût. 218
tam kadâcit prajâbhyo 'rtham durbhikshe dadatam nṛipam
mantribhir vâritam lobhâj, jagâda 'Induprabhaḥ sutaḥ: 219
«upekshase prajâs, tâta, katham durmantriṇâm girâ?
«tvam hi kalpadrumas tâsâm, tâç ca te kâmadhenavaḥ.» 220
nirbandhâd iti jalpantam putram mantri-vaço nṛipaḥ
khedât tam so 'bravîd: «vatsa, kim me 'sti dhanam akshayam? 221
«vinâ tena prajâ-kalpapâdapaç ced bhavâmy aham,
«tat tvam eva kim etâsâm na dhatse kalpavṛikshatâm?» 222
etac çrutvâ pituç, cakre pratijñâm sa nṛipâtmajaḥ:
«martavyam, kalpavṛikshatvam sâdhyam vâ tapasâ mayâ!» 223
iti niçcitya sa prâyâd mahâ-sattvas tapovanam;
ârûḍha eva tasmiṅç ca, sa durbhiksho nyavartata. 224
tato 'rthita-varas tîvra-tapas-tushṭâd Mahendrataḥ
svasminn eva sa samjajñe nagare kalpapâdapaḥ, 225
âkarshann iva dûra-sthân, âhvayann iva ca 'rthinaḥ
prasâritâbhiḥ çâkhâbhir dikshu çabdaiç ca pakshiṇâm. 226
dadau ca kâmân arthibhyo dushprâpân api so 'nvaham,
cakre ca tâ nirâkâṅkshâḥ prajâḥ svarga-sthitâ iva. 227
kâlena sa Mahendras tam uvâca 'âgatya lobhayan:
«pûrṇaḥ paropakâras te, svargâya 'âgamyatâm!» iti. 228
tataḥ kalpadrumî-bhûtas tam sa râjasuto 'bhyadhât:
«yatra pushpaiḥ phalai ramyair apy anya-taravo 'py amî 229
«pârârthyam eva satatam bhajanti svârtha-nihspṛihâḥ,
«tatra kalpatarur bhûtvâ sva-sukhâya katham divam, 230
«iyato 'sya janasya 'âçâ-chedam kṛitvâ, vrajâmy aham?»
ity udâram vacaḥ çrutvâ tasya, Çakro 'bravît punaḥ: 231
«tarhi prajâpi te kṛitsnâ svargam âyâtv asâv!» iti.
tatas tam avadad râjasûnuḥ kalpadrumo 'pi saḥ: 232
«tushṭo 'si ced, naya svargam prajâ! na 'artho 'sti tena me;
«aham paropakârâika-siddhyai tapsye tapo mahat.» 233
ity uktavantam tam stutvâ Sugatâṅçam «tathâ!» 'iti tam,
âdâya sa prajâs tushṭaḥ Surendras tridivam yayau. 234
so 'pi tâm tarutâm tyaktvâ, râjaputraḥ sva-rûpa-bhṛit
tapasâ 'Induprabhaḥ prâpa vana-stho bodhisattvatâm. — 235
«evam syâd dâna-saktânâm siddhir; ity uditâ mayâ
«dâna-pâramitâ 'eshâ te, çîla-pâramitâm çṛiṇu: — 236
Purâ çukânâm râjâ 'abhûd Vindhyâdrau Sugatâṅça-jaḥ
prâgjanmâbhyasta-çîlâḍhyo nâmnâ Hemaprabho vaçî. 237
tasya jâtismarasya 'âsîd api dharmopadeçinaḥ
râgi-mûrkhaḥ pratîhâro nâmnâ Cârumatiḥ çukaḥ. 238
sa jâtu pâçinâ bhâryâm vyâdhena nihatâm çukîm
çocann, avasthâm karuṇâm tad-viyogâturo yayau. 239

tataḥ sa çuka-râjas taṃ yuktyâ çokâd nivârayan
Hemaprabho hitâya 'evam uvâca matimân mṛishâ: 240
«na sâ tava mṛitâ bhâryâ; pâçâc çâkunikasya sâ
«gatâ palâyya, dṛishṭâ hi jîvanty eva mayâ 'adhunâ. 241
«darçayâmy, ehi, tubhyaṃ tâm», ity uktvâ sa ninâya taṃ
râjâ Cârumatiṃ vyoma-mârgeṇa 'ekaṃ jalâçayam. 242
tatra saṃdarçya tasyaiva pratibimbaṃ jalântare,
tam abravîd: «iyaṃ sâ te bhâryâ! paçya, 'iha tishṭhati!» 243
tac çrutvâ vîkshya ca 'atra 'âtma-pratibimbaṃ, sa mûḍha-dhîḥ
hṛishṭaḥ praviçya toye tâm âliliṅga cucumba ca. 244
aprâpnuvan priyâ-sparçam, açṛiṇvaṅs tad-vacaç ca saḥ,
«sparçâlâpau priyâ kiṃ me na dadâti?» 'ity acintayat. 245
kopâçaṅkî tato gatvaiva 'ânîya 'âmalakaṃ tataḥ,
câṭv-arthaṃ dayitâ-buddhyâ 'nyadhât sve pratibimbake. 246
tad magnotpatitaṃ kântâ-pratikshiptam avetya ca,
gatvâ sakhedo râjânaṃ taṃ Hemaprabham abhyadhât: 247
«deva, bhâryâ na sâ sparçam âlâpaṃ vâ dadâti me,
«kiṃca 'etayâ pratikshiptaṃ dattam âmalakaṃ mayâ.» 248
etac çrutvâ sa râjâ taṃ çanaiḥ kṛicchrâd iva 'abravît:
«na yuktam etad vaktuṃ me, vacmi snehât tathâpi te: 249
«anyânuraktâ hy adya 'eshâ, tvayi prîtiṃ kathaṃ bhajet?
«darçayâmi ca te sâkshâd, ehy, atraiva jalâçaye.» 250
ity uktvâ tatra nîtvâ taṃ, svaṃ tadîyaṃ ca vâriṇi
pratibimbe ubhe râjâ tasmai çlishṭe hy adarçayat. 251
tad dṛishṭvaiva, sa tâṃ bhâryâṃ mûrkho matvâ 'anya-saṃgatâm,
saṃnivṛitya viraktas taṃ svaṃ râjânaṃ vyajijñapat: 252
«deva, tvad-upadeço yad mayâ mûḍhena na çrutaḥ,
«tasya 'esha pâkas; tad me 'tra kartavyam adhunâ 'âdiça!» 253
iti taṃ kṛita-vijñaptiṃ râjâ Hemaprabho 'tha saḥ
labdhopadeçâvasaraḥ pratîhâram abhâshata: 254
«varaṃ hâlâhalaṃ bhuktaṃ, ahir baddho varaṃ gale,
«na punaḥ strîshu viçvâso maṇi-mantrâdy-agocaraḥ. 255
«kalaṅkayanti sanmârga-jushaḥ paribhavanty alam
«vâtyâ iva 'aticapalâḥ striyo bhûri-rajo-vṛitâḥ. 256
«tat tâsu na prasaktavyaṃ dhîra-sattvaiḥ subuddhibhiḥ,
«çîlam abhyasanîyaṃ tu vîtarâga-padâptaye.» 257
iti tena 'anuçishṭaç ca râjñâ Cârumatiḥ, striyaḥ
parihṛitya, babhûva 'ûrdhvaretâ Buddha-samaḥ kramât. — 258
«ity anyân api çîlâdhyâs tarayanti; 'iti te mayâ
«çîla-pâramitâ proktâ, kshamâ-pâramitâṃ çṛiṇu: — 259
Âsîc Çubhanayo nâma Kedârâdrau mahâ-muniḥ
sadâ Mandâkinî-toya-snâyî dântas tapaḥ-kṛiçaḥ. 260
niçi tatra 'ekadâ pûrva-nikhâtaṃ bhuvi kâñcanam
anveshṭum âyayuç caurâ, na ca prâpuḥ kuto 'pi tat. 261
tato 'tra vijane matvâ tena tad muninâ hṛitam,
praviçya mathikâṃ tasya, caurâs te bruvate sma tam: 262

«are dambha mune! muñca nîtaṃ naḥ kâñcanaṃ kshiteḥ!
«caurâṇâm apy aho cauras tvam asmâkam upasthitaḥ!» 263
ity âkshiptaḥ sa taiḥ pâpair ahṛitârtho 'mṛishâ muniḥ,
«na nîtaṃ tad mayâ, kiṃcid na dṛishṭaṃ ca», 'ity abhâshata. 264
tatas tair laguḍair dushṭais tâḍito 'pi sa dasyubhiḥ,
yadâ tad eva vakti sma satyavâg muni-sattamaḥ, 265
tadâ te cicchidus tasya «krûro 'yam» iti taskarâḥ
kramâd hastau ca pâdau ca, nayane ca 'udapâṭayan. 266
tathâpy ananya-vacanaṃ nirvikâram avekshya tam,
matvâ 'anya-luptaṃ svarṇaṃ, te jagmur caurâ yathâgatam. 267
pràtaç ca Çekharajyotir nâma râjâ 'atra taṃ munim
paçyati sma tathâ-bhûtaṃ çishyas tad-darçanâgataḥ. 268
tataḥ sa guru-çokârtas taṃ pṛishṭvâ, tad avetya ca,
anvishya 'ânâyayac caurâṅs tâṅs tatraiva tadâ prabhuḥ. 269
teshâṃ badhe pravṛittaṃ ça nṛipaṃ taṃ so 'bravîd *munih*:
«ràjan, yadi nihaṅsy etâṅs, tadâ 'âtmânaṃ nihanmy aham. 270
«çastreṇa 'idaṃ kṛitaṃ ced me, tad eshâṃ kâ 'aparâdhitâ?
«tasya vâ prerakâ hy ete, tarhy eteshâm api krudhâḥ, 271
«tâsâm api svarṇa-nâças, tasya mat-pûrva-dushkṛitam,
«tasyâpi svaṃ mama 'ajñânaṃ, tasmât tad apakâri me; 272
«atas tad eva me ghâtyaṃ. kiṃca yady apakâratâḥ
«badhyâ ete, kathaṃ na 'atra rakshyâḥ syur upakâratâḥ? 273
«na 'ete kuryur idaṃ ced me, kshamâṃ moksha-phalâm aham
«kasya kuryâṃ? tad etair me pûrṇaiva 'upakṛitiḥ kṛitâ.» 274
ity-âdibhiḥ sa bahubhir vâkyaiḥ kshânti-paro muniḥ
saṃbodhya taṃ nṛipaṃ, caurân nigrahât tân amocayat. 275
tapasaç ca 'asya mâhâtmyât tatkshaṇaṃ prâgvad akshatam
çarîram abhavat tasya, siddhiç ca 'âvir abhût tadâ. — 276
«evaṃ taranti kshamiṇaḥ saṃsâram; iti varṇitâ
«kshamâ-pâramitâ tubhyaṃ, dhairya-pâramitâṃ çṛiṇu: — 277
Âsîd Mâlâdharo nâma pûrvaṃ brâhmaṇaputrakaḥ.
so 'paçyad ekadâ Siddha-kumâraṃ vyoma-gâminam. 278
tat-spardhayâ tṛiṇamayân pakshân âbadhya pârçvayoḥ,
utplutya 'utplutya gagane gaty-abhyâsam açikshata. 279
pratyahaṃ ca tathâ kurvan pariçramam apârthakam,
dadṛiçe sa kumâreṇa kadâcid vyoma-cârinâ. 280
«dhairya-yuktaḥ pariçrâmyan dushprâpe 'rthe 'pi sodyamaḥ
«bâlo 'yam anukampyo me, mama hy esha parigrahaḥ;» 281
iti saṃcitya tushṭena nîtvâ tena sva-çaktitaḥ
skandhena, dvijaputro 'sâv âtmano 'nucaraḥ kṛitaḥ. — 282
«itthaṃ dhairyeṇa tushyanti devatâ api; te mayâ
«dhairya-pâramitâ proktâ, dhyâna-pâramitâṃ çṛiṇu: — 283
Âsîd Vijayamâlî 'iti Karṇâṭeshu purâ baṇik,
abhûd Malayamâlî 'iti mahârddhes tasya ca 'âtmajaḥ. 284
sa tena pitrâ sahito jâtu râjakulaṃ gataḥ,
râjñas tatra yuvâ 'apaçyad Indukeçariṇaḥ sutâm. 285

sâ tasya 'Induyaçâ nâma mâravallî 'iva mohinî
baṇikputrasya dṛishṭvaiva viveça hṛidi kanyakâ. 286
tataḥ sa gṛiham âgatya, vinidro niçi pâṇḍuraḥ,
divâ saṃkucitas tasthâv, âlambya kumuda-vratam. 287
tâm eva ca 'anvaham dhyâyann âhârâdi-parâṅmukhaḥ,
pṛishṭo 'pi svajanair naiva mûkavat kiṃcid abhyadhât. 288
atha 'ekânte tathâ-rûpaṃ tam âpto virahâturam
suhṛid Mantharako nâma râja-citrakaro 'bravît: 289
«sakhe, kiṃ bhitti-saktas tvaṃ tishṭhasy âlikhito yathâ?
«rûpaikâ-sâro na 'açnâsi na çṛiṇoshi na paçyasi.» 290
iti nirbandhatas tasmai pṛicchate sa baṇiksutaḥ
sakhye Malayamâlî svam abhiprâyaṃ çaçaṃsa tam. 291
«yuktâ na te, baṇikputra, râjaputrîṃ prati spṛihâ.
«haṃso vâñchatu nâma 'anya-saro-'mbuja-mukha-çriyam, 292
«hari-nâbhi-hradâmbhoja-bhoga-lakshmyâ sa kaḥ punaḥ?»
iti bruvan sa ca yadâ citrakṛid nâ çaçâka tam 293
pratisheddhuṃ, tadâ tasmai tâm utkaṇṭhâ-vinodinîm
kâlâtivâhâya 'âlikhya râjaputrîṃ paṭe dadau. 294
so 'pi citra-sthitâṃ prâpya paçyann anunayan spṛiçan
âsîd Malayamâlî tâṃ bhûshayaṅç ca baṇiksutaḥ. 295
«sâ 'iyam Induyaçâ râjaputrî», 'ity evaṃ sa bhâvayan,
kramât tanmayatâṃ prâpya tayâ 'âvṛitya 'akarot kriyâḥ. 296
çanaiç ca tâm âlapantîṃ cumbanâdi ca kurvatîm
tad-bhâvanâ-bhâvitaḥ sann apaçyal likhitâm api. 297
tataḥ sa bhâvanâ-siddha-kântâ-saṃbhoga-susthitaḥ
tasthau citrapaṭa-sthaika-kṛitsna-saṃsâra-nirvṛitaḥ. 298
ekadâ 'âdâya taṃ citrapaṭaṃ candrodaye 'tha saḥ
nirgatya 'udyânam agamad vihartuṃ priyayâ saha. 299
tatra 'ekasya taror mûle taṃ niveçya paṭaṃ ca saḥ,
viprakṛishṭaṃ yayau pushpâṇy avacetuṃ priyâ-kṛite. 300
tatkâlaṃ Vinajyotir nâma 'ambara-talâd muniḥ
dṛishṭvâ taṃ kṛipayâ mohâd uddharishyann avâtarat. 301
so 'tra citrapaṭasya 'ekadeçe 'tasya sva-çaktitaḥ
sajîvaṃ sarpam âlikhya kṛishṇaṃ tasthâv alakshitaḥ. 302
tâvad Malayamâlî ca pushpâṇy uccitya tatra saḥ
âgatya kṛishṇa-sarpaṃ taṃ paṭe dṛishṭvâ vyacintayat: 303
«sarpaḥ kuto 'dhunâ 'atra 'esha? vidhinâ kiṃ nu nirmitaḥ
«nidhâna-bhûtâṃ rûpasya rakshituṃ sundarîm imâm?» 304
iti saṃcintya, pushpais tâm alaṃkṛityâ priyâṃ paṭe,
bhâvanayâ 'upanatâṃ yâvad 'âliṅgya 'etat sa pṛicchati, 305
tâvad dadarça tasya 'atra muner mâyâ-prabhâvataḥ
etâṃ kṛishṇâhinâ tena dashṭâṃ vigata-cetanâm. 306
tataḥ sa vismṛita-paṭo «hâ hâ!» 'ity uktvaiva mohitaḥ
papâta paṭa-saṃsiddha-Vidyâdhara iva kshitau. 307
kshaṇâc ca saṃjñâṃ saṃprâpya, vilapan maraṇonmukhaḥ
utthâya, 'âruhya vṛikshâgrât tuṅgâd âtmânam akshipat. 308

patantam eva tasmâc ca pâṇibhyâṃ sa tam agrahît
munîndraḥ prakaṭî-bhûya samâçvâsya jagâda ca: 309
«mûḍha, 'vetsi na kiṃ, yat sâ râjaputrî sva-mandire
«sthitâ, citrapaṭe ca 'eshâ nirjîvâ citraputrikâ? 310
«tad âliṅgasi kâṃ? kâ vâ tasthau dashṭâ mahâhinâ?
«râgiṇas te sva-saṃkalpa-bhâvanâ-bhrama esha kaḥ? 311
«etâdṛig-dhyâna-dârḍhyena tattvaṃ jijñâsase na kim,
«yena 'îdṛiçânâṃ duḥkhânâṃ na punar yâsi pâtratâm?» 312
ity uktas tena muninâ jâta-moha-niçâ-kshayaḥ
prabuddhaḥ sa baṇikputraḥ praṇipatya jagâda tam: 313
«tvat-prasâdena, bhagavann, etâṃ tîrṇo 'ham âpadam;
«yathâ tareyaṃ saṃsâraṃ, prasâdaṃ me tathâ kuru!» 314
evaṃ so 'bhyarthito bodhisattvo Malayamâlinâ
munis tasmai sva-vijñânam upadiçya tiro dadhe. 315
tato Malayamâlî sa, vanaṃ gatvâ tapo-balât
sahetu-heyopâdeya-tattva-jño 'rhattvam âptavân. 316
âgatya ca kṛipâlus tam Indukeçariṇaṃ prabhum
cakre jñânopadeçena sapauraṃ mukti-bhâginam. — 317
«ity asatyam api dhyâna-balinâm eti satyatâm.
«dhyâna-pâramitâ 'eshâ 'uktâ, prajñâ-pâramitâṃ çṛiṇu: — 318
Cauraḥ prâk Siṁhaladvîpe Siṁhavikrama ity abhût
âjanma-poshita-tanuḥ parasvaiḥ sarvato hṛitaiḥ. 319
vṛiddhî-bhûtaḥ sa kâlena viramya 'evam acintayat:
«paratra ko 'bhyupâyo me? kaṃ tatra çaraṇaṃ çraye? 320
«yadi vrajâmi çaraṇaṃ Çambhuṃ Çaurim atha, 'atra tat
«ko 'haṃ tayos, yayor devâ munayo 'nye ca sevakâḥ? 321
«tad yo likhati jantûnâm ekaḥ sukṛita-dushkṛite,
«taṃ Citraguptaṃ seve 'haṃ, sa rakshed mâṃ sva-yuktitaḥ. 322
«kâyastho hi karoty eko vyâpâraṃ Brahma-Rudrayoḥ:
«likhaty utpuṁsayati ca kshaṇâd viçvaṃ kara-sthitam.» 323
iti saṃcintya tasyaiva bhaktim ârabhate sma saḥ,
taṃ eva 'ànarca, tat-prîtyai vipràn nityam abhojayat. 324
evam âcaratas tasya cittaṃ caurasya vîkshitum
Citragupto gṛihân âgâd ekadâ 'atithi-rûpa-bhṛit. 325
so 'tha cauras tam abhyarcya bhojitaṃ datta-dakshiṇam
uvâca: ««Citraguptas te prîto 'stv»», ity ucyatâm!» iti. 326
tataḥ sa Citraguptas taṃ avocad brâhmaṇâkṛitiḥ:
«muktvâ Hari-Harâdîṁs, te Citraguptena kiṃ? vada!» 327
tac çrutvâ so 'py avâdît taṃ taskaraḥ Siṁhavikramaḥ:
«kiṃ tava 'anena? na 'artho me tad-anyair devatair», iti. 328
atha sa dvija-rûpî taṃ Citragupto 'bravît punaḥ:
«tarhi me yadi bhâryâṃ svâṃ dadâsy, evaṃ vadâmi tat.» 329
çrutvaiva 'etat sa hṛishṭas tam avâdît Siṁhavikramaḥ:
«abhîshṭa-devatâ-prîtyai bhâryâ dattaiva te mayâ.» 330
Citragupto 'tha tac çrutvâ pradarçya 'âtmânam abravît:
«saisha tushṭo 'smi; tat kiṃ te karavai? kathyatâm!» iti. 331

tato hṛishṭo 'bhyadhât taṃ sa viçeshât Siṅhavikramaḥ:
«bhagavan, na yathâ mṛityur bhaved mama, tathâ kuru!» 332
tato 'bravîc Citragupto: «mṛityuḥ çakyo na rakshitum;
«tathâpi tâvad yuktiṃ te karishye, tâṃ ca me çṛiṇu: 333
«yataḥ-prabhṛiti nirdagdhaḥ Kâlaḥ Çveta-nimittataḥ
«kupitena 'Içvareṇa, 'iha punaḥ kâryâc ca nirmitaḥ, 334
«tataḥ-prabhṛiti yatraiva Çveto vasati, tatra saḥ
«na jantûn bâdhate 'nyân apy âjñayâ yantritaḥ prabhoḥ. 335
«sa ca 'adhunâ Çveta-muniḥ pâre pûrvâmbudheḥ sthitaḥ
«Taraṅgiṇîṃ nâma nadîṃ samuttîrya tapovane. 336
«tatra Mṛityor anâkramye nîtvâ tvâṃ sthâpayâmy aham.
«Taraṅgiṇyâ idaṃ pâram âgantavyaṃ na ca tvayâ; 337
«âgataṃ vâ pramâdât tvâṃ Mṛityur bâdhishyate yadi,
«tad upâyaṃ karishyâmi paralokâgatasya te.» 338
ity uktvâ Citraguptas taṃ prahṛishṭaṃ Siṅhavikramam
nîtvâ Çvetâçrame tasmin nidhâya, 'adarçanaṃ yayau. 339
tataḥ kâlena tatra-sthaṃ netuṃ taṃ Siṅhavikramam
Kâlas tasyâs Taraṅgiṇyâ idaṃ pâram upâyayau. 340
tatra sthito dadarça 'anyam upâyaṃ na yadâ, tadâ
sa tasmai prâhiṇod divyâṃ striyaṃ nirmâya mâyayâ. 341
sâ gatvâ 'upetya taṃ yuktyâ vaçî-cakre vilâsinî,
mohayitvâ sva-lâvaṇya-saṃpadâ Siṅhavikramam. 342
gateshv ahaḥsu sâ bandhu-didṛikshâ-vyapadeçataḥ
sataraṅgâṃ tarîtuṃ tâṃ praviveça Taraṅgiṇîm. 343
vîkshamâṇe 'nvâg âyâte tîra-sthe Siṅhavikrame,
madhyenadi ca sâ cakre pariskhalitam âtmanaḥ. 344
oghena hriyamâṇâ 'iva târaṃ cakranda tatra sâ:
«vîkshase, mriyamâṇâṃ mâm, âryaputra, na rakshasi? 345
«Çṛigâlavikramaḥ kiṃ tvaṃ, na punaḥ Siṅhavikramaḥ?»
tac çrutvaiva 'avatîrṇo 'bhût sa nadyâṃ Siṅhavikramaḥ. 346
sâpi strî vâri-vegena nîyamânâ 'iva tatra tam
trâtuṃ tam anugacchantaṃ tat-pâram anayat kshaṇât. 347
tatra prâptaṃ gala-kshipta-pâçaḥ Kâlas tam agrahît;
apâyo mastaka-stho hi vishaya-grasta-cetasâm. 348
tato Yama-sabhâṃ nîtaṃ Kâlena 'etaṃ pramâdinam
Citragupto 'bravîd dṛishṭvâ prâk-prasanno janântikam: 349
««pûrvaṃ kiṃ nirayaṃ bhuṅkshe, kiṃ vâ svargam?»» iti 'iha cet
«pṛicchyase, prârthayethâs tat svarga-vâsam âditaḥ. 350
«svarge vasaṅç ca kurvîthâḥ puṇyaṃ tad-dârḍhya-siddhaye,
«tataḥ kuryâs tapas tatra kṛicchraṃ pâpâpânuttaye.» 351
ity uktaç Citraguptena sa svairaṃ Siṅhavikramaḥ
vilakshо 'dhomukhî-bhûtaḥ pratipede «tathâ!» 'iti tat. 352
kshaṇâc ca Dharmarâjo 'tra Citraguptam abhâshata:
«kaccit ko 'py asya puṇyâṅçaç caurasya 'asty atra, kiṃ na vâ?» 353
Citraguptas tato 'vâdîd: «asty asau hy atithi-priyaḥ,
«prâdâd dârân api sveshṭa-devatâ-prîtaye 'rthine: 354

«tato 'sya divasaṃ divyam asti svarga-gatiḥ, prabho!»
çrutvâ 'etad Dharmarâjas tam apricchat Siṅhavikramam: 355
«re! çubhâçubhayoḥ pûrvaṃ kiṃ bhuṅkshe? kathayatâm!» iti.
tataḥ prârthitavân pûrvaṃ sa çubhaṃ Siṅhavikramaḥ. 356
tena 'âjñayâ Dharmarâjasya 'âgataṃ sa vimânakam
âruhya, tridivaṃ prâyâc Citragupta-vacaḥ smaran. 357
tatra vyomasaritsnâna-japa-vrata-parâyaṇaḥ
dvitîyaṃ divasaṃ prâpa sa svarga-bhoga-niḥspṛihaḥ. 358
evaṃ krameṇa ca 'âsâdya svargaṃ tîvra-tapo-balât,
ârâdhya Çaṅkaraṃ, prâpa jñânaṃ nirdagdha-kalmashaḥ. 359
tato 'sya nârakâ dûtâ na çekur mukham îkshitum,
Citragupto mamârja 'ghaṃ bhûrje, túshṇîm abhûd Yamaḥ. — 360
«itthaṃ cauro 'pi sat-prajñâ-balât siddhim avâpa saḥ
«Siṅhavikrama; ity eshâ prajñâ-pâramitâ 'uditâ. 361
«evaṃ ca 'âruhya nau-tulyâṃ taranty eva bhavâmbudhim,
«vatsa, Buddhoḳta-dânâdi-shaṭka-pâramitâṃ budhâḥ.» 362
iti tasmin vane Somaçûraṃ tasya 'anuçâsataḥ
bodhisattva-pada-sthasya Vinîtamati-bhûbhṛitaḥ, 363
bhâskaras tâ niçamyaiva praçâmyan dharma-deçanâḥ
saṃdhyâ-râgâtta-kashâyo viveça 'astâdri-kandarâm. 364
tataḥ saṃdhyâm upasthâya yathâvat, tatra tâṃ niçâm
sa Vinîtamatî râjâ Somaçûraç ca ninyatuḥ. 365
anyedyuç ca kramât tasmai Somaçûrâya çâsanam
sa Vinîtamatir boddhuṃ sarahasyam upâdiçat. 366
tataḥ sa Somaçûras, tam upâsîno gurum, vane
tasthau samâdhi-nishṭho 'tra vṛiksha-mûle kṛitoṭajaḥ. 367
kramâc ca tau samaṃ tatra guru-çishyâv ubhâv api
labdha-yoga-mahâ-siddhî paraṃ bodhim avâpatuḥ. 368
atrântare 'sa Kanakakalaço matsarâd nṛipaḥ
tena 'Indukalaçena 'etya tat-khadgâçva-prabhâvataḥ 369
bhrâtrâ nirvâsitas tasmâd apy Ahicchatra-râjyataḥ,
yad Vinîtamatis tasmai tad-duḥkhârtâya dattavân. 370
sa râjya-vicyuto bhrâmyan dvitra-sva-sacivânvitaḥ,
tad Vinîtamateḥ prâpa daivâd âçrama-kânanam. 371
tatra yâvat sa durvâra-kshut-tṛishârto 'bhivâñchati
phala-mûlâmbu, tâvat tad mâyayâ 'Indreṇa kânanam 372
dagdhvâ parâvṛittaṃ prâgvat, taṃ vañcayitum icchatâ
Vinîtamatim etâdṛig-adhvagâtithya-lobhataḥ. 373
so 'py akasmâd marû-bhûtam âtmâçramam avekshya tam
Vinîtamatir udbhrânto babhrâma 'itas tataḥ kshaṇam. 374
dadarça taṃ ca Kanakakalaçaṃ bhrântam âgatam
kshudhâ kaṇṭha-gata-prâṇam atithiṃ sânugaṃ tataḥ. 375
upetya tâdṛiçaṃ taṃ ca vṛittântaṃ paripṛicchya ca,
âtitheyaḥ kṛita-prajño bodhisattvo jagâda saḥ: 376
«araṇye 'smin nirâtithye marubhûmitvam âgate
«jîvitopâyam apy etaṃ kshudhitânâṃ vadâmi vaḥ: 377

«ito 'rdha-kroça-mâtre 'tra patitvâ khâtake mṛitaḥ
«mṛigas tishṭhati; tad-mâṅsaiḥ prâṇân rakshata, gacchata!» 378
«tathâ!» 'ity ârte 'tithau tatra sânuge gantum udyate,
sa Vinîtamatir bodhisattvaḥ pûrvaṃ tato yayau. 379
prâpya tat khâtakaṃ, kṛitvâ mṛiga-rûpaṃ ca yogataḥ
nikshipya tatra ca 'âtmânaṃ, so 'rthi-hetor jahâv asûn. 380
tataḥ çanais te Kanakakalaçâdyâḥ samâyayuḥ
khâtaṃ tad, dadṛiçuç ca 'atra taṃ vipanna-sthitaṃ mṛigam. 381
uddhṛitya tam atha, 'utpâdya jvalanaṃ tṛiṇa-kaṇṭakaiḥ,
bhṛishṭvâ ca tasya mâṅsâni te niḥçeshâṇy abhakshayan. 382
tâvac ca tasya bhârye dve bodhisattvasya vihvale
paçyantyâv âçrama-dhvaṅsam, apaçyantyau ca taṃ patim, 383
gatvâ nâgasutâ-râjasute tasmai tad ûcatuḥ
Somaçûrâya niviḍâc calitâya samâdhitaḥ. 384
so 'pi tat praṇidhânena vijñâya guru-ceshṭitam
çaçaṅsa guru-patnîbhyâṃ tâbhyâṃ duḥkha-pradâyy api. 385
tâbhyâm eva samaṃ ca 'âçu tat-khâta-nikaṭaṃ yayau,
yatra 'atithibhyas tena 'âtmâ datto 'sya guruṇâ tathâ. 386
tatra te nâgatanayâ-râjaputryau mṛigâkṛitim
çriṅgâsthi-mâtra-çesham taṃ patiṃ dṛishṭvâ 'anvaçocatâm. 387
tac-çriṅgâsthîni ca 'âdâya, svâçramâd dâru-saṃcayam
ânîya, 'agni-praveçaṃ te kurutaḥ sma pativrate. 388
tatas tatra sthitaḥ so 'pi jñâta-vṛittânta-duḥkhitaḥ
agni-praveçaṃ Kanakakalaçaḥ sânugo vyadhât. 389
evaṃ gate, Śomaçûro guru-duḥkhâsaho 'tra saḥ
darbha-saṃstaram adhyâsta prâṇotkrânti-vidhitsayâ. 390
tatkshaṇaṃ ca tam âgatya sâkshâd Indro 'bhyabhâshata:
«mâ 'evaṃ kṛithâ! mayâ hy esha gurus tava parîkshitaḥ. 391
«asthi-bhasmâvaçesho 'pi jîvann utthâpito hy asau
«siktvâ 'amṛita-varsheṇa sabhâryaḥ sâtithir mayâ.» 392
iti 'Indra-vacanaṃ çrutvâ, taṃ praṇamya, 'utthito mudâ
gatvâ sa vîkshate yâvat Somaçûraḥ, sa tad-guruḥ 393
bodhisattvaḥ punar jîvan Vinîtamatir utthitaḥ
bhâryâbhyâṃ taiç ca Kanakakalaça-pramukhaiḥ saha. 394
tataḥ sa taṃ sapatnîkaṃ paralokâgataṃ gurum
mûrdhnâ 'avandata, vâk-pushpair arcayac, cakshushâ papau. 395
bhakti-prahveshu Kanakakalaçâdishu teshu ca,
Brahma-Vishṇu-mukhâ devâḥ sarve tatra 'âyayus tataḥ. 396
sattva-tushṭâç ca te tasmai Vinîtamataye varân
divyânubhâvât pârârthya-vṛitân dattvâ tiro dadhuḥ. 397
so 'pi tair ukta-vṛittântair Vinîtamatir anvitaḥ
Somaçûrâdibhiḥ prâyâd divyam anyat tapovanam. 398

«evaṃ milanti 'iha punar bhasmî-bhâvaṃ gatâ api,
«kiṃ punas, tâta, jîvantaḥ svacchanda-gatayo narâḥ. 399

«tad alam deham utsṛijya, vatsa, vîro hy asi; vraja!
«bhâvî Mṛigâṅkadattena tava 'avaçyam samâgamaḥ.» 400
ity 'etâm vṛiddha-tâpasyâ mukhâc çrutvâ kathâm aham,
jâtâsthaḥ khaḍga-hastas tâm natvâ prasthitavâṅs tataḥ. 401
kramât prâpto 'tavîm etâm, ebhir labdho 'smi daivataḥ
upahâram vicinvadbhiḥ Çavaraiç Caṇḍikâ-kṛite. 402
vashṭabhya ca 'etair ânîtaḥ, prayuddhe 'ham vraṇârditaḥ,
Çavaṇâdhipater asya pârçvam Mâyâvaṭor iha. 403
atra labdho mayâ dvitra-mantri-yukto bhavân, prâbho;
tvat-prasâdâc ca jâtâ me nirvṛitiḥ sva-gṛihe yathâ. — 404
iti tena Guṇâkareṇa sakhyâ
nija-vṛittântam udîritam niçamya,
Çavareça-gṛiha-sthitaḥ sa bheje
paritosham paramam Mṛigâṅkadattaḥ. 405
samavekshya ca tasya saṅgare tâm
vraṇitasya 'ucita-pathya-dehacaryâm,
ahani calati, so 'parair vayasyaiḥ
samam utthâya nijâhnikam cakâra. 406
âsîc ca tatra 'atha Guṇâkaram tam
ullaṅghayan samprati tâny ahâni,
çeshân sakhîn prâptum asau Çaçâṅka-
vaty-âptaye ca 'Ujjayinîm yiyâsuḥ. 407

Taraṅga 73.

Tato rûḍha-vraṇa-svasthe jâte tasmin Guṇâkare,
çubhe 'hani tam âpṛicchya suhṛidam Çavarâdhipam 1
sudûram anvag âyâtam kâryâya kṛita-samvidam
sakhyâ Durgapiçâcena Mâtaṅga-patinâ yutam 2
Mâyâvaṭum sânucaram, sa Çaçâṅkavatî-kṛite
Mṛigâṅkadattas tat-pallyâḥ prâyâd Ujjayinîm prati. 3
gacchaṅç ca sa Çrutadhinâ tathâ Vimalabuddhinâ
Guṇâkareṇa ca samam saha-Bhîmaparâkramaḥ, 4
cinvann anyân sakhîṅs tasyâm Vindhyâṭavyâm, atha 'ekadâ
sâmâtyaḥ pathi sushvâpa râtrau kvâpi taros tale. 5
akasmâc ca prabuddhaḥ san yâvad utthâya vîkshate,
tâvad dadarça tatra 'ekam supta-stham mânusham param. 6
vivṛinoti mukham yâvat tasya, tâvat sva-mantriṇam
pratyabhijñâtavân prâptam Vicitrakatham atha tam. 7
so 'pi prabuddho dṛishṭvaiva tam Vicitrakathaḥ prabhum
Mṛigâṅkadattam sânandam jagrâha pâdayoḥ. 8

tenâpy âliṅgito 'kânḍa-darçanotphulla-cakshushâ,
tad-mantribhiç ca taiḥ sarvaiḥ prabuddhair abhyanandyata. 9
atha 'ukta-svasva-vṛittântaiḥ pṛishṭas tair akhilaiḥ kramât,
sa Vicitrakatho vaktuṃ sva-vṛittântaṃ pracakrame: — 10
Tadâ Pârâvatâkshasya çâpâd yushmâsv itas tataḥ
vibhrashṭeshv, aham ekâkî mohât tatra 'bhramaṃ ciram. 11
dûra-bhrânto 'paredyuç ca nashṭa-saṃjño 'ham âptavân
akasmâd aṭavî-prânte klânto divyaṃ mahat puram. 12
tatra divyaḥ puṃân eko divya-nârî-dvayânvitaḥ
mâm âçvâsitavân dṛishṭvâ snapitaṃ çîtalair jalaiḥ. 13
praveçya ca 'ntaḥ prâdâd me yatnâd divyaṃ sa bhojanam,
tato 'bhuṅkta svayaṃ, nâryâv abhuñjâtâṃ tato 'pi te. 14
bhuktetaraṃ ca tam ahaṃ viçrânto 'tra vyajijñapam:
«ko bhavân? kiṃ ca mâm evaṃ mumûrshuṃ trâtavân asi? 15
«mayâ hy avaçyaṃ tyaktavyaṃ çarîraṃ sva-prabhuṃ vinâ.»
ity uktvâ varṇitas tasmai sva-vṛittânto 'khilo mayâ. 16
tataç ca sa mahâtmâ mâṃ prîtimân evam abravît:
«Yaksho 'ham, ete mad-bhârye, tvaṃ ca prâpto 'dya me 'tithiḥ; 17
«yathâ-çakty atitheḥ pûjâ dharmo hi gṛihamedhinâm.
«mayâ 'rcito 'sy, ataḥ kiṃca prâṇân kasmâd mumukshasi? 18
»viyogo Nâga-çâpena kaṃcit kâlam ayaṃ hi vaḥ;
«avaçyaṃ kshîṇa-çâpânâṃ yushmâkaṃ syât samâgamaḥ. 19
«nirduḥkho nâma kaç ca 'tra saṃsâre, bhadra, jâyate?
«Yakshenâpi mayâ duḥkhaṃ yad dṛishṭaṃ, vacmi tac, çṛiṇu: 20

Asty asyâ vasudhâ-badhvâ mauli-mandana-mâlikâ
Trigartâ nâma nagarî sumano-guṇa-gumphitâ. 21
tasyâṃ dvija-yuvâ ko 'pi Pavitradhara ity abhût
dhanair daridraḥ, svajanair adaridraḥ kulâdibhiḥ. 22
sa vasan çrîmatâṃ madhye dvijo mânî vyacintayat:
«eshâm arthavatâṃ madhye vṛittastho 'pi na bhâmy aham, 23
«ekaḥ sat-kâvya-çabdânâm iva çabdo nirarthakaḥ;
«manasvî ca na çaknomi sevâṃ nâpi pratigraham. 24
«tad gatvâ kvacid ekânte Yakshiṇîṃ sâdhayâmy aham,
«asti mantropadeço hi tatra me guru-vaktrataḥ.» 25
iti saṃkalpya, vidhivad gatvâ 'raṇyâya Yakshiṇîm
bhâryâtve sâdhayâmâsa sa Pavitradharo dvijaḥ. 26
siddhayâ ca tayâ yuktaḥ Saudâminy-abhidhânayâ
tasthau ghora-himottîrṇo vitapî 'va madhu-çriyâ. 27
ekadâ taṃ sutotpattiṃ vinâ duḥkhita-cetasam
dṛishṭvâ sâ Yakshiṇî bhâryâ Pavitradharam abhyadhât: 28
«mâ, 'âryaputra, kṛithâç cintâṃ! sûnur utpatsyate hi nau,
«imaṃ ca, çṛiṇu, vṛittântam atra 'haṃ kathayâmi te: — 29
Asti dakshiṇa-dig-prânte prâvṛisho 'janmabhûr iva
pihitârka-ghana-çyâmâ tamâla-vana-vîthikâ. 30

tasyâm Pṛithûdaro nâma Yakṣho vasati viçrutaḥ,
tasya 'aham iyam ekaiva nâmnâ Saudâminî sutâ. 31
sâ snehâktena pitrâ 'aham nîyamânâ kulâdrishu
teshu teshu, sadâ 'akrîḍam divyopavana-bhûmishu. 32
ekadâ ca samam sakhyâ krîḍantî Kapiçabhruvâ,
adrâkṣham Aṭṭahâsâkhyam Kailâse Yaksha-putrakam. 33
so 'pi mâm sakhi-madhya-stho dṛishṭavân; atha tatkshaṇam
jâtâv âvâm kila 'anyonya-rûpâkṛishṭa-vilocanau. 34
tad dṛishṭvâ, tulya-saṃyogam avetya, 'âhûya ca 'atra tam
sadyo 'ṭṭahâsam, tâtena vivâho nau viniçcitaḥ. 35
sthâpite lagna-divase, tâto mâm anayad gṛiham,
Aṭṭahâso 'pi muditaḥ sâmitraḥ sa gṛihân agât. 36
anyedyuç ca vishaṇṇâ 'iva Kapiçabhrûḥ sakhî mama
âgât samîpam, pṛishṭâ ca kṛicchrâd evam abhâshata: 37
«anâkhyeyam api 'idam te kathayâmy apriyam, sakhi:
«adya 'âyântyâ mayâ dṛishṭaḥ so 'ṭṭahâso varas tava 38
«Citrasthalâkhye Himavat-sânûdyâne tvad-utsukaḥ.
»vinodayadbhiḥ sakhibhiḥ krîḍayâ Yaksharâṭ kṛitaḥ, 39
«bhrâtâ Dîptaçikhas tasya tat-putro Naḍakûvaraḥ
«kalpitas taiḥ, svayam te ca tasya sâcivyam âçrayan, 40
«evam kṛita-vinodam tam vayasyais tvat-priyam tadâ
«vyomnâ yadṛiçchayâ gacchann apaçyad Naḍakûvaraḥ. 41
«sa tam 'âhûya saṃkruddho Dhanâdhipa-suto 'çapat:
««bhṛityo bhûtvâ prabhor lîlâm abhivâñchasi yat, tataḥ, 42
««durmate, bhava martyas tvam! ûrdhvam icchann adho vraja!»»
«ity uktas tena vignas tam so 'ṭṭahâso vyajijñapat: 43
««autsukyam nudatâ, deva, mûrkheṇa 'evam mayâ kṛitam,
««na 'adhikârâbhimânena; tat kshamâm kuru me, prabho!»» 44
«ity ârtam tad-vacaḥ çrutvâ, praṇidhânât tathaiva tat
«buddhvâ, çâpânta-hetos tam so 'bravîd Naḍakûvaraḥ: 45
««yasyâm tvam utsukas, tasyâm Yakshiṇyâm mânusho bhavan
««janayitvâ 'anujam Dîptaçikham eva tam âtmajam, 46
««çâpâd vimukṭaḥ sva-padam tayâ patnyâ saha 'âpsyasi;
««bhrâtâ tu te suto bhûtvâ, kṛitvâ râjyam asau bhuvi, 47
««çâpâd mokshyata»», ity ukte tena Vitteça-sûnunâ,
«so 'ṭṭahâsas tiro bhûtaḥ kvâpi çâpa-prabhâvataḥ. 48
«tad dṛishṭvâ 'aham iha 'âyâtâ pârçvam te, sakhi, duḥkhitâ.»
ity uktâ 'aham tayâ sakhyâ duḥkhât kâm apy agâm daçâm. 49
âtmânam anuçocya 'atha, gatvâ pitror nivedya tat,
anaisham tam aham kâlam punaḥ-saṃgama-vâñchayâ. — 50
«so 'ṭṭahâsas tvam utpannaḥ, sâ ca 'aham militâv ubhau
«adya 'iha 'âvâm; tad evam nau janitaiva 'acirât sutaḥ.» 51
evam tayâ 'ûkto jñâninyâ Saudâminyâ praharshavân
abhûd utpanna-putrâsthaḥ sa Pavitradharo dvijaḥ. 52
kâlena tasya Yakshiṇyâm tasyâm sûnur ajâyata,
gṛiham cittam ca jâtena tayor yena prakâçitam. 53

dṛishṭvâ ca tasya putrasya sa Pavitradharo mukham,
sampede so 'ṭṭahâso 'tra Yaksho divyâkṛitiḥ kshaṇât, 54
uvâca Yakshiṇîm ca 'etâm: «priye, çâpo gataḥ sâ nau,
«jâtaḥ saiva 'Aṭṭahâso 'ham; ehi, yâvo nijâm gatim!» 55
ity uktavantam tam bhâryâ sâ 'avâdîc: «çiçur eva tê
«bhrâtâ çâpât sutî-bhûtaḥ katham syâd, iti cintyatâm!» 56
tac çrutvâ dhyânato vîkshya, so 'ṭṭahâso jagâda tâm:
«Devadarçana ity asti brâhmaṇo 'syâm puri, priye! 57
«paîcâgnes tasya ca 'anyau dvâv adhikâm jvalataḥ kshudhâ
«jaṭharâ 'gnî sabhâryasya daridrasya prâjâ-dhanaiḥ. 58
«dhana-putrârthinam tam ca tapasi sthitam ekadâ
«ârâdhayantam bhagavân Agniḥ svapne samâdiçat: 59
««auraso nâsti putras te, kṛitrimas tu bhavishyati,
««tad-vaçâd eva ca, brahman, dâridryam te nivartsyati.» 60
«ity Agny-âdeçato vipras tat-pratîksho 'dya saṃsthitaḥ;
«tasmai çiçur ayam deyo, bhavitavyam idam hi tat.» 61
ity uktvâ tâm priyâm, svarṇa-pûrṇa-kumbhopari sthitam
kṛitvâ ca tam, galâbaddha-divya-ratna-srajam çiçum 62
kshiptvâ tasya gṛihe râtrau prasuptasya dvijanmanaḥ.
sabhâryasya sabhâryaḥ svâm so 'ṭṭahâso yayau gatim. 63
so 'pi prabudhya vipro 'tra visphurad-ratna-bhâsuram
apaçyad bâla-candram tam sabhâryo Devadarçanaḥ. 64
«kim etad?» iti vismitya, hema-kumbham vilokya tam,
sa svapnâdeçam Âgneyam sasmâra ca nananda ca. 65
jagrâha bâlakam tam sa putram vidhi-samarpitam
dhanam ca tat, prabhâte ca vidadhe sa mahotsavam. 66
ekâdaçe ca divase tasya putrasya tatra saḥ
bâlasya svocitam nâma Çrîdarçana iti vyadhât. 67
tato mahâ-dhano bhûtvâ tasthau kratv-âdikâḥ kriyâḥ
kurvan bhogâṃc ca bhuñjânaḥ sa vipro Devadarçanaḥ. 68
so 'pi Çrîdarçanas tatra vṛiddhim prâptaḥ pitur gṛihe
prakarsham veda-vidyâsu prâpa 'astreshu ca vîryavân. 69
kâlena yauvanasthasya sa pitâ Devadarçanaḥ
tîrthayâtrâ-gatas tasya Prayâge praçamam yayau, 70
tad buddhvâ tasya mâtâpi pravishṭâ 'gnim; tataç ca saḥ
vyadhâc Çrîdarçanaḥ çocams tayoḥ çâstroditâḥ kriyâḥ. 71
çanaiç ca sa tanûbhûta-çoko 'kṛita-parigrahaḥ
dyûtakrîḍâ-prasakto 'bhûd daivât prâjño 'py abândhavaḥ. 72
acireṇa ca kâlena tasya kshîṇârtha-sampadaḥ
tena durvyasanena 'âsîd bhojane 'pi kadarthanâ. 73
ekadâ dyûtaçâlâyâm nirâhâra-sthitam tv aham,
açaknuvantam nirgantum lajjayâ 'anucitâmbaram, 74
anyair dattam abhuñjânam, duḥkhitam kitavaḥ sakhâ
kaçcid Mukharako nâma tam Çrîdarçanam abhyadhât: 75
«kim muhyasy? îdṛig eva 'idam dyûta-vyasana-pâtakam.
«açrî-kaṭâksha-pâtâḥ kim akshâ na viditâs tava? 76

«bâhuprâvaraṇaṃ çayyâ pâñçavaç catvaraṃ gṛiham
«bhâryâ 'avidhvaṣṭatâ: dhâtrâ kiṃ na tavâpi nirmitam? 77
«kiṃ tad na bhuñkshe? vidvân apy âtmânaṃ kim upekshase?
«jîvan hi dhîro 'bhimataṃ kiṃ nâma, na yad âpnuyât? 78
«tathâ ca citrâm atra 'etâṃ Bhûnandana-kathâṃ çṛiṇu: —
Asti 'iha 'âbharaṇaṃ bhûmeḥ Kaçmîra iti maṇḍalam, 79
dṛiçya-bhogaṃ vidhâya 'ekaṃ tridivaṃ sukṛitâṃ kṛite,
bhogya-bhogaṃ vidhâtâ yad dvitîyam iva nirmame; 80
«aham atra 'adhikâ!» «na, 'aham!» ity anyonyam iva 'îrshyayâ
prakṛishṭâbhyâṃ çritaṃ dvâbhyâṃ Sarasvatyâ Çriyâ ca yat; 81
«dharma-druhaḥ praveço 'tra Kaler mâ bhûd!» iti 'iva yat
sva-deha-pariveçena rakshyate Tuhinâdriṇâ; 82
«devatîrthamayâd dûram ito yâhi!» 'iti kalmasham
vîci-hastair nudanty eva bhûshitaṃ yad Vitastayâ; 83
yasmin sita-sudhâ-dhautâs tuṅgâḥ prâsâda-paṅktayaḥ
kurvanty âsanna-Himavat-pâda-çailâvalî-bhramam: 84
tatra varṇâçrama-guruḥ prajâṇanandana-candramâḥ
abhûd vidyâgama-budho nâmnâ Bhûnandano nṛipaḥ, 85
nakha-râji-niyukteshu vireje yasya vikramaḥ
kâminî-kuca-yugmeshu maṇḍaleshu ca vidvishâm; 86
yasya nîtimato 'py âsan prajâḥ çaçvad anîtayaḥ,
Kṛishṇaikâsakta-cittasyâpy akṛishṇa-rata-mânasâḥ. 87
sa jâtu râjâ dvâdaçyâṃ vidhivat pûjitâcyutaḥ
svapne kâm apy upâyântâm apaçyad Daitya-kanyakâm. 88
tayâ samprâpya saṃyogaṃ, prabuddho na dadarça tâm,
vyaktaṃ dadarça saṃbhoga-cihnam aṅge tu vismitaḥ. 89
«na 'ayaṃ svapnaḥ, sphuṭo hy esha saṃbhogas; tarkayâmy, aham
«vipralabdhas tayâ nûnaṃ nâryâ kim api divyayâ.» 90
ity avetya ca tac-cittas tathâ 'abhûd virahâturaḥ,
yathâ sa râja-kâryâṇi jahau sarvâṇy api kramât. 91
apaçyan prâpty-upâyaṃ ca tasyâḥ, so 'cintayad nṛipaḥ:
«Hareḥ prasâdât so 'bhûd me tathâ tat-saṃgama-kshaṇaḥ; 92
«ârâdhayâmi tat-prâptyai gatvâ 'ekânte taṃ eva tat,
«râjya-pâçaṃ vimucya 'imaṃ hâ! tad-viraha-nîrasam.» 93
iti saṃkalpya, saṃbodhya sacivân, anujâya saḥ
Sunandanâbhidhânâya râjyaṃ Bhûnandano dadau. 94
tyakta-râjyaç ça sa yayau pâda-nyâsodbhavaṃ Hareḥ
tîrthaṃ Kramasaro nâma Trivikrama-kṛitaṃ purâ, 95
yad adhyâsitam abhyarṇa-parvatâgra-niveçibhiḥ
çṛiṅgâkârais tribhir devair Brahma-Vishṇu-Maheçvaraiḥ; 96
yena Vishṇu-padena 'anyâ Kaçmîreshu Surâpagâ
sṛishṭâ ca 'Ikshuvatî nâma Vitastâ-matsarâd iva. 97
tatra 'âsît sa tapaḥ kurvan râjâ 'anya-rasa-niḥspṛihaḥ
klâmyan, navya-rasâkâṅkshî nidâgha iva câtakaḥ. 98
vyatîta-dvâdaçâbde ca tasmiṅs tatra tapaḥ-sthite,
âgât tena pathâ ko 'pi tapasvî jñâninâṃ varaḥ, 99

piṅgalâgrajaṭaç cîra-vâsâḥ çishya-gaṇânvitaḥ,
tat-tîrtha-çaila-çikharâd avatîrṇa iva 'Içvaraḥ. 100
sa taṃ dṛishṭvaiva râjânaṃ jâta-prîtir upetya ca,
prahvaḥ pṛishṭvâ ca vṛittântaṃ, dhyâtvâ kshaṇam iva 'bravît: 101
«râjan, sâ Daitya-kanyâ te priyâ Pâtâla-vâsinî;
«tad âçvasihi! tasyâs tvâm antikaṃ prâpayâmy aham: 102
«ahaṃ hi dâkshiṇâtyasya Yajuḥ-saṃjñasya yajvanaḥ
«putro Bhûrivasur nâma brâhmaṇo yoginâṃ guruḥ. 103
«so 'haṃ samkramita-jnânaḥ pitrâ, Pâtâla-çâstrataḥ
«çikshitvâ Hâṭakeçâna-mantra-tantra-vidhi-kramam, 104
«gatvâ Çrîparvate 'kârshaṃ Tryambakârâdhanaṃ tapaḥ;
«tena tushṭaç ca mâṃ tatra sâkshâd ity âdiçac Çivaḥ: 105
««gaccha! Daityâṅganâ-yukto bhuktvâ bhogân Rasâtale,
««mâm upaishyasy; upâyaṃ ca tat-prâptyai, çṛiṇu, vacmi te: 106
««santi bhûyânsi Pâtâla-vivarâṇy atra bhûtale,
««prakâçaṃ tv asti Kaçmîreshv ekaṃ Maya-kṛitaṃ mahat, 107
««yena praveçya guptâsu Dânavodyâna-bhûmishu
««Ushâ Bâṇa-sutâ kântam Aniruddhaṃ vyanodayat; 108
««Pradyumnaç ca tadâ putraṃ rakshituṃ taṃ vyadhatta yat
««prakaṭaṃ giri-çṛiṅgeṇa prakalpya dvâram ekataḥ, 109
««tad-dvâra-rakshâ-hetoç ca yatra Durgâṃ nyaveçayat
««ârâdhya sa stuti-çataiḥ Çârikâ-nâma-dhâriṇîm, 110
««yena Pradyumnaçikharaṃ Çârikâkûṭam ity api
««nâma-dvayena tat tatra sthânam adya 'bhidhîyate: 111
««gaccha tena vilâgryeṇa praviçya 'nucaraiḥ saha
««Pâtâlaṃ, mat-prasâdâc ca siddhis te 'tra bhavishyati.»» 112
«ity uktvâ 'antarhite deve, tat-prasâda-prabhâvataḥ
«utpannâkhila-vijñânaḥ Kaçmîrân âgato 'smy amûn. 113
«tad asmâbhiḥ samaṃ, râjan, Çârikâpîṭham ehi tat,
«yâvad ishṭâṅganâ-pârçvaṃ Pâtâlaṃ tvâṃ nayâmy aham.» 114
evam uktavatâ tena «tathâ!» 'iti sa tapasvinâ
samaṃ tac Çârikâpîṭhaṃ yayau Bhûnandano nṛipaḥ. 115
tatra snâtvâ Vitastâyâṃ, arcayitvâ Vinâyakam,
saṃpûjya Çârikâṃ devîṃ digbandhâdi-puraḥsaram, 116
vidhivat sarshapa-kshepâd varânugraha-çâlinâ
mahâ-tapasvinâ tena vivare prakaṭî-kṛite, 117
praviçya tenaiva samaṃ saçishyeṇa, sa bhûpatiḥ
jagâma Pâtâla-pathaṃ pañca 'hâni divâ-niçam. 118
shashṭhe 'hni sarve 'py uttîrya Gaṅgâṃ Pâtâla-vâhinîm,
bhûmau rajatamayyâṃ te divyam aikshanta kânanam, 119
'sthûla-praphulla-sauvarṇa-kamalâmoda-vâsitam,
divya-pravâla-karpûra-candanâguru-pâdapam. 120
tad-madhye sumahâbhogaṃ ratna-sopâna-sundaram
sauvarṇa-bhitti mâṇikya-stambha-saṃbhâra-bhâsuram 121
candrakântâçilâbaddha-viçâlâmala-sârakam
prahṛishṭâ dadṛiçuḥ prâṅçu Çaivam âyatanaṃ ca te. 122

tataç ca sa tapasvî tân sva-çishyâṅs tam ca bhûpatim
Bhûnandanam jñâni-varo jâtâçvâsân abhâshata: 123
«ayam sa devaḥ Pâtâla-nilayo Hâṭakeçvaraḥ
«gîyate trishu lokeshu; tad asau pûjyatâm!» iti. 124
tataḥ sarve 'pi te tais taiḥ pushpaiḥ Pâtâla-sambhavaiḥ
tad-Gaṅgâmbhaḥ-plutâḥ Çambhum pûjayâmâsur atra tam. 125
tat-pûjâ-kshaṇa-viçrântâ gatvâ prâpus tataç ca te
patat-pakva-phalam divyam ekam jambu-mahâdrumam. 126
tam prekshya sa tapasvî tân avocad: «na phalâni vaḥ
«bhakshyâṇy etasya, vighnam hi bhuktâny etâni kurvate.» 127
tac çrutvâpi cakhâda 'ekas tac-çishyas tat-phalam kshudhâ,
khâditvaiva ca sampede niçceshṭaḥ sthâvarâkṛitiḥ. 128
tatas tad-darçana-trâsa-parityakta-phala-spṛihaiḥ
sa tapasvî saha 'nyais taiḥ çishyair Bhûnandanânvitaḥ 129
kroça-mâtram atikramya, hema-prâkâram ucchritam
sadratna-racita-dvâram atra 'vasthitam aikshata. 130
tad-dvâra-pârçvayor lohamayâṅgâv ubhayor ubhau
praveça-rodhinau meshau dṛishṭvâ çriṅga-prahâriṇau, 131
hatvâ sapadi daṇḍena nyasta-mantreṇa mûrdhani,
vidrâvayâmâsa sa tau kvâpi vajra-hatâv iva. 132
tataḥ sa tena dvâreṇa tac-çishyâç ca nṛipaç ca saḥ
praviçya dadṛiçur divyân hema-ratnamayân gṛihân. 133
dvâri dvâri ca teshâm te dantadaṅshṭrotkaroṭkaṭân
gṛihîta-loha-musalân apaçyan dvâra-rakshiṇaḥ. 134
tataç ca 'upâviçan sarve tatra 'ekasya taros tale,
sa tapasvî tu dushṭa-ghnîm abadhnâd yoga-dhâraṇâm. 135
tad-dhâraṇâ-prabhâveṇa raudrâs te dvâra-rakshakâḥ
sarve 'pi sarva-dvârebhyaḥ palâyya 'adarçanam yayuḥ. 136
kshaṇâc ca tebhyo dvârebhyo divyâbharaṇa-vâsasaḥ
Daityakanyâ-parîvâra-vâranâryo viniryayuḥ. 137
tâḥ pṛithak pṛithag abhyetya tân sarvân â-tapasvinaḥ
praveçâya 'arthayâmâsur yathâ-svam svâminî-girâ. 138
«antaḥ pravishṭair yushmâbhir na 'ullaṅghyam sva-priyâ-vacaḥ!»
iti tân aparân uktvâ, sa tapasvî kṛitî tataḥ 139
katibhiç ca samaṃ tâbhiḥ praviçya vara-mandiram,
ekâm prâpa 'uttamâm Daitya-kanyâm bhogâṅç ca vâñchitân. 140
anye 'py ekaikaço 'nyâbhis tâbhis te divya-veçmasu
praveçitâ yayur Daityasutâ-sambhoga-pâtratâm. 141
râjâ Bhûnandanaḥ so 'pi nîto 'bhûd ekayâ tadâ
praçrayâṇatayâ tatra vahir maṇimayam gṛiham; 142
parîvâra-varastrîṇâm pratibimbaiḥ samantataḥ
sajîva-citra-vinyâsam iva yadratna-bhittishu; 143
yat sûkshma-mahânîlamaya-bhûbhâga-nirmitam
divaḥ pṛishṭham iva 'ârûḍham vimânam vijigîshayâ; 144
madâkula-lasad-râmam hṛidya-Pradyumna-vibhramam
yad Acyuta-prabhâvâḍhyam Vṛishṇînâm iva ketanam; 145

vàtâtapâsahaṃ pushpam api yatra na yoshitâm
vapushaḥ sukumàratve pràpnuyâd upamânatàm: 146
tatra pravishṭaḥ so 'paçyad divya-saṃgîta-nàdini
râjâ pràk svapna-dṛishṭàṃ tàṃ kàntâm Asura-kanyakàm, 147
yasyâḥ prakâçite kàntyà Pàtàle 'rkâdi-varjite,
ratnâdy-àloka-nirmàṇaṃ punaruktaṃ Prajàpateḥ. 148
tâṃ sa paçyann anirvâcya-rûpâṃ harshâçruṇâ, nṛipaḥ
anyâvalokana-malaṃ cakshushor dhautavân iva. 149
sâpi taṃ vîkshya râjendraṃ khyàpyamânâ 'ali-gîtibhiḥ
bàlâ Kumudinî nàma kam api pramadaṃ dadhau. 150
utthâya pâṇâv âdàya, «kleçito 'si mayâ», 'iti ca
bruvatî, sâdarà sâ tam upâveçayad âsane. 151
kshaṇa-màtraṃ ca viçrântaṃ snàtaṃ vastrâdy-alaṃkṛitam
sâ ninàya tam udyànam âpânàya 'Asurâṅganâ. 152
tatra tîra-tarûllambi-çava-rakta-vasâsavaiḥ
pûrṇâyâḥ sâ tate vâpyâs tena sâkam upâviçat. 153
tad-vasâsava-pûrṇaṃ ca pâtraṃ tasmai nṛipàya sâ
dadau pànàya, sa ca tad na jagràha jugupsitam. 154
«na te kshemaṃ bhaved etad asmat-pânaṃ nishedhataḥ»,
iti nirbandhatas tàṃ ca bruvâṇâṃ so 'bravîd nṛipaḥ: 155
«apeyaṃ niçcitaṃ naiva pâsyâmy etad, yad astv!» iti;
tataḥ sâ tasya tad mûrdhni pâtraṃ kshiptvâ 'nyato yayau. 156
sa ca kûṇita-netrâsyo râjâ 'nyasyâṃ jalântare
tac-ceṭikàbhir âdàya dîrghikâyâṃ nicikshipe. 157
kshipta eva ca tatkàlaṃ tasmin pûrva-tapovane
tîrthe Kramasarasy eva pràptam âtmânam aikshata. 158
paçyaṅç ca sahimaṃ tatra hasantam iva taṃ nagam,
vishaṇṇa-vismitodbhrânto vañcitaḥ sa vyacintayat: 159
«kva 'tad Daityasutodyânaṃ? kva 'ayaṃ Kramasaro-giriḥ?
«aho! kim idam âçcaryaṃ? kiṃ mâyâ? kiṃ mati-bhramaḥ? 160
«kim anyad vâ? dhruvaṃ tasyâ yad mayà 'ullaṅghitaṃ vacaḥ
«tapasvi-vàkyaṃ çrutvâpi, tasya 'idaṃ me vijṛimbhitam. 161
«na ca tad ninditaṃ pànaṃ, sâ mamaiva parîkshiṇî,
«mûrdhni cyutena pànena divyam eva 'asti saurabham. 162
«tat sarvathâpy abhavyànâṃ kṛitaḥ kleço mahàn api,
«na phalàya vidhis teshu tathâ vâmo hi vartate.» 163
ity evaṃ cintayann etya bhṛiṅgair Bhûnandano 'tra saḥ
aveshṭyata 'Asurasutâ-pâna-siktâṅga-gandhataḥ. 164
«kashṭam! ishṭa-phalo mâ bhûj, jâto 'nishṭa-phalas tu me
«parikleço 'lpa-sattvasya Vetâlotthâpanaṃ yathâ;» 165
iti tair daçyamânaç ca bhṛiṅgaiḥ, sa vimṛiçaṅs tadà
jâtodvego matiṃ cakre deha-tyâgâya bhûpatiḥ. 166
tàvac ca tena màrgeṇa ko 'pi daivât samâgataḥ
muniputraḥ kshitipatiṃ tathâ-bhûtaṃ dadarça tam. 167
so 'bhyupetya nivàrya 'âçu bhramaràn karuṇârdra-dhîḥ,
ṛishiḥ pṛishṭvâ ca vṛittântaṃ, nṛipam etam abhâshata: 168

«râjan, yâvad ayaṃ dehas, tâvad duḥkha-kshayaḥ kutaḥ?
«tad anudvegataḥ sâdhyaḥ purushârthaḥ sadâ budhaiḥ. 169
«yâvac ca na 'Acyuta-'Içâna-Viriñcishv ekatâ-matiḥ,
«bhedopâsana-jâs tâvad bhaṅgurâ eva siddhayaḥ. 170
«tad abheda-dhiyâ dhyâyan Brahma-Vishṇu-Maheçvarân,
«dhairyeṇa dvâdaça 'anyâni varshâṇi 'iha tapaḥ kuru! 171
«tataḥ prâpsyasi kântâṃ tâm ante ca siddhiṃ çâçvatîm.
«dehas tu tâvat siddhas te, paçya! 'ayaṃ divya-saurabhaḥ. 172
«samantraṃ ca gṛihâṇa 'idaṃ mama kṛishṇamṛigâjinam,
«kṛitâvagunṭhano yena bhramarair na 'iha bâdhyase.» 173
ity uktvâ 'ajina-mantrau sa tasmai dattvâ munir yayau;
«tathâ!» 'ity âtta-dhṛitiḥ so 'pi tîrthe tatra 'avasad nṛipaḥ. 174
dvâdaçâbdoshitaṃ taṃ ca tapasâ 'ârâdhiteçvaram
bhûpaṃ Kumudinî Daitya-kanyâ sâ svayam abhyagât. 175
tayâ sâkaṃ sa Pâtâlaṃ gatvâ dayitayâ ciram
râjâ Bhûnandano bhogân bhuñjânaḥ siddhim âptavân. — 176
«ity anudvega-çîlâ ye bhavyâ dhairyâvalambanâḥ,
«dûra-bhrashṭâm api nijâṃ bhûmiṃ saṃprâpnuvanti te. 177
«tvaṃ ced bhâvi-kalyâṇaḥ, Çrîdarçana, sulakshaṇaḥ,
«tad âhâraṃ vinâ 'âtmânaṃ kim udvegâd upekshase?» 178
ity ukto dyûtaçâlântaḥ sakhyâ Mukharakeṇa saḥ
tena Çrîdarçano râtrau nirâhâro jagâda tam: 179
«yathâ 'âttha tvaṃ, kulînaḥ san kiṃtv asyâṃ puri lajjayâ
«nirgantuṃ na vahiḥ çaknomi 'îdṛiço dyûta-durgataḥ. 180
«tad asyâm eva ced râtrau videça-gamanaṃ kvacit
«na nishedhasi me, mitra, tad âhâraṃ karomy aham.» 181
tac çrutvaiva «tathâ!» 'ity uktvâ tasmai Mukharako 'tha saḥ
ânîya bhojanaṃ prâdât, so 'pi tad bubhuje tadâ. 182
bhuktvaiva ca sa tenaiva saha Çrîdarçanas tataḥ
prâyât snehânuyâtena sakhyâ deçântaraṃ prati. 183
gacchantaṃ ca 'atra taṃ mârge Yakshau daivâd apaçyatâṃ
yadṛicchayâ gatau vyomnâ jananî-janakau niçi 184
Saudâminy-Aṭṭahâsau tau, yâbhyâṃ viprasya veçmani
sa Devadarçanasya 'atra jâta-mâtro nyadhîyata. 185
tau vijñâya tam âpannaṃ dyûta-vyasana-nirdhanam
videça-prasthitaṃ snehâd adṛiçyâv ûcatur divaḥ: 186
«bho Çrîdarçana! mâtrâ te Devadarçana-bhâryayâ
«bhûmâv âbharaṇâny antaḥ sthâpitâni sva-vâsake; 187
«tâni gatvâ gṛihîtvâ tvaṃ niçcitaṃ Mâlavaṃ vraja,
«nirjita-çrîr hi tatra 'asti Çrîsena iti bhûpatiḥ. 188
«sa ca dyûta-vipat-klishṭaḥ kumâratve bhṛiçaṃ yataḥ,
«atas tena kṛitaḥ sphîṭaḥ kitavânâṃ mahâ-maṭhaḥ; 189
«labhante kitavâs tatra vasanto 'bhîshṭa-bhojanaṃ.
«tad, vatsa, gaccha tatra tvaṃ! bhadraṃ tava bhavishyati.» 190
iti vâcaṃ divaḥ çrutvâ, gatvâ Çrîdarçano griham
bhuvaḥ khâtât samitras tâny âdatta 'âbharaṇâni saḥ. 191

tato hṛishṭaḥ samaṃ tena sakhyà Mukharakeṇa saḥ,
devatânugrahaṃ matvâ, pratasthe Mâlavaṃ prati. 192
gatvâ ca dûram adhvânaṃ tayâ râtryâ dinena ca
sâyaṃ sa Bahusasyâkhyaṃ grâmaṃ tena saha 'âptavân. 193
çrântaç ca tasya grâmasya nâtidûre suhṛit-sakhaḥ
upâviçat taḍâgasya tîre vimala-pâthasaḥ. 194
tatra tasmin kshaṇaṃ dhauta-pâde pîtâmbhasi sthite,
kâpy ananya-samâ rûpe kanyâ toyârtham âyayau, 195
nîlotpala-savarṇâṅgalekhâ Ratir iva 'ekakâ
Hara-dagdhasya Kâmasya dhûmena çyâmalî-kṛitâ. 196
sà taṃ Çrîdarçanaṃ dṛishṭvâ prema-nirbharayâ dṛiçà
upetya darçana-prîtaṃ savayasyam abhâshata: 197
«kutra 'âgatau, mahâbhâgau, yuvâm iha vipattaye?
«kim ajñânâj jvalaty agnau patitau sthaḥ pataṅgavat?» 198
tac çrutvâ 'ayam asaṃbhrântaḥ kanyâṃ Mukharako 'tra tâm
papraccha: «kâ tvaṃ? kiṃ ca 'etat tvayâ 'uktaṃ? kathyatâm!» iti. 199
tato 'bravît sâ: «saṃkshepâd vacmy etac, çṛiṇutaṃ yuvâm:
«asty agrahâraḥ sumahân Sughosho nâma viçrutaḥ. 200
«tatra 'abhût Padmagarbhâkhyo brâhmaṇo vedavittamaḥ,
«tasya 'uttama-kulâ bhâryâ nâmnâ Çaçikalâ 'abhavat. 201
«tasyâṃ ca tasya 'apatye dve jâte âstâṃ sujanmanaḥ,
«suto Mukharako nâma, Padmishṭhâ 'iti sutâpy aham. 202
«sa me Mukharako bhrâtâ dyûta-vyasana-viplutaḥ
«bâlo 'pi nirgatya gṛihât kvâpi deçântaraṃ gataḥ. 203
«tena çokena pañcatvaṃ prâptâyâṃ mama mâtari,
«mat-pitâ 'ubhaya-duḥkhârtas tyaktavân sa gṛihasthitim. 204
«ekâkî ca gṛihîtvâ mâṃ, taṃ gaveshayituṃ sutam
«bhrâmyann itas tataḥ prâpad imaṃ grâmaṃ vidher vaçât. 205
«iha ca 'asti mahân grâme cauraç caura-camûpatiḥ
«Vasubhûtir iti khyâto brâhmaṇo nâma-mâtratah. 206
«tena 'iha prâpya pâpena sabhṛityena pitur mama
«tasya prâṇâḥ suvarṇaṃ ca çarîrântargataṃ hṛitam. 207
«ahaṃ ca tena nîtvaiva gṛihaṃ vandî-kṛitâ satî,
«Subhûti-nâmne putrâya pradâtuṃ parikalpitâ. 208
«sa ca 'asya putro mushituṃ sârthaṃ kvâpi gataḥ sthitaḥ,
«na 'âyâty adyâpi; mat-puṇyaiḥ pramâṇaṃ me 'dhunâ vidhiḥ. 209
«tad esha cauro dṛishṭvâ vâṃ kuryâd atyâhitaṃ dhruvam;
«vimucyethe yathâ 'etasmâd, upâyaṃ kurutaṃ tathâ.» 210
evam uktavatîṃ jâta-pratyabhijñas tadaiva tâm
kanyâṃ kaṇṭhe samâlambya rudan Mukharako 'bhyadhât: 211
«hâ Padmishṭhe! sa esho 'haṃ bhrâtâ Mukharakas tava,
«bandhu-drohî, bhaginike, mandabhâgyo hato 'smi hâ!» 212
tac çrutvâ sâpi Padmishṭhâ vignâ dṛishṭe 'graje tathâ
kṛipayaiva 'akhilair duḥkhaiḥ parivavre javâd iva. 213
tatas tau pitarâv ârtyâ çocantau bhrâtarâv ubhau
Çrîdarçanaḥ samâçvâsya kâloçitam abhâshata: 214

«çokasya 'avasaro na 'ayaṃ, rakshyo hy âtmaiva sâṃpratam,
«tyaktvâpy artham, tataḥ kâryâ caurasya 'asya pratikriyâ.» 215
evaṃ Çrîdarçanena 'ukte, duḥkham saṃhṛitya dhairyataḥ,
kartavya-saṃvidam cakrus te trayo 'pi parasparam. 216
tataḥ Çrîdarçano mândyaṃ vidhâya 'âsîd nipatya saḥ
tîre tasya taḍâgasya kṛiçaḥ pûrvair abhojanaiḥ, 217
pâdau tasya gṛihîtvâ tu tasthau Mukharako rudan,
Padmishṭhâ ca yayau tasya pârçvaṃ caurapater drutam, 218
abravîc ca: «taḍâgânte mandaḥ ko 'py âgataḥ sthitaḥ
«pânthas, tasya dvitîyaç ca tatra 'âste paricârakaḥ.» 219
tac çrutvaiva sa cauro 'tra bhṛityâṅç caurân visṛishṭavân;
te gatvâ tau tathâ-rûpau dṛishṭvâ, Mukharakaṃ tayoḥ 220
apṛicchan: «tasya kiṃ, bhadra, kṛite rodishi yad bhṛiçam?»
etac çrutvâ kṛitârtis tâṅç caurân Mukharako 'bravît: 221
«agrajo brâhmaṇo 'yaṃ me tîrthayâtrâ-pravâsitaḥ
«rogârtakrântaḥ çanair bhrâmyann iha prâpto 'dya mat-sakhaḥ. 222
«prâpta eva ca niçceshṭî-bhûto mâm ayam uktavân:
««uttishṭha, vatsa, me darbha-saṃstaraṃ satvaraṃ kuru! 223
««brâhmaṇaṃ kaṃcid asmâc ca grâmâd guṇinam ânaya!
««tasmai dadâmi sarvasvaṃ, na 'adya jîvâmy ahaṃ niçi.»» 224
«ity ukto 'ham anena 'iha videçe, 'staṃgate ravau,
«kartavya-mûḍho duḥkhârto rodanaṃ çaraṇaṃ çritaḥ. 225
«tad yûyaṃ brâhmaṇaṃ kaṃcid asya 'ânayata jîvataḥ,
«yâvad dadâty ayaṃ tasmai sva-hastena yad asti nau. 226
«esha hy adya dhruvaṃ râtrau na bhavishyaty, ahaṃ ca tat
«duḥkhaṃ soḍhuṃ na çakshyâmi, çvaḥ pravekshyâmi pâvakam. 227
«tad asmad-arthanâm etâṃ kurudhvaṃ, yat kṛipâlavaḥ
«militâ yûyam asmâkam iha 'akâraṇa-bândhavâḥ.» 228
tac çrutvâ jâta-karuṇâç caurâ gatvâ tathaiva tat
uktvâ taṃ Vasubhûtiṃ te svâminaṃ punar abruvan: 229
«tad âgaccha! gṛihâṇa tvaṃ svayaṃ tasmât prayacchataḥ
«pratigraheṇa viprât tad dhanaṃ, grâhyaṃ nipâtya yat.» 230
ity ukto Vasubhûtis tair avâdîd: «esha kaḥ kramaḥ?
«anipâtya dhanâdânam asmâkam anayaḥ paraḥ, 231
«kurvîta niçcitaṃ doshaṃ hṛita-svo hy anipâtitaḥ.»
ity uktavantaṃ taṃ pâpaṃ bhṛityâḥ pratyûcur atra te: 232
«kâ 'iyaṃ çaṅkâ? kva haraṇaṃ? kva mumûrshor pratigrahaḥ?
«prâtar vâ tau hanishyâmo dvijau, jîvishyato yadi. 233
«anyathâ tu vṛithâ-brahmahatyâ-pâpena kiṃ phalam?»
çrutvâ 'etat, pratipede sa Vasubhûtis «tathâ!» 'iti tat, 234
agât pratigrahârthaṃ ca naktaṃ Çrîdarçanântikam;
Çrîdarçano 'py avacchâdya kiṃcit, kiṃcid dadau ca saḥ 235
mâtr-âbharaṇam etasmai, kṛitvâ grastâksharâṃ giram.
tataḥ kṛitârthaç cauro 'sau sânugo 'pi gṛihân yayau. 236
atha supteshu caureshu râtrau Çrîdarçanasya sâ
Padmishṭhâ 'upâyayau tasya pârçvaṃ Mukharakasya ca. 237

tatas trayo 'pi te tûrṇaṃ mantrayitvâ yayus tataḥ
pathâ caura-vihîṇena Mâlavaṃ prati taṃ punaḥ. 238
tayâ râtryâ ca te dûraṃ gatvâ, prâpur mahâṭavîm
nityaṃ kaṇṭakitâṃ, bhrâmyat-kṛishṇasâramṛigekshaṇâm, 239
çushyat-tanu-latâṃ, târa-cîra-cîtkâra-nâdinîm,
unnadad-vyâghra-siṅhâdi-prâṇibhyo bibhyatîm iva. 240
tasyâṃ ca gacchatâṃ teshâṃ, kleçaṃ dṛishṭvâ 'khilaṃ dinam,
kṛipayâ 'iva 'upasaṃhṛitya bhâsam astaṃ yayau raviḥ. 241
tataḥ çrântâḥ kshudhârtâs te vṛiksha-mûlam upâçritâḥ
pradoshe 'gner iva jvâlâṃ dadṛiçus tatra dûrataḥ. 242
«grâmo 'yam atra jâtu syât? tad gatvâ 'âlokayâmy aham;»
ity uktvâ 'anusaran jvâlâṃ so 'tha Çrîdarçano yayau. 243
prâpto 'tra vîkshate yâvat, tâvad ratnamayaṃ gṛiham
sa dadarça mahat, tâṃ ca tasya jvâlâm iva prabhâm. 244
tad-antar divya-rûpâṃ ca Yakshiṇîṃ bahubhir vṛitâm
viparîtâṅghribhir Yakshair âke kara-vilocanaiḥ. 245
vividhaṃ ca 'anna-pânaṃ tair âhṛitaṃ tatra vîkshya saḥ,
upetya 'atithi-bhâgaṃ taṃ vîro 'yâcata Yakshiṇîm. 246
sattva-tushṭâ ca sâ tasmai yathârthitam adâpayat
annam âtma-tṛitîyasya saṃtṛiptyai tasya vâri ca. 247
tad gṛihîtvâ tad-âdishṭa-Yaksha-skandhâdhiropitam
âyayau sa tayoḥ pârçvaṃ Padmishṭhâ-svavayasyayoḥ. 248
visṛijya Yakshaṃ, bubhuje tâbhyâṃ saha ca tatra saḥ
tad annaṃ vividhaṃ divyaṃ, papau çîtâccham ambu ca. 249
tataḥ sattva-prabhâvâḍhyaṃ devâṅçaṃ taṃ avetya saḥ,
âtmano dhanyatâṃ vâñchaṅs tushṭo Mukharako 'bhyadhât: 250
«tvaṃ tâvat ko 'pi devâṅçaḥ, Padmishṭhâ 'iyaṃ ca mat-svasâ
«lokaika-sundarî: tat te dattâ 'eshâ 'adya mayâ 'ucitâ.» 251
tac çrutvâ suhṛidaṃ taṃ sânandaḥ Çrîdarçano 'bravît:
«mayâ 'abhinanditam idaṃ tvad-vâkyaṃ pûrva-kâṅkshitam, 252
«etâṃ tu pariṇeshyâmi sthânaṃ prâpya yathâ-vidhi.»
ity ûcivân sa tau ca 'ubhau hṛishṭas tâm anayad niçâm. 253
prâtaç ca prasthitâḥ sarve tataḥ prâpuḥ krameṇa te
nagaraṃ Mâlaveṇdrasya tasya Çrîsena-bhûpateḥ. 254
tatra praviviçus te 'tha sadyaḥ çrântâgatâ gṛiham
viçrânti-hetoḥ kasyâçcid vṛiddhâyâ dvija-yoshitaḥ. 255
tatra taiç ca prasaṅgokta-nija-vṛittânta-nâmabhiḥ
vignâ 'iva dṛishṭâ pṛishṭâ sâ vṛiddhâ yoshid uvâca tân: 256
«'ahaṃ Yaçasvatî nâma râjasevopajîvinaḥ
«bhâryâ Satyavratâkhyasya viprasya 'iha 'amalânvayâ. 257
«mṛite bhartary, aputrâyâs tasyâ me vṛittaye 'munâ
«taj-jîvana-caturbhâgo râjñâ datto dayâlunâ. 258
«adya ca 'esha mahâ-puṇyo viçva-vyayakaro 'pi san
«gṛihîto râja-çaçabhṛid vaidyâsâdhyena yakshmaṇâ. 259
«mantrâç ca 'oshadhayaç ca 'asmin kramante naiva tad-vidâm,
«ekena tu pratijñâtam asya 'agre mantra-vâdinâ: 260

««yadi vîraḥ sahâyo me tâdṛig bhavati ko 'pi, tat
««Vetâla-sâdhanena 'ahaṃ rujaṃ hanyâm imâṃ dhruvaṃ.»» 261
«tato hate 'pi paṭahe yadâ prâpto na tâdṛiçaḥ
«vîraḥ ko 'pi, tadâ râjâ sacivân evam âdiçat: 262
««kitavânâṃ kṛite yo 'yam iha khyâto mahâ-maṭhaḥ,
«««âgantuko 'tra kitavo vîraç cintyaḥ sa kaçcana. 263
«««kitavâ nirapekshâ hi dâra-bandhujanojjhitâḥ
«««nirbhayâ vṛiksha-mûlâdi-çâyino yogino yathâ.»» 264
«iti râjñâ samâdishṭair mantribhis tad-maṭhâdhipaḥ
«tathaiva 'ukto vicinute vîram âgantukaṃ sadâ. 265
«yûyaṃ ca kitavâs; tvaṃ ca tasmin karmaṇi cet kshamaḥ,
«tad nayâmy aham eva 'adya tvâṃ, Çrîdarçana, taṃ maṭham. 266
«satkâraṃ prâpnuyâs tvaṃ ca râjato, mama ca tvayâ
«kṛitâ bhaved upakṛitir, duḥkhaṃ prâṇântakṛid hi me.» 267
evam uktavatîṃ tâṃ ca vṛiddhâṃ Çrîdarçano 'bravît:
«vâdhaṃ! çakto 'smi tat kartuṃ, tat tûrṇaṃ naya mâṃ maṭham!» 268
etac çrutvâ sa-Padmishṭhaṃ sâ taṃ Mukharakâṇvitam
nîtvâ vṛiddhâ maṭhe tatra maṭhâdhipatim abhyadhât: 269
«brâhmaṇo dyûtakâro 'yaṃ râjârthe mantra-vâdinaḥ
«tasya sâhâyake çakto vîro deçântarâgataḥ.» 270
tac çrutvâ maṭhapaḥ pṛishṭvâ taṃ «tathâ!» 'ity eva vâdinam
Çrîdarçanaṃ sa satkṛitya, ninâya 'âçu nṛipântikam. 271
tatra ca 'âveditas tena, râjânaṃ sa dadarça tam
Çrîdarçanaḥ pâṇḍu-kṛiçaṃ çaçâṅkam iva pârvaṇam. 272
râjâpi praṇataṃ bhavyaṃ upavishṭaṃ vilokya tam
âkâra-tushṭaḥ Çrîseno jâtâçvâso jagâda saḥ: 273
«tvad-yatnâd esha me rogaḥ çântim eshyati niçcitam,
«etat tvad-darçana-dhvasta-pîḍâ vakti hi me tanuḥ. 274
«tat kurushva 'atra sâhâyyam!» ity ukte tena bhûbhujâ,
«deva, kiṃ nâma vastv etad?» iti Çrîdarçano 'bravît. 275
atha 'ânâyya sa taṃ râjâ mantra-vâdinam abhyadhât:
«ayaṃ vîraḥ sahâyas te; yat tvayâ 'uktaṃ, kurushva tat!» 276
tac çrutvâ mantra-vâdî taṃ Çrîdarçanam uvâca saḥ:
«Vetâlâhvâna-sâhâyye samartho, bhadra, ced asi, 277
«tat tvaṃ kṛishṇa-caturdaçyâm adyaiva 'asyâṃ niçâgame
«iha çmaçânam âgaccher antikaṃ mama siddhaye.» 278
ity uktvâ sa tato 'yâsît tapasvî mantra-sâdhakaḥ,
Çrîdarçano 'py agacchat taṃ maṭham âmantrya bhûpatim. 279
tatra Padmishṭhayâ sârdhaṃ bhuktvâ Mukharakeṇa ca,
ekaḥ kṛipâṇa-bhṛid râtrau çmaçânaṃ taj jagâma saḥ 280
bhûri-Bhûtâkulaṃ çûnyam açivaṃ ninadac-çivam
gâḍhândhakâram, âlokaṃ kam apy upacitaṃ dadhat. 281
tatra 'âspade viruddhânâṃ bhrântvâ vîro dadarça saḥ
Çrîdarçano madhyabhâga-sthitaṃ taṃ mantra-sâdhakam, 282
bhasmânulipta-sarvâṅgaṃ dhṛita-keçopavîtakam
preta-vastra-kṛitoshṇîsham saṃvîtâsita-vâsakam. 283

upetya 'âveditâtmâ ca sa tam Çrîdarçanas tataḥ
âbaddha-kakshyaḥ papraccha: «brûhi, kim karavâṇi te?» 284
«gaccha, 'ardha-kroça-mâtre 'sti paçcimâyâm ito diçi
«citâgni-tâpa-nirdagdha-pallavaḥ çiṅçapâ-taruḥ; 285
«tasya sthitaḥ çavo mûle, tam akshatam iha 'ânaya!»
iti so 'pi tam âha sma sâdhako hṛishṭa-mânasaḥ. 286
tatas «tathâ!» 'iti sa gatas tatra Çrîdarçano drutam,
anyena nîyamânam tam kenâpi çavam aikshata. 287
dhâvitvâ tasya ca skandhâc cakarsha tam amuñcataḥ,
«muñca! dâhyam kva me mitram nayasy etam?» iti bruvan. 288
tataḥ so 'pi dvitîyo 'tra tam Çrîdarçanam abravît:
«na mokshyâmi, mama hy esha mitram; ko 'sya bhavân?» iti. 289
evam tayor ubhayataḥ skandhayoḥ karshatoḥ, çavaḥ
Vetâlânupravishṭaḥ sann amuñcad bhairavam ravam. 290
tena trasto dvitîyaḥ sa hṛit-sphoṭena vyapadyata;
Çrîdarçanaç cacâla 'atha gṛihîtvaiva tam çavam. 291
tâvac ca 'atra dvitîyaḥ sa mṛito 'py utthâya pûrushaḥ
Vetâlâdhishṭhito rundhañç tam Çrîdarçanam uktavân: 292
«tishṭha! skandhârpitam kṛitvâ mitram me, mâ sma gâ!» iti.
tataḥ sa Bhûtâvishṭam tam matvâ Çrîdarçano 'bhyadhât: 293
«kim pramâṇam tava 'etasya mitratve? mitram esha me.»
tâc çrutvâ so 'paro 'vâdît: «pramâṇam ayam eva nau.» 294
Çrîdarçanas tato 'vocad: «mitram svam tarhi vaktv asau!»
tatas tat-skandha-vartî san sa-Vetâlaḥ çavo 'bravît: 295
«aham evam bruve: mahyam âhâram yaḥ prayacchati
«kshudhitâya, sa me mitram, svecchaṃ nayatu mâm ca saḥ.» 296
etac çrutvâ sa-Vetâlo dvitîyaḥ so 'vadac çavaḥ:
«mama nâsty; asya ced asti, tad âhâram dadâtu te!» 297
tac çrutvâ, «'aham dadâmi!» 'iti vadan yâvat tam eva saḥ
Çrîdarçano nijâṅsa-stha-Vetâlâhâra-siddhaye 298
hanti khaḍgena, tâvat sa hanyamânaḥ sva-siddhitaḥ
antardadhe dvitîyo 'tra sa-Vetâlaḥ çavas tadâ. 299
atha Çrîdarçanam tam sa Vetâlo 'ṅsa-sthito 'bravît:
«pratipannam idânîm me bhojanam dîyatâm!» iti. 300
tato yadâ na lebhe 'nyad mâṅsam Çrîdarçano 'tra saḥ
bhojanâya, tadâ tasmai svam utkṛitya 'asinâ dadau. 301
tena tushṭaḥ sa Vetâlas tam evam avadat tadâ:
«prîto 'smi te, mahâ-sattva! dehas te 'stv ayam akshataḥ! 302
«naya mâm adhunâ! kâryam tavaiva 'idam hi setsyati;
«sa sâdhakas tapasvî tu svalpa-sattvo vinaṅkshyati.» 303
ity uktas tena, bhûtvaiva sa svasthâṅgas, tadaiva tam
nîtvâ Çrîdarçanas tasmai sâdhakâya samarpayat. 304
sa ca 'abhinandya sampûjya rakta-mâlyânulepanaiḥ,
narâsthi-cûrṇa-likhite koṇa-nyastâçra-kumbhake 305
mahâtaila-jvalad-dîpe maṇḍale vipulântare
Vetâlam tam tadâ 'uttânam âtta-preta-tanum vyadhât. 306

vakshaḥsthaloḍpavishṭaç ca tasya 'âsya-kuhare 'tha saḥ
narâsthi-sruk-sruva-karo homaṃ kartuṃ pracakrame. 307
kshaṇâc ca tasya Vetâlasya 'âsyâj jvâlâ 'udabhût tathâ,
yathâ sa sâdhakas trâsâd utthâya 'apâsarat tataḥ. 308
sattva-cyutaṃ ca taṃ srasta-sruk-sravaṃ paridhâvya saḥ
Vetâlo vyâtta-vadanaḥ sâṅgopâṅgâṃ nigîrṇavân. 309
tad dṛishṭvâ khaḍgam udyamya yâvac Çrîdarçanaḥ sa tam
abhidhâvati, tâvat sa Vetâlas tam abhâshata: 310
«bho Çrîdarçana! dhairyeṇa tushṭo 'smy evaṃ-vidhena te;
«tat sarshapân gṛihâṇa tvam imân mad-mukha-saṃbhavân! 311
«ebhiḥ çiro-nibaddhaiç ca pâṇi-sthaiç ca 'esha bhûpatiḥ
«nivṛitta-yakshma-doshârtis sadya eva bhavishyati; 312
«tvaṃ ca 'acireṇa sarvasyâḥ pṛithvyâ râjâ bhavishyasi.»
iti tad-vacanaṃ çrutvâ taṃ sa Çrîdarçano 'bhyadhât: 313
«sâdhakena vinâ 'etena tatra yâsyâmy ahaṃ katham?
««anena sa hataḥ svârtha-lobhâd»», iti vaded nṛipaḥ.» 314
evaṃ Çrîdarçanena 'ukto Vetâlaḥ sa jagâda tam:
«vacmi te pratyayaṃ, yena çuddhis tava bhavishyati: 315
«imaṃ mṛitaṃ mad-nigîrṇam iha 'asyaiva çavasya hi
«udaraṃ pâṭayitvâ tvam antaḥ-sthaṃ darçayishyasi.» 316
ity uktvâ sa yayau kvâpi Vetâlo 'rpita-sarshapaḥ,
nirgatyaiva çavât tasmâc; çavaḥ so 'py apatad bhuvi. 317
svîkṛitya sarshapân, so 'pi gatvâ Çrîdarçanas tataḥ
sahâyâdhyushite tasmin maṭhe râtriṃ ninâya tâm. 318
prage râjño 'ntikaṃ gatvâ, râtri-vṛittaṃ nivedya tat,
mantribhyo 'darçayad nîtvâ sâdhakaṃ taṃ çavoḍare. 319
tato babandha râjñas tân pâṇau mûrdhni ca sarshapân,
tena so 'bhûd nṛipo nashṭa-niḥçesha-vyâdhi-nirvṛitaḥ. 320
atha tushṭaḥ sa nṛipatiḥ Çrîsenaḥ prâṇa-dâyinam
anapatyaḥ sutatvena taṃ Çrîdarçanam agrahît, 321
abhyashiñcac ca taṃ vîraṃ yauvarâjye tadaiva saḥ;
uptaṃ sukṛita-vîjaṃ hi sukshetreshu mahâ-phalam. 322
tataḥ Çrîdarçanaḥ çrîmân upayeme sa tatra tâm
Padmishṭhâṃ pûrva-sevârthaṃ Lakshmîm iva samâgatâm. 323
tayâ samaṃ ca bhuñjâno bhogân Mukharakeṇa ca
tad-bhrâtrâ, so 'tha tatra 'âsît pṛithvîṃ vîro 'nupâlayan. 324
ekadâ jaladhes tîrât prâpya ratna-Vinâyakam
Upendraçaktir ânîya dadau tasmai mahâ-baṇik. 325
tam anarghyaṃ samâlokya, yuvarâjaḥ sa bhaktitaḥ
tatra pratishṭhâpitavân vibhavena 'atibhûyasâ. 326
dadau grâma-sahasraṃ ca nitya-bhogâya tatra saḥ,
yâtrotsavaṃ ca vidadhe militâkhila-Mâlavam. 327
nṛitta-vâditra-gîtaiç ca tatra sâtiçayair niçi
paritushṭo Gaṇân evaṃ âdideça Gaṇeçvaraḥ: 328
«mat-prasâdâd ayaṃ bhâvî samrâṭ Çrîdarçano bhuvi;
«tad iha 'asty âparâmbhodhau Haṅsadvîpam iti çrutam. 329

«dvîpe tatra 'sti ca kshmâbhṛid Anaṅgodaya-saṃjñitaḥ,
«Anaṅgamañjarî 'ity asti strîratnaṃ tasya ca 'âtmajâ. 330
«mad-bhaktâ sâ ca kanyâ mâm arcitvâ yâcate sadâ:
««sarva-pṛithvîçvaraṃ dehi patiṃ me, bhagavann!»» iti. 331
«ataḥ Çrîdarçanena 'etâṃ patyâ saṃyojayâmy aham,
«ubhayor etayor evaṃ dattaṃ bhakti-phalaṃ bhavet. 332
«tasmâc Çrîdarçanas tatra nîtvâ yushmâbhir, etayoḥ
«anyonya-darçanaṃ yuktyâ saṃpâdya, 'ânîyatâṃ dhruvaṃ! 333
«saṃyogas tu çanaiḥ samyak-krameṇa bhavitâ tayoḥ,
«adyaiva tu sa nâsty eva, bhavitavyaṃ hi tat tathâ. 334
«kiṃca 'evaṃ baṇijo 'py asya pratimâ-prâpakasya me
«Upendraçakter asty eva vihitâ pratyupakriyâ.» 335
evaṃ Gaṇeçena 'âdishṭâ Gaṇâ râtrau tadaiva tam
suptaṃ Çrîdarçanaṃ ninyur Haṅsadvîpaṃ sva-siddhitaḥ. 336
tatra ca 'Anaṅgamañjaryâs taṃ praveçyaiva vâsake,
suptâyâḥ çayane tasyâ râjaputryâ nyaveçayan. 337
prabuddhaḥ sa kshaṇât tatra jvalad-ratna-pradîpake
dyotamâna-vitânâdi-nânârghya-mahâ-maṇau 338
râjâvartopala-çyâma-tale sad-vâsaveçmani
paryaṅkaçayane dhauta-sita-paṭṭottara-chade 339
çayânâṃ amṛitasyanda-sundara-prasara-dyutim,
sarvataḥ prasphurat-târa-târâvali-manorame 340
gagane dhavalâmbhoda-çakalotsaṅga-vartinîm
çarac-çaçabhṛito mûrtim iva, 'ânanda-karîṃ dṛiçoḥ 341
Çrîdarçanas tâṃ sahasâ dadarça 'Anaṅgamañjarîm.
hṛishṭa-vismita-vibhrântaç cintayâmâsa tatkshaṇam: 342
«kva suptaḥ, kva prabuddho 'smi? kim idaṃ? kâ 'iyam aṅganâ?
«svapno dhruvam asau, so 'pi varam astv ayam îdṛiçaḥ; 343
«prabodhya tad imâṃ tâvat paçyâmi», 'iti vivicya saḥ
nudati sma çanair aṅse pâninâ 'Anaṅgamañjarîm. 344
sâpi tasya kara-sparçâd indor iva kumudvatî
vyâlola-netra-bhramarâ prabodhaṃ prâpa tatkshaṇam. 345
dṛishṭvâ ca taṃ kshaṇaṃ dadhyau: «ko 'yaṃ divyâkṛitir bhavet?
«dushpraveçe pravishṭo 'tra devo nûnam asâv», iti. 346
utthâya ca 'etaṃ papraccha saṃbhrama-praçrayâkulâ:
«kas tvaṃ? kasmât kathaṃ ca 'iha pravishṭo 'sy? ucyatâm!» iti. 347
tataḥ Çrîdarçanena 'ukte svodante, sâpy avocata
tat-pṛishṭâ sundarî tasmai deça-nâmânvayân nijân. 348
sotkâv anyonya-saṃtyakta-svapna-bhrântî tataç ca tau
bhûshaṇânâṃ vinimayaṃ cakratur niçcayâptaye. 349
atha 'ubhâv api gândharva-vivâhotsuka-cetasau
te Gaṇâ mohayitvâ tau ninyur nidrâ-vaçaṃ tadâ. 350
jâta-nidraṃ gṛihîtvâ ca taṃ tu Çrîdarçanaṃ tataḥ,
sva-gṛihaṃ prâpayâmâsus te daivâprâpta-vâñchitam. 351
tatra 'apagata-nidraḥ sa dhâmni Çrîdarçano nije
sthitaḥ, stry-âbharaṇair yuktaṃ dṛishṭvâ 'âtmânaṃ vyacintayat: 352

«aho! kim etat? kva nu sâ Haṁsadvîpeçvarâtmajâ?
«kva tad vâsagṛiham divyam? kva 'aham punar ihaiva tu? 353
«na ca svapnaḥ sa; yat pânau tadîyâbharaṇâni me
«tishṭhanty etâni, tad nûnam vilâsaḥ ko 'py ayam vidheḥ.» 354
ity-âdi cintayan patnyâ pṛishṭaḥ supta-prabuddhayâ
Padmishṭhayâ dhîryamâṇaḥ sâdhvyâ, tâm so 'nayad niçâm. 355
prâtaç ca sarvam râjñe 'pi Çrîsenâya tad abravît
Anaṅgamañjarî-nâma-cihnitâbharaṇâṇvitaḥ. 356
râjâpi tat-priyaishî sa Haṁsadvîpam gaveshayan
mârgam dattvâpi paṭaham na 'upalebhe kutaçcana. 357
tataḥ Çrîdarçanas tatra sa vinâ 'Anaṅgamañjarîm
âsît smara-jvarâkrântaḥ sarva-bhoga-parâṅmukhaḥ. 358
na 'âhâram çraddadhe 'paçyann âhâram tad-alaṁkṛitîḥ,
svâpam jahâv apaçyaṁs tu svâpam tad-mukha-paṅkajam. 359
atrântare ca sâ tatra Haṁsadvîpe nṛipâtmajâ
tûrya-çabdaiḥ prabubudhe prabhâte 'naṅgamañjarî. 360
smṛitvâ tad râtri-vṛittam sâ, dṛishṭvâ ca 'alaṁkṛitâm tanum
Çrîdarçanâlaṁkaraṇaiç cintâm autsukyato yayau: 361
«svapna-bhrânti-harair datta-premabhir durlabhe jane
«ebhir âbharaṇair nîtâsmy aho jîvita-saṁçayam!» 362
ity-âdi cintayantîm tâm purushâbharaṇair yutâm
pitâ 'Anaṅgodayo 'kasmât praviçya 'atra vyalokayat. 363
vâsasâ 'âchâditâṅgîm ca lajjayâ 'avanatâm tataḥ
papraccha 'utsaṅgam âropya tâm sa râjâ 'ativatsalaḥ: 364
«kim ayam, putri, pum-veçaḥ? kim trapâ ca 'îdṛiçî? vada!
«mâ kṛithâ mayy aviçvâsam, baddhâḥ prâṇâ hi me tvayi.» 365
ity-âdibhiḥ priyâlâpais tena maṇdîkṛita-trapâ
pitrâ, çanais tam vṛittântam kṛitsnam tasmai çaçaṁsa sâ. 366
tataḥ so 'syâḥ pitâ râjâ tad amânusha-gocaram
indrajâlam iva 'avetya, yayau kartavya-saṁçayam. 367
gatvaiva tac ca papraccha suprîtam siddha-yoginam
mahâvrata-dharam Brahmasomam nâma tapasvinam. 368
sa vîkshya praṇidhânena nṛipam tam tâpaso 'bhyadhât:
«Mâlavât satyam âninye Gaṇaiḥ Çrîdarçano nṛipaḥ; 369
«Gaṇeçvaraḥ prasanno hi tvat-putryâs tasya ca 'ubhayoḥ.
«tat-prasâdâc ca râjâ sa sârvabhaumo bhavishyati. 370
«tac çlâghanîyo duhitus tava bhartâ sa tâdṛiçaḥ.»
ity ukto jñâninâ tena prâhvo râjâ jagâda tam: 371
«kva Mâlavaḥ? kva, bhagavan, Haṁsadvîpo mahân ayam?
«panthâ durgaç ca, kâryam ca na 'idam kâlântara-kshamam. 372
«tat prasâda-paro nityam tvam eva 'atra gatir mama.»
iti râjñâ sa vijñaptas tapasvî bhakta-vatsalaḥ, 373
«esho 'ham sâdhayâmy etad», ity uktvâ 'antardadhe tataḥ,
kshaṇâc ca Mâlavam prâpa puram Çrîsena-bhûbhṛitaḥ. 374
tatra tasmin praviçyaiva Çrîdarçana-vinirmite
devâgâre Gaṇâdhîçam praṇamya 'upaviveça saḥ. 375

«namo 'stu tubhyaṃ nakshatra-mâlâ-maṇḍita-mûrdhane
«Sumeru-çikharâbhâya kalyâṇamaya-mûrtaye! 376
«naumi nṛityotsavotkshipta-saralâbhraṃlihaṃ tava
«karaṃ tribhuvanâgâra-dhâraṇa-stambha-saṃnibham. 377
«nidhânaṃ sarva-siddhînâṃ, Vighnântaka, namâmy aham
«pṛithulodara-kumbhaṃ te pannagâbharaṇaṃ vapuḥ;» 378
iti tatra sa yâvac ca Gaṇeçaṃ stauti tâpasaḥ,
tâvat tat-pratimâṇetuḥ putras tasya baṇikpateḥ 379
Upendraçakter uddâma-ciroṇmâda-viçṛiṅkhalaḥ
bhrâmyan Mahendraçakty-âkhyo viveça 'traiva daivataḥ. 380
abhyadhâvad grahîtuṃ ca tam eva sa tapasvinam,
tataḥ sa pâṇinâ tatra tapasvî tam atâḍayat. 381
sa tena nyasta-mantreṇa pâṇinâ tasya tâḍitaḥ
çântoṇmâdas tadaiva 'bhût svastha-buddhir baṇik-sutaḥ. 382
jâta-lajjaç ca sa tato nirgatyaiva digambaraḥ
hastâchâdita-kaupîno jagâma sva-gṛihaṃ prati. 383
tatkâlaṃ lokato buddhvâ, sametya 'ânanda-nirbharaḥ
Upendraçaktiḥ sa pitâ tam anaishîd nijaṃ gṛiham. 384
tatra taṃ snapayitvâ ca kṛitvâ vastrâdy-alaṃkṛitam,
tad-yuktas tâpasaṃ taṃ sa Brahmasomam upâyayau. 385
upânayac ca bahv asmai dhanaṃ putra-pradâyine,
sa tu tad naiva jagrâha tâpaso divya-siddhi-bhṛit. 386
atrântare ca tad buddhvâ, tam upâgât tapasvinam
Çrîdarçanânvito bhaktyâ Çrîsena-nṛipatiḥ svayam. 387
praṇipatya stutiṃ kṛitvâ, taṃ sa râjâ vyajijñapat:
«saṃpannâ baṇijas tâvat putra-svâsthyâd upakriyâ 388
«yushmad-âgamanâd asya; tad mamâpi tathâ kuru,
«yathâ Çrîdarçanasya 'sya mat-sûnoḥ kuçalaṃ bhavet.» 389
iti tena 'arthito râjñâ tâpasaḥ so 'bravîd hasan:
«râjan, kim asya caurasya karomy aham abhîpsitam, 390
«yo râjaputryâ hṛidayaṃ mushitvâ 'âbharaṇâni ca
«râtrâv Anaṅgamañjaryâ Haṅsadvîpâd iha 'âgataḥ? 391
«tathâpi tvad-vacaḥ kâryaṃ mayâ;» 'ity uktvâ prakoshṭhataḥ
Çrîdarçanaṃ tam âdâya tâpaso 'ntardadhe 'tha saḥ. 392
sa prâpya Haṅsadvîpaṃ ca râjño 'naṅgodayasya tam
prâveçayad râjadhânîṃ tat-sutâbharaṇair yutam. 393
so 'py abhyanandat taṃ râjâ prâptaṃ Çrîdarçanaṃ tadâ,
hṛishṭaḥ pûrvaṃ tam abhyarcya pâda-namras tapasvinam. 394
dadau ca tâṃ sutâṃ tasmai puṇyâhe 'naṅgamañjarîm
Çrîdarçanâya ratnaugha-mâlinîṃ vasudhâm iva. 395
tayâ badhvâ sametaṃ ca taṃ sa jâmâtaraṃ punaḥ
Mâlavaṃ prâpayâmâsa çaktyâ tasya tapasvinaḥ. 396
tatra prâptaç ca sa tataḥ kântâ-dvitaya-saṃgataḥ
Çrîdarçanaḥ sukhaṃ tasthau hṛishṭa-râjâbhinanditaḥ. 397
kâlena tasmin Çrîsene râjñi lokântaraṃ gate,
tad-râjyaṃ prâpya, pṛithivîṃ kṛitsnâṃ vîro jigâya saḥ. 398

samâsâdita-sâmrâjyaḥ sa tayor bhâryayor dvayoḥ
Padmishṭhâ-'Anaṅgamañjaryos tanayau dvâv ajîjanat; 399
ekaṃ tayoḥ Padmasenaṃ nâmnâ ṣa kṛitavân nṛipaḥ,
Anaṅgasenam aparaṃ; vṛiddhiṃ tau ca 'atra nîtavân. 400
yâti kâle ca devîbhyâṃ saha so 'bhyantare sthitaḥ
Çrîdarçano 'çriṇod râjâ viprasya 'âkranditaṃ vahiḥ. 401
praveçya taṃ ca papraccha vipram âkranda-kâraṇam;
tataḥ sa darçitodvego vipras tam idam abravît: 402
«yo 'bhûd dîpta-çikho 'gnir, so 'ṭṭahâsa-mucâ 'dhunâ
«sa-jyotir-dhûma-lekho 'pi kâlameghena nâçitaḥ.» 403
ity uktvâ dṛishṭa-nashṭo 'bhûd brâhmaṇaḥ so 'tra tatkshaṇam.
«kiṃ etad uktam etena? kva gataç 'ca?» 'iti vismayât 404
yâvat sa râjâ brûte ca, tâvad devyâv açaṅkitam
dhârâçruṇâ rudantyau te tasya pañcatvam âpatuḥ. 405
tad dṛishṭvâ 'açani-pâtograṃ sahasâ sa mahîpatiḥ,
«hâ hâ! kim idam?» ity ârtyâ vilapann apatad bhuvi. 406
patitaṃ ca tam âdâya pârçvagâ ninyur anyataḥ,
devyoç ca vahni-saṅskâraṃ nîtvâ Mukharako vyadhât. 407
labdha-saṃjño 'nuçocya 'tha bhârye te suciraṃ nṛipaḥ,
tayor nirvartayâmâsa sa snehâd aurdhvadehikam. 408
vâshpa-durdina-baddhândhakâraṃ nîtvâ ca vâsaram,
dvâbhyâṃ vibhajya putrâbhyâṃ pṛithvî-râjyaṃ dadau dvidhâ. 409
tato nirgatya nagarât, prakṛitîr anupâtinîḥ
nivartya, jâta-vairâgyaḥ çiçriye tapase vanam. 410
phala-mûlâçanas tatra vasan, jâtu yadṛicchayâ
bhraman so 'ntikam ekasya prâpa nyagrodha-çâkhinaḥ. 411
tatra prâptam akasmât taṃ, nirgatyaiva 'taros, tataḥ
ûcatur divya-rûpe dve phala-mûla-kare striyau: 412
«râjann, ehi! gṛihâṇa 'etâny adya phala-mûlâni nau!»
tac çrutvâ so 'bravîd: «brûtaṃ tâvad me, ke yuvâm?» iti. 413
tatas te divya-nâryau tam ûcatus: «tarhi nau gṛiham
«ehi! praviçya tatra 'etad vakshyâvas te yathâtatham.» 414
tac çrutvâ sa «tathâ!» 'ity uktvâ, tâbhyâṃ Çrîdarçanaḥ saha
pravishṭo 'tra dadarça 'antar divyaṃ hemamayaṃ puram. 415
viçrântas tatra divyâni bhuktavâṅç ca phalâni saḥ
nârîbhyâṃ jagade tâbhyâm: «idânîṃ, nṛipate, çṛiṇu: — 416
Âsît Kamalagarbhâkhyaḥ Pratishṭhâne purâ dvijaḥ;
tasya 'abhûtâṃ ca bhârye dve, ekâ Pathyâ, 'Abalâ 'aparâ. 417
jarâkrântâç ca kâlena te bhâryâ-patayas trayaḥ
paryante viviçur vahniṃ saha 'anyonyânurâginaḥ. 418
«bhâryâpatitvaṃ sarvasmin bhûyâj janmani naḥ, prabho!»
iti prârthyata tasmiṅç ca kâle tair analâd Haraḥ. 419
tataḥ Kamalagarbho 'sau Yaksha-yonâv ajâyatâ
Pradîptâkshasya Yakshasya putro Dîptaçikhâbhidhaḥ 420
kanîyân Aṭṭahâsasya bhrâtâ tîvra-tapo-balât.
tad bhârye api te Pathyâ-'Abale Yaksha-pateḥ sute 421

Dhûmaketv-abhidhânasya jajâte Yaksha-kanyake,
Jyotirlekhâbhidhânâ 'ekâ, Dhûmalekhâ 'iti ca 'aparâ. 422
kâlena ca bhaginyau te kanyake prâpta-yauvane
bhartr-artham tapase gatvâ 'aranye 'toshayatâm Haram. 423
sa tushṭo darçanam dattvâ devas te dve samâdiçat:
«samam eva praviçya 'agnim, yuvâbhyâm pûrva-janmani 424
«yena sâkam vritam bhâryâpatitvam sarva-janmasu,
«sa vâm Yaksho 'ṭṭahâsasya bhrâtâ Dîptaçikhâbhidhaḥ 425
«jâtaḥ; sa svâmi-çâpena punar martyatvam âgataḥ
«jâtaḥ Çrîdarçano nâma; tad yuvâm api gacchatam! 426
«bhavetam martyaloke 'sya bhârye; çâpa-kshaye punaḥ
«yûyam ca bhâryâ-patayo Yakshâḥ sarve bhavishyatha.» 427
iti Gaurîpater vâkyâd ubhe te Yaksha-kanyake
Padmishṭhâ-'Anangamañjaryâv ajâyetâm bhuvas tale. 428
Çrîdarçanasya bhâryâtvam prâpte satyau ca 'te cirât
etya tena 'Aṭṭahâsena yuktyâ brâhmaṇa-rûpiṇâ 429
çlishṭoktyâ smârite daivâj jâtim nâmâny udîryatâ;
tena te tâm tanum tyaktvâ Yakshiṇîtvam upâgate. — 430
«te dârâṅs tvam ime viddhi, bhavân Dîptaçikhaç ca saḥ;»
ity ukta eva tâbhyâm tâm jâtim Çrîdarçano smaran 431
sampannaç ca tataḥ sadyo Yaksho Dîptaçikho 'tra saḥ,
prâptaç ca tâbhyâm bhâryâbhyâm samyogam vidhivat punaḥ. 432

«tad imam viddhi mâm Yakshaṃ, Vicitrakatha! te ime
«Jyotirlekhâm tathâ Dhûmalekhâm jânîhi me priye! 433
«tad evam mâdriçâm devayaṅçajânâm api 'îdriçam
«sukha-duḥkham bhavet kâmam; mânushâṇâm tu kâ kathâ? 434
«yushmâkam ca 'aciràd, vatsa, bhavishyati samâgamaḥ
«bhartrâ Mṛigâṅkadattena; mâ vishâdam ataḥ kṛithâḥ! 435
«aham ca 'iha tava 'âtithya-hetor âsthâm, idam hi me
«bhaumam dhâma; tad âssva 'iha! karishye 'bhimatam tava. 436
«tato yâsyâmi Kailâsam sva-dhâma;» 'iti nijâm kathâm
uktvâ sa Yaksho mâm tatra kamcit kâlam upâcarat. 437
adya yushmân iha prâptân jñâtvâ râtrau, sa sanmatiḥ
suptânâm madhye suptam ânîya mâm vyadhât. 438
tato dṛishṭo 'smi yushmâbhir, yûyam prâptâ mayâpi ca. —
«ity esha yushmad-viçleshe vṛittânto, deva, mâmakaḥ.» 439
iti nija-sacivâd niçamya tasmâd
niçi sa Vicitrakathâd yathârtha-nâmnaḥ,
sukham abhajad atîva râjaputraḥ
samam aparaiḥ sacivair Mṛigâṅkadattaḥ. 440
nîtvâ 'atra râtrim aṭavî-bhuvi, Nâga-çâpa-
viçleshitâmilita-çesha-sakhîn vicinvan,
abhy-Ujjayiny udacalac ca Çaçâṅkavatyâ
lâbhâya so 'rpita-matiḥ saha tair vayasyaiḥ. 441

Taraṅga 74.

Tatas taiḥ sacivair yuktaḥ kramâc Çrutadhi-pañcamaiḥ
Mṛigâṅkadattas tasyâṃ sa gacchan Vindhyâṭavî-bhuvi, 1
saṃprâpa saphala-snigdha-taru-châyâ-manoramam
ekaṃ kânanam acchâcha-svâdu-çîta-jalâçayam. 2
tatra snâtaḥ sasacivo bhukta-nânâ-phalaç ca saḥ
ekadeçe latâ-channe samâlâpam iva 'çṛiṇot. 3
gatvâ dadâti yâvac ca dṛishṭiṃ tatra latântare,
tâvad dadarça tatra 'antar mahântaṃ vara-vâraṇam 4
âçvâsayantaṃ purushaṃ pathi çrântam atakshusham
kareṇa 'upâhṛitais toyaiḥ phalaiḥ karṇânilais tathâ; 5
«kaccit kiṃcit samâçvasto bhavân?» iti ca taṃ muhuḥ
sâdhu-mânushavat prîtyâ vadantaṃ vyaktayâ girâ. 6
taṃ dṛishṭvâ sa sakhîn prâha râjaputraḥ savismayaḥ:
«paçyata! kva gajo vanyaḥ, kva 'âcâro mânushocitaḥ? 7
«avâçyam ko 'py ayaṃ hetoḥ kuto 'py evaṃ iha sthitaḥ.
«ayaṃ Pracaṇḍaçakteç ca sakhyuḥ susadṛiçaḥ pumân, 8
«kiṃtv andha esha; tat kshipraṃ paçyâma», iti tân sakhîn
uktvâ, Mṛigâṅkadatto 'tra tasthau çṛiṇvann alakshitaḥ. 9
tâvat sa taṃ samâçvastam andhaṃ papraccha vâraṇaḥ:
«kas tvaṃ? katham iha 'âyato 'sy andhaḥ san? kathyatâm!» iti. 10
tataḥ so 'pi jagâda 'etam pumân andho 'gajottamam:
«asti 'iha 'Amaradattâkhyo râjâ 'Ayodhyâ-purî-patiḥ; 11
«Mṛigâṅkadatta ity asti tasya 'uttama-guṇaḥ sutaḥ;
«tasya Pracaṇḍaçakty-âkhyo bhṛityo 'haṃ çubha-janmanaḥ. 12
«sa râjaputraḥ kenâpi kâraṇena sva-deçataḥ
«pitrâ nirvâsito 'smâbhiḥ sahâyair daçabhir yutaḥ. 13
«te Çaçâṅkavatî-hetor vayam Ujjayinîṃ tataḥ
«prasthitâ Nâga-çâpena sarve 'tavyâṃ viyojitâḥ. 14
«ahaṃ ca 'andhatvam âyâtas tac-çâpena, paribhraman
«ihâ prâpto yathâlabdha-phala-mûla-jalâçanaḥ. 15
«çvabhrâdi-pâta-nâçanair mṛityur ishṭatamo 'pi me
«anubhâvayatâ kleçaṃ na datto 'vata vedhasâ! 16
«jâne tv adya yathâ çântaṃ kshud-duḥkhaṃ tvat-prasâdataḥ,
«tathâ 'ândhyam api me çâmyet kim api, tvaṃ hi daivatam.» 17
ity ukte tena, saṃjâta-niçcayo harsha-çokayoḥ
Mṛigâṅkadatto madhya-sthaḥ sacivâṅs tân abhâshata: 18
«Pracaṇḍaçaktir eva 'ayaṃ kashṭâm etâṃ daçâṃ gataḥ.
«na ca 'esha saṃbhâvayitum yukto nas tvarayâ 'adhunâ; 19

«netropakâram asya 'esha dvipaḥ kurvîta jâtucit,
«asmân dṛishṭvâ tv asau naçyet; drashṭavyo 'tas tad atra naḥ.» 20
ity uktvâ sânugaḥ çṛiṇvaṅs tasthau râjasuto 'tra saḥ.
Pracaṇḍaçaktiç ca tataḥ taṃ sa papraccha vâraṇam: 21
«idânîṃ brûhi vṛittântaṃ, mahâtman, mama: ko bhavân?
«kâ 'eshâ te gajatâ vâk ca samadasyâpi nirmadâ?» 22
tad âkarṇya sa niḥçvasya gajendras tam abhâshata:
«çṛiṇv, imaṃ nija-vṛittântam âd mûlât kathayâmi te: 23

Nagaryâm Ekalavyâyâṃ purâ Çrutadharâbhidhaḥ
râjâ 'abhût, tasya ca 'abhûtâṃ sutau dvau bhâryayor dvayoḥ. 24
tayoḥ Çîladharaṃ nâma jyeshṭhaṃ, tasmin divaṃ gate,
râjyât Satyadharo nâma kanîyân niravâsayat. 25
so 'tha Çîladharo gatvâ tena 'âmarsheṇa Çaṅkaram
ârâdhya, tapasâ tushṭât tasmâd varam ayâcata: 26
«bhûyâsaṃ, deva, Gandharvo, yena 'ambara-caro bhavan
«taṃ Satyadhara-dâyâdaṃ hanyâm eva 'avahelayâ!» 27
tac çrutvâ bhagavân evaṃ Çambhur âdiçati sma tam:
«etat te bhâvi, kiṃtv adya sa çatrus te mṛitaḥ svayam. 28
«janishyate ca Râḍhâyâṃ punar Ugrabhaṭasya saḥ
«nṛipasya putraḥ Samarabhaṭo nâma pitṛi-priyaḥ. 29
«tvaṃ ca Bhîmabhaṭo nâma tasya dvaimâturo 'grajaḥ
«bhrâtâ janishyase, taṃ ca hatvâ râjyaṃ karishyasi. 30
«sâmarsheṇa tvayâ ca 'etad yatas taptaṃ tapas, tataḥ
«muni-çâpât pada-bhrashṭo vanyo hastî bhavishyasi 31
«jâtismaro vyakta-vâk ca; bhavân âçvâsayishyati
«yadâ 'avasannam atithiṃ, sva-vṛittântaṃ ca vakshyati, 32
«tadâ gajatvâd nirmukto Gandharvas tvaṃ bhavishyasi,
«upakâraç ca tasyâpi bhavishyaty atithes tadâ.» 33
ity âdiçya tiro-bhûte Çarve, Çîladharo 'tra saḥ
dṛishṭvâ cira-tapaḥ-kshîṇâṃ Gaṅgâyâṃ tanum akshipat. 34
atrântare kathâ-saṃdhau pûrvoddishṭasya bhûpateḥ
tasya 'Ugrabhaṭa-saṃjñasya, Râḍhâyâṃ puri tulyayâ 35
Manoramâkhyayâ devyâ samaṃ nivasataḥ sukham,
pârçvaṃ deçântarâd âgâl Lâsako nâma nartakaḥ. 36
sa ca nâṭya-prayogaṃ taṃ râjñe tasmây adarçayat,
Daityânâṃ Hariṇâ yatra hṛitaṃ strî-rûpiṇâ 'amṛitam. 37
tatra ca 'Amṛitikâ-bhûmau nṛityantîṃ nartakasya saḥ
dadarça tanayâṃ tasya nâmnâ Lâsavatîṃ nṛipaḥ. 38
tasyâḥ sa rûpaṃ dṛishṭvaiva viçva-kshobhita-Dânavam
satyâmṛitâyâ iva tad, râjâ kâma-vaçaṃ yayau. 39
nṛittânte ca dhanaṃ bhûri tat-pitre pravitîrya saḥ
prâveçayat tâṃ tatkâlaṃ kanyâm antaḥpuraṃ svakam. 40
tatas tayâ sa nartakyâ vihitodvâhayâ saha
Lâsavatyâ nṛipas tasthau tad-mukhâsakta-locanaḥ. 41

ekadâ sa Yajuḥsvâmi-saṃjñaṃ prâha purohitam:
«putro nâsti 'iha me, tat tvaṃ putreshṭiṃ mama kurv!» iti. 42
tatas «tathâ!» 'iti vidhivat tâm ishṭiṃ tasya bhûpâteḥ
purohitaḥ sa vidadhe vidvadbhir brâhmaṇaiḥ saha. 43
prâçayad mantra-pûtaṃ ca taṃ devîṃ tâṃ Manoramâm
bhâgam agryaṃ caror jyeshṭhâṃ sa, pûrvârâdhitas tayâ; 44
çeshaṃ tasyai dvitîyasyai Lâsavatyai dadau ca saḥ.
tataç ca tau tayoḥ Çîladhara-Satyadharâv ubhau 45
ubhayor udare râjñyoḥ pûrvoktau saṃbabhûvatuḥ.
prâpte ca samaye tatra devî tasya mahîpateḥ 46
Manoramâ prasûte sma putraṃ kalyâṇa-lakshaṇam.
«esha Bhîmabhaṭo nâma jâtaḥ khyâtayaçâ nṛipaḥ;» 47
ity uccacâra tatkâlaṃ suspashṭâ bhâratî divaḥ.
tato 'nyedyuḥ prasushuve sâpi Lâsavatî sutam. 48
pitâ ca taṃ sa Samarabhaṭaṃ nâmnâ 'akarod nṛipaḥ.
atha tau kṛita-saṅskârâv avardhetâṃ kramâc çiçû. 49
jyeshṭho Bhîmabhaṭas taṃ tu kanishṭham ajayad guṇaiḥ,
tat-saṃgharsheṇa ca 'anyonyaṃ tayor vairam avardhata. 50
ekadâ bâhunâ bâhuyuddha-kelau samatsaraḥ
hanti sma kaṇṭhe Samarabhaṭo Bhîmabhaṭaṃ haṭhât. 51
tato Bhîmabhaṭaḥ krodhâd bhujâbhyâṃ pariveshṭya taṃ,
nyadhâd utkshipya Samarabhaṭaṃ ca jhaṭiti kshitau. 52
sa tena 'abhihato gâḍhaṃ sarva-dvârair asṛig vaman,
samutthâpya 'antikaṃ mâtur nîto 'bhûd nija-sevakaiḥ. 53
sâ taṃ dṛishṭvâ ca buddhvâ ca vṛittântaṃ, sneha-kâtarâ
tasya mûrdhani mûrdhânam âsajya, prârudad bhṛiçam. 54
tâvad râjñâ pravishṭena tad dṛishṭvâ 'âkula-cetasâ,
«kim etad?» iti pṛishṭâ sâ Lâsavaty evam abravît: 55
«iyaṃ Bhîmabhaṭena 'asya kṛitâ 'avasthâ sutasya me;
«sadâ ca 'abhibhavaty enaṃ, na ca 'ahaṃ, deva, vacmi te; 56
«idaṃ dṛishṭvâ tu jâne 'haṃ: tavaiva syâc çivaṃ katham
«tasminn evaṃ-vidhe putre? vicârayatu vâ bhavân.» 57
evaṃ tayâ 'uktaḥ priyayâ sa tam Ugrabhaṭo nṛipaḥ
kruddho Bhîmabhaṭaṃ svâtma-saṃnikarshâd nyavârayat. 58
hṛita-vṛittiṃ ca kṛitvâ 'enaṃ, râjaputra-çatam vyadhât
rakshârthaṃ tasya Samarabhaṭasya sapariccadam. 59
svâdhînaṃ ca 'akarot tasya bhâṇḍâgâraṃ kanîyasaḥ,
taṃ tu Bhîmabhaṭaṃ jyeshṭhaṃ sarva-hâram apâkarot. 60
tato mâtâ tam âhûya sâ vakti sma Manoramâ:
«nartakî-râginâ tâvat pitrâ tvaṃ parivarjitaḥ; 61
«tad mâtâmaha-çâlâṃ tvaṃ gaccha Pâṭaliputrakam!
«tatra mâtâmahaḥ svaṃ te râjyaṃ dâsyaty aputrakaḥ. 62
«iha tvâṃ ca 'esha Samarabhaṭo hanyâd ripur balî.»
iti mâtur vacaḥ çrutvâ tâṃ sa Bhîmabhaṭo 'bravît: 63
«kshatriyaḥ san na deçaṃ svaṃ tyakshyâmi klîvavad bhayât.
«dhîrâ bhava, 'amba! kaḥ çakto varâko mâṃ prabâdhitum?» 64

ity uktavantaṃ taṃ mâtâ sâ 'bravît: «tarhi bhûyasaḥ
«sahâyân kuru rakshârthaṃ madîyais tvaṃ dhanair!» iti. 65
tato Bhîmabhaṭo 'vâdîd: «etad, amba, na çobhate;
«evaṃ hi satyaṃ tâtasya prâtipakshyaṃ kṛitaṃ bhavet. 66
«tad me tvad-âçishaiva syât kalyâṇaṃ; nirvṛitâ bhava!»
ity âçvâsya sa tâṃ Bhîmabhaṭo niragamat tataḥ. 67
tâvac ca tatra buddhvâ tat, paurâḥ sarve 'py acintayan:
«anaucityaṃ paraṃ râjñâ kṛitaṃ Bhîmabhaṭasya tu! 68
«naiva 'sya râjyaṃ Samarabhaṭo hartuṃ pragalbhate;
«tad esha pûrva-sevâyâḥ kâlo Bhîmabhaṭasya naḥ.» 69
iti niçcitya guptaṃ te paurâ Bhîmabhaṭaṃ dhanaiḥ
tathâ 'apriṇan, yathâ so 'tra tasthau bhṛityaiḥ samaṃ sukhî. 70
kanishṭhaḥ sa tu tasya 'âsîd badham eva nirûpayan,
pituḥ paricchada-kṛitaḥ parikalpya tad âçayam. 71
tâvac ca Çaṅkhadattâkhyo 'viprah çûro yuvâ dhanî
dvayor vayasyaḥ Samarabhaṭam etya taṃ abravît: 72
«bhrâtrâ vairaṃ na yuktaṃ te! na 'esha dharmo, na ca tvayâ
«jyâyân sa bâdhituṃ çakyaḥ, syâd akîrtiḥ paraṃ tava.» 73
iti bruvann adhikshipya sa tena nirabhartsyata;
hitopadeço mûrkhasya kopâyaiva, na çântaye. 74
tatas tat-kopato gatvâ dhîras tad-vijigîshayâ
Çaṅkhadatto vyadhâd eka-sakhyaṃ Bhîmabhaṭena saḥ. 75
atha 'atra Maṇidattâkhyaḥ ko 'pi deçântarâgataḥ
ânîtavân açvaratnam ekam atyuttamaṃ baṇik 76
çaçâṅka-dhavalaṃ, çuddha-çaṅkhâdi-çravya-nisvanam,
dugdhâbdher iva kallola-jâlam ucchalad-utthitam, 77
rocamânaiḥ samâyuktaṃ, cûḍâmaṇy-aṅgadâdibhiḥ
Gandharva-kula-saṃbhûti-saṃsiddhair iva bhûshitam. 78
âkhyâtaṃ Çaṅkhadattena taṃ ca gatvâ hayottamam
krîṇâti sma dhanair Bhîmabhaṭas tasmâd baṇigvarât. 79
tatkshaṇaṃ ca 'atra Samarabhaṭo buddhvâ tad, etya saḥ
mûlyena dviguṇena 'açvaṃ baṇijo mârgati sma tam. 80
paratantrî-kṛitaṃ taṃ ca tasmai na 'adâd baṇig yadâ,
tadâ so 'çvaṃ balâd netuṃ taṃ prâvartata matsarât. 81
tena 'ubhayos tayo râjaputrayoḥ, çastra-pâṇishu
bhṛityeshu dhâviteshv atra, samabhûd yuddham uddhatam. 82
tatra Bhîmabhaṭoccaṇḍa-dordaṇḍa-nihatânugaḥ,
tyaktvâ hayaṃ, sa Samarabhaṭo 'bhajyata tad-bhayât. 83
bhajyamânaṃ ca dhâvitvâ, keçeshv âkṛishya prishṭhataḥ,
nihanti Çaṅkhadattas taṃ yâvad manyu-bharâkulaḥ, 84
tâvad Bhîmabhaṭaḥ paçcâd upetya 'enaṃ nyavârayat,
«âstâṃ samprati! tâtasya duḥkhaṃ evaṃ bhaved», iti. 85
tataḥ sa Çaṅkhadattena mukto, raktaṃ vraṇair vaman,
trastaḥ palâyya Samarabhaṭaḥ pârçvam agât pituḥ. 86
tato 'tra svîkṛitâçvaṃ taṃ vîraṃ Bhîmabhaṭaṃ kshaṇât
upetya brâhmaṇaḥ kaçcid nîtvâ vijanam abravît: 87

«mâtâ Manoramâ devî, Yajuḥsvâmî purohitaḥ,
«pitṛi-mantrî ca Sumatis tvâm idaṃ bruvate 'dhunâ: 88
««jânâmi yâdṛiço, vatsa, râjâ tvayi viçeshataḥ,
««asmin vyatikare vṛitte, çatrutâm eva te gataḥ. 89
««tad âtmânaṃ ca dharmaṃ ca yaçaç ca yadi rakshasi,
««âyatiṃ yadi jânâsi, yady asmân manyase hitân, 90
««tad arko 'staṃgato yâvad, itas tâvad alakshitaḥ
««nirgatya sâṃprataṃ siddhyai mâtâmaha-gṛihaṃ vraja!»» 91
«iti saṃdishṭavadbhiç ca sadratna-svarṇa-pûritam
«tair idaṃ preshitaṃ bhâṇḍaṃ, mad-hastena ca gṛihyatâm!» 92
etat tasmâd dvijâc çrutvâ sa «tathâ!» 'ity abhinandya ca,
sudhîs tat svarṇa-sadratna-bhâṇḍâṃ Bhîmabhaṭo 'grahît. 93
dattvâ ca pratisaṃdeçam anurûpaṃ visṛijya taṃ
vipraṃ, kṛipâṇa-pâṇis tam ârûḍho 'bhût turaṅgamam. 94
gṛihîta-hema-ratnena dvitîyâçvâdhirohiṇâ
sahitaḥ Çaṅkhadattena so 'tha prasthitavâṅs tataḥ. 95
dûraṃ vyatîtya ca 'dhvânaṃ niçîthe sa nṛipâtmajaḥ
prâpad Bhîmabhaṭo mârga-madhye çara-vanaṃ mahat. 96
tatra 'navaratataṃ tasya savayasyasya gacchataḥ,
etad-vâji-khura-kshuṇṇa-çara-çabda-prabodhitam 97
utthâya siṅha-mithunam udgarjat potakâiḥ saha
apâṭayat tau turagau nakhair udarayor adhaḥ. 98
sadvitîyaç ca tân siṅhân sarvân vîraḥ sa tatkshaṇam
khaḍga-prahâra-lûnâṅgân akarod gata-jîvitân. 99
samitro 'py avaruhya 'atha turagau yavad îkshate,
tâvad vigalitântrau tau bhûmâv apâtatâṃ ubhau. 100
tad dṛishṭvâ sa vishaṇṇas taṃ Çaṅkhadattam abhâshata:
«sakhe, viruddhât svajanâd vayaṃ yatnât palâyitâḥ; 101
«brûhi, yatna-çatenâpi kva palâyâmahe vidheḥ,
«yena 'ihâpi hatâḥ smo 'dya 'vâha-mâtrâsahishṇunâ? 102
«yat-kṛite vihito deça-tyâgaḥ, so 'pi hayo mṛitaḥ;
«tad asmâbhiḥ kathaṃ padbhyâṃ gamyâ 'iyam aṭavî niçi?» 103
ity uktas tena sa suhṛic Çaṅkhadattas tam abravît:
«na 'etad navaṃ, jayati yat paurushaṃ vidhuro vidhiḥ; 104
«nisarga eva tasya 'ayaṃ, dhairyeṇa tu sa jîyate;
«vâto 'drer iva kiṃ kuryâd dhîrasya 'akampitasya saḥ? 105
«tad ehy! ârûḍha-dhairyâçvau vrajâvo 'tra!» 'iti vâdinâ
Çaṅkhadattena sa samaṃ prâyâd Bhîmabhaṭas tataḥ. 106
vyatikrântasya çanakaiḥ kântâraṃ atha tasya tat
çara-pâṭita-pâdasya çarvarî paryahîyata. 107
udite tu jagad-dîpe bhânau naiça-tamo-mushi,
mârgâbjinî-sarojeshu madhura-kvaṇitâlishu, 108
«dishṭyâ siṅhâdi-saṃkîrṇâṃ tîrṇo 'yam aṭavîm imâm!»
jalpatsv iva 'utphulla-mukheshv anyonyam avalokya, tat 109
krameṇa gacchann uṭajaiḥ samâkîrṇaṃ tapasvinâm
pulinaṃ Jahnukanyâyâḥ prâpat sa savayasyakaḥ. 110

tatra Çârva-çiro-vâsa-lagna-candrâmṛitair iva
taj-jalaiḥ svâdubhiḥ pîtaiḥ snâto viçrâmyati sma saḥ. 111
vyâdhâd mârgâgatât krîtair bhṛishṭaiç ca hariṇâmishaiḥ
Çaṅkhadattopanîtaiḥ sa deha-vṛittim vyadhatta saḥ. 112
uttarîtum açakyâm ca pûrṇâm âlokya Jâhnavîm,
taraṅga-hastair asakṛid vârayantîm iva 'ucchritaiḥ, 113
tasyâḥ kûlena sa tato gatvâ, brâhmaṇa-putrakam
svâdhyâyâsaktam adrâkshîd vijanasthoṭajâṅgaṇe. 114
upetya tam apricchac ca: «kas tvam? kim iha nirjane
«ekâky eva karoshi?» 'iti; tataḥ so 'py enam abhyadhât: 115
«aham Vârâṇasî-vâsi-Çrîkaṇṭhâkhya-dvijanmanaḥ
«Nîlakaṇṭhâbhidhaḥ putraḥ; kṛita-saṅskâra-paddhatiḥ 116
«so 'ham gurukulâdhîta-vidyo bâlo nijam gṛiham
«upaimi yâvat, tâvad me vinashṭâḥ sarva-bândhavâḥ. 117
«tena 'anâtho 'rtha-hînaç ca 'gârhasthyâsiddhi-duḥsthitaḥ
«nirvinno 'ham iha 'âgatya tapas tîvram açiçriyam. 118
«tataḥ svapne 'bravîd devî Gaṅgâ, dattvâ phalâni me:
«« etâni khâdaṅs tishṭha 'iha, yâvat prâpsyasi vâñchitam.»» 119
«etac çrutvâ prabudhyaiva gatvâ snâtvâ, niçâkshaye
«prâpam phalâni Gaṅgâyâm âgatâni jalântare, 120
«tâny ânîya 'amṛita-svâdûny uṭaje 'ham ca bhuktavân;
«evam tâny anvaham prâpya tapasy aham iha sthitaḥ.» 121
iti tena 'udite, Çaṅkhadattam Bhîmabhaṭo 'bravît:
«asmai gârhasthya-paryâptam dadâmi guṇine dhanam.» 122
tac çrutvâ çraddhita-vacâs tena, râjasuto 'tha saḥ
mâtrâ nisṛishṭam tad dravyam adât tasmai dvijanmane; 123
alupta-sattva-koçânâm mahattvam mahatâm hi kim,
âkarṇitâm parasya 'ârtim na cec chindanti taṭkshaṇam? 124
kṛitârthî-kṛitya tam vipram, tato gatvâ sa sarvataḥ
cinvann uttaraṇopâyam Gaṅgâyâ na 'âptavân yadâ, 125
tadâ Bhîmabhaṭo mûrdhni nibaddhâsi-vibhûshaṇaḥ
Çaṅkhadatta-yuto dorbhyâm tarîtum tâm avâtarat. 126
madhyabhâge ca vary-ogha-dûrîkṛita-vayasyakaḥ
kathamcit tîrṇavân pâram hriyamâṇaḥ sa vîcibhiḥ. 127
pâram prâptasya, mitram tam Çaṅkhadattam apaçyataḥ,
anvishyataç ca 'anutaṭam tasya, 'astam agamad raviḥ. 128
tato nirâço, «hâ mitra!» 'ity âkrandann atiduḥkhitaḥ,
Gaṅgâyâm ksheptum âtmânam udyato 'bhûd niçâgame. 129
«jîvitam me sakhâ, devi Jâhnavy, apahṛitas tvayâ;
«tac çûnyam deham apy etam tvam gṛihâṇa 'adhunâ mama!» 130
ity uktvâ yâvad âtmânam ksheptum icchati tatra saḥ,
tâvad âvir abhût sâkshâd Gaṅgâ tasya 'ambu-madhyataḥ. 131
abravît tîvra-saṃvega-tushṭâ sâ tam ca taṭkshaṇam:
«mâ, putra, sâhasam kârshîḥ! sa te jîvan sakhâ sthitaḥ, 132
«acireṇa ca saṃyogas tava tena bhavishyati.
«pratilomânulomâkhyâm vidyâm ca 'etâm gṛihâṇa me! 133

«adṛiçyaḥ syât parasya 'etâm anulomâm pathan naraḥ,
«pratilomâm pathan kuryâd ishṭa-rûpa-prakâçanam. 134
«etat-prabhâvâ vidyâ 'iyam, vatsa, saptâkshareṇmitâ,
«etat-prasâdât tvam ca 'asyâm pṛithvyâm râjâ bhavishyasi.» 135
ity uktvâ datta-vidyâ sâ tiro 'bhût tasya Jâhnavî;
jâtâsthaḥ sakhi-lâbhâdau maraṇât so 'py upâramat. 136
mitra-prâpty-unmukho nîtvâ kṛicchrât padma iva kshapâm,
prâtar Bhîmabhaṭas tam sa cinvan prasthitavâns tataḥ. 137
atha 'anveshṭum kramâd etam Çaṅkhadattam paribhraman,
deçam sa Lâṭa-vishayam kadâcit prâpad ekakaḥ, 138
yatra 'asaṃkîrṇa-varṇo 'pi janaç citrojjvala-sthitiḥ,
nilayo 'pi kalânâm yo na doshâkara-çabda-bhâk. 139
tatra 'antar nagare devakulâvâsân vilokayan
bhrântvâ, sa dyûtakârânâm ekam çâlâm avâptavân. 140
tatra praviçya ca 'apaçyat kitavân aksha-devinaḥ,
kaṭikarpaṭa-mâtṛaika-vasanân api peçalaiḥ 141
vibhaktaiḥ pîvaraiç ca 'aṅgair bhoga-vyâyâma-sûcakaiḥ
çaṅsato gûḍham aiçvaryam arthârthâçrita-tat-kalam. 142
kṛiṭâlâpaiç ca taiḥ sâkam dyûtam ârabhate sma saḥ,
«ayam sâbharaṇo 'smâkam bhakshya'», ity âtta-buddhibhiḥ. 143
tatas tena hṛitam teshâm jitvâ 'akshair akhilam dhanam,
dhûrtair yad vañcayitvâ 'anyâns tair abhût samupârjitam. 144
hâritârthâṅç ca kitavân sva-gṛihân gantum udyatân
dvârârpita-bhujo ruddhvâ sa tân Bhîmabhaṭo 'bhyadhât: 145
«kva gacchatha? 'idam gṛihṇîta dhanam! kim amunâ mama?
«mayâ 'etad deyam ishṭebhyo, yûyam ca 'ishṭâ na kim mama? 146
«bhavadbhiḥ sadṛiçân ishṭân sakhîn prâpto 'smy aham kutaḥ?»
iti tasmin vadaty eva, teshv agṛihṇatsu ca hriyâ, 147
Akshakshapaṇako nâma tatra 'ekaḥ kitavo 'bravît:
«tad-dyûta-paribhâshâ 'eshâ, hâritam yad na dîyate; 148
«tathâpy esha suhṛid bhûtvâ yady asmabhyam prayacchati
«svecchayâ jitam apy artham, tad gṛihṇîmo vayam na kim?» 149
tac çrutvâ te 'bruvann anye: «sakhyam ced esha çâsvatam
«tâdṛiçam kurute 'smâbhis, tad etad upapadyate.» 150
evam uktavatas tân sa matvâ vîrâns, «tathâ!» 'iti taiḥ
vyadhâd Bhîmabhaṭaḥ sakhyam, adât tebhyaç ca tad dhanam. 151
tad-arthitaç ca taiḥ sâkam udyâne sakuṭumbakaiḥ
gatvâ, bhojana-pânâdyair vyaharat tad-upâhṛitaiḥ. 152
tato 'kshakshapaṇakâdyais taiḥ pṛishṭas, tebhyo 'bravîd nijam
sa vañça-nâma-vṛittântam, apṛicchac ca tathaiva tân. 153
atha 'evam Akshakshapaṇas tasmai svodantam abhyadhât: —
Çivadattâbhidhâno 'bhûd brâhmaṇo Hastinâpure; 154
tasya 'aham Vasudattâkhyo mahâdhanavataḥ sutaḥ.
bâlye mayâ ca 'astra-vidyâ veda-vidyâç ca çikshitâḥ. 155
tato vivâhaḥ pitrâ me sadṛiçâd vihitaḥ kulât.
mâtâ tu me mahâ-raudrî durârâdhyâ 'atikopanâ. 156

tayâ ca 'udvejito 'tyartham, dṛishṭvâ mâm saparigraham,
pitâ me sva-gṛiham tyaktvâ sa gataḥ kvâpy atarkitaḥ. 157
tad dṛishṭvâ, sabhayo 'mbâyâç citta-graha-vidhâv aham
yatnâd niyuktavân bhâryâm; sâpi bhîtâ tathâ 'akarot. 158
ambâ tu tasyâ na 'atushyat kathamcit kalahodyatâ,
tûshṇîmsthânam avajñânam, dainyâlâpam ca kaitavam, 159
pratyâyanam vivâdam ca manyamânâ durâçayâ;
ko hi tyâjayitum çakto vahneḥ svâm dahanâtmatâm? 160
tataḥ tasyâ viruddhais taiç ceshṭitaiḥ sâ mama 'acirât
khinnâ bhâryâpi nirgatya na jâne kva gatâ gṛihât. 161
atha 'udvigno gṛihâns tyaktu-manâ api, balâd aham
militvâ bandhubhiḥ pâpair vivâham kârito 'param. 162
sâpi bhâryâ mama tayâ tathâ samtâpitâ navâ,
udbadhya pâçena 'âtmânam vyâpâditavatî yathâ. 163
tato 'ham sutarâm khinno videçam gantum udyataḥ,
nivârayadbhyo bandubhyo 'varṇayam mâtṛi-dushṭatâm. 164
pitṛi-pravasanâdau me kâraṇântara-vâdinâm
teshâm yat pratyayo na 'abhût, tad yuktyâ dâru-putrikâ 165
kârayitvâ mayâ 'ekânte parinîtâ mṛishâ punaḥ,
ânîya sthâpitâ ca 'antar gṛihe 'nyatra 'arpitârgale; 166
rakshikâ 'ekâ kṛitâ ca 'asyâ nârî karmakarî-nibhâ.
«mayâ 'eshâ nûtanâ bhâryâ sthâpitaiva pṛithag gṛihe. 167
«tvam ca 'aham ca 'adhunâ 'atraiva sva-gṛihe pṛithag âsvahe,
«na gantavyam tvayâ tatra, na 'âgantavyam itas tayâ. 168
«ârâdhanam tava 'apraudhâ na sâ vetti hi samprati;»
ity ambâm abruvam ca 'aham, anvamanyata sâpi tat. 169
tato dineshu gacchatsu yadâ tâm kapaṭa-snushâm
na kathamcid api prâpad sârgale 'ntar gṛihe sthitâm, 170
tadâ 'açmanâ sâ mûrdhânam âhatya svayam ekadâ,
târam âkrandati sma 'ambâ raktâktâ sva-gṛihâṅgaṇe. 171
çrutvâ 'âkrandam pravishṭena mayâ sarvaiç ca bândhavaiḥ
dṛishṭvâ, «kim etad? brûhi!» 'iti pṛishṭâ sâsûyam abhyadhât: 172
«îdṛiçî snushayâ 'âgatya vinâ hetoḥ kṛitâ mama
«avasthâ; tad idânîm me maraṇenaiva nishkṛitiḥ.» 173
tac çrutvaiva sakopâs te tâm saha 'âdaya bândhavâḥ
tatra 'agacchan mayâ sâkam, yatra sâ dâru-putrikâ. 174
apâsya 'argalam udghâṭya dvâram yâvad viçanti te,
tâvat kâshṭhamayîm nârîm apaçyans tatra kevalâm. 175
tato vidambitâtmânam hasanto 'mbâm vilakshitâm,
utpanna-pratyayâ yâtâ bândhavâs te yathâgatam. 176
aham ca tyakta-tad-deço 'bhrâmyann imam avâptavân
pradeçam, iha ca dyûtaçâlâm daivât kila 'âviçam. 177
tatra 'evam aham adrâkshaṃ pañca 'etân dîvyato janân:
imam Caṇḍabhujaṅgâkhyam, etam Pâçupatam tathâ, 178
amum Çmaçânavetâlam, imam Kâlavarâṭakam,
Çâriprastaram etam ca: çûrâns tulya-parâkramân. 179

etaiḥ samaṃ ca dyûtena tatra krîḍitavàn aham,
«dàsaḥ syàd vijito jetur», iti baddhvâ paṇaṃ mithaḥ. 180
tato dyûteṇa vijitâ mama dâsyam ime gatâḥ,
ahàṃ guṇair jitas tv eshâṃ dâsatàm âgataḥ svayam. 181
ebhiḥ samaṃ ca vasataḥ sva-duḥkhaṃ vismṛitaṃ mama. —
«nâmnâ 'vasthoḍitena 'tra viddhy Akshakshapaṇaṃ ca màm. 182
«ity ahaṃ satkuloṭpannair iha 'evaṃ gûhitâtmabhiḥ
«ebhiḥ saha sthitaḥ puṇyais, tvaṃ ca 'adya milito 'tra naḥ. 183
«tad idànîṃ tvam asmàkaṃ prabhuḥ, pràg eva ca 'etayà
«buddhyà tava 'àttam asmàbhis tad dhanaṃ guṇa-râgibhiḥ.» 184
ity Akshakshapaṇena 'ukte sva-vṛittânte, krameṇa te
sarve Bhîmabhaṭàya 'anye 'py udantàn svàn avarṇayan. 185
tato 'rthârtham upâttâbhiḥ kalàbhiç châditâtmanaḥ
pravîràṅs tàn sakhîn matvà, kṛitvà 'anyà vividhâḥ kathàḥ, 186
nîtvà vihàreṇa dinaṃ, dṛishṭvâ Paurandarîṃ diçam
udbhàsamàna-çîtâṅçu-tilakâlaṃkṛitânanàm, 187
agàd Bhîmabhaṭas tasmàd udyânàt sa nṛipâtmajaḥ
Akshakshapaṇakâdyais taiḥ shaḍbhiḥ saha tad-âspadam. 188
taiḥ samaṃ tishṭhataç ca 'atra tasya, prâvṛiḍ atha 'àgamat
çaṅsantî 'iva suhṛit-prâptiṃ prahṛishṭa-ghana-garjitaiḥ. 189
tadà ca 'atra Vipâçâkhyà nadî mattà samudra-gà
pratîpa-vàhinî jàtà sàgaraughena pûritâ, 190
samâpûrya mahà-vâri-pûreṇa pulinaṃ ca tat,
ogha-praçàntaiva 'ambhodhi-saṃmukhà 'iva jagàma sà. 191
tasmin kàle 'tra ca 'ànîya kshiptas tena 'ogha-vàriṇà
mahà-matsyo garîyastvàd vyàsakto 'bhûd nadî-taṭe. 192
dṛishṭvà ca taṃ pradhâvyaiva nihantuṃ vividhâyudhaiḥ
tatratyàḥ pâṭayàmâsur janàs tasya 'udaraṃ timeḥ. 193
pâṭitâd niragâc ca 'atra tasmàj jîvan yuvà dvijaḥ;
tad-darçanâdbhutât tatra lokaḥ kolàhalaṃ vyadhât. 194
tac çrutvà saha mitrais tair gato Bhîmabhaṭo 'tra saḥ
apaçyac Çaṅkhadattaṃ taṃ mitraṃ matsyàd vinirgatam. 195
samâçlishya dhâvitvà ca 'asiñcad dhârâçrubhiḥ sa tam,
mîṇodara-dàrî-vâsa-visraṃ prakshàlayann iva. 196
so 'pi tad-vipad-uttîrṇaḥ pràpya taṃ parirabhya ca
suhṛidaṃ, Çaṅkhadatto 'gàd utsavàd utsavaṃ tadà. 197
tato Bhîmabhaṭena 'atra tena pṛishṭaḥ sa kautukàt,
Çaṅkhadattaḥ sva-vṛittàntaṃ saṃkshepàd evam abravît: 198
«tadà Gaṅgoṛmi-vegena hṛitas tvad-dṛishṭi-gocarât,
«açaṅkitaṃ nigîrṇo 'smi matsyena 'atimahîyasà. 199
«tasya 'udara-mahà-veçma pravishṭo 'haṃ tataç ciram
«atishṭhaṃ, kshurikoṭkṛittàṃ tad-màṅsaṃ bhakshayan kshudhà. 200
«adya so 'yam iha 'ànîya dhàtrà kshiptaḥ kathaṃcana
«matsyo hato janair ebhiḥ, kṛishṭaç ca 'asya 'udarâd aham. 201
«dṛishṭo mayà tvam arkaç ca, prakâçaṃ me gatâ diçaḥ,
«esha me, mitra, vṛittânto; vedmi na 'aham ataḥ paraṃ.» 202

ity uktaḥ Çaṅkhadattena tena Bhîmabhaṭaç ca saḥ
anye ca sarve tatra-sthâ vismayâd evam abruvan: 203
«kva Gaṅgâyâṃ nigiraṇaṃ matsyena? 'abdhau kva tad-gatiḥ?
«kva ca tad vartmanâ tena Vipâçâyâṃ niveçanam? 204
«kva badhas tasya? tasmâc ca jîvataḥ kva 'sya nirgamaḥ?
«aho vidher acintyaiva gatir adbhuta-karmaṇaḥ!» 205
ity-âdi taiḥ saha vadann Akshakshapaṇakâdibhiḥ,
anayac Çaṅkhadattaṃ sa dhâma Bhîmabhaṭo nijam. 206
tatra ca 'upâcarat snâna-vastrâdyais taṃ sa sotsavaḥ,
tenaiva vapushâ jâtam iva matsyodarât punaḥ. 207
tatas tena samaṃ deçe tasmin Bhîmabhaṭe sthite,
âgâd yâtrotsavas tatra Nâgarâjasya Vâsukeḥ. 208
tad-darçanâya sa prâyâd râjaputraḥ suhṛid-vṛitaḥ
milad-mahâ-janaṃ tasya Nâga-mukhyasya ketanam. 209
tatra praṇamya tad-mûrti-prâsâde mâlyadhâmabhiḥ
bhṛite bhogi-gaṇâkâraiḥ Pâtâlodara-saṃnibhe, 210
gatvâ dakshiṇato 'paçyad mahântaṃ tasya sa hradam,
phaṇa-ratna-prabhâ-puñjair iva raktâmbujaiç citam, 211
vishâgni-dhûma-paṭalair iva nîlotpalair vṛitam,
bhṛitaṃ vâta-patat-pushpair arcadbhir iva pâdapaiḥ. 212
«çeshyaḥ samudro 'mudrasya puro 'sya pratibhâti me
«ananya-hârya-çrîkasya hṛita-Çrîkaḥ sa Çauriṇâ;» 213
iti yâvac ca taṃ dṛishṭvâ sa cintayati vismitaḥ,
tâvat snânârtham âyâtâm adrâkshît tatra kanyakâm, 214
râjño Lâṭeçvarasya 'atra Candrâdityasya putrikâm
jâtâṃ Kuvalayavatyâṃ nâmnâ Haṅsâvalîm çubhâm, 215
aṅgair apahnuto 'py anyair yasyâ divyânukâribhiḥ
cakshushâ capalena 'ukto martyabhâvo nimeshataḥ. 216
sâ pushpa-peçala-vapuḥ-koṭi-prâpta-sphurad-guṇâ
mushṭi-grâhyeṇa madhyena Mânmathî 'iva dhanurlatâ, 217
dṛishṭvaiva tiryak valitair api locaṇa-sâyakaiḥ
amohayad Bhîmabhaṭaṃ hṛidi nirbhidya taṃ tadâ. 218
so 'pi tasyâḥ praviçya 'iva tiryag-nayana-vartmanâ
hṛit-koçam, aharad dhairyaṃ jagat-saundarya-taskaraḥ. 219
tato gupta-visṛishṭâpta-daksha-ceṭî-mukhena sâ
anvishyati sma mitrebhyas tasya nâmâspadâdikam. 220
atha 'âgât sâ parijanair nîyamânâ sva-mandiram
snâtâ nivartita-mukhî muhus tad-gataya dṛiçâ. 221
tato Bhîmabhaṭaḥ so 'pi svâvâsaṃ sakhibhiḥ saha
pratyâgât priyâ-prema-pâçabandha-skhalad-gatiḥ. 222
tatra tasmai kshaṇâd dûtîṃ tâṃ ceṭîṃ râjakânyakâ
Haṅsâvalî sâ vyasṛijad, dattvâ saṃdeçam îpsitam. 223
sâ 'bhyupetya tam âha sma ceṭî Bhîmabhaṭaṃ rahaḥ:
«deva, Haṅsâvalî râja-sutâ tvâṃ anunâthati. 224
«hriyamâṇaṃ smaraughena dṛishṭvâ praṇayinaṃ janam
«imaṃ, drutam anugatya, na yuktâ te taṭa-sthatâ.» 225

iti saṃprâpya dûtîto dayitâ-vacanâmṛitam,
labdha-jîvita-hṛishṭas tâṃ so 'tha Bhîmabhaṭo 'bravît: 226
«ogha-stho, na taṭa-stho 'haṃ, vetti na kiṃ priyâ?
«tad-vacas tu karishyâmi kâmaṃ labdhâvalambanaḥ. 227
«etya saṃbhâvayishyâmi naktam antaḥpure 'dya tâm,
«vidyâ-channaṃ viçantaṃ ca na hi drakshyati ko 'pi mâm.» 228
ity uktâ tena ceṭî sâ tushṭâ gatvâ çaçaṅsa tat
Haṅsâvalyai; tataḥ sâpi tasthau tat-saṃgamonmukhî. 229
so 'pi pradoshe prathame divyâbharaṇa-maṇḍitaḥ,
Gaṅgâ-vitîrṇa-vidyâyâ ânulomyena pâṭhataḥ 230
adṛiçyî-bhûya, gatvâ tat tasyâ antaḥpuroṭtamam
samâviçad Bhîmabhaṭaḥ, prâg viviktî-kṛitaṃ tayâ. 231
rati-prîti-kare tatra kâlâguru-sugandhini
daçârdhavarṇa-vinyasta-pushpa-prakara-çobhite 232
Kâmoḍyâna-nibhe kântâṃ tâṃ vahad-divya-saurabhâm
so 'paçyad, Gâṅga-sadvidyâ-vallî-prasava-saṃnibhâm. 233
prâtilomyena vidyâṃ ca tâṃ paṭhitvâ, sa dṛiçyatâm
sahasâ subhagas tasyâ râjaputryâ gato 'bhavat. 234
sa tâṃ dṛishṭvaiva sânanda-pulakoṭkampa-sâdhvasâm
raṇat-svâbharaṇâṭodyeshv anṛityad iva tatkshaṇam. 235
âsîc ca kanyakâ bhâva-lajjayâ valitânanâ,
kartavyam iva pṛichhantî hṛidayaṃ tat-pravṛitti-kṛit. 236
«mugdhe, prakâçitasyâpi hriyâ kiṃ cetaso 'dhunâ?
«nigûhate na tad vastu, katham esha tu guhyate 237
«pulako 'ṅgeshu? kiṃ ca 'etad vidalat-saṃdhi kañcukam?»
ity-âdibhir vacobhis tâṃ anyaiç ca praṇaya-kramaiḥ 238
vidhâya sumukhîṃ mukta-lajjâṃ Bhîmabhaṭo 'tha saḥ
gândharvoḍvâha-vidhinâ bhâryâṃ Haṅsâvalîṃ vyadhât. 239
nîtvâ ca tat-samaṃ râtriṃ tad-mukhâmbjâli-lîlayâ,
kṛicchrât tâṃ, «naktam eshyâmi»'ity âmantrya,'âgât svam âspadam. 240
tâṃ ca Haṅsâvalîṃ tatra pravishṭâḥ sva-mahattarâḥ
prâtar antaḥpure 'drâkshur yuktâṃ saṃbhoga-lakshaṇaiḥ, 241
lulitâlaka-keçântâm, ârdra-danta-nakha-kshatâm,
sâkshât Smara-çara-çreṇi-vraṇa-vyâkulitâm iva. 242
gatvâ ca râjñe tat-pitre te çaçaṅsus tathaiva tat,
so 'pi tatra vyadhâd guptaṃ naktaṃ cârân avekshitum. 243
so 'tha Bhîmabhaṭo mitraiḥ saha tac ceshṭayâ dinam
nîtvâ, pradoshe bhûyas tat priyântaḥpuram âgamat. 244
alakshita-pravishṭaṃ taṃ tatra vidyâ-prabhâvataḥ
dṛishṭvâ, vibhâvya siddhaṃ ca, cârâs te niryayus tataḥ; 245
gatvâ ca râjñe jagaduḥ, so 'pi tân evam âdiçat:
«adṛiçyo yaḥ pravishṭo 'tra sugupte na sa mânushaḥ. 246
«tat tam ânayata 'ihaiva, yâvat paçyâmi, kiṃ nv idam.
«brûta ca 'parusham yûyam evaṃ mad-vacanena taṃ: 247
««prakaṭaṃ prârthitâ mattaḥ kiṃ na mat-tanayâ tvayâ?
««rahasyaṃ kiṃ kṛitaṃ? tvâdṛig guṇavân hi varaḥ kutaḥ?»» 248

ity uktvâ preshitâ râjñâ gatvâ cârâs tathaiva te
dvâra-sthâ eva tad-vâkyam âhur Bhîmabhaṭâya tat. 249
so 'pi, «jñâto 'smi râjñâ!» 'iti buddhvâpy abhyantara-sthitaḥ
sudhîro râjaputras tân prasahya pratyabhâshata: 250
«mad-vâkyâd brûta râjânam: ««prâtar âsthânam etya te
«««tattvam âvedayishyâmi, râtrir andhâ hi samprati.»» 251
tac çrutvâ tair gatais tadvad uktas tûshṇîm abhûd nṛipaḥ.
prâtar Bhîmabhaṭaḥ so 'tha tato 'yâsît sakhîn prati. 252
taiç ca sâkam kṛitoddâma-veço vîraiḥ sa saptabhiḥ
âsthânam agamat tasya Candrâdityasya bhûpateḥ. 253
tat-tejo-dhairya-saundarya-darçinâ tena satkṛite
nijoçitâsanâsîne tasmin Bhîmabhaṭe, dvijaḥ 254
sa tat-sakhâ Çaṅkhadaṭṭo râjânam tam abhâshata:
«râjann, Ugrabhaṭasya 'ayam râjño Râḍhâ-pateḥ sutaḥ, 255
«atarkya-vidyâ-mâhâtmyâd duratikrama-vikramaḥ,
«nâmnâ Bhîmabhaṭo yushmat-sutâ-hetor iha 'âgataḥ.» 256
tac çrutvâ râtri-vṛittântam smaran, yogyam avekshya tam,
«hanta dhanyâḥ sma!» ity uktvâ, râjâ çraddhitavâṅs taṭaḥ, 257
prâdâc ca racitoḍvâha-vibhava-prakriyo 'tha tâm
sutâm Haṅsâvalîm Bhîmabhaṭâya vibhavoṭṭarâm. 258
tato Bhîmabhaṭo bhûri-hasty-açva-grâma-lâbhavân
Haṅsâvalyâ ca Lakshmyâ ca saha 'âsît tatra nirvṛitaḥ. 259
dinaiç ca tasmai çvaçuro Lâṭa-râjyam samarpya tat,
Candrâdityaḥ sa vṛiddhaḥ sann aputraḥ prâvrajad vanam. 260
atha Bhîmabhaṭaḥ prâpya tad râjyam açishat kṛitî
samyak taiḥ saptabhir vîraiḥ Çaṅkhadaṭṭâdibhiḥ saha. 261
gateshv atha dineshv atra cârebhyo jâtu so 'çṛiṇot
Prayâgam etya pitaram mṛitam Ugrabhaṭam nṛipam, 262
abhishiktam ca tenaiva Râḍhâ-râjye mumûrshatâ
putram kanishṭham Samarabhaṭam tam nartakî-sutam. 263
tato 'nuçocya pitaram, kṛitvâ tasya 'aurdhvadehikam,
tasmai sa dûtam Samarabhaṭâya prâhiṇod nṛipaḥ. 264
«tâta-siṁhâsane, mûrkha nartakî-putra, kâ tava
«yogyatâ? mama tat svam hi, Lâṭa-râjye 'tra saty api; 265
«atas tvayâ 'adhirodhavyam na tasminn», iti tasya ca
samdishṭavân sa lekhena dâyâdasya 'apakâriṇaḥ. 266
sa ca dûto drutam gatvâ lekham tasmai samarpayat
âveditâtmâ Samarabhaṭâya 'âsthâna-vartine. 267
so 'pi tam tâdriçam Bhîmabhaṭa-nâmâṅka-mudritam
vâcayitvaiva Samarabhaṭaḥ kruddho 'bhyabhâshata: 268
«ayogya iti pitrâ yo deçâd nirvâsitaḥ purâ,
«tasya 'eshâ durvinîtasya yuktâ mithyâbhimânitâ! 269
«siṁhâyate çṛigâlo 'pi sva-guhâgriha-susthitaḥ,
«siṁhasya darçanam prâpto jñâyate sa tu tâdriçaḥ.» 270
ity-ady udgarjya, lekhena samdiçya ca tathaiva tat,
so 'pi Bhîmabhaṭâya svam pratidûtam visṛishṭavân. 271

pratidûto 'pi gatvâ sa Lâṭadeçeçvarâya tam
tasmai Bhîmabhaṭâya 'adâl lekham kshattṛi-niveditaḥ. 272
so 'tha Bhîmabhaṭas, tasmin lekhe tatra 'anuvâcite,
muktâṭṭahâso dâyâda-pratidûtam tam abhyadhât: 273
«gaccha, re dûta! mad-vâkyâd brûhi tam nartakî-sutam:
««açva-grahe Çaṅkhadattâd rakshito 'si mayâ tadâ, 274
««bâlas tâta-priyaç ca 'iti; kshamishye na 'adhunâ punaḥ.
««niçcitam tvâm praheshyâmi vatsalasya 'antikam pituḥ. 275
««sajjo bhava! dinair eva jânîhi prâptam atra mâm!»»
ity uktvâ preshya dûtam tam, yâtrâm Bhîmabhaṭo vyadhât. 276
tasmin gajâdrim ârûḍhe râjendâv udayojjvale,
kshubhyann udacalad baddha-nâdaḥ sainya-mahâmbudhiḥ; 277
samâpûryanta ca 'asaṃkhyair upasaṃkhyair upasthitaiḥ
sâmantai râjaputraiç ca prasthitaiḥ sabalair diçaḥ; 278
sâkampâ sampatad-bhûri-gaja-vâji-javâhatâ
bharâd vidalana-trâsâd iva rauti sma medinî. 279
evam Bhîmabhaṭo gatvâ sa Râḍhâbhyarṇam âptavân,
kurvan senâ-rajo-râçi-mushitârka-prabham nabhaḥ. 280
tâvac ca so 'pi Samarabhaṭo buddhvâ nṛipo 'kshamî,
saṃnahya senayâ tasya niragâd yoddhum agrataḥ. 281
milataḥ sma ca tau sainya-jaladhî pûrva-paçcimau,
prâvartata ca çûrâṇâm âhava-pralayo mahân. 282
saçabda-khaḍga-sampâta-janmâ tatra 'analo nabhaḥ
kupyat-Kṛitânta-dantâgra-dalanottha iva 'âvṛinot. 283
vahanti sma ca nârâcâs tîkshṇâgrâyatapakshmalâḥ
vîrâvaloki-nâkastrî-locanâpâta-vibhramâḥ. 284
tato reṇu-vitânâ sâ sainya-nirghosha-vâditâ
nṛityat-kabandhâ vyarucat saṃgrâmâṅgaṇa-raṅgabhûḥ. 285
karaṅka-vâhinî ca 'atra pramaṇâ muṇḍa-mâlinî
aharat kâlarâtrî 'iva jantu-cakram asṛig-nadî. 286
kshaṇâc ca Çaṅkhadattena tena 'Akshakshapaṇena ca
taiç ca Caṇḍabhujaṅgâdyair bâhuyuddha-viçâradaiḥ 287
samam mahâ-balaiḥ çûrair, durmadair dviradair iva,
sa tad Bhîmabhaṭo 'bhâṅkshît para-sainyam dhanurdharaḥ. 288
bhagne ca sainye, Samarabhaṭaḥ so 'tha ratha-sthitaḥ
pradhâvya 'ârabhata kruddho raṇâbdhau mandarâyitum. 289
tato Bhîmabhaṭas tasya vâraṇa-stho 'bhipatya 'saḥ
dhanuç chittvâ 'abadhîd bâṇaiç caturo 'pi rathe hayân. 290
viratho 'py atha dhâvitvâ tomareṇa gajottamam
hanti sma kumbhe Samarabhaṭo Bhîmabhaṭasya saḥ, 291
sa ca tat-tomara-hato gajas tasya 'apatad bhuvi;
tatas tau virathau tvâv apy abhûtâṃ pâda-cârinau. 292
gṛihîta-carma-khaḍgau ca padâtî eva tau tadâ
dvandvayuddhena nṛipatî ayudhyetâm amarshaṇau. 293
vidyâ-vaçâd adṛiçyatvam kṛitvâ çakto 'pi tad-badhe,
dharmâpekshî na taṃ çatruṃ tathâ Bhîmabhaṭo 'badhît; 294

prasahya yudhyamânas tu tasya mûrdhânam acchinat
khadgena khadgayuddha-jño nartakî-tanayasya saḥ. 295
hate ca tasmin Samarabhaṭe saha sva-sainikaiḥ,
pradatte sâdhu-vâde ca gaganât Siddha-câraṇaiḥ, 296
gate samâptim samgrâme, vandi-mâgadha-samstutaḥ
Râḍhâ-purîm Bhîmabhaṭaḥ prâviçat sakhibhiḥ saha. 297
cira-pravâsopayâto hatâris tatra mâtaram
sa Râma iva Kauçalyâm darçanotkâm anandayat. 298
paurâbhinanditaç ca 'alamkṛite sinhâsane pituḥ
upâviçat tat-sacivaiḥ pûjyamâno guṇa-priyaiḥ. 299
sammânya prakṛitîḥ kṛitsnâs tataç ca vitatotsavâḥ,
çubhe 'hni Çankhadattâya Lâṭa-râjyam sa dattavân. 300
tam preshya Lâṭa-vishayam tad-deçaja-balânvitam,
tebhyo 'kshakshapaṇâdibhyo dadau grâmân vasûni ca. 301
tair yukto 'tha sa tatra 'âsît, praçâsat paitṛikam padam,
Lâṭendra-sutayâ devyâ Hansâvalyâ tayâ saha. 302
kramâc ca jitvâ pṛithivîm, âhṛitya nṛipa-kanyakâḥ,
tat-sambhogaika-sakto 'bhût so 'tha Bhîmabhaṭo nṛipaḥ. 303
mantrishu nyasta-bhâraç ca krîḍann antaḥpuraiḥ saha,
abhyantarâd na niragât pânâdi-vyasanena saḥ. 304

atha 'ekadâ munir drashṭum tam Uttanko yadṛicchayâ
pûrva-Çarva-samâdeça-pâka-kâla iva 'âgamat. 305
dvâram prâpte munau ca 'asmin, dvâḥstheshv âvedayatsu saḥ
râjâ râga-madaiçvarya-darpândho na kila 'açṛiṇot. 306
tataḥ kruddho muniḥ so 'smai râjñe çâpam adâd imam:
«madândha! râjyâd bhrashṭas tvam vanyo hastî bhavishyasi!» 307
tac çrutvâ sa bhayâd bhrashṭa-mado nirgatya bhûpatiḥ,
dînaiḥ prâsâdayad vâkyair munim tam caraṇânataḥ; 308
tataḥ sa çânta-kopaḥ san maharshis tam abhâshata:
«bhavishyasi dvipas tâvad, râjan! na syât tad anyathâ; 309
«kimtu Pracaṇḍaçakty-âkhyam Nâga-çâpâyasâditam
«Mṛigânkadatta-sacivam cakshur-vaikalyam âgatam 310
«samâçvâsya 'atithî-bhûtam, yadâ tasmai pravakshyasi
«sva-vṛittântam, tadâ 'etasmâd mokshaṃ prâpsyasi çâpataḥ, 311
«tac ca prâg Girîçâdishṭam Gandharvatvam avâpsyasi;
«sa ca 'atithis te cakshushmân eva sampatsyate tadâ.» 312
ity uktvaiva muniḥ prâyâd Uttanko sa yathâgatam,
so 'pi Bhîmabhaṭo hastî sampanno râjya-vicyutaḥ. 313

«tam imam mâm gajî-bhûtam viddhi Bhîmabhaṭam, sakhe!
«sa ca Pracaṇḍaçaktis tvam; jâne çâpânta eshá me.» 314
evam uktvâ gajâkâram tyaktvâ, Bhîmabhaṭo 'tra saḥ
tatkshaṇam divya-vibhavo Gandharvaḥ samapadyata. 315
Pracaṇḍaçaktiç ca 'utpanna-locanâlokanotsavaḥ
tatkâlam eva samjajñe, paçyan Gandharvam atra tam. 316

tâvac ca vallî-jâlântaḥ sthitaḥ çrutvâ tayoḥ kathâm,
sahito 'nyaiḥ sâ sacivaiḥ sudṛiḍhotpanna-niçcayaḥ, 317
Mṛigâṅkadattaḥ kâlajñaḥ pradhâvya rabhasâd drutam
Pracaṇḍaçaktim jagrâha tam kaṇṭhe nija-mantriṇam. 318
so 'py akâṇḍa-sudhâ-varsha-siktâṅga iva vîkshya tam,
Pracaṇḍaçaktiḥ sahasâ pâdayor agrahît prabhum. 319
tataç tau cira-viçlishṭa-saṃçlishṭau bhṛiça-duḥkhitau
sa Bhîmabhaṭagandharvo rudantau paryasântvayat. 320
Mṛigâṅkadatto 'pi sa taṃ Gandharvaṃ praṇato 'bravît:
«yad asmâbhir ayaṃ labdhaḥ sakhâ, yac ca 'amunâ punaḥ 321
«cakshushmatvam avâptam, tat tvad-mâhâtmyâd; namo 'stu te!»
çrutvâ 'etat so 'pi Gandharvo râjaputram uvâca tam: 322
«acirât sacivân çeshân labdhvâ kṛitsnân, avâpsyasi
«tâṃ Çaçâṅkavatîṃ bhâryâṃ sâmrâjyaṃ ca mahîtale. 323
«tad adhairyaṃ na kâryaṃ te! kalyâṇin, sâdhayâmy aham,
«tadâ ca saṃnidhâsye te, yadâ tvaṃ mâṃ smarishyasi.» 324
iti sa vigata-çâpaḥ prâpta-kalyâṇa-toshaḥ
prakaṭita-sakhibhâvo râjaputraṃ tam uktvâ,
prasabham udapatad dyâṃ câru-keyûra-hâra-
kvaṇita-mukharitâçó 'nanya-Gandharva-dhuryaḥ. 325
so 'pi Pracaṇḍaçaktim
prâpya, vane tatra mantribhiḥ sahitaḥ
anayad Mṛigâṅkadatto
jâta-dhṛitir nṛipasutas tad-ahaḥ. 326

Taraṅga 75.

Jitaṃ Vighnajitâ, yasya pushpa-vṛishṭir iva 'mbarât
târâvalî karâghâta-cyutâ patati nṛityataḥ. 1

Tato 'tivâhya tâṃ râtriṃ, prabhâte kânanât tataḥ
Pracaṇḍaçakti-pramukhaiḥ prîtisthaiḥ sacivaiḥ saha 2
sa Çaçâṅkavatî-hetoḥ punar Ujjayinîm prati
Mṛigâṅkadattaḥ prayayau cinvan çeshân sva-mantriṇaḥ. 3
gacchatâ dadṛiçe tena mârge Vikramakeçarî
mantrî punsâ 'tivikṛitena 'uhyamâno nabhas-tale. 4
darçyate ca 'anya-mantribhyo yâvat tena sa saṃbhramât,
tâvat sa mantrî gaganât tat-samîpe 'vatîrṇavân. 5
avaruhya ca tasya 'âçu punsaḥ skandhâd, upetya saḥ
Mṛigâṅkadattaṃ jagrâha pâdayoḥ sâçru-locanaḥ. 6

tena 'âçlishṭaç ca hṛishṭena tathâ tad-mantribhiḥ kramât,
visasarja pumânsaṃ taṃ, «smṛito 'bhyeshyasi mâm», iti. 7
tato Mṛigâṅkadattena kautukâd upaviçya saḥ
pṛishṭaḥ, svodantam âcakhyau vane Vikramakeçarî: — 8
Tadâ bhavadbhyo vibhrashṭo Nâga-çâpât paribhraman,
bahûny ahâni cinvâno 'yushmân, aham acintayam: 9
«gacchâmy Ujjayinîṃ, tatra gantavyaṃ tair dhṛutaṃ yataḥ.»
evaṃ niçcitya ca prâyâm ahaṃ tâṃ nagarîṃ prati. 10
kramât tad-nikaṭe prâpya grâmaṃ Brahmasthalâbhidham,
vâpî-taṭe 'ham ekasmin vṛiksha-mûla upâviçam. 11
tatra 'etya sarpa-daṅçârto vṛiddho mâṃ brâhmaṇo 'bravît:
«ita uttishṭha, mâ, putra, madîyâṃ gatim âpsyasi! 12
«iha 'asti hi mahân sarpo, yena dashṭo rujârditaḥ
«udyato 'syâṃ mahâ-vâpyâm esho 'haṃ deham ujjhitum.» 13
ity uktavantaṃ kṛipayâ deha-tyâgâd nivârya tam,
tatra 'akârsham ahaṃ vipraṃ nirvisham visha-vidyayâ. 14
tataḥ sa vipraḥ sâkûtam udantaṃ kṛitsnam âdarât
pṛishṭvâ mâṃ, prîtimân evaṃ viditârtho 'bhyabhâshata: 15
«prâṇâs tvayâ 'adya me prattâs; tat, pravîra, gṛihâṇa me
«Vetâla-sâdhanaṃ mantram imaṃ, prâptaṃ mayâ pituḥ. 16
«tvâdṛiçâm upayukto 'yaṃ siddhi-kṛitsnatva-çâlinâm,
«mâdṛiçaḥ punar etena klîvâḥ kiṃ nâma kurvate?» 17
ity uktas tena, tam ahaṃ pratyavocaṃ dvijottamam:
«Mṛigâṅkadatta-viyuto Vetâlaiḥ kiṃ karomy aham?» 18
tac çrutvâ sa vihasya 'evaṃ vipro mâṃ punar abhyadhât:
«kiṃ na jânâsy, abhîshṭaṃ yad Vetâlât sarvam âpyate? 19
«api Vidyâdharâiçvaryaṃ Vetâlasya prasâdataḥ
«kiṃ Trivikramasenena na prâptaṃ bhûbhujâ purâ? 20
«tathâ ca kathayâmy etâṃ tadîyâṃ te kathâṃ, çriṇu:

Atha Vetâla-pañcavinçatikâ.

(*Vetâla* 1.)

Pratishṭhânâbhidhâno 'sti deço Godâvarî-taṭe. 21
tatra Vikramasenasya putraḥ Çakra-parâkramaḥ
prâk Trivikramasenâkhyaḥ khyâta-kîrtir abhûd nṛipaḥ. 22
tasya pratyaham âsthâna-gatasya 'upetya bhûpateḥ
sevârtham Kshântiçîlâkhyo bhikshuḥ phalam upânayat. 23
so 'pi râjâ tad âdâya phalam âsanna-vartinaḥ
haste dadau pratidinaṃ koçâgârâdhikâriṇaḥ. 24
ittham gateshu varsheshu daçasv, atra kila 'ekadâ
dattvâ râjñe phalaṃ tasmin bhikshâv âsthânato gate, 25
sa râjâ tat phalaṃ prâdât pravishṭâya 'atra daivataḥ
krîḍâ-markaṭa-potâya hasta-bhrashṭâya rakshiṇâm. 26

sa markaṭas tad açnâti yâvat, tâvat phalât tataḥ
vibhinna-madhyâd niragâd anarghyaṃ ratnam uttamam. 27
tad dṛishṭvâ 'âdâya, papraccha taṃ bhâṇḍâgârikaṃ nṛipaḥ:
«bhikshûpanîtâni mayâ yâni nityaṃ phalâni te, 28
«haste dattâni, tâni kvâ sthâpitâni sadâ tvayâ?»
tac çrutvâ taṃ sa sabhayaḥ koçâdhyaksho vyajijñapat: 29
«kshiptâni tâny anudghâṭya mayâ gañje gavâkshataḥ;
«yady âdiçasi, tad, deva, tam udghâṭya gaveshaye.» 30
ity ûcivân anumato râjñâ gatvâ kshaṇena saḥ
koçâdhyakshaḥ samâgatya prabhuṃ vyajñâpayat punaḥ: 31
«çîrṇâni ca 'atra paçyâmi koçe tâni phalâny aham,
«ratna-râçiṃ tu paçyâmi raçmi-jvâlâkulaṃ, vibho!» 32
tac çrutvâ tân maṇîn dattvâ tushṭo 'smai koçarakshiṇe,
râjâ 'anyedyur apricchat sa bhikshuṃ prâgvat tam âgatam: 33
«bhiksho, dhana-vyayena 'evaṃ sevase màṃ kim anvaham?
«na 'idânîṃ te grahîshyâmi phalaṃ, yâvad na vakshyâsi.» 34
ity uktavantaṃ râjânaṃ bhikshus taṃ vijane 'bravît:
«vîra-sâcivya-sâpekshaṃ mantra-sâdhanam asti me; 35
«tatra, vîrendra, sâhâyyaṃ kriyamâṇaṃ tvayâ 'arthaye.»
tac çrutvâ, pratipede tat «tathâ!» 'ity asya sa bhûpatiḥ. 36
tataḥ sa çramaṇas tushṭo nṛipaṃ punar uvâca tam:
«tarhi kṛishṇa-caturdaçyâm âgâminyâṃ niçâgame 37
«ito mahâ-çmaçânânte vaṭasya 'adhaḥ sthitasya me
«âgantavyaṃ tvayâ, deva, pratipâlayato 'ntikam.» 38
«vâdham! evaṃ karishyâmi», 'ity ukte tena mahîbhṛitâ,
sa Kshântiçîlaḥ çramaṇo hṛishṭaḥ sva-nilayaṃ yayau. 39
atha 'ataḥ sa mahâ-sattvaḥ, prâpya kṛishṇa-caturdaçîm,
prârthanâṃ pratipannântâṃ bhikshos tasya nṛipaḥ smaran, 40
pradoshe nîla-vasana-samâlaṃkṛita-çekharaḥ
niryayau râjadhânîtaḥ khadga-pâṇir alakshitaḥ. 41
yayau ca ghora-nivida-dhvânta-vrâta-malîmasam,
citânalogra-tapana-jvâlâ-dâruṇa-darçanam, 42
âlakshyanara-kaṅkâla-kapâlâsthi-viçaṅkaṭam,
hṛishyat-saṃnihitoṭṭâla-Bhûta-Vetâla-ceshṭitam, 43
Bhairavasya 'aparaṃ rûpam iva gambhîra-bhîshaṇam,
sphûrjad-mahâ-çivâravaṃ çmaçânaṃ tad avihvalaḥ. 44
vicitya ca 'atra taṃ prâpya bhikshuṃ vaṭa-taror adhaḥ
kurvâṇaṃ maṇḍala-nyâsam, upasṛitya jagâda saḥ: 45
«esho 'ham âgato, bhiksho! brûhi, kiṃ karavâṇi te?»
tac çrutvâ sa nṛipaṃ dṛishṭvâ, hṛishṭo bhikshur uvâca tam: 46
«râjan, kṛitaḥ prasâdaç cet, tad ito dakshiṇâ-mukham
«gatvâ vidûram ekâkî vidyate çiṃçapâ-taruḥ, 47
«tasminn ullambita-mṛitaḥ ko 'py ekaḥ purushaḥ sthitaḥ;
«tam iha 'ânaya gatvâ tvaṃ! sânâthyaṃ kuru, vîra, me!» 48
tac çrutvaiva, «tathâ!» 'ity uktvâ sa râjâ satya-saṃgaraḥ,
dakshiṇâṃ diçam âlambya, pravîraḥ prayayau tataḥ. 49

atra dîpta-citâloka-lakshitena pathâ ca saḥ
gatvà tamasi taṃ pràpa kathaṃcic çiṅçapâ-taruṃ. 50
tasya skandhe citâ-dhûma-dagdhasya kravya-gandhinaḥ
so 'paçyal lambamànaṃ taṃ Bhûtasya 'iva çavaṃ taroḥ. 51
àruhya ca 'atra bhûmau taṃ chinna-rajjum apàtayat,
pàtitaḥ so 'pi ca 'akasmàc cakranda vyathito yathà. 52
tato 'varuhya kṛipayà jîvâçaṅkî sa tasya yat
ràjà 'aṅgaṃ prâmṛishat, tena so 'ṭṭahâsaṃ vyadhàc çavaḥ. 53
tataḥ sa ràjà matvà taṃ Vetàlâdhishṭhitaṃ tadà,
«kiṃ hasasy? ehi, gacchâva!» iti yàvad akampitaḥ 54
vakti, tàvad na bhûmau sa-Vetâlaṃ çavam aikshata;
aikshata 'atraiva vṛikshe tu lambamânaṃ sthitaṃ punaḥ. 55
tato 'dhiruhya bhûyo 'pi tam avàtàrayat tataḥ;
vajràd api hi vîràṇàṃ citta-ratnam akhaṇḍitam. 56
aropya ca sa-Vetâlaṃ skandhe maunena taṃ çavam,
sa Trivikramaseno 'tha ràjà gantuṃ pracakrame. 57
yàntaṃ ca taṃ çavântaḥ-stho Vetàlo 'ṅsa-sthito 'bravît:
«ràjann, adhva-vinodàya kathâm âkhyàmi te, çṛiṇu: 58

Asti Vàràṇasî nâma Purâri-vasatiḥ purî,
sthalî 'iva Kailàsa-girer yâ puṇya-jana-sevità; 59
bhûri-vâri-bhṛità çaçvad upakaṇṭha-niveçinî
hârayashṭir iva. 'àbhâti yasyâḥ Svargataraṅgiṇî. 60
pratâpânala-nirdagdha-vipaksha-kula-kànanaḥ
tasyâṃ Pratâpamukuṭo nâma ràjà 'abhavat purà. 61
tasya 'abhûd Vajramukuṭas tanayo, rûpa-çauryayoḥ
akarod darpa-dalanaṃ Smarasya 'arijanasya ca. 62
ràjaputrasya tasya 'atra mantriputro mahâ-matiḥ
àsîd Buddhiçarîrâkhyaḥ çarîrâbhyadhikaḥ sakhà. 63
tena sakhyà saha krîḍan sa kadâcid nṛipâtmajaḥ
jagàma dûraṃ adhvânaṃ mṛigayâtiprasaṅgataḥ. 64
çaurya-çrî-câmaràṇi 'iva siṅhânâṃ mastakàni saḥ
chindan çaraiḥ sajàlâni, viveça 'ekaṃ mahâ-vanam. 65
tatra sthâne Smarasya 'iva pathat-kokila-vandini
dattopakàre tarubhir mañjarî-cala-càmaraiḥ, 66
so 'nvito mantriputreṇa tena 'apaçyat saro mahat
vicitra-kamalotpatti-dhâma 'ambudhim iva 'aparam. 67
tasmiṅç ca deva-sarasi snânârtham kâcid âgatà
tena divyâkṛitiḥ kanyà dadṛiçe saparicchadà, 68
pûrayantî 'iva làvaṇya-nirjhareṇa saro-varam,
dṛishṭi-pâtaiḥ sṛijantî 'iva tatra 'utpala-vanaṃ navam. 69
pratyâdiçantî 'iva mukhena 'ambujaṃ nirjitendunà
sà jahâra manas tasya ràjaputrasya tatkshaṇam. 70
so 'py ahârshît tathâ tasyâ yuvà dṛishṭvà vilocane,
yathà na 'aikshata sà kanyà lajjàṃ svàm apy alaṃkṛitim. 71

tataḥ paçyati tasmin, «sà kà 'iyaṃ syàd?» iti sànuge,
saṃjñâṃ sva-deçâdy âkhyàtuṃ vilàsa-chadmanà 'akarot: 72
karoti sma 'utpalaṃ karṇe gṛihîtvà pushpa-çekharât,
ciraṃ ca danta-racanâṃ cakàra, 'àdàya ca vyadhât 73
padmaṃ çirasi, sàkûtaṃ hṛidaye ca 'àdadhe karaṃ.
râjaputraç ca tasyâs tâṃ saṃjñâṃ na jñàtavâṅs tadà, 74
mantriputras tu bubudhe sa sakhà tasya buddhimàn.
kshaṇàc ca sà yayau kanyà nîyamànà 'anugais tataḥ; 75
prâpya ca sva-gṛihaṃ, tasthau paryaṅke 'ṅgaṃ nidhàya sà,
cittaṃ tu nija-saṃjñârtham âsthàt tasmin nṛipâtmaje. 76
so 'pi râjasuto bhrashṭa-vidyo Vidyàdharo yathâ
gatvà sva-nagarîṃ, kṛicchràṃ prâpa 'avasthàṃ tayà vinâ. 77
sakhyà ca mantriputreṇa tena pṛishṭas tadà rahaḥ
çaṅsatà tâṃ adushprâpàṃ, tyakta-dhairyo jagâda saḥ: 78
«yasyà na nàma, na gràmo, na 'anvayo vâ 'avabudhyate,
«sà katham prâpyate? tad màm âçvâsayasi kiṃ mṛishâ?» 79
ity ukto râjaputreṇa mantriputras tam abhyadhât:
«kiṃ na dṛishṭaṃ tvayà, yad yat saṃjñayà sûcitaṃ tayâ? 80
«nyastaṃ yad utpalaṃ karṇe, tena 'evaṃ te tayà 'uditam:
««Karṇotpalasya rashṭre 'haṃ nivasàmi mahîbhṛitaḥ.»» 81
«kṛità yad danta-racanâ, tava 'etat kathitaṃ tayà:
««tatra jànîhi màṃ dantaghâṭakasya sutàm!»» iti. 82
««Padmàvatî»» 'iti nâma 'uktaṃ tayà 'uttaṅsita-padmayâ.
««tvayi prâṇà!»» iti proktaṃ hṛidayârpita-hastayà. 83
«Kaliṅgadeçe hy asty atra khyàtaḥ Karṇotpalo nṛipaḥ;
«tasya prasâda-vitto 'sti mahân yo dantaghàṭakaḥ, 84
«Saṃgràmavardhanâkhyasya tasyâpy asti jagat-traye
«ratnaṃ Padmâvatî nàma kanyâ prâṇâdhika-priyà. 85
«etac ca lokato, deva, yathàvad viditaṃ mama;
«ato jñàtà mayà saṃjñà tasyà deçâdi-çaṅsinî.» 86
ity ukto mantriputreṇa tena râjasuto 'tha saḥ,
tutosha tasmai sudhiye labdhopâyo jaharsha ca. 87
saṃmantrya ca samaṃ tena, sa tad-yuktaḥ sva-mandirât
priyârthî mṛigayà-vyâjât punas tâṃ agamat diçam. 88
ardha-màrge ca vâtâçva-vega-vañcita-sainikaḥ
taṃ mantriputraika-yutaḥ Kaliṅga-vishayaṃ yayau. 89
tatra tau prâpya nagaraṃ Karṇotpala-mahîpateḥ,
anvishya dṛishṭvà bhavanaṃ dantaghâṭasya tasya ca, 90
tad-adûre ca vâsârtham ekasyà vṛiddha-yoshitaḥ
gṛihaṃ prâviçatâṃ râjaputra-mantrisutâv ubhau. 91
dattâmbu-yavasau vâhau gupte 'vasthâpya ca 'atra saḥ,
râjaputre sthite, vṛiddhàṃ mantriputro jagâda tâṃ: 92
«kaccid vetsy, amba, Saṃgràmavardhanaṃ dantaghâṭakaṃ?»
tac çrutvà sà jarad-yoshit saçraddhà tam abhâshata: 93
«vedmy eva; dhâtrî tasya 'asmi, sthâpità tena ca 'adhunâ
«Padmâvatyâḥ sva-duhituḥ pârçve jyeshṭhatarà 'ity aham. 94

«kiṃtv ahaṃ na sadâ tatra gacchâmy upahṛitâṃbarâ,
«kuputraḥ kitavo vastraṃ dṛishṭvâ hi harate mama.» 95
evam uktavatîṃ hṛishṭaḥ svoṭtarîyâḍi-dânataḥ
saṃtoshya, so 'tra vṛiddhâṃ tâṃ mantriputro 'bravît punaḥ: 96
«mâtâ tvaṃ; tad vadâmas te guptaṃ yat, tat kurushva naḥ!
«dantaghâṭa-sutâm etâṃ gatvâ Padmâvatîṃ vada: 97
««so 'tra 'âgato râjaputro, dṛishṭo yaḥ sarasi tvayâ;
««tena ca 'iha tava 'âkhyâtuṃ preshitâ praṇayâd aham.»» 98
tac çrutvâ sâ «tathâ!» 'ity uktvâ vṛiddhâ dâna-vaçîkṛitâ
gatvâ Padmâvatî-pârçvam, âjagâma kshaṇântare. 99
pṛishṭâ jagâda tau râjasuta-mantrisutau ca sâ:
«yushmad-âgamanaṃ tasyâ gatvâ guptaṃ mayâ 'uditam. 100
«tayâ çrutvâ ca nirbhartsya pâṇibhyâm aham âhatâ
«dvâbhyâṃ karpûra-liptâbhyâm ubhayor gaṇḍayor mukhe. 101
«tataḥ paribhavoḍvignâ rudanty aham iha 'âgatâ.
«etâs tad-aṅgulî-mudrâḥ, putrau, me paçyataṃ mukhe!» 102
evaṃ tayâ 'ukte, nairâçya-vishaṇṇaṃ taṃ nṛipâtmajam
jagâda sa mahâ-prâjño mantriputro janântikam: 103
«mâ gâ vishâdaṃ! rakshantyâ mantraṃ nirbhartsya yat tayâ
«karpûra-çubhrâ vaktre 'syâḥ svâṅgulyo daça pâtitâḥ, 104
«tad etad uktaṃ: ««pakshe 'smin çukle candravatîr imâḥ
««râtrîr daça pratîkshadhvaṃ saṃgamâṇucitâ iti!»» 105
ity âçvâsya sa taṃ râjaputraṃ mantrisutas, tataḥ
vikrîya guptaṃ hasta-sthaṃ kâñcanaṃ kiṃcid âpaṇe, 106
vṛiddhayâ sâdhayâmâsa mahârhaṃ bhojanaṃ tayâ;
tatas tau bubhujâte dvau tat tayâ saha vṛiddhayâ. 107
evaṃ nîtvâ daça 'ahâni, jijñâsârthaṃ punaḥ sa tam
Padmâvaty-antikaṃ vṛiddhâṃ mantriputro visṛishṭavân. 108
sâpi mishṭânna-pânâḍi-lubdhâ tad-anurodhataḥ
gatvâ vâsagṛihaṃ tasyâ bhûyo, 'bhyetya jagâda tau: 109
«ito gatvâ 'adya tûshṇîm apy ahaṃ tatra sthitâ tayâ,
«yushmat-kathâparâdhaṃ tam udgirantyâ svayaṃ, punaḥ 110
«sâlaktakâbhis tisṛibhiḥ karâṅgulibhir âhatâ
«urasy asminn; atha 'eshâ 'aham iha 'âyâtâ tad-aṅkitâ.» 111
tac çrutvâ râjaputraṃ taṃ svairaṃ mantrisuto 'bravît:
«mâ kârshîr anyathâ çaṅkâm! asyâ hi hṛidaye tayâ 112
«sâlaktakâṅgulî-mudrâ-trayaṃ vinyasya yuktitaḥ,
««rajasvalâ niçâs tisraḥ sthitâ 'aham»», iti sûcitam.» 113
evam uktvâ nṛipasutaṃ mantriputras, try-ahe gate,
Padmâvatyai punas tasyai vṛiddhâṃ tâṃ prajighâya saḥ. 114
sâ gatâ mandiraṃ tasyâs, tayâ saṃmânya bhojitâ
prîtyâ pânâḍi-lîlâbhir dinaṃ ca 'atra vinoditâ. 115
sâyaṃ ca yâvat sâ vṛiddhâ gṛiham âgantum icchati,
udabhûd bhaya-kṛit tâvat tatra kolâhalo vahiḥ. 116
«hâ hâ! bhrashṭo 'yam âlânâj, janân mathnan, pradhâvati
«matta-hastî», 'iti lokasya tatra 'âkrando 'tha çuçruve. 117

tataḥ Padmâvatî sâ tâṃ vṛiddhâm evam abhâshata:
«spashṭena hasti-ruddhena gantuṃ yuktaṃ na te pathâ; 118
«tat, pîṭhikâṃ samâropya baddhâlambana-rajjukâm
«bṛihad-gavâkshena 'nena tvâm atra prakshipâmahe 119
«gṛihodyane, tato vṛiksham âruhya, 'amuṃ vilaṅghya ca
«prâkâram, avarûḍhâ 'anya-vṛikshena sva-gṛihaṃ vraja!» 120
ity uktvâ sâ gavâkshena kshepayâmâsa tatra tâm
vṛiddhâṃ ceṭîbhir udyâne rajju-pîṭhikayâ tataḥ. 121
sâ 'atha gatvâ yathoktena pathâ, sarvaṃ çaçaṅsa tat
yathâvad râjaputrâya tasmai mantrisutâya ca. 122
tataḥ sa mantriputras taṃ râjaputram abhâshata:
«siddhaṃ tava 'ishṭaṃ, mârgo hi yuktyâ darçitas tayâ. 123
«tad gaccha 'adyaiva tatra tvaṃ, pradoshe 'sminn upâgate;
«etenaiva pathâ tasyâḥ priyâyâ mandiraṃ viça!» 124
ity uktas tena tad-yukto râjaputro yayau sa tat
udyânaṃ vṛiddhayâ 'uktena tena prâkâra-vartmanâ. 125
tatra 'apaçyac ca rajjuṃ tâṃ lambamânâṃ sapîṭhikâm,
mârgonmukhîbhiç ceṭîbhir uparishṭâd adhishṭhitâm, 126
ârûḍhas tâṃ ca dṛishṭvaiva dâsîbhis tâbhir âçu saḥ
rajjvâ 'utkshipto gavâkshena praviveça priyântikam. 127
tasmiṃ pravishṭe, sa yayau mantriputraḥ svam âspadam.
râjaputras tu tâṃ Padmâvatîṃ tatra dadarça saḥ 128
pûrṇâmṛitâṅçu-vadanâṃ prasarat-kânti-candrikâm
kṛishṇapaksha-bhayâd guptaṃ sthitâṃ râkâ-niçâm iva. 129
sâpi dṛishṭvâ tam utthâya ciraṃutsukyocitais tataḥ
kaṇṭhagrahâdibhis tais taiḥ praudhâ 'âcârair amânayat. 130
tatas tayâ sa gândharva-vidhinâ 'udûḍhayâ saha
guptaṃ râjasutas tasthau pûrṇecchas tatra kântayâ. 131
sthitvâ ca 'ahâni katicid râtrau tâm avadat priyâm:
«sakhâ mama sahâyâto mantriputra iha sthitaḥ, 132
«sa ca 'atra tishṭhaty ekâkî tvaj-jyeshṭhatarikâ-gṛihe.
«gatvâ saṃbhâvya taṃ, tanvi, punar eshyâmi te 'ntikam.» 133
tac çrutvâ, tam avocat sâ dhûrtâ Padmâvatî priyam:
«hanta 'aryaputra! pṛicchâmi: tâḥ saṃjñâ mat-kṛitâs tvayâ 134
«jñâtâḥ kiṃ? kimu vâ tena sakhyâ mantrisutena te?»
evam uktavatîm etâṃ râjaputro jagâda saḥ: 135
«na jñâtaṃ tad mayâ kiṃcij, jñâtvâ sarvaṃ tu tena me
«âkhyâtaṃ mantriputreṇa divya-prajñâna-çâlinâ. 136
etac çrutvâ vicintyaiva bhâminî sâ jagâda tam:
«tarhy ayuktaṃ kṛitaṃ, yad me cirât sa kathitas tvayâ. 137
«sa me bhrâtâ, sakhâ yas te; tasya ca prathamaṃ mayâ
«tâmbûlâdi-samâcâraḥ kartavyo hi sadâ bhavet.» 138
ity uktavatyâ 'anumatas tayâ, pûrva-pathena saḥ
râjaputro 'ntikaṃ sakhyus tasya 'âgâc ca tato niçi. 139
çaçaṅsa ca kathâ-madhye tat tasmai, yat tad-âçrayam
saṃjñâ-vijñâna-kathanaṃ kṛitaṃ tena priyântike; 140

mantriputras tu so 'yuktam iti na çraddadhe 'sya tat.
tâvac ca sâ tayos tatra vibhâtâbhûd vibhâvarî. 141
atha 'etayor vidhau sâṃdhye nirvritte kurvatoḥ kathâḥ,
âgât pakvânna-tâmbûla-hastâ Padmâvatî-sakhî. 142
sâ mantriputraṃ kuçalaṃ pṛishṭvâ, dattopacârikâ
nisheddhuṃ râjaputrasya bhojanaṃ tatra yuktitaḥ, 143
kathântare svâminîṃ svâṃ bhojanâdau tad-âgamam
pratîkshamâṇâm âvedya, kshaṇâd guptaṃ tato yayau. 144
tatas taṃ mantriputraḥ sa râjaputram abhâshata:
«kautukaṃ, paçya deva, 'ekaṃ darçayâmy adhunâ tava.» 145
ity uktvâ bhakshyam etat sa pakvânnaṃ dattavâṃs tataḥ
sârameyâya, sa ca tat khâditvaiva vyapadyata. 146
tad dṛishṭvâ, «kim idaṃ citram?» iti râjasuto 'tra saḥ
papraccha mantriputraṃ taṃ, sa ca 'enaṃ pratyabhâshata: 147
«saṃjñâ-jñânena dhûrtaṃ mâṃ viditvâ, hantu-kâmayâ
«tayâ vishâṇṇaṃ prahitaṃ mama tvad-anuraktayâ, 148
««na 'asmin sati mad-ekâgro râjaputro bhaved ayam,
«««etad-vaçaç ca muktvâ mâṃ nagarîṃ svâṃ vrajed»»», iti. 149
«tad muñca manyum etasyâṃ! bandhu-tyâgân mahâtmanaḥ
«kuryâs tvaṃ, haraṇe yuktiṃ vakshyâmy âlocayâmy aham.» 150
ity uktavantaṃ taṃ mantrisutaṃ râjasuto 'tra saḥ,
«satyaṃ Buddhiçarîras tvam», iti yâvat praçaṅsati, 151
açaṅkitaṃ vahis tâvad duḥkhâkula-jaṅgâravaḥ,
«hâ dhig! râjñaḥ suto bâlo vipanna!» iti çuçruve. 152
tad-âkarṇana-hṛishṭo 'tha mantriputro nṛipâtmajam
jagâda: «hanta! gaccha 'adya Padmâvatyâ gṛihaṃ niçi! 153
«tatra tâṃ pâyayes tâvad, yâvat pâna-madena sâ
«niḥsaṃjñâ nashṭa-ceshṭâ ca gatajîvâ 'iva jâyate. 154
«tatas tasyâḥ sanidrâyâḥ çûlena 'aṅkaṃ kaṭî-taṭe
«dattvâ 'agni-taptena, 'âdâya tad-âbharaṇa-saṃcayam, 155
«âgacches tvaṃ gavâkshena rajju-lamba-vinirgataḥ;
«tataḥ paraṃ yathâ bhadraṃ bhavej, jñâsyâmy ahaṃ tathâ.» 156
ity uktvâ kârayitvâ ca kroḍa-bâla-nibhâçrikam
mantriputro dadau tasmai triçûlaṃ râjasûnave. 157
râjaputraḥ sa haste tat kṛitvâ kuṭila-karkaçam
kâlâyasa-dṛidhaṃ cittam iva kântâ-vayasyayoḥ, 158
«tathâ!» 'iti pûrvavad râtrâv agât Padmâvatî-gṛiham;
avicâryaṃ prabhûṇâṃ hi çucer vâkyaṃ sva-mantriṇaḥ. 159
tatra tâṃ madya-niçceshṭâṃ çûlena jaghane 'ṅkitâm
hṛitâlaṃkaraṇâṃ kṛitvâ, tasya 'âgât sakhyur antikam, 160
darçitâbharaṇas tasmai çaçaṅsa ca yathâ kṛitam;
tataḥ sa mantriputro 'pi siddhaṃ mene manîshitam. 161
prâtar gatvâ çmaçâne ca so 'bhût tâpasa-veça-bhṛit
svairaṃ, râjasutaṃ taṃ ca vidadhe çishya-rûpiṇam, 162
abravît taṃ ca: «gaccha 'ekâm ito 'laṃkaraṇâd imâm
«muktâvalîṃ samâdâya tvaṃ vikretum iva 'âpaṇe, 163

«bahu mûlyam vadeç ca 'asyâ, yena 'etâm naiva kaçcana
«grihṇîyâd, bhrâmyamâṇâm ca sarvaḥ ko 'pi vilokayet. 164
««guruṇâ mama vikretum iyam dattâ»», 'ity anâkulaḥ
«brûyâç ca, yadi grihṇîyur atra tvâm pururakshiṇaḥ.» 165
iti sa preshitas tena gatvâ râjasutas tadâ
atishṭhad âpaṇe bhrâmyan, vyaktam muktâvalîm dadhat. 166
tathâ-bhûtaç ca jagṛihe sa dṛishṭvâ pururakshibhiḥ
dantaghâta-sutâ-mosha-jîâpteç caura-gaveshibhiḥ. 167
ninye ca nagaràdhyaksha-nikaṭam taiḥ sa tatkshaṇam,
sa ca tam tâpasẫkâram dṛishṭvâ papraccha sântvataḥ: 168
«kuto muktâvalî 'iyam te, bhagavann, iha hâritâ?
«dantaghâṭaka-kanyâyâ hṛitam hy âbharaṇam niçi.» 169
tac çrutvâ râjaputras tam so 'vâdît tâpasẫkṛitiḥ:
«guruṇâ mama dattâ 'iyam; etya 'asau pṛicchyatâm!» iti. 170
tataç ca 'upetya tam natvâ papraccha nagaràdhipaḥ:
«muktâvalî 'iyam, bhagavan, kutas te çishya-hasta-gâ?» 171
çrutvâ 'etad, vijanam kṛitvâ, sa dhûrtas tam abhâshata:
«aham tapasvî bhrâmyâmi sadâ 'araṇyeshv itas tataḥ. 172
«so 'ham daivâd iha prâptaḥ, çmaçâne 'tra sthito niçi
«apaçyam yoginî-cakram samâgatam itas tataḥ. 173
«tad-madhye ca 'ekayâ 'ânîya yoginyâ râjaputrakaḥ
«udghâṭita-hṛidambhojo Bhairavâya niveditaḥ. 174
«pâna-mattâ ca sâ hartum japato me 'kshamâlikâm
«prâvartata mahâ-mâyâ, vikâràn kurvatî mukhe. 175
«atipravṛittâ ca mayâ kruddhena jaghaṇa-sthale
«aṅkitâ sâ triçûlena mantra-prajvalitẫçriṇâ, 176
«hṛitâ muktâvalî ca 'iyam tasyâḥ kaṇṭhâd mayâ tadâ.
«sâ 'eshâ 'adya tâpasẫnarhâ vikreyâ mama vartate.» 177
etac çrutvâ purâdhyaksho gatvâ bhûpam vyajijñapat;
bhûpo 'py âkarṇya tat, tâm ca buddhvâ tad-mauktikâvalîm, 178
prekshaṇa-preshitẫyâta-vṛiddhẫpta-vanitâ-mukhât
çrutvâ ca dṛiçya-çûlẫṅkâm jaghane satyam eva tâm, 179
«grastaḥ suto me ḍâkinyâ tayâ» 'utpanna-viniçcayaḥ,
svayam tasya 'antikam gatvâ mantriputra-tapasvinaḥ, 180
pṛishṭvâ ca nigraham tasyâḥ Padmâvatyâḥ, sa tad-girâ
pitṛibhyâm çocyamânâyâḥ purâd nirvẫṣanam vyadhât. 181
nirvâsitâ 'aṭavî-sthâ sâ nagnẫpi na jaḷau tanum,
upâyam mantriputreṇa tam saṃbhâvya tathâ-kṛitam. 182
dinẫnte tâm ca çocantîm açvẫrûḍhâv upeyatuḥ
tyakta-tâpasa-veçau tau mantriputra-pitṛipâtmajau. 183
âçvâsya 'âropya turage, sva-râshṭram ninyatuç ca tâm.
tatra tasthau tayẫ sârdham râjaputraḥ sa nirvṛitaḥ. 184
dantaghâtas tv araṇye tâm kravyâdbhir bhakshitâm sutâm
matvâ vyapâdi çokena, bhâryâ ca 'anujagâma tam. 185

ity âkhyâya sa bhûyas tam Vetâlo nṛipam abravît:
«tam me 'tra saṃçayam chinddhi: dampatyor etayor badhât 186
«mantriputrasya kiṃ pâpaṃ? râjaputrasya kiṃ nu vâ?
«Padmâvatyâḥ kim athavâ? tvaṃ hi buddhimatâṃ varaḥ. 187
«jânânaç ca na ced, râjan, mama tattvaṃ vadishyasi,
«tad esha çatadhâ mûrdhâ niçcitaṃ te sphuṭishyati.» 188
ity uktavantaṃ Vetâlaṃ vijânan çâpa-bhîtitaḥ
sa Trivikramasenas tam evaṃ pratyabravîd nṛipaḥ: 189
«yogeçvara, kim ajñeyam? etad na 'eshâṃ hi pâtakam
«trayâṇâm api, râjñas tu pâpaṃ Karṇotpalasya tat.» 190
Vetâlo 'py âha: «râjñaḥ kiṃ? te hi tat-kâraṇâs trayaḥ.
«kâkâḥ kim aparâdhyanti, haṅsair jagdheshu çâlishu?» 191
râjâ tato 'bravîd: «evaṃ na dushyanti trayo 'pi te:
«mantrisûnor hi tat tâvat prabhu-kâryam apâtakam; 192
«Padmâvatî-râjaputrau tau hi Kâma-çarâgninâ
«saṃtaptâv avicârajñâv adoshau svârtham udyatau. 193
«Karṇotpalas tu râjâ sa nîtiçâstreshv açikshitaḥ,
«câraiḥ prajâsv ananvishyaṅs-tattva-çuddhiṃ nijâsv api, 194
«ajânan dhûrta-caritâni, 'ingitâdy-avicakshaṇaḥ,
«tathâ tad nirvicâraṃ yac cakre tena sa pâpabhâk.» 195
ity âkarṇya, vimukta-maunam udite samyak nṛipeṇa 'uttare,
skandhât tasya sa dârḍhyam âkalayituṃ mâyâ-balât tatkshaṇaṃ
Vetâlo nṛi-kalevarântara-gataḥ kvâpy apratarkyo yayau;
nishkampaḥ sa ca bhûpatiḥ punar amuṃ prâptuṃ vyadhâd niçcayam. 196

Taraṅga 76. (*Vetâla* 2.)

Tato 'tra punar ânetuṃ taṃ Vetâlam agâd nṛipaḥ
sa Trivikramasenas tac-çiṃçapâ-pâdapântikam. 1
prâpto 'tra vîkshate yâvac citâloka-vaçâd niçi,
tâvad dadarça taṃ bhûmau kûjantaṃ patitaṃ çavam. 2
atha taṃ mṛita-deha-sthaṃ Vetâlaṃ sa mahîpatiḥ
âropya skandham, ânetuṃ tûshṇîṃ pravavṛite javât. 3
tataḥ skandhât sa Vetâlo bhûyas taṃ nṛipam abravît:
«râjan, mahaty anucite kleçe 'smin patito bhavân; 4
«atas tava vinodâya kathayâmi kathâṃ, çṛiṇu:

Asty agrahâraḥ Kâlindî-taṭe Brahmasthalâbhidhaḥ. 5
Agnisvâmî 'iti tatra 'âsîd brâhmaṇo veda-pâragaḥ;
tasya 'atirûpâ Mandâravatî 'ity ajani kanyakâ, 6

yâṃ nirmâya navârgha-lâvaṇyâṃ niyataṃ vidhiḥ,
svargastrî-pûrva-nirmâṇaṃ nijam eva 'ajugupsata. 7
tasyâṃ ca 'yauvana-sthâyâm âyayuḥ Kanyakubjataḥ
sama-sarva-guṇâs tatra trayo brâhmaṇa-putrakâḥ. 8
teshâṃ ca 'âtmârtham ekaikas tat-pitus tâṃ ayâcata,
anicchan dânam anyasmai tasyâḥ prâṇa-vyayâd api. 9
tat-pitâ sa tu tad-madhyâd na 'ekasmây api tâṃ dadau
bhîto 'nyayor badhât; tena tasthau kanyaiva sâ tataḥ. 10
te ca trayo 'pi tad-vaktra-candraikâsakta-dṛishṭayaḥ,
cakora-vratam âlambya, tatraiva 'âsan divâ-niçam. 11
atha 'akasmât samutpanna-dâhajvara-vaçena sâ
jagâma Mandâravatî kumârî kila pañcatâm. 12
tatas tâṃ vipra-putrâs te parâsuṃ çoka-viklavâḥ
kṛita-prasâdhanâṃ nîtvâ' çmaçânaṃ cakrur agnisât. 13
ekaç ca teshâṃ tatraiva vidhâya maṭhikâṃ tataḥ,
kṛita-tad-bhasma-çayyaḥ sann âsta yâcita-bhaiksha-bhuk; 14
dvitîyo 'sthîny upâdâya tasyâ, Bhâgîrathîṃ yayau;
tṛitîyas tâpaso bhûtvâ bhrântuṃ deçântarâny agât. 15
sa bhrâmyaṅs tâpasaḥ prâpya grâmaṃ Vakrolakâbhidham,
tatra 'atithiḥ san kasyâpi viprasya prâviçad gṛiham. 16
tat-pûjitaḥ sa yâvac ca bhoktuṃ tatra pracakrame,
tâvad ekaḥ çiçus tatra pravṛitto 'bhût praroditum. 17
sa sântvyamâno 'pi yadâ na vyaraṅsît, tadâ krudhâ
bâhvor âdâya gṛihiṇî jvalaty agnau taṃ akshipat; 18
kshipta eva sa mṛidv-aṅgo bhasmîbhâvam avâptavân.
tad dṛishṭvâ jâta-româñcaḥ so 'bravît tâpaso 'tithiḥ: 19
«hâ dhik kashṭam! pravishṭo 'smi brahmarâkshasa-veçmani;
«tad mûrtaṃ kilvisham idaṃ na bhokshye 'nnam iha 'adhunâ.» 20
evaṃ vadantaṃ taṃ so 'tra gṛihasthaḥ prâha: «paçya me
«çaktiṃ paṭhita-siddhasya mantrasya mṛita-jîvanîm!» 21
ity uktvâ 'âdâya tad-mantra-pustikâṃ anuvâcya ca,
tatra bhasmani cikshepa sa dhûlim abhimantritâm. 22
tena 'udatishṭhat tad-rûpa eva jîvan sa bâlakaḥ.
tataḥ sa nirvṛitas tatra bhuktavân vipra-tâpasaḥ. 23
gṛihastho 'pi sa tâṃ nâgadante 'vasthâpya pustikâm,
bhuktvâ ca, çayanaṃ bheje râtrau tatraiva tad-yutaḥ. 24
supte gṛihapatau tasmin, svairam utthâya çaṅkitaḥ
sa priyâ-jîvanârthî tâṃ pustikâṃ tâpaso 'grahît. 25
gṛihîtvaiva ca nirgatya tato, râtri-divaṃ vrajan
kramâc çmaçânaṃ samprâpa, yatra dagdhâ 'asya sâ priyâ. 26
dadarça ca 'atra tatkâlaṃ taṃ dvitîyam upâgataṃ,
yaḥ sa Gaṅgâmbhasi ksheptuṃ tad-asthîni gato 'bhavat. 27
tatra-sthaṃ samâsâdya ca tasyâ bhasmani çâyinam
nibaddha-maṭhikaṃ tatra, dvâv apy etâv uvâca saḥ: 28
«maṭhikâ 'apâsyatâm eshâ, yâvad utthâpayâmi tâṃ
«jîvantîṃ bhasmataḥ kântâṃ mantra-çaktyâ kayâpy aham.» 29

iti tau preṛya nirbandhâd, nirloṭhya maṭhikâṃ ca saḥ,
udghâṭya tâpaso viprah pustikâṃ tâm avâcayat, 30
abhimantrya ca mantreṇa dhûliṃ bhasmany avâkshipat,
udatishṭhac ca jîvantî sâ Madiràvatî tataḥ; 31
vahniṃ praviçya nishkântaṃ vapuḥ pûrvâdhika-dyuti
tadâ babhâra sâ kanyâ kâñcanena 'iva nirmitam. 32
tâdriçîṃ tâṃ punarjâtâṃ te dṛishṭvaiva smarâturâḥ,
prâptu-kâmâs trayo 'py evam anyonyaṃ kalahaṃ vyadhuḥ; 33
eko 'bravîd: «iyaṃ bhâryâ mama mantra-balârjitâ!»
«tîrtha-prabhâva-jâ bhâryâ mama 'iyam!» iti ca 'aparaḥ. 34
«rakshitvâ bhasma tapasâ jîvitâ 'iyaṃ mayâ 'iha yat,
«tad eshâ mama bhâryâ!» 'iti tṛitîyo 'tra jagâda saḥ. 35

«vivâda-nirṇaye teshâṃ tvaṃ tâvad me, mahîpate,
«niçcayaṃ brûhi: kasya 'eshâ kanyâ bhâryâ 'upapadyate? 36
«vidalishyati mûrdhâ te, yadi jânan na vakshyasi.»
iti Vetâlataḥ çrutvâ, taṃ sa râjâ 'evam abhyadhât: 37
«yaḥ kleçam anubhûyâpi mantreṇa 'etâm ajîjivat,
«pitâ sa tasyâs tat-kârya-karaṇâd, na punaḥ patiḥ. 38
«yaç ca 'asthîni ninâya 'asyâ Gaṅgâyâṃ, sa suto mataḥ.
«yas tu tad-bhasma-çayyas tâm âçlishya 'âsît tapaç caran 39
«çmaçâna eva tat-prîtyâ, bhartâ tasyâḥ sa ucyate,
«kṛitaṃ tad-anurûpaṃ hi tena gâḍhânurâginâ.» 40
evaṃ nṛipât Trivikrama-
senâc çrutvaiva mukta-maunât saḥ,
tasya skandhâd agamad
Vetâlo 'tarkitaḥ sva-padam. 41
râjâ 'atha bhikshv-artha-samudyatas taṃ
prâptuṃ sa bhûyo 'pi mano babandha;
prâṇâtyaye 'pi pratipannam artham
tishṭhanty anirvâhya na dhîra-sattvâḥ. 42

Taraṅga 77. (*Vetâla* 3.)

Atha bhûyo 'pi Vetâlam ânetuṃ nṛipa-sattamaḥ
sa Trivikramasenas tam upâgâc çiṃçapâ-taṛum. 1
tatra-stham etaṃ saṃprâpya mṛita-deha-gataṃ punaḥ
skandhe gṛihîtvaiva, 'âgantuṃ tûshṇîṃ pravavṛite tataḥ. 2

prayàntaṃ ca tam âha sma sa Vetâlo 'sya pṛishṭha-gaḥ:
«citraṃ na 'udvijase, ràjan, niçi kurvan gamâgamam! 3
«tad akhedàya bhûyas te varṇayâmi kathâṃ, çṛiṇu:

Asti Pâṭaliputrâkhyaṃ khyâtaṃ bhûmaṇḍale puram. 4
tatra 'âsîd nṛipatiḥ pûrvaṃ nâmnâ Vikramakeçarî,
guṇanâm iva ratnânâm âçrayaṃ yaṃ vyadhâd vidhiḥ. 5
tasya çâpâvatîrṇo 'bhûd divya-vijñânavân çukaḥ
Vidagdhacûḍâmaṇir ity âkhyayâ sarva-çâstra-vit. 6
tena 'upadishṭâṃ sadṛiçîṃ ràjaputrîṃ nṛipâtmajaḥ
Màgadhîm upayeme sa bhâryâṃ Candraprabhâbhidhâm. 7
tasyà api tathà-bhûtà jñâna-vijñâna-çâlinî
çârikà Somikà nâma ràjaputryàḥ kila 'abhavat. 8
te ca 'eka-pañjara-sthe dve tatra 'àstâṃ çuka-çârike
sevamâne sva-vijñânair dampatî tau nija-prabhû. 9
ekadà sàbhilàshas tàṃ çârikâṃ so 'bravîc çukaḥ:
«eka-çayyâsanâhàraṃ, subhage, bhaja mâm!» iti. 10
«na 'ahaṃ purusha-saṃsargam icchàmi, purushà yataḥ
«dushṭàḥ kṛitaghnà», iti sà çârikà pratyuvâca tam. 11
«na dushṭàḥ purushà, dushṭà nṛiçaṃsa-hṛidayàḥ striyaḥ»,
iti bhûyaḥ çukena 'ukte, vivàdo 'tra 'alagat tayoḥ. 12
kṛita-dàsatva-bhâryâtva-paṇau tau çakunî mithaḥ
niçcayàya 'atha satyaṃ taṃ ràjaputram upeyatuḥ. 13
sa vivàda-padaṃ çrutvà tayor, âsthàna-gaḥ pituḥ,
«kathaṃ kṛitaghnàḥ purushà? brûhi!» 'ity âha sma çarikàm. 14
tataḥ sà «çṛiṇuta!» 'ity uktvà, nija-paksha-prasiddhaye
puṃ-dosha-khyàpinîm etàṃ çârikà 'akathayat kathàm: — 15
Asti Kâmandakî nàma nagarî bhuvi viçrutà.
Arthadattâbhidhàno 'bhûd baṇik tasyàṃ mahâ-dhanaḥ. 16
Dhanadattâbhidhânaç ca putras tasya 'udapadyata.
pitary uparate, so 'pi babhûva 'ucchṛiṅkhalo yuvà. 17
dyûtâdi-saṅge dhûrtâç ca militàs tam apâtayan;
kàmaṃ vyasana-vṛikshasya mûlaṃ durjana-saṃgatiḥ. 18
aciràd vyasana-kshîṇa-dhano daurgatya-lajjayà
so 'tha tyaktvà sva-deçaṃ taṃ bhràntuṃ deçântaràny àgât. 19
gacchaṅç ca Candanapuraṃ nàma sthânam avàpya saḥ,
viveça bhojanârthî sann ekasya baṇijo gṛiham. 20
sa baṇik sukumâraṃ taṃ dṛishṭvà, pṛishṭvà 'anvayâdikam,
jñâtvà kulînaṃ, satkṛitya svî-cakre daiva-yogataḥ, 21
dadau ca sadhanàṃ tasmai nàmnà Ratnâvalîṃ sutàm.
tataḥ sa Dhanadatto 'tra tasthau çvaçura-veçmani. 22
dineshv eva ca yâteshu sukha-vismṛita-durgatiḥ,
sva-deçaṃ gantu-kàmo 'bhût prâptârtho vyasanotsukaḥ. 23
tato 'numânya katham apy avaçaṃ çvaçuraṃ çathaḥ
taṃ duhitṛ-eka-saṃtânaṃ, gṛihîtvà tâm alaṃkṛitàm 24

bhâryâm Ratnâvalîm yuktâm ekayâ vriddhayâ striyâ,
sa âtmanâ tritîyah san deçât prasthitavâms tatah. 25
kramât prâpya 'atavîm dûrâm, uktvâ taskara-jâm bhiyam,
grihîtvâ 'âbharanam tasyâ bhâryâyâh svî-cakâra sah. 26
drigyatâm dyûta-veçâdi-kashta-vyasana-sangînâm
hridayam hâ kritaghnânâm pumsâm nistrinça-karkaçam! 27
so 'tha pâpo 'rtha-hetos tâm bhâryâm gunavatîm api
hantum çvabhre nicikshepa tayâ vriddha-striyâ yutâm. 28
kshiptvaiva ca gate tasmin, sâ 'atha vriddhâ vyapadyata,
tad-bhâryâ tu latâ-gulma-vilagnâ na vyapâdi sâ. 29
uttasthau ca tatah çvabhrât kroçantî karunam çanaih,
âlambya trina-gulmâdi saçeshatvât kila 'âyushah. 30
âyayau vikshatângî ca prishtvâ mârgam pade pade
yathâ-gatenaiva pathâ kricchrât tat sadanam pituh. 31
tatra 'akasmât tathâ-bhûtâ prishtâ sasambhramam
mâtrâ pitrâ ca ruditâ sâdhvî sâ 'evam abhâshata: 32
«mushitâh smah pathi stenair, nîto baddhvâ ca me patih,
«vriddhâ mritâ, nipatya 'api çvabhre na 'aham mritâ punah. 33
«atha 'âgatena kenâpi pathikena kripâlunâ
«uddhritâ 'aham tatah çvabhrât prâptâsmi 'iha ca daivatah.» 34
evam uktavatî pitrâ mâtrâ ca 'âçvâsitâ tatah,
bhartri-cittaiva sâ tasthau tatra Ratnâvalî satî. 35
yâti kâle ca tad-bhartâ sa sva-deça-gatah punah
dyûta-kshayita-tad-vitto Dhanadatto vyacintayat: 36
«ânayâmi punar gatvâ mârgitvâ çvaçurâd dhanam;
««grihe sthitâ me tvat-putrî»», 'ity abhidhâsye ca tatra tam.» 37
evam sa hridaye dhyâtvâ prâyâc çvaçura-veçma tat,
prâptam ca tatra tam dûrât sva-bhâryâ paçyati sma sâ, 38
dhâvitvâ ca 'apatat tasyâ sâ pâpasyâpi pâdayoh;
dushte 'pi patyau sâdhvînâm na 'anyathâ-vritti mânasam. 39
bhîtâya ca tatas tasmai tad açesham nyavedayat,
yad mrishâ-caurapâtâdi pitroh prâg varnitam tayâ. 40
tatas tayâ samam tatra nirbhayah çvâçure grihe
pravishtah, çvaçurâbhyâm sa harshâd drishtvâ 'abhyanandyata. 41
«dishtyâ jîvann ayam muktaç caurair!» iti mahotsavah
tena tac-çvaçurena 'atha cakre milita-bandhunâ. 42
tatah sa Dhanadatto 'tra bhuñjânah çvâçurîm çriyam,
Ratnâvalyâ tayâ sâkam âsît patnyâ yathâ-sukham. 43
ekadâ tatra râtrau ca sa nriçamsaç cakâra yat,
kathoparodhataç çântam avâcyam api kathyate: 44
hatvâ 'anka-suptâm bhâryâm tâm, tad-âbharana-samcayam
apahritya, tatah prâyât sa sva-deçam alakshitah. — 45
«îdriçâh purushâh pâpâ», iti çârikayâ 'udite,
«tvam idânîm vada!» 'ity âha râjaputras tadâ çukam. 46
tato jagâda sa çukah: «deva, duhsaha-sâhasâh
«striyo duçcaritâh pâpâs, tathâ ca çrûyatâm kathâ: — 47

Asti Harshavatî nâma nagarî; tatra ca 'bhavat
agraṇîr Dharmadattâkhyo bahu-koṭîçvaro baṇik. 48
Vasudhattâbhidhânâ ca rûpe 'nanya-samâ sutâ
babhûva tasya baṇijaḥ prâṇebhyo 'py adhika-priyâ. 49
sâ ca tena samânâya dhana-yauvana-çâline
dattâ varâṅganâ-netra-cakorâmṛitaraçmaye, 50
nâmnâ Samudradattâya baṇikputrâya sâdhave,
nagaryâm ârya-jushṭâyâm Tâmraliptyâm nivâsine. 51
kadâcit sâ, sva-deça-sthe patyau, svasya pitur gṛihe
sthitâ baṇiksutâ dûrât kaṃcit purusham aikshata. 52
taṃ yuvânaṃ sukântaṃ sâ capalâ Mâra-mohitâ
guptaṃ sakhî-mukhena 'nîtaṃ bheje pracchanna-kâmukam. 53
tataḥ prabhṛiti tenaiva saha tatra tadâ rahaḥ
râtrau râtrâv araṅsta 'sau tad-ekâsakta-mânasâ. 54
ekadâ ca sa kaumâraḥ patis tasyâḥ sva-deçataḥ
âjagâma 'tra tat-pitroḥ pramoda iva mûrtimân. 55
sotsave ca dine tasmin sâ naktaṃ kṛita-maṇḍanâ
mâtrâ 'nupreshitâ bheje çayyâ-sthâ na taṃ patim. 56
prârthitâ tena ca 'alîka-suptaṃ cakre 'nya-mânasâ,
pâna-matto 'dhva-khinnaç ca so 'pi jahre 'tha nidrayâ. 57
tâvac ca supte sarvasmin bhukta-pîte jane çanaiḥ,
saṃdhiṃ bhittvâ viveça 'tra cauro vâsagṛihântare. 58
tatkâlaṃ tam apaçyantî sâpy utthâya baṇiksutâ,
sva-jâra-kṛita-saṃketâ nibhṛitaṃ niragât tataḥ. 59
tad âlokya sa cauro 'tra vighnitęccho vyacintayat:
«yeshâm arthe pravishṭo 'haṃ, tair eva 'âbharaṇair vṛitâ 60
«niçîthe nirgatâ 'eshâ; tad vîkshe 'haṃ, sâ kva gacchati.»
ity âkalayya nirgatya sa cauras tâṃ baṇiksutâm 61
Vasudattâm anuyayau datta-dṛishṭir alakshitaḥ.
sâpi pushpâdi-hastâ 'eka-sasaṃketa-sakhî-yutâ 62
gatvâ, vâhyaṃ pravishṭâbhûd udyânaṃ nâtidûragam.
tatra 'apaçyac ca taṃ vṛikshe lambamânaṃ sva-kâmukam 63
saṃketakâgataṃ, râtrau labdhvâ nagararakshibhiḥ
ullambitaṃ caura-buddhyâ, pâça-kaṇṭhaṃ mṛitaṃ sthitam. 64
tataḥ sâ vihvalodbhrântâ, «hâ hatâsmi!» 'iti vâdinî
papâta bhûmau, kṛipaṇaṃ vilapantî ruroda ca. 65
avatârya 'atha vṛikshât, taṃ gatâsuṃ nija-kâmukam
upaveçya 'aṅgarâgeṇa pushpaiç ca 'alaṃcakâra sâ. 66
samâliṅgya ca nihsaṃjñaṃ râga-çokândha-mânasâ,
unnamayya mukhaṃ yâvat tasya 'ârtâ paricumbati, 67
tâvac ca tasyâḥ sahasâ nirjîvaḥ parapûrushaḥ
Vetâlânupravishṭaḥ san dantaiç ciccheda nâsikâm. 68
tena sâ vihvalâ tasmât savyathâ 'apasṛitâpy, «aho!
«kiṃsvid jîved?» iti hatâ punar etya tam aikshata. 69
dṛishṭvâ ca vîta-Vetâlaṃ niçceshṭaṃ mṛitam eva tam,
sâ bhîtâ paribhûtâ ca cacâla rudatî çanaiḥ. 70

tâvac channaḥ sthitaḥ so 'tha cauraḥ sarvaṃ vyalokayat
acintayac ca: «kim idaṃ pâpayâ kṛitam etayâ? 71
«aho vata! 'âçayaḥ strîṇâṃ bhîshaṇo ghana-tâmasaḥ
«andhakûpa iva 'gâdhaḥ pâtâya gahanaḥ param. 72
«tad idânîm iyaṃ kiṃ nu kuryâd?» iti vicintya saḥ,
kautukâd dûrataç cauro bhûyo 'py anusasâra tâm. 73
sâpi gatvâ praviçyaiva tat-supta-sthita-bhartṛikâm
gṛihaṃ tadâ svakaṃ, proccaiḥ prarudaty evam abravît: 74
«paritrâyadhvam! etena mama dushṭena nâsikâ
«chinnâ niraparâdhâyâ bhartṛi-rûpeṇa çatruṇâ.» 75
çrutvâ 'etaṃ muhur âkrandaṃ tasyâḥ, sarve sasaṃbhramam
udatishṭhan prabudhya 'tra patiḥ parijanaḥ pitâ. 76
etya 'atha tat-pitâ dṛishṭvâ tâm ârdra-chinna-nâsikâm,
kruddhas taṃ bandhayâmâsa «bhâryâ-drohî» 'iti tat patim. 77
sa tu naiva 'bravît kiṃcid badhyamâno 'pi mûkavat,
viparyasteshu çṛiṇvatsu sarveshu çvaçurâdishu. 78
tato jñâtvaiva tac caure tasminn apasṛite laghu,
kolâhalena tasyâṃ ca vyatîtâyâṃ kramâd niçi, 79
sa ninye baṇijâ tena çvaçureṇa baṇiksutaḥ
râjântikaṃ tayâ sâkaṃ bhâryayâ chinna-nâsayâ. 80
râjâ ca kṛita-vijñaptiḥ: «sva-dâra-drohy asâv» iti,
tasya 'âdiçad baṇiksûnor badhaṃ nyakkṛita-tad-vacâḥ. 81
tato badhyabhuvaṃ tasmin nîyamâne sadiṇḍimam,
upâgamya sa cauro 'tra babhâshe râjapûrushân: 82
«nishkâraṇaṃ na badhyo 'yaṃ; yathâ-vṛittaṃ tu vedmy aham;
«mâṃ prâpayata râjâgraṃ, yâvat sarvaṃ vadâmy adaḥ.» 83
ity ûcivân sa nîtas tair nṛipasya 'agraṃ vṛitâbhayaḥ,
â mûlâd râtri-vṛittântaṃ cauraḥ sarvaṃ nyavedayat, 84
abravîc ca: «na ced, deva, mad-vâci pratyayas tava,
«tat sâ nâsâ mukhe tasya çavasya 'adyâpi vîkshyatâm.» 85
tac çrutvâ, vîkshituṃ bhṛityân preshya, satyam avetya tat,
sa râjà taṃ baṇikputraṃ muktavân badha-nigrahât. 86
tâṃ ca karṇâv api chittvâ dushṭâṃ deçâd nirastavân
tad-bhâryâṃ, çvaçuraṃ ca 'asya taṃ sarvasvam adaṇḍayat; 87
cauraṃ ca taṃ purâdhyakshaṃ tushṭaç cakre sa bhûpatiḥ. —
«evaṃ striyo bhavanty eva nisarga-vishamâḥ çaṭhâḥ;» 88
ity uktavân eva çuko bhûtvâ Citrarathâbhidhaḥ
kshîṇendra-çâpo Gandharvo divya-rûpo divaṃ yayau. 89
çârikâ sâpi tatkâlaṃ bhûtvâ svahstrî Tilottamâ
tathaiva kshîṇa-tac-çâpâ jagâma sahasâ divam. 90
vivâdaç câpy anirṇîtaḥ sabhâyâṃ so 'bhavat tayoḥ.

---

ity âkhyâya kathâṃ, bhûyas taṃ Vetâlo 'bravîd nṛipam: 91
«tad bhavân vaktu: kiṃ pâpâḥ purushâḥ? kim uta striyaḥ?
«ajalpato jânatas te çiro yâsyati khaṇḍaçaḥ.» 92

etad' niçamya vacanam
Vetâlasya 'ańsa-vartinas tasya,
sa jágàda bhûpatis tam:
«yogîçvara! 'yoshitah pâpâh; 93
«purushah ko 'pi hi tâdrik
«kvâpi kadâcid bhaved duràcârah,
«prâyah sarvatra sadâ
«striyas tu tâdrig-vidhâ eva.» 94
ity uktavato nripateh
prâgvat skandhât sa tasya Vetâlah
nashto 'bhût, sa ca râjâ
jagràha punas tad-ânayane yatnam. 95

Taraṅga 78. (*Vetâla* 4.)

Tato gatvâ punas tasya nikatam çińçapâ-taroh
sa Trivikramaseno 'tra çmaçânam nici bhûpatih, 1
labdhvà muktâttahâsam tam Vetàlam nri-çarîra-gam
nishkampah skandham âropya, tûshnîm udacalat tatah. 2
calantam ca tam ańsa-stho Vetàlah so 'bravît punah:
«ràjan, kubhikshor etasya krite ko 'yam tava çramah? 3
«âyâse nishphale 'mushmin viveko vata nâsti te!
«tad imâm çrinu mattas tvam kathâm pathi vinodinîm: 4

Asti Çobhàvatî nâma satyâkhyà nagarî bhuvi;
tasyâm sa Çûdrakâkhyo 'bhûd bhûpatih pràjya-vikramah, 5
yasya jajvàla jayinah pratâpa-jvalano 'nicam
vandîkritâri-vanità-dhûta-càmara-mârutaih; 6
alupta-dharmacarana-sphîtà manye vasumdharà
râjñi yasmin visasmàra Râmâdîn api bhûpatîn. 7
tam kadâcid mahîpâlam priya-çûram upâyayau
sevârtham Mâlavâd eko nâmnà Vîravaro dvijah, 8
yasya Dharmavatî nâma bhâryà, Satyavarah sutah,
kanyà Vîravatî ca: 'iti trayam griha-paricchadah; 9
sevâ-paricchadaç ca 'anyat trayam: katyàm kripâńikà,
kare karatalà 'ekatra, càru-carma paratra ca. 10
tâvad-mâtra-parîvâro dînâra-çata-pañcakam
pratyaham prârthayâmâsa râjñas tasmât sa vrittaye. 11
râjâpi sa tam âkâra-sûcitodâra-paurusham
vîkshya ca, 'asmai dadau vrittim Çûdrakas tâm yathepsitâm. 12

«alpe parikare 'py ebhir iyadbhir svarṇarûpakaiḥ
«kim esha 'vyasanaṃ pushṇâty, atha kiṃcana sad-vyayam?» 13
ity anveshṭuṃ samâcâraṃ kautukât sa mahîpatiḥ
pracchannân sthâpayâmâsa cârâṅs tasya 'tra pṛishṭhataḥ. 14
sa ca Vîravaraḥ prâtaḥ kṛitvâ bhûpasya darçanam,
sthitvâ ca tasya madhyâhnaṃ siṅhadvâre dhṛitâyudhaḥ, 15
gatvâ sva-vṛitti-labhyânâṃ dînârâṇâṃ çataṃ gṛihe
bhojanârthaṃ sva-bhâryâyâ haste prâdât kila 'nvaham, 16
vastrâṅgarâga-tâmbûlaṃ krîṇâti smâ çatena ca,
çataṃ snâtvâ ca pûjârthaṃ vyadhâd Vishṇoḥ Çivasya ca, 17
viprebhyaḥ kṛipaṇebhyaç ca dadau dânaṃ çata-dvayam:
evaṃ vibheje pañcâpi tâni nityaṃ çatâny asau. 18
tataḥ kṛitvâ 'gnikâryâdi, bhuktvâ, gatvâ 'ekako niçi
siṅhadvâre punas tasthau pâṇau karatalâm dadhat. 19
evaṃ satata-saccaryâṃ tasya Vîravarasya saḥ
râjâ cara-mukhâc çrutvâ, tutosha hṛidi Çûdrakaḥ, 20
nivârayâmâsa ca tâṅç cârâṅs tasya 'anumârga-gân,
mene viçesha-pûjârhaṃ purushâtiçayaṃ ca tam. 21
atha yâteshu divaseshv avahelâvalaṅghite
grîshme Vîravareṇa 'tra supracaṇḍârka-tejasi, 22
tad-îrshyâta iva 'uddhûta-vidyut-karatalâṃ dadhat
dhârâpahârî ninadann âjagâma ghanâgamaḥ. 23
tadâ ca ghora-meghaughe pravarshati divâ-niçam,
siṅhadvâre tathaiva 'âsît so 'tra Vîravaro 'calaḥ. 24
taṃ ca dṛishṭvâ divâ râjâ prâsâdâgrât sa Çûdrakaḥ,
niçi bhûyas tad ârohaj jijñâsus tasya tâṃ sthitim, 25
jagâda ca tataḥ: «ko 'tra siṅhadvâre sthito 'sti bhoḥ?»
tac çrutvâ, «'ahaṃ sthito 'tra!» 'iti so 'pi Vîravaro 'bravît. 26
«aho sudṛidha-sattvo 'yaṃ bhakto Vîravaro mayi!
«tad esha prâpaṇîyo me 'vaçyam eva mahat padam;» 27
iti saṃcintya nṛipatiḥ, prâsâdâd avatîrya saḥ,
Çûdrakaḥ çayanaṃ bheje praviçya 'antaḥpuraṃ tataḥ. 28
anyedyuç ca bhṛiçaṃ meghe dhârâsâreṇa varshati,
pradoshe gupta-bhavane kâle tamasi jṛimbhite, 29
punaḥ sa râjâ jijñâsuḥ prâsâdam adhiruhya tam,
«siṅhadvâre sthitaḥ ko 'tra?» 'ity ekâkî vyâharat sphuṭam. 30
«ahaṃ sthita!» iti prokte punar Vîravareṇa ca,
yâvad vismayate so 'tra râjâ tad-vîrya-darçanât, 31
tâvad vidûre çuçrâva sahasâ rudatîṃ striyam
vishâda-vikalâṃ eka-pralâpa-karuṇa-svanâm. 32
«na me râshṭre parâbhûto, na daridro, na duḥkhitaḥ
«kaçcid asti, tad eshâ kâ rodity ekâkinî niçi?» 33
iti ca 'acintayac çrutvâ sa jâta-karuṇo nṛipaḥ,
âdideça ca taṃ Vîravaram ekam adhaḥ sthitam: 34
«bho Vîravara, çṛiṇv! eshâ dûre strî kâpi roditi.
«kâ 'asau? roditi kiṃ ca? 'iti tvayâ gatvâ nirûpyatâm!» 35

tac çrutvâ sa «tathâ!» 'ity uktvâ, gantum Vîravaras tataḥ
prâvartata nibaddhâsidhenuḥ karatalâ-karaḥ. 36
nava-meghândhakâram taj-jvalad-vidyud-vilocanam
sthûla-dhârâ-çilâ-varshi Raksho jîvam ajîgamat. 37
prasthitam vîkshya tâdriçyâm tasyâm râtrau tam ekakam,
karunâ-kautukâvishto râjâ prâsâda-prishthataḥ 38
avatîrya, grihîtâsir ekâkî tasya prishthataḥ.
so 'pi pratasthe tatraiva Çûdrako 'nupalakshitaḥ. 39
sa câ Vîravaro gatvâ ruditânusriti-kriyaḥ
vahir nagaryâḥ prâpa 'ekam saras, tatra dadarça ca, 40
«hâ çûra! hâ kripâlo! hâ tyâgin! çûnyâ tvayâ katham
«vatsyâmi?» 'ity-âdi rudatîm tâm striyam vâri-madhya-gâm. 41
«kâ tvam? rodishi kim ca 'evam?» ity anvak-prâpta-bhûpatiḥ
paryapricchata sâçcaryas; tataḥ sâpy enam abhyadhât: 42
«bho Vîravara! jânîhi, vatsa, mâm Prithivîm imâm!
«tasyâ mama 'adhunâ râjâ Çûdrako dhârmikaḥ patiḥ. 43
«tritîye ca dine tasya râjño mrityur bhavishyati;
«tâdriçam ca patim prâpsyâmy aham anyatamam kutaḥ? 44
«atas tam anuçocâmi duḥkhitâ 'tmânam eva ca.»
etac çrutvâ sa tâm trasta iva Vîravaro 'bravît: 45
«tad, devi, kaccid apy asti ko 'py upâyaḥ sa tâdriçaḥ,
«yena 'asya na bhaved mrityur jagad-rakshâmanch prabhoḥ?» 46
iti tad-vacanam çrutvâ, sâ jagâda Vasumdharâ:
«eko 'sty upâyas, tam ca 'ekaḥ kartum çakto bhavân», iti. 47
tato Vîravaro 'vâdît: «tarhi, devi, vada drutam,
«yâvat tat sâdhayâmy âçu; ko 'rthaḥ prâṇair mama 'anyathâ?» 48
tac çrutvâ 'uvâca Vasudhâ: «vîraḥ ko 'nyas tvayâ samaḥ
«svâmi-bhaktas? tad etasya çarmopâyam imam çrinu: 49
«râjñâ kritâ pratishthâ 'asti yâ 'eshâ râjakulântike
«uttamâ Candikâdevî-sâmnidhyotkarsha-çâlinî, 50
«tasyai Sattvavaram putram upahârî-karoshi cet,
«tad na 'esha râjâ mriyate, jîvaty anyat samâ-çatam. 51
«adyaiva ca 'etad bhavatâ kritam ced, asti tac çivam;
«anyathâ 'asya, tritîye 'hni prâpte, nâsty eva jîvitam.» 52
ity uktaḥ sa tayâ Prithvyâ vîro Vîravaras tadâ,
«yâmi, devi, karomy etâd adhunaiva!», 'ity abhâshata. 53
tato, «bhadram tava!» 'ity uktvâ Vasudhâ sâ tirodadhe;
tac ca sarvam sa çuçrâva guptam anvak sthito nripaḥ. 54
tataç ca gûdhe jijñâsau tasmin râjñy anugacchati
Çûdrake, tvaritam geham nici Vîravaro yayau. 55
tatra putropahâro 'sya râjârthe Dharayâ yathâ
uktas, tathâ 'abravît patnyai Dharmavatyai vibodhya saḥ. 56
sâ tac çrutvâ tam âha sma: «nâtha, bhâvyam çivam prabhoḥ;
«tat prabodhya sutasya 'asya çiçor vaktu bhavân!» iti. 57
tataḥ prabodhya suptam tam bâlam Sattvavaram sutam,
âkhyâya tam ca vrittântam, evam Vîravaro 'bravît: 58

«tat, putra, Caṇḍikâdevyâ upahârî-kṛite tvayi,
«râjâ jîvaty asau; no cet, tṛitîye 'hni vipadyate.» 59
etac çrutvaiva bâlo 'pi, yathârtham nâma darçayan,
aklîva-cittaḥ pitaraṃ taṃ sa Sattvavaro 'bravît: 60
«kṛitârtho 'haṃ, mama prâṇai râjâ cet, tâta, jîvati;
«bhuktasya hi tad-annasya dattâ syâd nishkṛitir mayâ. 61
«tat kiṃ vilambyate? nîtvâ Bhagavatyâḥ puro 'dhunâ
«upahârî-kurudhvaṃ mâm! astu çântir mayâ prabhoḥ!» 62
iti Sattvavareṇa 'ukte tena, Vîravaro 'tra saḥ,
«sâdhu! satyaṃ prasûto 'si mattaḥ, putra!» 'ity abhâshata. 63
etat so 'nvâgato râjâ sarvaṃ çrutvâ vahiḥ sthitaḥ,
«aho! eshâṃ samaṃ sattvaṃ sarveshâm», ity acintayat. 64
tato Vîravaraḥ skandhe kṛitvâ Sattvavaraṃ sutam,
bhâryâ Dharmavatî ca 'sya kanyâṃ Vîravatîm api, 65
ubhau tau yayatus tasyâṃ râtrau tac Caṇḍikâ-gṛiham;
râjâpi Çûdrakaç channaḥ pṛishṭhât so 'pi tayor yayau. 66
tatra devyâḥ puraḥ skandhât so 'tha pitrâ 'vatâritaḥ,
devîṃ Sattvavaro natvâ dhairya-râçir vyajijñapat: 67
«mama mûrdhopahâreṇa râjâ jîvatu Çûdrakaḥ!
«anyad varsha-çataṃ, devi, kuryâd râjyam akaṇṭakam!» 68
evam uktavatas tasya, «sâdhu! sâdhv!» ity udîrya, saḥ
sûnoḥ Sattvavarasya 'atha, kṛishṭvâ karatalâṃ, çiçoḥ 69
chittvâ çiraç Caṇḍikâyai devyai Vîravaro dadau,
«mat-putreṇa 'upahâreṇa râjâ jîvatv!» iti bruvan. 70
«sâdhu! kaḥ svâmi-bhakto 'nyaḥ samo, Vîravara, 'tvayâ,
«yena 'evaṃ ca 'eka-satputra-prâṇa-vyaya-vidhâyinâ 71
«datto jîvaç ca râjyaṃ ca Çûdrakasya 'asya bhûpateḥ?»
ity antarikshâd udagât tatkshaṇaṃ tatra bhâratî. 72
tac ca sarvaṃ nṛipe tasmiṅç channe çṛiṇvati paçyati,
kanyâ Vîravatî sâ tu bâlâ Vîravarâtmajâ 73
upetya, 'âçlishya mûrdhânaṃ tasya bhrâtur hatasya tam,
vilapanty uru-çokândhâ 'hṛitsphoṭena vyapadyata. 74
tato Vîravaraṃ bhâryâ Dharmavaty evam abravît:
«râjñas tâvat kṛitaṃ çreyas; tad idânîṃ vadâmi te: 75
«nirjñânâ yatra bâlâpi bhrâtṛi-çokâd iyaṃ mṛitâ,
«nashṭe 'patya-dvaye 'py asmiṃs, tatra kiṃ jîvitena me? 76
«prâg eva râjñaḥ çreyo-'rthaṃ mûḍhayâ sva-çiro mayâ
«devyai na 'upahṛitaṃ, tasmâd dehy anujñâṃ mama 'adhunâ: 77
«praviçâmy analaṃ tâvad âttâpatya-kalevarâ.»
ity âgrahâd vadantîṃ tâṃ so 'tha Vîravaro 'bhyadhât: 78
«evaṃ kurushva, bhadraṃ te! kâ hi samprati te ratiḥ
«apatya-duḥkhâṅkamaye jîvitavye, manasvini? 79
«kiṃ na datto mayaiva 'âtmâ, 'ity eshâ 'mâ bhûc ca te vyathâ;
«dadyâṃ kiṃ na svam âtmânam, anya-sâdhyaṃ bhaved yadi? 80
«tat pratîkshasva, yâvat te citâm atra karomy aham
«amîbhir dârubhir devî-kshetra-nirmâṇa-saṃbhṛitaiḥ.» 81

ity uktvâ dârubhis taiḥ sa kṛitvâ Vîravaraç citâm
dîpâgner jvâlayâmâsa nyastâpatya-çava-dvayâm. 82
tato Dharmavatî patnî patitvâ sâ 'asya pâdayoḥ,
praṇamya devîm Caṇḍîm tâm vyajijñapad apâṅsulâ: 83
«janmântare 'py ayam bhûyâd âryaputraḥ patir mama!
«etat-prabhos tu râjño 'stu madîyena 'asunâ çivam!» 84
ity udîryaiva sâ sâdhvî tasminn eva 'avahelayâ
jvâlâ-kalâpa-jaṭile nipapâta citânale. 85
tataç ca cintayâmâsa vîro Vîravaro 'tra saḥ:
«nishpannam râja-kâryam me, vâg divyâ hy udgatâ yathâ, 86
«bhuktasya ca 'annapiṇḍasya jâto 'ham anṛiṇaḥ prabhoḥ;
«tad idânîm mama 'ekasya kâ 'iyam jîvita-gridhnutâ? 87
«bharaṇîyam priyam kṛitsnam vyayî-kṛitya kuṭumbakam,
«jîvayann ekam âtmânam mâdṛiçaḥ ko hi çobhate? 88
«tat kim âtmopahâreṇâpy etâm prîṇâmi na 'Ambikâm?»
ity âlocya sa devîm tâm stutyâ prâg upâtasthivân: 89
«jaya Mahishâsura-mâriṇi,
«dâriṇi Rurudânavasya, çûla-kare!
«jaya vibudhotsava-kâriṇi,
«dhâriṇi bhuvana-trayasya, Mâtṛi-vare! 90
«jaya jagad-arcita-caraṇe,
«çaraṇe niḥçreyasya bhaktânâm!
«jaya dhṛita-bhâskara-kiraṇe,
«haraṇe duritândhakâra-vṛindânâm! 91
«jaya Kâli! jaya kapâlini,
«kaṅkâlini! jaya Çive! namas te 'stu!
«Çûdraka-nṛipater adhunâ
«prasîda mad-mastakopahâreṇa!» 92
ity upasthâya tasyâm sa devyâm, Vîravaraḥ punaḥ
sadyaḥ karatalâ-pâtena 'uttamâṅgam svam acchinat. 93
tad âlokya 'akhilam tatra channa-sthaḥ Çûdrako nṛipaḥ,
sâkulaç ca saduḥkhaç ca sâçcaryaç ca vyacintayat: 94
«aho! kim apy etena ketad anyatra 'adṛishṭam açrutam
«sâdhunâ sakuṭumbena dushkaram mat-kṛite kṛitam. 95
«vicitre 'py atra saṃsâre dhîraḥ syâd îdṛiçaḥ kutaḥ,
«akhyâpayan prabhor arthe paroksham yo dadâty asûn? 96
«etasya ca 'upakârasya na kuryâm sadṛiçam yadi,
«tad me kâ prabhutâ, kim ca jîvitavyam paçor iva?» 97
iti saṃcintya nṛipatiḥ khadgam âkṛishya koçataḥ,
upetya Çûdrako devîm tâm pravîro vyajijñapat: 98
«satatânuprapannasya, bhagavaty, adhunâ 'amunâ
«mama mûrdhopahâreṇa suprîtâ kurv anugraham: 99
«ayam Vîravaro vipro nâmânuguṇa-ceshṭitaḥ
«mad-artham ujjhita-prâṇaḥ sakuṭumbo 'pi jîvatu!» 100
ity udîrya, 'asinâ râjâ çiraç chettum sa Çûdrakaḥ
yâvat pravartate, tâvad udabhûd bhâratî divaḥ: 101

«mâ sâhasam krithâs! tushtâ sattvena 'anena te hy aham;
«pratyujjîvatu sâpatya-dâro Vîravaro dvijah!» 102
ity uktvâ vyaramad vâk sâ, sa ca 'uttasthau saputrakah
sakam duhitrâ patnyâ ca jîvan Vîravaro 'kshatah. 103
tad vilokya 'adbhutam, râjâ channo bhûtvâ punaç ca sah
paçyan na triptas tân âsîd drishtyâ harshâçru-pûrnayâ. 104
so 'pi Vîravaro drishtvâ suptotthita iva 'âçu tam
putra-dâram tathâ 'âtmânam abhûd vibhrânta-mânasah. 105
papraccha ca prithag nâmagrâham dâra-sutân sa tân:
«bhasmî-bhûtâh katham yûyam jîvantah punar utthitâh? 106
«mayâpi 'sva-çiraç chinnam, jîvâmy esha ca, kim tv idam?
«kim vibhramo 'yam? âhosvit suspashto devy-anugrahah?» 107
evam vadan sa tair ûce dârâpatyair: «alakshitah
«devy-anugraha eva 'ayam, jîvâmo yad amî», iti. 108
tatah sa tat tathâ matvâ, natvâ Vîravaro 'mbikâm,
âdâya putra-dârâns tân siddha-kâryo yayau grihan. 109
tatra praveçya putram tam bhâryâm duhitaram ca tâm,
simhadvâram agâd râjño râtrau tasyâm sa pûrvavat. 110
râjâ sa Çûdrako 'py etad drishtvâ sarvam alakshitah,
gatvâ 'âruroha svâvâsa-prâsâdam tam tadâ punah, 111
vyâharac ca: «sthitah ko 'tra simhadvâri?» 'iti prishthatah.
tato Vîravaro 'vâdît: «sa isha tishthâmy aham, prabho! 112
«devâdeçâd gataç ca 'aham abhûvam tâm striyam prati,
«Râkshasî 'iva ca sâ kvâpi drishta-nashtaiva me gatâ.» 113
etac çrutvâ vacas tasya râjâ Vîravarasya sah,
sutarâm vismayâvishto drishtodanto vyacintayat: 114
«aho! samudra-gambhîra-dhîra-cittâ manasvinah,
«kritvâpy ananya-sâmânyam ullekham na 'udgiranti ye.» 115
ity-âdy âkalayans tûshnîm prâsâdâd avaruhya sah,
praviçya 'antahpuram, râjâ râtri-çesham ninâya tam. 116
prâtaç ca 'âsthâna-samaye darçanopagata-sthite
tasmin Vîravare, hrishtas tathâ kritsnam sa bhûpatih 117
tadîyam râtri-vrittântam mantribhyas tam avarnayat,
yathâ babhûvur âçcarya-mohitâ iva te 'khilâh. 118
dadau tasmai saputrâya prîtyâ Vîravaràya sah
Lâta-deçe tato râjyam sa Karnâta-yute nripah. 119
tato 'tra tulya-vibhavâv anyonyasya 'upakâriṇau
âsatâm tau sukham Vîravara-Çûdrakabhûpatî. 120

---

ity âkhyâya katham etâm Vetâlo 'tyadbhutâm tadâ,
tam Trivikramasenam sa râjânam avadat punah: 121
«tad brûhi, râjann, eteshu vîrah sarveshu ko 'dhikah?
«pûrva eva sâ çâpas te, yadi jânan na vakshyasi.» 122
etac çrutvâ sa bhûpâlo Vetâlam pratyuvâca tam:
«eteshu Çûdrako râjâ pravîrah so 'khileshv», iti. 123

tato 'bravît sa Vetâlo: «râjan, Vîravaro na kim
«so 'dhiko, yasya tulyo 'syâm pṛithvyâm eva na jâyate? 124
«tat-patnî ṇa 'adhikâ kiṃ vâ, strî-bhûtâ yâ 'nvamanyata
«tathâ 'upahâra-paçutâṃ sûnoḥ pratyakshadarçinî? 125
«sa vâ Sattvavaro na 'atra tat-putro 'bhyadhikaḥ kathaṃ,
«bâlasyâpi sato yasya sattvotkarshaḥ sa tâdṛiçaḥ? 126
«tat kasmâc Çûdrakaṃ bhûpaṃ ebhyas tvaṃ bhâshase varam?»
ity uktavantaṃ Vetâlaṃ sa jagâda punar nṛipaḥ: 127
«mâ 'evaṃ! Vîravaras tâvat sa tâdṛik kulaputrakaḥ;
«tasya prâṇaiḥ sutair dâraiḥ svâmi-saṃrakshaṇaṃ vratam. 128
«tat-patnî sâpi kulajâ sâdhvî paty-eka-devatâ;
«bhartṛi-vartmânusâreṇa tasyâ dharmo 'stu ko 'paraḥ? 129
«tâbhyâṃ jâtas tu tad-rûpa eva Sattvavaro 'pi saḥ;
«vâdṛiçâs tantavaḥ, kâmaṃ tâdṛiço jâyate paṭaḥ. 130
«yeshâṃ prâṇais tu bhṛityânâṃ nṛipair âtmâ 'bhirakshyate,
«teshâṃ arthe tyajan dehaṃ Çûdrako 'tra viçishyate.» 131
ity âkarṇya vacaḥ sa tasya nṛipater aṅsâd asaṃlakshito
Vetâlaḥ sahasâ yayau nija-padaṃ bhûyo 'pi tad mâyayâ,
râjâpy uccalito babhûva punar apy ânetum etaṃ pathâ
pûrveṇaiva suniçcitaḥ pitṛivane tasmin sa tasyâṃ niçi. 132

Taraṅga 79. (Vetâla 5.)

Tatas tasya punar gatvâ çiṅçapâ-çâkhino 'ntikaṃ,
tathaiva 'ullambamânaṃ taṃ dṛishṭvâ nara-çarîra-gam 1
Vetâlam avatâryaiva, kṛitvâ 'asmai bahu vaikṛitam,
sa Trivikramaseṇo drâg gantuṃ pravavṛite nṛipaḥ. 2
âgacchantaṃ ca taṃ tûshṇîṃ Vetâlaḥ pûrvavat pathi
râtrau mahâçmaçâne 'tra skandha-stho vyâjahâra saḥ: 3
«râjann, abhinivishṭo 'si kashṭe, dṛishṭa-priyo 'si ca,
«tat te ceto-vinodâya varṇayâmi kathâṃ, çṛiṇu: 4

Ujjayinyâṃ abhûd viprah, Puṇyasenasya bhûpateḥ
anujîvî priyo 'mâtyo Harisvâmî 'iti sad-guṇaḥ. 5
tasya 'âtmano 'nurûpâyâṃ bhâryâyâṃ gṛihamedhinaḥ
guṇavân sadṛiçaḥ putro Devasvâmî 'ity ajâyata. 6
tadvac ca 'ananya-sâmânya-rûpa-lâvaṇya-viçrutâ
kanyâ Somaprabhâ nâma tasya 'anvarthâ 'udapadyata. 7
sâ pradeyâ satî kanyâ rûpotkarshâbhimâninî
mâtur mukhena pitaraṃ bhrâtaraṃ ca jagâda tam: 8

«çûrasya, jñânino vâ 'aham deyâ, vijñânino 'pi vâ;
«anyasmai nâsmi dâtavyâ, kâryam maj-jîvitena cet.» 9
tac çrutvâ, tâdriçam tasyâç cinvann ekataram varam,
tat-pitâ sa Harisvâmî yâvac cintâm yahaty alam, 10
tâvad vyasarji râjñâ sa Punyasenena dûtyayâ
samdhy-artham vigrahâyâta-dâkshinâtya-nripântikam. 11
krita-kâryaç ca tatra 'asâv ekena 'abhyetya tâm sutâm
yâcito 'bhûd dvijâgryena çruta-tad-rûpa-sampadâ. 12
«vijñânino jñânino vâ çûrâd vâ na 'aparam patim
«mat-putrî 'icchati; tat teshâm madhyât, kathaya, ko bhavân?» 13
ity uktas tena bhâryârthî sa Harisvâminâ dvijah,
«aham jânâmi vijñânam», iti tam pratyabhâshata. 14
«tarhi tad darçayasva!» 'iti punar uktaç ca tena sah
vijñânî kalpayâmâsa sva-çaktyâ dyucaram ratham. 15
mâyâyantra-rathe tatra tam Harisvâminam kshanât
âropya nîtvâ svargâdîn lokâns tasmây adarçayat, 16
âninâya ca tushtam tam tatraiva katakam punah
dâkshinâtyasya nripater, yatra 'âyâtah sa kâryatah. 17
tatah so 'smai Harisvâmî pratiçuçrâva tâm sutâm
vijñânine, vivâham ca niçcikâya 'ahni saptame. 18
tatkâlam Ujjayinyâm apy anyena 'etya dvijanmanâ
Devasvâmî sa tat-putrah svasâram tâm ayâcyata. 19
«jñâni-vijñâni-çûrebhyo na 'anyam icchati sâ patim»,
iti tenâpi so 'py uktah çûram âtmânam abhyadhât. 20
tato darçita-çastrâstra-çriye tasmai nijânujâm
Devasvâmî sa çûrâya dâtum tâm pratyapadyata, 21
saptame 'hni ca tatraiva vivâham ganakoktitah
tasyâpi so 'bhyadhâd, mâtuh parokshaṃ krita-niçcayah. 22
tad-mâtâpi Harisvâmi-bhâryâ tatkâlam eva sâ
kenâpy etya tritîyena sutâm tâm yâcitâ prithak. 23
«jñânî çûro 'tha vijñânî bhartâ 'asmad-duhitur matah»,
ity uktaç ca tayâ, «mâtar, aham jñânî», 'iti so 'bhyadhât. 24
prishtvâ bhûtam bhavishyac ca, tasmai tâm jñânine sutâm
pratijajñe pradâtum sâpy ahni tatraiva saptame. 25
anyedyuç ca 'âgatah so 'tra Harisvâmî yathâ kritam
patnyai putrâya ca 'âcakhyau tam kanyâ-dâna-niçcayam, 26
tau ca tam sva-kritam tasmai bhinnam bhinnam avocatâm;
so 'pi tena 'âkulo jajñe vara-traya-nimantranât. 27
atha 'udvâha-dine tasmin Harisvâmi-grihe varâh
âyayur jñâni-vijñâni-çûrâs tatra trayo 'pi te. 28
tatkâlam ca 'atra sâ citram kanyâ Somaprabhâ badhûh
açankitam gatâ kvâpi na vicitâpy alabhyata. 29
tato 'bravîd Harisvâmî jñâninam tam sasambhramah:
«jñâninn, idânîm brûhy âçu, duhitâ me kva sâ gatâ?» 30
tac çrutvâ so 'vadaj jñânî: «Râkshasena 'apahritya sâ
«nîtâ Vindhyâtavîm Dhûmraçikhena vasatim nijâm.» 31

ity ukto jñâninâ bhîto Harisvâmî jagâda saḥ:
«hâ dhik! katham sâ prâpyate, vivâhaç câpi hâ katham?» 32
çrutvâ 'etat tv âha vijñânî: «dhîro bhava! nayâmi vaḥ
«tatra 'adhunaiva, yatra 'esha jñânî vadati tâm sthitâm.» 33
ity uktvâ pûrvavat kritvâ ratham sarvâstra-samyutam,
tatra 'âropya Harisvâmi-jñâni-çûrân dyu-gamini, 34
tân sa samprâpayâmâsa kshanâd Vindhyâṭavîbhuvi
jñâninâ tâm samâkhyâtâm vasatim tatra Rakshasaḥ. 35
tatra tam Râkshasam kruddham jñâta-vrittânta-nirgatam
çûro 'tha yodhayâmâsa Harisvâmi-puraskritaḥ. 36
tadâ 'âçcaryam abhûd yuddham tayor mânusha-Râkshasoḥ
citrâstra-yodhinoḥ stry-artham Râma-Râvaṇayor iva. 37
kshaṇena ca sa samgrâma-durdharasyâpi Rakshasaḥ
ardhacandreṇa bâṇena çûras tasya 'acchinac çiraḥ. 38
hate Rakshasi, tâm Somaprabhâm prâptâm tad-âspadât
âdâya, vijñâni-rathena 'âjagmus te tato 'khilâḥ. 39
Harisvâmi-grihaṃ prâpya, teshâm lagne 'py upasthite
jñâni-vijñâni-çûrâṇâm vivâda udabhûd mahân. 40
jñânî jagâda: «na 'aham cej jânîyâm, tad iyam katham
«prâpyeta kanyâ gûḍha-sthâ? deyâ mahyam asâv ataḥ.» 41
vijñânî tv avadad: «na 'aham kuryâm ced vyoma-gam ratham,
«gamâgamau katham syâtâm devânâm iva vaḥ kshaṇât? 42
«katham syâc ca 'aratham yuddham rathinâ Rakshasâ saha?
«tasmâd mahyam iyam deyâ, lagno hy esha mayâ 'arjitaḥ.» 43
çûro 'py uvâca: «hanyâm ced na 'aham tam Râkshasam raṇe,
«tad yuvâbhyâm krite yatne 'py etâm kanyâm ka ânayet? 44
«tad mahyam eshâ dâtavyâ;» 'ity evam teshu vivâdishu,
Harisvâmî kshaṇam tûshṇîm âsîd udbhrânta-mânasaḥ. 45

«tat kasmai sâ 'atra deyâ? 'iti, râjan, vadatu me bhavân!
«na vadishyasi jânañç cet, tat te mûrdhâ sphuṭishyati.» 46
iti Vetâlatas tasmâc çrutvâ, maunam vihâya ca,
sa Trivikramasenas tam uvâca 'evam mahîpatiḥ: 47
«çûrâya sâ pradâtavyâ, yena prâṇa-paṇodyamât
«arjitâ bâhu-vîryeṇa hatvâ tam yudhi Râkshasam. 48
«jñâni-vijñâninau tv asya dhâtrâ karmakarau kritau;
«sadâ gaṇaka-takshâṇau paropakaraṇe na kim?» 49
ity uktim manujapater niçamya, tasya
skandhâgrât sapadi sa pûrvavaj jagâma
Vetâlo nija-padam eva; so 'pi râjâ
'anudvegaḥ punar api tam prati pratasthe. 50

Taraṅga 80. (*Vetâla* 6.)

Tato gatvâ punas tasmât prâpya taṃ çiṅçapâ-drumât
Vetâlaṃ pragvad âdâya skandhe, maunena bhûpatiḥ 1
sa Trivikramaseno 'tra yâvad âgacchati drutam,
tâvat sa pathi Vetâlo bhûyo 'py evam uvâca tam: 2
«râjan, sudhîḥ susattvaç ca bhavâṅs, tena priyo 'si me;
«ato vinodinîṃ vacmi kathâṃ, praçnaṃ ca me çṛiṇu: 3

Âsîd râjâ Yaçaḥketur iti khyâto mahîtale;
tasya Çobhâvatî nâma râjadhâny abhavat purî. 4
tasyâm abhûd nagaryâṃ ca Gaury-âyatanam uttamam,
tasya dakshiṇataç ca 'âsîd Gaurîtîrthâbhidaṃ saraḥ. 5
tasya 'âshâḍha-caturdaçyâṃ prativatsaram
yâtrâyâṃ snâtum eti sma nânâ-digbhyo mahâjanaḥ. 6
ekadâ ca tithau tasyâṃ snâtum atra 'âyayau yuvâ
rajako Dhavalo nâma grâmâd Brahmasthalâbhidhât. 7
so 'paçyad rajakas tatra tîrtha-snânâgatâṃ sutâṃ
kanyâṃ Çuddhapaṭâkhyasya nâmnâ Madanasundarîm. 8
indor lâvaṇya-hâriṇyâ tayâ sa hṛita-mânasaḥ,
anvishya tad-nâma-kulaṃ kâmârto 'tha gṛihaṃ yayau. 9
tatra 'anavasthas tishṭhaṅç nirâhâras tayâ vinâ,
pṛishṭo mâtrâ tayâ, tasyai tac çaçaṃsa manogatam. 10
sâ gatvâ Vimalâkhyâya tat sva-bhartre nyavedayat,
so 'py âgatya tathâvastham dṛishṭvâ taṃ sutam abhyadhât: 11
«kiṃ vishîdasi, putra, 'evam adushprâpye 'py abhîpsite?
«sa hi mad-yâcitaḥ Çuddhapaṭo 'dâsyati te sutâm. 12
«anyûnâ hi vayaṃ tasmât kulena 'arthena karmaṇâ;
«taṃ vedmy ahaṃ, sa mâṃ vetti, tad etad me na dushkaram.» 13
ity âçvâsya sa taṃ putram âhârâdau pravartya ca,
tad-yukto Vimalo 'nyedyur yayau Çuddhapaṭâspadam. 14
yayâce ca 'atra putrasya tasya 'arthe Dhavalasya saḥ
kanyâṃ tasmât, sa ca 'asmai tâṃ pratiçuçrâva sâdaram. 15
lagnaṃ niçcitya ca 'anyedyus tâṃ sa Çuddhapaṭaḥ sutâṃ
Dhavalâya dadau tasmai tulyâṃ Madanasundarîm. 16
kṛitodvâhaç ca sa tayâ sâkaṃ darçana-raktayâ
bhâryayâ sva-pitur geham jagâma Dhavalaḥ kṛitî. 17
sukha-sthitasya tasya 'atha kadâcic çvaçurâtmajaḥ
tasyâ Madanasundaryâ bhrâtâ tatra 'âgato 'bhavat. 18
sa kṛita-praçnayaḥ sarvaiḥ svasrâ 'âçlishya 'bhinanditaḥ
saṃbandhi-pṛishṭa-kuçalo viçrântaç ca jagâda tân: 19
«ahaṃ Madanasundaryâ jâmâtuç ca nimantraṇe
«tâtena preshito, yasmâd devî-pûjotsavo 'sti-naḥ.» 20

çraddhâya ca 'etat tad-vâkyam, yathârhaih pâna-bhojanaih
te sambandhy-âdayah sarve tad-ahas tam upâcaran. 21
prâtar Madanasundaryâ çvâçuryena ca tena sah
sahito Dhavalah prâyâd grihaṃ tac çvâçuraṃ prati. 22
prâpya Çobhâvatîm tâṃ ca purîm 'âtma-tritîyakah,
dadarça nikatam prâptah sa Gaury-âyatanam mahat, 23
nijagâda ca tau bhâryâ-çvâçuryau çraddhayâ tatah:
«etam! etâṃ bhagavatîṃ paçyâmo devatâm iha!» 24
tac çrutvâ sa çvâçuryas tam nishedhan pratyabhâshata:
«iyanto rikta-hastâh kim paçyâmo devatâm?» iti. 25
«aham tâvad vrajâmy eko, yuvâm atraiva tishthatam!»
ity uktvâ Dhavalo drashtum devîm tâm sa tato yayau. 26
praviçya 'âyatanam tasyâh pranamya ca vibhâvya ca
tâm ashtâdaça-dordanda-khanditoccanda-Dânavâm, 27
pâda-padma-talâkshipta-Mahishâsura-mardinîm,
sa vidhi-preranotpanna-buddhir evam vyacintayat: 28
«jîvopahârair vividhair imâm devîm jano 'rcati,
«aham tu siddhyai kim na 'etâṃ prînâmy âtmopahâratah?» 29
iti dhyâtvaiva tad-garbhagrihâd âdâya nirjanât
khadgam samyâtrikaih kaiçcid devyâh prâk prâbhritî-kritam, 30
baddhvâ çiroruhair ghantâçrinkhalâyâm nijam çirah
ciccheda 'etena khadgena, tac chinnam ca 'apatad bhuvi. 31
ciram yâvat sa na 'âyâti, tâvad gatvâ tam îkshitum
tatraiva devî-bhavane tac-çvâçuryo viveça sah. 32
so 'pi drishtvâ tam utkritta-mûrdhânam bhaginî-patim,
vyâmohitas tathaiva svam çiras tena 'asinâ 'acchinat. 33
so 'pi yâvac ca na 'âyâti, tâvad udbhrânta-mânasâ
tad devî-bhavanam sâpi yayau Madanasundarî. 34
praviçya drishtvaiva patim bhrâtaram ca tathâ-gatau,
«hâ kim etad? hatâsmi!» 'iti vilapanty apatad bhuvi. 35
kshanâc ca 'utthâya çocantî tâv akânda-hatâv ubhau,
«kim mamâpy adhunâ 'anena jîvitena?» 'ity acintayat, 36
vyajijñapac ca devîm tâṃ dehatyâgonmukhî satî:
«devi, saubhâgya-câritra-vidhânaikâdhidevate! 37
«adhyâsita-çarîrârdhe bhartur Mâraripor api!
«açesha-lalanâloka-çaranye, duhkha-hâriṇi! 38
«hritâv ekapade kasmâd bhartâ bhrâtâ ca me tvayâ?
«na yuktam etad mayi te, nitya-bhaktâ hy aham tvayi. 39
«tad me çritâyâh çaranam çrinv ekam karunam vacah:
«etâm tâvat tyajâmy atra daurbhâgyopahatâm tanum; 40
«janishye, devi, bhûyas tu yatra kutrâpi janmani,
«tatra tâv eva bhûyâstâm dvau bhartri-bhrâtarau mama!» 41
iti samstutya vijñapta-devîm natvâ ca tâm punah,
pâçam viracayâmâsa latayâ 'açoka-pâdape. 42
tatra 'arpayati yâvac ca pâçe kantham vitatya sâ,
tâvat tatra 'uccacâra 'evam bhâratî gaganâṅganât: 43

«mà kṛithâḥ sâhasaṃ, putri! bâlâyâ api te 'munà
«sattvoṭkarsheṇa tushṭâsmi; pâçam etaṃ parityaja! 44
«saṃçleshaya çiraḥ svaṃ svaṃ bhartṛi-bhrâtṛi-kabandhayoḥ!
«uttishṭhatâṃ te jîvantâv etau dvâv api mad-varât!» 45
etac çrutvaiva saṃtyajya pâçaṃ, harshâd upetya sâ
avibhâvya 'atirabhasâd bhrântâ Madanasundarî 46
bâlâ bhartṛi-çiro bhrâtṛi-dehena samayojayat,
bhartṛi-dehena ca bhrâtṛi-çiro vidhi-niyogataḥ. 47
tato 'kshatâṅgau jîvantâv ubhâv uttasthatuç ca tau
çiro-vinimayâj jâta-saṃkarau kâyayor mithaḥ. 48
atha 'anyonyoḍita-svasva-yathâvṛittânta-toshiṇaḥ,
praṇamya devîṃ Çarvâṇîṃ, yatheshṭaṃ te yayus trayaḥ. 49
yântî ca dṛishṭvâ sva-kṛitaṃ çiro-vinimayaṃ tayoḥ,
vignà kiṃkâryatâ-mûḍhà sâ 'abhûd Madanasundarî. 50

«tad brûhi, râjan, ko bhartâ tasyâḥ saṃkîrṇayos tayoḥ?
«pûrvoktaḥ syât sa çâpas te, jânâno na bravîshi cet.» 51
ity âkarṇya kathâ-praçnaṃ râjà Vetâlatas tataḥ,
sa Trivikṛamaseno 'tra tam evaṃ pratyabhâshata: 52
«yat-saṃstham tat-pati-çiraḥ, saisha tasyâḥ patis tayoḥ;
«pradhânaṃ hi çiro 'ṅgeshu, pratyabhijñâ ca tad-gatâ.» 53
ity uktavato nṛipates
tasya 'aṅsât punar atarkitaḥ sa yayau
Vetâlaḥ, sa ca râjà
jagâma bhûyas tam ânetum. 54

Taraṅga 81. (*Vetâla* 7.)

Tato gatvà punaḥ prâpya Vetâlaṃ çiṃçapà-taroḥ
sa Trivikramasenas taṃ skandhe jagrâha bhûpatiḥ. 1
gṛihîtvà prasthitaṃ taṃ ca Vetâlaḥ so 'bravît pathi:
«râjan, çrama-vinodârthaṃ kathâm âkhyâmi te, çṛiṇu: 2

Asti 'iha Tâmraliptî 'iti purî pûrvâmbudhes taṭe;
Caṇḍasiṃhâbhidhânaç ca râjâ tasyâm abhût puri, 3
parâṅmukhaḥ para-strîshu yo, na saṃgràma-bhûmishu,
hartâ ca çatru-lakshmîṇâṃ, na para-dravya-saṃpadâm. 4
tasya 'ekadâ dâkshiṇâtyo râjaputro jana-priyaḥ
âyayau Sattvaçîlâkhyaḥ siṃhadvâre 'sya bhûpateḥ. 5

tatra ca 'âtmânam âvedya, nairdhanyât taṃ nṛipaṃ prati
karpaṭaṃ pâṭayâmâsa râjaputraiḥ saha 'aparaiḥ. 6
tataḥ kârpaṭiko bhûtvâ bahûny abdâni tatra saḥ
tasthau kurvan sadâ sevâṃ, naiva prâpa phalaṃ nṛipât. 7
«yadi râjẫnvaye janma, nirdhanatvaṃ kim îdṛiçam?
«nirdhanatve 'pi kiṃ dhâtrâ kṛitâ 'iyaṃ me mahecchatâ? 8
«ayaṃ hi sevamânaṃ mâṃ evaṃ klishṭa-paricchadam
«ciraṃ kshudhâ 'avasîdantaṃ râjâ na 'adyẫpi vîkshate.» 9
iti yâvac ca sa dhyâyaty atra kârpaṭikas tataḥ,
tâvad âkheṭakẫrthaṃ sa niragâd ekadâ nṛipaḥ; 10
tasmin kârpaṭike dhâvaty agre laguḍa-vâhini,
jagâma ca 'âçva-pâdâta-yutaḥ so 'tha mṛigâṭavîm. 11
kṛitẫkheṭaç ca tatra 'ârâd mahântaṃ mukta-çûkaram
anudhâvan, kshaṇât prâpad atidûraṃ vanântaram. 12
tatra parṇa-tṛiṇa-channa-mârge hârita-çûkaraḥ
çrânto mahâvane so 'tha râjâ dîmmoham âyayau. 13
ekaḥ kârpaṭikaç ca 'atha sa taṃ vâtâçva-pṛishṭha-gam
prâṇẫnapekṣho 'nuyayau padâtiḥ kshut-tṛishârditaḥ. 14
taṃ ca dṛishṭvâ tathâ-bhûtam anvâyâtaṃ sa bhûpatiḥ
sasneham avadat: «kaccid vetsi mârgaṃ yathẫgatam?» 15
tad âkarṇya 'añjaliṃ baddhvâ sa taṃ kârpaṭiko 'bhyadhât:
«vedmi; kiṃcit kshaṇaṃ tâvad iha viçrâmyatu prabhuḥ! 16
«dyu-badhû-mekhalâ-madhya-maṇir esha hi saṃprati
«dedîpyate sphurad-raçmi-çikhâ-jâlo 'bjinîpatiḥ.» 17
etac çrutvâ sa râjâ taṃ soparodham abhâshata:
«tarhi kvẫpi 'iha pânîyaṃ bhavatâ prekshyatâm!» iti. 18
«tathâ!» 'ity âruhya sa tatas tuṅgaṃ kârpaṭikas tarum,
nadîṃ dṛishṭvâ, 'avaruhya 'atha nṛipaṃ tatra ninâya tam. 19
tad-vâham ca viparyâṇî-kṛitaṃ kṛita-vivartanam
dattẫmbu-çashpa-kavalaṃ vidadhe vigata-çramam. 20
kṛita-snânâya râjñe ca pronmucya vasanẫñcalât
prakshâlya 'upânayat tasmai hṛidayâny âmalakâni saḥ. 21
«etâni kuta?» ity etaṃ pṛicchantaṃ ca sa bhûpatim
evaṃ vyajijñapaj jânu-sthitaḥ sâmalakẫñjaliḥ: 22
«etad-vṛittir ahaṃ nityaṃ vyatîta-daça-vatsaraḥ
«carâmy ârâdhayan devam anekânta-muni-vratam.» 23
tac çrutvâ: «satya-nâmâ tvaṃ, Sattvacîla! kim ucyate?»
ity uktvâ sa kṛipẫkrânto hrîtaç ca 'acintayad nṛipaḥ: 24
«dhig nṛipân, klishṭam aklishṭaṃ ye bhṛityeshu na jânate!
«dhik ca tat-parivâraṃ, yo na jñâpayati tâṅs tathâ!» 25
iti saṃcintya jagrâha sa râjâ 'âmalaka-dvayam
hastât kârpaṭikasya 'atha kathaṃcid anubandhataḥ. 26
bhuktvâ ca tad, nipîya 'ambu, viçaçrâma 'atra ca kshaṇam
jagdhâmalaka-saṃpîtajala-kârpâṭikẫnvitaḥ. 27
tataḥ sajjîkṛitaṃ tena vâham kârpaṭikena saḥ
âruhya, 'agresare tasminn eva mârga-pradarçini, 28

paçcâdbhâgam anârûḍhe hayasya 'bhyarthite 'py alam,
yayau sa râjà sva-purîṃ pathi pràptâtma-sainikaḥ. 29
tatra prakhyàpya tad-bhaktiṃ, vasubhir vishayaiç ca taṃ
apûrayat kàrpaṭikaṃ, na ca 'manyata nishkṛitim. 30
tataḥ kṛitârthaḥ pàrçve 'sya Caṇḍasenasya bhûpateḥ
mukta-kàrpaṭikâçcàraḥ Sattvaçîlaḥ sa tasthivàn. 31
ekadà tena râjñâ ca sa Siṁhala-pateḥ sutàṃ
yâcituṃ Siṁhala-dvîpam âtmârthaṃ preshito 'bhavat. 32
tatra 'bdhi-vartmanà gacchann, arcitâbhîshṭa-devataḥ
âruroha pravahaṇaṃ, râjâdishṭaiḥ saha dvijaiḥ. 33
gate tasmin pravahaṇe madhyabhâgam, açaṅkitam
uttasthau jaladhes tasmâd dhvajo janita-vismayaḥ, 34
abhraṃlihâgraḥ sumahân jâmbûnada-vinirmitaḥ .
vicitravarṇa-vicalad-vaijayantî 'iva râjitaḥ. 35
tatkâlaṃ ca 'atra sahasâ samunnamya ghanâvalî
bhṛiçaṃ varshitum ârebhe, vavau tîvraç ca mârutaḥ. 36
sa varsha-vâtaiç ca balâd âkṛishya 'âdhoraṇair iva
âsajyata dhvajastambhe tasmin pravahaṇa-dvipaḥ. 37
tàvac ca sa dhvajas tasmin vâridhau vîci-viplute
vahanena samaṃ tena prâvartata nimajjitum. 38
tato dvijâs te tatra-sthâç Caṇḍasiṁhaṃ sva-bhûpatim
uddiçya 'udghoshayàmâsur «abrahmaṇyam!» bhayâkulâḥ. 39
tad âkarṇya 'sahishṇuç ca svâmi-bhakter, anudhvajam
sa Sattvaçîlo nistriṁça-hasto baddhoṭtarîyakaḥ 40
âtmànam akshipat tatra nirapeksho mahodadhau,
udadheḥ kàraṇâçaṅkî vîraḥ pratividhitsayâ. 41
magne ca tasmin, vâtormi-dûroṭkshiptam abhajyata
vahanaṃ tac ca, tat-sthâç ca nipetur yâdasâṃ mukhe. 42
sa ca magno 'mbudhau tatra Sattvaçîlo nirîkshate
yàvat, tàvad dadarça 'atra puraṃ divyaṃ, na vàridhim. 43
tasmin maṇimaya-stambhair bhâsvare hema-mandiraiḥ,
sadratna-baddha-sopâna-vâpikoḍyâna-çobhini, 44
nânâ-Maṇiçilâbhitti-ratna-citroccchrita-dhvajam
Kâtyâyanî-devagṛihaṃ Meru-pronnatam aikshata. 45
tatra praṇamya devîṃ tâṃ stutyâ 'bhyarcya tad-agrataḥ,
«indrajâlaṃ kim etat syâd?» ity âçcaryâd upâviçat. 46
tàvac ca devy-agragata-prabhâmaṇḍalakântarât
akasmâd niragât kanyâ divyâ 'udghâtya kavâṭakam, 47
indîvarâkshî phulla-vadanâ kusuma-smitâ,
mṛiṇâla-nâla-mṛidvaṅgî jaṅgamâ 'iva sarojinî. 48
strî-sahasra-parîvârâ devî-garbhagṛihaṃ ca sâ
viveça, Sattvaçîlasya hṛidayaṃ ca tataḥ samam. 49
niragât kṛita-pûjà ca devî-garbhagṛihât tataḥ,
na punaḥ Sattvaçîlasya hṛidayât sâ kathaṃcana. 50
pràviçat sâ ca tatraiva prabhâmaṇḍalakântare,
Sattvaçîlo 'py asau tasyâḥ paçcât tatra pravishṭavân. 51

praviçya ca dadarça 'antar anyad eva 'uttamaṃ puram,
saṃketodyânam iva yat sarvâsâṃ bhoga-sampadâm. 52
tatra 'antar maṇi-paryaṅka-nishaṇṇâṃ tâṃ vilokya saḥ
kanyâm, upetya tat-pârçve Sattvaçîla upâviçat. 53
âsîc ca tad-mukhâsakta-locano likhito yathâ,
aṅgaiḥ sotkampa-pulakair vadann âliṅganotkatâm. 54
dṛishṭvâ ca taṃ smarâvishṭaṃ, ceṭînâm atra sâ mukham
adrâkshît, tâç ca tatkâlam iṅgita-jñâs tam abruvan: 55
«atithis tvam iha prâptas, tad asmat-svâminî-kṛitam
«bhajasva 'âtithyam! uttishṭha, snâhi, bhuṅkshva tataḥ param!» 56
taċ çrutvâ so 'valambya 'âçâṃ, katham apy utthitas tataḥ
yayau pradarçitâṃ 'tâbhir ekâm udyâna-vâpikâm. 57
tasyâṃ nimagnaç ca 'uttasthau Tâmraliptyâṃ sa tatkshaṇât
Caṇḍasiṅha-nṛipodyâna-vâpî-madhyât sasaṃbhramaḥ. 58
tatra prâptam akasmâc ca vîkshya 'âtmânam acintayat:
«aho! kim etat? kva 'udyânam idaṃ divyaṃ? kva tat puram? 59
«tatra 'amṛitâsâra-samaṃ kva tat tasyâç ca darçanam?
«kva ca 'anantaram eva 'idaṃ tad-viçlesha-mahâvisham? 60
«svapnaç ca na 'ayaṃ, suspashṭo vinidro 'nubhavo hi me:
«dhruvaṃ Pâtâla-kanyâbhis tâbhir mûḍho 'smi vañcitaḥ.» 61
iti dhyâyan, vinâ tâṃ sa kanyâm unmâdavân iva,
udyâne tatra babhrâma kâmârto vilalâpa ca. 62
tad-avastham ca taṃ dṛishṭvâ, piçaṅgaiḥ pushpareṇubhiḥ
vâtoddhûtaiḥ parîtâṅgaṃ viprayogânalair iva, 63
udyânapâlâ gatvaiva Caṇḍasiṅham mahîbhṛitam
vyajijñapan; sa ca 'udbhrântaḥ svayam etya dadarça tam, 64
sântvayitvâ ca papraccha: «kim idaṃ? brûhi naḥ, sakhe!
«kva prasthitas tvaṃ? kva prâptaḥ? kva 'asthâḥ? kva patitâḥ çarâḥ?» 65
tac çrutvâ sa sva-vṛittântaṃ tasmai sarvaṃ çaçaṅsa tam
Sattvaçîlo nṛipataye; so 'py atha 'evam acintayat: 66
«hanta! vîro 'pi mat-puṇyaiḥ Kâmena 'esha viḍambitaḥ.
«ânṛiṇyaṃ gantum etasya labdho hy avasaro mayâ.» 67
ity antaç cintayitvâ sa vîro râjâ jagâda tam:
«tarhi muñca mudhâ-çokam! ahaṃ tvâṃ prâpayâmi tâm 68
«nîtvâ tenaiva mârgeṇa priyâm Asura-kanyakâm.»
iti ca 'âçvâsayâmâsa taṃ sa snânâdinâ nṛipaḥ. 69
anyedyur mantri-vinyasta-râjyas tena samaṃ ca saḥ
prâyât pravahaṇârûḍhas tad-darçita-patho 'mbudhim. 70
prâpya tad-madhyabhâgaṃ ca, dṛishṭvâ taṃ prâgvad utthitam
sapatâkaṃ dhvajaṃ Sattvaçîlas taṃ nṛipam abhyadhât: 71
«so 'yam abhyutthito divya-prabhâvo 'tra mahâ-dhvajaḥ;
«mayi magne 'tra, muṅktavyaṃ devena 'etam anu dhvajam.» 72
ity uktvâ nikaṭaṃ prâpya dhvajasya 'asya nimajjataḥ
mârge, sa Sattvaçîlo 'sau pûrvam âtmânam akshipat. 73
tato râjâpi cikshepa tatra 'âtmânaṃ tathaiva saḥ;
antar magnau ca tau kshipraṃ tad divyaṃ prâpatuḥ puram. 74

tatra dṛishṭvâ sa sâçcaryo râjâ devîm praṇamya tâm
Pârvatîm, Sattvaçîlena sahitaḥ samupâviçat. 75
tâvac ca niragât tatra sâ sakhîjana-saṃgatâ
rûpiṇî 'iva prabhâ kanyâ prabhâmaṇḍalakât tataḥ. 76
«iyaṃ sâ sumukhî!» 'ity ukte Sattvaçîlena, tâṃ nṛipaḥ
dṛishṭvâ, yuktam abhishvaṅgam asya tasyâm amanyata. 77
sâpi taṃ vîkshya râjânaṃ çubha-çârîra-lakshaṇam,
«purushâtiçayo 'pûrvaḥ ko 'yaṃ syâd?» ity acintayat. 78
viveça ca 'Ambikâ-dhâma pûjâyai sâ; nṛipo 'pi saḥ
jagâma 'udyânam âdâya Sattvaçîlam avajñayâ. 79
kshaṇâc ca kṛitâ-pûjâ sâ niragâd Daitya-kanyakâ,
yâcitvâ sat-pati-prâptiṃ, devyâ garbhagṛihântarât. 80
nirgatya sâ jagâda 'ekâṃ sakhîṃ: «sakhi, gaveshyatâm,
«yo 'sâv iha mayâ dṛishṭo mahâtmâ, kva sa tishṭhati. 81
«« âtithyaṃ gṛihyatâm etya, prasâdaḥ kriyatâṃ tvayâ!»»
«iti ca 'esho 'rthyatâṃ, pûjyaḥ pumân ko 'py uttamo hy asau.» 82
evaṃ sakhî tayâ 'uktâ sâ viçitya 'udyâna-vartine
sva-svâminî-nideçaṃ taṃ prahvâ tasmai nyavedayat. 83
sa tac çrutvâ nṛipo vîraḥ sâvahelam uvâca tâm:
«eshaiva 'âtithyam asmâkam; anyat kim upayujyate?» 84
etac çrutvâ tayâ gatvâ sakhyâ sâ çrâvitâ tathâ
mene mânyam udâraṃ taṃ sarvathâ Daitya-kanyakâ. 85
tataç ca 'âkṛishyamâṇâ 'iva dhairya-pâçena tena sâ
nṛipeṇa mânushâyogye 'py âtithye nihspṛihâtmanâ, 86
paty-arthaṃ Pârvatî-sevâ-paripâka-samarpitam
matvâ, tat svayaṃ udyânaṃ viveça 'Asura-putrikâ, 87
vicitra-çakunâlâpair vâtâñcita-latâ-bhujaiḥ
vikîrṇa-kusumair ârâd vandyamânâ 'iva pâdapaiḥ. 88
upagamya ca sâ tatra yathâvat praçrayânatâ
âtithya-grahaṇârthaṃ taṃ prârthayâmâsa pârthivam. 89
tataḥ sa Sattvaçîlaṃ tam uddiçya 'uvâca tâṃ nṛipaḥ:
«anena kathitâṃ devîm iha 'ahaṃ drashṭum âgataḥ. 90
«Gaurî dhvaja-pathaṃ prâpya paramâdbhuta-ketanam
«sâ dṛishṭâ, tad anu tvaṃ ca; kâ 'anyâtithyârthatâ 'tra naḥ?» 91
tac çrutvâ sâ 'abravît kanyâ: «kautukât tarhi vîkshitum
«âgamyatâṃ dvitîyaṃ me puraṃ trijagad-adbhutam!» 92
evam uktavatîṃ tâṃ ca sa vihasya nṛipo 'bravît:
«tad apy anenaiva 'uktaṃ me, yatra sâ snâna-vâpikâ.» 93
tataḥ sâ kanyakâ 'avâdîd: «deva, mâ sma 'evam âdiçaḥ!
«na vidambana-çîlâ 'ahaṃ; kâ vâ pûjye vidambanâ? 94
«ahaṃ hi sattvotkarsheṇa yushmâkaṃ kiṃkarî-kṛitâ,
«tad mama prârthanâ-bhaṅgaṃ naiva 'etaṃ kartum arhatha.» 95
etac çrutvâ «tathâ!» 'ity uktvâ, Sattvaçîla-sakhaḥ sa tat
prabhâmaṇḍalakopântaṃ yayau râjâ tayâ saha. 96
apâvṛita-kavâṭe ca tasminn, antas tayaiva saḥ
praveçito, dadarça 'asyâs tad divyam aparaṃ puram, 97

nitya-saṃnaddha-sarvartû sadâ-pushpa-phala-drumam
Meru-pṛishṭham iva 'çeshaṃ nirmitaṃ ratna-kâncanaiḥ. 98
ratnâsane mahârhe taṃ râjânam upaveçya sâ,
yathocitopanîtârghyâ Daityarâja-sutâ 'bravît: 99
«sutâ 'ham Asurendrasya Kâlanemer mahâtmanaḥ;
«Cakrâyudhena sa ca me svargatiṃ pràpitaḥ pitâ. 100
«Viçvakarma-kṛitaṃ ca 'idaṃ paitrikaṃ me pura-dvayam,
«na jarà 'atra na mṛityuç ca bâdhate sarva-kàmade. 101
«idànîṃ ca pitâ tvaṃ me, sapurâ 'haṃ vaçà tava.»
ity-arpitâtma-sarvasvâṃ tâm uvâca sa bhûpatiḥ: 102
«yady evaṃ, tat, sute, 'nyasmai mayà dattâsy, anindite,
«Sattvaçîlàya vîràya suhṛide bândhavàya ca.» 103
evaṃ devî-prasâdena mûrtena 'iva nṛipeṇa sâ
uktà, guṇajñà vinatà taṃ «tathâ!» 'ity anvamanyata. 104
tataḥ kṛitârthaṃ taṃ tasyâḥ kṛita-pàṇigrahaṃ nṛipaḥ
dattâsurapuraiçvaryaṃ Sattvaçîlam uvâca saḥ: 105
«bhuktayor âmalakayos tayor ekaṃ mayâ tava
«saṃçodhitam, asaṃçuddhâd ṛiṇî te 'haṃ dvitîyataḥ.» 106
iti praṇatam uktvâ taṃ, Daitya-putrîṃ jagâda tàm:
«màrgo me darçyatàṃ, yena sva-purîṃ pràpnuyàm», iti. 107
tato 'parâjitaṃ nâma khaḍgaṃ bhakshya-phalaṃ ca sâ
ekaṃ jarâ-mṛityu-haraṃ tasmai Daitya-sutà dadau. 108
tàbhyàṃ yuktas tayà 'uktàyàṃ vàpyàṃ magnaḥ, sva-deçataḥ
utthâya sarva-saṃsiddha-kâmo 'bhût sa kramàd nṛipaḥ. 109
Sattvaçîlo 'pi Daityastrî-pura-râjyaṃ çaçâsa saḥ.

«tad brûhi: ko 'bdhi-patane dvayoḥ sattvâdhiko 'nayoḥ?» 110
iti çrutvâ tathâ-praçnaṃ Vetâlàc, câpa-bhîtitaḥ
sa Trivikramasenas taṃ bhûpatiḥ pratyabhâshata: 111
«etayoḥ Sattvaçîlo 'tra sa me sattvâdhiko mataḥ;
«sa hy avijñâta-tattvârtho nirâsthaḥ patito 'mbudhau, 112
«râjà tu tattvaṃ vijñâya viveça 'ambudhim âsthayà,
«Daitya-kanyâṃ ca 'na 'avâñchad asâdhyà spṛihayà 'iti saḥ.» 113
iti tasya 'âkarṇya vaco
nirasta-maunasya nṛipateḥ skandhât
sa jagâma pûrvavat taṃ
Vetâlaḥ çiṃçapâ-taruṃ sva-padam. 114
râjâpi tathaiva sa taṃ
punar apy ànetum anujagàma javàt;
pràrabdhe hy asamâpte
kârye çithilî-bhavanti kiṃ sudhiyaḥ? 115

Taraṅga 82. (Vetâla 8.)

* Gatvâ tâṃ çiṅçapâṃ bhûyo Vetâlaṃ prâpya bhûmipaḥ,
taṃ Trivikramaseno 'tra skandhe kṛitvâ 'uccacâla saḥ. 1
prayântaṃ sa punas taṃ ca Vetâlaḥ skandhato 'bravît:
«çrama-vismṛitaye, râjan, mattaḥ praçnam imaṃ çṛiṇu: 2

Aṅgadeçe 'grahâro 'sti mahân Vṛikshaghaṭâbhidhaḥ;
Vishṇusvâmî 'iti tatra 'âsîd dvijo yajvâ mahâ-dhanaḥ. 3
tasya ca svânurûpâyâṃ patnyâṃ jâtâḥ kramât trayaḥ
babhûvus taruṇâḥ putrâ divya-vaidagdhya-çâlinaḥ. 4
te pitrâ preshitâs tena kûrma-hetoḥ kadâcana
prârabdha-yajñena yayus trayas te bhrâtaro 'mbudhim. 5
prâpya kûrmaṃ tato jyâyân kanishṭhau dvâv abhâshata:
«gṛihṇâtu yuvayor ekaḥ kûrmaṃ kratu-kṛite pituḥ! 6
«aham etaṃ na çaknomi grahîtuṃ visra-picchilam.»
ity uktavantaṃ taṃ jyeshṭhaṃ kanishṭhau tâv avocatâm: 7
«tava 'atra vicikitsâ ced, na 'âvayor api sâ katham?»
tac çrutvâ so 'bravîj jyeshṭho: «gṛihṇîtaṃ kacchapaṃ yuvâm! 8
«pitur yajñakriyâ-lopo bhaved yushmat-kṛito 'nyathâ,
«tato naraka-pâtaḥ syâd yuvayos tasya ca dhruvam.» 9
ity uktâv anujau tena tâu vihasya tam ûcatuḥ:
«dharmaṃ vetsy âvayor eva, samânam apî na 'âtmanaḥ.» 10
tato jyeshṭho 'bravît: «kiṃ me jânîtho naiva caṅgatâm?
«ahaṃ bhojana-caṅgo hi na 'arhaḥ sprashṭuṃ jugupsitam.» 11
etat tasya vacaḥ çrutvâ, bhrâtaraṃ madhyamo 'bravît:
«ahaṃ tarhy adhikaç caṅgo nârî-caṅgo vicakshaṇaḥ.» 12
madhyameṇa 'evam ukte tu, jyâyân punar uvâca saḥ:
«kûrmaṃ gṛihṇâtu tarhy esha kanîyân âvayor!» iti. 13
tataḥ sa bhrukuṭiṃ kṛitvâ kanîyân apy uvâca tau:
«he mûrkhau! tûlikâ-caṅgaç caṅgo 'haṃ hi viçeshataḥ.» 14
evaṃ kalahâsakthâs trayo 'pi bhrâtaro mithaḥ
nirṇayâya 'abhimânaika-grastâḥ, kûrmaṃ vihâya tam, 15
râjñaḥ Prasenajid-nâminas tat-pradeçabhuvo 'ntikam
nagaraṃ sahasâ jagmur Viṭaṅkapura-nâmakam. 16
tatra pratîhâra-mukhena 'âvedya 'antaḥ praviçya, tam
nṛipaṃ vijñâpayâmâsuḥ sva-vṛittântaṃ tathaiva te. 17
«tishṭhata 'ihaiva, yâvad vaḥ parîkshishye kramâd aham;»
ity uktâs tena râjñâ ca tasthus tatra «tathâ!» 'iti te. 18
svâhâra-kâle ca 'ânâyya tebhyaḥ so 'grâsanaṃ nṛipaḥ
râjârhaṃ dâpayâmâsa shaḍrasaṃ svâdu bhojanam. 19

bhuñjâneshu ca sarveshu tad eko bubhuje na saḥ
viprō, bhojana-caṅgo 'tra jugupsâ-kuṇitânanaḥ. 20
«katham na bojanam bhuṅkshe, brahman, svâdu sugandhy api?»
iti râjñâ svayam pṛishṭaḥ çanair viprō 'jagâda saḥ: 21
«çava-dhûma-durâmodaḥ çâli-bhakte 'tra vidyate;
«tena na 'ham idam bhoktum utsahe svâdv api, prabho!» 22
ity uktâ annam sarve 'pi tad âghrâya nṛipâjñayâ
ûcuḥ: «kalamaçâly-annam adosham tat sugandhi ca.» 23
sa tu bhojana-caṅgas tad na 'âçnât pihita-nâsikaḥ.
tataḥ sa râjâ saṃcintya yâvad anvishyati kramât, 24
tâvad niyogajanitas tad annam bubudhe tadâ
grâma-çmaçâna-nikaṭa-kshetra-saṃbhava-çâli-jam. 25
tato 'tivismitas tushṭaḥ sa râjâ tam abhâshata:
«satyam bhojana-caṅgas tvam; tad anyad bhujyatâm!» iti. 26
kṛitâhârâṅç ca sa nṛipo vipràn vâsagṛiheshu tân
visṛijya, 'ânâyayâmâsa svâm ekâm gaṇikottamâm, 27
tâm ca tasmai dvitîyasmai prâhiṇot kṛita-maṇḍanâm
viprâya nârî-caṅgâya sâyam sarvâṅga-sundarîm. 28
sâ ca vâsagṛiham tasya râjabhṛityânvitâ yayau
ekâ niçîtha-pûrṇendu-mukhî Kandarpa-dîpinî. 29
pravishṭâyâm ca tasyâm sa prabhâ-bhâsita-veçmani
utpanna-mûrchaḥ, saṃruddha-nâsâgro vâma-pâṇinâ, 30
nârî-caṅgo 'bravîd râjabhṛityân: «nishkâsyatâm!» iti;
«na ced, mṛito 'ham; niryâti gandho 'syâç châgalo yataḥ.» 31
ity uktâs tena ninyus te vignâm tâm râjapûrushâḥ
râjño 'ntikam vârabadhûm, vṛittântam jagaduç ca tam. 32
râjâpy ânâyya tatkâlam nârî-caṅgam uvâca tam:
«yâ 'iyam çrîkhaṇḍa-karpûra-kâlâguru-mahottamaiḥ 33
«kṛita-prasâdhanâ dikshu prasarac-câru-saurabhâ,
«tasyâ vâravilâsinyâ gandhaḥ syâc châgalaḥ kutaḥ?» 34
ity ukto 'pi sa râjñâ tad nârî-caṅgas tadâ na yat
pratipede, tato râjâ vicâra-patito 'bhavat, 35
pricchaṅç ca yuktyâ, bubudhe tâm ajâ-kshîra-vardhitâm
tad-mukhâd eva bâlatve mâtṛi-dhâtrî-viyogataḥ. 36
tato 'tivismitas tasya nârî-caṅgasya caṅgatâm
praçaṅsan, nṛipatis tasmai tṛitîyâya dvijanmane 37
tad-rasât tûlikâ-caṅgâya 'âçu çayyâm adâpayat
paryaṅkoparivinyasta-sapta-saṃkhyâka-tûlikâm. 38
tasyâm sa tûlikâ-caṅgo mahârhe vâsaveçmani
sushvâpa dhauta-sûçlakshṇa-paṭa-pracchadavâsasi. 39
yâmârdha eva ca gate sa râtrau çayanât tataḥ
uttasthau pâṇy-avashṭabdha-pârçvaḥ krandan vyathârditaḥ. 40
dadṛiçe tasya pârçve ca tatrâtyai râjapûrushaiḥ
gâḍha-lagnasya bâlasya mudrâ 'iva kuṭilâruṇâ. 41
gatvâ ca tais tad âkhyâtam râjñe, râjâpy uvâca tân:
«tûlikânâm tale kiṃcid mâ syât, tad vîkshyatâm!» iti. 42

gatvâ 'ikshante ca te yâvad ekaikaṃ tûlikâ-talam,
tâvat sarva-talât prâpur bâlaṃ paryaṅka-madhyataḥ, 43
nîtvâ ca 'adarçayan râjñe; so 'py ânîtasya tam
tad-rûpaṃ tûlikâ-caṅgasya 'aṅgaṃ dṛishṭvâ visismiye. 44
«saptabhyas tûlikâbhyo 'sya bâlo lagnas tanau katham?»
iti citrîyamâṇas tâṃ râjâ râtriṃ ninâya saḥ. 45
prâtaç ca «'adbhuta-vaidagdhya-saukumâryâ amî» iti
tebhyas tribhyo 'pi caṅgebhyo hema-laksha-trayaṃ dadau. 46
tatas te sukhitâs tatra tasthur vismṛita-kacchapâḥ,
pitur vighnita-yajñârthaṃ heḷopârjita-pâtakâḥ. 47

---

ity âkhyâya kathâdbhutam,
aṃsa-nishaṇṇaḥ punaḥ sa Vetâlaḥ
papraccha taṃ Trivikrama-
senaṃ pṛithivîpatiṃ praçnam: 48
«râjan, vicintya çâpaṃ
«pûrvoktaṃ, brûhi me tvam: eteshâm
«nârî-bhojana-çayyâ-
«caṅgânâṃ ko 'dhikaç caṅgaḥ?» 49
tac çrutvaiva sa dhîmân
Vetâlaṃ pratyuvâca taṃ nṛipatiḥ:
«aham etaṃ nishkaitavam
«adhikaṃ jânâmi tûlikâ-caṅgam, 50
«yasya 'aṅge pratyakshaṃ
«bâla-pratibimbam udgataṃ dṛishṭam;
«itarâbhyâṃ hi bhavet tat
«pûrvaṃ jâtv anyato 'vagatam.» 51
iti tasya 'uktavato 'nsâd
Vetâlo bhûpater yayau prâgvat,
so 'pi tathaiva ca râjâ
tam anvayâsîd anirviṇṇaḥ. 52

Taraṅga 83. (*Vetâla* 9.)

Tato gatvâ punas tasmâc çiṃçapâ-pâdapâd nṛipaḥ
sa Trivikramasenas taṃ skandhe Vetâlam agrahît,
prasthitaç ca tatas tena Vetâlena 'abhyadhâyi saḥ:
«râjan! kva râjyaṃ? kva 'etasmin çmaçâne bhramaṇaṃ niçi? 2
«kim etad na 'îkshase Bhûta-saṃkulaṃ râtri-bhîshaṇam
«citâ-dhûmair iva dhvântair niruddhaṃ pitṛikânanam? 3

«kashṭaṃ! kîdṛig graho 'yaṃ te bhikshos tasya 'anurodhataḥ?
«tad imaṃ çṛiṇu tâvad me praçnaṃ mârga-vinodanam.» 4

Avantishv asti nagarî yugâdau deva-nirmitâ
Çaivî tanur iva 'uddâmâ bhoga-bhûti-vibhûshitâ, 5
Padmâvatî Bhogavatî yâ Hiraṇyavatî 'iti ca
Kṛitâdishu trishu khyâtâ, Kalâv Ujjayinî 'iti ca. 6
tasyâṃ ca Vîradevâkhyo râjâ 'abhûd bhûbhṛitâṃ varaḥ,
tasya Padmaratir nâma mahâdevî babhûva ca. 7
so 'tha râjâ tayâ sâkaṃ gatvâ Mandâkînî-taṭe
Haraṃ ârâdhayâmâsa tapasâ putrakâmyayâ. 8
ciraṃ tapaḥ-sthitaç ca 'atra paritushṭeçvaroditâm
kṛita-snânârcana-vidhiḥ çuçrâva 'imâṃ giraṃ divaḥ: 9
«râjann, utpatsyate putraḥ çûras tava kuloḍvahaḥ,
«kanyâ ca 'ananya-sâmânya-lâvaṇya-nyakkṛitâpsarâḥ.» 10
çrutvâ 'etâṃ nâbhasîṃ bâṇîṃ siddhâbhîshṭaḥ sa bhûpatiḥ
Vîradevaḥ sva-nagarîm âyayau mahishî-sakhaḥ. 11
tatra 'asya Çûradevâkhye jâte prathamaṃ âtmaje,
tasyâṃ Padmaratau devyâṃ kramâd ajani kanyakâ. 12
«Anaṅgasyâpi rûpeṇa ratim utpâdayed iyam»,
ity Anaṅgaratir nâmnâ pitrâ tena vyadhâyi sâ. 13
vṛiddhiṃ gatâyâs tasyâç ca sa pitâ sadṛiçaṃ varam
prepsur, ânâyayat pṛithvyâṃ 'paṭeshu likhitân nṛipân. 14
teshv eko 'pi na yat tasya tat-tulyaḥ pratyabhâsata,
tena râjâ sa vâtsalyât tâṃ sutâṃ praty abhâshata: 15
«ahaṃ tâvad na paçyâmi sadṛiçaṃ, putri, te varam;
«tat kurushva nṛipân sarvân melayitvâ svayaṃvaram!» 16
etat pitṛi-vacaḥ çrutvâ râjaputrî jagâda sâ:
«tâta, svayaṃvaraṃ kartuṃ hrepaṇâd na 'ahaṃ utsahe; 17
«kiṃtv ekaṃ vetti yaḥ pûrṇaṃ vijñânaṃ svâkṛitir yuvâ,
«tasmai tvayâ 'ahaṃ dâtavyâ, na 'artho 'nyena 'adhikena me.» 18
ity Anaṅgarates tasyâḥ çrutvâ sva-duhitur vacaḥ,
tâdṛiçaṃ tad-varaṃ yâvad anvishyati sa bhûpatiḥ, 19
tâvat tal lokato buddhvâ catvâras tam upâyayuḥ
vîrâ vijñânino bhavyâḥ purushâ dakshiṇâpathât. 20
te râjñâ pûjitâs tasmai svaṃ svaṃ vijñânam ekaçaḥ
çaçaṃsuḥ saṃnidhau tasyâ râjaputryâs tad-arthinaḥ. 21
eko jagâda: «çûdro 'ham âkhyayâ Pañcaphuṭṭikaḥ,
«pañca 'agrya-vastrayugmâni karomy eko 'ham anvaham. 22
«tebhya ekaṃ prayacchâmi devâya; 'ekaṃ dvijanmane;
«ekaṃ ca parigṛihṇâmi vâsasor âtmanaḥ kṛite; 23
«ekaṃ dadâmi bhâryâyai, yadi sâ bhavati 'iha me;
«ekaṃ vikrîya ca, 'âhâra-pânâdi vidadhâmy aham. 24
«evaṃ-vijñânine 'naṅgaratir me dîyatâm!» iti.
ity ekena 'udite tena, dvitîyaḥ purusho 'bravît: 25

«Bhâshâjño nâma vaiçyo 'ham, sarveshâm mṛiga-pakshiṇâm
«rutam vedmi; tad eshâ me râjaputrî pradîyatâm!» 26
evam ukte dvitîyena, tṛitîyaḥ proktavâṅs tataḥ:
«aham Khaḍgadharo nâma doḥçâlî kshatriyo nṛipaḥ; 27
«na khaḍgavidyâ-vijñâne pratimallo 'sti me kshitau;
«tad eshâ tanayâ, râjaṅs, tvayâ mahyam vitîryatâm!» 28
ity ukte tu tṛitîyena, caturtha idam abhyadhât:
«vipro 'ham Jîvadattâkhyo, vijñânam ca mama 'îdṛiçam: 29
«jantûn mṛitân apy ânîya darçayâmy âçu jîvataḥ;
«tad vîracaryâ-siddham mâm patim eshâ prapadyatâm!» 30
evam-vaktṛîn sa tân paçyan divya-veçâkṛitîn nṛipaḥ
Vîradevaḥ sutâ-yukto doḷârûḍha iva 'bhavat. 31

---

ity âkhyâya kathâm etâm, Vetâlaḥ pṛishṭavân nṛipam
sa Trivikramasenam tam datta-pûrvokta-çâpa-bhîṣaṇaḥ: 32
«tad bhavân vaktu tâvad me: kasmai deyâ, viçâm pate,
«teshâm caturṇâm madhyât sâ kanyâ 'Anangaratir bhavet?» 33
etac çrutvâ sa râjâ 'tam Vetâlam pratyabhâshata:
«maunam tyâjayati prâyaḥ kâlakshepâya mâm bhavân, 34
«anyathâ garhaṇaḥ ko 'yam praçno, yogeçvara, 'ucyatâm?
«çûdrâya hi kuvindâya kshatriyâ dîyate katham? 35
«vaiçyâyâpi katham deyâ kshatriyâ? yac ca tad-gatam!
«mṛigâdi-bhâshâ-vijñânam, kârye tat kva 'upayujyate? 36
«yo 'pi vipras tṛitîyo 'tra, tenâpi patitena kim
«sva-karma-pracyutena 'indrajâlinâ vîramâninâ? 37
«tasmât tasmai caturthâya kshatriyâya samâya sâ
«deyâ Khaḍgadharâyaiva sva-vidyâ-vîrya-çâline.» 38
etat tasya vaco niçamya, nṛipater aṅsa-sthalât pûrvavad
Vetâlaḥ sa jagâma yoga-balataḥ sva-sthânam eva 'âçu tat,
bhûpâlo 'pi sa tam tathaiva punar apy ânetum anvag yayâv;
utsâhaika-ghane hi vîra-hṛidaye na 'âpnoti khedo 'ntaram. 39

Taraṅga 84. (*Vetâla* 10.)

Sa Trivikramaseno 'tha gatvâ tam çiṅçapâ-taroḥ
râjâ jagrâha Vetâlam punar aṅse, cacâla ca. 1
prayântam ca tam âha sma Vetâlaḥ skandha-pṛishṭhataḥ:
«çrânto 'si, râjaṅs! tad imâm çṛiṇu çrama-harâm kathâm: 2

Abhût sakala-bhûpâla-mastaka-nyasta-çâsanaḥ
Vîrabâhur iti khyâto nâmnâ pârthiva-sattamaḥ. 3
tasya 'Anaṅgapuraṃ nâma babhûva nagarottamam;
tatra 'âsîd Arthadattâkhyaḥ sârthavâho mahâ-dhanaḥ. 4
tasya 'abhûd Dhanadattâkhyo jyeshṭha-putraḥ, kanîyasî
sutâ Madanasenâ 'iti kanyâratnaṃ baṇikpateḥ. 5
tâm ekadâ nijodyâne krîḍantîṃ sasakhîjanâm
dadarça Dharmadattâkhyo bhrâtṛi-mitraṃ baṇiksutaḥ. 6
sa tâm âlokya lâvaṇya-rasa-nirbhara-nirjharâm
âlakshya-kuca-kumbhâgrâṃ bali-traya-taraṅgitâm 7
yauvana-dviradasya 'iva lîlâ-majjana-vâpikâm,
sadyo 'bhût Smara-bâṇaugha-pâtâpahata-cetanaḥ. 8
«aho! dhârâdhirûḍhena rûpeṇa dyotitâ 'amunâ
«iyaṃ me hṛidayaṃ bhettuṃ bhallî Mâreṇa nirmitâ;» 9
ity-âdi yâvad dhyâyan sa nirvarṇayati tâṃ ciram,
tâvat tasya 'aticakrâma cakrâhvasya 'iva vâsaraḥ. 10
tato Madanasenâ sâ viveça sva-gṛihântaram,
cittaṃ ca Dharmadattasya tad-anâlokana-vyathâ. 11
tad-adarçana-duḥkhâgni-saṃtâpena 'iva ca jvalan
lohito nipapâta 'âçu bhâsvân apy aparâmbudhau. 12
tâṃ vijñâyaiva sumukhîṃ naktam abhyantare gatâm,
udiyâya çanaiç candras tad-mukhâbja-vinirjitaḥ. 13
tâvad gatvâ gṛihaṃ, tâṃ sa Dharmadatto 'nucintayan,
tasthau nipatya çayane candrapâdâhato luṭhan. 14
yatnena pṛicchyamâno 'pi sakhibhir bandhubhis tathâ
na kiṃcit kathayâmâsa smara-graha-vimohitaḥ. 15
niçi kṛicchrâc ca saṃprâpta-nidraḥ svapne tathaiva tâm
paçyann anunayan kântâṃ, kiṃ kiṃ cakre na sotsukaḥ! 16
prâtaḥ prabuddho gatvâ ca dadarça 'ekâkinîṃ rahaḥ,
sakhîṃ pratîkshamâṇâṃ, tâṃ tatra 'udyâna-sthitâṃ punaḥ. 17
upetya ca parishvaṅga-lâlasaḥ prema-peçalaiḥ
tâm upacchandayâmâsa vacobhiç caraṇânataḥ. 18
«kanyâ 'ahaṃ para-dârâç ca; na tava 'asmi 'iha sâmpratam,
«pitrâ Samudradattâya dattâ 'ahaṃ baṇije yataḥ; 19
«dinaiḥ katipayair eva vivâho bhavitâ ca me.
«tad gaccha tûshṇîṃ, mâ kaççit paçyet! doshio bhavet tataḥ.» 20
ity uktaḥ sa tayâ 'atyartham Dharmadatto jagâda tâm:
«yad astu me, na jîveyaṃ vinâ hi bhavatîm aham.» 21
tac çrutvâ sâ baṇikkanyâ bâlâtkâra-bhayâkulâ
tam uvâca: «vivâho me tâvat sampadyatâm iha; 22
«kanyâdâna-phalaṃ tâtaḥ prâpnotu cira-kâṅkshitam;
«tato 'haṃ tvâm upaishyâmi niçcitaṃ praṇayârjitâ.» 23
çrutvâ 'etat so 'bravîd: «na 'ishṭâpy anya-pûrvâ mama priyâ;
«para-bhukte hi kamale kim aler jâyate ratiḥ?» 24
ity uktâ tena sâ 'avâdît: «kṛitodvâhaiva tarhy aham
«pûrvaṃ tvâm upayâsyâmi, tato 'bhyeshyâmi taṃ patim.» 25

evam uktavatîm tasmin na 'ujjhati pratyayam vinâ,
baṇikputrî saçapatham satya-vâcam babandha sâ. 26
tatas tena 'ujjhitâ vignâ sâ viveça sva-mandiram.
prâpte ca lagna-divase, nivṛittoḍvâha-maṅgalâ 27
gatvâ pati-gṛiham, nîtvâ sotsavena ca tad dinam,
sâ patyâ samam adhyâsta çayanîyagṛiham niçi. 28
tatra çayyâ-nishaṇṇâpi na tasya pratyapadyata
patyuḥ Samudradattasya parishvaṅgam asammukhî. 29
tena 'anunîyamânâpi yad udaçrur babhûva sâ,
tat sa, «na 'abhimato 'smy asyâ nûnam», ity akarod hṛidi, 30
jagâda ca: «'anabhimato yady aham tava, sundari,
«tad me na 'arthas tvayâ; gaccha yaḥ priyas te 'tra taṃ prati!» 31
tac çrutvâ sâ 'ânata-mukhî çanair evam uvâca tam:
«tvam me prâṇâdhikaḥ preyân, vijñaptim kimtu me çṛiṇu! 32
«anutishṭha saharsham ca, prayaccha ca mama 'abhayam!
«kurushva çapatham, yâvad, âryaputra, vadâmi te.» 33
evam uktavatî kṛicchrât tathâ tena kṛite, punaḥ
salajjam savishâdam ca sabhayam ca jagâda sâ: 34
«ekâkinîm gṛihoḍyâne dṛishṭvâ mâm ekadâ yuvâ
«aruṇad Dharmadattâkhyaḥ sakhâ bhrâtuḥ smarâturaḥ. 35
«rakshantyâ saparîvâdam kanyâdâna-phalam pituḥ
«mayâ haṭha-pravṛittasya tasya vâksaṃyamaḥ kṛitaḥ: 36
««pûrvam kṛita-vivâhâ tvâm upaishyâmi, tataḥ patim.»»
«tad me satya-vacaḥ pâlyam; anumanyasva tat, prabho, 37
«yâvat tad-nikaṭam gatvâ kshaṇena 'upaimi te 'ntikam;
«na hi çaknomy atikrântum satyam âbâlya-sevitam.» 38
iti tasyâ vaco-vajra-pâtena sahasâ hataḥ
Samudradattaḥ satyena baddhaḥ kshaṇam acintayat: 39
«aho dhig! anya-raktâ 'iyam; gantavyam dhruvam etayâ.
«tat-satyam hanmi kim? yâtu! ko 'syâḥ pariṇaya-grahaḥ?» 40
ity âlocya 'anumene tâm yatheshṭa-gamanâya saḥ.
sâpy utthâya tatas tasmâd niryayau pati-veçmataḥ. 41
tâvad atra udayâdrîndra-harmyâgram himadîdhitiḥ
âruroha karâkrânta-hasat-pûrvadig-aṅganaḥ. 42
tatas tamaḥsv apy âçlishya sthiteshv adridarî-priyâḥ,
sevamâneshu bhṛiṅgeshv apy aparam kumudâkaram, 43
yântî Madasenâ sâ mârge dṛishṭvâ 'ekakâ niçi
caurena 'âdhâvya kenâpi rurudhe vasanâñcalât. 44
«kâ tvam? brûhi, kva yâsi?» 'iti tena 'uktâ bibhyatî ca sâ
uvâca: «kim tava 'anena? muñca! kâryam iha 'asti me.» 45
tataç cauro 'bravîd: «mattaç caurât tvam mucyase katham?»
taç çrutvâ sâ 'vadat tasya: «gṛihâṇa 'âbharaṇâni me!» 46
atha cauro 'bhyadhâd: «mugdhe, kim ebhir upalair mama?
«candrakântâṇanâm târkshyaratnâsita-çiroruhâm 47
«vajra-madhyâm suvarṇâṅgîm padmarâgâṅghri-hâriṇîm
«jagad-âbharaṇam naiva tyakshyâmi bhavatîm aham.» 48

ity uktâ tena caureṇa vivaçâ sâ baṇiksutâ
âkhyâya nija-vṛittântam, evaṃ prârthayate sma tam: 49
«kshamasva me kshaṇaṃ, yâvat kṛitvâ satyânupâlanam
«iha-sthasyaiva te pârçvam âgamishyâmi satvaram. 50
«na 'ham ullaṅghayishyâmi, bhadra, satyâm imâṃ giram.»
çrutvâ 'etat, satyasaṃdhâṃ tâṃ matvâ cauro mumoca saḥ, 51
tasthau pratîkshamâṇaç ca tatraiva sa tad-âgamam.
sâpi tasya 'antikaṃ Dharmadattasya baṇijo yayau. 52
sa ca 'abhîshṭâm api prâptâṃ tathâ tâṃ vipine sthitâm
dṛishṭvâ, pṛishṭvâ yathâ-vṛittaṃ, vicintya kshaṇam abravît: 53
«satyena tava tushṭo 'smi; kiṃ tvayâ me para-striyâ?
«yâvat tvâṃ na 'îkshate kaçcit, tâvad gaccha yathâgatam!» 54
iti tena parityaktâ sâ «tathâ!» 'ity âyayau 'tataḥ
caurasya nikaṭaṃ tasya pratipâlayataḥ pathi. 55
«brûhi, kas te 'tra vṛittânto gatâyâ?» iti pṛicchate
tasmai sâ tena baṇijâ yathâ muktâ, tathâ 'abravît. 56
tataḥ sa cauro 'vâdît tâm: «yady evaṃ, tad mayâpy asi
«vimuktâ satya-tushṭena; gṛihaṃ sâbharaṇâ vraja!» 57
evaṃ tenâpi sâ tyaktâ rakshitâ ca 'anuyâyinâ,
alupta-çîla-muditâ patyur eva 'âyayau gṛiham. 58
tatra guptaṃ pravishṭâ sâ prahṛishṭopâgatâ satî
dṛishṭvâ pṛishṭavate tasmai patye sarvam avarṇayat. 59
so 'py amlâna-mukha-châyas tâm asaṃbhoga-lakshaṇâm
saṃbhâvya 'abhagna-caritrâṃ satya-lâbhâgatâṃ satîm, 60
adushṭa-manasaṃ bhâryâm abhinandya kuloçitâm,
tasthau Samudradatto 'tha tayâ saha yathâ-sukham. 61

---

iti tatra kathâm uktvâ
pitṛivanabhûmau, tadâ sa Vetâlaḥ
vadati sma taṃ Trivikrama-
senaṃ vasudhâdhipaṃ bhûyaḥ: 62
«tad brûhi: caura-baṇijâm
«eshâṃ madhyâd, narendra, kas tyâgî?
«jânan yadi na vadishyasi,
«vidalishyati te çiraḥ çatadhâ.» 63
tac çrutvâ sa mahîpatir
ujjhita-maunas tam âha Vetâlam:
«eshâṃ cauras tyâgî,
«na punar baṇijâv ubhâv api tau. 64
«yo hi patis tâm ajahâd
«atyâjyâṃ tâdriçîṃ vivâhyâpi,
«kulajaḥ so 'nyâsaktâṃ
«bhâryâṃ jânan kathaṃ vahatu? 65
«yo 'py aparaḥ sa bhayât tâm
«atyâkshît kâla-jîrṇa-saṃvegaḥ,

«« viditârtho bhartâ 'asyâḥ
«« prâtar brûyâd nṛipâya »», 'iti. 66
« cauras tu gupta-cârî
« nirapekshaḥ pâpakarma-kṛit prâptam
« strîratnaṃ yad amuñcat
« sâbharaṇaṃ, tena sa tyâgî. » 67
etac çrutvaiva, 'aṅsatas tasya râjño
Vetâlo 'gât pûrvavat svaṃ padaṃ saḥ;
râjà bhûyo 'py atra saṃprâptum etaṃ
prâyâd eva 'akhaṇḍitoddâma-dhairyaḥ. 68

Taraṅga 85. (*Vetâla* 11.)

Tato gatvâ punaḥ prâpya çiṃçapâto. 'grahîd nṛipaḥ
sa Trivikramaseno 'ṅse Vetâlaṃ taṃ cacâla ca. 1
âyântaṃ ca taṃ aṅsa-stho Vetâlaḥ so 'bravîd nṛipam:
« râjan, vicitrâm ekâṃ te varṇayâmi kathâṃ, çṛiṇu: 2

Ujjayinyâṃ abhût pûrvaṃ nâmnâ Dharmadhvajo nṛipaḥ;
tisras tasya 'abhavan bhâryâ râjaputryo 'tivallabhâḥ: 3
ekâ tâsv Indulekhâ 'iti, Târâvaly aparâ tathâ,
nâmnâ Mṛigâṅkavaty anyâ, niḥsâmânya-vapur-guṇâḥ. 4
tâbhiḥ sa viharan râjâ râjñîbhis tisṛibhiḥ sâha
âsâṃcakre kṛitî tatrâjitâçesha-ripuḥ sukham. 5
ekadâ tatra saṃprâpte vasanta-samayotsave,
priyâbhiḥ sahitas tâbhir udyânaṃ krîditum yayau. 6
tatra 'ali-mâlâ-maurvîkâḥ paçyan pushpânatâ latâḥ
câpayashṭîr Anaṅgasya Mâdhunâ sajjitâ iva, 7
çṛiṇvaṅç ca tad-drumâgrastha-kokilodîritâ giraḥ
saṃbhogaika-rasasya 'âjñâm iva Mânasajanmanaḥ, 8
sisheve 'ntaḥpuraiḥ sâkaṃ sa râjâ Vâsavopamaḥ
pânaṃ madasya Kandarpa-jîvitasyâpi jîvitam. 9
tad-niḥçvâsa-sugandhîni tad-bimbaushṭha-rucîni ca
priyâ-pîtâvaçeshâṇi piban reme madhûni saḥ. 10
tatra tasya 'Indulekhâyâ râjñaḥ keli-kaca-grahât
tasyâḥ papâta karṇâgrâd utsaṅge tvangad utpalam. 11
tena 'ûru-pṛishṭhe sahasâ kshate jâte 'bhighâta-je
abhijâtâ mahâdevî « hâ hâ! » 'ity uktvâ mumûrcha sâ. 12
tad dṛishṭvâ vihvalena 'ârtyâ râjñâ parijanena ca
samâçvâsyata râjñî sâ çanaiḥ çîtâmbu-mârutaiḥ. 13

tato nîtvâ sa râjâ tâṃ râjadhânîṃ, bhishak-kṛitaiḥ
priyâṃ upâcarad dravyair âmukta-vraṇapaṭṭikâm. 14
râtrau ca susthitâṃ dṛishṭvâ tâṃ, sa râjâ dvitîyayâ
Târâvalyâ saha 'ârohac candraprâsâdam îçvaraḥ. 15
tatra tasya 'aṅke suptâyâ râjñas tasyâ himatvishaḥ
karâ jâla-pathaiḥ petur aṅge calita-vâsasi. 16
tataḥ kshaṇât prabuddhâ sâ, «hâ dagdhâsmi!» 'iti vâdinî
çayanât sahasâ 'uttasthau tad-aṅga-parimarçinî. 17
«kim etad?» iti saṃbhrântaḥ prabuddho 'tha dadarça saḥ
utthâya râjâ visphoṭân aṅge tasyâ vinirgatân. 18
pṛicchantaṃ sâ ca taṃ prâha râjñî Târâvalî tadâ:
«nagnâṅge patitair indoḥ karair etat kṛitaṃ mama.» 19
ity uktavatyâḥ krandantyâḥ sârtir âhvayati sma saḥ
tasyâḥ parijanaṃ râjâ vihvalâkula-dhâvitam. 20
tena 'asyâḥ kârayâmâsa sajalair nalinî-dalaiḥ
çayyâm, adâpayac ca 'aṅge çîkhaṇḍârdra-vilepanam. 21
tâvad buddhvâ tṛitîyâ 'asya sâ Mṛigâṅkavatî priyâ
tat-pârçvam âgantu-manâ niryayau nija-mandirât. 22
nirgatâ sâ 'açṛiṇot kvâpi gṛihe dhânyâvaghâta-jam
niḥçabdâyâṃ niçi vyaktaṃ vidûre musala-dhvanim. 23
çrutvaiva, «hâ mṛitâsmi!» 'iti bruvâṇâ dhunvatî karau
upâviçad vyathâkrântâ mârge sâ mṛigalocanâ. 24
tataḥ pratinivṛityaiva nîtâ parijanena sâ
svam eva 'antaḥpuraṃ bâlâ kvaṇantî çayane 'patat. 25
dadarça tatra tasyâç ca cinvan sâçruḥ paricchadaḥ
âlîna-bhramarau padmâv iva hastau kiṇâṅkitau. 26
gatvâ ca so 'bravîd râjñe, râjâpy âgamya vihvalaḥ,
«kim etad?» iti papraccha nijâṃ Dharmadhvajaḥ priyâm. 27
sâpi pradarçya hastau tam ity uvâca rujânvitâ:
«çrute musala-çabde me jâtâv etau kiṇâṅkitau.» 28
tataḥ sa dâha-çamanaṃ dâpayâmâsa hastayoḥ
tasyâç candanalepâdi râjâ 'adbhuta-vishâdavân. 29
«ekasyâ utpalenâpi patatâ kshatam âhitam,
«dvitîyasyâḥ punar dagdham aṅgaṃ çaçi-karair api. 30
«etasyâs tu tṛitîyasyâḥ çrutenâpi vinirgatâḥ
«kashṭam! musala-çabdena hastayor îdṛiçâḥ kiṇâḥ. 31
«aho! yugapad etâsâṃ preyasînâṃ mama 'adhunâ
«guṇo 'py atyabhijâtâtve jâto doshâya daivataḥ;» 32
iti cintayatas tasya bhramato 'ntaḥpureshu ca
triyâmâ çata-yâmâ 'iva kṛicchrât sâ nṛipater yayau. 33
prâtaç ca sa bhishak çalyahartṛibhiḥ saha saṃvyadhât,
yathâ 'abhûd acirâd râjâ svasthântaḥpura-nirvṛitaḥ. 34

---

evaṃ etâṃ kathâṃ uktvâ Vetâlo 'tyadbhutâṃ tadâ,
sa Trivikramasenaṃ taṃ papraccha 'aṃsa-sthito nṛipam: 35

«abhijâtatarâ 'etâsu, râjan, râjñîshu kâ? vada!
«pûrvoktaḥ so 'stu çâpas te, jânan, yadi na jalpasi.» 36
tac çrutvâ so 'bravîd râjâ: «sukumâratarâ 'atra sâ,
«aspṛishṭe musale yasyâḥ çabdenaiva 'udgatâḥ kiṇâḥ. 37
«utpalendukaraiḥ sparçe vṛitte tv itarayor dvayoḥ
«saṃjâtâ vraṇa-visphoṭâs, tena tasyâ na te same.» 38
iti tasya 'uktavato 'ṅsâd
râjño bhûyo jagâma sa sva-padam
Vetâlaḥ, sa ca râjâ
tathaiva taṃ sudṛiḍha-niçcayo 'nuyayau. 39

Taraṅga 86. (*Vetâla* 12.)

Sa Trivikramaseno 'tha punas taṃ çiṃçapâ-tarum
gatvâ, pràpya ca Vetâlaṃ ràjà skandhe cakàra tam, 1
pratasthe ca tam âdâya tûshṇîm eva sa pûrvavat.
tato bhûyas tam àha 'sma Vetâlaḥ so 'ṅsa-pṛishṭhataḥ: 2
«râjann, evam anudvignaḥ paryàptam asi me priyaḥ;
«tad etâṃ, çṛiṇv, akhedâya hṛidyâm âkhyâmi te kathâm: 3

Aṅga-deçe Yaçaḥketur iti râjâ 'bhavad yuvâ,
kshmâm âçrito 'ṅga-gupty-artham adagdho 'nya iva Smaraḥ. 4
bâhu-vîrya-jitâçesha-vairi-vargasya tasya ca
Dîrghadarçî 'ity abhûd mantrî Çakṛasya 'iva Vṛihaspatiḥ. 5
tasmin mantriṇi vinyasya ràjyaṃ sa hata-kaṇṭakam,
çanaiḥ sukhaika-sakto 'bhûd vayo-rûpa-madânvitaḥ. 6
tasthâv antaḥpure çaçvad, nâ 'sthâne; pramadâspade
çuçrâva raktimad-gîtaṃ, vacanaṃ na hitaishiṇâm; 7
rajyati sma ca niçcinto jàlavàtàyaneshu saḥ,
na punâ ràjakàryeshu bahu-chidreshu jàtv api. 8
Dîrghadarçî tu tad-ràjya-cintà-bhâraṃ samudvahan
atishṭhat sa mahâmantrî diwâ-niçam atandritaḥ. 9
«nâma-màtre kṛita-dhṛitim prakshipya vyasane nṛipam,
«mantrî ràjñaḥ çriyaṃ bhuṅkte Dîrghadarçî 'iha sâmpratam;» 10
ity utpanne mahaty atra janavâde 'tha, gehinîm
svairaṃ Medhâvatîṃ nàma Dîrghadarçî jagâda saḥ: 11
«priye, ràjñi sukhâsakte, tad-bhâraṃ vahato 'pi me,
««râjyaṃ bhakshitam etena»», 'ity utpannam ayaço jane. 12

«lokavâdaç ca mithyâpi mahatâm iha dosha-kṛit;
«tyâjitaḥ kiṃ na Râmo 'pi janavâdena Jânakîm? 13
«tad atra kiṃ mayâ kâryam?» ity ukte tena mantriṇâ,
bhâryâ Medhâvatî dhîrâ sâ 'nvarthâ tam abhâshata: 14
«tîrthayâtrâpadeçena yuktyâ 'âpṛiccha mahîpatim;
«kaṃcit kâlaṃ videçaṃ te gantuṃ yuktaṃ, mahâ-mate! 15
«evaṃ te niḥspṛihasya 'esha janavâdo nivartsyati.
«tvayy asthite, nṛipo râjyam udvakshyati tataḥ svayam, 16
«tataç ca 'asya çanair etad vyasanaṃ hânim eshyati;
«âgatasya 'atra nirgarhâ mantritâ bhâvitâ ca te.» 17
ity ukto bhâryayâ gatvâ Dîrghadarçî «tathâ!» 'iti saḥ,
kathâ-prasaṅge taṃ bhûpaṃ Yaçaḥketuṃ vyajijñapat: 18
«anujânîhi màṃ, râjan! divasân kâṅçcid apy aham
«vrajâmi tîrthayâtrâyai; dharmo hi prepsitaḥ sa me.» 19
tac çrutvâ so 'bravîd râjâ: «mâ 'evaṃ! tîrthair vinâ paraḥ
«dânâdiḥ kiṃ na dharmo 'sti svargyas te 'sva-gṛiheshv api?» 20
atha 'avocat sa mantrî taṃ: «arthaçuddhy-âdi mṛigyate
«dânâdau, nitya-çuddhâni tîrthâni, nṛipate, punaḥ. 21
«yâvac ca yauvanaṃ, râjaṅs, tâvad gamyâni dhîmatâ;
«aviçvâsye çarîre hi saṃgamas taiḥ kuto 'nyathâ?» 22
iti tasmin vadaty eva, râjñi tatra nishedhati,
praviçya 'atra pratîhârî râjânaṃ taṃ vyajijñapat: 23
«deva, vyomna-sâro-madhyam aṅçumân avagâhate;
«tad uttishṭhata! sâ 'eshâ vaḥ snâna-velâ 'ativartate.» 24
çrutvâ 'etat sahasâ snâtum udatishṭhad mahîpatiḥ,
yâtronmukhaḥ sa mantrî ca taṃ praṇamya gṛihaṃ yayau. 25
tatra 'avasthâpya bhâryâṃ tâm anuyâtrâ-nivâritâm,
sa pratasthe tato yuktyâ sva-bhṛityair apy atarkitaḥ. 26
ekâkî ca bhramaṅs tâṅs tân deçâṅs, tîrthâni ca vrajan,
sa prâpa Pauṇḍra-vishayaṃ Dîrghadarçî suniçcitaḥ. 27
tatra pattana ekasminn adûre 'bdheḥ praviçya saḥ
ekaṃ devakulaṃ Çaivaṃ, tat-prâṅgaṇa upâviçat. 28
tatra 'arka-kara-saṃtâpa-klântaṃ dûrâdhva-dhûsaram
dadarça Nidhidattâkhyo baṇig devârcanâgataḥ. 29
saṃ taṃ tathâ-vidhaṃ dṛishṭvâ sopavîtaṃ sulakshaṇam,
saṃbhâvya ca 'uttamaṃ vipram âtitheyo 'nayad gṛiham. 30
tatra ca 'apûjayat snâna-bhojanâdyais taṃ uttamaiḥ;
«kaḥ, kutas tvaṃ? kva yâsi?» 'iti viçrântaṃ ca sa pṛishṭavân. 31
«Dîrghadarçî 'iti vipro 'ham, Aṅga-deçâd iha 'âgataḥ
«tîrthayâtrârtham», ity eva gâmbhîryât so 'py uvâca tam. 32
tataḥ sa Nidhidatto 'pi taṃ jagâda mahâbaṇik:
«Suvarṇadvîpa-gamanâya 'udyato 'ham baṇijyayâ. 33
«tat tvaṃ tishṭha 'iha mad-gehe, yâvad eshyâmy ahaṃ tataḥ.
«tîrthayâtrâ-pariçrânto viçrânto hy atha yâsyasi.» 34
tac çrutvâ so 'bravîd Dîrghadarçî: «tarhi mama 'iha kim?
«tvayaivâ saha yâsyâmi, sârthavâha, yathâ-sukham.» 35

«evam astv!» iti tena 'ukte sâdhunâ, so 'tha tad-gṛihe
cirâd apâsta-çayano niçâṃ mantrî ninâya tâm. 36
anyedyur atha tenaiva baṇijâ saha vâridhiṃ
gatvâ, 'âruroha tad-bhâṇḍa-pûrṇaṃ pravahaṇaṃ ca saḥ. 37
tena gacchan pravahaṇena, 'abdhim adbhuta-bhîshaṇam
vilokayan, sa samprâpa Svarṇadvîpaṃ krameṇa tat. 38
kva mantrimukhyatâ vâ 'asya? kva vâ 'adhvâ 'ullaṅghitâmbudhiḥ?
ayaço-bhîravaḥ kiṃ na kurvate vata sâdhavaḥ! 39
tatra dvîpe samaṃ tena kaṃcit kâlam uvâsa saḥ
baṇijâ Nidhidattena kurvatâ kraya-vikrayau. 40
âgacchaṅç ca tato 'kasmât tad-yukto vahana-sthitaḥ
kalpavṛikshaṃ dadarça 'abdher ûrmeḥ paççât samutthitam, 41
prabâla-çâkhâ-subhagaiḥ skandhair jâmbûnadojjvalaiḥ
phalair maṇimayaiḥ kântaiḥ kusumaiç ca 'upaçobhitam. 42
tasya skandhe ca sadratna-paryaṅkotsaṅga-vartinîm
kanyâm atyadbhutâkâra-kamanîyâm avaikshata. 43
«aho! kim etad?» ity evaṃ yâvad dhyâyati sa kshaṇam,
tâvat sâ vîṇinî kanyâ gâtum evaṃ pracakrame: 44
«yat karma-vîjam uptaṃ
«yena purâ, tat sa niçcitaṃ bhuṅkte;
«pûrva-kṛitasya hi çakyo
«vidhinâpi na kartum anyathâ-bhâvaḥ.» 45
ity udgîya, kshaṇât tasmin ambhodhau divya-kanyakâ
sa-kalpadruma-paryaṅka-çayyâ 'atraiva mamajja sâ. 46
«kim apy apûrvam adya 'idaṃ mayâ dṛishṭam iha 'adbhutam.
«kva 'abdhiḥ? kva dṛishṭa-nashṭo 'tra gâyad-divyâṅganas taruḥ? 47
«yadivâ vandya esho 'bdher âkaraḥ çaçvad îdṛiçaḥ,
«Lakshmîndu-pârijâtâdyâ na 'asmât te te kim udgatâḥ?» 48
iti taṃ cintayantaṃ ca tatkshaṇaṃ Dîrghadarçinam
vilokya vismayâvishṭaṃ, karṇadhârâdayo 'bruvan: 49
«evam eshâ sadaiva 'iha dṛiçyate 'varakanyakâ
«nimajjati ca tatkâlaṃ; tava 'etad darçanaṃ navam.» 50
ity uktas taiḥ, samaṃ tena Nidhidattena sa kramât
mantrî citrîyamâṇo 'bdhes tîraṃ pota-gato 'bhyagât. 51
tatra 'uttârita-bhâṇḍena tenaiva baṇijâ saha
jagâma hṛishṭa-bhṛityena sotsavaṃ so 'tha tad-gṛiham. 52
sthitvâ nâticiraṃ tatra Nidhidattam uvâca tam:
«sârthavâha, bhavad-gehe viçrânto 'haṃ ciraṃ sukham; 53
«idânîṃ gantum icchâmi sva-deçam; bhadram astu te!»
ity uktvâ, tam anicchantam apy âmantrya baṇikpatim, 54
Dîrghadarçî ca sattvaika-sahâyaḥ prasthitas tataḥ
kramollaṅghita-dûrâdhvâ prâpa 'Aṅga-vishayaṃ nijam. 55
tatra taṃ dadṛiçuç cârâ vahir nagaram âgatam,
ye Yaçaḥketunâ râjñâ prâg nyastâs tad-gaveshaṇe. 56
taiç ca gatvâ vijñaptaç cârai, râjâ tam abhyagât
svayaṃ nirgatya nagarât tad-viçlesha-suduḥsthitaḥ. 57

upetya ca parishvaṅga-pûrvaṃ tam abhinandya saḥ,
ninâya 'bhyantaraṃ bhûpaç cirâdhva-kshâma-dhûsaram. 58
«tyaktvâ 'smân kiṃ tvayâ nîtaṃ na paraṃ vata mânasam,
«yâvac-çarîram apy etâṃ nihsneha-parushâṃ daçâm? 59
«kiṃvâ bhagavato vetti bhavitavyasya ko gatim,
«yad akasmât tava 'esha 'abhût tîrthâdi-bhramaṇe matiḥ? 60
«tad brûhi: ke tvayâ bhrântâ deçâ? dṛishṭaṃ ca kiṃ navam?»
iti tatra ca taṃ râjà sa jagâda sva-mantriṇam. 61
tataḥ Suvarṇadvîpântaṃ so 'dhvânaṃ varṇayan kramât,
abdhâv udgâninîṃ tasmai tâṃ dṛishṭâṃ divya-kanyakâm 62
gâyantîṃ trijagat-sârabhûtâṃ kalpataru-çritâm
yathâvat kathâyâmâsa Dîrghadarçî mahîbhṛite. 63
sa tâṃ çrutvaiva ca, nṛipas tathâ smara-vaço 'bhavat,
yathâ tayâ vinâ mene nishphale râjya-jîvite. 64
jagâda ca tam ekânte nîtvâ sva-sacivaṃ tadâ:
«drashṭavyâ sâ mayâ 'avaçyaṃ, jîvitaṃ nâsti me 'nyathâ. 65
«yâmi tvad-uktena pathâ, praṇamya bhavitavyatâm.
«nivâraṇîyo na 'ahaṃ te, na 'anugamyaç ca sarvathâ. 66
«guptam eko hi yâsyâmi, râjyaṃ rakshyaṃ tu me tvayâ.
«mad-vaco mâ 'anyathâ kârshîḥ, çâpito 'si mama 'asubhiḥ.» 67
ity uktvâ tat-prativaco nirasya, visasarja tam
mantriṇaṃ sva-gṛihaṃ râjà cirotkaṃ svajanaṃ prati. 68
tatra 'analpotsave 'py âsîd Dîrghadarçî sudurmanâḥ;
svâminy asâdhya-vyasane sukhaṃ sad-mantriṇâṃ kutaḥ? 69
anyedyuç cà sa tad-hasta-nyasta-râjya-bharo nṛipaḥ
Yaçaḥketus tataḥ prâyâd niçi tâpasa-veça-bhṛit. 70
gacchaṅç ca Kuçanâbhâkhyaṃ muniṃ mârge dadarça saḥ;
so 'tra taṃ tâpasâkalpaṃ praṇataṃ munir âdiçat: 71
«Lakshmîdattena baṇijâ saha potena vâridhau
«gatvâ prâpsyasi tâm ishṭâṃ kanyâṃ; vraja nirâkulaḥ!» 72
iti tad-vacasâ hṛishṭas taṃ praṇamya sa pârthivaḥ
gacchan, deçân nadîr adrîn krântvâ, taṃ prâpad ambudhim, 73
sutâra-çaṅkha-dhavalair vîci-bhrûbhir vikasvaraiḥ
vîkshamâṇam iva 'âvarta-netrair âtithya-saṃbhramât. 74
tat-tîre baṇijâ tena muni-proktena saṃgatiḥ
Lakshmîdattena jajñe 'sya Svarṇadvîpaṃ yiyâsunâ. 75
tenaiva saha cakrâṅka-pâda-mudrâdi-darçanât
pratîtena 'âruhya vahanaṃ, pratâsthe so 'mbudhau nṛipaḥ. 76
madhyam abdheç ca saṃprâpte vahane vâri-madhyataḥ
udagât kalpavṛitapi-skandha-sthâ sâ 'atra kanyakâ. 77
yâvat paçyati tâṃ râjà cakora iva candrikâm,
tâvat sâ gâyati sma 'evaṃ vallakî-vâdya-sundaram: 78
«yat karma-vîjam uptaṃ
«yena purâ, tat sa niçcitaṃ bhuṅkte,
«pûrva-kṛitasya hi çakyo
«vidhinâpi na kartum anyathâ-bhâvaḥ; 79

«tasmâd yatra yathâvad
«bhavitavyaṃ yasya daiva-yogena,
«tatra tathâ tat-prâptyai
«vivaço 'sau nîyate; 'tra na bhrântiḥ.» 80
iti sûcita-bhâvy-arthâṃ gâyantîṃ tâṃ vibhâvayan,
niḥspandaḥ sa kshaṇaṃ tasthau râjâ Smara-çarâhataḥ. 81
«ratnâkara! namas tasmây agâdha-hṛidayâya te,
«yena tvayâ, 'etâṃ pracchâdya, vipralabdho Hariḥ Çriyâ! 82
«tat surair apy alabhyântaṃ sapaksha-kshmâbhṛid-âçrayam
«çaraṇaṃ tvâṃ prapanno 'ham; ishṭa-siddhiṃ vidhatsva me!» 83
evaṃ yâvat samudraṃ taṃ sa nataḥ stauti bhûmipaḥ,
tâvat sâ kanyakâ tatra nimamajja sapâdapâ. 84
tad dṛishṭvâ 'anumârge 'syâḥ sa râjâ 'âtmânam akshipat
vâridhâv atra, kâmâgni-saṃtâpasya 'iva çântaye. 85
tad vîkshya 'açaṅkitaṃ, maṭvâ vinashṭaṃ taṃ, sa sajjanaḥ
Lakshmîdatto baṇig duḥkhâd dehatyâgodyato 'bhavat. 86
«mâ kârshîḥ sâhasaṃ! nâsti magnasyâpy ambudhau bhayam.
«esha râjâ Yaçaḥketur nâmnâ tâpasa-veça-bhṛit 87
«etat-kanyârtham âyâtaḥ, pûrva-bhâryâ 'iyam asya ca;
«etâṃ prâpya punaç ca 'asâv Aṅga-râjyaṃ sameshyati.» 88
ity atha 'âçvâsito vâcâ tatkâlaṃ gaganotthayâ
sârthavâho yathâ-kâmaṃ sa jagâma 'ishṭa-siddhaye. 89
râjâpi sa Yaçaḥketur nimagno 'ntar ambudhau,
akasmâd nagaraṃ divyam apaçyaj jâta-vismayaḥ, 90
bhâsvad-maṇimaya-stambhaiḥ kâñcanojjvala-bhittibhiḥ
virâjamânaṃ prâsâdair muktâ-jâlagavâkshakaiḥ, 91
nânâ-ratna-çilâpaṭṭa-baddha-sopâna-vâpikaiḥ
kâmada-kalpavṛikshâḍhyair udyânair upaçobhitam. 92
samṛiddhe 'pi pure tatra nirjane 'tha gṛihaṃ gṛiham
anupraviçya, na yadâ tâṃ dadarça priyâṃ kvacit, 93
tadâ vicinvan dṛishṭvâ 'ekam uttuṅgaṃ maṇi-mandiram
âruhya, dvâram udghâṭya, praviveça sa bhûpatiḥ. 94
praviçya ca 'antaḥ sadratna-paryaṅka-sthitam ekakam
vastrâchâdita-sarvâṅgaṃ çayânaṃ kaṃcid aikshata. 95
«kiṃ syât saiva?» 'iti sotkaṇṭham udghâṭayati tad-mukham
yâvat, tâvad apaçyat tâṃ svepsitâm eva so 'ṅganâm 96
srasta-nîlâṃçuka-dhvânta-hasad-mukha-çaçi-çriyam,
jyotsnâvadâtâṃ Pâtâla-gatâṃ iva divâ niçâm. 97
tad-darçanena ca 'asya 'abhûd avasthâ kâpi sâ tadâ,
grîshmartau maru-pânthasya sarit-saṃdarçanena yâ. 98
sâpy unmîlita-cakshus taṃ kalyâṇâkṛiti-lakshaṇam
vîkshya 'akasmât tathâ-prâptaṃ, saṃbhrâmâc çayanaṃ jahau. 99
kṛitâtithyânata-mukhî pûjayantî 'iva pâdayoḥ
phullekshaṇotpala-nyâsaiḥ çanair etam uvâca ca: 100
«ko bhavân? kim agamyaṃ ca pravishṭo 'si Rasâtalam?
«râja-cihnâṅkita-tanoḥ kiṃ ca te tâpasa-vratam? 101

«ity âdiça, mahâbhâga, prasâdo yadi te mayi.»
evaṃ tasyâ vacaḥ çrutvâ, sa râjâ pratyuvâca tâm: 102
«Aṅga-râjo Yaçaḥketur iti nâmnâ 'asmi, sundari!
«âptâd anvaha-dṛiçyâṃ ca tvâm açrausham iha 'ambudhau. 103
«tatas tvad-arthe kṛitvâ 'imaṃ veçaṃ, râjyaṃ vimucya ca,
«âgatyaiva pravishṭo 'ham anumârgeṇa te 'mbudhau. 104
«tad me kathaya, kâ 'asi tvam?» ity ukte tena ca, 'atha sâ
salajjâ sânurâgâ ca sânandâ ca 'evam abhyadhât: 105
«Mṛigâṅkasena ity asti çrîmân Vidyâdharâdhipaḥ;
«mâṃ Mṛigâṅkavatîṃ nâma viddhi tasya sutâm imâm. 106
«sa mâm asmin sva-nagare vimucya 'ekâkinîṃ pitâ,
«na jâne hetunâ kena gataḥ kvâpi sapaurakaḥ. 107
«tena 'ahaṃ çûnya-vasater nirviṇṇâ, 'unmajya vâridheḥ,
«yatra kalpadrumârûḍhâ gâyâmi bhavitavyatâm.» 108
evam uktavatî tena, smaratâ tad muner vacaḥ,
tathâ 'arajyata sâ râjñî vacobhiḥ prema-peçalaiḥ, 109
yathâ 'anurâga-vivaçâ bhâryâtvaṃ tasya tatkshaṇam
aṅgîcakâra vîrasya; samayam tv ekam abhyadhât: 110
«çukla-kṛishṇa-caturdaçyâm ashṭamyâṃ ca, 'aryaputra, te
«pratimâsam anâyantâ caturo divasân aham; 111
«yatra kvâpi dineshv eshu gacchantî ca 'asmi, na tvayâ
«prashṭavyâ na nisheddhavyâ; kâraṇaṃ hy atra vidyate.» 112
evaṃ tâm ukta-samayâṃ sa râjâ divya-kanyakâm
«tathâ!» 'ity uktvaiva, gândharva-vidhinâ pariṇîtavân. 113
bheje tataç ca sambhoga-sukhaṃ tatra tayâ saha,
yathâ 'abhûd anya eva 'asyâ mânmatho maṇḍana-kramaḥ: 114
keçeshu srasta-mâlyeshu kaca-graha-nakhâvalî,
bimbâdhare 'tha nishpîta-nîrâge daçana-kshatiḥ, 115
kucayoḥ karaja-çreṇiç chinna-mânikya-mâlayoḥ,
luptâṅgarâgeshv aṅgeshu gâḍhâliṅgana-râgitâ. 116
iti tad-divya-sambhoga-sukhâvasthitam atra taṃ
sâ Mṛigâṅkavatî bhâryâ bhûpaṃ prâha 'idam ekadâ: 117
«tvam ihaiva pratîkshethâḥ, kâryârthaṃ kvâpi yâmy aham,
«adya sâ 'eshâ hi samprâptâ mama kṛishṇa-caturdaçî. 118
«iha-sthas tv, âryaputra, 'amuṃ mâ sma gâḥ sphâṭikaṃ gṛiham,
«mâ 'atra vâpyâṃ nipatito bhûrlokaṃ tvaṃ gamishyasi!» 119
ity uktvâ sâ tam âmantrya yayau tasmât purâd vahiḥ,
râjâpi prâpta-khadgas tâṃ channo jijñâsur anvagât. 120
tatra 'apaçyat tamaḥ-çyâma-vyâtta-vaktra-vilaṃ ca saḥ,
sâkaram iva Pâtâlam, âyântaṃ Râkshasaṃ nṛipaḥ. 121
sa Râkshaso nipatyaiva mukta-ghora-ravas tadâ
tâṃ Mṛigâṅkavatîṃ vaktre nikshipya nigîrṇavân. 122
tad dṛishṭvaiva, 'atikopena sahasâ sa jvalann iva
nirmoka-mukta-bhujagaḥ, çyâmalena mahâsinâ 123
koçât kṛishṭena dhâvitvâ, râjasiṃho 'bhidhâvataḥ
cicchеda Rakshasas tasya saṃdashṭaushṭhaputaṃ çiraḥ. 124

Rakshaḥ-kabandha-vântena râjñas tasya 'açra-vâriṇâ
krodha-jo 'tha çaçâma 'gnir, na tu kântâ-viyoga-jaḥ. 125
tato moha-niçândhe 'smin vinashṭa-gatike nṛipe,
akasmâd megha-malinasya 'aṅgaṃ bhittvaiva Rakshasaḥ 126
tasya, 'uddyotita-dik-cakrâ candra-mûrtir iva 'amalâ
sâ Mṛigâṅkavatî jîvanty akshatâṅgî viniryayau. 127
tâṃ tathâ saṃkaṭottîrṇâṃ dṛishṭvâ kântâṃ sasaṃbhramam,
«ehy ehi!» 'iti vadan râjâ pradhâvya 'âliliṅga saḥ. 128
«priye, kim etat? svapno 'yam uta mâyâ?» 'iti tena sâ
pṛishṭâ nṛipeṇa, saṃsmṛitya Vidyâdhary evam abravît: 129
«çṛiṇv, âryaputra! na svapno, na mâyâ 'iyam, ayaṃ punaḥ
«Vidyâdharendrât sva-pituḥ çâpo 'bhûd îdṛiço mama. 130
«bahu-putro 'pi sa hi me pitâ, pûrvaṃ vasann iha,
«vinâ mayâ 'ativâtsalyâd na 'âhâram akarot sadâ. 131
«ahaṃ ca sarvadâ Çarva-pûjâ-saktâ 'iha nirjane
«caturdaçyor atha 'ashṭamyor âgaccham pakshayor dvayoḥ. 132
«ekadâ ca caturdaçyâm iha 'âgatya rasâd mama
«ciraṃ Gaurîṃ samarcantyâ daivâd avasitaṃ dinam. 133
«tad-ahar mat-pratîkshaḥ san kshudhito 'pi sa mat-pitâ
«na 'abhuṅkta na 'apibat kiṃcid, âsît kruddhas tu mâṃ prati. 134
«tato râtrâv upetâṃ mâṃ sâparâdhâm adhomukhîm
«bhavitavya-bala-grasta-mat-snehaḥ çapatî sma saḥ: 135
««yathâ tvad-avalepena grasto 'dya 'ayam ahaṃ kshudhâ,
«««mâsi mâsi tathâ 'ashṭamyoç caturdaçyoç ca kevalam 136
«««Harârcana-rasâd yântîm atraiva tvâṃ vahiḥ puraṃ
«««nâmnâ Kṛitântasaṃtrâso Râkshaso nigarishyati, 137
«««bhittvâ bhittvâ 'asya hṛidayaṃ jîvantî ca nireshyasi.
«««na smarishyasi çâpaṃ ca na tâṃ nigiraṇa-vyathâm, 138
«««sthâsyasy ekâkinî ca 'atra!»» 'ity ukta-çâpa-vacâḥ çanaiḥ
«so 'nunîto mayâ, dhyâtvâ çâpântaṃ me 'brâvît pitâ: 139
«««bhartâ bhûtvâ Yaçaḥketur nâmnâ 'Aṅga-nṛipatir yadâ,
«««Râkshasena nigîrṇâṃ tvâṃ dṛishṭvâ, taṃ nihanishyati, 140
«««tadâ tvaṃ mokshyase çâpâd hṛidayât tasya nirgatâ,
«««saṃsmarishyasi çâpâdi vidyâḥ sarvâs tathâ nijâḥ.»» 141
«ity âdiçya sa çâpântaṃ, tyaktvâ mâm ekakâm iha,
«Nishadhâdriṃ gatas tâto bhûrlokaṃ saparicchadaḥ, 142
«ahaṃ ca tathâ carantî ca çâpa-mohâd iha 'avasam.
«kshîṇaç ca 'esha sa çâpo me, jâtâ sarvatra ca smṛitiḥ. 143
«tat tâta-pârçvaṃ adhunâ Nishadhâdriṃ vrajâmy aham,
«çâpânte sva-gatiṃ yâma ity esha samayo hi naḥ. 144
«tvam iha 'âsva, sva-râshṭraṃ vâ vraja! svâtantryaṃ atra te.»
evaṃ tayâ 'ukte, sa nṛipo duḥkhito 'rthayate sma tâm: 145
«sapta 'ahâni na gantavyaṃ, praseda sumukhi, tvayâ!
«kshipâvas tâvad autsukyaṃ udyâne krîḍanair iha. 146
«tvaṃ gaccha 'atha pituḥ sthânaṃ, yâsyâmy ahaṃ api svakam.»
etat tad-vacanaṃ mugdhâ «tathâ!» 'ity aṅgîcakâra sâ. 147

tato 'tra reme sa tayâ saha 'udyâneshu kântayâ
sajalotpala-netrâsu vâpîshu shaḍ-aham nripaḥ, 148
«mâ sma yâtam vihâya 'asmân!» iti phût kurvatîshv iva
utkshipta-vîci-hastâsu hańsa-sârasa-nisvanaiḥ. 149
saptame 'hni sa yuktyâ tâm priyâm tatra 'anayad grihe,
bhûrloka-prâpinîm yatra sâ yantra-varavâpikâ. 150
tatra kanṭhe grihîtvâ tâm, tasyâm vâpyâm nipatya saḥ
uttasthau sva-purodyâna-vâpî-madhyât tayâ saha. 151
tatra kântâ-sakham prâptam tam drishṭvâ, 'udyânapâlakâḥ
hrishṭâs tad mantrine gatvâ jagadur Dîrghadarçine. 152
so 'py etya pâda-patitas tam ânîtepsitâṅganam
drishṭvâ, prâveçayad mantrî sapauro 'bhyantaram nripam. 153
«aho! sâ 'eshâ katham prâptâ râjñâ divyâṅganâ 'amunâ,
«vyomni 'iva vidyud abdhau yâ kshaṇa-driçyâ mayâ 'ikshitâ? 154
«yad yasya-likhitam dhâtrâ lalâṭâkṣharapaṅktishu,
«tad avaçyam asambhâvyam api tasya 'upatishṭhate.» 155
ity atra mantrimukhye 'smin dhyâyaty, anya-jane 'pi ca
divyastrî-prâpti-sâçcarye râjâgamana-sotsave, 156
sâ Mṛigâṅkavatî drishṭvâ tam sva-deçâgatam nripam,
iyesha pûrṇa-saptâhâ yâtum Vaidyâdharîm gatim. 157
na 'âvir âsîc ca vidyâ sâ smritâpy utpatanî tadâ,
tataḥ sâ mushitâ 'iva 'atra vishâdam agamat param. 158
«kim akasmâd vishaṇṇâ 'iva driçyase? vada me, priye!»
ity uktâ tena râjñâ sâ Vidyâdhary evam abravît: 159
«sthitâ 'aham çâpa-muktâpi tvat-snehâd yadi yac ciram,
«tena vidyâ mama bhrashṭâ, nashṭâ divyâ ca sâ gatiḥ.» 160
tac çrutvâ, «hanta! siddhâ 'iyam mama Vidyâdharî», 'iti saḥ
râjâ tato Yaçaḥketuḥ pûrṇam cakre mahotsavam. 161
tad drishṭvâ Dîrghadarçî sa mantrî gatvâ grihaṃ, niçi
çayanîya-gato 'kasmâd hṛitsphoṭena vyapadyata. 162
tato 'nubhûya tac-çokam, dhṛita-râjya-bharaḥ svayam
Yaçaḥketuç ciram tasthau sa Mṛigâṅkavatî-sakhaḥ. 163

---

ity etâm kathayitvâ
mârge tasmâi katham sa Vetâlaḥ,
'avadat punas Trivikrama-
senam nripatim tam ańsa-gataḥ: 164
«tad brûhi, bhûpate, me:
«sampanne svâminas tathâ 'abhyudaye,
«hṛidayam sapadi sphuṭitam
«tasya mahâmantriṇaḥ kim? iti. 165
««divyastrî na mayâ kim
««prâptâ?» 'iti çucâ asphuṭad hṛidayam?
«kim vâ râjyam abhîpso
«râjâgamâ-jena duḥkhena? 166

«etac ca yadi na vakshyasi
«mahyam jânann api 'iha, tad, râjan,
«dharmaç ca tava vinaṅkshyati,
«yâsyati dalaçaç ca jhaṭiti çiraḥ.» 167
çrutvâ 'iti tat Trivikrama-
seno râjâ jagâda Vetâlam:
«na 'etat tasmin dvayam api
«çubha-carite bhavati mantri-vare; 168
«kiṃtu ««strî-mâtra-rasâd
«««upekshitaṃ yena bhûbhujâ râjyam,
«««tasya 'adhunâ tu divya-
«««strî-raktasya 'atra kâ vârtâ? 169
«««tad me kashṭe 'pi kṛite
«««pratyuta dosho vata 'adhikî-bhûtaḥ;»»»
«iti tasya vibhâvayato
«hṛidayaṃ tad-mantriṇaḥ sphuṭitam.» 170
ity ukte narapatinâ, punaḥ sa mâyî
Vetâlo nija-padam eva taj jagâma,
râjâpi prasabham avâptum anvadhâvad
bhûyo 'pi drutam atha taṃ sa dhîra-cetâḥ. 171

Taraṅga 87. (*Vetâla* 13.)

Atha gatvâ punaḥ prâpya çiṃçapâtas tato nṛipaḥ
sa Trivikramasenas taṃ skandhe Vetâlam âdade. 1
âyântaṃ ca sa Vetâlo bhûyas taṃ nṛipam abravît:
«râjan, çriṇu! kathâm ekâṃ saṃkshiptâṃ varṇayâmi te: 2

Asti Vârâṇasî nâma purî Hara-nivâsabhûḥ.
Devasvâmî 'iti tatra 'âsîd mânyo narapater dvijaḥ. 3
mahâ-dhanasya tasya 'eko Harisvâmî 'ity abhût sutaḥ,
tasya bhâryâ ca Lâvaṇyavatî 'ity atyuttamâ 'bhavat, 4
Tilottamâdi-nâkastrî-nirmâṇe prâpta-kauçalaḥ
anargha-rûpa-lâvaṇyâṃ manye yâṃ nirmâme Vidhiḥ. 5
tayâ ca kântayâ sâkaṃ Harisvâmî kadâcana
rati-çrânto yayau nidrâṃ harmye candrâṃçu-çîtale. 6
tatkâle tena mârgeṇa kâma-cârî vihâyasâ
âgâd Madanavegâkhyo Vidyâdhara-kumârakaḥ. 7
sa tatra Lâvaṇyavatîṃ patyuḥ pârçve dadarça tâm
suptâṃ rati-krama-srasta-vastra-vyaktâṅga-saushṭhavâm, 8

tad-rûpa-hṛita-cittaḥ san madanâṇdhaḥ sa tatkshaṇam
suptâm eva nipatya 'etâṃ gṛihîtvâ nabhasâ yayau. 9
kshaṇât prabuddho 'tha yuvâ Harisvâmî sa tat-patiḥ
prâṇeçvarîm apaçyaṅs tâm udatishṭhat sasaṃbhramaḥ. 10
«aho! kim etat? kva gatâ? kupitâ sâ nu kiṃ mayi?
«channâ jijñâsituṃ kiṃ me cittaṃ parihasaty uta?» 11
ity aneka-vitarkaugha-vyâkulas tâm itas tataḥ
harmya-prâsâda-valabhîshv anvishyan so 'bhramad niçi. 12
â gṛihodyânataç cinvan yad na prâpa kuto 'pi tâm,
tat sa çokâgni-saṃtapto vilalâpa sagadgadam: 13
«hâ candrabimba-vadane! hâ jyotsnâ-gauri! hâ priye!
«râtryâ tulya-guṇa-dveshâ kiṃ nu soḍhâsi na 'nayâ? 14
«tvayâ kântyâ jito bibhyad iva candana-çîtalaiḥ
«karair asukhayad yo mâṃ, so 'yam indus tvayâ vinâ 15
«labdhâṇtara iva 'idânîṃ tair eva tudati, priye,
«prajvaladbhir iva 'aṅgârair visha-digdhair iva 'âçugaiḥ.» 16
ity-âdi krandatas tasya sâ Harisvâminas tadâ
kṛicchrâd vyatîyâya niçâ, na punar viraha-vyathâ. 17
prâtar bibheda viçvasya karaiḥ saṃtamasaṃ raviḥ,
bhettuṃ na cakshame tasya mohâṇdha-tamasaṃ punaḥ. 18
vilabdha iva cakrâhvais tasya tîrṇa-niçais tadâ
bheje çataguṇîbhâvaṃ karuṇâkrandita-dhvaniḥ. 19
svajanaiḥ sântvyamâno 'pi viyogâṇala-dîpitaḥ
na sa lebhe dvija-yuvâ dhṛitiṃ tâṃ preyasîṃ vinâ. 20
«iha sthitam, iha snâtaṃ, kṛitam atra prasâdhanam,
«vihṛitaṃ ca tayâ 'atra», 'iti yayau tv ita itô rudan. 21
«mṛitâ tâvad na sâ, tat kim âtmâ 'evaṃ hanyate tvayâ?
«avaçyaṃ tâṃ avâptâsi jîvan jâtu kutaçcana. 22
«tad dhairyam avalambasva, tâṃ gaveshaya tvat-priyâm!
«aprâpyaṃ nâma na 'iha 'asti dhîrasya vyavasâyinaḥ;» 23
iti bandhu-suhṛid-vâkyair bodhitaḥ so 'tha kṛicchrataḥ
dinaiḥ kaiçcid Harisvâmî babandha dhṛitim âsthayâ, 24
acintayac ca: «sarvasvaṃ kṛitvâ brâhmaṇasâd aham,
«bhramâmi tâvat tîrthâni, kshapayâmy agha-saṃcayam; 25
«pâpa-kshayâd hi tâṃ jâtu priyâṃ bhrâmyann avâpnuyâm.»
ity âlocya yathâvastham snânâdy utthâya so 'karot, 26
anyedyuç ca vicitrâṇna-pânaṃ sattre dvijanmanâm
cakâra, 'avâritaṃ kiṃca dadau dhanam açeshataḥ. 27
brâhmaṇya-mâtra-vittaç ca nirgatyaiva sva-deçataḥ
priyâ-prâptîcchayâ so 'tha tîrthânî bhramitum yayau. 28
bhrâmyataç ca 'ajagâma 'asya bhîmo grîshmartu-keçarî
pracaṇḍâditya-vadano dîpta-tad-raçmi-keçaraḥ; 29
priyâ-viraha-saṃtapta-pântha-nihçvâsa-mârutaiḥ
nyastoshmâṇa iva 'atyushmâ vahanti sma samîraṇâḥ; 30
çushyad-vipâṇḍu-paṅkâç ca hṛidayaiḥ sphuṭitair iva
jalâçayâ dadṛiçire gharma-luptâmbu-saṃpadaḥ; 31

cîra-cîtkâra-mukharâs tâpa-mlâna-dalâdharâḥ
madhu-çrî-virahâd mârgeshv arudann iva pâdapâḥ. 32
tasmin kâle 'rka-tâpena viyogena kshudhâ tṛishâ
nityâdhvanâ ca sa klânto virûpa-kshâma-dhûsaraḥ 33
bhojanârthî Harisvâmî prâpa grâme kvacid bhraman
Padmanâbhâbhidhânasya gṛiham viprasya sattriṇaḥ. 34
tatra dṛishṭvâ sa bhuñjânân viprân abhyantare bahûn,
dvâraçâkhâm samâlambya tasthau niḥçabda-niçcalaḥ. 35
tathâ-sthitam tam âlokya sattriṇas tasya gehinî
Padmanâbhasya samjâta-dayâ sâdhvî vyacintayat: 36
«aho! kshud nâma gurvy; eshâ kuryât kasya na lâghavam,
«yad evam ayam annârthî ko 'py âste dvâry adhomukhaḥ, 37
«dûrâdhvâbhyâgataḥ snâta iva kshîṇendriyaḥ kshudhâ?
«tad esha ca 'anna-dânasya pâtram», ity avadhârya sâ, 38
paramânna-bhṛitam sâdhvî tasmai sa-ghṛita-çarkaram
pâtram, utkshipya pâṇibhyâm, ânîya praçritâ dadau, 39
jagâda ca: «'etad bhuṅkshvâiva gatvâ vâpî-taṭe kvacit!
«idam sthânam samucchishṭam bhuñjânair brâhmaṇair vṛitam.» 40
«tathâ!» 'iti so 'nna-pâtram tad gṛihîtvâ, nâtidûrataḥ
gatvâ sthâpitavân vâpyâs taṭe vaṭa-taror adhaḥ. 41
prakshâlya pâṇi-pâdam ca vâpyâm,âcamya ca 'atra saḥ,
yâvad bhakshayitum tushṭaḥ paramânnam upaiti tat, 42
tâvad gṛihîtvâ kṛishṇâhim cañcvâ pâda-dvayena ca
çyenaḥ kutaçcid âgatya tarau 'tasminn upâviçat. 43
tena tasya 'uhyamânasya sarpasya 'âkramya pakshiṇâ
utkrânta-jîvitasya 'âsyâd visha-lâlâ viniryayau. 44
sâ tatra 'adhaḥ sthite tasminn anna-pâtre 'patat tadâ,
tac ca 'adṛishṭvâ Harisvâmî sa etya 'annam abhuṅkta tat. 45
kshudhârtasya tathâ tasya mishṭânnam tatkshaṇena tat
kṛitsnam bhuktavatas tîvrâ prodabhûd visha-vedanâ. 46
«aho! vidhau viparyaste, na viparyasyati 'iha kim
«tad vishî-bhûtam annam me sa-kshîra-ghṛita-çarkaram?» 47
iti jalpan vishârtaḥ sa Harisvâmî pariskhalan
gatvâ tâm sattriṇas tasya viprasya 'uvâca gehinîm: 48
«tvad-dattâd visham annâd me jâtam; tad visha-mantriṇam
«kamcid mama 'ânaya 'kshipram, brahmahatyâ 'anyathâ 'asti te.» 49
ity uktvaiva sa tâm sâdhvîm, «kim etad?» iti vihvalâm,
Harisvâmî parâvṛitta-netraḥ prâṇair vyayujyata. 50
tataḥ sâ tena nirdoshâpy âtitheyy api sattriṇâ
bhâryâ nishkâçitâ gehâd mithyâtithi-badha-krudhâ. 51
sâpy utpanna-mṛishâvadyâ sva-çubhâd api karmaṇaḥ,
jâtâvamânâ tapase sâdhvî tîrtham açiçriyat. 52
«kasya vipra-badhaḥ so 'stu sarpa-çyenânnadeshv?» iti
tadâ 'abhûd dharmarâjâgre vâdo, na 'âsît tu niçcayaḥ. 53

«tat, Trivikramasena, tvaṃ, râjan, brûhi mama 'adhunâ:
«kasya sâ brahmahatyâ? 'iti, pûrvaḥ çâpaḥ sa te 'nyathâ.» 54
iti Vetâlataḥ çrutvâ râjâ çâpa-niyantritaḥ
sa Trivikramasenas taṃ mukta-mauno 'bravîd idam: 55
«kasya tat pâtakaṃ tâvat? sarpasya yadivâ? 'asya kaḥ
«avaçasya 'aparâdho 'sti bhakshyamâṇasya çatruṇâ? 56
«atha çyenasya? tenâpi kiṃ dushṭaṃ kshudhitâtmanâ
«akasmât prâptam ânîya bhakshyaṃ bhakshayatâ nijam? 57
«dampatyor anna-dâtror vâ tayor ekasya vâ kutaḥ?
«abhâvya-doshau dharmaika-pravṛittau tâv ubhau yataḥ. 58
«tad ahaṃ tasya manye sâ brahmahatyâ jaḍâtmanaḥ,
«avicâryaiva yo brûyâd eshâm ekatarasya tâm.» 59
ity uktavato bhûpasya
'aṅsâd bhûyo 'py agât sa Vetâlaḥ
nija-padam eva, nṛipo 'pi sa
punar api dhîras tam anvagâd eva. 60

Taraṅga 88. (*Vetâla* 14.)

Sa Trivikramaseno 'tha gatvâ taṃ çiṅçapâ-taruṃ,
bhûyo 'py âsâdya Vetâlaṃ skandhe jagrâha bhûpatiḥ. 1
prasthitaṃ ca tam urvîçaṃ sa Vetâlo 'bhyadhât punaḥ:
«râjan, çrânto 'si, tac citrâṃ kathâm âkhyâmi te, çṛiṇu: 2

Asty Ayodhyâ 'iti nagarî, râjadhânî babhûva yâ
Rakshaḥ-kula-kṛitântasya Râma-rûpasya Çârṅginaḥ. 3
tasyâṃ râjâ 'bhavad Vîraketur nâma, raraksha yaḥ
kshoṇîm imâṃ mahâ-bâhuḥ, prâkâro nagarîm iva. 4
tasmin mahîpatâv asyâṃ puryâm eko mahâbaṇik
Ratnadattâbhidhâno 'bhûd, baṇinnivaha-nâyakaḥ. 5
Nandayanty-abhidhânâyâṃ patnyâṃ tasya 'udapadyata
sutâ Ratnavatî nâma devatârâdhanârjitâ. 6
sâ ca tasya pitur veçmany avardhata manasvinî
rûpa-lâvaṇya-vinayaiḥ sahaiva sahajair guṇaiḥ. 7
yauvana-sthâṃ ca tâṃ tasmâd Ratnadattâd na kevalam
mahânto baṇijo yâvad râjâno 'pi yayâcire. 8
sâ tu puṃ-dveshiṇî na 'aicchad bhartâram api Vâsavam,
prâṇa-tyâgodyatâ sehe na vivâha-kathâm api. 9

tena tasyâḥ pitâ tûshṇîṃ tasthau vâtsalya-duḥsthitaḥ,
sa ca pravâdo 'yodhyâyâṃ tasyâṃ sarvatra paprathe. 10
atrântare sadâ caurair muhyamânâḥ kila 'khilâḥ
saṃbhûya 'tra nṛipaṃ paurâ 'Vîraketuṃ vyajijñapan: 11
«nityaṃ muhyâmahe caurai râtrau râtrâv iha, prabho!
«lakshyante te ca na 'smâbhis; tad devo vettu yat param.» 12
iti pauraiḥ sa vijñapto râjâ tâṃ abhitaḥ purîṃ
taskarânveshaṇe channân âdiçad râtrirakshakân. 13
te 'pi prâpur na yac caurân, purî ca 'amushyaṭaiva sâ,
tena 'ekadâ svayaṃ râjâ nîçi rakshan viniryayau. 14
ekâkî ca 'âtta-çastro 'tra bhraman so 'paçyad ekataḥ
ekaṃ prâkâra-prishṭhena yântaṃ kam api pûrusham, 15
niḥçabda-pada-vinyâsa-vicitra-gati-kauçalam,
saçaṅka-lola-nayanaṃ paçyantaṃ prishṭhato muhuḥ. 16
«ayaṃ sa nûnaṃ cauro me mushṇâty ekacaraḥ purîm»,
iti matvaiva nikaṭaṃ sa tasya 'upâyayau nṛipaḥ. 17
tataḥ sa cauro dṛishṭvâ taṃ nṛipaṃ, «ko 'si?» 'ity abhâshata.
«cauro 'ham», iti râjâpi cauraṃ pratyabravît sa tam. 18
so 'tha cauro 'bhyadhâd: «dishṭyâ tarhi tulyo 'si me suhṛit;
«tad ehi mad-gṛihaṃ tâvad! mitrâcâraṃ karomi te.» 19
tac çrutvâ sa «tathâ!» 'ity uktvâ, tenaiva saha bhûmipaḥ
yayau, vanântar dharaṇî-khâtântar-varti tad-gṛiham, 20
açesha-bhoga-çobhâḍhyaṃ, bhâsvad-dîpa-prakâçitam,
navînam iva Pâtâlaṃ Balirâjânadhishṭhitam. 21
tatra pravishṭe tasmiṅç ca kṛitâsana-parigrahe
râjñi, so 'bhyantaragṛihaṃ praviveça 'atha taskaraḥ. 22
tatkshaṇaṃ ca tam etya 'ekâ dâsî tatra 'avadad nṛipam:
«mahâbhâga! pravishṭas tvam iha mṛityor mukhe katham? 23
«ekacaura hy asau, pâpaṃ nirgatya 'ataḥ karishyati,
««dhruvaṃ viçvâsaghâtî»», 'iti; tad itas tvaritaṃ vraja!» 24
ity uktaḥ sa tayâ râjâ nirgatyaiva tato drutam,
gatvâ sva-râjadhânîṃ ca, niçi sainyâny asajjayat. 25
saṃnaddha-sainyaç ca 'âgatya dasyos tasya rurodha taṭ
bhûgṛiha-dvâra-vivaraṃ rasat-tûryâkulair balaiḥ. 26
tato ruddhe gṛihe, vṛittaṃ pratibhedam avetya saḥ,
maraṇe niçcitaç cauraḥ çûro yuddhâya niryayau. 27
nirgataç ca raṇe cakre parâkramam amânusham:
karâṅç cakarta kariṇâṃ, jaṅghâç cicchеda vâjinâm, 28
jahâra ca çirâṅsy eko bhaṭânâṃ khadga-carma-bhṛit;
tatas taṃ kshapitâṇîkam abhyadhâvat svayaṃ nṛipaḥ. 29
sa tasya khadgavidyâ-jño râjâ karaṇa-yuktitaḥ
hastâj jahâra nistriṅçam, atha tâṃ kshurikâm api. 30
açastraṃ mukta-çastro 'tha bâhu-yuddhena taṃ nṛipaḥ
cauraṃ nihatya dharaṇau sajîvagrâham agrahît, 31
ninâya taṃ ca saṃyamya sadhanaṃ nagarîṃ nijâm.
prâtaç ca 'âjñâpayat tasya çûlâropaṇa-nigraham. 32

nîyamânaṃ ca taṃ badhyabhûmiṃ cauraṃ saḍiṇḍimam
dadarça sa Ratnavatî baṇik-kanyà 'atra harmyataḥ. 33
vraṇitaṃ dhûli-liptâṅgam apy etaṃ mâra-mohitâ
dṛishṭvaiva, gatvâ pitaraṃ Ratnadattam uvâca sâ: 34
«badhâya nîyate yo 'yam, esha bhartâ vṛito mayà;
«tad nṛipâd raksha, tâta, 'enaṃ! na ced, enam anumriye.» 35
tac çrutvà tâṃ pità 'avàdît: «kim idaṃ, putri, bhâshase?
«yâ tvaṃ pûrvaṃ guṇair yuktân varân Pañcaçaroṇamân 36
«na 'aishîḥ, sà 'adya kathaṃ caurapatiṃ ninditam icchasi?»
ity-âdi pitrâ proktâpi niçcayâd na cacâla sà. 37
tataḥ sa tat-pità gatvâ tasya caurasya satvaram
sarvasvenâpi râjànaṃ badha-moksham ayâcata. 38
râjà tu taṃ na tatyàja hema-koṭi-çatair api
sva-çarîra-paṇâṇîtaṃ cauraṃ sarvâpahàriṇam. 39
tataḥ pitary upâyâte vimukhe, sà baṇik-sutâ
anumartuṃ kṛita-snânâ, vâryamàṇâpi bandhubhiḥ, 40
âruhya çivikâṃ, tasya dasyor badhyabhuvaṃ yayau,
anvîyamânâ rudatâ pitrâ mâtrâ janena ca. 41
tàvac ca badhakaiḥ so 'tra çûle cauro 'dhiropitaḥ
tâṃ dadarça galat-prâṇas tathà sajñàtim âgatâm. 42
janâc çrutvà ca vṛittàntam, açru muktvà kshaṇaṃ, tataḥ
hasan sa cauraḥ kim api, prâṇân çûla-gato jahau. 43
tato 'vatàritaṃ çûlât sà 'ataç caura-kalevaram
âdàya ca, âruroha 'atra citâṃ sàdhvî baṇik-sutâ. 44
tatkshaṇaṃ ca çmaçâne 'tra Bhairavaḥ kṛita-saṃnidhiḥ
adṛiçyo bhagavàn evaṃ tâṃ uvâca 'antarikshataḥ: 45
«asmin svayaṃvara-patâv evaṃ bhaktyà tava 'anayà
«tushṭo 'smi; tad varaṃ mattaḥ prârthayasva, pativrate!» 46
tac çrutvaiva varaṃ Devadevaṃ vavre praṇamya sâ:
«nâtha, putra-çataṃ bhûyâd aputrasyâpi me pituḥ! 47
«yena 'ananya-suto hy esha prâṇân jahyâd mayà vinâ.»
iti proktavatîṃ enâṃ sâdhvîṃ dévo 'bravît punaḥ: 48
«pituḥ putra-çataṃ te 'stu! varam anyaṃ vṛiṇîshva ca,
«tvâdṛiçî dṛiḍha-sattvâ hi na 'etâvad-mâtram arhati.» 49
tad âkarṇya 'atha sà 'avàdît: «prasanno mayi cet prabhuḥ,
«taj jîvatv esha bhartâ me, dhârmikaç ca sadà 'astv!» iti. 50
«evam astv! akshato jîvann uttishṭhatv esha te patiḥ,
«dhàrmikaç ca 'astu, râjà 'asya Vîraketuç ca tushyatu!» 51
ity uktavaty anâlakshya-mûrtau Çarve nabhaḥ-sthite,
uttasthâv akshatâṅgo 'tra cauro jîvaṅs tadaiva saḥ. 52
tato vismita-hṛishṭaḥ san Ratnadattaḥ sutàṃ baṇik
àdàya tâṃ Ratnavatîṃ cauraṃ jâmâtaraṃ ca taṃ, 53
prahṛishṭair bândhavaiḥ sâkaṃ praviçya nija-mandiram,
labdha-putra-varaç cakre svânandocitam utsavam. 54
jñâta-vṛittànta-tushṭaç ca tadaiva 'ânàyya taṃ nṛipaḥ
ekavîraṃ Vîraketuç cauraṃ senâpatiṃ vyadhât. 55

cauryâd nivṛitto 'tha sa tâṃ pariṇîya baṇik-sutâṃ,
ekavîraḥ sukhaṃ tasthau mârga-stho râja-saṃmataḥ. 56

iti kathayitvâ sa kathâṃ
Vetâlo datta-pûrva-çâpa-bhayam
âṃsa-sthitas Trivikrama-
senaṃ papraccha taṃ kshitipam: 57
«râjan, brûhi: sapitṛikâm
«upasthitâṃ tâṃ baṇik-sutâṃ dṛishṭvâ,
«caureṇa çûla-pṛishṭhe
«ruditaṃ hasitaṃ ca kiṃ tena?» 58
atha râjâ pratyavadad:
«ruditaṃ caureṇa duḥkhatas tena,
««na 'sya 'ânṛiṇyam akâraṇa-
««bândhor yâto 'smi baṇija»», iti. 59
«âçcaryataç ca hasitaṃ,
««kim iyaṃ kanyâ, nṛipân varân hitvâ,
«««mayy asminn anuraktâ?
«««strî-cittam aho vicitram!»» iti.» 60
ity-ukta-vâkyasyâ mahîbhṛito 'ntâd
mâyî sva-çaktyaiva tadâ jagâma
syaṃ dhâma Vetâla-varaḥ, sa râjâpy
etâṃ punaḥ pûrvavad anvagacchat. 61

Taraṅga 89. (*Vetâla* 15.)

Tato gatvâ nṛipaḥ prâpya Vetâlaṃ çiṃçapâ-taroḥ
sa Trivikramasenas tam âdâya 'udacalat punaḥ. 1
âyântaṃ taṃ ca râjânaṃ sa Vetâlo 'ṃsa-pṛishṭhataḥ
jagâda: «bhûyo 'py etâṃ te, râjan, vacmi kathâṃ, çṛiṇu: 2

Abhûd Nepâla-vishaye nâmnâ Çivapuraṃ puram;
yathârtha-nâmâ tatra 'âsîd Yaçaḥketuḥ purâ nṛipaḥ. 3
sa mantriṇi bhâraṃ nyasya Prajñâsâgara-saṃjñake,
Candraprabhâkhyayâ devyâ samaṃ bhogân asevata. 4
kâlena tasyâṃ devyâṃ ca tasya 'ajâyata kanyakâ
râjñaḥ Çaçiprabhâ nâma jagannetra-çaçi-prabhâ. 5
krameṇa yauvana-sthâ sâ madhu-mâse kadâcana
yayau yâtṛotsavaṃ drashṭum udyânaṃ saparicchadâ. 6

tatra 'ekadeçe 'paçyat tâṃ kusumâvacayodyatâm
utkshipta-bâhu-latikâ-lakshitaika-payodharâm 7
prasûna-vrinta-vigalat-saṃdaṅça-kara-çobhinîm
âdhya-putro Manaḥsvâmî nâma yâtrâgato dvijaḥ. 8
sa tayâ dṛishṭayâ sadyo hṛitasya manaso yuvâ
Manaḥsvâmy api naiva 'bhût svâmî madana-mohitaḥ. 9
«sâyakânâṃ kṛite kiṃsvid Ratir eshâ Manobhuvaḥ
«vasanta-saṃbhṛitâni 'iha pushpâṇy uccinute svayam? 10
«kiṃ vâ 'rcayitu-kâmâ 'iyaṃ mâdhavaṃ vana-devatâ?»
iti taṃ cintayantaṃ ca sâpy apaçyad nṛipâtmajâ. 11
dṛishṭa-mâtre ca sâ tasmin sâṅge nava iva Smare,
na pushpâṇi na ca 'aṅgâni sotkâ na 'âtmânam asmarat. 12
ity anyonya-nava-prema-sarasau yâvat atra tau
tishṭhatas, tâvad udabhûd «hâ hâ!» 'iti sumahân ravaḥ. 13
«kim etad?» iti ca 'utkshipta-kandharaṃ paçyatos tayoḥ,
âgât tatra 'upalabdhânya-gaja-gandhoṭtha'yâ rushâ 14
bhagnâlâno vinirgatya matto, mârga-drumân rujan,
pâtitâdhoraṇo dhâvan lambamânâṅkuçaḥ karî. 15
tataḥ parijane trasta-vidrute, tâṃ sasaṃbhramam
râjaputrîṃ pradhâvyaiva dorbhyâm utkshipya ekakâm, 16
aṅgaiḥ kiṃcit kṛitâçleshâṃ, bhaya-prema-trapâkulâm
ninâya sa Manaḥsvâmî sudûraṃ gaja-gocarât. 17
atha 'âgataiḥ parijanaiḥ, stuvadbhis taṃ dvijoṭtamam,
muhur vivṛitya paçyantî sâ ninye nija-mandiram. 18
tatra tasthau, tam eva 'ârtâ smarantî prâṇa-dâyinam,
smarâgniputa-pâkena pacyamânâ divâ-niçam. 19
so 'py udyânâd Manaḥsvâmî tadâ tasmâd anuvrajan,
svântaḥpura-pravishṭâṃ tâṃ dṛishṭvâ, sotko vyacintayat: 20
«na 'etâṃ vinâ 'adhunâ sthâtuṃ jîvituṃ vâ 'aham utsahe;
«tad me çrî-Mûladevo 'tra dhûrtaḥ siddho gurur gatiḥ.» 21
iti saṃcintya, katham apy asminn avasite dine,
prâtar yayau guros tasya Mûladevasya so 'ntikam. 22
dadarça taṃ ca mitreṇa Çaçinâ nitya-saṃgatam
siddha-mâyâdbhuta-patham saçarîram iva 'ambaram. 23
nyavedayac ca tat tasmai praṇamya sva-manîshitam,
so 'pi sâdhayituṃ tasya pratipede vihasya tat. 24
tataḥ sa yoga-gulikâṃ kshiptvâ dhûrta-patir mukhe,
Mûladevo vyadhâd vriddha-brâhmaṇâkṛitim âtmanaḥ; 25
dvitîyâṃ gulikâṃ dattvâ mukhe kshepyâṃ, cakâra ca
sukânta-kanyakâ-rûpaṃ taṃ Manaḥsvâminaṃ dvijam. 26
tad-rûpaṃ taṃ samâdâya, gatvâ dhûrtâdhipo 'thâ saḥ
tat-priyâ-janakaṃ bhûpam âsthâne taṃ vyajijñapat: 27
«râjann, eko 'sti me putraḥ, kanyâ dûrâc ca tat-kṛite
«mayâ 'eshâ yâcitâ 'ânîtâ, sa ca kvâpi gato 'dhunâ. 28
«tam anveshṭum ahaṃ yâmi; tad eshâ rakshyatâṃ tvayâ,
«ânayâmi sutaṃ yâvat, tvaṃ hi viçvasya rakshitâ.» 29

tac çrutvâ, çâpa-bhîtyâ ca pratipadya, sa bhûpatiḥ
sutâm ânâyayâmâsa Yaçaḥketuḥ Çaçiprabhâm, 30
jagâda tâṃ ca: «putri, 'imâṃ kanyâṃ rakshetḥ sva-mandire,
«sva-pârçva eva ca 'âhâraṃ çayyâṃ ca 'asyâḥ prakalpayetḥ.» 31
iti pitrâ 'uktayâ ninye kanyâ-rûpas «tathâ!» 'iti saḥ
antaḥpuraṃ Manaḥsvâmî râjaputryâ tayâ nijam. 32
yathâ-ruci tato yâte Mûladeve dvijâkṛitau,
kanyârûpaḥ sa tatra 'âsîd Manaḥsvâmî priyântike. 33
dinaiç ca tâṃ sakhî-prîti-viçrambhaṃ samyag âgatâm
ekadâ viraha-kshâmâṃ çayanîya-luṭhat-tanum 34
ratrau raho râjasutâm âsanna-çayana-sthitaḥ
kanyâ-rûpa-praticchanno Manaḥsvâmî sa prishṭavân: 35
«sakhi, kiṃ pâṇḍura-châyâ kshîyamâṇâ dine dine
«kânta-paksha-viyuktâ 'iva duḥkhitâsi, Çaçiprabhe? 36
«brûhi, ko 'me hy aviçvâsaḥ snigdha-mugdhe sakhîjane?
«idânîṃ naiva bhokshye 'haṃ, vadishyasi na ced mama.» 37
tac çrutvâ sâ vinihçvasya çanai râjasutâ 'abravît:
«kiṃ me tvayy apy aviçvâsaḥ? çriṇu, tat, sakhi, vacmi te: 38
«ekadâ 'ahaṃ madhûdyânaṃ yâtrâṃ drashṭuṃ gatâbhavam;
«tatra 'apaçyaṃ ca subhagaṃ kaṃcid brâhmaṇaputrakam, 39
«hima-muktendu-saçrîkaṃ darçanoddîpita-smaram,
«madhu-mâsam iva 'âloka-krîdâlaṃkṛita-kânanam. 40
«cakorâyitum ete ca pravritte yâvad unmukhe
«tad-mukhendu-dyuti-sudhâ-pâyinî me vilocane, 41
«tâvat sravad-madajalas tatra 'akasmâd nirargalaḥ
«akâla-kâlameghâbho garjann âgâd mahâ-gajaḥ. 42
«tad-saṃbhramât parijane nashṭe, 'haṃ bhaya-vihvalâ
«utkshipya vipraputreṇa nîtâ tenaiva dûrataḥ. 43
«çrîkhaṇḍena 'anuliptâ 'iva siktâ 'iva sudhayâ tadâ
«ahaṃ tad-aṅga-sparçena na jâne, kâṃ daçâm agâm. 44
«kshaṇâc ca parivâreṇa militena 'avaçâ tataḥ
«iha 'ânîtâsmi, nikshiptâ svargâd iva bhuvas tale. 45
«tadâ prabhṛiti saṃkalpais tais taiḥ kalpita-saṃgamam
«paçyâmi taṃ prabuddhâpi pârçva-sthaṃ prâṇadaṃ priyam; 46
«suptâ svapne ca kurvâṇaṃ câṭûny âlokayâmi tam
«tyâjayantaṃ haṭhâl lajjâṃ cumbanâliṅganâdibhiḥ. 47
«na ca prâpnomy abhavyâ taṃ nâmâdy-ajñâna-mohitâ;
«tad evaṃ mâṃ dahaty esha prâṇeça-virahânalaḥ.» 48
iti vâk-sudhayâ tasyâḥ pûrṇa-sva-çravaṇodaraḥ
sânandaḥ sa Manaḥsvâmî viprâḥ kanyâ-vapur-dharaḥ, 49
kṛitârthamânî matvâ taṃ kâlam âtma-prakâçane,
sva-rûpaṃ prakaṭî-cakre, nishkṛishya gulikâṃ mukhât, 50
jagâda ca: «vilolâkshi, so 'ham eva 'esha, yas tvayâ
«udyâne darçana-kṛîto nîto nirvyâja-dâsatâm. 51
«tvat-saṃstava-kshaṇa-bhrañçât kleçaṃ taṃ ca 'âptavân aham,
«yasya 'esha pariṇâmo me kanyârûpa-graho 'bhavat. 52

«tasmât saphalaya 'etâṃ me vishoḍhâṃ viraha-vyathâm
«âtmanaç ca; na, tanv-aṅgi, kshamate 'taḥ paraṃ Smaraḥ.» 53
evaṃ vadantaṃ sahasà prâṇeçaṃ taṃ vilokya sà,
âsîd râjasutà kshipraṃ snehâçcarya-trapâkulâ. 54
atha 'atyautsukya-nirvṛitta-gàndharvoḍvàhayos tayoḥ
premṇas tasya mato yàdṛik, tàdṛiço 'bhûd ratoṭsavaḥ. 55
tataḥ so 'tra Manaḥsvâmî kṛitî tasthau dvi-rûpa-bhṛit:
divâ sagulikaḥ kanyâ, ràtrau nirgulikaḥ pumân. 56
gateshv atha dineshv, atra Yaçaḥketor mahîpateḥ
Mṛigâṅkadatta-saṃjñena çvâçuryeṇa nijà sutà 57
dattâ Mṛigâṅkavaty-âkhyà mahârha-vibhavoṭtarâ
dvijàtaye mahàmantri-Prajñàsâgara-sûnave. 58
tasmin màtulaputryâḥ sà râjaputrî Çaçiprabhâ
vivâhe màtula-gṛihaṃ taj jagâma nimantritâ. 59
tayâ saha yayau so 'pi kanyakâ-parivârayâ
vipraputro Manaḥsvâmî kàntaṃ kàntâ-vapur vahan. 60
tatra taṃ kanyakâ-rûpa-dharaṃ mantri-suto 'tha saḥ
dṛishṭvâ, kila Smara-vyàdha-bâṇa-gâḍhâhato 'bhavat. 61
tato mushita-cittaḥ sans tayâ kapaṭa-kanyayâ,
yayau mantri-sutaḥ çûnyaṃ sva-gṛihaṃ sva-badhû-sakhaḥ. 62
tatra tad-mukha-lâvaṇya-dhyâna-sakto jagâma saḥ
tîvra-ràga-mahàvyàla-dashṭo moham açaṅkitam. 63
«kim etad?» iti saṃbhrànte jane tatra 'ujjhitoṭsave,
tam upâgàd drutaṃ buddhvâ sa Prajñâsâgaraḥ pitâ. 64
tena ca 'àçvâsyamàno 'tra pitrâ mohàt prabudhya saḥ,
pralapann iva sonmàdam ujjagâra manogatam. 65
asvàdhînaṃ ca tad matvâ tat-pitary ativihvale
tasmin, râjâpi tad buddhvâ tatraiva samupâyayau. 66
sa taṃ dṛishṭvâ jhaṭity eva gâḍhâbhishvaṅgato gatam
saptamîṃ madanâvasthàṃ, jagâda prakṛitîr nṛipaḥ: 67
«kathaṃ bràhmaṇa-nikshepa-kanyà sà 'asmai pradîyate?
«tayâ vinà ca niyataṃ paçcimâm ety asau daçàm. 68
«asmin nashṭe, pità 'asya 'esha mama mantrî vinaṅkshyati,
«etad-nàçe râjya-nâças; tad iha, brûta, kâ gatiḥ?» 69
ity uktàs tena râjñà tàḥ sarvàḥ prakṛitayo 'bruvan:
«râjño dharmaṃ nijaṃ prâhuḥ prajànàṃ dharma-rakshaṇam, 70
«mûlaṃ tasya vidur mantraṃ, sa ca mantrishv avasthitaḥ;
«mantri-nâçe mûla-nàçàd rakshâ, dharma-kshatir dhruvâ. 71
«pàpaṃ ca syâd dvijasya 'asya sasûnor mantriṇo badhàt,
«tasmàd rakshyo 'yam; âsanno 'vaçyaṃ te dharma-viplavaḥ. 72
«dàtavyà mantri-putràya vipra-nyasta-kumàrikà,
«kàlântarâgate vipre kruddhe pratividhàsyate.» 73
evam uktaḥ prakṛitibhis, «tathâ!» 'iti pratyapadyata
sa râjâ mantri-putràya dâtuṃ tàṃ kûṭa-kanyakàm. 74
ânîtaç ca sa, niçcitya lagnaṃ, râjasutâ-gṛihât
kanyâ-rûpo Manaḥsvâmî taṃ jagâda mahîpatim: 75

«anyena 'anyârtham ânîtâm anyasmai mâm dadâsi cet,
«kâmam tad astu; râjâ tvam, dharmâdharmau tava 'ucitau. 76
«aham vivâham icchâmi samayena 'idṛiçena tu:
«eka-çayyâm na netavyâ patyâ tâvad aham hathât, 77
«yâvat tîrthâni shad mâsân paribhramya sa na 'âgatah.
«evam na cet, kṛitta-jihvâm dantair jânîhi mâm mṛitâm.» 78
ity ukte samaye tena yûnâ kanyâ-vapur-bhṛitâ,
râjñâ sa bodhitah prâpa nirvṛitim mantri-putrakah. 79
«tathâ!» 'iti pratipadya 'etat, kṛitvâ 'udvâham kila 'âçu tam,
ekasmin sthâpayitvâ ca vâsake te surakshite 80
tâm Mṛigâṅkavatîm âdyâm badhûm kûṭa-badhûm ca tâm,
jagâma tîrtha-yâtrâyai mûḍhah kântâ-priyecchayâ. 81
sa ca 'uvâsa Manahsvâmî strî-rûpo 'tra tayâ saha
Mṛigâṅkavatyâ 'eka-gṛihe samâna-çayanâçanah. 82
tathâ-sthitam kadâcit tam sâ Mṛigâṅkavatî niçi
çayyâgṛihe raho 'vâdîd, vahih supte paricchade: 83
«kathâm kâmcit tvam âkhyâhi! nidrâ nâsti hi me, sakhi!»
tac çrutvâ 'akathayat so 'syai strî-rûpas tâm kathâm yuvâ, 84
yatra 'Idâkhyasya râjarsheh sûryavaṅça-bhuvah purâ,
prâptasya Gaurî-çâpena strîtvam viçvaika-mohanam, 85
anyonya-darçana-prîtyâ devodyâna-vanântare
abhûd Budhena samyogah, samabhûc ca Purûravâh. 86
tâm kathâm kathayitvâ ca dhûrtah punar uvâca sah:
«tad evam devatâdeçâd mantraushadha-vaçena vâ 87
«purushah strî kadâcit syât, strî vâ jâtu pumân bhavet;
«bhavanti ca 'evam samyogâh kâmajâ mahatâm api.» 88
çrutvâ 'etat taruṇî mugdhâ vivâha-proshitânukâ
sâ Mṛigâṅkavatî sma 'âha viçvastâ sahavâsatah: 89
«çrutvâ 'etâm me kathâm etad aṅgam simisimâyate,
«hṛidayam sîdati 'iva 'idam; tad etat, sakhi, kim? vada!» 90
tac çrutvâ so 'ṅganâ-rûpo viprah punar uvâca tâm:
«etâni kâma-cihnâni nanv apûrvâṇi te, sakhi! 91
«mayâ 'etâny anubhûtâni nigûhe na hy aham tava.»
iti tena 'uditâ 'avâdît sâ Mṛigâṅkavatî çanaih: 92
«sakhi, prâṇa-samâ tvam me, tat kâlajñâ na vacmi kim?
«api punsah praveçah syâd upâyena 'iha kenacit?» 93
evam uktavatîm etâm sa ca labdhâçayas tadâ
prâha dhûrta-pateh çishyo: «yady evam, tad vadâmi te: 94
«Vaishṇavo 'sti prasâdo me, yena 'aham svecchayâ niçi
«purushah syâm; tad esho 'dya bhavâmi tvat-kṛite pumân.» 95
ity uktvâ sa Manahsvâmî nishkṛishya gulikâm mukhât,
yauvanoddâmam âtmânam tasyai kântam adarçayat. 96
tatah kathita-viçrambhah sarvasva-gata-yantranah
kâlocita-rasah ko 'pi tayor âsîd ratotsavah. 97
atha tatra tayâ sâkam sa mantrisuta-bhâryayâ
tasthau dvijo, divâ nârî râtrau ca purusho bhavan. 98

âsannâgamanaṃ taṃ ca buddhvâ mantri-sutaṃ dinaiḥ,
tâm âdâya, niçi svairaṃ palâyya sa yayau tataḥ. 99
etasmiṅç ca kathâ-saṃdhau Mûladevaḥ sa tad-guruḥ
buddhvâ tad akhilaṃ, bhûtvâ bhûyo vṛiddha-dvijâkṛitiḥ, 100
Çaçinâ 'nugataḥ sakhyâ taruṇa-dvija-rûpiṇâ,
âgatya taṃ Yaçaḥketuṃ prahvo râjânam abravît: 101
«ânîto 'yaṃ mayâ putras; tad dehi me snushâm!» iti.
tataḥ saṃmantrya sa nṛipaḥ çâpa-bhîtas tam abhyadhât: 102
«brahman, na jâne, kva gatâ sâ snushâ te; kshamasva tat!
«aparâdhât sutasya 'rthe dadâmi sva-sutâṃ tava.» 103
ity uktvâ, dhûrta-râjaṃ taṃ kṛitaka-krodha-nishṭhuram
vibruvâṇaṃ jarad-vipra-rûpaṃ prârthya, sa bhûpatiḥ 104
tat-sakhye kṛita-tat-putra-vyapadeçâya tâṃ dadau
tanayâṃ Çaçine tasmai yathâ-vidhi Çaçiprabhâm. 105
tataḥ sa Mûladevas tau tathâ-bhûtau badhû-varau
âdâya, svâspadaṃ prâyâd râjârtheshv akṛita-spṛihaḥ. 106
tatra tasmiṅç ca milite Manaḥsvâminy, abhûd mahân
vivâdo Mûladevâgre Çaçinas tasya ca 'ubhayoḥ. 107
Manaḥsvâmy abravîd: «eshâ dîyatâṃ me Çaçiprabhâ,
«kanyaiva hi mayâ 'udûḍhâ prâg asau gurv-anugrahât.» 108
Çaçî jagâda: «ko 'syâs tvaṃ, mûrkha? dârâ iyaṃ mama,
«agnisâkshikam eshâ hi pitrâ me pratipâditâ.» 109
evaṃ mâyâ-bala-prâpta-râjaputrî-nimittataḥ
vivâdâsaktayor na 'âsît paricchedas tayor dvayoḥ. 110

«tad, râjaṅs, tvaṃ mama brûhi tâvat: kasya 'upapadyate
«bhâryâ sâ? saṃçayaṃ chindhi! pûrvoktaḥ samayo 'sti te.» 111
iti Vetâlataḥ çrutvâ tasmât skandhâgra-vartinaḥ
sa Trivikramasenas taṃ nṛipatiḥ pratyabhâshata: 112
«manye Çaçina eva 'asau bhâryâ nyâyyâ nṛipâtmajâ,
«yasmai pradattâ prakaṭaṃ pitrâ dharmyeṇa vartmanâ. 113
«Manaḥsvâmî tu tâṃ bheje cauryâd gândharva-dharmataḥ,
«caurasya tu parasveshu svatvaṃ nyâyyaṃ na jâtucit.» 114
iti tasya vaco niçamya râjño,
Dhṛitatâlaḥ sa yayau punas tad eva
sahasaiva tad-aṅsataḥ sva-dhâma,
kshitipaḥ so 'pi tam anviyâya tûrṇam. 115

Taraṅga 90. (Vetâla 16.)

Atha gatvâ punaḥ skandhe Vetâlaṃ çiṅçapâ-drumât
sa Trivikramasenas tam âdâya 'udacalat tataḥ. 1
âgacchantaṃ ca taṃ bhûpaṃ sa Vetâlo 'bravît punaḥ:
«râjan, çriṇu! kathâm ekâm udârâṃ kathayâmi te: 2

Asti 'iha Himavân nâma nagendraḥ sarva-ratna-bhûḥ,
yo Gaurî-Gaṅgayos tulyaḥ prabhavo Hara-kântayoḥ; 3
çûrâsaṃspṛishṭa-pṛishṭhaç ca yo madhye kulabhûbhṛitâm
abhimânonnataḥ satyaṃ gîyate bhuvana-traye. 4
tasya 'asti sânuny anvarthaṃ tat Kâñcanapuraṃ puram,
nyâsî-kṛitam iva 'arkeṇa raçmi-vṛindaṃ vibhâti yat. 5
Jîmûtaketur ity âsît tasmin pura-vare purâ
Vidyâdhareçvaraḥ çrîmân, Merâv iva Çatakratuḥ. 6
tasya 'âsît sva-gṛihodyâne kalpavṛiksho 'nvayâgataḥ,
yathârtha-nâmâ prathito yo Manorathadâyakaḥ. 7
taṃ prârthya devatâtmânaṃ, sa râjà tat-prasâdataḥ
prâpa jâtismaraṃ putraṃ bodhisattvâṅça-saṃbhavam, 8
dâna-vîraṃ mahâ-sattvaṃ sarva-bhûtânukampinam
guru-çuçrûshaṇa-paraṃ nâmnâ Jîmûtavâhanam. 9
samprâpta-yauvanaṃ taṃ ca yauvarâjye 'bhishiktavân
tanayaṃ, preritaḥ sadbhis tad-guṇaiḥ sacivaiç ca saḥ. 10
yauvarâjya-sthitaç ca 'esha jâtu Jîmûtavâhanaḥ
hitaishibhir upâgatya jagade pitṛi-mantribhiḥ: 11
«deva, kalpataror yo 'yam asti naḥ sarva-kâma-daḥ
«adṛiçyaḥ sarva-bhûtânâṃ, saisha pûjyaḥ sadâ tava. 12
«na, 'asmin sati, Çakro 'pi bâdheta 'asmân, kuto 'parâḥ.»
etac çrutvâ sa Jîmûtavâhano 'ntar acintayat: 13
«aho vata! 'îdṛiçam imaṃ saṃprâpya 'amarapâdapam,
«na 'âsâditaṃ kim apy asmât pûrvair nas tâdṛiçaṃ phalam; 14
«kevalaṃ kaiçcid apy artham arthitaḥ kṛipaṇaiç ca taiḥ.
«âtmâ caiva mahâtmâ ca nîtau dvâv api lâghavam. 15
«tad ahaṃ sâdhayishyâmi kâmaṃ asmâd mano-gatam.»
iti niçcitya sa yayau mahâ-sattvo 'ntikaṃ pituḥ. 16
tatra saṃvihitâçesha-çuçrûshâ-paritoshitam
sukhâsînaṃ taṃ ekânte pitaraṃ sa vyajijñapat: 17
«tâta, tvam eva jânâsi, yad etasmin bhavâmbudhau
«âçarîram idaṃ sarvaṃ vîci-vibhrama-cañcalam. 18
«viçeshena 'acirasthâyi-prakâça-prapalâyinî
«saṃdhyâ vidyuc ca; lakshmîç ca dṛishṭâ kutra kadâ sthirâ? 19
«ekaḥ paropakâras tu saṃsâre 'sminn anaçvaraḥ,
«yo dharma-yaçasî sûte yugânta-çata-sâkshiṇî. 20

«tat, tâta, kshaṇikeshv eshu bhâveshv asmâbhir îdriçaḥ
«esha kalpataruḥ kasya kṛite 'mogho 'bhirakshyate? 21
«yair vâ ««mama mama!»» 'ity evam âgraheṇa 'esha rakshitaḥ
«pûrvais, te kutra? kutra 'ayaṃ teshâṃ? kasya 'esha; ko 'sya vâ? 22
«tasmât paroṇakârṇika-phala-siddhyai tvad-âjñayâ,
«tâta, 'enaṃ viniyuñje 'haṃ kâmadaṃ kalpapâdapam.» 23
«evam astv!» iti pitrâ ca dattânujño 'tha tena saḥ,
Jîmûtavâhano gatvâ kalpadrumam uvâca tam: 24
«abhîshṭâḥ pûritâḥ kâmâḥ pûrveshâṃ, deva, nas tava,
«tad mama 'ekam imaṃ kâmam ananyaṃ paripûraya! 25
«adaridraṃ yathâ pṛithvîṃ paçyâmy etâṃ, tathâ kuru!
«bhadraṃ te! vraja! datto 'si lokâya 'arthârthine mayâ.» 26
ity uktavati Jîmûtavâhane racitâñjalau,
«tyaktas tvayâ 'esha yâto 'smi», 'ity udabhûd vâk taros taṭaḥ. 27
kshaṇâc ca 'utpatya sa divaṃ, kalpavṛikshas tathâ vasu
vavarsha, bhûvi naiva 'sît ko 'py asyâṃ durgato yathâ. 28
tatas tasya tayâ tîvra-sarva-sattvânukampayâ
Jîmûtavâhanasya 'atra trailokye paprathe yaçaḥ. 29
tena tad-gotrajâḥ sarve mâtsaryâd asahishṇavaḥ,
taṃ loka-sâtkṛitârti-ghna-kalpavṛiksha-vinâkṛitam 30
jeyaṃ sapitṛikaṃ matvâ, saṃbhûya kṛita-niçcayâḥ
yuddhâya samanahyanta tad-râjyâpajihîrshayâ. 31
tad dṛishṭvâ prâha pitaraṃ svaṃ sa Jîmûtavâhanaḥ:
«tâta, kasya 'aparasya 'asti çaktis tvayi dhṛitâyudhe? 32
«kiṃtv asya pâpakasya 'arthe çarîrasya vinâçinaḥ
«hatvâ badhûn, akṛipaṇo râjyaṃ ko nâma vâñchati? 33
«tat kiṃ râjyena naḥ kâryaṃ? gatvâ 'anyatra kvacid vayam
«dharmam eva carishyâmo loka-dvaya-sukhâvaham. 34
«modantâṃ kṛipaṇâ ete dâyâdâ râjya-lolupâḥ!»
ity uktavantaṃ Jîmûtaketus taṃ sa pitâ 'abravît: 35
«ahaṃ tvad-artham icchâmi râjyaṃ, putra! tvam eva cet
«taj jahâsi kṛipâvishṭas, tad me vṛiddhasya tena kim?» 36
evaṃ kṛitâbhyanujñena pitrâ mâtrâ ca so 'nvitaḥ
Malayâdrim agât tyaktâ-râjyo Jîmûtavâhanaḥ. 37
tatra candana-saṃchanna-vâha-nirjhara-kandare
çuçrûshamâṇaḥ pitarau sa tasthau kalpitâçramaḥ. 38
mitraṃ ca atra 'asya saṃpede Mitrâvasur iti çrutaḥ,
Viçvâvasoḥ sutaḥ Siddha-râjasya 'etad-nivâsinaḥ. 39
ekadâ ca 'atra saṃbhrâmyan viveça 'upavanâ-sthitam
drashṭum âyatanaṃ devyâ Gauryâ Jîmûtavâhanaḥ. 40
tatra 'upavîṇayantîṃ ca dadarça varakanyakâm
sakhîjanânvitâṃ Çailatanayârâdhanodyatâm, 41
âkarṇyamâna-saṃgîta-mañju-vîṇâ-ravâṃ mṛigaiḥ
dṛishṭa-locana-lâvaṇya-lajjitair iva niçcalaiḥ, 42
dadhatîṃ târakâṃ kṛishṇâm arjunena sva-cakshushâ
Pâṇḍavîyâm iva camûṃ karṇamûlaṃ vivikshatîm, 43

parasparopamardena mukhendor iva darçanam
atriptam abhivâñchantau bibhratîm unmukhau stanau, 44
dhâtur ghatayato mushti-grahena 'iva nipîdite
balî-magnâṅgulî-mudre madhye kshâma-manoramâm. 45
drishtayâ ca tayâ sadyah so 'bhûj Jîmûtavâhanah
tanvyâ mushita-citto 'ntar drishti-mârga-pravishtayâ. 46
sâpi tam bhûshitodyânam drishtvâ 'utkanthâ-vikâra-dam
Kâmâṅga-dâha-vairâgyâd vanam Madhum iva 'âçritam, 47
thâ 'anurâga-vivaçâ bheje kanyâ vihastatâm,
yathâ sakhî 'iva vînâ 'asyâ vyâkulâ 'âlâpatâm yayau. 48
tatah sa papraccha sakhîm tasyâ Jîmûtavâhanah:
«kim dhanyam nâma sakhyâs te? ko vanço 'lamkrito 'nayâ?» 49
tac çrutvâ sâ sakhî prâha: «nâmnâ Malayavaty asau,
«Mitrâvasu-svasâ Siddharâja-Viçvâvasoh sutâ.» 50
evam uktvâ sahridayâ sâ tam Jîmûtavâhanam,
nâmâṅkitam ca prishtvâ 'asya muniputram sahâgatam, 51
tâm bravîti sma Malayavatîm smita-mitâksharam:
«sakhi, Vidyâdharendrasya na 'asya 'âtithyam karoshi kim? 52
«jagat-pûjyo 'tithir hy esha prâpta», ity udite tayâ,
sâ 'abhût Siddhâdhipa-sutâ tûshnîm lajjânatânanâ. 53
«lajjâvatî 'iyam, matto 'rcâ grihyatâm!» iti vâdinî
ekâ 'atha tat-sakhî tasmai sârghyâm mâlâm upânayat. 54
sa ca 'âdâyaiva Jîmûtavâhanah prema-nirbharah
kanthe Malayavatyâs tâm mâlâm tasyâh samarpayat. 55
sâpi tiryak prasritayâ paçyantî 'snigdhayâ driçâ
nîlotpalamayîm mâlâm iva tasmin nyaveçayat. 56
ity-anyonya-kritâçabda-svayamvara-viçeshayoh
tayor, etya jagâda 'ekâ cetî tâm Siddha-kanyakâm: 57
«jananî, râjaputri, tvâm smaraty; âgaccha mâciram!»
tac çrutvâ 'âkrishya kâmeshu kîlitâm iva kricchratah, 58
sotkâ priya-mukhâd drishtim, kathamcid sâ yayau grihâm;
Jîmûtavâhano 'py âgât tad-gatâtmâ svam âçramam. 59
sâ 'atha svâm jananîm drishtvâ, prâneça-virabâturâ
gatvâ Malayavaty 'âçu papâta çayanîyake. 60
atha 'antar-gata-kâmâgni-dhumena 'iva 'âvilekshanâ,
açru-dhârâh pramuñcantî samtâpa-kvathitâṅgakâ, 61
sakhîbhiç candanair liptâ vîjitâ ca 'abjinî-dalaih
ratim na bheje çayane na 'anke sakhyâ na bhûtale. 62
gate 'tha vâsare kvâpi raktayâ saha samdhyayâ,
hasat-prâcî-mukham candre samâkramya ca cumbati, 63
smareṇa preryamâṇâpi dûtî-sampreshanâdi sâ
lajjayâ na 'açakat kartum jîvita-sprihayâ 'ujjhitâ. 64
nimâya ca nicâm indu-vishamâm abjinî 'iva tâm
baddha-mohâli-patale hridi sâmkocam etya sâ. 65
tâvac ca tad-viyogârtah so 'pi Jîmûtavâhanah,
çayana-stho 'pi patito haste Kusumadhanvanah, 66

nûtanodbhinna-râgo 'pi pronmishat-pâṇḍura-chaviḥ,
hrî-mûko 'pi vadan pîḍâm kâmajâm, anayad niçâm. 67
prâtaç ca 'atyutsuko bhûyas tad Gaury-âyatanam yayau,
yatra dṛishṭâbhavat tena sâ Siddhâdhipa-putrikâ. 68
tatra tena sa mitrena muniputrena prishṭhataḥ
âgatya 'âçvâsyate yâvad madanânala-vihvalaḥ, 69
tâvat tatraiva sâpy âgâd nirgatya 'ekaiva nirjane
guptam Malayavaty âtma-tyâgâya virahârtâ. 70
alakshayantî kântam svam pâdapântaritam ca sâ,
udaçru-locanâ bâlâ devîm Gaurîm vyajijñapat: 71
«tvad-bhaktyâ, devi, samjâto na 'asmin janmani ced mama
«Jîmûtavâhano bhartâ, tad 'bhûyât so 'nya-janmani!» 72
ity 'uktvâ racayâmâsa svottarîyena tatkshaṇam
açokataru-çakhâyâm pâçam sâ Girijâgrataḥ 73
«hâ nâtha viçva-vikhyâta! karuṇenâpi na tvayâ
«katham asmi paritrâtâ, deva Jîmûtavâhana?» 74
evam uktvâ gale yâvat sâ tam pâçam niyacchati,
uccacâra divas tâvad bhâratî devy-udîritâ: 75
«putri, mâ sâhasam! bhâvi-cakravartî patis tava
«Vidyâdharendro Jîmûtavâhano hi bhavishyati.» 76
ity uktavatyâ devyâ sa çrutvaiva, savayasyakaḥ
Jîmûtavâhano dṛishṭam priyâm upajagâma tâm. 77
«saisha devyâ varaḥ, paçya, vitîrṇaḥ satyam eva te;»
iti jalpati bâlâm tâm tad-mitre muniputrake, 78
Jîmûtavâhanas tat tad bruvan praṇaya-peçalam,
sva-hastenaiva tam tasyâḥ kaṇṭhât pâçam apânayat. 79
tato 'kasmât sudhâ-varsham iva manvânayos tayoḥ,
bhûvam Malayavatyâm ca likhantyâm hrîtayâ dṛiçâ, 80
cinvânâ 'âgatya sahasâ sakhî hṛishṭâ jagâda tâm:
«sakhi, kalyâṇinî dishṭyâ vardhase 'bhîshṭa-siddhitaḥ! 81
«adyaiva hi mahârâjas tava Viçvâvasuḥ pitâ,
«kumâra-Mitrâvasunâ vijñaptaḥ samnidhau mama: 82
««iha 'âgato jagad-mânyas, tâta, kalpataru-pradaḥ
««Vidyâdharendra-tanayo yo 'yam Jîmûtavâhanaḥ, 83
««atithitvât sa naḥ pûjyo, varaç ca 'anyo na tâdṛiçaḥ;
««tasmâd Malayavatyâ 'asau kanyâratnena pûjyatâm!»» 84
««tathâ!»» 'iti çraddhite râjñâ, bhrâtâ Mitrâvasuḥ sa te
«tâdarthyena mahâbhâgasya 'adya 'âçramapadam gataḥ. 85
«jâne sadyaç ca bhâvî te vivâhas; tat sva-mandiram
«âyâhi, yâtu ca 'esho 'pi mahâbhâgaḥ svam âspadam!» 86
ity uktâ sâ tayâ sakhyâ râjaputrî çanais tataḥ
yayau saharshâ sotkâ ca muhur valita-kandharâ. 87
Jîmûtavâhano 'py âçu gatvâ svâçramam, âgatât
Mitrâvasor yathâbhîshṭam kâryam çrutvâ 'abhinandya ca, 88
jâtismaraḥ sann âcakhyau tasmai svam pûrva-janma saḥ,
yatra mitram sa tasya 'âsît, sâ ca bhâryaiva tat-svasâ. 89

tato Mitrâvasuḥ prîtas tat-pitroḥ paritushṭayoḥ
âvedya, gatvâ pitarau kṛitârthas tâv anandayat. 90
ninâya ca tadaiva svân gṛihân Jîmûtavâhanam,
cakre ca 'utsava-saṃbhâraṃ sva-siddhy-ucita-vaibhavam. 91
tasminn eva ca dhanye 'hni tasya Vidyâdhara-prabhoḥ
svasur Malayavatyâç ca vivâhaṃ samapâdayat. 92
tato navoḍhayâ sâkaṃ tayâ Jîmûtavâhanaḥ
tasthau Malayavatyâ sa tatra siddha-manorathaḥ. 93
ekadâ kautukâc ca 'atra sa Mitrâvasunâ saha
Malayâdrau bhramann abdher velâvanam upeyivân. 94
tatra 'asthi-râçîn subahûn dṛishṭvâ, Mitrâvasuṃ sa tam,
«keshâm ete 'sthi-saṃghâtâḥ prâṇinâm?» iti pṛishṭavân. 95
tato Mitrâvasuḥ syâlas taṃ kâruṇikam abravît:
«çṛiṇu, vṛittântam atra 'imaṃ saṃkshepât kathayâmi te: — 96
Nâga-mâtâ purâ Kadrûr Vinatâṃ Târkshya-mâtaraṃ
ninâya kila dâsatvaṃ savyâja-paṇa-nirjitâm. 97
tena vaireṇa Garuḍas, tâm unmocyâpi mâtaram,
balî bhakshayituṃ Nâgân Kadrû-putrân praçakrame. 98
sadâ praviçya Pâtâlaṃ so 'tha kâṅçcid jaghâna tân,
kâṅçcid mamarda, kecit tu svayaṃ trâsâd vipedire. 99
tad dṛishṭvâ, 'ekapade sarva-kshayam âçaṅkya, Nâga-râṭ
Vâsukiḥ prârthanâ-pûrvaṃ Târkshyasya samayaṃ vyadhât: 100
«ekam ekam ahaṃ Nâgam âhârârthaṃ, Khageṃdra, te
«pratyahaṃ preshayâmy atra puline dakshiṇodadheḥ. 101
«tvayâpi na praveshṭavyaṃ Pâtâlaṃ tu kathaṃcana;
«ko hi svârtho vinashṭeshu Nâgeshv ekapade ca te?» 102
ity ukte Nâga-râjena, samayaṃ pratyapadyata
svârtha-darçî «tathâ!» 'ity eva Garuḍo guru-vikramaḥ. 103
tadâ prabhṛiti ca 'ekaikaṃ Nâgaṃ bhuṅkte dine dine
Vâsuki-preshitaṃ so 'tra Khageṃdraḥ puline 'mbudheḥ. — 104
«atas tad-bhakshyamâṇânâṃ Nâgânâm asthi-saṃcayâḥ
«ete 'tra giriçṛiṅgâbhâ vṛiddhiṃ kâla-kramâd gatâḥ.» 105
iti Mitrâvasor vaktrât sântarduḥkho niçamya saḥ
nijagâda dayâ-dhairya-nidhir Jîmûtavâhanaḥ: 106
«çocyaḥ sa Vâsukî râjâ, yaḥ sva-hastena vidvishe
«upahârî-karoti svâḥ prajâḥ klîvo dine dine. 107
«dhṛitânana-sahasraḥ sann ekenâpy ânanena saḥ,
««mâm âdau bhuṅkshva, Târkshya!»»'iti bhâshituṃ na'açakat katham? 108
«katham ca 'abhyarthayâmâsa nihsattvaḥ sva-kula-kshaye
«Târkshyaṃ Nâgâṅganâ-krandâ-nityâkarṇana-nirghṛiṇaḥ? 109
«Târkshyo 'pi Kâçyapir vîraḥ Kṛishṇâdhishṭhâna-pâvanaḥ
«îdṛiçaṃ kurute pâpam, aho mohasya gâḍhatâ!» 110
ity uktvâ sa mahâ-sattvo hṛidi cakre manorathâm:
«âpy asâreṇa dehena 'sâram atra 'âpnuyâm aham? 111
«ekasyâpy adya Nâgasya kuryâṃ jîvita-rakshaṇam
«abândhavasya bhîtasya, dattvâ 'âtmânaṃ Garutmate?» 112

iti saṃcintayaty eva tasmin Jîmûtavâhane,
Mitrâvasoḥ pituḥ pârçvât kshattâ 'âhvânârtham âyayau. 113
«vraja tvam, aham eshyâmi paçcâd», iti tataç ca tam
Mitrâvasuṃ sa Jîmûtavâhano vyasṛijad gṛiham. 114
gate tasmin, sa tatra 'eko vâñchitârthonmukho bhraman
kṛipâlur açṛiṇod dûrât karuṇaṃ rudita-dhvanim. 115
gatvâ dadarça ca 'uttuṅga-çilâtala-samîpa-gam
yuvânam ekaṃ purushaṃ duḥkhitâṃ sundarâkṛitim, 116
puṃsâ râja-bhaṭena 'iva tyaktam ânîya tatkshaṇam,
nivârayantaṃ rudatîṃ vṛiddhâṃ sânunayaṃ striyam. 117
«ko 'yaṃ syâd?» iti yâvac ca jijñâsuḥ so 'tra tishṭhati
karuṇâkulitaç channaḥ çṛiṇvan Jîmûtavâhanaḥ, 118
tâvat sâ tatra vṛiddhâ strî duḥkha-bhârâtipîḍitâ
prâvartata yuvânaṃ taṃ dṛishṭvâ dṛishṭvâ 'anuçocitum: 119
«hâ Çaṅkhacûḍa! hâ duḥkha-çata-saṃprâpta! hâ guṇin!
«kulaika-tanto hâ putra! kva tvâṃ drakshyâmy ahaṃ punaḥ? 120
«vatsa, tvad-mukha-candre 'smin gate, 'tha sa pitâ tava
«çokândhakâra-patitaḥ kathaṃ vṛiddho bhavishyati? 121
«apy arka-kara-saṃsparçâd aṅgaṃ dûyeta yat tava,
«katham çakshyati tat sodhuṃ Târkshya-bhakshaṇa-jâṃ rujam? 122
«vistîrṇe Nâga-loke 'pi dhâtrâ, Nâgâdhipena ca
«labdhas tvaṃ kim abhâgyâyâ vicitya 'eka-suto mama?» 123
iti tâṃ vilapantîṃ ca 'sa yuvâ tanayo 'bravît:
«duḥkhârtam api mâm, amba, kiṃ duḥkhayasi hâ bhṛiçam? 124
«nivartasva gṛihân eva! praṇâmaḥ paçcimas tava,
«iha 'âgamana-velâ hi bhavej jâne Garutmataḥ.» 125
tac çrutvâ, «hâ hatâsmi! 'iha ko me pâsyati putrakam?»
iti cakranda sâ vṛiddhâ dikshu kshiptârta-locanâ. 126
tâvac ca bodhisattvâṃçaḥ sa taj Jîmûtavâhanaḥ
çrutvâ dṛishṭvâ ca, kṛipayâ gâḍhâkrânto vyacintayat: 127
«hanta! 'ayaṃ Çaṅkhacûḍâkhyo Nâgo Vâsukinâ vata
«âhâra-hetos Târkshyasya tapasvî preshito 'dhunâ. 128
«iyaṃ ca 'etasya jananî snehena 'iha 'anvag âgatâ
«etad-eka-sutâ vṛiddhâ duḥkha-dîna-pralâpinî. 129
«tad enam ekam ârtaṃ ced dehena 'ekânta-nâçinâ
«rakshâmi na 'amunâ Nâgaṃ, tad me dhig janma nishphalam!» 130
ity âlocya 'upagamyaiva mudâ Jîmûtavâhanaḥ
vṛiddhâm uvâca tâm: «mâtaḥ, putraṃ rakshâmy ahaṃ tava.» 131
tac çrutvâ bhâvita-bhayâ vṛiddhâ Garuḍa-çaṅkinî
saṃtrastâ, «Târkshya, mâṃ bhuṅkshva! mâṃ bhuṅkshva!» iti jagâda sâ. 132
Çaṅkhacûḍas tato 'vâdîd: «na 'esha Târkshyo, 'mba! mâ trasîḥ!
«kva 'ayaṃ candra iva 'âhlâdî, kva sa Târkshyo bhayaṃkaraḥ?» 133
ity ukte Çaṅkhacûḍena, prâha Jîmûtavâhanaḥ:
«Vidyâdharo 'ham âyâto rakshituṃ sutam, amba, te. 134
«dâsyâmi hi çarîraṃ svaṃ vastra-channaṃ Garutmate
«kshudhitâya; prayâhi tvaṃ âdâya 'etaṃ sutaṃ gṛiham!» 135

tac çrutvâ sâ 'bravîd vriddhâ: «mâ 'evam! tam hy adhiko mama
«putro, yasya 'îdriçe kâle kripâ 'asmâsv iyam îdriçî.» 136
etac çrutvâ sa Jîmûtavâhanah punar abravît:
«na me manorathasya 'asya bhangam kartum iha 'arhathah!» 137
grahâd evam bruvânam ca Çankhacûdo jagâda tam:
«darçitaiva, mahâ-sattva, tvayâ satyam kripâlutâ, 138
«na tv aham tvac-çarîrena rakshâmi sva-çarîrakam;
«ratna-vyayena pâshânam ko hi rakshitum arhati? 139
«mâdriçair viçvam âpûrnam svâtma-mâtrânukampibhih;
«anukampyam jagad yeshâm, viralâs te bhavâdriçâh. 140
«na ca 'aham malinî-kartum Çankhapâla-kulam çuci
«kalanka iva çîtânçu-bimbam çakshyâmi, sanmate!» 141
iti tam pratishidhyaiva, Çankhacûdah sva-mâtaram
jagâda; «'amba, nivartasva kântârâd dârunâd itah! 142
«na paçyasi kim atra 'etad Nâgâsrik-kardamokshitam
«Kritânta-lîlâ-paryanka-raudram badhya-çilâtalam? 143
«aham ca 'abdhi-tatam gatvâ, natvâ Gokarnam îçvaram,
«âgacchâmi drutam, yâvad na 'âyâti Garudo 'tra sah.» 144
ity uktvâ kripanâkrandâm pranamya 'âpricchya mâtaram,
sa Gokarna-pranâmârtham Çankhacûdo yayau tatah. 145
«asmimç ced antare Târkshyah prâptah, siddho mama 'îpsitah
«parârtha», iti Jîmûtavâhano 'py akarod hridi. 146
tâvac ca 'âsanna-Pakshîndra-pakshânila-calâns tarûn
vilokya 'atra sa, «mâ mâ!» 'iti nivârana-parân iva, 147
matvâ Garuda-velâm ca prâptâm, Jîmûtavâhanah
parârtha-prânado badhya-çilâm adhyâruroha tâm. 148
pavanâghûrnite ca 'abdhau sphurad-ratna-prabhâ-dricâ
tam sattvâtiçayam tasya paçyati 'iva savismayam, 149
âgatya 'âchâdita-nabhâ nipatya, 'etac-çilâtalât
cancvâ Garutmân âhatya mahâ-sattvam jahâra tam. 150
srutâsrig-dhâram utkhâta-çiroratnam ca tam javât
nîtvâ bhakshayitum çringe Malayâdreh pracakrame. 151
«evam eva parârthâya dehah syât pratijanma me!
«mâ bhûtâm svarga-mokshau tu paropakriti-varjitau!» 152
iti Târkshyâdyamânasya tasya 'anudhyâyatas tadâ
Vidhyâdharendor, apatat pushpa-vrishtir nabhastalât. 153
atrântare sa tad-rakta-dhârâ-srava-çiromanih
etasyâ Malayavatyâs tat-patnyâ apatat purah. 154
sâ tad drishtvâ parijnâya cûdâratnam suvihvalâ,
antika-sthâ çvaçurayos, tâbhyâm sâçram adarçayat. 155
tau ca jâyâ-patî sûnoh çiroratnam vilokya tat,
«kim etad?» iti sambhrântau sahasaiva babhûvatuh. 156
tatah sva-vidyânudhyânâd yathâ-vrittam avetya tat,
râjâ Jîmûtaketuh sa râjnî Kanakavaty api 157
badhvâ Malayavatyâ tau pravartete saha drutam
gantum tatraiva tau yâvat Târkshya-Jîmûtavâhanau, 158

tâvat sa Çaṅkhacûḍo 'tra natvâ Gokarṇam âgataḥ
dadarça rudhirârdraṃ tad vigno badhya-çilâtalam. 159
«hâ hato 'smi mahâ-pâpo! dhruvaṃ tena mahâtmanâ
«âtmâ Garutmate datto mat-kṛite sukṛipâlunâ. 160
«tad anvishyâmi, nîtaḥ sa kshaṇe 'smin kva hi çatruṇâ;
«majjeyaṃ na 'ayaçaḥ-paṅke, jîvantaṃ cet tam âpnuyâm.» 161
ity udaçrur vadan so 'tha sâdhur dṛishṭvâ nirantaraṃ
patitâṃ bhuvi tad-rakta-dhâraṃ anusaran yayau. 162
atrântare bhakshayaṅs taṃ dṛishṭvâ Jîmûtavâhanam
hṛishṭaṃ, viramya Garuḍaç cintayâmâsa tatkshaṇam: 163
«aho! apûrvaḥ ko 'py esha, bhakshyamâṇo 'pi yo mayâ
«prahṛishyati mahâ-sattvo, na tu prâṇair viyujyate. 164
«bibharti lupta-çeshe ca gâtre româñca-kañcukam,
«kiṃca 'upakâriṇî 'iva 'asya mayi dṛishṭiḥ prasîdati. 165
«tad na 'esha Nâgaḥ, ko 'py esha sâdhur; pṛicchâmi, na 'adhy amum.»
iti Târkshyaṃ vimṛiçyantaṃ prâha Jîmûtavâhanaḥ: 166
«Pakshîndra, kiṃ nivṛitto 'si? na hi me mâṅsa-çoṇitam
«dehe nâsti, na ca 'adyâpi paritṛipto 'si, bhuṅkshva tat!» 167
etac çrutvâ 'atisâçcaryas taṃ sa papraccha Pakshi-râṭ:
«Nâgo naiva 'asi; tad brûhi, mahâtman, ko bhavân?» iti. 168
«Nâga eva 'asmi; ko 'yaṃ te praçnaḥ? prakṛitam âcara!
«prastutârtha-viruddhaṃ hi ko 'bhidadhyâd abâliçaḥ?» 169
evaṃ prativadaty eva Târkshyaṃ Jîmûtavâhane,
prâptaḥ sa Çaṅkhacûḍo 'tra dûrâd eva 'abhyabhâshata: 170
«mâ mâ kṛithâ mahâ-pâpaṃ sâhasaṃ, Vinatâtmaja!
«ko 'yaṃ bhramas te? na hy esha Nâgo, Nâgo 'ham esha te.» 171
ity uktvâ drutam âgatya, madhye sthitvâ tayor dvayoḥ,
dṛishṭvâ ca Târkshyaṃ vibhrântaṃ, Çaṅkhacûḍo 'bravît punaḥ: 172
«kiṃ bhrâmyasi? phaṇâḥ kiṃ me jihve dve ca na paçyasi?
«Vidyâdharasya kiṃ ca 'asya saumyâṃ paçyasi na 'âkṛitim?» 173
Çaṅkhacûḍe vadaty evaṃ, bhâryâ ca pitarau ca tau
Jîmûtavâhanasya 'atra sarve satvaram âyayuḥ. 174
viluptâṅgaṃ ca taṃ dṛishṭvâ, pitarau tasya tatkshaṇam
cakrandatus tau: «hâ putra! hâ hâ Jîmûtavâhana! 175
«hâ kâruṇika! hâ vatsa parârtha-pratta-jîvita!
«hâ kathaṃ, Vainateya, 'idam avimṛiçya kṛitaṃ tvayâ?» 176
etac çrutvaiva Târkshyo 'tra so 'nutapto vyacintayat:
«hâ kathaṃ bodhisattvâṃçaḥ saṃmohâd bhakshito mayâ 177
«Jîmûtavâhanaḥ so 'yaṃ parârtha-prâṇa-dâyakaḥ,
«yasya bhramati kṛitsne 'smiṅs trailokye kîrti-ghoshaṇâ? 178
«tad me, mṛite 'smin, pâpasya prâptam agni-praveçanam;
«adharma-visha-vṛikshasya pacyate svâdu kiṃ phalam?» 179
iti cintâkule Târkshye, dṛishṭvâ bandhûn, nipatya saḥ
vraṇa-vyathâyâṃ, pañcatvaṃ prâpa Jîmûtavâhanaḥ. 180
tato vilapatos tatra tat-pitroḥ çoka-dînayoḥ,
utkramya muhur âtmânaṃ Çaṅkhacûḍe ca nindati, 181

bhâryâ Malayavaty asya nabho dṛishṭvâ 'açru-gadgadam
pûrva-prasannâṃ varadâm ity upâlabhata 'Ambikâm: 182
«« Vidyâdharâdhipa-bhâvi-cakravartî patis tava
«« bhavitâ », 'ity aham âdishṭâ, devi Gauri, tadâ tvayâ; 183
« tad mithyâ-vâdinî jâtâ tvam asy adya katham mayi? »
ity uktavatyâṃ tasyâṃ, sâ Gaurî pratyakshatâm agât. 184
« na me mithyâ vacaḥ, putri! » 'ity uktvâ sâ sva-kamaṇḍaloḥ
amṛitena 'âçu Jîmûtavâhanaṃ siñcati sma tam. 185
tena so 'kshata-sarvâṅgaḥ pûrvâdhikatara-dyutiḥ
jivan sadyaḥ sa uttasthau kṛitî Jîmûtavâhanaḥ. 186
utthitaṃ praṇataṃ taṃ ca, sarveshu praṇamatsu, sâ
uvâca devî: « tushṭâsmi deha-dânena te 'munâ; 187
« tad eshâ tvâ 'bhishiñcâmi, putra, 'âtmîyena pâṇinâ
« Vidyâdharâṇâm âkâlpaṃ cakravarti-pade 'dhunâ. » 188
evaṃ vadantî Jîmûtavâhanaṃ kalaçâmbubhiḥ
tam abhyashiñcac Çarvâṇî, pûjitâ ca tiro dadhe. 189
nipetuç ca 'atra tatkâlaṃ divyâḥ kusuma-vṛishṭayaḥ,
nadanti sma ca sânandaṃ deva-dundubhayo divi. 190
atha 'uvâca sa taṃ prahvas Târkshyo Jîmûtavâhanam:
« cakravartinn, ahaṃ prîtaḥ purushâtiçaye tvayi, 191
« apûrvodâra-matinâ trijagat-kautukâvaham
« brahmâṇḍa-bhitti-likhitaṃ yena citram idaṃ kṛitam. 192
« tad mâṃ praçâdhi, mattaç ca vṛiṇîshva 'bhimataṃ varam! »
ity uktavantaṃ Garuḍaṃ mahâ-sattvo jagâda saḥ: 193
« na bhakshyâḥ sânutâpena bhûtvâ Nâgâḥ punas tvayâ,
« te 'py asthi-çeshâ jîvantu, ye tvayâ pûrva-bhakshitâḥ! » 194
« evam astu! na bhokshye 'haṃ Nâgân, çântam ataḥ param.
« prâg ye bhuktâç ca, te jîvantv! » iti Târkshyo 'py uvâca saḥ. 195
tato 'sthi-çeshâ ye 'py âsan Nâgâs tat-pûrva-bhakshitâḥ,
te 'pi sarve samuttasthus tad-varâmṛita-jîvitâḥ. 196
Surair Nâgair muni-gaṇaiḥ sânandair militair atha
sa loka-tritayâbhikhyâṃ babhâra Malayâcalaḥ. 197
tatkâlaṃ taṃ ca Jîmûtavâhanodantam adbhutam
Gauryâḥ prasâdâd vividuḥ sarve Vidyâdhareçvarâḥ. 198
âgatya te ca caraṇâvanatâ Himâdrim
ninyuḥ kshaṇâd mudita-bandhu-suhṛit-sametam
taṃ Pârvatî-sva-kara-kḷipta-mahâbhishekaṃ
sac-cakravartinam atha pratimukta-Târkshyam. 199
tatra ca pitrâ mâtrâ
Mitrâvasunâ ca Malayavatyâ ca
nija-gṛiha-gatâgatena ca
samyuktaḥ Çaṅkhacûḍena, 200
lokottara-caritâdbhuta-
siddhâṃ Jîmûtavâhanaḥ suciram
abhajata ratnopacitâṃ
Vidyâdhara-cakravarti-dhuram. 201

ity atyudâra-sarasâm
âkhyâya kathâm, tadâ sa Vetâlaḥ
punar eva tam Trivikrama-
senam papraccha râjânam: 202
«tad brûhi: Çaṅkhacûḍaḥ
«kim vâ Jîmûtavâhano 'bhyadhikaḥ
«sattvena tayor ubhayoḥ?
«pûrvoktaç cê 'tra samayas te.» 203
ity asmâd Vetâlâc
çrutvâ, mauṇam vihâya çâpa-bhayât,
tam uvâca sa Trivikrama-
seno nṛipatir nirudvegaḥ: 204
«bahu-janma-siddham etac
«citram Jîmûtavâhanasya kiyat?
«çlâghyas tu Çaṅkhacûḍo,
«maraṇottîrṇo 'pi yo ripavê 205
«anya-dattâtmânam
«prâpya, sudûram gatâya Târkshyâya
«paçcâd dhâvan gatvâ
«svam deham upânayat prasabham.» 206
etad niçamyaiva nṛipasya tasya
vâkyam, sa Vetâla-varo jagâma
punaḥ sva-dhâmaiva tad-aṁsa-pṛishṭhâd;
nṛipo 'pi tam so 'nuyayau tathaiva. 207

Taraṅga 91. (*Vetâla* 17.)

Tato gatvâ punas tasmât sa râjâ çiṁçapâ-taroḥ
tam Trivikramaseno 'nse vîro Vetâlam agrahît. 1
prasthitam ca tatas tam sa Vetâlaḥ skandhato 'bravît:
«râjan, çrama-vinodâya, çṛiṇv, imâm vacmi te kathâm: 2

Akhaṇḍa-dharma-maryâdam Gaṅgâ-kûle kṛitâspadam
kaler agamyam Kanakapuram nâma 'bhavat puram. 3
tasmin Yaçodhanâkhyo 'bhûd anvartho vasudhâdhipaḥ,
raraksha viplavâmbhodher yo velâdrir iva kshitim; 4
jagad-âhlâdakaç caṇḍa-pratâpo 'khaṇḍa-maṇḍalaḥ
vidhinâ yaç ca candrârkâv ekî-kṛitya 'iva nirmame; 5
maurkhyam para-parîvâde, na çâstrârthe, daridratâ
doshe, na koça-daṇḍâbhyâm yasya 'âsîc ca mahîpateḥ; 6

pâpa-bhîrur yaço-lubdhaḥ shaṇḍaḥ para purandhrishu
yaḥ çauryaudârya-çṛiṅgâramayo janatayâ jage. 7
tasya râjñaḥ pure tasminn abhûd eko mahâ-baṇik,
Unmâdinî 'iti khyâtâ ca kanyâ tasya 'bhavat sutâ; 8
yo yas tâṃ hi dadarça 'atra, sa sa tad-rûpa-saṃpadâ
unmâdyati sma Madanasyâpi mohana-çaktayâ. 9
tasyâṃ ca yauvana-sthâyâṃ, sa gatvâ tat-pitâ 'baṇik
Yaçodhanaṃ taṃ râjânaṃ nîti-vedî vyajijñapat: 10
«trailokya-ratna-bhûtâ me pradeyâsti sutâ, prabho!
«tâm anâvedya devasya na 'anyasmai dâtum utsahe; 11
«devo hi sarva-ratnânâṃ prabhuḥ kṛitsne 'pi bhûtale.
«tat svîkṛitya 'anugṛihṇâtu devas tâṃ pratimucya vâ.» 12
ity âkarṇya baṇig-vâkyaṃ, sa râjâ brâhmaṇân nijân
sâdaraṃ vyasṛijat tasyâḥ saulakshaṇyam avekshitum. 13
te gatvâ brâhmaṇâ dṛishṭvâ tâṃ trailokyaika-sundarîm,
sadyaḥ kshobhaṃ yayur viprâ, labdhvâ dhairyam acintayan: 14
«imâṃ prâpnoti ced râjâ, tad râshṭram avasîdati;
«etad-mohita-citto hi kiṃ sa râjyam avekshate? 15
«tasmât sulakshaṇâ 'ity eshâ na 'âkhyeyâ kshitipâya naḥ.»
ity evaṃ mantraṃ sammantrya, râjñas te jagmur antikam; 16
«kulakshaṇâ sâ, deva!» 'iti tam ûcuç ca-'atra te mṛishâ.
tena râjâ sa naiva 'etâṃ svîcakâra baṇik-sutâm. 17
tatas tad-âjñayâ tâṃ sa kanyâm Unmâdinîṃ pitâ
baṇig Baladharâkhyâya tat-senâpataye dadau. 18
atha sâ tad-gṛihe tasthau bhartrâ tena samaṃ sukham,
«kulakshaṇâ 'ity ahaṃ râjñâ tyaktâ», 'ity âtta-vimânanâ. 19
yâti kâle ca, jâtv atra hatvâ 'hemanta-hastinam
phulla-kundalatâ-danta-mathitâmbhojinîvanam, 20
âjagâma lasat-pushpa-mañjarî-keçarâvaliḥ
cûtâṅkura-nakhaḥ kṛîḍan kânane madhu-keçarî. 21
tatkâlaṃ ca 'atra nagare taṃ vasanta-mahotsavam
sa râjâ niryayau drashṭum gajârûḍho Yaçodhanaḥ. 22
tad-rûpâloka-saṃbhâvya-viplavâḥ kulayoshitaḥ
apasârayitum dattaṃ tadâ ca 'udghosha-ḍiṇḍimam. 23
sâ çrutvâ 'Unmâdinî tasmai râjñe sva-gṛiha-harmyataḥ
âtmânaṃ darçayâmâsa parityâgâvamânataḥ. 24
sa ca tâṃ cukshubhe dṛishṭvâ râjâ, jvâlâm iva 'udgatâm
saṃdhukshitasya kâmâgner madhunâ Malayânilaiḥ. 25
nirvarṇayaṅç ca tad-rûpaṃ jaitram astraṃ 'Manobhuvaḥ
gâḍhaṃ pravishṭaṃ hṛidaye, kshaṇâd moham upâyayau. 26
bhṛityair âçvâsitaç ca 'atra râjadhânîṃ praviçya saḥ,
pṛishṭebhyo bubudhe tebhyas tâṃ prâg upanatojjhitâm. 27
tato nirvâsya deçât tâṅs tat-kulakshaṇa-vâdinaḥ
viprân, anuniçaṃ dadhyau tâṃ eva 'utkaḥ sa bhûpatiḥ: 28
«aho! jaḍâtmâ nirlajjaç candro nityam udeti yat,
«jagad-netrotsave tasya nishkalaṅke mukhe sati! 29

«kaṭhorau hema-kalaçau gaja-kumbhau ca karkaçau
«labhetâṃ na 'upamâm asyâḥ stanayos tuṅga-pînayoḥ. 30
«kâñcî-nakshatramâlâṅkaṃ tac ca 'asyâ jaghanasthalam
«kaṃ na Kaṃdarpa-mâtaṅga-mastakâbhaṃ vilobhayet?» 31
iti tâṃ cintayann antaḥ, kshîyate sma dine dine
kâmâgni-puṭapâkena pacyamânaḥ sa bhûmipaḥ, 32
hriyâ nigûhamanaç ca, pricchadbhyo vâhya-lakshaṇaiḥ
kṛicchrâc çaçaṅsa ca 'âptebhyaḥ sva-pîḍâ-kâraṇaṃ sa tat. 33
«alaṃ saṃtapya! bhajase svâdhînâṃ tarhi kiṃ na tâṃ?»
ity uktas taiç ca naiva 'etad anumene sa dhârmikaḥ. 34
tato Baladharo buddhvâ sa senâpatir etya tam
prabhum abhyarthayâmâsa sad-bhaktaç caraṇânatâḥ: 35
«dâsastrî tava dâsy eva sâ, deva, na parâṅganâ;
«svayaṃ ca 'ahaṃ prayacchâmi, tad bhâryâṃ svîkurushva me! 36
«athavâ tâṃ tyajâmi 'iha, deva, devakule; tataḥ
«na dosho grahaṇe tasyâs tava, deva, kulastriyaḥ.» 37
iti sva-senâpatinâ nirbandhena sa pârthivaḥ
tena 'anunâthyamâno 'pi sântaḥkopam uvâca taṃ: 38
«râjâ bhûtvâ kathaṃ kuryâm adharmam aham îdṛiçam?
«mayy ullaṅghita-maryâde, ko hi tishṭhet sva-vartmani? 39
«bhakto 'pi ca bhavân pâpe niyojayati mâṃ katham
«paraloka-mahâ-duḥkha-hetau kshaṇa-duḥkhâvahe? 40
«na kshamishye ca, te dharmyân dârân yadi vihâsyasi;
«saheta mâdṛiçaḥ ko hi tâdṛiçaṃ dharma-viplavam? 41
«tad varaṃ mṛityur», ity uktvâ sa râjâ nishishedha tam;
tyajanty uttama-sattvâ hi prâṇân api, na satpatham. 42
tathaiva 'arthayamânâṅç ca paura-jânapadân api
militân sa nirâcakre râjâ sudṛiḍha-niçcayaḥ. 43
tataḥ krameṇa tenaiva smara-jvara-bharoshmaṇâ
prakshîṇa-dehaḥ prayayau sa yaçaḥ-çeshatâṃ nṛipaḥ. 44
senâpatiç ca 'asahishṇus taṃ tathâ pramayaṃ prabhoḥ
so 'gniṃ viveça; bhaktânâm anirvâcyaṃ hi ceshṭitam. 45

---

ity âkhyâta-kathâçcaryo Vetâlo 'ṅsa-sthitas tadâ
sa Trivikramasenaṃ taṃ bhûyaḥ papraccha pârthivam: 46
«tad etayoḥ ko, nṛipate, senâpati-mahîbhṛitoḥ
«satyena 'abhyadhiko? brûhi! pûrvoktaḥ samayaç ca te.» 47
iti Vetâlataḥ çrutvâ, mukta-maunaḥ sa taṃ nṛipaḥ
pratyuvâca: «dvayo râjâ satyavân adhikas tayoḥ.» 48
tad âkarṇyaiva Vetâlaḥ sâkshepaṃ tam abhâshata:
«senâpatiḥ kathaṃ na 'atra, râjann, abhyadhiko? vada! 49
«yas tathâ svâmine bhaktyâ sva-bhâryâṃ tâṃ tathâ-vidhâm
«sucira-jñâta-tad-bhoga-sukhâsvâdo 'py upânayat, 50
«âtmânaṃ ca 'agnisâc 'cakre, tasmin pañcatvam âgate;
«anâsvâdita-tad-bhogas tat-kântâṃ tu jahau nṛipaḥ.» 51

Vetâlena 'evam ukto 'tha vihasya sa nṛipo 'bravît:
«yady apy evaṃ, tathâpy etat kiṃ citraṃ, kulaputrakaḥ 52
«senâpatiḥ sa bhaktyâ yat svâmy-arthe tat tathâ 'akarot?
«prâṇair api hi bhṛityânâṃ svâmi-saṃrakshaṇaṃ vratam. 53
«râjânas tu madâdhmâtâ, gajâ iva niraṅkuçâḥ,
«chindanti dharma-maryâdâ-çṛiṅkhalâṃ vishayonmukhâḥ. 54
«tesbâṃ hy udrikta-cittânâm abhishekâmbubhiḥ samam
«viveko vigalaty oghena 'uhyamâna iva 'akhilaḥ; 55
«kshipyanta iva ca 'uddhûya calac-câmara-mârutaiḥ
«vṛiddhopadishṭa-çâstrârtha-rajo maçaka-makshikâḥ; 56
«âtapatreṇa satyaṃ ca sûryâloko nivâryate,
«vibhûti-vâtyopahatâ dṛishṭir mârgaṃ ca na 'îkshate; 57
«te te ca vipadaṃ prâptâ mâra-mohita-cetasaḥ
«jagad-vijayino "pi 'iha râjâno Nahushâdayaḥ. 58
«esha râjâ punaḥ pṛithvyâm eka-chattro 'pi yat tayâ
«Unmâdinyâ capalayâ Lakshmyâ 'iva na vimohitaḥ, 59
«prâṇân api samantâc ca tatyâja, na punaḥ padam
«amârge nidadhe: dhîras tad asau me 'dhiko mataḥ.» 60
ity âkarṇya nṛipasya tasya vacanaṃ, bhûyas tad-aṅsasthalâd
Vetâlaḥ sahasâ svaṃ eva sa padaṃ mâyâ-prabhâvâd yayau,
râjâpy anvasarat tathaiva sa punaḥ saṃprâptum etaṃ javâd;
ârabdhe hi sudushkare 'pi mahatâṃ madhye virâmaḥ kutaḥ? 61

Taraṅga 92. (*Vetâla* 18.)

Tataḥ pitṛivane tasmin, kravya-bhakshibhir âvṛite
jvâlâ-vilola-rasanair Bhûtair iva citâgnibhiḥ, 1
gatvâ 'etasyâm akshobhyaḥ kshapâyâṃ çiṅçapâ-taruṃ
sa Trivikramasenas tam âsasâda nṛipaḥ punaḥ. 2
tatra 'apaçyac ca Vetâla-vikṛitân sadṛiçâkṛitîn
ullambamânân sa bahûn preta-kâyân açaṅkitam. 3
«aho! kiṃ etat? kiṃ vâ 'adya mâyî kâlaṃ kshipaty ayam
«Vetâlo me? na vedmy eshâṃ grâhyaṃ yena 'iha bhûyasâm. 4
«asiddârthasya ced râtrir iyaṃ mama gamishyati,
«tato vahniṃ pravekshyâmi, na sahishye tu hâsyatâm.» 5
iti cintayatas tasya râjño vijñâya niçcayam,
sattva-tushṭaḥ sa Vetâlaḥ sva-mâyâṃ saṃjahâra tâm. 6
tato dṛishṭvâ 'ekam eva 'atra Vetâlaṃ nṛi-kalevare,
avatârya gṛihîtvâ 'aṅse sa pratasthe punar nṛipaḥ. 7

prakrâmantaṃ ca taṃ bhûyaḥ sa Vetâlo 'bhyabhâshata:
«râjan, na 'udvijase citraṃ! tad imâṃ me kathâṃ çṛiṇu: 8

Asti Gaurî-tapaḥ-kleça-vṛitena Tripurâriṇâ
asâmânya-guṇotkarsha-lubdhena 'iva svayaṃ vṛitâ 9
Bhogavaty-Amaravatyos tṛitîyâ Ujjayinî purî,
udâra-sukṛita-prâpya-nânâ-bhogopavṛiṃhitâ; 10
yasyâṃ stabdhatva-kârkaçye kuceshu varayoshitâm,
tâsâm eva bhruvor bhaṅgo, locaneshu ça câpalam; 11
tamo niçâsu, vakratvaṃ yasyâṃ kavi-vakroktishu,
mado dantishu, jâḍyaṃ ca muktâ-malayajendushu. 12
tasyâṃ Candraprabhâkhyasya râjño mânyo bahu-çrutaḥ
Devasvâmî 'ity abhûd vipro bhûri-yajño mahâ-dhanaḥ. 13
tasya kâlena tanayaç Candrasvâmî 'ity ajâyata;
so 'dhîta-vidyo 'pi yuvâ dyûtaika-vyasano 'bhavat. 14
ekadâ ca dvijasutaç Candrasvâmî sa kâṃcana
dyûtakâra-mahâ-tiṇṭhâṃ dyûtena krîḍituṃ yayau; 15
«âçlishyâmaḥ kam atra?» 'iti vipadbhir iva vîkshitâṃ
vikshiptaiḥ kṛishṇasârâbhair netrair akshair nirantaram; 16
«kaḥ so 'sti, na çriyaṃ yasya harâmy apy Alakâpateḥ?»
iti 'iva tanvatîṃ nâdân dyûtakṛit-kalaha-svanaiḥ. 17
tâṃ praviçya kramâd, dîvyann akshaiḥ sa kitavaiḥ saha,
vastrâdi hârayitvâpi dhanam anyad ahârayat. 18
mṛigyamâṇaṃ ca yad na 'adât sa tad dhanam asaṃbhavi,
tad avashṭabhya sabhyena laguḍaiḥ paryatâḍyatâ. 19
laguḍâhata-sarvâṅgaḥ pâshâṇam iva niçcalam
kṛitvâ mṛitam iva 'âtmânaṃ tasthau viprasuto 'tha saḥ. 20
tathaiva divasân dvitrâṃs tatra tasminn avasthite,
kruddhaḥ sa sabhyash tiṇṭhâyâṃ kitavân svân abhâshata: 21
«çritâ 'anena 'açmatâ, tad etaṃ kshipata kvacit
«nîtvâ 'andhakûpe niḥsattvaṃ! dhanaṃ dâsyâmy ahaṃ tu vaḥ.» 22
ity uktâs tena kitavâs te Candrasvâminaṃ tataḥ
araṇyaṃ ninyur utkshipya dûraṃ kûpa-gaveshiṇaḥ. 23
tatra 'eko vṛiddha-kitavas tân anyân evam abhyadhât:
«mṛito 'yaṃ prâyaças; tat kiṃ kûpe kshiptena no 'dhunâ? 24
«tad ihaiva 'enam ujjhitvâ, vakshyâmaḥ kupa ujjhitam.»
iti te tad-vacaḥ sarve «tathâ!» 'iti pratipedire. 25
tatas tyaktvâ gateshv eshu kitaveshu, sa utthitaḥ
Candrasvâmî viveça 'atra çûnyaṃ ekaṃ Çivâlayam. 26
tatra kiṃcit samâçvasya cintayâmâsa duḥkhitaḥ:
«viçvasto mâyayâ kashṭaṃ mushitaḥ kitavair aham! 27
«tad îdṛiçaḥ kva gacchâmi nagnopahata-pâṃçulaḥ?
«pitâ bandhuḥ suhṛid vâpi dṛishṭvâ kiṃ hi vaded mama? 28
«tat saṃprati sthito 'smi 'iha, naktaṃ ca kshut-praçântaye
«paçyâmi nirgatya, kathaṃ yatishye bhojanaṃ prati.» 29

ity âlocayatas tasya klântasya 'anambarasya ca
mandîkṛitâtapo 'stâdriṃ ravis tyaktâmbaro yayau. 30
tâvac ca bhûti-digdhâṅgas tatra 'âyâti sma tâpasaḥ
mahâ-vratî jaṭâ-çûla-dharo Hara iva 'aparaḥ. 31
sa Candrasvâminaṃ dṛishṭvâ, «ko 'si?» 'iti paripṛicchya ca,
çrutvâ tasmâc ca vṛittântaṃ, prahvaṃ taṃ tâpaso 'bravît: 32
«tvam mama 'iha 'âçramaṃ prâptaḥ kshut-klânto 'cintito 'tithiḥ;
«tad uttishṭha! kṛita-snâno bhikshâ-bhâgaṃ mama 'âhara!» 33
ity ukto vratinâ so 'tha Candrasvâmî jagâda tam:
«vipro 'haṃ, bhagavan, bhokshye bhikshâ-bhâgaṃ kathaṃ tava? 34
tac çrutvâ sa vratî siddhaḥ praviçya maṭhikâṃ nijâm,
ishṭa-saṃpâdinîṃ vidyâṃ sasmâra 'atithi-vatsalaḥ. 35
saṃsmṛitopasthitâṃ tâṃ ca, «kiṃ karomi?» 'iti vâdinîm,
«amushya 'âtithyam atitheḥ kurushva!» 'iti çaçâsa tâm. 36
«tathâ!» 'ity ukte tayâ tatra sodyânaṃ sâṅganâjanam
puraṃ sauvarṇam utpannaṃ Candrasvâmî dadarça saḥ. 37
vismitaṃ ca tam abhyetya tasmâd vârâṅganâḥ purât
ûcuḥ: «uttishṭha, bhadra! 'ehi, bhuṅkshva, tyaja çramam!» 38
ity uktvâ 'bhyantaraṃ nîtvâs snâpayitvâ 'anulipya ca,
tâbhiḥ sa datta-sadvastro ninye 'nyad vâsakoṭṭamam. 39
tatra 'antaḥ sa dadarça 'ekâṃ pradhâna-yuvatiṃ yuvâ
sarvâṅga-sundarîṃ dhâtrâ kâṭukâd iva nirmitâm. 40
tayâ sa sotkayâ 'utthâya svâsanârdhopaveçitaḥ
bubhuje divyam âhâraṃ tayaiva 'atra samaṃ tataḥ. 41
bhukta-pañcaphala-svâdu-tâmbûlaḥ sa rasena ca
paryaṅkaçayane bheje tat-saṃbhoga-sukhaṃ niçi. 42
prâtaḥ prabuddhaç ca 'apaçyat tam eva 'atra Çivâlayam,
na tâṃ divyâṅganâṃ, nâpi puraṃ tad, na paricchadam. 43
tataḥ sa vigno niryâtaṃ maṭhikâtaḥ smitânanam
pṛishṭa-râtri-sukhaṃ prâjñas tâpasaṃ taṃ vyajijñapat: 44
«tvat-prasâdâd ahaṃ râtrâv ushito, bhagavan, sukham;
«kiṃtu yâsyanti me prâṇâs tayâ divyastriyâ vinâ.» 45
tac çrutvâ sa tapasvî taṃ hasan kâruṇiko 'bravît:
«ihaiva 'âssva! punar naktaṃ bhavishyati tathaiva te.» 46
ity ukte vratinâ tena, tad-yuktyaiva pratikshapam
Candrasvâmy atra so 'bhuṅkta bhogâṃs tâṃs tat-prasâdataḥ. 47
buddhvâ ca taṃ çanair vidyâ-prabhâvaṃ, vidhi-coditaḥ
ekadâ tâpasendraṃ taṃ sa prasâdya 'anvayâcata: 48
«satyaṃ kṛipâ ced, bhagavan, mayi te çaraṇâgate,
«tad etâṃ dehi me vidyâṃ, yat-prabhâvo 'yam îdṛiçaḥ.» 49
iti bruvâṇaṃ nirbandhât taṃ pratyâha sa tâpasaḥ:
«asâdhyâ tava vidyâ 'iyaṃ, sâdhyate 'ntar jale hy asau. 50
«tatra ca 'eshâ sṛijaty âçu japataḥ sâdhakasya tat
«mâyâ-jâlaṃ vimohâya, yena siddhiṃ na so 'çnute. 51
«sa hi tatra punar jâtaṃ bâlaṃ âtmânam îkshate,
«tato yuvânaṃ udûḍha-dâraṃ jâtâtmajaṃ tathâ. 52

«‹suhṛid me 'yam, ayaṃ çatrur›», iti mithyâ sa muhyati,
«na ca smarati janma 'idaṃ, na vidyâ-sâdhane kriyâm. 53
«yas tu trir-ashṭa-varshaḥ san guru-vidyâ-prabodhitaḥ
«janma smṛitvâ, viditvâ tad dhîro mâyâ-vijṛimbhitam, 54
«tad-vaço 'py atra kurute tathaiva 'agni-praveçanam,
«paramârthaṃ jalottîrṇaḥ siddha-vidyaḥ sa paçyati. 55
«anyasya na paraṃ vidyâ çishyasya 'eshâ hi sidhyati,
«asthânârpaṇato yâvad guror api vinaçyati. 56
«mat-siddhyaiva phale siddhe, kiṃ graheṇa 'amunâ tava?
«mat-siddhi-hânyâ mâ jâtu tavaiva tad api naṅkshyati!» 57
evaṃ tapasvinâ 'ukte 'pi, Candrasvâmî graheṇa saḥ,
«çikshyâmi sarvaṃ; mâ bhûd vaç cintâ 'atra!» 'iti tam abravît. 58
tato 'smai pratipede tâṃ vidyâṃ dâtuṃ sa tâpasaḥ;
vata! 'âçritânurodhena kiṃ na kurvanti sâdhavaḥ? 59
tato gatvâ nadî-tîraṃ sa taṃ sma 'âha mahâ-vratî:
«vatsa, vidyâṃ japan mâyâṃ yadâ drakshyasi tâṃ, tadâ 60
«mâyâgnim eva praviçer vidyayâ bodhito mayâ;
«ahaṃ hi tâvat sthâsyâmi tavaiva 'iha nadî-taṭe.» 61
ity uktvâ dhyâpayâmâsa tam âcânta-çuciṃ çuciḥ
sa Candrasvâminaṃ vidyâṃ samyak tâṃ vratinâṃ varaḥ. 62
tatas tîra-sthite tasmin gurau, mûrdhnâ praṇamya tam,
Candrasvâmî sa rabhasâd nadîm avatatâra tâm. 63
tasyâm antar jale vidyâṃ tâṃ japan, sahasaiva saḥ
tad-mâyâ-mohito, mithyâ sarvaṃ vismṛitya janma tat, 64
vîkshyate yâvad anyasyâm utpannaḥ svâtmanâ puri
putro viprasya kasyâpi, vṛiddhiṃ ca çanakair gataḥ; 65
kṛitopanayano 'dhîta-vidyo dârân avâpya ca,
tad-duḥkha-sukha-saṃmûḍhaḥ saṃvṛitto 'patyavân kramât; 66
tataç ca 'atra suta-sneha-svîkṛitas tat tad âcaran,
sthito baddha-ratiḥ sâkaṃ pitṛibhyâṃ bândhavais tathâ. 67
evaṃ janmântaraṃ mithyâ tasya 'anubhavato 'tra saḥ
kâlaprabodhinîṃ vidyâṃ guruḥ prâyuṅkta tâpasaḥ. 68
sa tad-vidyâ-prayogena sadyas tena prabodhitaḥ,
smṛitvâ 'âtmânaṃ guruṃ taṃ ca, mâyâ-jâlam avetya tat, 69
udyato 'gni-praveçâya vidyâ-sâdhya-phalâptaye,
paryavâri nishedhadbhir vṛiddhâpta-guru-bandhubhiḥ. 70
bahuço bodhyamânaç ca tair, divya-sukha-lolupaḥ
sa sajjita-citaṃ prâyâd nadî-tîraṃ sabândhavaḥ. 71
dṛishṭvâ 'atra pitarau vṛiddhau bhâryâṃ ca maraṇodyatâm
krandanti bâlâpatyâni, so 'tha mohâd acintayat: 72
«kashṭam! mṛiyante svajanâḥ sarve me viçato 'nalam,
«na ca jânâmi, kiṃ satyaṃ guros tad vacanaṃ na vâ. 73
«tat kiṃ nu praviçâmy agnim? uta na praviçâmi kim?
«athavâ tat kathaṃ mithyâ syât saṃvâdi guror vacaḥ? 74
«tad viçâmy analaṃ kâmam», ity antaḥ pravimṛiçya saḥ,
agni-praveçaṃ vidadhe Candrasvâmî kila dvijaḥ. 75

anubhûta-hima-sparço vahneç ca sa savismayaḥ
çânta-mâyo nadî-toyâd utthâya 'pâyayan tatam. 76
tatra sthitam ca dṛishṭvâ tam gurum natvâ ca pâdayoḥ,
pṛicchantam ca 'agni-çaityântam svam udantam abodhayat. 77
tatas tam sa guruḥ sma 'âhâ: «vatsa, çanke kṛitas tvayâ
«apacâro 'tra; çîtas te katham jâto 'gnir anyathâ? 78
«adṛishṭam etad etasyâ vidyâyâḥ sâdhane yataḥ.»
etad guror vacaḥ çrutvâ, Candrasvâmî jagâda saḥ: 79
«na 'apacâro mayâ kaççid vihito, bhagavann!» iti.
tataḥ sa tad-gurur vidyâm jijñâsus tâm samasmarat, 80
na ca sâ 'âvir abhût tasya, na ca tac-çishyasya tasya vâ.
nashṭa-vidyâv atha 'ubhau tau vishaṇṇau jagmatus tataḥ. 81

---

ity âkhyâya kathâm, atha
Vetâlaḥ pṛishṭavân sa tam bhûyaḥ
pṛithvîpatim Trivikrama-
senam, samayam nigadya pûrvoktam: 82
«râjan, samçayam etam
«chindhi mama! brûhi: hetunâ kena,
«vihite 'pi yathoddishṭe
«karmaṇi, vidyâ 'ubhayos tayor nashṭâ?» 83
etat sa Vetâla-vaco niçamya,
tam pratyavocad manujendra-vîraḥ:
«jâne, bhavân me kshipati 'iha kâlam;
«yogeçvara, 'evam tad api bravîmi: 84
«na dushkareṇâpi hi karmaṇaiva
«çuddhena siddhiḥ purushasya labhyâ,
«yâvad na niḥçaṅka-vikalpaçuddham
«dhîram mano nirmala-sattva-vṛitti; 85
«tatra 'asya mandasya tu vipra-yûnaç
«cittam prabodhyâpi vikalpate sma,
«vidyâ na sâ tena gatâ 'asya siddhim;
«asthâna-dânâc ca guror vinashṭâ.» 86
iti tasya nṛipasya śrishṭa-vâco
vata Vetâla-varo 'nsataḥ sa bhûyaḥ
nijam eva padam yayâv alakshyo,
nṛipatis tam ca tathaiva so 'nvayâsît. 87

Taraṅga 93. (Vetâla 19.)

Atha gatvâ punaḥ skandhe Vetâlam çiṅçapâ-drumât
sa Trivikramasenas tam gṛihîtvâ 'udacalad nṛipaḥ. 1

âgacchantaṃ ca taṃ bhûyaḥ sa Vetâlo 'bhyabhâshata:
«râjan, çṛiṇu! kathâm ekâṃ hṛidyâṃ te kathayâmy aham: 2

Asti Vakrolakaṃ nâma puraṃ Surapuropamam;
tasmin Sûryaprabhâkhyo 'bhûd râjà Jambhàri-saṃnibhaḥ, 3
saukaryodyatayà mûrtyà dattânando vasuṃdharàm
imâṃ Harir iva 'uddhṛitya yo babhâra ciraṃ bhuje; 4
dhûmâsaṅge 'çru-saṃpàtaḥ, çṛiṅgâre mâra-saṃkathàḥ,
dvâḥstheshu hema-daṇḍâç ca ràshṭre yasya 'bhavan prabhoḥ. 5
sarva-saṃpat-samṛiddhasyà tasya 'ekà 'bhûd anivṛitiḥ,
na 'udapadyata yat putro bahushv antaḥpureshv api. 6
etasmiṅç ca kathâ-saṃdhau Tâmraliptyâṃ mahâ-puri
babhûva Dhanapâlâkhyo dhuryo dhanavatâṃ baṇik. 7
tasya ca 'ajàyata 'ekaiva nàmnâ Dhanavatî sutâ,
Vidyâdharî cyutâ çâpât saundaryeṇaiva sûcitâ. 8
tasyâṃ ca yauvana-sthâyâṃ, sa baṇik pañcatâṃ yayau;
tad-dhanaṃ râjâsànâthyâd âkràntam atha gotrajaiḥ. 9
tato Hiraṇyavaty-âkhyà baṇijas tasya gehinî
âdàya ratnâbharaṇaṃ nijam aprakaṭa-sthitam, 10
Dhanavatyà tayà sâkaṃ sva-duhitrà niçâmukhe
palâyya dàyàda-bhayàd gṛihâd guptâṃ viniryayau. 11
dhvântena vahir antaç ca sà duḥkhena 'andhakâritâ
kṛicchrâd vahiḥ puraṃ prâyât sutâ-hastâvalambinî. 12
tatra saṃtamase yàntî vidhi-yogâd alakshitam
aṅsena 'atâḍayac cauraṃ çûlâgrâropita-sthitâm. 13
sa sajîvas tad-aṅsâgrâ-ghaṭanâdhika-pîḍitaḥ,
«âḥ! kshate kshâram etad me kshiptaṃ kena?» 'ity abhâshata. 14
tatas tatraiva sâ, «ko 'si?» 'ity apricchat taṃ baṇig-badhûḥ;
pratyuvâca tataç cauraç: «cauro 'ham iha sûcitaḥ; 15
«çûle pâpasya ca 'adyâpi na 'utkrâmanti mama 'asavaḥ.
«tad, ârye, tvaṃ mama brûhi: kâ 'asi? kva 'evaṃ prayàsi ca?» 16
tac çrutvà 'asya baṇig-bhâryâ yâvat svodantam âha sâ,
tàvat tilakitaṃ prâcyâ mukham udbhâsitendunâ. 17
tato dikshu prakâçâsu sa cauras tâṃ baṇik-sutàm
dṛishṭvâ Dhanavatîṃ kanyâṃ, tad-mâtaram uvâca tâm: 18
«çṛiṇu me prârthanâm ekâṃ! sahasraṃ kâñcanasya te
«dadâmi, tad imâṃ mahyaṃ sva-sutâṃ dehi kanyakâm!» 19
«kim etayâ tava?» 'ity ukto hasantyà 'atra tayâ, 'atha saḥ
punaç cauro 'bravîd: «nâsti putro mama gatâyushaḥ, 20
«na ca 'aputro 'çnute lokâṅs; tad eshâ yaṃ mad-âjñayà
«kutaçcij janayet putraṃ, kshetrajaḥ sa bhaved mama. 21
«ity etâṃ prârthaye, tvaṃ tu tad vidhatsva mama 'îpsitam!»
tac çrutvà sà baṇig-yoshil lobhât tat pratyapadyata, 22

ânîya ca kuto 'py ambu, pâṇau caurasya tasya sâ,
«eshâ sutâ mayâ tubhyaṃ kanyâ dattâ!» 'ity apâtayat. 23
so 'tha tad-duhitur datta-yathoktâjño jagâda tâm:
«gaccha, 'amushya vaṭasya 'adhaḥ khâtvâ svarṇaṃ gṛihâṇa tat! 24
«gaṭâsor dâhayitvâ me dehaṃ yuktyâ, visṛija ca
«asthîni tîrthe, sasutâ gaccher Vakrolakaṃ puram. 25
«tatra Sûryaprabhe râjñi saurâjya-sukhite jane,
«nirupadrava-niçcintâ sthâsyasi tvaṃ yathecchayâ.» 26
ity uktvâ tṛishitaḥ pîtvâ tayaiva 'upâhṛitaṃ jalam,
çûla-vyadha-vyathoṭkrânta-jîvaç cauro babhûva saḥ. 27
tato gatvâ baṇikstrî sâ svarṇaṃ vaṭa-taros talât
gṛihîtvâ, sasutâ guptam agâd bhartṛi-suhṛid-gṛiham. 28
tatra sthitvâ ca yuktyâ tad dâhayitvâ kalevaram
caurasya tasya tîrthâsthi-kshepâdikam akârayat. 29
anyedyuç ca 'âtta-guptârthâ tato nirgatya sâtmajâ,
prayântî kramaçaḥ prâpa sâ tad Vakrolakaṃ puram. 30
tatra 'ekaṃ Vasudattâkhyâd gṛihaṃ krîtvâ baṇigvarât,
tasminn uvâsa sutayâ Dhanavatyâ tayâ saha. 31
tadâ ca tatra 'upâdhyâyo Vishṇusvâmî 'ity 'abhût pure;
Manaḥsvâmî 'iti tasya 'âsîc chishyo vipro 'tirûpavân. 32
vidyâbhijana-yukto 'pi sa yauvana-vaçîkṛitaḥ
tatra Haṅsâvalîṃ nâma vâñchati sma vilâsinîm. 33
sâ ca sauvarṇa-dînâra-çatapañcakam agrahît
bhâṭiṃ; tasya ca tad na 'abhût, vyashîdat tena so 'nvaham. 34
ekadâ ca tam adrâkshît tâdriçaṃ sâ baṇik-sutâ
kshâmâbhirâma-vapushaṃ Dhanavaty atra harmyataḥ. 35
tad-rûpa-gata-cittâ ca bhartuç caurasya tasya sâ
smṛitvâ 'anujñâṃ, samîpasthâṃ yuktyâ 'avocat sva-mâtaram: 36
«amba, viprasutasya 'asya paçya 'ete rûpa-yauvane,
«kîdriçe vata viçvasya nayanâmṛita-varshiṇî!» 37
etac çrutvaiva, tasmiṅs tâṃ baddha-bhâvâm avetya ca,
tad-mâtâ sâ baṇig-bhâryâ manasy evam acintayat: 38
«mad-duhitrâ 'anayâ tâvad varaṇîyaḥ sutâptaye
«kaççid bhartr-âjñayâ; tasmâd esha eva 'arthyate na kim?» 39
ity âkalayya vyasṛijat, tat saṃdiçya manîshitam,
rahasya-dhâriṇîṃ ceṭîṃ tam ânetuṃ sutâ-kṛite. 40
sâ gatvâ vijane nîtvâ ceṭî tasmai çaçaṅsa tat,
sa ca çrutvâ dvija-yuvâ vyasanî tâm abhâshata: 41
«yadi Haṅsâvalî-hetor dînâra-çatapañcakam
«sauvarṇaṃ dîyate mahyaṃ, tad ekâm emi yâminîm.» 42
iti tena 'uktayâ ceṭyâ tayâ gatvâ tathaiva sâ
uktâ baṇik-strî tasmai tad tad-haste prâhiṇod dhanam. 43
tad gṛihîtvâ Manaḥsvâmî tat-putryâ vâsakaṃ yayau
tasyâḥ sa tad-nisṛishṭâyâ Dhanavatyâḥ saceṭikaḥ. 44
tatra tâṃ vitatoṭkaṇṭhâṃ kântâṃ bhûshita-bhûtalâm
sa cakora iva jyotsnâṃ dadarça ca jaharsha ca. 45

tayâ saha ca nîtvâ tâm râtrim sambhoga-lîlayâ,
nirgatya sa tato guptam yayau prâtar yathâgatam. 46
sâpi tasmâd Dhanavatî sagarbhâ 'bhûd banik-sutâ,
kâle ca sushuve putram lakshanâveditâyatim. 47
paritushtâm tadâ tâm ca sutotpattyâ samâtrikâm
âdideça Haraḥ svapne darçita-sva-vapur niçi: 48
«yuktam hema-sahasreṇa nîtvâ bâlam ushasy amum
«Sûryaprabha-nṛipasya 'iha mañca-stham dvâri muñca tam! 49
«evam syât kshemam», ity uktâ Çûlinâ sâ banik-sutâ
tad-mâtâ ca prabudhya 'etam svapnam anyonyam ûcatuḥ. 50
nîtvâ ca tam tatyajatur bhagavat-pratyayâc çiçum
râjñaḥ Sûryaprabhasya 'asya siṁhadvâre sahemakam. 51
tâvac ca tam api svapne suta-cintâturam sadâ
tatra Sûryaprabham bhûpam âdideça Vṛishadhvajaḥ: 52
«uttishṭha, râjan! bâlas 'te siṁhadvâre sakâñcanaḥ
«kenâpi sthâpito bhavyo; mañcaka-stham gṛihâṇa tam!» 53
ity uktaḥ Çambhunâ prâtaḥ prabuddho 'pi tathaiva saḥ
dvârasthaiḥ praviçya vijñapto niryayau nṛipatiḥ svayam 54
dṛishṭvâ ca siṁhadvâre tam bâlam sakanakotkaram,
rekhâ-chattra-dhvajâdy-aṅka-pâṇi-pâdam çubhâkritim, 55
«datto mama 'ucitaḥ putraḥ Çambhunâ 'ayam», iti bruvan,
svayam gṛihîtvâ bâhubhyâm râjadhânîm viveça saḥ. 56
cakâra ca 'utsavam, tâvad asaṁkhyâtam adâd vasu,
daridra-çabdasya 'ekasya yâvad âsîd nirarthatâ. 57
nṛitya-vâdyâdibhir nîtvâ dvâdaçâham, tataḥ sa tam
putram Candraprabham nâmnâ cakre Sûryaprabho nṛipaḥ. 58
vavṛidhe râjaputro 'tra so 'tha Candraprabhaḥ kramât
vapushâ 'iva guṇaughenâpy âçritânanda-dâyinâ. 59
çanair yuvâ ca samjajñe çauryaudârya-çrutâdibhiḥ
âvarjita-prakṛitikaḥ kshmâ-bhâroḍvahana-kshamaḥ. 60
tâdriçam ca tato dṛishṭvâ tam sa Sûryaprabhaḥ pitâ
râjye 'bhishicyaiva, kṛitî vṛiddho Vârânasîm yayau. 61
pṛithvîm çâsati tasmiṁç ca tanaye naya-çâlini,
sa râjâ tatra tatyâja tîvra-tapaç caran tanum. 62
buddhvâ pitṛi-vipattim tâm, anuçocya kṛita-kṛiyaḥ
so 'tha Candraprabho râjâ sacivân dhârmiko 'bhyadhât: 63
«tâtasya tâvat kena 'aham aṇino bhavitum kshamaḥ?
«tathâpy ekam sva-hastena dadâmy etasya nishkṛitim: 64
«nîtvâ kshipâmi Gaṅgâyâm asthîny asya yathâ-vidhi,
«gatvâ sarva-pitṛibhyaç ca Gayâm piṇḍam dadâmy aham, 65
«prasaṅgât tîrthayâtrâm ca karomy â pûrva-sâgaram.»
ity uktavantam râjânam mantriṇas tam vyajijñapan: 66
«na, deva, yujyate kartum etad râjñâm kathamcana,
«na hi râjyam bahu-chidram kshaṇam tishṭhatv arakshitam. 67
«tad eshâ 'apara-hastena kâryâ te pitr-apakriyâ;
«sva-dharma-pâlanâd anyâ tîrthayâtrâ ca kâ tava? 68

«bahv-apâyam kva pânthatvam, nitya-guptâḥ kva pârthivâḥ?»
iti mantri-vacaḥ çrutvâ, râjâ Candraprabho 'bravît: 69
«alam vikalpaiḥ! pitr-arthe gantavyam niçcitam mayâ;
«drashṭavyâni ca tîrthâni, yâvad me kshamate vayaḥ; 70
«paçcât ko vetti kim bhâvi çarîre kshaṇa-naçvare?
«râjyam ca 'âgamanam yâvad rakshyam yushmâbhir eva me.» 71
çrutvâ 'etam niçcayam râjñas, tûshṇîm âsata mantriṇaḥ.
tataḥ prayâṇa-sambhâram sajjî-cakre sa bhûpatiḥ. 72
atha 'ahani çubhe snâto hutâgniḥ pûjita-dvijaḥ
sa yuktam ratham âsthâya prayâtaḥ çânta-veça-bhṛit. 73
sâmantân râjaputrâṅç ca paurân janapadân api
nivartya 'anicchataḥ kricchrâd âsîmântân̂uyâyinaḥ, 74
brâhmaṇair vâhanârûḍhaiḥ samam sa sapurohitaḥ
pratasthe saciva-nyasta-râjyaç Candraprabho nṛipaḥ. 75
vicitra-veça-bhâshâdi-vilokana-vinoditaḥ
paçyan nânâvidhân deçân, kramât prâpa ca Jâhnavîm. 76
dadarça tâm ca jantûnâm jala-kallola-pâṅktibhiḥ
tridivâroha-sopâna-paddhatim sṛijatîm iva, 77
Himavat-prabhavâm Çambhoḥ kṛita-krîḍâ-kacagrahâm
bibhratîm ca 'Ambikâ-lîlâm devarshi-gaṇa-vanditâm. 78
rathâvatîrṇas tasyâm ca kṛita-snâno yathâ-vidhi
cikshepa 'asthîni bhûpasya tasya Sûryaprabhasya saḥ. 79
datta-dânaḥ kṛita-çrâddho, rathârûḍhas tato 'pi ca
prasthitaḥ kramaçaḥ prâpa Prayâgam ṛishi-saṃstutam. 80
yatra 'arcir-âjya-dhûmâdi-mârgâv iva samâgatau
Gaṅgâ-Yamunayor vâhau bhâtaḥ sugataye nṛiṇâm, 81
tatra 'uposhya kṛita-snâna-dânâdi-çrâddha-satkriyaḥ,
Vârâṇasîm jagâma 'atha sa Candraprâbha-bhûpatiḥ, 82
«eta! mokṣham prayâta!» 'iti vadantyâm iva dûrataḥ
vâtâkshipta-samutkshiptaiḥ surasadma-dhvajâṅçukaiḥ, 83
tasyâm dinâny uposhya trîny, abhyarcya 'atha Vṛishadhvajam
bhogair nijocitais tais taiḥ, prayayau sa Gayâm prati. 84
tataḥ phalaugha-namitair mañju-guñjad-vihaṃgamaiḥ
pade pade stûyamânaḥ sapraṇâmam iva 'aṅghripaiḥ, 85
vikshipta-vanya-kusumair arcyamâna iva 'anilaiḥ,
vanâraṇyâny atikramya, puṇyam prâpa Gayâçiraḥ. 86
vidhâya tatra ca çrâddham vidhivad bhûri-dakshiṇam
Candraprabhaḥ sa râjâ 'atra Dharmâraṇyam upeyivân. 87
Gayâkûpe 'sya dadataḥ pituḥ piṇḍam, tad-antarât
samuttasthus tam âdâtum trayo mânusha-pâṇayaḥ. 88
tad dṛishṭvaiva sa vibhrântaḥ, «kim etad?» iti pârthivaḥ,
«kasmin haste kshipe piṇḍam?» ity apricchad nijân dvijân. 89
te tam ûcur: «ayam tâvad ekaç caurasyâ niçcitam
«hasto, lohamayaḥ çaṅkur yasmin, deva, 'esha dṛiçyate; 90
«dvitîyo brâhmaṇasya 'ayam karo dhṛita-pavitrakaḥ;
«râjñaḥ pâṇis tṛitîyo 'yam sâṅgulîyaḥ sulakshaṇaḥ. 91

«tad 'na vidmaḥ: kva piṇḍo 'yaṃ nikshepyaḥ? kim idaṃ bhavet?»
ity uktas tair dvijaiḥ so 'tra râjâ lebhe na niçcayam. 92

---

ity âkhyâya kathâçcaryaṃ Vetâlo 'ṅsa-sthitas tadâ
sa Trivikramasenaṃ taṃ jagâda nṛipatiṃ punaḥ: 93
«tat kasya haste deyaḥ syât piṇḍa? iti vaktu me
«bhavâṅs tâvat, sa eva 'atra prâktanaḥ samâyaç ca te.» 94
iti Vetâlataḥ çrutvâ mukta-maunaḥ sa bhûpatiḥ
taṃ Trivikramaseno 'tra dharmajñaḥ pratyabhâshata: 95
«caurasya haste dâtavyaḥ sa piṇḍaḥ, kshetrajo yataḥ
«Candraprabhaḥ sa nṛipatiḥ putras tasyaiva, na 'anyayoḥ. 96
«viprasya janakasyâpi sa hi putro na budhyate,
«vikrîto hi dhanena 'âtmâ tâm ekâṃ tena yâminîm. 97
«râjñaḥ Sûryaprabhasyâpi saṅskâra-dâna-vardhanaiḥ
«bhavet sa putro, na syâc cet sva-dhanaṃ tasya tat-kṛite; 98
«çiços tasya hi çîrshânte mañca-sthasyaiva hemâ yat
«nyastam âsît, tad eva 'asya mûlyaṃ saṃvardhanâdike. 99
«tasmâd hastodaka-prâptâ tad-mâtâ yasya, yena sâ
«âjñâ taj-janane dattâ, yasya tad nikhilaṃ dhanam: 100
«tasya sa kshetrajaḥ putraç caurasyaiva mahîpatiḥ,
«piṇḍas tasyaiva haste ca deyas tena: 'iti me matiḥ.» 101
ity uktavato nṛipates
tasya 'aṅsât sva-padam eva Vetâlaḥ
sa yayau, sa ca Trivikrâma-
seno râjâ tam anvagâd bhûyaḥ. 102

Taraṅga 94. (*Vetâla* 20.)

Tato gatvâ gṛihîtvâ 'aṅse Vetâlaṃ çiṅçapâ-taroḥ
sa Trivikramasenas tam, uccacâla nṛipaḥ punaḥ. 1
maunena prasthitaṃ taṃ ca Vetâlo 'ṅsâd uvâca saḥ:
«râjan, kas te 'nubandho 'yaṃ? gaccha, râtri-sukhaṃ bhaja! 2
«na yuktaṃ tava netuṃ mâṃ kubhikshos tasya gocaram;
«graho vâ tava ced astu, kathâm ekâm imâṃ çṛiṇu: 3

Asti sva-rekhânutkrânta-varṇa-bheda-vyavasthiti
nagaraṃ Citrakûṭâkhyaṃ bibhrâṇaṃ satya-nâmatâm. 4

tatra 'amṛita-rasâsâra-varshî praṇayi-cakshushâm
Candrâvaloka ity âsîd râjâ râja-çiromaṇiḥ; 5
âlânaṃ çaurya-kariṇas, tyâgasya 'utpatti-ketanam,
vilâsa-veçma rûpasya çaçaṅsur yaṃ vicakshaṇâḥ. 6
satîshu sarva-saṃpatsu yad na prâpa nijocitâm
bhâryâṃ, sâ 'ekâ parâ cintâ yûnas tasya 'abhavad hṛidi. 7
ekadâ ca tad-udvega-vinodâya mahâṭavîm
jagâma 'âçvîya-sahito, mṛigayâyai sa bhûpatiḥ. 8
tatra çûkara-vṛindâni chindan bâṇair nirantaraiḥ
çyâmalâmbara-rocishṇus, tamâṅsi 'iva raviḥ karaiḥ; 9
çâyayan çara-çayyâsu siṅhân samara-durmadân
mûrdhajair dhavalair bhîshmân Arjunâdhika-vikramaḥ; 10
vipakshî-kṛitya çarabhân pâtayan parvatopamân
dambholi-karkaça-prâsa-pâtair Jambhâri-vikramaḥ; 11
rasâd vivikshuḥ sa nṛipo 'raṇyâbhyantaram ekakaḥ,
tîvra-pârshṇi-prahâreṇa prerayâmâsa vâjinam. 12
sa, vâjî tena ca kashâ-ghâtena 'uttejito bhṛiçam,
pârshṇi-ghâtena vishamaṃ samaṃ ca 'agaṇayan, kshaṇât 13
vanântaraṃ tato 'naishîd vâtâdhika-javo nṛipam
mohitendriya-vṛittiṃ taṃ, vyatîtya daça-yojanîm. 14
tatra tasmin sthite vâhe, râjâ dinmoham etya saḥ,
bhraman çrânto dadarça 'ekaṃ ârât sarvipulaṃ saraḥ, 15
mârutena 'âbhimukhyena namitonnamitair muhuḥ,
«ita ehi!» 'iti hastâbhaiḥ saṃjnâṃ kurvad iva 'ambujaiḥ. 16
tatra gatvâ ca, turagaṃ viparyâṇopavartitam
snâta-pîtaṃ taru-châyâ-baddhaṃ datta-tṛiṇotkaram 17
kṛitvâ, svayaṃ kṛita-snânaḥ pîtâmbur galita-çramaḥ
ramyeshu tat-pradeçeshu dadau dṛishṭim itas tataḥ. 18
ekatra ca 'açoka-taror adhastâd muni-kanyakâm
âmukta-pushpâbharaṇâṃ valkalâṅçuka-çobhinîm, 19
mugdha-baddha-jaṭâjûṭa-saviçesha-manoramâm,
sakhî-dvitîyâm âçcarya-rûpâṃ râjâ dadarça saḥ, 20
acintayac ca Pushpeshoḥ patitaḥ çara-gocare:
«kâ 'iyaṃ syât? sarasi snâtuṃ Sâvitrî kiṃsvid âgatâ? 21
«kiṃ Harasya 'aṅka-vibhrashṭâ Gaurî bhûyaḥ çritâ tapaḥ?
«ahany astaṃ-gatasya 'indoḥ kântiḥ kiṃ vâ dhṛita-vratâ? 22
«tad etâm upasṛitya 'iha çanair upalabhe varam.»
ity âlocya yayau tasyâḥ kanyâyâḥ so 'ntikaṃ nṛipaḥ. 23
sâpi dṛishṭvâ tam âyântaṃ tad-rûpâkulitekshaṇâ
pûrva-prârabdha-pushpasrak-sanna-hastâ vyacintayat: 24
«ko 'yam îdṛiçy araṇye 'smin? Siddho Vidyâdharo nu kim?
«vata 'asya rûpaṃ viçvasya kṛitârthî-karaṇaṃ dṛiçoḥ!» 25
evaṃ vitarkya paçyantî tiryak taṃ trapayâ tataḥ
utthâya soru-sthambhâpi gantuṃ prâvartatâiva sâ. 26
atha 'upetya sa râjâ tâm evaṃ nâgariko 'bravît:
«âstâṃ prathama-dṛishṭasya darçanâika-phalârthinaḥ 27

«janasya dûrâgatasya, sundari, svâgatâdikam;
«ko 'yam tv âçraminâm dharmo, yad etasmât palâyyate?» 28
ity ukte bhûbhujâ, tasyâḥ sakhî tadvad vicakshaṇâ
tatra 'upaviçya nṛipateç cakâra 'atithi-satkriyâm. 29
atha sapraṇayam râjâ tâm sa papraccha sotsukaḥ:
«bhadre, kaḥ puṇyavân vaṅças tvat-sakhyâ 'alaṃkṛito 'nayâ? 30
«kâni çrotrâmṛita-syandîny asyâ nâmâkṣharâṇi vâ?
«kiṃ ca 'evam anayâ pushpa-sukumâram idaṃ vapuḥ 31
«tâpasocitayâ vṛittyâ vijane 'smin kadarthyate?»
etad râjño vacaḥ çrutvâ, tat-sakhî pratyuvâca sâ: 32
«eshâ maharsheḥ Kaṇvasya duhitâ vardhitâ 'âçrame
«Menakâ-saṃbhavâ kanyâ, nâmnâ ca 'Indîvaraprabhâ. 33
«iha 'asmin sarasi snâtum âgatâ 'anujñayâ pituḥ;
«ito 'tra nâtidûre 'sti tasya 'etat-pitur âçramaḥ.» 34
ity uktaḥ sa tayâ hṛishṭo râjâ 'âruhya turaṅgamam,
yâcitum tâm sutâm tasya Kaṇvarsher âçramam yayau, 35
viveça ca vinîtas tam vahiḥ-sthâpita-vâhanaḥ
jaṭâ-valkalibhiḥ pûrṇam pâdapair iva tâpasaiḥ. 36
tad-madhye ca tam adrâkshîd ṛishibhiḥ parivâritam
tejasâ 'âhlâdinam Kaṇva-muniṃ candram iva grahaiḥ. 37
upetya pâdayos tam ca vavande, so 'pi tam munih
kalpitâtithya-viçrântam jñânî kshiprâd abhâshata: 38
«vatsa Candrâvaloka! 'etac çṛiṇu, yad vacmi te hitam:
«jânâsi yâdṛik saṃsâre prâṇinâm mṛityuto bhayam, 39
«tad nishkâraṇam eva 'etân varâkân hanâsi kiṃ mṛigân?
«çastram hi bhîta-rakshârtham dhâtrâ kshatrasya nirmitam. 40
«tat prajâ raksha dharmeṇa, samunmûlaya kaṇṭakân,
«hasty-açvâstrâdi-yogyâbhiç cala-lakshmy-âdi sâdhaya! 41
«bhuṅkshva râjya-sukham, dehi dânam, dikshu yaçaḥ kira,
«kṛitânta-krîḍitaṃ hiṃsram mṛigayâ-vyasanam tyaja! 42
«hantur badhyasya ca 'anyasya yatra tulya-pramâditâ,
«kiṃ tena bahv-anarthena? Pâṇḍor vṛittam na kiṃ çrutam?» 43
etat Kaṇva-muner vâkyam çrutvâ samabhinandya saḥ,
râjâ Candrâvalokas tam arthajñaḥ pratyabhâshata: 44
«anuçishṭo 'smi, bhagavan! kṛito me 'nugrahaḥ paraḥ;
«mṛigayâyâ nivṛitto 'ham, prâṇinaḥ santu nirbhayâḥ!» 45
tac çrutvâ 'uvâca sa munis: «tushṭo 'ham amunâ tava
«prâṇishv abhaya-dânena; tad vriṇîshva 'îpsitam varam!» 46
ity uktas tena muninâ kâlajñaḥ sa nṛipo 'bhyadhât:
«tushṭo 'si cet, sutâṃ dehi mahyam Indîvaraprabhâm!» 47
ity arthitavate so 'smai râjñe snâtâgatâm munih
Apsaraḥ-saṃbhavâm kanyâm tâm dadâv anurûpikâm. 48
tataḥ kṛita-vivâhas tâm muni-bhâryâ-prasâdhitâm,
kṛitânuyâtrâm udvâshpais tâpasair â nijâçramât, 49
Indîvaraprabhâm bhâryâm âdâya, 'âruhya vâjinam,
Candrâvalokas tarasâ pratasthe sa tato nṛipaḥ. 50

gacchatas ca 'asya vitataṃ dṛishṭvâ tad-dina-ceshṭitam,
raviḥ khinna iva 'astâdri-mastake samupâviçat, 51
dadṛiçe mṛiga-netrâ ca kramâd udrikta-manmathâ
dhvânta-nîla-paṭa-channa-rûpâ râtry-abhisârikâ. 52
tasmin kâle pathi prâpa sa râjâ 'açvattha-pâdapam
sajjanâçaya-susvaccha-jale vâpî-taṭe sthitam. 53
çâkhâ-patraugha-saṃchanna-çâdvala-çyâmala-sthalam
dṛishṭvâ ca tad, «vasâmi 'iha râtrim», ity akarod hṛidi. 54
tato 'vatîrya turagâd, dattvâ tasmai tṛiṇodakam,
viçramya puline vâpyâ upabhuktâmbu-mârutaḥ, 55
muni-putrikayâ sâkaṃ tayâ tasya taros tale
priyayâ pushpa-çayyâyâṃ sa viveça ca bhûpatiḥ. 56
tatkâlaṃ ca samâkramya timirâṅçuka-hâriṇâ
sarâgam ânanaṃ prâcyâç cucumbe çaçalakshmaṇâ; 57
virejuç candra-kiraṇaiḥ samâçlishya prasâditâ
vîta-mânâvakaçâç ca 'açeshâ vitamaso diçaḥ. 58
atrântare latâgulma-vivara-prasṛitaiḥ karaiḥ
aindavai ratnadîpâbhais taru-mûle 'vabhâsite, 59
so 'pi râjâ sisheve, tâm âçlishya 'Indîvaraprabhâm,
nava-saṃgama-sotkaṇṭha-sarasâṃ suratotsavam. 60
visraṅsayâmâsa çanair nîvîṃ tasyâs trapâm iva,
akhaṇḍayac ca daçanair mugdhabhâvam iva 'adharam; 61
racayâmâsa kucayor yauvana-dvipa-kumbhayoḥ
karaja-kshata-sadratna-nava-nakshatramâlikâm; 62
mukhaṃ kapolau nayane muhuḥ paricucumba ca,
lâvaṇyâmṛita-niḥsyandam âpibann iva sarvataḥ: 63
itthaṃ nidhuvana-krîḍâ-sukhena sa tayâ saha
ninâya kântayâ tatra râjâ kshaṇam iva kshapâm. 64
prâtaç ca mukta-çayanaḥ sândhyasya 'anantaraṃ vidheḥ
sva-sainyâvâptaye yâtum unmukho 'bhûd badhû-sakhaḥ. 65
tâvac ca naktaṃ luptâbja-gaṇḍa-çobhaṃ niçâpatîm
bhiyâ 'iva 'astâdri-kuhara-pralînaṃ dhvasta-tejasam 66
hantu-kâma iva, krodhâd âtâmratara-rocishi
prasârita-karotkshipta-maṇḍalâgre vivasvati: 67
akasmâd âjagâma 'atra vidyut-piṅga-çiroruhaḥ
kajjala-çyâmalaḥ kâlameghâbho Brahmarâkshasaḥ, 68
antra-mâlâ-kṛitottaṅsaḥ keça-yajñopavîta-bhṛit,
khâdan nara-çiro-mâṅsaṃ, kapâlena pibann asṛik. 69
so 'ttahâsaṃ vimucya 'ugraṃ, mukhena 'agniṃ vaman krudhâ,
daṅshṭrâ-karâlo râjânaṃ bhartsayan nijagâda tâm: 70
«pâpa! Jvâlâmukhaṃ nâma viddhi mâṃ Brahmarâkshasam.
«nivâsaç ca 'esha me 'çvattho devair api na laṅghyate; 71
«so 'yaṃ tvayâ samâkramya paribhuktaḥ striyâ saha.
«râtricaryâgatasya 'atra tad bhuṅkshva 'avinayât phalam! 72
«esho 'haṃ te, durâcâra, kâmopahata-cetasaḥ
«utpâṭya hṛidayaṃ bhokshye, pâsyâmy eva ca çoṇitam.» 73

tac çrutvaiva tathâ ghoram, tam abadhyam avekshya saḥ,
trastâṅganaḥ savinayam bhayât pratyabravîd nṛipaḥ: 74
«ajânatâ 'paràddham yad mayâ te, tat kshamasva me!
«tava 'ham âçrame hy asminn atithiḥ çaraṇâçritaḥ. 75
«dâsyâmi ca 'îpsitam tubhyam, ânîya purusham paçum,
«yena te bhavitâ tṛiptis; tat prasîda, krudham tyaja!» 76
iti râjño vacaḥ çrutvâ çântaḥ sa Brahmaràkshasaḥ,
«astu! ko dosha?» ity antar vicintya 'evam abhâshata: 77
«yaḥ sapta-varshadeçyo 'pi mahâ-sattvo vivekavân
«tvad-arthe svecchayà 'âtmânam dadyàd brâhmaṇa-putrakaḥ, 78
«hanyamânam ca yam mâtâ hastayoḥ pâdayoḥ pitâ
«avashṭabhnâti sudṛiḍham, saṃniveçya mahîtale: 79
«tâdṛiçam purusham mahyam upahârî-karoshi cet
«svayam khaḍga-prahâreṇa hatvâ sapta-dinântare, 80
«tat te kshamishye nyakkâram; anyathâ tu, mahîpate,
«sadyo vinâçayishyâmi tvâm aham saparicchadam.» 81
çrutvâ 'etat sa bhayâd râjâ pratipede «tathâ!» 'iti tat,
tiro babhûva ca Brahmaràkshasaḥ so 'pi tatkshaṇam. 82
atha Candràvaloko 'sau râjâ sendîvaraprabhaḥ
hayârûḍhas tataḥ prâyât sainyam cinvan sudurmanâḥ. 83
«aho! aham mṛigayayâ madanena ca mohitaḥ
«gataḥ Pâṇḍur iva 'kânḍe vinâçam vata bâliçaḥ! 84
«prâpyate hy upahâro 'sya Rakshasas tâdṛiçaḥ kutaḥ?
«tad nijam nagaram tâvad yâmi, paçyâmi bhâvi kim.» 85
iti dhyâyan sa ca prâpa sva-sainyam cinvad âgatam,
tad-yuktaç ca sadâraḥ svam Citrakûṭam agât puram. 86
tatra tasya 'ucitâm bhâryâ-prâptim dṛishṭvâ kṛitotsave
râshṭre 'ntargata-duḥkhasya dina-çesho jagâma saḥ. 87
dvitîye 'hni rahaḥ sarvam sva-vṛittântam çaçansa saḥ
mantribhyas, teshu ca 'ekas tam mantrî sumatir abravît: 88
«vishâdo, deva, te mâ bhûd! upahâram hi tâdṛiçam
«âneshyâmy aham anvishya; bahv-âçcaryâ hi medinî!» 89
evam âçvâsya râjânam, sa sauvarṇîm akârayat
mantrî saptâbdadeçîya-bâlaka-pratimâm drutam, 90
ratnair alaṃkṛitâm tâm ca 'kṛitvâ karṇe, rathârpitâm
bhrâmayâmâsa nagara-grâma-ghosheshv itas tataḥ. 91
«yaḥ sapta-varshadeçîyaḥ svecchayâ vipra-putrakaḥ
«dadâti sarva-sattvârtham âtmânam Brahmarakshase 92
«upahârâya sattvastho mâtâ-pitror anujñayâ,
«hanyamânaç ca yas tâbhyâm hasta-pâde pragṛihyate: 93
«tasmai grâma-çatopetâm hema-ratnamayîm imâm
«dadâti pratimâm râjâ pitror upacikîrshave;» 94
iti ca bhrâmyamâṇâyâs tasyâḥ pratikṛiteḥ çiçoḥ
paṭahodghoshaṇâm mantrî so 'gre 'jasram adâpayat. 95
tâvac çrutvâ tad ekasminn agrahâre dvijârbhakaḥ
ko 'pi saptâbdadeçîyo 'py atidhîro 'dbhutâkṛitiḥ, 96

pûrvâbhyâsena bâlye 'pi sadâ 'para-hite rataḥ,
prajâ-puṇya-parîpâka iva sâkâratâṃ gataḥ, 97
uvâca 'udghoshakân etya: «yushmad-arthe dadâmy aham
«âtmânaṃ, pitarau gatvâ bodhayitvâ 'bhyupaimi vaḥ.» 98
ity ûcivâṅs tân muditân sa bâlo 'numataç ca taiḥ
gatvâ gṛihaṃ, jagâda tau pitarau racitâñjaliḥ: 99
«dadâmi sarva-sattvârthaṃ deham etaṃ vinaçvaram;
«tad mâm abhyanujânîtaṃ hatâṃ ca 'âpadam âtmanaḥ. 100
«âtma-pratikṛitiṃ hy etâṃ gṛihîtvâ vitarâmi vâm
«hema-ratnavatîṃ râjñâ dattâṃ grâma-çatânvitâm. 101
«evaṃ me yushmad-ânṛiṇyaṃ parârthaç caiva sidhyati,
«yuvâṃ ca dhvasta-dâridryau bahûn putrân avâpsyathaḥ.» 102
ity uktavantaṃ sahasâ pitarau tau tam ûcatuḥ:
«kim etad bhâshase, putra? vâtena kshubhito 'si kim? 103
«kiṃ vâ graha-gṛihîto 'si? pralapasy anyathâ katham?
«ko hy arthair ghâtayet putraṃ? dehaṃ dadyâc ca kaḥ çiçuḥ?» 104
etat pitror vacaḥ çrutvâ, bâlaḥ punar uvâca saḥ:
«na buddhi-mohâj jalpâmi, çṛiṇutaṃ me 'rthavad vacaḥ: 105
«avâcyâçuci-sampûrṇam utpattyaiva jugupsitam
«duḥkha-kshetraṃ vinâçyaiva çarîram acirâd idam; 106
«tad etena 'anusâreṇa sukṛitaṃ yad upârjyate,
«tad eva sâraṃ saṃsâre kṛitabuddhibhir ucyate. 107
«sarva-bhûtopakârâc ca kim anyat sukṛitaṃ param?
«tad nâpi pitror bhaktiç cet, kiṃ dehâd dṛiçyate phalam?» 108
ity-âdi-vâkyaiḥ sa çiçuḥ çocantau dṛiḍha-niçcayaḥ
tâv aṅgîkârayâmâsa pitarau sva-manîshitam. 109
gatvâ ca râja-bhṛityebhyaḥ pratimâṃ tâṃ hiraṇmayîm
ânîya pradadau tâbhyâṃ sa-grâma-çata-çâsanâm. 110
tataḥ kṛitvâ 'agrato râja-bhṛityân tân eva, sa drutaṃ
pitṛibhyâm anvitaḥ prâyâc Citrakûṭaṃ nṛipântikam. 111
tatra Candrâvalokas taṃ vîkshya 'akhaṇḍita-tejasam
rakshâratnaṃ iva prâptaṃ bâlaṃ, râjâ nananda saḥ. 112
âropya gaja-pṛishṭhaṃ ca racita-srag-vilepanaṃ
ninâya taṃ sapitṛikaṃ ketanaṃ Brahmarakshasaḥ. 113
tatra maṇḍalam âlikhya tasya 'açvatthasya pârçvataḥ
vihitoçita-pûjena ca hute vahnau purodhasâ, 114
âvir babhûva muktâṭṭahâsaḥ so 'dhyayanaṃ pathan,
pûrṇa-raktâsava-kshîvo jṛimbhamâṇo muhuḥ çvasan 115
jvalad-netro, diçaḥ kurvan deha-châyândhakâritâḥ,
Jvâlâmukho mahâraudra-darçano Brahmarâkshasaḥ. 116
tataç Candrâvalokas taṃ dṛishṭvâ prahvo 'bravîd nṛipaḥ:
«naropahâro, bhagavann, ânîtaḥ sa mayâ tava. 117
«saptamo divasaç ca 'adya pratijñâtasya, saumya, te;
«tat prasîda, gṛihâṇa 'etam upahâraṃ yathâ-vidhi!» 118
iti râjñâ 'arthito vipra-kumâraṃ Brahmarâkshasaḥ
sa tam âlokayâmâsa, jihvayâ 'asṛik-kaṇîṃ lihan. 119

tatkshaṇaṃ sa mahâ-sattvo bâlo hṛishyann acintayat:
«sva-deha-dânena 'anena sukṛitaṃ yad mayâ 'rjitam, 120
«tena mâ bhûd mama svargo mokṣho vâ nirupakriyaḥ,
«bhûyât tu me parârthâya deho janmani janmani!» 121
iti saṃkalpayaty eva tasminn, apûryata kshaṇât
vimânaiḥ sura-saṃghânâṃ pushpa-vṛishṭi-mucâṃ nabhaḥ. 122
atha 'agre prâpitaṃ tasya bâlaṃ taṃ Brahmarakshasaḥ
mâtâ jagrâha karayoḥ pitâ caraṇayos tathâ. 123
tato yâvat tam âkṛishṭa-khaḍgo râjâ jighâṅsati,
tâvaj jahâsa sa çiçus tathâ, sarve 'tra te yathâ 124
sa-Brahmarâkshasâs, tyaktvâ svaṃ svaṃ karma, savismayâḥ
racitâñjalayaḥ prahvâs tad-mukha-prekshiṇo 'bhavan. 125

---

iti vyâkhyâya Vetâlo vicitra-sarasâṃ kathâm,
taṃ Trivikramasenaṃ sa nijagâda nṛipaṃ punaḥ: 126
«tad brûhi, râjan: ko hetur, yat tena hasitaṃ tathâ
«bâlena tâdṛiçe tasmin prâṇânta-samaye 'py aho? 127
«kautukaṃ ca mahad me 'tra; tad etac ced na vakshyasi
«jânâno 'pi, tato mûrdhâ çatadhâ te sphuṭishyati.» 128
etad Vetâlataḥ çrutvâ sa râjâ pratyuvâca tam:
«çṛiṇu yo 'bhûd abhiprâyo hâse tasya çiços tadâ: 129
«yo nâma durbalo jantuḥ, sa bhaye pratyupasthite
«krandati prâṇa-hetoḥ svâṃ mâtaraṃ pitaraṃ tathâ; 130
«tad-vyapâye ca râjânam ârta-trâṇâya nirmitam;
«tad-alâbho 'py ady atra, yathâ-saṃbhavi daivatam. 131
«tasya tv ekastham etat sarvaṃ saṃjâtam anyathâ:
«pitṛibhyâṃ hasta-pâdaṃ hi ruddhaṃ tasya 'artha-tṛishṇayâ; 132
«râjâ ca trâtum âtmânaṃ svayaṃ taṃ hantum udyataḥ;
«tad daivataṃ tu yad Brahmarakshas, tasya ca bhakshakam. 133
«adhruvasya 'antar-virasasya 'âdhi-vyâdhi-yutasya ca
«dehasya 'arthe vimûḍhânâṃ, teshâm îdṛig viḍambanâ! 134
«Brahmeṇdra-Vishṇu-Rudrâdyâ yatra 'avaçyaṃ vinâçinaḥ,
«tatra 'eshâm îdṛiçî kâpi, çarîra-sthairya-vâsanâ! 135
«etat tad-moha-vaicitryaṃ dṛishṭvâ, matvâ ca vâñchitam
«siddham, âçcarya-harshâbhyâṃ sa jahâsa dvijârbhakaḥ.» 136
ity uktvâ viratasya tasya nṛipater aṅsât sa bhûyo 'pi tad
Vetâlo jhaṭiti svakaṃ padam agâd antarhito mâyayâ,
râjâ so 'py avikalpam eva punar apy anvag yayau taṃ javâd;
akshobhyaṃ hṛidayaṃ vata 'iha mahatâm ambhôdhinînâm iva! 137

Taraṅga 95. (Vetâla 21.)

Atha gatvâ punaḥ prâpya çiṅçapâtas tato 'grahît
sa Trivikramaseno 'nse Vetâlaṃ taṃ narâdhipaḥ. 1
âgacchantaṃ ca taṃ bhûyaḥ sa Vetâlo 'bravîd nṛipam:
«râjann, udgâḍha-kandarpâṃ, çṛiṇv, ekâṃ vacmi te kathâm: 2

Asti Çakrapurî 'iva 'anyâ dhâtrâ sukṛitinâṃ kṛite
divaç cyutânâṃ vihitâ Viçâlâkhyâ purî bhuvi. 3
tasyâṃ babhûva nṛipatiḥ Padmanâbha iti çrutaḥ
sajjana-nandakaḥ çrîmân âkrânta-Bali-râjakaḥ. 4
tasmin pṛithvîpatau tasyâṃ nagaryâṃ sumahâ-baṇik
Arthadattâbhidhâno 'bhûd dhanair vijita-Vittapaḥ. 5
tasya 'ekâ ca sutâ 'Anaṅgamañjarî 'ity udapadyata,
svaḥsundarî-pratikṛitir bhuvi dhâtṛaiva darçitâ. 6
dattâ ca tena baṇijâ baṇigvara-sutâya sâ
Maṇivarmâbhidhânâya Tâmraliptî-nivâsine. 7
ekâpatyatayâ ca 'ativatsalaḥ sa na tâṃ baṇik
bhartṛi-yuktâṃ sutâṃ gehât tatyâja 'Anaṅgamañjarîm. 8
tasyâç ca 'Anaṅgamañjaryâḥ patir dveshyo babhûva saḥ
Maṇivarmâ, sarogasya kaṭu-tiktam iva 'aushadham; 9
patyus tu sâ 'asya sumukhî jîvitâd apy abhût priyâ,
dhanarddhiḥ kṛipaṇasya 'iva kṛicchrât sucira-saṃcitâ. 10
ekadâ ca 'antikaṃ pitros Tâmraliptîṃ nijaṃ gṛiham
utkaṇṭhâdi-nimittena Maṇivarmâ jagâma saḥ. 11
tato dineshu yâteshu tîkshṇa-sûryâṃçu-sâyakaiḥ
proshitânâṃ niruddhâdhvâ gharmakâla iha 'abhyagât; 12
vasanta-virahâd ushmâ niḥçvâsâḥ kakubhâm iva,
mallikâ-pâṭalâmoda-medurâ maruto vavuḥ; 13
utpetuḥ pavanoddhûtâ gagaṇe reṇu-râjayaḥ,
dûtyo ghanâgamâyaiva prahitâs taptayâ bhuvâ; 14
âkâṅkshita-taru-châyâḥ kaṭhorâtapa-tâpitâḥ
pathikâ iva yânti sma cireṇa divasâ api; 15
candrâṃçu-pâṇḍu-rucayo gâḍhâçlesha-sukha-pradam
vinâ hemantam agaman durbalatâṃ niçâḥ. 16
tatkâlaṃ candanâlepa-dhavalâ sâ baṇik-sutâ
saṃvîta-tanu-kauçeya-çobhitâ 'Anaṅgamañjarî 17
dadarça sva-gṛihottuṅga-vâtâyana-gatâ 'ekadâ
âpta-sakhyâ yutâ bhavyaṃ yuvânaṃ vipra-putrakam, 18
saṃcarantaṃ Rati-prâptyai navotpannam iva Smaram,
Kamalâkara-nâmânaṃ putraṃ râja-purodhasaḥ. 19
so 'pi 'indor iva mûrtiṃ tâṃ kântâṃ dṛishṭvâ 'uparisthitâṃ,
kumudâkaratâṃ bheje sânandaḥ Kamalâkaraḥ. 20

tayor abhûd amûlyaṃ tad-manaḥ-saṃvananaṃ tadâ
smara-gurv-âjñayâ yûnor anyonyasya 'valokanam. 21
unmûlita-hriyau tau ca dûra-vikshipta-cetasâ
rajo-'bhibhûtau jabhrâte manmathâvega-vâtyayâ. 22
dṛishṭvâ ca madanâvishṭaḥ sa sadyaḥ Kamalâkaraḥ
sahasthitena nîto 'bhût kathaṃcid bhavanaṃ nijam. 23
sâpi taṃ nâmato 'nvishya vivaçâ 'Anaṅgamañjarî
tayâ svayâ samaṃ sakhyâ prâviçad vâsakaṃ çanaiḥ. 24
tatra saṃcintayantî ca kântaṃ kâma-jvarâturâ
na 'apaçyad na 'açṛinot kiṃcil luṭhantî çayanîyake. 25
gateshv ahaḥsu dvitreshu satrapâ sabhayâ ca sâ,
asahâ virahonmâdaṃ visoḍhuṃ, kṛiça-pâṇḍurâ 26
dushprâpa-priya-saṃyoga-nirâsthâ, naktam ekadâ,
gavâksha-preshita-kareṇa 'âkṛishṭâ 'iva himâṅçunâ, 27
supte parijane, svairaṃ nirgatya maraṇonmukhî
jagâma sva-gṛihoḍyâna-vâpîṃ tarutalâçritâm. 28
tatra pitrâ kṛitoḍâra-pratishṭhâṃ kula-devatâm
upetya Caṇḍikâṃ devîṃ natvâ stutvâ vyajijñapat: 29
«asmin janmani ced bhartâ na mayâ Kamalâkaraḥ
«prâptas, tad, devi, bhûyâd me so 'nyasminn api janmani!» 30
ity uktvâ puratas tasyâ devyâḥ sâ 'açoka-pâdape
pâçaṃ viracayâmâsa svottarîyeṇa râgiṇî. 31
tâvad âptâ sakhî tasyâḥ sâ prabudhya 'atra vâsake
tâm adṛishṭvâ, tad udyânaṃ daivâd âgâd vicinvatî. 32
tatra dṛishṭvâ ca tâṃ pâçam arpayantîṃ tathâ gale,
«mâ mâ!» 'ity uktvâ pradhâvyaiva pâçaṃ tasyâs tam acchinat. 33
sâpi tâṃ vîkshya samprâptâṃ kṛitta-pâçâṃ nijâṃ sakhîm,
Anaṅgamañjarî bhûmau papâta 'adhika-duḥkhitâ. 34
âçvâsitâ sva-sakhyâ ca tayâ pṛishṭâ ca sâ kshaṇât
duḥkha-hetuṃ samâkhyâya, punar etâm abhâshata: 35
«sakhi Mâlatike! tad me durlabhe priya-saṃgame
«gurv-âdi-paratantrâyâ na sukhaṃ maraṇât param.» 36
iti bruvâṇaiva 'Anaṅga-çarâgni-jvâlitâ bhṛiçam
sâ 'Anaṅgamañjarî mohaṃ yayau nairâçya-niḥsahâ. 37
«kashṭam! Smarâjñâ durlaṅghyâ, yayâ nîtâ daçâm imâm,
«anyâ vinîta-vanitâ-hâsinî 'iyaṃ sakhî mama;» 38
ity-âdi vilapantîṃ ca tâṃ sâ Mâlatikâ sakhî
çanair âçvâsayâmâsa çîtâmbu-pavanâdibhiḥ, 39
tâpopaçântaye ca 'asyâç cakâra nalinî-dalaiḥ
çayyâṃ, dadau ca hṛidaye hâraṃ tuhina-çîtalam. 40
tataḥ sâçrur uvâca 'etâṃ sakhîṃ sâ 'Anaṅgamañjarî:
«sakhi, hârâdibhir na 'ayaṃ dâho 'ntar mama çâmyati; 41
«yena praçâmyati punaḥ, sva-buddhyaiva vidhatsva tat!
«mâṃ saṃyojaya kântena, jîvitaṃ me yadi 'içchasi.» 42
evam uktavatîṃ tâṃ sâ snehâd Mâlatikâ 'abravît:
«sakhi, bhûyishṭha-yâtâ 'adya râtriḥ, prâtar ahaṃ punaḥ 43

«ihaiva kṛita-saṃketam âneshyâmi priyaṃ tava.
«tad âlambya dhṛitiṃ tâvad nijaṃ praviça mandiram!» 44
ity uktavatyai saṃtushya tasyai sâ 'Anaṅgamañjarî
hâraṃ sva-kaṇṭhâd âkṛishya pradadau pâritoshikam. 45
«gaccha 'dhunaiva sva-gṛihaṃ, prâtaḥ siddhyai tato vraja!»
iti ca 'etâṃ sakhîṃ preshya, sâ viveça sva-vâsakam. 46
prâtaç ca sâ Mâlatikâ kenâpy anupalakshitâ
tat-sakhî tasya Kamalâkarasya bhavanaṃ yayau. 47
cinvatî tatra ca 'udyâne taru-mûle dadarça tam
candanârdrâmburuhiṇî-patra-çayyâ-vivartinam, 48
rahasya-dhâriṇâ 'ekena kadalî-dala-mârutaiḥ
âçvâsyamânaṃ suhṛidâ dahyamânaṃ smarâgninâ. 49
«tayâ vinâ 'iyam asya syât kâmâvasthâ 'îdṛiçî?» 'iti sâ
vicintya, tasthau saṃchannâ jñâtuṃ tatra viniçcayam. 50
tâvac ca suhṛidâ tena sa ûce Kamalâkaraḥ:
«kshaṇam eva 'iha 'udyâne dattvâ dṛishṭiṃ manorame, 51
«vinodaya mano, mitra! mâ viklavatâṃ gamaḥ!»
tac çrutvâ taṃ sa suhṛidaṃ vipraputro jagâda saḥ: 52
«yad mama 'Anaṅgamañjaryâ baṇik-putryâ tayâ hṛitam,
«vinodayâmi tad idaṃ kutaḥ çûnyâçayo manaḥ? 53
«Smareṇa çûnya-hṛidayo bâṇa-tûṇîkṛito hy aham;
«tat prâpnomi manaç-caurîṃ tâṃ yathâ, kuru me tathâ!» 54
ity ukte vipraputreṇa tena, 'âtmânaṃ pradarçya sâ
hṛishṭâ Mâlatikâ 'abhyetya tam uvâca 'asta-saṃçayâ: 55
«tava 'asmy Anaṅgamañjaryâ, subhaga, prahitâ 'antikam,
«saṃdeçaṃ ca 'aham eva 'eshâ, vispashṭârtham bravîmi te: 56
«ka esha çishṭa-dharmo, yat praviçya hṛidayaṃ haṭhât
«mano mushitvâ mugdhâyâ gamyate sthagitâtmanâ? 57
«citraṃ ca, yad vâma-dṛiçâ tubhyam eva tayâ 'adhunâ
«mano-haraya deho 'pi dâtuṃ prâṇaiḥ saha 'ishyate; 58
«niḥsvâsân sâ hi saṃtaptân vimuñcati divâ-niçam,
«jvalite hṛidi Kandarpa-vahner dhûmodgamân iva; 59
«saṃpatanti mukhaç ca 'asyâḥ sâñjanâ vâshpa-vindavaḥ
«vadanâmbhoja-saugandhya-lubdhâ madhukarâ iva. 60
«tad yadi 'icchasi, tad vacmi çivaṃ vâm ubhayor aham.»
ity ukto Mâtalikayâ so 'bravît Kamalâkaraḥ: 61
«bhadre, bhayaṃ karoty eshâ vâk tava 'âçvâsayanty api,
«vadantî vidhurâvasthâṃ baddha-bhâvâṃ ca me priyâm. 62
«tad ekâ gatir atra tvaṃ yathâ vetsi, tathâ kuru!»
ity ukta-vâkye Kamalâkare, Mâlatikâ 'abravît: 63
«Anaṅgamañjarîm adya guptaṃ tâṃ prâpayâmy aham
«naktaṃ sva-bhavanodyâne, tvaṃ tishṭhes tatra vâhyataḥ. 64
«tataḥ praveçayishyâmi tvâm atra 'antaḥ sva-yuktitaḥ;
«evaṃ yatheshṭaṃ yuvayor bhavishyati samâgamaḥ.» 65
ity uktvâ 'ânandya vipraputraṃ, Mâlatikâ tataḥ
gatvâ kṛitârthâ sâ 'Anaṅgamañjarîm apy anandayat. 66

'atha 'ahnâ saha yâte 'rke kvâpi saṃdhyânurâgini,
aindra-diçendu-tilake gagane suprasâdhite, 67
«tyakta-padmâkarâ prâptâ çrîr mayâ!» 'iti 'iva harshataḥ
hasaty utphulla-vadane viçade kumudâkare, 68
kṛita-prasâdhanaḥ sotkaḥ svairaṃ sa Kamalâkaraḥ
kâmî kântâ-gṛihodyâna-dvâra-vâhyam upâgamat. 69
tâvac ca sâ Mâlatikâ tâṃ yuktyâ 'Anaṅgamañjarîm
âninâya tad udyânaṃ kṛicchrâd gamita-vâsaram. 70
upaveçya ca tâṃ madhye gulmake cûta-çâkhinâm,
prâveçayat taṃ nirgatya tatraiva Kamalâkaram, 71
sa ca praviçya patraugha-ghana-pâdapa-madhya-gâm
tâm, adhvaga iva châyâṃ, dadarça 'Anaṅgamañjarîm. 72
upaiti yâvac ca sa tâṃ, tâvad dṛishṭvâ pradhâvya sâ
kâmâvega-hṛita-vrîḍâ kaṇṭhe taṃ sahasâ 'grahît. 73
«kva yâsi? labdho 'si mayâ!» 'ity âlapantî ca tatkshaṇât
sâ 'atiharsha-bhara-stabdha-niḥçvâsâ pañcatâm agât, 74
papâta ca mahî-pṛishṭhe vâta-rugṇâ latâ 'iva sâ;
vicitro vata kâmasya vipâka-vishamaḥ kramaḥ! 75
tad dṛishṭvâ 'açani-pâtogram sadyaḥ sa Kamalâkaraḥ,
«hâ hâ! kim etad?» ity uktvâ mûrchito 'py apatad bhuvi. 76
labdha-saṃjñaḥ kshaṇena 'atha tâm aṅkâropitâṃ priyâm
âliṅgan paricumbaṅç ca, tataç ca vilapan bahu 77
tathâ duḥkhâtibhâreṇa sa prasahya nipîḍitaḥ,
yathâ tasya ṭasat-kṛitya kshaṇâd hṛidayam asphuṭat. 78
atha tau Mâlatikayâ çocyamânâv ubhâv api
dṛishṭvâ prâpta-kshayau çokâd iva kshîṇâbhavat kshapâ. 79
prâtar udyânapâlebhyo jñâtvâ bandhujanas tayoḥ
tatra 'âyayau trapâçcarya-duḥkha-mohâkulîkṛitaḥ, 80
âsît kartavya-mûḍhaç ca ciraṃ khedâd avâṅmukhaḥ;
kashṭâḥ kula-khalîkâre hetavo vata kustriyaḥ! 81
tâvac ca Tâmraliptîtaḥ sa tasyâḥ patir âgamat
sotkaṇṭho 'naṅgamañjaryâ Maṇivarmâ pitur gṛihât. 82
sa çvâçuraṃ gṛihaṃ prâpya, yathâ-tattvam âvedya tat,
vâshpândha-locano dhâvaṅs tad eva 'udyânam âyayau. 83
tatra bhâryâṃ gatâsuṃ tâṃ dṛishṭvâ 'anya-sahitâm api,
çokâgni-jvalitân râgî sadyaḥ so 'pi jahâv asûn. 84
tataḥ krandati tatra-sthe jane kolâhalâkule,
âyayuḥ jñâta-vṛittântâḥ paurâḥ sarve 'tra vismitâḥ. 85
atha 'atra 'Anaṅgamañjaryâḥ pitrâ pûrvâvatâritâ
devî saṃnihitâ Caṇḍî vijñaptâbhûd nijair gaṇaiḥ: 86
«svakârâme pratishṭhâ-kṛid Arthadattaḥ sadâ 'esha te
«bhakto baṇik; tad asya 'asmin duḥkhe, devi, dayâṃ kuru!» 87
etad gaṇebhyaḥ çrutvâ sâ çaraṇyâ Çaṅkarapriyâ,
«çântâṇaṅgâs trayo 'py ete jîvantv!» iti samâdiçat. 88
evaṃ sarve 'pi te supta-pratibuddhâ iva kshaṇât
tat-prasâdât samuttasthur jîvanto vîta-manmathâḥ. 89

tato dṛishṭvâ tad âçcaryaṃ sânande sakale jane,
lajjânata-mukhaḥ prâyât sva-gṛihaṃ Kamalâkaraḥ. 90
Arthadatto 'pi tâṃ hṛîtâm âdâya 'Anaṅgamañjarîm
sva-bhartṛi-sahitâṃ, yayau baddhotsavo gṛihân. 91

---

iti kathayitvâ tasyâṃ
râtrau mârge kathâṃ, sa Vetâlaḥ
nijagâda taṃ Trivikrama-
senaṃ kshoṇîpatiṃ bhûyaḥ: 92
«râjan, kasya, vada, 'eteshv
«adhiko moho 'nurâga-mûḍheshu?
«so 'tra ca pûrvoktas te
«çâpo jânan na ced vadasi.» 93
ity etad Vetâlâc
çrutvâ, sa pratyuvâca taṃ nṛipatiḥ:
«eteshu râga-mûḍhaḥ
«pratibhâti mama 'dhikaḥ sa Maṇivarmâ. 94
«itarau hi tâv ubhâv api
«kâla-krama-pakva-manmathâvasthau
«anyonya-sânurâgau
«yadi jîvitaṃ ujjhataḥ sma, tad bhavatu! 95
«Maṇivarmâ tv atimûḍho,
«yo bhâryâm anya-purushâsakta-mṛitâm
«dṛishṭvaiva, kopa-kâle
«pratyuta raktaḥ çucâ 'muñcat prâṇân.» 96
iti gaditavataḥ sa tasya râjño
vata Vetâla-patiḥ punar jagâma
nijam eva niketanaṃ sa pṛishṭhâd;
atha râjâpi tam anvagât sa bhûyaḥ. 97

Taraṅga 96. (*Vetâla* 22.)

Tato râjâ punar gatvâ Vetâlaṃ çiṃçapâgrataḥ
sa Trivikramasenas taṃ prâpya 'aṃsâropitaṃ vyadhât. 1
âyântaṃ taṃ ca râjânaṃ sa Vetâlo 'bravît pathi:
«râjan, sâdhuḥ susattvas tvaṃ, tad apûrvâṃ kathâṃ çriṇu: 2

Babhûva pûrvaṃ Kusumapurâkhye nagare svarât
pṛithvîtale 'smin Dharaṇîvarâho nâma bhûpatiḥ. 3

tasya brâhmaṇa-bhûyishṭhe râshṭre Brahmasthalâbhidhaḥ
agrahâro 'bhavat; tatra Vishṇusvâmî 'ity abhûd dvijaḥ. 4
tasya 'anurûpâ bhâryâ 'bhût, svâhâ yathâ havirbhujaḥ.
tasyâṃ ca 'etasya catvâraḥ kramâd utpedire sutâḥ. 5
adhîta-vedeshu 'utkrânta-çaiçaveshu ca teshu, saḥ
Vishṇusvâmî divaṃ prâyâd bhâryayâ 'anugatas tayâ. 6
tatas te 'tatra tat-putrâḥ sarve 'py ânâthya-duḥsthitâḥ,
gotrajair hṛita-sarvasvâ, mantrayâṃcakrire mithaḥ: 7
«nâsti 'iha gatir asmâkaṃ; tad vrajâmo vayaṃ na kim
«'ito mâtâmaha-gṛihaṃ grâmaṃ Yajñasthalâbhidhaṃ?» 8
etad eva viniçcitya, prasthitâ bhaikshya-bhojanâḥ
mâtâmaha-gṛihaṃ prâpus te 'tha tad bahubhir dinaiḥ. 9
tatra mâtâmahâbhâvâd mâtulair datta-saṃçrayâḥ
bhuñjânâs tad-gṛihe tasthuḥ svâdhyâyâbhyâsa-tatparâḥ. 10
kâla-kramâc ca teshâṃ te mâtulânâm akiṃcanâḥ
avajñâ-pâtratâṃ jagmur bhojanâchâdanâdishu. 11
tataḥ svajanaja-sphûrjad-avamânâhatâtmanâm
teshâṃ rahaḥ sacintânâṃ jyeshṭho bhrâtâ 'avadîd idam: 12
«bho bhrâtaraḥ! kiṃ kriyate? sarvam âceshṭate vidhiḥ;
«na çakyaṃ purushasya 'iha kvacit kiṃcit kadâçana. 13
«ahaṃ hy udvegato bhrâmyan prâpto 'dya pitṛikânane
«vipanna-sthitam adrâksham srastâṅgam purusham bhuvi, 14
«acintayaṃ ca dṛishṭvâ tam ahaṃ, tâṃ spṛihayan gatim:
««dhanyo 'yam, evaṃ viçrânto duḥkha-bhâraṃ vimucya yaḥ!»» 15
«iti saṃcintya tatkâlaṃ kṛitvâ maraṇa-niçcayam,
«vṛikshâgra-saṅginâ pâçena 'âtmânam avalambayam. 16
«yâvac ca me visaṃjñasya tadâ niryânti na 'asavaḥ,
«tâvat truṭita-pâço 'tra patito 'smi mahîtale. 17
«labdha-saṃjñaç ca kenâpi puṃsâ kshîṇaprât kṛipâlunâ
«âçvâsyamânam âtmânam apaçyaṃ paṭa-mârutaiḥ. 18
««sakhe, kathaya: vidvân apy evaṃ kiṃ pratikhidyase?
««sukhaṃ hi sukṛitâd duḥkhaṃ dushkṛitâd eti, na 'anyataḥ. 19
««duḥkhâd yadi tava 'udvegaḥ, sukṛitaṃ tat samâcara!
««kathaṃ tu nârakaṃ duḥkham âtma-tyâgena vâñchasi?»» 20
«ity uktvâ mâṃ samâçvâsya, sa ca kvâpi gataḥ pumân;
«ahaṃ ca 'iha 'âgatas, tyaktvâ tâdṛiçaṃ maraṇodyamam. 21
«tad evaṃ na 'icchati vidhau, martum api na labhyate.
«idânîṃ ca tanuṃ tîrthe tapasâ dâhayâmy aham, 22
«yena nirdhanatâ-duḥkha-bhâgî na syâm ahaṃ punaḥ.»
ity uktavantaṃ jyeshṭhaṃ taṃ kanishṭhâ bhrâtaro 'bruvan: 23
«arthair vinâ kathaṃ prâjño 'py, ârya, duḥkhena bâdhyase?
«kiṃ na vetsi, yad arthânâṃ çarad-abhra-calâ gatiḥ? 24
«âhṛitya rakshyamâṇâpi yatnena 'antar virâgiṇî
«asad-maitrî ca veçyâ ca çrîç ca kasya kadâ sthirâ? 25
«tad udyogena sa guṇaḥ ko 'py upârjyo manasvinâ,
«ânîyante haṭhâd buddhyâ yena 'artha-hariṇâ muhuḥ.» 26

ity ukto bhrâtṛibhir dhairyam kshaṇâj jyeshṭho 'valambya saḥ
uvâca: «ko guṇas tâdṛig arjanîyo bhaved?» iti. 27
tato vicintya sarve te vadanti sma parasparam:
«vicitya pṛithvîm, vijñânam kiṃcic çikshâmahe vayam!» 28
niçcitya 'etac ca, saṃketa-sthânam uktvâ samâgame,
ekaikaças te catvâraç catasraḥ prayayur diçaḥ. 29
yâti kâle ca militâs te saṃketa-niketane,
«kiṃ kena çikshitam?» iti bhrâtaro 'nyonyam âbruvan. 30
atha 'atra 'eko 'bravîd: «îdṛig vijñânam çikshitam mayâ,
«yena 'asthi-çakalam prâpya prâṇino yasya kasyacit, 31
«utpâdayâmy aham tasmin mâṅsam tad-ucitam kshaṇât.»
etat tasya vacaḥ çrutvâ, dvitîyas teshv abhâshata: 32
«aham tatraiva saṃjâta-mâṅse 'sthi-çakale kila
«jâne janayitum loma-tvacam, tat-prâṇi-saṃbhavam.» 33
tatas tṛitîyo 'py avadaj: «jâne tatraiva ca 'asthiny aham
«tat-prâṇy-avayavân srashṭum jâta-tvag-mâṅsa-lomani.» 34
caturthaç ca tato 'vâdîd: «utpannâvayavâkṛitim
«tam eva prâṇinam prâṇair yuktam kartum avaimy aham.» 35
evam uktvâ mithaḥ sva-sva-vijñâna-prathanâya te
catvâro 'py asthi-khaṇḍâya prayayuḥ bhrâtaro 'tavîm. 36
tatra siṅhasya te prâpur asthi-khaṇḍam vidher vaçât,
avijñâta-viçeshâç ca gṛihṇanti sma tathaiva tat. 37
ekaç ca tat samucitais tato mâṅsair ayojayat;
dvitîyo 'janayat tasya tadvat tvag-loma-saṃbhatîḥ; 38
tṛitîyaç ca 'akhilair aṅgais tad-yogyais tad apûrayat;
caturthaç ca dadau tasya siṅhî-bhûtasya jîvitam. 39
udatishṭhad atha 'udbhûta-saṭâ-bhâro 'tibhairavaḥ
sadaṅshṭraḥ saṃkaṭa-mukhaḥ siṅhaḥ khara-nakhâṅkuçaḥ. 40
dhâvitvâ ca sva-nirmâtṛiṅs tân eva caturo 'pi saḥ
abadhît keçarî, tṛipto viveça ca vanam tataḥ. 41
evam te siṅha-nirmâṇa-doshâd nashṭâ dvijâtayaḥ;
dushṭam hi jantum utthâpya kasya 'âtmani sukham bhavet? 42
ittham ca 'upârjito yatnâd guṇo 'pi vidhure vidhau
saṃpattaye na na param, jâyate tu vipattaye. 43
mûle hy avakṛite sadâ sikte prajñâna-vâriṇâ,
nayâlavâlaḥ phalati prâyaḥ paurusha-pâdapaḥ. 44

---

iti tasyâm niçi mârge
Vetâlena 'aṅsataḥ kathâm tena
âkhyâya, sa Trivikrama-
seno râjâ punar jagade: 45
«râjaṅs, teshv aparâdhyati
«catursbu kas tatra siṅha-nirmâṇe,
«yo nyabadhît tân? kshipram
«vada! samayaḥ so 'tra pûrvas te.» 46

iti Vetâlâc çrutvâ
râjâ 'so 'cintayad: «vimaunasya
«icchati gantum ayam me;
«yâtv! aneshyâmy amum bhûyah.» 47
iti hṛidi niçcitya, sa tam
mahîpatih pratyuvâca Vetâlam:
«yas tasya jîva-dâyî
«sinhasya, sa pâpa-bhâk teshu; 48
«prâṇi-viçesham abuddhvâ
«mânsa-tvag-lomâṅga-vinirmâṇam
«yukti-balât tu kṛitam yais,
«teshâm dosho 'sti na 'ajñânât; 49
«yena tu sinhâkâram
«dṛishṭvâ vidyâ-prakâçanotkena
«prâṇâs tasya vitîrṇâs,
«tena kṛitâ brahmahatyâs tâh.» 50
etat sa râjño vacanam niçamya,
sva-dhâma Vetâla-varo jagâma
tasya 'ansatas tat punar eva mâyî;
râjâpi tam so 'nusasâra bhûyah. 51

Taraṅga 97. (*Vetâla* 23.)

Tato gatvâ punah prâpa çinçapâ-pâdapât tatah
sa Trivikramasenas tam Vetâlam râja-sattamah. 1
skandhe kṛitvâ ca tam maunî darçitâneka-vaikṛitam
yâvat pratishṭhate, tâvat sa Vetâlas tam abravît: 2
«râjann, akârye 'py etasmin durvâro 'yam grahas tava;
«tat te çrama-vinodâya kathayâmi katham, çriṇu: 3

Âsît Kaliṅga-vishaye nâmnâ Çobhâvatî purî,
divi 'iva Çakra-nagarî vasatih çubha-karmaṇâm, 4
yâm Pradyumna iva 'aiçvarya-vîryâtiçaya-viçrutah
Pradyumna-nâmâ nṛipatih çaçâsa 'ûrjita-çâçanah; 5
guṇâpakarshah câpeshu, murajeshu karâghatih,
yugeshv açrûyata kalir yasyâm, prajñâsu tîkshṇatâ. 6
ekadeçe puras tasyâ nṛipeṇa pratipâditah
Yajñasthalâbhidhâno 'bhûd agrahâro bahu-dvijah. 7

tatra 'âsîd Yajñasomâ̤khyo brâhmaṇo veda-pâragaḥ
mahâ-dhano 'gnihotrî ca pûjitâ̤tithi-devataḥ. 8
tasya vyatîte târuṇye manoratha-çataiḥ sutaḥ
bhâryâyâm anurûpâyâm eka eva 'udapâdyata. 9
vavṛidhe ca pituḥ so 'sya gṛihe bâlaḥ sulakshaṇaḥ,
kṛitâ̤bhidhâno vidhivad Devasoma iti dvijaiḥ. 10
prâpta-shoḍaça-varshaç ca sa vidyâ-vinayâ̤dibhiḥ
âvarjita-jano 'kasmâj jvareṇa prâpa pañcatâm. 11
tataḥ parâsuṃ snehât tam âçlishya saha bhâryayâ
Yajñasomaḥ pitâ çocan na dâhâya jahau ciram. 12
«brahman, saṃsâra-gandharvanagarasya na vetsi kim
«parâ̤vara-jño 'pi gatiṃ vâri-budbuda-bhaṅgurâm? 13
«ye sainyaiḥ pûrita-dharâ harmya-pṛishṭheshu hârishu
«lasat-saṃgîta-nâdeshu ratnaparyaṅka-vartinaḥ, 14
«çrîkhaṇḍâ̤dy-avaliptâ̤ṅgâ, varastrî-parivâritâḥ,
«vyalasann amaraṃmanyâ bhûrloke 'smin narâdhipâḥ: 15
«te 'py ekakâḥ çmaçâneshu rudat-pretânuyâyishu
«citâ̤dhiçâyino yad na dagdhâḥ kravyât-kṛishâṇubhiḥ, 16
«çivâbhir valitọpântâḥ kâlena kavalî-kṛitâḥ,
«na roddhuṃ çakitâḥ kaiçcit; tatra 'anyeshâṃ kathạiva kâ? 17
«tad etaṃ pretam âçlishya, vidvan vada, karoshi kim?»
ity-âdy abodhayan vṛiddhâ militâs taṃ dvijaṃ tataḥ. 18
tatas tena kathaṃcit taṃ muktam âropya tat-sutam
çivikâyâṃ gata-prâṇaṃ kṛita-preta-prasâdhanam, 19
bândhavâ vaiçasọdaçru-milad-bahu-janâ̤nvitâḥ
çmaçânaṃ prâpayâmâsuḥ kolâhala-samâkulâḥ. 20
atrâ̤ntare ca tatra 'âsîc çmaçâne ko 'pi tâpasaḥ
vṛiddhaḥ pâçupato yogî, maṭhikâyâṃ kṛita-sthitiḥ, 21
vayasâ tapasâ ca 'atibhûyasâ sukṛiçâṃ tanum
bibhrâṇo bhaṅga-bhîtyâ 'iva sirâbhiḥ pariveshṭitâm, 22
nâmnâ Vâmaçivo, bhasma-pâṇḍurọmâ̤vṛitâ̤kṛitiḥ
vidyut-piṅga-jaṭâjûṭo Maheçvara iva 'aparaḥ. 23
sa tâpaso 'tra tatkâlaṃ dattọpâlambha-kheditam
mûrkhaṃ çaṭhaṃ dhyâna-yogâ̤dy-avaliptam ahaṃkṛitam 24
bhikshâphala-vrata-dharaṃ çishyam antika-vâsinam
jagâda, dûrâc çrutvâ taj-jana-kolâhalaṃ vahiḥ: 25
«uttishṭha! gatvâ 'atra vahir vijñâya 'âgaccha satvaram,
«kuto 'tra 'açruta-pûrvo 'yaṃ çmaçâne tumulo ravaḥ.» 26
ity ukte guruṇâ tena, çishyaḥ pratyuvâca tam:
«na 'ahaṃ yâmi, svayaṃ yâhi! bhikshâ-velâ hy apaiti me.» 27
tac çrutvâ 'uvâca sa gurur: «dhig mûrkha 'udara-tatpara!
«ahno 'rdha-prahare yâte, bhikshâ-velâ 'atra kâ tava?» 28
çrutvạiva tat sa taṃ kruddhaḥ kuçishyaḥ prâha tâpasam:
«dhig jarâ-jîrṇa! na 'ahaṃ te çishyo, na tvaṃ gurur mama. 29
«aham anyatra yâsyâmi; vaha pâtram idaṃ svayam!»
ity uktvâ 'utthâya sa prâyât, tyaktvâ 'agre daṇḍa-kuṇḍikâm. 30

vihasann atha nirgatya maṭhikâtaḥ sa tâpasaḥ
tatra 'gâd, yatra dâhârtham ânîtaḥ sa dvijârbhakaḥ. 31
dṛishṭvâ taṃ ca janatayâ çocyamânâgrya-yauvanam,
yogî praveshṭuṃ tad-dehaṃ matiṃ cakre jarârditaḥ. 32
gatvâ ca drutam ekânte, muktakaṇṭhaṃ prarudya ca,
nanarta sa tataḥ kshipram aṅgahârair yathocitaiḥ. 33
tato viveça yogât tad dvijaputra-kalevaram
kshaṇât sa, sva-tanuṃ tyaktvâ tapasvî yauvanechhayâ. 34
tatkshaṇaṃ racitâyâṃ ca citâyâṃ sahasaiva saḥ
labdha-jîvo dvija-yuvâ prottasthau kṛita-jṛimbhikaḥ. 35
tad dṛishṭvâ bandhu-vargasya, «dishṭyâ jîvati jîvati!»
ity udbabhûva nâdo 'sya nikhilasya janasya ca. 36
atha 'mokshyan vrataṃ, sarvân mṛishâ yogîçvaraḥ sa tân
vipraputra-çarîrântaḥ-pravishṭas tâpaso 'bravît: 37
«lokântara-gatasya 'adya, mahâpâçupataṃ vratam
«gṛâhyaṃ sâkshâd mama 'âbhâshya, dattaṃ Çarveṇa jîvitam. 38
«adhunaiva ca dhâryaṃ tad gatvâ 'ekânte vrataṃ mayâ,
«jîvitaṃ me 'nyathâ nâsti; tad yûyaṃ yâta! yâmy aham.» 39
iti sarvân sa tatra-sthân saṃbodhya dṛiḍha-niçcayaḥ
ṣva-gṛihân preshayâmâsa harsha-çokâkulo vratî. 40
svayaṃ ca gatvâ çvabhre tat kshiptvâ pûrva-kalevaram,
âtta-vrato mahâ-yogî yuvî-bhûto 'nyato yayau. 41

---

iti vyâkhyâya Vetâlaḥ kathâṃ niçi tadâ pathi,
taṃ Trivikramasenaṃ sa râjânaṃ punar abravît: 42
«râjan, brûhi: sa yogîndraḥ kasmât para-pure viçan
«prarurodа, nanarta 'atha? kautukaṃ mahad atra me.» 43
iti Vetâlataḥ çrutvâ çâpa-çaṅkî sa bhûpatiḥ,
vimucya maunam, evaṃ tam avâdîd dhîmatâṃ varaḥ: 44
«çṛiṇu, tatra babhûva 'asya yo 'bhipràyas tapasvinaḥ:
«««saha-vṛiddhaṃ cirâya 'idaṃ çarîraṃ siddhi-sâdhanam 45
«««pitṛibhyâṃ lâlitaṃ bâlye tyajâmy adya»», 'iti duḥkhitaḥ
«sa javât tâpaso 'rodîd; deha-sneho hi dustyajaḥ. 46
«««navaṃ dehaṃ pravekshyâmi, sâdhayishyâmy ato 'dhikam»»,
«iti harshâd anṛityac ca; kasya na 'ishṭaṃ hi yauvanam?» 47
etat tasya vaco niçamya nṛipater aṅsât sa bhûyo 'py agâd
Vetâlo mṛita-pûrushântara-gatas taṃ çiṅçapâ-pâdapam,
râjâ so 'pi tam anvadhâvad adhikotsâhaḥ punaḥ prepsayâ;
kalpânte 'py acalaṃ kulâdri-vijayi sthairyaṃ hi dhîrâtmanâm. 48

Taraṅga 98. (Vetâla 24.)

Tatas tâṃ timira-çyâmâṃ citâgni-jvalitekshaṇâm
çmaçâne bhîshaṇe tasmin vîro rajani-Râkshasîm 1
ghorâm agaṇayan râjâ, gatvâ tâṃ çiṃçapâṃ punaḥ,
sa Trivikramasenas taṃ tasyâ Vetâlam âdade. 2
skandhe kṛitvâ ca taṃ yâvat prakrâmati sa pûrvavat,
tâvad bhûyaḥ sa Vetâlo naradevam uvâca tam: 3
«bho râjann! aham udvigno, na punas tvaṃ gatâgataiḥ;
«tad ekaṃ me mahâ-praçnam imaṃ kathayataḥ çṛiṇu: 4

Âsîd maṇḍalikaḥ ko 'pi nṛipatir Dakshiṇâpathe
Dharmâbhidhâno dhaureyaḥ sâdhûnâṃ bahu-gotrajaḥ. 5
tasya Candravatî nâma bhâryâ Mâlavadeça-jâ
abhûd mahâ-kulotpannâ varastrî-maulimâlikâ. 6
tasyâṃ ca tasya bhâryâyâṃ bhûpater udapadyata
ekaiva Lâvaṇyavatî nâma 'nvarthâbhidhâ sutâ. 7
pradeyâyâṃ ca tasyâṃ sa sutâyâṃ Dharma-bhûpatiḥ
unmûlito 'bhûd militair dâyâdai râshṭra-bhedibhiḥ. 8
tataḥ palâyya niragât sa deçâd bhâryayâ saha
duhitrâ ca tayâ râtrâv âtta-sadratna-saṃcayaḥ. 9
Mâlavaṃ prati ca svairaṃ prasthitaḥ çvaçurâspadam,
Vindhyâṭavîṃ tayâ râtryâ prâpa bhâryâ-sutâ-sakhaḥ. 10
tasyâṃ pravishṭasya 'udaçrur iva 'avaçyâya-çîkaraiḥ
niçâ 'nuyâtrâṃ dattvâ 'iva yayau tasya mahîkshitaḥ. 11
âruroha 'atha pûrvâdrim utkshiptâgrakaro raviḥ,
«mâ gâç caurâṭavîm etâm!» iti taṃ vârayann iva. 12
tato 'tra sa-sutâ-jâniḥ kshatâṅghriḥ kuça-kaṇṭakaiḥ
padâtiḥ sa nṛipo gacchan Bhillânâṃ prâpa pallikâm, 13
pareshâṃ prâṇa-sarvasva-hâribhiḥ pumbhir âvṛitâm;
varjitâṃ dhârmikaiḥ durgâṃ Kṛitânta-nagarîm iva. 14
tatra dṛishṭvaiva taṃ dûrât sa-vastrâbharaṇaṃ nṛipam,
mushituṃ bahavo 'dhâvan Çavarâ vividhâyudhâḥ. 15
tân vilokya, sutâ-bhârye râjâ Dharmo jagâda saḥ:
«purâ spṛiçanti vâṃ Mlecchâs, tad ito viçataṃ vanam!» 16
iti râjñâ 'uditâ râjñî vana-madhyaṃ viveça sâ
Lâvaṇyavatyâ sutayâ sâkaṃ Candravatî bhayât. 17
râjâpy abhimukhâyâtân khaḍga-carma-dharo 'tra saḥ
abadhît tân bahûn çûraḥ Çavarân çara-varshiṇaḥ. 18
tatas tena 'akhilâ pallî patyâ 'âjñaptâ nipatya tam
prahâra-kshata-carmâṇam abadhîd nṛipam ekakam. 19
gṛihîtâbharaṇe yâte dasyu-sainye, vilokya tam
bhartâraṃ nihataṃ dûrâd vana-gulmântara-sthitâ, 20

râjñî Candravatî sâ 'tra duhitrâ saha vihvalâ
palâyamânâ gahanaṃ dûram anyad agâd vanam. 21
tatra madhyâhna-tâpârtâsv iva mûlâni çâkhinâm
châyâsv api pravishṭâsu çiçirâṇi saha 'dhvagaiḥ, 22
ekadeçe 'bja-sarasas tîre 'çoka-taros tale
çokârtâ rudatî çrântâ sasutâ samupâviçat. 23
tâvat tad vanam abhyarṇa-nivâsî mṛigayâ-kṛite
mahâmanushyaḥ ko 'py âgâd açvârûḍhaḥ saputrakaḥ. 24
sa Caṇḍasiṅha-nâmâ taṃ putraṃ Siṅhaparâkramam
uvâca, dṛishṭvâ 'tra tayoḥ pâṅçûpte pâda-paddhatî: 25
«ete surekhe subhage 'anusṛitya, 'âpnuvo yadi
«striyau te, tat tayor ekâṃ svîkurushva yathâ-ruci!» 26
ity uktavantaṃ taṃ sma 'âha putraḥ Siṅhaparâkramaḥ:
«yasyâḥ sûkshmâv imau pâdau, sâ bhâryâ pratibhâti me; 27
«sâ hi svalpa-vayâ nûnaṃ jâne samucitâ mama;
«vṛihat-pâdâ tu yogyâ 'iyam etaj-jyeshṭha-vayâs tava.» 28
iti sûnor vacaḥ çrutvâ, Caṇḍasiṅho jagâda tam:
«kâ 'eshâ kathâ? bhavad-mâtâ pratyagraṃ hi gatâ divam; 29
«tâdṛiçe sukalatre ca gate, kâ 'anyatra vâsanâ?»
'tac çrutvâ so 'pi putras taṃ Caṇḍasiṅham abhâshata: 30
«tâta, mâ 'evam! abhâryam hi çûnyaṃ gṛihapater gṛiham.
«anyac ca Mûladevoktâ gâthâ kiṃ na çrutâ tvayâ? 31
«««yatra ghana-stana-jaghanâ
«««na 'âste mârgâvalokinî kântâ,
«««ajaḍaḥ kas tad anigaḍaṃ
«««praviçati gṛiha-saṃjñakaṃ durgam?»» 32
«taj jîvitena me, tâta, çapito 'si, na tâṃ yadi
«dvitîyâṃ mad-abhîshṭâyâ bhâryârthe svîkarishyasi.» 33
etat putra-vacaḥ çrutvâ pratipadya ca, tat-sakhaḥ
sa Caṇḍasiṅho 'nusaran pada-paṅktiṃ çanair yayau. 34
prâpya tac ca saraḥ-sthânaṃ, muktâhâraugha-maṇḍitâm
çyâmâṃ Candravatîṃ râjñîṃ tâṃ dadarça, 'avabhâsitâm 35
Lâvaṇyavatyâ sutayâ jyotsnayâ 'iva 'avadâtayâ
naiçîṃ dyâm iva madhyâhne, taru-châyâm upâçritâṃ. 36
upâyayau sa putreṇa sâkaṃ tâṃ ca sakautukam,
sâpi dṛishṭvâ tam uttasthau vitrastâ caura-çaṅkinî. 37
«alaṃ trâsena! na, 'amba, 'etau caurau; saumyâkṛitî imau
«suveçau kaucid âkheṭa-kṛite nûnam iha 'âgatau», 38
ity uktâ sutayâ râjñî yâvad dolâyate 'tra sâ,
tâvad açvâvatîrṇas te Caṇḍasiṅho 'bravîd ubhe: 39
«kiṃ saṃbhrameṇa? vâm âvâṃ praṇayâd drashṭum âgatau;
«tad viçramya niràçaṅke vadataṃ: ke yuvâm, iha 40
«Hara-netrânala-jvâlâ-dagdha-Manmatha-duḥsthite
«Rati-Prîtî iva 'araṇyam idam evam upâgate? 41
«pravishṭe sthaḥ katham ca 'iha vata nirmânushe vane?
«ratna-prâsâda-vâsârham idaṃ hi yuvayor vapuḥ. 42

«katham varâṅganotsaṅga-yogyau kaṇṭakitâm imâm
«bhuvam vâm caraṇau bhrântâv? iti nau manasi vyathâ. 43
«eshâ ca citram yuvayoḥ patantî dhûlir ânane
«vâtoddhûtâ 'hata-châyam âvayoḥ kurute mukham. 44
«bhavatyor esha ca 'ṅge 'smin vilasan pushpa-peçale
«kiraṇoshmâ dahaty asmân uccaṇḍaç caṇḍadîdhiteḥ. 45
«tad brûtam âtma-vṛittântam! dûyate hṛidayam hi nau,
«drashṭum na çaknumo 'raṇye sthitim vaḥ çvâpadâvṛite.» 46
ity ukte Caṇḍasiṅhena, râjñî niḥçvasya sâ çanaiḥ
lajjâ-çokâkulâ tasmai sva-vṛittântam avarṇayat. 47
tato niḥsvâmikâm matvâ tâm âçvâsya ca sâtmajâm
svîcakre madhurair vâkyaiç Caṇḍasiṅho 'nurâñjayan. 48
âropya ca 'açvayoḥ prishṭham saputras tâm saputrikâm
ninâya Vittapapurîm samṛiddhâm vasatim nijâm. 49
sâpi janmântara-gatâ 'iva 'avaçâ 'ṅgîcakâra tam;
anâthâ kṛicchra-patitâ videçe strî karoti kim? 50
tatas tâm sûkshma-pâdatvâd râjñîm Siṅhaparâkramaḥ
Caṇḍasiṅha-sutas tatra bhâryâm Candravatîm vyadhât, 51
tat-sutâm tâm ca Lâvaṇyavatîm nṛipati-kanyakâm
vṛihatvât pâdayor bhâryâm Caṇḍasiṅhaç cakâra saḥ; 52
prâg hi sûkshma-vṛihat-pâda-mudrâ-paṅkti-dvayekshaṇât
pratipannam tathâ tâbhyâm satyam kaç ca 'ativartate? 53
evam pâda-viparyâsât te pitâ-putrayos tayoḥ
duhitâ-mâtarau bhârye jâte çvaçrû-snushe tadâ. 54
kâlena ca tayos tâbhyâm bhartṛibhyâm jajñire dvayoḥ
putrâ duhitaraç caiva, teshâm ca 'anye 'py atha kramât. 55
itthaṃ samprâpya tau Caṇḍasiṅha-Siṅhaparâkramau
tasthatus tatra Lâvaṇyavatîm Candravatîm ca te. 56

---

iti vyâvarṇya Vetâlas tadâ pathi kathâm niçi,
sa Trivikramasenam tam papraccha nṛipatim punaḥ: 57
«tayor mâtâ-duhitror ye putra-pitros tayor, nṛipa,
«sakâçâj jantavo jâtâḥ kramâd ubhaya-pakshayoḥ, 58
«jñâtvâ 'idam brûhi me: teshâm anyonyam ke bhavanti te?
«pûrvoktaḥ so 'tra çâpas te, jânânaç ced na vakshyasi.» 59
etad Vetâlataḥ çrutvâ, vimṛiçan bahudhâpi saḥ
na 'ajñâsît tad yadâ râjâ, tûshṇîkaḥ prayayau tadâ. 60
tatas tad-aṅsa-kûṭa-stho Vetâlo vihasan hṛidi
mṛita-pûrusha-dehântar-nivishṭaḥ samacintayat: 61
«na 'ayam râjâ mahâ-praçne vetty asmin dâtum uttaram,
«tena tûshṇîm vrajaty eva hṛishṭo 'ticaturaiḥ padaiḥ. 62
«na ca vañcayitum çakyaḥ sattva-râçir ayam paraḥ,
«krîḍan bhikshuḥ sa ca 'asmâbhir iyataiva na çâmyati. 63
«tad adya vañcayitvâ tam durâtmânam, upâyataḥ
«tat-siddhim bhâvi-kalyâṇe râjany asmin niveçaye.» 64

ity ùlocya sa Vetàlo nṛipaṃ tam avadat tadà:
«ràjan, kṛishṇa-niçà-ghore çmaçàne 'smin gatâgataiḥ 65
«etaiḥ klishṭaḥ sukhî 'iva tvaṃ, na vikalpaç ca ko 'pi te;
«tad âçcaryeṇa dhairyeṇa tushṭo 'ham amunà tava. 66
«çavaṃ etaṃ naya 'idànîṃ, nirgacchàmy amuto hy aham.
«idaṃ ca çṛiṇu, yad vacmi hitaṃ tava, kurushva ca! 67
«ànîtam etad bhavatâ yasya 'arthe nṛi-kalevaram,
«kubhikshuḥ so 'dya màm asmin samàhûya 'arcayishyati. 68
«upahârî-cikîrshuç ca tvàm eva sa çaṭhas tataḥ,
««bhûmau praṇàmam ashṭàbhir aṅgaiḥ kurv!»» iti vakshyati. 69
««tvaṃ pràg darçaya tàvad me, karishye 'haṃ tathaiva tat»»,
«iti so 'pi, mahàràja, vaktavyaḥ çramaṇas tvayà. 70
«tato nipatya bhûmau sa praṇàmaṃ yàvad eva te
«darçayishyati, tàvat tvaṃ chindyàs tasya 'asinà çiraḥ. 71
«tato Vidyâdharaṇiçvarya-siddhir yà tasya vâñchitâ,
«tàṃ tvaṃ prâpsyasi; bhuṅkshva 'imàṃ bhuvaṃ tad-upahàrataḥ! 72
«anyathà tu sa bhikshus tvàm upahàraṃ vidhâsyati;
«etad-arthaṃ kṛito vighnas tava 'atra 'iyac ciram mayà. 73
«tat siddhir astu te! gaccha!» 'ity uktvà tasya 'aṅsa-pṛishṭha-gàt
nirgatya sa yayau tasmàd Vetàlaḥ preta-kàyataḥ. 74
atha sa narapatis taṃ prîta-Vetàla-vàkyàc
çramaṇam ahitam eva Kshàntiçîlaṃ vicintya,
vaṭa-viṭapi-talaṃ tat tasya pàrçvaṃ pratasthe,
mṛita-purusha-çarîraṃ tad gṛihîtvà, prahṛishṭaḥ. 75

Taraṅga 99. (*Vetâla* 25.)

Tatas tasya 'antikaṃ bhikshoḥ Kshàntiçîlasya bhûpatiḥ
sa Trivikramaseno 'tra prâpa, skandhe çavaṃ vahan. 1
dadarça taṃ ca çramaṇaṃ màrgâbhimukham ekakam
kṛishṇapaksha-kshapâ-raudre çmaçàne taru-mûla-gam, 2
asṛik-klipta-sthale gaureṇa 'asthi-cûrṇena nirmite
maṇḍale dikshu vinyasta-pûrva-çoṇita-kumbhake, 3
mahâtaila-pradîpâḍhye huta-pârçvastha-vahnini
saṃbhṛitocita-saṃbhàre svèshṭa-daivata-pûjane. 4
upâgâc ca sa taṃ râjâ; so 'pi bhikshur, vilokya tam
ânîta-maṭakaṃ, harshàd utthâya 'uvâca saṃstuvan: 5
«dushkaro me, mahârâja, vihito 'nugrahas tvayâ.
«tvàdṛiçaḥ kva? kva ceshṭâ 'iyaṃ? deça-kàlau kva ca 'îdṛiçau? 6
«nishkampa-satyam eva 'àhur mukhyaṃ tvàṃ kulabhûbhṛitàm,
«evam âtmânapekshèṇa parârtho yena sàdhyate. 7

«etad eva mahattvaṃ ca mahatâm ucyate budhaiḥ,
«pratipannâd acalanaṃ prâṇânâm atyaye 'pi yat.» 8
iti bruvan sa siddhârthamânî bhikshur mahîpateḥ
tasya 'vatârayâmâsa skandhât tad mṛitakaṃ tadâ. 9
snapayitvâ samâlabhya baddha-mâlyaṃ vidhâya ca,
mṛitakaṃ maṇḍalasya 'antaḥ sthâpayâmâsa tasya tat. 10
bhasmoddhûlita-gâtraç ca keça-yajñopavîta-bhṛit
prâvṛita-preta-vasano bhûtvâ dhyâna-sthitaḥ kshaṇam, 11
tasmin mantra-balâhûtaṃ praveçya nṛi-kalevare
taṃ Vetâla-varaṃ bhikshuḥ pûjayâmâsa sa kramât. 12
dadau tasmai kapâlârghapâtreṇa 'argharaṃ sunirmalaiḥ
nara-dantais, tataḥ pushpaṃ sugandhi ca vilepanam 13
dattvâ, mânusha-netre ca dhûpaṃ, mâṃsair baliṃ tathâ;
samâpya pûjâṃ râjânaṃ tam uvâca sa pârçvagam: 14
«râjann, iha 'sya mantrâdhirâjasya kṛita-saṃnidheḥ
«praṇâmam aṅgair ashṭâbhir nipatya kuru bhûtale, 15
«yena 'bhipreta-siddhiṃ te dâsyaty esha vara-pradaḥ.»
çrutvâ 'etat, smṛita-Vetâla-vacâ râjâ 'abravît sa tam: 16
«na 'ahaṃ jânâmi; tat pûrvaṃ pradarçayatu me bhavân,
«tatas tathaiva tad ahaṃ karishye, bhagavann!» iti. 17
tato darçayituṃ yâvat sa bhikshuḥ patito bhuvi,
tâvat khaḍga-prahâreṇa sa râjâ 'asya çiro 'cchinat. 18
âcakarsha ca hṛitpadmam udaràd asya pâṭitam,
Vetâlâya ca tasmai te çiro-hṛitkamale dadau. 19
sâdhuvâde 'bhito datte hṛishṭair Bhûta-gaṇais tataḥ,
tushṭo 'bravît sa Vetâlo nṛipaṃ taṃ nṛi-kalevarât: 20
«râjan, Vidyâdharendratvaṃ bhikshor âsîd yad îpsitam,
«tat tâvad bhûmi-sâmrâjya-bhogânte te bhavishyati. 21
«kleçito 'si mayâ yatas, tad abhîshṭaṃ varaṃ vṛiṇu!»
ity uktavantaṃ Vetâlaṃ sa râjâ tam abhâshata: 22
«tvaṃ cet prasannaḥ, ko nâma na siddho 'bhimato varaḥ?
«tathâpy amogha-vacanâd idaṃ tvatto 'ham arthaye: 23
«âdyâḥ praçna-kathâ etâ nânâkhyâna-manoramâḥ
«caturviṅçatir, eshâ ca pañcaviṅçî samâptikâ, 24
«sarvâḥ khyâtâ bhavantv etâḥ pûjanîyâç ca bhûtale!»
iti tena 'arthito râjñâ Vetâlo nijagâda saḥ: 25
«evam astu! viçeshaṃ ca, çṛiṇu, vacmy atra, bhûpate:
«yâç caturviṅçatiḥ pûrvâ, yâ ca 'eshâ 'ekâ samâpinî, 26
«kathâvalî 'iyaṃ Vetâlapañcaviṅçatikâkhyayâ
«khyâtâ jagati pûjyâ ca çivâyaiva bhavishyati; 27
«yaḥ çloka-mâtram apy asyâḥ pâṭhayishyati sâdaraḥ,
«yo vâ çroshyati, tau sadyo mukta-çâpau bhavishyataḥ; 28
«Yaksha-Vetâla-Kushmâṇḍa-Ḍâkinî-Râkshasâdayaḥ
«na tatra prabhavishyanti, yatra 'eshâ kîrtayishyate.» 29
ity uktvâ sa yayau, tasmâd nirgatya nṛi-kalevarât,
yathâbhirucitaṃ dhâma Vetâlo yoga-mâyayâ. 30

tatas tatra Suraiḥ sârdham râjñas tasya Maheçvaraḥ
sâkshâd âvir abhût tushṭaḥ, praṇatam ca 'âdideça tam: 31
«sâdhu, vatsa, hato 'dya 'ayam yat tvayâ kûṭa-tâpasaḥ
«Vidyâdhara-mahâcakravartitâ-haṭha-kâmukaḥ! 32
«tvam âdau Vikramâdityaḥ sṛishṭo 'bhûḥ svâṅçato mayâ
«Mleccha-rûpâvatîrṇânâm Asurâṇâm praçântaye. 33
«adya ca 'uddâma-durvṛitta-damanâya mayâ punaḥ
«tvam Trivikramâsenâkhyo vîraḥ sṛishṭo 'tha bhûpatiḥ. 34
«ataḥ sa-dvîpa-pâtâlam sthâpayitvâ vaçe mahîm,
«Vidyâdharâṇâm acirâd adhirâjo bhavishyasi. 35
«bhuktvâ divyâṅç cirâd bhogân, udvignaḥ svecchayaiva tân
«tyaktvâ, mayaiva sâyujyam ante yâsyasy asaṃçayam. 36
«Aparâjita-nâmânam khaḍgam ca 'etam gṛihâṇa me,
«yasya prasâdât sarvam tvam prâpsyase tad yathocitam.» 37
ity uktvâ khaḍgaratnam tad dattvâ tasmai mahîbhṛite
vâkpushpâbhyarcitas tena devaḥ Çambhus tiro dadhe. 38
atha dṛishṭvaiva samâptam
kâryam açesham, niçi prayâtâyâm,
praviveça sa Trivikrama-
senaḥ sva-puram nṛipaḥ Pratishṭhânam. 39
tatra kramâvagata-râtri-viceshṭitâbhir
abhyarcitaḥ prakṛitibhir vitatotsavâbhiḥ,
snâna-pradâna-Giriçârcana-nṛitya-gîta-
vâdyâdibhis tad akhilam sa dinam ninâya. 40
alpair eva ca vâsaraiḥ sa nṛipatiḥ Çârvasya vîryâd asau
sadvîpâm sarasâtalâm ca bubhuje nishkaṇṭakâm medinîm;
samprâpya 'atha Harâjñayâ sumahatîm Vidyâdharâdhîçatâm,
bhuktvâ tâm ca ciram, jagâma bhagavat-sâyujyam ante kṛitî. 41

iti Vetâlapañcaviṅçatikâ.

Iti Vikramakeçarî sa mantrî,
cira-militaḥ pathi çâpa-viprayogât,
abhidhâya punar Mṛigâṅkadattam
svakṛitârtham nijagâda râjaputram: — 42
Evam, deva, sa vṛiddho
vipro Vetâlapañcaviṅçatikâm
etâm âkhyâya kathâm
grâme tasminn, uvâca mâm bhûyaḥ: 43
«tat, putra, sa Trivikrama-
«seno râjâ kila 'evam aklîvaḥ
«Vetâlânugrahataḥ
«kim iva na yat prâptavân ishṭam? 44

«tasmâd iha tvam api mantram imaṃ gṛihîtvà
«mattaḥ, prasàdaya vimukta-vishàda-vṛittiḥ
«Vetàla-mukhyam, amunà prabhuṇà Mṛigâṅka-
«dattena saṃgamam avâpsyasi, vîra, yena. 45
«na hy aprâpyaṃ kiṃcid utsâha-bhâjàṃ;
«bhagnotsâho, vatsa, ko na 'vasîdet?
«tat te prîtyà vacmi yat, tat kurushva!
«tvam evaṃ duḥsarpa-dañçârti-hartâ.» 46
ity uktavatas tasmâd
vipràd âdàya sakriyaṃ mantram,
taṃ ca 'àmantrya, tato 'haṃ,
deva, 'Ujjayinîṃ gato 'bhûvaṃ. 47
tatra çmaçâne maṭakaṃ rajanyâm
âhṛitya, kṛitvâ snapanâdi tasya,
âlûya mantreṇa ca tena, tasmin
Vetàlam abhyarcitavân yathâvat. 48
bhojyaṃ mahâmâṅsam adàṃ ca tasmai
tṛiptyai; sa mâṅsaṃ ca tad âçu jagdhvâ,
«tṛipto 'smi naiva, 'anyad upânaya!» 'iti
màm abhyadhâd mànusha-mâṅsa-gṛidhnuḥ. 49
kâlaṃ yadà na 'akshamata 'atra kaṃcid,
utkṛitya mâṅsâni tadà nijâni
prâdàm ahaṃ prîti-karâṇi tasmai;
yogîçvaras tena sa me 'tyatushyat. 50
atha 'abravîd màṃ sa: «sakhe, dṛidhena
«sattvena tushṭo 'smy amunâ 'adhunà te;
«tat pûrvavad, vîra, bhava 'akshatâṅgo,
«vṛiṇîshva matto varam îpsitaṃ ca!» 51
ity uktavantaṃ tam ahaṃ tadaiva
pratyabruvam: «màṃ naya, deva, tatra,
«yatra prabhur me sa Mṛigâṅkadatto!
«na 'ataḥ paro 'nyo 'bhimato varo me.» 52
etat sa Vetàla-patir niçamya,
màm abhyadhât: «tarhi mama 'aṅsa-pṛishṭham
«àroha, yâvat tarasà bhavantaṃ
«tasya 'antikaṃ svasya prabhor nayâmi.» 53
ity eva tasya 'uktavatas «tathà!» 'iti
skandhâgram âroham ahaṃ prasahya;
tato vahan màṃ, nabhasaḥ pathena
prâtishṭhata preta-tanu-pravishṭaḥ. 54
ânîya ca 'iha 'adya, vilokya yushmân
mârge, 'vatârya 'ambarataç ca tena,
etena Vetàla-vareṇa, deva,
samprâpito 'haṃ tava pâda-mûlam; 55
samâgataç ca prabhuṇà 'aham adya,
gataḥ sa câpy esha samàpta-kṛityaḥ.

ity esha me, mânada, Nâga-çâpâd
bhavad-viyuktasya mahân udantaḥ. — 56
iti Vikramakeçariṇo
nija-sacivâc çruta-viyoga-vṛittântaḥ
mârge Mṛigânkadatto,
gacchan kântâ-nimittam Ujjayinîm, 57
Pâravatâksha-çâpa-
bhrashṭa-krama-milita-katipayâmâtyaḥ
mumude sa râjaputraḥ,
sambhâvita-sakala-sâdhya-sampattiḥ. 58

Taranga 100.

Namo Vighnajite, yasya jânudeçe vivartate
kumbha-srastâ 'iva nakshatra-mâlâ râtrishu nṛityataḥ. 1

Tataḥ kathâvasâne sa mârga-madhyât samutthitaḥ
Mṛigânkadatto muditaḥ, prâpta-Vikramakeçarî, 2
Guṇâkareṇa sahitas tathâ Vimalabuddhinâ,
sa-Vicitrakatho, Bhîmaparâkrama-samanvitaḥ, 3
Pracaṇḍaçakti-yuktaç ca, Çrutadhi-dvija-samgataḥ,
prâpta-çeshân vicinvânaḥ çâpa-viçleshitân sakhîn, 4
Çaçânkavatyâḥ samprâptyai prâg eva 'Ujjayinîm prati
gantum pravṛittaḥ punar apy uccacâla 'âtmanâ 'shṭamaḥ. 5
kramât prâpa sa ca grîshma-çushka-toyâm apâdapâm
aṭavîm caṇḍa-mârtaṇḍa-tâpa-samtapta-bâlukâm. 6
tasyâm vrajan, sa sacivân râjaputro jagâda tân:
«paçyata, 'eshâ 'aṭavî kîdṛig durgamâyata-bhairavâ! 7
«eshâ hi vibhrashṭa-patha-jana-tyaktâ nirâçrayâ
«udyad-duḥkhâṇala-jvâlâ 'iva 'âbhir maru-marîcibhir; 8
«vikîrṇa-rûksha-keçâ 'iva tṛiṇair ucchushka-marmaraiḥ;
«sinha-vyâghrâdi-vitrâsa-saromâñcâ 'iva kaṇṭakaiḥ; 9
«rudatî 'iva 'âtapa-klânta-jala-kânkshi-mṛigâravaiḥ:
«tad eshâ tvarayâ 'asmâbhir laṅghanîyâ viçaṅkaṭâ.» 10
ity ûcivân sa taiḥ sârdham sacivaiḥ kshut-tṛishârditaiḥ
drutam Mṛigânkadattas tâm aṭavîm udalaṅghayat. 11
dadarça ca 'agre sumahat svaccha-çîta-jalair bhritam
saro 'rka-tâpa-galitasya 'amṛitârṇor iva dravaiḥ; 12

diganta-vyâpi-vistâraṃ, pratibimbaṃ iva 'ātmanaḥ
drashṭuṃ trailokya-lakshmyâ 'iva vihitaṃ maṇidarpaṇam; 13
dhârtarâshṭra-kṛita-kshobhaṃ vicitrârjuna-vibhramam
viçrânti-kṛit svâdu-rasaṃ, Bhâratânukṛitiṃ dadhat; 14
upakaṇṭha-milad-Nîlakaṇṭha-pîta-vishoṭtamam
Acyutâçrita-Lakshmîkaṃ mantha-kâlâbdhi-saṃnibham; 15
sûrya-raçmibhir aprâpta-gambhîra-çiçirântaram,
Ananta-padma-nilayaṃ Pâtâlam iva bhûmi-gam. 16

tasya tîre ca sarasaḥ paçcime sa vyalokayat
râjaputraḥ sasacivo mahântaṃ divya-pâdapam, 17
vâtândolita-vistâri-çâkhâ-bhuja-kadambakam,
mûrdha-lagnâbhra-saritaṃ, nṛityantam iva Çaṅkaram; 18
atyunnatena çirasâ vyoma-pṛishṭhâvagâhinâ
kautukâd Nandanodyâna-çobhâṃ drashṭum iva 'udyatam; 19
çobhamânaṃ phalair divya-rasaiḥ çâkhâvalambibhiḥ,
kalpadrumaṃ surânaddhaiḥ pîyûsha-kalaçair iva; 20
«ma mâṃ yathâ tathâ kaçcit prâkshîd!» iti khagâravaiḥ
vyâharantam iva preṅkhat-pallavâgrakaraṃ muhuḥ. 21

yâvad Mṛigâṅkadattas taṃ sa nirvarṇayati prabhuḥ,
tâvat tad-mantriṇas tasmin pradhâvya kshut-tṛishârâḥ 22
phalâni bhoktum ârûḍhâs tasya dṛishṭvaiva tâni te,
phalatvaṃ shaḍ api prâptâ mânushâ apy açaṅkitam. 23
tato Mṛigâṅkadattas tân apaçyan vihvalaḥ sakhîn,
ekaikaṃ sa tatas tatra nâmagrâham açabdayat. 24
yadâ dadur na vacanaṃ, na ca 'adriçyanta te kvacit,
tadâ «hâ hâ! hato 'smi!» 'iti nairâçya-vidhuraṃ vadan, 25
sa râjaputro nyapatad mûrchito 'tra mahîtale,
drumânârûḍha-pârçvastha-kevala-Çrutadhi-dvijaḥ. 26

Çrutadhiḥ sa ca vipras tam uvâca 'âçvâsya tatkshaṇam:
«kṛitaprajño 'pi kiṃ, deva, tyakta-dhairyo 'vasîdasi? 27
«açnute sa hi kalyâṇaṃ, vyasane yo na muhyati.
«Nâga-çâpa-viyuktân kiṃ na 'etân saṃprâptavân asi? 28
«tathaiva punar apy etân mantriṇo 'nyâṅç ca lapsyase,
«Çaçâṅkavatyâ saṃyogo 'py acirât te bhavishyati.» 29
evaṃ Çrutadhinâ 'uktaḥ san, râjaputro jagâda saḥ:
«kuta etad idaṃ dhâtrâ nâçâya sûtritaṃ hi naḥ? 30
«kva 'anyathâ niçi Vetâlaḥ? kva ca Bhîmaparâkramaḥ?
«kva Çaçâṅkavatî-jñânaṃ tat-saṃvâda-prasaṅgataḥ? 31
«tâṃ ca prâptum Ayodhyâtaḥ kva so 'smâkaṃ vinirgamaḥ?
«Vindhyâṭavyâṃ kva ca 'anyonya-viyogo Nâga-çâpataḥ? 32
«tataḥ katipayânâṃ naḥ kramaçaḥ kva ca saṃgamaḥ?
«kva ca 'adhunâ viyogo 'yam ishṭa-tyâgaḥ punaḥ, sakhe? 33
«te hi vṛikshe 'tra Bhûtena grastâs, taiç ca vinâ mama
«kâ Çaçâṅkavatî, kiṃ ca jîvitaṃ? tad alaṃ bhramaiḥ!» 34
ity ûcivâṅç çucâ so 'tra sarasy âtmânam ujjhitum
Mṛigâṅkadatta uttasthau, Çrutadhau vârayaty api. 35

tâvad vâg atra gaganâd uccacâra 'açarîriṇî:
«mâ, putra, sâhasaṃ kârshîḥ! sarvaṃ svantaṃ hi bhâvi te. 36
«asmin Gaṇapatir devaḥ svayaṃ vasati pâdape,
«sa ca tvat-sacivair etair adya 'ajñânâd vimânitaḥ; 37
«te hy açuddhâ anâcântâ akshâlita-karâṅghrayaḥ
«kshudhârtâs tad-nivâse 'sminn ârûḍhâḥ phala-lipsavaḥ. 38
«tataḥ spṛishṭeshu teshv atra phalatâm eva te gatâḥ,
««yac-cittâs tad-gatiṃ gacchantv!»» iti Vighneça-çâpataḥ; 39
«anye 'pi ye tvat-sacivâç catvâras te yathâ 'amunâ,
«âgatâ evam eva 'asminn ârûḍhâḥ, phalatâṃ gatâḥ. 40
«tasmâd ârâdhaya 'etaṃ tvaṃ tapobhir Gaṇanâyakam!
«etat-prasâdât sarveshṭa-siddhis tava bhavishyati.» 41
ity uktaḥ sa sudhâ-sâra-sṛijâ 'iva 'âkâçato girâ
Mṛigâṅkadatto jaṭâstho deha-tyâgâd nyavartata. 42
kṛitvâ ca sarasi snânaṃ, tarau tasmin Gaṇâdhipam
arcayitvâ 'ujjhitâhâras tam astaushît kṛitâñjaliḥ: 43
«jaya, tâṇḍava-ḍamarû-
«marda-bhara-nyañcitena bhuvanena
«sa-mahî-çaila-vanena
«praṇamyamâna 'îça Gajavadana! 44
«jaya, sa-surâsura-mânusha-
«bhuvana-traya-pûjitâṅghri-kamala-yuga,
«vara-vividha-siddhi-nirbhara-
«nidhâna-kumbhopamâkâra! 45
«jaya, yugapad-udita-caṇḍa-
«dvâdaça-dinakṛit-pradîpta-tejaska,
«Hara-Hari-Surapati-durjaya-
«Ditija-kulâkâla-kalpânta! 46
«jaya, bhakta-vṛijina-vâraṇa-
«lîlâ-nîrâjanotsukena 'iva
«paraçu-vareṇa virâjita-
«karatala-kalitânala-jvâla! 47
«abhimata-siddhyai bhartus
«Tripurâvajaye, Gaṇeça, Gauryâpi
«yaḥ pûjito 'si, taṃ tvâṃ
«çrito 'haṃ çaraṇaṃ; namas te 'stu!» 48
iti-saṃstuta-Vighneço nirâhâraḥ kuçâstare
Mṛigâṅkadatto 'naishît tâṃ râtriṃ tasya taros tale. 49
tathaiva 'ekâdaça 'ahâni, Çrutadhau paricârake,
Vighneçârâdhana-paro râjaputro ninâya saḥ. 50
dvâdaçe 'hni niçi svapne taṃ jagâda Gaṇeçvaraḥ:
«vatsa, tushṭo 'smi te! mukta-çâpân prâpsyasi mantriṇaḥ, 51
«gatvâ ca taiḥ samaṃ prâpya tâṃ Çaçâṅkavatîṃ kramât,
«pratyâvṛitya sva-nagarîṃ, pṛithvî-râjyaṃ karishyasi.» 52
evaṃ Gaṇeçvarâdishṭaḥ prabuddhaḥ sa niçâkshaye
Mṛigâṅkadattaḥ svapnaṃ taṃ dṛishṭaṃ Çrutadhaye 'bhyadhât. 53

tena 'bhinanditaḥ prâtaḥ snâtvâ 'bhyarcya Vinâyakam,
tad-vâsa-vṛikshaṃ taṃ yâvat kurute sa pradakshiṇam, 54
tâvat samaṃ taros tasmâd avatîrya daçâpi te
phalatva-muktâḥ sacivâ nipetus tasya pâdayoḥ, 55
Vyâghrasenas, tathâ Sthûlabâhur, Meghabalo 'pi ca,
Dṛiḍhamushṭiç caturthaç ca, shaṭ ca 'âdau ye 'tra varṇitâḥ. 56
tataḥ sa sakalân samaṃ sapadi mantriṇaḥ prâpya tân,
dṛiçâ kalatayâ girâ pramada-manthanârambhayâ
nareçvara-suto 'dhika-praṇayam ekam ekaṃ muhur
dadarça, parishasvaje tad anu saṃbabhâshe kṛitî. 57
te 'pi navendu-kshâmaṃ
kṛita-tapasaṃ vîkshya taṃ prabhuṃ sâçrâḥ,
Çrutadhi-nigadita-yathârthâḥ
praçaçaṅsur nâthavantam âtmânam. 58
atha tatra sa tair Mṛigâṅkadattaḥ
sarasi kṛitâplavanâdibhiḥ sahaiva
sacivaiḥ sukha-pâraṇaṃ saharsho
vidadhe, labdha-dhṛitiḥ sva-kârya-siddhau. 59

Taraṅga 101.

Tataḥ so 'tra saras-tîre kṛita-pâraṇa-susthitaḥ
Mṛigâṅkadattas taiḥ sâkaṃ sacivaiḥ svair upâviçat. 1
tatas te tad-ahaḥ prâptâç catvâro nija-mantriṇaḥ
tena 'apṛicchyanta viçlesha-kâla-vṛittântam âdarât. 2
atha sa Vyâghrasenâkhyas teshâṃ madhyât tam abravît:
«deva, 'asmadîya-vṛittântaṃ, çrûyatâṃ, varṇayâmy aham: — 3
Yadâ Pârâvatâkshasya tasya Nâgasya çâpataḥ
bhavadbhyo dûra-vibhrashṭo jâto 'haṃ nashṭa-cetanaḥ, 4
tadâ bhrântvâ 'aṭavîṃ râtrau, labdha-saṃjño hy ahaṃ cirât,
na diço na ca panthânam apaçyaṃ tamasâ vṛitaḥ. 5
kṛicchrâc ca duḥkha-dîrghâyâṃ gatâyâṃ viratiṃ niçi,
udite bhagavaty arke kramâd âçâ-prakâçake, 6
acintayam ahaṃ: «hâ dhik! kva nu yâtaḥ sa naḥ prabuḥ?
«asmad-viyuktaç ca 'ekâkî kathaṃ so 'tra bhavishyati? 7
«kathaṃ vâ taṃ avâpsyâmi? kutra 'anvishyâmi? kâ gatiḥ?
«varam Ujjayinîṃ yâmi, tatra prâpyeta jâtu saḥ, 8
«sâ Çaçâṅkavatî-hetor gantavyâ tasya hi sthitâ.»
ity âçayâ çanaiḥ prâyâm aham Ujjayinîṃ prati, 9
gâhamâno 'tha kashṭâṃ tâm aṭavîṃ durdaçâm iva,
dahyamâno 'rka-kiraṇair agnicûrṇotkarair iva. 10

kathamcit prâptavân asmi sarah phullotpalekshanam,
hansâdi-madhurârâvaih sambhâshanam iva 'âcarat, 11
prayukta-vîci-hastâgram, prasanna-vipulâçayam,
darçanâd eva sarvârti-haram, sat-purusham yathâ. 12
tatra snâtvâ ca, bhuktvâ ca viçâny, âpîya vâri ca,
yâvat sthito 'smi, tâvat trîn etân adrâksham âgatân, 13
Dhrishtamushtim atha Sthûlabâhum Meghabalam tathâ.
sametya ca bhavad-vârtâ mitho 'smâbhir apricchyata. 14
ajânantaç ca sarve 'pi vayam te pâpa-çankinah
akârshma deha-tyâgâya matim tvad-virahâsahâh. 15
tâvac ca tasmin sarasi snâtum munikumârakah
âgamad Dîrghatapasah suto nâmnâ Mahâtapâh, 16
jatî krita-nija-jvâlo bhûyo 'gnir iva Khândavam
didhakshur âçrito brâhmîm prajvalans tejasâ tanum, 17
krishnâjinena samvîtah, savyena 'âtta-kamandalah,
dakshinena karena 'akshamâlâ-valayam udvahan, 18
sahâgata-mrigaih çringa-protkhâta-snânamrittikah,
yuktah katipayair anyaih samânaih muniputrakaih. 19
so 'smân upâgâd drishtvaiva sarah-prapatanodyatân;
karunârdrâ hi sarvasya santo 'kârana-bândhavâh. 20
avadac ca: «na kâryam vah pâpam kâpurushocitam!
«duhkhârdhâ hi patanty eva vipac-çvabhreshu kâtarâh, 21
«dhîrâs tu drishta-sanmârgâ vivekâmala-cakshushah
«na patanty avate, prâpyam avaçyam prâpnuvanti ca. 22
«yûyam ca bhavyâkritayah kalyânam prâpsyatha dhruvam;
«tad brûta: kim nu duhkham vo? mânasam dûyate hi me.» 23
evam uktavate tasmai muniputrâya tatkshanam
â mûlâd nija-vrittântam sarvam kathitavân aham. 24
tatas tena vayam tais tair vâkyair âyati-darçibhih
sambodhya sânugenâpi deha-tyâgâd nivartitâ. 25
atha snâtvâ tato nâtidûram sa muniputrakah
asmân anaishîd âtithyam vidhitsuh pitur âçramam. 26
tatra 'ucca-çâkhordhva-bhujair vedikâsu 'utthita-sthitaih
prârabdha-tapasi 'iva 'arka-raçmi-paih pâdapair api 27
upaveçya 'ekadeçe 'smân dattârghyân, sa muneh sutah
ekaikam âçrama-tarum gatvâ bhikshâm ayâcata. 28
apûryata kshanât tasya phalais tebhyah svataç cyutaih
bhikshâ-pâtram, atha 'âgât tad grihîtvâ so 'smad-antikam. 29
adâc ca divyâsvâdâni tâny asmabhyam phalâni sah,
yair bhuktair amritena 'iva triptâ jâtâ vayam tadâ. 30
kshîne 'hni ca, 'abdhau patite sûrye, jyotibhir ambare
tat-pâtocchalitair ambhah-çîkarair iva pûrite, 31
tad-vairâgyâd iva prâcî-çringa-tapovanam
samvîta-candrikâ-dhauta-valkale çaçini crite, 32
eka-sthânopavishtânâm kritâçesha-sva-karmanâm
munînâm âçrame tatra darçanâya gatâ vayam. 33

praṇipatya 'upavishṭâç ca kṛitâtithyaiḥ priyaṃvadaiḥ,
«kuto yûyam?» iti kshiprât pṛishṭâḥ smas tair maharshibhiḥ. 34
tato munikumâreṇa tena tebhyo niveditaḥ
tad-âçrama-praveçânto vṛittânto 'smad-nibandhanaḥ. 35
atha 'asmân atra Kaṇvâkhyo jñânî munir abhâshata:
«kim evaṃ vîra-purushâ api klaivyaṃ gatâḥ stha, bhoḥ? 36
«âpady abhagna-dhairyatvaṃ, saṃpady anabhimânitâ,
«yad utsâhasya ca 'atyâgas, tad hi sat-purusha-vratam. 37
«mahântaç ca mahânty eva kṛicchrâṇy uttîrya dhairyataḥ,
«mahato 'rthân samâsâdya, mahac-çabdam avâpnuyuḥ. 38
«iyaṃ Sundarasenasya tathâ ca çrûyatâṃ kathâ,
«yathâ Mandâravaty-arthe kleças tena 'anvabhûyata.» 39
ity uktvâ sa muniḥ Kaṇvaḥ, sarveshv atra maharshishu
asmâsu ca 'upaçṛiṇvatsu, kathâm etâm avarṇayat: 40

Asty alaṃkṛita-kauverî-dig-mukho Nishadhâbhidhaḥ
deças; tatra 'Alakâ nâma babhûva nagarî purâ, 41
yasyâṃ sadaiva sarvârtha-samṛiddhi-sukhito janaḥ,
kevalaṃ ratnadîpânâm âsîc çaçvad anirvṛitiḥ. 42
tasyâm anvartha-nâmâ 'abhûd Mahâseno mahîpatiḥ,
Çarajanmâdbhutâtyugra-pratâpa-plushṭa-çatravaḥ. 43
tasya râjño mahâmantrî Guṇapâlita ity abhût
çauryâlayo mahî-bhâra-voḍhâ, Çesha iva 'aparaḥ. 44
tasmin nyasta-bharasya 'asya sukhinaḥ kshapita-dvishaḥ
devyâṃ Çaçiprabhâkhyâyâm utpede nṛipateḥ sutaḥ 45
nâmnâ Sundaraseno, yaḥ çiçur apy açiçur guṇaiḥ
çaurya-saundarya-lakshmîbhyâṃ svayaṃvara-patir vṛitaḥ. 46
tasya râjasutasya 'atra çuràs tulya-vayo-guṇâḥ
â bâlyât saha saṃvṛiddhâ babhûvuḥ pañca mantriṇaḥ: 47
Caṇḍaprabho, Bhîmabhujas, tathâ Vyâghraparâkramaḥ,
vîro Vikramaçaktiç ca, Dṛiḍhabuddhiç ca pañcamaḥ. 48
te ca sarve mahâ-sattvâ bala-buddhi-samanvitâḥ
kulînâḥ svâmi-bhaktâç ca ruta-jñâ api pakshiṇâm. 49
taiḥ samaṃ sa uvâsa 'atra râjaputraḥ pitur gṛihe
anurûpâṃ vinâ bhâryâṃ, taruṇo 'py aparigrahaḥ. 50
«anamrâkramaṇaṃ çauryaṃ, dhanaṃ nija-bhujârjitam,
«bhâryâ rûpânurûpâ ca purushasya 'iha yujyate; 51
«anyathâ tu kim etena rûpeṇâpi?» 'ity acintayat
sa ca Sundaraseno 'sau vîras taiḥ sacivaiḥ saha. 52
ekadâ ca 'anvitaḥ sainyair vayasyais taiç ca pañcabhiḥ
niryayau mṛigayâ-hetor nagaryâḥ sa nṛipâtmajaḥ. 53
niryântaṃ ca dadarça 'etaṃ dûra-deçântarâgatâ
kâpi Kâtyâyanî nâma praudhâ pravrâjikâ 'uttamâ. 54
«Arohiṇîkaç Candro 'yam? kiṃ vâpy Aratikaḥ Smaraḥ?»
iti ca 'amânushaṃ vîkshya tad-rûpaṃ sâ vyacintayat. 55

buddhvà ca râjaputraṃ taṃ pṛishṭàt tat-parivâraṭaḥ,
dhâtuḥ sâ sarga-vaicitryaṃ praçaṅsantî visismiye. 56
atha 'ârât târa-dîrgheṇa râjaputraṃ svareṇa tam,
«kumâra, vijayasva!» 'iti vadantî praṇamâma sà. 57
so 'pi Sundarasenas tad anâkarṇyaiva, tatkshaṇam
yayau sva-sacivârabdha-kathâ-vyagreṇa cetasâ. 58
atha 'uccaiḥ çrâvayantî taṃ sâ kruddhà 'uvàca tâpasî:
«na çṛiṇoshy âçisham kasmâd, râjaputra, mamâpy aho? 59
«kasya 'ahaṃ na 'arcità pṛithvyâṃ râjño râjasutasya và?
«evam eva ca darpo 'yaṃ yadi te yauvanâdibhiḥ, 60
«tad Mandâravatîṃ kanyàṃ Haṅsadvîpeçvarâtmajàm
«jagal-lalâma-bhûtàṃ ced bhâryâtvena tvaṃ âpsyasi, 61
«tato Hara-Mahendrâder api na çroshyasi dhruvam
«madâvalepàd vacanaṃ; ke varàkâs tu mànushâḥ?» 62
evam uktavatîṃ çrutvà tâm âhûya sakautukaḥ,
prahvaḥ Sundaraseno 'sau kshamayàmâsa tâpasîm. 63
prajighàya ca bhṛityànâṃ hastę viçramaṇàya saḥ
gṛihaṃ Vikramaçaktes tâṃ prashṭu-kâmaḥ sva-mantriṇaḥ. 64
tato gatvâ, kṛitâkheṭaḥ pratyâgatya kṛitâhnikaḥ,
tâm ânâyya sa papraccha kumâro bhukta-bhojanaḥ: 65
«bhagavaty, ucyatàṃ: kâ 'eshâ tvayâ 'adya parikîrtità
«kanyâ Mandâravaty-âkhyâ? paraṃ kautûhalaṃ hi naḥ.» 66
tac çrutvâ tâpasî sâ tam uvàca: «çṛiṇu, vacmy adaḥ:
«tîrthâdi-hetoḥ sadvîpàṃ bhramâmi pṛithivîm aham. 67
«bhramantî prâptavaty asmi Haṅsadvîpaṃ prasaṅgataḥ.
«tatra Mandâradevasya râjño dṛishṭà mayà sutâ, 68
«devaputropabhogârhâ, dṛiçyà na 'apuṇya-karmabhiḥ,
«yà Mandâravatî 'ity âkhyàṃ dhatte, Çrîr iva nàndanî 69
«bibhratî hâriṇîṃ mûrtim, darçanoddîpita-Smarâ,
«dhâtrâ sudhâmayî sṛishṭà yà ca 'anyà 'iva 'aindavî tanuḥ. 70
«tasyâ rûpeṇa sadṛiço nâsty eva 'anyo 'tra bhûtale,
«jâne 'nuharati tv eko bhavàṅs tad-rûpa-saṃpadam. 71
«yaiḥ sâ na dṛishṭà, viphale teshâṃ netre ca janma ca.»
iti çrutvâ ca tâpasyâ mukhâd râjasuto 'bravît: 72
«tasyàs tad tâdṛiçaṃ rûpaṃ paçyâmo, 'mba, vayaṃ katham?»
etat tad-vacanaṃ çrutvâ, sâpi pravrâjikâ 'abhyadhât: 73
«ahaṃ citrapaṭe tâṃ ca tatkâle likhitâṃ rasât
«vahe valgulikânṭaḥ-sthâṃ; kautukaṃ yadi, dṛiçyatàm!» 74
evam uktavatî tasmai tushṭàya nṛipa-sùnave
kṛishṭvâ valgulikàtaḥ sâ citrasthâṃ tâm adarçayat. 75
so 'pi Sundarasenas tàṃ kanyâṃ citragatâm api
vicitra-rûpâm ânanda-niḥsyandaṃ pravilokayan, 76
româñca-kaṇṭaka-citair aṅgair âste sma tatkshaṇam,
kîlitaḥ Pushpacâpasya bâṇair iva nirantaraiḥ. 77
çanair açṛiṇvann avadann apaçyann eva kiṃcana,
tanmayî-bhûya citrastha iva so 'py abhavac ciram. 78

tad dṛishṭvâ, mantriṇas tasya jagadus tâṃ tapasvinîm:
«âṛye, Sundarasenaṃ tvaṃ devam atra paṭe likha! 79
«sadṛiçâlekhya-vijñânaṃ tâvad vîkshâmahe tava.»
tac çrutvaiva, lilekha 'etaṃ kumâraṃ tatkshaṇât paṭe. 80
taṃ ca 'atisadṛiçaṃ dṛishṭvâ, sarve 'py atra 'evam abruvan:
«nâsty âlekhya-visaṃvâdo bhagavatyâ manâg api; 81
««ayaṃ kumâra eva!»» 'iti citre 'smin jâyate hi dhîḥ.
«tad Mandâravatîdevî-rûpaṃ na 'atra visaṃvadet.» 82
ity uktavatsu saciveshv, âtta-citrapaṭa-dvayaḥ
prîtaḥ Sundarasenas tâṃ pûjayâmâsa tâpasîm. 83
visṛijya ca yathârhaṃ tâm ekasthâna-nivâsinîm,
viveça 'abhyantaragṛihaṃ kântâ-citrapaṭaṃ vahan. 84
«kiṃ mukhaṃ, kimu kântyâ syât kshâlitâṅka-malaḥ çaçî?
«râjyâbhisheka-kalaçau Smarasya 'etâv, uta stanau? 85
«laharyo rûpa-jaladheḥ kim etâs trivalî-latâḥ?
«nitambaḥ kim ayaṃ, kiṃ vâ vilâsa-çayanaṃ rateḥ?» 86
iti citragatâṃ tatra pratyaṅgaṃ tâṃ vibhâvayan
sa Mandâravatîṃ tasthau, nipatya çayanîyake. 87
tathaiva ca 'anvaham tishṭhann âhârâdi-parâṅmukhaḥ,
smara-jvara-vyathâkrântaḥ so 'lpair eva 'abhavad dinaiḥ. 88
tad buddhvâ 'âgatya pitarau tasya papracchatuḥ sakhîn
Çaçiprabhâ-Mahâsenau svairam âsvasthya-kâraṇam. 89
tad-vayasyâç ca te tâbhyâṃ tathâ sarvaṃ tad abruvan,
yathâ 'atra hetutâṃ prâptâ Haṅsadvîpa-nṛipâtmajâ. 90
tataḥ Sundarasenaṃ taṃ Mahâseno jagâda saḥ:
«putra, kiṃ guhyate 'sthâne khalv abhishvaṅga esha te? 91
«kanyâratnaṃ hi Mandâravatî yogyâ tavaiva sâ,
«mitraṃ Mandâradevaç ca paramaṃ tat-pitâ mama. 92
«tad dûta-sâdhye yukte ca kâ 'asminn arthe kadarthanâ?»
evaṃ tam uktvâ saṃmantrya, kanyâṃ tâṃ tasya yâcitum 93
râjño Mandâradevasya Haṅsadvîpaṃ visṛishṭavân
dûtaṃ Surathadevâkhyaṃ sa Mahâsena-bhûpatiḥ. 94
dadau Sundarasenaṃ taṃ tâpasyâ likhitaṃ tayâ
haste citrapaṭe tasya rûpotkarsha-pradarçake. 95
sa dûtaç caturaṃ gatvâ, prâpya 'ambudhi-taṭe puram
Mahendrâditya-nṛipateḥ Çaçâṅkapura-saṃjñakam, 96
tataḥ pravahaṇârûḍho Haṅsadvîpam avâpa tat
dinair Mandâradevasya nṛipates tasya mandiram. 97
dvâḥsthair âveditas tatra praviçya 'antar, vilokya saḥ
yathâvat taṃ nṛipaṃ dûto datta-kauçaliko 'bhyadhât: 98
«saṃdishṭaṃ te, maharâja, Mahâsenena bhûbhṛitâ:
««dehi Sundarasenâya mat-putrâya nijâṃ sutâm! 99
««paṭe 'bhilikhitâ sâ hi Kâtyâyany-abhidhânayâ
««tâpasyâ, kanyakâratnam ity ânîya 'iha darçitâ. 100
««rûpânurûpyâc ca 'asmâbhir jâtecchair likhitaṃ paṭe
««rûpaṃ Sundarasenasyâpy, atra prahitam îkshyatâm. 101

««eshạ ca 'asadṛiço rûpe bhâryâṃ sva-sadṛiçîṃ vinâ
««na 'icchaty udvâham, ekâ ca tvat-sutâ 'asya 'anurûpiṇî.»» 102
«iti saṃdiçya haste me paṭo râjñâ 'ayam arpitaḥ;
«dṛiçyatâṃ, yujyatâṃ, deva, madhunâ mâdhavî-latâ!» 103
etad dûtâd vacaḥ çrutvâ, harshâd ânâyayad nṛipaḥ
sutâṃ sa Mandâravatîṃ, devîṃ tasyâç ca mâtaram. 104
tâbhyâṃ saha tam udghâṭya dṛishṭvâ citrapaṭaṃ ca saḥ,
«tulyo mad-duhituḥ pṛithvyâṃ nâsti», 'ity etaṃ madaṃ jahau, 105
jagâda ca: «'amunâ râjaputreṇa yadi yujyate,
«tad asyâ rûpa-nirmâṇaṃ sutâyâḥ saphalaṃ mama. 106
«anena rahitâ na 'eshâ râjate, na 'anayâpy asau;
«kâ hy abjinî vinâ haṅsaṃ, kaç ca haṅso 'bjinîṃ vinâ?» 107
iti râjñâ 'udite, râjñyâṃ çraddhâvatyâm atîva ca,
sâ Mandâravatî jajñe sadyo madana-mohitâ. 108
tasthau citrapaṭa-nyasta-niçcalotphulla-locanâ
adhishṭhitâ 'iva suptâ 'iva vinidrâ likhitâ 'iva ca. 109
tato Mandâradevaḥ svâṃ sutâṃ dṛishṭvâ tathâ-vidhâm,
aṅgîkṛitya ca tad-dânaṃ, sa taṃ dûtam apûjayat. 110
anyedyuḥ prâhiṇod râjâ pratidûtaṃ ca sa svakam
vipraṃ Kumâradattâkhyaṃ Mahâsena-nṛipaṃ prati, 111
jagâda ca 'ubhâv api tau: «gatvâ tam Alakeçvaram,
«mama vâkyâd Mahâsenaṃ râjânaṃ vadataṃ drutam: 112
««sauhârdena mayâ tâvat kanyâ dattâ; tad ucyatâṃ,
««tvat-putraḥ kim iha 'âyâtu, kiṃ kanyâ 'atra prahîyatâṃ?»» 113
iti râjñâ 'ukta-saṃdeçau tataḥ pravahaṇena tau
saha prayayatur dûtâv abdhi-mârgeṇa satvaram, 114
Çaçâṅkapuram âsâdya, tataḥ sthala-pathena tau
prâpatus tâṃ purîṃ ṛiddhâṃ Alakâṃ Alakâm iva. 115
upetya râja-sadma, 'atra praviçya ca yathocitam
kṛitâdaraṃ Mahâsenaṃ râjânaṃ tâv apaçyatâm. 116
taṃ ca Mandâradevoktaṃ pratisaṃdeçam ûcatuḥ
râjñe tasmai, sa ca çrutvâ tushṭas tau dvâv apûjayat. 117
pṛishṭvâ ca kanyâ-janmarkshaṃ tasmât tat-pitṛi-dûtataḥ,
lagnaṃ vivâhe papraccha sûnoḥ sa gaṇakân nṛipaḥ. 118
te ca mâsa-traye çukla-pañcamyâṃ mâsi kârtike
lagnaṃ tasmai vadanti sma çubhaṃ badhvâ varasya ca. 119
tasmin lagne vivâhaṃ ca sûnoç ca preshaṇaṃ tadâ
iti Mandâradevâya saṃdideça 'Alakâ-patiḥ, 120
haste Kumâradattasya tad-dûtasya 'aparasya ca
Candrasvâmy-abhidhânasya svasya lekhe 'bhilikhya saḥ. 121
tau ca dûtau tato gatvâ, lekhaṃ dattvâ tathaiva tam,
Haṅsadvîpeçvarasya 'agre tasya sarvaṃ çaçaṅsatuḥ. 122
so 'pi râjâ «tathâ!» 'ity uktvâ, Candrasvâminam arcitam
vyasṛijat taṃ Mahâsena-dûtaṃ sva-svâmino 'ntikam. 123
pratyâgate 'lakâṃ tasminn ukta-kârya-viniçcaye,
lagna-pratîkshâs te tasthuḥ sarve 'py ubhaya-pakshayoḥ. 124

tâvac ca Haṁsadvîpe sâ prâk citrapaṭa-darçanât
jâtânurâgâ Mandâravatî, taṃ cira-bhâvinam 125
vivâha-lagnaṃ buddhvâ tu, tâvat-kâla-kramâsahâ
preyasy atyutsukâ gâḍhaṃ saṁtepe madanâgninâ. 126
aṅgâra-varshaṇam aṅge ca candanair api lepanam,
padminî-patra-çayyâpi saṁtapta-sikatâstaraḥ, 127
dîpta-dâvânala-çikhâḥ sudhâṁçor api raçmayaḥ
tasyâḥ Sundarasenotka-cetaso vata jajñire. 128
mauna-sthâ varjitâhârâ viraha-vratam âçritâ,
âkulâpta-sakhî-pṛishṭâ, kṛicchrâd evam uvâca sâ: 129
«sakhi, dûre vivâho me, na ca çaknomi taṃ vinâ
«varaṃ pratîkshituṃ kâlam Alakâdhipateḥ sutam. 130
«dûro deçaç ca kâlaç ca, vicitrâ ca gatir vidheḥ;
«tad atra madhye ko vetti, kiṃ kasya 'iha bhavishyati? 131
«tad me martavyam eva», 'iti vadantî virahâturâ
jagâma Mandâravatî sadyaḥ sâ vishamâṃ daçâm. 132
tad buddhvâ tat-sakhî-vaktrât, tâṃ ca dṛishṭvâ tathâ-vidhâṃ,
sabhâryo mantrayâmâsa tat-pitâ saha mantribhiḥ: 133
«râjâ sa mitram asmâkaṃ Mahâseno 'lakâ-patiḥ,
«eshâ ca Mandâravatî kâlaṃ soḍhum iha 'akshamâ; 134
«tat kâ trapâ? yathâ ca 'astu, tatraiva preshyatâm iyam!
«kântântika-sthâ dhṛityâ hi kâlakshepaṃ sahishyate.» 135
ity âlocya samâçvâsya tâṃ Mandâravatîṃ sutâm,
âropya ca pravahaṇe sadhanâṃ saparicchadâm, 136
çubhe 'hani tato Haṁsadvîpâd ambudhi-vartmanâ,
vivâha-hetor vidhivaj jananî-kṛita-maṅgalâm, 137
Vinîtamati-nâmânaṃ saha dattvâ sva-mantriṇam,
râjâ Mandâradevo 'sau visasarja 'Alakâṃ prati. 138
tato dinâni katicid yâvat pravahaṇena sâ
prayâti Mandâravatî râjaputrî mahodadhau, 139
akasmât tâvad uttasthau garjan jalada-taskaraḥ
sasûtkâra-marud-ghora-mukta-dhârâ-çarotkaraḥ. 140
kshaṇâc ca dûram âkṛishya vidhinâ 'iva balîyasâ
vâtena tasyâ vahanaṃ hanyamâniam abhajyata. 141
magne tasmin parîvâre Vinîtamatinâ saha,
mamajja tasyâḥ sakalaṃ bhâṇḍâgâraṃ mahodadhau. 142
sâ tv abdhinâ râjaputrî jîvanty eva 'ûrmi-bâhunâ
utkshipya nîtvâ nikaṭe kshiptâ velâ-vane tadâ. 143
kva 'abdhau pâtaḥ, kva ca 'atyuccena 'ûrmiṇâ prâpaṇaṃ vane?
bhavitavyasya na 'asâdhyaṃ dṛiçyate, vata dṛiçyatâm! 144
tataḥ sâ tâdṛiçî trasta-vihvalâ, vijane vane
dṛishṭvâ 'ekâkinam âtmânaṃ, duḥkhâbdhâv apatat punaḥ. 145
«kva prasthitâsmi? kva prâptâ? kva ca me sa paricchadaḥ?
«kva Vinîtamatir? vṛittam akasmât kim idaṃ mama? 146
«mandabhâgyâ kva gacchâmi? hâ hatâsmi! karomi kim?
«uttâritâ, hata-vidhe, kim ahaṃ jaladher tvayâ? 147

«hâ tâta! hâ 'amba! hâ hâ 'âryaputra putra 'Alakâ-pateḥ!
«tvâm aprâpya vipadye 'haṃ, paçya! kiṃ trâyase na mâm?» 148
ity-âdi vilapantî ca sâ Mandâravatî bhriçam
praruroda 'açrubhiç chinna-hâra-muktâphalopamaiḥ. 149
tâvac ca nâtidûra-sthât tatra 'âçramapadâd muniḥ
âjagâma Mataṅgâkhyaḥ snâtuṃ jalanidher jale. 150
sa bâla-brahmacâriṇyâ duhitrâ Yamunâkhyayâ
anvitas, tam ṛishis tasyâḥ çuçrâva rudita-dhvanim. 151
upetya kṛipayâ tâṃ ca dadarça tanayâ-yutaḥ,
yûtha-brashṭâm iva mṛigîṃ dikshu kshiptârta-locanâm. 152
«kâ tvaṃ? vane 'tra te prâptiḥ kathaṃ? kasmâc ca rodishi?»
iti tâṃ ca sa papraccha maharshiḥ snigdhayâ girâ. 153
tatas taṃ sakṛipaṃ dṛishṭvâ, sâ Mandâravatî çanaiḥ
âçvasya 'akathayat tasmai sva-vṛittântaṃ trapâ-natâ. 154
atha sa praṇidhyâya 'etâṃ Mataṅga-munir abravît:
«râjaputri, vishâdena kṛitaṃ! dhṛitim avâpnuhi! 155
«çirîsha-peçalâṅgîṃ tvâṃ bâdhate kleça-viplavaḥ;
«apekshante hi vipadaḥ kiṃ pelavam apelavam? 156
«bhavatî tv acirâd eva patiṃ prâpsyaty abhîpsitam;
«tad âgaccha 'âçramaṃ tâvad nâtidûram ito mama!» 157
«tatra 'anayâ mat-sutayâ saha 'âssva sva-gṛihe yathâ!»
. 158
iti tâṃ sa samâçvâsya, kṛitvâ snânaṃ mahâ-muniḥ
ninâya Mandâravatîṃ âçramaṃ svaṃ sutânvitaḥ. 159
tatra sâ saṃyatâ tasthau bhartṛi-saṃgama-kâṅkshiṇî
paricaryâ-vinodena tasya 'ṛishes tat-sutânvitâ. 160
atrântare ca 'Alakâyâṃ dinâni gaṇayan sadâ
tasyâṃ sa Mandâravatî-vivâha-divasonmukhaḥ, 161
kâlaṃ Sundaraseno 'pi cirotkaṇṭhâ-kṛiço nayan,
âsîd âçvâsyamânaḥ svair mitraiç Caṇḍaprabhâdibhiḥ. 162
kramâc ca lagna-divase pratyâsanne, pitâ nṛipaḥ
tasya yâtrâ-samârambhaṃ Haṃsadvîpaṃ prati vyadhât. 163
çubhe 'hni ca tataḥ prâyât kṛita-prasthâna-maṅgalaḥ
sainyaiḥ Sundaraseṇaḥ kshmâṃ kampayan sa nṛipâtmajaḥ. 164
gacchan krameṇa samprâpa tushṭaḥ sa sacivânvitaḥ
tîrâbharaṇam ambhodheḥ tac Çaçânkapuraṃ puram. 165
tatra pratyudgato râjñâ praçrayâvanatena saḥ
buddhvâ Mahendrâdityena praviveça 'anugaiḥ saha, 166
vâtyâyamâna-rûpa-çrîḥ paura-strî-padminîvane,
samâsasâda ca 'ârûḍha-vâraṇo râja-mandiram. 167
tatra 'upacaritas tena Mahendrâditya-bhûbhṛitâ
pratipannânnyâtreṇa sa viçaçrâma tad dinam. 168
«api vâridhim uttîrya tâṃ ahaṃ prâpnuyâṃ priyâm
«navoḍhâ-sulabha-prema-lajjâ-sâdhvasa-çîlinîm? 169
«âliṅgyamânâṃ ««mâ mâ!»» 'iti lapantîṃ çṛiṇuyâṃ ca tâṃ?»
ity-âdibhir anaishît tâṃ yâminîṃ sa manorathaiḥ. 170

prâtaç ca 'trạiva nagare sthâpayitvâ sva-sainikam,
Mahendrâdityạ-sahitaḥ kûlaṃ vârinidher yayau. 171
tatra tena samaṃ râjñâ svayaṃ pravahaṇaṃ mahat
âruroha 'ekam annâmbu-pûrṇaṃ sva-sacivair yutaḥ; 172
dvitîyasmin pravahaṇe râjaputraḥ paricchadam
avaçya-neyaṃ saṃkshiptaṃ samâropitavâṅç ca saḥ. 173
tato mukte pravahaṇe cala-vâtapaṭadhvaje
abhiprayayatus te dve diçaṃ dakshiṇapaçcimâm. 174
dvitreshv ahaḥsu yâteshu, gacchatoç ca 'mbudhau tayoḥ,
akasmâd udabhût tatra mahân utpâta-mârutaḥ; 175
«aho vâyur apûrvo 'yaṃ!» ity âçcarya-vaçâd iva
vyâghûrṇante sma jaladhes taṭeshu vana-râjayaḥ; 176
vyatyastâç ca muhur vâtâd adharoṭṭaratâṃ yayuḥ
vâridher vâri-nicayâ bhâvâḥ kâla-kramâd iva. 177
âkrandena samaṃ datte ratnair arghe mahâbdhaye,
prayatnena saha 'pâste karṇadhârair marutpaṭe, 178
muktâsu jîvitâçâbhiḥ saha sarvaiḥ sasaṃbhramaiḥ
çilâsu çṛiṅkhalâbaddhâsv atigurvîshu sarvataḥ, 179
taraṅgotkshipta-nikshipte, nâgabandhair iva, 'mbudhau
prabhrematur pravahaṇe prayuddha iva te ubhe. 180
tataḥ Sundarasenas tad dṛishṭvâ, 'dhairyâd iva 'âsanât
calitas tam uvâca 'idaṃ Mahendrâditya-bhûpatim: 181
«mama 'apuṇyair akâṇḍe vaḥ pralayo 'yaṃ upasthitaḥ;
«tad na çaknomy ahaṃ drashṭum, kshipâmy âtmânam ambudhau.» 182
ity uktvâ svoṭtarîyeṇa baddhvâ parikaraṃ drutam,
sa râjaputro jaladhau tatra 'âtmânam apâtayat. 183
tad 'dṛishṭvâ tad-vayasyâs te pañca Caṇḍaprabhâdayaḥ
Mahendrâditya-sahitâs tatraiva 'âtmânam akshipan. 184
bâhubhyâṃ ca tarantas te nadînaṃ gata-saṃbhramâḥ
sarve 'pi 'itas tato jagmur vibhrashṭâ vîci-vegataḥ. 185
kshaṇâc ca çânte pavane, niḥ-çabda-stimito 'mbudhiḥ
dadau praçânta-kopasya sajjanasya samânatâm. 186
tâvac ca vâtena kuto 'py ânîtâṃ yânapâtrikâm
prâpa Sundaraseno 'tra sahito Dṛiḍhabuddhinâ. 187
tâm 'âruroha ca 'ekena samaṃ tena sva-mantriṇâ,
saṃjîvana-pramayayor antar dolâm iva 'aparâm. 188
tato diçam ajânânaḥ, payomayam iva 'akhilam
prabhrashṭa-paurushaḥ paçyan devatâ-çaraṇas tadâ, 189
nâvâ mandânukûlena devena 'iva nabhasvatâ
saṃpreryamâṇayâ tîraṃ prâpito 'bhût tribhir dinaiḥ. 190
tatas tîra-vilagnâyâṃ tasyâm âtma-dvitîyakaḥ
sthalaṃ ca jîvitâçâṃ ca samam adhyâruroha saḥ. 191
tatra-sthaç ca samâçvasya Dṛiḍhabuddhim abhâshata:
«uttîrṇo 'py ambudher asmi, Pâtâlâd apy adho gataḥ; 192
«yato Vikramaçaktiṃ taṃ taṃ ca Vyâghraparâkramam
«Caṇḍaprabhaṃ Bhîmabhujaṃ sacivâṅs tâṅs tathâ-vidhân, 193

«Mahendràditya-nṛipatiṃ taṃ ca 'akàraṇa-bàndhavam
«vinàçya sarvàn, adhunà kâ çobhà jîvitena me?» 194
ity uktavantaṃ taṃ mantrî Dṛiḍhabuddhir jagàda saḥ:
«deva, dhairyaṃ gṛihàṇa tvaṃ! jàne kalyàṇam asti naḥ; 195
«yathâ hy âvàṃ, tathà te 'pi tareyur jàtu vâridhim;
«çakyà hi kena niçcetuṃ durjñànà niyater gatiḥ?» 196
ity-àdi tat tad yâvat taṃ Dṛiḍhabuddhir bravîti saḥ,
tàvad âjagmatus tatra snànârthaṃ tâpasâv ubhau. 197
tau vilokya vishaṇṇaṃ taṃ ràjaputraṃ, upetya ca
paripṛicchya ca vṛittàntaṃ, sàdhû ṣadayaṃ ûcatuḥ: 198
«sumate, na 'anyathàbhàvaṃ balinaḥ pûrva-karmaṇaḥ
«api devàḥ kshamàḥ kartuṃ sukha-duḥkha-pradâyinaḥ; 199
«hàtum icchann ato duḥkhaṃ dhîraḥ sukṛitaṃ âcaret,
«sâ hi pratikriyà tasya, na çokaḥ çàtanas tanoḥ. 200
«tad vishâdaṃ jahihi tvaṃ, çarîraṃ raksha dhairyataḥ!
«çarîre sati, ko nàma purushârtho na sidhyati? 201
«kalyàṇa-lakshaṇaç ca 'asi, bhàvy avaçyaṃ çubhaṃ tava.»
ity uktvâ tau samâçvàsya ninyatuḥ svâçramaṃ munî. 202
tatra kâñcic ca divasân pratîkshan sa nṛipàtmajaḥ
tasthau Sundaraseno 'tha Dṛiḍhabuddhi-samanvitaḥ. 203
atrântare ca tad-mantrî dorbhyàṃ Bhîmabhujo 'mbudhim
tîrtvâ Vikramaçaktiç ca dvau pṛithak prâpatus tatam. 204
«asmadvad uttarej jàtu so 'pi», 'ity âçâ-vaçàc ca tau
mahâṭavîṃ viviçatuç cinvânau duḥkha-mohitau. 205
çeshau tat-sacivau Caṇḍaprabha-Vyâghraparàkramau
ràjà Mahendràdityaç ca tathaiva 'uttîrya vàridhim, 206
ârtàḥ Sundarasenaṃ tam anvishya 'aprâpya, duḥkhitàḥ
abhagna-labdha-vahanàs tac Çaçàṅkapuraṃ yayuḥ. 207
tatas tau mantriṇau tatra tac ca prâk sthàpitaṃ balam
rudanto vijñâta-vṛittàntâ yayuḥ svàm Alakâṃ purîm. 208
prâpteshv arâjatanayeshv anuçocatsu teshu ca,
àkrandaikamayî jajñe purî prarudita-prajà. 209
Mahàseno nṛipaç ca 'atra sadevîko niçamya tam
sutoḍantaṃ na yat prâṇair jahe, tad balam âyushaḥ. 210
deha-tyâgodyataṃ taṃ ca sadevîkaṃ nyavàrayan
sacivâ vacanais tais tair darçitâçeṣopapattibhiḥ. 211
tataḥ ṣa nagarî-vàhye Svayambhv-âyatane nṛipaḥ
sûnoḥ pravṛittiṃ cinvânas tapasy atra 'àsta sànugaḥ. 212
tàvad Mandâradevo 'pi Haṁsadvîpe sa bhûpatiḥ
jàmâtur duhituç ca 'abdhi-pâtoḍantam abudhyata. 213
çuçràva ca 'Alakà-pràptaṃ jàmâtṛi-saciva-dvayam,
Mahàsena-nṛipaṃ ca 'àsthâ-dhṛita-prâṇaṃ tapaḥ-sthitam. 214
tataḥ so 'pi sutâ-çoka-kàtaro maraṇodyamât
vàrito mantribhis svais tais, teshu nyasta-bharo, nṛipaḥ 215
Mahàsena-nṛipasya 'agàt pârçvaṃ tasya 'Alakàṃ purîm
sama-duḥkhasya, sahito devyà Kandarpasenayà, 216

«yad vijñâta-sutodanta-niçcayaḥ sa karishyati,
«tad eva 'ham, samam tena karishyâmi», 'iti niçcitaḥ. 217
vijñâta-Mandâravatî-vṛittântâdhika-duḥkhinâ
Mahâsenânvanîçena samâgamya 'nvaçocata. 218
tenaiva saha tatra 'âsît tapasyan niyatendriyaḥ
mitâçî darbha-çayano Hańsadvîpeçvaro 'pi saḥ. 219
evam dhâtrâ vikîrneshu teshu sarveshv itas tataḥ
mârutena 'iva parneshu, prasthâya svâçramât tataḥ, 220
daivât Sundaraseno 'tra Mataṅgarshy-âçramasya saḥ
tasya prâpa 'antikam, yatra sâ Mandâravatî sthitâ. 221
tatra nânâ-rasâneka-paripakva-phalânataiḥ
niruddha-tîram tarubhir dadarça 'accha-jalam saraḥ. 222
çrântas tasmin krita-snâno bhukta-svâdu-phalas, tataḥ
Dṛidhabuddhi-sakho gatvâ prâpa 'ekâm vana-nimnagâm. 223
tasyâs tîrena gacchanç ca, liṅgâyatana-pârçvataḥ
sa pushpâvacaya-vyagrâ dṛishṭavân muni-kanyakâḥ. 224
tâsâm madhye dadarça 'ekâm kanyâm lokaika-sundarîm,
kântyâ prakâçayantîm ca jyotsnayâ 'iva 'akhilam vanam, 225
vilokitena kurvânâm phulla-nîlotpalâ diçaḥ,
tanvatîm carana-nyâsair avanau nalinî-vanam. 226
«kâ 'iyam? Sahasranayana-prekshaṇîyâ kim Apsarâḥ?
«vana-çrîr athavâ pushpa-lagnâgrakara-pallavâ? 227
«bahu-divyâṅganâ-sarga-siddhâbhyâsena vedhasâ
«etasyâ nirmitam idam nûnam atyadbhutam vapuḥ. 228
«tasyâç ca 'anuharaty eshâ citra-dṛishṭâkṛiter aho
«priyâyâ mama Mandâravatyâḥ; saiva bhaved na kim? 229
«katham ca 'etat? kva sâ Hańsadvîpe, kva 'etad vanântaram?
«tatra jânîmahe, kâ 'iyam kutaḥ kutra 'iha bhâminî.» 230
iti râjasutas tam ca Dṛidhabuddhim jagâda saḥ,
Dṛidhabuddhiç ca, dṛishṭvâ tâm varakanyâm, tadâ 'abravît: 231
«anyaiva, deva! kâ hy asyâ vanapushpamayeshv api
«hâra-kâñcî-kalâpâdi-bhaṅgir âbharaneshv iyam? 232
«na ca 'idam jâyate rûpam saukumâryam ca kânane;
«tad divyâ, râja-kanyâ vâ kâpy eshâ, na 'ṛishi-kanyakâ. 233
«uttishṭhâvaḥ kshaṇam jñâtum iha», 'iti Dṛidhabuddhinâ
ukte, tau tasthatus tatra pâdapântaritâv ubhau. 234
tâvac ca 'uccita-pushpâs tâ muni-kanyâs tayâ saha
varakanyakayâ snâtum saritam tâm avâtaran. 235
tatra tâsu jalakrîḍâ-pravṛittâsu, vidher vaçât
grâheṇa 'âgatya jagṛihe saiva 'atra varakanyakâ. 236
tad vilokyaiva, tat-kâlam kanyâs tâs tatra vihvalâḥ
cakrandur ârtâs: «trâyadhvam trâyadhvam, vana-devatâḥ! 237
«eshâ hi Mandâravatî snântî nadyâm açaṅkitam
«grâheṇa 'âgatya tarasâ gṛihîtâ hâ vipadyate!» 238
etac çrutvaiva, «kim saiva syât priyâ?» 'iti pradhâvya saḥ
drutam Sundarasenas tam grâham kshurikayâ 'abadhît. 239

mṛityor iva mukhât tasmâc cyutâm utkshipya rodhasi,
âçvâsayâmâsa ca tâṃ sa Mandâravatîṃ tataḥ. 240
sâpi tîrṇa-bhayâ dṛishṭvâ subhagaṃ taṃ, acintayat:
«mahâtmâ prâṇadaḥ ko 'yaṃ mama bhâgyair iha 'âgataḥ? 241
«citraṃ susadṛiçaç caiva citra-dṛishṭasya tasya me
«prâṇeçasya 'Alakâ-nâtha-tanayasya sujanmanaḥ. 242
«api nâma sa eva syâd? dhig dhig duçcintitaṃ mama!
«îdṛiçaḥ sa videça-sthaḥ çântaṃ mâ bhût kadâcana! 243
«tad na 'anya-purushopânte sthâtuṃ yuktaṃ mama 'adhunâ,
«vrajâmi tad itaḥ; svasti bhavatv asmai mahâtmane!» 244
iti saṃcintya Mandâravatî prâha sma tâḥ sakhîḥ:
«praṇamya 'etaṃ mahâbhâgam eta! yâmo 'dhunâ vayaṃ.» 245
tac çrutvâ bahu-sâdhâro nâma-çravaṇa-mâtrataḥ
prâg anucchinna-saṃdeho, râjaputraḥ sa tat-sakhîm 246
ekâṃ Sundaraseno 'tra papraccha 'âkhyâya tâṃ: «çubhe!
«kasya 'âtmajâ, kîdṛiçî 'iyaṃ sakhî vaḥ? kautukaṃ hi me.» 247
iti taṃ pṛishṭavantaṃ sâ muni-kanyâ 'evam abhyadhât:
«râjño Mandâradevasya Haṃsadvîpa-pater iyam 248
«sutâ Mandâravaty-âkhyâ kumârî, râja-sûnave
«datuṃ Sundarasenâya nîyamânâ 'Alakâṃ purîm, 249
«bhagna-pravahaṇâ 'ambhodhâv utkshiptâ vîcibhis tate,
«ânîtâ 'iha kila prâpya Mataṅga-muninâ 'âçramam.» 250
evam ukte tayâ, harsha-vishâdâkulitaṃ sakhâ
nṛityan Sundarasenaṃ taṃ Dṛidhabuddhir uvâca saḥ: 251
«dishṭyâ 'adya Mandâravatî-devî-lâbhena vardhase!
«saiva 'eshâ hi na, yâ 'asmâkaṃ manoratha-pathe 'py abhût.» 252
ity uktvâ, sa sakhîs tasyâḥ pricchantîr muni-kanyakâḥ
abodhayat sva-vṛittântaṃ; tâḥ sakhîṃ tâm anandayan. 253
tataḥ Sundarasenasya, «hâ 'âryaputra!» 'ity udîrya sâ,
papâta Mandâravatî rudatî tasya pâdayoḥ, 254
so 'py âçlishya ruroda 'etâṃ; rudatos tatra ca 'etayoḥ,
arudan karuṇârdrâṇi kâshṭhâny api tṛiṇâny api. 255
gatvâ 'atha muni-kanyâbhis tâbhiḥ sa çrâvito drutam
âjagâma munis tatra Mataṅgo Yamunânvitaḥ. 256
so 'tra Sundarasenaṃ taṃ âçvâsya caraṇânatam
Mandâravatyâ sahitaṃ ninâya nijam âçramam. 257
tad-ahaç ca tad-âtithya-viçrântaṃ jâta-nirvṛitim,
anyedyuḥ sa taṃ âha sma râjaputraṃ mahâ-muniḥ: 258
«Çvetadvîpaṃ mayâ, putra, gantavyaṃ kâryato 'dhunâ,
«tad Mandâravatî-yukto gaccha tvam Alakâṃ prati. 259
«tatra râjasutâm etâṃ parinîya 'anupâlayeḥ,
«sutâ 'iti pratipannâ hi tubhyam eshâ mayâ 'arpitâ. 260
«suciraṃ ca 'anayâ sârdhaṃ pṛithvî-râjyaṃ karishyasi,
«sacivâṃç ca nijân sarvân acirât tân avâpsyasi.» 261
ity uktvâ sabadhûkaṃ taṃ âmantrya nabhasâ yayau
munir Yamunayâ sâkaṃ duhitrâ sa sva-tulyayâ. 262

tataḥ Sundaraseno 'pi sa Mandâravatî-yutaḥ
Dṛiḍhabuddhi-sahâyaç ca proccacâla 'âçramât tataḥ. 263
prâpya vârinidhes tîram, dadarça nikaṭâgatam
kenâpy adhishṭhitaṃ yûnà baṇijà vahanaṃ laghu. 264
yayâce ca 'âçrayaṃ tasminn adhva-saukarya-lobhataḥ
Dṛiḍhabuddhi-mukhena 'ârât tat-patiṃ taṃ baṇiksutam. 265
so 'pi tîre «tathà!» 'ity asya vahanaṃ tad adhaukayat,
tâṃ Mandâravatîṃ paçyan, kubaṇik smara-mohitaḥ. 266
tataḥ Sundaraseno 'tra tâṃ âropya 'agrataḥ priyâm,
taṭa-sthitaḥ sann âroḍhum âtmanâ yâvad icchati, 267
tâvat sa karṇadhârasya saṃjñâṃ kṛitvâ baṇig drutam
vahanaṃ câlayâmâsa para-strî-lolubhaḥ çaṭhaḥ. 268
krandad-râjasutaṃ tac ca kshaṇena 'adṛishṭigocaram
abhût Sundarasenasya vahanaṃ tasya paçyataḥ. 269
«hà dhik! cauraiḥ pramushito 'smi!» 'ity âkrandan papâta saḥ;
vilapañç ca ciraṃ so 'tra jagade Dṛiḍhabuddhinâ: 270
«uttishṭha! muñca vaiklavyam! na 'ayaṃ vîroḍitaḥ kramaḥ.
«ehi! cauraṃ tam anveshṭum gacchâvo tena vartmanâ. 271
«âpat-kâle 'tikashṭe 'pi na 'utsâhas tyajyate budhaiḥ.»
. 272
iti saṃbodhitas tena kathaṃcid Dṛiḍhabuddhinâ
tîrât Sundaraseno 'bdher utthâya prasthito 'bhavat. 273
gacchan kramâc ca, «hà devi! hà Mandâravati!» 'iti saḥ
vilapan sâçrur, aniçaṃ saṃtapto virahâgninâ, 274
nirâhâraḥ, savâshpaika-Dṛiḍhabuddhi-paricchadaḥ,
viveça sonmâda iva vyâmohena mahad vanam. 275
na ca 'atra gaṇayâmâsa sakhyus tasya vaco hitam,
tatra tatra 'abhyadhâvat tu kevalaṃ dayitâmayaḥ. 276
«unnidra-pushpâbharaṇâ baṇik-caurât palâyitâ
«âgatâ 'iha priyâ sâ syâd?» iti phullâsu vallishu; 277
«bhayât saro-nimagnâ kim, vadanaṃ pakshmalekshaṇam
«unnamya 'iva 'îkshate sâ mâm?» iti ca 'abjeshu çâlishu; 278
«kiṃ vyâharati sâ 'eshâ 'atra mugdhâ mâṃ mañju-bhâshiṇî?»
iti patra-latâ-channa kokilâ-kûjiteshv api: 279
evaṃ pratipadaṃ muhyan, yathà 'arkeṇa tathà 'induṇâ
tâpyamânaḥ sa babhrâma tulya-naktaṃdinaç ciram. 280
kathaṃcid nirgatas tasmâd vanât sa-Dṛiḍhabuddhikaḥ
râjaputro 'tha sampràpa mârga-bhrashṭo mahâṭavîm, 281
udagra-khaḍga-vishamâṃ, siṃhâdhishṭhâna-bhîshaṇâm,
senâm iva sudurdarçâṃ dasyu-senâ-nishevitâm. 282
tâṃ gâhamânaḥ sulabhânekâpâyâṃ nirâçrayâm
durdaçâm iva so 'pràpi Pulindair udyatâyudhaiḥ, 283
Bhagavaty-upahârârthaṃ cinvadbhiḥ purushân paçûn
Vindhyaketoḥ Pulindendrasya 'âjñayà tad-nivâsinaḥ. 284
videço, viraha-kleço, nîcât paribhavo 'pi saḥ,
anâhâro, 'dhva-saṃtâpa: iti pañcâgni-viplave, 285

asṛijad dasyu-saṃpâtaṃ shaṣṭham agnim aho vidhiḥ
râjaputrasya tasya 'atra dhairyasya 'antam iva 'îkshitum. 286
sa ca 'âtmanâ dvitîyas tân grahaṇâya pradhâvitân
pṛishaṭka-varshiṇo dasyûn bahûn kshurikayâ 'abadhît. 287
tad buddhvâ praishyata balaṃ râjñâ 'anyad Vindhyaketunâ;
tato 'pi subahûṃç caurân yuddha-jño nijaghâna saḥ. 288
tataḥ sa savayasyo 'pi vraṇita-klânta-mûrchitaḥ
baddhvâ kârâgṛihe nîtvâ Çavarais tair nicikshipe. 289
tatra kîṭotkarâkîrṇe, jâlakârâlayâvile,
sûcyamânâhi-saṃcâre nirmokair gala-lambibhiḥ, 290
gulpha-lagnocchalad-dhûlâv, âkhu-khâta-vilolvaṇe,
antaḥ-kshipta-sthitâneka-bhîtâpanna-janâkule, 291
nirayâṇâm iva 'utpatti-dhâmni dvau tâv apaçyatâm
mantriṇau, tadvad eva 'âdau baddhvâ nîta-sthitâv ubhau, 292
yau tau praviçatâṃ tadvad aṭavîṃ tîrṇa-vâridhî
tam anveshṭuṃ prabhuṃ Bhîmabhuja-Vikramaçaktikau. 293
tau rudantau parijñâya petatus tasya pâdayoḥ,
so 'pi tau pratyabhijñâtau kaṇṭhe vâshpâkulo 'grahît. 294
tataḥ çataguṇîbhûta-duḥkhâs te 'nyonya-darçanât
âçvâsayadbhir aparair ûcire bandhana-sthitaiḥ: 295
«kṛitaṃ duḥkhena! kiṃ çakyaṃ pûrva-karma 'ativartitum?
«kiṃ na paçyatha sarveshâṃ saha mṛityum upasthitam? 296
«âgaminyâṃ caturdaçyâṃ Pulinda-kshmâbhṛitâ 'amunâ
«Devyâḥ paçûpahârârthaṃ vayam ete hi saṃbhṛitâḥ. 297
«tat kiṃ çucâ? gatiç citrâ jantushu krîḍato vidheḥ;
«tad abhadraṃ yathâ, tadvad dadyâd bhadraṃ sa eva vaḥ.» 298
ity uktâ bandhana-sthais te baddhâs tatra 'avatasthire;
kashṭaṃ niranurodhatvam âpadâṃ sumahatsv api. 299
prâptâyâṃ ca caturdaçyâm atra râjâjñayâ tataḥ
te sarve 'py upahârârtham anîyanta 'Ambikâ-gṛiham, 300
dîpa-jvâlâ-calaj-jihvaṃ ghaṇṭâlî-danta-mâlayâ
vyâsakta-vîra-çirasâ ghoraṃ mṛityu-mukhaṃ yathâ. 301
tatra Sundarasenas tâṃ dṛishṭvâ Devîṃ praṇamya saḥ,
bhakti-prahvena manasâ stuvann evaṃ vyajijñapat: 302
«dâritoddâma-Daityena Triçikhena 'açra-varshiṇâ
«çamitâsura-saṃtâpe, praṇatâbhaya-dâyini! 303
«nirvâpaya prasannena locanena 'amṛita-çcyutâ
«dṛishṭvâ mâṃ duḥkha-dâvâgni-dagdhaṃ! devi, namo 'stu te!» 304
iti râjasute tasmin vyâharaty eva, tatra saḥ
âgât pûjayituṃ Devîṃ Vindhyaketuḥ Pulinda-râṭ. 305
taṃ dṛishṭvaiva parijñâya Bhilla-râjaṃ, trapânataḥ
sa tân Sundarasenaḥ svân vayasyân svairam abhyadhât: 306
«aho! saisha Pulindendro Vindhyaketur, upaiti yaḥ
«tâtasya pârçvaṃ sevârthaṃ, bhuṅkte ca 'etâṃ mahâṭavîm. 307
«tad yad astu, na vaktavyam asmâbhir iha kiṃcana;
«çreyân hi mânino mṛityur, na 'îdṛig âtma-prakâçanam.» 308

iti mantrayate yàvat sakhibhiḥ sa nṛipâtmajaḥ,
tàvat sa Vindhyaketuḥ svàn ràjà bhṛityàn abhàshata: 309
«are! pradarçayata taṃ pravîraṃ me mahà-paçum,
«hatâḥ subahavo yodhà gṛihyamàṇena yena me.» 310
tac çrutvaiva sa çushkâsṛig-digdho vraṇita-dhûsaraḥ
tasya Sundaraseno 'gre tad-bhṛityaiḥ pràpito 'bhavat. 311
sa taṃ dṛishṭvà Pulindendraḥ parijñàya manâg iva,
«brûhi: kas tvaṃ? kutaç ca?» 'iti papraccha pariçaṅkitaḥ. 312
«yo 'haṃ, yataḥ: kurudhvaṃ, yat prastutaṃ! kim anena vaḥ?»
iti Sundaraseno 'pi Bhillendraṃ pratyuvàca tam. 313
tatas taṃ samyag âlàpàt pratyabhijñàya, saṃbhramàt
«hà hà!» 'iti jalpann, avanau Vindhyaketuḥ papàta saḥ. 314
«hâ mahàràja, pâpena, Mahàsena, mayà 'dhunâ,
«paçya, yushmat-prasàdânàm ucitaṃ kîdṛiçaṃ kṛitam, 315
«yat te prâṇa-samaḥ sûnur nîto 'vasthàm iha 'îdṛiçîm
«devaḥ Sundaraseno 'yaṃ, kuto 'py evam iha 'àgataḥ!» 316
ity-àdy âçlishya taṃ ràjaputraṃ sa vyalapat tathà
Vindhyaketur, yathà sarve 'py atra 'abhûvann udaçravaḥ. 317
«etad na bahu, yat pûrvaṃ pratyabhijñàtavàn asi
«ràjaputram imaṃ; paçcâd vṛitte 'rthe kiṃ vyadhâsyathâḥ? 318
«tat ko vishàdo harshe 'sminn?» ity âçvâsyata taiç ca saḥ
hṛishṭaiḥ Sundarasenasya vayasyair Bhilla-bhûpatiḥ. 319
tataç ca pâda-patitaḥ sa ràjà samamànayat
prîtyâ Sundarasenaṃ taṃ mocitâkhila-puṇ-paçum. 320
kṛitârcanaç ca nîtvâ 'etaṃ sva-pallîṃ savayasyakam,
kramâd upàcarat pathyair âbaddha-vraṇapaṭṭikam, 321
papraccha ca: «'iha 'àgamanaṃ, ràjaputra, katham nu te?
«mahat kautukam etad hi mama; tat kathyatâm!» iti. 322
tataḥ Sundarasenena sva-vṛittânte 'nuvarṇite,
citrîyamâṇa-cetàs taṃ Çavarendro jagâda saḥ: 323
«kva Mandàravatî-hetor yàtrà? pràptiḥ kva ca 'ambudhau?
«kva Mataṅgâçrama-pràptiḥ? kva tayà tatra saṃgamaḥ? 324
«kva 'apahàraç ca bandhjà tasyà viçvâsataḥ punaḥ?
«kva ca 'aṭavî-praveças te? kva 'upahàràya bandhanam? 325
«kva ca 'asmâbhiḥ pratyabhijñà, mṛityor asmàc ca nirgamaḥ?
«vicitra-vidhaye tasmât sarvathà vidhaye namaḥ! 326
«tad na kàryà tvayà kàntàṃ prati cintà, yato vidhiḥ
«yathà 'idam akarot, kartâ tathà 'etad api te drutam.» 327
iti vàdinam eva 'etaṃ Pulindendraṃ drutâgataḥ
nija-senâpatiḥ prîtaḥ praviçyaiva vyajijñapat: 328
«deva, 'àdàya dhanaṃ bhûri strîratnaṃ ca 'atirûpavat,
«pravishṭaḥ sânugajanaḥ ko 'py etâm aṭavîṃ banik; 329
«sa ca buddhvà mayà gatvà sabalena sahànugaḥ
«vashṭabhya sa-dhana-strîka iha 'ànîto vahiḥ sthitaḥ.» 330
tac çrutvà, «kiṃ banik sa syàt, sà Mandàravatî ca kim?»
iti Sundaraseno 'ntar Vindhyaketuç ca dadhyatuḥ. 331

«praveçyatâm ihaiva 'asau strî ca!» 'ity uktavatos tayoḥ
prâveçayac camûpas tam banijam tâm ca yoshitam. 332
tato dṛishṭvaiva tau, so 'tra Dṛiḍhabuddhir abhâshata:
«saiva Mandâravaty! eshâ devî saisha ca durbanik. 333
«hâ devi! gharma-dagdhâ 'iva latâ 'avasthâm imâm katham
«gatâsy apushpâbharanâ viçushkâdhara-pallavâ?» 334
iti krandati tasmiṅç ca Dṛiḍhabuddhau, pradhâvya saḥ
priyâm Sundarasenas tâm kaṇṭhe sarabhaso 'grahît. 335
tato viraha-mâlinyam açru-dhârâ-jalena tau
kshâlayantâv iva 'anyonyam, priyau rurudatuç ciram. 336
atha 'ubhau tau samâçvâsya, Vindhyaketur uvâca tam
banijam: «kim tvayâ dârâ viçvastasya hṛitâ?» iti. 337
tato jagâda sa banig bhaya-gadgadayâ girâ:
«vṛithâ mayâ 'idam nâçâya kṛitam, eshâ tu rakshitâ 338
«nijena 'adharshaṇîyena mahâsaiva tapasvinî;
«vahni-jvâlâ 'iva sprashṭum apy asau na çakitâ mayâ. 339
«kimca nîtvâ nijam deçam çânta-manyuḥ prasâditâ
«pariṇetum abhipretâ pâpasya 'abhûd iyam mama.» 340
ity uktavantam, âdishṭa-badham tena 'atra bhûbhujâ,
so 'tha Sundarasenas tam raraksha banijam badhât, 341
prâṇâdhikam tu tat tasya dhanodrekam ahârayat;
dine dine mṛiyante hi gatârthâ, na gatâsavaḥ. 342
evam Sundarasenena tasmin baṇiji mocite
prâṇa-lâbhena samtushṭe yathecchaṃ kṛipaṇe gate, 343
sa Vindhyaketur âdâya tâm Mandâravatîm nṛipaḥ
yuktaḥ Sundarasenena sva-devî-mandiram yayau. 344
tatra 'âdiçya sa devîm tâm, snâna-vastrânulepanaiḥ
sammânya Mandâravatîm, tadvat snâtam alaṃkṛitam 345
svayam Sundarasenam tam upaveçya varâsane,
prâbhṛitair arcayâmâsa muktâ-mṛigamadâdibhiḥ. 346
cakre tayoç ca dampatyoḥ samgamâd bhṛiçam utsavam
sa râjâ muditâçesha-pranṛitta-Çavarânganam. 347
atha Sundarasenas tam anyedyur nṛipam abhyadhât:
«rûdham vranair me, siddham ca yatheshṭam; tad ito 'dhunâ 348
«yâmo vayam sva-nagarîm; tâtâya preshaya 'âçu tat
«lekhahâram savṛittântam mad-âgamana-çansinam!» 349
ity ukto râjaputrena sa tena Çavareçvaraḥ,
tathaiva datta-samdeçam lekhahâram visṛishṭavân. 350
sa lekhahârako yâvat tâm prâpnoty Alakâm purîm,
tâvat tatra Mahâsenaḥ sadevîkaḥ sa bhûpatiḥ, 351
tasya Sundarasenasya pravṛitty-ajñâna-duḥkhitaḥ,
agni-praveçâya 'udyuktaḥ Çaṅkarâyatanâgrataḥ 352
abhût kila 'anuçocadbhiḥ pauraiḥ parivṛito 'khilaiḥ.
. 353
tam dṛishṭvâ sa Mahâsenam nṛipatim lekhahârakaḥ
upâjagâma Çavaro dhâvann âveditâtmakaḥ, 354

dhûli-lipto dhanush-pâṇir latâṇvag-baddha-mûrdhajaḥ
çyâmaḥ, kaṭî-nivasanaṃ vilva-patramayaṃ dadhat. 355
«dishṭyâ 'adya vardhase, deva, yad Mandâravatî-yutaḥ
«putraḥ Sundarasenas te nistîrya 'ambhodhim âgataḥ! 356
«asmat-prabhor Vindhyaketoḥ sa hi pràpya 'antikaṃ, prabho,
«tenaiva sâkam âgantuṃ pravṛittaḥ, preshya màṃ puraḥ.» 357
ity udîrya ca tasya 'atra ràjñaḥ pàdâṇtike nyadhàt
lekhaṃ sa Bhilla-bhûpàla-lekhahàro rahaḥ-çuciḥ. 358
tato hṛishṭair janaiḥ sarvaiḥ kṛite kalakalâravе,
lekhe ca çràvite jñâte yathâ-vṛitte mahâdbhute, 359
satkṛitya lekhahâraṃ, sa tyakta-çokaḥ kṛitotsavaḥ
râjadhânîṃ Mahâsena-nṛipaḥ sarvaiḥ saha 'aviçat. 360
utsukaç ca tato 'nyedyuḥ sûnos tasya 'âgamishyataḥ
agrato bhavituṃ prâyàd Haṅsadvîpeçvaraṇvitaḥ. 361
cacâla caturaṅgaṃ ca balaṃ tasya 'amitaṃ tathâ,
asahya-marda-bhîtâ 'iva cakampe medinî yathâ. 362
tàvat Sundaraseno 'pi sva-gṛihâbhimukhaṃ tataḥ
pratasthe Bhilla-pallîtaḥ sa Mandâravatî-sakhaḥ, 363
bandhanâgâra-labdhena tena Vikramaçaktinâ
sakhyâ Bhîmabhujenâpi yuktaḥ sa-Dṛidhabuddhikaḥ. 364
vâta-raṅho-hayârûḍhaḥ sahito Vindhyaketunâ,
Pulinda-sainyaiḥ pṛithivîṃ tanmayîm iva darçayan. 365
gacchan katipayair eva dinair màrge dadarça tam
pitaraṃ sammukhâyâtaṃ sa-paricchada-bàndhavam. 366
tato 'varuhya turagât, sànandair vîkshito janaiḥ,
upetya pâdayos tasya savayasyo 'patat pituḥ. 367
so 'pi taṃ putram âlokya ràkà-candram iva 'udadhiḥ,
âtmany eva na màti sma harshollàsa-taraṅgitaḥ. 368
dṛishṭvà ca Mandâravatîṃ tâṃ pâdâvanatâṃ snushàm,
âtmânaṃ kṛitinaṃ mene kulaṃ caiva, nananda ca. 369
tâṅç ca trîn Dṛidhabuddhy-âdîn praṇatân putra-mantriṇaḥ,
tato 'dhikaṃ so 'bhyanandad Vindhyaketuṃ ca taṃ nṛipaḥ. 370
atha Sundaraseno 'pi pitrâ tena niveditam
natvà Mandâradevaṃ taṃ çvaçuraṃ, mumude param. 371
tau ca pûrvâgatau Caṇḍaprabha-Vyâghraparâkramau
dṛishṭvà 'aṅghri-lagnau sacivau, pûrṇân mene manorathân. 372
tatkshaṇaṃ ca 'atra so 'bhyâgàd Mahendrâditya-bhûpatiḥ
Çaçâṅkapūrataḥ prîtyâ çruta-vṛittânta-harshulaḥ. 373
atha taiḥ samaṃ samagraiḥ
Sundarasenaḥ sa râjasûnus tâm,
Naḍakûvara iva Rambhâṃ,
Mandâravatîṃ vahan dayitâm, 374
Alakâ-purîṃ ayàsîd
nija-vasatiṃ vâhanottamârûḍhaḥ,
sakala-samṛiddhi-niketana-
bhûmiṃ bhûyishṭha-puṇya-janâm. 375

tasyâm ca vâtâyana-samçritâbhir
netrotpalaih paurajanâṅganâbhih
âkîryamâṇah, priyayâ sametah
sa râjadhânîm sva-pitur viveça. 376
ânanda-vâshpâkula-locanâyâh
praṇamya mâtuç caraṇau ca tatra,
sa râjaputro 'khila-bandhu-bhrityâ-
baddhotsavam tam divasam ninâya. 377

atha 'paredyur gaṇakopadishṭe
lagne ca tasyâç cira-kâṅkshite tam
jagrâha pâṇim janakârpitâyâ
Mandâravatyâ naranâtha-sûnuh. 378
dadau ca tasmai çvaçuro mahârghâṇy
aputrako Mandaradeva-bhûpah
ratnâni bhûyâṅsi, nijam ca râjyam
prîtah sva-dehottara-kâla-bhâvi. 379
cakâra ca 'icchâ-vibhavânurûpam
pitâ Mahâsena-nripah sa tasya
adugdha-gur mocita-bandhana-stham
mahotsavam drishṭa-hiraṇya-varsham. 380
drishṭvâ ca Mandâravatî-samâgamât
kritârthatâm Sundarasenam âgatam,
pramodam âsevya ca tad-vivâha-jam
pragîta-nityad-nikhilâṅganâ-gaṇam, 381
yayau Mahâsena-mahîbhritâ 'rcitah
sva-mandalam Mandaradeva-bhûpatih,
Çaçâṅka-pûrvâṃ ca puram sa pârthivah,
sa Vindhyaketuç ca mahâṭavî-patih. 382

tato 'tra yâteshu dineshu, sad-guṇam
prajâ-priyam Sundarasenam âtmajam
avekshya, râjye ca niveçya tam nije,
vanam Mahâsena-nripo jagâma sah. 383
samprâpya râjyam, atha Sundarasena-devah
so 'pi sva-bâhu-bala-nirjita-vairi-vargah,
tair mantribhih saha mahîm akhilâm çaçâsa,
Mandâravaty-adhigama-prasarat-pramodah. 384

---

iti tatra saras-tîre
vyâkhyâya kathâm Mṛigâṅkadattâya,
sa Vyâghrasena-râmâ
sacivo nijagâda tam bhûyah: — 385

Etat sa Kaṇvo munir âçramânte
kathâdbhutam varnitavân, prabho, nah;
kathâvasâne ca dayâlur asmân
âçvâsayann evam asâv avocat: 386

«tat, putrakâḥ, suvishamâṇi duruttarâṇi
«kṛicchrâṇi dhîra-hṛidayâḥ kila ye sahante,
«te prâpnuvanti param ittham abhîpsitâni,
«na 'anye tu ye galita-sattva-vilupta-ceshṭâḥ. 387
«tasmâd imâṃ tyajata viklavatâṃ, prayâta!,
«yushmâkam apy adhipatiḥ sa Mṛigâṅkadattaḥ;
«saṃprâpta-sarva-sacivaḥ, suciraṃ pṛithivyâṃ
«râjyaṃ karishyati, sametya Çaçâṅkavatyâ.» 388
iti tena vayaṃ maharshiṇâ 'uktâ
dhṛitim âlambya, niçâṃ ca tatra nîtvâ,
calitâs tata âçramâd, avâptâḥ
kramaçaḥ kânanaṃ etad adhva-khinnâḥ. 389
iha ca 'atitṛishâ kshudhâ ca taptâḥ
phala-hetor Gaṇanâtha-vṛiksham etam
adhiruhya, phalatvam eva yâtâs,
tapasâ, deva, tava 'adya mocitâḥ smaḥ. 390
ity asmâkaṃ Nâga-çâpopanîto
vṛittânto 'yaṃ tvad-viyoge caturṇâm;
kshîṇe çâpe ca, 'adhunâ 'asmâbhir etair
yuktaḥ sarvaiḥ kârya-siddhyai prayâhi! — 391
etad Mṛigâṅkadatto
nija-sacivâd Vyâghrasenataḥ çrutvâ,
lâbhe Çaçâṅkavatyâ
labdha-dhṛitis, tatra tâṃ niçâm anayat. 392

Taraṅga 102.

Tataḥ prâtaḥ samutthâya tasmâd vara-saras-taṭât
Mṛigâṅkadattaḥ sacivair açeshair militaiḥ saha, 1
yuktaḥ Çrutadhinâ tena, prâyâd Ujjayinîṃ prati
sa Çaçâṅkavatî-prepsur, natvâ taṃ Vighnajid-drumam. 2
tatas tâs tâ vanabhuvo bhûyo 'neka-çata-hradâḥ
tamâla-çyâmalâbhogâ ghanâgama-niçâ iva, 3
anyâç ca vicarad-bhîma-mattebha-bhagna-kîcakâḥ
viparîtârjunâkârâ Virâṭa-nagarî-nibhâḥ, 4
girîndra-kandaraç caiva çuddhâḥ pushpavatîr api
krûra-sattvâçritâḥ çântair munibhiḥ saṃçritâ api 5
atikramya, kramâd dhîraḥ sa sarva-sacivânvitaḥ
prâpad Ujjayinî-puryâḥ saṃnikarsham nṛipâtmajaḥ. 6
tato Gandhavatîṃ prâpya nadîṃ snâna-hṛita-klamaḥ,
tîrtvâ ca tâṃ Mahâkâla-çmaçânaṃ prâpa sânugaḥ. 7

dadarça tatra nânâsthi-kapâla-çakalâvritam,
dhrita-mânusha-kaṅkâla-karâlam, vîra-sevitam, 8
bahu-Bhûta-ganâkîrṇam, âkrîḍad-Dâginî-priyam,
Mahâbhairavam âsanna-citâ-dhûma-malîmasam. 9
tad atikramya ca 'apaçyat sa tâm yuga-purâtanîm
purîm Ujjayinîm, guptâm Karmasenena bhûbhṛitâ, 10
adhishṭhita-pratolîkâm rakshibhir vividhâyudhaiḥ
pravîra-kulajâneka-râjaputrâbhirakshitaiḥ, 11
girîndra-çikharâkâraiḥ prâkâraiḥ pariveshṭitâm,
dushpraveçâm avijñâtair, hasty-açva-ratha-saṃkulâm. 12
vilokya tâdṛiçîm tâm ca sarvato-'py *atidurgamâm*,
Mṛigâṅkadatto vimukhaḥ sacivân svân uvâca *saḥ*: 13
«kashṭam! kleça-çatair evam *abhavyasya* 'âgatasya me
«praveça eva nâsti 'iha; priyâ-prâptau tu kâ *gatiḥ*?» 14
tac çrutvâ te 'py avocaṅs tam: «kim eshâ pratibhâti te
«asmâkam iyatâm, deva, bala-sâdhyâ mahâ-purî? 15
«upâyo 'tra vicetavyaḥ, sa ca 'avaçyam bhavishyati;
«daivatair bahuço hy etad âdishṭam vismṛitam katham?» 16
ity uktaḥ sacivais, tasyâ nagaryâ vahir eva saḥ
Mṛigâṅkadatto divasân kâṅçcit tasthau paribhraman. 17
prâk siddham atha Vetâlam dadhyau Vikramakeçarî
tad-mantrî vâsabhavanât tat-priyâkarshaṇecchayâ. 18
so 'pi kṛishṇa-chaviḥ prâṅçur ushṭra-grîvo gajânanaḥ
mahishâṅghrir ulûkâkṣho Vetâlaḥ khara-karṇakaḥ 19
etya, tatra praveshṭum yad na çaçâka, jagâma tat;
Çambhor varât tâm nagarîm na 'âkramanti tathâ-vidhâḥ. 20
atha 'amâtyair vritam khinnam praveçonmukha-cetasam
Mṛigâṅkadattam Çrutadhir nîtijñaḥ so 'bravîd dvijaḥ: 21
«kim, deva, nîti-tattva-jño 'py ajânann iva muhyasi?
«sva-parântaram apreckshyam; ataḥ kasya 'iha vikramaḥ? 22
«ekaikasmin nagaryâ hi dvâreshv asyâ caturshv api
«kuñjarâṇâm sahasre dve, vâjinâm pañcaviṅçatiḥ, 23
«rathânâm daça, lakshaṃ ca padâtînâm divâ-niçam
«saṃnaddham âste rakshârtham vîrâdhishṭhâna-durjayam. 24
«tad naḥ katipayânâm yat sahasâ 'atra praveçanam,
«paraṃ pataṅga-vṛittiḥ sâ, na 'artha-siddhis tu kâcana. 25
«sainyenâpi ca na 'alpena yuktâ ksheptum iyaṃ purî;
«hastinâ pâda-yuddhaṃ tad, virodho 'dhibalena yat. 26
«tad Mâyâvatunâ tena Pulinda-pṛithivîbhṛitâ
«suhṛidâ Narmadâ-grâha-bhayât trâtena dârunât, 27
«tad-mitreṇa ca Mâtaṅga-râjena 'atibalîyasâ
«tena Durgapiçâcena tvat-saṃbandhânurâginâ, 28
«Kirâta-râjena tathâ bâliça-brahmacâriṇâ
«Çaktirakshita-saṃjñena tena vikrama-çâlinâ 29
«sametya sabalaiḥ sarvaiḥ, sainya-pûrita-diṅmukhaḥ
«samyak sahâya-saṃpannaḥ sâdhaya 'etat samîhitam! 30

«Kirâta-râjaç ca sa te dûrâgamana-saṃvidam
«pratîkshamâṇaḥ sthita, ity etad vo vismṛitaṃ katham? 31
«Mâyâvaṭuç ca Mâtaṅga-râjâd eva 'âgato, dhruvam
«sajjas tena sahaiva 'âste; saṃvit tasya kṛitâ hy asau. 32
«tat tasya Mâtaṅga-pater Vindhya-dakshiṇa-pârçva-gam
«nivâsa-koṭṭaṃ gacchâmaḥ Karabhagrîva-nâmakam! 33
«tatraiva 'âhûyate râjâ Kairâtaḥ Çaktirakshitaḥ;
«ṭataḥ saṃbhûya sarvais tair ûdyogaḥ siddhaye çubhaḥ.» 34
çrutvâ 'etac Çrutadher vâkyam arthavat prâjñâ-saṃmatam,
Mṛigâṅkadattaḥ sâmâtyas «tathâ!» 'iti çraddadhetarâm. 35
anyedyuç ca namas-kṛitya guṇi-bandhuṃ dhṛitodayam
pradarçitâçaṃ viçvasya nabho-nityâdhvagaṃ ravim, 36
uccacâla tato Vindhya-pârçvaṃ taṃ dakshiṇaṃ prati
tasya Durgapiçâcasya Mâtaṅgendrasya ketanam. 37
tad-mantriṇaç ca sa-Vyâghraseno Bhîmaparâkramaḥ,
Guṇâkaro, Meghabalaḥ samaṃ Vimalabuddhinâ, 38
sa-Vicitrakathaḥ Sthûlabâhur, Vikramakeçarî,
Pracaṇḍaçaktiḥ, Çrutadhir, Dṛiḍhamushṭis tam anvaguḥ. 39
taiḥ samaṃ so 'tivistîrṇâ nija-ceshṭâ iva 'aṭavîḥ,
gahanâṇç ca vanoddeçân svâbhipràyân iva kramât 40
atikràman, saras-tîra-taru-mûla-nirâçrayaḥ,
pràpya 'àruroha Vindhyâdrim âtma-cittam iva 'unnatam. 41
tasya 'agrâd dakshiṇaṃ pârçvam avaruhya ca, dûrataḥ
dantidantâjina-citâ Bhilla-pallîr vilokayan, 42
«kutra syâd âspadaṃ tasya Mâtaṅgâdhipater iha?
«kuto jñâsyâma?» ity ântar dadhyau râjaputro 'tra saḥ. 43
tâvac ca saṃmukhâyâtam ekaṃ muni-kumârakam
sa dadarça saha 'amâtyaiḥ, papraccha ca kṛitâṇatiḥ: 44
«api jânâsi, kutra 'iha gṛihaṃ Mâtaṅga-bhûpateḥ,
«saumya, Durgapiçâcasya? drashṭavyo vartate sa naḥ.» 45
tac çrutvâ sa jagâda 'evaṃ sâdhus tâpasa-putrakaḥ:
«itaḥ Pañcavaṭî 'ity asti pradeçaḥ kroça-mâtrake. 46
«nâtidûre ca tasya 'abhûd Agastyasya 'âçramo muneḥ
«nâkataḥ pâtitotsikta-Nahushendrasya helayâ; 47
«yatra pitr-âjñayâ 'âtta-vana-vâsaḥ sa-Lakshmaṇaḥ
«Sîtayâ 'anugato Râmo munim anvâsta taṃ ciram; 48
«Raksho-vinâça-piçunaç candrârkâv iva yatra saḥ
«âskanditum pravṛitto 'bhût Kabandho Râma-Lakshmaṇau, 49
«yasya yojana-bâhoç ca Râmo bhujam apâtayat
«Agastya-prârthanâyâta-Nahushâjagaropamam; 50
«yatra meghâgame 'dyâpi, çrutvâ jaladhara-dhvanim,
«smaranti Râma-kodaṇḍa-ravasya 'ambararodhinaḥ; 51
«vîkshya vishvag diçaḥ çûnyâ, gṛihṇanty udvâshpa-locanâḥ
«Jânakî-vardhitâ çashpa-kavalaṃ na jarad-mṛigâḥ; 52
«hata-çeshân iva trâtuṃ hariṇân yatra Râghavaṃ
«jahâra hema-hariṇo Vaidehî-viraha-pradaḥ; 53

«Kâverî-vâri-bahule yatra 'aneka-mahâhrade
«pîtvâ 'udgîrṇam iva 'Agastyena 'abdhi-pâthaḥ pade pade: 54
«tasya 'âçramasya nâtyantadûre Vindhyasya sânuni
«Karabhagrîva-nâmâ 'asti koṭṭaḥ kuṭila-durgamaḥ; 55
«tatra prativasaty antar bhûpâlânirjito balî
«sa Mâtaṅgapatir Durgapiçâcaç caṇḍa-vikramaḥ. 56
«dhanurdharâṇâm lakshasya teshâm adhipatiç ca saḥ,
«yodha-pañcaçatî yeshâm ekaikam anudhâvati. 57
«tair dasyubhiḥ sa mushṇâti sârthân, dalayati dvishaḥ,
«bhuṅkte mahâṭavîm ca 'etâm, tâṅs tân agaṇayan nṛipân.» 58
etad muni-sutâc çrutvâ, tam âmantrya, sa sânugaḥ
Mṛigâṅkadattas tenaiva mârgeṇa tvaritam yayau, 59
prâpac ca tasya Karabhagrîvasya nikaṭam kramât
Mâtaṅgarâja-koṭṭasya Bhilla-pallî-samâkulam. 60
dadarça 'adûrataç ca 'antaḥ Çavaraughân itas tataḥ
varhivarhebhadaçana-vyâghracarma-mṛigâmishân. 61
«tiryañca iva jîvanti, paçyata, 'araṇya-vṛittayaḥ;
«citram tad apy amî Durgapiçâcam bruvate prabhum. 62
«nâsty eva 'arâjakam kiṃcid; vata kopi-prajâsv aho
«râja-çabdaḥ suraiḥ sṛishṭo mâtsaryâya bhavodayât!» 63
evam Mṛigâṅkadattas, tân Bhillân vîkshya, sakhîn bruvan,
yâvat sa Karabhagrîva-koṭṭa-mârgam vivitsati, 64
tâvad Mâyâvaṭos tasya tatra 'âdâv abhyupeyushaḥ
tam pûrva-dṛishṭam dadṛiçuç cârâḥ Çavara-bhûbhṛitaḥ. 65
te Mâyâvaṭave tasmai gatvâ sadyo nyavedayan
tad-âgamam; sasainyaç ca so 'pi pratyujjagâma tam. 66
nikaṭî-bhûya dṛishṭvâ ca, mukta-vâhaḥ pradhâvya saḥ
papâta pâdayos tasya râjasûnoḥ Pulinda-râṭ. 67
kṛita-kaṇṭhagraham râjâ sa pṛishṭa-kuçalaç ca tam
sâmâtyam vâhanârûḍham anaishît kaṭakam nijam. 68
prâhiṇoc ca pratîhâram tad-âgamana-çaṅsinam
tasmai Mâtaṅga-râjâya nijam sa Çavarâdhipaḥ. 69
âjagâma ca Mâtaṅga-râjaḥ so 'pi sva-deçataḥ
drutam Durgapiçâco 'tra, nâmno bibhrad yathârthatâm; 70
çilâ-kûṭa-kaṭhorâṅgas tamâla-maṇina-chaviḥ
Pulindâçrita-pâdaç ca, Vindhyâcala iva 'aparaḥ; 71
bhrukuṭyâ bhîshaṇa-mukhaḥ prakṛityaiva triçâkhayâ,
svî-kartum Vindhyavâsinyâ triçûlena 'iva cihnitaḥ; 72
taruṇaḥ kshapitâçesha-vayâ apy asadarçanaḥ,
kṛishṇo 'py ananya-sevî ca, bhûbhṛit pâdopajîvy api; 73
navâbhra iva mâyûra-piccha-citra-dhanur-dharaḥ,
Hiraṇyâksha iva 'uddâma-varâha-kshata-vigrahaḥ; 74
Ghaṭotkaca iva 'utsikta-bhîma-rûpa-dharo balî,
Kali-kâla iva 'adharma-niratocchṛiṅkhala-prajaḥ. 75
âyayau ca balâbhogas tasya 'âpûrita-bhûtalaḥ,
mukto 'rjuna-bhujâsaṅgât pravâha iva Nârmadaḥ. 76

«çilâ-kalâpo luṭhitaḥ kim Añjanagirer ayam?
«kim uta 'akâla-kalpânta-meghaughaḥ patito bhuvi?» 77
iti çaṅkâm sa vidadhac Caṇḍâlâṇîkinî-cayaḥ
prasasarpa 'sita-chàyà malinîkṛita-diṅmukhaḥ. 78
upagamya ca tat-svâmî, dûrâd nyasta-çirâḥ kshitau,
Mṛigâṅkadattam tam Durgapiçâcaḥ praṇanâma saḥ, 79
uvâca ca: «'adya devî me prasannâ Vindhyavâsinî,
«ucitocita-vañco yad gṛihân prâpto bhavân mama. 80
«tad dhanyo 'smi, kṛitârtho 'smi», 'ity uktvâ tasmây upâyanam
Mâtaṅga-râjaḥ sa dadau muktâ-kastûrikâdikam. 81
so 'py abhyanandat prîtyà tam râjaputro yathocitam.
tatas tatraiva sarve te cakruḥ senâ-niveçanam. 82
âlâna-baddhair dviradais, turaṅgair mandurâçritaiḥ,
kṛitâspadaiç ca pâdâtaiḥ sthagitâ sâ mahâṭavî; 83
âjanmâpûrva-nagarî-bhâva-sampràpti-sampadà
ghûrṇamâṇà 'iva tatkâlam naiva svâtmany avartata. 84
tato 'tra kànane, nadyâm vihita-snâna-maṅgalam,
kṛitâhâram sukhâsînam ekânte sacivânvitam, 85
Mâyâvaṭau sthite, Durgapiçâcaḥ sa kathântare
Mṛigâṅkadattam avadat prîti-praçraya-peçalam: 86
«Mâyâvaṭur ayam râjà bahu-kâlam iha 'âgataḥ
«tvad-nideça-pratîkshaḥ san, svâmîn, sâkam mayà sthitaḥ. 87
«tad, râjaputra, yushmâbhiḥ kutra sthitam iyac ciram?
«kim kṛitam ca? 'iti kâryam svam asmân bodhayata 'adhunâ!» 88
etat tad-vacanam çrutvâ, râjaputro jagâda saḥ:
«tadà Mâyâvaṭor asya gṛihâd Vimalabuddhinâ 89
«Guṇâkareṇa ca samam prâpya Bhîmaparâkramam,
«gatvâ Çrutadhinâ sâkam, cinvatà 'anyân sakhîn mayâ 90
«prâptaḥ Pracaṇḍaçaktiç ca Vicitrakatha esha ca
«mârge, krameṇa ca 'esho 'pi tato Vikramakeçarî. 91
«tato vara-saras-tîre prâpya Vighneça-pâdapam,
«phalârtham adhiruhya, 'ete tac-çâpât phalatâm gatâḥ; 92
«ârâdhya 'atha Gaṇeçam tam, kathamcid mocità mayà;
«çeshâç ca 'âdau tathà-bhûtâs tatra muktâs tathaiva me, 93
«Dṛidhamushṭir ayam, Vyâghrasena-Meghabalâv imau,
«Sthûlabâhur asau ca: 'iti catvâraḥ sacivâ ime. 94
«etaiḥ prâptaiḥ samam sarvair aham Ujjayinîm agâm;
«tasyâm ca gupta-dvârâyâm praveço 'py abhavad na naḥ. 95
«kutaḥ Çaçâṅkavatyâs tu haraṇopâya-cintanam?
«sainya-hînasya ca 'abhûd me na dûta-preshaṇârhatà. 96
«tataḥ sammantrya, yushmâkam âgatâ nikaṭam vayam.
«idânîm siddhaye yûyam pramâṇam iha naḥ, sakhe!» 97
evam Mṛigâṅkadattena sva-vṛittânte 'bhyudîrite,
so 'tra Durgapiçâcas tam sa-Mâyâvaṭur abravît: 98
«dhîro bhava! kiyat kâryam etad asmâbhir añjasâ;
«prâṇâḥ prathamam eva 'ete tvad-artham upakalpitâḥ. 99

«ânayâmo 'tra tam bâddhvâ Karmasenam mahîbhritam,
«prasahya ca harâmo 'sya tâm Çaçânkavatîm sutâm.» 100
iti Mâtanga-râjena sa-Mâyâvatunâ 'udite,
Mrigânkadattah sa prîti-bahumânam abhâshata: 101
«kim na sambhâvyate yushmâsv? iyam eva hi vakti vah
«pratipanna-suhrit-kârya-nirvâha ḥ dhîra-sattvatâ. 102
«dârdhyam Vindhyâdritah, çauryam vyâghrebhyo, mitra-râgitâm
«vanâbjinîbhyaç ca 'âdâya, yûyam dhâtrâ 'iha nirmitâh. 103
«tad vicârya yathâ yuktam kurudhvam!» iti vâdini
Mrigânkadatte dinakrid viçaçrâma 'asta-mastake. 104
tatas tatra triyâmâm tâm skandhâvâre viçaçramuh
te karmântika-klipteshu nivâseshu yathocitam. 105
prâtar Mrigânkadattaç ca visasarja Gunâkaram
Kirâta-râjam ânetum suhridam Çaktirakshitam. 106
tena gatvâ 'ukta-vrittântah svalpair eva dinaiç ca sah
tad-yukto 'timahâ-sainyah Kirâta-patir âyayau. 107
padâti-lakshadaçakam, dve lakshe vâjinâm api,
mahâvîrâdhirûdhânâm ayutam matta-dantinâm, 108
ashtâçîti-sahasrâni rathânâm ca mahîpatim
anvâyayur, dhvaja-chattra-samchâdita-nabhastalam. 109
Mrigânkadattaç ca mudâ pratyudgamya 'bhipûjya tam
prâveçayat sa katakam sa-suhrit-sacivo nripam. 110
tâvad Mâtanga-râjasya ye 'py anye mitra-bândhavâh,
Mâyâvatoç ca te tatra dûtâh sarve 'py upâyayuh, 111
vavridhe ca lasad-nâdah sammilad-vâhinî-çatah
Mrigânkadatta-hridayânandah çivira-vâridhih. 112
yuktân mrigamadair vastrair mânsa-bhârair phalâsavaih
tân sa Durgapiçâco 'tra nripatîn sa samânayat. 113
snânânulepanâhâra-pâna-çayyâdy-anuttamam
sarvebhyah Çavarâdhîço Mâyâvatur upâharat. 114
Mrigânkadattaç ca 'ekatra bubhuje 'nikhilaih saha
tair yathocita-bhûbhâgeshu 'upavishtair nareçvaraih. 115
api Mâtanga-râjam tam so 'gre dûrâd abhojayat;
kâryam deçaç ca kâlaç ca garîyân, na punah pumân. 116
viçrânte ca navâyâte Kirâtâdi-bale, tatah
Mrigânkadattah so 'nyedyur dantidantâsana-sthitah 117
âsthâne râja-lokasya yathârham krita-satkriyah
vijanî-kritya, Mâtanga-râjâdîn suhrido 'bravît: 118
«idânîm kâlahârah kim kriyate? kim na gamyate
«anena sarva-sainyena çîghram Ujjayinîm prati?» 119
tac çrutvâ Çrutadhir vipro râjaputram jagâda tam:
«çrinu, deva! vadâmy atra yathâ nîti-vidâm matam: 120
«kâryârambha-vibhâgah prâg boddhavyo vijighîshunâ;
«asâdhyam yad upâyena, tad akâryam parityajet; 121
«tat kâryam, yad upâyena sâdhyam; tatra catur-vidhah
«upâyah: sâma, dânam ca, bhedo, danda, iti smritah. 122

«pûrvaḥ pûrvo varas teshâṃ, nikṛishṭaç ca paraḥ paraḥ;
«tasmât sâma-prayogas te pûrvaṃ, deva, 'iha yujyate. 123
«nirlobhe Karmasene hi râjñi, dânaṃ na siddhaye,
«na bhedo, na hi santy asya kruddha-lubdhâvamânitâḥ. 124
«daṇḍaç ca, durga-deça-sthe tasminn atimahâ-bale
«nṛipair ajita-pûrve 'nyaiḥ, prayuktaḥ saṃçayâvahaḥ; 125
«aviçvâsyâ ca yuddheshu jaya-çrîr balinâm api;
«nâpi kanyârthino yuktaḥ kartuṃ tad-bândhava-kshayaḥ. 126
«tat tasya râjñaḥ sâmnaiva dûtas tâvad visṛijyatâm!
«tad-asiddhau haṭhâyâto daṇḍa eva prayokshyate.» 127
ity etac Çrutadher vâkyaṃ sarve tatra «tathâ!» 'iti te
çraddadhuḥ, praçaçaṃçuç ca tasya mantra-karmajñatâm. 128
tataḥ saṃmantrya tair eva samaṃ, dûta-guṇânvitam
Kirâtarâjânucaraṃ tad âkhyâtuṃ dvijottamam 129
dûtaṃ Suvigrahaṃ nâma Karmasenâya bhûbhṛite
Mṛigâṅkadatto vyasṛijal, lekha-saṃdeça-hâriṇam. 130
sa gatvâ 'Ujjayinîṃ dûtaḥ, pratîhâra-niveditaḥ
vallabhâçva-dvipâkîrṇa-kakshyântara-manoramam 131
praviçya râja-bhavanaṃ, siṅhâsana-gataṃ nṛipam
dadarça Karmasenaṃ taṃ mantribhiḥ parivâritam. 132
praṇamya ca 'âsanâsînaḥ sa pṛishṭa-kuçalaḥ kramât,
râjñâ 'bhinanditas tena, lekhaṃ tasmai samarpayat.. 133
âdâya taṃ ca tad-mantrî mudrâkshepa-prasâritam
Prajñâkoçâbhidhâno 'tra spashṭam evam avâcayat: 134
«svasti! çrî-Karabhagrîva-koṭṭa-mûlâṭavî-taṭât
«mahârâjâdhirâjasya putro 'yodhyâ-purî-pateḥ 135
«çrîmato 'maradattasya, mahîmaṇḍala-maṇḍanam
«çrîmân Mṛigâṅkadatto 'tra, prahvopanata-râjakaḥ, 136
«Ujjayinyâṃ mahârâja-Karmasenasya sâdaram
«nija-vaṅça-payodhîndor idaṃ saṃdiçati sphuṭam: 137
«kanyâ tava 'asti; sâ 'avaçyaṃ deyâ 'nyasmai; prayaccha tat
«mahyaṃ tâṃ! sadṛiçî sâ me bhâryâ 'âdishṭâ hi daivataiḥ. 138
«evaṃ nau bandhu-bhâvaḥ syâd, naçyet pûrvâ ca vairitâ.
«no ced, nijau bhujâv eva prârthayishye 'tra vastuni.» 139
ity atra vâcite lekhe Prajñâkoçena mantriṇâ,
râjâ sakopaḥ sacivân Karmaseno jagâda saḥ: 140
«vipakshâs te sadâ 'asmâkam, anâtmajñena tena ca
«etat tathaiva saṃdishṭaṃ, paçyata, 'adya 'asamañjasam. 141
«âtmâ 'bhilikhitaḥ pûrvaṃ, vayaṃ paçcâd avajñayâ,
«darpâdhmâtena paryante bâhu-vîryam udîritam. 142
«tad na me pratisaṃdeço yogyaḥ, kanyâ-kathâ 'atra kâ?
«gaccha, dûta! bhavat-svâmî yat sa vetti, karotu tat!» 143
ity ukte Karmasenena râjñâ, dûto 'tra sa dvijaḥ
Suvigrahas tam ojasvî kramâyâtam abhâshata: 144
«adṛishṭvâ râjaputraṃ taṃ sampraty ojâyase, jaḍa!
«sajjo bhava! 'âgate tasmin, vetsyasi sva-parântaram. 145

iti tena 'udite, râja-sabhâ kshobham iyâya sâ;
«gaccha, 'abadhyo 'si; kim kurma?» iti kruddho 'bhyadhâd nripah. 146
anye 'tra dañshṭrâ-dashṭaushṭhâ mṛidnantah svân karân karaih,
«kim 'na 'adhunaiva gatvâ tam hanma?» ity abruvan mithah. 147
«yâtv ayam vatur! vâcâṭasya 'asya kim kupyate girâ?
«drakshyate, yat karishyâma», ity ûcur dhairyato 'pare. 148
bhrûbhangaih kecid âsanna-câpâropaṇa-sûcanam
kurvanta iva, nihçabdam tasthuh kopâruṇair mukhaih. 149
evam sabhâyâm kruddhâyâm, sa nirgatya Suvigrahah
dûto, Mṛigâṅkadattasya pârçvam sva-kaṭakam yayau. 150
tasmai sa Karmasenoktam samitrâya çaçañsa tat,
so 'py âdideça, tac çrutvâ, yâtrâm sainye nripâtmajah. 151
tatah svâmy-âdeça-prabala-pavanâpâta-vidhuto
balâmbhodhih, nṛityad-nara-turaga-mâtaṅga-makaraḥ,
sapakshânâm tanvan manasi paritosham kshitibhṛitâm,
sa samprâpa kshobham pratibhaya-karam kâtara-nriṇâm. 152
kshitim atha vidadhad varâçva-lâlâ-
gaja-mada-kardamitâm Mṛigâṅkadattah,
badhirita-bhuvanah sa tûrya-nâdair
udacalad Ujjayinîm çanair jayâya. 153

Taraṅga 103.

Tatah sa Vindhyam ullaṅghya, prâpa sannaddha-sainikah
Mṛigâṅkadattah sîmântam Ujjayinyâh suhṛid-yutah. 1
tad buddhvâ, Karmaseno 'pi râjâ 'asya sabalo 'gratah
dhîro yuddhâya sannahya nagaryâ niragât tatah. 2
nikaṭî-bhûya ca 'anyonya-darçinyor ubhayos tayoh
tat-senayoh pravavṛite samgrâmo vîra-harshaṇah; 3
Nṛisiṅha-nâda-vitrasta-bhagna-klîvâsurâkulah
so 'bhûd Hiraṇyakaçipor nivâsa iva samgarah; 4
samtatâ vinikṛintanto ghanâ gagana-gâminah
subhaṭeshv ishavah petuh, çaspeshu çalabhâ iva; 5
khadgâhaṭebha-kumbhoṭtho babhau muktâphaloṭkarah,
samrambha-truṭito hâra iva tat-samara-çriyah; 6
tîkshṇa-kuntâgra-daçana-grastâçva-nara-kuñjaram,
Kṛitântasya 'iva vadanam, tad vireje raṇâjiram; 7
utpetur bhalla-lûnâni çirâṅsi bhruva-çâlinâm
divi dattordhvaja-pâna-divyastrîr iva cumbitum; 8

kabandhâ nanṛituç ca 'atra subhaṭânâm pade pade
nirbhâsitôttama-svâmi-saṃgara-pramadâd iva: 9
evaṃ ca pañca divasân vahac-çoṇita-nimnagaḥ
âsît karaṅka-kûṭâdhyaḥ sa çûrântakaro raṇaḥ. 10
pañcame 'hni rahaḥ sâyaṃ taṃ sametaṃ sva-mantribhiḥ
Mṛigâṅkadattaṃ Çrutadhir vipro 'bhyetya jagâda saḥ: 11
«yushmâsu samara-vyagreshv, ito bhikshuka-rûpiṇâ
«gatvâ, nirâkula-dvârâṃ praviçya 'Ujjayinîṃ, mayâ 12
«nikaṭâd apy adṛiçyena bhûtvâ vidyâ-prabhâvataḥ
«yad anvishṭâṃ, yathâvat tac, çṛiṇu deva, vadâmi te: 13
«yadaiva Karmaseno 'sau râjâ yuddhâya nirgataḥ,
«tadaiva 'anujñayâ mâtuḥ sâ Çaçâṅkavatî gṛihât 14
«nirgatya, tat-purî-varti Gaury-âyatanam âçritâ
«tâṃ ârâdhayituṃ devîṃ çreyo-'rthaṃ samare pituḥ. 15
«tatra-sthâ ca rahasy ekâṃ sakhîm âptâm uvâca sâ:
««mat-kṛite, sakhi, tâtasya vigraho 'yaṃ upâgataḥ. 16
««âkrântaç ca 'arpayed esha tasmai râjasutâya mâm;
««gaṇayanti na râjyârthe 'patya-snehaṃ mahîbhujaḥ. 17
««na ca jâne, 'nurûpaḥ kiṃ sa me râjasuto, na vâ?
««kâmaṃ hi mṛityum ṛiccheyaṃ, na virûpam ahaṃ patim. 18
««manye rûpâbhisaṃpanno daridro 'pi varaṃ patiḥ,
««na tv arûpaḥ punaḥ kṛitsna-pṛithivî-cakravarty api. 19
««tat kîdṛig? iti gatvâ taṃ vilokya 'âgaccher sainyataḥ;
««prajñânena ca nâmnâ ca, çubhe, Caturikâ hy asi.»» 20
«evaṃ sakhî tayâ 'uktâ sâ, yuktyâ kaṭakam etya naḥ,
«tvâṃ vilokya, vibho, gatvâ râjaputrîm uvâca tâm: 21
««kim anyat, sakhi? sâ jihvâ jâne nâsty api Vâsukeḥ,
««yâ çaktâ gaditum tasya rûpaṃ râjasutasya tat. 22
««bravîmi punar etâvad: yathâ na 'anyâ samâ 'asti te
««nârî rûpeṇa, manujas tathâ na 'anyo 'sti tât-samaḥ. 23
««atyalpaṃ dhig mayâ 'uktaṃ vâ; manye hy asmin jagat-traye
««na Siddho nâpi Gandharvo na Devo 'py asti tâdṛiçaḥ.»» 24
«evaṃ sakhî-girâ tasyâs tvayi nyastaṃ ca mânasam
«Çaçâṅkavatyâḥ, Kâmena kîlitaṃ ca samaṃ çaraiḥ. 25
«tatkshaṇât prabhṛiti çreyas-kâmâ tava pituç ca sâ
«kṛiçî-bhavantî tapasâ sthitâ tvad-viraheṇa ca. 26
«tad guptaṃ niçi gatvâ 'adya, hṛitvâ Gaury-âçramât tataḥ
«vijanâd, ânaya 'iha tâṃ râjaputrîm alakshitaḥ. 27
«yâtu Mâyâvaṭor asya gṛihân! eṭe nṛipâs tataḥ
«paçcât prakopaṃ rakshitvâ tatra 'eshyanti samaṃ mayâ. 28
«nivartatâm idaṃ yuddhaṃ, mâ sma bhût sainya-saṃkshayaḥ!
«astu vaḥ kuçalaṃ dehe râjñas tvac-çvaçurasya ca. 29
«gatir eshâ hy agatikâ, yuddhaṃ prâṇa-paṇena yat
«upâyeshu jaghanyo 'yam upâyo gîyate budhaiḥ.» 30
evam uktaḥ Çrutadhinâ sa guptaṃ prayayau niçi
Mṛigâṅkadattas tatra, 'açvân âruhya, saçivaiḥ saha. 31

supta-strî-bâla-çeshâṃ tâṃ viveça 'Ujjayinîṃ cá saḥ
gatvaiva, saṃvṛita-dvârâṃ suptaiḥ svalpaiç ca rakshibhiḥ. 32
tataḥ Çrutadhinâ dattair abhijñânaiḥ sulakshitam,
khyâtaṃ Pushpakaraṇḍâkhya-mahodyânântara-sthitam, 33
tatkâlâlaṃkṛita-prâcî-mukheṇa çaçinâ karaiḥ
prakâçitaṃ, râjasutas taṃ sa Gaury-âçramaṃ yayau. 34
tâvac ca paricaryâdi-çrânte supte sakhîjane,
sâ Çaçâṅkavatî tatra vîta-nidrâ vyacintayat: 35
«mad-arthaṃ vata râjâno râjaputrâ dine dine
«vîrâs te te ca hanyante samity ubhaya-sainyayoḥ! 36
«sa ca râjasuto devyâ svapne hy Ambikayâ tayâ
«âdishṭaḥ pûrvaṃ bhartâ me mad-artha-prârthitâ̂havaḥ. 37
«hṛidayaṃ ca mama 'âchidya dattvâ çara-parasparâm,
«siddha-lakshyeṇa Kâmena nîtvâ tasmai samarpitam. 38
«tâtas tu manda-puṇyâṃ màṃ naiva tasmai pradâsyati
«pûrva-vairâc ca darpâc ca, lekhâd ity asya hi çrutam. 39
«vâme vidhau ca, kaḥ svapna-devatâ̂deça-niçcayaḥ?
«priya-prâptau ca paçyâmi na kâṃcit sarvathâ diçam. 40
«tad yâvad na 'ahitaṃ kiṃcit tasya tâtasya vâraṇe
«çriṇomi, tâvad âtmânaṃ hatâ̂çaṃ na tyajâmi kim?» 41
ity utthâya, puro gatvâ Gauryâḥ sâ 'açoka-pâdape
pâçaṃ viracayâmâsa svottarîyeṇa duḥkhitâ. 42
tâvad Mṛigâṅkadatto 'pi savayasyaḥ praviçya tat
udyânaṃ, taru-baddhâ̂çvo Gaury-âgârâ̂çramâ̂gratalaḥ, 43
tatra tat-sacivena, 'ârâd râjaputrîṃ vilokya tâṃ,
Mṛigâṅkadatto jagade svairaṃ Vimalabuddhinâ: 44
«deva, paçya! 'atra kâ̂py eshâ pâçena varakanyakâ
«udyatâ hantum âtmânaṃ; tat kâ nâma bhaved iyam?» 45
tac çrutvaiva, vilokya 'etâṃ, râjasûnur uvâca saḥ:
«aho! kâ 'iyaṃ? Ratiḥ kiṃsvid? rûpiṇî kimu nirvṛitiḥ? 46
«sakârâ kântir indor vâ? Manmathâ̂jñâ 'atha jaṅgamâ?
«kiṃ vâ 'amarâṅganâ? na 'evam! âsâṃ pâ̂çodyamaḥ katham? 47
«tat tâvad iha tishṭhâmaḥ pâdapâ̂ntaritâḥ kshaṇam,
«yâvaj jânîmahe, kâ 'iyam iti vyaktaṃ kathaṃcana.» 48
ity uktvâ savayasyo 'tra yâvac channaḥ sa tishṭhati,
sâ Çaçâṅkavatî tâvad vignâ devîṃ vyajijñapat: 49
«asmin janmani ced; devi, na sa râjasutaḥ patiḥ
«devo Mṛigâṅkadatto me nishpannaḥ pûrva-dushkṛitaiḥ, 50
«tvat-prasâdena tad bhûyâd anyasminn api janmani
«sa bhartâ, Gauri bhagavaty âpannâ̂rti-hare, mama!» 51
iti vijñapya devîṃ sâ râjaputrî praṇamya ca,
kaṇṭhe samarpayâmâsa pâçaṃ vâshpâ̂rdra-locanâ. 52
tatkshaṇaṃ ca prabudhyaiva tad-adarçana-vihvalâḥ
cinvantyaḥ sahasâ tasyâḥ sakhyo 'ntikam upâyayuḥ. 53
«hâ hâ! kim idam ârabdhaṃ, sakhi, dhik sâhasaṃ tvayâ?»
ity uktvaiva ca tâs tasyâḥ pâçaṃ kaṇṭhâd apâharan. 54

atha hrîta-vishaṇṇâ sâ yâvad bâlâ 'atra tishṭhati,
udabhûd bhâratî tâvad Gaurî-garbhagṛihântarât: 55
«mâ vishâdaṃ kṛithâḥ, putri Çaçânkavati! naiva tat
«vaco mṛishâ me, yat svapne tava 'uktaṃ, subhage, mayâ. 56
«so 'yaṃ Mṛigânkadatto hi pûrva-bhartâ tava 'antike
«prâpta eva; vraja, 'anena saha bhuṅkshva 'akhilâṃ bhuvam!» 57
çrutvâ 'etâṃ sahasâ bâṇîṃ, sâ Çaçânkavatî çanaiḥ
yâvad vilokayaty atra pârçve kiṃcit sasâdhvasâ, 58
tâvad Mṛigânkadattasya mantrî Vikramakeçarî
tâm upâgatya vakti sma, darçayann agrapâṇinâ: 59
«devi, satyaṃ Bhavânyâ te samâdishṭam; ayaṃ hi saḥ
«râjaputraḥ patiḥ prema-pâçâkṛishṭas tava 'âgataḥ.» 60
tac çrutvâ sâ tatas tiryag-nyasta-dṛishṭir dadarça tam
kàntaṃ tejasvinâṃ madhye vartinaṃ sahacâriṇâm, 61
grahaiḥ parivṛitaṃ candram avatîrṇam iva 'ambarât,
rûpopamânam anyeshâm, amṛita-syandanaṃ dṛiçoḥ 62
tataḥ patad-Anaṅgeshu-puṅkhapakshma-citair iva
aṅgaiḥ kaṇṭakitair yâvad âste sâ stambha-niçcalâ, 63
tâvad Mṛigânkadattas tâm upetya, tyâjayan hriyam,
sa kâlocitâm âha sma girâ prema-madhu-çcyutâ: 64
«tyâjayitvâ nijaṃ deçaṃ râjyaṃ bandhûṃç ca, dûrataḥ
«dâsî-kṛitya 'aham ânîto guṇair baddhvâ, nataṅgi, te. 65
«tad mayâ 'araṇya-vâsasya vasudhâ-çayanasya ca
«phalâhârasya tîvrârkatâpa-saṃsevanasya ca 66
«tapaḥ-kârçyasya, tanv-aṅgi, saṃpràptaṃ phalam îdṛiçam,
«yad dṛishṭâ netra-pîyûsha-vṛishṭir eshâ tanus tava. 67
«yadi snehânurodhaç ca mayi te, hariṇâkshi, tat
«asmat-purî-purandhrîṇâṃ prayaccha nayanotsavam; 68
«saṃgrâmaḥ çâmyatu, çreyo bhavatu 'ubhaya-sainyayoḥ,
«kṛitârthaṃ jâyatâṃ janma saha gurv-âçishâ mama!» 69
evaṃ Mṛigânkadattena sâ Çaçânkavatî tadâ
uktâ, jagâda vasudhâ-vinyasta-nayanâ çanaiḥ: 70
«ayaṃ tâvad guṇa-kṛîto janaḥ svâdhîna eva te!
«tad, âryaputra, kuçalaṃ yad avaishi, kurushva tat!» 71
iti vâk-sudhayâ tasyâḥ kṛitî nirvâpito 'tha saḥ
Mṛigânkadatto, devîṃ tâṃ Gaurîṃ stutvâ praṇamya ca, 72
âropya râjaputrîṃ ca tâṃ turaṅge sva-pṛishṭhataḥ,
tat-sakhîbhiḥ samârûḍha-paçcâdbhâgâçva-pṛishṭha-gaiḥ 73
daçibhiḥ sahito vîraiḥ sacivaiḥ çastra-pâṇibhiḥ,
uccacâla tato râtrau râjaputro dhṛitâyudhaḥ. 74
te ca 'ekâdaça dṛishṭvâpi tatra roddhuṃ na çekire
nagarîrakshibhiḥ kruddhâ Rudrâ iva durâsadâḥ. 75
vinirgatya 'Ujjayinyâç ca jagmur Mâyâvator gṛiham
sa-Çaçânkavatîkâs te yathâ Çrutadhinâ 'uditam. 76
«ka ete? kva prayâtâç ca?» 'ity udbhrânteshv atra rakshishu,
sâ ca 'Ujjayinyâṃ bubudhe kramâd râjasutâ hritâ. 77

tac ca 'âkhyâtuṃ mahâdevî Karmasenâya bhûbhṛite
satvaraṃ nagarâdhyakshaṃ prâhiṇot kaṭakaṃ prati. 78
atrâṇtare ca kaṭake tatra râtrâv upetya tam
càrâdhikârî râjânaṃ Karmasenaṃ vyajijñapat: 79
«deva, pradosha eva 'adya guptaṃ nirgatya sainyataḥ,
«Mṛigâṅkadattaḥ sâmâtyo hayair Ujjayinîṃ gataḥ 80
«tâṃ Çaçâṅkavatîṃ hartuṃ Gaury-âyatana-vartinîm;
«iti samyag mayâ jñâtaṃ, prabhur jânâty ataḥ param.» 81
ity âkarṇya, samâhûya Karmasenaḥ sa bhûpatiḥ
rahaḥ sva-senâpataye yathâ-çrutam avarṇayat, 82
jagâda ca: «varâçvânâṃ sahitaḥ pañcabhiḥ çataiḥ
«çûrâdhirûḍhaiḥ pracchannaṃ drutam Ujjayinîṃ vraja! 83
«Mṛigâṅkadattaṃ jahi taṃ pâpaṃ prâpya, badhâna vâ!
«viddhi mâm âgataṃ paçcât pṛishṭha-sthâpita-sainikam.» 84
ity uktas tena râjñâ sa yathâdishṭa-balânvitaḥ
prâyât senâpatî râtrau «tathâ!» 'ity Ujjayinîṃ prati. 85
mârge tad-nagarâdhyakshâd militâd açriṇoc ca saḥ
râjaputrîṃ hṛitâṃ vîraiḥ pathâ 'anyenaiva kaiçcana; 86
tataḥ sa-nagarâdhyakshaḥ pratyâgatya, tathaiva tat
Karmasenaṃ sa râjânaṃ yathâ-vṛittam abodhayat. 87
sa tad buddhvâ, vicintyaiva tad açakyaṃ, tato nṛipaḥ
avaskanda-nivṛittas tâṃ tûshṇîm eva 'anayad niçâm. 88
Mṛigâṅkadatta-sainye 'pi Mâyâvaṭu-mukhâ nṛipâḥ
ninyus tathaiva tâṃ râtriṃ saṃnaddhâḥ Çrutadher girâ. 89
prâtaç ca 'anvishṭa-vṛittântaḥ Karmasena-nṛipaḥ sudhîḥ
Mṛigâṅkadatta-kaṭake râjñâṃ dûtaṃ visṛishṭavân. 90
«Mṛigâṅkadattena hṛitâ sutâ tâvac chalena me;
«tad astu! ko 'paro hy asyâs tâdṛiçaḥ sadṛiçaḥ patiḥ? 91
«tad idânîṃ sa yushmâbhiḥ samam âyâtu mad-gṛiham,
«karomi yâvad udvâhaṃ tanayâyâ yathâ-vidhi;» 92
evaṃ sa saṃdideça 'asya mukhe dûtasya bhûpatiḥ;
tac ca te sa-Çrutadhayo râjânaḥ çraddhatus tadâ, 93
ûcuç ca dûtaṃ: «sva-puraṃ tarhi yâtv esha vaḥ prabhuḥ,
«yâvat taṃ ânayâmo 'tra gatvâ râjasutaṃ vayam.» 94
tac çrutvaiva tathâ tena gatvâ dûtena varṇite,
sa Karmasenaḥ sabalas «tathâ!» 'ity Ujjayinîṃ agât. 95
tad dṛishṭvâ te 'pi râjâno Mâyâvaṭu-puraḥsaraâ
Mṛigâṅkadattaṃ prati taṃ celuḥ Çrutadhinâ saha. 96
tâvad Mṛigâṅkadatto 'pi sa Çaçâṅkavatî-yutaḥ
Mâyâvaṭu-gṛihaṃ prâpa tat Kâñcanapuraṃ puram. 97
tatra so 'ntaḥpurais tasya yathârha-kṛita-satkriyaḥ
savayasyo viçaçrâma siddha-kâryaḥ priyâ-sakhaḥ. 98
anyedyuḥ sa-Çrutadhikâ nṛipâs te 'tra samâyayuḥ:
sa Kirâta-patir vîraḥ sasainyaḥ Çaktirakshitaḥ, 99
Çavarâdhipatiḥ so 'pi râjâ Mâyâvaṭur balî,
çûro Durgapiçâcaç ca sa Mâtaṅga-camûpatiḥ. 100

sarve Çaçâṅkavatyâ te yuktaṃ, râtryâ 'iva kairavam,
Mṛigâṅkadattaṃ dṛishṭvâ, tâm abhyanandan kṛitotsavâḥ. 101
yathârha-kṛita-mânâya taṃ ca tasmai nyavedayan
saṃdeçaṃ Karmasenîyaṃ praveçaṃ ca nije gṛihe. 102
saṃniveçya 'atha kaṭakaṃ calad-nagara-saṃnibham,
Mṛigâṅkadatto mantrâya samaṃ sarvair upâviçat. 103
«vivâhâya 'Ujjayinyâṃ kiṃ gantavyam uta no mayâ?
«ucyatâm!» iti papraccha nṛipatîn sacivâṅç ca saḥ. 104
«dushṭaḥ sa râjâ; tad-geha-gamanaṃ kuçalaṃ kutaḥ?
«kâryaṃ ca tatra nâsty eva, prâptaiva hi tad-âtmajâ;» 105
ity aikamatyena nṛipâḥ sacivâç ca 'abruvan yadâ,
tadâ Mṛigâṅkadattas tam apricchac Çrutadhiṃ dvijam: 106
«udâsîna iva, brahmaṅs, tûshṇîm evaṃ sthito 'si kim?
«kim etad eva abhimataṃ tavâpy, uta na vâ? vada!» 107
tataḥ Çrutadhir âha sma: «yadi çroshyatha, vacmi tat:
«gantavyaṃ Karmasenasya gṛiheshv, iti matir mama. 108
«asâdhyena hi saṃdishṭam etat tena; 'anyathâ katham
«sutâpahâre sa balî, yuddhaṃ tyaktvâ, gṛihaṃ vrajet? 109
«sabalasya ca kiṃ kuryât prâptasyâpi gṛihaṃ sa te?
«prîtis tu tatra yâtasya bhavet tena samaṃ tava, 110
«sahâyo 'gre sa ca syâd vaḥ snehena duhituḥ punaḥ.
«na 'icchaty avidhinâ 'udvâhaṃ, tena 'evaṃ vakti tattvataḥ. 111
«tad yuktaṃ gamanaṃ tatra;» 'ity ukte Çrutadhinâ tadâ,
«sâdhu sâdhv!» iti tatra 'ûcuḥ sarve, çraddhâya tad-vacaḥ. 112
tato Mṛigâṅkadattas tân avocat: «sarvam astv adaḥ!
«kiṃtu tâtaṃ vinâ 'ambâṃ ca vivâho me na rocate. 113
«tad ambâ-tâtayoḥ kaççid âhvânâya vrajatv itaḥ!
«buddhvâ ca tad-abhiprâyaṃ, karishyâmi yathocitam.» 114
ity ûcivân sa saṃmantrya, pitroḥ pârçvaṃ sva-mantriṇam
tatrastha eva vyasṛijad vîro Bhîmaparâkramam. 115
tâvac ca tatra 'Ayodhyâyâṃ puri râjâ sa tat-pitâ
kâlena 'Amaradattas taj jñâtavâṅs tasya lokataḥ 116
Mṛigâṅkadattasya kṛitaṃ deça-nirvâsana-pradam
Vinîtamatinâ mithyâ râjaputrasya paiçunaṃ. 117
tataḥ kumantriṇaṃ kopât taṃ nihatya sa sânvayam,
putra-nirvâsanodagra-duḥkhaḥ kashṭâm agâd daçâm. 118
nirgatya ca purî-vâhye tasthâv âyatane Hareḥ
râjâ sa Nandigrâmâkhye, caran dâraiḥ samaṃ tapaḥ. 119
tatra sthite cirât tasmin, sa cârâveditâgamaḥ
Ayodhyâṃ prâpa vâtâçva-vegâd Bhîmaparâkramaḥ. 120
sa tâm apaçyad udvignâṃ gata-râjasutâṃ purîm,
Râma-pravâsa-vaidhurya-duḥkhaṃ punar iva 'âgatâm. 121
râjaputrasya pricchadbhir vârtâṃ paurair vṛito 'tha saḥ,
tad-mukhâc çruta-vṛittânto Nandigrâmaṃ tato yayau. 122
tatra 'abhîshṭa-sutodanta-sotsukaṃ mahishî-yutam
dadarça 'Amaradattaṃ taṃ tapaḥ-kshâma-tanuṃ nṛipam. 123

upetya pâda-patitaḥ kṛita-kaṇṭhagrahaṃ ca tam
pṛishṭodantam avocat sa sâçru Bhîmaparâkramaḥ: 124
«prâptâ Mṛigâṅkadattena sûnunâ te sva-vîryataḥ
«sâ Çaçâṅkavatî devî Karmasena-nṛipâtmajâ. 125
«tad-vivâhaç ca devena vinâ devyâ ca sarvathâ
«na tasya pitṛi-bhaktasya çobhanaḥ pratibhâsate. 126
«atas tena visṛishṭo 'ham, ««ihaiva 'âgamyatâm!»» iti
«vijñâpanâya dharaṇî-nyasta-mûrdhnâ sutena te. 127
«pratîkshamâṇo yushmâṅç ca sa Kâñcanapure sthitaḥ
«Çavarâdhipater, deva, râjño Mâyâvaṭor gṛihe. 128
«çṛiṇv idânîṃ ca vṛittântam!» ity uktvâ, deça-nirgamât
ârabhya so 'ṭavîvâsa-viyoga-vishamâyatam 129
sayuddhaṃ Karmasenîya-saṃdhy-antaṃ vividhâdbhutam
kṛitsnaṃ sva-prabhu-vṛittântaṃ jagau Bhîmaparâkramaḥ. 130
tac çrutvâ suta-kalyâṇe sa râjâ jâta-niçcayaḥ,
tadaiva 'Amaradattaḥ svaṃ harshât prasthânam âdiçat. 131
gajârûḍhaḥ samaṃ devyâ râjabhiḥ sacivaiç ca saḥ
sa-hasty-açva-balaḥ prâyât putraṃ praty utsukas tataḥ. 132
alpair eva ça sa prâpa divasair avilambitam
Çavarâdhipa-deça-sthaṃ sutasya kaṭakaṃ nṛipaḥ. 133
tad buddhvaiva ca tasya 'agre samagrai râjabhiḥ saha
Mṛigâṅkadatto niragât sa, tasmin sucirotsukaḥ. 134
dṛishṭvaiva dûrât, turagâd avatîrya, 'asya pâdayoḥ
gajâvarûḍhasya pitur mâtuç ca nipapâta saḥ. 135
âliṅgitaḥ sa ca pituḥ çarîreṇa bhujântaram,
manorathena hṛidayaṃ, vâshpaiç ca 'apûrayad dṛiçau. 136
mâtâpy âçlishya sucirât paçyantî taṃ muhuḥ sutam,
bhûyo-viyoga-bhîtâ 'iva na moktum açakac ciram. 137
te câpy Amaradattaṃ taṃ sadevîkaṃ nṛipâḥ prabhum
Mṛigâṅkadatta-suhṛidas tad-âkhyâtâs tam ânaman. 138
sa râjâ sâpi tad-devî dampatî vidhureshu tân
sahâyân eka-putrasya snehâd abhinanandatuḥ. 139
Mâyâvaṭoḥ praviçya 'atha râjadhânîṃ, vilokya ca
sa Çaçâṅkavatîṃ tatra tâṃ pâdâvanatâṃ snushâm, 140
gṛihîta-prâbhṛito devyâ tayâ ca snushayâ saha
nirgatya 'Amaradattaḥ sve vasatiṃ kaṭake 'vyadhât. 141
bhuktvâ ca tatra putreṇa saha sarvaiç ca râjabhiḥ,
gîta-vâditra-nṛityais tad ninâya sa sukhaṃ dinam, 142
mene ca labdha-yaçasâ kṛitinaṃ tena sûnunâ
Mṛigâṅkadattena 'âtmânaṃ bhâvinâ cakravartinâ. 143
tâvac ca Karmasenena râjñâ tena sumedhasâ
dûto Mṛigâṅkadattasya sammantrya 'atra vyasṛijyata. 144
«bhavân Ujjayinîṃ tâvad iha naiva 'âgamishyati,
«tat preshayishyâmy atraiva Susheṇâkhyam ahaṃ sutam. 145
«sa Çaçâṅkavatîṃ tubhyaṃ vidhivad bhaginîṃ nijâm
«dâsyaty; ato na 'avidhinâ sâ vivâhyâ tvayâ, 'anagha, 146

«asmat-snehânurodhaç ced;» iti tat saṃdideça ca
lekhe dûta-mukhe ca 'asya râjasûnoḥ sa bhûpatiḥ. 147
râjâsthâne çrute ca 'asmin saṃdeçe râjasûnunâ,
tat-pitâ tasya dûtasya sa râjaiva 'uttaraṃ dadau: 148
«Karmasena-nṛipât ko 'nyo vakty etat? tasya sanmataḥ
«sneho 'sti kâmam asmâsu, tad enaṃ preshayatv itaḥ 149
«Susheṇaṃ sa nijaṃ putraṃ; karishyâmas tathâ vayam,
«yathâ saṃtosha-kṛit tasya sutoḍvâho bhavishyati.» 150
ity uktvâ pratisaṃdeçaṃ, dûtaṃ taṃ preshya satkṛitam,
râjâ sa-Çrutadhiṃ putraṃ nṛipatiṅç ca jagâda saḥ: 151
«Ayodhyâm adhunâ yâmo, vivâhas tatra çobhate,
«Susheṇasya ca satkâro yathâvat tatra sidhyati. 152
«râjâ Mâyâvaṭuç ca 'iha Susheṇaṃ saṃpratîkshatâm,
«tena 'âgatena sahito 'yodhyâṃ paççâd upaishyati. 153
«vayaṃ vivâha-saṃbhâra-hetor yâmo 'grataḥ punaḥ.»
iti râja-vacas tatra te sarve 'py anumenire. 154
tato 'nyedyuḥ samaṃ devyâ sainyaiç ca sa mahîpatiḥ,
Mṛigâṅkadattaç ca yuto râjabhiḥ sacivaiç ca taiḥ, 155
Mâyâvaṭuṃ vidhâya 'atra Susheṇâgamanâvadhi,
Çaçâṅkavatyâ saha tau celatuḥ kṛitinau tataḥ. 156
valgat-turaṅga-saṃghâta-taraṅga-çata-saṃkulaḥ,
asaṃkhya-sarpat-pâdâta-pâthaḥ-pûrita-diṅmukhaḥ, 157
tumula-prollasac-çabda-pihitânya-rava-çravaḥ.
cacâla sa balâmbhodhis tayor gambhîra-bhîshaṇaḥ; 158
mârge krameṇa gacchantau Çaktirakshitakasya ca
gṛihaṃ Kirâta-râjasya pitâ-putrâv avâpatuḥ. 159
tatra tena mahâratna-hema-sadvastra-râçibhiḥ
sâdareṇa kṛitoḍâra-saparyau saparigrahau, 160
dinam ekaṃ kṛitâhârau viçramya sabalau, tataḥ
prasthâya tau sva-nagarîm Ayodhyâṃ prâpatuḥ kramât. 161
harmya-vâtâyanârûḍha-cañcat-paurâṅganâjanaiḥ
kânti-pallavitaiḥ phulla-vilola-kamalâm iva, 162
sabadhûka-cirâyâta-râjaputrekshaṇotsukaiḥ
netraiḥ pâriplavaiç ca 'âsâṃ calat-kuvalayâm iva, 163
saṃpatadbhir vṛitâṃ râjahaṅsair viviçatuç ca tâm
taraṅgitâṃ patâkâbhiḥ, pravâte sarasîm iva. 164
açobhatâṃ ca pîṭha-sthau, dîyamânârçishau dvijaiḥ,
vandibhiḥ stûyamânau ca, gîyamânau ca câraṇaiḥ. 165
«Karmasenasya tanayâm imâm âlokayed yadi,
«na darpaṃ sutayâ Lakshmyâ punaḥ kuryâd Mahodadhiḥ, 166
«na ca Gauryâpi Himavân;» ity atra ca jagau janaḥ
Çaçâṅkavatyâ lâvaṇya-saṃpadaṃ vîkshya vismitaḥ. 167
tadâ ca maṅgala-mahâtûrya-pratiravair diçaḥ
utsavâdhigame râjñâṃ saṃvedanam iva vyadhuḥ. 168
vahniḥ-sṛitena 'iva bharâd anurâgeṇa nirbharâ
sindûreṇa pravṛitâ sâ sarvâ 'bhût sotsavâ purî. 169

anyedyur gaṇakaiḥ sûnor lagnâhe niçcite, nṛipaḥ
cakâra 'Amaradatto 'tra tad-vivâhâya saṃbhṛitim. 170
apûri tasya nagarî tais tair nânâ-dig-âgataiḥ
'ratnais tathâ, yathâ cakre sâ Kuvera-purîm adhaḥ. 171
atha 'âgatya 'aciràd hṛishṭo dvâḥstha-niveditaḥ
bhṛityo Mâyâvaṭor atra nṛipatiṃ taṃ vyajijñapat: 172
«deva, 'âgato râjasutaḥ Susheṇo nṛipatiç ca saḥ
«Mâyâvaṭur, Ayodhyâyâḥ sîmânte 'syâḥ sthitâv ubhau.» 173
çrutvaiva 'Amaradattas tad râjâ, sainyaiḥ samaṃ nijam
senâpatiṃ Susheṇasya tasya 'agre visasarja saḥ. 174
tena sâkam Ayodhyâto râjaputram upâgatam
Mṛigâṅkadattaḥ sa suhṛit-prîtyâ pratyudyayau tataḥ. 175
dûrâd vâhâvatîrṇau ca kṛita-kaṇṭhagrahau mithaḥ
tâv ubhau prishṭa-kuçalau militaḥ sma nṛipâtmajau, 176
premṇâ ca 'eka-rathârûḍhau nagarîṃ viçataḥ sma tâm,
diçantau paura-nârîṇâṃ vilocana-mahotsavam. 177
Susheṇaç ca 'atra râjânaṃ dṛishṭvâ tad-bahumânitaḥ,
Çaçâṅkavatyâs tad anu svasur vâsagṛihaṃ yayau. 178
tatra 'utthâya kṛitâçleshas tayâ vâshpâyamâṇayâ,
upaviçya sa savrîḍâṃ râjaputrîṃ jagâda tâm: 179
«tâtas tvâm âha: ««na 'ayuktaṃ, putri, kiṃcit tvayâ kṛitam;
««adya 'etad hi mayâ jñâtaṃ, yad svapne 'mbikayâ tava 180
««Mṛigâṅkadatto bhartâ 'asau samâdishṭo nṛipâtmajaḥ;
««bhartṛi-mârgânusaraṇaṃ strîṇâṃ ca paramaṃ vratam.»» 181
ity uktâ tena sâ bâlâ, hṛidayaṃ svam adho-mukhî
«siddham ishṭaṃ tathâ» 'ity evaṃ paçyantî, vijahau trapâm. 182
atha tasyai Susheṇo 'sau nîtvâ râjâgrato dadau
dhanaṃ Çaçâṅkavatyai tad, yat tasyâ nija-saṃcitam: 183
hemno bhâra-sahasre dve, ratnâbharaṇa-bhârakaiḥ
subhṛitân pañca karabhân, bhâṇḍaṃ ca 'anyad hiraṇmayam; 184
uvâca ca: «etad asyâḥ svaṃ; tâtânupreshitaṃ tu yat,
«vivâha-vedyâm asyai tat pradâsyâmi kramâd», iti. 185
tataḥ sarve 'pi te tatra bhukta-pîtâ nṛipântike
Mṛigâṅkadattâdi-yutâ ninyus tad nirvṛitâ dinam. 186
prâpte lagna-dine 'nyedyur, vyagre râjñi svayaṃ mudâ,
Mṛigâṅkadattaḥ snânâdi cakâra nijam âhnikam. 187
tâṃ Çaçâṅkavatîṃ ca 'atra kântyaiva kṛita-kautukâm
nâryaḥ prasâdhayâmâsur «âcâra» iti kevalam. 188
nirgatya kautukâgârâd atha vyagra-Susheṇataḥ
hutâçanavatîṃ vedîm adhyâsâtâṃ badhû-varau. 189
tasyâṃ sa râjaduhitus tasyâ râjasuto 'grahît
dhṛitâbja-çobhâ-ruciraṃ pâṇiṃ, Lakshmyâ iva 'Acyutaḥ. 190
babhau kim api tâpâc ca dhûmâc ca 'agnipradakshiṇe
akope 'py aruṇodvâshpaṃ tac Çaçâṅkavatî-mukham. 191
vahnau ca lâjâñjalayo vikîrṇâ vibabhus tadâ
hâsâḥ prayatna-sâphalya-hṛishṭasya 'iva Manobhuvaḥ. 192

dadau lâja-visarge ca Susheṇaḥ prathame tadâ
pañca 'açvânâṃ sahasrâṇi, vâraṇânâṃ çataṃ tathâ, 193
svarṇa-bhâra-çate dve ca, viṅçatiṃ ca kareṇukâḥ
bhṛitâḥ sadvastra-sadratna-muktâbharaṇa-bhârakaiḥ. 194
mahî-vijaya-jaṃ vittaṃ tad eva dviguṇaṃ kramât
anyeshu lâja-moksheshu prâdât tasyai sa sodaraḥ. 195
atha 'ullasaty utsava-tûrya-niḥsvane,
viveça nishpanna-vivâha-maṅgalaḥ
Mṛigâṅkadattaḥ sa navoḍhayâ tayâ
Çaçâṅkavatyâ saha mandiraṃ nijam. 196
pitâ ca râjâ 'asya yathârha-dattair
hasty-açva-vastrâbharaṇânna-pânaiḥ
â râja-cakraṃ çuka-çârikântât
so 'rañjayat svâḥ prakṛitîḥ sapaurâḥ. 197
tyâga-prakarshaç ca tadâ 'asya râjñas
tenaiva paryâptatayâ 'atra jajñe,
âbaddha-vastrâbharaṇâ viterur
drumâ mahî-kalpataru-bhramaṃ yat. 198
tataḥ sa râjâ sa-Mṛigâṅkadattaḥ
Çaçâṅkavatyâ saha râjabhiç ca
bhuktvâ Susheṇena ca sâkam, etam
âpânagoshṭhyâ divasaṃ ninâya. 199
atha sevita-nṛitta-carcarîke
gṛiha-ge tatra jane su-bhukta-pîte,
paripîta-dharâ-raso gatâdhvâ
ravir astâcala-kandaraṃ viveça. 200
tam avekshya ca saṃdhyayâ sametaṃ
nava-râgojjvalayâ kvacit prayâtam,
vicalat-khagame khalâ, kila 'îrshyâ
kupitâ 'iva 'anudadhâva vâsara-çrîḥ. 201
dadṛiçe ca vilola-târakeṇa
prabalîbhûta-Manobhuvâ mukhena
vilasat-timirâsitâṅçu-kântâ
prasṛitâ râtry-abhisârikâ krameṇa. 202
udayâcala-vâraṇâṅkuçatvaṃ
nava-sindûra-samujjvalo jagâma,
udayann atha kupyad-âyatâkshî-
kuṭilâpâṅga-sahodaraḥ çaçâṅkaḥ. 203
çaçinâ kṛita-keli-karṇapûraṃ
rati-vallî-nava-pallavena tena,
tamaso 'pagame dhṛita-prasâdâ
harid-aindrî hasad-ânanaṃ babhâra. 204
kṛita-sâṃdhya-vidhiç ca so 'pi naktaṃ,
nava-badhvâ sahito, Mṛigâṅkadattaḥ
praviveça tayâ Çaçâṅkavatyâ
rajanîvâsagṛihaṃ mahârha-çayyam, 205

mukha-candramasâ tadâ 'ṅganâyâ
niçi tasyâḥ pravilupta-tâmasena
vyavabhâsita-citrabhittinâ 'ntaḥ
punaruktîkṛita-sanmaṇi-pradîpam. 206
çayanîya-gataç ca tatra tasyâḥ
sthitavatyâḥ parivṛitya sa priyâyâḥ
aharat parirabhya cumbanena
kramaçaç 'ca 'adhara-khaṇḍanena lajjâm. 207
cira-kâṅkshitam anvabhûc ca «mâ mâ!» 'ity
alasâlpoccarad-aksharam sa tasyâḥ,
nava-mohana-mantra-sâra-saukhyam,
truṭita-sphâra-mahârha-ratna-kâñci. 208
aramata lulitâlakena ca 'asyâ
mukha-çaçinâ vinimîlitekshaṇena,
çrama-vaça-çithilâlasaiç ca so 'ṅgair
virala-vilupta-vilepanai ratânte. 209
atha tat-paribhoga-lîlayaiva
kshapitâ 'akshîyata sâ tayos triyâmâ,
nava-nava-suratotsavâbhilâsha-
prasarâ prîtir upâyayau tu vriddhim. 210
«gatâ niçâ; samprati, deva, mucyatâm
«vilâsa-çayyâ! surata-çrama-chidaḥ
«amî hi cûrṇâlaka-kampa-dâyino
«mṛigîdṛiçâm vânti niçânta-vâyavaḥ. 211
«candram niçâyâḥ sahasâ 'nuyantyâ
«hâra-cyutâni iva ca mauktikâni,
«dûrbâvanâgreshv avapiṇḍitâni
«sphuranti sacchâyam ushojalâni. 212
«koçeshu vyalasan nipîta-madhavo ye kairavânâm ciram
«labdhâbhyantara-susthitâ, vikasatâm indu-prabhâ-saṃgame:
«te, saṃkocam upâgateshu vigalac-çrîkeshu teshv, anyato
«bhṛiṅgâḥ, paçya kumâra, yânti; malinâḥ kasya sthirâ hy âpadi? 213
«dinakṛit-kara-maṇḍitâdharâm
«avalokya 'iva niçâm, Manobhuvâ
«apaçaçitilakam vapuḥ kṛitam,
«mathitâlpâlpa-tamo-'ñjanam tathâ;» 214
iti mṛidu-madhuraiḥ sa vâkyair
ushasi Çaçâṅkavatî-vimukta-kaṇṭhaḥ,
apagata-suratânta-kheda-nidraḥ
sapadi jahau çayanam Mṛigâṅkadattaḥ. 215
utthâya ca vyadhita vâsara-kṛityam esha,
pitrâ nijocita-kṛitâkhila-saṃvidhânaḥ,
bhûyas tathaiva ca nînâya tadâ bahûni
tâny utsavena dayitâ-sahito dinâni. 216

atha râjâ 'Amaradattas
taj-janakas tasya tac-çvaçuryasya
çirasi Sushenasya 'âdau
babandha pattam kritâbhishekasya; 217
vishayam tad-ucitam ekam,
hasty-açva-hiranyabhâra-vastrâni,
çata-samkhyâç ca varastrîr
dadau sa tasmai kritâdaro nripatih. 218
Çavara-Kirâtâdhipatî
Mâyâvatu-Çaktirakshitau ca tatah
sahabândhavau sadârau,
Mâtanga-camûpatim ca tam sa nripam 219
Durgapiçâcam, sacivân
Mrigânkadattasya ca sa-Çrutadhîn
samamânayat pradattair
vishayair go-vâji-hema-vastraiç ca. 220
tatah Kirâtendra-mukhân visrijya tân
nripân sva-deçeshu Sushena-samyutân,
çaçâsa râjyam çruta-çaurya-nirvritah
sa tat sukhena 'Amaradatta-bhûpatih. 221
Mrigânkadatto 'pi, vijitya vairinah,
Çaçânkavatyâ sucirâd avâptayâ
nijaiç ca tair Bhîmaparâkramâdibhih
saha 'vatasthe sacivaih sukham kritî. 222
kâle 'tha yâty, Amaradatta-nripasya tasya
svairam jarâ çravanamûlam upâjagâma,
«bhuktâh çriyah, parinatam vayasâ; çamasya
«nanv esha kâla?» iti vaktum iva 'ngabhûtâ. 223
tatah sa bhogeshu virakta-mânaso
mahîpatih svân nijagâda mantrinah:
«niçamyatâm! samprati varnayâmi vo
«vidhitsitam, yad mama vartate hridi. 224
«gatam vayo nah; palitena sâmpratam
«Kritânta-dûtena kuca-grahah kritah;
«jarâgame jîrna-rasam ca mâdriçâm
«kubhoga-trishnâ-vyasanam vidambanâ. 225
«vivriddhi-bhâjâ vayasâ samam ca yad
«vivardhate lobhamano-bhavagrahah,
«asamçayam kâpurusha-vratam hi tat
«svabhâva-jam, sat-purushair açikshitam. 226
«tad asti me labdha-yaçâ mahîtale
«sarâjakâvarti-narendra-nirjayât
«suto 'nurakta-prakritir gunâdhiko
«Mrigânkadattah susahâyavân ayam. 227
«tad etad asmai nija-râjyam ûrjitam
«samarpya, tîrtham tapase 'ham âçraye;

«parair anindyaṃ caritaṃ mahàtmanâṃ
«vayo-'nusâroçitaṃ eva çobhate.» 228
iti kshitîçasya vaco suniçcitaṃ
niçamya, dhîrâḥ kila tasya mantriṇaḥ
krameṇa devî-prainukhâç ca pauràs
«tathâ!» 'iti sarve pratipedire tadâ. 229
tataḥ sa râjâ gaṇakokta-lagne,
dine vivikte sahitair dvijâgryaiḥ,
Mṛigâṅkadattasya cakâra tasya
râjyâbhishekotsavam âtmajasya. 230
itas tataḥ kshattṛi-nideça-dhâvaj-
janâkulaṃ, vyagra-niyukta-vargaṃ,
tadâ 'sya nṛityad-vara-câraṇa-strî-
mudâ jughûrṇe ca gṛihaṃ nṛipasya. 231
tîrthodakaṃ bhûri sabhâryakasya
Mṛigâṅkadattasya papâta mûrdhni,
jala-pravâhâḥ punar asya pitroḥ
sânandayor netra-yugâd nirîyuḥ. 232
adhishṭhite tena navena râjñâ
siṅhâsane siṅha-parâkrameṇa,
tad vidvishâṃ kopa-bhayânatânâṃ
bhûmâv asiṅhâsanam eva mene. 233
tataḥ pitâ tasya dinâni sapta
tatâna; sajjîkṛita-râjamârgam,
yathârha-sammânita-râjalokaṃ
mahotsavaṃ so 'maradatta-bhûpaḥ. 234
dine 'shṭame dâra-yuto nagaryâ
nirgatya, putraṃ sa Mṛigâṅkadattam
nivartya taṃ vâshpa-mukhaṃ sapauraṃ,
Vârâṇasîṃ mantri-sakho jagâma. 235
tasyâṃ sa Gaṅgâmbu-pariplutâṅgo
râjâ trisaṃdhyaṃ Tripurântakasya
kurvan saparyâṃ, phala-mûla-vṛittis
tasthau tapasyan munivat sadâraḥ. 236
âsâdya râjyam atha so 'pi Mṛigâṅkadatto
bhâsvân iva 'mbara-talaṃ vipulâmalaṃ tat,
âkramya ca kshitibhṛitaḥ kara-saṃnipâtaiḥ,
prâvartata pratapituṃ prasarat-pratâpaḥ. 237
Mâyâvaṭu-prabhṛitibhiç ca sa-Karmasenaiḥ
saṃbhûya sa-Çrutadhibhiḥ sacivaiḥ sa taiḥ svaiḥ,
sadvîpaṃ etam avajitya catur-digantam
ekâtapatraṃ avanî-valayaṃ çaçâsa. 238
tasmiṃç ca râjani, kathâsu niçamyamâna-
durbhiksha-dasyu-paracakra-bhayâdi-duḥkhâ,
nitya-prahṛishṭa-sukhitâ, nava-Râmabhadra-
sanrâjya-saukhyam asamaṃ vasudhâ babhâra. 239

adhyâsya taiç ca sacivaiḥ saha tâm Ayodhyâṃ,
nânâ-dig-âgata-nṛipârcita-pâda-padmaḥ
samrâṭ, samaṃ dayitayâ sa Çaçâṅkavatyâ
bhogân akaṇṭaka-sukhân bubhuje ciràya. 240

iti Mṛigâṅkadatta-kathâ.

Iti sa vyâkhyâya kathâṃ
Malaya-vanânte Piçaṅgajaṭo muniḥ
taṃ Naravâhanadattaṃ
râjasutaṃ virahiṇaṃ jagade: 241
«tasmât soḍha-kleço
Mṛigâṅkadatto yathâ Çaçâṅkavatîm
«prâpa purâ, putra! tathâ
«prâpsyasi tâṃ Madanamañcukâṃ tvam api.» 242
iti tasmât sa munîndrâd
âkarṇya vaco-'mṛitaṃ Piçaṅgajaṭât,
hṛidi Naravâhanadatto
dhṛitim âdhâd Madanamañcukâ-prâptau. 243
tad-gata-citto 'tha sa taṃ
muni-varam âmantrya, hâritâṃ pûrvam
tatra 'âvetrîṃ cinvan
Malaya-girau Lalitalocanâṃ vyacarat. 244

XIII.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

MADIRAVATI

NAMA

TRAYODAÇO LAMBAKAH.

Madirâvatî.

Taraṅga 104.

Sa vo Vighneçvaraḥ pâyâd, namitonnamitâ 'iva yam
anunṛityati nṛityantaṃ saṃdhyâsu bhuvanâvalîḥ 1
Gaurî-prasâdhanâlagna-caraṇâlaktaka-çriyaḥ
sakhî-sukhâya bhûyâd vaḥ Çambhor bhâlekshaṇa-prabhâ! 2
kavîndra-mânasâmbhoja-nivâsa-bhramarîṃ numaḥ
devîṃ sahṛidayânanda-çabda-mûrtiṃ Sarasvatîm! 3

Tato viraha-saṃtapto vinâ Madanamañcukâm,
Naravâhanadattaḥ sa teshu Vatseçvarâtmajaḥ 4
Malayâcala-pâdeshu tad-upânta-vaneshu ca
bhraman madhu-manojñeshu, naiva prâpa ratiṃ kvacit. 5
bibheda tasya mṛidur apy âpatadbhiḥ çilîmukhaiḥ
Smara-câpalatâ 'iva 'tra hṛidayaṃ cûta-mañjarî; 6
karṇau madhuram apy asya dunoti sma ca duḥsaham
Mâra-nirbhartsanâ-vâkya-kaṭu kokila-kûjitam. 7
pushpareṇu-piçaṅgaç ca Madanâgnir iva 'âpatan
vidadâha tam aṅgeshu çîto 'pi Malayânilaḥ. 8
tato 'li-kula-jhâṃkâra-mukharais taiḥ sa kânanaiḥ
nishkâlyamâna iva taṃ pradeçaṃ çanakair jahau. 9
gacchan krameṇa ca prâpa kathaṃcid devatâ-sakhaḥ
Gaṅgâ-gâmi-pathâ 'bhyarṇa-vanânta-sarasas taṭam. 10
taru-mûlopavishṭau ca tatra brâhmaṇa-putrakau
ubhau bhavyâkṛitî svairaṃ kathâsaktau dadarça saḥ. 11
tau ca dṛishṭvâ tam utthâya prahvau Manmatha-çaṅkayâ
avocatâṃ: «namas tubhyaṃ, bhagavan Kusumâyudha! 12

«brûhi, deva: kim ekâkî tyakta-kausuma-kârmukaḥ
«ito bhramasi? sâ kutra Ratiḥ sahacarî tava?» 13
tac çrutvâ,' tau sa Vatseça-suto viprâv abhâshata:
«na 'ahaṃ Kâmo, manushyo 'haṃ; nashṭâ satyaṃ tu me ratiḥ.» 14
ity uktvâ 'âkhyâta-vṛittântas, tau viprau pṛishṭavân nṛipaḥ:
«kau yuvâṃ? kîdṛiçî ca 'eshâ kathâ 'atra yuvayor?» iti. 15
tatas tayor vipra-yûnor ekas taṃ vinato 'bravît:
«râjan, bhavâdṛiçâm agre rahasyaṃ katham ucyate? 16
«tathâpy âjñânurodhât te kathayâmi, niçamyatâm: —

Asti Çobhâvatî nâma Kaliṅga-vishaye purî, 17
Kalinâ na pravishṭâ yâ, na spṛishṭâ pâpakarmabhiḥ,
na dṛishṭâ para-râshṭreṇa, dhâtrâ spṛishṭaiva tâdṛiçî. 18
tasyâṃ Yaçaskaro nâma vidvân âḍhyo bahu-kratuḥ
brâhmaṇo 'bhûd, abhût tasya sad-patnî Mekhalâ 'iti ca. 19
tayor eko 'ham utpannaḥ suto vayasi madhyame,
vardhitaç ca 'upanîtaç ca tâbhyâm asmi tataḥ kramât. 20

tataḥ paṭhaty adhyayanaṃ bâle mayy, atidustaram
tatra 'avṛishṭi-kṛitaṃ deçe durbhiksham udapadyata. 21
tena tâto 'mbayâ sâkaṃ mâm âdâyâ tato gataḥ
Viçâlâṃ nâma nagarîṃ sadhanaḥ saparicchadaḥ. 22
tasyâṃ Lakshmî-Sarasvatyor vasator mukta-vairayoḥ,
tâto mitreṇa baṇijâ datta-vâsaḥ sthitiṃ vyadhât. 23
ahaṃ ca vidyâḍhigamaṃ kurvâṇo guru-veçmani
tatra 'avasaṃ savayasâṃ madhye sabrahmacâriṇâm. 24

ekaç ca teshu me mitram abhût kshatra-kumârakaḥ
guṇî Vijayasenâkhyo mahâḍhya-kshatriyâtmajaḥ. 25
ekadâ 'asmad-upâdhyâya-gṛihaṃ mitrasya tasya me
svasâ kumârî Madiravatî nâma saha 'âgamat, 26
yasyâ vadana-lâvaṇya-çesheṇa himadîdhiteḥ
jana-netrâmṛitaṃ jâne bimbaṃ dhâtrâ vinirmitam; 27
jagat-saṃmohanaṃ shashṭham astram, âlokya tad-vapuḥ,
pañcasv anyeshu bâṇeshu manye mandâdaraḥ Smaraḥ. 28
tâṃ dṛishṭvâ suhṛidas tasmâc çruta-nâmânvayâm, aham
Smarâjñâ-vivaço 'bhûvaṃ sadyas tanmaya-mânasaḥ. 29
paçyantî sâpi mâṃ tiryak snigdha-mugdhena cakshushâ,
bruvâṇâ 'aṅkuritaṃ prema pulakena kapolayoḥ, 30
krîḍâ-nibhâc ciraṃ sthitvâ, kathaṃcit sva-gṛihân agât,
kshipantî valitâpâṅgî prîti-dûtîṃ dṛiçaṃ mayi. 31

tatas tad-virahârto 'haṃ gṛihaṃ gatvâ, nipatya ca
sthale matsya iva 'akârsham udvartana-nivartane. 32
«lâvaṇyâmṛita-sarvasva-nidhânaṃ yat prajâpateḥ,
«api bhûyo 'pi tat tasyâḥ paçyeyaṃ ,aham ânanam? 33
«dhanyaḥ sakhijano, yaṃ sâ tena smereṇa paçyati
«cakshushâ, 'anena ca mukhena 'âlapaty aniyantraṇam!» 34
ity-âdi cintayan kṛicchrâd ahorâtraṃ vyatîtya taṃ,
tad upâdhyâya-sadanaṃ dvitîye 'hany ahaṃ gataḥ. 35

tatra 'upetya saviçrambha-kathâ-madhye sa sâdaraḥ
suhṛid Vijayaseno mâṃ sapraharsho 'bravîd idam: 36
«svasur me Madirâvatyâ mukhâd mad-mitram îdṛiçam
«çrutvâ tvâṃ mâmakî mâtâ sasnehâ drashṭum icchati; 37
«tad ehy asmad-gṛihaṃ sâkaṃ mayâ, sneho 'sti ced mayi;
«tvat-pâda-padma-rajasâ tad vibhûshitam astu naḥ!» 38
etat tad-vacanaṃ sadyo nirvâpaṇam abhûd mama,
marubhûmy-adhvagasya 'iva mahad varsham açaṅkitam. 39
«tathâ!» iti tad-gṛihaṃ gatvâ, dṛishṭvâ tad-mâtaraṃ tataḥ,
tat-satkṛito 'haṃ tatra 'âsaṃ priyâ-darçana-nirvṛitaḥ. 40
gate Vijayasene 'tha pitrâ 'âhûte mad-antikât,
mâm etya Madirâvatyâ dhâtreyî praṇatâ 'vadat: 41
«bhartṛidârikayâ 'asmâkam udyâne, bhartṛidâraka,
«vivṛiddhiṃ Madirâvatyâ nîtâ yâ mâlatî-latâ, 42
«nûtano vartate tasyâḥ khalu pushpa-bharodgamaḥ
«madhu-saṃgama-sânanda-vilâsa-hasitojjvalaḥ. 43
«vishahya 'âpatitâṅs tasyâḥ kusumeshu çilîmukhân,
«mukulâny uccitâny adya bhartṛidârikayâ svayam. 44
«mauktikair iva tair eshâ vidhâya 'ekâvalî tayâ
«prahitâ te navaṃ vastu pûrva-prîtâya dîyate.» 45
ity uktvâ, sâ 'rpitâ mahyaṃ mâlâ caturayâ tayâ
sapañcaphala-karpûrair nâgavallî-dalair yutâ. 46
priyâ-sva-hasta-racitâṃ kaṇṭhe kṛitvâ ca tâm, aham
sukhaṃ kim api saṃpraâpaṃ tat tad âliṅganâdikam. 47
mukhe kṛitvâ ca tâmbûlaṃ, tâm avocaṃ priyâ-sakhîm:
«kiṃ bravîmy adhikaṃ, bhadre? hṛidi kâmo mama 'îdṛiçaḥ: 48
«tyajeyaṃ jîvitam idaṃ tvad-vayasyâ-kṛite yadi,
«tad eva me janma-phalam; sâ hi prâṇeshu me prabhuḥ.» 49
ity uktvâ tâṃ visṛijya, 'aham upâdhyâya-gṛihân agâm
samaṃ Vijayasenena samâyâtena tatkshaṇam. 50
anyedyur Madirâvatyâ sahito 'smad-gṛihaṃ ca saḥ
âgâd Vijayaseno 'tra mat-pitror datta-saṃpadaḥ. 51
tad evaṃ Madirâvatyâ mama ca 'eka-nivâsataḥ
gûḍha eva gato vṛiddhim anurâgo 'nuvâsaram. 52
ekadâ Madirâvatyâ dâsî mâm abhyadhâd rahaḥ:
«çṛiṇu! yat te, mahâbhâga, vacmi, citte tathâ kuru! 53
«yataḥ prabhṛiti dṛishṭas tvaṃ tatra 'upâdhyâya-veçmani
«vatsayâ Madirâvatyâ, tataḥ prabhṛiti sâ *kila* 54
«abhinandati na 'âhâraṃ, na tanoti prasâdhanam,
«ramate ca na saṃgîte, na kṛîḍati çukâdibhiḥ; 55
«kadalî-patra-pavanaiḥ, çrîkhaṇḍârdra-vilepanaiḥ,
«tapyate candra-pâdaiç ca tushâra-çiçirair api; 56
«kṛishṇapakshendu-lekhâ 'iva kshâmî-bhavati ca 'anvaham,
«nirvâti yushmat-kathayâ kevalaṃ kriyamâṇayâ: 57
«evaṃ me sva-duhitrâ 'uktaṃ tasyâḥ sarva-kriyâ-vidâ,
«yâ châyâ 'iva na tat-pârçvât kshaṇam apy apasarpati. 58

«punar nîtvâ ca viçrambham, sâ svayam Madiràvatî
«prishṭâ mayâ; tayâ proktam, svam manas tvad-gatam, mama. 59
«tad idânîm yathâ tasyâḥ phaled eva manorathaḥ,
«tathâ, subhaga, kurvîthâ, jîvantîm tâm yadi 'icchasi.» 60
iti vâk-sudhayâ tasyâ dattânando 'ham abhyadhâm:
«yushmad-âyattam eva 'etat, svâdhîno 'yam janas tava.» 61
etac çrutvâ prahrishṭâ sâ tato yâtâ yathâgatam,
tat-pratyayâc ca jâtâstho nirvṛito 'ham agâm gṛiham. 62
anyedyus tâm ca Madiràvatîm pitur ayâcata
Ujjayinyâḥ samâyâto mahân kshatriya-putrakaḥ. 63
tat-pitâ ca sutâm tasmai pradâtum pratyapadyata,
tac ca 'aham tat-parijanâc çrutavân çrotra-dâruṇam. 64
tataḥ svargâd iva bhrashṭo, vajreṇa 'iva samâhataḥ,
âkrânta iva Bhûtena moham pràpam aham ciram. 65
âçvasya 'acintayam ca 'aham: «vaiklavyena 'adhunaiva kim?
«paçyâmi tâvat paryantam; pràpnoti 'ishṭam aviklavaḥ.» 66
ity âçayâ 'aham divasân yâvat kâṅçcid nayâmi tân
priyâ-sakhîbhir âgatya dhâryamâṇas tad-uktibhiḥ, 67
«lagno 'tra niçcitas» tâvad ity uktâ Madiràvatî,
pràptaç ca 'udvâha-divasas tasyâḥ pravitatotsavaḥ. 68
svecchâ-samcâra-ruddhâyâm tasyâm tat-pitṛi-veçmani,
janya-yâtrâ-praveço 'bhûd âsannas tûrya-nâditaiḥ. 69
tad dṛishṭvâ, tad niràço 'ham kashṭa-jîvita-vairasam
kalayan, manyamânaç ca virahâd maraṇam sukham, 70
gatvâ ca nagarî-vâhyam, âruhya vaṭa-pâdapam,
pâçam vyaracayam; tena pâçena 'anokahât tataḥ 71
priyâ-prâpti-mano-râjyam âtmânam ca 'atyajam samam.
kshaṇâc ca 'apaçyam âtmânam, nashṭâm samprâpya cetanâm, 72
yûnaḥ patitam utsange chinna-pâçasya kasyacit;
«anena nûnam trâto 'ham», iti matvâ 'abruvam ca tam: 73
«mahâsattva, tvayâ tâvad darçitaiva dayâlutâ;
«kintu me virahârtasya mṛityur ishṭo, na jîvitam. 74
«candro 'gnir, visham âhâro, gîtâni çruti-sûcayaḥ,
«udyânam bandhanam, paushpî mâlâ digdha-çarâvalî, 75
«jvalitâṅgâra-varsham ca candanâdy-anulepanam.
«. 76
«yeshâm, mitra, viparyastam samsâre vidhurâtmanâm,
«jîvite ko rasas teshâm mâdriçâm viprayoginâm?» 77
ity uktvâ varṇayans tasmai tam aham kṛicchra-bandhave
pṛishṭodantâya Madiràvatî-vṛittânta-vistaram. 78
tato 'bravît sa sâdhur mâm: «kim prâjño 'pi vimuhyasi?
«sarvam yasya kṛite, tena kim tyaktena 'âtmanâ phalam? 79
«âtmîyam atra vṛittântam, çṛiṇv, imam kathayâmi te: —
Asti 'iha Nishadho nâma deço Himavad-âçritaḥ, 80
Kali-vidrâvitasya 'eko yo dharmasya samâçrayaḥ,
janmakshetram ca satyasya, gṛiham kṛitayugasya ca; 81

atṛiptir yatra lokasya çrute, na tv artha-saṃcaye,
saṃtoshaç ca sva-dâreshu, na 'upakâreshu sarvadâ. 82
tatra çîla-çrutâḍhyasya brâhmaṇasya 'aham âtmajaḥ.
so 'haṃ deçântarâloka-kautukâd nirgato gṛihât, 83
bhraman deçân, upâdhyâyân paçyan, prâpto 'smi ca kramât,
sakhe, Çaṅkhapuraṃ nâma nâtidûram itaḥ puram, 84
Çaṅkhapâlasya yatra 'asti Nâga-râjasya pâvanam
Çaṅkhahrada iti khyâtaṃ svaccha-toyaṃ mahat saraḥ. 85
tatra 'upâdhyâya-sadane vasaṅs, tad aham ekadâ
snâna-yâtrotsave 'gaccham drashṭuṃ Çaṅkhahradaṃ saraḥ, 86
asaṃkhyaiḥ pûrita-taṭaṃ nânâ-deçâgatair janaiḥ,
Surâsurair iva 'ambhodhiṃ, kshobhyamânaṃ samantataḥ. 87
badhûnâṃ çlatha-dhammilla-visrasta-kusuma-srajâm
vîci-hastaiḥ paràmṛishṭa-jaghana-sthala-maṇḍalam, 88
âçlishya 'apahṛitena 'aṅgarâgeṇa 'âpiñjarî-kṛitam,
mahâ-hradaṃ tam adrâkshaṃ tanvânaṃ kâmukâyitam. 89
tasya dakshiṇato gatvâ, taru-shaṇḍaṃ vyalokayam,
sadhûmam iva tâpiñchaiḥ, sâṅgâram iva kiṅçukaiḥ, 90
sajvalam iva ca 'utphulla-lohitâçoka-vallibhiḥ,
Hara-netrânala-plushṭaṃ deham Ratipater iva. 91
tatra 'atimuktaka-latâ-maṇḍapa-dvâri kurvatîm
kusumâvacayaṃ kâṃcid apaçyaṃ kanyakâm aham, 92
lîlâ-kaṭâksha-vikshepa-tarjita-çravaṇotpalâm,
utkshipta-bâhu-latikâ-lakshitaika-payodharâm, 93
vahantîṃ kavarîpâçaṃ pṛishṭhataḥ parimuñcitam
vadanendu-bhayena 'iva timiraṃ çaraṇâgatam. 94
«nûnaṃ Rambhâdi-nirmâṇa-siddha-hastena vedhasâ
«sṛishṭâ sâ, 'akshṇor nimeshṇa vijñeyâ mânushî 'iti ca.» 95
. . . . . .
. 96
sâ ca dṛishṭâ praviṣhṭaiva hṛidayaṃ me mṛigekshaṇâ,
hastabhallî 'iva Mârasya, jagattraya-vimohinî. 97
sâpi mâm avalokyaiva sadyaḥ Smara-vaçâ 'abhavat,
vimucya pushpâvacaya-krîḍâṃ prema-vihastitâ. 98
calad-hâralatâ-madhya-padmarâga-prabhodyamaiḥ
anurâgam iva 'udbhinnaṃ bhareṇa hṛidayâd vahiḥ 99
darçayantî, parâvṛitya tanuṃ muhur iva 'aikshata
sâ mâm apâṅga-viçrânta-târakântena cakshushâ. 100
evaṃ yâvat sthitâv âvâm anyonyâlokinau kshaṇam,
tâvat tatra 'udabhûd naçyaj-jana-hâhâ-ravo mahân. 101
âgâd vanebha-gandhândho dhâvan dalita-çṛiṅkhalaḥ
matta-hastî dhutâroha-karṇânta-lulitâṅkuçaḥ. 102
taṃ dṛishṭvaiva, pradhâvya 'ahaṃ vitrastâṃ vidrutânugâm
jana-madhyam anaishaṃ tâm utsaṅgâropitâṃ priyâm. 103
samâçvasiti yâvat sâ tatra 'âgata-paricchadâ,
tâvaj jana-ravâkṛishṭas tatraiva 'âgât sa vâraṇaḥ. 104

tad-bhayâd vidravad-bhûri-jana-madhya-tirohitâ
anugaiḥ sâ 'nyataḥ kvâpi nîtâ, 'ahaṃ ca gato 'nyataḥ. 105
tato gaja-bhaye çânte, cinvânas tâṃ sumadhyamâm
yad na 'vâpam avijñâta-nâmânvaya-niketanâm, 106
tac çûnya-citto, vibhrashṭa-vidyo Vidyâdharo yathâ,
bhramann upâdhyâya-gṛihaṃ katham apy aham âptavân. 107
tatra saṃmûrchita iva prasupta iva ca 'bhavam
tat-prema-bhaṅga-sotkampas, tad-âçlesha-sukhaṃ smaran. 108
kramâc ca sustrî-sulabhâd ârdrabhâvâçrayâd iva
nipâtito 'ham utsaṅge cintayâ darçitâçayâ, 109
açrutyâ ca paràmṛishṭo hṛidaye vyathitâtmanâ,
uttamâṅge gṛihîtaç ca çiro-'rtyâ 'tyanta-vṛittayâ. 110
tâvac ca dhairyeṇa samaṃ tad me galitaṃ dinam,
saṃkocam âgataṃ padmavanaṃ saha mukhena me; 111
manorathair madîyaiç ca sàkaṃ vighaṭitâny atha
rathâṅganânâṃ mithunâny, astaṃ yâte vivasvati. 112
tataḥ Smarasya 'eka-suhṛit, sukhinàṃ nayanotsavaḥ,
udagacchad niçânâthaḥ pràcî-mukha-viçeshakaḥ. 113
tena jvaladbhir iva me karair api sudhàmayaiḥ
âçâ-pradarçakenâpi jîvitâçâ nyamîlyata. 114
atha jyotsnânala-kshipta-çarîraṃ mṛityu-kâṅkshiṇam
eko 'bravît sahàdhyâyî vidhuraṃ vîkshya tatra màm: 115
«kim evaṃ duḥsthito 'sy adya? vyâdhis tava na dṛiçyate;
«artha-kâma-kṛitas tv âdhir yadi, tad vacmi te, çṛiṇu: 116
«atigardhena ye hy arthâ, vañcayitvâ paraṃ ca ye,
«apahṛitya pareshàṃ vâ vàñchyante, naiva te sthiràḥ. 117
«pâpa-mûlo yataḥ pâpa-phala-bhàraṃ prasûyate,
«tad pareṇaiva bhujyate çîghraṃ dhana-vishadrumaḥ. 118
«arjanâdi-parikleçaḥ kevalaṃ tair dhanair iha,
«amutra duḥkham â-candra-târakaṃ narake mahat. 119
«kâmo 'py aprâpya nashṭo yaḥ, sa prâṇânta-vidambanâ;
«yaç ca dharmogra-dûtaḥ, sa nirayâgner mukha-priyaḥ. 120
«nyâyyâ tu pûrva-sukṛitair dhîr; dhairyotsâhavân pumàn
«artha-kâmân avâpnoti, na tu klîvo bhavàdṛiçaḥ. 121
«tad, bhadra, dhairyam âlambya, yatasva 'bhîshṭa-siddhaye!»
ity uktas tena sakhyà 'ahaṃ prâdâṃ yat kiṃcid uttaram. 122
nigûhya 'àçayam, âçritya dhairyaṃ, nîtvâ niçâṃ, kramât
iha 'àgato 'haṃ, mâ nâma sà 'asyâṃ puri vased iti. 123
atra prâptena dṛishṭas tvaṃ pâçârpita-galo mayâ,
pâçottîrṇâc çrutaṃ tvattas tvad-duḥkhaṃ, svaṃ ca varṇitam. 124
tad avijñâta-nàmâder api tasyâḥ kṛite, sakhe,
sutanor âçritodyogaḥ paurushâgocare 'py aham. 125
atas tvaṃ Madirâvatyâ sthitâyâ api gocare,
prâptau purushakàràdi muktvâ klîvayase katham? 126
na çrutaḥ pûrva-vṛittàntaḥ kiṃ tvayâ Rukmiṇî-gataḥ?
dattâpi Cedi-pataye hṛitâ sâ Hariṇâ na kim? — 127

iti bruvati mitre me tasminn, âtodya-maṅgalaiḥ
agragair tata eva 'âgât sânugâ Madirâvatî, 128
Mâtṛi-devakule 'mushmin Kâma-pûjârtham âgatâ.
«atra 'âsthitâḥ Kâmadevaṃ vivâhe 'rcanti kanyakâḥ; 129
«ata eva 'etad-agre 'smin vaṭe pâço mayâ 'arpitaḥ,
«««iha 'âgatâ sâ tâdarthyaṃ mṛitaṃ paçyatu mâm»», iti.» 130
etac çrutvaiva sa suhṛid dhîro mâm abravîd dvijaḥ:
«tarhi devakule 'traiva praviçya 'bhyantare drutam, 131
«Mâtṛîṇâṃ prishṭhataḥ channâv, ehi, sâṃpratam âsvahe;
«paçyâvaḥ, kim upâyo 'tra kaçcit syâd avayor, na vâ.» 132
evam uktavatâ tena sakhyâ sâkaṃ «tathâ!» 'ity aham
gatvâ, 'devakule tatra tathaiva 'âsam alakshitaḥ. 133
tataḥ pariṇayodgîta-maṅgalâ 'âgatya sâ çanaiḥ,
prâviçat tatra Madirâvatî devakulântare. 134
«ekâkiny eva yâcishye varaṃ kaṃcid mano-gatam
«Kâmadevâd bhagavatas; tad vahir bhavata 'akuṭilâḥ!» 135
iti sarvâ vahiḥ-kṛitvâ sakhîr anucaraiḥ saha,
ekaiva Kâmadevaṃ tam arcayitvâ vyajijñapat: 136
«Manobhavenâpi satâ tvayâ, deva, katham na me
«mano-gataḥ priyo jñâto? vipralabhya hatâsmi kim? 137
«na 'asmin janmani bhûtaç cet tvaṃ varâya kshamo mama,
«janmântare 'pi tat kuryâḥ kṛipâṃ, Ratipate, mayi! 138
«tathâ prasâdaṃ kurvîthâ, yathâ dehântare 'pi me
«sa eva bhartâ çubhrâṅgo bhaved vipra-kumârakaḥ!» 139
ity uktvâ sâ 'âvayor bâlâ paçyatoḥ çriṇvator api,
çaṅkau kṛitvâ 'uttarîyeṇa pâçaṃ kaṇṭhe nyaveçayat. 140
«upetya darçaya 'âtmânam asyâḥ! pâçaṃ galâd hara!»
ity uktas tena sakhyâ 'aham upâsarpaṃ tadaiva tâm. 141
«mâ, priye, sâhasaṃ! paçya, sasha prâṇa-paṇârjitaḥ
«ârti-kâlokti-janita-sneho dâso 'gratas tava.» 142
ity ahaṃ vyâharan harsha-bhara-gadgadayâ girâ,
sutanos tvaritaṃ tasyâḥ pâçaṃ kaṇṭhâd apâharam. 143
tato mâṃ vîkshya sahasâ yâvat sânanda-sâdhvasâ
kshaṇaṃ tishṭhati sâ, tâvat so 'bravîd mâṃ drutaṃ suhṛit: 144
«dina-kshayâprakâçe 'smin kâle nirgatya 'yâmy aham
«veçena Madirâvatyâ etat-parijanaiḥ saha. 145
«âvayor uttarîyâbhyâṃ saṃvîtâṃ tvam imâṃ badhûm
«âdâya gaccha, nirgatya dvitîya-dvâra-vartmanâ! 146
«yâhi deçântaraṃ râtrau yathâ-kâmam alakshitaḥ!
«mac-cintâṃ mâ kṛithâ! daivaṃ çivaṃ mama vidhâsyati.» 147
ity uktvâ 'upâtta-Madirâvatî-veçaḥ suhṛit sa me
nirgatyaiva, tataḥ prâyâd naktaṃ tad-anugair vṛitaḥ. 148
ahaṃ ca Madirâvatyâ 'anargha-ratnasrajâ samam
dvâreṇa 'anyena nishkramya râtrau yâtas trî-yojanîm. 149
prâtar nivartitâhâraḥ kramâd gacchan, dinair aham
prâpto 'calapuraṃ nâma nagaraṃ dayitâ-sakhaḥ. 150

mitrî-bhûya gṛihe datte tatra 'ekena dvijanmanâ,
pariṇîtâ mayâ sâ 'atra satvaraṃ Madirâvatî. 151
tato 'tra vasataḥ siddha-yatheshṭa--sukhitasya me,
«kiṃ syâd mitrasya me vṛittaṃ tasya?» 'ity ekâ 'bhavad vyathâ. 152
tad-anantaram eva 'esho 'dya dṛishṭo 'kâraṇa-bândhavaḥ
mayâ 'iha Gaṅgâ-snânârtham âgatena 'uttaràyaṇe. 153
ciraṃ ca 'etaṃ savailakshyam iva 'âçlishya 'upaveçya ca
yâvat pṛicchâmi vṛittântaṃ, tâvad deva iha 'âgataḥ. 154
tam etam aparaṃ viddhi prâṇa-dâra-pradaṃ mama
kṛicchraika-mitraṃ pârçva-sthaṃ vipraṃ, Vatseça-nandana! — 155
iti tena yathâvṛitte vipreṇa 'ekena varṇite,
Naravâhanadattas tam apṛicchad aparaṃ dvijam: 156
«tushṭir me, brûhi: muktas tvaṃ tâdṛiçât saṃkaṭât katham?
«mitrârthâganita-prâṇâ durlabhâ hi bhavâdṛiçâḥ.» 157
etat tasya vacaḥ çrutvâ Vatsaràja-sutasya saḥ,
dvitîyo 'pi sva-vṛittântaṃ vipro vaktuṃ pracakrame: — 158
Tadâ tato màṃ Madirâvatî-veçaṃ vinirgatam
devâgârât tad-anugàs tad-buddhyâ paryavàrayan. 159
âropya çivikâs taiç ca nṛitta-vâdya-madâkulaiḥ
nîto 'smi Somadattasya bhavanaṃ vitatotsavam, 160
kvacit sadvastra-bhârâdhyaṃ, saṃbhṛitâbharaṇaṃ kvacit,
kvacid nishpanna-pakvânnaṃ, kvacit sajjita-vedikam, 161
kvacit pragìta-dâsîkaṃ, kvacic câraṇa-pûritam,
lagna-velâ-pratîkshaiç ca kvacid adhyâsitaṃ dvijaiḥ. 162
tatra 'ekasmin gṛihe pâna-kshîvaiḥ parijanair aham
kṛitâvagunṭhano naktaṃ badhû-buddhyâ praveçitaḥ. 163
upavishṭaṃ ca màṃ tatra vanitâḥ paryavârayan
vivâhotsava-sânandâ nânâ-ceshṭâ-samâkulâḥ. 164
kshaṇâd dvâropakaṇṭhe ca mekhalâ-nûpurâravaḥ
açrâvi, prâviçac ca 'atra kanyâ 'ekâ sasakhîjanâ, 165
nâgî 'iva visphurad-ratna-mûrdhâ dhavala-kaṅcukâ,
abdhi-vîcî 'iva lâvaṇya-pûrṇâ muktâvalî-citâ, 166
udyâna-devatâ sâkshâd iva satpushpa-mâlinî
suparva-bâhu-latikâ virâjat-kara-pallavâ. 167
sâ ca 'âgatya 'upavishṭâ me pârçve priyasakhî-dhiyâ.
paçyâmi yâvat, saiva 'atra citta-caurî samâgatâ, 168
yâ sâ Çaṅkhahrade dṛishṭâ kanyâ snânârthagatâ mayâ,
trâtâ gajâd dṛishṭa-nashṭâ madhye lokam agâd mama. 169
«kim etat kâkatâlîyaṃ? kiṃ svapnaḥ, satyam eva vâ?»
iti harsha-bharodbhrântas tadâ ca 'aham acintayam. 170
kshaṇântare tâ Madirâvatî-sakhyo 'bruvaṅç ca tâm:
«kim evam, âryaduhitar, unmanâ iva lakshyase?» 171
etac çrutvâ 'abravît kanyâ sâ niguhya 'âçayaṃ tadâ:
«jânîtha kiṃ na, Madirâvatî me yâdṛiçî sakhî? 172
«eshâ kṛita-vivâhâ ca yâsyati çvâçuraṃ gṛihaṃ;
«etad-viyuktâ na sthâtuṃ çakshyâmi, 'ity asmi duḥkhitâ. 173

«tad niryâta vahiḥ kshipraṃ, yâvad viçrambha-saṃkathâḥ
«kurvatî Madirâvatyâ saha tishṭhâmy ahaṃ sukham.» 174
iti nishkâlya tâḥ sarvâ, dvâre dattvâ 'rgalaṃ svayam,
upaviçya sakhî-buddhyâ sâ mâm evam abhâshata: 175
«Madirâvati, nâsty asmâd duḥkhaṃ tvad-duḥkhato 'dhikam,
«prâṇapriye yad anyasmin pitrâ 'nyasmai pradîyase; 176
«tathâpi te bhavej jâtu darçanaṃ saṃgamo 'pi vâ
«saṃstavâj jñâyamânena tena sva-preyasâ saha. 177
«mama tv anâstham utpannaṃ yad duḥkhaṃ, tad vadâmi te,
«yathâ 'haṃ te, tathâ tvaṃ hi viçrambhaikâspadaṃ mama: 178
«gatavaty asmi yâtrâyâṃ snâtuṃ Çaṅkhahradaṃ saraḥ,
«vinodayituṃ ca 'âtmânaṃ bhâvi-tvad-virahâturam. 179
«tatra 'udyâne, divâ muktvâ nabhaç candra iva 'âgataḥ,
«âlâna-kâñcana-stambha iva saundarya-dantinaḥ, 180
«navîna-çmaçru-madhupa-çreṇî-çrita-mukhâmbujaḥ,
«ko 'pi kânto dvija-yuvâ dṛishṭo nava-vayâ mayâ. 181
««vaneshu kevalaṃ klishṭâs tapobhiḥ muni-kanyakâḥ;
««na dṛishṭo 'yaṃ yuvâ yâbhiḥ, kiṃ tâsâṃ tapasaḥ phalam?»» 182
«iti saṃcintayantyâ me Kâmena hṛidayaṃ çaraiḥ
«tathâ viddhaṃ, yathâ lajjâ bhayaṃ ca galitaṃ tataḥ. 183
«tataḥ paçyâmi paçyantaṃ taṃ yâvat tiryag-îkshaṇâ,
«âlâna-mukto mattebhas tâvad âgâd açaṅkitam. 184
«tena naçyat-parijanâṃ bhîtâṃ dṛishṭvâ sa mâṃ yuvâ,
«dhâvitvâ 'ṅke kṛitâṃ dûre madhyaṃ lokasya nîtavân. 185
«tat-saṃsparçâmṛitânanda-mîlitâ 'haṃ tadâ, sakhi,
«ko hastî? kiṃ bhayaṃ? kâ 'haṃ? kva sthitâsmi? 'iti na 'vidam. 186
«tataḥ parijano yâvat prâpto me, tâvad âgataḥ
«matta-hastî sa tatraiva viraho mûrtimân iva. 187
«utkshipya 'ham atha nîtâ tad-bhayâd anugair gṛiham,
«sa ca me jana-saṃkshobhe na jâne kva gataḥ priyaḥ. 188
«tadâ prabhṛity avijñâta-nâmâdikam asu-pradam
«smarantî taṃ, kara-prâptaṃ kenâpi 'iva hṛitaṃ nidhim, 189
«sarva-duḥkha-harâṃ nidrâṃ svapne tad-darçanecchayâ
«vâñchantî cakravâkîbhiḥ samaṃ krandâmi râtrishu. 190
«tad evaṃ nirupâye 'smin duḥkhe mama vinodanam
«tvad-darçanaṃ yat, sakhi, tad dûrî-bhavati ca 'adhunâ. 191
«upasthitaṃ tad ittham me maraṇaṃ, Madirâvati!
«tvad-mukhâlokana-sukhaṃ sampraty anubhavâmi tat.» 192
ity uktvâ çrotra-pîyûsha-varshâbham vacanaṃ mama,
kalaṅkayantî vaktrendum sâñjanair açru-vindubhiḥ, 193
avagunṭhanam utkshipya mukhâd mama, nirîkshya mâm
parijñâya, tadâ sâ 'bhût sa-harshâçcarya-sâdhvasâ. 194
tato mayâ 'uktaṃ: «mugdhe, kiṃ saṃbhramaḥ? so 'ham eva te!
«vidhir hi ghaṭayaty arthân acintyân api sammukhaḥ. 195
«mayâpi tvat-kṛite duḥkham anubhûtaṃ suduḥsaham,
«tâdṛiçî yâdṛiçî ca 'eshâ prapañca-racanâ vidheḥ. 196

«vakshyâmi vistarât tat te, na 'ayaṃ kâlaḥ kathâkrame.
«nirgamopâya eva 'ekaç cintyatâṃ saṃprati, priye!» 197
ity uktâ sâ mayâ bâlâ prâpta-kâlam abhâshata:
«etena paççâddvâreṇa nirgacchâvaḥ çanair itaḥ, 198
«vahiç ca 'atra gṛihodyânaṃ pituḥ sukshatriyasya me;
«tad-mârgeṇaiva nirgatya vrajâvo yatra kutracit.» 199
ity uktavatyaiva tayâ guptâbharaṇayâ saha
tad-uktenaiva mârgeṇa niragaccham ahaṃ tataḥ. 200
râtryâ ca dûram adhvânaṃ tayâ gatvâ drutaṃ bhayât,
prabhâte prâptavân asmi priyâ-yukto mahâṭavîm. 201
gacchatoç ca 'âvayos tasyâṃ sva-kathaika-vinodayoḥ
nirmânushâyâṃ, çanakair madhyâhnaḥ samavartata. 202
niràçrayâdhvagajanâṃ niràkrandâm atâpayat
bhûmiṃ tâṃ dushṭa-bhûpâla iva tîkṣṇakaraḥ karaiḥ. 203
tasmin kâle pariçrântâṃ preyasîṃ tâṃ tṛishârditâm
kṛicchra-prâptâṃ taru-châyâṃ çanaiḥ prâpitavân aham. 204
âçvâsayâmi yâvac ca tatra tâṃ paṭa-mârutaiḥ,
akasmâd mahishas tâvad âgâd vraṇita-vidrutaḥ. 205
tasya paççât pradhâvaṅç ca hayârûḍho dhanur-dharaḥ
âgât ko 'pi mahâsattva ity âkṛityaiva sûcitaḥ. 206
sa mahâ-mahisham bhallî-prahâreṇa 'apareṇa tam,
vajra-ghâtena Vajrî 'iva girim, vîro nyapâtayat. 207
dṛishṭvâ ca 'asmân upâgamya, sa mâṃ prîtyaiva pṛishṭavân:
«kas tvaṃ? kâ 'eshâ ca te, sâdho? kva 'iha 'âyâtau yuvâm?» iti. 208
atha 'upavîtam udghâṭya, proktaṃ satyânṛitaṃ mayâ:
«vipro 'ham, eshâ bhâryâ me; kâryâd deçântarâgatau 209
«âvâṃ caura-hatât sârthâd vibhrashṭau mârga-nâçataḥ,
«iha pravishṭau, dṛishṭaç ca bhavân, nashṭâç ca bhîtayaḥ.» 210
evaṃ mayâ 'ukte, brâhmanya-sânukampaç ca so 'bhyadhât:
«ahaṃ Vanacarâdhîço mṛigayârtham iha 'âgataḥ, 211
«yuvâṃ ca 'adhva-pariçrântau saṃprâptâv atithî mama.
«tad etaṃ viçramâya 'etad nâtidûraṃ mad-âspadam!» 212
ity uktvâ mat-priyâṃ çrântâm âropya sva-turaṅgame,
pâdacârî bhavann, âvâṃ sva-nivâsaṃ sa nîtavân. 213
tatra bândhava-vatso 'smân bhojanâdyair upâcarat;
kudeçeshv api jâyante kvacit kecid mahâçayâḥ. 214
tato 'tavîṃ tâm utkramya tad-vitîrṇânuyâtrikâm,
prâpya 'agrahâram ekaṃ, sâ pariṇîtâ mayâ badhûḥ. 215
tataḥ paribhraman deçân, dṛishṭvâ sârthaṃ, samaṃ tayâ
adya Bhâgîrathî-snânaṃ so 'haṃ kartum iha 'âgataḥ. 216
ihaiva ca 'esha saṃprâptaḥ svayaṃvara-suhṛid mayâ,
devaç ca dṛishṭa: ity esha vṛittânto mâmakaḥ, prabho! — 217
ity uktvâ viratam sa yâvad atha taṃ nirvyâja-sattvocita-
prâptâbhîshṭa-phalaṃ praçaṅsatitarâṃ Vatseça-suto dvijam,
tâvat te yuvarâjam âtma-sacivâ bambhramyamâṇâç ciraṃ
cinvantaḥ kila Gomukha-prabhṛitayas tatra 'âgatâ lebhire. 218

sa ca Naravâhanadattaç
caraṇa-natân harsha-vâshpa-dhauta-mukhân
tân abhinananda, sarvân
sammânya yathocitam sacivân. 219
atha tau vipra-yuvânau
sad-artha-nîti-priyau sahâdâya,
sa yayâu saha tair mantribhir
anvâgata-Lalitâlocanaḥ sva-purîm. 220

XIV.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

PANCA

NAMA

CATURDAÇO LAMBAKAH.

Pañca.

Taraṅga 105.

Tushṭena yena dehârdham apy Umâyai samarpitam,
sa vo dadâtv abhimatam varadaḥ Pârvatîpatiḥ! 1
niçi Vighnajito vo 'vyât tâṇḍavoddaṇḍitaḥ karaḥ
çoṇaç candrâtapatrasya, tanvan vidruma-daṇḍatâm! 2

Tato Vatseçvara-sutas tâs tâs trailokya-sundarîḥ
bhâryâ dadhânas tâm ca 'âdyâm devîm Madanamañcukâm, 3
Naravâhanadatto 'tra Kauçâmbyâm Gomukhâdibhiḥ
uvâsa saha sampûrṇa-kâmaḥ pitṛi-vibhûtibhiḥ. 4
tasya 'bhîshṭa-badhû-saṅga-sukhâmṛita-manoramâḥ
nṛitya-gîta-kathâlâpa-ramyâs te divasâ yayuḥ. 5
atha 'ekadâ sa tâm agryâm kântâm Madanamañcukâm
na dadarça 'avarodhântar na vâ parijanam kvacit. 6
tâm anâlokayan kântâm, sa jagâma vivarṇatâm,
rajanî-viraha-dhvasta-kântir indur iva 'ushasi. 7
«cittam jijñâsituṃ kim nu channâ syât kvâpi me priyâ?
«kim vâ 'aparâdha-leçât sâ kuto 'pi kupitâiva me? 8
«mâyayâ 'âchâditâ kenâpy athavâ 'apahṛitâ nu kim?»
ity aneka-vikalpaugha-vihvalo 'tha babhûva saḥ. 9
anveshayan yadâ naiva labhate sma kuto 'pi tâm,
samtepe sa tadâ 'uddâma-tad-viyoga-davâgninâ. 10
upetya jñâta-vṛittântas tasya Vatseçvaraḥ pitâ,
mâtaraḥ sacivâ bhṛityâḥ sarve vihvalatâm yayuḥ. 11
hâra-candana-candrâṅçu-mṛiṇâla-nalinîdalaiḥ
vavṛidhe tasya samtâpo, na jagâma çamam punaḥ. 12
Kaliṅgasenâ sadyaç ca vihînâ sutayâ tayâ,
Vidyâdharî 'iva vibhrashṭa-vidyâ, sammûḍhatâm yayau. 13

atha tatra 'abravîd ekâ vṛiddhâ 'antaḥpura-rakshikâ
Naravâhanadattâgre, sarveshv âkarṇayatsv, idam: 14
«harmyâgre tâṃ tadâ kanyâṃ satîṃ Madanamañcukâm
«dṛishṭvâ, 'avatîrya nabhasaḥ sadyo Vidyâdharo yuvâ, 15
«yo 'sau Mânasavegâkhyo, nâma 'uktvâ samayâcata
«Kaliṅgasenâm abhyetya, ««dehy etâṃ me sutâm!»» iti. 16
«tena, 'etayâ nishiddhena satâ gatvâ yathâgatam,
«idânîṃ guptam âgatya hṛitâ sâ kiṃ na mâyayâ? 17
«paradâra-grahaṃ naiva divyâ yady api kurvate,
«tathâpy amârgaṃ mârgaṃ vâ râgândhaḥ ko hi paçyati?» 18
çrutvâ 'etac, cittam âkopa-vimarsha-virahotplutam
Naravâhanadattasya jajñe vîcishv iva 'ambujam. 19
Rumaṇvân atha vakti sma: «purî 'iyaṃ rakshyate 'bhitaḥ,
«praveça-nirgamau na 'iha vidyete gaganaṃ vinâ. 20
«Hara-prasâdâc ca 'asty asyâ na 'anishṭaṃ; tad iha sthitâ
«kvacit praṇaya-kopât sâ; tathâ ca çrûyatâṃ kathâ: 21

Muniḥ purâ 'Aṅgirâ nâma vivâhârtham ayâcata
Ashṭâvakrasya tanayâṃ Sâvitrîṃ nâma kanyakâm. 22
Ashṭâvakro na tâṃ tasmai dadâv Aṅgirase sutâm
saguṇâyâpi Sâvitrîm, anyasmai pûrva-kalpitâm. 23
tatas tad-bhrâtṛi-tanayâm Açrutâṃ nâma so 'ṅgirâḥ
upayeme, tayâ sâkaṃ ca tasthau bhâryayâ sukham; 24
sâ ca bhâryâ 'asya vetti sma Sâvitrîṃ pûrva-vâñchitâm.
ekadâ so 'ṅgirâ maunî japann âsîc ciraṃ muniḥ. 25
bhâryâ 'atha sâ taṃ papraccha muhuḥ sapraṇayâ 'Açrutâ:
«ciraṃ kim, âryaputra, 'evaṃ cintayasy? ucyatâm!» iti. 26
«priye, dhyâyâmi Sâvitrîm», ity ukte tena, sâ 'Açrutâ,
Sâvitrîṃ tâṃ muni-sutâṃ matvâ, 'âtmani cukopa ha. 27
«durbhago 'yam», iti tyaktuṃ dehaṃ gatvâ vanaṃ ca sâ,
çubhaṃ bhartur anudhyâya, kaṇṭhe pâçaṃ samarpayat. 28
«mâ, putri, sâhasaṃ kârshîḥ! patyâ dhyâtâ na te 'ṅganâ,
«dhyâtâ 'ahaṃ Sâvitrî», 'ity uktvâ pâçâd raraksha tâm 29
prakaṭî-bhûya Gâyatrî sâkshasûtra-kamaṇḍaluḥ,
bhaktânukampinî ca 'etâṃ samâçvâsya tiro dadhe. 30
atha 'eshâ 'Aṅgirasâ bhartrâ samprâptâ 'anvishyatâ vanât;
tad evaṃ duḥsahaṃ strînâm iha praṇaya-khaṇḍanam. 31

«tat svalpena 'aparâdhena kupitâ 'iha kvacit sthitâ
«anveshyâ Çambhu-rakshâ sâ râjaputra-badhûḥ punaḥ.» 32
evaṃ Rumaṇvatâ prokte, râjâ Vatseçvaro 'bravît:
«evam etad; na duritaṃ tasyâḥ saṃbhâvyate, yataḥ: 33
««Naravâhanadattasya bhâryâ deva-vinirmitâ
««Kâmâṅçasya 'avatîrṇâ 'eshâ Ratir Madanamañcukâ; 34

««asau Vidyâdharaiçvaryam divyam kalpam saha 'anayâ
««karishyati»», 'iti divyâ vâg abravîd, na ca tad mṛishâ. 35
«tad eshâ 'anvishyatâm samyag!» iti râjñâ 'udite svayam,
Naravâhanadattah sa tad-avastho 'pi niryayau. 36
yathâ yathâ vicinvâno, na tâm prâpa tathâ tathâ,
teshu teshu pradeçeshu sonmâda iva so 'bhramat: 37
upete tat-puram tasmin, pihita-dvârakâ gṛihâh
tad-duḥkha-darçanodvegâd iva sammîlitekshaṇâḥ; 38
vaneshu tam ca pricchantam calat-pallava-pâṇayah,
«na sâ dṛishṭâ tava 'asmâbhir», ity ûcur iva pâdapâḥ; 39
udyâneshu 'utpatantah khaṃ khagâs tasmai vicinvate,
«itah sâ na gatâ», 'ity evam çaçansur iva sârasâḥ. 40
Marubhûtir, Hariçikho, Gomukhah sa-Vasantakah:
sacivâs te ca vibhremur tâm anveshṭum samantatah. 41
atrântare Vegavatî nâma Vidyâdharî kila
kanyâ dṛishṭa-varodâra-vapur-Madanamañcukâ, 42
tadîyam rûpam âsthâya, tasthâv upavanânte
âgatya 'ekâkinî svairam atra 'açoka-taror adhah. 43
tâm dadarça vicinvâno Marubhûtih paribhraman,
sadyo viçalya-karaṇîm saçalyasya 'iva cetasah. 44
Naravâhanadattam ca gatvâ hṛishṭo jagâda sah:
«samâçvasihi! dṛishṭâ te mayâ 'udyâne sthitâ priyâ.» 45
ity eva 'uktavatâ tena sâkam tatkshaṇam eva sah
Naravâhanadattas tad udyânam mudito yayau. 46
tatra 'ativiraha-klânto mâyâ-Madanamañcukâm
tâm apaçyat, tṛishito vâridhârâm iva 'adhvagah. 47
dṛishṭvaiva 'âliṅgitum tâm ca bhṛiçârto yâvad icchati,
tâvat sâ tam jagâda 'evam dhûrtâ pariṇayaishiṇî: 48
«mâ tvam samprati mâm spṛikshîḥ! çṛiṇu tâvad vaco mama:
«mayâ 'upayâcitâ Yakshâs tvat-prâptyai prâg vivâhatah: 49
««vivâhe vah pradâsyâmi sva-hastena balîn»»», iti.
«vivâha-kâle te tasmin mama, prâṇeça, vismṛitâḥ. 50
«tat-kopât tair aham ito Yakshair apahṛitâbhavam.
««gaccha, bhûyo vivâham tam kṛitvâ, dattvâ balim ca nah, 51
««nijam patim upeyâs tvam, na 'anyathâ te çivam bhavet;»»
«ity uktâ tair iha 'ânîya Yakshair muktâsmi sâmpratam. 52
«tad mâm pariṇayasva 'âçu, yâvad dadâmy aham
«Yakshebhyo 'bhimatâm pûjâm; tatah pûraya vâñchitam!» 53
tac çrutvaiva, samâhûya Çântisomam purohitam,
kshaṇât sambhṛitya sambhârân, mâyâ-Madanamañcukâm 54
Vidyâdharîm Vegavatîm upayeme sa tatkshaṇam
Naravâhanadattas tâm viyoga-kshaṇa-kâtarah. 55
prahṛishṭa-Vatsarâjo 'tha devy-ânandî mahotsavah
nandat-Kaliṅgaseno 'bhût tatra 'âtodya-ravâkulah. 56
dadau balim ca Yakshebhyo mâyâ-Madanamañcukâ
Vidyâdharî sva-hastena sâ madya-piçitârdibhih. 57

Naravâhanadatto 'tha vâsaka-sthas tayâ saha
papau sa sotsavaḥ pânaṃ pâna-çauṇḍo 'pi tad-girâ. 58
sisheve ca tayâ sârdhaṃ jîvaloka-sukhaṃ tataḥ,
châyayâ 'iva dinâdhîçaḥ, parivartita-rûpayâ. 59
rahaḥ-sthâ ca 'abravît sâ taṃ: «suptâ na 'ahaṃ, priya, tvayâ,
«sahasâ mukham udghâṭya, vîkshaṇîyâ 'iha saṃprati.» 60
tac çrutvâ sa, «kim etat syâd?» iti yâvat sakautukaḥ
suptâyâ râjaputro 'syâ mukham anyedyur îkshate, 61
tâvad anyaiva sâ kâpi, na sâ Madanamañcukâ,
svâpavelâ-vaça-dhvasta-mâyâ-rûpa-vivartanâ. 62
tataḥ sa jâgrad eva 'âsîd yâvat, *prabuddhe 'tra sâ.*
«kâ tvaṃ? vada!» 'ity evam atha tâṃ pricchati sma saḥ. 63
sâpy anidropavishṭaṃ taṃ dṛishṭvâ, rûpe nije sthitâ,
vâktuṃ pracakrame jâta-pratibhedâ manasvinî: 64
«çṛiṇv, idânîṃ bravîmy etad yathâ-vastu tava, priya:
«Asty Âshâḍhapuraṃ nâma Vidyâdhara-pure giriḥ. 65
«tatra Vegavato râjñaḥ putro Vidyâdharâdhipaḥ
«asti Mânasavegâkhyo râjâ bhuja-baloddhataḥ; 66
«tasya Vegavatî 'nâma bhaginy asmi kanîyasî.
«sa ca bhrâtâ na me vidyâ dâtum aicchad atidvishan. 67
«tato mayâ tâḥ kleçena tapovana-gatât pituḥ
«prâptâs, tad-varataç ca 'etâḥ sarvâdhika-balâ mama. 68
«sâ 'ahaṃ dṛishṭavatî dînâm, udyâne rakshibhir vṛitâm,
«Âshâḍhâdri-pure tasmin sthitâṃ Madanamañcukâm, 69
«mâyayâ 'apahṛitâṃ tena bhrâtrâ me dayitâṃ tava,
«Râvaṇena 'iva duḥkhârtâṃ Râmabhadrasya Jânakîm. 70
«anicchantî ca sâ sâdhvî tena 'âkrântuṃ na çakyate,
«strînâṃ haṭhopabhoge hi çâpas tasya 'asti mṛityu-daḥ. 71
«tatas tena prayuktâ 'ahaṃ kubhrâtrâ tat-prabodhane,
«tasyâḥ samîpam agamaṃ tvat-pralâpamayâtmanaḥ. 72
«tat-prasaṅgâc ca, Kâmâjñâ-tulye tatra 'abhyudîrite
«tayâ sâdhvyâ, tvad-ekâgram idaṃ jâtaṃ mano mama. 73
««sa te patiḥ syâd, yad-nâmni çrute Smara-vaçâ bhaveḥ»»,
«ity-âdyaç ca tadâ Devî-svapnâdeço mayâ smṛitaḥ. 74
«saṃsmṛitya grâhayitvâ tâṃ dhṛitiṃ Madanamañcukâm,
«tad-rûpeṇa mayâ 'âgatya yuktyâ 'âtmâ 'iha vivâhitaḥ. 75
«tad ehi! yatra tvad-bhâryâ sthitâ Madanamañcukâ,
«tatraiva tat-kṛipâvishṭâ, prâṇeça, tvâṃ nayâmy aham. 76
«tvat-priyâ 'iti tava 'iva 'ahaṃ sapatnyâ api kiṅkarî,
«mama 'âtma-nirapekshâ hi kâpi tvat-prema-vaçyatâ.» 77
ity uktvâ sâ sva-vidyânâṃ balâd Vegavatî niçi
Naravâhanadattaṃ taṃ gṛihîtvâ 'udapatad nabhaḥ. 78
çanaiḥ prayâti sâ vyomnâ yâvat, tâvad adarçanât
jayâ-patyos tayoḥ prâtaḥ parivâro 'tra cukshubhe. 79
tac ca Vatseçvaro buddhvâ, saha Vâsavadattayâ
Padmâvaty-âdibhiç ca 'âçu vajrâhata iva 'bhavat; 80

Yaugandharâyaṇâdyâç ca sapaurâḥ tasya mantriṇaḥ
Marubhûti-mukhaiḥ putraiḥ saha 'bhûvan suvihvalâḥ. 81
tato 'ntarikshatas tatra, dvitîya iva bhâskaraḥ,
avâtarat prabhâbaddha-maṇḍalo Nârado muniḥ. 82
«Vidyâdharyâ nija-bhuvaṃ nîtaḥ, çîghram iha 'eshyati
«putras te; tava dhṛity-arthaṃ preshitaç ca 'asmi Çûlinâ;» 83
ity uktvâ Vatsa-râjâya kṛitârghyâya ca tad muniḥ
sa Vegavatyâç caritaṃ yathâ-vṛittam avarṇayat; 84
tatas tasmin samâçvaste, muniḥ so 'tra tiro dadhe.
atrântare Vegavatî vyomnâ prâpayati sma sâ 85
Naravâhanadattaṃ taṃ tam Âshâḍhapuraṃ girim.
buddhvâ Mânasavegas tad, sa hantuṃ tâv adhâvata. 86
tatas tena samaṃ bhrâtrâ yuddhaṃ vidyâ-baloddhatam
Vegavatyâ abhût; strîṇâṃ patiḥ prâṇâ, na bândhavâḥ. 87
atha nija-vidyâ-balato
Bhairava-rûpaṃ vidhâya vikaṭaṃ sâ,
Mânasavegaṃ sahasâ
saṃmohya tam Agniparvate nidadhe. 88
tam api ca vidyâ-hastaṃ
Naravâhanadattam âdito nyastam
nîtvâ, Gandharva-pure
kûpe cikshepa rakshituṃ vijale. 89
tatra sthitaṃ ca tam uvâca: «manâg iha tvaṃ
«tishṭha, 'âryaputra! bhavitâ ca çivaṃ tava 'atra;
«mâ ca 'adhṛitiṃ hṛidi kṛithâḥ, çubha-pâtra! sarva-
«Vidyâdharâdhipatitâ tava bhâvinî hi. 90
«yâmi prasâdayitum adya punar yato 'haṃ
«jyeshṭha-vyatikramaṇa-durbalitâḥ sva-vidyâḥ;
«tvâm abhyupaimi nacirâd», iti sâ tam uktvâ
Vidyâdharî kvacana Vegavatî jagâma. 91

Taraṅga 106.

Tataḥ kûpe sthitaṃ tatra Gandharvaḥ ko 'py avaikshata
Naravâhanadattaṃ taṃ Vîṇâdatta iti çrutaḥ. 1
«parârthâ-phala-janmâno na syur mârga-drumâ iva
«tâpa-chido mahântaç cej, jîrṇâraṇyaṃ jagad bhavet», 2
yad dṛishṭvâ, taṃ sa sujanaḥ pṛishṭvâ ca 'anvaya-nâmanî
haste 'valambya 'udaharat kûpât tasmâd, uvâca ca: 3
«mânusho 'si, na devaç ced, Gandharva-nagaraṃ katham
«mânushâgamyam etat tvam âgataḥ? kathyatâm!» iti. 4

«Vidyâdharyâ 'aham ânîya kshipto 'tra 'âtma-balâd», iti
Naravâhanadatto 'pi sa tam pratyabravît tadâ. 5
tatas tam vîkshya sac-cakravarti-cihnam gunî griham
nîtvâ, sa Vînâdattah svair upacârair upâcarat. 6
anyedyus tat puram drishṭvâ vînâhastâkhila-prajam,
Naravâhanadattas tam Vînâdattam sa prishṭavân: 7
«sarve 'py â bâlam ete kim vînâ-hastâ janâ?» iti.
Vînâdatto 'pi sa tatas tam evam pratyabhâshata: 8
«râjâ Sâgaradattâkhyo Gandharvânâm iha 'asti yah,
«tasya Gandharvadattâkhyâ sutâ 'asti nyakkritâpsarâh, 9
«dhâtrâ kritam sudhâ-candra-candanâdyair iva 'uccitaih
«sarva-sundara-nirmâna-varnakâya 'iva yad-vapuh. 10
«satatam asyai gâyantyai vînâyâm Çaurinâ svayam
«dattam sva-gîtakam, kâshṭhâ, gândharve paramâṅgatâ. 11
««yo vâdayati vînâyâm, tribhir grâmaiç ca gâyati
««gândharva-kovidah samyag Vaishnavam stuti-gîtakam, 12
««sa me patih syâd»», ity asyâ râjaputryâç ca niçcayah;
«tena sarve 'tra vînâsu çikshante, na ca tad viduh.» 13
etac çrutvaiva sânando Vînâdatta-mukhâd vacah,
Naravâhanadatto 'sau râjaputro jagâda tam: 14
«aham kalânâm sarvâsâm svayamvara-vritah patih,
«jânâmi sarvam gândharvam, trailokyodara-varti yat.» 15
ity uktavantam sa suhrid Vînâdatto ninâya tam
râjñah Sâgaradattasya pârçvam, tatra jagâda ca: 16
«Naravâhanadatto 'yam Vatsa-râja-sutah kila
«iha Vidyâdharî-hastâd vibhrashṭo nagare tava. 17
«gândharvâcârya eva 'ayam Keçava-stuti-gîtakam
«vetti, Gandharvadattâyâ yatra 'upari mahân rasah.» 18
tac çrutvâ so 'bravîd râjâ: «satyam etad mayâ çrutam
«Gandharvânâm mukhât pûrvam; tad mânyo 'yam iha 'adya nah. 19
«devâṅçaç ca 'esha, na bhrântir devabhûmau; kim anyathâ
«iha Vidyâdharî-sangâd âgacched mânusho bhavan? 20
«ânîyatâm tad Gandharvadattâ, vîkshamahe, drutam!»
iti râjñâ 'udite, jagmur ânetum tâm mahattarâh. 21
âgâc ca sâ tatah kântâ kusumâbharanojjvalâ
yauvanena vighûrnantî vâtena 'iva 'ârtavîr latâh. 22
upaviçya pituh pârçve, tad-vâkyâc ca kshanântare,
bhrityaih kathita-vrittântâ, vînâyâm gîtakam jagau. 23
svarân çrutishu yuñjantyâs tasyâ, Bhrâhmyâ iva Çriyah,
Naravâhanadatto 'bhûd gîte rûpe ca vismitah. 24
«râjaputri, na te vînâ susvarâ pratibhâti me;
«jâne bâlah sthitas tantryâm», iti so 'tra jagâda tâm. 25
tato 'tra vîkshyate yâvad, bâlas tâvad avâpi sah;
tena sarve 'pi te jagmur Gandharvâ api vismayam. 26
«râjaputra, grihâna 'imâm, karnau siñca 'amritena nah!»
iti râjâ sutâ-hastâd vînâm tasmai dadau vadan. 27

so 'pi tàṃ vàdayan, Vishṇor agàyad gîtakaṃ tathà,
yathà te tatra Gandharvàç citranyastà iva 'bhavan. 28
tato Gandharvadattà sà dṛishṭyaiva praṇayârdrayà
taṃ vavre phulla-nîlàbja-màlayà 'iva 'astayà svayam. 29
tad àlokya, tathà-rûpàṃ tat-pratijñàṃ smaraṅç ca saḥ,
ràjà Gandharvadattàṃ tàṃ sadyas tasmai sutàṃ dadau. 30
divyâtodyâdikaç ca 'atra vivàho yas tayor abhût,
kà 'upamà kathyate tasya, yena 'anyad upamîyate? 31
tatas tayà samaṃ tatra tasthau Gandharvadattayà
Naravâhanadatto 'sau divyair bhogair navodhayà. 32
ekasmiṅç ca dine drashṭuṃ nirgato nagara-çriyam,
tàṅs tàn pradeçàn àlokya, purodyânaṃ viveça saḥ. 33
tatra vyomno 'varohantîṃ so 'paçyad divya-yoshitam
samaṃ duhitrà, 'anabhre 'pi savṛishṭim iva vidyutam, 34
«Vatsaràja-sutaḥ so 'yaṃ, putri, bhàvî patis tava»,
iti taṃ vîkshya jalpantîṃ jñànatas tàṃ nijâtmajàm. 35
«kà tvaṃ? kim âyâtâsi?» 'iti so 'pṛicchat tàṃ upàgatàm;
sâpi 'ìpsitopakramaṇî divya-yoshit tam abravît: 36
«deva, Siṁhâbhidhânasya Vidyàdhara-pater aham
«bhàryà Dhanavatî nâma, kanyà 'eshà ca sutà mama, 37
«Caṇḍasiṁhasya bhaginî, nàmnà 'iyam Ajinàvatî.
«tasyà bhartà tvam âdishṭo gaganodgatayà girà. 38
«Vegavatyà 'atra nikshiptaṃ bhàvi-Vidyàdhareçvaram
«buddhvà 'ahaṃ nija-vidyâtas tvâṃ, pràptà vaktum îpsitam. 39
«na Vidyàdhara-gamye 'tra sthàne yuktaṃ tava 'àsitum,
«te hi dveshena hanyus tvàm apràpta-padam ekakam. 40
«tad ehi! tad-agamyàṃ tvàṃ nayâvas sàmpratam bhuvam.
«na 'induḥ kshipati kiṃ kàlaṃ, parikshîṇe 'rka-maṇḍale? 41
«sampràpte vàsare ca 'etàṃ sutàṃ me pariṇeshyasi.»
ity uktvaiva tam âdâya sasutà sà kham udyayau. 42
Çràvastyàṃ puri nîtvaiva nikshipya 'upavane ca tam,
samaṃ tayà 'Ajinàvatyà sutayà sà tiro dadhe. 43
tatra Prasenajid ràjà dûràd âkheṭakâgataḥ
dadarça ràjaputraṃ tam udàrâkàra-lakshaṇam. 44
sa sakautukam abhyetya, pṛishṭvà nâma kulaṃ tathà,
prîtaḥ sapraçrayaṃ ràjà ninàya 'etaṃ sva-mandiram, 45
àbaddha-vâraṇa-ghaṭaṃ, vàji-ràji-viràjitam,
bhramaṇa-çrànta-ràja-çrî-viçrànti-bhavanopamam. 46
yatra yatra sthitaṃ sotkà naraṃ kalyàṇa-bhàjanam
sampado 'bhisaranty eva, priyaṃ janam iva 'aṅganàḥ: 47
yat sa tasmai dadau guṇa-lubdho nijàṃ sutàm
Naravâhanadattàya Bhagîrathayaço-'bhidhàm. 48
tayà samaṃ sa tatra 'àsîd mahârha-vibhavaḥ sukham
lakshmyà 'iva mûrtayà dhâtrà tad-vinodàya shṛishṭayà. 49
ekadà 'abhyudite loka-locanânanda-varshiṇi
rajanîramaṇe pracîdig-badhû-mukha-maṇḍale, 50

nirabhra-nirmala-vyoma-darpaṇa-pratibimbite,
Bhagîrathayaço-vaktra iva 'amṛita-manorame, 51
kaumudî-sudhayâ dhaute harmyâgre sa tayâ saha
pradoshe priyayâ pânam asevata tad-icchayâ. 52
papau priyatamâ-vaktra-pratimâlaṃkṛitaṃ madhu,
rasanâyâ iva 'ânanda-dâyi locanayor api. 53
priyâ-mukha-samaṃ kântam induṃ mene tadâ na saḥ,
tasya hi samadâ nâma netra-bhrû-vibhramâḥ kutaḥ? 54
sevitâpâna-lîlaç ca praviçya 'bhyantaraṃ tataḥ,
Bhagîrathayaço-yuktaḥ sa bheje çayanîyakam. 55
tatra priyâyâṃ suptâyâṃ tasyâṃ, supta-vinidrakaḥ
Naravâhanadatto 'sau smṛitvâ 'akasmât kila 'abravît: 56
«Bhagîrathayaçaḥ-prîter vismṛitâ iva tâ mama
«anyâ bhâryâḥ; kathaṃ tat syâd, iti ca 'atra vidhiḥ prabhuḥ. 57
«sacivâ ye ca me dûre, tebhyo 'pi Marubhûtikaḥ
«vikramaika-raso, nîti-mâtre Haraçikhaḥ sthitaḥ: 58
«tâbhyâṃ na sâṃprataṃ kṛityaṃ; Gomukhaç caturaḥ punaḥ
«sarvâvasthâsu me mitraṃ vidûra-stho dunoti mâm.» 59
ity ullapan sa tatra 'âçu nidrâ-ghnaṃ madhuraṃ mṛidu,
«hâ duḥkham!» iti çuçrâva nâryâ 'iva 'udîritaṃ vacaḥ. 60
çrutvâ ca dîpte dîpe 'tra sarvato yâvad îkshate,
tâvad nâryâ mukhaṃ divyaṃ gavâkshântar dadarça saḥ, 61
«samalo vyomni dṛishṭo 'dya candro 'nena», 'iti kautukât
avyomni darçitaṃ dhâtrâ candraṃ anyam iva 'amalam. 62
aṅgaṃ çesham apaçyaṅç ca tasyâs, tad-darçanotsukaḥ
tad-rûpâkṛishṭa-nayano jhaṭity evam acintayat: 63
«Âtâpi-Daityo yuktyâ prâg Brahmaṇâ sarga-vighna-kṛit,
«««âçcaryaṃ paçya gatvâ 'atra!»» 'ity uktvâ praishyata Nandanam; 64
«tatra tena 'adbhutâkâro dṛishṭo 'ṅghriḥ kevalaḥ striyaḥ,
«vipannaç ca tad-anvaṅga-didṛikshâ-vyasanena saḥ: 65
«evaṃ mamâpi dhâtrâ 'idaṃ mukha-mâtraṃ vipattaye
«sṛishṭaṃ syâd?» iti yâvac ca so 'tra 'âkalayati kshaṇam, 66
tâvad gavâkshâd divyâ strî pradarçya kara-pallavam,
«ita ehi!» 'iti sâ 'aṅgulyâ saṃjñâṃ tasya 'akarot tadâ. 67
tataḥ saṃsupta-dayitât svairaṃ nirgatya vâsakât,
tasyâḥ samîpaṃ samprâpa sa sotko divya-yoshitaḥ. 68
«anyâsaktaṃ praçaṅsanti patiṃ Madanamañcuke!
«hâ hatâsi!» 'iti sâ ca 'asmin nikaṭopagate 'bravît. 69
tac çrutvâ, tâṃ priyâṃ smṛitvâ, prajvalad-virahânalaḥ
Naravâhanadattas tâṃ pricchati sma sa bhâminîm: 70
«kâ tvaṃ? kutra tvayâ dṛishṭâ priyâ Madanamañcukâ?
«mâm upetâ kimarthaṃ ca bhavatî? kathyatâm!» iti. 71
tato vidûraṃ nîtvâ taṃ praudhâ râjasutaṃ niçi,
«çṛiṇu sarvaṃ tvam!» ity uktvâ, sâ 'atha vaktuṃ pracakrame: 72
«nagaryâṃ Pushkarâvatyâṃ Agny-ârâdhana-piṅgalaḥ
«asti Piṅgalagândhâro nâma Vidyâdhareçvaraḥ. 73

«tasya Prabhâvatîm nâma sutâm mâm viddhi kanyakâm,
«ârâdhita-prasannâd hi varât prâptâm Vibhâvasoḥ. 74
«sâ 'ham tad Âshâḍhapuram drashṭum Vegavatîm sakhîm
«agaccham, na ca tâm tatra prâpam kvâpi tapaḥ-sthitâm. 75
«tad-mâtuḥ Pṛithivîdevyâ mukhâd Madanamañcukâm
«buddhvâ tâm tvat-priyâm ca 'atra sthitâm, drashṭum agâm aham. 76
«apaçyam tâm anâhâra-kṛiçâm pâṇḍura-dhûsarâm
«baddhaika-veṇîm rudatîm tvad-guṇaika-pralâpinîm, 77
«vṛitâm Vidyâdharâḍhîça-kanyâ-vṛindair udaçrubhiḥ
«tad-darçana-tvac-çravaṇa-prodyad-duḥkha-sukhâkulaiḥ. 78
«tayâ 'ukta-tvat-svarûpâ ca bhavad-ânayanena tâm
«âçvâsya, tat-kṛipâkrântâ tvad-guṇâkṛishṭa-mânasâ, 79
«vidyâ-prabhâvâd buddhvâ ca samprati tvâm iha sthitam,
«âgatâsmi tava 'abhyâçam tad-artha-svârtha-siddhaye. 80
«vismṛitâdya-priyam dṛishṭvâ tvâm iha 'anya-pralâpinam,
«mayâ ««hâ duḥkham!»» ity uktvâ, sâ te bhâryâ 'anuçocitâ.» 81
ity uktaḥ sa tayâ sotko râjaputro jagâda tâm:
«naya mâm tatra, sâ yatra! niyuṅkshva ca yathâ 'icchasi.» 82
tac çrutvâ, sâ tam âdâya, kham utpatya Prabhâvatî
Vidyâdharî candravatyâm gantum pravavṛite niçi. 83
yântî kvâpy agnim âlokya jvalantam sâ pradakshiṇam,
Naravâhanadattasya tasya 'âdâya karam, vyadhât. 84
tena 'udvâha-vidhim yuktyâ praudhâ sâ niravartayat;
saṃkalpaika-pradhânâ hi divyâ nâma khilâḥ kriyâḥ. 85
tato nabhastalât tasya pṛithivîm vedikâm iva,
nadîr bhujaṅgî-sadṛiçîr, valmîkân iva parvatân, 86
tâni tâni tathâ 'anyâni kautukâni pade pade
darçayantî priyasya, 'atha yayau dûram krameṇa sâ. 87
âkâça-gamana-çrânte tṛishṇârte 'smin jalârthini
Naravâhanadatte, sâ vyoma-mârgâd avâtarat. 88
ninâya ca vanântam tam candrâṃçu-dhavalâmbhasâḥ,
râjatena draveṇa 'iva bhṛitasya, saraso 'ntikam. 89
tad na çântam jala-tṛishârtasya pîtâmbhaso vane
utpannam ramaṇîye tu kântâ-saṃbhoga-tṛishṇayâ. 90
tato hatheârthitâ kṛicchrât saṃbhoge sâ Prabhâvatî,
sânukroçâ kṛitâçvâsâm dhyâtvâ Madanamañcukâm, 91
Naravâhanadattasya tasya pravavṛite tadâ;
parârtha-pratipannâ hi na 'îkshante svârtham uttamâḥ. 92
jagâda tam ca: «mâ maṅsthâ, âryaputra, tvam anyathâ!
«abhiprâyo mama 'asti 'iha, tathâ ca 'atra kathâm çṛiṇu: 93

Purâ Pâṭaliputre 'bhût kâpi strî mṛita-bhartṛikâ
'bâlaika-putrâ taruṇî nirdhanâ rûpaçâlinî. 94
sâ ca 'âtma-paritoshâya para-pûrusha-saṃgamam
vidadhânâ, yayau gehâd râtrau râtrau yatas tataḥ. 95

«modakaṃ, putra, te prâtar âneshyâmi», 'iti taṃ sutam
bâlaṃ ca 'âçvâsya, sâ 'ayâsît, taṃ ca sâ 'nvahaṃ ânayat. 96
sa ca bâlo gṛihe tûshṇîṃ tayâ 'âsîd modakâçayâ.
ekadâ na tayâ 'ânîto vismṛitya 'sya sa modakaḥ. 97
yâcamânaṃ ca taṃ bâlaṃ modakaṃ sâ kila 'abravît:
«ahaṃ sva-kâmukaṃ vedmi, modakaṃ na 'paraṃ, suta!» 98
tac çrutvâ, «na 'anayâ 'ânîto modako me 'nya-saktayâ»,
iti tasya nirâçasya çiçor hṛidayam asphuṭât. 99

«tad ahaṃ priya-pûrvaṃ tvâṃ sutaraṃ svîkaromi cet,
«tad mayaiva kṛitâ 'âçâ sâ tvat-saṃgama-mahotsave. 100
«matta eva nirâçâ ced buddhvâ Madanamañcukâ
«bhavet, tad hṛidayaṃ tasyâḥ sphuṭet kusuma-peçalam. 101
«tad etena 'anṛiçaṃsena tâm anâçvâsya, saṃprati
«na tathâ 'bhilashâmi tvâṃ prâṇâdhikam api priyam.» 102
ity uktaḥ sa Prabhâvatyâ tayâ sânanda-vismayaḥ
Naravâhanadatto 'tra tatkâlaṃ samacintayat: 103
«aho! nava-navâçcarya-nirmâṇe rasiko vidhiḥ,
«acintyodâra-caritâ yena sṛishṭâ Prabhâvatî.» 104
iti dhyâyan sa tâṃ premṇâ stutvâ râjasuto 'bravît:
«tarhi mâṃ naya, sâ yatra sthitâ Madanamañcukâ.» 105
tac çrutvâ ca, gṛihîtvâ taṃ, nabhasâ sâ Prabhâvatî
kshaṇena prâpayâmâsa tam Âshâḍhapuraṃ girim. 106
tatra saṃgamayâmâsa tena çushyat-tanuṃ cirât,
pûreṇa 'iva nadîṃ vṛishṭiḥ, sâ tâṃ Madanamañcukâm. 107
so 'py apaçyad viyogârtâṃ kântâṃ tâṃ kṛiça-pâṇḍurâm
Naravâhanadatto 'tra, parvaṇi 'indu-kalâm iva. 108
sa tadâ prâṇa-lâbhâya tayor anyonya-saṃgamaḥ
babhûva jagad-ânandî çarvarî-çaçinor iva. 109
virahânala-saṃtaptâv âçlishṭau dampatî ca tau
kheda-chalâd dravî-bhûtâv ekatâm iva jagmatuḥ. 110
tataḥ Prabhâvatî-vidyâ-balena niçi kalpitân
bubhujâte 'tra tau sadyaḥ svairaṃ bhogân ubhâv api. 111
na dadarça ca tad-vidyâ-balenaiva 'atra kaçcana
Naravâhanadattaṃ taṃ vinâ Madanamañcukâm. 112
prâtas taṃ ca 'atra muñcantam ekaveṇîṃ nija-priyam
sâ jagâda 'âhitâmarsha-vaçâd Madanamañcukâ: 113
««hate Mânasavege, 'sau moktavyâ 'âryasutena me
««mṛitâyâḥ, pakshibhir vâpi, veṇî dâhyâ 'athavâ 'agninâ;»» 114
«iti pratijñâtam abhûd mayâ; sâ 'adya mama tvayâ
«jîvaty asmin nṛipe muktâ, tena me dûyate manaḥ; 115
«kshipto 'pi na mṛito hy esha Vegavatyâ 'Agniparvate.
«tvaṃ ca 'adṛiçyaḥ Prabhâvatyâ vihito 'tra sva-mâyayâ, 116
«anyathâ tvat-samîpe hi çatror asya 'anûyâyinaḥ
«iha 'ete saṃcaranto 'dya tvâṃ saheran vilokya kim?» 117

evam uktas tayâ patnyâ sâdhyâkûtânurodhavân
Naravâhanadatto 'tha sântvayan sa jagâda tâm: 118
«sampatsyate 'yam kâmas te, hanishyâmy acirâd amum
«çatrum, vidyâh samâsâdya; pratîkshasvâ manâk, priye!» 119
ity-âdy uktvâ, samâçvâsya sa tâm Madanamañcukâm,
Naravâhanadatto 'tra tasthau Vaidyâdhare pure. 120
atha Prabhâvatî tasya cakre vidyâ-prabhâvatah
atarkyam rûpam âtmîyam, svayam antarhitâ satî. 121
tad-rûpena sa tatra 'âsîd râjaputro yathâ-sukham
açañkita-prakâço 'pi tad-vidyâ-siddha-bhoga-bhuk. 122
«Vegavatyâ vayasyâ 'iyam etâm Madanamañcukâm
«upacarati tat-prîtyâ nija-sakhya-vaçena ca», 123
iti, Prabhâvatî 'ity enam tad-rûpa-channa-vigraham
manvânâh, sarva eva 'ûcus tatra Mânasavegatah. 124
atha 'ekadâ prasañgena tasmai Madanamañcukâ
Naravâhanadattâya sva-vrittântam jagâda sâ: — 125
Tadâ Mânasavego mâm iha 'ânîya sva-mâyayâ
pravartayitum abhyaicchad bhâyayan krûra-karmabhih. 126
tâvac ca prakatî-bhûya Bhagavân bhairavâkritih
uddhritâsir lalaj-jihvah kritvâ hûmkâram abhyadhât: 127
«iyam Vidyâdharendrânâm' bhâvinaç cakravartinah
«bhâryâ katham tvayâ, 'asmâsu sthiteshu, paribhûyate?» 128
evam ukto Bhagavatâ papâta dharanî-tale
pâpo Mânasavego 'yam, mukhena rudhiram vaman. 129
tatas tirohite deve, samâçvastah kshanâd asau
gatah sva-mandiram bhûyo mayi krauryâny avartata. 130
atha bhîtâm viyogârtâm prânatyâgonmukhîm iha
etya, 'antahpura-cetyo mâm sântvayantyo 'bruvann idam: 131
«muni-kanyâm purâ kâmcid drishtvâ rûpavatîm hathât
«haran, Mânasavego 'yam tad-bandhubhir açapyata: 132
««para-nârîm anicchantîm yadâ, pâpa, gamishyasi,
««tadâ te çatadhâ mûrdhâ vidalishyaty asâv»», iti. 133
«ato na 'esha balâd gacchet para-strîm; mâ bhayam krithâh!
«devâdeçâc ca bhartrâ te bhûyo bhâvy eva samgamah.» 134
evam mama 'ukte cetîbhih, kshanâd Vegavatî svasâ
sâ 'asya Mânasavegasya mâm bodhayitum âgamat. 135
mad-darçana-kripâvishtâ sâ tvad-ânayanena mâm
âçvâsya, tvâm yathâ prâptâ, tathaiva viditam tava. 136
atha jyotsnâ-sitair vastraiç câmdrî tanur iva 'amalâ,
darçanenaiva saumyena siñcantî sudhayâ 'iva mâm, 137
upetya Prithivîdevî mâtâ sâdhvî durâtmanah
asya Madanavegasya sasneham idam abravît: 138
«tyaktâhârâ çubhodarkam kim âtmânam upekshase?
««çatror annam katham bhokshya?»» iti mâ' ca krithâ hridi! 139
«duhitur Vegavatyâ me râjye 'smin pitri-kalpitah
«bhâgo 'sti, sâ ca bhartrâ te parinîtâ sakhî tava. 140

«tad dhanaṃ bhartṛi-saṃbandhi tava ca 'ãtmîyam eva ca.
«taḍ etad bhuṅkshva! vidyãto jñãtvâ satyaṃ vadãmi te.» 141
evam uktvâ saçapathaṃ, bhojitâsmi tayâ tadâ
avasthoçitam âhâraṃ sutâ-saṃbandha-baddhayâ. 142
tatas tvayâ saha 'ãgatya, Vegavatyâ 'esha nirjitaḥ
bhrâtâ 'iha rakshitas tvaṃ ca; çesham atra na vedmy aham. 143
atha Vegavatî-siddhiṃ tad daivata-vaco 'py aham
smarantî, na 'amucaṃ prãṇãṅs tvat-prâpty-âçâvalambitân. 144
tato mahânubhâvãyâḥ Prabhãvatyâḥ prabhâvataḥ
tvaṃ çatru-saṃkaṭe 'py asmin prâptas tâvad mayâ 'adhunâ. 145
cintâ tu me: viluptâ ced bhaved atra Prabhâvatî,
naçyec ca tava tad-rûpaṃ, tato 'smâkaṃ nu kiṃ bhavet? — 146
ity-ãdi bruvatîṃ dhîrâṃ kurvan Madanamañcukâm,
Naravâhanadatto 'sau vîro 'tra 'âsta tayâ saha. 147
ekadâ ca Prabhâvatyâṃ yâtãyâṃ bhavanaṃ pituḥ,
prabhâta-samaye nashṭa-tad-rûpaṃ tad-asaṃnidheḥ 148
Naravâhanadattaṃ taṃ dṛishṭvâ purusha-rûpiṇam,
«pâradârika esho 'tra pravishṭa!» iti sâkulaḥ 149
bhayâd râjakule gatvâ sarvaḥ parijano 'bhyadhât,
vârayantîm apâsyaiva bhîtâṃ Madanamañcukâm. 150
tato Mânasavego 'tra sa râjâ sva-balânvitaḥ
Naravâhanadattaṃ taṃ dhâvitvâ paryaveshṭayat. 151
atha taṃ Pṛithivîdevî mâtâ satvaram etya sâ
râjânam abravît: «putra, hantavyo 'yaṃ na te na me. 152
«na pâradâriko hy esha, Vatsa-râjâtmajo hy ayam
«Naravâhanadatto, 'tra nijâṃ bhâryâm upâgataḥ; 153
«vidyâ-balena jâne 'haṃ, kopândhaḥ kiṃ na vîkshase?
«jâmâtâ ca 'ayam asmâkaṃ pûjyaḥ çaçikuḷodbhavaḥ.» 154
evam uktas tayâ mâtrâ, «tarhi çatrur ayaṃ mama»,
iti Mânasavego 'sau jâtâmarsho jagâda tâm. 155
tataḥ sâ taṃ punar mâtâ jâmâtṛi-snehato 'bhyadhât:
«na 'adharmo labhyate kartuṃ loke Vaidyâdhare, suta! 156
«iha Vidyâdharâṇâṃ hi dharmârthâ vidyate sabhâ;
«tad na 'asya tat-prasâdâgre doshaṃ çirasi pâtaya! 157
«tato yat kriyate 'mushya, çobhate tad; ato 'nyathâ
«Vidyâdharâ vikurvîran, na saherañç ca devatâḥ.» 158
etat tasyâ vaco mâtur gauravât pratipadya saḥ,
sabhâṃ Mânasavegas taṃ neshyan bandhuṃ pracakrame. 159
sa bandhanâsahishṇuḥ san, stambhaṃ utpâṭya toraṇât,
Naravâhanadatto 'tra tad-bhṛityân abadhîd bahûn. 160
tad-madhyât khaḍgam ekasya hatasya 'ãsãdya, tatkshaṇât
jaghâna so 'nyân api tân vîro divya-parâkramaḥ. 161
tato Mânasavegas taṃ divyayâ nija-vidyayâ
babandha, bhâryâṃnugataṃ nayati sma ca tâṃ sabhâm. 162
tatra bherî-mahâçabda-samâhûtâ itas tataḥ
Vidyâdharâ milanti sma, Sudharmâyâm iva 'Amaraḥ. 163

âgatya 'upâviçac ca 'atra ratna-siṁhâsanopari
râjâ Vâyupatho nâma sabhyo Vidyâdharair vṛitaḥ. 164
vyâdhunvadbhir iva 'adharmaṃ vîjyamânasya câmaraiḥ
tasya Mânasavego 'gre sthitvâ pâpo 'bravîd idam: 165
«martyo 'py antaḥpura-dhvaṁsakârî, vidhvaṁsakaḥ svasuḥ,
«çatrur mama 'ayaṃ badhyo 'dya; svâmya-kâmaḥ kila 'esha naḥ.» 166
tac çrutvâ, tena sabhyena pṛishṭaḥ pratyuttaraṃ prati,
Naravâhanadatto 'tra dhîro viçrabdham abravît: 167
«sâ sabhâ, yatra sabhyo 'sti; sa sabhyo, dharmam âha yaḥ;
«sa dharmo, yatra satyaṃ syât; tat satyaṃ, yatra na chalam. 168
«baddho 'haṃ mâyayâ 'atraiva sthito bhûmâv, ayaṃ punaḥ
«âsanasthaç ca muktaç ca; ko vivâdaḥ samo 'tra nau?» 169
etad Vâyupathaḥ çrutvâ, tam upâveçayat kshitau
nyâyâd Mânasavegaṃ sa, taṃ muktaṃ câpy akârayat. 170
tataḥ sarveshu çṛiṇvatsu tatra, Vâyupathâgrataḥ
Naravâhanadatto 'sâv etat prativaco 'bhyadhât: 171
«bṛitâṇîtâm anena 'etâṃ bhâryâṃ Madanamañcukâm
«nijâṃ prâpto 'smi cet, kasya çuddhânto dhvaṁsito mayâ? 172
«asyâ rûpeṇa ca 'abhyetya vipralabhya, kṛito yadi
«ahaṃ bhartâ bhaginyâ 'asya, tatra kâ me 'parâdhitâ? 173
«svâmya-kâmo 'smi cet, kâmaḥ kasya kutra na jâyate?»
etac çrutvâ, vimṛiçya 'atha râjâ Vâyupatho 'bravît: 174
«dharmyam âha mahâtmâ 'ayaṃ; bhavishyat-sumahodaye
«asmin, Mânasavega, tvam adharmaṃ, bhadra, mâ kṛithâḥ!» 175
ity ukte tena, na 'adharmâd mohândho yad nyavartata
so 'tra Mânasavegas, tat krodhaṃ Vâyupatho yayau. 176
tato Mânasavegena saha saṃnaddha-sainikaḥ
babhûva tasya saṃkshobhas tatra dharmânurodhinaḥ; 177
dharmâsanopavishṭâ hi durbalaṃ balinaṃ, param
âtmîyam vata jânanti dhîrâ nyâyaika-darçinaḥ. 178
«vihâya mâyâṃ, yudhyasva spashṭam eva mayâ saha,
«yâvad eka-prahâreṇa hanmi tvâṃ, paçya paurusham!» 179
iti Mânasavegaṃ ca tadâ 'avocad vilokayan
Naravâhanadatto 'tra divya-kanyâḥ sakautukâḥ. 180
anyonya-jâta-kalaheshu ca tatra teshu
Vidyâdhareshu, sahasaiva sabhântara-sthât
stambhottamâd riçad iti pravibhinna-madhyâd
devo 'tha Bhairava-vapuḥ kila nirjagâma, 181
vyâptâmbaro, 'ñjana-nibhaç ca, vinihnutârko,
vidyullatâ-tarala-dîpta-vilocanârciḥ,
danta-prabhâ-vitata-paṅkti-patad-balâko,
garjad-mahâpralaya-megha iva pracaṇḍaḥ. 182
«na bhâvi-Vidyâdhara-cakravartinaḥ
«parâbhavo 'sya 'asti, çaṭha!» 'iti sa bruvân,
adho-mukhaṃ Mânasavegam Îçvaro
nirâkarod, Vâyupathaṃ praharshayan. 183

âdâya tam ca Bhagavân bhujayor, bhujâbhyâm
samrakshanâya Naravâhanadattam âçu
prâpayya parvata-varam çubham Rishyamûkam
asthâpayat sa kila tatra, tatas tiro 'bhût. 184
praçaçâma parasparam sabhâyâm
atha Vidyâdhara-sambhramah sa tasyâm,
sa ca Vâyupatho yathâgatam taih
sahitah svair aparais tato jagâma. 185
so 'pi ca Mânasavegah
kritvâ tâm Madanamañcukâm puratah
harsha-vishâdâkulitâm,
Âshâdhapuram nijam yayau vignah. 186

Taranga 107.

Manye kalyânam eva syât purushasya 'asamam; vidhih
muhuh parîkshate gâdham dhîratvam sukha-duhkhayoh, 1
yad ekakam videçeshu tais tair dârair pade pade
Naravâhanadattam tam yojayitvâ vyayojayat. 2
atha 'etam Rishyamûkhâdrau sthitam tasmin Prabhâvatî
Naravâhanadattam sâ samâgatya 'abravît priyâ: 3
«mad-asamnidhi-doshena labdhvâ nîto bhavâns tadâ
«tâm hi Mânasavegena sabhâm, pâpam cikîrshunâ. 4
«tad buddhvâ 'âgatya tatkâlam, devâvirbhâva-dambaram
«kritvâ vidyâ-prabhâvena, mayâ 'iha prâpito bhavân. 5
«na 'asmin Vidyâdharânâm hi girau balavatâm api
«vidyâ-prapañcah kramate, siddha-kshetram idam yatah; 6
«mamâpi vidyâ-prabhâvo na 'ata eva 'iha sidhyati.
«tad me duhkham, katham tvam hi vanyâhârena vatsyasi?» 7
ity uktavatyâ tatra 'âsît kâlâkânkshî tayâ saha
Naravâhanadatto 'sau, dhyâyan Madanamañcukâm. 8
sa ca tat-parvatâsanne Pampâ-sarasi pâvane
divyâsvâdâni bubhuje mûlâni ca phalâni ca, 9
mriga-mâñçopadañçam ca punyam vâpî-payah papau,
phalais tîra-taru-bhrashtaih sarasam ca sugandhi ca. 10
uvâsa vriksha-mûleshu guhâ-garbhagriheshu ca,
Râmasya 'anuyayau vrittam tad-deça-vana-vâsinah. 11
Râmâçramâñç ca dṛishtvâ 'atra tasmai tâns tân Prabhâvatî
sâ Râmâyana-vrittântam vinodârtham avarnayat: 12

Iha Râmaḥ sa-Saumitraḥ Sîtayâ 'nugato vane
uvâsa tâpasaiḥ sârdhaṃ taru-mûla-kṛitoṭajaḥ. 13
anasûyâ 'ṅgarâgeṇa Sîtâ 'âmodita-kânanâ
iha 'âsta muni-patnînâṃ madhye valkala-dhâriṇî. 14
atra Dundubhi-Daityaç ca guhâyâṃ Bâlinâ hataḥ,
Bâli-Sugrîvayor vaire yad abhût kâraṇaṃ purâ; 15
Sugrîvo hi bhramâd matvâ hataṃ Daityena Bâlinam,
guhâyâḥ parvatair dvâraṃ pidhâya sabhayo yayau. 16
Bâlî ca bhittvâ tad-dvâraṃ, nirgatya niravâsayat
Sugrîvaṃ, «râjya-kâmo 'tra mâm abadhnâd asâv», iti. 17
sa Sugrîvaḥ palâyya 'sminn Ṛishyamûke kapîçvaraiḥ
Hanumat-pramukhaiḥ sârdham atra sânau padaṃ vyadhât. 18
atha 'etya hema-hariṇa-vyâja-vañcita-cetasaḥ
jahâra Râmadevasya Râvaṇo Janakâtmajâm. 19
tataḥ Sîtâ-pravṛitty-arthî sa Bâli-nidhanârthinâ
Sugrîveṇa samaṃ sakhyam atra cakre Raghûdvahaḥ; 20
bibheda ca bala-jñâptyai tâlân sapta 'atra patriṇâ,
ekaṃ yeshv abhinat kṛicchrât so 'pi Bâlî mahâ-balaḥ. 21
ito gatvâ ca Kishkindhyâṃ, helâ-muktaika-sâyakaḥ
hatvâ taṃ Bâlinaṃ, vîraḥ Sugrîve tac-çriyaṃ nyadhât. 22
atha Sîtâ-pravṛitty-arthaṃ Hanumat-prabhṛitishv itaḥ
caturdikkaṃ prayâteshu Sugrîvasya 'anuyâyishu, 23
iha Râmeṇa varshâsu saha meghair virâvibhiḥ
patad-dhârâçrutoyaiç ca sama-duḥkhair iva 'âsitam. 24
Saṃpâti-vacanottîrṇa-vâridheç ca Hanûmataḥ
yatnât pravṛittau jâtâyâṃ, gatvâ kapilaiḥ saha, 25
baddhâbdhi-setunâ tena, hatvâ Laṅkeçvaraṃ ripum,
âninye Jânakî devî vimânena 'amunâ pathâ. 26

«evaṃ prâpsyati kalyâṇam, âryaputra, bhavân api;
«âpatsu dhîrân purushân svayam âyânti saṃpadaḥ.» 27
ity-âdi kathayantyâ sa Prabhâvatyâ tayâ saha
Naravâhanadatto 'tra krîḍann âsîd itas tataḥ. 28
ekadâ taṃ ca Pampâyâṃ Vidyâdharyâv ubhe divaḥ
Dhanavaty-Ajinâvatyâv avatîrya 'upajagmatuḥ, 29
yâbhyâṃ sa Gandharva-purâc Çrâvastîṃ prâpito 'bhavat,
Bhagîrathayaçâ yasyâṃ yena sâ paryaṇîyata. 30
Prabhâvatyâ 'Ajinâvatyâṃ militâyâṃ sva-sakhyataḥ,
Naravâhanadattaṃ sâ Dhanavaty evam abravît: 31
«eshâ 'Ajinâvatî prâk te vâcâ dattâ sutâ mayâ,
«tasmât pariṇayasva 'enâm, âsanno 'bhyudayo hi te.» 32
etad Dhanavatî-vâkyaṃ sakhî-snehât Prabhâvatî
Naravâhanadattaç ca «tathâ!» 'ity abhinanandatuḥ. 33
tato Dhanavatî tasmai dadau tâm Ajinâvatîm
sa Vatseçvara-putrâya yathârha-vidhinâ sutâm, 34

sva-vidyâ-kalpitodâra-divya-sambhâra-sundaram
nirvartayâmâsa ca tat sâ sutodvâha-mangalam. 35
Naravâhanadattam sâ tam anyedyur atha 'abravît:
«na, putra, yatra tatra 'iha yuktam sthâtum ciram tava; 36
«mâyî Vidyâdharajano, na ca kâryam iha 'asti te.
«tad gaccha bhâryâ-yuktas tvam Kauçâmbîm adhunâ nijâm! 37
«aham ca tatraiva 'eshyâmi Candasimhena sûnunâ,
«sa hi Vidyâdharendraiç ca svakair abhyudayâyate.» 38
evam uktvâ Dhanavatî sajyotsnâm iva sâ 'ahny api
sitâtma-vastra-prabhayâ kurvânâ divam udyayau. 39
Prabhâvaty-Ajinâvatyau prâpayâmâsatuç ca tam
Naravâhanadattam te Kauçâmbîm nabhasâ purîm. 40
so 'tra prâptas tad-udyânam tasyâm vyomno 'vatâritah
Naravâhanadatto 'bhûd drishtah parijanair nijaih. 41
«âgato râjaputro 'yam! dishtyâ vardhâmahe vayam»,
iti tatra 'udabhûd nâdo janasya 'atha samantatah. 42
tato 'kânda-sudhâsâra-samsikta iva sotsavah
Vatsa-râjo 'tra, tad buddhvâ, yukto Vâsavadattayâ 43
Padmâvatyâ badhûbhiç ca drutam Ratnaprabhâdibhih,
Yaugandharâyanâdyâç ca ye Vatseçvara-mantrinah, 44
Kalingasenâ, sve câiva sacivâ Gomukhâdayah
yathârham tam upâjagmur, grîshme hradam iva 'adhvagâh. 45
dadriçus te ca madhye tam sudaçârhakulam dvayoh
patnyoh Krishnam iva 'âsînam Rukminî-Satyabhâmayoh. 46
«angeshv eva na varteran sphutatsv», iti bhayâd iva
teshâm tad-darçane harshavâshpaih pidadhire driçah. 47
Vatsa-râjaç ca devyau ca ciràd âlingya tam sutam
na çekur moktum angeshu prîti-kantakiteshv iva. 48
tatah prahata-tûrye 'tra vartamâne mahotsave,
Naravâhanadattasya bhâryâ Vegavatah sutâ 49
svasâ Mânasavegasya, dyu-mârgena 'avatîrya, sâ
âgâd Vegavatî, buddhvâ siddha-vidyâ-prabhâvatah. 50
patitvâ pâdayoh çvaçrû-çvaçurânâm, nijam patim
Naravâhanadattam sâ jagâda caranânatâ: 51
«tvat-krite durbalî-bhûtâ sâdhayitvâ tapovane
«vidyâh, punar aham prâptâ tava kalyâno 'ntikam.» 52
evam uktavatî patyâ taiç ca 'anyair abhinanditâ,
Prabhâvaty-Ajinâvatyau sakhyâv upajagâma sâ. 53
tâbhyâm âçlishya sâ madhye yâvad atra 'upaveçyate,
tâvad mâtâ 'Ajinâvatyâ âyayau Dhanavaty api. 54
âjagmuç ca tayâ sâkam te te Vidyâdharâdhipâh,
âchâditâmbaratalair meghair iva balair vritâh: 55
tasyâ eva suto vîraç Candasimho mahâbhujah,
tathâ 'Amitagatir nâma tad-bandhuh sumahâ-balah, 56
sa ca Pingalagândhârah Prabhâvatyâh pitâ balî,
so 'pi Vâyupathah pûrva-pratipannah sabhâpatih, 57

sa ca Hemaprabhaḥ çûro râjâ Ratnaprabhâ-pitâ
Vajraprabheṇa putreṇa sâkaṃ bala-samanvitaḥ. 58
Gandharva-râjo Gandharvadattayâ sutayâ yutaḥ
âgât Sâgaradatto 'pi saha Citrâṅgadena saḥ. 59
upâgataç ca te, samyag Vatsa-râjena pûjitâḥ
saputreṇa, 'âsaneshv atra yathoçitam upâviçan. 60
atha Piṅgalagândhâro râjâ jâmâtaraṃ kshaṇât
Naravâhanadattaṃ taṃ jagâda sadasi sthitam: 61
«tvaṃ cakravartî sarveshâm asmâkaṃ, deva, nirmitaḥ,
«atisneha-vaçât tvâṃ ca vayaṃ sarve 'bhyupâgatâḥ; 62
«iyaṃ Dhanavatî devî çvaçrûs te niyata-vratâ
«divyajñânavatî sâkshasûtrâ kṛishṇâjinâmbarâ 63
«rakshituṃ tvâṃ kṛitodyogâ, sâkshâd Bhagavatî yathâ
«Sâvitrî siddha-vidyâ vâ, vandyâ Vidyâdharottamaiḥ: 64
«tad asti kârya-siddhis te; kiṃtu yad vacmi, tac çṛiṇu:
«iha Vidyâdharâṇâṃ dvau vedyardhau sto Himâcale, 65
«uttaro dakshiṇaç caiva, nânâ-tac-çṛiṅgabhûmi-gau;
«parataḥ kila Kailâsâd uttaro, 'rvâk tu dakshiṇaḥ. 66
«tatra 'uttarârdhipatyârtham idânîṃ duçcaraṃ tapaḥ
«esho 'mitagatiḥ kṛitvâ, Çaṅkaraṃ paryatoshayat. 67
««Naravâhanadattas te cakravartî samîhitam
««karishyati»», 'iti tena 'ayam âdishṭas tvâm upâgataḥ. 68
«tatra Mandaradevârkhyo mukhyo râjâ 'asti durmatiḥ;
«balavân api sâdhyaḥ syât prâpta-vidyasya so 'tra te. 69
«yas tu dakshiṇa-madhye 'sti Gaurîmuṇḍa iti çrutaḥ
«râjâ, vidyâ-prabhâveṇa sa dushṭâtmâ 'atidurjayaḥ, 70
«sa ca Mânasavegasya çatros te paramaḥ suhṛit;
«yâvad na sâdhitaḥ so 'tra, tâvat kâryaṃ na sidhyati. 71
«tat tvaṃ sâdhaya sotkarshaṃ çîghraṃ vidyâ-balaṃ mahat!»
iti Piṅgalagândhâreṇa 'ukte, Dhanavatî jagau: 72
«vâḍham, putra! yathâ 'ayaṃ te râjâ vadati, tat tathâ.
«Siddhakshetram ito gatvâ, vidyâ-siddhy-artham Îçvaram 73
«ârâdhaya! prakarsho hi tat-prasâdaṃ vinâ kutaḥ?
«militâç ca 'atra rakshanti râjânas tvâm amî», iti. 74
tataç Citrâṅgado 'vâdîd: «evam etad; ahaṃ punaḥ
«sarveshâm agrayâyy eva, vijayaḥ kriyatâm!» iti. 75
atha 'etad eva niçcitya, kṛitvâ prasthâna-maṅgalam,
pitror udvâshpayoḥ pâdau gurûṇâṃ ca praṇamya saḥ, 76
dattâçîs taiḥ, samâruhya bhâryâbhiḥ sacivais tathâ
saha 'Amitagati-prajñâ-kalpitâṃ çivikottamâm, 77
Naravâhanadatto 'taḥ pratasthe, sthagayan nabhaḥ
kalpânta-pavanoddhûta-sâgarâmbho-nibhair balaiḥ, 78
senâ-nâda-pratiçrudbhir diganteshu, «Dyucâriṇâṃ
«âgataç cakravartî va!» iti saṃvâdayann iva. 79
kshaṇât taiç ca sa Gandharvapati-Vidyâdhareçvaraiḥ
Dhanavatyâ ca nîto 'bhût taṃ Siddhakshetra-parvatam. 80

tatra 'âdishṭa-vrataḥ Siddhaiḥ prâtaḥ-snâyî phalâçanaḥ
bhûmi-çâyî tapaç cakre Çaṅkarârâdhanâya saḥ. 81
parivârya ca taṃ tasthû râjânas te Dyucâriṇâm
sarvataḥ kṛita-saṃrakshâ divâ-niçam atandritâḥ. 82
Vidyâdhara-kumâryo 'tra tapasyantaṃ tam utsukâḥ
netra-prabhâbhiḥ saṃvîta-kṛishṇâjinam iva vyadhuḥ; 83
tac-cintântarmukhair netraiḥ karaiç ca 'uraḥsthalârpitaiḥ
adarçayann iva 'anyâs taṃ pravishṭaṃ hṛidi tatkshaṇam. 84
pañca 'aparâç ca, dṛishṭvâ taṃ, sad-Vidyâdhara-kanyakâḥ
madanânala-saṃtaptâç cakrire samayaṃ mithaḥ: 85
«ayaṃ pañcabhir asmâbhiḥ sakhîbhir yugapat patiḥ
«varaṇîyo, vivâhaç ca tadvat kâryo, na bhedataḥ; 86
«ekâ yadi pṛithak kuryâd vivâham amunâ, tataḥ
«praveshṭavyo 'gnir asmâbhis tâm uddiçya sakhî-druham.» 87
iti divyâsu kanyâsu kshubhyatîshu vibhâvya tam,
tatra 'akasmâd mahotpâtâḥ prâdur âsaṅs tapovane: 88
vavau vâyur mahâ-raudro bhadrân unmûlayan drumân,
«evaṃ çûrâḥ patishyanti raṇe 'tra», 'iti vadann iva; 89
«kim atra syâd?» iti bhayâd iva bhûmir akampata;
bhîtâvakâça-dânârtham iva 'açîryanta sânavaḥ; 90
«Vidyâdharâḥ! prabhuṃ yatnâd imaṃ rakshata rakshata!»
ity abravîd iva 'anabhra-ghora-çabdaṃ nabhastalam. 91
Naravâhanadattaç ca so 'sminn utpâta-saṃbhrame
dhyâyan nishkampa eva 'âsîd bhagavantaṃ Trilocanam. 92
saṃnaddhâs te ca Gandharvarâja-Vidyâdhareçvarâḥ
anishṭâçaṅkino vîrâs taṃ rakshanto 'vatasthire, 93
mumucuḥ siṅhanâdâṅç ca vyâdhûtâsi-latâ-vanâḥ
bhartsayanta iva 'utpâtân ahitâgama-çaṅsinaḥ. 94
tato 'nyedyur akasmâc ca kalpântâmbuda-meduram
Vidyâdhara-balaṃ vyomni ghora-nâdam adṛiçyata. 95
«so 'yaṃ Mânasavegena Gaurîmuṇḍaḥ saha 'âgataḥ»,
ity uvâca smarantî svâṃ vidyâṃ Dhanavatî tadâ. 96
tato Vidyâdharendrâṅs tân sa-Gandharvân udâyudhân
samaṃ Mânasavegena Gaurîmuṇḍo 'bhyadhâvata; 97
«kva mânusho 'yaṃ, kva vayaṃ? tad etat-pakshapâtinâm
«darpaṃ vaḥ çamayâmy adya, Dyucarâ!» iti vâdinam 98
Citrâṅgado 'tha taṃ krodhâd dhâvan pratyabhiyuktavân.
râjâ Sâgaradattaç ca Gandharvâṇâm adhîçvaraḥ, 99
Caṇḍasiṅha-'Amitagatî, râjâ Vâyupathas tathâ,
kiṃca Piṅgalagândhâraḥ: sarve Vidyâdhareçvarâḥ 100
pâpaṃ Mânasavegaṃ tam abhyadhâvan mahârathâḥ,
siṅhâ iva 'abhigarjantaḥ senâ-samudayânvitâḥ. 101
sainya-reṇu-ghanândhîkṛtaṃ çastra-jvâlâ-tadillatam
patad-raktâmbu tad abhûd ghoraṃ samara-durdinam. 102
çoṇitâsava-saṃpûrṇaṃ kîrṇa-çatru-çiro-balim
cakrur Bhûta-mahâyâgam iva Citrâṅgadândayaḥ. 103

kabandha-grâha-sampûrṇâ vahad-âyudha-pannagâḥ
prâvartanta milad-medo-dinḍîrâ rudhirâpagâḥ. 104
hata-sainyo badha-prâpto Gaurîmuṇḍas tataç ca saḥ
pûrvârâdhita-suprîtâṃ Gaurî-vidyâṃ samasmarat. 105
âvirbhûya ca sâ sâkshât Trinetrâ triçikhâyudhâ
Naravâhanadattîyân pravîrâṅs tân amohayat. 106
tato labdha-balo bâhuyuddhâya 'bhyapatad nadan
Naravâhanadattaṃ taṃ Gaurîmuṇḍaḥ pradhâvya saḥ. 107
tad-bâhuyuddha-viddhaç ca mâyî sasmâra tâṃ punaḥ
sa vidyâṃ, tad-balât taṃ ca bâhvor âdâya khaṃ yayau. 108
hantuṃ Dhanavatî-vidyâ-balât taṃ tu sa na 'çakat
Gaurîmuṇḍo nripasutaṃ, cikshepa tv agniparvate. 109
so 'pi Mânasavegas tâṅs tat-sakhîn Gomukhâdikân
grihîtvâ, 'utpatya gaganaṃ, dikshu prâsthad anâsthayâ. 110
utkshiptâs te ca rakshitvâ Dhanavatyâ prayuktayâ
rûpiṇyâ vidyayâ bhinnâḥ sthâpyante sma mahîtale. 111
«siddha-kâryaṃ kuçalinaṃ çîghraṃ prâpsyatha taṃ prabhum»,
ity âçvâsya 'eka-çastân sâ vidyâ teshâṃ tiro dadhe. 112
tato «vijitam asmâbhir» iti matvâ, yathâgatam
saha Mânasavegena Gaurîmuṇḍo yayau gṛihân. 113
«Naravâhanadatto vaḥ siddha-kâryaḥ sameshyati,
«na tasya 'anishṭam asti», 'iti Dhanavatyâ 'bhyudîrite, 114
te 'py asta-mohâ Gandharvanâtha-Vidyâdhareçvaraḥ
Citrâṅgadâdayaḥ svâni jagmur sthânâni saṃprati. 115
sâpi sarva-sapatnîbhiḥ sahitâm Ajinâvatîm
sva-sutâṃ tâṃ grihîtvâ, svaṃ yayau Dhanavatî gṛiham. 116
so 'pi Mânasavegas tâṃ gatvâ Madanamañcukâm
uvâca: «sa hato bhartâ tava, tad bhaja mâm!» iti. 117
«sa vo hanta na taṃ kaçcid hanyâd Deva-nirmitam!»
iti sâ tat-puraḥ-sthâpi hasantî pratyuvâca tam. 118
Naravâhanadattaṃ ca tad-dvishâ vahniparvate
kshipyamâṇaṃ tadâ 'âgatya divyaḥ ko 'py agrahît pumân, 119
ninâya ca 'âçu rakshitvâ çîtaṃ Mandâkinî-taṭam.
«ko bhavân?» iti pṛishṭaç ca tena, 'âçvâsya jagâda tam: 120
«Amṛitaprabha-nâmâ 'ahaṃ, deva, Vidyâdharâdhipaḥ,
«preshitaç ca Hareṇa 'asmi rakshârthaṃ bhavato 'dhunâ. 121
«ayaṃ ca tad-nivâso 'drih Kailâsas te sthito 'grataḥ;
«atra 'ârâdhya Çivaṃ, çreyo nirvighnaṃ tvam avâpsyasi. 122
«tad ehy atra nayâmi tvâm!» ity uktvâ tatra tatkshaṇât
prâpya 'âmantrya ca yayau so 'tha Vidyâdharoṭtamaḥ. 123
Naravâhanadatto 'pi, Kailâsaṃ samavâpya, saḥ
tapasâ toshayâmâsa tatra 'agra-sthaṃ Vinâyakam. 124
tena dattâbhyanujñaç ca praviçya Girijâpateḥ
âçramaṃ, niyama-kshâmo dadarça dvâri Nandinam. 125
kṛita-pradakshiṇaṃ ca 'etaṃ sa Nandî sadayo 'bravît:
«prâyaḥ siddho 'si, vighnâ hi praçântâs te tava 'adhunâ. 126

«tad iha-sthas tapasya tvaṃ Bhagavat-toshaṇâvadhi
«duritaghna-tapaḥ, çuddhi-savyapekshâ hi siddhayaḥ.» 127
ity ukte Nandinâ, dhyâyan devaṃ devîṃ ca Pârvatîm,
Naravâhanadatto 'tra tapas tepe 'nilâçanaḥ. 128
tapas-tushṭaç ca bhagavân sa dattvâ darçanaṃ Çivaḥ
devyâ Girijayâ sârdham evaṃ prahvaṃ tam âdiçat: 129
«Vidyâdharâṇâṃ sarveshâṃ cakravartî bhava 'dhunâ!
«sarvâḥ sarvâtiçâyinyo vidyâḥ prâdur bhavantu te! 130
«asmat-prasâdâc çatrûṇâm avijeyo bhavishyasi,
«acchedyaç câpy abhedyaç ca hanishyasy akhilân ripûn. 131
«dṛishṭe tvayi na vidyâç ca prabhâvishyanti te dvishâm.
«tad gaccha, Gaurî-vidyâpi tvad-âyattâ bhavishyati.» 132
iti Gauryâ samaṃ dattvâ varâṇs, tasmai dadau Haraḥ
cakravarti mahat padma-vimânaṃ Brahma-nirmitam. 133
tatas tasya 'âvir âsaṇs tâ vidyâḥ sarvâḥ savigrahâḥ,
«kim âdiçasi, yat kurma?» ity âjñâ-sâdhanotsukâḥ. 134
iti Naravâhanadattaḥ
siddha-varaughaḥ praṇamya Parameçam,
adhiruhya tac ca divyaṃ
padma-vimânaṃ, tad-abhyanujñâtaḥ, 135
prathamaṃ tâvad ayâsîd
Amitagates tasya Vakrapura-saṃjñam
puram, âvedita-mârgaṃ
vidyâbhiḥ, siddha-câraṇodgîtaḥ. 136
so 'py ârûḍha-vimânaṃ
vyomnâ prâptaṃ vilokya taṃ dûrât,
Amitagatiḥ samupetya-
sva-gṛihaṃ prâveçayat kṛita-praṇatiḥ. 137
pradadau ca tatra varṇita-
nija-siddhi-prâptaye mudâ tasmai
Naravâhanadattâya sa
Sulocanâkhyâm upâyanaṃ sva-sutâm. 138
so 'tra tayâ saha Vidyâ-
dhara-lakshmyâ 'iva 'âptayâ tadâ 'aparayâ
nayati sma cakravartî
tatotsavaṃ prîtimâṇs tad ahaḥ. 139

Taraṅga 108.

Tato Vakrapure tatra sthitam âsthâna-vartinam
Naravâhanadattaṃ taṃ nûtanaṃ cakravartinam 1

anyedyur, avatîryaiva vetra-hasto nabhastalât,
upagamya pumân ekaḥ praṇamya 'evaṃ vyajijñapat: 2
«cakravarti-pratîhâraṃ viddhi, deva, kramâgatam
«mâṃ Pauraṇucidevâkhyaṃ sva-sevârtham upâgatam.» 3
tac çrutvâ, so 'mitagater mukham aikshata, tena ca
«satyaṃ, deva!» 'iti vijñaptaḥ, kshattṛitve 'bhinananda taṃ. 4
atha prabhâvato buddhvâ, Vegavaty-âdibhiḥ saha
tat-patnîbhir Dhanavatî, Caṇḍasiṅhaç ca tat-sutaḥ, 5
tathâ Piṅgalagândhâro râjâ Vâyupathânvitaḥ,
samaṃ Sâgaradattena tatra Citrâṅgadaç ca saḥ 6
âyayuḥ sainya-ruddhârkâḥ saha Hemaprabhâdibhiḥ,
para-tejo-'sahishṇutvaṃ sûcayanta iva 'agrataḥ. 7
upetya pâdayos tasya nipetuç cakravartinaḥ,
so 'pi saṃmânayâmâsa yathârham svâgatena tân; 8
Dhanavatyâs tu caraṇau gauravât praṇanâma saḥ,
sâpi jâmâtaraṃ prîtâ tam âçîrbhir avardhayat. 9
uktâtma-siddhi-vṛittântâs tena te prabhuṇâ tataḥ
Caṇḍasiṅhâdayaḥ sarve pramodaṃ sutaraṃ dadhuḥ. 10
pârçvopayâtâḥ patiç ca dṛishṭvâ, Dhanavatîṃ tadâ
cakravartî sa papraccha: «kva te me sacivâ?» iti. 11
«kshiptâ Mânasavegena rakshitvâ sthâpitâ mayâ
«vidyâ-mukhena te bhinnâ», iti sâ pratyuvâca tam. 12
tataç ca 'ânâyayat tân sa, vidyâm âdiçya rûpiṇîm;
âgatân pṛishṭa-kuçalân pâda-lagnân jagâda ca: 13
«iyanto divasâḥ kena kathaṃ kutra 'ativâhitâḥ?
«ity ekaikena yushmâbhiç citraṃ me kathyatâm», iti. 14
tato 'vâdît sva-vṛittântam âdâv eva sa Gomukhaḥ: —
Dvishâ kshiptaṃ tadâ kâpi devî mâṃ hastayor adhât, 15
âçvâsya dûre 'raṇye ca sthâpayitvâ tiro dadhe.
tato 'haṃ duḥkhito deham tyaktum aicchaṃ prapâtataḥ. 16
«mâ 'evaṃ, Gomukha! siddhârthaṃ punar drakshyasi taṃ prabhum»,
iti mâṃ tâpasas tâvat ko 'py upetya nyavârayat. 17
«kas tvaṃ? kathaṃ ca vetsy etad?» ity uktaç ca mayâ tataḥ,
«ehy âçramaṃ me! vakshyâmi tatra 'etad», iti so 'bravît. 18
tato mad-nâma-vijñâna-sûcita-jñâna-saṃpadâ
ahaṃ tena saha 'agaccham Çivakshetraṃ tad-âçramam. 19
tatra me sa kṛitâtithyaḥ kathâṃ svâm evam abhyadhât: —
Nâgasvâmî 'iti nâmnâ 'ahaṃ Kuṇḍinâkhyât purâd dvijaḥ. 20
pitari svar-gate, so 'haṃ gatvâ Pâṭaliputrakam,
Jayadattam upâdhyâyaṃ vidyâ-hetor upâsadam. 21
çikshyamâṇo 'pi jâḍyena na yadâ 'aksharam apy aham
avidaṃ, tena màṃ tatra châtrâḥ sarve 'py upâhasan. 22
tato 'vamâna-grasto 'haṃ prasthito Vindhyavâsinîm
drashṭum, ardha-pathe prâpaṃ puraṃ Vakrolakâbhidham. 23
tatra mahyaṃ pravishṭâya bhikshârthaṃ gṛihiṇî gṛihât
ekasmâd rakta-kamalaṃ pradadau bhikshayâ saha. 24

tad grihîtvâ, 'aparaṃ gehaṃ prâptaṃ mâṃ vîkshya ca 'abravît
tatratyâ gṛihiṇî: «hâ dhig! yoginyâ svîkṛito bhavân. 25
«paçya! datto nṛi-hastas te raktâbja-vyâjato 'nayâ.»
tac çrutvâ yâvad îkshe 'haṃ, tâvat pâṇiḥ sa, na 'ambujam. 26
tat tyaktvâ, 'atha patitvâ 'asyâḥ pâdayor, aham abruvam:
«mâtaḥ, kurushva 'upâyaṃ me tathâ, jîvâmy ahaṃ yathâ!» 27
tac çrutvâ, mâm avâdît sâ: «gaccha, 'ito yojana-traye
«Devarakshita ity asti grâme Karabhake dvijaḥ. 28
«tasya 'asti kapilâ gehe sâkshât Surabhir uttamâ,
«sâ 'adya tvâṃ çaraṇaṃ prâptaṃ rakshishyati niçâm imâm.» 29
evaṃ tayâ 'uktaḥ sabhayo dhâvann, asmi dinakshaye
prâptavân Karabha-grâme gṛihaṃ tasya dvijanmanaḥ. 30
praviçya tatra dṛishṭvâ 'ahaṃ kapilâṃ tâṃ praṇamya ca,
«bhîtas tvâṃ çaraṇaṃ, devi, prâpto 'smi», 'iti vyajijñapam. 31
tâvat sâ tarjayantî mâm anyâbhiḥ saha yoginî
tatra 'âgâd nabhasâ naktaṃ, mad-mâṅsa-rudhirârthinî. 32
tad dṛishṭvâ, kapilâ sâ 'atha khura-madhye niveçya mâm
arakshad, yodhayantî tâ yoginîr akhilâṃ niçâm. 33
prâtas tâsu gatâsv, eshâ kapilâ vyaktayâ girâ
mâm avocad: «na, putra, 'ahaṃ tvâṃ çakshyâmy adya rakshitum. 34
«tad gaccha, pañca-yojinyâm ito 'raṇye Çivâlaye
«asti Bhûtiçivo nâma jñânî pâçupatottamaḥ; 35
«sa rakshishyati râtriṃ tvâm adya 'ekâṃ çaraṇâgatam.»
tac çrutvâ, taṃ praṇamyaiva, tato 'haṃ prasthito 'bhavam, 36
drutaṃ Bhûtiçivaṃ taṃ ca prâpya 'ahaṃ çaraṇam çritaḥ.
naktaṃ ca tatra yoginyas tâs tathaiva 'âgaman punaḥ. 37
tataḥ praveçya mâm antar gṛihaṃ, Bhûtiçivaḥ sa tâḥ
triçûla-hasto dvâra-stho yoginîr nirabhartsayat. 38
jitvâ 'itâ, bhojayitvâ mâṃ prâtar Bhûtiçivo 'bhyadhât:
«brahman, na çakshyâmy adhunâ rakshituṃ tvâm 'ahaṃ punaḥ. 39
«tad asti Saṃdhyâvâsâkhye yojaneshu daçasv itaḥ
«grâme Vasumatir nâma vipras; tasya 'antikaṃ vraja! 40
«tatas tṛitîyâm adya tvaṃ râtrim uttîrya mokshyase.»
ity uktas tena, natvâ taṃ, tataḥ prasthitavân aham. 41
gacchataç ca 'adhvano dairghyâd gato 'staṃ me 'ntarâ raviḥ,
yoginyas tâç ca mâṃ naktam agṛihṇann etya pṛishṭhataḥ. 42
mâṃ gṛihîtvâ ca yâvat tâ hṛishṭâ yânti vihâyasâ,
tâvat tâsâṃ puro 'pûrvâ yoginyo 'nyâḥ parâpatan. 43
'tâbhiḥ saha udabhûd âsâm akasmâd yuddham âkulam,
tena tâsâm ahaṃ hastâd bhrashṭo deçe 'tinirjane. 44
ekam eva 'atha tatra 'aham apaçyaṃ mandiraṃ mahat,
«praviça!» 'iti bruvad iva dvâreṇa 'apâvṛitena mâm. 45
palâyya 'abhyantare tatra praviçya 'ahaṃ bhayâkulaḥ
adrâksham adbhutâkârâṃ nârîṃ nârî-çatânvitâm, 46
prakâçamânâṃ prabhayâ pradosha-jvalitâm iva
rakshâ-mahaushadhiṃ sṛishṭâṃ dhâtrâ mad-anukampayâ. 47

kshaṇâd mayâ samâçvasya pṛishṭâ, sâ mâm abhâshata:
«Yakshiṇy ahaṃ Sumitrâkhyâ çâpâd evam iha sthitâ. 48
«mânusheṇa ca me saṅgaḥ pradishṭaḥ çâpa-çântaye;
«tad mâm açaṅkita-prâpto bhajasva, bhava nirbhayaḥ!» 49
ty uktvâ, kshipram âdiçya dâsîḥ, snâna-vilepanaiḥ,
vastrair âhâra-pânaiç ca hṛishṭaṃ sâ mâm upâcarat. 50
kva ḍâginîbhyo bhîtiḥ sâ, kva sukhaṃ tac ca tatkshaṇam?
acintyo vata daivenâpy âpâtaḥ sukha-duḥkhayoḥ. 51
tatas tayâ samaṃ tatra Yakshiṇyâ tâny alrâny aham
sukham âsam; atha svairam ekadâ sâ 'bravîc ca mâm: 52
«kshîṇaḥ çâpaḥ sa me, brahmaṇs! tad ito 'dya vrajâmy aham,
«mat-prasâdâc ca divyaṃ te vijñânaṃ saṃbhavishyati». 53
«tapasvî siddha-bhogaç ca nirbhayaç ca bhavishyasi.
«iha-stho 'smad-gṛihasya 'sya mâ drâkshîr madhyamaṃ puram!» 54
evam uktvâ tiro 'bhût sâ; tato 'haṃ kautukena tat
madhyamaṃ puram ârûḍhas, tatra 'apaçyaṃ turaṅgamam. 55
tena 'ahaṃ nikaṭaṃ prâptaḥ kshipto 'çvena khurâhataḥ,
kshaṇâd adrâksham âtmânaṃ sthitam asmin Çivâlaye. 56
tataḥ prabhṛiti ca 'atra 'ahaṃ sthitaḥ, siddho 'smi ca kramât.
tad itthaṃ mânushasyâpi trikâla-jñânam asti me. 57
evaṃ ca kleça-bahulâḥ sarvasyâpi 'iha siddhayaḥ.
tad iha 'âssva! tava 'abhîshṭa-siddhiṃ Çambhur vidhâsyati. — 58
ity ukto jñâninâ tena tatra 'iyanti dinâny aham
tvat-pâda-prâpti-jâtâsthaḥ sthito 'bhûvaṃ tad-âçrame. 59
svapnâdishṭa-bhavat-siddhiḥ Çarveṇa 'adya kila, prabho,
kayâpy aham iha 'ânîto gṛihîtvâ divyayâ striyâ. — 60
«ity esha mama vṛittânta», ity uktvâ Gomukhe sthite,
Naravâhanadattâgre Marubhûtir atha 'abravît: — 61
Kshiptaṃ Mânasavegena mâṃ tadâ kâpi devatâ
pânyor vidhâya, vinyasya dûre 'ṭavyâṃ, tiro 'bhavat. 62
tato 'haṃ tatra duḥkhârto maraṇopâya-cintayâ
bhrâmyan, nadî-parikshiptaṃ dṛishṭavân ekam âçramam. 63
tatra praviçya' ca 'apaçyam upavishṭaṃ çilâtale
jaṭâbhis tâpasaṃ, taṃ ca praṇamya 'aham upâgamam. 64
«kas tvaṃ? katham anuprâpto 'sy etâṃ bhûmiṃ amânushîm?»
iti pṛishṭaç ca tena 'ahaṃ, tasmai sarvam avarṇayam. 65
tataḥ sa buddhvâ 'avocad mâṃ: «mâ 'âtmânaṃ sâṃprataṃ badhîḥ!
«jñâsyasi 'iha prabhor vârtâṃ, tataḥ kartâsi yat kshamam.» 66
iti tad-vacanâd yushmad-vârtâ-jijñâsayâ sthite
mayi, tatra striyo divyâ nadîṃ tâṃ snâtum âgaman. 67
so 'tha mâṃ tâpaso 'vâdîd: «gaccha, 'asyâ vastram ânaya
«âçu snântyâs tvam ekasyâ! vârtâṃ jñâsyasy ataḥ prabhoḥ.» 68
tac çrutvâ, 'ahaṃ tathâ 'akârsham; mâm anvagâc ca sâ badhûḥ
hṛita-vastrâ 'ârdra-vasanâ sva-hasta-svastika-stanî. 69
«Naravâhanadattasya vârtâm âkhyâya, vâsasî
«gṛihâṇa!» 'ity uditâ tena tâpasena 'atha sâ 'abravît: 70

«Naravâhanadatto 'dya Haram ârâdhayan sthitaḥ
«Kailâse, divasair Vidyâdhara-samrâḍ bhavishyati.» 71
evam uktavatî tasya sampede tâpasasya sâ
bhâryâ çâpa-vaçâd divyâ tat-kathâ-saṃstavâ badhûḥ. 72
tatas tayâ samaṃ tasthau Vidyâdharyâ sa tâpasaḥ,
tad-girâ ca 'ahaṃ tatra 'âsaṃ jâtâsthas 'tvat-samâgame. 73
dinaiḥ sagarbhâ ca satî, garbhaṃ dyustrî prasûya tam,
sâ 'avocat tâpasaṃ: «çântaḥ çâpas tvat-saṅgato mama. 74
«bhûyo mat-saṅga-vâñchâ te yadi, tat taṇḍulaiḥ saha
«paktvâ mad-garbham etaṃ tvaṃ bhuṅkshva! prâpsyasi mâṃ tataḥ.» 75
ity uktvâ 'asyâṃ prayâtâyâm, etad-garbhaṃ sataṇḍulam
paktvâ bhuktvâ, 'anvagâd etâṃ kham utpatya sa tâpasaḥ. 76
ahaṃ tad-ukto 'py âdau tad na 'âçnâṃ; siddhim avekshya tu,
bhakta-siktha-dvayaṃ prâpya pâkabhâṇḍâd abhakshayam. 77
tena yatra 'aham ashṭhîvam, abhût tat tatra kâñcanam;
atha 'adainyaḥ paribhrâmyan prâpam ekam ahaṃ puram. 78
tatra veçyâ-gṛihe hemnâ tena 'udâra-vyayasya me
vasato vamanaṃ prâdâj jijñâsuḥ kuṭṭanî chalât. 79
tena me vamato bhâsvat-padmarâga-nibhe ubhe
prâgbhukta-bhakta-sikthe te mukhena niragacchatâm. 80
nirgate eva kuṭṭanyâ gṛihîte bhakshite ca te;
nashṭâ 'atha hema-siddhiḥ sâ kuṭṭanyâ me hṛitâ tayâ. 81
«sa candrârdhaḥ Çivo yo 'pi, Harir yaç ca sa kaustubhaḥ:
«tat tayor vedmi kuṭṭanyâ gocarâyatane phalam. 82
«kiṃca 'îdṛig esha saṃsâro bahv-âçcaryo bahu-chalaḥ
«paricchettuṃ kadâ kena samudra iva pâryate?» 83
ity ahaṃ vimṛiçan khinnas tvat-prâptyai Caṇḍikâ-gṛiham
agaccham tapasâ devîṃ tâm ârâdhayituṃ tataḥ. 84
trirâtroposhitaṃ sâ mâṃ devî svapne samâdiçat:
«siddha-kâmaḥ sa te svâmî sampanno; gaccha, paçya tam!» 85
etac çrutvâ prabuddho 'dya prâtar devyâ kayâpy aham
tvat-pâdamûlam ânîta: ity eshâ, deva, me kathâ. — 86
ity uktavantaṃ kuṭṭanyâ Marubhûtiṃ vidambitam
Naravâhanadatto 'sau jahâsa saha pârçvagaiḥ. 87
tato Hariçikho 'vâdît: — Prâptaṃ mâṃ ripuṇâ tadâ
Ujjayinyâṃ nyadhât kâpi rakshitvâ, deva, devatâ. 88
tatra 'ahaṃ duḥkhito dehaṃ tyaktum icchan, niçâgame
gatvâ çmaçânaṃ tatratyaiḥ kâshṭhair aracayaṃ citâm; 89
tâṃ prajvâlya ca tatra 'agniṃ pûjayantam upetya mâm,
Tâlajaṅgha iti khyâto Bhûtâdhipatir abhyadhât: 90
«kimartham praviçasy agniṃ? sthito jîvan sa te prabhuḥ,
«pûrṇa-sva-siddhi-kâmena tena tvaṃ saṃgamishyasi.» 91
iti mâṃ maraṇât prîtyâ sa krûro 'pi nyavârayat;
grâvâṇo 'py ârdratâṃ kecit vrajanty abhimukhe vidhau. 92
gatvâ tato 'haṃ devâgre tapasyaṅç ca ciraṃ sthitaḥ,
tava 'ânîtaḥ kayâpy adya pârçvaṃ devatayâ, prabho! — 93

evaṃ Hariçikhena 'ukte tathaiva 'anyair api kramât,
Naravâhanadatto 'sau ràjà 'Amitagater girà 94
tàm arhantîṃ Dhanavatîṃ prerya Vidyàdharârcitàm
tebhyaḥ svà-sacivebhyo 'pi vidyâḥ sarvà adàpayat. 95
tato Vidyàdharî-bhûteshv eshu tat-saciveshv api,
«çatrûn jaya 'adhunà!» 'ity ukte Dhanavatyà, çubhe 'hani 96
sa cakravarti-sainyànàṃ prayàṇârambham âdiçat
vîro Govindakûṭâkhyaṃ Gaurîmuṇḍa-puraṃ prati. 97
atha 'uccacàla channârkaṃ Vidyâdhara-balaṃ divi,
vairi-çîtakarâkàla-râhûdayà-kṛita-bhramam. 98
Naravâhanadatto 'pi svayam âruhyà karṇikàm
tasya padma-vimànasya, bhâryâḥ svàḥ keçareshu ca 99
âropya, patreshu sakhîṅç, Caṇḍasiṅhâdikeshu ca
puraḥsareshu, nabhasà pratasthe vijayàya saḥ. 100
gacchaṅç ca 'ardha-patha-pràpte tasthau Dhanavatî-gṛihe
tad-arcitaḥ saṅs tad-ahar Màtaṅgapura-saṃjñake. 101
tatra-sthaç ca 'àhavâhvàne dûtaṃ ekaṃ vyasarjayat
Vidyàdhareçayor Gaurîmuṇḍa-Mànasavegayoḥ. 102
anyedyus tatra Màtaṅgapure patnîr nidhàya saḥ,
Govindakûṭaṃ taṃ pràyàd râjabhir Dyucaraiḥ saha. 103
tatra yuddhàya tau Gaurîmuṇḍa-Mànasavegakau
nirgatau pratyagṛihṇaṅs te Caṇḍasiṅhâdayo 'grataḥ. 104
pravṛitta-samarâdishṭa-patat-subhaṭa-pâdapaḥ
so 'bhûd Govindakûṭâdriḥ sravad-rudhira-nirjharaḥ; 105
rakta-lipta-rasat-khaḍgalatà-jihvo vyajṛimbhata
saṃgràma-kàlaḥ, çûràṇàṃ jighatsur jîvitàni saḥ; 106
màṅsâsṛig-matta-Vetàla-tàla-vàdya-viçaṅkaṭaḥ
abhûd nṛityat-kabandho 'sau Bhûta-prîtyai raṇotsavaḥ. 107
atha Mànasavegaṃ taṃ raṇe 'smin saṃmukhâgatam
Naravâhanadattaḥ sa svayam abhyapatat krudhà. 108
abhipatya ca keçeshu gṛihîtvà, tasya tatkshaṇam
cakravartî sa ciccheda çiraḥ khaḍgena pàpmanaḥ. 109
tad dṛishṭvà kupitaṃ tatra Gaurîmuṇḍaṃ pradhàvitam
keçeshv âkṛishya, tad-dṛishṭi-nashṭa-vidyà-balaṃ, bhuvi 110
kshiptvà, gṛihîtvà 'aṅghri-yuge bhramayitvà nabhastale,
Naravâhanadatto 'sau taṃ çilàyàm acûrṇayat. 111
evaṃ tena tayor Gaurîmuṇḍa-Mànasavegayoḥ
hatayos, tad-balaṃ bhîmam agàc çeshaṃ palàyanam. 112
papàta pushpa-vṛishṭiç ca tasya 'aṅke cakravartinaḥ,
gagana-sthàḥ suràḥ sarve «sàdhu sâdhv!» iti ca 'abruvan. 113
atha 'atra Gaurîmuṇḍasya ràjadhànîṃ viveça saḥ
Naravâhanadattas taiḥ svaiḥ sarvai ràjabhiḥ saha. 114
tadaiva Gaurîmuṇḍâdi-saṃbaddhàs tasya çàsanam
etya Vidyàdharâdhîçàḥ praṇatàḥ pratipedire. 115
tato 'tra nihatârâti-ràjya-pràpty-utsavântare
upetya taṃ Dhanavatî sà samràjaṃ vyajijñapat: 116

«deva, 'asti Gaurîmuṇḍasya sutâ trailokya-sundarî,
«tâm Ihâtmatikâ-nâmnîm upayacchasva kanyakâm!» 117
ity uktaḥ sa tayâ, râjâ tâm ânâyyaiva tatkshaṇam
upayeme, tayâ sâkam âsîc ca tad-ahaḥ sukhî. 118
prâtar Mânasavegasya purâd Madanamañcukâm
ânâyayad Vegavatî-Prabhâvatyau visṛijya saḥ. 119
ânîtâ harsha-vâshpârdra-vikasvara-mukhî patim
udaya-stham hatârâti-tamasam pravilokya tam 120
çûram viraha-doshânte bheje kâm api sampadam,
sâvaçyâya-jalotphulla-kamalâ nalinî 'iva sâ. 121
so 'pi tasyai tadâ dattvâ sarva-vidyâç, cirotsukaḥ
reme tayâ sâmam sadyaḥ prâpta-Vidyâdharatvayâ. 122
ninâya tâni ca 'ahâni bhâryâbhiḥ saha tatra saḥ
Gaurîmuṇḍa-puroḍyâna-vartî pânâdi-lîlayâ. 123
Prabhâvatîm visṛijya, 'atra Bhagîrathayaçâ api
ânâyitâbhût tena 'atha, vidyâç ca 'asyai sa dattavân. 124
ekadâ ca tam âsthâna-vartinam cakravartinam
yathâvad etya vijñaptavantau Vidyâdharâv ubhau: 125
«âvâm uttara-vedyardham, deva, 'abhûva gatâv itaḥ
«jñâtum Mandaradevasya ceshṭâm Dhanavatî-girâ. 126
«tatra dṛishṭaḥ sa ca 'âsthâna-gato Vidyâdhareçvaraḥ
«âvâbhyâm channa-dehâbhyâm, evam yushmân prati bruvan: 127
««çrutam mayâ, yad nihatâ Gaurîmuṇḍâdayo 'khilâḥ
««Naravâhanadattena prâpya Vidyâdhareçatâm; 128
«««tad upekshyo na so 'smâbhir, hantavyas tu 'udbhavan ripuḥ.»»
«etac çrutvâ vacas tasmâd, âvâm vaktum iha 'âgatau.» 129
iti câra-mukhâc çrutvâ babhau kopâkulâ sabhâ
Naravâhanadattasya padminî 'iva 'anilâhatâ: 130
Citrâṅgadasya bâhû svau vidhûta-prasṛitau punaḥ
amârgatâm iva 'âdeçam yoddhum valaya-nihsvanaiḥ; 131
hâro 'mitagater vakshasy utphullaḥ çvasataḥ krudhâ,
«uttishṭha 'uttishṭha, vîra, tvam!» iti 'iva muhur abravît; 132
bhûmim Piṅgalagândhâraḥ kareṇa ghnan saçabdakam
cûrṇanopakramomkâram iva vyadhita vairiṇâm; 133
mukhe Vâyupathasyâpi bhrukuṭiḥ padam âdadhe
kâlena 'âropitâ câpalatâ 'iva 'antâya tad-dvishâm; 134
samkruddhaḥ pâṇinâ pâṇim Caṇḍasiṅhaḥ pramardayan,
«evam vinirmanthishyâmi çatrûn», ity abhyadhâd iva; 135
bâhuḥ Sâgaradattasya karâsphâlana-janmanâ
çabdena mûrchatâ vyomni ripum âhvayata 'iva tam. 136
Naravâhanadattas tu kope 'py âsîd anâkulaḥ;
akshobhyataiva mahatâm mahattvasya hi lakshaṇam. 137
Dyucâri-cakravarty-aṅga-ratna-sâdhanâ-pûrvakam
çatrum sa jetum cakre 'tra yâtrâyai niçcayam tadâ. 138
atha 'âruhya vimânam tat sabhâryaḥ sacivânvitaḥ
cakravartî pratasthe sa tato Govindakûṭatâṭaḥ. 139

te ca sarve 'pi Gandharvaràja-Vidyâdharàdhipàḥ
sabalâḥ parivṛitya 'etaṃ celuç, candram iva grahàḥ. 140
Dhanavatyâṃ purogâyâm, atha 'àsàdya Himâcalam
Naravâhanadattaḥ sa pràpad ekaṃ mahat saraḥ, 141
sitâ-padmoccḥrita-chatram utpatad-haṅsa-càmaram
upasthitam iva 'àdâya samràḍ-yogyam upâyanam, 142
uccair abhimukhodastair vîci-hastair adûrataḥ
kurvat sâṃrâjya-saṃsiddhi-snânâḥvânam iva 'asakṛit. 143
«cakravartin, sarasy asmin snàtavyaṃ bhavatâ», iti saḥ
samràḍ Vàyupathena 'uktas tatra snâtum avâtarat. 144
«na 'acakravartinaḥ snànaṃ sidhyaty atra; tad adya te
«siddhaṃ tac cakravartitvam», iti divyà 'abravîc ca vàk. 145
tac çrutvâ cakravartî sa prahṛishṭas taj-jalântare
cikrîḍa 'antaḥpuraiḥ sârdhaṃ, Pàthaspatir iva 'ambudhau; 146
dhautâṅjanâruṇa-dṛiçaḥ çlatha-dhammilla-bandhanàḥ
reme so 'tra priyâḥ paçyann aṅga-lagnârdra-vàsasaḥ; 147
saçabdam utpatantyo 'smât sarasaḥ pakshi-paṅktayaḥ
pratyudgatânâṃ rasanàs tac-çriyâm iva rejire; 148
tad-badhû-vadanâmbhoja-lâvaṇya-vijitâni ca
mamajjur lajjayâ 'iva 'atra paṅkajâni jalormishu. 149
kṛita-snânaç ca tad-ahas tasyaiva sarasas taṭe
Naravâhanadatto 'sâv uvâsa saparicchadaḥ. 150
tatra narma-kathâlâpaiḥ sa-bhâryâ-sacivaḥ kṛitî
sthitvâ, prâtar vimâna-sthaḥ pratasthe sabalas tataḥ. 151
gacchan Vàyupathasya 'atha pràpya mârga-vaçât puram,
tasthau tad-anurodhena taṃ tatraiva sa vàsaram. 152
atra dṛishṭa-carî tena kanyâ Vàyupatha-svasâ
Vàyuvegayaçâ nàma hy udyâna-sthâ 'abhyavâñchyata. 153
sâ Hemabâluka-nadî-tîrodyâna-vihâriṇî,
vîkshya 'àgataṃ taṃ, tad-rakta-cittâpy antardadhe tataḥ. 154
vilakṣho 'tha sa tâṃ matvâ hetvantara-parâṅmukhîm,
Naravâhanadatto 'tra nijam âvâsam âyayau. 155
tatra Gomukha-vaidagdhya-vaçena Marubhûtinâ
vṛittaṃ râjñaḥ sahasthena vṛittântam upalabhya tam, 156
devyaç citrân parîhâsân samràjas tasya cakrire,
Marubhûter tv avaidagdhyât satrape Gomukhe sthite. 157
salajjam atha ràjànaṃ vîkshya 'âçvâsya ca, Gomukhaḥ
Vâyuvegayaçaç-cittaṃ jijñàsus tat-puraṃ yayau. 158
tato Vàyupatho 'kasmât puraṃ drashṭum iva 'àgatam
dṛishṭvâ, prîti-kṛitâtithyo nîtvâ 'ekânte jagâda tam: 159
«Vàyuvegayaçâ nàma kanyâ 'asti bhaginî mama,
«siddhaiḥ sâ bhàvinî cakravarti-patnî kila 'uditâ. 160
«atas tâm iha ditsâmi pràbhṛitaṃ cakravartine
«Naravâhanadattâya; tad me tvaṃ sàdhaya 'îpsitam! 161
«âgantuṃ prastutaç ca 'aham etad-arthaṃ tava 'antikam.»
iti Vàyupathena 'ukto mantrî taṃ Gomukho 'bravît: 162

«yady apy ari-jigîshârtham prasthitaḥ prabhur esha naḥ,
«vijñâpaya tathâpi tvam, aham te sâdhayâmy adaḥ.» 163
ity uktvâ 'âmantrya tam, gatvâ siddham kâryam nyavedayat
Naravâhanadattâya Gomukho 'bhyarthanâm vinâ. 164
anyedyuç ca tam atra 'artham etya Vâyupathe svayam
vijñâpayati, râjânam tam dhîmân Gomukho 'bhyadhât: 165
«na kâryo 'bhyarthanâ-bhaṅgo, deva, Vâyupathasya te;
«bhakto 'yam; yad bravîty esha, tat kartavyam prabhor», iti. 166
tataḥ sa pratipede tad râjâ, Vâyupatho 'pi tâm
tasmai prâdâd anicchantîm apy ânîya nijânujâm. 167
vivâhyamânâ sâ 'avocad: «anicchantî balâd aham
«bhrâtrâ dattâ, 'iti na 'adharmo, Lokapâlâ, mama 'asty ataḥ.» 168
etad bruvatyâm tasyâm ca, sarvâ Vâyupathâṅganâḥ
cakruḥ kolâhalam, yena na 'anye tac çuçruvur vacaḥ. 169
tato râjñas trapâ-dâyi-tad-vâkyâçaya-labdhaye
Gomukho yuktim anveshṭum tatra 'abhramad itas tataḥ. 170
bhrântvâ dadarça ca 'ekânte Vidyâdhara-kumârikâḥ
agni-praveçam yugapac catasraḥ kartum udyatâḥ. 171
kâraṇam tena pṛishṭâç ca, jagadus tâḥ sumadhyamâḥ
samayollaṅghanam tasmai Vâyuvegayaçaḥ-kṛitam. 172
tataḥ sa Gomukho gatvâ râjñe tat sarva-saṃnidhau
Naravâhanadattâya yathâ-vastu nyavedayat. 173
tad buddhvâ vismite râjñi, Vâyuvegayaçâs tadâ
jagâda: «'uttishṭha! gacchâmas tvaritam rakshitum vayam, 174
«âryaputra, kumârîs tâs; tato vakshyâmi kâraṇam.»
ity uktaḥ sa tayâ râjâ tatra sarvaiḥ samaṃ yayau. 175
dadarça ca kumârîs tâḥ puraḥ prajvalitânalâḥ,
vidhârya 'etâç ca, râjânam Vâyuvegayaçâ jagau: 176
«ekâ 'eshâ Kâlikâ nâma Kâlakûṭapateḥ sutâ,
«Vidyutpuñjâ dvitîyâ 'iyam Vidyutpuñjâtmasaṃbhavâ, 177
«Mandarasya sutâ, râjaṅs, tṛitîyâ 'eshâ Matangînî,
«caturthî 'iyam Mahâdaṅshṭra-sutâ Padmaprabhâ, prabho, 178
«pañcamy aham ca: 'iti vayam dṛishṭvâ tvâm Mâra-mohitâḥ
«Siddhakshetre tapasyantam, vyadadhma samayam mithaḥ: 179
««samam pañcabhir âhâryo 'yam priyaḥ patiḥ,
««na 'âtmâ 'arpaṇîyas tv etasmai kayâcid api bhinnayâ; 180
««ekâ cet pṛithag etena vivâham vidadhîta, tat
««praveçyo vahnir anyâbhir, uddiçya 'etâm sakhîm-druham.»» 181
«etat-samaya-bhîtâ 'aham na 'aicchaṃ pariṇayam pṛithak,
«na ca 'âtmâ tubhyam adhunâpy, âryaputrâ, samarpyate. 182
«mama 'âryaputra eva 'atra Lokapâlâç ca sâkshiṇaḥ,
«yady esha samayo 'dyâpi sveccham ullaṅghito mayâ. 183
«tad, âryaputra, tâ etâ upayacchasva me sakhîḥ;
«yushmâbhir etad, bho sakhyo, bhavanîyam ca na 'anyathâ.» 184
evaṃ tayâ 'ukte, tutushuḥ samâçlishyaṅç ca tâ mithaḥ
kumâryo maraṇottîrṇâ, râjâpy antar jahârsha saḥ. 185

buddhvâ tat-pitaras te ca tatra tatkshaṇam âyayuḥ,
Naravâhanadattâya tasmai prâduç ca tâḥ sutâḥ. 186
çâsanaṃ te 'pi tatkâlaṃ jâmâtuḥ pratipedire
Kâlakûṭapati-prishṭâs tasya Vidyâdhareçvarâḥ. 187
evaṃ pañca samaṃ prâpya mahâ-Vidyâdharâṭmajâḥ,
Naravâhanadatto 'tra mâhâtmyaṃ sa paraṃ yayau. 188
tasthau ca tatra katicit tâbhiḥ saha dinâni saḥ,
tataç ca 'evaṃ Hariçikhaḥ senâpatir uvâca tam: 189
«çâstra-jño 'pi kathaṃ, deva, nîtim ullaṅghya vartase?
«vigrahâvasare ko 'yaṃ kâma-bhoga-rasas tava? 190
«kva 'ayaṃ Mandaradevaṃ te jetuṃ yâtrâ-samudyamaḥ,
«kva ca 'iyanti dinâni 'iha vihâro 'ntaḥpuraiḥ saha? » 191
evaṃ Hariçikhena 'ukte, mahârâjo jagâda saḥ:
«yuktam uktaṃ, prayatnas tu na bhogâya 'atra ko 'pi me, 192
«bandhu-prâpti-prado hy esha bhâryâ-vyatikaro mayâ,
«ari-marde.'dhunâ mukhyam aṅgam, ity abhinanditaḥ. 193
«tad etâni calantv adya sainyâny ari-jayâya me!»
ity uktavantaṃ râjânaṃ çvaçuro Mandaro 'bravît: 194
«asiddha-cakravarty-aṅga-sarva-ratnasya durjayaḥ,
«deva, Mandaradevo 'sau dûra-durgama-bhûmi-gaḥ. 195
«Devamâya-mahâvîrâ-rakshita-dvâradeçayâ
«agra-sthayâ Triçirshâkhya-guhayâ hy esha rakshyate. 196
«siddha-ratnena ca 'âkramyâ sâ guhâ cakravartinâ.
«tac cakravarti-ratnaṃ, yo, deva, candana-pâdapaḥ, 197
«asyâṃ bhuvy asti; taṃ tâvat sâdhaya 'abhîshṭa-siddhaye!
«na 'acakravartî nikaṭaṃ taroḥ prâpnoti tasya ca.» 198
çrutvâ 'etad Mandarâd râtrau nirâhâro yata-vrataḥ
Naravâhanadatto 'gât taṃ candana-taruṃ prati. 199
gacchan vibhrâmyamâṇo 'pi vîro vighnaiḥ sudâruṇaiḥ
na sa tatrâsa, mûlaṃ ca prâpa tasya mahâ-taroḥ. 200
dṛishṭvâ ca taṃ mahâratna-nibaddhoṭṭuṅga-vedikam
etya 'adhyâruhya sopânair, vavande candana-drumam. 201
«cakravartinn, aham ayaṃ siddhas te candana-drumaḥ,
«smṛitaç ca saṃnidhâsye te; tad ito vrâja sâṃpratam 202
«Govindakûṭaṃ! setsyanti ratnâny anyâni te tataḥ,
«tato Mandaradevaṃ tvaṃ helayaiva vijeshyase;» 203
ity uktaç ca girâ tatra sa râtrâv açarîrayâ,
«tathâ!» 'ity uktvâ, praṇamya 'etaṃ siddhimân divya-pâdapam, 204
prahṛishṭo vyoma-mârgeṇa mahâ-Vidyâdhareçvaraḥ
Naravâhanadatto 'tha nijaṃ kaṭakam âyayau. 205
atha nîtvâ sa niçâṃ tâm,
âsthâne sarva-saṃnidhau prâtaḥ
naiçaṃ sâdhita-candana-
pâdapa-vṛittântam akhilam âcakhyau. 206

tad buddhvâ dayitâç ca, bâla-sacivâç ca, 'âptâç ca Vidyâdharâs,
te te Vâyupathâdayaḥ sakaṭakâç, Citrâṅgadâdyâç ca te
Gandharvâḥ, prasabha-prasâdhita-mahâsiddhi-praharshâkulâḥ,
sattvoṭsâha-dhṛiti-pravâha-mahatîṃ tasya 'stuvan vîratâm. 207
saṃmantrya taiḥ saha, sa Mandaradeva-darpaṃ
râjâ vijetum atha divya-vimâna-gâmî,
çeshânya-candanataruîdita-ratna-siddhyai
Govindakûta-girim eva jagâma târat. 208

XV.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

MAHABHISHEKO

NAMA

PANCADAÇO LAMBAKAH.

Mahâbhisheka.

Taraṅga 109.

Niçâsu tâṇḍavoddaṇḍa-çuṇḍâ-çîtkâra-çîkaraiḥ
jyotîṅshi pushṇann iva, vas tamo mushṇâtu Vighnajit! 1

Tato Govindakûṭe 'tra sthitam âsthâna-vartinam
Naravâhanadattaṃ taṃ cakravartinam âyayau 2.
Vidyâdharo dyu-mârgeṇa so 'mṛitaprabha-saṃjñakaḥ,
yena 'esha rakshitaḥ pûrvaṃ çatru-kshipto 'gniparvate. 3
âgatya 'âveditâtmâ cà praṇataç, cakravartinà
tena prîtyâ kṛitâtithyaḥ, sa taṃ Vidyâdharo 'bravît: 4
«asti dakshiṇadig-vartî Malayâkhyo mahâ-giriḥ;
«tatra 'âçramapade ca 'âste Vâmadevo mahân ṛishiḥ. 5
«sa tvâṃ kasyâpi kâryasya hetor ekâkinaṃ, prabho,
«âhvayaty, etad-arthaṃ ca tena 'ahaṃ preshito 'dya te. 6
«pûrvârjitaḥ prabhus tvaṃ ca mama, tena 'asmi ca 'âgataḥ.
«tad ehi, siddhyai gacchâvaḥ çîghraṃ tasya 'antikaṃ muneḥ!» 7
evam uktavatà tena saha Vidyàdhareṇa saḥ,
tatraiva bhàryàḥ senâç ca sthâpayitvà tathaiva tàḥ, 8
utpatya nabhasà kshipraṃ prâpyaiva Malayâcalam,
Naravâhanadattas taṃ Vàmadevarshim abhyagât. 9
dadarça taṃ ca jarasà pàṇḍuraṃ prâṅçu-vigraham
nirmâṅsa-netra-kuhara-sphurat-târaka-sanmaṇim, 10
Vidyâdharendra-ratnànàṃ sthânaṃ vellaj-jaṭà-latam,
Himàdriṃ siddhi-sâhâyya-hetor iva sahâgatam. 11
tato vavande caraṇau munes tasya sa, so 'pi taṃ
râjànaṃ racitâtithyo munir evam abhàshata: 12
«purâ dagdho 'pi Kàmas tvaṃ Ratyâs tushṭena Çambhunà
«sarva-Vidyâdharendrâṇâṃ cakravartî vinirmitaḥ. 13

«tad âçrame mama 'etasmin gambhîrântarguhântare
«santi ratnâni, tâni tvam mat-pradishṭâni sâdhaya! 14
«jeyo Mandaradevo hi siddha-ratnasya te bhavet;
«etad-artham tvam âhûto mayâ 'iha Giriçâjñayâ.» 15
ity uktvâ tena muninaiva 'upadishṭa-vidhiç ca saḥ,
Naravâhanadattas tâm prahṛishṭaḥ prâviçad guhâm. 16
tasyâm vijitya vighnaughâns tâns tân, vîro dadarça saḥ
gajendram abhidhâvantam mattam sagala-garjitam; 17
mukhe mushṭi-prahâram ca dattvâ pâdau ca dantayoḥ,
âruroha ca tam matta-gajam râjâ sa lâghavât. 18
«sâdhu! siddham mahâ-hasti-ratnam te cakravartinaḥ»,
iti bâṇî guhâ-madhyâd açarîrâ 'udabhût tadâ. 19
tataḥ khadgam ahîndrâbham sa dadarça, nipatya ca
cakravartitva-lakshmyâs tam keçapâçam iva 'agrahît. 20
«sâdhu bho! khadga-ratnam te siddham jaitram, arindama!:
iti vâg udabhûd bhûyo 'py açarîrâ guhântare. 21
tataḥ sa candrikâ-ratnam, kâminî-ratnam atra ca,
vidhvaṅsinî 'iti nâmnâ ca vidyâ-ratnam asâdhayat. 22
evam dvâbhyâm saha 'âdyâbhyâm sarasâ candanena ca
kâryakâlopayuktâni sapta mâhâtmya-dâni ca 23
sâdhayitvâ sa ratnâni, guhâyâ nirgatas tataḥ
Vâmadevarshaye tasmai siddham sarvam çaçaṅsa tat. 24
tataḥ sa munir âha sma tam prîtyâ cakravartinam:
«putra, siddha-mahâ-cakravarti-ratno vraja 'adhunâ, 25
«jaya Mandaradevam tvam Kailasottarapârçva-gam,
«bhuṅkshva ca 'ubhaya-tat-pârçva-sâmrâjya-çriyam ûrjitâm!» 26
ity uktas tena muninâ, siddha-kâryaḥ praṇamya tam,
cakravartî tato vyomnâ sa yayau sâmṛitaprabhaḥ. 27
prâpa Govindakûṭa-stham tac ca sva-çiviram kshaṇât,
mahâ-prabhâvayâ çvaçrvâ Dhanavatyâ 'abhirakshitam. 28
tatra mârgonmukhair dṛishṭvâ nijair Vidyâdharâdhipaiḥ
bhâryâbhiḥ sacivaiç caiva prahṛishṭaiḥ so 'bhyanandyata. 29
atha 'upavishṭaḥ pṛicchadbhyo Vâmadevarshi-darçanam
guhâ-praveçam ratnânâm siddhim ca 'ebhyaḥ çaçaṅsa saḥ. 30
tatas tatra hatânanda-divya-tûrya-mahotsavaḥ
nṛityad-Vidyâdharîko 'bhût pâna-matta-janas tathâ. 31
anyedyuç ca ripu-sthâna-sthitâsaumya-grahena, saḥ
âkrânta-kaṇṭaka-sthâna-saumyena 'âtma-samarddhinâ 32
sarvânya-sampad-yuktena lagnena kṛita-maṅgalaḥ,
âruhya Çarva-dattam tad vimânam Brahma-nirmitam, 33
jetum Mandaradevam tam sasainyo 'ntaḥpurânvitaḥ
Naravâhanadatto 'tra pratasthe nabhasâ tataḥ. 34
celuç ca 'anucarâs te te pravîrâḥ parivârya tam,
bhaktâbhîtâç ca Gandharvarâja-Vidyâdharâdhipâḥ, 35
senâpater Hariçikhasya 'âdeçânuvidhâyinaḥ:
Caṇḍasiṅhaḥ samam mâtrâ Dhanavatyâ sumedhasâ, 36

vîraḥ Piṅgalagândhâras, tathâ Vâyupatho balî,
Vidyutpuñja-'Amitagatî, Kâlakûṭapatiç ca saḥ, 37
Mandaraḥ sa-Mahâdaṅshṭraḥ, sva-sakhâ ca 'Amṛitaprabhaḥ,
samaṃ Sâgaradattena vîraç Citrâṅgado 'pi saḥ: 38
ete ca 'anye ca ye 'tra 'âsan Gaurîmuṇḍa-vyapâçritâḥ,
samagrâs te 'nvadhâvaṅs taṃ vijigîshuṃ balânvitâḥ. 39
tadâ tat-senayâ channe gagane, kvâpi bhâskaraḥ
mamajja lajjayâ 'iva 'atra tat-tejo-nihnuta-prabhaḥ. 40
atha Mânasam ullaṅghya devarshi-vrâta-sevitam,
atîtya Gaṇḍaçailaṃ ca lîlodyânaṃ dyuyoshitâm, 41
sa cakravartî samprâpa sphaṭikâ-pâṇḍura-tvishaḥ
mûlaṃ nija-yaço-râçer iva Kailâsa-bhûbhṛitaḥ. 42
tatra Mandâkinî-tîre nishaṇṇaṃ nijagâda tam
Vidyâdharâdhipo dhîmân Mandaro bandhuraṃ vacaḥ: 43
«ihaiva tâvad, deva, 'adya sthîyatâṃ dyunadî-taṭe!
«na yuktam imam ullaṅghya Kailâsaṃ gantum agrataḥ, 44
«Harâspadasya hy etasya vidyâ naçyanti laṅghanât;
«Triçîrsha-guhayâ tasya gantavyaṃ pârçvam uttaram. 45
«Devamâyâbhidhânena sâ ca râjñâ 'bhirakshyate,
«sa ca 'atidṛiptas; tasmât tam ajitvâ gamyate katham?» 46
Mandareṇa 'evam udite Dhanavatyâ 'anumodite,
Naravâhanadattas taṃ tatraiva 'âsît sa vâsaram. 47
tatra-stho Devamâyâya dûtaṃ sântvâd vyasarjayat,
sa ca sântvena naiva 'asya çâçanaṃ pratyapadyata. 48
tato 'paredyuḥ saṃnaddhais tais tai râjabhiḥ saha
sa cakravartî taṃ prâyâd Devamâyaṃ prati prabhuḥ. 49
Devamâyo 'pi tad buddhvâ sasainyo yoddhum âyayau
Varâha-Vajramushṭy-âdi-bhûri-râjânvito 'grataḥ. 50
tataḥ pravavṛite tatra saṃgrâmaḥ senayos tayoḥ
Kailâse Sura-saṃghâta-vimânâchâditâmbaraḥ. 51
chinna-bhûri-çiraḥ-çreṇi-karakâ-varsha-bhîshaṇaḥ
savîra-garjitaḥ so 'bhûd ghoro raṇa-ghanâghanaḥ. 52
Devamâyasya senânyam agra-yodhaṃ jaghâna yat
Varâhaṃ Caṇḍasiṃho 'tra, na nâma 'abhût tad adbhutam; 53
citraṃ tu, yat svayaṃ baddho Devamâyo 'py amâyinâ
Naravâhanadattena prahârair mûrchito raṇe. 54
baddhe ca tasmiṅç tat-sainyam abhajyata mahârathaiḥ
Vajramushṭi-Mahâbâhu-Tîkshṇadaṅshṭrâdibhiḥ saha. 55
tataḥ Surair vimâna-sthaiḥ «sâdhu sâdhv!» ity udîrite,
sarve 'py abhinanandus taṃ jayinaṃ cakravartinam. 56
atha taṃ saṃyatâṇîtaṃ samâçvâsya, mahâ-prabhuḥ
prasâdena 'anujagrâha Devamâyaṃ mumoca ca. 57
so 'pi bâhu-jitas tasya çâsanaṃ cakravartinaḥ
Vajramushṭy-âdibhiḥ sârdhaṃ praṇatah pratyapadyata. 58
tato nivṛitte saṃgrâme tasmin vyapagate 'hani,
prâtar âsthânam âyâtaḥ pârçva-sthaḥ cakravartinaḥ, 59

taṃ Triçîrsha-guhâṃnâyaṃ tena pṛishṭo vivikshuṇâ
Devamâyo yathâ'tattvaṃ kathayati sma saḥ: 60
«Kailâsasya purâ, deva, Vidyâdhara-varârpite
«abhûtâṃ bhinna-sâmrâjye dve pârçve dakshiṇottare. 61
«Ṛishabhâkhyo 'tha devena tapas-tushṭena Çambhunâ
«cakravartî pradishṭo 'bhûd eka eva tayor dvayoḥ. 62
«sa gantum uttaraṃ pârçvaṃ Kailâsaṃ jâtu laṅghayan,
«adhaḥsthita-Hara-krodhâd bhrashṭa-vidyo 'patad divaḥ. 63
«tataḥ krûreṇa tapasâ punar ârâdhitaṃ Haram
«prâgvad âdishṭa-sâmrâjyam Ṛishabho 'sau vyajijñapat: 64
««Kailâsollaṅghanaṃ tâvad nâsti naḥ; kena tat pathâ
««ubhayoḥ pârçvayor, deva, cakravartî bhavâmy aham?»» 65
«tac çrutvâ 'uttara-pârçve 'sya gamanâya Pinâkabhṛit
«cakâra, bhittvâ Kailâsaṃ, tad guhâ-vivaraṃ mahat. 66
«atha viddhaḥ sa Kailâso vigno vyajijñapac Çivam:
««mânushâgamyam etad me, bhagavan, pârçvam uttaram, 67
««gamyaṃ teshâm api 'idânîm anayâ guhayâ kṛitam;
««tat tathâ kuru, yena 'eshâ maryâdâ na bhajyate.»» 68
«Kailâsena 'iti vijñapto, guhâyâṃ rakshakân Haraḥ
«sthâpayâmâsa digdanti-dṛigvishâhîndra-Guhyakân, 69
«dakshiṇe 'syâ Mahâmâyaṃ dvâre Vidyâdhareçvaram,
«uttare Kâlarâtriṃ ca Caṇḍikâṃ aparâjitâm. 70
«evaṃ-kṛita-guhâ-raksho mahâ-ratnâni Çaṅkaraḥ
«utpâdya bhagavâṅs tatra vyavasthâm âdideça saḥ. 71
««siddha-ratnasya gamyâ 'iyaṃ dvi-pârçvî cakravartinaḥ
««Dyucarâṇâṃ sadârâṇâṃ sadûtânâṃ bhavishyati; 72
««anujñâtaç ca ye tena râjânaḥ syur iha 'uttare,
««teshâṃ ca 'eshâ guhâ gamyâ, na tv anyasya 'atra kasyacit.»» 73
«ity âdishṭavati Tryakshe, kurvann Ṛishabhakas tataḥ
«sâmrâjyaṃ, yuyudhe darpâd devân, jaghne ca Vajriṇâ. 74
«ity esho 'syâs Triçîrshâkhya-guhâyâ âgamaḥ, prabho!
«agamyâ câiva sâ 'eshâ 'anyair vinâ yushmâdṛiçair guhâ. 75
«tasya ca 'etad-guhâ-dvâra-rakshiṇaḥ kâlataḥ kule
«Mahâmâyasya jâto 'yaṃ Devamâyo 'ham, îçvara! 76
««Vidyâdhareshu jâto 'yaṃ durjayo ripubhir mṛidhe,
««yaç ca jeshyaty amûṃ, so 'tra cakravartî bhavishyati; 77
««tena 'asya svâminâ bhâvyaṃ, so 'nuvartyo 'munâ prabhuḥ»»,
«iti janmani me divyâ vyâjahâra sarasvatî. 78
«so 'haṃ tvayâ jitas, tvaṃ ca siddha-ratnaḥ prabhâvavân
«Kailâsobhaya-pârçvaika-cakravartî 'iha naḥ prabhuḥ. 79
«tat Triçîrsha-guhâṃ etâṃ tîrtvâ, çeshân ripûn jaya!»
ity ukte Devamâyena, cakravartî jagâda saḥ: 80
«gacchâmo 'dya, guhâ-dvâre vasâmas tatra sâṃpratam,
«kṛita-saṃvidhayaḥ prâtaḥ pravekshyâmaç ca tâṃ guhâm!» 81
ity uktavân sa gatvâ 'atha sarvais tai râjabhiḥ saha
Naravâhanadatto 'tra guhâ-dvâre samâyasat. 82

dadarça tâṃ ca gambhîra-nirâlokoḍaraṃ guhâm,
janmabhûmim anarkeṇḍu-kalpânta-tamasâm iva. 83
dvitîye 'hni ca saṃpûjya viveça 'etâṃ vimâna-gaḥ
dhyâtopanata-sadratna-sahâyaḥ sapariccchadaḥ. 84
tâmâṅsi candrikâ-ratnaiç, candanena 'ahi-dṛigvishân,
diggajân hasti-ratnena, khaḍga-ratnena Guhyakân, 85
vighnâṅç ca 'anyân anya-ratnair nivârya, saha senayâ
uttîrya tâṃ guhâṃ ca, 'udag-dvâreṇa sa viniryayau. 86
dadarça ca guhâ-garbha-nirgataḥ pârçvam uttaram
Kailâsasya, 'apunarjanma-jîvalokântaropamam. 87
«sâdhu! ratna-prabhâvâpta-mâhâtmyena guhâ tvayâ,
«cakravartinn, iyaṃ tîrṇâ!» 'ity udabhûd vâk tadâ divaḥ. 88
atha 'ûcatur Dhanavatî Devamâyaç ca taṃ prabhum:
«deva, saṃnihitâ dvâre Kâlarâtrî 'iha sarvadâ. 89
«eshâ ca 'utpâditâ pûrvaṃ Vishṇunâ 'amṛita-manthane
«dâraṇî Dânavendrâṇâm amṛitaṃ hartum icchatâm. 90
«sâ 'eshâ 'âdishṭâ guhâm etâm iha Çarveṇa rakshitum,
«yathâ na 'anyas tared enâṃ yâthoktais tvad-vidhair vinâ. 91
«tvaṃ cakravartî tîrṇaç ca siddha-ratno guhâm imâm,
«tad eshâ pûjanîyâ te pûjyâ vijaya-siddhaye.» 92
evaṃ Dhanavatî-Devamâyoktasyaiva tasya saḥ
Naravâhanadattasya tatra 'akshîyata vâsaraḥ: 93
saṃdhyârunâ babhûvuç ca Kailâsottara-sânavaḥ,
sûcyanta iva 'âsanna-saṃgrâma-rudhiroḳshaṇam; 94
âvriṇot kaṭakaṃ tasya râjño labdha-balaṃ tamaḥ,
guhâgriha-parabhûti-vairam ârdram iva smarat; 95
anarcâ-durmanaḥ-Kâlarâtri-krodhâṅkurâ iva
babhramur Bhûta-Vetâla-Dâginî-gaṇa-pheravaḥ. 96
kshaṇâc ca jajñe niḥsaṃjñaṃ sainyaṃ suptam iva 'akhilam
Naravâhanadattasya, sa eko 'bhût tv amohitaḥ. 97
tato 'narcana-saṃkruddha-Kâlarâtri-vijṛimbhitam
matvâ tac, cakravartî sa vâkpushpais tâṃ atha 'arcayat: 98
«âçiraç-cakra-saṃcâra-caturâ praṇayâkṛitiḥ
«tvaṃ prâṇa-çaktir jantûnâṃ jîvanî, tvâṃ namâmy aham. 99
«sravad-Mahisha-kaṇṭhâsṛig-dhârâbhis triçikhâdibhiḥ
«âçvâsita-tribhuvane Durgâ-rûpe namo 'stu te! 100
«Ruru-rakta-bhṛita-bhrânta-kara-sthita-kapâlayâ
«nṛityantyâ trijagad-rakshâ-pâtrayâ 'iva jitaṃ tvayâ. 101
«ûrdhvâkshi! dîpta-dîpâgrya-kapâlâ Kâlarâtry api
«kapâla-hastâ sârkeṇḍur iva bhâsi, bhava-priye!» 102
iti stutâ tutosha 'atra Kâlarâtrir na tasya yat,
tat sva-mûrdhopahâreṇa tâm arcitum iyesha saḥ. 103
«mâ, putra, sâhasaṃ kârshîr! eshâ siddhâsmi, vîra, te.
«prakṛiti-sthaṃ tava 'astv etat kaṭakaṃ! jayam âpnuhi!» 104
ity uvâca 'âtta-khaḍgaṃ taṃ sâ devî, tatra tatkshaṇam
supta-prabuddham iva tat kaṭakaṃ tasya ca 'abhavat. 105

tato bhâryâ vayasyâç ca sarve Vidyàdharâç ca te
praçaçaṁsus tam etasya prabhâvaṃ çakravartinaḥ. 106
atha 'esha vihitâṣhâra-pânâdyâvaçyaka-kriyaḥ
vîro 'naishît triyâmâṃ tâṃ çata-yâmâm iva 'âyatâm. 107
prâtaç ca pûjayitvâ tâṃ Kâlarâtriṃ, tato yayau
Vidyàdhara-niruddhâgra-mârgaṃ Dhûmaçikhaṃ prati. 108
abhût tena samaṃ tasya saṃgràmaç cakravartinaḥ
râjñâ Mandaradevîya-pradhânena, sa tâdṛiçaḥ, 109
yatra khaḍgamayaṃ vyoma, çûra-mûrdhamayî mahî,
âsîj «jahi jahi!» 'ity ugraṃ vîra-vâkyamayaṃ vacaḥ. 110
tatra Dhûmaçikhaṃ yuddhe baddhâṇitaṃ prasahya tam
cakravartî sa saṃmânya gràhayâmâsa çâsanam, 111
nyaveçayac ca tad-ahaḥ sainyaṃ tatraiva tat-pure
çânta-Dhûmaçikhodrekam agni-dagdhendhanaṃ yathâ. 112
dvitîye 'hni ca, cârebhyo yoddhum âyântam agrataḥ
buddhvâ Mandaradevaṃ taṃ jñàta-vṛittàntam, agrataḥ 113
Naravâhanadattas taiḥ saha Vidyâdhareçvaraiḥ
prayayau taṃ prati tatas taj-jaye baddha-niçcayaḥ. 114
kiṃcid gatvâ dadarça 'agre bahu-râja-gaṇânvitam
sainyaṃ Mandaradevasya racita-vyûham âpatat. 115
tataḥ kṛita-prativyûha-racano râjabhir vṛitaḥ
Naravâhanadattas tad abhyadhâvad arer balam. 116
atha 'àhavaḥ pravavṛite tayor ubhaya-sainyayoḥ,
pralayodvela-jaladhi-kshubhitânughânukâriṇoḥ; 117
itas te Caṇḍasiṁhâdyâ yudhyante sma mahârathâḥ,
çûrâḥ Kâñcanadaṁshṭrâkhya-râja-prabhṛitayo 'nyataḥ; 118
prakampita-tribhuvano vikshobhita-kulâcalaḥ
vijajṛimbhe sa saṃgrâmaḥ kalpânta-pavanâgamaḥ; 119
çoṇaika-pârçvaḥ Kailâsaḥ çûra-çoṇita-kuṅkumaiḥ
bhûti-çvetânya-pârçvaç ca tadà Gaurîçam anvagât; 120
khaḍga-paṭṭoditâneka-sûryabimbo 'gra-bhâsvaraḥ
satyaṃ pralaya-kàlo 'bhûd yîràṇâṃ sa mahâhavaḥ; 121
idaṃ tu yuddham âsîd, yad-vismayaṃ prekshaṇâgatâḥ
Nàradâdyà api yayur dṛishṭa-devâsurâhavâḥ. 122
itthaṃ ghore raṇe tasmiṅç Caṇḍasiṁho 'bhidhâvitaḥ
jaghne Kâñcanadaṁshṭreṇa gadayâ mûrdhni bhîmayà; 123
taṃ gadâ-ghàta-patitaṃ dṛishṭvâ Dhanavatî sutam,
çabdpâ-vidyâ-balena 'ubhe sainye niçcetane vyadhât. 124
Naravâhanadattaç ca çakravartî balàd itaḥ,
tato Mandaradevaç ca, dvâv eva 'àstàṃ sacetanau. 125
tadà Dhanavatîṃ kruddhàṃ jagat-saṃharaṇa-kshamàm
vîkshya, 'ambara-gatâ devâ api dikshu pradudruvuḥ. 126
dṛishṭvâ Mandaradevo 'tha cakravartinam ekakam
Naravâhanadattaṃ tam abhyadhâvad udàyudhaḥ. 127
Naravâhanadatto 'pi vimânàd avatîrya, saḥ
utkhàta-khaḍga-ratnaḥ san pratijagràha taṃ javât. 128

tato Mandaradevena, mâyayâ jayam iccbatâ,
samâḍoḍḍâma-mâtaṅga-rûpaṃ cakre sva-vidyayâ. 129
tad dṛishṭvâ 'akâri sumahat siṁha-rupaṃ sva-mâyayâ
Naravâhanadattena vidyâtiçaya-çâlinâ. 130
tato bhagnebha-vapushâ mukta-siṁhâkṛitiḥ sphuṭam
yuddhaṃ Mandaradevena cakravartî tatâna saḥ. 131
nânâ-vicitra-karaṇâv aṅgahâra-kriyâsu tau
maṇḍalâgradharau nâṭya-pravṛittâv iva rejatuḥ. 132
Naravâhanadatto 'tha sâkshâj jayam iva 'aharat
khaḍgaṃ Mandaradevasya karât karaṇa-yuktitaḥ. 133
hṛita-khaḍgasya ca 'âkṛishṭa-kshurikasya 'atra tâm api
tathaiva tasya sahasâ cakravartî jahâra saḥ. 134
tato 'paçastraṃ bâhubhyâṃ yudhyamânaṃ sa gulphayoḥ
prâpya Mandaradevaṃ taṃ râjâ bhûmâv apâtayat. 135
prârebhe ca çiraç chettuṃ, keçeshv âkṛishya, tasya saḥ
vakshasi nyasta-caraṇaḥ samrâṭ khaḍgena vidvishaḥ; 136
tâvad Mandaradevî 'iti nâmnâ kanyâ 'abhyupetya tam
svasâ Mandaradevasya vârayanty evam abravît: 137
«tapovana-stho dṛishṭvâ tvaṃ bhartâ prâk kalpito mayâ;
«tac çvaçuryam imaṃ, râjan, mâ badhîr bhrâtaraṃ mama!» 138
evaṃ tayâ 'uktaḥ sudṛiçâ, vimucya jita-lajjitam
dhîro Mandaradevaṃ taṃ mahârâjo jagâda saḥ: 139
«mukto mayâ tvaṃ; mâ bhût tal-lajjâ, Vidyâdhareça, te!
«capalau kila çûrâṇâṃ raṇe jaya-parâjayau.» 140
iti Mandaradevo 'sâv ukto râjñâ, jagâda tam:
«kiṃ jîvanam idânîṃ me rakshitasya 'âhave striyâ? 141
«tad ahaṃ yâmi tapase vanasthasya 'antikaṃ pituḥ,
«tvaṃ ca 'ubhaya-vedyardha-cakravartî 'iha nirmitaḥ. 142
«ayam arthaç ca me bhâvî pitrâ pûrvaṃ asûcyata.»
ity uktvâ sa yayau mânî pitur pârçvaṃ tapovanam. 143
«sâdhu! samyâg, mahâcakravartin, jitvâ ripûṇs tvayâ
«prâptaṃ sâmrâjyam», ity ûcur gagana-sthâḥ Surâs tadâ. 144
gate Mandaradeve, 'tha nijaṃ Dhanavatî sutam
ubhe ca sene vidadhe sva-çaktyâ labdha-cetane. 145
iti supta-pratibuddhâ
iva sarve, vairiṇaṃ jitaṃ buddhvâ,
sacivâḍayo vijayinaṃ
Naravâhanadattam abhinanandus tam. 146
ye 'pi ca Kâñcanadaṁshṭrâ-
çokaka-Raktâksha-Kâlajihvâḍyâḥ
Mandaradevîyâs te
râjânas tasya çâsanaṃ jagṛihuḥ. 147
Kâñcanadaṁshṭrâlokana-
saṃsmṛita-samarârpta-tad-gadâ-ghâtaḥ
pracukopa Caṇḍasiṁhaḥ,
pravidhuta-dṛiḍha-mushṭi-pîḍitâsi-varaḥ. 148

«kṛitam iha kupitena, vatsa! kas tvâṃ
«samara-mukhe vijayeta? kiṃtu yuktyâ
«kshaṇam iva vihitâ mayaiva sâ 'bhûd
«ubhaya-bala-kshaya-rakshaṇâya mâyâ;» 149
iti ca Dhanavatî tadâ bruvâṇâ
nija-tanayaṃ praçamayya taṃ prakopât,
balam akhilam anandayat sva-siddhyâ
saha Naravâhanadatta-cakravartî. 150
prâpte jita-praṇata-vidruta-vairi-vîre
vîtâhava-vyatikarottara-pârçva-râjye
Çarvâcalasya, Naravâhanadatta-devaḥ
prîtiṃ paràm abhajata 'akshata-mitra-vargaḥ. 151
tato 'ri-vijayotsava-prahata-târa-tûrye kṛitî
sa tad Dyucara-sundarî-rucira-nṛitya-gîtâñcitam,
priyâ-saciva-saṃgataḥ pravara-râja-vṛindâṇvitaḥ,
pratâpam iva vairiṇâṃ, madhu pibann anaishîd dinam. 152

Taraṅga 110.

Atha 'paredyur utthâya tataḥ Kailâsa-sânutaḥ
Naravâhanadatto 'sau cakravartî balânvitaḥ, 1
râjñaḥ Kâñcanadaṅshṭrasya vacanâd agra-gâminaḥ,
prâyâd Mandaradevîyaṃ puraṃ Vimala-saṃjñakam; 2
saṃprâpa tac ca sauvarṇa-prâṅçu-prâkâra-sundaram,
Sumerum iva Kailâsaṃ sabhâjayitum âgatam; 3
viveça ca 'atigambhîram acyuta-çrî-virâjitam
ananta-ratna-nilayaṃ nistoyam iva sâgaram. 4
tatra 'âsthânopavishṭaṃ taṃ, râjabhir Dyucarair vṛitam,
samrâjam etya râjântaḥpura-vṛiddhâ vyajijñapat: 5
«gate Mandaradeve 'tra vanaṃ yushmat-parâjite,
«tad-devyo 'gniṃ vivikshanti; çrutvâ vetty adhunâ prabhuḥ.» 6
ity ukte, taiḥ sa maraṇâc cakravartî nivârya tâḥ,
saṃvibheje nivâsâdi-dânena bhaginîr iva; 7
tena Vidyâdharâdhîça-vargaṃ nikhilam eva tam
dattânuràga-nigadaṃ sa samrât samapâdayat. 8
taṃ ca tatra 'Amitagatiṃ râjànaṃ pûrva-kalpitam
râjye Mandaradevasya kṛitajñaḥ so 'bhishiktavân, 9
arpayâmâsa tasmai ca tadîyâṅs tân mahîkshitaḥ
râjñe Kâñcanadaṅshṭrâdîn bhaktâya 'avyabhicâriṇe. 10
reme tatra sa saptâham udyâneshu maharddhishu
Kailâsottaradik-pârçva-lakshmyâ 'âçlishṭo navodhayâ. 11
tataç ca 'ubhaya-vedyardha-Vidyâdhara-mahîkshitàm
cakravartitvam âsâdyâpy adhikecchur babhûva saḥ. 12

gantum pravavṛite jetum, vârito 'pi sa mantribhiḥ,
tad-dig-vyavasthitâlaṅghya-Meru-bhûmîḥ Surâçrayâḥ; 13
atyarthopacitâḥ kâmam viçeshâsâdhanam vinâ
tejasvino na tishṭhanti dîptâ dâvânalâ iva. 14
tatas tam Nârado 'bhyetya munir evam abhâshata:
«nîtijñasyâpi te ko 'yam, râjann, avishayodyamaḥ? 15
«pravartamâno hy utsekâd asâdhye paribhûyate
«Daçâsya iva darpeṇa Kailâsonmûlanodyataḥ. 16
«durlaṅghyo hy arka-candrâbhyâm api Merus, tava 'iha ca
«Vidyâdharendratâ 'âdishṭâ Çarveṇa, na Surendratâ. 17
«Vidyâdharâṇâm bhûmiç ca Himavân vijitas tvayâ,
«tad Merau deva-bhûmau te kim kâryam? muñca durgraham! 18
«pitâ Mandaradevasya yas tv Akampana-samjñakaḥ,
«sa drashṭavyas tvayâ gatvâ vana-sthaḥ çivam icchatâ.» 19
ity uktvâ Nârada-muniḥ, pratipannam «tathâ!» 'iti tam
cakravartinam âmantrya, jagâma sa yathâgatam. 20
cakravârty api kâryajño Nâradena nivâritaḥ,
Ṛishabhasya tathâ nâçam Devamâyâc çrutam smaran, 21
sa vimṛiçya svayam buddhyâ, nivṛitya tato yayau
tapovana-sthitam drashṭum râjarshim tam Akampanam. 22
prâpa tapovanam ca 'asya yoga-nishṭhair maharshibhiḥ
padmâsanopavishṭaiç ca Brahmalokam iva 'âvṛitam. 23
tatra vṛiddham dadarça 'enam jaṭâ-valkala-dhâriṇam
Akampanam, munijanair mahâdrumam iva 'âçritam. 24
vavande ca 'upasṛitya 'asya pâdâv atra tapasvinaḥ,
asâv api kṛitâtithyo râjarshir nijagâda tam: 25
«yuktam kṛitam tvayâ, râjann, imam âgacchatâ 'âçramam,
«ullaṅghya gacchatas te hi dadyuḥ çâpam iha 'ṛishayaḥ.» 26
iti bruvati râjarshau tasmiṅs tam cakravartinam,
tishṭhaṅs tapovane tatra sa gṛihîta-muni-vrataḥ 27
âgâd Mandaradevo 'pi pitus tasya tadâ 'antikam,
svasrâ Mandaradevyâpi kumâryâ sahitas tayâ. 28
Naravâhanadattaç ca dṛishṭvâ kaṇṭhe tam agrahît;
jita-çânteshu dhîrâṇâm sneha eva 'ucito 'rishu. 29
atha Mandaradevîm tâm bhrâtrâ samam upâgatâm
dṛishṭvâ, 'Akampana-râjarshiḥ sa samrâjam uvâca tam: 30
«iyam Mandaradevî 'iti nâmnâ, râjan, sutâ mama,
«uktâ ca divya-vâcâ 'eshâ mahishî cakravartinaḥ. 31
«tad etâm upayacchasva, cakravartin, mad-arpitâm!»
ity uktavati râjarshau, sâ jagâda tad-âtmajâ: 32
«iha santi catasro me vayasyâ varakanyakâḥ:
«ekâ Kanakavaty-âkhyâ kanyâ Kâñcanadaṅshṭra-jâ, 33
«dvitîyâ Kâlajihvasya nâmnâ Kâlavatî sutâ,
«tṛitîyâ Dîrghadaṅshṭrasya Çrutâ nâma tanûdbhavâ, 34
«caturthî Paundrarâjasya putrî nâmnâ 'Ambaraprabhâ,
«Vidyâdharendra-kanyânâm aham tâsâm ca pañcamî. 35

«bhramantyas tâ vayaṃ pañca, dṛishṭvâ pûrvaṃ tapovane
«âryaputram imaṃ, sotkâ vyadadhma samayaṃ mithaḥ: 36
««samam asmâbhir âhâryo bhartâ 'ayaṃ; yâ pṛithak tv amum
««bhajed, uddiçya tâm âtmâ tyaktavyo 'nyâbhir astv»», iti. 37
«tat sakhîbhir vinâ tâbhir yuktaḥ pariṇayo na me,
«mâdṛiçyo hi kathaṃ kuryuḥ satyollaṅghana-sâhasam?» 38
evaṃ tayâ praudhayâ 'ukte, tat-pitâ 'Akampanaḥ sa tân
Vidyâdhareṇdrâṅç caturo 'py âhvayat kanyakâ-pitṛîn, 39
çaçaṅsa ca yathâ-tattvaṃ sa tebhyas; te 'pi tatkshaṇam
kṛitârthamâninaḥ kanyâs tanayâs tâḥ samânayan. 40
tato Mandaradevîtaḥ prabhṛity etâḥ krameṇa saḥ
Naravâhanadatto 'nyâḥ pañca 'tra pariṇîtavân. 41
tâbhiḥ saha ca tatra 'âsîd vâsarâṇi bahûni saḥ
ṛishîṅs trisaṃdhyaṃ praṇaman kṛitotsava-paricchadaḥ. 42
«râjan, mahâbhishekârtham Ṛishabhâdriṃ vraja 'dhunâ!»
ity ukte 'kampanena, 'atha Devamâyo 'py uvâca tam: 43
«deva, 'evam eva kâryaṃ te, yasmâd Ṛishabhakâdayaḥ
«abhyashiñcyanta tatra 'adrau prâktanâç cakravartinaḥ.» 44
tac çrutvâ nikaṭe çlâghye Mandarâdrau praçaṅsati
abhishekaṃ Hariçikhe, vâg evam udabhûd divaḥ: 45
«mahâbhishekaṃ sarve hi, râjann, Ṛishabha-parvate
«pûrve prâptâs, tvam apy atra gaccha, siddha-padaṃ hy adaḥ.» 46
ity ukto divyayâ vâcâ, natvâ sâkampanân ṛishîn,
Naravâhanadatto 'taḥ sa pratasthe çubhe 'hani. 47
prâpa tac ca Triçîrshâkhya-guhâyâ dvâram uttaram
saha 'Amitagati-prashṭhair mahâ-Vidyâdhareçvaraiḥ. 48
tatra saṃpûjya tâṃ Kâlarâtriṃ, dvâreṇa tena saḥ
praviçya tâṃ guhâṃ, samrâḍ dakshiṇena viniryayau. 49
niryâtaç ca samaṃ sainyair Devamâyasya mandire
tad-arthito viçaçrâma dine 'smin saparigrahaḥ. 50
tatra-sthaç ca sa Kailâse tasmin saṃnihitaṃ Haram
vicintya, Gomukha-sakhaḥ svairaṃ drashṭuṃ jagâma tam. 51
âsâdya ca 'âçramaṃ tasya, Surabhiṃ Vṛishabhaṃ tathâ
dṛishṭvâ praṇamya ca, dvâḥstham sa Nandinam upeyivân. 52
pradakshiṇa-pratîtena mukta-dvâraç ca tena saḥ
praviçya, Devî-sahitaṃ dadarça Vṛishabhadhvajam; 53
dûrâd eva kṛitâhlâdaṃ cûḍâ-candrakarotkaraiḥ
ítas tato gatair Gauryâ mukha-dyuti-jitair iva, 54
krîḍantaṃ priyayâ sâkam akshair akshair iva 'icchayâ
sva-kârya-datta-svâtantryair lolair vaça-gatair api. 55
dṛishṭvâ ca pâdayos tasya papâta Varadasya saḥ
devyâḥ Çailasutâyâç ca, cakre ca triḥ pradakshiṇam. 56
«yuktaṃ, yad âgato 'si 'iha; doshaḥ syâd hi tava 'anyathâ.
«bhavishyanty adhunâ te tu vidyâḥ çaçvad abhaṅgurâḥ. 57
«tad, vatsa, siddha-kshetraṃ tad gaccha, tvam Ṛishabhâcalaṃ,
«mahâbhishekaṃ tatra 'âçu prâpta-kâlam avâpnuhi!» 58

ity âdishṭaḥ sa devena cakravartî, «tathâ!» 'iti tam
natvâ sabhâryam, âgât tad Devamâyasya mandiram. 59
«kva, 'âryaputra, gato 'bhûs tvaṃ? prahṛishṭaḥ kila dṛiçyase.
«ihâpi kiṃsvid militâs tâ anyâḥ pañca kanyakâḥ?» 60
ity-âdi narmaṇâ tatra devîṃ Madanamañcukâm
bruvatîm ukta-tattvârtho nandayan sukham âsta saḥ. 61
anyedyuç ca sa Gandharva-Vidyâdhara-balânvitaḥ,
dvi-bhâskaram iva vyoma kurvaṅs tejasvinâ 'âtmanâ, 62
vimâna-varam ârûḍhaḥ sâvarodhaḥ samantrikaḥ
Naravâhanadatto 'taḥ prayâv Ṛishabhâcalam. 63
prâpac ca taṃ girim divyaṃ vâta-dhûta-jaṭâ-lataiḥ
vikîrṇa-pushpair dattârghas tâpasair iva pâdapaiḥ. 64
tatra tasya samâjahrus te te Vidyâdharâdhipâḥ
mahâbhisheka-saṃbhârân prabhâva-sadṛiçân prabhoḥ. 65
âyayuç ca 'abhisheke 'tra tasya prâbhṛita-pâṇayaḥ
digbhyo Vidyâdharâḥ sarve bhakta-bhîta-jitâdṛitâḥ. 66
«ardhâsane 'bhishektavyâ mahâdevî-pade 'tra kâ,
«deva, devî?» 'iti papracchus taṃ ca Vidyâdharâs tataḥ. 67
«samaṃ mayâ 'bhishektavyâ devî Madanamañcukâ»,
iti râjñâ 'udite, kshipraṃ dhyânaṃ te Dyucarâ yayuḥ. 68
atha 'uccacâra gaganâd açarîrâ sarasvatî:
«haṅho Vidyâdharâ! na 'iyaṃ martyâ Madanamañcukâ; 69
«Ratir eshâ 'avatîrṇâ hi Kâmasya 'asya bhavat-prabhoḥ.
«na 'asau Kaliṅgasenâyâṃ jâtâ Madanavegataḥ, 70
«ayonijâ 'iyaṃ devair hi mâyayâ, parivartya taṃ
«garbhaṃ tasyâ prasûtâyâ, nikshiptâ tatra tatkshaṇam. 71
«jâto garbhas tu yas tasyâḥ, so 'yam Ityaka-saṃjñakaḥ
«sthito Madanavegasya pârçve dhâtrâ samarpitaḥ. 72
«tad eshâ 'ardhâsanârhâ tasya patyur Madanamañcukâ,
«asyâ hy etaṃ varaṃ prâdât tapas-tushṭo Haraḥ purâ.» 73
ity uktvâ vyaramat sâ ca bâṇî, Vidyâdharâç ca te
tutushuḥ praçaçaṅsuç ca devîṃ Madanamañcukâm. 74
tataḥ çubhe 'hani vyagre Çântisome purohite,
saṃgatya tûryâ-nâdeshu mukhareshu dyuyoshitâm, 75
brâhmaṇa-brahmaghosheshu vyâptavatsu diço daça,
siṅhâsana-sthaṃ vâmârdha-tishṭhad-Madanamañcukam, 76
Naravâhanadattaṃ taṃ nânâ-tîrtha-samudbhavaiḥ
hema-kumbhâhṛitais toyair abhyashiñcan maharshayaḥ. 77
citraṃ! tasya jalair mûrdhni patitair mantra-pâvanaiḥ
niragâd manaso dhantaṃ gûḍhaṃ vairam alaṃ dvishâm; 78
Lakshmîs tad abhishekâmbu sâmudra-bandhu-buddhitaḥ
anvâgatâ 'iva, tasya 'aṅgaṃ sâkshât tena saha 'avṛiṇot; 79
pushpamâlâ-tatis tasya nâkanârî-karojjhitâ
svayaṃ patantî Gaṅgâ 'iva bahu-srotâ vapushy abhât; 80
so 'ruṇena 'aṅgarâgeṇa pratâpena ca bhûshitaḥ
udaya-stho 'mbudhi-jala-snâto bhâsvân babhau tataḥ; 81

baddha-mandâra-mâlyaç ca sadvastrâbharaṇojjvalaḥ
âmukta-divya-mukuṭaḥ çriyaṃ Çâkrîm uvâha saḥ. 82
prâptâbhishekâ devî ca pârçve Madanamañcukâ
tasya divyair alaṃkâraiḥ Çacî 'iva 'Indrasya nirbabhau. 83
nadad-dundubhi-meghaṃ dyu-patat-kusuma-vṛishṭi ca
svaḥstrî-vidyud-dhṛitaṃ citraṃ sudinaṃ tad abhûd dinam; 84
tadâ Nagendrâ-nagare Vidyâdhara-varâṅganâḥ
anṛityann eva vâtena dhûtâ yâval latâ api; 85
câraṇair atra murajeshv âhateshu mahotsave,
nago 'py avâdayad iva pratiçabdavatîr guhâḥ; 86
divyâsava-rasa-kshîva-vallad-Vidyâdharâvṛitaḥ
sa parvato 'pi pânena ghûrṇamâna iva 'âbabhau; 87
varṇitasya 'abhishekasya çobhâṃ câiva 'abhivîkshya, yat
Indro 'pi svâbhisheke 'bhûd bhagna-mâno vimâna-gaḥ. 88
evaṃ prâpta-yathâbhîshṭa-cakravarty-abhishecanaḥ
Naravâhanadattaḥ sa sasmâra 'utsukaḥ pituḥ. 89
saṃmantrya ca samaṃ sadyaḥ sacivair Gomukhâdibhiḥ,
samrâḍ râjânam âhûya sa Vâyupatham âdiçat: 90
««Naravâhanadattas tvâṃ smaraty utkaṇṭhito bhriçam»»,
«ity uktvâ 'âkhyâta-vṛittânto gaccha, tâtam iha 'ânaya! 91
«devîç ca mantriṇaç ca 'asya, tathaiva 'uktvâ, tvam ânayeḥ!»
tac çrutvaiva, «tathâ!» 'ity uktvâ, vyomnâ Vâyupatho yayau. 92
kshaṇâc ca prâpa Kauçâmbîṃ, dṛishṭaḥ sa-bhaya-vismayaiḥ
paurair, Vidyâdharâṇâṃ ca saptabhiḥ koṭibhir vṛitaḥ. 93
dadarça 'Udayanaṃ taṃ ca Vatsa-râjaṃ samantrikaṃ
devîbhiç ca 'atra sahitaṃ yathârha-vihitâdaram. 94
upaviçya ca pṛishṭvâ ca kuçalaṃ taṃ, jagâda saḥ
nṛipaṃ Vidyâdhara-patir, dṛishṭaḥ sarvaiḥ sakautukaiḥ: 95
«Naravâhanadattas te sûnur, ârâdhya Çaṅkaraṃ
«sâkshâtkṛitya ca taṃ, tasmâd vidyâḥ prâpya 'ari-durjayâḥ, 96
«hatvâ Mânasavegaṃ ca Gaurîmuṇḍaṃ ca dakshiṇe,
«jitvâ Mandaradevaṃ ca vedyardhe patim uttare, 97
«âsâdhya 'ubhaya-vedyardha-Vidyâdhara-mahîbhujâṃ
«sarveshâṃ çâsanabhṛitâṃ cakravarti-padaṃ mahat, 98
«mahâbhishekam Ṛishabhe saṃprâptaḥ parvate 'dhunâ,
«râjan, smarati sotkas tvâṃ sa-devî-sacivâdikam. 99
«ahaṃ ca tena prahito; drutam âgamyatâṃ itaḥ,
«puṇyavanto hi santânaṃ paçyanty uccaiḥkṛitânvayam.» 100
iti Vâyupathâc çrutvâ bhriçotkaṇṭho babhâra saḥ
Vatsa-râjo 'mbudâravâ-hṛishyad-varhiṇa-vibhramam. 101
pratipadya ca tad-vâkyaṃ, samaṃ tenaiva tatkshaṇam
âruhya çivikâṃ, vyomnâ tad-vidyânâṃ prabhâvataḥ 102
Kaliṅgasenânugataḥ sva-bhâryâ-sacivânvitaḥ
gatvâ, saṃpâpa taṃ divyam Ṛishabhâkyaṃ mahâ-girim. 103
tatra 'apaçyac ca taṃ putraṃ divya-siṃhâsane sthitam
Vidyâdharendra-madhya-stham bahu-bhâryâ-samanvitam, 104

pûrvâdri-mastakâsînaṃ graha-gràma-parishkṛitam
çaçâṅkam anukurvantaṃ bhûri-tàrâvalî-vṛitam. 105
tad-darçana-sudhâsàra-siktaḥ prollàsitâçayaḥ
kàṃcic candrodayâmbhodhi-bhaṅgîṃ bheje sa bhûpatiḥ. 106
'Naravàhanadatto 'pi dṛishṭvà taṃ janakaṃ ciràt
utthàya saṃbhramàt sotkaḥ so 'bhyagàt saparicchadaḥ. 107
âliṅgitaç ca tena 'tha pitrà 'ṅkam adhiropya saḥ
bhûyo 'py ânanda-vàshpâmbu-pûreṇaiva 'bhyashicyata. 108
devî Vàsavadattà ca ciraṃ âçlishya taṃ sutam
tad-âloka-sruta-stanyair asicat smṛita-çaiçavam. 109
Padmàvatî ca, Yaugandharâyaṇâdyàç ca mantriṇaḥ
paitṛikà, màtulaç caiva dṛishṭvà Gopâlakaç cirât 110
papuḥ satṛishṇayà dṛishṭyà tasya 'mṛitamayaṃ vapuḥ,
cakorà iva, samrâjo yathârha-kṛita-satkṛiteḥ. 111
Kaliṅgasenà taṃ dṛishṭvà jàmâtaram atha 'àtmajàm
trailokye 'pi na màti smà, sveshv aṅgeshu tu kà kathà? 112
Yaugandharàyaṇâdyàç ca Marubhûti-mukhàn sutàn
dṛishṭvà prasàda-samâpta-divyatvàn abhyanandishnuḥ. 113
âmukta-divyâbharaṇà devî Madanamañcukà,
Ratnaprabhâpy, Alaṃkàravatî, Lalitalocanà, 114
Karpûrikà, Çaktiyaçà, Bhagîrathayaçà api,
tathà Ruciradevasya bhaginî divya-rûpa-dhṛit, 115
Vegavaty-Ajinâvatyau saha Gandharvadattayà,
Prabhâvatî ca, 'Àtmanikà, Vàyuvegayaçâs tathâ, 116
tat-sakhyaḥ Kàlikâdyàç ca catasro 'tha sulocanàḥ,
kiṃca Mandaradevy-àdyàḥ pañca 'anyâç ca surastriyaḥ: 117
Naravàhanadattasya mahishyaç cakravartinaḥ
praṇemuḥ çvaçurasya 'tra pàdau Vatseçvarasya tàḥ, 118
tadvàd Vàsavadattàyâḥ Padmàvatyàs tathaiva ca;
te ca harshàd yathaucityam âçîrbhis tà avardhayan. 119
yathocitâsanâsîne Vatseçe 'ntaḥpurâṇvite,
Naravàhanadattaḥ svam àruroha mahàsanam. 120
devî Vàsavadattà 'atha navàs tàs tàs tadà snushàḥ
paçyantî mumude, tàsàṃ pṛicchantî kula-nàmanî. 121
Naravàhanadattasya tàṃ te Vatseçvarâdayaḥ
divyâṃ vibhûtiṃ paçyantaḥ, kṛitàrtham janma menire. 122
atha pravṛitte tatraiva bandhu-saṃgamotsave,
pratîhàro 'bravîd vîro Rucidevaḥ praviçya saḥ: 123
«àpànabhûmiḥ sajjà 'iyaṃ; tad atra 'àgamyatàm!» iti.
tac çrutvà, te yayuḥ sarve tàm âpànabhuvaṃ çubhàm, 124
vicitra-ratna-cashaka-praphulla-vividhâmbujàm
vikîrṇâneka-kusumàm udyàna-nalinîm iva, 125
vyâptàṃ mattâsavâ-pûrṇa-kalaçîbhiḥ purandhribhiḥ
tanvatîbhiḥ Sudhàhartṛi-bàhûtpannâmṛitaprabham. 126
papus tatra 'ayarodhastrî-lajjà-nigada-bhedi te
smara-jîvita-sarvasvaṃ vilàsa-sacivaṃ madhu; 127

mukhâni madhunâ teshâm utphullâny aruṇâni ca
bâlâtapena sarasâṃ sarojâni 'iva rejire; 128
devî-vṛindâdhara-jitair bhîtais tat-saṃgamâd iva
cakre 'bjarâga-cashakaiḥ sva-rucâ çîdhu-nihnavaḥ. 129
âsanne kopa-kâle 'pi sabhrûbhaṅgâruṇekshaṇâḥ
Naravâhanadattasya tadâ devyo mada-spṛiçaḥ 130
. . . . . .
. 131
tato bhojanabhûmiṃ te krameṇa 'tra samâsadan
vidyâ-vibhava-saṃbhûta-vividhâhâra-hâriṇîm, 132
âstîrṇa-vastrâṃ pâtrâḍhyâṃ satiraskariṇîpaṭâm
nânâvidhâsvâda-rasâṃ, nâṭyavedîm iva çriyâm. 133
tatra te vihitâhârâ, bhâskare saha saṃdhyayâ
viçrânte 'stagirau, çayyâgṛiheshv atha viçaçramuḥ. 134
Naravâhanadattaç ca vidyayâ bahudhâ vapuḥ
vibhajya, sarva-devînâṃ saṃnidhatte sma veçmasu, 135
satyatas tv indu-vadanâṃ samadâṃ lola-târakâm
reme, niçâm iva 'âdâya, kântâṃ Madanamañcukâm. 136
Vatseçvaro 'pi tâṃ râtriṃ sânugo divya-bhogavân
tayaiva tanvâ saṃprâpta-janmântara iva 'anayat. 137
prâtaḥ prabudhya sarve ca tais tair bhogais tathaiva te
vidyâ-siddha-varodyâna-mandirâdishu remire. 138
iti vividha-vihârair atra teshâṃ prayâteshv
atha bahu-divaseshu, prîtimân Vatsa-râjaḥ
nija-sutam upagamya, svâṃ purîṃ gantu-kâmo,
nikhila-Khacara-râjaṃ prahvam evaṃ jagâda: 139
«putra, 'teshu sacetano na ramate divyeshu bhogeshu kaḥ?
«kiṃtv âkarshati janmabhûmi-vasati-snehaḥ svako mânusham;
«tad yâmaḥ sva-purîṃ vayaṃ; çriyam imâṃ Vaidyâdharîṃ tvaṃ punar
«bhuṅkshva! 'etâs tava divyamânushatayâ yogyâ yato bhûmayaḥ. 140
«âhûtavyâḥ punar avasare, putra, bhûyo vayaṃ te;
«janmany etat phalam iha hi nas, tvad-mukhenduṃ yad etam
«cakshush-peyâmṛitarasamayaṃ kântam âlokayâmo,
«divyâṃ lakshmîṃ yad api bhavato vîkshya modâmahe ca.» 141
etad vaco 'kṛitakam eva pitur niçamya
Vatseçvarasya, Naravâhanadatta-devaḥ
Vidyâdharâdhipatim âçu sa Devamâyam
âhûya, vâshpa-bhara-gadgadam âdideça: 142
«tâtaḥ prayâti khalu tâṃ nija-râjadhânîm
«ambânvitaḥ sva-sacivâdi-yutas; tad asya
«saṃpûrṇa-hema-maṇi-bhâra-sahasram agre
«prasthâpaya Dyucara-vishṭi-sahasra-hâryam!» 143
ity âdishṭaḥ svâminâ prîti-pûrvaṃ
tena, prahvo Devamâyo jagâda:
«â-Kauçâmbi svâtmanaiva prayâsyâmy
«etat-siddhyai sânugo, mânada!» 'iti. 144

atha tasya cakravartî
vastrâlamkâra-pûjitasya pituḥ
Vâyupatha-Devamâyau
sânucarasya 'anuyâtrikau sa dadau. 145
'so 'tha 'ârûḍho divyam
vahanam Vatseçvaraḥ saparivârah
dûrânugatam putram
nivartya tam nija-purîm prayayau. 146
devî Vâsavadattâ
tatkâlodbhûta-çataguṇotkanthâ
pranatam nivartya rudatî,
paçyantî tam sutam, kathamcid agât. 147
sa ca Naravâhanadattaḥ
sacivânugato gurûn anuvrajya,
vâshpândha-kârita-mukhaḥ
pratyâgâd Rishabhakam tam eva girim. 148
tatra 'âsta bâla-sacivaiḥ saha Gomukhâdyair
Vidyâdharendra-nivahaiç ca sa cakravartî,
sântaḥpuro Madanamañcukayâ sameto,
divyeshu çaçvad upabhoga-sukheshv atriptaḥ. 149

XVI.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

SURATAMANJARI

NAMA

SHODAÇO LAMBAKAH.

Suratamañjarî.

Taraṅga III.

Pàtu vas tàṇḍavoḍḍîna-gaṇḍa-sindûra-maṇḍanaḥ
vântâbhipîta-pratyûha-pratàpa iva Vighnajit! 1

Evaṃ tasminn Ṛishabhake parvate tasya tishṭhataḥ
Naravâhanadattasya sabhâryasya samantriṇaḥ, 2
pràpya Vidyàdharâḍhîça-cakravarti-çriyaṃ paràm
bhuñjànasya, 'âyayau pushṇan sukhàni madhur ekadà: 3
prasasàda ciràc càru candrikà mṛigalakshmaṇaḥ;
navîna-çàdvalâçlishṭà sasvedà 'bhûd vasuṃdharà; 4
âsannâliṅgyamànàç ca muhur Malaya-màrutaiḥ
kampâkulàḥ kaṇṭakitâḥ sarasà vana-ràjayaḥ; 5
Pushpacâpa-pratîhàraç, cûta-yashṭiṃ vilokayan,
kvaṇan mànavatî-mânaṃ nishishedha 'iva kokilaḥ; 6
nishpetuḥ pushpa-vallîbhyaḥ saçabdà bhṛiṅga-ràjayaḥ
Màravîra-dhanur-muktà iva nàràca-paṅktayaḥ: 7
evaṃ madhu-pravṛittiṃ tàṃ tadà vîkshya, vyajijñapan
Naravâhanadattaṃ taṃ sacivâ Gomukhâdayaḥ: 8
« deva, paçya! 'anya 'eva 'ayaṃ jàtaḥ pushpamayo 'dhunà
« Ṛishabhâdrir madhûtphulla-kànanâlî-nirantaraḥ. 9
« anyonyâghaṭṭitaiḥ pushpaiḥ çaṃyàtàlavatîr iva,
« saṃgîtà iva bhṛiṅgînàṃ virutair, vàta-vepitàḥ, 10
« vasanta-sajjitodyàna-Manmathâsthàna-gàminîḥ
« vilokaya latà, ràjan, parâga-paṭa-màlinîḥ! 11
« ali-màlà-çlatha-jyà 'iyaṃ dṛiçyatàṃ cûta-mañjarî·
« viçràntasya jagaj jitvà Kàmasya 'iva dhanurlatà! 12
« tad atra rucirodyàne, deva, Mandàkinî-taṭe
« madhûtsavam imaṃ tàvad, ehi, gatvà 'upabhuñjmahe. » 13

ity uktaḥ sacivaiḥ so 'tha sâvarodha-badhûjanaḥ
Naravâhanadattas tad yayau Mandâkinî-taṭam. 14
tatra cikrîḍa ca 'udyâne nânâ-pakshi-vinâdite,
elâ-lavaṅga-vakulâçoka-mandâra-maṇḍite. 15
upavishṭaç ca vipule candrakânta-çilâtale,
pârçve kṛitvâ mahâdevîṃ vâme Madanamañcukâm, 16
anyâvarodha-sahitas, tais tair Vidyâdhareçvaraiḥ
Caṇḍasiṅhâmitagati-pramukhaiḥ parivâritaḥ, 17
âpânaṃ sevamâno 'tra, tâs tâḥ kurvan kathâs tathâ,
vicârya tam ṛitum, samrâṭ sacivân svân uvâca saḥ: 18
«sukha-sparço mṛidur vâto dakshiṇo, vimalâ diçaḥ,
«pushpitâni sugandhîni kânanânî pade pade, 19
«madhurâḥ kokilâlâpâḥ, pâna-lîlâ-sukhâni ca:
«sukhaṃ kiṃ na madhau? preyo-viyogas tv atra duḥsahaḥ. 20
«anyonyasya tiraçcâm 'apy atra kashṭâ viyogitâ;
«tathâ ca viraha-klântâm etâṃ paçyata kokilâm: 21
«eshâ hi nashṭam anvishya kûjantî suciraṃ priyam,
«aprâpya taṃ, sthitâ cûte mṛitâ 'iva 'âlîya niḥsvanâ.» 22
ity uktavantaṃ samrâjaṃ mantrî taṃ Gomukho 'bravît:
«satyaṃ kâle 'tra viraho duḥsahaḥ sarva-dehinâm. 23
«tathâ hi, deva, Çrâvastyâṃ yad vṛittaṃ, vacmi tac, çṛiṇu:

Tatra 'eko râjaputro 'bhûd grâmabhug râjasevakaḥ; 24
Çûrasenâbhidhânasya tasya Mâlavadeça-jâ
anurûpâ Susheṇâ 'iti bhâryâ 'abhûj jîvitâdhikâ. 25
sa jâtu bhûpena 'âhûtaḥ, kaṭakaṃ gantum udyataḥ
Çûraseno 'nurâginyâ jagade bhâryayâ tayâ: 26
«âryaputra, na muktvâ mâm ekakâṃ gantum arhasi,
«na hi çakshyâmy ahaṃ sthâtuṃ kshaṇam atra tvayâ vinâ.» 27
evaṃ tayâ 'uktaḥ priyayâ, Çûraseno jagâda tâm:
«râjñâ 'âhûto na gacchâmi kathaṃ? tanvi, na vetsi kim? 28
«râjaputraḥ parâyatta-vṛittir asmi hi sevakaḥ.»
tac çrutvâ sâçru-nayanâ sâ bhâryâ tam abhâshata: 29
«gantavyaṃ yady avaçyaṃ te, tat sahishye kathaṃcana,
«dinaṃ apy anatikrâmann upaishyasi madhau yadi.» 30
çrutvâ 'etat so 'py avâdît tâm antato: «niçcitaṃ, priye!
«tyaktvâpi kâryam eshyâmi caitrasya prathame dine.» 31
ity uktavân katham api priyayâ 'anumatas tayâ,
râjñaḥ samîpaṃ kaṭakaṃ Çûraseno jagâma saḥ. 32
tad-bhâryâpy âçayâ tasthau gaṇayantî dinâni sâ,
tad-âgamâvadhi-madhu-prârambha-divasekshiṇî. 33
gateshv atha dineshv âgât sa madhûtsava-vâsaraḥ,
Manmathâhvânamantrâbha-vilasat-kokila-dhvaniḥ; 34
çuçruve kusumâmoda-mâdyad-madhukarâravaḥ,
Kâmena 'âropyamâṇasya kârmukasya 'iva nisvanaḥ. 35

«so 'yaṃ madhûtsavaḥ prâpto, dhruvam adya 'eshyati priyaḥ»,
iti tasmin dine tasya Çûrasenasya sâ badhûḥ 36
vicintya, vihita-snânâ Susheṇâ 'bhyarcita-Smarâ
udvîkshamâṇâ tad-mârgaṃ tasthau racita-maṇḍanâ. 37
dinâtyaye 'pi na yadâ sa tasyâḥ patir âyayau,
tadâ sâ niçi nairâçya-vidhurâ samacintayat: 38
«mṛityoḥ kâlo 'yam âyâto, na.tv âyâtaḥ priyaḥ sa me;
«para-seṿaika-saktânâṃ ko hi sneho nije jane?» 39
ity evaṃ cintayantyâç ca tasyâs tad-gata-cetasaḥ
niryayuḥ Smara-dâvâgni-dahyamânâ iva 'savaḥ. 40
tâvac ca bhûpât katham apy âtmânaṃ pratimocya saḥ,
Çûraseno 'natikrâman dinaṃ tad dayitotsukaḥ, 41
âruhya karabha-çreshṭham, ullaṅghya 'dhvânam âyatam,
âgataḥ paççime yâme râtreḥ prâpa nijaṃ gṛiham. 42
tatra 'apaçyad gataprâṇâṃ priyâṃ tâṃ kṛita-maṇḍanâm,
latâm utphulla-kusumâṃ vâtena 'unmûlitâm iva. 43
dṛishṭvaiva vihvalasya 'etâṃ kurvato 'ṅke viniryayuḥ
pralâpaiḥ saha tasyâpi prâṇâ virahiṇaḥ kshaṇât. 44
tathâ vipannau dṛishṭvâ tau dampatî, kuladevatâ
kṛipayâ jîvayâmâsa devî Caṇḍî vara-pradâ. 45
tataḥ pratyâgata-prâṇau tataḥ prabhṛiti tâv ubhau
dṛishṭânurâgâv anyonyam aviyuktau babhûvatuḥ. 46

«ittham vasanta-samaye Malayânila-vîjitaḥ
«keshâṃ na dehinâṃ, deva, duḥsaho virahânalaḥ?» 47
ity evaṃ Gomukhena 'ukte, tad eva kila bhâvayan
Naravâhanadatto 'bhût so 'kasmâd vimanâ iva; 48
mahâtmanâṃ vinâ hetor duḥsthitaḥ susthito 'pi vâ
sûcayaty antarâtmâ hi puro bhâvi çubhâçubham. 49
tato dine hy avasite, samrâṭ saṃdhyâm upâsya saḥ,
vâsaveçmani viçrântaḥ praviçya çayanîyake, 50
svapne niçâvasâne svaṃ pitaraṃ kṛishṇayâ striyâ
âkṛishya dakshiṇâṃ âçâṃ nîyamânam avaikshata. 51
tad dṛishṭvaiva prabuddhaḥ sañs, tâtasya 'anishṭa-çaṅkayâ
dhyâtâm upasthitâṃ vidyâṃ Prajñaptiṃ nâma pṛishṭavân: 52
«brûhi, tâtasya vṛittânto Vatsa-râjasya ko mama?
«tad-nimittaṃ hi duḥsvapna-darçanâd asmi çaṅkitaḥ.» 53
ity uktâ tena vidyâ sâ rûpiṇî tam abhâshata:
«çṛiṇu yad Vatsa-râjasya vṛittaṃ, deva, pitus tava: — 54
Sa Kauçâmbî-sthito 'kasmâd Ujjayinyâḥ samâgatât
dûtâc Caṇḍamahâsenaṃ vipannam açṛiṇod ṛipum, 55
tasya 'Aṅgâravatîṃ devîṃ kṛitânugamanâṃ tathâ;
tasmâd evaṃ sa çuçrâva, mohâd bhûmau papâta ca, 56
labdha-saṃjñaç ciraṃ ca 'etau samaṃ Vâsavadattayâ
devyâ çuçoca çvaçurau svargatau saparicchadaḥ. 57

«bhaṅgure 'smin bhave kasya sthiratâ? sa ca bhûpatiḥ
«açocyo, yasya jâmâtâ bhavân, Gopâlakaḥ sutaḥ, 58
«Naravâhanadattaç ca dauhitra», iti mantribhiḥ
prabodhya 'utthâpitaḥ so 'tha dadau çvaçurayor jalam. 59
tataḥ çvaçuryaṃ çokârtaṃ snehât pârçva-sthaṃ tadâ
Gopâlakaṃ sa Vatseço vâshpa-kaṇṭho 'bhyabhâshata: 60
«uttishṭha, 'Ujjayinîṃ gaccha, râjyaṃ pâlaya paitrikam!
«pratîkshante prajâ hi tvâm, iti dûta-mukhâc çrutam.» 61
tac çrutvâ, sa rudan Vatsa-râjaṃ Gopâlako 'bravît:
«na, deva, gantuṃ çaknomi, tyaktvâ tvâṃ bhaginîṃ tathâ. 62
«na ca 'utsahe tâta-çûnyâṃ sva-purîṃ drashṭum apy aham.
«tat Pâlako 'nujo me 'tra râjà 'stu mad-anujñayâ.» 63
evaṃ vadan yadà na 'aicchad râjyaṃ Gopâlakas, tadà
senâpatiṃ Rumaṇvantaṃ visṛijya 'Ujjayinîṃ purîm, 64
Vatseçvaraḥ kanishṭhaṃ taṃ çvaçuryaṃ Pâlakâbhidham
dattâbhyanujñaṃ jyeshṭhena tasyâṃ râjye 'bhyashecayat. 65
âlokya ca 'asthiraṃ sarvaṃ, virakto vishayeshu saḥ
Yaugandharâyaṇâdibhyaḥ sacivebhyo 'bravîd idam: 66
«asâre 'smin bhave tâvad bhâvâḥ paryanta-nîrasâḥ;
«kṛitaṃ ca râjyam asmâbhir, bhuktâ bhogâ, jitâ dvishaḥ, 67
«Vidyâdharâdhirâjatvaṃ prâpto dṛishṭaḥ sutas tathâ;
«idânîṃ ca vayo 'tîtam asmâkaṃ bândhavaiḥ saha. 68
«mṛityave dâtum âttâç ca keçeshu jarasâ vayam,
«klîva-râjyam iva 'âkrântaṃ çarîraṃ balibhiç ca naḥ. 69
«tasmât Kâliñjara-girau gatvâ deham açâçvatam
«tyaktvâ 'imaṃ, sâdhayâmy atra yathoktaṃ çâçvataṃ padam.» 70
ity uktâs tena sacivâ râjñâ sarve, vicârya tat,
devî Vâsavadattâ ca sama-cittâs tam abruvan: 71
«yathâ 'bhirucitaṃ, deva, bhavatas; tvat-prasâdataḥ
«vayam apy upayâsyâmaḥ paratrâpy uttamâṃ gatim.» 72
ity âtma-tulyair uktas taiḥ, sa râjâ kṛita-niçcayaḥ
Gopâlakaṃ taṃ tatra-sthaṃ çvaçuryaṃ dhuryam abhyadhât: 73
«Naravâhanadattaç ca tvaṃ ca tulyau sutau mama;
«tad etâṃ raksha Kauçâmbîṃ! râjyaṃ tubhyaṃ mayâ 'rpitam.» 74
evaṃ Vatseçvareṇa 'uktas taṃ sa Gopâlako 'bravît:
«yushmâkaṃ yâ gatiḥ, sâ me; na 'ahaṃ vas tyaktum utsahe.» 75
etad eva 'anubandhena sa jalpan svasṛi-vatsalaḥ
Vatsa-râjena jagade, kopaṃ kṛitvâ 'iva kṛitrimam: 76
«adyaiva tvaṃ anâyatto jâto mithyânuvṛittaye;
«sva-padâc cyavamânasya kasya 'âjñâṃ ko hi manyate?» 77
ity ukto 'vâṅmukho râjñâ rûksham Gopâlako rudan,
vanâya kṛita-buddhiḥ san sampraty atra nyavartata. 78
tato râjâ gajârûḍho, devyâ Vâsavadattayâ
Padmâvatyâ ca sahitaḥ, sa pratasthe samantrikaḥ. 79
Kauçâmbyâ nirgataṃ tasyâḥ sâkrandâḥ sâçru-durdinâḥ
sa-yoshid-bâla-vṛiddhâç ca paurâs tam anu niryayuḥ. 80

«Gopâlako vaḥ pâti», 'iti tân âçvâsya kathamcana
nivartya ca, sa Vatseçaḥ prâyât Kâlinjaram girim; 81
prâpya tam ca samâruhya, pranamya ca Vrishadhvajam,
sarva-kâla-priyâm vînâm kritvâ Ghoshavatîm kare, 82
pârçvagâbhyâm sa devîbhyâm anvito, mantribhiḥ saha
Yaugandharâyanâdyais taiḥ, patito 'bhût prapâtataḥ. 83
patann eva vimânena bhâsvarena sa bhûpatiḥ
âgatena 'anugaiḥ sârdham dyotamâno divam gataḥ. — 84
etad vidyâ-mukhâc çrutvâ, «hâ tâta!» 'ity abhidhâya saḥ,
Naravâhanadatto 'tra papâta bhuvi mûrchitaḥ. 85
labdha-samjñaç ca pitaram mâtaram pitri-mantrinaḥ
anvaçocad nijâmâtyaiḥ pramîta-pitrikaiḥ saha. 86
«svarûpa-jño 'pi samsârasya 'etasya kshana-bhanginaḥ
«indrajâlopamânasya katham, deva, vimuhyasi? 87
«anuçocasi ca 'açocyân kṛita-krityân pitrîn katham,
«yeshâm Vidyâdharendraika-cakravartî bhavân sutaḥ?» 88
iti Vidyâdharâdhîçair Dhanavatyâ ca bodhitaḥ,
sa pitribhyo jalam dattvâ, vidyâm papraccha tâm punaḥ: 89
«mâtulo me sa Gopâlaḥ kva 'âste? kim akarod?» iti.
tato vidyâpi sâ bhûyaḥ samrâjam tam abhâshata: 90
«gate mahâpatha-girim Vatsa-râje, 'nuçocya tam
«bhaginîm ca, 'adhruvam matvâ sarvam, sthitvâ vahiḥ puraḥ, 91
«Ujjayinyâs tam ânâyya Pâlakam bhrâtaram ca saḥ,
«prâdâd Gopâlakas tasmai Kauçâmbî-râjyam apy adaḥ. 92
«râjya-dvaya-sthe tasmiṅç ca so 'nuje 'tha tapovanam
«vairâgyena 'Asita-girim prayâtaḥ Kaçyapâçramam. 93
«tatra valkalam âdâya, tapasyad-muni-madhya-gaḥ
«mâtulas tishṭhati sa te, deva, Gopâlako 'dhunâ.» 94
çrutvâ 'etad, drashṭum utkas tam mâtulam sapariccha'daḥ
Naravâhanadatto 'gâd vimânena 'Asitâcalam. 95
tatra 'avatîrya gaganâd vrito Vidyâdhareçvaraiḥ,
apaçyad âçramapadam sa muneḥ Kaçyapasya tat, 96
saprekshitam iva 'aneka-krishnasâra-mriga-bhramaiḥ,
sasvâgatâcâram iva kvaṇitena patatrinâm; 97
juhvatâm agnihotrâṇi dhûmarâji-samudgamaiḥ
pradarçayad iva 'âroha-mârgam divi tapasvinâm; 98
bahu-bhûdhara-nâgendram âçritam kapilotkaraiḥ
apûrvam iva Pâtâlam ûrdhva-varti vitâmasam. 99
tatra madhye jaṭâlam tam taruvalkala-vâsasam,
mûrtam çamam iva, 'adrâkshîd mâtulam munibhir vritam. 100
so 'pi 'Gopâlako drishṭvâ bhâgineyam upâgatam,
utthâya 'âçlishya ca 'anke tam cakâra 'udaçru-locanaḥ. 101
atha dvau tau navîbhûta-çokau bandhûn açocatâm;
svajanâloka-vâteddho duḥkhâgniḥ kam na tâpayet? 102
tad-duḥkha-darçanârteshu tiryakshv apy atra, tau tataḥ
puetya 'âçvâsayâmâsur munayo Kaçyapâdayaḥ. 103

atha tasminn ahani gate,
prâtar Gopâlakaṃ sa taṃ samrâṭ,
«ehi, mad-aiçvarye tvaṃ
«nivasa!» 'ity abhyarthayâmâsa. 104
Gopâlako 'pi tam uvâca sa: «kiṃ na, vatsa,
«paryâptam evam amunâ tava darçanena?
«snehas tava 'asti mayi cet, tad ihaiva varshâ-
«kâlaṃ samâgatam imaṃ nivasa 'âçrame tvam!» 105
iti Naravâhanadattas
tena 'ukto mâtulena, tatkâlam
sapariccchadaḥ sa tasminn
Asita-girau Kaçyapâçrame tasthau. 106

Taraṅga 112.

Atha 'Asita-girau tasminn âsthâna-sthaṃ vyajijñapat
Naravâhanadattaṃ taṃ sva-senâpatir ekadâ: — 1
Adya 'ahaṃ, deva, harmya-stho rakshan sainyâni, drishṭavân
divyena puṃsâ nabhasi hriyamâṇâṃ niçi striyam, 2
krandantîṃ «hâ 'âryaputra!» 'iti, kânti-sarvasva-hâriṇîm
labdhvaiva 'ânâyitâṃ buddhvâ tatkâla-balinâ 'indunâ. 3
«âḥ pâpa! para-dârâṅs tvam apahṛitya kva yâsyasi?
«Naravâhanadattasya râjye devasya rakshituḥ 4
«yojanânâṃ sahasreshu shashṭau Vaidyâdhare pade
«tiryañco 'pi hi na 'adharmaṃ kurvanty, anyeshu kâ kathâ?» 5
ity uktvaiva pradhâvya 'âçu sânugena mayâ svayam
saṃyamya sa supâd vyomnaḥ sanârîko 'vatâritaḥ. 6
avatârya ca paçyâmo yâvat, syâlaḥ sa te, prabho,
bhrâtâ yushmad-mahâdevyâ Ityakâkhyo Nabhaçcaraḥ, 7
devyâṃ Kaliṅgasenâyâṃ jâto Madanavegataḥ.
«kâ 'iyaṃ? kim etâṃ harasi?» 'ity ukto 'smâbhiç ca so 'bhyadhât: 8
«iyaṃ Mataṅgadevasya Vidyâdhara-pateḥ sutâ,
«utpannâ Cûtamañjaryâṃ nâmnâ Suratamañjarî. 9
«sâ 'eshâ prâg eva vâcâ me mâtrâ dattâ satî kila,
«anyasmai mânushâya 'atra sva-pitrâ pratipâditâ. 10
«ato 'dya 'asau nijâ bhâryâ yadi prâpya hṛitâ mayâ,
«tad me ko dosha?» ity uktvâ so 'tra vyaramad Ityakaḥ. 11
«kena, 'ârye, pariṇîtâ tvaṃ? kathaṃ prâptâsi ca 'amunâ?»
iti sâ 'atha mayâ pṛishṭâ 'avocat Suratamañjarî: 12

«asty Ujjayinyâṃ nṛipatiḥ çrîmân Pâlaka-saṃjñakaḥ,
«kumâras tasya putro 'sti sva-nâmnâ 'Avantivardhanaḥ; 13
«tena 'iha pariṇîtâ 'ham; suptâ harmyatale 'dya ca,
«âryaputrasya suptasya, hṛitâsmy anena pâpmanâ.» 14
evâm uktavatî sâ ca saṃyata-sthaḥ sa ca 'ltyakaḥ
mayâ 'iha sthâpitau tau dvau; pramâṇam adhunâ prabhuḥ. — 15
evaṃ Hariçikhât senâpateḥ çrutvâ, sasaṃçayam
gatvâ Gopâlakâya 'etac cakravartî çaçaṅsa saḥ. 16
Gopâlako 'pi so 'vâdîd: «vatsa, 'etad viditaṃ na me,
«sâmprataṃ pariṇîtâ 'eshâ jâne Pâlaka-sûnunâ; 17
«ânîyatâṃ kumâras tad Ujjayinyâḥ sa mantriṇâ
«samaṃ Bharatarohena! jñâsyâmo niçcayaṃ tataḥ.» 18
tac çrutvâ mâtula-vacaç, cakravartî visṛijya saḥ
Vidyâdharaṃ Dhûmaçikhaṃ mâtulasya kanîyasaḥ 19
Pâlakasya 'antikaṃ râjñas, tâv ânâyitavân ubhau
Ujjayinyâḥ kumâraṃ taṃ tat-sutaṃ taṃ ca mantriṇam. 20
prâptau kṛita-praṇâmau ca sa tau Gopâlakânvitaḥ
snehâdarâbhyâṃ saṃmânya, prakṛitaṃ pricchati sma tat. 21
tataḥ sthite niçâ-hîna-candrâbhe 'vantivardhane,
tathâ Suratamañjaryâṃ, pitary asyâç ca setyake, 22
satsu Vâyupathâdyeshu, munau tishṭhati Kaçyape,
sainyeshu ca, jagâda 'evaṃ mantrî Bharatarohakaḥ: 23
«â mûlâc çriṇu, deva, 'etad: —
Ujjayinyâḥ kila 'ekadâ
evaṃ sametya vijñaptaḥ sarvaiḥ Pâlaka-bhûpatiḥ: 24
«asyâṃ udakadânâkhyo bhavaty adya 'utsavaḥ puri;
«hetuç ca 'atra na cet samyak çrutas, tac çrûyatâṃ, prabho: — 25
Pûrvaṃ Caṇḍamahâsenaḥ pitâ te khadgam uttamam
prâptuṃ bhâryâṃ ca tapasâ devîṃ Caṇḍîm atoshayat. 26
sâ svaṃ khadgaṃ dadau tasmai, bhâryârthe ca 'evam abhyadhât:
«Aṅgârakâkhyam Asuraṃ hatvâ, tasya 'acirât sutâm, 27
«putra, 'Aṅgâravatîṃ nâma bhavyâṃ bhâryâm avâpsyasi.»
ity âdishṭas tayâ devyâ tasthau râjâ sa tanmanâḥ. 28
atrântare ca 'Ujjayinyâṃ yo yo 'bhûd nagarâdhipaḥ,
sa sa kenâpi sattvena râtrau râtrâv abhakshyata. 29
tataç Caṇḍamahâsenas tad anveshṭuṃ svayaṃ niçi,
svairaṃ bhraman puri, prâpa purusham pâradârikam. 30
tasya 'acchinat sa khadgena çiro racita-maṇḍanam,
bhinna-kaṇṭhaṃ ca taṃ sadyaḥ ko 'py etya 'ádatta Râkshasaḥ. 31
«so 'yam purâdhipân atti nûnam atra», 'ity. udîrya saḥ,
âdâya keçeshv ârebhe hantuṃ taṃ Râkshasaṃ nṛipaḥ. 32
tâvat sa Râkshaso 'vâdîd: «mâṃ, râjan, mâ badhîr mṛishâ!
«anya eva sa ko 'pi 'iha, yaḥ khâdati purâdhipân.» 33
«ko 'sau? brûhi!» 'iti râjñâ tat pṛishṭaṃ Raksho 'bravît punaḥ:
«asti 'iha 'Aṅgâraka nâma Pâtâla-nilayo 'suraḥ; 34

«sa te purâdhipân atti niçîtheshu, paramtapa!
«sarvato râjakanyâç ca hathena harati, prabho, 35
«karoty Aṅgâravatyâç ca tâḥ sutâyâḥ paricchadam.
«tam aṭavyâm bhramantam tvam dṛishṭvâ hatvâ kritî bhava!» 36
ity uktavantam muktvâ tam Râkshasam, sa sva-mandiram
râjâ yayâv. ekadâ ca jagâma 'âkheṭakam tataḥ. 37
tatra 'apaçyad mahâ-kâyam kopa-jvalita-locanam
sûkaram sa, divaḥ khaṇḍam Añjanâdrer iva cyutam. 38
«na varâho bhaved îdṛig, mâyî so 'ṅgârako nu kim?»
iti dhyâyan sa râjâ tam kroḍam bâṇair atâḍayat. 39
sa tân agaṇayann eva bâṇân vyâdhûya tad-ratham,
gatvâ viveça sumahad varâho vivaram bhuvaḥ. 40
râjâpi vîras tatraiva tasya paçcât praviçya saḥ,
divyam puram dadarça 'atra, na dadarça ca sûkaram. 41
vâpî-taṭopavishṭaç ca tatra 'apaçyat sa kanyakâm
kanyâ-çata-parîvârâm, Ratim rûpavatîm iva. 42
sâ kanyâ 'abhyetya pṛishṭvâ ca tatra 'âgamana-kâraṇam,
paçyantî sâçru-nayanâ jâta-premâ jagâda tam: 43
«kashṭam! kutra pravishṭo 'si? varâho yas tvayâ 'ikshitaḥ,
«sa Daityo 'ṅgârako nâma vajra-kâyo mahâ-balaḥ. 44
«samprati tyakta-vârâha-rûpaḥ çrântaḥ svapity asau,
«prabudhya 'âhâra-kâle tu kuryâd atyâhitam tava. 45
«aham ca, subhaga, 'etasya nâmnâ 'Aṅgâravatî sutâ,
«tava ca 'anishṭam âçaṅkya prâṇâḥ kaṇṭha-gatâ mama.» 46
ity uktaḥ sa tayâ râjâ, Devyâ dattam varam smaran,
«kârya-siddhir mama 'asti», 'iti jâtâsthaḥ pratyuvâca tâm: 47
«yadi mayy asti te snehas, tad idam kuru mad-vacaḥ:
«gatvâ rudhi pârçve 'sya prabuddhasya sataḥ pituḥ. 48
««pramattam yadi kaçcit tvâm hanyât, tad mama kâ gatiḥ?»»
«iti vâcyaç ca, mugdhâkshi, sa pṛicchan kâraṇam tvayâ. 49
«evam kṛite, mamâpy asti dhruvam çreyas tavâpi ca.»
ity uktâ tena râjñâ sâ gatvâ madana-mohitâ, 50
upaviçya prabuddhasya pârçve tasya 'arudat pituḥ;
pṛishṭâ çaçaṅsa tasmai ca hetum tad-badha-jam bhayam. 51
tataḥ sa Daityo 'vâdît tâm: «vajrâṅgam ko hi hanti mâm?
«yad vâ vâma-kare me 'sti marma, rakshati tad dhanuḥ.» 52
ity etat tad-vaco râjâ pracchannaḥ sa tadâ 'açṛiṇot.
so 'tha Daityaḥ pravavṛite snâtvâ pûjayitum Haram. 53
tatkâlam prakaṭî-bhûya yuddhâya 'âhvayate sma saḥ
Daityam gṛihîta-maunam tam râjâ 'âropita-kârmukaḥ. 54
so 'pi Daityaḥ karam vâmam utkshipya vyâpṛitetaraḥ,
samjñâm tasya 'akarod râjñaḥ «pratîkshasva manâg!» iti. 55
tatkshaṇam tena râjñâ ca kare tatra sa marmani
siddha-lakshena bâṇena hato Daityo 'patad bhuvi. 56
«tṛishnârto 'ham hato yena, so 'bde 'bde ced na mâm jalaiḥ
«tarpayishyati, tat tasya pañca naṅkshyanti mantriṇaḥ;» 57

ity uktvaiva vipanne 'smin Daitye, tâṃ tat-sutâṃ nṛipaḥ
âdâya so 'ṅgâravatîm, âgâd Ujjayinîm imâm. 58
pariṇîya ca tâṃ devîṃ, sa devo, deva, vaḥ pitâ
Aṅgârakasya 'ambudânâṃ prativarsham akârayat. 59
sarve ca 'udakadânâkhyaṃ kurvanti 'iha tam utsavam,
prâptaḥ sa ca 'adya; tat pitrâ yat kritaṃ te, kurushva tat! — 60
etat prajâ-vacaḥ çrutvâ, sa taṃ Pâlaka-bhûpatiḥ
puri prâvartayat tatra jaladânotsavaṃ tadâ. 61
tasmin pravritte, tad-vyagre jane kolâhalâkule
akasmât troṭitâlâno gajo 'tra 'adhâvad unmadaḥ. 62
sa vâraṇo 'ṅkuçaṃ jitvâ vyâdhûtâdhoraṇo bhraman
antar nagaryâṃ subahûn kshaṇâd vyâpâdayaj janân. 63
pradhâviteshu meṭheshu mahâmâtrânviteshv api
paureshu ca, na taṃ kaçcid niyantum açakad gajam. 64
kramâd bhrâmyati tasmiṅç ca gaje caṇḍâlâ-vâṭakaṃ
samprâpte, niragât tasmâd ekâ caṇḍâla-kanyakâ; 65
«jito 'nayâ mukhena 'indur mad-vairî», 'iti 'iva tushṭayâ
bhâsayantî bhuvaṃ pâda-lagnayâ kamala-çriyâ; 66
vyâvritta-cetaso 'nyebhyo bhâvebhyaḥ stimita-sthitaiḥ
nidrâ 'iva sarva-lokasya dṛiçor viçrânti-dâyinî. 67
sâ kanyâ vâraṇendraṃ taṃ sammukhopâgataṃ kare
kareṇa 'âbatya, kuṭilais taiḥ kaṭâkshair atâḍayat. 68
sa hastî tat-kara-sparça-mohito vinatânanaḥ
tad-dṛishṭi-viddhas tâṃ pâçyan, pâdam apy atra na 'acalat. 69
tataḥ sâ svottarîyeṇa kṛitâyâṃ tasya dantayoḥ
utpatya 'âruhya dolâyâṃ prâkrîḍad varakanyakâ. 70
dṛishṭvâ ca tâṃ sa gharmârtâṃ, taru-châyâm agâd dvipaḥ.
etad dṛishṭvâ mahac citraṃ, paurâs tatra 'evam abruvan: 71
«aho! divyaiva kâpy eshâ kanyâ, sarvâtiçâyinâ
«rûpeṇa 'iva prabhâveṇa tiryañco 'py âhṛitâ yayâ.» 72
atrântare ca tad buddhvâ, kumâro 'vantivardhanaḥ
nirgataḥ kautukaṃ drashṭum apaçyat tâṃ sa kanyakâm. 73
paçyatas tasya Madana-vyâdha-vâgurayâ tayâ
dhâvitaç citta-hariṇo râjasûnor abadhyata. 74
sâpi taṃ vîkshya, tad-rûpa-hṛita-cittâ tad agrahît
gajendra-danta-dolâyâ avaruhya 'uttarîyakam. 75
tato meṭhâdhirûḍhe 'smin gaje, sâ 'atha nṛipâtmajam
salajjaṃ sânurâgaṃ ca paçyantî sva-gṛihân agât. 76
Avantivardhanaḥ so 'pi, praçânte gaja-saṃbhrame,
tayâ hṛitena cittena çûnyo 'yâsît sva-mandiraṃ. 77
tatra santapyamânaç ca taṃ vinâ varakanyakâm,
apricchad vismṛitârabdha-jaladânotsavaḥ sakhîn: 78
«jânîtha, kasya tanayâ? kiṃ-nâmâ sâ ca kanyakâ?»
tac çrutvâ te vayasyâs taṃ râjaputraṃ babhâshire: 79
«asti 'iha 'Upalahastâkhyaḥ ko 'pi caṇḍâla-vâṭake
«mâtaṅgas; tat-tanûjâ sâ nâmnâ Suratamañjarî. 80

«satâṃ darçana-mâtraika-phalaṃ tasyâ manoramam,
«citrasthâyâ iva tanor, na 'upabhoga-kshamaṃ vapuḥ.» 81
tac çrutvâ sa vayasyebhyaḥ, kumâras tân abhâshata:
«manye na mâtaṅga-sutâ sâ, divyâ kâpi niçcitam; 82
«na hi caṇḍâla-kanyâyâḥ sâ tâdṛiçy âkṛitir bhavet.
«tad-rûpâ sâ ca bhâryâ me na cet syâj, jîvitena kim?» 83
iti bruvan sa sacivair açakya-vinivâraṇaḥ,
atyarthaṃ tad-viyogâgni-saṃtapto 'bhûd nṛipâtmajaḥ. 84
tato 'vantivatî devî nṛipatiḥ Pâlakas tathâ
pitarau tasya, buddhvâ tad, abhûtâṃ ciram âkulau. 85
«kathaṃ vâñchati putro nâv anyajâṃ râjavaṅçajaḥ?»
iti ca 'ukte tayâ devyâ, sa râjâ Pâlako 'bravît: 86
«evaṃ dhâvati yac cetas tasyâm asmat-sutasya, tat
«dhruvaṃ kâraṇa-mâtaṅgî kâpi sâ 'anyaiva kanyakâ. 87
«vakti rajyad arajyad vâ kâryâkârye satâṃ manaḥ;
«atra ca 'eshâ kathâ, devi, na çrutâ ced, niçamyatâm: 88

Prâk Prasenajito râjñaḥ Supratishṭhita-saṃjñake
pure Kuraṅgî nâmnâ 'abhûd atirûpavatî sutâ. 89
sâ jâtu 'udyâna-niryâtâ bandha-bhrashṭena hastinâ
uccikshipe savahanâ dhâvitvâ 'upari dantayoḥ. 90
vidrute parivâre 'syâḥ sâkrandaṃ, taṃ gajaṃ prati
tatra 'âtta-khaḍgaç caṇḍâla-kumâraḥ ko 'py adhâvata. 91
sa taṃ lûna-karaṃ khaḍga-prahâreṇa mahâ-gajam
hatvâ, tâṃ mocayâmâsa pravîro râjakanyakâm. 92
tato milat-parijanâ sâ jagâma sva-mandiram
âkṛishṭa-hṛidayâ tasya vîrya-saundarya-saṃpadâ. 93
«sa me vâraṇatas trâtâ bhartâ vâ, mṛityur eva vâ»,
iti saṃcitayantî ca tasthau tad-virahâturâ. 94
sa caṇḍâla-kumâro 'pi çanair gatvâ nijaṃ gṛiham,
tad-rûpa-hṛita-cittaḥ san dhyâyaṅs tâṃ paryatapyata. 95
«kutra 'aham antya-janmâ 'ayaṃ, kutra sâ râjakanyakâ?
«kâkasya râjahaṅsyâç ca kîdṛiçaḥ kva samâgamaḥ? 96
«hâsyam etac ca çaknomi na vaktuṃ nâpy upekshitum,
«tasmâd maraṇam eva 'atra saṃkaṭe çaraṇaṃ mama;» 97
ity âlocya sa gatvâ ca niçâyâṃ pitṛikânanam,
snâtaḥ kṛitvâ citâṃ, agniṃ prajvâlya 'evaṃ vyajijñapat: 98
«deva Pâvaka viçvâtmaṅs! tvayy âtmâhuti-dânataḥ
«janmântare 'pi sâ bhûyâd bhâryâ râjasutâ mama!» 99
ity uktavantaṃ hutabhujy âtmânaṃ ksheptum udyatam
prakaṭî-bhûya sâkshât taṃ prasanno 'gnir abhâshata: 100
«mâ kṛithâḥ sâhasaṃ! bhâryâ bhavishyati tavaiva sâ,
«na hi tvaṃ pûrva-caṇḍâlo; yaç ca tvaṃ, vacmi tac, çṛiṇu: 101
«âste Kapilaçarmâkhyo nagare 'smin dvijottamaḥ,
«tasya 'agnyagâre pratyakshaḥ sâkâraḥ san vasâmy aham. 102

«tatra jâtv 'antika-prâptâm tat-sutâm rûpa-lobhataḥ
«kanyâm akaravam bhâryâm varoṭsârita-dûshaṇâm. 103
«tasyâm tadaiva jâtas tvam mama vîryeṇa, putraka!
«tayâ ca lajjayâ rathyâmukhe kshipto 'si tatkshaṇam; 104
«tatas tvam prâpya caṇḍâlair ajâ-kshîreṇa vardhitaḥ.
«tad evam brâhmaṇî-garbha-sambhûtas tvam mama 'âtmajaḥ. 105
«ato nâsty apavitratvam mat-tejaḥ-sambhavasya te,
«prâpsyasi tvam ca bhâryâm tâm Kuraṅgîm râjakanyakâm.» 106
ity uktvâ 'antardadhe Vahnih, so 'pi sampràpta-sammadaḥ
mâtaṅga-kritrimasuto jâtâsthaḥ sva-grihaṃ yayau. 107
tataḥ Prasenajid râjâ svapne 'gni-prerito dadau
anvishṭa-tattvas tasmai tâm sutâm Pâvaka-sûnave. 108

«evam bhavanti pracchannâ divyâ, devi, sadâ bhuvi;
«tad eshâ kâpi divyaiva, na 'ntyâ, Suratamañjarî. 109
«anyad eva hi tad ratnam, mat-sûnoḥ sâ ca niçcitam
«janmântara-priyatamâ cakshurâgopavarṇitâ.» 110
evam asmâsu tishṭhatsu râjñi bruvati Pâlake,
avarṇayam aham tatra kaivartîyâm imâm katham: 111

Abhûd Malayasiṅhâkhyo râjâ Râjagrihe purâ,
tasya Mâyâvatî 'ity 'âsîd rûpeṇa 'apratimâ sutâ. 112
sâ krîḍantî madhûdyâne rûpa-yauvana-çâlinâ
kaivartaka-kumâreṇa dṛishṭâ kenâpi jâtucit. 113
sa ca tâm Suprabhârâkhyo dṛishṭvâ smara-vaço 'bhavat;
sâdhyâsâdhya-vicâram hi na 'ikshate bhavitavyatâ. 114
gatvâ ca sva-gṛiham, tyaktvâ pâṭhînâharaṇâdi, saḥ
tasthau tad-eka-cittaḥ san çayyâyâm ujjhitâçanaḥ. 115
anubandhena pṛishṭaç ca svâbhiprâyam çaçaṅsa saḥ
mâtre Rakshitikâ-nâmnyai; sâpi putram tam abhyadhât: 116
«vishâdam, putra, muñca tvam! âhâram bhaja! niçcitam
«etat te sâdhayâmy eva sva-yuktyâ 'aham abhîpsitam.» 117
ity uktvâ 'âçvâsite tasmin jâtâsthe bhukta-bhojane,
matsyân âdâya hradât sâ yayau râjasutâ-gṛiham. 118
tatra ceṭîbhir âkhyâtâ sevoddeçât praviçya sâ
dâçî Rakshitikâ tasyai tad matsya-prâbhṛitam dadau. 119
tenaiva ca krameṇa 'etad dadatî sâ dine dine,
vacanâkâṅkshiṇîm cakre tâm ârâdhya nṛipâtmajâm. 120
«brûhi! vâñchasi yad mattas, tat kuryâm api dushkaram»,
iti prîtâ 'atha sâ 'avocat tâm dâçîm râjakanyakâ. 121
tataḥ sâ dhîvarî prâha rahas tâm yâcitâbhayâ:
«udyâna-dṛishṭâm tvâm, devi, vinâ klâmyati me sutaḥ. 122
«âçâm pradarçya ca mayâ prâṇa-tyâgât sa rakshyate;
«tat kṛipâ mayi cet, tad me sutam sparçena jîvaya!» 123

evaṃ tayâ 'uktâ kaivartayoshitâ sâ nṛipâtmajâ
salajjâ sânurodhâ ca vimṛiçya 'evam uvâca tâm: 124
«guptâm ânaya taṃ tâvad naktaṃ mad-mandiraṃ sutam!»
tac çrutvaiva prahṛishṭâ sâ yayau dâçî sutântikam. 125
naktaṃ ca sâ yathâ-çakti svairaṃ racita-maṇḍanam
tam ânînâya tad râjakanyântaḥpuram âtmajam. 126
tatra taṃ râjaputrî sâ Suprahâraṃ cirotsukam
haste gṛihîtvâ, çayane kṛita-prîtir nyaveçayat, 127
âçvâsayâmâsa ca taṃ klântâṅgaṃ virahâgninâ
çrîkhaṇḍa-çiçira-sparça-kara-saṃvâhanena sâ. 128
so 'pi tena sudhâ-sikta iva dâçasutaç cirât
kṛitârthamânî viçrânto jahre sapadi nidrayâ. 129
supte ca 'asmin, nṛipasutâ gatvâ sushvâpa sâ 'anyataḥ
yukti-rañjita-kaivartasutârakshita-viplavâ. 130
tato 'sya tat-kara-sparça-vigama-pratibodhinaḥ,
hastopanata-vibhrashṭâṃ vallabhâṃ tâm apaçyataḥ, 131
nidhi-kumbhîm iva 'atîva daridrasya vishâdinaḥ,
dâçasûnor nirâçasya sadyaḥ prâṇâ viniryayuḥ. 132
tad buddhvâ 'âgatya nindantî sâ 'âtmânaṃ râjakanyakâ,
prâtas tena saha 'ârodhuṃ citâṃ vyavasitâbhavat. 133
tato Malayasiṅho 'syâḥ pitâ buddhvâ nṛipo 'tra tat,
etya 'anivâryâṃ dṛishṭvâ 'etâm, âcamya 'idaṃ vaco 'bravît: 134
«yadi satyam ahaṃ bhakto devadeve Trilocane,
«tad me vadata kartavyaṃ, Lokapâlâ, yathocitam!» 135
ity uktavantaṃ râjânaṃ divyâ vâg evam abravît:
«pûrva-bhâryâ 'iyaṃ etasya dâçayûno bhavat-sutâ. 136
«grâme Nâgasthalâkhye hi Mahîdhara-sutaḥ purâ
«abhûd Baladharo nâma brâhmaṇo guṇavattaraḥ. 137
«sa, gate pitari svargaṃ, hṛita-vittaḥ sva-gotrajaiḥ,
«virakto bhâryayâ sâkaṃ jagâma Dyunadî-taṭam. 138
«dehaṃ tyakshyan nirâhâraḥ sthitas tatra vilokya saḥ
«dâçân bhakshayato matsyân, manasâ çraddadhe kshudhâ. 139
«tato 'tra pañcatâṃ yâtaṃ tat-saṃkalpa-kalaṅkitam
«sva-bhâryâ çuddha-saṃkalpâ tapaḥ-sthaiva tam anvagât. 140
«sa esha jâtaḥ saṃkalpa-doshâd dâça-kule dvijaḥ,
«bhâryâ 'asya sâ ca sutapâ jâtâ 'eshâ te sutâ, nṛipa! 141
«tad etaṃ pûrva-bhartâraṃ, râjann, eshâ tvad-âtmajâ
«jîvayatv âyusho 'rdhena gatâyusham aninditâ. 142
«etat-tapaḥ-prabhâvâd hi tat-tîrtha-prabhayâ tathâ
«pûto 'yaṃ tava jâmâtâ bhûtvâ, râjâ bhavishyati.» 143
ity ukto divyayâ vâcâ, Suprahârâya tâṃ sutâm
dattâyur-ardhâṃ sa dadau tasmai labdhâsave nṛipaḥ. 144
tad-dattair bhûmi-hasty-açva-ratnair bhûtvâ sa bhûpatiḥ,
Suprahâraḥ kṛitî tasthau prâpya bhâryâṃ tad-âtmajâm. 145

«evaṃ prâgjanma-saṃbandhaḥ prâyaḥ prîtyai çarîriṇâm.
«kiṃcaiva caura-saṃbandhâpy atra 'iyaṃ çrûyatâṃ kathâ: 146

'Âyodhyâyâm abhûd râjâ Vîrabâhur iti çrutaḥ,
yo raraksha sva-samtâna-nirviçeshaṃ sadâ prajâḥ. 147
kadâcit taṃ ca râjânam etya paurâ vyajijñapan:
«caurâ mushṇanti nagarîm imâṃ pratiniçaṃ, prabho! 148
«jâgradbhir api ca 'asmâbhiḥ çakyâ lakshayitum na te.»
tac çrutvâ sthâpayâmâsa so 'tra cârân nṛipo niçi. 149
te 'pi prâpur na yac caurân, na ca 'açâmyad upadravaḥ,
tena râjâ svayaṃ râtrau tad anveshṭuṃ viniryayau. 150
ekâkî khadga-hastaç ca paribhrâmyan sa sarvataḥ
saṃcarantaṃ dadarça 'ekaṃ prâkâropari pûrusham, 151
bhayâl laghu-padanyâsaṃ, kâka-cañcala-locanam,
mṛigârim iva paçyantaṃ, muhur valita-kandharam, 152
vikoçâsi-viniryâtair lakshitaṃ khadga-raçmibhiḥ
târâratnâpahârârtham ihaseraṇa-rajjubhiḥ. 153
drishṭvâ ca 'acintayad râjâ: «cauro 'yaṃ vedmi niçcitaṃ,
«dhruvam ekacareṇa 'iyaṃ mushyate tena me purî.» 154
ity âlocya nṛipaç cauraṃ caturas tam upâgamat;
cauro 'pi sa tam aprâkshît saçaṅkaṃ: «ko bhavân?» iti. 155
tato râjâ 'abravîd enaṃ: «bahu-vyasana-durbharaḥ
«ahaṃ sâhasikaç cauras; tvaṃ ca me brûhi, ko bhavân?» 156
cauro 'py uvâca: «'ekacaras taskaro 'haṃ mahâ-dhanaḥ;
«tad ehi mad-gṛihaṃ, yâvad dhanecchâṃ pûrayâmi te.» 157
tac çrutvâ dasyunâ tena samaṃ râjâ «tathâ!» 'iti saḥ
yayau vanântas tad-veçma kshmâtale khâta-nirmitam, 158
adhishṭhitaṃ varastrîbhir, bhûri-ratna-prakâçitam,
sadâ navopabhogaṃ ca, Bhujaṅganagaropamam. 159
tatra garbhagṛihaṃ tasmin pravishṭe taskare, nṛipam
vâhyasthâna-sthitaṃ dâsî tam ekâ sakṛipâ 'abhyadhât: 160
«kvâpi pravishṭo niryâhi çîghraṃ, viçvasta! ghâtakaḥ
«hanyâd ekacaro hi tvâṃ pratibheda-bhayâd ayam.» 161
tac çrutvâ nirgato râjâ drutaṃ gatvâ sva-mandiram,
senâpatiṃ samâhûya, sasainyaḥ punar âyayau. 162
âgatya ruddhvâ tad-veçma, çûrân antaḥ praveçya ca,
bṛitârtha-saṃcayaṃ cauram avashṭabhya 'ânināya tam. 163
gatâyâṃ niçi, tena 'atha sa râjñâ 'âdishṭa-nigrahaḥ
cauro vipaṇi-madhyena badhyabhûmim anîyata. 164
nîyamânaṃ ca taṃ tatra dṛishṭvâ dṛishṭyâ 'anurâginî
baṇik-sutâ pitaraṃ tatkshaṇaṃ svam abhâshata: 165
«yo 'yaṃ badhyabhuvaṃ, tâta, nîyate caṇḍa-diṇḍimaḥ,
«asau cet syâd na bhartâ me, tad mṛitâṃ viddhi mâm!» iti. 166
vîkshya 'atha durnivârâṃ tâṃ, gatvâ bhûpaṃ, sa tat-pitâ
dravya-koṭyâpi caurasya tasya muktim ayâcata 167

bhûpo 'pi tasmai baṇije cukrodha, na tu taskaram
taṃ mumoca, 'avilambyaiva çûlâyâṃ taṃ nyaveçayat. 168
tataḥ sâ Vâmadattâkhyâ baṇikkanyâ kalevaram
caurasya 'âdâya tasya, 'agniṃ praviveça 'anuràgataḥ. 169

« evaṃ prâgjanma-saṃbandha-paràyatteshu jantushu,
« bhâvi ko vastv atikràmet? ko và kiṃ kasya vârayet? 170
« tasmât putrasya te kâpi pûrva-saṃbandha-nirmitâ
« Avantivardhanasya 'eshâ, râjan, Suratamañjarî. 171
« anyathâ katham etasya râjasûnoḥ sujanmanaḥ
« mâtaṅgyâṃ iha tasyâṃ syâd abhishvaṅgo 'yam îdṛiçaḥ? 172
« tasmâd Utpalahastaḥ sa mâtaṅgas tat-pitâ, prabho,
« tâṃ sutâṃ yâcyatâṃ tâvat; paçyâmaḥ, kiṃ bravîty asau. » 173
evam ukto mayâ râjâ Pâlakaḥ prâhiṇot tadâ
dûtân Utpalahastâya tâṃ kanyâṃ tatra yâcitum. 174
sa ca tair yâcito dûtair, mâtaṅgo nijagâda tân:
« etad me 'bhimataṃ, kiṃtu yo bhojayati mad-gṛihe 175
« ashṭâdaça sahasrâṇi vipràṇâṃ pura-vâsinâm,
« tasmai mayâ 'asau dâtavyâ sutâ Suratamañjarî. » 176
etac çrutvâ vacas tasya sapratijñaṃ, tathaiva te
âgatya dûtâ râjñe tat Pâlakâya nyavedayan. 177
etat sa kâraṇaṃ matvâ, saṃghaṭṭya brâhmaṇân puri
Ujjayinyâṃ samâkhyâta-vṛittântaḥ kshitipo 'bravît: 178
« bhuṅgdhvam Utpalahastasya mâtaṅgasya 'iha veçmani
« ashṭâdaça sahasrâṇi yûyaṃ! na 'iccheyam anyathâ. » 179
ity uktâ bhûbhṛitâ bhîtâç caṇḍâlânnâc ca te dvijâḥ,
kartavya-mûḍhâḥ saṃçritya Mahâkâlaṃ, vyadhus tapaḥ. 180
« annam Utpalahastasya gṛihe bhuṅgdhvam açaṅkitâḥ!
« Vidyâdharo hy ayaṃ, na 'ayaṃ caṇḍâlaḥ sakuṭumbakaḥ; » 181
iti svapne samâdishṭâ vipràs te tena Çambhunâ
utthâya, gatvâ râjñe tad âkhyâya punar abruvan: 182
« caṇḍâla-vâṭâd anyatra çuddham annaṃ pacatv asau,
« ràjann, Utpalahasto, 'tra tatas tad bhuñjmahe vayam. » 183
tac çrutvâ 'Utpalahastasya râjâ so 'nyaṃ gṛihaṃ vyadhât,
hṛishṭaç ca kàrubhiḥ çuddhais tatra 'asya 'annam apâcayat. 184
snâte ca 'Utpalahaste 'smin çuddha-vastre puraḥ sthite,
tatra 'ashṭâdaçabhir bhuktaṃ sahasrair agrajanmanâm. 185
bhukteshu teshu ca, 'upetya râjânaṃ râshṭra-saṃnidhau
praṇamya 'Utpalahasto 'sau Pâlakaṃ tam abhâshata: 186
« abhavad Gaurîmuṇḍâkhyo dhuryo Vidyâdhareçvaraḥ;
« Mataṅgadeva-nâmâ 'ahaṃ tasya 'abhûvaṃ samâçritaḥ. 187
« asyâṃ Suratamañjaryâṃ sutâyâṃ mama, bhûpate,
« utpannâyâṃ, sa mâṃ guptaṃ Gaurîmuṇḍo 'bravîd idam: 188

«« Naravâhanadattâkhyo yo 'yaṃ Vatseçvarâtmajaḥ,
«« bhavishyac-cakravartî 'iha so 'smâkaṃ kathyate Suraiḥ. 189
«« tad yâvac cakravartitvaṃ na prâptaḥ kaṇṭakaḥ sa naḥ,
«« tâvat sva-mâyayâ gatvâ taṃ nipâtaya mâciram!»», 190
«ity ahaṃ Gaurîmuṇḍena pâpena preshitas tadâ,
«tadarthaṃ nabhasâ gacchan puro 'paçyaṃ Maheçvaram. 191
«sa mâṃ sadyo 'çapat kruddhaḥ kṛitvâ hûṃkâraṃ Içvaraḥ:
«« mahâtmani jane, pâpa, kathaṃ pâpaṃ cikîrshasi? 192
«« tad anenaiva dehena bhâryâ-duhitṛi-saṃyutaḥ
«« gaccha 'Ujjayinyâṃ candâla-madhye nipata, durmate! 193
«« ashṭâdaça sahasrâṇi viprâṇâṃ pura-vâsinâm
«« tanayâ-dâna-çulkena yadâ te bhojayishyati 194
«« gṛiheshu kaçcic, çâpasya tadâ 'ntas te bhavishyati,
«« dâtavyâ ca tvayâ tasmai sutâ tac-çulka-dâyine.»» 195
«ity uktvâ 'ntarhite Çambhâv, esho 'smi patitas tadâ
«antyeshu 'Utpalahastâkhyo, na ca taiḥ saṃkaro mama. 196
«adya çântaḥ sa çâpo me tvat-putrasya prasâdataḥ;
«tad mayâ 'iyaṃ sutâ dattâ tasmai Suratamañjarî. 197
«idânîṃ ca 'esha gacchâmi nijaṃ Vaidyâdharaṃ padam
«Naravâhanadattasya sevârthaṃ cakravartinaḥ.» 198
ity uktvaiva 'rpita-sutaḥ, kham utpatya 'ṅganâ-sakhaḥ
âgâd Mataṅgadevo 'sau, deva, tvac-caraṇântikam. 199
râjâpi Pâlako jñâta-tattvo hṛishṭas tadâ vyadhât
tasyâḥ Suratamañjaryâ vivâhaṃ sva-sutasya ca. 200
tat-putro 'pi ca tâṃ bhâryâṃ prâpya Vidyâdharîṃ, abhût
manorathâdhikâvâpti-kṛitârtho 'vantivardhanaḥ. 201
ekadâ ca kumâro 'sau supto harmye samaṃ tayâ,
niçâkshaye prabuddhas tâṃ akasmâd na 'aikshata priyâm. 202
vicitya ca 'etâṃ aprâpya, tathâ 'âkrandann atapyata,
yathâ 'upetya pitâ tasya râjâ 'abhûd bhṛiça-vihvalaḥ. 203
«rakshitâ 'iyaṃ purî, na 'asyâṃ niçâyâṃ praviçet paraḥ;
«dhruvaṃ hṛitâ sâ kenâpi pâpena 'âkâça-cârinâ,» 204
ity-âdy asmâsu jalpatsu militeshv atra tatkshaṇam,
Vidyâdharo Dhûmaçikho yaushmâko 'vatarad divaḥ. 205
tena 'iha so 'yam ânîtaḥ kumâro 'vantivardhanaḥ,
ahaṃ ca 'âkhyâtuṃ vṛittântaṃ mârgitaḥ Pâlakâd nṛipât. 206
sâ 'eshâ ca 'atra sthitâ pitrâ samaṃ Suratamañjarî,
vṛittânta îdṛiçaç ca 'asyâḥ devo jânâty ataḥ paraṃ. — 207
ittham Pâlaka-mantriṇi
kathayitvâ Bharatarohake virate,
Naravâhanadattâgre
Mataṅgadevaṃ sabhâsado 'pricchan: 208
«kasmai bhavatâ dattâ,
«brûhi tvaṃ, Suratamañjarî 'iyam?» iti.
so 'py âha sma: «mayâ 'eshâ
«dattaiva 'Avantivardhanâya», 'iti. 209

«tvaṃ brûhi, harasi kasmâd
«etàm?» iti ca 'Ityako 'tha taiḥ pṛishṭaḥ,
«âdau mahyaṃ mâtrâ
«vâcâ dattâ 'iyam», ity avâdît saḥ. 210
«sati janake, kà mâtâ?
«tad-dâne 'py asti ko 'tra tava sâkshî?
«tad iyaṃ para-dàràs te,
«pâpa!» 'iti tam ûcur Ityakaṃ sabhyàḥ. 211
iti taiç ca niruttarî-kṛitasya
prasabhaṃ nigraham Ityakasya tasya
Naravâhanadatta-cakravartî
kupito durvinayât samâdideça. 212
«'asya 'ekam etam aparâdham iha kshamasva!
«syâlo hi te Madanavega-sutaḥ kila 'asau;»
ity arthito muni-varair atha Kaçyapâdyai,
ràjâ kathaṃcid apabhartsya sa taṃ mumoca. 213
tam api ca mâtula-putraṃ
nija-patnyâ 'Avantivardhanaṃ yuktam,
Vâyupatha-hasta-nihitaṃ,
saciva-yutaṃ prâhiṇot sva-purîm. 214

Taraṅga 113.

Evaṃ tatra 'Asitagirau sâdhvîṃ Suratamañjarîm
Ityakâpahṛitâṃ, tasmât syâlàd apy apabhartsitât 1
hṛitvâ, samarpya bhartre ca, muni-madhye vyavasthitam
Naravâhanadattaṃ taṃ Kaçyapaṛshir abhâshata: 2
«na 'abhûd na bhavitâ, ràjaṅç, cakravartî samas tava,
«yasya dharmâsana-sthasya na râgâdi-vaçâ matiḥ. 3
«dhanyâs te 'pi ca, paçyanti ye tvàṃ sukṛitinaṃ sadâ;
«îdṛiçe 'pi hi sâmràjye na 'avadyaṃ kiṃcid asti te. 4
«âsann Ṛishabhakâdyâ hi purâ 'anye cakravartinaḥ,
«nânâ-vidhaiç ca doshais te grastâ nashṭâḥ çriyaç cyutâḥ. 5
«Ṛishabhaḥ, Sarvadamanas, tṛitîyo Bandhujîvakaḥ:
«atidarpeṇa te sarve Çakràd nigraham âgatâḥ. 6
«Jîmûtavâhano 'py, etya pṛishṭo Vidyàdhareçvaraḥ
«cakravarti-pada-prâpti-kâraṇaṃ Nàradarshiṇâ, 7
«âcakhyau kalpavṛikshasya dânaṃ nija-tanos tathâ;
«tena 'abhraçyat padât svasmât sukṛitodîraṇena saḥ. 8

«Viçvântarâkhyo yaç ca 'âsîc cakravartî 'iha, so 'pi ca,
«Indîvaràksha-tanaye hate Cedi-mahîbhṛitâ 9
«Vasantatilakâkhyena tad-dàra-dhvaṅsa-kàriṇi,
«kuputra-çoka-mohena dhairya-hîno vyapadyata. 10
'«ekas Tàràvalokas tu, bhûtvâ ràjendra-mànushaḥ
«Vidyâdharàṇàṃ saṃpràpya sukṛitaiç cakravartitàm, 11
«anàsàdita-doshaḥ saṅç ciraṃ sàmràjya-saṃpadam
«bhuktvâ, 'avasàne vairàgyàt svayaṃ tyaktvâ vanaṃ gataḥ. 12
«itthaṃ Vidyàdharàḥ pràyaḥ sva-pada-pràpti-mohitàḥ
«na 'ucite pathi tishṭhanti ràgâṇdhâ nipatanti ca. 13
«tat tvaṃ nyàyyàt pathaḥ çaçvad raksheḥ skhalitam âtmanaḥ,
«Vidyâdhara-prajâ ca 'iyaṃ rakshyâ dharma-vyatikramàt.» 14
Kaçyapena 'evam uktas tu samràṭ çraddhita-tad-vacàḥ
Naravâhanadattas tam idaṃ papraccha sàdaraḥ: 15
«kathaṃ Tàràvalokena mànusheṇa satà purà
«pràptaṃ Vidyàdharaiçvaryaṃ? bhagavan, varṇayasva naḥ!» 16
tàc çrutvâ Kaçyapo 'vàdîc: «çrûyatàṃ! kathayàmi vaḥ:

Candràvaloka ity âsîd nàmnâ Çivishu bhûpatiḥ. 17
tasya 'îçvarasya mûrdhanyâ Candralekhâ 'ity abhût priyà,
dugdhàbdhir-nirmala-kulà çuddhâ Gaṅgà-sama-sthitiḥ. 18
abhûc ca vàraṇas tasya parasenâ-vimardanaḥ
mahân Kuvalayapîḍa iti khyâto mahîtale. 19
tat-prabhâveṇa bhûpâlo balinâpi na çatruṇâ
sa paura-svâmike râjye paryabhûyata kenacit. 20
yauvanâpagame ca 'asya putra eko mahîpateḥ
utpede Candralekhàyâṃ devyàṃ kalyâṇa-lakshaṇaḥ, 21
Tàràvaloka-nâmâ ca kramàd vṛiddhiṃ jagâma saḥ
dàna-dhairya-vivekâdyaiḥ sahajàtair guṇaiḥ saha; 22
açikshata ca niḥçeshaṃ vâṅmayârthaṃ mahâ-matiḥ,
na 'açikshata na-çabdârtham ekaṃ kàma-prado 'rthishu; 23
kramàd yuvâpi vayasà sthaviraḥ sa viceshṭitaiḥ,
tejasâ sûrya-saṃkâço 'py atyarthaṃ saumya-darçanaḥ, 24
râkàcandra iva 'açesha-kalâ-saṃdoha-sundaraḥ,
Kandarpa iva viçvasya lokasya 'autsukya-dâyakaḥ, 25
saṃjajñe pitṛi-çuçrûshâ-jita-Jîmûtavâhanaḥ
abhivyakta-mahâcakravarti-lakshaṇa-lâñchitaḥ. 26
tatas tasya kṛite sûnoḥ kanyâ Madreçvarâtmajà
Candràvalokena 'àjahre Màdrî nàma mahîbhujà. 27
kṛitodvâhaṃ pità taṃ ca tad-guṇotkarsha-toshitaḥ
yauvaràjye mahàràjas tadaiva 'abhishisheca saḥ. 28
abhishiktaç ca pitrà 'atra yuvaràjas tad-âjñayà
Tàràvalokaḥ so 'nnâdi-dàna-satràṇy akàrayat. 29
çayyotthàyaṃ ca pàtràṇi tâni svayam avekshitum
sadà Kuvalayâpîḍam âruhya gajam abhramît; 30

yo yad arthitavâṅs, tasmai tad dadâv api jîvitam:
tena tasya yaço dikshu yuvarâjasya paprathe. 31
atha tasya sutau Mâdryâṃ jâyete sma yamâv ubhau,
tau ca nâmnâ karoti sma sa pitâ Râma-Lakshmaṇau. 32
avardhetâṃ ca tau pitroḥ snehânandâv iva 'rbhakau,
sva-pitâmahayoç caiva prâṇebhyo 'py adhika-priyau. 33
âropita-guṇâv etau tat-kodaṇḍâv iva 'nâtau
Târâvaloko Mâdrî ca na paçyantâv atṛipyatâm. 34
tataḥ Kuvalayâpîḍaṃ gajaṃ dâtṛi-yaçaḥ sutau
dṛishṭvâ, Târâvalokasya viprân svân ripavo 'bruvan: 35
«gatvâ Kuvalayâpîḍaṃ gajaṃ Târâvalokataḥ
«yâcadhvaṃ! yadi tâvat taṃ yushmabhyaṃ sa pradâsyati, 36
«harishyâmas tato râjyaṃ tad-vihînasya tasya tat;
«na dâsyaty atha, dâtṛitva-yaças tasya vinaṅkshyati.» 37
ity uktâs tais «tathâ!» 'ity uktvâ gatvâ te brâhmaṇâs tataḥ
gajaṃ Târâvalokât taṃ dâna-vîrâd yayâcire. 38
«ko nâma 'rtho gajendreṇa yâcitena dvijanmanâm?
«taj jâne, niçcitam ime prayuktâ mama kenacit. 39
«tad yad astu! mayâ tâvad dâtavyo 'yaṃ gajottamaḥ;
«aprâpta-kâmo hy arthî me kathaṃ yâsyati jîvataḥ?» 40
iti saṃcintya tebhyas taṃ dvijebhyo vâraṇottamam
Târâvalokaḥ sa dadau nishkampeṇaiva cetasâ. 41
tatas tair nîyamânaṃ taṃ dṛishṭvâ gaja-varaṃ dvijaiḥ,
paurâç Candrâvalokasya kruddhâ râjño 'ntikaṃ yayuḥ, 42
ûcuç ca: «te sutena 'idaṃ râjyaṃ tyaktaṃ tava 'adhunâ,
«muni-dharmo gṛihîtaç ca sarva-saṃtyâga-kâriṇâ, 43
«yad etena çriyo mûlaṃ gandha-bhagnânya-vâraṇaḥ
«dattaḥ Kuvalayâpîḍaḥ, paçya, 'arthibhyo mahâ-gajaḥ. 44
«tad etaṃ tapase putraṃ vanaṃ prasthâpaya, 'athavâ
«gajaṃ pratyâhara, 'anyaṃ vâ râjânaṃ kurmahe vayam.» 45
iti Candrâvalokas tair uktaḥ paurais, tathaiva tat
sva-putraṃ çrâvayâmâsa pratîhâra-mukhena tam. 46
so 'pi Târâvalokas tac çrutvâ tat-tanayo 'bravît:
«hastî tâvad mayâ datto, nâsty adeyaṃ ca me 'rthishu; 47
«îdṛiçena tu râjyena paurâyattena kiṃ mama?
«kiṃ ca 'anyopayoginyâ lakshmyâ vidyud-vilolayâ? 48
«tad me çreyo vane vâsaḥ sarva-bhojya-phala-çriyâm
«madhye tarûṇâṃ, na punar nṛi-paçûnâṃ iha 'îdṛiçâm.» 49
ity uktvâ tulya-saṃkalpa-dhîrayâ bhâryayâ 'nvitaḥ,
pitroḥ pâdâv anugrâya, dattvâ 'arthibyo 'rtha-saṃcayam, 50
gṛihîta-valkalaḥ sâkaṃ putrâbhyâṃ sa nijât purât
Târâvaloko niragâd, rudataḥ sântvayan dvijân. 51
taṃ tathâ prasthitaṃ dṛishṭvâ paçûnâṃ pakshiṇâm api
karuṇaṃ krandatâm açru-dhârâbhir bhûr asicyata. 52
sûnvor vâhana-mâtṛaika-ratha-çeshaḥ pathi vrajan
so 'tha Târâvaloko 'nyai rathâçvân yâcito dvijaiḥ. 53

sa tân api dadau tebhyaç, cakarsha ca ratham svayam
sabhâryaḥ sukumârau tau netum bâlau sutau vanam. 54
tato 'tavî-madhye gatam pariçrântam upetya tam
niraçvam, ratham apy atra yayâce brâhmano 'parah. 55
tasmai tam api nishkampo dattvâ, padbhyâm saputrakah
sabhâryaç ca kathamcit sa dhîrah prâpa tapovanam. 56
tatra Mâdryâ kritodâra-paricaryah sva-bhâryayâ
taru-mûle kritâvâsas tasthau mriga-paricchadah; 57
vâtâhati-calat-pushpa-mañjarî-câru-câmaraih,
prithu-châyâtaru-chatraih, patraçayyâ-çilâsanaih, 58
gîtair bhringânganânâm ca, nânâ-phala-rasâçanaih
dhîram vairâgya-râjya-stham vanântâs tam sishevire. 59
ekadâ ca 'atra tat-patnyâm Mâdryâm tasya kṛite svayam
âhartum phala-pushpâdi gatâyâm âçramâd vahih, 60
upetya brâhmano vriddhah kaçcit tam utaja-sthitam
Târâvalokam tanayau yayâce Râma-Lakshmanau. 61
«varam putrâv imau netum pârayishye çiçû api,
«na punar bhagna-kâmo 'yam preshito 'rthî kathamcana; 62
«vidhir vîkshitu-kâmo hi dhairya-dhvamsam çatho mama;»
iti samcintya sa dadau tasmai vipraya tau sutau. 63
nîyamânau ca tau tena vipreṇa yayatur na yat,
tat sa vipro latâbhis tau baddha-hastâv atâdayat; 64
ninâya ca 'etau krandantau mriçamso, jananîm muhuh
nivritya pitaram tam ca paçyantau sâçru-locanau. 65
tat sa Târâvaloko 'tra paçyann api na cukshubhe,
cukshubhe tv asya dhairyeṇa bhûtagrâmaç carâcarah. 66
atha 'âhritya çanaih pushpa-phala-mûlâdi sâ satî
vanântâd âyayau Mâdrî çrântâ tam patyur âçramam; 67
dadarça 'adhomukham tam ca bhartâram, na tu tau sutau
viprakîrṇa-sthita-krîdâ-mrinmayâçva-ratha-dvipau. 68
anishtâçanki-hridayâ, «hâ hatâsmi! kva tau mama
«putrakâv?» iti papraccha sambhrântâ tam patim ca sâ. 69
so 'py avâdîc çanair etâm: «anaghe, tanayau mayâ
«yâcamânâya tau dattau daridrâya dvijanmane.» 70
tac çrutvâ tyakta-mohâ sâ sâdhvî tam avadat patim:
«tarhi yuktam kritam; yâtu katham arthî parânmukhah?» 71
evam tayâ 'ukte, dampatyos tulya-sattvatayâ tayâ
tayoç cakampe bhuvanam cacâla 'Indrasya ca 'âsanam. 72
atha 'Indrah pranidhânena Mâdrî-Târâvalokayoh
dâna-sattva-prabhâveṇa kampitam jagad aikshata. 73
tatah sa brâhmano bhûtvâ gatvâ jijñâsur âçramam,
Târâvalokam Mâdrîm tâm ekapatnîm ayâcata. 74
Târâvaloko 'py etasmai dâtum hastodakena tâm
nirvikalpah pravavrite vanânta-sahacârinîm. 75
«kim sâdhayasi, râjarshe, dattvâ dârân api 'îdriçân?»
ity ukto dvija-rûpeṇa tena Çakreṇa so 'bravît: 76

«na me sàdhyaṃ kiṃ apy asti; vâñchà tv etàvatî mama,
«prâṇân api sadà dadyàṃ brâhmaṇebhya iti, dvija!» 77
tàc çrutvà nija-rûpa-stho bhûtvà Çakro jagâda tam:
«tushṭo 'smi kṛita-jijñâsas tava; tena vadàmi te: 78
«na te deyà punaḥ patnî, cakravartî ca bhàvy asi
«Vidyàdharàṇàṃ aciràd», ity uktvà 'antardadhe ca saḥ. 79
atrântare sa vṛiddho 'pi brâhmaṇo dakshiṇârjitau
Tàràvaloka-tanayau gṛihîtvà, mârga-mohataḥ 80
bhramañç, Candràvalokasya daivàt tasya puraṃ prabhoḥ
pràpya, 'âpaṇe tau vikretuṃ ràjaputrau pracakrame. 81
tatra tau pratyabhijñâya, gatvà 'àvedya bhûpateḥ,
paurâç Candràvalokasya sadvijau ninyur antikam. 82
sa tau dṛishṭvâ nijau pautrau sâçruḥ, pṛishṭvâ ca taṃ dvijam,
abhût tad-ukta-vṛittântaḥ sukha-duḥkhamayaç ciram. 83
tataḥ sa nija-putrasya sattvotkarsham vibhâvya tam,
tyakta-râjya-spṛihaḥ paurair arthyamâno 'pi, tau dvijât 84
krîtau tasmàd dhanaiḥ pautrau gṛihîtvà, saparicchadaḥ
sûnos Tàràvalokasya tasya 'âçramapadaṃ yayau. 85
tatra 'apaçyac ca taṃ baddha-jaṭaṃ valkala-dhâriṇam,
âçâgatair mahâ-vṛiksham iva bhukta-çriyaṃ dvijaiḥ 86
dûrâd âdhâvya patitaṃ putraṃ taṃ pàdayoç ca saḥ
yadà 'àropayad utsaṅgam, abhishicya 'açru-vâriṇâ, 87
Vidyâdharâdhiràjyârtham abhisheka-puraḥsare
tasya siṅhàsanârohe tadaiva 'àrambhatâṃ yayau. 88
atha 'etat-tanayau ràjà tau dadau Ràma-Lakshmaṇau
so 'smai Tàràvalokàya, «krîtâv etâv» iti bruvan. 89
kurvanty anyonya-vṛittânta-kathâ yâvac ca tatra te,
tâvad gajaç caturdanto Lakshmîç ca 'avâtarad divaḥ; 90
avatîrṇeshu ca 'anyeshu Vidyàdhara-patishv api,
Lakshmîs Tàràvalokaṃ sâ padma-hastâ jagâda tam: 91
«âroha vàraṇe 'mushminn, ehi Vidyâdharâspadam,
«tat sâmràjya-çriyaṃ bhuṅkshva jitàṃ dàna-prabhâvataḥ!» 92
ity uktavatyâ Lakshmyâ sa sâkaṃ bhâryà-sutânvitaḥ,
pituḥ praṇamya caraṇau, paçyatsv âçrama-vàsishu, 93
âruhya taṃ gajaṃ divyaṃ, vṛito Vidyàdhareçvaraiḥ
Tàràvaloko nabhasà yayau Vaidyàdharam padam. 94
tatra 'upabhukta-sâmràjyaç ciraṃ vidyàbhir âçritaḥ
kâlena 'utpanna-vairàgyas tapovanam açiçriyat. 95

«evaṃ Tàràvalokena mânushena satâ purâ
«nirmalaiḥ sukṛitaiḥ pràpi sarva-Vidyâdharendratâ, 96
«anye tu tâm avâpyâpi vibhrashṭâḥ skhalitais tataḥ;
«tad rakshet apacàratvaṃ svato và parato 'pi vâ!» 97

iti Naravâhanadattah
Kaçyapa-muninâ, kathâm samâkhyâya,
anuçishtah, sa «tathâ!» 'iti
pratipede cakravartî tat. 98
«Vidyâdharâh, çrinuta! yah kurute mama 'atra
«dharma-vyatikramam itah prabhriti prajâsu,
«bâdhyah sa me niyatam», ity abhito Harâdrim
svodghoshanâm ca tato bhramayâmcakâra. 99
atha 'avanata-mastakair vidhrita-çâsanah Khecarair,
uvâsa, vilasad-yaçâh Suratamañjarî-mocanât,
sva-mâtula-samîpago 'stagirau nayan prâvrisham,
sa tatra saparicchado muni-varasya tasya 'âçrame. 100

XVII.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

PADMAVATI

NAMA

SAPTADAÇO LAMBAKAH.

Padmâvatî.

Taraṅga 114.

Dehârdha-dhṛita-kânto 'pi tapasvî nirguṇo 'pi yaḥ
jagat-stutyo, namas tasmai citra-rûpâya Çambhave! 1
calat-karṇâgra-vikshipta-gaṇḍoḍḍînâli-maṇḍalam,
dhunvânaṃ vighna-saṃghâtam iva, Vighnântakaṃ numaḥ! 2

Evaṃ tatra 'Asitagirau Kaçyapasya 'âçrame muneḥ,
Gopâlakasya nikaṭe mâtulasya tapasyataḥ, 3
varshâkâlâtivâhâya nivasan sacivair yutaḥ,
sarva-Vidyâdharendraika-cakravarti-pade sthitaḥ 4
Naravâhanadatto 'sau, tais tair Vidyâdharâdhipaiḥ
anvâsitaḥ, sva-bhâryâbhiḥ pañcaviṅçatibhir vṛitaḥ, 5
bruvan kathâḥ, sa munibhir sapatnîkair apṛicchyata:
«yadâ Mânasavegena devî Madanamañcukâ 6
«mâyayâ 'apahṛitâ 'eshâ 'abhût, tadâ viraha-niḥsaham
«vyanodayat katham kas tvâm? iti naḥ kathyatâm tvayâ.» 7
iti tair munibhiḥ pṛishṭas tad-bhâryâbhiç ca tatra saḥ
Naravâhanadatto 'tha vaktum evaṃ pracakrame: 8
«tadâ hṛitâyâm etasyâṃ devyâṃ pâpena vairiṇâ
«mayâ 'anubhûtaṃ duḥkham yat, tat kiyat kathyate 'dhunâ? 9
«na tat puraṃ na ca 'udyânaṃ gṛihaṃ vâ, yatra na 'abhramam
«cinvann aham imâṃ ârtaḥ sarve ca sacivâ mama. 10
«upavishṭaṃ ca sonmâdam iva 'udyâne taros tale
«âha sma labdhâvasaraḥ sântvayan Gomukho 'tha mâm: 11
««mâ gâ viklavatâṃ! devîm acirât prâpsyasi, prabho!
««devâ hi Dyucaraiçvaryam âdiçanś te 'nayâ saha; 12
««tad avaçyaṃ tathâ bhâvi, na hi tad-vacanaṃ mṛishâ,
««dhîrâç ca soḍha-virahâḥ prâpnuvanti 'ishṭa-saṃgamam. 13

«« Râmabhadro Nalo râjâ tavaiva ca pitâmahâḥ,
«« vishahya viraham, kim na preyasîbhiḥ samàgatâḥ? 14
«« sa Muktâphalaketuç ca cakravartî Dyucârinâm ·
«« Padmâvatyâ na kim prâpa viyuktaḥ samgamam punaḥ? 15
«« tathâ ca çrinu, deva, 'aham tat-kathâm kathayâmi te.»
« ity uktvâ Gomukho mahyam imâm akathayat kathâm: 16

Atha Padmâvatî-kathâ.

Asti 'iha prathitâ prithvyâm nâmnâ Vârânasî purî,
Dyusarid-bhûshitâ mûrtiḥ Câmbhavî 'iva 'apavargadâ, 17
surasadma-dhvajapaṭair marutâ namitoddhataiḥ
« ihaiva mokshaṃ yâta!» 'iti bruvâṇâ 'iva 'aniçam janân, 18
sitâ-prâsâda-çikharâ Candracûḍa-nivâsabhûḥ
bhâti Çaiva-gaṇâkîrṇâ Kailâsâdristhalî 'iva yâ. 19
tasyâm abhûd Brahmadatto nâma râjâ purâ puri
Çivaika-bhakto brahmaṇyaḥ çûro dâtâ kṛipâ-paraḥ; 20
na durgeshv api caskhâla, na mamajja 'ambudhishv api,
bhuvi bhramantî yasya 'âjñâ na dvîpâny api na 'atarat. 21
âhlâda-dâyinî tasya cakorasya 'iva vallabhâ
âsît Somaprabhâ devî, netra-peyâ 'asya sâpy abhût. 22
Çivabhûty-abhidhânaç ca mantrî tasya 'abhavad dvijaḥ,
Vrihaspati-samo buddhyâ, sarva-çâstrârtha-pâragaḥ. 23
sa kadâcid nripaç candraprâsâde çayane sthitaḥ
dadarça hańsa-yugalam gaganena 'âgatam niçi, 24
dîpta-jâmbûnadamayam râjahańsâvalî-vritam,
Abhragaṅgâ-jaloṭphullam iva hemâmbuja-dvayam. 25
gate drishṭi-pathât tasminn atyâçcarye, sa bhûpatiḥ
paryatapyata sotkaṇṭha-manâs tad-darçanam vinâ. 26
anidra eva nîtvâ tâm niçâm, prâtaḥ sa mantrinam
yathâ drishṭam tathâ 'âkhyâya Çivabhûtim uvâca tam: 27
« tad yatheshṭam na tau hema-hańsau paçyâmy aham yadi,
« tat kim etena râjyena jîvitenâpi vâ mama?» 28
iti râjñâ 'udito mantrî Çivabhûtir jagâda tam:
« asty upâyo 'tra, kâ cintâ? çrinu, deva, vadâmi te: 29
« vicitra-karmayogena saṃsâre 'smin prajâpateḥ
« vicitro bhûta-sargo 'yam, apariccheḍya eva yaḥ. 30
« tatra duḥkhamaye mohâd udbhavat-sukhâ-buddhayaḥ
« nivâsâhâra-pânâdi-rasâd rajyanti jantavaḥ. 31
« teshâm ca 'âhâra-pânâdi nivâsam ca prithag-vidham
« sva-sva-jâty-anurûpeṇa prîtidam vidadhe vidhiḥ. 32
« tad, deva, kâraya mahad hańsânâm âçrayam saraḥ
« kamaloṭpala-saṃchannam nirbâdham rakshi-rakshitam! 33
« pakshi-priyam ca tatra 'annam prakshepaya sadâ taṭe,
« yâvad âyânti tatra 'âçu nânâ-digbhyo 'mbupakshiṇaḥ; 34

«tad-madhye naciràd atra haṁsau tàv apy upaishyataḥ.
«tato drakshyasy ajasraṁ tau. mà kṛithâ durmanaskatâm!» 35
ity ukto mantriṇà tena sa ràjà tad akàrayat
yathoktaṁ kshaṇa-saṁpannaṁ Brahmadatto mahà-saraḥ. 36
haṁsa-sàrasa-cakràhva-saṁçrite tatra kàlataḥ
âgatya padmakhaṇḍe tad haṁsa-yugmam upàviçat. 37
tad upetya sa vijñaptas tat-saro-rakshibhir nṛipaḥ
âgâd etat saro hṛishṭaḥ, siddhaṁ matvà manoratham. 38
dadarça hema-haṁsau ca tatra 'etau dûrato 'rcayan
âçvâsayac ca nikshipya sakshîràn çâlitaṇḍulàn. 39
viçuddha-kaladhautâṅgau muktâmaṇimayekshaṇau
prabala-cañcu-caraṇau tàrkshyaratnâgrapakshatî 40
viçrambhopagatau tau ca haṁsau ràjà vibhàvayan,
tatra sadâ 'vasad nityaṁ tatraiva sarasas taṭe. 41
ekadà ca 'ekadeçe 'tra saro-rodhasi paryaṭan,
amlàyi-pushpa-racitàṁ pûjàṁ ràjà dadarça saḥ. 42
«kena pûjà kṛità 'eshà?» 'iti papraccha 'atra sa rakshiṇaḥ.
tatas te taṁ saraḥ-pàlà nṛipaṁ evaṁ vyajijñapan: 43
«trisaṁdhyaṁ sarasi snàtvà haṁsàv etau hiraṇmayau,
«iha nityam imàṁ pûjàṁ kṛitvà, dhyànena tishṭhataḥ. 44
«tad na vidmo, mahàràja, kim etad mahad adbhutam.»
etac çrutvà sa rakshibhyaç cintayàmàsa bhûpatiḥ: 45
«kva haṁsau, kva 'îdṛiçî caryâ? dhruvam asty atra kàraṇam.
«tat karishye tapas tàvad, yàvad vetsyàmi, kàv imau.» 46
iti saṁcintya nṛipatis tyaktâhàraḥ sa bhâryayâ
mantriṇà ca samaṁ cakre Hara-dhyàna-paras tapaḥ. 47
atha 'ubhau divya-haṁsau taṁ dvâdaçâham uposhitam
upetya, vyaktayà vàcâ svapne ràjànam ûcatuḥ: 48
«ràjann, uttishṭha! vakshyàvaḥ sa-bhâryâ-sacivasya te
«prâtaḥ sarvaṁ yathâ-tattvaṁ vijane, pâraṇe kṛite.» 49
ity uktvà tau tiro bhûtau haṁsau; ràjà prabudhya ca
bhâryâ-mantri-yutaḥ prâtaç cakàra 'utthâya pàraṇam. 50
bhuktottaraṁ ca tatra 'ambu-lîlâgehântare sthitam
nṛipaṁ sa-bhâryâmâtyaṁ taṁ haṁsau tàv abhyupeyatuḥ. 51
«kau yuvâṁ? brûtam!» ity uktau tena 'abhyarcyaiva bhûbhujà,
kramàt tasmai sva-vṛittàntam evam âcakhyatuç ca tau: 52

Asti Mandara ity adriràjo jagati viçrutaḥ
viharat-sura-saṁghâta-viràjad-ratna-kânanaḥ, 53
yasya 'amṛitena sikteshu mathita-kshîravàridheḥ
jarâ-mṛityu-haraṁ pushpa-phala-mûlâmbu sànushu, 54
Kailàsâdhika-kàntasya yasya çṛiṅgâgra-bhûmayaḥ
nânâ-sadratna-racità lîlodyànàni Dhûrjaṭeḥ. 55
tatra jàtu kṛita-krîḍo devo 'vasthàpya Pârvatîm,
devakâryânurodhena kenâpy antardadhe Haraḥ. 56

tatas tad-virahâkrântâ tat-krîḍâ-ketaneshu sâ
babhrâma 'âçvâsyamânâ 'atra Pârvatî devatântaraiḥ. 57
ekadâ ca madhu-prâpti-sodvegâ sâ Gaṇair vṛitâ
devî taru-tale yâvat priya-cintâkulâ sthitâ, 58
tâvaj Jayâ-sutâṃ tatra devyâç câmara-dhârinîm
kumârîṃ Candralekhâkhyâṃ sâbhilâshâvalokinîm 59
samâna-rûpa-târuṇyo nikaṭa-stho Gaṇottamaḥ
Maṇipushpeçvaro nâma sâbhilâsho vyalokayat. 60
tad dṛishṭvâ 'anyau Gaṇau nâmnâ Piṅgeçvara-Guheçvarau
babhûvatuḥ smita-mukhâv anyonyâvanana-darçinau. 61
tau ca 'âlokya tathâ-bhûtau, «kasya 'etau hasato 'pade?»
ity antaḥ kupitâ devî dadau dṛishṭim itas tataḥ. 62
tâvat tâv atra ca 'anyonya-mukha-smarârpitekshaṇau
dadarça Candralekhâṃ tâṃ Maṇipushpeçvaraṃ ca taṃ. 63
tato viraha-sodvegâ kruddhâ devî jagâda sâ:
«devasya 'asaṃnidhau sushṭhu smara-prekshaṇakaṃ kṛitaṃ; 64
«etâbhyâṃ hâsaçîlâbhyâṃ hasitaṃ prekshya sushṭhu ca:
«tad martya-yonau kâmândhau strî-puṃsau patatâṃ imau, 65
«tatraiva dampatî ca 'etâv avinîtau bhavishyataḥ;
«hâsaçîlâv imau kleçân prâpsyatas tu bahûn bhuvi: 66
«brâhmaṇau duḥkhinau pûrvaṃ, anu brahmarâkshasau,
«tataḥ piçâcakau, paççâc caṇḍâlau, taskarau tataḥ, 67
«chinna-pucchau tataḥ çvânau, vividhau ca tataḥ khagau
«bhavishyato Gaṇâv etau parihâsâparâdhinau, 68
«âbhyâṃ hi svaccha-cittâbhyâṃ esha durvinayaḥ kṛitaḥ.»
ity âdishṭavatîṃ devîṃ Dhûrjaṭâkhyo 'vadad Gaṇaḥ: 69
«atyayuktam idaṃ, devi! na khalv ete Gaṇottamâḥ
«iyantaṃ çâpam arhanti svalpâd eva 'aparâdhataḥ.» 70
tac çrutvaiva 'abravît krodhâd devî taṃ api Dhûrjaṭam:
«martya-yonâv, anâtmajña, bhavân api patatv!» iti. 71
datta-çâpa-pratâpâṃ tâṃ pratîhârî Jayâ 'Ambikâm
jananî Candralekhâyâḥ pâda-lagnâ vyajijñapat: 72
«prasîda, devi! çâpântaṃ kurv asyâ duhitur mama,
«eteshâṃ ca sva-bhṛityânâm ajñâna-vihitâgasâm!» 73
vijñaptâ 'iti pratîhâryâ Jayayâ Girijâ 'abravît:
«yadâ sarve milishyanti jñâna-prâpti-vaçât kramât 74
«Brahmâdînâṃ tapaḥ-kshetre dṛishṭvâ Siddhîçvaraṃ, tadâ
«eshyanti padam asmâkaṃ mukta-çâpâ ime punaḥ. 75
«mânushye Candralekhâ 'iyaṃ, etat-kântaḥ, sa Dhûrjaṭaḥ
«sukhino 'mî bhavishyanti trayo, dvau duḥkhinau tv imau.» 76
ity uktvâ viratâ yâvat sâ devî, tâvad âyayau
tatra 'Asuraḥ kila jñâta-Harâsaṃnidhir Andhakaḥ. 77
sa devîṃ prepsur utsiktas tat-paricchada-bhartsitaḥ
gato 'vijñâya, devena jñâtvâ tat kâraṇaṃ hataḥ. 78
kṛita-kâryo 'ntikâyâtas tushṭâṃ uktândhakâgamâm
so 'tha devo jagâda 'evaṃ Girijâṃ Girijâpatiḥ: 79

«mânasaḥ pûrva-putras te so 'ndhako 'dya hato mayâ,
«tvag-asthi-çesho bhṛiṅgî ca bhavishyaty adhunâ 'iha saḥ.» 80
ity uktvâ sa samaṃ devyâ tatra 'âsîd viharan Haraḥ,
Maṇipushpeçvarâdyâç ca pañca te 'vâtaran bhuvi. 81

«tatra tâvad dvayo, râjaṅs, tasya Piṅgeçvarasya ca
«Guheçvarasya ca 'udantaṃ citrâpannam imaṃ çṛiṇu: 82

Asti Yajñasthalâkhyo 'sminn agrahâro mahîtale.
tatra 'abhûd Yajñasomâkhyo brâhmaṇo guṇî. 83
tasya dvâv udapadyetâṃ putrau vayasi madhyame,
Harisomas tayor jyeshṭhaḥ, kanishṭho Devasomakaḥ. 84
tatas tayor samuttîrṇa-bâlyayor upanîtayoḥ,
viprasya 'âdau dhanaṃ kshîṇaṃ sabhâryasya 'âyushâ saha. 85
tatas tau tat-sutau dînau pitṛi-hînâv avṛittikau,
bṛitâgrahârau dâyâdair, mantrayâmâsatur mithaḥ: 86
«bhikshaika-vṛittî jâtau svo, na ca bhikshâm avâpnuvaḥ;
«tad dûram api gacchâvo varaṃ mâtâmahaṃ gṛiham. 87
«bhrashṭau yady api nau ko 'tra çraddadhyât svayam âgatau?
«tathâpi yâvaḥ. kiṃ kurmo? na hy anyâ 'asty âvayor gatiḥ.» 88
iti saṃmantrya yayatur bhikshamâṇau krameṇa tau
tam agrahâraṃ, tad yatra mâtâmaha-gṛihaṃ tayoḥ. 89
tatra taṃ Somadevâkhyaṃ mṛitaṃ mâtâmahaṃ janât
pṛicchantau tâv abudhyetâṃ mandabhâgyau sabhâryakam. 90
tataç ca tau Yajñadeva-Kratudevâbhidhânayoḥ
rajo-rûkshau viviçatur vignau mâtulayor gṛiham. 91
tatra 'âdṛitya samâçvâsya tâbhyâṃ kḷiptâçanâmbarau
sad-vipràbhyâm adhîyânau yâvat tau tatra tishṭhataḥ, 92
tâvat tâv apy upakshîṇa-dhanîbhûtâv abhṛityakau
mâtulau bhâgineyau tau prîti-pûrvam avocatâm: 93
«putrau, daridrîbhûtânâm asmâkaṃ paçupâlakam
«bhartuṃ nâsty adya sâmarthyaṃ; tad yuvâṃ rakshataṃ paçûn!» 94
ity uktau mâtulâbhyâṃ tau vâshpa-kaṇṭhau «tathâ!» 'iti tat
Harisoma-Devasomau tad-vaco 'bhyupajagmatuḥ. 95
tato 'tavyâṃ paçûn nîtvâ satataṃ tau rarakshatuḥ,
pariçrântau ca sâyaṃ tân âdâya 'âjagmatur gṛiham. 96
tathâ tayoḥ pâçupâlyaṃ kurvator dina-suptayoḥ
ahâryata paçuḥ kaçcit, kaçcid vyâghrair abhakshyata. 97
tatas tau mâtulau yâvad udvignau, tâvad ekadâ
dhenuç châgaç ca yajñârthe dvau tayoḥ kvâpi neçatuḥ. 98
tad-bhayât tân na gṛihaṃ nîtvaiva 'anyân asamaye paçûn,
palâyitau tau cinvantau dûraṃ viviçatur vanam. 99
tatra vyâghrârdha-jagdhaṃ taṃ châgaṃ dadṛiçatur nijam,
çocitvâ 'upahatâtmânâv evaṃ jagadatuç ca tau: 100

«chàgo 'yaṃ màtulàbhyàṃ nau yajñârthaṃ paryakalpyata,
«tasmin nashṭe ca durvâras tayoḥ kopo bhavishyati; 101
«tad asya mâṅsaṃ saṅskṛitya vahnau bhuktvâ hata-kshudhau,
«çesham âdâya, gacchâvaḥ kvâpy âvâṃ bhaikshya-jîvinau.» 102
iti saṃcintya yâvat tau chàgaṃ saṅskuruto 'nale,
tâvad âjagmatuḥ paçcâd dhâvantau màtulau tayoḥ. 103
tâbhyâṃ châgaṃ pacantau tau dṛishṭâv utthàya saṃbhramàt
dûràt tad-darçana-trastau palàyayatus tataḥ. 104
«yuvàbhyàṃ mâṅsa-gṛidhnubhyàṃ ràkshasaṃ karma yat kṛitam,
«bhavishyathas tato brahmaràkshasau piçitâçanau;» 105
iti tau màtulau kruddhau tayoḥ çâpaṃ vitenatuḥ,
abhûtâṃ dvijaputrau ca sadyas tau brahmaràkshasau. 106
daṅshṭrâ-viçaṅkaṭa-mukhau dîpta-keçau bubhukshitau
prâṇinaḥ prâpya khâdantâv aṭavyâṃ bhrematuç ca tau. 107
ekadâ tàpasaṃ hantuṃ yoginaṃ yad adhàvatàm,
tat prâpatuḥ piçâcatvaṃ çaptau tena pratighnatà. 108
piçâcatve 'pi tau hantuṃ harantau brâhmaṇasya gàm
tad-mantra-bhugnau tac-çâpàc caṇḍâlatvaṃ avâpatuḥ. 109
caṇḍâlatve dhanush-pâṇî bhramantau kshud-nipîḍitau
kadâcic caura-pallîṃ tau prâpatur bhojanârthinau. 110
tatra dṛishṭvaiva tad-dvàrarakshakâç caura-çaṅkayâ
cakrur dvâv apy avashṭabhya chinna-çravaṇa-nàsikau. 111
tathâ-vidhau ca tau baddhvâ ninyus te taskaràs tataḥ
pârçvaṃ pradhâna-caurâṇâṃ laguḍâhati-tâḍitau. 112
tatra pṛishṭau pradhànais tau caurais tair bhaya-viklavau
kshud-duḥkhâv âpta-saṃkleçaṃ sva-vṛittântaṃ açaṅsatâm. 113
tatas te kṛipayâ mukhya-caurâ bandhâd vimocya tau
ûcus: «tishṭhatam, açnîtam iha! mâ bhûd bhayaṃ ca vàm! 114
«ashṭamyâm adya Senânî-pûjanârvasare yuvàm
«asmàkam atithî prâptau, saṃvibhâgaṃ ato 'rhathaḥ.» 115
ity uktvâ 'rcita-devîkâç cauràs te çvâgra-bhojitau *
tatyajur naiva tau daivâd utpanna-prîtayo 'ntikât. 116
tataḥ krameṇa kurvâṇau cauryaṃ tais taskaraiḥ saha
mahâsenàpatî teshâṃ saṃvrittau tau sva-çauryataḥ. 117
ekadâ Cauraçâroktaṃ Çaiva-kshetraṃ mahat puraṃ
senâpatî tau mushituṃ sasainyau jagmatur niçi. 118
animitte 'pi dṛishṭe, tâv anivṛittâv avâpya tat
luṇṭhayâmâsatuḥ kṛitsnaṃ sadevabhavanaṃ puram. 119
tatas tad-vâsibhir devaḥ kranditaḥ çaraṇârthibhiḥ
cauràṅs tân viklavân andhâṅç cakâra kupito Haraḥ. 120
tad akasmâd vilokyaiva, matvâ Çârvam anugraham,
paurâḥ saṃbhûya dasyûṅs tân nijaghnur laguḍâçmabhiḥ. 121
adṛiçyamànàç ca Gaṇàç cauràn çvabhreshv avâkshipan
kaṅçcid, kàṅçcid amṛidnaṅç ca nihatya bhuvi taskaràn. 122
tau ca senàpatî yâvaj jano dṛishṭvà jighâṅsati,
tâvat tau samapadyetâṃ çvânau puccha-vinâkṛitau. 123

tathâ-bhûtau ca tau smṛitvâ pûrva-jâtim açaṅkitam,
nṛityantau Çaṅkarasya 'agre tam eva çaraṇam çritau. 124
tad dṛishṭvâ vismitâḥ sarve sa-vipra-baṇijo janâḥ
gata-caura-bhayâ hṛishṭâ hasantaḥ sva-gṛihân yayuḥ. 125
'çânta-mohau prabuddhau ca çvânau tau çâpa-çântaye
tyaktâhâràv atha 'uddiçya Çivaṃ çiçriyatus tapaḥ. 126
prâtaḥ kṛitotsavâs tatra paurâs te pûjiteçvarâḥ
dhyâna-sthau dadṛiçuḥ çvânau, datte 'py anne parâṅmukhau. 127
tathaiva dṛiçyamânau tair yâvat tau divasân bahûn
çvânau sthitau, Gaṇâs tâvad evaṃ Çambhuṃ vyajijñapan: 128
«deva, çaptâv imau devyâ Piṅgeçvara-Guheçvarau
«bahu-kâlaṃ Gaṇau klishṭau; tat kṛipâm etayoḥ kuru!» 129
tac çrutvâ 'uvâca bhagavân: «idânîṃ sârameyatâm
«parityajya, Gaṇâv etau vâyasau bhavatâm!» iti. 130
tatas tau vâyasî-bhûtau balyanna-kṛita-pâraṇau
Gaṇau jâtismarau sushṭhu Çivaikâgrau babhûvatuḥ. 131
kâlena bhakti-tushṭasya nideçâc Çaṅkarasya tau
bhâsâv abhûtâṃ prathamaṃ, tato 'pi ca çikhaṇḍinau; 132
tato 'pi haṅsatâṃ prâptau tau kâlena Gaṇeçvarau
tatrâpi parayâ bhaktyâ tam ârâdhayatâṃ Haram. 133
tîrtha-snânair vratair dhyânaiḥ pûjanais toshiteçvarau
hema-ratnamayau tau ca saṃjâtau jñâninau tathâ. 134

«tâv âvâṃ Pârvatî-çâpa-prâpta-kleça-paraṃparau
«viddhy etau haṅsatâṃ prâptau Piṅgeçvara-Guheçvarau. 135
«Jayâtmajâbhilâshî yo Maṇipushpeçvaro Gaṇaḥ
«devyâ çaptaḥ, sa jâtas tvaṃ Brahmadatto nṛipo bhuvi. 136
«Jayâ-sutâ sâ jâtâ 'iyaṃ bhâryâ Somaprabhâ tava;
«Dhûrjaṭaḥ sa ca jâto 'yaṃ mantrî te Çivabhûtikaḥ. 137
«ata eva ca saṃprâpta-jñânâbhyâm Ambikâ-kṛitam
«smṛitvâ çâpântam âvâbhyâṃ dattaṃ te niçi darçanam. 138
«tad-upâya-kramât sarve militâḥ sma ime 'dhunâ,
«âvâṃ caiva pradâsyâvo yushmabhyaṃ jñânam uttamam. 139
«âyâta! tat Tridaçaçaila-gataṃ vrajâmaḥ
«kshetraṃ yathârtham Acalendrasutâpates tat
«Siddhîçvaraṃ, vidadhire kila yatra devâ
«Vidyuddhvajâsura-vinâça-kṛite tapâṅsi. 140
«jaghnus te ca tam Asuraṃ
«samare Çarva-prasâda-labdhena
«Vidyâdharendra-patinâ
«Muktâphalaketunâ sahâyena. 141
«sa ca Muktâphalaketuḥ,
«çâpa-kṛitaṃ martyabhâvam uttîrya,
«tad-anugrahâd avâpat
«Padmâvatyâ samâgamaṃ bhûyaḥ. 142

«tâdṛiçi tatra kshetre
«gatvâ, dṛishṭvâ Haraṃ, prayâsyâmaḥ
«svâṃ gatim; îdṛig vihito
«devyâ 'smâkaṃ samo hi çâpântaḥ.» 143
ity ukto divyâbhyâṃ
haṅsâbhyâṃ, Brahmadatta-bhûmipatiḥ
sadyo 'bhûd Muktâphala-
ketu-kathâ-çravaṇa-kautukâkshiptaḥ. 144

Taraṅga 115.

Tataḥ sa Brahmadattas tau divya-haṅsau nṛipo 'bravît:
«kathaṃ Vidyuddhvajaṃ Muktâphalâketur jaghâna tam? 1
«çâpa-martyatvam uttîrya prâpa Padmâvatîṃ katham?
«etat kathayataṃ tâvat, kartâsthaḥ prakṛitaṃ tataḥ.» 2
tac çrutvâ tat-kathâṃ evam avarṇayatâṃ khagau:

Âsîd Vidyutprabho nâma Daityendro deva-durjayaḥ. 3
sa gatvâ Jâhnavî-tîre sabhâryaḥ putra-kâmyayâ
Brahmâṇam ârâdhayituṃ cakre varsha-çataṃ tapaḥ. 4
tapas-tushṭasya sa tataḥ surârir Brahmaṇo varât
prâpa Vidyuddhvajaṃ nâma tridaçârâdhyam âtmajam. 5
sa bâlo 'pi mahâ-vîryo Daityarâja-suto, balaiḥ
rakshyamâṇaṃ catur-dikshu dṛishṭvâ sva-puraṃ ekadâ, 6
vayasyam ekam apṛâkshîd: «bhayam atra kutaḥ, sakhe,
«yena 'idaṃ rakshyate nityaṃ nagaraṃ sainikair?» iti. 7
tato vayasyaḥ so 'vadîd: «asti nas Tridaçeçvaraḥ
«pratipakshas; tad-artho 'yaṃ pura-rakshaṇa-saṃvidhiḥ. 8
«dantinâṃ daça lakshâṇi, rathânâṃ ca caturdaça,
«triṅçal lakshâṇi ca 'açvânâṃ, pattînâṃ daça kotayaḥ 9
«yâme yâme 'bhirakshanti puraṃ vâra-kramâd idaṃ,
«sa ca prahara-vâro 'bdais teshâṃ âyâti saptabhiḥ.» 10
tac çrutvâ so 'bravîd Vidyuddhvajo: «dhig râjyam îdṛiçam,
«rakshyate yat kila 'anyeshâṃ bâhubhir, na sva-bâhunâ! 11
«tat kṛitvâ 'haṃ tapas tîvraṃ karishyâmi tathâ, yathâ
«bhuja-nirjita-çatror me na syâd eshâ vidambanâ.» 12
ity uktvaiva vayasyaṃ taṃ vârayantaṃ nishidhya saḥ,
Vidyuddhvajo yayau pitror anuktvâ tapase vanam. 13
buddhvâ 'tha pitarau snehâd anvâgatya taṃ ûcatuḥ:
«kva bâlas tvaṃ, kva ca tapaḥ kashṭaṃ? mâ, putra, sâhasam! 14

«jita-çatru ca râjyaṃ nas, trailokye nu tato 'dhikam?
«kiṃ vâñchasi vṛithâ 'tmânaṃ çoshayan? kim dunoshi nau?» 15
evaṃ vadantau pitarau Vidyuddhvaja uvâca saḥ:
«bâlya eva 'rjayishyâmi divyâstrâṇi tapo-balât. 16
«nihçatru ca jagad-râjyam etenaiva na vedmi kim,
«rakshyate nitya-saṃnaddhaiḥ sainyaiḥ sva-puram eva yat?» 17
ity-âdi niçcayena 'uktvâ pitarau ca visṛijya saḥ,
Vidyuddhvajo 'suraç cakre Viriñcârâdhanaṃ tapaḥ. 18
phalâhâro, 'mbu-bhakshaç ca, vâyu-bhug, varjitâçanaḥ
trîṇi trîṇi kramât tasthau Daitvo varsha-çatâni saḥ. 19
tato Brahmâ jagat-kshobha-kshamam âlokya tat-tapaḥ,
etya 'strâṇi dadau tasmai brâhmâdîni tad-arthine. 20
«brâhmâstram etad anyena na 'streṇa pratihanyate
«vinâ pâçupataṃ raudram astram asmad-agocaram; 21
«tad akâle tvayâ na 'tat prayoktavyaṃ jayaishiṇâ;»
ity uktvâ prayayau Brahmâ, sa Daityaç ca 'gamad gṛiham. 22
tatas tad-utsavâyâtaiḥ sarvaiḥ sa sva-balaiḥ saha
Vidyuddhvajaḥ samaṃ pitrâ prâyâc çatru-jigîshayâ. 23
Çakras tad-âgamaṃ buddhvâ kṛita-rakshas trivishṭape,
sakhyâ Vidyâdharendreṇa sahitaç Candraketunâ 24
Padmaçekhara-saṃjñena Gandharvâdhîçvareṇa ca,
sa devaloka-pâlo 'gre yuyutsus tasya niryayau. 25
prâpa Vidyuddhvajaç ca 'tra balair âchâditâmbaraḥ;
tatra Rudrâdayaç caiva tam âhavaṃ drashṭum âyayuḥ. 26
tataḥ pravavṛite yuddhaṃ tayor ubhaya-sainyayoḥ
parasparâstra-saṃpâta-niruddhârkândhakâri tat. 27
amarsha-vâta-kshubhito vâhinî-çata-nirjharaḥ
luṭhad-vâji-gaja-grâho vavṛidhe samarârṇavaḥ. 28
dvandvayuddheshu devânâṃ sampravṛitteshv atha 'Asuraiḥ,
Çakraṃ Vidyutprabho 'bhyâgâd Vidyuddhvaja-pitâ krudhâ. 29
astra-pratyastra-yuddhena çanais tena 'Amaradvishâ
Çakro 'bhibhûyamâno 'tha tasmai vajram avâkshipat; 30
vajrâhataḥ sa Daityo 'tra papâta gata-jîvitaḥ.
Vidyuddhvajo 'tha tat-krodhâd abhyadhâvac Çatakratum. 31
aprâṇasaṃçaye ca 'ādau tasmai brâhmâstram âkshipat,
anye ca prâharann anyais tasminn astrair mahâsuraḥ. 32
so 'tha dhyâtvâ 'Îçvarâdishṭam astram pâçupataṃ, kshaṇât
agropasthitam abhyarcya, Çakraç cikshepa çatrushu. 33
tena kâlâgninâ 'streṇa dagdhaṃ tat sainyam âsuram,
Vidyuddhvajas tu bâlatvâd âhato mûrchito 'patat; 34
na hinasti tad astraṃ hi bâlaṃ vṛiddhaṃ parâṅmukham.
tato labdha-jayâ devâḥ sva-sthânâny akhilâ yayuḥ. 35
so 'pi Vidyuddhvajo dhvastaḥ suciràl labdha-cetanaḥ
çocan palâyya, militân avocac çesha-sainikân: 36
«jayino 'pi jitâḥ smo 'dya, brâhmâstre pratyuta 'rjite;
«tat tyakshyâmy âhave, gatvâ Çakram âsadya, jîvitam. 37

«hate pitari, çakshyâmi na gantum sva-puram punaḥ.»
ity uktavantam tam mantrî vriddho vakti sma paitrikaḥ: 38
«akâla-muktam brâhmâstram anya-muktâstra-mantharam,
«anyâstrâsahanaiçena mahâstram vyâhatam hi tat; 39
«tal labdha-jayam âksheptum na 'kâle çatrum arhasi,
«evam hi tasya 'upacayaḥ, sva-nâçaç ca krito bhavet. 40
«dhîro hi rakshann âtmânam, kâle prâpya balam, ripoḥ
«manyu-pratikriyâm kritvâ, viçva-çlâghyam yaço 'çnute.» 41
iti vriddhena tena 'ukto Vidyuddhvaja uvâca saḥ:
«tarhy asmad-râjya-rakshârtham yâta yûyam, aham punaḥ 42
«tam eva 'ârâdhayishyâmi gatvâ sarveçvaram Çivam.»
ity uktvâ 'anicchato 'py etân visasarjaiva so 'nugân, 43
gatvâ ca pañcabhiḥ sârdham vayasyair 'Daitya-putrakaiḥ
Kailâsa-mûle Gangâyâs tîre so 'çiçriyat tapaḥ. 44
gharme pañcâgni-madhye ca çîte tasthau sa vârini
ekam sahasram varshânâm Çiva-dhyâyî phalâçanaḥ, 45
mûlâçano dvitîyam ca, tritîyam vâri-bhojanaḥ,
vâyu-bhakshaç caturtham ca, nirâhâro 'tha pañcamam. 46
vara-dânâgatam bhûyo bahumene na Padmajam,
«drishṭo vara-prabhâvas te, gamyatâm!» ity uvâca ca. 47
kâlam tâvantam eva 'anyam nirâhâram sthitam ca tam
mûrdhodgata-mahâdhûmam sâkshâc Çambhur upâyayau. 48
«vriṇîshva varam!» ity uktas tena, Daityo jagâda saḥ:
«badhyâm ahaṃ rane Çakram tvat-prasâdâd, vibho!» iti. 49
«uttishṭha! na viçesho 'sti jitasya 'anihatasya vâ;
«tad Indram jeshyasi rane, tat-pade ca nivatsyasi.» 50
ity uktvâ 'antardadhe devaḥ; so 'pi siddham manoratham
matvâ Vidyuddhvajaḥ, kritvâ pâranam, sva-puram yayau, 51
tatra 'abhinanditaḥ paurais; tena pitryena mantriṇâ
militvâ tat-krite tapta-tapasâ vyadhita 'utsavaḥ. 52
âhûya 'Asura-sainyâni vihitâhava-samvidhiḥ
Indrâya prâhinod dûtam, «yudhi sajjo bhava!» 'iti saḥ, 53
cacâla ca, nabhaḥ senâ-nâda-nirghâta-dâritam
ketubhiç châdayans, tanvann ishṭam svarvâsinâm iva. 54
Indro 'pi tam labdha-varam vijñâya 'âgatam, âkulaḥ
sammantrya Devagurunâ, Sura-sainyâny upâhvayat. 55
tato Vidyuddhvaje prâpte, tayor ubhaya-sainyayoḥ
sveshâm pareshâm ca 'ajñâta-vibhâgo 'bhûd mahâhavaḥ. 56
Subâhu-pramukhâ Daityâḥ saha 'ayudhyanta Vâyubhiḥ,
Pingâkshâdyâḥ Kuveraiç ca, Mahâmâyâdayo 'gnibhiḥ, 57
Ayaḥkâyâdayaḥ Sûryaiḥ, Siddhair Akampanâdayaḥ,
anye Vidyâdharair Daityâ, Gandharvâdyais tato 'pare: 58
evam âsîd mahâ-yuddham teshâm vâsara-vinçatim,
ekavinçe dine Daityair abhajyanta rane Surâḥ. 59
te ca bhagnâḥ praviviçuḥ palâyantas trivishṭapam.
tataç ca 'Airâvanârûdho niragâd Vâsavaḥ svayam. 60

parivârya ca tam Deva-sainyâni niraguh punah
Candraketu-prabhritibhih sahaiva Dyucareçvaraih. 61
tatah pravritte samgrâme hanymânâsurâmare,
Indram abhyadravad Vidyuddhvajah pitri-badha-krudhâ. 62
so 'strâni tasya pratyastrair Daityendrasya pratighnatah
cicchcda bânaih kodandam Devarâjo muhur muhuh. 63
tato mudgaram âdâya Maheçvara-varoddhurah
Vidyuddhvajas tam sa javâd adhâvad Vâsavam prati. 64
utplutya dantayor dattvâ pâdam Airâvanasya ca,
âruroha 'sya kumbhâgram, yantâram vimamâtha ca. 65
dadau ca Devarâjâya prahâram mudgarena sah,
Devarâjaç ca muçalena 'âçu pratijaghâna tam. 66
Vidyuddhvajo 'pi bhûyas tam mudgarena jaghâna yat,
tad Indrah so 'patad Vâyu-rathasya 'upari mûrchitah. 67
Vâyur mano-javena 'Indram tam rathena 'anyato 'harat,
Vidyuddhvajo 'sya paççâc ca datta-jangho 'patad bhuvi. 68
«akâlo 'yam, ranâd Indram apasâraya tad drutam!»
iti tatkshanam âkâçâd uccacâra sarasvatî. 69
tato 'pasârite Çakre Vâyunâ ratha-vegatah,
Vidyuddhvajo rathârûdho yâvat tam anudhâvati, 70
tâvad Airâvanah kruddho dhâvitvaiva nirankuçah
mathnan vidrâvya sainyâni, yatah Çakras, tato yayau. 71
tato muktvâ ranam Deva-sainye 'pi 'Indram anu drute,
ninâya Brahma-bhuvanam bhîtâm Suraguruh Çacîm. 72
atha Vidyuddhvajah prâpya jayam, çûnyâm avâpya ca
nadadbhih sahitah sainyaih praviveça 'Amarâvatîm. 73
Indro 'pi labdha-samjñah sann, akâlam vîkshya samprati,
tad eva Brahma-bhuvanam saha sarvâmarair agât. 74
«sampraty asau Hara-vara-prabhâvo; mâ çucam krithâh!
«prâptâsi sva-padam bhûya», ity âçvâsya Pitâmahah, 75
svam Samâdhisthalam nâma tasya sarva-sukhâvaham
Brahma-lokaikadeça-stham sthânam vasataye dadau. 76
tatra 'uvâsa sa Devendrah Çacy-Airâvana-samgatah;
tad-vâkyâd Vâyu-lokam ca jagmur Vidyâdhareçvarâh, 77
adhrishyam Soma-lokam ca Gandharva-patayo yayuh,
anya-lokân yayuç ca 'anye tyakta-svasva-niketanâh. 78
Vidyuddhvajaç ca devânâm bhûmim bhramita-dindimah
âkramya, bubhuje râjyam nirmaryâdas trivishtape. 79
atrântare kathâ-samdhau Vâyu-loke cira-sthitah
Vidyâdharçeçvaraç Candraketur evam vyacintayat: 80
«sva-pada-pracyutena 'iha mayâ stheyam kiyac ciram?
«nâsti Vidyuddhvajasya 'adyâpy asmac-çatros tapah-kshayah. 81
«çrutam mayâ, yat gatah suhrid me Padmaçekharah
«Gandharvendrah Çiva-puram tapase Soma-lokatah. 82
«tasya prasâdo devena kritah kimu, na vâ, 'ity aham
»na 'adyâpi jâne; tad buddhvâ, jñâsye kartavyam âtmanah.» 83

iti dhyâyati yâvat sa, tâvad abhyâyayau sa tam
Vidyâdharendram Gandharva-râjaḥ prâpta-varaḥ sakhâ. 84
sa tena 'âçlishya vihita-svâgataç Candraketunâ
dṛishṭaç ca, nija-vṛittântam Gandharva-patir abhyadhât: 85
«*gatvâ* Çiva-pure Çambhum tapasâ 'ham atoshayam,
«*sa* ca mâm âdiçad: ««gaccha, putras te bhavitâ 'uttamaḥ; 86
«««*punaḥ* prâpsyasi râjyam ca kanyâm sarvottamâm api,
«««*Vidyuddhvajântiko yasyâ* vîro bhartâ bhavishyati.»» 87
«*ity âdishṭo Hareṇa* 'aham tava 'etad vaktum âgataḥ.»
Gandharvendrâd iti çrutvâ *Candraketur* uvâca saḥ: 88
«*mayâpy etasya duḥkhasya* çântyai gatvâ Maheçvaraḥ
«ârâdhyas; tam anârâdhya na santi 'îpsita-siddhayaḥ.» 89
iti niçcitya tapase divyam kshetram Triçûlinaḥ
Muktâvalyâ samam patnyâ Candraketur jagâma saḥ. 90
so 'pi sva-vara-vṛittântam Indrâya 'uktvâ, ripu-kshaye
utpannâstho yayau Soma-bhuvanam Padmaçekharaḥ. 91
tataḥ Surapatis tatra sa Samâdhisthale sthitaḥ,
jâtâsthaḥ samkshaye çatror, Amartyagurum asmarat. 92
samsmṛitopasthitam tam ca prahvaḥ satkṛitya so 'bravît:
«tapas-tushṭaḥ Çivaḥ Padmaçekharasya samâdiçat 93
«Vidyuddhvajasya hantâram bhâvi-jâmâtaram kila;
«tad asya *dushkṛitasya 'antas tâvad naḥ, kimtv aham ciram* 94
«*nivasann iha nirvinnaḥ, sva-pada-bhraṅça-duḥsthitaḥ.*
«tac cintaya 'tra, bhagavann, upâyam çîghra-kâriṇam!» 95
iti Devaguruḥ Çakrâd vacaḥ çrutvâ, jagâda tam:
«kâmam tasya ripoḥ prâpto dushkṛitais tapasaḥ kshayaḥ. 96
«tasmâd avasaro 'smâkam sva-yatna-vidhâv ayam.
«tad, ehi, Brahmaṇe brûmaḥ, sa upâyam vadishyati.» 97
ity ukto Guruṇâ Çakras tad-yukto Brahmaṇo 'ntikam
yayau, praṇamya tasmai ca çaçaṅsa sa manogatam. 98
tataḥ Svayambhûr avadac: «cintâ 'eshâ na mamâpi kim?
«kimtu Çarva-kṛitam Çarveṇaiva çakyam vyapohitum. 99
«sa ca devaç ciram prâpyas; tad eta! nikaṭam Hareḥ
«tad-abhinnâtmano yâmaḥ, so 'bhyupâyam vidhâsyati.» 100
iti sammantrya sa Brahmâ Çakraḥ Suraguruç ca saḥ,
hamsayânam samârukhya, Çvetadvîpam upâgaman; 101
yatra sarvo janaḥ çaṅkha-cakra-padma-gadâ-dharaḥ
caturbhujaç ca mûrtau ca citte ca bhagavanmayaḥ. 102
tatra te dadṛiçur devam mahâratna-gṛihântare,
sevitâṅghrim Kamalayâ, Çesha-çayyâ-gatam Harim. 103
kṛita-praṇâmâs tasmai te, yathârham tena satkṛitâḥ,
devarshi-vanditâç ca 'atra yathocitam upâviçan. 104
Bhagavat-*pṛishṭa-kuçalâ devâs te tam vyajijñapan:*
«kuçalam kim iva 'asmâkam, deva, *Vidyuddhvaje sati?* 105
«jânâty eva hi tat sarvam devo, yat tena naḥ kṛitam;
«tad-arthaç ca 'âgamo 'yam nas, tad devo vetty ataḥ param.» 106

evam uktavato devâṅs tân uvâca Janârdanaḥ:
«kiṃ na jânâmi, yad bhagnâ sthitis tena 'Asureṇa me? 107
«kiṃtu svayaṃ yad îçena kṛitaṃ Tripuraghâtinâ,
«tat tenaiva 'nyathâ kartuṃ çakyate, na punar mayâ. 108
«tata eva ca tasya syât kshayo Daityasya pâpmanaḥ.
«tvaradhvaṃ, yadi tâvad vo vacmy upâyaṃ; niçamyatâm: 109
«asti Mâheçvaraṃ kshetraṃ divyaṃ Siddhîçvarâbhidham.
«tatra saṃprâpyate devo nitya-saṃnihito Haraḥ; 110
«etac ca darçita-jvâlâ-liṅga-rûpaḥ sa eva me
«pûrvaṃ Prajâpateç ca pràg rahasyam avadad vibhuḥ. 111
«tad eta! tatra taṃ gatvâ tapasâ prârthayâmahe;
«sa eva 'upadravam imaṃ jagatâṃ çamayishyati.» 112
ity âdishṭavatâ tena devena saha Vishṇunâ
te Târkshya-hańsayânàbhyâṃ sarve Siddhîçvaraṃ yayuḥ, 113
asaṃspṛishṭe jarâ-mṛityu-rogaiḥ saukhyaika-dhâmani
hema-ratnamayâ yatra mṛiga-pakshi-drumâ api. 114
tatra 'antar darçitânyonya-mûrti-bhedaṃ kshaṇe kshaṇe
anyonya-ratna-rûpaṃ ca liṅgam abhyarcya Çûlinaḥ, 115
tat-paràs te Harir Brahmâ Devendro Divishadguruḥ
tepire Haram uddiçya catvâro duçcaraṃ tapaḥ. 116
atrântare ca tîvreṇa tapasâ toshitaḥ Çivaḥ
Candraketor varaṃ tasya Vidyàdhara-pater adât: 117
«uttishṭha! 'utpatsyate, râjan, mahâ-vîraḥ sa te sutaḥ,
«Vidyuddhvajaṃ yaḥ samare yushmac-çatruṃ hanishyati; 118
«çâpâvatîrṇo mânushye kṛitâmara-hitaç ca yaḥ,
«Gandharvarâja-duhituḥ Padmâvatyâs tapo-balât 119
«punaḥ sva-padam âsâdya, tayaiva saha bhâryayâ
«sarva-Vidyâdharaiçvaryaṃ daça kalpaṃ karishyati.» 120
iti datta-vare deve tirobhûte, sabhâryakaḥ
Candraketus tad eva 'agât sa Vâyu-bhuvanaṃ punaḥ. 121
tâvat tîvra-tapas-tushṭas tatra Siddhîçvare 'pi tân
Nârâyaṇâdîn liṅgântar dṛishṭo hṛishṭân Haro 'bravît: 122
«uttishṭhata! 'alaṃ kleçena! yushmat-pakshyeṇa toshitaḥ
«Vidyàdhareçvareṇa 'ahaṃ tapasâ Candraketunâ. 123
«mad-aṅça-saṃbhavas tasya vîraḥ putro janishyate,
«yas taṃ Vidyuddhvajaṃ Daityaṃ hanishyaty aciràd raṇe. 124
«tato 'nya-devakâryârthaṃ mânushye çâpataç cyutâ
«Padmaçekharagandharva-sutâ taṃ proddharishyati; 125
«Padmâvaty-âkhyayâ sârdhaṃ tayâ Gaury-aṅça-jâtayâ
«patnyâ, Dyucara-sâmrâjyaṃ kṛitvâ, mâm eva ca 'eshyati. 126
«tat sahadhvaṃ manàg! esha kâmaḥ saṃpûrṇa eva vaḥ.»
ity Acyutâdîn uktvâ tân jagâma 'adarçanaṃ Çivaḥ. 127
tato hṛishṭâ Harir Brahmâ Çakra-'Amaragurû ca tau
jagmuḥ sthânâni tâny eva te bhûyo, yebhya àgatâḥ. 128
atha Vidyâdharendrasya tasya Muktâvalî priyâ
Candraketoḥ sagarbhâ 'abhût, kâle ca sushuve sutam, 129

prakâçayantaṃ kakubho durâdharshena tejasâ
tâpasopadravaṃ hartuṃ bâlam arkam iva 'uditam. 130
jâte ca tasminn, ity eva bhâratî çuçruve divaḥ:
«Candraketo! suto 'yaṃ te bhantâ Vidyuddhvajâsuram, 131
«nâmnâ ca viddhy amuṃ Muktâphalaketuṃ dvishaṃtapam!»
ity uktvâ Candraketuṃ sâ sotsavaṃ virarâma vâk, 132
papâta pushpa-vṛishṭiç ca; jñâtârthâḥ Padmaçekharaḥ
Çakraç caiva 'âyayus tatra ye ca channâḥ sthitâḥ Surâḥ. 133
Hara-prasâda-vṛittântam âcakshâṇâḥ parasparam,
anubhûya pramodaṃ, te sva-sthânâny eva çiçriyuḥ. 134
sa Muktâphalaketuç ca sarva-saṅskâra-saṅskṛitaḥ
saha 'ânandena devânâṃ kramâd vriddhim upâgamat. 135
atha tasya dinaiḥ kanyâ putrotpatter anantaram
Gandharvâdhipateḥ Padmaçekharasyâpy ajâyata. 136
«Gandharvendra! sutâ 'iyaṃ te bhâryâ Vidyuddhvaja-dvishaḥ
«Vidyâdhara-pateḥ Padmâvatî nâma bhavishyati;» 137
iti tasyâṃ ca jâtâyâṃ gaganâd udagâd vacaḥ.
tataḥ Padmâvatî sâ 'atra kramât kanyâ vyavardhata, 138
sudhâṅçuloka-saṃbhûti-saṃkrântena taraṅginâ
amṛitena 'iva lâvaṇya-visareṇa virâjitâ. 139
so 'pi bâlo 'bhavad Muktâphalaketur mahâ-matiḥ,
vratopavâsâdi tapaç cakre çivamayaḥ sadâ. 140
ekadâ dhyâna-nishṭhaṃ taṃ dvadaçâhaṃ uposhitam
pratyakshîbhûya bhagavân jagâda Girijâpatiḥ: 141
«tushṭo 'smi te 'nayâ bhaktyâ; mat-prasâdena tat tava
«âvir bhavishyanty astrâṇi vidyâḥ sarvâḥ kalâs tathâ. 142
«Aparâjita-saṃjñaṃ ca khadgam etaṃ gṛihâṇa me,
«kartâsi yena sâmrâjyaṃ vipakshair aparâjitaḥ.» 143
ity uktvâ sa vibhus tasmai khadgaṃ dattvâ tirodadhe,
sa ca 'âçu râjaputro 'bhûd mahâstra-bala-vikramaḥ. 144
atrântare kadâcit sa Vidyuddhvaja-mahâsuraḥ
tridiva-stho jalakrîḍâṃ cakre Dyusarid-ambhasi. 145
sa dadarça jalaṃ tasyâḥ kapilaṃ pushpa-reṇubhiḥ
mada-gandhânuviddhaṃ ca vîci-kshobhitaṃ vahat. 146
tato bhuja-madâḍhyâtaḥ sa jagâda nijânugân:
«mamâpy upari kaḥ krîḍaty ambhobhir? yâta, paçyata!» 147
tac çrutvâ 'uparî yâtâs te paçyanti sma 'Asurâ jale
krîḍantaṃ vṛishabhaṃ Çârvaṃ saha Çâkreṇa dantinâ. 148
âgatya ca tam ûcus te Daityendraṃ: «deva, Çâmbhavaḥ
«upary etya vṛishaḥ krîḍaty Airâvaṇa-yuto 'mbuni; 149
«tad-mâlyairâvaṇa-mada-vyâmiçritam idaṃ payaḥ.»
çrutvâ 'ity agaṇayan Rudraṃ madâc cukrodha so 'suraḥ, 150
sva-dushkṛita-paripâka-mûḍho bhṛityân uvâca ca:
«yâta, 'ânayata tau baddhâv ṛishabhairâvaṇâv!» iti. 151
tato gatvâ jighrikshanti yâvat tau te kila 'Asurâḥ,
tâvat tân jaghnatuḥ kruddhau tau pradhâvya vṛisha-dvipau. 152

hata-çeshâç ca jagadur gatvâ Vidyuddhvajâya tat.
sa kruddhaḥ prâhiṇot tau praty Âsuraṃ sumahad balam. 153
mathitvâ tac ca tat-sainyaṃ pâpa-pâkâgata-kshayam,
vṛisho Harântikaṃ prâyâd, Indram Airâvaṇo 'bhyagât. 154
Indro 'tha tasya Ditijasya viceshṭitaṃ tad
Airâvaṇânucara-rakshiganâd niçamya,
saṃprâpta-nâça-samayaṃ tam amanyata 'ariṃ,
Gaurîpater bhagavato 'pi kṛitâvamânam. 155
âvedya tat Kamalajâya, tataḥ sametya
Vidyâdharâdi-sahitaḥ saha deva-sainyaiḥ,
hantuṃ ripuṃ tam adhirûḍha-surebha-mukhyaḥ
Çakraḥ Çacî-racita-maṅgalakaḥ pratasthe. 156

Taraṅga 116.

Tatas trivishṭapaṃ prâpya sa Çakraḥ paryaveshṭayat
Harânugraha-sotsâhair labdhakâla-balair balaiḥ. 1
tad dṛishṭvâ niryayau Vidyuddhvajaḥ saṃnaddha-sainikaḥ.
prâvartanta 'animittâni tasya nirgacchatas tadâ: 2
dhvajeshu vidyutaḥ petur, bhremur gridhrâs tasya 'upari,
abhajyanta mahâ-chattrâṇy, açivaṃ ca 'aruvan çivâḥ; 3
tâny anishṭâny agaṇayan niragâd eva so 'suraḥ.
devâsuraṇâṃ ca tataḥ prâvartata mahâhavaḥ. 4
«sa Muktâphalaketuḥ kiṃ na 'adyâpy eti?» 'iti Vajriṇâ
pṛishṭo 'tha Candraketus taṃ Khecarendro vyajijñapat: 5
«vismṛitya tvarayâ tasya na 'uktam âgacchatâ mayâ,
«sa tu buddhvâ dhruvaṃ paçcâd âgacchaty eva satvaram.» 6
etac çrutvâ sa Devendraç caturaṃ Vâyu-sârathim
çrî-Muktâphalaketuṃ tam ânetuṃ prâhiṇod drutam, 7
pitâ ca tat-samaṃ tasya Candraketuḥ sa sainikam
âhvânâya pratîhâraṃ visasarja rathâṇugam. 8
sa Muktâphalaketuç ca buddhvâ Daityâhave gatam
pitaraṃ, sânugo gantuṃ tatraiva 'abhyudyato 'bhavat. 9
tato jayagajârûḍho jananî-kṛita-maṅgalaḥ
Vâyu-lokâd udacalat sa bibhrat khaḍgam Aiçvaram. 10
prasthitasya 'apatat tasya pushpa-vṛishṭir nabhastalât,
devâç ca dundubhîn jaghnur, vâyavaç ca vavuḥ çivâḥ. 11
militvâ parivavruç ca taṃ te deva-gaṇâs tataḥ,
âsan palâyya pracchannâ ye Vidyuddhvaja-bhîtitaḥ. 12
tena sainyena mahatâ saha gacchan, dadarça saḥ
mârge Meghavanaṃ nâma Pârvaty-âyatanaṃ mahat- 13

tad anullaṅghya yad-bhaktyâ gajâd atra 'avatîrya saḥ,
âhṛitya divya-pushpâṇi, devîṃ prâvartata 'arcitum. 14
atrâṅtare ca Gandharva-pateḥ sâ prâpta-yauvanâ
Padmâvatî sutâ Padmaçekharasya sakhî-vṛitâ, 15
bhartuḥ saṃgrâma-yâtasya çreyo-'rtham tapasi sthitâm
mâtaraṃ svâm anujñâpya, vimânena 'Indu-lokataḥ, 16
çivârthinî pituḥ saṃkhye varasya 'abhîpsitasya ca,
tad eva tapase divyaṃ Gaury-âyatanam âyayau. 17
«varo na 'adyâpi te kaçcid niçcito yo yudhi sthitaḥ,
«pituḥ çreyo-nimittaṃ ca mâtâ te saṃçritâ tapaḥ; 18
«tvaṃ tu kanyâ tapaḥ kasya kṛite, sakhi, cikîrshasi?»
ity uktâ pathi sakhyâ sâ Padmâvaty abravîd idam: 19
«pitaiva, sakhi, kanyânâṃ daivataṃ sarva-siddhi-kṛit,
«varo 'py ananya-sâmânya-guṇo niçcita eva me. 20
«Vidyuddhvajaṃ nihantuṃ yo jâto Vidhyâdharendrataḥ,
«sa Muktâphalaketur me vyâdishṭaḥ Çambhunâ patiḥ; 21
«etad mayâ 'ambâ-pṛishṭasya tâtasyaiva mukhâc çrutam.
«sa ca yâsyati yâto vâ saṃgrâmaṃ me varo dhruvam; 22
«ato bhagavatîṃ Gaurîṃ tapasâ 'ârâdhayâmy aham,
«vijayâkâṅkshiṇî tasya pitus tâtasya ca 'ubhayoḥ.» 23
evaṃ vadantîṃ tâṃ râjaputrîm âha sma sâ sakhîḥ:
«bhâviny arthe 'pi tarhy esha vyavasâyas tava 'ucitaḥ; 24
«tat te 'bhilashitaṃ sidhyatv!» iti sakhyâ tayâ 'uditâ
sâ Gaury-âyatanâbhyarṇaṃ bhavyaṃ prâpa mahat sarah, 25
utphullaiḥ svarṇa-kamalaiḥ praticchannaṃ prabhâsvaraiḥ
tad-mukhâmbhoruhotsarpat-kânti-vicchuritair iva. 26
tatra 'avatîrya kamalâny Ambikâbhyarcanâya sâ
uccitya, Gandharva-sutâ snânaṃ yâvad vidhitsati, 27
tâvad, devâsura-raṇaṃ Rakshaḥsv âmisha-gardhishu
abhidhâvatsu, tena dve Râkshasyâv âgate pathâ, 28
daṅshṭrâ-ghora-mukhodvânta-jvâlâ-piṅgordhvamûrdhaje
dhûma-çyâma-mahâkâye lambodara-payodhare. 29
tâbhyâṃ dṛishṭvaiva Gandharvarâja-putrî nipatya sâ
Naktaṃcarîbhyâṃ jagṛihe ninye ca gaganonmukham. 30
tad-vimânâdhidevaç ca Râkshasyau yâvad eva te
runaddhi, yâvad ârtaç ca krandaty asyâḥ paricchadaḥ, 31
tâvad devî-gṛihâd Muktâphalaketuḥ kṛitârcanaḥ
sa nirgataḥ çrutâkrandas tam eva 'uddeçam âgamat. 32
sa dṛishṭvâ Râkshasî-yugma-gṛihîtâṃ tâṃ lasad-dyutim
kâlameghâvalî-madhya-gatâṃ saudâminîm iva, 33
Padmâvatîṃ pradhâvyaiva mahâ-vîro vyamocayat,
kshiptvâ vicetane bhûmau Râkshasyau te talâhate. 34
dadarça tâṃ ca lâvanya-rasa-nirjhara-vâhinîm
tribalî-laharî-hâri-madhyabhâgopaçobhinîm, 35
svarbadhû-sarga-saṃprâpta-kauçalotkarsha-çâlinâ
dhâtrâ samagra-saundarya-sâra-saṃpâditâm iva. 36

dṛishṭvâ ca tâṃ sa Kandarpa-moha-mantharitêndriyaḥ
dhîro 'py, atra kshaṇaṃ tasthau citrastha iva niçcalaḥ. 37
Râkshasî-saṃbhrame çânte samâçvasya kshaṇâd iva,
Padmâvaty api taṃ Muktâphalaketuṃ dadarça sâ 38
jagad-netrotsavâkâraṃ strîjanonmâda-dâyinam,
ekîkṛitya 'indu-Kandarpau vidhinâ 'iva vinirmitam. 39
tato lajjânata-mukhî sakhîṃ svairam abhâshata:
«bhadram asya 'astu! yâmi 'itaḥ para-purusha-pârçvataḥ.» 40
evaṃ vadantyâṃ tasyâṃ ca, sâ Muktâphalaketunâ,
«bâlâ kim iyam âha?» 'iti tena 'apricchyata tat-sakhî. 41
sâpy uvâca: «sukanyâ 'iyaṃ dattâçîḥ prâṇadasya te,
««ehy! anya-purushopântâd vrajâma»», iti vakti mâm.» 42
tac çrutvâ saṃbhramâd Muktâphalaketur uvâca tâm:
«kâ 'iyaṃ? kasya sutâ? kasmai pradeyâ çubha-karmaṇe?» 43
iti pṛishṭâ ca sâ tena tad-vayasyâ tam abravît:
«iyaṃ Padmâvatî nâma kanyâ, subhaga, naḥ sakhî, 44
«Gandharvâdhipateḥ Padmaçekharasya 'âtmasaṃbhavâ;
«âdishṭo 'syâḥ patir Muktâphalaketuç ca Çambhunâ 45
«putro Vidyâdharendrasya Candraketor jagat-priyaḥ,
«sahâyo Devarâjasya Vidyuddhvaja-vinâça-kṛit. 46
«kâṅkshantî vijayaṃ tasya bhartuḥ saṃkhye pitus tathâ,
«Gaury-âyatanam apy etat tapo-'rtham iyam âgatâ.» 47
çrutvâ 'etad râjaputrîṃ tâṃ Candraketusutânugâḥ,
«dishṭyâ, devi! sa eva 'ayaṃ tava bhartâ», 'ity anandayan. 48
tato 'nyonya-parijñâna-harsha-pûrṇe nijâtmani,
«yuktaṃ yad adya 'iha 'âyâva!» 'iti kumârî-varâv ubhau 49
yâvac ca 'anyonya-saprema-tiryag-ardhâvalokitaiḥ
tishṭhatas tatra tau, tâvac çuçruve tûrya-niḥsvanaḥ. 50
tataç ca dadṛiçe sainyaṃ, Vâyu-yukto rathas tataḥ
Candraketu-pratîhâras tathâ ca tvaritâgatau. 51
tau ca Vâyu-pratîhârau vinayojjhita-vâhanau
upagamyaiva taṃ Muktâphalaketum avocatâm: 52
«tvâm âhvayati Devendraḥ pitâ ca 'âhava-bhûmitaḥ;
«tad imaṃ ratham âruhya çîghram âgamyatâm!» iti. 53
tataḥ Padmâvatî-prema-baddho 'pi guru-kâryataḥ
sa taṃ tâbhyâṃ saha 'adhyâsta Khecarendra-suto ratham. 54
baddhvâ ca Çakra-prahitaṃ divyaṃ kavacanam, âçu saḥ
pratasthe valita-grîvaṃ paçyan Padmâvatîṃ muhuḥ. 55
Padmâvatî ca nirvarṇya sâ tam à dṛishṭi-gocaram.
eka-pâṇitalâghâta-hata-Naktamcarî-dvayam, 56
tam eva cintayantî ca, snâtvâ 'abhyarcya 'Ambikâ-Haran,
tadâ prabhṛiti tatraiva tepe tac-çreyase tapaḥ. 57
so 'pi tad-darçanaṃ Muktâphalaketur vicintayan
maṅgalyaṃ vijayâçaṅsi, prâpa Devâsurâhavam. 58
dṛishṭvâ ca taṃ susaṃnaddhaṃ sasainyaṃ vîram âgatam,
tam eva prati sarve 'pi te 'bhyadhâvan mahâsurâḥ. 59

teshâṃ ca çara-varsheṇa çirobhiḥ çakalî-kṛitaiḥ
çûro raṇotsavấrambhe cakre digdevatâ-balim. 60
hanyamânaṃ balaṃ tena tad Muktâphalaketunâ
dṛishṭvâ, Vidyuddhvajâḥ krodhâd adhâvat taṃ prati svayam.
sa ca 'âpatann eva çarair Daityo yat tena tâḍitaḥ,
tat tam eva 'bhyadhâvat tat sarvataḥ sainyam Âsuram. 62
tad dṛishṭvâ Siddha-Gandharva-Vidyâdhara-Surấnvitaḥ
abhidudrâva tad Daitya-sainyaṃ sapadi Vâsavaḥ. 63
tataḥ patad-ishu-prâsa-çakti-tomara-paṭṭiçam
udabhûd tumulaṃ yuddhaṃ nihatấsaṃkhya-sainikam: 64
gajấçva-kâya-makarâ, danti-maulika-bâlukâḥ,
pravîra-muṇḍa-pâshâṇâḥ prâvahan rudhirấpagâḥ; 65
çoṇitấsava-mattấnâṃ Bhûtânâm âmishârthinâm
so 'bhûd raṇotsavaḥ prîtyai kabandhaiḥ saha nṛityatâm. 66
tasmin jaya-çrîr Daityânâṃ Devânâṃ ca 'âhavấrṇave
mahormi-capalâ prâyâd itaḥ kshaṇam itaḥ kshaṇam. 67
caturviṅçatim evaṃ tu yuddham âsîd dinâni tat,
prekshyamâṇaṃ vimâna-sthaiḥ Çarva-Çauri-Pitâmahaiḥ. 68
pañcaviṅçe dine kshîṇe, prâyayoḥ sainyayor dvayoḥ
pradhâna-dvandvayuddheshu pravṛitteshv atra saṃgare, 69
çrî-Muktâphalaketoç ca tasya Vidyuddhvajasya ca
dvandvayuddhaṃ pravavṛite rathastha-dviradasthayoḥ. 70
tamo-'straṃ bhâskarấstṛeṇa, graishmấstreṇa ca çaiçiram,
kuliçấstreṇa çailấstraṃ, nâgấstraṃ gâruḍena ca 71
nivârya, tasya yantâraṃ vâraṇaṃ ca 'Asurasya saḥ
ekaikena 'ishuṇâ Muktâphalaketur apâtayat. 72
ârûḍhasya rathaṃ tasya sârathiṃ turagâṅç ca yat
so 'badhît, tad asau Vidyuddhvajo mâyâm açiçriyat; 73
adṛiçyaḥ sarva-sainyena dyâm âruhya vavarsha saḥ
çilâçastrâṇi vividhâny abhitaḥ Suravâhinîm. 74
abhedyaṃ çara-jâlaṃ ca yad Muktâphalaketunâ
arudhyata, sa tad Daityo dadâha *'anala-vṛishṭibhiḥ.* 75
atha 'bhimantrya *brâhmâstraṃ sânugaṃ tam ariṃ prati*
viçva-kshaya-kshamaṃ Muktâphalaketur *mumoca saḥ..* 76
tena 'astreṇa sasainyo 'pi *nihato gata-jîvitaḥ*
nipapâta nabhyo-madhyâd Vidyuddhvajo mahấsuraḥ. 77
çeshâḥ palâyya jagmuç ca Vidyuddhvaja-sutấdayaḥ
Vajradaṅshṭrấdi-sahitâ Rasâtala-talaṃ bhayât. 78
Devâḥ svargâd anupadaṃ jagaduḥ «sâdhu sâdhv!» iti,
çrî-Muktâphalaketuṃ ca pushpa-varshair apûjayan. 79
tataḥ çatrau hate Çakraḥ prâpta-râjyas trivishṭapam
prâviçat, trishu lokeshu babhûva ca mahotsavaḥ. 80
âgâc Cacîṃ puraskṛitya svayaṃ ca 'atra Prajâpatiḥ,
cûḍâratnottamaṃ Muktâphalaketor babandha ca. 81
Indro 'pi râjaputrasya tasya râjya-pradâyinaḥ
hâraṃ sva-kaṇṭhataḥ kaṇṭhe nyadhâd vijaya-çobhinaḥ. 82

samupaveçayat taṃ ca nijâsana-samâsane
ânanda-pûrṇa-gîrbâṇa-vitîrṇa-vividhâçisham. 83
Vidyuddhvajâsura-puraṃ pratîhâraṃ visṛijya ca
tasmai dâsyann avasare svîcakre sva-purâdhikam. 84
tato 'smai râjaputrâya Gandharvaḥ Padmaçekharaḥ
ditsuḥ Padmâvatîṃ Dhâtuḥ sâkûtaṃ mukham aikshata. 85
sa 'ca jñâtâçayo Dhâtâ Gandharvendram uvâca tam:
«kârya-çesho 'sti kaçcit, tad vishahasva manâg!» iti. 86
tato Hâhâ-Hûhvor gîtaiḥ sva-ninâdânunâditaiḥ
Rambhâdi-nṛittais tatra 'bhûd Indrasya vijayotsavaḥ. 87
dṛishṭotsava-pramode ca yâte Dhâtari, Vṛitrahâ
sammânya Lokapâlâdîn svasvaṃ sthânaṃ visṛishṭavân. 88
visasarja ca Gandharva-râjaṃ taṃ Padmaçekharam
nijaṃ Gandharva-nagaraṃ sammânya saparicchadam. 89
çrî-Muktâphalaketuṃ ca Candraketuṃ ca satkṛitau
prâhinod utsavâya svaṃ Vidyâdhara-puraṃ Hariḥ. 90
sa ca saṃhṛita-viçva-kaṇṭakas tâṃ
bahu-Vidyâdhara-râjakânuyâtaḥ
janakânugataḥ sva-râjadhânîm
atha Muktâphalaketur âjagâma. 91
vararatna-citâ ca sâ tadânîṃ
dhvajapaṭṭâṅçuka-mâlinî prahṛishṭâ
vibabhau nagarî, cirâgate 'smin
pitṛi-yukte jaya-bhâji râjaputre. 92
sa ca sapadi pitâ 'sya Candraketuḥ
puri paritoshita-bhṛitya-bandhu-vargaḥ,
jalam iva jaladо vasu pravarshan,
suta-vijayotsavam ûrjitaṃ tatâna. 93
sa ca Muktâphalaketur
Vidyuddhvaja-damana-kîrtim api labdhvâ,
Padmâvatîṃ vinâ tâṃ
na ratiṃ lebhe nijeshu bhogeshu. 94
Samyatakâkhyena punaḥ
Çarvâdeçâdi-çaṅsinâ sakhyâ
âçvâsyamâna-cittaḥ
kṛicchreṇa sa tâny ahâny anayat. 95

Taraṅga 117.

Atrântare sa Gandharva-râjaḥ, sva-nagaraṃ punaḥ
pravishṭo vitata-sphûrjad-utsavaḥ Padmaçekharaḥ, 1
taj-jayâçaṅsayâ tapta-tapasaṃ Girijâçrame
buddhvâ bhâryâ-mukhât, Padmâvatîṃ ânâyayat sutâm. 2

upâgatâṃ ca tapasâ viraheṇa ca tâṃ kṛiçâm
tanayâṃ pâda-patitâṃ sa jagâda, 'âçisham dadat: 3
«vatse, mad-artham vihitas tapaḥ-kleço mahâṅs tvayâ;
«tad Vidyâdhararâjendra-sutaṃ Vidyuddhvajântakam 4
«jagac-çaraṇyaṃ jayinaṃ vyâdishṭaṃ Çambhunâ svayam
«çrî-Muktâphalaketuṃ taṃ çîghraṃ patim avâpnuhi!» 5
iti pitrâ 'uditâ yâvad âste sâ 'avanatânanâ,
râjânam âha tad-mâtâ tâvat Kuvalayâvalî: 6
«katham sa tâdṛig Asuras triloka-bhaya-dâyakaḥ
«tena, 'âryaputra, nihato râjaputreṇa saṃyuge?» 7
tac çrutvâ varṇayâmâsa sa râjâ tasya vikramam
râjaputrasya taṃ tasyai sa-Devâsura-saṃgaram. 8
tataḥ Padmâvatî-sakhyâ sâ Manohârikâkhyayâ
tadîyâ Râkshasî-yugma-badha-lîlâpy akathyata. 9
tatas tasya sutâyâç ca vṛittam anyonya-darçanam
prîtiṃ ca buddhvâ, tau toshaṃ râjâ râjñî ca jagmatuḥ, 10
ûcatuç ca: «nigîrṇaç ca yena 'Asura-camû-cayaḥ,
«Agastyena 'iva jaladhî, Râkshasyau tasya ke?» iti. 11
tayâ tat-paurushotkarsha-varṇanâ-vâtyayâ ca saḥ
Padmâvatyâḥ prajajvâla sutarâṃ madanânalaḥ. 12
tataḥ pitroḥ sakâçât sâ nirgatâ râjakanyakâ
çuddhânta-ratnaprâsâdam ârohat sotsukâ kshaṇât. 13
tatra ratna-sthita-stambha-baddha-mauktika-jâlake
maṇikuṭṭima-vinyasta-sukha-çayyâ-varâsane 14
cintitopanamad-divya-nânâ-bhoga-manorame
sthitâ, sâ 'abhyadhikaṃ tepe preyo-viraha-vahninâ. 15
dadarça ca tataḥ pṛishṭhâd hema-druma-latâ-citam
ratnavâpî-çatâkîrṇaṃ divyam udyânam ṛiddhimat. 16
dṛishṭvâ ca 'acintayac: «citram! idam asmat-purottamam
«maj-janmabhûmer bhuvanâd aindavâd api sundaram. 17
«Himâdri-maulimâṇikyaṃ, na ca dṛishṭam idaṃ mayâ,
«Nandanâbhyadhikaṃ yatra puropavanam îdṛiçam. 18
«tad atra gatvâ sachâya-çîtale vijane vane
«virahânala-saṃtâpaṃ çamayâmi manâg imam.» 19
iti saṃcintya sâ bâlâ çanair ekâkinî tataḥ
yuktyâ 'avaruhya, gantuṃ tat purodyânaṃ pracakrame. 20
padbhyâṃ gantum açaktâ sâ sva-vibhûter upasthitaiḥ
pakshibhir vâhanî-bhûya tad udyânam anîyata. 21
tatra 'antaḥ kadalîkhaṇḍa-gṛihe pushpâstaropari
upâviçac, çrûyamâṇe divya-geyâdi-niḥsvane. 22
na ca sâ 'atra ratiṃ lebhe, na tasyâḥ çâmyati smaraḥ,
vinâ priyeṇa kâmâgniḥ pratyuta 'avardhata 'adhikam. 23
tato didṛikshuç citrastham api taṃ priyam utsukâ,
sâ 'agrahîc citraphalakaṃ varṇavartiç ca siddhitaḥ. 24
«srashṭum dvitîyam dhâtâpi na 'îshṭe yat-sadṛiçaṃ punaḥ,
«tam âlikheyaṃ sadṛiçaṃ çara-pâṇir ahaṃ katham? 25

«tathâpy âtma-vinodârtham tam likhâmi yathâ tathâ;»
iti samcintya phalake sâ tu yâvat tam âlikhat, 26
tâvat tasyâs tam uddeçam âyayau cinvatî sakhî
sâ Manohârikâ nâma tad-adarçana-vihvalâ. 27
sâ tâm ekâkinîm tatra râjaputrîm latâgrihe
sacitraphalakâm utkâm apaçyat prishṭhataḥ sthitâ. 28
«paçyâmi tâvat, kim iyam karoty evam iha 'ekikâ»,
iti samcintya tasthau ca channâ sâ tatra tat-sakhî. 29
tâvat sâpi tam uddiçya citrâbhilikhitam priyam
Padmâvatî jagâda 'evam udaçru-nayanotpalâ: 30
«durjayân Asurân hatvâ yena 'Indro rakshitas tvayâ,
«âlâpa-mâtreṇa sa mâm katham ârâd na rakshasi? 31
«kalpadrumo 'py adâtṛitvam, sugato 'py adayâlutâm,
«âyâti mandapuṇyasya suvarṇam api ca 'açmatâm. 32
«smarajvarânabhijñas tvam nûnam vetsi na mad-vyathâm;
«Daityâjitasya Pushpeshus tapasvî kim karoti te? 33
«kim vâ vacmi! vidhir vâmo mama, yena 'açruṇâ driçau
«pidadhad na 'icchati prâyaç citre 'pi tava darçanam.» 34
ity uktvâ râjatanayâ sâ prâvartata roditum
chinna-hâra-galat-sthûla-muktâbhair açru-vindubhiḥ. 35
tatkshaṇam tâm upâsarpat sâ Manohârikâ sakhî,
sâpy âchâdyaiva tac citram râjaputrî jagâda tâm: 36
«iyac ciram na dṛishṭâ tvam, sakhi! kutra sthitâsy aho?»
tac 'çrutvâ vihasantî tâm sâ Manohârikâ 'abravît: 37
«tvâm eva, sakhi, cinvânâ ciram bhrântâsmi. tat tvayâ
«citram kim châdyate? dṛishṭam mayâ citram atha 'açrutam.» 38
evam tayâ 'uktâ sakhyâ sâ Padmâvaty açru-gadgadam
lajjânata-mukhî haste gṛihîtvâ tâm abhâshata: 39
«sakhi! prâg eva viditam sarvam te, kim tad nigûhyate?
«râjaputreṇa tena 'aham tasmin Gaury-âçrame tadâ, 40
«uddhṛityâpi mahâghora-Râkshasî-kopa-vahnitaḥ,
«durvâra-viraha-jvâle nikshiptâ madanânale. 41
«tad na jâne: kva gacchâmi, kasmai vacmi, karomi kim,
«âçraye kam upâyam vâ durlabhâsakta-mânasâ?» 42
iti bruvâṇâm tâm râjaputrîm âha sma sâ sakhî:
«abhishvaṅgo 'nurûpo 'yam sthâne te manasaḥ, sakhi! 43
«itaretara-çobhâyai saṃyogo yuvayoḥ kila,
«navacandrakalâ-Çârvajaṭâmukuṭayor iva. 44
«adhṛitiç ca 'atra mâ bhût te! dhruvam sa bhavatîm vinâ
«na sthâsyati; tvayâ kim sa tathâ-bhûto na lakshitaḥ? 45
«striyo 'pi 'icchanti puṃ-bhâvam, yâ dṛishṭvâ rûpa-lolubhâḥ.
«tasyâs te ko bhaved na 'arthî, tulya-rûpaḥ sa kim punaḥ? 46
«Çarvo 'py alika-vâdî kim, yena 'uktau dampatî yuvâm?
«adûrage 'py abhîshṭe 'rthe ko vâ 'ârto bhajate dhṛitim? 47
«tad âçvâsihi! bhâvî te sa eva nacirât patiḥ;
«na tvayâ durlabhaḥ kaçcit, tvam tu sarveṇa durlabhâ.» 48

ity uktâ sâ tayâ sakhyâ râjaputrî jagâda tâm:
«sakhi! yady api jânâmi, tathâpi karavâṇi kim? 49
«idaṃ hi me tad-âsaktaṃ ceto na 'utsahate kshaṇam
«sthâtuṃ vinâ taṃ prâṇeçaṃ, kshamate na ca Manmathaḥ; 50
«tam eva hi smarantyâ me mano nirvâti tatkshaṇam,
«dahyante 'ṅgâni, saṃtâpena 'utkrâmanti 'iva ca 'asavâḥ.» 51
evaṃ vadantî mohena mohitâ pushpa-pelavâ
aṅke tasyâ vayasyâyâ râjaputrî papâta sâ. 52
atha 'ambu-seka-kadalî-pallavâṇila-vîjanaiḥ
sâçrur âçvâsayâmâsa sâ vayasyâ krameṇa tâm. 53
mṛiṇâla-hâra-valayaṃ çrîkhaṇḍârdra-vilepanam
nalinî-dala-çayyâṃ ca: yâni sâ vidadhe sakhî, 54
tasyâs tâny api saṃtâpa-samâsaktâni saṅgataḥ
saṃtapya sama-duḥkhatvam iva çushyanti bhejire. 55
tataḥ sâ viklavâ Padmâvatî tâm avadat sakhîm:
«kliçnâsi kiṃ vṛithâ 'âtmânaṃ? na 'evaṃ çâmyati me vyathâ. 56
«yena çâmyati, tac cet tvaṃ kurushe, tac çivaṃ bhavet.»
evam uktavatîm ârtâṃ vayasyâ tâm abhâshata: 57
«kuryâṃ kiyad na nâma 'ahaṃ tava 'arthe? brûhi tat, sakhi!»
tac çrutvâ sâ hriyâ kricchrâd iva râjasutâ 'abravît: 58
«tvam iha 'ânaya me kântaṃ gatvâ, priyasakhi, drutam!
«na 'anyathâ 'upaçamo me syât, tâtaç caiva na kupyati, 59
«pratyuta 'iha 'âgatâyaiva mâm esho 'smai pradâsyati.»
evaṃ tayâ 'uktâ sotsâhaṃ vayasyâ sâpy uvâca tâm: 60
«yady evaṃ, tad gṛihâṇa tvaṃ dhairyaṃ! kâryam idaṃ kiyat,
«eshâ 'ahaṃ, sakhi, yâmy eva tvat-priyâṇayanâya yat 61
«tat-pituḥ Khecarendrasya Candraketoḥ purottamam
«khyâtaṃ Candrapuraṃ nâma. nirvṛitâ bhava! kiṃ çucâ?» 62
iti sâ 'âçvâsitâ sakhyâ tayâ râjasutâ 'abhyadhât:
«tad uttishṭha! çivaḥ panthâ astu te! vraja satvaram! 63
«trâtâ trayâṇâṃ lokânâṃ sa ca sapraṇayaṃ tvayâ
«mad-girâ, sakhi, vaktavyo vîraḥ prâṇeçvaro mama: 64
««tasmin Girijâyatane
««tathâ paritrâya Râkshasî-bhayataḥ,
«««strîghnena hanyamânâṃ
«««rakshasi mâṃ Makaraketunâ na katham? 65
«««bhuvanoddharaṇa-sahânâṃ
«««bhavâdriçâm esha, nâtha, ko dharmaḥ,
«««âpady upekshyate yat
«««pûrva-trâto jano nivṛitto 'pi?», 66
«evaṃ vades taṃ, kalyâṇi, yathâ jânâsi vâ svayaṃ.»
iti vyâhṛitya sâ Padmâvatî tâṃ vyasṛijat sakhîm. 67
sâ ca sva-siddhy-upanataṃ pakshi-vâhanam âsthitâ,
tad Manohârikâ prâyâd Vidyâdhara-puraṃ prati. 68
sâ ca Padmâvatî kiṃcid-âçâ-labdha-dhṛitis tataḥ
gṛihîta-citraphalakâ mandiraṃ prâviçat pituḥ. 69

tatra dâsî-parivṛitâ praviçya nija-vâsakam,
snâtvâ Gaurîpatiṃ bhaktyâ pûjayitvâ vyajijñapat: 70
«bhagavaṅs! trishu lokeshu tvad-icchânugrahaṃ vinâ
«na sidhyati 'iha kasyâpi bahv alpaṃ vâpi vâñchitam; 71
«tad Vidyâdhara-sac-cakravarti-putraṃ tam îpsitam
«na dâsyasi patiṃ ced me, dehaṃ tyakshyâmi te 'gratâḥ.» 72
evaṃ vihita-vijñaptiṃ Çaçâṅkamukuṭasya tâm
çrutvâ sakhedaḥ sâçcaryaḥ parivârajano 'vadat: 73
«sva-deha-nirapekshaiva kim evaṃ, devi, bhâshase?
«tavâpi kiṃ asuprâpyaṃ nâma 'asty atra jagat-traye? 74
«tvad-arthyamâno muñced hi sugato 'pi sa saṃyamam.
«tad ekaḥ so 'tra sukṛitî, yas tvayâpy evam arthyate.» 75
etac çrutvâ guṇâkṛishṭâ râjaputrî jagâda sâ:
«samâçrayaḥ sa-Çakrâṇâṃ devânâm eka eva yaḥ, 76
«arkeṇa 'iva tamo, dhvastaṃ yena 'ekena 'Âsuraṃ balam,
«prâṇa-dâtâ ca yo 'smâkaṃ, prârthanîyaḥ kathaṃ na saḥ?» 77
ity-âdi bruvatî sotkâ tayaiva kathayâ tataḥ
atishṭhat samam âptena tatra dâsîjanena sâ. 78
atrântare Candrapuraṃ sâ Manohârikâpi tat
Vidyâdharendra-nagaraṃ satvaraṃ prâpa tat-sakhî, 79
gîrbâṇa-nagaraṃ kṛitvâpy asaṃtoshâd iva 'adbhutam
nirmame Viçvakarmâ yad asâmânya-vibhûtikam. 80
tatra 'asaṃprâpya taṃ Muktâphalaketuṃ vicinvatî,
khaga-sthâ tat puroḍyânaṃ sâ Manohârikâ 'agamat. 81
atarkya-siddhi-vibhavaṃ, bhâsvad-maṇimaya-drumam,
eka-vṛikshoḍgatâneka-jâtîya-kusumotkaram, 82
divya-gîta-ravonmiçra-çakunta-ruta-sundaram
paçyantî tac ca, sâ reme nânâ-ratna-çilâtalam. 83
udyânapâlair dṛishṭvâ ca vicitraiḥ pakshi-rûpibhiḥ
upetya 'abhyarthya suvyakta-vacanaiḥ priya-vâdibhiḥ, 84
pârijâta-taror mûle târkshyaratna-çilâsane
upaveçya, 'ucitair bhogais tasyâḥ pûjâ vyadhîyata. 85
abhinandya ca tâṃ pûjâṃ cintayâmâsa tatra sâ:
«aho Vidyâdharendrâṇâṃ citrâḥ siddhi-vibhûtayaḥ, 86
«acintyopanamad-bhogaṃ yeshâm udyânam îdṛiçam,
«surastrî-baddha-saṃgîtaṃ patatri-paricârakam!» 87
iti saṃcintya pṛishṭvâ ca tân eva 'udyânapâlakân,
cinvatî pârijâtâdi-tarushaṇḍam avâpa sâ, 88
tatra 'antaç candanâsikta-kusumâstara-çâyinam
sâ Muktâphalaketuṃ taṃ sâkalpakam iva 'aikshata. 89
Gaury-âçrame dṛishṭa-caraṃ pratyabhijñâya sâ ca tam,
«paçyâmy asya kim âsvasthyaṃ channasyaiva», 'ity acintayat. 90
tâvad âçvâsayantaṃ taṃ hima-candana-mârutaiḥ
mitraṃ Saṃyatakaṃ Muktâphalaketur uvâca tam: 91
«aṅgârâs tuhine nyastâḥ, kukûlâgniç ca candane,
«mârute dâvavahniç ca Smareṇa mama niçcitam, 92

«virahârtasya samtâpam samantât srijatâ 'manâ.
«tat kim âyâsayasy evam âtmânam nishphalam, sakhe? 93
«surastrî-nritta-gîtâdi-vinodair api dûyate
«Nandanâbhyadhike tasminn udyâne hi mano mama. 94
«vinâ Padmâvatîm tâm tu Padmaçekhara-sambhavâm
«padmânanâm na me çâmyaty ayam Smarasya çara-jvarah. 95
«na ca 'etad utsahe vaktum, kasyacid na labhe gatim,
«eka eva tu tat-prâptâv upâyo vidyate mama: 96
«gacchâmi Gaury-âyatanam, drishtayâ yatra me tayâ
«katâkshesbubhir utkhâya hridayam priyayâ hritam. 97
«tatra 'Adrirâjatanayâ-samgatas tat-samâgame
«tapasâ 'râdhitah Çambhur upâyam me vidhâsyati.» 98
ity uktvâ yâvad utthâtum râjaputrah sa icchati,
sâ Manohârikâ tâvat tushtâ 'âtmânam adarçayat. 99
«vayasya, vardhase dishtyâ! siddham tava samîhitam!
«paçya! 'iyam âgatâ tasyâh priyâyâs te 'ntikam sakhî. 100
«tat-pârçvasthaiva drishtâ hi mayâ 'asâv Ambikâçrame;»
iti harshâc ca tam râjaputram Samyatako 'bravît. 101
tatah sa sphûrjad-ânanda-vismayautsukya-samkulâm
kâmcid râjasuto 'vasthâm dadhre, drishtvâ priyâ-sakhîm. 102
netra-peyûsha-vrishtim tâm papraccha 'upagatâm ca sah,
upaveçya 'antike, kântâ-çarîra-kuçalam tadâ. 103
atha sâ nijagâda 'evam: «mat-sakhyâh kuçalam, prabho,
«tvayi nâthe dhruvam bhâvi, sâmpratam duhkhitâ tu sâ. 104
«yadâ prabhriti drishtena hritam tasyâs tvayâ manah,
«tata ârabhya vimanâ na çrinoti na paçyati; 105
«mrinâla-hâram dadhatî bâlâ hâram vimucya sâ
«luthaty ambujinî-patra-çayane çayanojjhitâ. 106
«asahishta tu yâ pûrvam hriyâ vara-kathâm api,
«imâm avasthâm sâ 'eshâ 'adya prâptâ priyatamam vinâ. 107
«iti tasyâ hasanti 'iva svâny eva 'angâni sâmprati
«samtâpa-çushyac-çrîkhanda-sitâni, kritinâm vara! 108
«evam ca sâ bravîti tvâm», ity udîrya papâtha te
sâ Manohârikâ Padmâvatî-samdeça-gîtike. 109
sa tac çrutvâ 'akhilam Muktâphalaketur gata-vyathah,
tâm Manohârikâm harshâd abhinandya 'abhyabhâshata: 110
«amritena 'iva vacasâ tava siktam idam mama
«caitanyam abhûc çvasitam, dhritir jâtâ, gatah klamah; 111
«phalitam ca 'adya me pûrva-sukritair, yad aho mayi
«Gandharvarâja-tanayâ sâpy evam pakshapâtinî. 112
«kimtv aham çaknuyâm sodhum kathamcid viraha-vyathâm,
«çirîsha-sukumârângî vishaheta katham tu sâ? 113
«tasmâd aham upaishyâmi tam eva Girijâçramam;
«tatra tvam ânaya sakhîm, yena syât samgamo 'dya nau. 114
«âçvâsaya ca tâm gatvâ, kalyâni, tvaritam sakhîm!
«imam ca paritushtena vitîrnam me Svayambhuvâ 115

«dehi cûḍâmaṇiṃ tasyai sarva-duḥkha-nivarhaṇam!
«Çakrât prâpto mayâ 'yaṃ ca hâras te pâritoshikam.» 116
ity uktvâ çirasaç cûḍâmaṇiṃ tasyai samarpayat,
hâraṃ ca kaṇṭhât tat-kaṇṭhe taṃ sa râjasuto vyadhât. 117
atha praṇamya taṃ hṛishṭâ sâ Manohârikâ tataḥ
pratasthe vihagârûḍhâ sakhîṃ Padmâvatîṃ prati. 118
sa Muktâphalaketuç ca praharshâpahṛita-klamaḥ
saha Saṃyatakena svaṃ tvaritaṃ prâviçat puram. 119
sâpi Padmâvatî-pârçvaṃ prâpya tasyai yathekshitam
taṃ Manohârikâ 'âcakhyau tat-priya-smara-saṃjvaram, 120
praṇaya-snigdha-madhuraṃ tad-vacaç ca yathâ-çrutam,
taṃ ca saṃgama-saṃketaṃ tad-uktaṃ Girijâçraṃe, 121
dadau tat-prahitaṃ taṃ ca tasyai cûḍâmaṇiṃ tataḥ,
pâritoshika-hâraṃ ca tad-dattaṃ tam adarçayat. 122
tataḥ Padmâvatî sâ tâm âçlishya kṛitinîṃ sakhîm
apûjayad, visasmâra smarânala-rujaṃ ca tâm; 123
baddhvâ çikhâyâm ânandam iva cûḍâmaṇiṃ ca tam,
cakre parikaraṃ Gaurî-kânanâgamanâya sâ. 124
atrântare munir daivât tad Gaurî-vanam âgamat
Dṛiḍhavratena çishyeṇa saha nâmnâ Tapodhanaḥ. 125
sa ca 'atra tam uvâca 'evaṃ muniḥ çishyaṃ Dṛiḍhavratam:
«divyodyâne 'ham etasmin samâdhiṃ vidadhe kshaṇam. 126
«dvâri sthitvâ praveço 'tra na deyaḥ kasyacit tvayâ;
«samâpita-samâdhiç ca pûjayishyâmi Pârvatîm.» 127
ity uktvâ munir udyâna-dvâre çishyaṃ niveçya tam,
adhastât pârijâtasya sa samâdhim asevata. 128
samâdher utthitaḥ so 'ntar viveça 'arcitum Ambikâm,
na ca tat tasya çishyasya jagâda dvâra-vartinaḥ. 129
tâvac ca 'atra 'âyayau Muktâphalaketuḥ prasâdhitaḥ,
âruhya divya-karabhaṃ, saha Saṃyatakena saḥ. 130
praviçaṅç ca tad udyânaṃ muni-çishyeṇa tena saḥ,
«mâ mâ! guruḥ samâdhau me sthito 'tra», 'iti nyashidhyata. 131
«vistîrṇâbhyantare jâtu priyâ sâ syâd iha 'âgatâ,
«muniç ca 'atra 'ekadeça-stha», ity âlocya sa sotsukaḥ 132
râjaputro vyatîtya 'asya muni-çishyasya dṛik-patham,
viveça vyoma-mârgeṇa tad udyânaṃ suhṛid-yutaḥ. 133
yâvat sa vîkshate tat sa, tâvat tatra viveça saḥ
guroḥ samâdhi-nishpattiṃ muni-çishyo nirîkshitum. 134
sa dadarça guruṃ na 'atra, dadarça savayasyakam
çrî-Muktâphalaketuṃ tu pravishṭam apathena tam. 135
tataḥ sa râjaputraṃ taṃ muni-çishyo 'çapat krudhâ:
«savayasyo 'pi mânushyam asmâd avinayâd vraja, 136
«itaḥ samâdhiṃ bhaṅktvâ yad gurur me 'pâsitas tvayâ!»
evaṃ sa datta-çâpas taṃ svayam anvasarad gurum. 137
sa Muktâphalaketuç ca siddha-prâye manorathe
çâpâçani-nipâtena vishâdam agamat param. 138

tâvat Padmâvatî sâ 'tra priya-saṃgama-sotsukâ
âgâd vihagam ârûḍhâ sa-Manohârikâḍikâ. 139
svayaṃvarâgatâṃ dṛishṭvâ tâṃ çâpântaritâṃ ca saḥ
sukha-duḥkhamayîṃ kashṭâṃ daçâṃ râjasuto dadhau. 140
Padmâvatyâç ca tat-kâlam adâkshiṇyaṃ pradarçayat
paspande dakshiṇaṃ cakshur akampata ca mânasam. 141
tato 'tra sâ râjasutâ kântaṃ vignaṃ vilokya tam,
«kiṃ pûrvânâgatatvâd me khinnaḥ syâd?» ity acintayat. 142
praçrayopagatâṃ tâṃ ca râjaputro jagâda saḥ:
«priye! manoratho bhagnaḥ siddho 'pi vidhinâ 'vayoḥ.» 143
tac çrutvâ, «hâ! katham bhagna?» iti tasyai sasaṃbhramam
pṛicchantyai sa sva-çâpaṃ taṃ râjasûnur avarṇayat. 144
tato vivignâ jagmus te çâpa-dâtur gurum munim
devîgṛiha-sthitaṃ sarve çâpântâya 'nunâthitum. 145
upâgatâṃs tân praṇatân dṛishṭvâ jñânî mahâ-muniḥ
sa Muktâphalaketuṃ taṃ prîti-pûrvam abhâshata: 146
«mûrkheṇa 'nena çaptas tvam aprekshya pûrva-kâriṇâ;
«na tvayâ me kṛitaṃ kiṃcid, utthito 'haṃ svatas tataḥ. 147
«hetumâtramayaṃ ca 'tra bhavitavyam idaṃ tava,
«mânushye 'vaçya-kâryaṃ te devakâryaṃ hi vidyate. 148
«etâṃ Padmâvatîṃ eva daivâd dṛishṭvâ smarâturaḥ,
«tyaktvâ martya-çarîraṃ, tvaṃ çîghraṃ çâpâd vimokshyase; 149
«anenaiva ca dehena punaḥ prâṇeçvarîm imâm
«prâptâsi; viçva-trâtâ tvaṃ ciraṃ çâpaṃ hi na 'rhasi. 150
«brâhmâstreṇa hatâ Daityâ bâla-vṛiddhâdayo 'pi yat
«tvat-prayuktena, so 'dharma-leço hetus tava 'tra ca.» 151
tac çrutvâ tam ṛishiṃ Padmâvatî sâçrâ vyajijñapat:
«bhagavann! âryaputrasya gatiḥ saiva 'stu me 'dhunâ! 152
«na 'etad-virahitâ sthâtum api çakshyâmy ahaṃ kshaṇam.»
ity arthitavatîṃ Padmâvatîṃ sa munir abhyadhât: 153
«na 'etad asti; tapasyantî tvaṃ tishṭha 'ihaiva samprati,
«yena 'cirâd mukta-çâpas tvâṃ ayaṃ pariṇeshyati. 154
«tataç ca 'anena sahitâ tvaṃ Muktâphalaketunâ
«Khecarâsura-sâmrâjyaṃ daça kalpân karishyasi. 155
«etad-dattaṃ çikhâ-ratnaṃ tapaḥ-sthâṃ tvâṃ ca pâsyati,
«mahâ-prabhâvaṃ hy utpannaṃ Dhâtur etat kamaṇḍaloḥ.» 156
iti Padmâvatîm uktavantaṃ divya-dṛiçaṃ munim
sa Muktâphalaketuç tam evaṃ prârthayata 'nataḥ: 157
«mânushye, bhagavan, me 'stu Bhave bhaktir abhaṅgurâ,
«Padmâvatîṃ vinâ 'nyasyâṃ striyâṃ mâ gâc ca me manaḥ!» 158
«evam astv!» iti tena 'ukte muninâ, sâ 'atiduḥkhitâ
Padmâvatî taṃ taç-çishyaṃ çapati sma 'aparâdhinam: 159
«âryaputras tvayâ maurkhyâc çapto yat, tad bhavishyasi
«kâma-rûpaṃ kâma-caraṃ mânushye 'syaiva vâhanam.» 160
evaṃ tayâ 'bhiçaptena vishaṇṇena 'atha tena saḥ
Tapodhanaḥ sva-çishyeṇa sâkam antardadhe muniḥ. 161

tataḥ Padmâvatîṃ Muktâphalaketur abhâshata:
«sva-puraṃ yâmi, paçyâmi tâvat, kiṃ tatra me bhavet.» 162
tac çrutvâ viraha-trastâ vâta-rugna-latâ 'iva sâ
Padmâvatî papâta 'âçu sapushpâbharaṇâ bhuvi. 163
âçvâsya ca kathaṃcit tâṃ krandantîṃ, sa suhṛid-yutaḥ
muhur-valita-dṛig Muktâphalaketur agât tataḥ. 164
Padmâvatî ca, yâte 'smin, vilapantî suduḥkhitâ
âçvâsayantîm avadat tâṃ Manohârikâṃ sakhîm: 165
«sakhi! jâne, mayâ svapne devî dṛishṭâ 'adya Pârvatî,
«sâ ca 'udyatâ me kaṇṭhe ksheptum utpala-dâmakam; 166
««âstâṃ! dâsyâmi te bhûya»», ity uktvâ viratâbhavat.
«tad ayaṃ sa priya-prâpti-vighno me sûcitas tayâ.» 167
iti tâm anuçocantîṃ sakhî vakti sma sâ tadâ:
«âçvâsanâya devyâ te svapnas tarhy esha darçitaḥ, 168
«muninâ ca tathaiva 'uktaṃ, devâdeças tathaiva ca;
«tad âçvasihi! bhâvî te nacirât priya-saṃgamaḥ.» 169
ity-âdibhiḥ sakhî-vâkyaiç cûḍâmaṇi-vaçena ca
Padmâvatî dhṛitiṃ labdhvâ tasthau Gaury-âçrame tadâ. 170
vidadhe ca tapas, trisaṃdhyam Içaṃ
Girijâ-saṃgatam atra pûjayantî,
priya-citrapaṭaṃ ca sâ tathaiva
sva-purâṇâyitam âtta-deva-buddhiḥ. 171
«api niçcita-bhâvini 'îpsite 'rthe
«vitathaṃ mâ sma kṛithâs tapaḥ-çramaṃ tvam!»
iti sâçraṃ upetya vârayantau
viditârthau pitarau ca sâ 'evam âha: 172
«nava-bhartari deva-nirmite me
«sahasâ saṃprati çâpa-duḥkham âpte,
«aham atra sukhaṃ kathaṃ vaseyaṃ?
«paramâtmâ hi patiḥ kulâṅganânâṃ. 173
«tapasâ ca parikshayaṃ gate 'smin
«vṛijine, tosham upâgate ca Çambhau,
«acirât priya-saṃgamo bhaved me;
«na hi tapasâm asâdhyam asti.» 174
itthaṃ dṛidha-niçcayayâ
Padmâvatyâ tayâ tadâ gadite,
tad-mâtâ tad-pitaraṃ
râjânaṃ Kuvalayâvalî sma 'âha: 175
«deva! tapaḥ kashṭam idaṃ
«kurutâṃ! kiṃ khidyate 'dhikaṃ mithyâ?
«bhavitavyam etad asyâḥ;
«kâraṇam atra 'asti, tac ca vacmi; çṛinu: 176
«Devaprabhâbhidhânâ
«Siddhâdhipa-kanyakâ, tapo 'timahat
«abhimata-bhartṛi-prâptyai
«kurvâṇâ, Çiva-pure purâ 'atishṭhat. 177

«tatra mayâ samam eshâ
«drashṭum Padmâvatî gatâ devam,
««na trapase pati-hetos
«««tapasâ katham?»» ity upetya tâm ahasat. 178
««mûḍhe! hasasi çiçutvât;
«««tvam api tapaḥ kleça-dâyi pati-hetoḥ
«««kartâsy alam»»», ity etâm
«sâ 'atha rushâ Siddha-kanyakâ 'bhyaçapat. 179
«tad avaçyam bhoktavyam
«Siddhasutâ-çâpa-kṛicchram anayâ yat,
«tat ko 'nyathâ vidhâtum
«kshamate? tad iyam karotu, yad kurute.» 180
iti râjñyâ sa tayâ 'uktas,
tad-yuktas tâm kathamcid âmantrya
tanayâm caraṇâvanatâm,
Gandharva-patir yayau nijâm nagarîm. 181
sâpy arcayanty anudinam, gaganena gatvâ
Siddhîçvaram Kamalajâḍi-nishevitam tat,
svapne Hareṇa gaditam, Girijâçrame 'tra
Padmâvatî niyama-japya-parâ 'vatasthe. 182

Taraṅga 118.

Evam Padmâvatî yâvat tat-prâptyai samçritâ tapaḥ,
tâvat sva-nagaram Muktâphalaketur avâpya saḥ, 1
brahma-çâpa-vaçâsanna-mânushyâvataro bhayât
Vidyâdharendra-tanayaḥ çaraṇam çiçriye Çivam. 2
tam arcayanç ca tad-garbhagrihâc çuçrâva bhâratîm:
«mâ bhaishîr! na hi te garbha-vâsa-kleço bhavishyati, 3
«mânushye nâpi te duḥkham bhâvi, nâpi ciram sthitiḥ.
«janishyase râjasuto mahâ-bala-parâkramaḥ. 4
«Tapodhanâd muneḥ kṛitsnam astra-grâmam avâpsyasi,
«madîyaḥ Kiṅkarâkhyaç ca Gaṇas te bhavitâ 'anujaḥ. 5
«tat-sahâyo ripûn jitvâ, kṛitvâ kâryam divaukasâm,
«kartâsi Khecaraiçvaryam Padmâvatyâ yutaḥ punaḥ.» 6
evam çrutvâ giram baddha-dhṛitiḥ, çâpa-phalâgamam
pratîkshamâṇa iva tam, tasthau râjasuto 'tha saḥ. 7
atrântare kathâ-saindhau pûrvasyâm nagaram diçi
asîd Devasabham nâma jita-devasabham çriyâ. 8
tatra Merudhvajo nâma sârvabhaumo 'bhavad nṛipaḥ
sahâyo Devarâjasya devâsura-raṇâgame, 9
yasya lobho yaçasy âsîd na parasve mahâtmanaḥ,
taikshṇyam khaḍge na daṇḍe tu, bhayam pâpâd na çatrutaḥ; 10

kuṭilatvaṃ bhruvor kope na 'àçaye yasya ca 'bhavat,
maurvî-kiṇâṅke pàrushyaṃ bhuje na vacane punaḥ; 11
vyadhâd yudhi na koçe tu yo dînàrâtirakshaṇam,
ratiṃ ca dharmacaryâsu çraddadhe na 'aṅganâsu yaḥ. 12
tasya 'abhûtâṃ ubhe cinte bhûpateḥ satataṃ hṛidi:
ekâ, putro na yat tasya tâvad eko 'py ajâyata; 13
dvitîyâpi ca, yat pûrvaṃ devâsura-mahâhavât
jagmuḥ Pâtâlam Asurâ hata-çeshâḥ palâyya ye, 14
te nirgatya tato dûrât satîrthâyatanâçramân
vinâçyaiva chalât tasya Pâtâlam asakṛid yayuḥ, 15
na ca tân prâpa sa nṛipaḥ Pâtâla-vyoma-càriṇaḥ:
tejasvî tena saṃtepe, nihsapatne 'pi bhûtale. 16
etac-cintâkulo jâtu Çakra-prahita-sad-rathaḥ
devâsthânaṃ yayau so 'tra caitra-çukladinâgame, 17
Çakrasya vàsarârambhe sarvàsthânaṃ tathâhi tat
tad-rathena sa yâti sma râjâ Merudhvajaḥ sadâ; 18
tadâ tu tatra divyastrî-nṛitta-gîtâkulo 'pi saḥ
saṃmânito 'pi Çakreṇa nihsvasann âsta bhûpatiḥ. 19
tad dṛishṭvâ jñâta-hṛidayo Devaràjo jagâda tam:
«ràjan! jânàmy ahaṃ, yat te duḥkhaṃ; tad mà bhût tava! 20
«Muktâphaladhvajâkhyas te Çivâṅço janità sutaḥ
«eko, Gaṇâvatàraç ca dvitîyo Malayadhvajaḥ. 21
«Tapodhanàd muner vidyâḥ kàma-rûpaṃ ca vàhanam
«Muktàphaladhvajaḥ pràpsyaty astràṇi ca sahànujaḥ. 22
«mahâ-pâçupatâstraṃ ca punaḥ prâpya, sa durjayaḥ
«karishyati vaçe pṛithvîṃ Pâtâlaṃ ca hatâsuraḥ. 23
«tvaṃ ca vyoma-carâv etau samahâstrau gṛihâṇa me
«vàraṇau Kàñcanagiriṃ tathà Kàñcanaçekharam!» 24
ity uktvà 'astra-gajân dattvà preshitaḥ so 'tha Vajriṇâ,
âgàd Merudhvajo hṛishṭo bhûtale nagaraṃ nijam. 25
te tu chala-kṛitâvadyâs tasya Pâtâla-saṃçrayât
khecareṣha-gatasyâpi pràpyà na 'àsan kila 'Asurâḥ. 26
tataḥ Çakràc çrutasya 'asau râjâ putreçchur âçramam
Tapodhanasya tasya 'ṛisher yayau divyebha-vâhanaḥ. 27
tatra 'abhigamya tam ṛishiṃ, Çakrâdeçaṃ nivedya tam,
«bhagavann! âdiça 'upàyaṃ çîghraṃ me 'tra!» 'iti so 'bravît. 28
sa ca tasya 'acireṇa 'ishṭa-siddhaye munir âdiçat
vratam ârâdhanaṃ Çambhoḥ sabhâryasya mahîbhujaḥ. 29
sa tena 'ârâdhayâmâsa vratena 'urvîpatiḥ Çivam;
tushṭaḥ sa ca vibhuḥ svapne tam evam avadad nṛipam: 30
«uttishṭha, ràjan! pràptâsi krameṇaiva 'avalambitam
«çeshâsura-vinàçàya putrau dvàv aparàjitau.» 31
etac çrutvà prabudhyaiva prâtar uktvà muneç ca saḥ,
sabhâryaḥ pâraṇaṃ kṛitvà râjà sva-puram âyayau. 32
tatra tasya mahàdevî râjñî Merudhvajasya sà
garbhaṃ dinaiḥ katipayaiḥ pratipede sulakshaṇà. 33

tasyâḥ sa garbhe samabhûd, muktvâ çâpa-vaçena tâm
Vaidyàdharîṃ tanuṃ, Muktâphalaketur atarkitam. 34
sâ ca tasya tanus tatra nije Candrapure pure
vidyâ-prabhâvâd amlânâ tasthau bândhava-rakshitâ. 35
sâpi Merudhvajasya 'atra râjño Devasabhe pure
râjñî sagarbhâ 'saṃpadya nandayàmàsa taṃ patim. 36
yathâ yathâ ca sâ râjñî jajñe garbha-bharâlasâ,
tathâ tathâ ca sotsâhas tasyâḥ patir abhûd nṛipaḥ. 37
prâpte ca samaye, putraṃ sâ sûte sma 'arka-saṃnibham
bâlam eva 'ugra-mahasaṃ, Kumâram iva Pârvatî. 38
babhûva ca 'utsavaḥ kṛitsne na paraṃ vasudhâtale,
yâvad nabhastale 'py âsîd deva-prahata-dundubhau. 39
svayam âgâd muniç ca 'atra divya-dṛik sa Tapodhanaḥ
dishṭyâ vardhayituṃ Merudhvajaṃ taṃ pṛithivîpatim. 40
tena sâkaṃ sa muninâ nâmnâ Çakroditena tam
Muktâphaladhvajaṃ cakre sutaṃ râjâ kṛitotsavaḥ. 41
tato gate munau tasmiṅs, tasya saṃvatsarânte
râjño dvitîyas tanayo râjñyâṃ tasyâm ajâyata; 42
taṃ ca nâmnâ sa nṛipatiç cakâra Malayadhvajaṃ
tathaiva harshâyâtena tenaiva muninâ saha. 43
tataḥ Saṃyatakaḥ so 'pi çâpât tad-mantriṇaḥ sutaḥ
jajñe, nâma pitâ ca 'asya Mahâbuddhir iti vyadhât. 44
tatas tau siṅhaçâvâbhau avardhetâṃ nṛipâtmajau
krameṇa tejasâ sârdhaṃ mantri-putreṇa tena ca. 45
gateshv atha 'ashṭa-mâtreshu varsheshu, sa Tapodhanaḥ
etya 'upanayanaṃ cakre râjasûnvos tayor muniḥ. 46
ashṭau varshâṇi ca 'anyâni vidyâsu ca kalâsu ca
mahâstreshu ca sarveshu vinîyate sma tena tau. 47
tato yuvânau dṛishṭvâ tau sarva-çastrâstra-yodhinau
putrau, kṛitinaṃ âtmânaṃ mene Merudhvajo nṛipaḥ. 48
atha taṃ svâçramaṃ gantum icchantaṃ so 'bravîd muniṃ:
«abhîshṭâ dakshiṇâ 'idânîṃ, bhagavan, gṛihyatâm!» iti. 49
«eshaiva dakshiṇâ 'abhîshṭâ mama tvatto, mahîpate,
«Asurân yajña-hantṛîn yat saputro me hanishyasi;» 50
ity ukivânsaṃ avadat taṃ maharshiṃ sa bhûpatiḥ:
«ata eva 'adhunâ gṛâhyâ, bhagavan, dakshiṇâ tvayâ; 51
«tadâ 'ârabhasva yajñaṃ tvaṃ! tad-vighnâya 'Asurâç ca te
«eshyanty, ahaṃ ca tat-kâlaṃ tatra 'eshyâmi saputrakaḥ. 52
«pûrva-kâlaṃ hi Daityâs te kṛitvâ doshaṃ chalena vaḥ
«kham utpatya nipatya 'abdhau Pâtâlam agaman, mune! 53
«idânîṃ tv Indra-dattau me vidyete khecarau gajau,
«tâbhyâṃ saha saputras tân prâpsyâmi vyomagân api.» 54
tac çrutvâ sa munis tushṭas tam uvâca narâdhipam:
«tarhi tvaṃ yajña-saṃbhâraṃ yathâ-yogyaṃ kurushva me, 55
«yâvad dig-viçrutaṃ gatvâ satrayâgaṃ samârabhe;
«preshayâmi ca vo dûtaṃ çishyam etaṃ Dṛidhavratam, 56

«saṃjâta-kâmagoḍḍâma-mahâbala-khagâkṛitim;
«Muktâphaladhvajasya 'asya bhavitâ saṣisha vâhanam.» 57
ity uktvâ sa muniḥ prâyât svâçramaṃ, sa ca bhûpatiḥ
prâhiṇot satra-saṃbhârâṅs tasya 'anupadam eva tân. 58
prârabdhe tena yajñe ca milad-devarshi-saṃsadi,
buddhvâ Pâtâla-nilayâ Dânavâḥ kshobham âyayuḥ. 59
taj jñâtvâ sa muniḥ çishyaṃ prâhiṇot taṃ Dṛiḍhavrataṃ
çâpa-kalpita-pakshîndra-rûpaṃ Devasabhaṃ puram. 60
tatra prâptaṃ ca taṃ dṛishṭvâ, smṛitvâ muni-vacaç ca saḥ
sajjî-cakâra tau divyau râjà Merudhvajo gajau. 61
âruroha tayor mukhyaṃ sa Kâñcanagiriṃ svayam,
kanîyase tu putrâya dadau Kâñcanaçekharam. 62
Dṛiḍhavrata-khagendraṃ ca taṃ sa Muktâphaladhvajaḥ
âruroha 'âtta-divyâstro vandi-vṛindâbhinanditaḥ. 63
tatas te prayayur vîrâs trayaḥ khecara-vâhanâḥ,
dattâçisho dvija-varaiḥ, puraḥ-prahita-sainikâḥ. 64
prâptânâṃ ca 'âçramaṃ teshâṃ sa muniḥ prîta-mânasaḥ,
«abhedyâḥ sarva-çastrâṇâṃ bhûyâsta!» 'iti varaṃ dadau. 65
tâvac ca Dânava-balaṃ nihantuṃ yajñam âyayau,
abhyadhâvac ca tad dṛishṭvâ Merudhvaja-balaṃ nadat. 66
prâvartata tayor yuddhaṃ Daityânâṃ mânushaiḥ saha,
Daityâs tu mânushân svaḥ-sthâḥ bhûtala-sthân babâdhire. 67
tataḥ sa pakshi-vahano Daityân Muktâphaladhvajaḥ
pradhâvya çara-varsheṇa cakarta ca mamâtha ca. 68
taṃ ca dṛishṭvâ vihaṅga-sthaṃ jvalantam iva tejasâ
tac-çeshâḥ prâdravan Daityâs te Nârâyaṇa-çaṅkitâḥ; 69
gatvâ bhayâc ca Pâtâlaṃ sarve, Trailokyamâline
tatkâlaṃ Daitya-râjâya çaçaṅsus te tathaiva tat. 70
sa tad buddhvâ, drutaṃ cârair anvishya tam avetya ca
Muktâphaladhvajaṃ martyaṃ, mânushâbhibhavâkshamî 71
saṃghaṭya sarva-Pâtâla-Dânavân Asureçvaraḥ,
vâryamâṇo 'pi çakunair yoddhum âgât tam âçramam. 72
Muktâphaladhvajâdyâç ca tatraiva 'avahita-sthitâḥ
tam abhyadhâvan dṛishṭvaiva sabalaṃ Dânavâdhipam. 73
tataḥ pravṛitte bhûyo 'tra martyâsura-mahâhave,
vimânair âyayur drashṭuṃ Rudrendra-pramukhâḥ surâḥ. 74
Muktâphaladhvajaç ca 'atra tatkshaṇopasthitaṃ puraḥ
dadarça 'alaṅghya-tejaskam astraṃ pâçupataṃ mahat 75
atipramâṇam udvahni-jvâlaṃ try-aksham catur-mukham
ekâṅghrim ashṭa-bâhvaṃ ca kalpântânala-saṃnibham. 76
«viddhi mâṃ Çaṅkarâdeçâd âyâtaṃ vijayâya te»,
iti bruvâṇaṃ so 'bhyarcya râjaputras tad agrahît. 77
tâvac ca gagana-sthais tair Asurair astra-vṛishṭibhiḥ
Meruddhvaja-balaṃ tâmyad adhaḥ-sthitaṃ abâdhyata. 78
tatas tad rakshituṃ citra-yodhî Muktâphaladhvajaḥ
çara-jâlaṃ dadau madhye yuyudhe ca 'Asuraiḥ saha. 79

pitṛi-bhrâtṛi-yutaṃ dṛishṭvâ taṃ nabhaçcara-vâhanam
Trailokyamâlî Daityendraḥ pannagâstraṃ mumoca saḥ. 80
tasmâd nirgacchato 'saṃkhyân ghorân âçîvishân ahîn
garuḍair garuḍâstroṭthair ârdayad Malayadhvajaḥ. 81
tato yad yat sa Daityendraḥ saputro 'stram avâsṛijat,
Muktâphaladhvajas tat tad nirâsthat tasya helayâ. 82
atha kruddhaḥ sa Devâris tat-putro 'nye ca Dânavâḥ
âgneyâdîni yugapat tasminn astrâṇi cikshipuḥ. 83
tâni tasya 'agrato dṛishṭvâ sthitaṃ pâçupataṃ jvalat,
bhîtâny astrâṇi sarvâṇi vimukhâni kshaṇâd yayuḥ. 84
tatas te yâvad icchanti trastâ Daityâḥ palâyitum,
tâvat tad-âçayaṃ buddhvâ vîro Muktâphaladhvajaḥ 85
babandha teshâm ûrdhvaṃ ca caturdikkaṃ ca tatkshaṇam
çara-jâlaṃ sudurbhedaṃ vajra-pañjara-saṃnibham. 86
tatra 'antar bhramatas tâṃç ca, çakuntân iva, Dânavân
pitrâ bhrâtrâ ca sahitaḥ sa jaghâna çitaiḥ çaraiḥ. 87
nipetuç ca karâḥ pâdâḥ çarîrâṇi çirâṅsi ca
chinnâni teshâṃ Daityânâm, avahaṅç ca 'asṛig-nimnagâḥ. 88
sâdhuvâde tato datte pushpavarshâṇuge suraiḥ
mohanâstraṃ dadau teshâṃ dvishâṃ Muktâphaladhvajaḥ. 89
tena saṃmohitân bhûmau patitâṅs tân sarâjakân
Asurân vâruṇâstreṇa pâça-baddhâṅç cakâra saḥ. 90
Tapodhano 'tha so 'vâdîd Merudhvaja-nṛipaṃ muniḥ:
«na badhyam Âsuraṃ sainyaṃ hata-çesham idaṃ khalu, 91
«svîkṛitena hy anenaiva pravekshyadhvaṃ Rasâtalam!
«Daityendras tu saputro 'yaṃ baddhvâ nîtvâ samantrikaḥ 92
«mahâsurair dushṭa-Nâgair yukto mukhyaiç ca Râkshasaiḥ
«sthâpyo Devasabha-madhye Çvetaçaila-guhântare.» 93
ity ukto muninâ, Daitya-yodhân Merudhvajo 'bravît:
«mâ bhaishṭa! yûyaṃ na 'asmâbhir badhyâḥ, sabhrâtṛikasya tu 94
«Muktâphaladhvajasya 'asya vartadhvaṃ çâsane 'dhunâ!»
ity uktâ Dânavâ râjñâ hṛishṭâs tat pratipedire. 95
tataḥ sa râjâ taṃ Daitya-râjaṃ Trailokyamâlinam
putrâdibhis taiḥ sahitaṃ Çvetaçailam anâyayat, 96
tad-guhâbhyantare taṃ ca sthâpayâmâsa saṃyatam
bhûri-çûra-balopeta-pradhânâmâtya-rakshitam. 97
tato nivṛitte saṃgrâme, mukta-mandâra-vṛishṭishu
vaimânikeshu yâteshu, pravṛitte jagad-utsave, 98
sa tatra putrau vakti sma râjâ Merudhvajo jayî:
«ihaiva yajña-rakshârtham ahaṃ tishṭhâmi saṃprati; 99
«yûyaṃ prayâtaṃ Pâtâlam etaiḥ svaiḥ sainikaiḥ saha
«prâpta-Daitya-vimânaughaiḥ çeshâsura-balena ca! 100
«âçvâsya sthâpayitvâ ca vaçe Pâtâla-vâsinaḥ,
«pradhânâdhishṭhitân kṛitvâ svîkṛitya 'iha 'âgamishyathaḥ.» 101
etac çrutvâ «tathâ» 'ity âçu divya-kâmaga-vâhanaḥ
Muktâphaladhvajo vîraḥ sa câpi Malayadhvajaḥ 102

Rasâtalaṃ viviçatuḥ sasainyau bhrâtarâv ubhau
saha Dânava-sainyena praṇatena 'agra-yâyinâ. 103
hatvâ ca rakshiṇaḥ sthâna-sthâneshu paripanthinaḥ,
adâtâṃ atra tau çesha-janasya 'abhaya-diṇḍimam. 104
viçvasta-praṇate jane ca 'etau sapta Rasâtalân
svîcakratur harmya-varais nânâ-ratnamayair yutân, 105
bubhujâte ca tâu ramyân udyânaiḥ sarva-kâma-daiḥ
divyâsava-bhṛitâneka-ratna-sopâna-vâpikaiḥ. 106
tatra 'adbhutâkṛitî tau ca dadṛiçur Dânavâṅganâḥ
tat-kanyâç ca tarushv antar mâyâ-châdita-vigrahâḥ. 107
ârebhe ca tadâ tatra bhartur baddhasya çarmaṇe
tapaḥ Svayaṃvaraprabhâ nâma bhâryâ Trailokyamâlinaḥ, 108
tasyâḥ sute ca Trailokyaprabhâ-Tribhuvanaprabhe
ârabhetâṃ tapas tadvat kumâryau çreyase pituḥ. 109
tau ca râjasutau tatra Pâtâle sakalaṃ janam
labdha-praçaṃsana-svastaṃ saṃmânya vividhaiḥ priyaiḥ, 110
sthâpayitvâ ca Saṃgrâmasiṃhâdîn adhikâriṇaḥ,
Tapodhanâçramapadaṃ pituḥ pârçvam upeyatuḥ. 111
tâvat tatra muner yajñaḥ sa samâptim upâyayau,
gantuṃ prârebhire devâḥ svâdhishṭhân ṛishayas tathâ. 112
'tato Merudhvajaḥ Çakraṃ paritushṭaṃ vyajijñapat:
«âgamyatâṃ mad-nagaraṃ, deva, tushṭo 'si ced mayi.» 113
tac crutvâ tat-priyâya 'agâd, munim âmantrya, Vâsavaḥ
râjñâ tena saputreṇa saha Devasabhaṃ puram. 114
tatra ca 'upâcarat taṃ sa râjâ loka-dvayeçvaraḥ
tathâ Çakraṃ, yathâ divyaṃ sukhaṃ vismarati sma saḥ. 115
tataḥ prîtaḥ sa Çakro 'pi taṃ saputraṃ mahîpatim
divyâtma-vâhanârûḍhaṃ ninâya svaṃ trivishṭapam. 116
tatra Nârada-Rambhâdi-saṃgîta-sukha-sundare
sa viçramayya taṃ Merudhvajaṃ sa-Malayadhvajam 117
Muktâphaladhvajaṃ ca 'Indraḥ, pârijâtamayîḥ srajaḥ
dattvâ sadivyamukuṭâḥ, saṃmânya prâhiṇod gṛiham. 118
te ca 'âgatya 'atra, bhûloke Pâtâle ca gatâgatam
kurvâṇâç, cakrire râjyaṃ nṛidevâ lokayor dvayoḥ. 119
tato Merudhvajo Muktâphaladhvajam uvâca saḥ:
«vijitâḥ çatravaḥ, putra, yuvânau bhrâtarau yuvâm, 120
«svâdhînâ râjakanyâç ca, mayâ tâç ca gaveshitâḥ,
«vartate prâpta-kâlas: tat kriyatâṃ dârasaṃgrahaḥ!» 121
iti pitrâ 'udito 'vâdît so 'tha Muktâphaladhvajaḥ:
«na me pariṇaye, tâta, matis tâvat pravartate; 122
«ahaṃ tapaç carishyâmi saṃpraty ârâdhayituṃ Haram,
«esha vatsas tu kuruṭâṃ vivâhaṃ Malayadhvajaḥ.» 123
etac çrutvaiva Malayadhvajas taṃ so 'nujo 'bravît:
«vivâho mama yuktaḥ kim, ârya, tvayy aparigrahe? 124
«râjyaṃ vâ tvayy arâjyasthe? tava mârgânugo hy aham.»
ity ukte tena Malayadhvajena, 'uvâca bhûpatiḥ 125

Merudhvajas taṃ tanayaṃ jyeshṭhaṃ Muktâphaladhvajam:
«yuktam eva 'munâ tâvad anujena tava 'uditam, 126
«tvaṃ tv ayuktaṃ vadasy etad; nava eva 'tra yauvane
«ko nâma kâlas tapase? bhoga-kâlo hy ayaṃ tava. 127
«tad akâlocitaḥ, putra, mucyatâm esha durgrahaḥ!»
iti tena 'ucyamâno 'pi râjñâ jyeshṭhaḥ suto 'tra saḥ 128
na 'ngîcakre yadâ sampraty udvâhaṃ niçcayena tam,
tadâ sa nṛipatis tûshṇîṃ tasthau kâlaṃ pratîkshitum. 129
atrântare ca Pâtâle bhâryâṃ Trailokyamâlinaḥ
Svayaṃprabhâm ûcatus tâṃ tapaḥ-sthe te sva-kanyake: 130
«âvayor, amba, saptâshṭa-varshayoḥ samyataḥ pitâ,
«râjya-bhraṅçaç ca saṃvṛitto 'kasmâd akṛitta-puṇyayoḥ; 131
«ashṭamaṃ varsham etac ca, tapasyantyor na nau Haraḥ
«prasîdati, na tâto 'yaṃ mucyate 'dyâpi bandhanât. 132
«tad yâvad âvayor na syâd ripoḥ paribhavo 'thavâ,
«nirlakshaṇâm imâṃ tâvad anale juhuvas tanum.» 133
ity uktâ duhitṛibhyâṃ sâ jagâda 'evaṃ Svayaṃprabhâ:
«putryau, pratîkshyatâṃ tâvad! udayo hy asti naḥ punaḥ. 134
«tapaḥ-sthitâṃ hi màṃ svapne jâne dévo 'bravîc Çivaḥ:
««vatse, kuryâ dhṛitiṃ! râjyaṃ punaḥ prâpsyati te patiḥ, 135
««Muktâphaladhvajaç ca 'esha tathâ 'esha Malâyadhvajaḥ
««duhitros tava bhartârau râjaputrau bhavishyataḥ. 136
««mânushâv iti mâ ca 'etau vijñâsîr! etayor yataḥ
««eko Vidyâdhara-varo, dvitîyo mâmako Gaṇaḥ.»» 137
«ity âdishṭâ 'Îçvareṇa 'ahaṃ prabuddhâ rajanîkshaye,
«ity âçayâ tayâ ca 'esha kleçaḥ sodho mahân mayâ. 138
«tasmâd âvedayâmy etam arthaṃ yushmat-pituḥ prabhoḥ,
«tad-icchayâ yatishye ca yushmad-udvâha-siddhaye.» 139
evam âçvâsya sâ râjñî kanyake sve Svayaṃprabhâ,
uvâca 'Indumatîṃ nâma vṛiddhâm antaḥpura-striyam: 140
«âryaputrasya nikaṭaṃ Çvetaçaila-guhâṃ vraja,
«nipatya pâdayos taṃ ca vijñâpaya girâ mama: 141
««nirmitâsmi, mahârâja, dhâtrâ 'anyenaiva dâruṇâ,
««tvad-viyogâgninâ 'adyâpi na dahye jvalatâpi yâ; 142
««âtmâ tu na mayâ tyaktaḥ punas tvad-darçanâçayâ.»»
«ity uktvâ mâmakaṃ Çârvaṃ svapnâdeçaṃ nivedayeḥ. 143
«tataḥ kanyâ-vivâhârthe pricches taṃ, yac ca vakshyati,
«tat tvayâ 'âgatya me vâcyaṃ; vidhâsye 'haṃ tathâ-vidham.» 144
ity uktvâ 'Indumatîṃ tâṃ sâ praishayat; sâpi nirgatâ
Pâtâlât, prâpa tac-çaila-guhâ-dvâraṃ surakshitam. 145
rakshiṇo 'bhyarthya, tatra 'antaḥ praviçya, 'âlokya samyatam
Trailokyamâlinaṃ taṃ sâ sâçrur jagrâha pâdayoḥ, 146
tat-pṛishṭa-kuçalâ taṃ ca çanais tasmai çaçaṃsa sâ
kṛitsnaṃ sva-bhâryâ-saṃdeçaṃ; tato râjâ jagâda saḥ: 147
«yaḥ prokto râjya-lâbho naḥ Çarvena, 'astu tathaiva saḥ;
«Merudhvajasya 'âtmajayoḥ kanyâdâne tu kâ kathâ? 148

«ihaiva 'aham vipadyeya, na tu dadyâm nijâtmaje
«çatrubhyâm mânushâbhyâm ca samyatah sann upâyanam.» 149
ity uktâ 'Indumatî râjñâ preshitâ tena sâ tatah
etya Svayamprabhâyai tat tat-patnyai tad-vaco 'bhyadhât. 150
çrutvâ tatas te Trailokyaprabhâ-Tribhuvanaprabhe
Daityendra-kanye jananîm ucatus tâm Svayamprabhâm: 151
«âvayor yauvana-bhayâd agnir eva 'adhunâ gatih;
«tad, amba, 'asyâm caturdaçyâm tat-praveçam vidadhvahe.» 152
krita-niçcayayor evam tayoh, sâpy akarot tadâ
niçcayam maranâyaiva tad-mâtâ saparicchadâ. 153
prâptâyâm ca caturdaçyâm tâh Pâparipu-nâmani
tîrthe sarvâç citâç cakrur, arcitvâ Hâtakeçvaram. 154
tâvad Merudhvajo râjâ tithau tasyâm saputrakah
sabhâryaç ca 'âyayau tatra Hâtakeçvaram arcitum. 155
sa Pâparipu-tîrtham tat snânârtham sânugo vrajan,
dûrâd dadarça tat-tîre vanântar dhûmam udgatam. 156
«dhûmodgamah kuto 'tra?» 'iti pricchantam tam ca bhûpatim
ûcuh Samgrâmasimhâdyâh Pâtâlâdhikritâ nijâh: 157
«Trailokyamâlino bhâryâ, mahârâja, Svayamprabhâ
«duhitribhyâm kumârîbhyâm saha 'atra tapasi sthitâ. 158
«nûnam tâ agnikâryâdi kimcid atra 'adya kurvate,
«yadivâ 'atitapah-khinnâh kurvanty agni-praveçanam.» 159
tac çrutvâ saha putrâbhyâm patnyâ taiç ca 'adhikâribhih
drashtum sa râjâ tatra 'agâd nishiddhânya-paricchadah. 160
dadarça ca 'atra pracchanna-sthitas te Daitya-kanyake
samâtrike pûjayantyau susamsiddham citânalam, 161
mukha-lâvanya-samdoha-nihsyandair dikshu sarvatah
candrabimba-çatâni 'iva racayantyau Rasâtale, 162
lola-hârâmbu-pûrâbhyâm Kâmasya 'iva 'abhishecanam
kuca-kâñcana-kumbhâbhyâm kurvantyau trijagaj-jaye, 163
bibhrâne jaghanâbhogam vipulam baddha-mekhalam
nakshatramâlânkam iva smara-dvipa-çirahsthalam, 164
vahantyau keçapâçau ca pannagâv iva nirmitau
dhâtrâ lâvanya-sarvasva-nidhânam rakshitum tayoh. 165
drishtvâ te cintayâmâsa sa râjâ jâta-vismayah:
«aho Viçvasrijah srishtir vilasad-navatâdbhutâ! 166
«tad etayor na Rambhâpi na 'Urvaçî na Tilottamâ
«rûpe bhajati tulyatvam Asurâdhipa-kanyayoh.» 167
iti cintayatas tasya râjñah, sâ Daitya-kanyakâ
jyeshthâ 'arcayitvâ Trailokyaprabhâ Vahnim vyajijñapat: 168
«uktah svapna-Harâdeço yatah prabhriti so 'mbayâ,
«tatah prabhriti baddhâiva bhartri-buddhir yato mayâ 169
«tasmin guna-nidhau râjaputre Muktâphaladhvaje:
«tat sa eva patir bhûyâd, bhagavan, me 'nya-janmani, 170
«iha-janmani tâtena samyata-sthena mâninâ
«ditsitâpy ambayâ tasmai dâtum na 'angîkritâsmi yat.» 171

tac çrutvâ tadvad eva 'tra sâpi Tribhuvanaprabhâ
vavre Hutâçâd Malayadhvajam janmântare patim. 172
tato Merudhvajo râjâ sa tac-çravaṇa-harshulaḥ
tad-bhâryâ ca mahâdevî parasparam avocatâm: 173
«prâpnuyâtâm ime bhârye yady asmat-tanayâv imau,
«tad etâbhyâm avâptam syâl loka-dvaya-jayât phalam. 174
«tad yâvad asminn anale na 'tmânam kshipataḥ kshaṇât,
«tâvat kim na 'upasṛitya 'ime vârayâmaḥ samâtṛike?» 175
evam devyâ saha 'âlocya, râjâ 'avocad upetya tâḥ:
«mâ kârshṭa sâhasam! duḥkham çamayishyâmy aham hi vaḥ.» 176
çrutvâ 'etac çrotra-pîyûshavarshâbham nṛipater vacaḥ,
dṛishṭvâ 'atha tam tâḥ sakalâḥ praṇemur Asurâṅganâḥ. 177
«paçyantyo 'pi vayam pûrvam mâyâ-channâ na lakshitâḥ,
«lokadvayeçvareṇa 'iha dṛishṭâḥ smo 'dya punas tvayâ. 178
«tvad-dṛishṭânâm ca duḥkhânto bhavaty eva 'acireṇa naḥ,
«kim punas tvad-girâ datte devena 'arthite vare. 179
«tad gṛihṇîta 'arghya-pâdâdi kṛitâsana-parigrahâḥ,
«bhavanto hi jagat-pûjyâ, ayam ca 'asmâkam âçramaḥ;» 180
iti Svayamprabhâm uktavatîm âha hasan nṛipaḥ:
«jâmâtṛibhyâm tvayâ 'etâbhyâm pâdyârghyam dîyatâm!» iti. 181
tataḥ Svayamprabhâ 'avâdît: «tad etâbhyâm Vṛishadhvajaḥ
«devo dâpayitâ 'arghyâdi, yushmâbhis tv adya gṛihyatâm!» 182
Merudhvajo jagâda 'atha: «sarvam âttam idam mayâ,
«yûyam tu maraṇodyogâd nivartadhvam ito 'dhunâ! 183
«praviçya tishṭhata 'ekasmin sva-pure sarva-kâma-de!
«tato 'ham eva jñâsyâmi, yathâ vaḥ kuçalam bhavet.» 184
ity uktavantam râjânam sâ jagâda Svayamprabhâ:
«devârdeçâd nivṛittâḥ smaḥ çarîra-tyâga-niçcayât; 185
«kârâ-sthe tu prabhau, yuktâ katham naḥ sva-gṛiha-sthitiḥ?
«tad ihaiva vayam tâvat tishṭhâmo, deva, samprati, 186
«yâvad devaḥ svayam dattam varam naḥ pâlayishyati,
«sa-bhṛityârmâtyam asmâkam mocayishyati ca prabhum. 187
«yuktas tvad-adhikârî san sa ca râjyam karishyati,
«arpayishyati râjyam ca tubhyam eva tvad-icchayâ, 188
«samayam pratibaddham ca sa karishyati tâdṛiçam.
«antarasthâ vayam ca 'atra saha Pâtâla-vasibhiḥ; 189
«Pâtâlebhyo 'smadîyâni ratnâni svîkurushva ca!»
evam uktavatîm tâm sa râjâ Merudhvajo 'bhyadhât: 190
«vijñâsyâmy aham eva 'etat, smartavyam sva-vacas tu vaḥ.»
ity uktvâ sa nṛipaḥ snâtvâ Hâṭakeçam apûjayat. 191
Daityarâja-sute te ca, tayor eva sva-dṛishṭayoḥ
tat-putrayos tad-ekâgra-gatâ-citte babhûvatuḥ. 192
atha sa Rasâtala-nilayair
nikhilais Trailokyamâlino muktim
praṇipatya yâcyamâno
râjâ Merudhvajaḥ sukṛitî, 193

chattraiḥ sva-yaçaḥ-çuddhaiḥ
sthagayann âçâḥ, sa-dâra-suta-bhṛityaḥ
nirgatya 'Asura-lokât
tasmâd âgâd nijaṃ nagaram. 194
tatra 'asya putro Malayadhvajas tâṃ
kanîyasîṃ Dânavarâja-putrîm
dhyâyann, anidro 'pi nimîlitâkshaḥ
smara-jvarârto rajanîṃ ninâya. 195
sa dhairya-jaladhis tu tâm api vicintya Muktâphala-
dhvajo 'sura-pateḥ sutâṃ dṛiḍha-nibaddha-bhâvâṃ yuvâ
munîndra-manasâm api smara-vikâra-dâṃ jyâyasîṃ,
purâ 'rthita-varo muner, na khalu cukshubhe cetasâ. 196
Merudhvajas tu tam avetya sutaṃ nishiddha-
dârakriyaṃ, smara-vaçaṃ Malayadhvajaṃ ca,
kanyâ-pradâna-vimukhaṃ ca mahâsuraṃ tam,
âsîd upâya-ghaṭanâkula-cittavṛittiḥ. 197

Taraṅga 119.

Tato Merudhvajo râjâ, taṃ tathâ Malayadhvajam
paçyan smara-jvarârkrântaṃ, devîṃ svâm evam abravît: 1
«Pâtâle dṛishṭe Trailokyamâlinas te sute na cet
«bhârye mat-putrayoḥ syâtâṃ, tad mayâ kiṃ kṛitaṃ bhavet? 2
«tayoḥ kanishṭhâṃ ca vinâ putro me Malayadhvajaḥ
«lajjâ-nigûḍha-kâmâgniḥ puṭapâkena pacyate. 3
«tad-arthaṃ ca mayâ 'adyâpi mokshas Trailokyamâlinaḥ,
«pratiçruto 'pi tat-patnyai, satvaraṃ na vidhîyate. 4
«bandha-mukto duhitarâv asuratvâbhimânataḥ
«putrâbhyâṃ mânushâbhyâṃ me sa dadyâd na jâtucit. 5
«tad etam arthaṃ sântvena brûmas tasya 'adhunâ varam.»
ity âlocya samaṃ devyâ sa pratîhâram âdiçat: 6
«Çvetaçaila-guhâṃ gatvâ prîtyâ mad-vacanena tam
«Trailokyamâlinaṃ brûhi Daityendraṃ saṃyata-sthitam: 7
««daivayogâd iha klishṭâ yûyaṃ, Daitya-pate, ciraṃ;
««tad idânîṃ mama vacaḥ kṛitvâ kleçaṃ çamaṃ naya! 8
««dehi dṛishṭyâ 'anurâginyau mat-sutâbhyâṃ sva-kanyake,
««ito muktaḥ sva-râjyaṃ ca vihita-pratyayaḥ kuru!»» 9
ity uktvâ preshito râjñâ gatvâ tatra guhântare
Daityendrâya 'abravît tasmai kshattâ râja-vacaḥ sa tat. 10
«mânushâbhyâm ahaṃ kanye na dâsyâmi», 'iti tena ca
pratyuktaḥ, sa tathaiva 'etya kshattâ râjñe tad abhyadhât. 11
anyopâyaṃ vicinvâne tasmin Merudhvaje nṛipe,
divaseshu ca yâteshu, vijñâta-tad-udantayâ 12

Pâtâlât preshitâ bhûyaḥ sâ Svayaṃprabhayâ tayâ
âgâd Indumatî tatra dûtî saṃdeça-hâriṇî. 13
sâ ca 'âgatya pratihâryâ mukhena 'âveditâtmikâ
praviveça mahâdevyâ nikaṭaṃ tat-kṛitâdarâ, 14
praṇipatya 'abravît tâṃ ca: «devi! devî Svayaṃprabhâ
«vijñâpayati: «kiṃ vas tad vismṛitaṃ vacanaṃ nijam? 15
«abdhayaḥ kulaçailâç ca bhavanti pralaye 'nyathâ,
«bhavâdṛiçâṃ tu vacanaṃ na tatrâpy anyathâ bhavet. 16
«yady apy upagataṃ na 'asmaṭ-svâminâ kanyakârpaṇam,
«tât sa baddho duhitarau kathaṃ dadyâd upâyanam? 17
«aucityena 'upakârâya yushmâbhiç cet sa ucyate,
«tad niçcitaṃ sutâ-dânât kuryâd vaḥ pratyupakriyâm; 18
«sakanyâpi tyajet prâṇân anyathâ sâ Svayaṃprabhâ,
«tena na syât snushâ-prâptir na vacaḥ-satya-pâlanaṃ. 19
«tat kurushva tathâ, devi, samaya-pratyayâdinâ,
«yathâ râjâ vimuñceta prabhuṃ naḥ sarva-siddhaye! 20
«Svayaṃprabhâ-visṛishṭaṃ ca gṛihâṇa 'idaṃ vibhûshaṇam
«divyais tais taiç citaṃ ratnaiḥ khecaratvâdi-dâyibhiḥ!» 21
evam uktavatîm Indumatîṃ râjñî jagâda sâ:
«duḥkhitâyâḥ kathaṃ tasyâ mayâ 'etad gṛihyatâm?» iti. 22
«agṛihîte tvayâ 'etasminn asmâkam adhṛitir bhavet,
«gṛihîte tu nijaṃ duḥkhaṃ çântaṃ manyâmahe vayam;» 23
iti 'Indumatyâ râjñî sâ tayâ yatnena bodhitâ
âçvâsa-hetos tasyâs tad ratnâbharaṇam agrahît. 24
«ihaiva tâvat tishṭha, 'ârye, râjâ yâvad iha 'eshyati;»
ity uktvâ tâṃ ca tatraiva râjñî sthâpayati sma sâ. 25
tâvat sa râjâ tatra 'âgâd; utthâya 'Indumatî ca sâ
râjñî-niveditâ bhûpaṃ prâṇamat taṃ tad-âdṛitâ. 26
Svayaṃprabhâ-vitîrṇaṃ ca cûḍâratnaṃ samarpayat
visha-Raksho-jarâ-roga-haraṃ tasmai nṛipâya sâ. 27
«sva-satyam anupâlya 'etad grahîshyâmi», 'iti vâdinam
nṛipatim Indumatî sâ tam evaṃ praudhâ vyajijñapat: 28
«devena pratipannaṃ cet satyaṃ, pâlitam eva tat;
«asmin gṛihîte tv asmâkam âçvâsaḥ sutaraṃ bhavet.» 29
evaṃ tayâ 'ukte, «sâdhu 'uktam!» ity uktvaiva 'asya bhûpateḥ
cûḍâratnaṃ tad âdâya râjñî mûrdhni babandha sâ. 30
tataḥ Svayaṃprabhâ-vâkyaṃ yathâ râjñyâ niveditam,
tathâ çaçaṃsa sâ râjñe tasmây Indumatî punaḥ. 31
tato râjñyâ tathaiva 'ukto 'vadîd Indumatîṃ nṛipaḥ:
«ihaiva 'adya pratîkshasva! prâtar vakshyâmy ahaṃ tava.» 32
ity uktvâ, tâṃ niçâṃ nîtvâ, prâtar âhûya mantriṇaḥ,
sa tâm Indumatîm evaṃ râjâ Merudhvajo 'bravît: 33
«ebhir mad-mantribhiḥ sâkam,ârye, Trailokyamâline
«âvedya, gatvâ Pâtâlâd ânaya 'Asura-yoshitaḥ 34
«Svayaṃprabhâdyâḥ, sarvâṃç ca mukhyân Pâtâla-vâsinaḥ,
«Hâṭakeçvara-saṃbandhi mudritaṃ koçavâri ca! 35

«asmad-vaçe vartitavyaṃ nityaṃ Trailokyamàlinà
«sa-bhṛitya-bandhunâ, bhàvyaṃ nàgaiç ca 'asasyaghàtibhiḥ; 36
«atrârthe bhartṛi-caraṇau spṛishṭvà mad-mantri-saṃnidhau
«Svayaṃprabhâdyâḥ çapathair antarasthâ bhavantu naḥ; 37
«Pàtàla-vàsinaḥ santu te tadvat-prabhavo 'khilàḥ,
«asatyâni ca sarve 'pi sthàpayantu saràjakàḥ, 38
«saràjakàç ca likhitaṃ kurvantu nikhilà api,
«Hàṭakeçvara-sarvàṅgaṃ vàrikoçaṃ pibantu ca: 39
«tato mokshyàmy ahaṃ kàràgṛihàt Trailokyamàlinam.»
ity uktvà 'Indumatîṃ ràjà sàmàtyàṃ visasarja saḥ. 40
sà gatvà mantri-sahità procya Trailokyamàline,
tac-çraddhità tathaiva 'Indumatî Pàtàlam âviçat; 41
Svayaṃprabhâdîn ànîya koçavàri ca sà tataḥ
ràjoktaṃ tad-amàtyâgre sarvàn sarvam akàrayat. 42
vihita-pratyayaṃ taṃ ca mumoca saparicchadam
Trailokyamàlinaṃ Merudhvajaḥ kàràgṛihàd nṛipaḥ; 43
ànîya ca gṛihaṃ samyak saṃmànya saparigraham
svîkṛitâsura-ratnaughaḥ sva-ràjye visasarja tam. 44
so 'pi Trailokyamàlî svaṃ punar etya Rasàtalam
pràpta-ràjyo nananda svaiḥ sahito bhṛitya-bàndhavaiḥ. 45
Merudhvajaç ca Pàtàla-prabhavair artha-saṃcayaiḥ
pṛithivîṃ pùrayàmàsa pràvṛiḍ-ghana iva 'ambubhiḥ. 46
atha Trailokyamàlî sa saṃmantrya nija-bhàryayà,
kanyàratna-dvayaṃ ditsus tat-sutàbhyàṃ, sva-veçmani 47
nṛipaṃ Merudhvajaṃ netuṃ taṃ nimantrya sabàndhavam,
smṛitopakàro Daityendraḥ Pàtàlàt svayam âyayau. 48
âgatya taṃ ca ràjànaṃ kṛitâtithyam uvâca saḥ:
«yushmâbhir na 'atinirvṛityà tadà dṛishṭaṃ Rasàtalam; 49
«paricaryà-pareshv asmàsv idànîm etya dṛiçyatàm,
«kanyàratne madîye ca gṛihyetàṃ sutayoḥ kṛite!» 50
ity ukto 'sura-ràjena tena Merudhvajo 'tha saḥ
tatraiva 'ànàyayàmàsa bhàryàṃ putrau ca tàv ubhau, 51
tebhyo 'surendra-vàkyaṃ tat kanyâ-dànaṃ ca so 'bravît.
tato jagâda taṃ jyeshṭhaḥ putro Muktàphaladhvajaḥ: 52
«vivàhaṃ na karishye 'ham anàràdhita-Çaṅkaraḥ;
«uktaṃ mayâ pràk; kshantavyam etasmàd me 'paràdhataḥ. 53
«mayi prayàte, vivàhaṃ karotu Malayadhvajaḥ,
«vinà Pàtàla-kanyàṃ tàṃ nâsty eva 'asya hi nirvṛitiḥ.» 54
tac çrutvà sa kanîyàṅs tam avàdîd: «na tvayi sthite
«ayaçasyam adharmyaṃ ca karomy, àrya, 'ahaṃ îdṛiçam.» 55
tato Merudhvaje ràjñi prayatnàd bodhayaty api,
Muktàphaladhvajo na 'aicchat sva-vivàhakriyàṃ yadà, 56
tadà Trailokyamàlî, taṃ khinnam âmantrya bhûpatim,
yayau svam eva Pàtàlam sànugaḥ sa yathâgatam. 57
tatra vṛittàntam àvedya, putraṃ bhàryàṃ ca so 'bhyadhàt:
«nyakkàraṇika-paro 'smàkaṃ kîdṛiçaḥ, paçyataṃ, vidhiḥ! 58

«mânushau na 'adya grihnîtaḥ kanye me prârthitâv api,
«pûrvaṃ ye prârthite tâbhyâṃ dâtuṃ na 'aṅgîkṛite mayâ.» 59
tac çrutvâ tau jagadatuḥ: «ko jânâti kathaṃ vidheḥ
«cetasy etat sthitaṃ? kiṃ hi Çâmbhavaṃ syâd vaco 'nyathâ?» 60
ity-âdi teshâṃ vadatâṃ, buddhvâ te tatra cakratuḥ
kanye pratijñâṃ Trailokyaprabhâ-Tribhuvanaprabhe: 61
«dvâdaçâhaṃ nirâhâra-sthitayor âvayor yadi
«devo vivâha-saṃpatti-prasâdaṃ na karishyati, 62
«tataç ca kâryam âvâbhyâṃ sahaiva 'agni-praveçanaṃ,
«na tu dhâryaṃ nikârârthaṃ vṛitty-arthaṃ vâ çarîrakam.» 63
evaṃ niyamya devasya puratas tasthatuç ca te
nirâhâre japa-dhyâna-pare Daityendra-kanyake. 64
tad buddhvâ ca tayor mâtâ pitâ ca Ditijeçvaraḥ
tathaiva 'atra nirâhârâv âstâṃ duhitṛi-vatsalau. 65
tataḥ Svayaṃprabhâ sâ tâṃ tad-mâtâ 'Indumatîṃ punaḥ
Merudhvaja-mahâdevyai vaktuṃ tat prâhiṇod dûtam. 66
tayâ gatvâ tad âkhyâtaṃ sva-svâmi-gṛiha-saṃkaṭam
râjñyai tasyai, viveda 'atha Merudhvajo 'pi tat. 67
tatas tad-anurodhât tau jahatus tatra dampatî
âhâraṃ tau ca tat-putrau pitṛi-bhaktyâ 'anurodhinau. 68
evaṃ loka-dvaye râja-gṛihayoḥ saṃkaṭa-sthayoḥ
Muktâphaladhvajo 'naçnan dhyâtavân çaraṇaṃ Çivaṃ. 69
shaḍ-râtre ca gate, râjaputraḥ prâtaḥ prabudhya saḥ
pûrvaṃ Saṃyatakaṃ mitraṃ Mahâbuddhim abhâshata: 70
«sakhe! svapne 'dya jâne 'haṃ ârûḍho vâhane nije
«Tapodhana-muni-pratte kâma-rûpe mano-gatau 71
«vimânatâm upagate, nirvedâd Meru-pârçva-gam
«Gaurîçâyatanaṃ divyam atidûram ito gataḥ. 72
«tatra 'apaçyam ahaṃ kâṃcid divya-kanyâṃ tapaḥ-kṛiçâṃ;
«tâṃ uddiçya 'abravîd mâṃ ca jaṭâbhṛit purusho hasan: 73
««ekasyâḥ kanyakâyâs tvaṃ palâyya 'evam iha 'âgataḥ,
««iha 'eshâ ca dvitîyâ te saṃprâptâ, paçya, tishṭhati.»» 74
«tad âkarṇya vacas tasya tat-kanyâ-rûpa-darçane
«atṛipta eva sahasâ prabuddho 'smi niçâkshaye. 75
«tasmât tatraiva gacchâmi prâptuṃ tâṃ divya-kanyakâm;
«prâpsyâmi ced na tâṃ tatra, pravekshyâmi hutâçanam. 76
«tâṃ tathâ 'upanatâṃ hitvâ Daitya-kanyâṃ, mano mama
«rajyate svapna-dṛishṭâyâm asyâṃ, kiṃ kriyate vidheḥ? 77
«jâne ca tatra yâtasya niçcitaṃ çubham asti me.»
ity uktvâ tat sa sasmâra muni-dattaṃ sva-vâhanam. 78
tad âruhya vimânatvaṃ prâptaṃ sakhyâ samaṃ ca saḥ
manaḥ-saṃkalpita-sthâna-prâpakaṃ kâmarûpa-kṛit, 79
Muktâphaladhvajaḥ prâyâd divyaṃ Gaurîça-dhâma tat,
prâpya tac ca yathâ svapne dṛishṭaṃ paçyan jaharsha saḥ. 80
tataḥ pravavṛite tatra sa Siddhodaka-nâmani
tîrthe snânâdikaṃ kartuṃ sakhy-eka-paricârakaḥ. 81

tâvat taṃ kvâpy avijñâta-gataṃ buddhvâ sa tat-pitâ
râjâ Merudhvajo bhâryâ-putrâdi-sahitas tadâ 82
upavâsa-kṛiço duḥkha-kshobhaṃ sva-pura-go dadhau.
tathâ tadaiva Pâtâle 'py etat sarvam abudhyata. 83
tatas Trailokyamâlî sa gṛihîtvâ te sva-kanyake
sopavâsaḥ sabhâryâdis tatraiva 'gâd nṛipântikam. 84
«caturdaçyâṃ gataḥ so 'dya nûnaṃ kvâpy arcituṃ Haram;
«tat pratîkshâmahe tâvad ihaiva 'etad dinaṃ vayam. 85
«prâtar yatra sa, tatraiva yâsyâmo, na 'âgato yadi;
«tato yad bhavitâ», 'ity eva sarve te niçcayaṃ vyadhuḥ. 86
atrântare Meghavane tasmin Gaury-âçrame sthitâ
sâpi Padmâvatî tasmin dine 'vâdîd nijâḥ sakhîḥ: 87
«sakhyaḥ! svapne 'dya jâne mâṃ Siddhîçvara-gatâṃ pumân
«jaṭâdharo 'bravît ko 'pi devâgârâd vinirgataḥ: 88
««duḥkhaṃ samâptam, âsanno bhârtrâ te, putri, saṃgamaḥ!»»
«ity eva 'uktvâ gate 'smin, me gate nidrâ-niçe api. 89
«tad eta! tatra gacchâma», ity uktvâ sâ jagâma tat
Meru-pârçva-sthitaṃ Padmâvatî Gaurîça-ketanam. 90
tatra Siddhodake snâtuṃ dûrâd Muktâphaladhvajam
dṛishṭvâ savismayâ sâ taṃ, sva-sakhîr evam abhyadhât: 91
«sadṛiço me priyasya 'ayaṃ pumân; paçyata, kîdṛiçaḥ!
«âçcaryaṃ, kiṃ sa eva syâd? nâsty etad, mânusho hy ayam.» 92
tac çrutvâ, taṃ ca dṛishṭvâ, tâḥ sakhyas tâm evam abruvan:
«na kevalaṃ susadṛiço, devy, ayaṃ preyasas tava, 93
«yâvad etad-vayasyo 'yaṃ tvat-kânta-suhṛidaḥ kila
«tasya Saṃyatakasyâpi, paçya, sâdṛiçyam açnute. 94
«tat tvayâ varṇitaṃ, devi, yathâ hyaḥ svapna-darçanaṃ,
«tathâ jânîmahe vyaktaṃ çâpâd mânushatâṃ gatau 95
«tâv eva 'etâv iha 'ânîtâv Îçvareṇa sva-yuktitaḥ;
«mânushâgamanaṃ deva-bhûmâv asyâṃ kuto 'nyathâ?» 95
evaṃ sakhîbhir uktâ sâ Padmâvaty arciteçvarâ
tasthau devântike channâ tam jijñâsitum utsukâ. 97
tâvat snâtvâ 'arcituṃ devaṃ tatra Muktâphaladhvajaḥ
âgataḥ sarvato vîkshya Mahâbuddhim uvâca tam: 98
«tad eva 'âyatanaṃ citram idaṃ, svapne yad îkshitam
«liṅgântar-dṛiçya-Gaurîça-mûrti ratnamayaṃ mayâ. 99
«tân eva 'ca 'etân paçyâmi svapna-dṛishṭân iha 'adhunâ
«pradeçân divya-vihaga-sphurad-ratnaprabha-drumân. 100
«tatkâla-dṛishṭâṃ divyâṃ tu kanyâṃ paçyâmi na 'iha tâm,
«aprâptayâ tayâ ca 'iha dehaṃ tyakshyâmi niçcitam.» 101
ity ukte tena, sakhyas tâm ûcuḥ Padmâvatîṃ rahaḥ:
«çṛiṇu! nûnam iha svapne dṛishṭvâ tvâm ayam âgataḥ, 102
«tvad-darçanenaiva vinâ tyaktuṃ prâṇân samîhate;
«tad nigûḍha-sthitâ eva paçyâmo 'traiva niçcayam.» 103
iti channâsu tâsv atra sthitâsv, antaḥ praviçya saḥ
Muktâphaladhvajo devam arcayitvâ viniryayau. 104

nirgatya yâvat kurute bhaktitas triḥ pradakshiṇam,
tâvat sa ca sakhâ ca 'asya jâtiṃ sasmaratur nijâm. 105
harshâc ca pûrva-vṛittântaṃ yâvad anyonyam âhatuḥ,
tâvat Padmâvatî dṛishṭi-gocaraṃ sâ yayau tayoḥ. 106
Muktâphaladhvajaḥ pûrva-janma-vṛittaṃ smaraṅç ca saḥ,
tâṃ dṛishṭvaiva tam âha sma vayasyaṃ harsha-nirbharaḥ: 107
«dṛishṭâ sâ 'iyaṃ svapne devî Padmâvatî mayâ,
«dishṭyâ prâptâ ca; tad imâm âçu saṃbhâvayâmy aham.» 108
ity uktvâ 'upetya sâçrus tâm avocad: «devi! mâ 'adhunâ
«kvâpi yâsîr! ahaṃ Muktâphalaketuḥ sa te priyaḥ; 109
«Dṛidhavratasya çâpena mânushî-bhûya saṃsmṛitâ
«jâtir mayâ 'adya», 'ity uktvâ tâm aicchad âçleshṭum utsukaḥ. 110
sâ tu 'udbhrântâ tiro-bhûya tatra 'âsît sâçru-locanâ,
so 'pi râjasuto 'paçyaṅs tâṃ mohâd apatad bhuvi. 111
tataḥ saduḥkham âkâçe tad-vayasyo jagâda saḥ:
«yad-arthaṃ sa tapaḥ-kleço, devi Padmâvati, tvayâ 112
«anubhûtaḥ, kathaṃ prâptaṃ tam etaṃ na 'abhibhâshase?
«ahaṃ Saṃyatakaḥ so 'pi vayasyo dayitasya te; 113
«tad yushmad-arthaṃ çaptasya kiṃ me na 'âlapasi priyam?»
ity uktvâ sa samâçvâsya tam uvâca nṛipâtmajam: 114
«tathâ 'anurâgopanatâ Daityarâja-sutâ tvayâ
«yat tyaktâ, tasya pâpasya tava 'âgataṃ phalam.» 115
tac çrutvâ sâ sakhîr âha channâ Padmâvatî tadâ:
«çṛiṇuta! 'Asura-kanyâsu na kila 'ayaṃ pravartate.» 116
tataḥ sakhyo 'pi tâm ûcuḥ: «sarvaṃ saṃvâdi dṛiçyate.
«kiṃ na smarasi, yat tena çâpa-kâle priyeṇa te, 117
««mânushye me mano 'nyatra mâ gât Padmâvatîṃ vinâ!»»
«ity arthito varas tasmâd muneḥ pûrvaṃ Tapodhanât? 118
«tat-prabhâvâd ayaṃ nûnam anya-strîshu na rajyate.»
çrutvâ 'etad râjaputrî sâ saṃjajñe saṃçayâkulâ. 119
Muktâphaladhvajaḥ so 'pi dṛishṭa-nashṭa-priyas tataḥ
cakranda: «hâ priye Padmâvati! kiṃ na 'etad îkshase, 120
«Vidyâdharatve yat prâptaḥ çâpo Meghavane mayâ
«tvad-artham? iha ca 'adya 'ahaṃ mṛityuṃ prâpsyâmy asaṃçayam.» 121
ity-âdi kranditaṃ tasya çrutvâ Padmâvatî sakhîḥ
prâha: «sarvâṇi saṃvâdîny abhijñânâni yady api, 122
«tathâpi pâramparyeṇa çrutâny etâni jâtucit
«âbhyâṃ bhaveyur, iti me na ceto 'bhyeti niçcayam. 123
«tad na 'ârtam asya çaknomi vacaḥ çrotuṃ; vrajâmy aham
«tad Gaury-âyatanaṃ tâvat, pûjâ-kâlaç ca tatra me.» 124
ity uktvâ sasakhîkâ sâ Padmâvaty Ambikâçramam
taj jagâma, 'arcayitvâ ca devîm evaṃ vyajijñapat: 125
«sa Siddhîçvare dṛishṭaç cet satyaṃ pûrva-priyo mama,
«tat tathâ kuru, yena syâc çîghraṃ me tena saṃgamaḥ!» 126
iti Padmâvatî yâvat sâkâṅkshâ tatra tishṭhati,
Muktâphaladhvajas tâvat so 'pi Siddhîçvare sthitaḥ 127

pûrvaṃ Saṃyatakaṃ mitraṃ Mahâbuddhim uvâca taṃ:
«jâne sâ svâspadaṃ yâtâ tad Gaury-âyatanaṃ, sakhe! 128
«tad ehi, yâvas tatraiva», 'ity uktvâ 'âruhya mano-gatau
tasmin vimâne so 'py âgâd Ambikâçramam eva tat. 129
dûrâd dṛishṭvâ 'vatîrṇaṃ taṃ vimânena nabhastalât,
sakhyaḥ Padmâvatîm ûcur: «devi, paçya 'idam adbhutam! 130
«sa ihâpy esha divyena vimânena 'âgataḥ kila;
«mânushasyâpi divyo 'sya prabhâvaḥ katham îdṛiçaḥ?» 131
tataḥ Padmâvatî sma 'âha: «sakhyaḥ! smaratha kiṃ na tat,
«yat sa 'çâpa-pradâtâ 'asya mayâ çapto Dṛidhavrataḥ: 132
««mânushatve 'vatîrṇasya vâhanaṃ kâma-rûpa-bhṛit
««icchânugatam asyaiva bhavishyati bhavân»», iti? 133
«tat tena muni-çishyeṇa vâhanena 'esha niçcitam
«vimâna-rûpaṃ dadhatâ svecchaṃ bhramati sarvataḥ.» 134
evaṃ tayâ 'ukte, sakhyas tâm ûcur: «evaṃ avaishi cet,
«tad na saṃbhâvayasy etaṃ kasmâd? devi, kim îkshase?» 135
etat sakhî-vacaḥ çrutvâ Padmâvaty avadat punaḥ:
«evaṃ saṃbhâvyate, sakhyo! niçcayo 'dyâpi nâsti me. 136
«satyaṃ sa eva yadîvâ bhavaty esha, tathâpi me
«abhigamyo 'nya-deha-sthaḥ sva-dehânâçritaḥ katham? 137
«tac channâ eva paçyâmas tâvad asya 'iha ceshṭitam!»
ity uktvâ râjaputrî sâ channaiva 'âsît sakhî-vṛitâ. 138
tâvat tatra 'avatîryaiva vimânâd, Ambikâçrame
Muktâphaladhvajaḥ sotko vayasyaṃ tam uvâca saḥ: 139
«amutra Râkshasî-trastâ pûrvaṃ saṃbhâvitâ mayâ
«svayaṃvarâgatâ ca 'iha dṛishṭâ 'udyânântare punaḥ; 140
«iha ca 'avâpta-çâpaṃ mâm anumartu-manâs tadâ
«priyâ Padmâvatî kṛicchrâd munîndreṇa nivartitâ: 141
«saiva 'adya paçya me, mitra, dṛishṭi-mârgât palâyate!»
etat tasya vacaḥ çrutvâ Padmâvaty abravît sakhîḥ: 142
«satyaṃ, sakhyaḥ, sa eva 'ayaṃ! pûrva-deham anâçritam
«katham tu 'upaimy amuṃ? tad me so 'tra Siddhîçvaro gatiḥ. 143
«tenaiva dattaḥ svapno me, sa eva ca karishyati
«upâyam», iti niccitya sâ 'agât Siddhîçvaraṃ punaḥ. 144
«pûrva-deha-sthitenaiva priyeṇa mama saṃgamam
«kuru vâ, dehi vâ mṛityum! tṛitîyâ na gatir mama;» 145
iti vijñâpayâmâsa sâ tam abhyarcya Dhûrjaṭim,
sasakhîkâ ca tatraiva tasthau devakulâṅgaṇe. 146
tâvad Gaury-âçrame tatra tâṃ sa Muktâphaladhvajaḥ
anvishya 'aprâpya ca 'udvignas tam avâdîd vayasyakam: 147
«itaḥ prâptâ na sâ; yâvo dhâma tac Çâmbhavaṃ punaḥ;
«tato 'pi ced na lapsye tâṃ, pravekshyâmy agnim eva tat.» 148
tac çrutvâ sa sakhâ 'avocad: «bhâvi kalyâṇam eva te!
«na mṛishâ syâd muni-vacaḥ svapnâdeçaç ca Çâmbhavaḥ.» 149
ity âçvâsayatâ tena sakhyâ Muktâphaladhvajaḥ
saha Siddhîçvaraṃ prâyâd, vimânam adhiruhya saḥ. 150

pràptaṃ dṛishṭvà 'atra taṃ Padmàvatî tasthàv alakshità,
«paçyata! 'ihaiva sampràpta», iti ca 'uvâca sà sakhîḥ. 151
sò 'pi praviçya, devâgraṃ dṛishṭvà pratyagra-pûjitam,
Muktàphaladhvajo devo vayasyaṃ tam abhâshata: 152
«sakhe! kenâpi, paçya, 'ayam adhunaiva 'arcito vibhuḥ;
«nûnaṃ saiva priyà me 'tra sthità kvâpy; arcito 'nayâ.» 153
ity uktvà so 'tra cinvâno yadà na pràpa tâṃ, tadà
cakranda: «hâ priye Padmàvati!» 'iti virahî muhuḥ. 154
pikî-rute tad-âlàpa-buddhyâ, tat-kavarî-dhiyà
barhi-barhe, sarasije tad-mukha-bhrântitas tathà 155
dhàvan smara-jvarâveça-vivaças tena kṛicchrataḥ
âçvâsya jagade sakhyà ràjaputro 'nunîya saḥ: 156
«bahûpavàsa-klàntena kim ârabdham idaṃ tvayâ?
«jita-bhûloka-Pàtàlaṃ kim âtmànam upekshase? 157
«tvayy antikam anàyàte, pità Merudhvajas tava,
«ràjà Trailokyamàlî ca çvaçuro Dànaveçvaraḥ, 158
«tvad-arthinî ca Trailokyaprabhâ sâpi tad-âtmajâ,
«màtà ca te Vinayavaty, anujo Malayadhvajaḥ: 159
«anishṭâçaṅkinaḥ sarve sopavâsâ jahaty asûn.
«tad ehi tàvad! gatvà tàn rakshâvo, 'vasitaṃ hy ahaḥ.» 160
iti taṃ vàdinaṃ pràha mitraṃ Muktàphaladhvajaḥ:
«tvam eva mad-vimànena gatvà 'âçvâsaya tân!» iti. 161
tatas taṃ sa sakhà 'avocat: «sa mama 'upanamet katham
«çàpena muni-çishyo, yas tava vàhanatàṃ gataḥ?» 162
ity uktavantaṃ suhṛidaṃ ràjaputro 'bravît sa tam:
«tarhi tishṭha, sakhe, tàvat! paçyàmaḥ, kiṃ bhaved iha.» 163
evaṃ çrutvà tad-âlàpaṃ Padmâvaty avadat sakhîḥ:
«jàne 'bhijñàna-saṃvàdaiḥ sa pûrva-priya esha me; 164
«kàmaṃ mànusha-deha-sthaḥ çàpenaiva kadarthyate,
«Siddhakanyopahâsâc ca çàpa-dosho mamâpy ayam.» 165
iti yàvac ca sà vakti, tàvad âlohita-chaviḥ
viyogi-vana-dàvâgnir udagâd mṛigalàñchanaḥ, 166
pûrayàmâsa ca çanair jagaj jyotsnà samantataḥ
Kandarpa-dahana-jvàlà taṃ ca Muktàphaladhvajam. 167
tatas tat-kàle cakràhva iva krandan nṛipàtmajaḥ
chinnasthayaiva jagade Padmàvatyà sa vignayâ: 168
«ràjaputra! sa eva tvaṃ yadi me pûrva-vallabhaḥ;
«tathâpy anya-çarîra-stho mama 'asi para-pûrushaḥ, 169
«ahaṃ te para-dàràç ca; tad âkrandasi kiṃ muhuḥ?
«upàyo bhavità 'avaçyaṃ, satyaṃ ced tad muner vacaḥ.» 170
etac çrutvà vacas tasyàs tàm apaçyaṅç ca so 'bhyagàt
Muktàphaladhvajo harsha-vishàda-vishamàṃ daçàm, 171
jagàda ca: «mayâ, devi, smṛita-pràktana-janmanâ
«dṛishṭvà tvaṃ pratyabhijñâtà svàm eva dadhatî tanum; 172
«tvaṃ tu Vaidyàdhare dehe vartamànaṃ vilokya màm
«adhunà parijànîshe martya-deha-gataṃ katham? 173

«tad avaçyaṃ mayâ tyâjyam idaṃ hata-çarîrakam.»
ity uktvâ so 'bhavat tûshṇîṃ, channâsît sâpi tat-priyâ. 174
tato bhûyishṭha-yâtâyâṃ râtrau, nidrâṃ gate çramât
pûrvaṃ Saṃyatake tasmin Mahâbuddhau vayasyake, 175
aprâpyâṃ tena dehena jânan Padmâvatîṃ sa tâm,
Muktâphaladhvajo dârûṇy âhatya 'gnim adîpayat. 176
«bhagavaṅs! tvat-prasâdena prâktanîṃ tâṃ tanuṃ çritaḥ
«prâpyâsam acireṇaiva priyâṃ Padmâvatîm aham!» 177
iti bruvan praṇamyaiva liṅga-mûrtim sa Çaṅkaram,
juhâva jvalite tasminn agnau râjasutas tanum. 178
tâvat prabuddhaḥ sa Mahâbuddhir Muktâphaladhvajam
tam apaçyan vicityâpi, paçyann agnim udarcisham, 179
vicintya taṃ hutâtmânaṃ vayasyaṃ virahâkulam,
agnau tatraiva tac-çokât so 'py âtmânam apâtayat. 180
tad dṛishṭvâ sâpi duḥkhârtâ Padmâvaty abravît sakhîḥ:
«dhig aho hṛidayaṃ strîṇâṃ kaṭhinaṃ kuliçâd api, 181
«paçyantyâ vaiçasam idaṃ na 'utkrântaṃ yad mama 'asubhiḥ!
«tat kiyac ciraṃ 'âtmâ 'ayam adhanyo dhâryate mayâ? 182
«nâsti me 'dyâpi duḥkhânto mad-apuṇyair, muner api
«vacas tasya 'anyathâ jâtaṃ; tac çreyo maraṇaṃ mama. 183
«para-pûrusha-madhye tu praveshṭum anale 'tra me
«na yuktaṃ; tad anâyâsaḥ pâça eva 'atra me gatiḥ.» 184
ity uktvâ sâ 'grataḥ Çambhor upetya 'açoka-pâdape
pâçaṃ vidhâtuṃ latayâ râjaputrî pracakrame. 185
âçâ-pradarçibhir vâkyair yâvat tâṃ sa sakhîjanaḥ
vârayaty, âyayau tâvad munih so 'tra Tapodhanaḥ. 186
«mâ, putri, sâhasaṃ! naⁿ syâd asatyaṃ tad vaco mama.
«dhîrâ bhava! 'adhunaiva 'iha prâptaṃ paçyasi taṃ patim. 187
«tvadîyenaiva tapasâ tasya çâpa-kshayo 'cirât
«saṃvṛittas; tad anâsthcyaṃ sva-tapasy adya te katham? 188
«pratyâsanne vivâhe ca, kâ tava 'iyaṃ vishâditâ?
«praṇidhânâd avetya 'aham idaṃ sarvam iha 'âgataḥ.» 189
iti taṃ vyâharantaṃ ca dṛishṭvâ munim upâgatam
praṇamya, dolârûḍhâ 'iva sâ 'abhût Padmâvatî kshaṇam. 190
atha martya-deha-dâhâd
Vaidyâdharam âtma-deham âçritya,
savayasyo Muktâphala-
ketuḥ so 'tra 'âyayau priyas tasyâḥ. 191
taṃ vîkshya, câtaka-badhûr iva nûtanâbhraṃ,
râkâ-çaçâṅkam uditaṃ ca kumudvatî 'iva,
Vidyâdharendra-tanayaṃ gaganâgataṃ sâ
Padmâvatî hṛidi dadhau kam api pramodam. 192
sa ca Muktâphalaketur
mumude dṛishṭyâ 'iva tâm avekshya piban,
cira-marubhûmi-bhramaṇa-
çrântaḥ pântho yathâ saritam. 193

tau ca çâpa-rajanî-kshayâd ubhau
cakravâkavad avâpta-saṃgamau
jagmatus tapana-tejaso munes
tasya pâda-patanena tṛiptatâm. 194
«yad yuvâm iha punaḥ samâgatau
«tîrṇa-çâpa-muditau, sa eva me
«cetaso 'dya paritosha», ity asâv
abhyanandad atha tau mahâ-muniḥ. 195
yâtâyâṃ niçi ca, 'Indra-vâraṇa-gatas tatraiva so 'py âyayau
cinvan dâra-kanishṭhaputra-sahito Merudhvajo bhûpatiḥ,
Trailokyaprabhayâ samaṃ tanayayâ Trailokyamâlî tathâ
Daityânâm adhipo vimâna-vahanaḥ sântaḥpuraḥ sânugaḥ. 196
tataḥ sa Muktâphalaketum etayoḥ
pradarçya, vṛittântam avarṇayad muniḥ,
yathâ sa kâryârtham avâpa çâpato
manushyatâṃ, muktim upâgatas tataḥ. 197
buddhvâ tad, agnau patanonmukhâs te
Merudhvajâdyâ, muninâ 'upadishṭam
Siddhodaka-snâna-Harârcanâdi
kṛitvâ, viçokâḥ sahasâ babhûvuḥ. 198
Trailokyaprabhayâ punar
atra tayâ, jâtim âçu saṃsmṛitya,
samacintyata: «Siddhâdhipa-
«kanyâ Devaprabhâ 'asmi sâ hanta, 199
««Vidyâdharâdhinâthaḥ
««patir astu mama!»» 'iti yâ na paçyantî
«Padmâvaty-upahasitâ
«prâviçam analaṃ sva-kâmanâ-siddhyai. 200
«jâtâsmy asmiṃç ca tato
«Ditija-kule; yatra ca 'anuraktâsmi,
«so 'py esha râjaputraḥ
«prâpto Vaidyâdharîṃ punaḥ sva-tanum. 201
«na ca yujyate 'nya-rûpo
«dehena 'anena samabhigantum ayam;
«tad imâm etat-prâptyai
«tanuṃ juhomy Âsurîṃ punar jvalane.» 202
evaṃ vimṛiçya hṛidi, tac ca nivedya pitror,
Muktâphaladhvaja-hutâçam anupravishṭâ;
âdâya tâṃ karuṇayâ 'arpita-pûrva-dehâm
âvir babhûva Hutabhuk svayam abravîc ca: 203
«bho Muktâphalaketo!
«tvâm iyam uddiçya mayi vimukta-tanuḥ;
«tad imâṃ Siddheça-sutâṃ
«gṛihâṇa Devaprabhâṃ bhâryâm!» 204
ity etad uktvaiva tirohite 'nale,
Brahmâ 'atra sendrair amarair saha 'âyayau,

Gandharvarâjah saha Candraketunâ
Vidyâdharendrena ca Padmaçekharah. 205
prahvâya sarvair abhinanditâya tair
Gandharvarâjâya parigraham tatah
"prâdât sa Muktâphalaketave sutâm
Padmâvatîm tâm vidhivat sa bhûtimân. 206
sa ca 'atra Vidyâdhararâja-putraç
cirotsukas tâm dayitâm âvâpya,
mene phalam janma-taror avâptam;
uvâha tâm apy atha Siddha-kanyâm. 207
sa ca tayâ Ditijeçvara-kanyayâ,
vidhivad atra pitri-pravitrnayâ,
nripasutah sâmayujyata kântayâ
Tribhuvanaprabhayâ Malayadhvajah. 209
tatah krititvâd abhishicya putram
sadvîpa-prithvî-valayaikâ-râjye
Merudhvajah sve Malayadhvajam tam,
vanam sadâras tapase jagâma. 209
Trailokyamâlî saparigrahaç ca
prâyât padam svam Ditijâdhirâjah;
Çakro 'tha Muktâphalaketave tâm
dadau sa Vidyuddhvaja-râjya-lakshmîm. 210
«Muktâphalaketur ayam bhunktâm
«Vidyâdharâsuraiçvaryam,
«sva-padâni yântu ca surâh!»
ittham vâg uccacâra divah. 211
tâm âkarnya yayus tatah pramuditâs te Brahma-Çakrâdayas,
çâpâd muktivatâ Tapodhana-munih çishyena sâkam yayau,
çrî-Muktâphalaketunâ ca sahito bhâryâ-dvaya-bhrâjinâ
putrena 'atha sa Candraketur agamad Vaidyâdharam svam padam. 212
bhuktvâ ca tatra Gagañcara-cakravarti-
lakshmîm sutena saha ciram sa râjâ,
tasmin niveçya nija-râjya-dhuram virakto
devyâ samam muni-tapovanam âçrito 'bhût. 213
sa ca Muktâphalaketuh
prâg Indrâd Asura-râjyam âsâdya,
prâpya punaç ca pitus tad
Vidyâdhara-cakravartitvam, 214
Padmâvatyâ sahito
daça kalpân mûrtayâ 'va nirvrityâ
bheje susamriddhobhaya-
sâmrâjya-sukha-çriyam sukritî. 215
âlocya bhâvân avasâna-nîrasân,
samçritya ca 'ante sa munîndra-kânanam,
jyotih param prâpya tapah-prakarshatah,
sâyujyam îçasya jagâma Dhûrjatch. 216

evaṃ haṅsa-yugâd niçamya sarasâṃ etâṃ kathâṃ tad-mukhâj,
jñânaṃ prâpya ca, labdha-divya-gatikaḥ sa Brahmadatto nṛipaḥ
tad-bhâryâ sacivau ca tau ca vihagau gatvâiva Siddhêçvaraṃ,
tyaktvâ çâpa-tanûḥ, Çivânucaratâṃ prâpur nijâṃ te 'khilâḥ. 217

iti Padmâvatî-kathâ.

«ity aham âkarṇya kathâṃ
«Gomukhato, Madanâmañcukâ-virahe,
«he munayaḥ! kshaṇa-mâtraṃ
«dhṛityâ ceto vinoditavân;» 218
evaṃ kathita-kathe kila
Naravâhanadatta-cakravartini, te
Gopâlakena sahitâḥ
parituṣhuḥ Kaçyapâçrame munayaḥ. 219

XVIII.

ATHA

ÇRI SOMADEVA BHATTA

VIRACITE

KATHA SARIT SAGARE

VISHAMAÇILO

NAMA

ASHTADAÇO LAMBAKAH.

Vishamaçîlaḥ.

Taraṅga 120.

Candrânanârdhadehâya candrârkâṅçu-sita-bhûtaye
candrârkânala-netrâya candrârdha-çirase namaḥ! 1
kareṇa kuñcitâgreṇa lîlayâ 'unnamitena yaḥ
bhâti siddhîr iva dadat, sa pâyâd vo Gajânanaḥ! 2

Tato 'sitagirau tatra Kaçyapasya 'âçrame muneḥ
Naravâhanadattas tân munîn evam abhâshata: 3
«anyac ca: devî-virahe nîtvâ 'ahaṃ sânurâgayâ
«Vegavatyâ yadâ nyasto vidyâ-haste 'bhirakshitum, 4
«tadâ çarîra-tyâgâishî virahî paradeça-gaḥ
«vanânte dṛishṭavân asmi bhraman Kaṇvaṃ mahâ-munim. 5
«sa mâṃ pâdânataṃ dṛishṭvâ praṇidhânâd avetya ca
«duḥkhitaṃ, svâçramaṃ nîtvâ, sadayo munir abhyadhât: 6
««somavaṅçodbhavo vîro bhûtvâ kiṃ nâma muhyasi?
««devâdeçe dhruve, 'nâsthâ kâ bhâryâ-saṃgame tava? 7
««asaṃbhâvyâ api nṛiṇâṃ bhavanti 'iha samâgamâḥ;
««tathâ ca Vikramâditya-kathâṃ âkhyâmi te, çṛiṇu: 8

Atha Vikramâditya-kathâ.

Asty Avantishu vikhyâtâ, yugâdau Viçvakarmaṇâ
nirmitâ, 'Ujjayinî nâma Purâri-vasatiḥ purî, 9
satî 'iva yâ parâdhṛishyâ, padminî 'iva 'âçritâ çriyâ,
satâṃ dhîr iva dharmâḍhyâ, pṛithvî 'iva bahu-kautukâ. 10
Mahendrâditya ity âsîd râjâ 'tasyâṃ jagaj-jayî,
Maghavâ 'iva 'Amaravatyâṃ, vipaksha-bala-sûdanaḥ, 11

nânâ-çastrâyudhaḥ çaurye, rûpe tu Kusumâyudhaḥ,
yo 'bhûd mukta-karas tyâge, mushṭi-baddha-karas tv asau. 12
tasya pṛithvîpater bhâryâ nâmnâ 'bhût Saumyadarçanâ,
Çacî 'iva 'Indrasya, Gaurî 'iva Çambhoḥ, Çrîr iva Cakriṇaḥ. 13
mahâmantrî ca Sumatir nâma tasya 'bhavat prabhoḥ,
Vajrâyudhâbhidhânaç ca pratîhâraḥ kramâgataḥ. 14
taiḥ samaṃ sa nṛipaḥ çâsad râjyam, ârâdhayan Haram,
nânâ-vrata-dharaḥ çaçvad abhavat putrakâmyayâ. 15
atrântare ca gîrbâṇa-gaṇa-saṃçrita-kandare,
anya-digjaya-sânanda-kauverî-hâsa-sundare, 16
sthitaṃ Kailâsa-çailendre Purâriṃ Pârvatî-yutam
upâjagmuḥ surâḥ sendrâ Mlecchopadrava-duḥsthitâḥ. 17
praṇâmânantarâsînâs te kṛita-stutayo 'marâḥ
pṛishṭâgamana-kâryâs taṃ devam evaṃ vyajijñapan: 18
«ye 'tvayâ, deva, nihatâ Asurâ ye ca Vishṇunâ,
«te jâtâ Mleccha-rûpeṇa punar adya mahîtale. 19
«vyâpâdayanti te vipràn, ghnanti yajñâdikâḥ kriyâḥ,
«haranti muni-kanyâç ca; pâpâḥ kiṃ kiṃ na kurvate? 20
«bhûlokâd devalokaç ca çaçvad âpyâyate, prabho,
«brâhmaṇair, hutam agnau hi havis tṛiptyai divaukasâm; 21
«Mlecchâkrânte ca bhûloke nirvashaṭkâra-maṅgale
«yajñabhâgâdi-vicchedâd devaloko 'vasîdati. 22
«tad upâyaṃ kurushva 'atra! taṃ kaṃcid avatâraya,
«pravîraṃ bhûtale, yas tàn Mlecchàn utsàdayishyati!» 23
iti devaiḥ sa vijñaptaḥ Purârâtir uvâca tân:
«yâta yûyaṃ! na cintâ 'atra kâryâ; bhavata nirvṛitâḥ! 24
«acireṇa karishye 'ham atra 'upâyam asaṃçayam.»
ity uktvâ vyasṛijad devân svâdhishṭhâny Ambikâpatiḥ. 25
gateshu teshu ca, 'âhûya Mâlyavat-saṃjñakaṃ Gaṇam
sa-Pârvatîko Bhagavân evam âdiçati sma saḥ: 26
«putra! 'avatara mânushye! jâyasva ca mahâ-puri
«Ujjayinyâṃ sutaḥ çûro Mahendrâditya-bhûpateḥ! 27
«sa ca râjâ mamaiva 'aṅças, tad-bhâryâ ca 'Ambikâṃçajâ;
«tayor gṛihe samutpadya kuru kâryaṃ divaukasâm! 28
«Mlecchân vyâpâdaya 'açeshâṅs trayî-dharma-vighâtinaḥ!
«sapta-dvîpeçvaro râjâ mat-prasâdâc ca bhâvy asi, 29
«Yaksha-Râkshasa-Vetâlâ api sthâsyanti te vaçe;
«bhuktvâ mânusha-bhogâṅç ca punar asmân upaishyasi.» 30
ity âdishṭaḥ Purajitâ Mâlyavân so 'bravîd Gaṇaḥ:
«alaṅghyâ yushmad-âjñâ me; bhogâ mânushyake tu ke, 31
«yatra bandhu-suhṛid-bhṛitya-viprayogâḥ suduḥsahâḥ,
«dhanânâça-jarâ-rogâdy-udbhavâ yatra ca vyathâ?» 32
iti tena Gaṇena 'ukto Dhûrjaṭiḥ pratyuvâca tam:
«gaccha! na 'etâni duḥkhâni bhavishyanti tava, 'anagha! 33
«mat-prasâdena sukhitaḥ sarva-kâlaṃ bhavishyasi.»
ity uktaḥ Çambhunâ so 'bhûd adṛiçyo Mâlyavâṅs tataḥ. 34

gatvâ ca 'Ujjayinîm tasya Mahendràditya-bhûbhujaḥ
devyâ ṛitujusho garbhe samabhût sa Gaṇottamaḥ. 35
tat-kâlaṃ ca niçâkânta-kalâ-kalita-çekharaḥ
devo Mahendràdityaṃ taṃ nṛipaṃ svapne samàdiçat: 36
«tushṭo 'smi tava; tad, râjan, sa te putro janishyate,
«âkramishyati sadvîpâṃ pṛithivîṃ vikrameṇa yaḥ; 37
«Yaksha-Rakshaḥ-Piçàcâdîn Pâtàlâkâça-gàn api
«vîraḥ karishyati vaçe, Mleccha-saṃghàn hanishyati; 38
«bhavishyaty ata eva 'esha Vikramàditya-saṃjñakaḥ,
«tathâ Vishamaçîlaç ca nâmnà vaiçasyato 'rishu.» 39
ity uktvâ 'antarhite deve, prabudhya sa mahîpatiḥ
prâtaḥ sva-sacivebhyas taṃ hṛishṭaḥ svapnaṃ nyavedayat; 40
te 'pi svapne Harâdeçaṃ putra-pràpti-phalaṃ kramât
tasmai çaçaṅsuḥ sacivâ râjñe pramuditâs tadà. 41
tâvad etya phalaṃ sàkshàd râjñe 'ntaḥpura-ceṭikà
adarçayad, «idaṃ devyai svapne Çambhur adâd», iti. 42
tataḥ sa ràjà mumude sacivair abhinanditaḥ,
«satyaṃ mama suto dattaḥ Çarveṇa», 'iti muhur vadan. 43
atha ràjñî sagarbhà sà jajñe tasya 'ûrjita-dyutiḥ,
prâcî prâtar iva 'udeshyat-sahasrakara-maṇḍalà; 44
cakâçe sà ca kucayoḥ çyâmayà cûcuka-tvishà,
garbhasthasya 'iva samràjaḥ stanya-rakshaṇa-mudrayà. 45
svapne saptâpi jaladhîn uttatàra ca sà tadà
praṇamyamànà nikhilair Yaksha-Vetàla-Râkshasaiḥ. 46
prâpte ca samaye putraṃ sà sûte sma mahasvinam,
nabho 'rkeṇa 'iva bâlena, yena 'abhàsyata vâsakam. 47
jàte ca tasmin, nipatat-pushpavṛishṭi-prahàsinî
dyaur arâjata gîrbâṇa-dundubhi-dhvani-nàdinî. 48
kshîvâ 'iva Bhûtâvishṭâ 'iva vâtakshobhâvṛitâ 'iva ca
tatkâlaṃ utsavânanda-vyàkulà sà 'abhavat purî. 49
tadà ca tatra 'aviratam vasu ràjàni varshati,
saṅgata-vyatirekeṇa na 'àsît kaçcid anîçvaraḥ. 50
nàmnà taṃ Vikramàdityaṃ Haroktena 'akarot pità
tathâ Vishamaçîlaṃ ca Mahendràditya-bhûmipaḥ. 51
gateshv anyeshu divaseshv, atra tasya mahîbhṛitaḥ
Sumater mantriṇaḥ putro jajñe nàmnà Mahâmatiḥ; 52
kshattur Vajràyudhasyâpi putro Bhadràyudho 'jani;
Çrîdharo 'jàyata suto Mahîdhara-purodhasaḥ. 53
tais tribhir mantri-tanayaiḥ saha ràjasuto 'tra saḥ
vavṛidhe Vikramàdityas tejo-vîrya-balair iva. 54
upanîtasya vidyàsu guravo hetu-mâtratàm
yayus tasya, 'aprayâsena pràdur âsan svayaṃ tu tàḥ. 55
dadṛiçe sa prayuñjàno yàṃ yàṃ vidyàṃ kalàṃ tathà,
saiva saiva 'asamotkarshàt tasya tajjñair abudhyata. 56
divyâstra-yodhinaṃ taṃ ca paçyan râjasutaṃ, janaḥ
mandâdaro 'bhûd Ràmâdi-dhanurdhara-kathàsv api. 57

âkrântopanatair dattâḥ kanyâ rûpavatîr nṛipaiḥ
âjahâra pitâ tasya tâs tâḥ çriya iva 'aparâ. 58
' tataç ca yauvana-stham tam vilokya prâjya-vikramam
abhishicya sutam râjye yathâ-vidhi jana-priyam, 59
Mahendrâditya-nṛipatiḥ sa-bhâryâ-sacivo 'pi saḥ
vṛiddho Vârâṇasîm gatvâ çaraṇam çiçriye Çivam. 60
sò 'pi tad Vikramâdityo râjyam âsâdya paitṛikam,
nabho bhâsvân iva, 'ârebhe râjâ pratapitum kramât. 61
dṛishṭvaiva tena kodaṇḍe namatyâ 'ropitam guṇam,
tac-çikshayaiva 'ucchiraso 'py anaman sarvato nṛipâḥ. 62
divyânubhâvo Vetâla-Râkshasa-prabhṛitîn api
sâdhayitvâ, 'anuçâsti sma samyag unmârga-vartinaḥ. 63
prasâdayantyaḥ kakubhaḥ senâs tasya mahîtale
vicerur Vikramâdityasya, 'âdityasya 'iva raçmayaḥ. 64
mahâ-vîro 'py abhûd râjâ sa bhîruḥ paralokataḥ,
çûro 'pi ca 'acaṇḍa-karaḥ, kubhartâpy aṅganâ-priyaḥ. 65
sa pitâ pitṛi-hînânâm, abandhûnâm sa bândhavaḥ,
anâthânâm sa nâthaç ca: prajânâm kasya sa na 'abhavat? 66
Çvetadvîpasya Dugdhâbdheḥ Kailâsa-Himaçailayoḥ
nirmâṇe tad-yaço nûnam upâdânam abhûd vidheḥ. 67
ekadâ ca tam âsthâna-gatam Bhadrâyudho nṛipam
praviçya Vikramâdityam pratîhâro vyajijñapat: 68
«preshitasya sasainyasya dakshiṇâçâdi-nirjaye
«pârçvam Vikramaçakter yo devena preshito 'bhavat, 69
«sa dûto 'naṅgadevo 'yam âgato dvâri tishṭhati
«sadvitîyo, mukham ca 'asya hṛishṭam vakti çubham, prabho!» 70
«praviçatv!» iti râjñâ 'ukte, sadvitîyam sa tatra tam
prâveçayat pratîhâro 'naṅgadevam sagauravam. 71
pravishṭaḥ sapraṇâmam ca jaya-çabdam udîrya saḥ
upavishṭo 'grato dûtas tena 'apricchyata bhûbhujâ: 72
«kaccid Vikramaçaktiḥ sa senânî kuçalî nṛipaḥ?
«kaccid Vyâghrabalâdyâç ca bhûpâḥ kuçalino 'pare? 73
«ányeshâm râjaputrâṇâm pradhânânâm ca tad-bale
«kaccid çivam gajâçvasya ratha-pâdâtakasya cà?» 74
iti bhûmibhṛitâ pṛishṭo 'naṅgadevo jagâda saḥ:
«çivam Vikramaçakteç ca sainyasya sakalasya ca. 75
«sâparântam ca devena nirjitam Dakshiṇâpatham,
«Madhyadeçaḥ sa-Saurâshṭraḥ, sarvâ Gâṅgâ ca pûrva-dik, 76
«sa-Kaçmîrâpi kauverî kâshṭhâ ca karadî-kṛitâ;
«tâni tâny api durgâṇi dvîpâni vijitâni ca; 77
«Mleccha-saṃghâç ca nihatâḥ, çeshâç ca sthâpitâ vaçe,
«te te Vikramaçakteç ca pravishṭâḥ kaṭake nṛipâḥ. 78
«sa ca Vikramaçaktis tai râjabhiḥ samam âgataḥ
«itaḥ prayâṇakeshv âste dvitreshv eva khalu, prabho!» 79
evam âkhyâta-vṛittântam tushṭo vastrair vibhûshaṇaiḥ
grâmaiç ca Vikramâdityo dûtam râjà 'abhyapûrayat. 80

atha papraccha nṛipatiḥ sa taṃ dûta-varaṃ punaḥ:
«Anaṅgadeva! ke deçâ gatena 'tra vilokitâḥ 81
«tvayâ? kutra ca kiṃ dṛishṭaṃ kautukaṃ? bhadra, kathyatâṃ!»
ity ukto bhûbhṛitâ 'Anaṅgadevo vaktuṃ pracakrame: — 82
Ito devâjñayâ caiva gatvâ, 'ahaṃ prâptavân kramât
pârçve Vikramaçaktes taṃ senâ-samudayaṃ tava, 83
militânantanâgendra-saÇrîka-Hari-çobhitam
samudram iva vistîrṇaṃ sapaksha-kshmâbhṛid-âçritam. 84
upâgataç ca tatra 'ahaṃ tena Vikramaçaktinâ
«prabhuṇâ preshita» iti praṇatena 'atisatkṛitaḥ, 85
yâvat tishṭhâmi vijaya-svarûpaṃ pravilokayan,
Siṅhaleçvara-saṃbandhî dûtas tâvad upâgamat. 86
««râjño hṛidaya-bhûtas te 'naṅgadevaḥ sthito 'ntike,
««iti me kathitaṃ dûtais tat-pârçva-prahitâgataiḥ; 87
««tad enaṃ tvarayâ 'Anaṅgadevaṃ prahiṇu me 'ntikam,
««kalyâṇam asya vakshyâmi râja-kâryaṃ hi kiṃcana!»» 88
iti sva-prabhu-vâkyaṃ ca sa dûtaḥ Siṅhalâgataḥ
mat-saṃnidhâne vakti sma tasmai Vikramaçaktaye. 89
tato Vikramaçaktir mâm avadad: «gaccha satvaram
«Siṅhaleçântikaṃ! paçya, tvad-mukhe kiṃ bravîti saḥ.» 90
atha 'ahaṃ Siṅhalâdhîça-dûtena saha tena tat
agaccham Siṅhaladvîpaṃ vâhanena 'abdhi-vartmanâ. 91
râjadhânîṃ ca tatra 'aham apaçyam hema-nirmitâm
vicitra-ratna-prâsâdâṃ, gîrbâṇa-nagarîm iva. 92
tasyâṃ ca Vîrasenaṃ tam adrâkshaṃ Siṅhaleçvaram
vṛitaṃ vinîtaiḥ sacivaiḥ, surair iva Çatakratum. 93
sa mâm upetam âdṛitya, pṛishṭvâ ca kuçalaṃ prabhoḥ,
râjâ viçramayâmâsa satkâreṇa 'atra bhûyasâ. 94
anyedyur âsthâna-gato mâm âhûya sa bhûpatiḥ,
yushmâsu darçayan bhaktim, avocad mantri-saṃnidhau: 95
«asti me duhitâ kanyâ martyalokaika-sundarî
«nâmnâ Madanalekhâ 'iti, tâṃ ca râjñe dadâmi vaḥ. 96
«tasya 'anurûpâ bhâryâ sâ, sa tasyâç ca 'ucitaḥ patiḥ;
«etad-arthaṃ tvam âhûtas, tvat-svâmy-arthaṃ pratîpsa tâm! 97
«gaccha tvat-svâmine vaktuṃ mad-dûtena saha 'agrataḥ,
«ahaṃ tavaiva 'anupadaṃ praheshyâmy atra ca 'âtmajâm.» 98
uktvâ 'ity ânâyayâmâsa sa râjâ tatra tâṃ sutâm
bhûshitâbharaṇâbhogâṃ rûpa-lâvaṇya-yauvanaiḥ. 99
upaveçya ca tâm aṅke darçayitvâ jagâda mâm:
«tvat-svâmine mayâ dattâ kanyâ 'iyaṃ, gṛihyatâm!» iti. 100
ahaṃ ca râjaputrîṃ tâṃ dṛishṭvâ, tad-rûpa-vismitaḥ,
«pratîpsitâ 'eshâ râjârthaṃ mayâ», 'iti mudito 'bruvam, 101
acintayaṃ ca: «na 'âçcarya-vidhau tṛipyaty aho vidhiḥ!
«tad uttamâm imâṃ cakre, yat kṛitvâpi Tilottamâm.» 102
tato 'haṃ satkṛitas tena râjñâ prasthitavâṅs tataḥ
dvîpâd Dhavalasenena tad-dûtena saha 'amunâ. 103

âruhya vâhanaṃ ca 'âvâṃ vrajâvo yâvad ambudhau,
tâvad drâg dṛishṭavantau svas tad-madhye pulinaṃ mahat. 104
tad-madhye 'dbhuta-rûpe dve apaçyâva ca kanyake,
ekâṃ priyaṅgu-çyâmâṅgîm, anyâṃ candrâmala-dyutim, 105
svasva-varṇocitopâtta-vastrâbharaṇa-çobhite,
sadratna-kaṅkaṇa-kvâṇa-vitîrṇa-karatâlike, 106
pranartayantau puratah kṛîḍâ-hariṇa-potakam
api jambûnadamayaṃ sajîvaṃ ratna-citritam. 107
tad dṛishṭvâ 'nyonyam âvâbhyâṃ vismitâbhyâm abhaṇyata:
«aho! kim idam âçcaryaṃ? svapno mâyâ bhramo nu kim? 108.
«kva 'bdhâv akâṇḍe pulinaṃ? kva 'îdṛiçyau tatra kanyake?
«kva ca 'îdṛig ratna-citrâṅgo jîvan hema-mṛigo 'nayoḥ?» 109
ity-âdi vadator eva, deva, sâçcaryam âvayoḥ,
vâyuḥ prâvartata 'akasmâd vâtum udvellitâmbudhiḥ. 110
tena 'asmad-vâhanaṃ vellad-vîci-nyastam abhajyata,
makarair bhakshyamâṇâç ca mamajjus tad-gatâ janâḥ. 111
âvâṃ ca tâbhyâṃ kanyâbhyâm etyaiva 'âlambya bâhushu
utkshipya pulinaṃ nîtâv aprâpta-makarâṇanau. 112
ûrmibhiḥ pûryamâṇe ca tasmin rodhasi, vihvalau
âçvâsya 'avâṃ guhâ-garbham iva tâbhyâṃ praveçitau. 113
tato vîkshâvahe yâvad divyaṃ nânâ-drumaṃ vanam,
na 'ambhodhir na tatam nâpi mṛiga-çâvo na kanyake. 114
«citraṃ kim etad? mayâ 'iyaṃ nûnaṃ kâpi», 'iti vâdinau
kshaṇaṃ bhramantau tatra 'âvâm apaçyâva mahat sarah, 115
svaccha-gambhîra-vistîrṇam âçayam mahatâm iva,
tṛishṇâ-saṃtâpa-çamanaṃ nirvâṇam iva mûrtimat. 116
tatra ca snâtum âyâtâṃ, sâkshâd iva vana-çriyam,
parivârâṇvitâṃ kâṃcid apaçyâva varâṅganâm. 117
kaṇî rathâvatîrṇâ ca tatra 'uccita-saroruhâ
snâtvâ sarasy anudhyânam akarot sâ Puradvishah. 118
tâvad udgamya saraso vismayena saha 'âvâyoḥ
sâkshâd upâgâd nikaṭaṃ tasyâ liṅgâkṛitiḥ Çivaḥ. 119
divya-ratnamayaṃ taṃ ca tais taiḥ sva-vibhavocitaiḥ
abhyarcya vividhair bhogair, vîṇâm âdatta sundarî; 120
âlambya dakshiṇaṃ mârgaṃ svara-tâla-padais tathâ
avadhânena sâ samyag gâyantî tâm avâdayat, 121.
yathâ tac-çravaṇâkṛishṭa-hṛidayâ gaganâgatâḥ
tatra Siddhâdayo 'py âsan niḥspandâ likhitâ iva. 122
upasaṃhṛita-Gandharvâ tataḥ Çambhor visarjanam
sâ 'akarot, sa ca tatraiva devaḥ sarasi magnavân. 123
atha 'utthâya samâruhya vâhanaṃ saparicchadâ
çanair gantuṃ pravṛittâbhût sâ tato hariṇîkshaṇâ. 124
«kâ 'iyam?» ity asakṛid yatnâd âvayoḥ pṛicchator api
na 'uttaraṃ tat-parijanah ko 'py adâd anugacchatoḥ. 125
tato 'sya Siṅhaladvîpa-pati-dûtasya tâvakam
prabhâvaṃ darçayishyans, tâm ity uccair aham abruvam: 126

«bho çubhe! Vikramâdityadevâṅghri-sparça-çâpitâ
«tvaṃ mayà, yady anâkhyâya mama 'âtmânaṃ gamishyasi.» 127
tac çrutvà parivâraṃ sà nivâryaiva, 'avaruhya ca
vâhanâd, mâm upâgamya girà madhurayà 'bhyadhât: 128
«kaccic çrî-Vikramâditya-devaḥ kuçalavân prabhuḥ?
«kiṃ vâ pṛicchâmi, viditaṃ sarvaṃ me, 'naṅgadeva, yat. 129
«pradarçya mâyâm, ânîto mayaiva hi bhavân iha
«râjño 'rthe tasya, sa hi me mânyas trâtâ mahâ-bhayât. 130
«tad ehi mad-gṛihaṃ! tatra sarvaṃ vakshyâmy ahaṃ tava,
«yâ 'ham, yathâ sa râjà me mânyaḥ, kâryaṃ ca tasya yat.» 131
ity uktvâ, vinayena mukta-vahanà padbhyâṃ vrajantî pathi,
prahvâ sà nayati sma nau suvadanà svargopamaṃ svaṃ puram,
nânâ-ratna-vicitra-hema-racitaṃ, dvâreshu nânâyudhair
nânâ-rûpa-dharaiç ca vîra-purushair adhyâsitaṃ sarvataḥ. 132
tatra 'âvṛite varabadhûbhir açesha-divya-
bhoghaugha-siddhibhir iva 'âkṛiti-çâlinîbhiḥ,
snânâṅgulepana-sadambara-bhûshaṇair nau
saṃmânya viçramayati sma ca sâṃprataṃ sà. — 133

Taraṅga 121.

Ity uktvâ Vikramâditya-devâya 'âsthâna-vartine
Anaṅgadevaḥ punar apy evaṃ kathayati sma saḥ: — 1
Tato bhuktottaraṃ sà mâṃ sakhî-madhya-sthitâ 'abravît:
«Anaṅgadeva! sarvaṃ te kathayâmy adhunâ, çṛiṇu: — 2
Eshâ 'ham Dhanada-bhrâtur Maṇibhadrasya gehinî,
Dundubher Yaksha-râjasya sutâ Madanamañjarî. 3
sâ 'ham tîreshu saritâṃ çaileshu 'upavaneshu ca
manohareshu vyaharaṃ bhartrâ saha sukhaṃ sadâ. 4
ekadâ ca gatâbhûvam Ujjayinyâm ahaṃ kila
udyânaṃ Makarandâkhyaṃ vihartuṃ vallabhânvitâ. 5
tatra daivâd ushasy ekaḥ khaṇḍakâpâlikâdhamaḥ
vihâra-çrama-saṃsupta-prabuddhâṃ paçyati sma mâm. 6
sa kâma-vaça-gaḥ pâpo bhâryâtve homakarmaṇâ
mantreṇa mâṃ sâdhayituṃ prâvartishṭa çmaçâna-gaḥ. 7
tad ahaṃ sva-prabhâveṇa buddhvâ bhartre nyavedayam,
tenâpy âveditaṃ bhrâtur jyâyaso Dhanadasya tat. 8
Dhanâdhyakshena gatvâ ca vijñaptaḥ Kamalodbhavaḥ,
sa câpi bhagavân evaṃ Brahmâ dhyâtvâ tam abhyadhât: 9
«satyaṃ sa bhrâtṛi-jâyâṃ te kapâlî hartum udyataḥ,
«Yaksha-sâdhana-mantrâṇâṃ çaktis teshâṃ hi tâdṛiçî. 10

«tayâ tu Vikramâdityo mantreṇa 'âkṛishyamâṇayâ
«âkrandanîyo nṛipatiḥ, sa rakshishyati tâṃ tataḥ.» 11
etad Brahma-vaco 'bhyetya mad-bhartre Dhanado 'bravît,
mad-bhartâ mahyam âha sma kumantra-cakitâtmane. 12
tâvac ca cakra-siddhena mantreṇa 'âkṛishṭavân sa mâm,
homaṃ kurvan, çmaçâna-sthaḥ khaṇḍakâpâlikaḥ svataḥ. 13
ahaṃ ca mantrâkṛishṭâ tad vitrastâ pitṛikânanam
prâpam asthi-kapâlâḍhyaṃ bhairavaṃ Bhûta-sevitam. 14
tatra 'apaçyaṃ ca taṃ dushṭa-kâpâlikam ahaṃ tadâ
hutâgnim arciṭṭâna-çavâdhishṭhita-maṇḍalam. 15
sa ca kâpâlikaḥ prâptâṃ dṛishṭvâ mâṃ darpa-mohitaḥ
agât kathaṃcid âcântuṃ nadîṃ daivâd adûragâm. 16
tatkshaṇaṃ saṃsmṛita-Brahma-vacanâ 'ham acintayam:
«kiṃ na 'âkrandâmi râjânaṃ? sa râtrau jâtv iha bhramet.» 17
ity etac cintayitvâ 'uccais tatra 'âkranditavaty aham:
«paritrâyasva mâṃ, deva Vikramâditya-bhûpate! 18
«jagad-rakshâ-maṇe, paçya! balât kulavatîṃ satîm
«gṛihiṇîṃ Maṇibhadrasya Dhanâdhyakshânujanmanaḥ, 19
«Dundubhes tanayâṃ, Yakshîṃ nâmnâ Madanamañjarîm
«kâpâliko 'yaṃ tvad-râjye mâṃ dhvaṅsayitum udyataḥ!» 20
ity âkranditavaty eva jvalantam iva tejasâ
kṛipâṇa-pâṇim âyântaṃ tam adrâksham ahaṃ nṛipam. 21
sa ca mâm avadad: «bhadre, mâ bhaishîr! nirvṛitâ bhava!
«ahaṃ kâpâlikâd asmâd rakshâmi bhavatîṃ, 'çubhe! 22
«ko hi râjye mama 'adharmam îdṛiçaṃ kartum îçvaraḥ?»
ity uktvâ 'Agniçikhaṃ nâma Vetâlaṃ sa samâhvayat. 23
sa ca 'âhûto jvalad-netraḥ prâñçur ûrdhva-çiroruhaḥ
upetya 'abravîd bhûpam: «kiṃ karomy? âdiça!» 'iti tam. 24
atha râjâ 'abravîd: «esha paradârâpahârakṛit
«pâpaḥ kâpâliko hatvâ bhavatâ bhakshyatâm!» iti. 25
tataḥ so 'gniçikhas tasmin çave 'rcâ-maṇḍala-sthite
praviçya 'ādhâvad utthâya prasârita-bhujânanaḥ. 26
agrahîj jaṅghayoḥ paççât taṃ ca 'âcânta-parâgatam
kâpâlikaṃ sa Vetâlaḥ palâyana-parâyaṇam, 27
nabhasi bhramayitvâ ca kshiptam âsphoṭya ca kshitau,
deham manorathaṃ caiva samaṃ tasya vyacûrṇayat. 28
hataṃ kâpâlikaṃ dṛishṭvâ Bhûteshv âmisha-gardhishu,
âgâd Yamaçikho nâma Vetâlas tatra durmadaḥ. 29
etyaiva tad agṛihṇât sa kâpâlika-kalevaram;
tataḥ so 'gniçikhaḥ pûrvo Vetâlas taṃ abhâshata: 30
«are! çrî-Vikramâditya-devasya 'âdeçato mayâ
«kâpâliko 'yaṃ nihato; durâcâra! tvam asya kaḥ?» 31
etac çrutvâ Yamaçikhaḥ prâha taṃ: «brûhi tarhi me,
«kiṃ-prabhâvaḥ sa râjâ?» 'iti; tataḥ so 'gniçikho 'bravît: 32
«tat-prabhâvaṃ na ced vetsi, tad ahaṃ, çṛiṇu, vacmi te: —
Iha 'abhûd Dâgineyâkhyaḥ sudhîraḥ kitavaḥ puri. 33

sa jâtu hṛita-sarvasvaḥ kitavair dyûta-mâyayâ
adhikâvajitânyârtha-nimittaṃ tair abadhyata, 34
asvatvâd arumtudaiç ca tair eva laguḍâdibhiḥ
tâḍyamâno 'vatasthe sa grâva-bhûto mṛito yathâ. 35
tataç ca sarvaiḥ sabhyais tair nîtvâ pâpaiḥ sa cikshipe
mahândha-kûpe, saṃbhâvya jîvato 'smât pratikriyâm. 36
sa ca tatra 'atigambhîre kitavo Dâgineyakaḥ
kûpe bhrashṭo dadarça 'ugrau mahântau purushâv ubhau. 37
tau ca taṃ patitaṃ sâmnâ drishṭvâ bhîtaṃ apricchatâm:
«kas tvaṃ? kutaç ca kûpe 'smin patito 'sy? ucyatâm!» iti. 38
atha 'âçvasya sva-vṛittântaṃ dyûtakâro nivedya saḥ,
tâv apy apricchad: «brûtaṃ me, kau kutaç ca yuvâm iha?» 39
tac çrutvâ tau jagadatuḥ purushâv avaṭa-sthitau: —
Âvâm asyâḥ puro, bhadra, çmaçâne brahmarâkshasau. 40
agṛihṇîva ca tâv âvâm ihaiva puri kanyake,
mukhyamantri-sutâṃ ekâm, anyâṃ mukhyabaṇik-sutâm. 41
na ca mocayituṃ kaçcit te çaknoti sma kanyake
mantriko dîpta-mantro 'pi pṛithvyâṃ asmat-sakâçataḥ. 42
buddhvâ 'atha Vikramâditya-devas tat-pitṛi-vatsalaḥ
atra 'âgâd, yatra kanye te pitroḥ sakhyâ saha sthite. 43
taṃ dṛishṭvaiva nṛipaṃ, muktvâ kanyake te, palâyitum
icchantâv api naiva 'âvâṃ gantum açaknuva, 44
apaçyâva diçaḥ sarvâ jvalantîs tasya tejasâ;
tato 'badhnât sa nṛipatir dṛishṭvâ nau sva-prabhâvataḥ. 45
jâta-mṛityu-bhayau dînau vîkshya çaiva samâdiçat:
«bho pâpâv! andha-kûpântar vasataṃ vatsarâvadhi! 46
«muktâbhyâṃ ca tataḥ kâryaṃ bhavadbhyâṃ na 'idṛiçaṃ punaḥ;
«karishyathaç ced, tad ahaṃ nigrahîshyâmi vâṃ tataḥ.» 47
ity âdiçya 'andha-kûpe 'tra tena 'âvâṃ kshepitâv imau
râjñâ Vishamaçîlena, kṛipayâ na vipâditau. — 48
«ashṭabhir divasaiḥ kûpa-nivâsasya 'asya ca 'âvayoḥ
«avadhiḥ pûryate varshâd, ito mucyâvahe tataḥ. 49
«tad bhakshyaṃ kiṃcid etâni yady ahâni dadâsi nau,
«tad uddhṛitya 'amutaḥ kûpât tvâṃ kshipâvo vahiḥ, sakhe! 50
«aṅgîkṛitya na ced dâsyasy âvâbhyâṃ bhakshyam uddhṛitaḥ,
«tatas tvâṃ bhakshayishyâvo niçcitaṃ nirgatâv itaḥ.» 51
ity ukto brahmarakshobhyâṃ tâbhyâṃ sa kitavas tataḥ
«tathâ!» 'iti pratipannârthaḥ kûpâd vahir udasyata. 52
sa kûpâd udgato 'paçyans tad-artha-prâptiṃ anyathâ,
paṇâyituṃ mahâmâṃsaṃ çmaçânaṃ prâviçad niçi. 53
tatkâlaṃ tishṭhatâ tatra sa dṛishṭaḥ kitavo mayâ,
«gṛihṇâtu kaçcid! yikrîṇe mahâmâṃsam», iti bruvan. 54
«ahaṃ gṛihṇâmi; kiṃ mûlyaṃ mârgasi?» 'ity udite mayâ,
«rûpa-prabhâvau svau dehi mahyam!» ity abravîc ca saḥ. 55
«vîra! kiṃ kurushe tâbhyâm?» ity uktaç ca mayâ punaḥ,
uktvâ kṛitsnaṃ sva-vṛittântam evaṃ sa kitavo 'bhyadhât: 56

«tad-tvad-rûpa-prabhâvâbhyâṃ tân âkṛishya dadâmy aham
«kitavân brahmarakshobhyâṃ bhakshyaṃ sabhya-yutân arîn.» 57
tac çrutvâ dhairya-tushṭena tasmai dyûtakṛite mayâ
dattau rûpa-prabhâvau svâv âbhâshya dina-saptakam. 58
tâbhyâm âkṛishya kûpe tân kramât kshiptvâ 'pakâriṇaḥ
nayati sma sa saptâhâd brahmarâkshasa-bhakshyatâm. 59
tato mayâ svîkṛitayoḥ svayo rûpa-prabhâvayoḥ,
so 'bravîd Dâgineyo mâṃ dyûtakâro bhayâkulaḥ: 60
«na 'adya dattaṃ mayâ bhakshyam, ashṭamaṃ yad ahas tayoḥ;
«tad mâṃ nirgatya tau brahmarâkshasau bhakshayishyataḥ. 61
«tad atra kiṃ mayâ kâryaṃ? brûhi, mitraṃ hi me bhavân!»
ity uktavantaṃ taṃ ahaṃ saṃstava-prîtito 'bruvam: 62
«yady evaṃ, tat tvayâ tâbhyâṃ Râkshasâbhyâṃ hi khâditâḥ
«kitavâs te, tava 'arthe tau Râkshasâv admy ahaṃ punaḥ. 63
«tat tau darçaya me, mitra!» 'ity uktavâṅs tena tatkshaṇam
nîtas tat-kûpa-nikaṭaṃ kitavena «tathâ!» 'ity aham. 64
avâṅmukhaç ca yâvat taṃ kûpaṃ paçyâmy açaṅkitaḥ,
tâvat tena 'asmi dattvâ 'ardhacandraṃ kshiptas tad-antare. 65
kûpântaḥ patitasya 'atha Rakshobhyâṃ bhakshya-buddhitaḥ
gṛihîtasya samaṃ tâbhyâṃ bâhuyuddham abhûd mama. 66
yadâ 'ativartituṃ bâhu-balaṃ na 'açaknutâṃ mama,
yuddhaṃ tyaktvâ tadâ «kas tvam?» iti tau mâm apṛicchatâm. 67
tato mayâ Dâgineya-vṛittântât prabhṛiti svake
vṛittânte kathite, maitrîṃ kṛitvâ mâṃ vadataḥ sma tau: 68
«aho tava 'âvayos teshâṃ kitavânâṃ ca kîdṛiçî
«avasthâ vihitâ tena kitavena durâtmanâ! 69
«yeshâṃ na maitrî na ghṛiṇâ na 'upakâraḥ spṛiçed manaḥ,
«teshu chalaṇika-vidyeshu viçvâsaḥ kitaveshu kaḥ? 70
«sâhasaṃ nairapekshyaṃ ca kitavânâṃ nisarga-jam;
«Ṭhiṇṭhâkaràlasya kathâ tathâ ca çrûyatâṃ tvayâ: 71

Asyâm eva 'Ujjayinyâṃ sa dyûtakâro 'bhavat puri
pûrvaṃ Ṭhiṇṭhâkaràlâkhyo vishamo 'nvartha-nâmakaḥ. 72
tasya 'ahârayato nityaṃ, dyûte ye jayino 'pare,
te pratyahaṃ dyûtakârâḥ kapardaka-çataṃ daduḥ. 73
tena 'âpaṇât sa godhûma-cûrṇaṃ krîtvâ, dinâtyaye
cakâra 'apûpikâḥ kvâpi mṛiditvâ karpare 'mbhasâ, 74
gatvâ çmaçâne paktvâ tâç citâgnâv, etya ca 'agrataḥ
Mahâkâlasya tad-dîpa-ghṛitâbhyaktâ abhakshayat. 75
tatraiva ca Mahâkâla-devâgârâṅgaṇe sadâ
upadhânîkṛita-bhujaḥ sa sushvâpa kshitau niçi. 76
ekadâ rajanau tatra Mahâkâla-niketane
Mâtṛi-maṇḍala-Yakshâdi-pratimâs tasya paçyataḥ 77
sphurantîr mantra-sâṃnidhyâd matir evaṃ ajâyata:
«na karomi kim arthârtham upâyam iha yuktitaḥ? 78

«siddhaç ced, bhadram; athavà na siddhaḥ, kà kshatir mamâ?»
ity âlocya 'abravîd dyûtàya 'àkshipan devatàḥ sa tàḥ: 79
«eta bhoḥ! saha yushmàbhir dîvyàmi 'iha; 'aham eva ca
«sabhyas tathà pâtayità, jitaṃ sadyaç ca dîyate.» 80
ity uktàs tena tàs tûshṇîṃ yat tasthus, tad apâtayat
Ṭhiṇṭhàkaràlaḥ sa paṇaṃ kṛitvà citrà varàṭikàḥ. 81
(aṅgîkṛitaṃ pâtanaṃ syât kitavena 'anishedhatà,
iti dyûte hi sarvatra sthitir dyûtakṛitâṃ sadà.) 82
tato jitvà bahu svarṇaṃ, devatàs tà jagâda saḥ:
«jitaṃ prayacchata dhanaṃ mahyam âbhâshitaṃ yathà!» 83
ity ucyamànàḥ kitavena 'asakṛit tena tà 'yadà
devatà na 'alapan kiṃcit, tadà vakti sma sa krudhâ: 84
«yadi sthitàḥ stha tûshṇîṃ, tat, kriyate kitavasya yat
«adatta-hàritârthasya çilà-bhûtasya tishṭhataḥ 85
«Yama-dantàgra-tîkshṇena krakacena 'aṅga-pàṭanam,
«tad ahaṃ vaḥ karishyâmi; na hy apekshà 'asti kâpi me.» 86
ity uktvà yàvad àdàya krakacam so 'bhidhâvati,
tâvat tasmai daduḥ svarṇaṃ devatàs tà yathà-jitam. 87
hàrayitvà ca tat prâtar, naktam etya tathaiva saḥ
âcakarsha hathâd dyûtena 'arthaṃ Mâtṛi-gaṇât punaḥ. 88
evaṃ sa pratyahaṃ yàvat kurute, tàvad devatàḥ
jagâda devî Câmuṇḍà Mâtṛîs tàḥ khinna-mânasâ: 89
««ito 'haṃ nirgato dyûtâd»», ity âhûto bravîti yaḥ,
«sa na 'àkshepya, iti dyûte çailî 'iyaṃ, Mâtṛi-devatàḥ! 90
«tasmâd âhvayamànaṃ taṃ tad eva 'uktvà nirasyata!»
iti Câmuṇḍayà 'uktàs tà devyaç cetasi tad vyadhuḥ. 91
niçi prâptaṃ kṛitâhvânaṃ kitavaṃ taṃ ca devane,
«nirgatàḥ sma ito dyûtâd», ity ûcuḥ sarva-devatàḥ. 92
evaṃ nirâkṛitash Ṭhiṇṭhàkaràlas tàbhir eva saḥ
tat-prabhuṃ taṃ Mahàkàlam eva 'àhvayata devitum. 93
so 'pi labdhâvakàçaṃ taṃ matvà hatha-durodare,
«nirgato 'ham ito dyûtâd», iti devaḥ kila 'abravît. 94
akshîṇa-bhogàd vishamâd dṛishṭvà tato 'bhayorjitât
durjanàd vata devâ apy açaktà iva bibhyati! 95
tato durodarâcàra-bhagna-kaitava-yuktinâ
tena Ṭhiṇṭhàkaràlena khinnena 'evam acintyata: 96
«aho! dyûta-sthitiṃ devaiḥ çikshitvà 'asmi nirâkṛitaḥ;
«tad etam eva Deveçam idànîṃ çaraṇam çraye.» 97
ity âkalayya hṛidaye, parigṛihyaiva pâdayoḥ
stuvan Ṭhiṇṭhàkaràlas taṃ Mahàkàlaṃ vyajijñapat: 98
«Devyâ dyûta-jiteshv Indra-vṛisha-kuñjara-carmasu,
«jânu-nyasta-kapolaṃ tvâṃ naumi nagnâṅgam âsitam. 99
«yad-icchâ-mâtratas tàs tà vibhûtîr dadate Suràḥ,
«yo nirîho jaṭà-bhasma-kapàlâika-parigrahaḥ, 100
«sa salobho 'dya jâtas tvaṃ mandapuṇye kathaṃ mayi,
«yad alpa-hetor mâṃ evaṃ hâ vañcayitum îhase? 101

«kalpavriksho 'py adhanyânâm na 'âçâm pûrayati dhruvam,
«yad bibharshi na mâm, nâtha, bhrita-viçvo 'pi, Bhairava! 102
«tat prapannasya me kashṭa-vyasanâvishṭa-cetasaḥ
«vyatikramam api, Sthâṇo bhagavan, kshantum arhasi. 103
«tryakshas tvaṃ, tâdṛig eva 'ahaṃ; bhasma 'ange te, mamâpi tat;
«tvaṃ kapâle yathâ bhuṅkshe, tathaiva 'ahaṃ: dayasva me! 104
«yushmâbhiḥ samam âlapya, kathaṃ nu kitavair aham
«saha 'âlapishyâmi punas? tad mâm âpannam uddhara!» 105
ity-âdi tâvad astaushît kitavas taṃ sa Bhairavam,
yâvat sa paritushya 'evaṃ devaḥ sâkshâd uvâca tam: 106
«Ṭhiṇṭhâkarâla! tushṭo 'smi tava; mâ sma 'adhṛitiṃ kṛithâḥ!
«ahaṃ dâsyâmi te bhogân; ihaiva 'âssva mama 'antike!» 107
iti devâjñayâ tatra tasthau sa kitavas tadâ,
tat-prasâdâd upanatâṃ bhuñjâno bhoga-saṃpadam. 108
ekadâ ca Mahâkâla-tîrthe 'tra snâtum âgatâḥ
râtrâv Apsaraso dṛishṭvâ sa devo vyâdideça tam: 109
«âsâṃ snâtuṃ pravṛittânâṃ sarvâsâṃ surayoshitâm
«taṭa-nyastâni vâsâṅsi laghu hṛitvâ tvam ânaya! 110
«yâvad etâ na dâsyanti tubhyam etâṃ Kalâvatîm
«Apsaraḥ-kanyakâṃ, tâvad âsâṃ vastrâṇi mâ mucaḥ!» 111
evaṃ sa Bhairaveṇa 'ukto gatvâ 'amaraṃṛigîdṛiçâm
Ṭhiṇṭhâkarâlaḥ snântînâṃ tâsâṃ vastrâṇy apâharat. 112
«muñca muñca 'ambarâṇy! asmân mâ sma kârshîr digambarâḥ!»
iti bruvâṇâç ca sa tâ vyâjahâra Haraujasâ: 113
«kanyâṃ Kalâvatîm etâṃ yadi mahyaṃ prayacchatha,
«tad ahaṃ vo vimokshyâmi vâsâṅsy etâni, na 'anyathâ.» 114
tac çrutvâ, taṃ durâdharshaṃ dṛishṭvâ, smṛitvâ ca tâdṛiçam
'Çakra-çâpaṃ Kalâvatyâs, tâç ca 'etat pratipedire, 115
daduḥ Kalâvatîṃ tâṃ ca tasmây ujjhita-vâsase
Ṭhiṇṭhâkarâlâya tato vidhinâ 'Alambushâ-sutâm. 116
atha 'Apsaraḥsu yâtâsu, Kalâvatyâ tayâ saha
tasthau Ṭhiṇṭhâkarâlo 'sau devecchâ-nirmitâspadaḥ. 117
Kalâvatî ca Devendram upasthâtum agâd divâ
tridivaṃ, rajanau taṃ ca sadâ patim upâyau. 118
«tvat-prâpti-hetunâ Çakra-çâpena mama, vallabha,
«varâyitam», iti prîtyâ kadâcid bruvatî ca sâ, 119
tena Ṭhiṇṭhâkarâlena patyâ tac-çâpa-kâraṇaṃ
pṛishṭâ satî surabadhûḥ Kalâvaty abravîd idam: 120
«dṛishṭvâ 'udyâne surân jâtu, martya-bhogâḥ stutâ mayâ
«nindantyâ divishad-bhogân dṛishṭa-mâtropâbhoga-dân. 121
«tad buddhvâ Devarâjo mâm açapad: ««gaccha! bhokshyase
«««martyena pariṇîtâ tvaṃ bhogâṅs tân mânushân»»», iti. 122
«tena 'ayam âvayor jâtaḥ saṃyogo 'nyonya-saṃmataḥ.
«çvaç ca nâkâṅç cireṇa 'eshyâmy ahaṃ; mâ bhût tava 'adhṛitiḥ! 123
«Rambhâ nava-prayogaṃ hi nartishyati Hareḥ puraḥ,
«â tat-samâpter asmâbhiḥ sthâtavyaṃ tatra ca, priya!» 124

tatash Ṭhiṇṭhâkaràlas tâṃ prema-durlalito 'bhyadhât:
«ahaṃ drakshyâmi tad nṛityaṃ guptaṃ, tatraiva màṃ naya!» 125
etac çrutvâ Kalâvatyà tayà sa jagade patiḥ:
«yujyate katham etad me? kupyed buddhvà hi Devaràṭ.» 126
evam ukto 'pi nirbandhaṃ yadà tasyâç cakàra saḥ,
tadà Kalâvatî snehâd netuṃ taṃ pratyapadyata. 127
prâtaḥ prabhâva-gûḍhaṃ taṃ kṛitvà karṇotpalântare
Ṭhiṇṭhâkaràlam anayat sà Mahendrasya mandiram; 128
surebha-çobhita-dvàraṃ Nandanodyâna-sundaram,
dṛishṭvà Ṭhiṇṭhâkaràlas tad, devamânî tutosha saḥ. 129
dadarça ca 'atra Vṛitrârer âsthâne tridaçâçrite
pragîta-svarbadhû-sàrthaṃ Rambhâ-nṛityotsavâdbhutam, 130
Nàradâdi-praṇîtàni sarvâtodyàni ca 'açriṇot;
prasanne hi kim aprâpyam asti 'iha Parameçvare? 131
tataḥ prekshaṇakasya 'ante tatra 'utthàya pravṛittavân
divya-chàgâkṛitir bhaṇḍo nartitum divya-bhaṅgibhiḥ. 132
Ṭhiṇṭhâkaràlo dṛishṭvà taṃ parijñâya vyacintayat:
«aho! etam ajaṃ paçyâmy Ujjayinyâm ahaṃ paçum, 133
«iha 'Indrasya puraç ca 'ayam îdṛiço bhaṇḍa-nartakaḥ;
«atarkyà divya-màyà 'iyaṃ vicitrà vata kàcana!» 134
evam Ṭhiṇṭhâkaràlasya tasya cintayato hṛidi,
nṛittânte châga-bhaṇḍasya Çakraḥ sthânaṃ nyavartata. 135
tataḥ Kalâvatî hṛishṭà sà karṇotpala-saṃçritam
Ṭhiṇṭhâkaràlam svaṃ sthânam âninàya tathaiva tam. 136
Ṭhiṇṭhâkaràlaç ca 'anyedyur Ujjayinyâṃ tam âgatam
dṛishṭvà chàgâkṛitim darpâd deva-bhaṇḍam abhâshata: 137
«are! mama 'agrato nṛitya, nṛityasi 'Indrâgrato yathà!
«anyathà na kshamishye te; tad nṛittaṃ, bhaṇḍa, darçaya!» 138
tac çrutvà vismitaç chàgas tûshṇîm eva babhûva saḥ,
«kuto 'yaṃ mànusho 'py evaṃ màṃ jànàti?» 'iti cintayan. 139
nirbandhena 'ucyamâno yad naiva chàgo nanarta saḥ,
tat sa Ṭhiṇṭhâkaràlas taṃ laguḍair mûrdhny atâḍayat. 140
tataḥ sa gatvà Çakràya tathaiva chàgalo 'khilam
sravad-raktena çirasà yathâ-vṛittaṃ nyavedayat. 141
Indro 'pi praṇidhànena bubudhe tad, yathà divam
Ṭhiṇṭhâkaràlam anaishîd Rambhâ-nṛitte Kalâvatî, 142
yathà ca châga-nṛittaṃ tad dṛishṭaṃ tena 'aparàdhinà.
tataḥ Kalàvatîm evam âhûya 'Indraḥ çaçâpa saḥ: 143
«nṛittârtham asya chàgasya yena 'avasthà kṛità 'îdṛiçî,
«râgât taṃ mànusham guptaṃ yad iha 'ânîtavaty asi: 144
«tad gaccha! Narasiṃhena râjñà Nàgapure pure
«devâgàre kṛite stambhe bhava tvaṃ çâlabhañjikà!» 145
ity uktavân Kalâvatyà mâtrà 'Alambushayà tayà
Çakro 'nunâthitaḥ kṛicchrâd evaṃ çâpântam âdiçat: 146
«yadà bahv-abda-nishpannaṃ devaveçma vinaçya tat
«bhavishyati samaṃ bhûmer, asyâḥ çâpa-kshayas tadà.» 147

iti 'Indra-çâpa-çâpântâv etya sâçruḥ çaçaṁsa sâ
tasmai Kalâvatî Ṭhiṇṭhâkarâlâya savâcyatam, 148
dattvâ svâbharaṇaṁ tasmai tirobhûya viveça ca
'gatvâ Nâgapure devagṛiha-sthambhâgra-putrikâm. 149
Ṭhiṇṭhâkarâlo 'pi tatas tad-viyoga-vishâhataḥ
na dadarça na çuçrâva, luloṭha bhuvi mûrchitaḥ. 150
«aho! rahasyaṁ matvâpi mûḍhena 'âvishkṛitaṁ mayâ;
«nisarga-capalânâṁ hi mâdṛiçâṁ saṁyamaḥ kutaḥ? 151
«tad idânîm ayaṁ prâpto viyogo vishamo mayâ;»
ity-âdi labdha-saṁjñaç ca kitavo vilalâpa saḥ. 152
kshaṇâc ca 'acintayat: «kâlo vaiklavyasya 'esha naiva me;
«gṛihîta-dhairyaḥ çâpânta-hetos tasyâ na kiṁ yate?» 153
ity âlocya vicârya 'atha pravrâḍ-veçaṁ vidhâya saḥ,
sâkshasûtrâjina-jaṭo dhûrto Nâgapuraṁ yayau. 154
tatra 'aṭavyâṁ catasṛishu nyadhâd dikshu purâd vahiḥ
kântâlaṁkâra-kalaçân nivârya caturo bhuvi; 155
pañcapañca-mahâratna-saṁpûrṇaṁ nicakhâna saḥ
nagarântar niçi svairaṁ devâgrâpaṇa-bhûtale. 156
evaṁ kṛitvâ sa tatra 'âsîd nadyâs tîre kṛitoṭajaḥ,
âçritya kaitava-tapaḥ kṛitakâ-dhyâna-japyavân. 157
kurvan dinasya triḥ snânaṁ, bhuñjâno bhaikshyam ambubhiḥ
prakshâlya dṛishadi, prâpa sa mahâtâpasa-prathâm. 158
kramâc çruti-pathâyâto râjñâ so 'bhyarthito 'pi
na 'agât tad-antikaṁ, tat sa râjâ tat-pârçvam âyayau. 159
sthitvâ kathâbhiç ca ciraṁ, sâyaṁ tasmin yiyâsati
râjñy, akasmâc çivâ cakre çabdaṁ tatra vidûrataḥ. 160
tac çrutvâ tâpasa-chadmâ kitavo hasati sma saḥ;
«kim etad?» iti pṛishṭaç ca, «kim anena?» 'ity abhâshata. 161
nirbandhâc ca nṛipe pṛicchaty, uvâca 'evaṁ sa mâyikaḥ:
««aṭavyâṁ nagarasya 'asya pûrvato vetasî-tale 162
««ratnâbharaṇa-pûrṇo 'sti kalaças; tad gṛihâṇa taṁ!»»
«ity uktaṁ me ruta-jñasya, nṛipate, çivayâ 'etayâ.» 163
uktvâ 'evaṁ kautukâvishṭaṁ nîtvâ taṁ tatra bhûpatim,
khâtvâ sa bhûmim, uddhṛitya tasmai taṁ kalaçaṁ dadau. 164
tataḥ sa labdhâbharaṇaḥ saṁjâta-pratyayo nṛipaḥ
jñâninaṁ satya-vâcaṁ taṁ mene nihspṛiha-tâpasam. 165
ânîya svâçramaṁ taṁ ca muhur natvâ ca pâdayoḥ;
sa yayau mandiraṁ naktaṁ sâmâtyas tad-guṇân stuvan. 166
evaṁ kramât tam âyântaṁ dhûrto ruta-mishâd nṛipam
so 'nyâṁs trîn ratna-kalaçân digbhyo 'nyâbhyo vyalambhayat. 167
tataḥ sa râjâ paurâç ca mantriṇo 'ntaḥpurâṇi ca
tat-tâpasaika-bhaktâni tanmayâni 'iva jajñire. 168
ekadâ nîyamânaç ca devâgâre kshaṇâya saḥ
râjñâ kutâpaso 'çraushîd âpaṇe kâka-vâçitam. 169
tato 'bravît taṁ râjânaṁ: «çrutâ kâkasya vâk tvayâ?
««âpaṇe 'traiva devâgre nikhâto bhuvi tishṭhati 170

«« sadratna-pûrṇaḥ kalaçaḥ; kasmât so 'pi na gṛihyate?»»
«ity etad uktaṃ kâkena; tad ehi, svîkurushva tam!» 171
ity uktvâ tatra nîtvâ taṃ, bhûmer uddhṛitya bhûbhṛite
sadratna-kalaçaṃ prâdât sa tasmai kûṭa-tâpasaḥ. 172
tâto 'tiparitoshâd sa svayaṃ hâste 'valambya tam
kapaṭa-jñâninaṃ, râjâ devâgâraṃ pravishṭavân. 173
tatra stambhe samâdhûya parivrâṭ çâlabhañjikâm,
anupravishṭâṃ priyayâ Kalâvatyâ, dadarça tâm. 174
Kalâvatî ca tat-çâlabhañjikâ-rûpa-dhâriṇî
duḥkhitâ taṃ patiṃ dṛishṭvâ prârebhe tatra roditum. 175
tad dṛishṭvâ sânugo râjâ sa vismaya-vishâdavân
jñâny-âbhâsam apricchat taṃ, «kim idaṃ, bhagavann?» iti. 176
tato vishaṇṇa-vibhrânta iva dhûrto jagâda saḥ:
«ehi sva-bhavanaṃ! tatra vacmy avaktavyam apy adaḥ.» 177
ity uktvâ sa nṛipaṃ nîtvâ râjadhânîm, uvâca tam:
«asthâne kumuhûrte ca devâgâram idaṃ tvayâ 178
«yat kṛitaṃ, tat tṛitîye 'hni bhavishyaty ahitaṃ tava;
«atas tvad-darçanât sâ 'eshâ prârodît stambha-putrikâ. 179
«tac çarîreṇa cet kṛityaṃ tava, nirlocya tad, nṛipa,
«adyaiva 'etad drutaṃ devakulaṃ bhûmi-samaṃ kuru! 180
«susthâne sumuhûrte ca kurv anyatra surâlayam;
«animittaṃ çamaṃ yâtu, saràshṭrasya 'astu te çivam!» 181
ity uktas tena sa nṛipaḥ, samâjñâpya bhayât prajâḥ,
ekâhenaiva tad devagṛihaṃ bhûmi-samaṃ vyadhât, 182
sthânântare ca prârebhe kartuṃ devakulaṃ punaḥ.
aho! viçvâsya vâñcyante dhûrtaiç chadmabhir îçvaràḥ. 183
siddha-kâryas tatas tyaktvâ pravrâd-veçaṃ, palâyya saḥ
Ṭhiṇṭhâkaràlaḥ kitavaḥ prâyâd Ujjayinîṃ tataḥ. 184
Kalâvatî ca tad buddhvâ çâpa-muktâ 'abhyupetya taṃ
mârge, hṛishṭâ samâçvâsya, drashṭum Indraṃ agâd divam. 185
Indro 'pi, vismito buddhvâ tad-mukhât tasya tat-pateḥ
mâyâṃ tâṃ dyûtakârasya, jahâsa ca tutosha ca. 186
tataḥ pârçva-sthitaḥ Çakraṃ tam uvâca Vṛihaspatiḥ:
«vicitra-mâyâḥ kitavâ îdṛiçâ eva sarvadâ: — 187
Purâ-kalpe tathâ ca 'abhût kitavo nagare kvacit
Kuṭṭanîkapaṭo nâma kapaṭa-dyûta-kovidaḥ. 188
paraloka-gataṃ taṃ ca Dharmaràjaḥ kila 'abravît:
«kalpaṃ naraka-vâsas te, kitava, 'asti sva-pâtakaiḥ; 189
«ekaṃ tu dinam Indratvam asti dâna-vaçât tava,
«dattaṃ brahmavide hy ekaṃ suvarṇaṃ jâtucit tvayâ. 190
«tad brûhi, pûrvaṃ kiṃ bhuṅkshe narakaṃ, kimuta 'Indratâm?»
tac çrutvâ kitavo 'vocad: «bhuñje prâg Indratâm», iti. 191
tataḥ sa Dharmaràjena preshitaḥ kitavo divam,
ekâham Indraṃ vyutthâpya devai râjye 'bhyashiçyata. 192
sa prâpta-devaràjyaḥ sann ânâyya kitavân sakhîn
sva-veçyâç ca divaṃ, devâir âdideça 'âdhipatyataḥ: 193

«nîtvâ 'asmân sarva-tîrtheshu sarvân prâpayata kshaṇât
«divyeshv api ca bhaumeshu sapta-dvîpa-gateshv api; 194
«anupraviçyâ ca 'adyaiva bhûpatîn akhilân bhuvi,
«prayacchata mahâ-dânâny asmad-artham anâratam!» 195
ity âdishṭâḥ surâs tena sarvaṃ cakrus tathaiva tat;
dyûta-pâpaḥ sa taiḥ puṇyair vrataiḥ prâpa 'Indratâṃ sthirâm. 196
tad-vayasyâç ca veçyâç ca ye tena 'ânâyitâ divam,
amaratvaṃ yayus te 'pi tat-prasâdâd hatâṅhasaḥ. 197
dvitîye 'hni sthira-prâpta-devarâjyaṃ sva-buddhitaḥ
kitavaṃ Dharmaràjàya Citraguptaḥ çaçaṅsa tam. 198
tataḥ sucaritaṃ buddhvâ Dharmaràjo visismiye,
«aho vata! dyûtakṛitâ vañcitâḥ sma», iti bruvan. — 199
«îdṛiçâḥ kitavâ, Vajrinn!» ity uktvâ virate Gurau;
Ṭhiṇṭhâkaràlaṃ dyâm Indro 'naishîd preshya Kalâvatîm. 200
tatra tad-buddhi-dhairyâbhyâṃ tushṭaḥ saṃmânya 'Devaràṭ,
dattvâ Kalâvatîṃ, cakre taṃ sa pârçvastham âtmanaḥ. 201
tataḥ sa devavad vîraḥ Kalâvatyâ samaṃ sukhî
Ṭhiṇṭhâkarâlo nyavasac Çaṅkarâṇugrahâd divi. 202

«tad îdṛig dyûtakàràṇàṃ mâyâ-sàhasayor gatiḥ;
«tad, Agniçikha Vetàla, kiṃ citraṃ, kitavena yat 203
«Ḍàgineyena nikshiptaḥ kûpe 'smin mâyayâ bhavàn?
«tat tvaṃ niryàhi, mitra! 'àvàṃ nireshyàvo 'vaṭàd itaḥ.» 204
ity ukto brahmaṛakshobhyâṃ nirgatya 'ahaṃ tato 'vaṭât
ràtràv asyâṃ puri prâpaṃ kshudhârtaḥ pathikaṃ dvijam. 205
taṃ ca gṛihṇâmi dhâvitvâ vipraṃ yâvaj jighatsayà,
tâvac çrî-Vikramâditya-devam âkrandati sma saḥ. 206
çrutvaiva ca sa nirgatya râjà jvalana-saṃnibhaḥ,
«âḥ pâpa! mâ badhîr vipram!» ity ârât pratihatya màm, 207
prâvartata çiraç chettum âlekhyapûrushasya yat,
tena me chedam agacchan kaṇṭho 'bhût sruta-çoṇitaḥ. 208
tato 'ṅghri-lagnas tenaiva rakshito 'smy ujjhita-dvijaḥ. —
«evaṃ-prabhâvo devo 'sau Vikramâditya-bhûpatiḥ. 209
«tad-àjñayà hataç ca 'ayaṃ khaṇḍakâpâliko mayâ;
«tad etaṃ mama Vetâla-bhakshyaṃ, Yamaçikha, tyaja!» 210
evam Agniçikhena 'ukto 'py àkshipat tat sva-pâṇinâ
darpâd Yamaçikhaḥ khaṇḍakâpâlika-kalevaram. 211
tataḥ çrî-Vikramâdityaḥ prakâçya 'âtmânam atra saḥ,
âlekhyapurusha-bhûmau pâṇiṃ tasya 'asinâ 'acchinat. 212
tena chinno Yamaçikhasya 'apatat tasya yat karaḥ,
tat sa taṃ kuṇapaṃ tyaktvâ palâyyaiva 'agamad bhayât. 213
abhakshayac ca 'Agniçikhaḥ kuṇapaṃ taṃ kapâlinaḥ,
ahaṃ ca nirbhayâ 'adrâkshaṃ sarvaṃ râjanujasâ tu tat. — 214
«evam âkhyâya sâ Yaksha-badhûr Madanamañjarî
«tvat-prabhâvaṃ, mahârâja, tatra màm avadat punaḥ: — 215

tato vakti sma madhuraṃ sa râjà, 'Anaṅgadeva, màm:
«Yakshi! kàpàlikàd muktà gaccha bhartṛi-gṛihàn!» iti. 216
tataḥ praṇamya tam ahaṃ gṛihaṃ svam idam âgatà,
cintayanty upakârasya nishkṛitiṃ tasya bhûpateḥ. 217
evaṃ prâṇâḥ kulaṃ bhartà dattà me prabhuṇà tava,
tvad-âkhyàtà ca tasya 'eshâ saṃvadishyati mat-kathâ. 218
adya jñàtaṃ ca, yat tasya ràjñas trailokya-sundarî
preshità Siṅhaḷendreṇa tanayâ sà svayaṃvarà, 219
tâṃ ca hartuṃ kṛitâ buddhiḥ sarvaiḥ saṃbhûya ràjabhiḥ
hatvâ Vikramaçaktiṃ taṃ sasâmantaṃ samatsaraiḥ. 220
tasmâd Vikramaçaktes tvaṃ gatvâ tad viditaṃ kuru,
yena teshâm avahitaḥ pratîkâre sa tishṭhati. 221
ahaṃ ca taṃ karishyâmi prayatnaṃ, yena tân arîn
hatvâ sa Vikramàditya-devo vijayam âpsyati. 222
etad-artham iha 'ânîto mayà tvaṃ nija-màyayà,
yena ràjñaḥ sasâmantasya 'etat sarvaṃ vadishyasi. 223
pràbhṛitaṃ ca praheshyàmi tvat-prabhos tasya tâdṛiçam,
dadyâṃ tad-upakàrasya leçato yena nishkṛitim. — 224
evaṃ vadati yâvat sà, tâvat te tatra kanyake
âgate samṛige, ye dve dṛishṭe asmâbhir ambudhau, 225
ekà candrâvadàtâṅgî, priyaṅgu-çyâmalà 'aparà,
saritpateḥ kṛitopâse Jâhnavî-Yamune iva. 226
nishaṇṇayos tayos, tâṃ ca Yakshîṃ, deva, 'asmi pṛishṭavân:
«devi! ke kanyake ete? sauvarṇo 'yaṃ mṛigaç ca kaḥ?» 227
tac çrutvà sà, mahàràja, Yakshiṇî màm abhàshata:
«Anaṅgadeva! yadi te kautukaṃ, vacmi tac, çṛiṇu: — 228
Vighnâya 'àjagmatuḥ pûrvaṃ prajà-sarge Prajàpateḥ
ghorau Ghaṇṭa-Nighaṇṭâkhyau Dànavau deva-durjayau. 229
tayor vinâça-kâmaç ca Vidhâtâ kanyake ime
jagad-unmâdanoddàma-rûpa-çobhe vinirmame. 230
dṛishṭvaiva 'atyadbhute ca 'ete harantau tau mahâsurau
parasparaṃ yudhyamânau jagmatur dvàv api kshayam. 231
tato Brahmà Dhanâdhyakshâya 'ete kanye samarpayat:
«tvayà yogyâya kasmaicid bhartre deye ime», iti. 232
Dhanado 'py arpayad ime mad-bhartre svânujanmane,
mad-bhartâ ca 'arpayad mahyaṃ tathaiva 'ete manorame. 233
mayà çrî-Vikramàdityaç ca 'anayoç cintito varaḥ,
devâvatàro hy ucitaḥ sa eva patir etayoḥ. — 234
«evaṃ-rûpe ime kanye; mṛigasya 'âkhyàyikàṃ çṛiṇu: —
Jayanto nàma dayitas tanayo 'sti Çacîpateḥ. 235
sa bhrâmyamâṇaḥ svaḥstrîbhir vyomnâ jâtu çiçur, bhuvi
ràjaputrân vane 'drâkshît krîḍato mṛiga-potakaiḥ. 236
tataḥ sa bâlabhâvena krîḍà-mṛigaçiçuṃ vinâ
Jayantas tridivaṃ gatvâ prârodît pitur agrataḥ. 237
tena tasya kṛite Çakro 'kârayad Viçvakarmaṇâ
sudhâ-sekârpita-prâṇaṃ hema-ratnamayaṃ mṛigam. 238

atha tena sa cikrîḍa Jayantaḥ saṃtutosha ca,
so 'py atra tasthau viharan nâke hariṇa-potakaḥ. 239
kâlena 'Indrajitâ 'nvartha-nâmnâ Râvaṇa-sûnunâ
so 'pahṛitya mṛigo ninye Laṅkâṃ sva-nagarîṃ divaḥ. 240
gate ca kâle hatayoḥ Sîtâ-haraṇa-manyunâ
Râma-Lakshmaṇa-vîrâbhyâṃ Râvaṇa-'Indrajitos tayoḥ, 241
Laṅkâ-râjye 'bhishiktasya Râkshasendrasya mandire
Vibhîshaṇasya so 'tishṭhad ratna-hema-mṛigo 'dbhutaḥ. 242
Vibhîshaṇaç ca taṃ mahyam utsave jâtucid gṛihân
nîtâyai bhartṛibândhavyai mṛigaṃ saṃmânayann adât. 243
so 'yaṃ mṛigaçiçur divyo vartate 'dya gṛihe mama,
mayâ ca tvat-prabhor eva kartavyo 'yam upâyanam. — 244
iti sâ yâvad âkhyâti Yakshiṇî me kathâkramam,
tâvat kamalinî-kânto ravir astam upâgamat. 245
tatas tayâ samâdishṭe dhâmni saṃdhyâ-vidhes param
Siṅhaleçvara-dûto 'yam ahaṃ ca çayitâv ubhau. 246
prâtaḥ prabuddhau paçyâvo yâvad âvâm anîkinîm
prâptâṃ Vikramaçaktes tâṃ sâmantasya tava, prabho, 247
tâvad vicintya Yakshiṇyâs tat-prabhâva-vijṛimbhitam,
pârçvaṃ Vikramaçakter drâg gatâv âvâṃ savismayau. 248
sa ca dṛishṭvaiva saṃmânya, kuçalaṃ paripṛicchya ca,
Siṅhaleçvara-saṃdeçaṃ yâvad nau prashṭum icchati, 249
tâvat te Yakshiṇî-prokta-svarûpe divya-kanyake
mṛiga-potaç ca samprâptâs tatra Yaksha-camû-vṛitâḥ. 250
tân dṛishṭvâ dushṭa-Bhûtâḍi-mâyâçaṅkî sa saṃçayât
deva-Vikramaçaktir mâṃ, «kim etad?» iti pṛishṭavân. 251
tataç ca Siṅhalâdhîça-kâryaṃ tasmây ahaṃ kramât
Yakshiṇî-kanyakâyugma-mṛigoḍantam avarṇayam. 252
Yakshî-mukhâc çrutaṃ taṃ ca sarveshâm aikamatyataḥ
râja-dvishṭoḍyamaṃ râjñâṃ tasya 'vocam ahaṃ punaḥ. 253
tataḥ sa saṃmânya 'vâṃ ca divya-kanye ca te ubhe,
prahṛishṭaḥ sainyam akarot sâmantaḥ sajjam âhave. 254
kshaṇâc ca 'açrâvi, deva, 'atra sainye tûrya-mahâravaḥ,
kshaṇâc ca 'adarçi sa-Mleccham pratirâja-balaṃ mahat. 255
anyonya-darçana-krodhâd abhidhâvitayos tayoḥ
prâvartata tato yuddham asmatsainyânyasainyayoḥ. 256
tato Yakshî-visṛishṭais tair Yakshair asmad-dvishad-balam
anyair asmad-bhaṭâvishṭair anyaiḥ saṃkhyâd ahanyata. 257
sainya-reṇu-ghanâkîrṇaṃ khaḍga-dhârâ-nirantaram
sa-çûra-garjitaṃ ghoram udabhûd raṇa-durdinam. 258
cheḍocchaladbhir dvishatâṃ nipatadbhiç ca mûrdhabhiḥ
açobhata jaya-çrîr naḥ krîḍantî kandukair iva. 259
kshaṇâc ca hata-çeshâs te râjâno bhagna-sainikâḥ
tvat-sâmantasya kaṭakaṃ praṇatâḥ çaraṇaṃ çritâḥ. 260
tato jitâsu sadvîpâsv âsâsu catasṛishv api,
utsâditeshu Mlecheshu sarveshv, urvîçvara, tvayâ, 261

nijena bhartrà sahità prakaṭî-bhùya Yakshiṇî
devaṃ Vikramaçaktiṃ taṃ màṃ ca 'evaṃ vadati sma sâ: 262
«mayà yad etad vihitaṃ, sevâ-màtraṃ bhavat-prabhoḥ
«tad âvedyaṃ; punaç ca 'evaṃ sa vijñàpyo girà mama: 263
««tvayà 'ete pariṇetavye kanyake deva-nirmite
««drashṭavye ca prasâdena, làlanîyo 'py ayaṃ mṛigaḥ; 264
««madîyaṃ prâbhṛitaṃ hy etad»», ity uktvà ratna-saṃcayam
dadau Yakshî tiro 'bhùc ca bhartrà saha sahànugà. 265
anyedyuḥ parivàreṇa vibhavena ca bhûyasà
âgâd Madanalekhà sà Siṅhaleçvara-kanyakà. 266
kṛitvà pratyudgamaṃ sâ 'atha tena Vikramaçaktinà
prâveçyata sva-kaṭakaṃ praṇatena praharshataḥ. 267
dvitîye 'hni gṛihîtvà tàṃ te ca 'ubhe divya-kanyake
hema-ratna-mṛigaṃ taṃ ca trijagad-netra-kautukam, 268
siddha-kârya iha 'àgantuṃ deva-pâda-didṛikshayà
tato Vikramaçaktiḥ sa calitoràjabhiḥ saha. 269
sa ca 'iha nikaṭa-prâptaḥ sàmanto, deva, vartate;
âvedanàya devasya tena 'àvàṃ preshitau puraḥ. 270
tad, deva, Siṅhalendrasya Yakshiṇyâç ca 'anurodhataḥ
tat-kanyà-hariṇân devaḥ pratyudyâtu nṛipân api! — 271
ity ukto 'naṅgadevena Vikramâditya-bhûpatiḥ,
kṛitaṃ duḥsâdhyam api tad Yakshiṇî-rakshaṇaṃ smaran, 272
na 'amanyata tṛiṇâyâpi çrutvà tat-pratyupakriyâm;
bahu kṛitvâpi manyante svalpam eva mahâçayàḥ. 273
hṛishṭaç ca Siṅhalâdhîça-dùta-yuktaṃ punaḥ sa tam
Anaṅgadevaṃ hasty-açva-grâma-ratnair apûrayat. 274
nîtvâ dinaṃ tad, atha Siṅhalaràja-putryâs
tasyàs tayoḥ Kamalajodbhava-kanyayoç ca
pratyudgamàya sa mahîpatir Ujjayinyàḥ
sainyair gajâçva-vahanaiḥ samam uccacàla. 275
sat-kuñjaro 'ñjanagirir Jayavardhanasya,
matta-dvipo Raṇabhaṭasya ca Kàlameghaḥ,
Saṃgràmasiddhir api Siṅhaparàkramasya,
vîrasya Vikramanidhe Ripuràkshasaç ca, 276
Pavanajavo Jayaketor,
Vallabhaçakteḥ Samudrakallolaḥ,
açvau Bàhu-Subàhvoḥ
Çaravego Garuḍavegaç ca, 277
çyâmâ Kuvalayamàlà
koṅkàṇî Kîrtivarmaṇas turagî,
karkà Gaṅgàlaharî
susaindhavî Samarasiṅhasya: 278
iti hasty-açvaṃ ràjasu
teshv api caliteshu vibhajatàṃ abhitaḥ
çuçruvire 'tra ca, ràjani
calite, daṇḍàdhikàriṇàṃ vâcaḥ. 279

bhûmiḥ sainyamayî, tad-utthita-mahâçabdaikamayyo diçaḥ,
saṃsarpad-dhvajinî-vimarda-vilasad-dhûlîmayî dyaur api,
sarvasya 'adbhuta-tat-prabhâva-mahima-vyâhâramayyo giras,
tasmin râjñi pathi prayâti sakala-dvîpâdhinâthe, 'bhavan. 280

Taraṅga 122.

Tataḥ sa Vikramâdityo jaya-sainyam avâpa tat
adhishṭhitaṃ sva-senânyâ tena Vikramaçaktinâ, 1
agrâgatena tenaiva sotkena praṇatâtmanâ
sarâjakena sahitaḥ sabalaḥ sa viveça ca. 2
«Gauḍaḥ Çaktikumâro 'yaṃ, Karnâṭo 'yaṃ Jayadhvajaḥ,
«Lâṭo Vijayavarmâ 'ayaṃ, Kâçmîro 'yaṃ Sunandanaḥ, 3
«Gopâlaḥ Sindhu-râjo 'yaṃ, Bhillo Vindhyabalo 'py ayam,
«Nirmûkaḥ Pârasîko 'yaṃ nṛipaḥ praṇamati, prabho!» 4
ity âsthâne nṛipân so 'tra pratîhârair niveditân
samrâṭ saṃbhâvayâmâsa sâmantân sainikân api. 5
Siṅhaleṇdrasutâ-divyakanyâ-hemamṛigâṅç ca tân
yathârham satkaroti sma sa sa-Vikramaçaktikân. 6
taiḥ samaṃ sabalo 'nyedyuḥ pratasthe ca tataḥ kṛitî
sa râjâ Vikramâdityaḥ prâpa ca 'Ujjayinîṃ purîm. 7
saṃânitaṃ visṛishṭeshu sva-deçân atha râjasu,
jagad-ânandini prâpte vasantasamayotsave, 8
latâsu pushpâbharaṇair maṇḍanam kurvatîshv iva,
tanvatîshv iva saṃgîtaṃ bhṛiṅga-yoshitsu guñjitaiḥ, 9
nṛityantîshv iva ca 'âçlishyad-marutsu vanarâjishu,
pikeshu kala-çabdeshu maṅgalâni paṭhatsv api: 10
so 'tra tâṃ Vikramâdityaḥ pariṇinye çubhe 'hani
Siṅhaleçvara-kanyâṃ tâṃ te ca dve divya-kanyake. 11
Siṅhaleçvara-kanyâyâ jyeshṭho bhrâtâ sahâgataḥ
Siṅhavarmâ dadau vedyâṃ mahântaṃ ratna-saṃcayam. 12
tatkâlam etya ca tayor Yakshiṇî divya-kanyayoḥ
asaṃkhyân ratna-râçîn sâ dadau Madanamañjarî. 13
«çaktâ 'ahaṃ gantum ânṛiṇyaṃ, deva, tvat-sukṛitasya kim?
«kiṃtu darçayitum bhaktiṃ na 'etat kiṃcit kṛitaṃ mayâ. 14
«tat prasâdo 'nayoḥ kâryaḥ kanyayor hariṇasya ca;»
ity uktvâ ca tiro 'bhût sâ Yakshî râjñâ 'abhipûjitâ. 15
tataḥ sa prâpya bhâryâs tâḥ sadvîpâṃ ca mahîṃ, kṛitî
çaçâsa Vikramâdityo râjâ râjyam akaṇṭakam, 16
sukhitaç ca 'âsta viharan sarvâsu 'udyâna-bhûmishu,
grîshme jaleshu sarasâṃ dhârâyantragṛiheshu ca, 17

varshâsv antaḥpureshu 'udyad-mṛidaṅga-rava-hàrishu,
çaradi 'indûdayâpâna-hṛidya-harmyataleshu ca, 18
âstîrṇa-sukhaçayyeshu kâlâguru-sugandhishu
vâsaveçmasu hemante sa nṛipo 'ntaḥpurair vṛitaḥ. 19
tasya 'idṛiçasya râjñaç ca Nagarasvâmi-saṃjñakaḥ
babhûva gràma-çata-bhuk citrakṛij jita-viçva-kṛit. 20
sa dvy-ahena try-ahena 'asmai ràjñe pràbhṛita-putrikàm
likhitvâ 'anyânyayà rûpa-bhaṅgyà citrakaro dadau. 21
ekadà ca 'utsava-vaçàd vismṛitya likhità na sà
tena citrakṛità daivàt putrikà nṛipateḥ kṛite. 22
pràpte ca pràbhṛita-dine smṛitvâ yàvat samàkulaḥ
âste citrakaro, «hà! kiṃ dhaukayeyaṃ prabhor?» iti, 23
tàvad dûrâgataḥ ko 'pi pàntho 'kasmàt tam abhyagàt,
sa ca 'asya pustikàṃ haste nyasyaiva kvâpy agàl laghu. 24
kautukàc ca sa yàvat tàm udghàṭayati citrakṛit,
tâvad dadarça tatra 'antaç citrasthàṃ putrikàṃ paṭe. 25
dṛishṭvaiva 'adbhuta-rûpâṃ tàṃ nîtvâ nṛipataye dadau,
«pràbhṛitaṃ pratyuta 'idṛig me siddham adya!» 'iti harshulaḥ. 26
nṛipatis tàṃ tu dṛishṭvaiva sàçcaryaḥ sa-jagàda tam:
«na, bhadra, tava rekhà 'iyaṃ, rekhà 'iyaṃ Viçvakarmaṇaḥ; 27
«mânusho hi kuto vetti likhituṃ rûpam îdṛiçam?»
tac çrutvà citrakṛid ràjñe yathâ-tattvaṃ çaçaṅsa saḥ. 28
tataḥ so 'nanya-dṛig ràjà tàṃ paçyan putrikàṃ sadà,
svapne dvîpântare 'drâkshît tad-rûpâm eva kanyakàm. 29
saṃgamaṃ bhajate yàvat sotkaḥ sotsukayà tayâ,
tâvat prabodhitaḥ so 'bhûd yàmikena niçâkshaye. 30
prabuddho bhagna-tat-svapna-samàgama-sukhaç ca saḥ
yàmikaṃ taṃ krudhà ràjà nagaryà nirakàlayat. 31
«kva pànthaḥ? pustikà kva 'asya? kva tasyàṃ citra-putrikà?
«tasyà eva sajîvâyàḥ svapne saṃdarçanaṃ kva ca? 32
«tad eshà daiva-ghaṭanà «kanyà sà 'asti» 'iti vakti me,
«na ca jànàmi tad-dvîpaṃ; pràpnuyàṃ tat kathaṃ nu tàm?» 33
ity-âdi cintayan so 'tha sarvatra ratimân nṛipaḥ
smara-jvareṇa jajvàla paryâkula-paricchadaḥ. 34
sasaṃtâpaç ca vijane kshattrà Bhadrâyudhena saḥ
çanais tat-kâraṇaṃ pṛishṭo jagàda 'evaṃ mahîpatiḥ: — 35
çṛiṇu, tad vacmi te, mitra! jñâtaṃ tâvad adas tvayà,
yac citra-putrikà tena dattâ citrakareṇa me. 36
tàṃ cintayaṅç ca, supto 'haṃ svapne jànâmi vàridhim
uttîrya, prâpya nagaraṃ pravishṭo 'smy atisundaram. 37
tatra 'apaçyaṃ ahaṃ bahvîḥ sâyudhâḥ kanyakâḥ puraḥ;
tâ màṃ dṛishṭvâ, «jahi jahi!» 'ity uccaiḥ kalakalaṃ vyadhuḥ. 38
tataḥ sasaṃbhramâ kâpi jàne màm etya tâpasî
praviçyaiva nijaṃ gehaṃ saṃkshepàd idam abravît: 39
«purusha-dveshiṇî, putra, ràjaputrî 'iyam âgatà
«ito Malayavaty-âkhyà viharantî yadṛicchayà. 40

«dṛishṭa-mâtraṃ ca purushaṃ kanyâbhir ghâtayaty asau
«etâbhis; tena rakshârthaṃ mayâ 'iha tvaṃ praveçitaḥ.» 41
ity uktvâ tâpasî sadyaḥ strî-veçaṃ sâ vyadhâd mama,
abadhyâḥ kanyakâs tâs tu matvâ, sodhaṃ mayâpi tat. 42
yâvat pravishṭâm atraiva sakanyâṃ tâṃ nṛipâtmajâm
paçyâmi, tâvac citrasthâ yâ mayâ darçitaiva sâ. 43
acintayaṃ ca: «dhanyo 'haṃ, yac citra-likhitâm imâm
«dṛishṭvâ, punaç ca paçyâmi sâkshât prâṇasamâm», iti. 44
râjaputrî ca sâ tâvat tâpasîṃ tâṃ sakanyakâ,
«dṛishṭo 'smâbhiḥ pravishṭo 'tra pumân ko 'pi», 'ity abhâshata. 45
«pumân kutaḥ? prâhuṇikâ sthitâ 'eshâ me svasuḥ sutâ»,
iti tâṃ tâpasî sâpi pratyavocat, pradarçya mâm. 46
tataḥ sâ râjatanayâ strî-rûpam api vîkshya mâm,
vismṛitya purusha-dveshaṃ, sadyaḥ smara-vaçâ 'bhavat. 47
âsît kaṇṭakitâ kiṃcic cintayantî 'iva niçcalâ,
labdha-chidreṇa Kâmena kîlitâ 'iva samaṃ çaraiḥ. 48
kshaṇâc ca tâpasîṃ tâṃ sâ vyâharad râjakanyakâ:
«tarhy,ârye, tvat-svasuḥ sutâ mamâpi prâhuṇî na kim? 49
«âyâtu mad-gṛiham iyaṃ; praheshyâmy arcitâm imâm.»
ity uktvâ 'âdâya pâṇau mâm anaishît sâ sva-mandiram. 50
ahaṃ ca labdha-citto 'syâ jâne tatra «tathâ!» 'ity agâm,
anvamanyata mâṃ sâpi vidagdhâ vṛiddha-tâpasî. 51
tato 'haṃ sthitavâṃs tatra râjaputryâ tayâ saha
krîḍantyâ kanyakânyonya-vivâhâdi-vinodanaiḥ. 52
na ca mâm amucat pârçvât kshaṇaṃ sâ mad-gatekshaṇâ,
yatra na 'ahaṃ na sâ tasyai kâcana 'arocata kriyâ. 53
atha tâḥ kanyakâḥ kṛitvâ badhûṃ tâṃ râjakanyakâm
mâṃ varaṃ ca, 'âvayor jâne vivâhaṃ krîḍayâ vyadhuḥ. 54
kṛitodvâhau tataç ca 'âvâṃ pravishṭau vâsakaṃ niçi;
nihçaṅkâ tatra mâṃ sâ ca kaṇṭhe râjasutâ 'agrahît. 55
tatkâlaṃ ca mayâ 'âtmânaṃ prakâçya 'âliṅgitaiva sâ,
siddheshṭa-hṛishṭâ dṛishṭvâ mâm âsîl lajjânatâ kshaṇam. 56
pravartayâmi surataṃ yâvad etâṃ gata-trapâm,
tâvat prabodhito 'smi 'iha yâmikena durâtmanâ. 57
tad, Bhadrâyudha, na 'idânîṃ citre svapne ca dṛishṭayâ
tayâ Malayavatyâ 'ahaṃ vinâ jîvitum utsahe. — 58
ity uktavantaṃ râjânaṃ satya-svapnam avetya saḥ,
Bhadrâyudhaḥ pratîhâras tam âçvâsya 'evam uktavân: 59
«kṛitsnaṃ cet smaryate samyak tat, tad âlikhyatâṃ paṭe
«devena nagaraṃ, yâvad upâyo 'tra nirûpyate.» 60
iti Bhadrâyudhena 'uktaḥ sa râjâ likhati sma tat
paṭe pura-varaṃ, sarvaṃ tad-vṛittântaṃ ca tatkshaṇam. 61
taṃ citrapaṭam âdâya pratîhâras tadaiva saḥ,
maṭhaṃ navaṃ kârayitvâ, tatra bhittâv âlambayat. 62
maṭhe ca 'atra 'akarod dûra-deçâgantuka-vandinâm
satreshv anna-samâhâraṃ sa-vastrayuga-kâñcanam. 63

«yaç citrastham idam vetti puram ko 'pi, sa eti ect,
«mama 'àvedya», iti prâdâd âjñâm ca maṭha-vartinâm. 64
atrântare grîshma-vanam mallikâmoda-mârutam
chàyâ-nishanna-pathikam bhuvi pushpita-pâṭalam 65
âjagâma 'atha durdarça-guru-gambhîra-garjitaḥ,
ketakoddâma-daçanaḥ prâvṛiṭkâla-madadvipaḥ. 66
tatkâlam tasya paulastya-pavaneddha iva 'àyayau
vriddhim viraha-dâvâgnir Vikramâditya-bhûpateḥ. 67
«hiinam, Hâralate, dehi! siñca, Citrângi, candanaiḥ!
«Patralekhe, 'bjinî-patra-çiçiram çayanam kuru! 68
«Kandarpasene, kadalî-dalair vitara mârutam!»
iti tad-vâranârîṇâm tadâ çuçruvire giraḥ. 69
kramâc ca vidyud-vishamaḥ çaçâma 'asya ghanâgamaḥ
râjñaḥ sa viraha-jvâlo, na punar madana-jvaraḥ. 70
«pânthâḥ pathi pravartantâm dûrasthânâm pravṛittayaḥ,
«priyâḥ priyânâm grathyantâm, jayantâm tat-samâgamâḥ!» 71
ity âdiçantî 'iva tataḥ kalahaṁsa-ravâ çarat
âgât phullâmbuja-mukhî sa-kâça-kusuma-smitâ. 72
tasyâm dûrâgato vandî tatra kshattṛi-kṛite maṭhe
bhojanârthî viveça 'eko niçamya 'àkhyâtim ekadâ 73
nâmnâ Çaṅvarasiddhiḥ; sa maṭhe 'tra kṛita-bhojanaḥ
âtta-vastrayugaç citrapaṭam bhittau dadarça tam. 74
vibhâvya tatra citrastham nagaram tat sa vismitaḥ
jagâda vandî: «kena 'idam aho âlikhitam puram, 75
«yad ekena mayâ dṛishṭam, likhitam yena tena ca
«dvitîyena, 'iti jâne 'ham, na 'apareṇa 'iti kenacit?» 76
etac çrutvâ, maṭha-janena 'uktam Bhadrâyudhasya tat;
tat tena svayam etya 'asau vandî ninye nṛipântikam. 77
«kim tvayâ nagaram satyam tad dṛishṭam?» iti bhûbhṛitâ
tatra Çaṅvarasiddhiḥ sa paripṛishṭo 'bravîd idam: — 78
dṛishṭam mayâ tad Malayapuram nâma mahâ-puram,
bhramatâ bhuvam, uttîrya vâridhim dvîpa-madhya-gam. 79
tasmin Malayasiṁhâkhyo nagare 'sti mahîpatiḥ,
tasya 'asti nâmnâ Malayavatî 'ity anupamâ sutâ. 80
purusha-dveshinî sâ ca svapne jâtu kathamcana
vihârântar gatam kamcid mahâpurusham aikshata. 81
tena 'àlokita-mâtreṇa sa bhîta iva tatkshaṇam
niryayau manasas tasyâḥ purushadvesha-durgrahaḥ. 82
nîtvâ 'atha tam sva-bhavanam, svapna eva vidhâya ca
vivâham, tena sahitâ vâsaveçma viveça sâ. 83
tatra tena samam yâvat sevate suratotsavam,
tâvat vâsa-sthayâ dâsyâ sâ niçânte prabodhitâ. 84
tato nirvâsya kopât tâm dâsîm, svapnâvalokitam
tam smarantî priyatamam, prajvalad-virahâgninâ 85
apaçyantî gatim kâmcit smareṇa vivaçî-kṛitâ,
utthâya 'utthâya çayane srastâṅgî nyapatat param; 86

mûkâ 'iva Bhûtâkrântâ 'iva ghâta-sammohitâ 'iva ca
na 'uttaram pricchatah kimcid dadau parijanasya sâ. 87
vijñâya pitrâ mâtrâ ca tatah prishtâ, 'atikricchratah
çaçansa svapna-vrittântam sâ tam âpta-sakhî-mukhât. 88
tatah pitrâ kritâçvâsâ pratijñâm akaroc ca sâ:
«viçâmy agnim, tam prâpnomi shadbhir mâsair na ced», iti. 89
pañca mâsâ gatâç ca 'adya tasyâh; ko vetti, bhâvi kim?
iti 'idrik tatra vrittântah pure parigato mayâ. — 90
evam tena sasamvâdam ukte Çaṅkarasiddhinâ,
jñâtârtha-niçcaye hrishte râjñi, Bhadrâyudho 'bhyadhât: 91
«siddham kâryam, sadeço hi tvad-vaçah sa nripah, prabho!
«tat tatra gamyatâm, yâvad mâsah shashtho na yâty atah.» 92
iti tena 'udite kshattrâ, tad-âkhyâtârtha-vistaram
kritvâ Çaṅkarasiddhim tam agre bhûri-dhanârcitam, 93
ravi-raçmishu samtâpam pândimânam ghaneshu ca
sarit-toyeshu kârçyam ca vinyasya 'iva nijam nripah, 94
nirâtaṅkah sa sampadya tadaiva dayitâm prati
pratasthe Vikramâdityah sainyena laghunâ vritah. 95
gatvâ krameṇa tîrṇârbdhir yâvat prâptah puram sa tat,
tâvad dadarça tatra 'agre janam kolâhalâkulam. 96
«eshâ Malayavaty adya pûrṇe shaṇmâsike 'vadhau
«aprâpta-dayitâ vahnim râjaputrî vivikshati;» 97
ity atra çuçrâva janât prishtâd atha sa bhûpatih,
upâgamac ca tam deçam, racitâ yatra sâ citâ. 98
tad-darçanâd apasrite jane, tatra dadarça tam
driçor akâṇḍa-pîyûsha-varsham sâ râjakanyakâ. 99
«so 'yam prâṇeçvarah svapna-parinetâ mama 'âgatah!
«tat tâtasya 'ucyatâm çîghram», ity âha sma ca sâ sakhîh. 100
tâbhir gatvâ tathaiva 'uktas tat-pitâ so 'tha bhûpatih
nirduḥkho jâta-harshas tam prahvo râjânam abhyagât. 101
tatkâlam utkshipya bhujam tena Çaṅkarasiddhinâ
uccair avasarajñena vandinâ 'idam apathyata: 102
«jaya nija-tejah-sâdhita-
«Bhûta-Mleccha-gaṇa-vipina-dâvâgne!
«jaya, deva, sapta-sâgara-
«sîma-mahî-mâninî-nâtha! 103
«jaya vijita-sakala-pârthiva-
«vinata-çiro-dhâritâtigurv-âjña!
«jaya, Vishamaçîla, vikrama-
«vârinidhe Vikramâditya!» 104
ity ukte vandinâ, tam sa Vikramâdityam âgatam
buddhvâ, Malayasiṅho 'tra râjâ jagrâha pâdayoh. 105
viveça ca kritâtithyas tena sâkam sva-mandiram
tayâ Malayavatyâ ca duhitrâ mrityu-muktayâ. 106
dadau tâm ca sutâm tasmai Vikramâditya-bhûbhrite
sa râjâ, tena jâmâtrâ manvânah kritakrityatâm. 107

yathâ citre yathâ svapne pûrva-dṛishṭâṃ tathaiva tâm
vilokya sâkshâd Malayavatîm aṅka-gatâṃ priyâm, 108
râjâpi Vikramâdityas tad adbhutam amanyata
phalaṃ Çailasutâkânta-prasâda-suraçakhinaḥ. 109
atha tâm âdâya badhûṃ
nirvṛitim iva rûpiṇîṃ sa Malayavatîm,
uttîrya vârirâçim
sotkalikaṃ sucira-viraham iva, 110
tattat-prâbhṛita-hastaiḥ
praṇamyamânaḥ pade pade bhûpaiḥ,
nija-nagarîm Ujjayinîṃ
pratyâgâd Vikramâdityaḥ. 111
prabhâvam âlokya ca tatra tasya taṃ
yatheccha-sannîkṛita-citra-kautukam,
visismiye ko na, jaharsha ko na vâ,
cakâra ko vâ na mahotsavaṃ janaḥ? 112

Taraṅga 123.

Tato 'sya Vikramâdityasya 'ekadâ 'atra kathântare
râjñî Kaliṅgasenâkhyâ sapatnîr evam abhyadhât: 1
«râjñâ Malayavaty-arthe yat kṛitaṃ, na tad adbhutam,
«sadâ Vishamaçîlo hi devo 'yaṃ prathito bhuvi. 2
«ahaṃ na pariṇîtâ kim avaskandya 'amunâ balât,
«mad-rûpâṃ putrikâṃ dṛishṭvâ gatena 'Anaṅga-nighnatâm, 3
«etad-nimittam âkhyâtâ kathâ kârpaṭikena yâ
«Devasenena me, tâṃ vaḥ kathayâmi, niçamyatâm: — 4
«Pariṇîtâsmi vidhinâ katham râjñâ?» 'iti duḥkhitâm
mâm etya 'âçvâsayann evaṃ sa hi kârpaṭiko 'bravît: 5
«mâ sma manyuṃ kṛithâ, devi! çraddhayâ parayâ hy asi
«pariṇîtâ 'atisaṃrambhâd; atra 'â mûlât kathâṃ çriṇu: — 6
Ahaṃ kârpaṭiko bhûtvâ sevâṃ kurvan bhavat-prabhoḥ
aṭavyâṃ dûrato 'drâkshaṃ mahântaṃ krodam ekadâ, 7
daṅshṭrâ-viçaṅkaṭa-mukhaṃ tamâla-çyâmala-chavim,
kṛishṇapakshaṃ çaçikalâḥ khâdantam iva rûpiṇam. 8
etya ca 'âvedito, devi, mayâ râjñe tathaiva saḥ,
râjâpi tad-rasâkṛishṭo niragâd mṛigayâṃ tataḥ. 9
mṛigâṭavîṃ ca saṃprâpya, kurvan vyâghra-mṛiga-kshayam,
âveditaṃ mayâ dûrâd varâhaṃ paçyati sma tam. 10
dṛishṭvâ 'adbhutaṃ ca taṃ matvâ kiṃcit-kâraṇa-sûkaram,
Ratnâkarâkhyam arohad açvam Uccaiḥçravaḥ-sutam. 11

(madhyâhne hi sadâ bhânur muhûrtaṃ vyomni tishṭhati,
tatkâlaṃ ca 'Aruṇena 'açvâ mucyante snâna-pânayoḥ. 12
ekadâ 'Uccaiḥçravâ muktas tadâ ravi-rathâd, vane
dṛishṭâm upetya râjño 'çvâṃ, taṃ turaṅgam ajîjanat.) 13
tasminn âruhya vâtâçve, javâd anvapatac ca tam
varâhaṃ vidrutaṃ râjâ bhûmiṃ dûrâd devîyasîm. 14
tatra dṛishṭi-pathât so 'sya nashṭo 'bhût kvâpi sûkaraḥ,
Uccaiḥçravaḥ-sutâd açvât tasmâd api javâdhikaḥ. 15
tato râjâ tam aprâpya, dûrojjhita-paricchadaḥ
ekam anvâgataṃ dṛishṭvâ màm evaṃ paripṛishṭavân: 16
«api jânâsi, kiyatîṃ vayaṃ bhûmim iha 'âgatâḥ?»
tac çrutvâ, devi, râjânaṃ pratyavocam ahaṃ tadâ: 17
«yojanânâṃ çatâni trîṇy âgatâḥ smaḥ, prabho!» iti.
tato râjâ 'abravît: «tarhi tvaṃ padbhyâṃ katham âgataḥ?» 18
evaṃ savismayena 'ahaṃ râjñâ pṛishṭas, tam abruvaṃ:
«deva! 'asti pâda-lepo me, vṛittântaṃ ca 'atra taṃ çṛiṇu: — 19
Pûrvaṃ bhâryâ-viyogena tîrthayâtrâ-vinirgataḥ
pathi devakulaṃ sâyaṃ sodyânaṃ prâptavân aham. 20
tatra ca 'ahaṃ niçâṃ netuṃ pravishṭo, 'paçyam antare
striyam ekâm, atishṭhaṃ ca tatra 'âtithyâdṛitas 'tayâ. 21
râtrau ca sâ nabhasy ekam oshṭhaṃ kṛitvâ 'aparaṃ bhuvi,
vyâttâsyà prâha màm: «îdṛig dṛishṭaṃ kvâpi mukhaṃ tvayâ?» 22
tato 'sidhenum âkṛishya sabhrûbhaṅgam abibhyatâ,
«tvayâpi 'îdṛik pumân dṛishṭaḥ kvâpi?» 'ity uktâ mayâpi sâ. 23
atha saumya-vapur bhûtvâ sâ 'abravîd màm avaikṛitâ:
«Yakshî Vandyâbhidhânâ 'ahaṃ, tushṭâ dhairyeṇa ca 'asmi te; 24
«tad idânîṃ mama brûhi, kiṃ priyaṃ karavâṇi te?»
evam uktavatîṃ tâṃ ca Yakshiṇîm aham abhyadhâm: 25
«paritushṭâsi cet satyaṃ, tat kurushva tathâ mama,
«akleçena yathâ tîrthâny aṭeyaṃ nikhilâny api.» 26
evaṃ mayâ 'uktâ Yakshî sâ pâda-lepam adâd mama;
tena tîrthâny ahaṃ bhrântas, tvaṃ ca 'iha 'adya 'anudhâvitaḥ. 27
tenaiva pratyahaṃ ca 'aham iha 'âgatya 'aṭavî-bhuvi
bhuktvâ phalâny Ujjayinîm etya sevâṃ karomi te. — 28
iti, devi, mayâ râjâ vijñapto 'ntar amanyata
prasanna-dṛishṭi-kathitaṃ yogyaṃ màm anuyâyinam. 29
bhûyo mayaiva vijñapto râjâ: «deva! 'ânayâmy aham
«susvâdûni phalâni 'iha, bhujyante prabhuṇâ yadi.» 30
«na 'ahaṃ bhokshye; na me kiṃcid upayuktaṃ, bhavân punaḥ
«bhuṅktâṃ kiṃcit pariçrânta», iti râjâ 'âdiçac ca màm. 31
tataḥ karkaṭikâṃ tatra samprâpya 'aham abhakshayam,
tayâ ca 'ajagaro 'bhûvam ahaṃ bhakshita-mâtrayâ. 32
dṛishṭvâ ca 'ajagarî-bhûtam akasmâd, devi, màṃ tadâ,
devo Vishamaçîlo 'bhût savishâdaḥ savismayaḥ. 33
ekâkî ca 'atra Vetâlaṃ Bhûtaketuṃ samasmarat,
pràg netra-rogâd dṛishṭvaiva mocayitvâ vaçîkṛitam. 34

sa Vetâlaḥ smṛitâyâtaḥ prahvo râjânam abravît:
«kiṃ smṛito 'smi, mahâràja? nideço dîyatâm!» iti. 35
atha râjâ 'abravîd: «etaṃ, bhadra, kârpaṭikaṃ mama
«sahasâ 'ajagarî-bhûtaṃ prâpaya prakṛitiṃ nijâm!» 36
Vetâlo 'py avadad: «deva! nâsti çaktir mama 'îdṛiçî;
«çaktayo niyatâ; vàri vaidyutâgniṃ nu hanti kim?» 37
tato ràjâ 'abravît: «tarhi yâmaḥ pallîm imâṃ, sakhe!
«ato budhyeta Bhillebhyaḥ ko 'py upâyaḥ kadâcana.» 38
ity âlocya sa-Vetâlo râjâ pallîṃ jagâma tâm.
tatra sâbharaṇaṃ dṛishṭvâ taṃ caurâḥ paryavârayan. 39
kiratâṃ çara-varshâṇi teshâṃ pañca çatâni ca
Bhûtaketuḥ sa Vetâlo râjâdeçâd abhakshayat. 40
çeshâḥ palâyya gatvâ tat sva-senâpataye 'bruvan,
Ekâkikeçarî nâma sa ca 'âgât sabalaḥ krudhâ. 41
bhṛityasya 'ekasya ca mukhâd buddhvâ pratyabhijânataḥ
senâpatiḥ sa râjânam etya jagràha pâdayoḥ. 42
tato niveditâtmânaṃ prahvaṃ pratyabhinandya taṃ
pṛishṭvâ ca kuçalaṃ râjâ senâpatim abhâshata: 43
«mama kârpaṭiko bhuktvâ phalaṃ karkaṭikâṃ vane
«gato 'jagaratâṃ; tasya yuktiṃ tad muktaye kuru!» 44
etad râja-vacaḥ çrutvâ senâpatir uvâca saḥ:
«deva! 'anugo 'yaṃ mat-putràya 'asmai taṃ darçayatv!» iti. 45
tataḥ sa tena tat-putro Vetâlena saha 'etya, màm
oshadhî-rasa-nasyena pûrvavad mânushaṃ vyadhât. 46
upâgacchâma ca tato hṛishṭâ râjântikaṃ vayam,
ràjâ ca taṃ mudantaṃ màṃ pâdânatam abodhayat. 47
Ekâkikeçarî so 'tha Bhilla-senâpatir nijam
gṛiham abhyarthya râjânam anaishîd asmad-anvitam. 48
apaçyâma ca tat tasya sadanaṃ Çavarî-vṛitam
dantidanta-citottuṅga-bhitti vyâghra-chada-chavi, 49
vâsâṅsi varhi-picchâni hàrâ guñjâphala-srajaḥ
mâtaṅga-mada-niḥsyando yatra strîṇâṃ ca maṇḍanam. 50
tatra senâpater bhâryâ paricaryâṃ vyadhât svayam
râjño mṛigamadâmodi-vâsâ muktâdy-alaṃkṛitâ. 51
snâta-bhuktas tato râjâ, tatra vṛiddhâṅs tad-âtmajân
senâpatiṃ ca taruṇaṃ dṛishṭvâ, taṃ paripṛishṭavân: 52
«senâpate! mama 'âçcaryam idaṃ tàvat tvayâ 'ucyatâm:
«taruṇas tvaṃ, tvadîyâs tu putrâ vṛiddhâ amî katham?» 53
evaṃ sa râjñâ gaditaḥ Çavareṇdro 'bravîd idam:
«mahaty eshâ kathâ, deva! çrûyatâṃ, yadi kautukam: — 54
Candrasvâmî 'iti vipro 'haṃ Mâyâpuri purâ 'avasam.
so 'haṃ vanam agâṃ jâtu dàrv-arthaṃ pitur âjñayâ. 55
tatra me markaṭo màrgaṃ ruddhvâ 'atishṭhad abâdhakṛit,
ârtena cakshushâ paçyan, màrgam anyaṃ pradarçayan. 56
«na khâdaty esha tàvad mâṃ! tad gacchâmi varaṃ pathâ
«etat-pradarçyamânena, paçyâmy asya 'âçayaṃ kapeḥ.» 57

ity âlocya, 'atha tena 'aham mârgeṇa prasthito 'bhavam,
sa ca me markaṭo 'gre 'gre prâyât, paçyan nivṛitya mâm. 58
gatvâ ca dûram, ârohaj jambû-vṛikshaṃ sa markaṭaḥ,
tat-pṛishṭhe ca latâ-jâla-ghane dṛishṭim adâm aham. 59
latâ-valaya-baddhâṅgîm apaçyaṃ ca 'atra vânarîm,
«etad-artham anena 'aham ânîta», iti ca 'avidam. 60
tato 'haṃ vṛikshaṃ âruhya, valî-valaya-pâçakam
chittvâ paraçunâ taṃ ca, vânarîṃ tâm amocayam. 61
atha 'avatîrya vṛikshât, tau vânaro vânarî ca sâ
avatîrṇasya me pâdâv agṛihṇîtâm ubhâv api. 62
sthâpayitvâ ca me pâda-lagnâṃ tâṃ vânarîṃ kshaṇam,
gatvâ sa kapir ânîya mahyaṃ divyam adât phalam. 63
tad âdâya, gṛihîtvâ 'aham indhanâny agamaṃ gṛiham,
tatra ca 'abhakshayaṃ bhâryâ-sahitas tat phalottamam; 64
tasmin bhukte, jarâ-rogau sabhâryasya gatau mama.
tatas tatra 'udabhûd asmad-deçe durbhiksha-viplavaḥ. 65
tad-âkrântaç ca tatratyo jano yâto yatas tataḥ,
ahaṃ daivâd imaṃ deçaṃ sabhâryaḥ prâptavân kramât. 66
iha Kâñcanadaṅshṭrâkhyas tadâ Çavarâdhipaḥ,
tasya çastram upâdâya bhṛityatâm ahaṃ âçrayam. 67
âyodhaneshu dṛishṭvâ ca teshu teshv agrayâyinam
so 'tha Kâñcanadaṅshṭro mâṃ senâpatye 'bhishiktavân. 68
eka-bhaktyâ ca sa mayâ tato 'py ârâdhitaḥ prabhuḥ
mahyam eva 'anta-kâle 'tra râjyaṃ prâdâd aputrakaḥ. 69
iha-sthasya ca me yâtâny abdânâṃ saptaviṅçatiḥ
çatâni, na jarâ ca 'asti mama tat-phala-bhakshaṇât. — 70
evaṃ svodantam âkhyâya, sa râjânaṃ savismayam
Ekâkikeçarî bhûyo Bhilla-râjo vyajijñapat: 71
«tad mayâ vânara-phalâd yat kṛitaṃ cira-jîvitaṃ,
«pûrṇaṃ tato 'dya saṃpràptaṃ phalaṃ tvat-pâda-darçanam. 72
«ato 'ham arthaye, deva, yo gṛihâgamanâd mayi
«darçito 'nugraho 'dya, 'ayaṃ paritoshaṃ sa nîyatâm: 73
«bhâryâyâṃ kshatriyâyâṃ me, deva, 'utpannâ 'asti kanyakâ
«ananya-tulya-rûpeṇa nâmnâ Madanasundarî; 74
«kanyâratnaṃ ca tad devâd ṛite na 'anyatra çobhate,
«tat prayacchâmi tâṃ tubhyam; udvahasva yathâ-vidhi! 75
«dâso 'haṃ ca dhanur-laksha-dvayena 'anugataḥ, prabho!»
iti tena 'arthito râjâ tat «tathâ!» 'ity anvamanyata. 76
çubhe lagne sa tâṃ tasya tanayâṃ pariṇîtavân
muktâ-kastûrikâ-bhâra-bhṛitoshṭra-çata-dâyinaḥ. 77
sapta-râtram ushitvâ ca râjâ prasthitavâṅs tataḥ
tayâ Madanasundaryâ sa-Bhillânîkayâ saha. 78
atrântare 'çvâpahṛite râjñi, tad mṛigayâvane
sthitam asmad-balaṃ vignaṃ kshattâ Bhadrâyudho 'bhyadhât: 79
«alaṃ vishâdena! 'âyâti nacirâd eva naḥ prabhuḥ,
«na 'asya divya-prabhâvasya kiṃcid atyâhitaṃ bhavet. 80

«kiṃ na smaratha, yad gatvâ Pâtâlât pariṇîya ca
«Nâga-kanyâṃ Surûpâkhyâm ekakaḥ sa iha 'âgataḥ, 81
«Gandharva-lokaṃ gatvâ ca vîraḥ pratyâgatas tataḥ
«Târâvalîm upâdâya Gandharvâdhipa-kanyakâm?» 82
ity uktvâ 'âçvâsitâḥ sarve tena Bhadrâyudhena te
atishṭhann aṭavî-dvâre râjño mârgâvalokinaḥ. 83
râjâpi spashṭa-mârgeṇa samaṃ Çavara-sainikaiḥ,
tasyâṃ Madanasundaryâṃ prakrâmantyâṃ yathecchayâ, 84
prâviçat turagârûḍhaḥ sa-Vetâlo mayâ saha
vanaṃ tat pûrva-dṛishṭasya varâhasya didṛikshayâ. 85
pravishṭasya ca tatra 'âgâd varâhas tasya so 'grataḥ,
dṛishṭvaiva ca sa râjâ tam abadhît pañcabhiḥ çaraiḥ. 86
hatasya tasya dhâvitvâ Vetâlena vidârităt
udarâd, devi, niragâd akasmât subhagaḥ pumân. 87
«ko bhavân?» iti yâvat taṃ râjâ pricchati vismayât,
jaṅgamâdri-nibhas tâvad âgât tatra vanadvipaḥ. 88
âpatantaṃ tam araṇyaṃ râjâ dṛishṭvaiva kuñjaram
ekenaiva prishatkena marmâhatam apâtayat. 89
tasyâpi pâtitât tena Vetâlena 'udarântarât
purusho niragâd divyaḥ, strî ca sarvâṅga-sundarî. 90
prashṭu-kâmaṃ ca râjânaṃ varâhodara-nirgataḥ
sa pumân avadad: «râjan! svodantaṃ, çṛiṇu, vacmi te; — 91
Âvâṃ, deva, kumârau dvau, Bhadrâkhyo 'yam, ahaṃ Çubhaḥ.
tau bhramantâv apaçyâma Kaṇvaṃ dhyâna-sthitaṃ munim. 92
gaja-sûkarayo rûpam âvâbhyâṃ krîḍayâ kṛitam,
kṛitvâ ca trâsito mohâd maharshiḥ çapati sma nau: 93
«aṭavyâm îdṛiçâv eva bhavataṃ gaja-sûkarau!
«Vikramâditya-devena hatau muktim avâpsyathaḥ.» 94
ity âvâṃ muni-çâpena gaja-sûkaratâṃ gatau,
tvayâ 'adya mocitau; strî tu svodantaṃ vaktv iyaṃ svayam. 95
etaṃ ca sûkaraṃ kaṇṭhe, pṛishṭhe ca spṛiça vâraṇam,
kṛipâṇa-carmaṇî divye tavaiva hi bhavishyataḥ. — 96
ity uktvâ sadvitîyaḥ sa tiro 'bhût, tau ca bhûpateḥ
kroḍa-dvipau kara-spṛishṭau saṃpannau khaḍga-carmaṇî. 97
tataḥ sâ strî sva-vṛittântaṃ pṛishṭâ saty evam abravît: —
Bhâryâ 'ahaṃ Dhanadattâkhyasya 'Ujjayinyâṃ baṇikpateḥ. 98
sâ harmyatala-suptâ 'aham âgatya 'anena dantinâ
nigîrya 'evam iha 'ânîtâ; na ca 'asya 'antaḥ pumân abhût, 99
bhinnodarât tu niryâtaḥ pumân asmâd mayâ saha. —
evam uktavatîṃ râjâ dînâṃ tâm avadat striyam: 100
«dhîrâ bhava! gṛihaṃ bhartur bhavatîṃ prâpayâmy aham.
«samaṃ mad-avarodhena gaccha prakrama nirbhayam!» 101
ity uktvâ nâyayitvâ tâṃ Vetâlena samarpayat
râjñyai Madanasundaryai prakrâmantyai pṛithak-pathâ. 102
pratyâgate 'tha Vetâle, tatra 'apaçyâva kânane
akasmâd râjakanye dve bhûri-bhavya-paricchade. 103

ânâyayac ca, mâm preshya, tayo râjà mahattarân;
«kutaḥ, ke kanyake ca 'ete?» iti pṛishṭâç ca te 'bruvan: — 104
Asti dvîpam Kaṭâhâkhyam ketanam sarva-sampadâm,
anvartha-nâmâ tatra 'asti nṛipatir Guṇasâgaraḥ. 105
tasya 'ajani mahâdevyâm nâmnâ Guṇavatî sutâ,
nirmâtur eva Dhâtur yâ rûpeṇa 'âççarya-dâyinî. 106
tasyâç ca siddhair âdishṭaḥ saptadvîpeçvaraḥ patiḥ;
tataç ca tat-pitâ râjà so 'mantrayata mantribhiḥ: 107
«Vikramâditya-devo 'syâ yogyo mad-duhituḥ patiḥ,
«tat pâṇigrahaṇâya 'etâm tasyaiva preshayâmy aham.» 108
iti sammantrya, vahane jaladhau saparicchadâm
âropya sadhanâm tâm ca sa râjà vyasṛijat sutâm. 109
Suvarṇadvîpa-nikaṭam prâptam daivâd nyagîryata
sarâjakanyakam sajanam vahanam çaphareṇa tat. 110
sa ca 'abdhivelayà nîtvà vidhi-gatyâ 'iva rodhasi
kshiptas tad-dvîpa-samlagne, mahà-matsyo 'vasannavân. 111
dṛishṭvaiva tatra dhàvitvà nânà-praharaṇo janaḥ
vyâpâdya 'âççarya-matsyasya tasya 'udaram apâṭayan. 112
niragâc ca tataḥ pûrṇam janais tat vahanam mahat;
buddhvâ 'etad vismayâd âgât tatra tad-dvîpa-bhûpatiḥ. 113
sa Candraçekharo râjâ Guṇasâgara-bhûbhṛitaḥ
syâlo janâd vahana-gâd yathâ-tattvam abudhyata. 114
tato buddhvâ Guṇavatîm bhâgineyîm sa tâm nṛipaḥ,
praveçya râjadhânîm svâm, ânandâd utsavam vyadhât. 115
anyedyuḥ sva-sutâm Candravatîm nâma sa bhûmipaḥ
Vikramâditya-devâya dâtum prâk parikalpitâm 116
Guṇavatyâ tayâ sâkam tat-kṛite vibhavottaram
prâsthâpayat, pravahaṇe sumuhûrte adhiropitâm. 117
te ime tîrṇa-jaladhî prakrâmantyau kramâd iha
râjakanye ubhe prâpte; vayam parikaro 'nayoḥ. 118
iha prâptâṅç ca naḥ kroḍa-vâraṇâv abhyadhâvatâm
sumahântau; tato 'smâbhir evam âkranditam, prabho: 119
«âgate Vikramâditya-devasya 'ete svayamvare
«kanyake; Lokapâlâs, tat tasya dharmeṇa rakshata!» 120
tac çrutvâ 'avocatâm tau naḥ kroḍebhau vyaktayâ girâ:
«dhîrâ bhavata! bhîr nâsti râja-nâmagraheṇa vaḥ. 121
«ihaiva tam ca râjânam âgatam drakshyatha 'adhunâ;»
ity uktvâ tau gaja-krodau divyau kaucid ito gatau. — 122
«esho 'smadîyo vṛittânta», ity ukte tair mahattaraiḥ,
«ayam sa eva râjâ», 'iti, devi, tân aham abruvan. 123
tatas te pâda-patitâ hṛishṭâs te râjakanyake
tasmai Guṇavatî-Candravatyau râjñe samarpayan. 124
râjâpy âdiçya Vetâlam sundaryau te anâyayat,
«sârdham Madanasundaryâ samam tisro 'pi yântv!» iti. 125
svayam ca tena Vetâlena 'âgatena tataḥ kshaṇât
mayâ ca sahitaḥ prâyâd utpatheṇaiva, devi, saḥ. 126

chatâm ca vane 'smâkam, ravir astam upâgamat;
kâlam tatra ca 'asmâbhir açrâvi muraja-dhvaniḥ. 127
kuto muraja-çabdo 'yam?» iti râjani pricchati,
Vetâlaḥ so 'bravîd: «devakulam, deva, 'atra vidyate, 128
«divya-kautûhalam tac ca nirmitam Viçvakarmaṇâ;
«tatra 'esha muraja-dhvânaḥ samdhyâ-prekshaṇake, prabho!» 129
ity uktavân sa Vetâlo râjâ ca 'aham ca kautukât
tatra 'agacchâma, samyamya turaṅgam prâviçâma ca. 130
apaçyâma 'arcitam ca 'atra târkshyaratnamayam mahat
liṅgam, tad-agre ca 'udagra-dîpakam prekshaṇîyakam. 131
anṛityan suciram tatra divya-rûpâ varastriyaḥ
catur-vidhena vâdyena gâna-gândharva-yoginâ. 132
prekshâṇte dṛishṭam asmâbhis tatra 'âçcaryam, praviçya yat
stambhastha-putrikâsv antar nartakyo layam âgatâḥ, 133
gâyanâ vâdakâḥ ca citrastha-purusheshv api.
tad dṛishṭvâ vismite râjñi, sa Vetâlo 'bravîd idam: 134
«mâyâ 'iyam îdṛiçî divyâ Viçvakarma-kṛitâ 'akshayâ,
«satatam hi bhaved etat samdhyayor ubhayor api.» 135
ity ukte tena, tatra 'antar bhramanto vayam ekataḥ
saviçeshâm apaçyâma rûpeṇa stambha-putrikâm. 136
râjâpi tâm vilokyaiva tal-lâvaṇya-vimohitaḥ
çûnyaḥ stabdhaḥ kshaṇam so 'pi stambhotkîrṇa iva 'abhavat, 137
abravîc ca: «na paçyâmi rûpeṇa 'anena ced aham
«sajîvâm aṅganâm, tad me kim râjyam kim ca jîvitam?» 138
etac çrutvâ sa Vetâlo 'vadîd: «na 'etad durâsadam.
«Kaliṅgasenâ nâma 'asti Kaliṅgâdhipateḥ sutâ. 139
«tâm dṛishṭvâ rûpakâreṇa tad-rûpa-ghaṭaneṣunâ
«Vardhamânapurîyeṇa kṛitâ 'iyam çâlabhañjikâ. 140
«tad gatvâ 'Ujjayinîm, tasmât Kâliṅgâd nṛipateḥ, prabho,
«tâm arthayasva tat-kanyâm, vikrameṇa hara 'athavâ!» 141
iti Vetâla-vacanam nyadhâd râjâ tathâ hṛidi.
tato nîtvâ 'atra tâm râtrim, prâtaḥ samprasthitâ vayam, 142
yâvac ca 'açoka-vṛikshasya tale 'paçyâma pûrushau
bhavyau dvau, tau ca râjânam utthâya 'anamatâm tataḥ. 143
«kau yuvâm? kim araṇya-sthâv?» iti râjñâ 'uktayos tayoḥ
eko vakti sma: «deva, 'etac çrûyatâm kathayâmy aham: — 144
Dhanadattâbhidhâno 'ham Ujjayinyâm baṇiksutaḥ.
so 'ham harmyatale jâtu samsupto bhâryayâ saha 145
prâtaḥ prabudhya paçyâmi yâvat, sâ tatra nâsti me
bhâryâ harmye, na ca 'anyeshu prâsâdopavanâdishu. 146
«na tasyâç cittam anyâdṛik; klipto 'tra pratyayas tathâ,
««yadi sâdhvy asmi, tad iyam na mlâyed dhruvam»», ity asau 147
«mâlâ mahyam tayâ dattâ, sâ ca 'amlâṇaiva vartate;
«tad na jâne, kva yâtâ sâ, nîtâ Bhûtâdinâ nu kim?» 148
iti samcintayaṅç cirvann âkrandan vilapan rudan
atishṭham tad-viyogâgni-jvalito 'ham abhojanaḥ. 149

bândhavâçvâsitaḥ kiṃcit kṛitâhâro 'tha duḥkhitaḥ,
brâhmaṇân bhojayann, âsaṃ devâgâre kṛita-sthitiḥ. 150
tatra jâtu pariçrântaṃ vipro mâm ayaṃ abhyagât,
mayâ viçrâmitaç ca 'ayaṃ snânâhârâdinâ tadâ, 151
«kutas tvam?» iti pṛishṭaç ca bhuktottaram asau mayâ,
«Vârâṇasî-samîpasthâd grâmâd asmi», 'ity abhâshata. 152
mad-bhṛityâkhyâta-mad-duḥkhas tata esho 'bravît punaḥ:
«âtmâ 'vasâdito, mitra, kim anudyoginâ tvayâ? 153
«vyavasâyî hi dushprâpam api prâpnoti; tat, sakhe,
«uttishṭha! tava bhâryâṃ tâm anvishyâvaḥ, sakhâ 'smi te.» 154
«kathaṃ sâ 'nvishyate, yasyâ dinmâtraṃ naiva budhyate?»
ity uktavantam atha mâṃ prîtyâ bhûyo 'bravîd ayam: 155
«mâ 'evaṃ! kiṃ Keçaṭo na prâg asambhâvya-samâgamâm
«prâpa Rûpavatîṃ bhâryâṃ? tathâ ca 'etat-kathâṃ çṛiṇu: 156

Pure Pâṭaliputre 'bhûd dhanâḍhyo brâhmaṇâtmajaḥ
Keçaṭâkhyo dvija-yuvâ, rûpe Kâma iva 'aparaḥ. 157
sa bhâryâṃ sadṛiçîṃ prepsuḥ, pitror avedito gṛihât
nirgatya, deçân babhrâma tâṅs tâṅs tîrthopadeçataḥ. 158
kramâc ca Narmadâ-tîraṃ prâpto jâtu dadarça saḥ
mahântam âgataṃ tena janya-yâtrâjanaṃ pathâ. 159
dṛishṭvâ ca dûrâd tad-madhyâd etya 'ekas taṃ dvijâgraṇîḥ
saṃbhâshya Keçaṭaṃ vṛiddhaḥ prâha sapraṇayaṃ rahaḥ: 160
«tvatto 'ham arthaye kiṃcil, lîlâ-sâdhyaṃ ca tat tava;
«mama tu 'upakṛitiḥ pûrṇâ karoshi yadi, vacmi tat.» 161
tac çrutvâ Keçaṭo 'vâdîd: «ârya! çakyaṃ bravîshi cet,
«tad niçcitaṃ mayâ kâryaṃ; bhavatu 'upakṛitis tava!» 162
tato vṛiddha-dvijo 'vâdîc: «çṛiṇu putra! 'asti me sutaḥ,
«sa ca 'agraṇîr virûpâṇâṃ, surûpâṇâṃ bhavân iva. 163
«danturaç cipiṭa-ghrâṇaḥ kṛishṇaḥ kekara-locanaḥ
«pṛithûdaro vakra-pâdaḥ çûrpa-karṇaputaç ca saḥ. 164
«tâdṛiçasya kṛite snehât kṛitvâ rûpâbhivarṇanam
«brâhmaṇâd Ratnadattâkhyât kanyâ 'ekâ yâcitâ mayâ. 165
«sâ ca Rûpavatî nâma pitrâ dâtuṃ pratiçrutâ
«tena 'anvarthâbhidhâ tasmai; so 'dya pâṇigrahas tayoḥ. 166
«tad-artham âgatâ eva vayaṃ; dṛishṭe tu mat-sute,
«na saṃbandhî sutâṃ dadyâd, ârambho 'yaṃ mṛishâ bhavet. 167
«upâyam dhyâyatâ ca 'atra mayâ labdho bhavân iha;
«tad vâcâ pratipannaṃ drâg idaṃ me vâñchitaṃ kuru: 168
«asmâbhiḥ samam âgatya, kanyâṃ tâṃ pariṇîya ca
«mat-putrâya prayaccha! 'adya badhvâs tvaṃ hy anurûpakaḥ.» 169
tac çrutvâ taṃ «tathâ!» 'ity uktavantam âdâya Keçaṭam,
naubhiḥ sa Narmadâṃ tîrtvâ pâraṃ vṛiddha-dvijo yayau. 170
prâpya ca 'evaṃ puraṃ so 'tha vyaçramat sânugo vahiḥ,
âkâça-pathiko 'stâdrau tâvad arko 'py upâviçat. 171

prasarpati tato dhvânte, jalopânte sa Keçaṭaḥ
upasprashṭum gato 'drâkshîd Râkshasaṃ ghoram utthitam. 172
«bhakshayâmy aham esha tvâṃ; kva me, Keçaṭa, pâsyasi?»
ity uktavantaṃ ca sa taṃ Râkshasaṃ Keçaṭo 'bhyadhât: 173
«mâ sma mâṃ bhakshayes tâvat! tvâm upaishyâmy ahaṃ punaḥ,
«brâhmaṇasya pratijñâtaṃ kâryaṃ nirvâhya, niçcitam.» 174
tac çrutvâ kârayitvâ ca çapathaṃ, so 'tha Râkshasaḥ
mumoca Keçaṭaṃ, so 'pi taj janyavalakaṃ yayau. 175
taṭaḥ sa vriddha-vipras taṃ vara-maṇḍana-bhûshitam
âdâya Keçaṭaṃ, janyaiḥ samaṃ tat prâviçat puram. 176
tatra sajjita-vedîkaṃ Ratnadatta-gṛihaṃ ca saḥ
prâveçayat Keçaṭaṃ taṃ vividhâtodya-nâditam. 177
Keçaṭaç ca sa tâṃ samyag upayeme varâṇanâm
kanyâṃ Rûpavatîṃ tatra pitrâ pratta-mahâdhanâm. 178
nananda strîjanaç ca 'tra tulyau vîkshya badhû-varau,
sâ ca Rûpavatî prâptaṃ dṛishṭvâ taṃ tâdṛiçaṃ varam, 179
tasyâḥ sakhyo 'pi taṃ dṛishṭvâ, jajñire jâtamanmathâḥ.
vishâda-vismayâkrântaḥ sa tv âsît Keçaṭas tadâ. 180
râtrau ca çayanîye taṃ cintâsaktaṃ parâṅmukham
priyaṃ Rûpavatî dṛishṭvâ, vyâja-suptaṃ cakâra sâ. 181
niçîthe so 'tha suptâṃ tâṃ matvâ, nirgatya Keçaṭaḥ
Râkshasasya 'ntikaṃ tasya satyaṃ pâlayituṃ yayau. 182
sâpi Rûpavatî svairam utthâya 'nupalakshitâ
sakautukâ taṃ bhartâram anviyâya pativratâ. 183
prâptaṃ ca Keçaṭaṃ tatra Râkshasaḥ sa jagâda tam:
«sâdhu bho pâlitaṃ satyaṃ! mahâ-sattvo 'si, Keçaṭa! 184
«puraṃ Pâṭaliputraṃ tad, Deçaṭaç ca pitâ tvayâ
«pavitrite. tad âyâhi, yâvat tvâṃ bhakshayâmy aham.» 185
tac çrutvâ sahasâ 'upetya Rûpavaty abhyadhâd idam:
«mâṃ khâda! bhakshite hy asmin patyau, kâ me gatir bhavet?» 186
«bhikshâ te gatir», ity ukte Rakshasâ, sâpy uvâca tam:
«ko me bhikshâṃ, mahâ-sattva, dâsyati 'iha striyâ?» iti. 187
«yo na dâsyati bhikshâṃ te yâcitas, tasya yâsyati
«çatadhâ çira», ity ukte Râkshasena ca, sâ 'abravît: 188
«tarhi tvam eva me dehi bhartṛi-bhikshâm imâm!» iti.
adadac ca mamâra 'âçu çîrṇa-mûrdhâ sa Râkshasaḥ. 189
sâ 'atha Keçaṭam âdâya tac-caritrâtivismitam,
âgâd Rûpavatî veçma, tâvac ca 'akshîyata kshapâ. 190
çvobhûte ca kṛitâhâraṃ taj janyavalakaṃ taṭaḥ
prasthâya, Narmadâ-tîraṃ samprâpa sa-badhû-varam. 191
tato badhûṃ Rûpavatîṃ nâvam âropya sânugâm,
sa mukhya-vriddha-vipro 'nyâṃ nâvam ârohad âtmanâ; 192
Keçaṭaṃ tu pṛithag nâvi, svîkṛitya 'âbharaṇâni, saḥ
âropayac çaṭhaḥ, kṛitvâ nâvikaiḥ saha saṃvidam. 193
taṭaḥ sa sa-badhû-janyaḥ pâraṃ tîrtvâ yayau dvijaḥ,
nadî-madhyena dûraṃ tu dâçair ninye sa Keçaṭaḥ. 194

tatra kshiptvâ mahaty oghe nâvaṃ tâṃ Keçaṭaṃ ca te,
vṛiddha-dvijâd âtta-dhanâ bâhu-tîrṇâpagâ yayuḥ. 195
Keçaṭas tu sanauko 'pi nadyâ kṛitottaraṅgayâ
kshipto 'mbudhau vâta-vaçâd, nyasto 'bhûd ûrmiṇâ taṭe. 196
tatra 'âyushaḥ sa çeshatvât samâçvasya vyacintayat:
«aho pratyupakâro 'yaṃ kṛito 'nena dvijena me! 197
«kiṃ vâ tenaiva na 'âkhyâtâ tasya nirdharma-mûrkhatâ,
«yunakti bhâryayâ putraṃ pareṇa pariṇâyya yat?» 198
iti saṃcintayan yâvad âste tatra sa vihvalaḥ,
vicarat-khecarî-cakrâ tâvad asya 'âyayau kshapâ. 199
tasyâṃ vinidras turye sa yâme kalakalaṃ divi
çrutvâ, dadarça khâd bhrashṭaṃ purushaṃ puraḥ. 200
trastaç cirâd avikṛitaṃ taṃ vibhâvya sa Keçaṭaḥ,
«ko bhavân?» iti papraccha; tatas taṃ so 'bravît pumân: 201
«tvaṃ me brûhi: bhavân ko 'tra? tato vakshyâmy ahaṃ tava.»
tac çrutvâ Keçaṭas tasmai sva-vṛittântam avarṇayat. 202
tataḥ sa purusho 'vâdît: «tulyâvastho 'si tarhi me;
«tad idânîṃ sva-vṛittântaṃ tava vacmi, sakhe! çriṇu: — 203
Asti Veṇâ-nadî-tîre puraṃ Ratnapurâkhyayâ,
tatra Kandarpa-nâmâ 'aham âḍhya-putro gṛihî dvijaḥ. 204
so 'haṃ pradoshe toyârthî Veṇâm avâtaraṃ nadîm,
tasyâṃ skhalitvâ patito vâry-oghena hṛito 'bhavam. 205
dûraṃ nîtvâ tayâ râtryâ tena 'ahaṃ ca dinâgame
âyur-balât kaccha-gate taru-shaṇḍe niveçitaḥ. 206
çâkhâvalambena 'âruhya rodhasy, âçvasya ca 'antike
Mâtṛi-devagṛihaṃ çûnyaṃ tatra 'apaçyam ahaṃ mahat. 207
tasmin praviçya, dṛishṭvâ 'antaḥ sphurantîr iva tejasâ
Mâtṛîr ahaṃ çânta-bhayo natvâ stutvâ vyajijñapam: 208
«bhagavatyaḥ! paritrâṇaṃ kurudhvaṃ kṛipaṇasya me!
«aham esha hi yushmâkaṃ prâpto 'dya çaraṇâgataḥ.» 209
iti vijñapya nady-ogha-pariklishṭasya tatra me
viçrâmyataḥ çanair, mitra, viçrântiṃ vasaro 'py agât. 210
âgât târâsthimâlâḍhyâ jyotsnâ-bhûti-sitâ tataḥ
çaçi-çubhra-kapâlâ ca raudrî rajani-tâpasî. 211
tatkâlaṃ ca 'atra jânâmi, tato Mâtṛi-gaṇântarât
nirgatya yoginî-grâmaḥ parasparam abhâshata: 212
«adya Cakrapure 'smâbhir gantavyaṃ cakramelake,
«iha ca çvâpadâkîrṇe rakshâ 'asya brâhmaṇasya kâ? 213
«tad esha sthâpyatâṃ nîtvâ, yatra 'etasya çubhaṃ bhavet,
«âneshyâmaḥ punaç ca 'enam; esho 'smân çaraṇaṃ çritaḥ.» 214
ity uktvâ, khena nîtvâ mâṃ alaṃkṛitya nidhâya ca
pure kvâpi gṛihe kasyâpy âḍhya-viprasya, tâ gatâḥ. 215
tatra paçyâmi yâvac ca, kanyodvâhâya sajjitâ
vedî, lagnaç ca saṃprâpto, na janyavalakaṃ punaḥ. 216
puras tatra sthitaṃ divya-vara-veçaṃ vilokya mâṃ,
«ayaṃ tâvad varaḥ prâpta!» iti sarvo 'bravîj janaḥ. 217

tato nîtvaiva mâm vedîm, ânîya 'alamkritâm sutâm,
tatra-stho 'pi sa vipras tâm mahyam prâdâd yathâ-vidhi. 218
«dishtyâ tulya-vara-prâpter asyâh Sumanaso 'dhunâ
«saundaryam saphalî-bhûtam!» ity anyonyam striyo 'bhyadhuh. 219
tatah krita-vivâho 'tra tayâ Sumanasâ saha
mahopacâra-sukhitah prâsâde suptavân aham. 220
atha 'asmin paçcime yâme yoginyaç cakramelakât
âgatya tâh sva-yuktyâ mâm hritvâ 'udapatan nabhah. 221
yântînâm nabhasâ tâsâm anyâbhir maj-jihîrshubhih
sâkam pravritta-yuddhânâm aham hastâd iha cyutah. 222
na ca tad vedmi nagaram, yatra sâ Sumanâ mayâ
parinîtâ, na jâne ca kim idânîm bhavishyati. 223
ity eshâ vidhinâ dattâ yâ me duhkha-paramparâ,
sâ sukhântaiva sampannâ mama 'adya tvat-samâgamât. — 224
ity uktavantam Kandarpam Keçatas tam uvâca sah:
«mâ bhaishîr, mitra! na 'idânîm yoginyah prabhavanti te, 225
«asti me tâdriçî çaktih kâpy apratihatâ yatah;
«sahaiva ca bhramishyâvo, vidhih çreyo vidhâsyati.» 226
anyonyam vadator evam vyatîtâ ca tayor niçâ.
prâtas tatah prayâtâh sma tau ca, tîrnâmbudhî ubhau 227
kramâd Bhîmapuram nâma nagaram prâpatuç ca tau
saha Keçata-Kandarpau Ratnanadyâh samîpagam. 228
tatra tau tad-nadî-tîre çrutvâ kalakalam tadâ,
gatvâ dadriçatur matsyam âpûrita-tata-dvayam, 229
samudra-velayâ kshiptam, baddham kâya-mahattayâ,
mânsârthibhih pâtyamânam nânâ-çastra-karair janaih. 230
pâtyamânasya niragâd udarât tasya ca 'angânâ,
sâçcarya-jana-drishtâ ca sâ bhîtâ 'açiçriyat tatam. 231
tatas tâm vîkshya, Kandarpo hrishto 'bhâshata Keçatam:
«vayasya! sâ 'iyam Sumanâ, yâm aham parinîtavân! 232
«na jâne punar etasyâ vâso matsyodare katham?
«tat tûshnîm iha tishthâvo, yâvad vyaktir bhavishyati.» 233
«tathâ!» 'iti Keçatena 'ukte, tatra 'avasthitayos tayoh,
«kâ tvam? kim etad?» iti sâ prishtâbhût Sumanâ janaih. 234
tatah kricchrena sâ 'avâdîd: —
Aham Ratnâkare pure
Jayadattâbhidhânasya vipracûdâmaneh sutâ. 235
Sumanâ iti nâmnâ 'asmi, sâ 'aham bhavyena kenacit
parinîtâ 'anurûpena nici brâhmana-sûnunâ. 236
tad-râtrâv eva suptâyâ gatah kvâpi sa me patih;
yatnânvishto 'pi mat-pitrâ, na ca prâptah kuto 'pi sah. 237
tato 'ham patitâ nadyâm tad-viyogâgni-cântaye
nigîrnâ 'anena matsyena, sampraptâ 'iha vidher vaçât. — 238
iti tâm vâdinîm eva nirgatya jana-madhyatah,
âçlishya Yajñasvâmî 'iti vipra eko 'bravîd idam: 239

«ehy ehi, putri! bhavatî bhaginî-duhitâ mama,
«Yajñasvâmî 'iti hi bhrâtâ sodaryo mâtur asmi te.» 240
tac çrutvâ mukham udghâṭya Sumanâs tam avekshya sâ,
mâtulam pratyabhijñâya sâçrâ jagrâha pâdayoḥ. 241
kshaṇam tyaktvâ 'açru ca 'avâdît: «tvam tu kâshṭhâni dehi me,
«âryaputra-viyuktâyâ agner anyâ na me gatiḥ.» 242
bodhyamânâpi sâ tasmâd niçcayâd na cacâla yat,
tat parîkshita-tac-cittas Kandarpas tâm upâyayau. 243
tam upâgatam âlokya, pratyabhijñâya dhîmatî
Sumanâḥ pâdayos tasya patitvâ praruroda sâ. 244
janena pṛicchyamânâ ca tena sâ mâtulena ca,
«ayam sa mama bhartâ!» 'iti nijagâda manasvinî. 245
tataḥ sarveshu hṛishṭeshu, Yajñasvâmî ninâya tâm
sva-gṛiham tat-patim tam ca Kandarpam Keçaṭâṇvitam. 246
tatra tân varṇita-sva-vṛittântân sakuṭumbakaḥ
upacâreṇa mahatâ prîtyâ paricacâra saḥ. 247
gateshv ahaḥsu, Kandarpam Keçaṭo 'tra jagâda tam:
«abhîshṭa-bhâryâ-prâptyâ tvam prâptas tâvat kṛitârthatâm; 248
«tat sabhâryo 'dhunâ gaccha nijam Ratnapuram puram!
«akṛitârtho gamishyâmi na sva-deçam aham punaḥ. 249
«tîrthâny eva bhraman deham kshapayishyâmy aham, sakhe!»
tac çrutvâ Keçaṭam Yajñasvâmî tatra sthito 'vadat: 250
«kim udvegâd vadasy evam? sarvam jîvadbhir âpyate;
«Kusumâyudha-vṛittântam tathâ ca, çṛiṇu, vacmi te: — 251
Devasvâmî 'ity abhûc Candrapurâkhye nagare dvijaḥ;
tasya 'aṭirûpâ kanyâ 'abhûd nâmnâ Kamalalocanâ. 252
çishyaç ca vipra-putro 'bhûd nâmnâ 'asya Kusumâyudhaḥ.
sa çishyaḥ sâ ca tat-kanyâ prîtâv âstâm parasparam. 253
•ekadâ niçcitâ dâtum pitrâ 'anyasmai varâya sâ
kanyâ sakhî-mukhena 'âçu tam sma 'âha Kusumâyudham: 254
«tâto mâm dâtum anyasmai pratipanno, bhavâṅç ca me
«pûrva-saṃkalpito bhartâ; tad yuktyâ hara mâm itaḥ!» 255
tato 'syâḥ so 'pahârâya kṛita-saṃvid vahir niçi
âsthâpayad vegasarîm bhṛityam ca Kusumâyudhaḥ. 256
svairam nirgatya ca 'ârûḍhâ tasyâm, bhṛityena tena sâ
na tasya nikaṭam ninye, ninye svîkartum anyataḥ. 257
dûram nîtâ ca sâ tena râtrau Kamalalocanâ
prâpa 'ekam nagaram, prâtas tam âha sma ca sâ satî: 258
«tvat-svâmî kva sa mad-bhartâ? tam prâpayasi kim na mâm?»
tac çrutvâ sa çaṭho 'vâdîd ekikâm tâm videçagâm: 259
«aham tvâm pariṇeshyâmi; kim tena? sa kuto 'dhunâ?»
çrutvâ 'etat sâ 'abravît prâjñâ: «tvam hi me sutarâm priyaḥ.» 260
tatas tâm nagaroḍyâne sthâpayitvaiva durmatiḥ,
sa vivâhopakaraṇam jagâma 'ânetum âpaṇam. 261
tâvat palâyya gatvâ sâ kanyâ vegasarî-yutâ
mâlâkârasya kasyâpi vriddhasya prâviçad gṛiham. 262

tatra 'ukta-nija-vṛittântâ tasthau sâ tena satkṛitâ.
so 'py aprâpyâ kubhṛityas tâm, udyânâd vimukho yayau, 263
gatvâ ca 'uvâca pricchantaṃ prabhuṃ taṃ Kusumâyudham:
«ṛijus tvaṃ vetsi na strîṇâṃ kuṭilânâṃ hi ceshṭitam. 264
«naiva sâ niragât tâvad dṛishṭâ, yâvad ahaṃ janaiḥ
«tatra 'anyais tair avashṭabdho, hṛitâ vegasarî ca sâ. 265
«daivât kathaṃcid adhunâ palâyya 'aham ihâ 'âgataḥ.»
tac çrutvâ vimṛiçañs tûshṇîm âsît sa Kusumâyudhaḥ. 266
ekadâ preritaḥ pitrâ vivâhâya vrajañç ca saḥ
tat prâpa nagaraṃ, yatra sthitâ Kamalalocanâ. 267
tatra 'âvâsita-janyaugham udyâne nikaṭa-sthite,
ekaṃ bhramantaṃ Kamalalocanâ sâ dadarça tam, 268
çaçaṅsa mâlâkârâya tasmai ca, yad-gṛihe sthitâ;
so 'pi gatvâ 'ukta-vṛittântas taṃ tasyâḥ patim ânayat. 269
tat-saṃbhṛitopakaraṇas tataḥ sucira-kâṅkshitaḥ
vara-badhvos tayoḥ sadyo vivâho niravartata. 270
atha taṃ pâpa-bhṛityaṃ sa nigṛihya Kusumâyudhaḥ,
pariṇîyâpi Kamalalocanâ-prâpti-kâraṇam 271
dvitîyâm api kanyâṃ tâṃ, yad-vivâhârtham âgamat,
tâbhyâṃ badhûbhyâṃ sahito hṛishṭaḥ svaṃ deçam âyayau. — 272
«itthaṃ bhavati bhavyânâm acintyo 'pi samâgamaḥ;
«tat, Keçaṭa, tvam apy evam acirât prâpsyasi priyâm.» 273
evaṃ tena 'udite Yajñasvâminâ, tasthur asya te
kâny apy ahâni Kandarpa-Sumanaḥ-Keçaṭâ gṛihe. 274
prasthitâç ca sva-deçaṃ te tataḥ prâpya mahâṭavîm
jajñire 'nyonya-vibhrashṭâ vanyebhâpâta-saṃbhramât. 275
teshâṃ sa Keçaṭo gacchann ekâkî duḥkhitaḥ, kramât
prâpya Kâçi-purîṃ, mitraṃ Kandarpaṃ prâptavâṅs tataḥ. 276
tena sâkaṃ yayau tac ca nijaṃ Pâṭaliputrakam,
pitrâ 'bhinanditas tatra kaṃcit kâlam uvâsa saḥ. 277
avarṇayad Rûpavatî-vivâhât prabhṛiti svakam
Kandarpodanta-paryantaṃ pitror vṛittântam atra saḥ. 278
atrântare sâ Sumanâ hasti-bhîti-palâyitâ
vanaṃ viveça, tatra 'asyâ yayau ca 'astaṃ divâkaraḥ. 279
«hâ hâ 'âryaputra! hâ tâta! hâ 'amba!» 'ity atra niçâgame
çocantî dâvadahane ksheptuṃ tanum iyesha sâ. 280
tâvat tad yoginî-cakraṃ Kandarpasya kṛipâ-param,
yoginîs tâ vijitya 'anyâs, tat prâpa 'âyatanaṃ nijam. 281
tatra saṃsmṛitya Kandarpaṃ, sva-vijñânâd avetya ca
bhâryâṃ tasya vane bhrashṭâṃ, mantrayâṃcakrire ca tâḥ: 282
«Kandarpaḥ purusho dhîro vâñchitaṃ prâpnuyât svayam,
«tad-bhâryâ tu vane bhrashṭâ dhruvaṃ bâlâ tyajed asûn; 283
«tat taṃ Ratnapuraṃ nîtvâ kshipâmo, yena tatra sâ
«Kandarpasya pitur gehe sapatnyâ saha tishṭhati.» 284
iti saṃmantrya gatvâ tad vanam, âçvâsya ca 'atra tâm,
yoginyas tâḥ Sumanasaṃ nîtvâ Ratnapure jahuḥ. 285

gatâyâṃ niçi, sâ tatra bhramantî Sumanâḥ pure
ucyamânaṃ janena 'idaṃ çuçrâva paridhâvatâ: 286
«eshâ 'Anaṅgavatî bhâryâ Kandarpasya dvijanmanaḥ,
«patyau kvâpi gate, kâlaṃ kaṃcit tat-prâpti-vâñchayâ 287
«sthitâ sâdhvî, tam aprâpya, niraçâ nirgatâ 'adhunâ
«agniṃ praveshṭuṃ, duḥkhibhyâṃ çvaçurâbhyâm anudrutâ.» 288
etac çrutvaiva Sumanâs tac citâ-sthânam âçu sâ
gatvâ, 'Anaṅgavatîm evaṃ tâm upetya nyavârayat: 289
«ârye, mâ sâhasaṃ kârshîḥ! sa hi jîvati te patiḥ!»
ity uktvâ 'â mûlataḥ kṛitsnaṃ tad-vṛittântaṃ çaçaṅsa sâ, 290
adarçayac ca Kandarpa-dattaṃ ratnâṅgulîyakam;
tataḥ sarve 'bhyanandaṅs tâṃ, satyaṃ vijñâya tad-vacaḥ. 291
atha 'Anaṅgavatîṃ tushṭâṃ badhûṃ Sumanasaṃ ca tâm
saṃpûjya Kandarpa-pitâ gṛihe hṛishṭo nyaveçayat. 292
tâvat sa Sumanaḥ-prâptyai bhrântuṃ Pâṭaliputrakam
Kandarpo 'nicchato 'nuktvâ Keçaṭasya yayau tataḥ. 293
Keçaṭo 'pi, gate tasmin, duḥkhî Rûpavatîṃ vinâ
gṛihâd aviditaḥ pitroḥ pràyâd bhrântum itas tataḥ. 294
Kandarpo 'pi bhraman daivât tat prâpa nagaraṃ kila,
yatra Rûpavatîṃ tâṃ sa Keçaṭaḥ pariṇîtavân. 295
jana-kolâhalaṃ çrutvâ, «kim etad?» iti tatra tam
Kandarpaṃ paripricchantaṃ pumân eko 'bravîd idam: 296
«eshâ Rûpavatî bhartrâ Keçaṭena vinâ 'udyatâ
«martuṃ; kalakalas tena; çṛiṇu vṛittântam atra ca!» 297
ity uktvâ Keçaṭodvâha-Râkshasodanta-kautukam
Rûpavaty-âçritaṃ procya, sa pumân abravît punaḥ: — 298
Tatas taṃ vañcayitvâ 'evaṃ vṛiddha-vipraḥ sa Keçaṭam,
âdâya tâṃ Rûpavatîṃ putrârthaṃ prayayau tataḥ; 299
Keçaṭas tu na vijñâtaḥ, kva yâtaḥ pariṇîya tâm.
Rûpavaty apy apaçyantî Keçaṭaṃ sâ 'abravît pathi: 300
«âryaputraṃ na paçyâmi kiṃ sarveshu vrajatsv iha?»
tac çrutvâ darçayan putraṃ taṃ, sa vṛiddha-dvijo 'bhyadhât: 301
«so 'yaṃ mat-tanayaḥ, putri, bhartâ te; dṛiçyatâm!» iti.
tato Rûpavatî vṛiddhâṅs tatra-sthân abravît krudhâ: 302
«ko 'yaṃ kurûpo bhartâ me? marishyâmy eva niçcitam,
«yena hyaḥ pariṇîtâsmi, taṃ prâpsyâmi na cet patim.» 303
evaṃ vadantî tyaktânna-pânâ râja-bhayena sâ
pitur eva gṛihaṃ tena vṛiddha-viprena nâyitâ. 304
tatra 'ukta-tad-dvija-vyâjâṃ çocaṅs tâṃ avadat pitâ:
«ko 'sâv? iti katham jñeyaḥ pariṇetâ sa, putrike?» 305
tato Rûpavatî sma 'âha: «tâta! Pâṭaliputrakât
«Deçaṭâkhya-dvija-sutaḥ Keçaṭâkhyaḥ sa mat-patiḥ, 306
«Raksho-mukhâd mayâ hy etac çrutam», ity abhidhâya sâ,
kṛitsnaṃ tasmai samâcakhyau vṛittântaṃ pati-Rakshasoḥ. 307
tataḥ sa tat-pitâ gatvâ dṛishṭvâ Raksho mṛita-sthitam,
saṃjâta-pratyayo 'tushyad dampatyoḥ sattvatas tayoḥ. 308

patî-prâpty-âçayâ 'àçvâsya tâm, sutân prâhiṇoc ca saḥ
anveshṭum Keçaṭa-pituḥ pàrçvaṃ Pàṭaliputrakam. 309
te tatra gatvâ ca ciràd âgatya 'evam iha 'abruvan:
«dṛishṭaḥ Pàṭaliputra-sthaḥ so 'smàbhir bhartṛi-Deçaṭaḥ. 310
««Keçaṭaḥ kva sa te putra?»» iti pṛishṭaç ca tatra saḥ
«savâshpam abravîd asmân: ««Keçaṭo 'tra na me sutaḥ, 311
««sa hy âgato 'pi, Kandarpa-nàmni mitre sahâgate,
««ito Rûpavatî-duḥkhàt kvâpy anuktvaiva me gataḥ.»» 312
«etat tasya vaco çrutvâ kramàd vayam iha 'àgatâḥ.»
ity ukte 'nveshakai, Rûpavatî pitaram abhyadhât: 313
«nâsty âryaputra-pràptir me, tad agniṃ praviçâmy aham;
«bhartrâ vinàkṛitâ, tâta, tishṭheyaṃ hi kiyac ciram?» 314
evaṃ bruvâṇâ na yadà nisheddhuṃ tena pâritâ,
tadà Rûpavatî sà 'adya nirgatà martum agninà. 315
tasyâḥ sakhyâv ubhe kanye tadvad martuṃ vinirgate,
ekà Çṛiṅgâravaty-âkhyâ, Anuràgavatî 'itarà; 316
tad-vivàhe sa tàbhyàṃ hi dṛishṭaḥ pràk Keçaṭo yuvà
tad-rûpa-hṛita-cittàbhyâṃ bhartṛitve paryakalpyata. — 317
«itthaṃ kolâhalam idaṃ janasya 'atra;» 'iti tena saḥ
Kandarpaḥ purusheṇa 'ukto yayau tàsâṃ citântikam. 318
tatra dûràt kalakalaṃ nivârya, 'upetya ca drutam
avocad agnim arcantîm evaṃ Rûpavatîṃ sa tâm: 319
«alaṃ te sàhasena, 'àrye! jîvaty eva sa Keçaṭaḥ.
«sa bhartà tava mitraṃ me, Kandarpaṃ màm avehi ca!» 320
ity ûcivân vṛiddhavipra-chadma-naukâdhiropaṇât
ârabhya Keçaṭodantaṃ kathayâmàsa so 'khilam. 321
tataḥ saṃvàda-jàta-pratyayà sâ pitur gṛiham
hṛishṭà Rûpavatî tàbhyâṃ sakhîbhyâṃ prâviçat saha. 322
Kandarpo 'pi ca tat-pitṛâ prîtyà 'upacaritas tadà
surakshitaç ca tatraiva tasthau tad-anurodhataḥ. 323
tàvat sa Keçaṭo daivàt pràpa Ratnapuraṃ bhraman
Kandarpasya gṛihaṃ tatra, tad-bhârye yatra te sthite. 324
paribhramantaṃ taṃ tatra harmyàt Kandarpa-bhâryayâ
dṛishṭvâ Sumanasà harshâd ûcire çvaçurâdayaḥ: 325
«âryaputra-suhṛit so 'yaṃ samprâptaḥ Keçaṭo 'dhunâ
«asmàt pravṛittir budhyeta; çîghraṃ saṃbhâvyatàm!» iti. 326
tato gatvaiva tair yuktyà yathà-vastu sa Keçaṭaḥ
ânîtas, tàṃ Sumanasaṃ dṛishṭvâ 'ahṛishyad upàgatàm. 327
viçràntaç ca kshaṇàt pṛishṭas tasyai vaṇyebha-saṃbhramàt
ârabhya Kandarpa-gataṃ svaṃ ca vṛittàntam abravît. 328
satkṛito divasàn kâṅçcid âste yàvac ca tatra saḥ,
lekha-hastaḥ pumâṅs tàvad âgât Kandarpa-pârçvataḥ. 329
yatra Rûpavatîṃ nâma tat-suhṛit pariṇîtavân
Keçaṭas, tatra Kandarpaḥ sthito Rûpavatî ca sâ: 330
iti ca 'uvâca sa pumàn, lekhârtho 'bhût tathaiva ca,
Kandarpa-pitre sodvâshpaṃ Keçaṭo 'varṇayac ca saḥ. 331

tataḥ kṛitotsavo 'nyedyuḥ Kandarpânayanâya saḥ
tat-pitâ prâhiṇod dûtaṃ priyâ-prâptyai ca Keçaṭam. 332
Keçaṭo 'pi yayau sâkaṃ lekhahâreṇa tena saḥ
taṃ deçaṃ, yatra sâ Rûpavatî pitṛi-gṛihe sthitâ. 333
tataḥ saṃbhâvayâmâsa sa tâṃ Rûpavatîṃ cirât
sôtsavâṃ hṛita-saṃtâpas, toyadaç câtakîm iva. 334
Kandarpeṇa samâgamya, pariṇinye ca te api
Rûpavatyâ vayasye dve pûrvoḳte preritas tayâ; 335
te ca 'Anurâga-Çṛiṅgâravatyau Rûpavatîṃ ca tâm
âdâya, 'âpṛishṭa-Kandarpaḥ sva-deçaṃ Keçaṭo yayau. 336
Kandarpo 'pi sadûtas tad gatvâ Ratnapuraṃ tataḥ
saṃjagme Sumano-'naṅgavatîbhyâṃ bandhubhis tathâ. 337
nija-nija-deça-gatau tau,
Rûpavatî-Sumanasau priye prâpya,
Keçaṭa-Kandarpâv atha
bhuñjânau tasthatur bhogân. 338

«iti vidhura-vidhâṭṛi-viprayuktâḥ
«punar api yânti samâgamaṃ priyâbhiḥ,
«akalita-gahanâvadhîni duḥkhâny
«api vishamâṇy avadhîrya, dhîra-sattvâḥ. 339
«tac çîghram uttishṭha, sakhe, vrajâvaç!
«cinvaṅs tvam apy âpsyasi jâtu bhâryâm.
«ko veda daivasya gatiṃ? mayaiva
«mṛitâpi bhâryâ 'dhigatâ sajîvâ.» 340
ity evam âkhyâya kathâm, anena
protsâhitaç ca 'anugataç ca sakhyâ,
bhraman bhuvaṃ prâpam imâm; atha 'atra
sakroḍam adrâksham ahaṃ gajendram. 341
udgîrya tena ca gajena punar nigîrṇâṃ
tâm eva citram avaçâṃ sva-badhûm apaçyam,
taṃ cinvatâpi kariṇaṃ cira-dṛishṭa-nashṭam,
dṛishṭâ mayâ 'adya sukṛitair iha deva-pâdâḥ. — 342
evaṃ tasya 'uktavato
baṇiksutasya 'atha Vikramâdityaḥ
ânâyya tâṃ sa râjâ
gaja-badha-labdhâṃ samarpayad bhâryâm. 343
tau ca vicitra-samâgama-
muditâv anyonya-kathita-vṛittântau
çrî-Vishamaçîla-saṃstuti-
mukhara-mukhau dampatî tadâ 'abhûtâm. 344

Taraṅga 124.

Tataḥ sa Vikramâdityo râjâ tasya sahâgatam
baṇikputrasya suhṛidam tam evam paripṛishṭavân: 1
«„prâptâ mṛitâpi jîvantî mayâ bhâryâ"», 'iti yat tvayâ
«uktam, katham tad? iti naḥ kathyatâm, bhadra, vistarât!» 2
ity uktas tena râjñâ sa baṇiksûnoḥ sakhâ 'bravît:
«kautukam yadi, tad, deva, çrûyatâm kathayâmy adaḥ: — 3
Brahmasthalâgrahârâgrya-nivâsî dvijaputrakaḥ
Candrasvâmî 'ity aham, bhâryâ surûpâ ca 'asti me gṛihe. 4
ekadâ mayi kâryârtham grâmam pitr-âjñayâ gate,
tâm me kâpâliko 'drâkshîd bhâryâm bhikshârtham âgataḥ. 5
tena dṛishṭvaiva sâ jâta-jvarâ sâyam vyapadyata.
tato mad-bandhubhir nîtvâ naktam âropitâ citâm. 6
prajvalantyâm citâyâm ca, grâmât tatra 'aham âgamam,
açraushaṃ ca yathâ-vṛittam svajanât krandataḥ puraḥ. 7
gate mayi citopântam, âgât kâpâlikaç ca saḥ
aṅsastha-nṛityat-khaṭvâṅgaḥ sphûrjad-ḍamarukâ-karaḥ. 8
bhasma-kshepeṇa-çamite citâgnau, deva, tena sâ
udatishṭhac citâ-madhyâd akshatâṅgî mad-aṅganâ. 9
sa ca 'âdâya kapâlî tâm siddhy-âkṛishṭânudhâvitâm
prâdraval laghu, tâm ca 'aham anvagâm sa-dhanuḥ-çaraḥ. 10
sa ca Gaṅgâ-taṭe prâpya guhâm, bhûmau nidhâya tat
khaṭvâṅgam, abravîd harshâd antahsthe kanyake ubhe: 11
«yuvâm prâpte api mayâ na 'upabhukte yayâ vinâ,
«sâ 'eshâ 'adya haste prâptâ me pratijñâ-siddhim âgatâ.» 12
iti tâbhyâm sa mad-bhâryâm yâvad darçayati bruvan,
tâvat tat tasya khaṭvâṅgam Gaṅgâyâm aham akshipam. 13
«re kâpâlika! bhâryâm me jihîrshur na bhavasy ayam»,
ity âkshipam ca tam aham bhrashṭa-khaṭvâṅga-siddhikam. 14
apaçyan so 'tha khaṭvâṅgam palâyana-paraḥ çaṭhaḥ,
dhanur âkṛishya, kâṇḍena digdhena nihato mayâ. 15
pâpa-siddhy-eka-saṃtosha-viḍambita-Çivâgamâḥ
pâshaṇḍinaḥ patanty evam, prâg eva patitâ api. 16
atha 'âdâya sva-bhâryâm tâm anye dve te ca kanyake,
gṛiham âgatavân asmi dattâçcaryaḥ sva-bandhushu. 17
tatra pṛishṭe svâ-vṛittântam kanye te vadataḥ sma me:
«Vârâṇasyâm sute âvâm kshitibhṛit-sârthavâhayoḥ, 18
«siddhi-yuktyâ hṛite ca 'âvâm etayaiva kapâlinâ,
«tvat-prasâdâc ca mukte svaḥ pâpât tasmâd adûshite.» 19
ity uktavantyau ca 'anyedyur nîtvâ Vârâṇasîm, mayâ
arpite te sva-bandhûnâm, tad-vṛittântam udîrya tam. 20
âgacchaṅç ca tato 'paçyam imâm bhâryâ-viyoginam
baṇikputram, tato 'nena militvâ 'aham iha 'âgataḥ. 21

kàpâlika-guhâ-labdhena 'ngaràgeṇa rañjitât
kshâlitâd api dehâd me, dṛiçyatâṃ, vàti saurabham. — 22
«ittham mṛitotthità prâptà mayà bhâryâ», 'iti vàdinam
vipraṃ taṃ sabaṇikputraṃ satkṛitya prâhiṇod nṛipaḥ. 23
tato Guṇavatî-Candravatî-Madanasundarîḥ
ânîya 'àdàya ca, samaṃ militvâ ca sva-sainikaiḥ, 24
âgât sa Vikramàditya-bhûbhṛid Ujjayinîṃ purîm,
tasyâṃ Guṇavatî-Candravatyau ca pariṇîtavàn. 25
saṃsmarann atha tàṃ Viçvakarma-devagṛihekshitâm
stambhastha-putrikâṃ râjâ sa pratîhàram âdiçat: 26
«Kaliṅgasenât kanyâṃ tâṃ prâptuṃ dûto visṛijyatâm,
«yasyâḥ pratikṛitir dṛishṭâ sâ mayâ stambha-putrikâ.» 27
iti râjnà samâdishṭaḥ kshattâ 'ânîya tad-agrataḥ
prâhiṇod datta-saṃdeçaṃ dûtaṃ nâmnâ Suvigraham. 28
gatvâ Kaliṅga-vishayaṃ, dṛishṭvâ taṃ ca yathoditam
Kaliṅgasenaṃ râjânam evaṃ dûto jagâda saḥ: 29
«devaḥ çrî-Vikramâdityas tvâm âdiçati, bhûpate:
«««yettha tvaṃ, bhuvi yad ratnaṃ, tad asmân upagacchati; 30
«««tava 'asti kanyàratnaṃ ca, tad asmabhyaṃ samarpaya,
«««asmat-prasâdàc ca nijaṃ bhuṅkshva râjyam akaṇṭakam!»» 31
etac çrutvâ sa Kàliṅgaḥ kruddho râjà 'bhyabhàshata:
«ko nâma Vikramàdityaḥ? sa eva 'àjñâṃ dadàti naḥ? 32
«màrgaty upâyanaṃ kanyâṃ! darpândho 'dhaḥ patishyati.»
etat Kaliṅgasenât sa çrutvâ, dûtas tam abhyadhât: 33
«bhṛityo 'py evam, anàtmajña, katham ojàyase prabhoḥ?
«kiṃ, mûḍha, tat-pratàpâgnau çalabhàyitum icchasi?» 34
ity uktvâ tata âgatya sa dûtas tad nyavedayat
vacaḥ Kaliṅgasenoktaṃ Vikramàditya-bhûbhuje. 35
tato Vishamaçîlo 'sau kruddhaḥ prâyâd balaiḥ saha
Bhûtaketuç ca Vetâlaḥ Kàliṅgaṃ taṃ prati prabhum. 36
«dehy âçu kanyâm!» iti taṃ Kàliṅgaṃ bruvatîshv iva
senà-rava-pratiravair dikshu, tad-deçam âpa saḥ. 37
dṛishṭvâ taṃ yuddha-saṃnaddhaṃ, ruddhvâ taṃ ca nṛipaṃ balaiḥ,
râjâ sa Vikramàdityo manasy evam acintayat: 38
«etat-sutàṃ vinà tàvad mama nâsty eva nirvṛitiḥ;
«tat katham çvaçuraṃ hanmi? 'yuktim atra karomi kim?» 39
ity âlocya sa-Vetàlo râjà tat-siddhy-alakshitaḥ
suptasya prâviçad ràtrau Kaliṅgeçasya vàsakam. 40
«are! Vishamaçîlena vigṛihya svapishi?» 'iti tam
prabodhya tatra vitrastaṃ Vetàlaḥ so 'bravîd hasan. 41
sa ca 'utthâya Kaliṅgendro, dṛishṭvâ dàrçita-sàhasam,
parijñâya ca râjànaṃ raudra-Vetàla-saṃyutam, 42
«idànîṃ vaçago 'haṃ te; deva, 'àdiça: karomi kim?»
iti vijñâpayâmâsa bhîtas tac-caraṇâṇataḥ. 43
«mayà cet prabhuṇà kàryaṃ tava, tad dehi me sutâm
«Kaliṅgasenàm!» iti taṃ râjâpi pratyabhàshata. 44

«tathâ!» 'iti pratipede ca Kaliṅgâdhipatiḥ sa tat,
râjâ ca Vetâla-yutaḥ svam âgâc çiviraṃ kṛitî. 45
anyedyuç ca Kalingendraḥ sa, devi, tvâm adât pitâ
râjñe Vishamaçîlâya vidhivad vibhavottaram. 46
evaṃ gâḍhânurâgeṇa râjñâ deha-paṇena ca
pariṇîtâsi vidhivad, devi, na 'ari-jigîshayâ. — 47
«iti kârpaṭikasya 'ahaṃ Devasenasya vaktrataḥ
«çrutvâ, 'avamâna-prabhavaṃ, he sakhyo, manum atyajam. 48
«itthaṃ vivâhitâ stambhaputrikâ-darçanâd aham
«citrâvalokanâc ca 'eshâ râjñâ Malayavaty api.» 49
evaṃ Kaliṅgasenâ sâ Vikramâditya-vallabhâ
bhartṛi-prabhâvam âkhyâya sva-sapatnîr anandayat. 50
tataḥ sa Vikramâdityaḥ sarvâbhis tâbhir anvitaḥ
tayâ Malayavatyâ ca tasthau sâmrâjya-susthitaḥ. 51
atha 'ekadâ râjaputraḥ ko 'py âgâd dakshiṇâpathât
Kṛishṇaçakty-abhidhâno 'tra paribhûtaḥ sva-gotrajaiḥ. 52
sa siṃhadvâram âgatya, râjñaḥ kârpaṭika-vratam
çiçriye râjaputrâṇâm anvitaḥ pañcabhiḥ çataiḥ. 53
«dvâdaça 'abdân mayâ sevâ Vikramâditya-bhûbhṛitaḥ
«kâryâ», 'iti pratijajñe ca, vâryamâṇo 'pi bhûbhujâ. 54
niçcayena ca tasya 'atra tishṭhataḥ sânuyâyinaḥ
siṃhadvâre nṛipasutasya 'ekâdaça samâ yayuḥ. 55
prâpte ca dvâdaçe varshe, tasya deçântara-sthitâ
bhâryâ cira-viyogârtâ prâhiṇol lekhapatrikâm. 56
vîracaryâgate râtrau pracchanne râjñi çriṇvati,
dîpena 'avâcayat tasyâ âryâṃ sa likhitâm imâm: 57
«saṃtaptâyata-taralâs
«tava viraḥe, nâtha, kaṭhina-hṛidayâyâḥ
«niryânty aviratam ete
«niḥçvâsâ me, na tu prâṇâḥ.» 58
iti vâcayatas tasmât samrâṭ kârpaṭikâd muhuḥ
çrutvâ, sa râjadhânîṃ svâṃ gatvâ râjâ vyacintayat: 59
«sîdat-kalatraḥ klishṭo 'yaṃ vata kârpaṭikaç ciram!
«asiddha-kâryaḥ pûrṇe 'smin dvâdaçe 'bde tyajed asûn. 60
«tad vilambo na kâryo 'sya mayâ», 'ity âlocya bhûpatiḥ
ânâyayat kârpaṭikaṃ, dâsîṃ preshya, tadaiva saḥ. 61
çâsanaṃ lekhayitvâ ca tam evaṃ sa samâdiçat:
«Oṃkârapîṭha-mârgeṇa, bhadra, gaccha 'uttarâṃ diçam! 62
«tatra 'amunâ çâsanena grâmaṃ bhuṅkshva mad-arpitam
«nâmnâ tam, Khaṇḍavaṭakam; pricchan gacchann avâpsyasi.» 63
ity uktvâ çâsanaṃ tasmai pradadau tat sa bhûmipaḥ,
so 'py anâvedya bhṛityebhyo yayau kârpaṭiko niçi. 64
«kâ jigîshâ mama 'ekena grâmeṇa vrîḍa-dâyinâ?
«tathâpy âjñâ prabhoḥ kâryâ», 'ity asaṃtushṭaḥ kramâd vrajan 65
Oṃkârapîṭhato gatvâ, dûre 'ranye dadarça saḥ
krîḍantîḥ kanyakâ bahvîḥ, pricchati sma ca tâs tataḥ: 66

«api jânîtha bho, Khaṇḍavaṭakaṃ kva bhaved?» iti.
etac çrutvâ tâm ûcus tâs: «tad na jânîmahe vayam. 67
«gaccha 'agre, yojaneshv atra daça-mâtreshu naḥ pitâ
«so 'dhitishṭhati; taṃ priccha, vidyâd grâmaṃ sa jâtu tam.» 68
evam uktaḥ sa kanyâbhis tâbhir gatvâ, dadarça tam
kârpaṭî pitaraṃ tâsâṃ Râkshasaṃ bhîshaṇâkṛitim. 69
«iha kva Khaṇḍavaṭakaṃ? brûhi, bhadra!» 'iti taṃ ca saḥ
papraccha, so 'pi taṃ dhairya-mohito Râkshaso 'bravît: 70
«kiṃ tatra te? tad hi puraṃ cira-çûnyaṃ; tathâpi cet
«yâsi, tac, çṛiṇu, mârgo 'yaṃ puratas te dvidhâ-gataḥ: 71
«tatra vâmena gacches tvaṃ pathâ, yâvad avâpsyasi
«pratolîṃ Khaṇḍavaṭakasya 'ucca-prâkâra-hâriṇîm.» 72
ity ukto Rakshasâ gatvâ, pratolîṃ tâm avâpya saḥ,
viveça çûnyaṃ bhayadaṃ divyaṃ hṛidyaṃ ca tat puram. 73
sapta-kakshâ-vṛitaṃ tatra râjaveçma praviçya ca,
âruroha sa harmyâgraṃ maṇi-kâñcana-nirmitam. 74
tatra ratnâsanaṃ dṛishṭvâ, tasminn upaviveça saḥ.
tâvac ca Râkshaso 'bhyetya vetra-hastas tam abhyadhât: 75
«bho mânusha! kim atra tvam upavishṭo nṛipâsane?»
tac çrutvâ Kṛishṇaçaktiḥ sâ dhîraḥ kârpaṭiko 'bravît: 76
«aham atra prabhur, yûyaṃ karadâç ca kuṭumbinaḥ
«Vikramâditya-devena vilabdhâḥ çâsanena me.» 77
tac çrutvâ, çâsanaṃ dṛishṭvâ, Râkshasas taṃ praṇamya saḥ
uvâca: «râjâ tvam iha, pratîhâras tava 'asmi ca; 78
«sarvatra Vikramâditya-devasya 'ajñâ hy akhaṇḍitâ.»
ity uktvâ prakṛitîḥ sarvâ âjuhâva sa Râkshasaḥ. 79
âyayur mantriṇaç ca 'atra tathâ râja-paricchadaḥ,
apûri ca turaṅgêṇa balena nagaraṃ ca tat. 80
sarvaiḥ praṇamyamâno 'tha hṛishṭaḥ kârpaṭiko 'tra saḥ
cakre râjopacârena kṛitsnâḥ snânâdikâḥ kriyâḥ. 81
tataḥ sa râjâ bhûtvâ 'atra savismayam acintayat:
«aho prabhâvaḥ ko 'py esha Vikramâditya-bhûpateḥ! 82
«gâmbhîrya-garimâ citram apûrvas tasya ca prabhoḥ,
«dadâti yad, grâmam iti bruvan, râjyam api 'îdṛiçam!» 83
iti citrîyamâṇo 'tra râjyaṃ kurvann uvâsa saḥ,
tat-sakhîn Vikramâdityo 'py Ujjayinyâṃ puposha tân. 84
dinaiç ca Vikramâdityaṃ praṇantuṃ sa upâyayau
sotkaḥ kârpaṭiko râjâ sainya-kampita-bhûtalaḥ. 85
âgataṃ Vikramâdityaḥ pâdânatam uvâca tam:
«patnyâḥ prahita-lekhâyâ nihçvâsân gaccha vâraya!» 86
ity uktvâ bhûmipatinâ preshitas tena sâdbhutaḥ
sa Kṛishṇaçaktiḥ sakhibhiḥ sâkaṃ deçam agâd nijam. 87
utsârya gotrajân, bhâryâṃ nandayitvâ cirotsukâm,
siddhêpsitâdhikaḥ so 'tha bheje râjya-çriyaṃ parâm. 88
evaṃ sodbhuta-caritro Vikramâditya-bhûpatiḥ.
ekadâ 'atra dadarça 'ekam ûrdhva-roma-kacaṃ dvijam, 89

papraccha tam ca: «he brahmann! îdṛik kasmâd bhavân?» iti.
tataḥ so 'smai sva-vṛittântam evam râjñe dvijo 'bravît: — 90
Agnisvâmî 'iti vipro 'bhûd, deva, Pâṭaliputrake,
mahâgnihotriṇas tasya Devasvâmî 'ity aham sutaḥ. 91
mayâ ca dûrato deçâd vipra-kanyâ vivâhitâ,
bâlatvât sâ ca tatraiva sthâpitâbhût pitur gṛihe. 92
kâlena yauvana-sthâm tâm ânetum, çvâçuram gṛiham
âruhya 'açvâm saha 'ekena bhṛityena gatavân aham. 93
satkṛitaḥ çvaçureṇa 'atha sahayâṭaika-ceṭikâm
âdâya 'açvâdhirûḍhâm tâm bhâryâm, prâyâm aham tataḥ. 94
ardha-mârge ca sâ 'açvâyâ avaruhyaiva, me badhûḥ
ambu-pânâpadeçena nadî-kaccham agât kila. 95
ciram na 'âyâti yâvat sâ, tâvac ca tad-avekshaṇe
sahasthitam tam tatraiva bhṛityam asmi visṛishṭavân. 96
so 'pi na 'âyâti yâvac ca, tâvad asmi gataḥ svayam,
tac-ceṭikâm sthâpayitvâ turagî-rakshaṇâya tâm. 97
gatvâ paçyâmi yâvat, sa bhṛityo mad-bhâryayâ tayâ
bhakshayitvâ 'asthi-çesho me kṛito raktâkta-vaktrayâ. 98
vitrastaç ca tato yâvad gacchâmi turagîm prati,
tâvat sâpi tayâ tadvat tac-ceṭyâ bhakshitâ mama. 99
tataḥ palâyya yâto 'ham; tat-trâsena 'adhunâpi me
naiva 'ûrdhva-roma-keçatvam saṃbhramayya nivartate. — 100
«tad atra me gatir deva», iti tam vâdinam dvijam
âjñayâ Vikramâdityo gata-trâsam vyadhatta saḥ. 101
«aho dhig! nâsti viçvâsaḥ strîshu sâhasa-bhûmishu»,
iti râjñi vadaty asminn, eko 'mâtyo 'bravîd idam: 102
«tâdṛiçya eva durjâtâḥ striyo, deva! tathâ ca kim
«na çrutam, vṛittam iha yad brâhmaṇasya 'Agniçarmaṇaḥ: 103

Ihaiva 'asty Agniçarmâkhyaḥ Somaçarma-suto dvijaḥ,
pitroḥ prâṇa-samo mûrkhaḥ sarva-vidyâsv açikshitaḥ. 104
Vardhamâna-purât tena pariṇîtâ dvijâtmajâ,
bâlâ 'iti ca na tyaktâ pitrâ dhanavatâ gṛihât. 105
tasyâm ca yauvana-sthâyâm, Agniçarmâṇam ûcatuḥ
pitarau: «putra! bhâryâm tâm na 'ânayasy adhunâ katham?» 106
çrutvaiva 'etad anâpricchya pitarau, sa jaḍâçayaḥ
Agniçarmâ tataḥ prâyâd ekâkî gṛihiṇîm prati. 107
nirgatasya gṛihât tasya dakshiṇo 'bhût kapiñjalaḥ,
dakshiṇâ ca virauti sma çivâ vâmaika-çaṅsinî; 108
so 'pi mûrkho 'bhyanandat taj, «jîva jîva!» 'ity udîrayan;
adṛiçyâ ca jahâsa 'asya çrutvâ çakuna-devatâ. 109
sampràpya çvâçuram sthânam, tasya ca pravivikshataḥ
vâmaḥ kapiñjalo vâmâ çivâ 'abhût kathitâçivâ. 110
bhûyo 'pi ca 'abhyanandat sa «jîva jîva!» 'ity udîrya tat;
adṛiçyâ ca jahâsa 'asyâ çrutvâ çakunadevatâ. 111

. . . . . .

acintayac ca: «çakunâdhishṭhâtrî devatâpi sâ.» 112
«aho! mûrkho 'yam açubham çubham ity abhinandati!
«tat kâryam, jîvayati yad; rakshyo jîvo 'sya tad mayâ;» 113
ity asyâm cintayantyâm ca devatâyâm, viveça saḥ
datta-praharshaḥ çvaçurasya 'Agniçarmâ niveçanam. 114
«âgato 'si kim ekâkî?» 'ity ukto 'tra çvaçurâdibhiḥ,
«âgato 'smi gṛihe 'nuktvâ sarveshâm», iti so 'bravît. 115
tataḥ kṛitoçita-snâna-bhojanasya niçâgame
çayyâgṛihe 'ntikam bhâryâ tasya 'upâgat prasâdhitâ. 116
pathi-çramâc ca suptasya tasya, nirgatya sâ vahiḥ
caurasya 'upapateḥ çûla-viddhasyâpy antikam yayau. 117
âliṅgantî ca tad-deham, daçanaiç chinna-nâsikâ
Bhûtena tat-pravishṭena 'apalâyata tato bhayât. 118
gatvâ ca patyuḥ suptasya tasya nyasya 'asidhenukâm
pârçve vikroçâm, âkrandad evam çrâvita-bândhavâḥ: 119
«hâ hâ mṛitâ mṛitâsmy eshâ! nishkâraṇam anena me
«kim apy utthâya durbhartrâ kṛitam nâsâ-nikṛintanam.» 120
tac çrutvâ svajanas tasyâ etya, tâm chinna-nâsikâm
dṛishṭvâ, tam Agniçarmâṇam laguḍâdyair atâḍayat; 121
prâtaç ca vijñapya nṛipam, tad-âdeçâd badhâya tam
nirdosha-bhâryâ-drohî 'iti badhakebhyaḥ samarpayat. 122
nîte badhyabhuvam tasmin, sâ tac-çakunadevatâ
tad-bhâryâ-naiça-vṛittânta-darçinî samacintayat: 123
«animîlta-phalam tâvat prâptam etena; yat tv ayam
«uktavân ««jîva jîva!»» 'iti, tena rakshâmy amum badhât.» 124
ity âlocya 'antarikshât sâ nigûḍhâ devatâ 'abhyadhât:
«nirdoshâ esha, badhakâ, na badhyo vipraputrakaḥ! 125
«çûlastha-caura-dantântar gatvâ paçyata nâsikâm!»
ity uktvâ tad-badhû-râtrivṛittântam tam jagâda sâ. 126
tatas tat-pratyayât kshattṛi-mukhena badhakair nṛipaḥ
vijñapto, vîkshya nâsâm tâm caura-dantântara-sthitâm, 127
badhât tam Agniçarmâṇam nirmocya vyasṛijad gṛiham,
kustrîm tâm ca nijagrâha, tad-badhûñç câpy adaṇḍayat. 128

«evam-vidhâḥ striyo, râjann!»-ity ukte tena mantriṇâ,
sa râjâ Vikramâdityas tat «tathâ!» 'ity anvamodata. 129
tato 'bravîd Mûladevo dhûrto râjântike sthitaḥ:
«deva! sâdhvyo na santy eva kim asâdhvîshu kâsucit? 130
«kim na cûta-latâḥ santi satîshu visha-vallishu?
«tathâ ca çrûyatâm etad, anubhûtam mayaiva yat: 131

Aham Pâṭaliputram prâg âgaccham Çaçinâ saha,
matvâ nâgarika-kshetram tad-vaidagdhya-didṛikshayâ. 132

tatra vâhye sarasy ekâṃ dṛishṭvâ strîṃ vastra-dhâvinîm,
«iha kva 'âvâsyate pânthair?» ity ahaṃ paripṛishṭavân. 133
«iha tîreshu cakrâhvair, matsyair vâriṇi, shaṭpadaiḥ
«abjeshv âvâsyate, na 'atra pânthâvâso mayâ 'îkshitaḥ;» 134
evaṃ tayâ 'ahaṃ vakroktyâ pratyukto vṛiddha-yoshitâ
vilakshaḥ Çaçinâ sâkaṃ prâviçaṃ nagarântaram. 135
tatra 'ekam, ushme pattra-sthe paramânne puraḥ sthite,
bâlaṃ dṛishṭvâ gṛihadvâri rudantam, avadac Çaçî: 136
«aho! abuddhir bâlo 'yaṃ, yo 'gra-dattaṃ na khâdati
«paramânnaṃ! vṛithâ 'âtmânaṃ kliçnâti ruditaiḥ punaḥ.» 137
tac çrutvâ so 'bravîd bâlaḥ pṛamṛijya nayane hasan:
«mûrkhâ yûyaṃ na jânîtha, rodane ye guṇâ mama: 138
«paramânnaṃ çanair eti svâdutâṃ çîtalî-bhavat;
«ghaṭate 'bhyadhikaṃ ca 'anyac, çleshmâ gacchati hi kshayam.» 139
«ete guṇâ me rudato, na 'ahaṃ maurkhyeṇa rodimi;
«yûyaṃ grâmyâḥ punar mûrkhâ, na 'abhiprâyaṃ vidanti ye.» 140
ity ukte tena bâlena, svâvaidagdhya-vilajjitau
Çaçî ca 'ahaṃ ca sâçcaryâv apasṛitya 'anyato gatau. 141
tatrâpy âmrataru-skandha-gatâm âmrâvacâyinîm
varakanyâṃ apaçyâva mûla-sthita-paricchadâm. 142
«prayaccha 'asmabhyam apy âmra-phalâni katicic, çubhe!»
iti ca 'asmâbhir uktâ sâ kanyakâ 'evam abhâshata: 143
«açnîtha 'âmra-phalâny ushṇâny, uta kiṃ çiçirâṇi vâ?»
tac çrutvâ 'âçcarya-jijñâsus tâṃ kanyâm aham abruvam: 144
«açnîmas tâvad ushṇâni, tato 'nyâny api, sundari!»
çrutvâ 'etad akshipad bhûmau pâñcushv âmra-phalâni sâ. 145
bhuktâni nîrajî-kṛitya tâny asmâbhir mukhânilaiḥ;
tataḥ saparivârâ sâ kanyâ prahasitâ 'abravît: 146
«etâni pûrvam ushṇâni dattâny âmra-phalâni vaḥ,
«tadâ ca dattvâ phûtkârân bhavanto 'mûny abhakshayan; 147
«gṛihṇîta çîtalâny etâny aphûtkâryâṇi vâsasi!»
evaṃ uktvâ 'añcaleshv anyâny akshipat sâ phalâni naḥ. 148
tâny âdâya tataḥ sthânâd vayaṃ yâtâ vilakshitâḥ.
tataḥ sahacarân anyân Çaçinaṃ ca 'aham abruvam: 149
«avaçyaṃ pariṇeyâ 'eshâ vidagdhâ kanyakâ mayâ;
«avahâsa-pratîkâraḥ kâryaḥ, kâ dhûrtatâ 'anyathâ?» 150
evaṃ mayâ 'uktair anvishṭaṃ tais tasyâḥ sadanaṃ pituḥ,
vayaṃ veçântarâlakshyâ âgacchâma 'apare 'hani. 151
tatra 'asmân pathato vedaṃ Yajñasvâmî 'ity upetya saḥ
tat-kanyâ-janako 'pricchat, «kuto yûyam?» iti dvijaḥ. 152
«vayaṃ Mâyâpurî-sthânâd vidyâ-hetor iha 'âgatâḥ;»
ity uktaḥ sa tato 'smâbhir âdhyo 'vocad dvijottamaḥ: 153
«tarhi 'ihaiva caturmâsîm etâṃ vasata mad-gṛihe!
«kuruta 'anugrahaṃ, yûyaṃ dûra-deçâgatâ yataḥ.» 154
çrutvâ 'ity avocâma: «vayaṃ, brahman, kurmo bhavad-vacaḥ,
«caturmâsâvasâne ced arthitaṃ naḥ pradâsyasi.» 155

evam asmâbhir uktaḥ sa Yajñasvâmî dvijo 'bhyadhât:
«çakyaṃ yad-arthaṃ mṛigyadhve, tad dâsyâmy eva niçcitam.» 156
iti pratiçrute tena, tad-gṛihe vayam âsmahi.
atha 'uktaḥ sa dvijo 'smâbhiḥ pûrṇe mâsa-catushṭaye: 157
«yâmo vayaṃ; tat pûrvoktaṃ dehi, yat prârthayâmahe.»
«kim tad?» ity uktavantaṃ taṃ mâṃ pradarçya 'avadac Çaçî: 158
«asmad-mukhyâya kanyâ 'asmai bhavatâ deyatâm!» iti.
tataḥ sa vipro vâg-baddho Yajñasvâmî vyacintayat: 159
«chalito 'smy ebhir. astv etat; ko dosho? guṇavân ayam;»
ity âlocya sa me vipro yathâvat tâṃ adât sutâm. 160
naktaṃ ca 'ahaṃ hasan vâsagṛihe tâm avadaṃ badhûm:
«kaccit smarasi tâny âmrâṇy ushṇâni çiçirâṇi ca?» 161
tac çrutvâ pratyabhijñâya sâ mâṃ sasmitam abhyadhât:
«evam eva vidambyante grâmyâ nâgarikair», iti. 162
tato 'ham apy avocaṃ tâm: «âssva, nâgarike, sukham!
«grâmyo yâsyâmy ahaṃ dûraṃ, tvâṃ vihâya pratijñayâ.» 163
etac çrutvâ 'akarot sâpi pratijñâṃ: «niçcitaṃ mayâ:
«vashṭabhya 'ânayitavyas tvaṃ tvatto jâtena sûnunâ.» 164
ity anyonyaṃ pratijñâte, sâ çete sma parâṅmukhî,
svâṅgulîyam ahaṃ ca 'asyâḥ suptâyâ aṅgulau nyadhâm. 165
nirgatya ca militvâ tair ahaṃ sahacarais tataḥ,
tasyâ didṛikshur vaidagdhyam, âgâm Ujjayinîṃ nijâm. 166
sâpi viprasutâ prâtar apaçyantî prabudhya mâm,
aṅgulîyaṃ ca paçyantî mad-nâmâṅkam acintayat: 167
«gatas tâvat sa mâṃ tyaktvâ; pratijñâ tena pâlitâ,
«mayâpi sva-pratijñâtaṃ pâlyaṃ muktânutâpayâ. 168
«Mûladeva-'iti-nâma 'asmin dṛiçyate ca 'aṅgulîyake,
«tad dhruvaṃ Mûladevo, yaḥ khyâto dhûrtaḥ, sa eva saḥ. 169
«sa ca 'Ujjayinyâṃ satataṃ vasati, 'ity ucyate janaiḥ;
«tat tatra yuktito gatvâ mayâ sâdhyaṃ samîhitam.» 170
iti saṃkalpya pitaraṃ sâ 'evaṃ kṛita-mṛishâ 'abravît:
«gatas, tâta, parityajya bhartâ mâṃ sahasaiva saḥ. 171
«tad-viyuktâ kathaṃ ca 'ahaṃ tishṭhâmi 'iha yathâ-sukham?
«tad yâmi tîrthayâtrâyai, kliçnâmy etâṃ hatâṃ tanum.» 172
ity uktvâ tam anicchantam apy anujñâpya yatnataḥ
pitaraṃ, sâ tataḥ prâyât sadhanâ saparicchadâ. 173
krameṇa gatvâ, kṛitvâ sâ mahârgharṇ gaṇikoçitam
veçaṃ, viveça 'Ujjayinîṃ purîṃ lokaika-sundarî. 174
kṛitvâ ca parivâreṇa saha kartavya-saṃvidam,
Sumaṅgalâ 'iti sâ 'akârshîd nâma viprasutâ 'âtmanaḥ. 175
«Kâmarûpâd mahâtyâga-bhogyâ nâmnâ Sumaṅgalâ
«âgatâ gaṇikâ 'ekâ», 'iti bhṛityair âkhyâpyata 'atra sâ. 176
Devadattâbhidhânâ 'atha tatratyâ gaṇikottamâ
dadâv abhyetya tasyai svaṃ râjârha-mandiraṃ pṛithak. 177
tatra sthitâṃ bhṛitya-mukhena 'âdau mitraṃ sa me Çaçî
tâm abravît: «khyâti-hṛito bhâṭir me gṛihyatâm!» iti. 178

«asmad-vaco 'nutishṭhed yaḥ, praviçed atra kàmukaḥ,
«na bhàṭyà kàryam asmàkaṃ, na-'anyaiḥ paçu-nibhair nṛibhiḥ;» 179
ity uktas tad-mukhenaiva sa Sumaṅgalayà tayà
«tathà!» 'ity uktvà ràtrimukhe Çaçî tad-mandiram yayau. 180
tatra sa prathamaṃ dvàraṃ saṃprâpya, 'àveditâtmakaḥ
dvârapâlena jagade: «kurv asmat-svàminî-vacaḥ! 181
«snàto 'pi 'iha punaḥ snàhi, praveço nâsti te 'nyathâ.»
tac çrutvà sa Çaçî snànaṃ «tathà!» 'ity aṅgîcakàra tat. 182
tataḥ sa yàvad dàsîbhir abhyaṅgodvartanottaram
viçrabdhaṃ snâpitas, tàvat prathamaḥ praharo gataḥ. 183
snàtaḥ pràpto 'tha sa dvàraṃ dvitîyaṃ dvâra-rakshiṇà
ûce: «snàto 'si, tat tâvat prasàdhanavidhiṃ kuru!» 184
«tathà!» 'ity uktavatas tasya dàsyas tàvat prasâdhanam
cakrur, yâvad dvitîyo 'pi praharaḥ paryahîyata. 185
tṛitîyam atha sampràptaḥ kakshyà-dvàraṃ sa rakshibhiḥ
jagade: «bhuṅkshva tàvat tvaṃ, praviça 'abhyantaraṃ tataḥ!» 186
«vâḍham!» ity uktavantaṃ taṃ dàsyas tàvad vyalambayan
âhàrair vividhair, yâvat tṛitîyaḥ praharo 'tyagât. 187
atha vâsagṛiha-dvàraṃ caturthaṃ sa kathaṃcana
saṃpràpto dvârapâlena tatra 'evaṃ nirabhartsyata: 188
«gràmya-kàmuka! niryâhi, mà khalîkàraṃ âpsyasi!
«kàlaḥ kiṃ paçcimo yàmo gaṇikà-nava-saṃgame?» 189
evaṃ tiraskṛitas tena so 'kâlena 'iva rûpiṇà
Çaçî vigalita-châyo yathâgataṃ agât tataḥ. 190
ittham Sumaṅgalà 'ity-âkhyâṃ dadhatyà vañcitàs tayà
gaṇikâ-rûpayà vipra-sutayà 'anye 'pi kàminaḥ. 191
tad buddhvà kautukàd eva kṛitvà dûta-gatâgatam,
ahaṃ naktaṃ gṛihaṃ tasyà agaccham suprasâdhitaḥ. 192
tatra dvâḥsthàn pratidvàram anurajya 'artha-dànataḥ,
tasyà 'vàsagṛiha-dvâraṃ pràpto 'ham avilambitaḥ. 193
kàla-pràpto vimuktaç ca dvàràd dvâḥsthaiḥ praviçya, tàm
veçyà-veçâparijñàtàm apaçyaṃ sva-priyàm aham. 194
sà punaḥ pratyabhijñàya kṛita-pratyudgamâdikà
veçyà 'iva dhûrtà paryaṅka-nishaṇṇaṃ màm upàcarat. 195
tato lokaika-sundaryà sâkaṃ nîta-niças tayà
baddhânuràgo nirgantuṃ na 'açakaṃ tad-gṛihàd aham. 196
sâpi baddha-ratiḥ pârçvàd na 'apayàti sma me sadà,
yâvad dinaiḥ sagarbhà 'abhûc çyâmalâgrapayodharà. 197
kṛitvà 'atha kûṭa-lekhaṃ sà vidagdhà mahyam arpayat:
«ràjñà me prabhuṇà lekhaḥ prahito vàcyatâm!» iti. 198
tataç ca 'ahaṃ tam unmucya lekham evam avàcayam:
«çrî-Kàmarûpataḥ çrîmàn Mànasiṅho mahîpatiḥ 199
«Sumaṅgalàm âdiçati: ««sthitâsy atra kathaṃ ciram?
«««çîghram âgamyatàṃ, hitvà deçàntara-kutûhalam!»» 200
mayà 'evaṃ vàcite lekhe, sà 'abravîd duḥkhità 'iva màm:
«yàmy ahaṃ; mayi mà manyuṃ kṛithàḥ, paravatî hy aham.» 201

evaṃ kṛitvâ mishaṃ, prâyât svaṃ sâ Pâṭaliputrakam;
ahaṃ tu tâṃ parâyattâ 'ity anurakto 'pi na 'nvagâm. 202
sâ ca Pâṭaliputra-sthâ kâlena sushuve sutam;
sa vardhamânaç ca kalâḥ sarvâḥ çiçur açikshata. 203
dvâdaçâbdaç ca vayasâ sa bâlo bâla-câpalât
dâçerakaṃ savayasaṃ latayâ jâtv atâḍayat. 204
tâḍitas taṃ ca so 'vâdîd rudan dâçerako rushâ:
«tvaṃ tâḍayasi mâṃ, yasya tava na jñâyate pitâ, 205
«mâtur videça-bhrântâyâ jâtas tvaṃ hi yatas tataḥ.»
ity uktas tena vailakshyâd gatvâ 'aprâkshît sa mâtaram: 206
«amba! ko me pitâ? kutra sa ca 'âste? kathyatâm!» iti.
sâ 'atha mâtâ dvija-sutâ vîkshya kshaṇam uvâca tam: 207
«pitâ te Mûladevâkhyo mâṃ tyaktvâ 'Ujjayinîṃ gataḥ.»
ity uktvâ 'â mûlatas tasmai sva-vṛittântaṃ çaçaṃsa sâ. 208
tataḥ sa bâlo 'vâdît tâm: «amba! tarhy ânayâmi tam
«gatvâ 'ahaṃ pitaraṃ baddhvâ, pratijñâṃ pûrayâmi te.» 209
ity uktvâ jananîm eva, sa bâlaḥ prasthitas tataḥ,
tayâ 'ukta-mad-abhijñânaḥ prâpad Ujjayinîm imâm. 210
dîvyantam akshair mâṃ tatra dṛishṭvâ 'abhijñâna-niçcitam,
ṭhiṇṭhâ-sthân etya sarvân sa dyûtena jayati sma saḥ. 211
bâlako 'pi mahâ-dhûrtaḥ sarvasya kṛita-vismayaḥ
arthibhyaḥ 'sa dadâti sma tad dyûta-vijitaṃ dhanam. 212
râtrau sva-yuktyâ ca 'âgatyâ, karpâsa-nicayopari
laghu vinyasya suptaṃ mâṃ, çayyâ-khaṭvâm apâharat. 213
tataḥ prabuddho dṛishṭvâ 'âtmânaṃ tûla-pṛishṭha-gam
akhaṭvaṃ, sahasâ 'abhûvaṃ sa-lajjâ-hâsa-vismayaḥ. 214
atha 'aham âpaṇaṃ, deva, çanair gatvâ, paribhraman
tam atra bâlaṃ tâṃ khaṭvâṃ vikrîṇânaṃ vyalokayam. 215
upâgamya 'abruvaṃ taṃ ca: «kiyatâ dîyate tvayâ
«eshâ mûlyena khaṭvâ?» 'iti; tato bâlo 'bravît sa mâm: 216
«na labhyate 'sau mûlyena khaṭvâ, dhûrta-çiromaṇe!
«apûrvâdbhuta-vṛittânta-varṇanena tu labhyate.» 217
tac çrutvâ 'aham avocaṃ taṃ: «tarhi vacmy adbhutaṃ tava.
«tattvataḥ satyam iti tad buddhvâ ced anumanyase, 218
«yadi tv asatyam iti tad vakshyasi pratyayena me:
«tatas tvaṃ jârajâtaḥ syâḥ, khaṭvâṃ ca prâpnuyâm aham. 219
«etena samayena, 'aṅga, vicitraṃ çṛiṇu vacmi te: —
Pûrvaṃ durbhikshadosho 'bhûd râshṭre kasyâpi bhûpateḥ. 220
sa vâhanânâṃ nâgânâṃ çîkarâmbu-mahâ-bharaiḥ
sûkara-preyasî-pṛishṭhe svayaṃ cakre kṛishiṃ nṛipaḥ. 221
tato dhânyaiḥ samutpannaiḥ samṛiddhaḥ sa mahîpatiḥ
durbhikshaṃ çamayâmâsa prajânâṃ jana-pûjitaḥ. — 222
evaṃ mayâ 'ukte, vihasan so 'vâdîd bâlakas tadâ:
«nâgânâṃ vâhanâ meghâḥ, sûkara-preyasî kshitiḥ; 223
«Vishṇoḥ sûkara-rûpasya sâ hi priyatamâ 'ucyate.
«tasyâṃ meghâmbubhir dhânyam utpannaṃ cet, kim adbhutam?» 224

ity uktvâ bâla-dhûrto mâṃ vismitaṃ so 'bravît punaḥ:
«idânîm ahâm âkhyâmi tava 'pûrvaṃ kim apy adaḥ. 225
«pratyeshi yadi vijñâya tat satyam iti tattvataḥ,
«tat te khaṭvâṃ dadâmy etâṃ, syâs tvaṃ dâso mama 'anyathâ.» 226
«tathâ!» 'ity ukte mayâ, so 'tha bâla-dhûrto 'bravîd idam: —
Udapâdi purâ, dhûrta-pate, ko 'pi 'iha bâlakaḥ, 227
akampayat pâda-bhareṇa 'urvîm utpanna eva 'yaḥ;
tadaiva vṛiddho bhûtvâ ca cakre lokântare padam. — 228
ity uktavantaṃ bâlaṃ taṃ, tad abuddhvâ, 'aham abruvam:
«alîkam etad, nâsty atra satyatâ kâpy aho!» iti. 229
tataḥ sa bâlo 'vâdîd mâṃ: «jâtasyaiva na kiṃ Hareḥ
«cakampe caraṇâkrântâ vasudhâ vâmanâkṛiteḥ? 230
«tadaiva vṛiddhiṃ gatvâ ca cakre tena na kiṃ padam
«dyuloke? taj jito 'sy eva mayâ, dâsî-kṛito 'si ca.» 231
«atra 'âpaṇa-gatâç ca 'ete janâ nau sâkshiṇaḥ paṇe.
«tad ahaṃ yatra gacchâmi, tatra 'âgaccha samaṃ mayâ;» 232
ity uktvâ so 'grahîd bâlo dhîro mâṃ pâṇinâ bhuje,
tatra-sthâç ca tathaiva 'asya sâkshyaṃ sarve vyadhur janâḥ. 233
tataç ca mâṃ avashṭabhya paṇa-baddhaṃ sa sânugaḥ
nayati sma 'antikaṃ mâtuḥ puraṃ Pâṭaliputrakam. 234
tad-mâtâ ca tadânîṃ taṃ dṛishṭvâ sâ mâm abhâshata:
«âryaputra! mayâpy eshâ sva-pratijñâ 'adya pûritâ: 235
«ânâyito 'sy avashṭabhya tvaj-jâtenaiva sûnunâ.»
ity uktvâ 'avarṇayat sâdhvî vṛittântaṃ sarva-saṃnidhau. 236
tatas tâṃ bândhavâḥ sarve sva-prajñâ-sâdhitepsitâm
putrâpamṛishṭa-kaulînâm abhyavandan kṛitotsavâḥ. 237
kṛitârthaç ca tayâ patnyâ sâkaṃ tena sutena ca
ushitvâ ciraṃ tatra, 'aham âgâm Ujjayinîm imâm. 238

«evaṃ santy eva, deva, 'iha bhartṛi-bhaktâḥ kulâṅganâḥ,
«na punaḥ sarvathâ sarvâ durvṛittâ eva yoshitaḥ;» 239
ity etâṃ Mûladevasya niçamya vadanât kathâm,
Vikramâditya-nṛipatis tutosha saha mantribhiḥ. 240
ity âçcaryâṇi çṛiṇvan sa paçyan kurvaṅç ca bhûpatiḥ,
vijitya Vikramâdityaḥ sadvîpâṃ bubhuje mahîm. 241

---

iti Vikramâditya-kathâ.

«iti saṃyoga-viyogair
«niçi tâm âkhyâya Vishamaçîla-kathâm,
«Kaṇva-muniḥ punar avadat
«tasmin mâṃ Madanamañcukâ-virahe: 242

«« evaṃ bhavanty acintyâ
«« virahâç ca saṃgatayaç ca jantûnâm,
«« tasmât tavâpi nacirâd,
«« Naravâhanadatta, saṃgamaḥ priyayâ. 243
«« avalambasva dhṛitiṃ! tat
«« suciraṃ bhoktâsi, Vatsarâja-suta,
«« bhâryâ-saciva-sameto
«« Vidyâdhara-câru-cakravarti-padam.»» 244
« evaṃ Kaṇvarshi-girâ
« labdha-dhṛitiḥ kshapita-viraha-kâlo 'tha
« bhâryâ vidyâḥ Khecara-
« sâmrâjyaṃ ca kramâd ahaṃ prâptaḥ; 245
« tac ca yathâ saṃprâptaṃ
« varadasya 'nugrahâd mayâ Çambhoḥ,
« âdâv ahaṃ tad akhilaṃ
« varṇitavân eva vo, mahâ-munayaḥ!» 246
iti Naravâhanadattaḥ
sva-kathâm âkhyâya, munijanaṃ nikhilam
Gopâlakaṃ ca mâtulam
aharshayat Kaçyapâçrame tasmin. 247
nîtvâ ca tatra jaladâgama-vâsarâṃs tân,
âmantrya mâtulam ṛishiṃç ya tapovana-sthân,
prâyât sa-dâra-sacivaḥ sa tato, vimânam
âruhya, Khecara-camû-pihitântarikshaḥ. 248
prâpya kramâd Ṛishabhakaṃ sva-nivâsam adriṃ,
sâmrâjya-bhoga-sukhito Dyucarendra-madhye
devyâ samaṃ Madanamañcukayâ sthito 'tha
Ratnaprabhâ-prabhṛitibhiç ca sa kalpa-jîvî. — 249

Ity eshâ Çaçiçekhareṇa Tuhinakshmâbhṛitsutâbhyarthanât
sotsâhena Vṛihatkathâ nigaditâ Kailâsa-pṛisthe purâ,
utpannair atha çâpataḥ kshititale Kâtyâyanâdy-âkṛitiṃ
bibhradbhir gamitâ prasiddhim atulâṃ taiḥ Pushpadantâdibhiḥ. 250
« evaṃ mad-vadanodgatâṃ pathati yo, yo vâ çṛiṇoty âdarâd,
« yaç ca 'etâṃ sukathâṃ bibharti, nacirât sa dhvasta-pâpaḥ kṛitî,
« sad-Vidyâdharatâṃ avâpya, niyataṃ lokaṃ mama prâpnûyâd!»
ity asyâç ca varaṃ tadâ Girisutâkântaḥ kathâyâ dadau. 251

---

iti samâpto 'yaṃ Kathâsaritsâgaro nâma kathâ-saṃgrahaḥ.

Druck von F. A. Brockhaus in Leipzig.

REMARKS ON PROFESSOR BROCKHAUS' EDITION OF THE KATHÂSARIT-SÂGARA, LAMBAKA IX.-XVIII.

BY DR. H. KERN,

PROFESSOR OF SANSKRIT IN THE UNIVERSITY OF LEYDEN.

ALL Sanskrit scholars must feel obliged to Professor Brockhaus for his edition of Somadeva's Kathâsarit-sâgara, the last part of which, from Lambaka ix.-xviii., was published last year. To copy a work containing 21526 ślokas, to select the best readings from a great number of manuscripts, in short, to publish, for the first time, a work in such a manner that the whole affords an almost undisturbed pleasure to the reader, is a heavy task. Indeed, the editor might well say in his preface: "I may say in good conscience that the text, as given by me, is more complete and correct than it is found in any of the MSS. I used. I have corrected faults in orthography, grammar, syntax, and prosody by thousands; there remain, however, many passages which need further correction, partly on account of the condition of the MSS., partly on account of my deficient knowledge." I willingly subscribe to these words, except the last, in which the editor has scarcely done justice to himself. In so extensive a work the sharpness of the eyes and mind becomes so blunted that it ought not to be ascribed to deficiency of knowledge if some faults are to be met with. Professor Brockhaus would certainly judge less severely of the performance of others than of his own.

In perusing the last volume of the edition of the Kathâsarit-sâgara, I have found some unintelligible passages which I saw no means of restoring satisfactorily without the aid of MSS.; but there are also not a few of them which need only a slight change, or in which the separation of the words in Sandhi by the editor has to be corrected, in order to become perfectly clear. Having no MSS. at hand I shall try to discuss only passages of the latter kind.

Every one who knows MSS. will, I suppose, agree with me that no MS. can be an authority as to whether we have to read, for instance, एष्यामि or ऐष्यामि. If the meaning be, "I shall go," we have to read *eshyâmi*, even if all known MSS. had the contrary; but wherever the context requires "I shall come," we know the author to have written *aishyâmi*. I need not explain why *eti, eshyâmi*, etc., gets confounded with *aiti, aishyâmi*, etc., whereas, in verses at least, *gacchâmi* remains distinct from *âgacchâmi*. There are a pretty considerable number of passages where the editor has erroneously put *eshyâmi* instead of *aishyâmi*.

For instance, p. 64, 17[1]:

Tad aham bâlakâv etau nîtvâ tvat-pitṛi-veçmani
Sthâpayâmi; tvam âsva 'iha, çighram eshyâmy aham punaḥ.

The meaning is obviously, "I'll soon *come* back," not "I'll *go* back."

The same error occurs 72, 202; 80, 368; 91, 100; 109, 148; 165, 79; 178, 88; 283, 240; 293, 113; 331, 34; 457, 83; 504, 31; 505, 36; 539, 126; 564, 25.

A mistake of the same kind, but in a contrary direction, is the reading Gautama, 139, 319, which ought to be Gotama, for the Ṛshi himself is meant, not one of his descendants or followers.

Again, 249, 328, we find *tad-anyair devatair*, read *daivatair*, there being a word *devatâ* but no *devatam*.

If these and similar mistakes must be ascribed to the MSS., or rather, most probably, to some of them, in other instances it is but justice to absolve them wholly; *e.g.* 461, 85:—

Tena 'udvâha-vidhim yuktyâ praudhâ sâ niravartayat;
Saṃkalpaika-pradhânâ hi divyâ nâma khilâḥ kriyâḥ.

The second half-ṣloka is perfectly meaningless; the Nâgarî had:

संकल्पैकप्रधाना हि दिव्यानामखिलाः क्रियाः।

which, in Roman characters, is:

Saṃkalpaikapradhânâ hi divyânâm akhilâḥkriyâḥ.

[1] The first number here and in the sequel denotes the page, the second the sloka.

i.e. "all the actions of heavenly beings depend only upon their own will."

A similar correction has to be applied at 417, 22:

Kiṃ, deva, nîti-tattva-jño 'py ajânann iva muhyasi ?
Sva-parântaram aprekshyam; ataḥ kasya 'iha vikramaḥ ?

I fear no contradiction if I assert that अप्रेक्ष्यमतः is to be rendered, in Roman characters, through *aprekshya ? mataḥ;* the sign of interrogation after *muḥyasi* has to be changed into a semicolon, by those at least who see any use in the introduction of European interpunction into Sanskrit texts. For my part I regard this system as an intrusion. The translation runs nearly thus: "How can you, my Prince, who are so well versed in politics, indulge in illusions, as if you were ignorant of them, not taking into consideration the difference between yourself and the foe? Who would think here of violence" (*i.e.* who would approve of it)?

Justice is also due to the MSS. 376, 119:

Sa tam âlokayâmâsa, jihvayâ 'asṛik-kaṇîṃ lihan.

The Nâgarî text has जिह्वयासृक्कणी, rightly, or may be °णीं, wrongly, but, at all events, the meaning is: *jihvayâ sṛkkaṇî* (or rather *sṛkvaṇî*) *lihan*, "licking the corners of his mouth with his tongue."

The foregoing examples may show that some errors may be cleared without the aid of MSS. I shall now proceed to point out some more of the kind in regular order, and at the same time notice some typographical errors likely to puzzle the reader.

Page 14, 36: Here and elsewhere, *e.g.* 153, 39; 280, 169, etc., the editor writes *abruvam.* It may be that some MSS. have it, but that is no reason why it should be Sanskrit. In many copies ब्र and ब्रु are scarcely to be distinguished; hence we find at least a dozen times अब्रुवं in print against once in the MSS. Whether the editors thought of अब्रुवन्, or thought nothing at all, does not matter. That form *abruvam* is as preposterous as a form *advisham* or *abruvît.*

22, 189: For *janmabhûmiḥ parâ-priyâ*, read *parapriyâ.* Our home is not our "most excellent or supreme sweetheart," but "very dear."

30, 368: For *putrâya 'avarjito* (पुत्रायावर्जितो) read *âvarjito*, which needs no explanation.

Ibid. 370: For *striyaḥ* read *striyâḥ*; the genitive case of *strî* being invariably *striyâḥ*.

36, 88:

Tasmiṅç ca râjñi kulavo rajaḥsu guṇa-vicyutiḥ,
Sâyakeshv avicâraç ca goshṭheshu paçurakshiṇâm.

Without some change there is no means of mending this śloka. The original reading must have been, I think:

तस्मिंश्च राज्ञि कुवलरजःसु गुणविच्युतिः ।
सायकेषुविचारश्च गोष्ठेषु पशुरक्षिणाम् ॥

Which, to keep as close to the original as possible, may be rendered: "and in his reign a falling down from the string (गुणविच्युति) occurred with the pollen of lotuses," no falling off from virtue (गुणविच्युति) occurred in men; "discussion about shafts and arrows occurred only in the conversations of the (peaceable and unhurt) cowherds," not in the armies preparing for battle. That the cæsura divides a compound word into two parts, as we see in *kuvala | rajaḥsu*, is a licence of which our author avails himself sparingly.

43, 38: *Surâ* is undoubtedly a typographical error for *surâḥ*, and so is *tasyâ puro*, p. 44, 62, for *tasyâḥ*.

48, 161:

Kiṃ nirarthena dehena jîvitâpi mṛitena me?

In the MSS. this was written:

किं निरर्थेन देहेन जीविनापि मृतेन मे ।

or, perhaps, as it ought to be:

किं निरर्थेन देहेन जीविनोऽपि मृतेन मे ।

"What shall I do with this useless body that is dead, although I still breathe?"

67, 70: For *âçâsitaḥ* read *âçvâsitaḥ*.

90, 66:

Abravît tâm ca: "putro me tvayâ, 'arthe, çikshyatâm ayam
Veçyayoshit-kalâ, yena vaidagdhyaṃ prâpnuyâd asau."

From the interpunction it would seem that the editor takes *arthe* for a verb, but there is no such verb; there *is* a very

common word, viz., *arthaye*. Moreover, the wit of the passage is lost sight of. The original probably had:

अब्रवीत्ताञ्च पुत्रो मे त्वयार्थे शिक्ष्यतामयम् ।

i.e. *tvayâ ârye*: this, "madam," is quite precious.

109, 167: For *Sumano 'mahîbhṛid* read *Sumano-mahîbhṛid*, or, if you like better, *Sumanâ mahîbhṛid*.

112, 15:

Utthâya çasyân sa mṛidûn açnan prakṛitim âptavân

There is no word *çasyân* (masculine gender), although all of us know a word that sometimes, according to barbarous orthography, is printed[1] शस्यं, pl. शस्यानि, but it is neuter. In short, it should be शस्यान् or, in Roman characters, *çaspân*, "grass."

115, 105: For *atigarjinam* read *abhigarjinam*.

144, 84:

Sâ tasya çayane nityaṃ jarâto 'bhût parâṅmukhî,
Vyatîta-pushpa-kâlâ 'tra bhramarî 'iva taror vane.

There is neither any sense in the second half-sloka, nor is there symmetry in the whole. If the merchant's daughter married to an old husband were *vyatîtapushpakâlâ*, she would have no reason of feeling aversion, of being *parâṅmukhî*. Happily the rules of symmetry in Sanskrit composition are so rigorous that we are able actually to demonstrate what the true reading *must* be. To show the symmetry I will number the corresponding parts, viz., in the same manner as the *bhramarî* (1) in the wood (2) is *parâṅmukhî* (3) from a tree (4) on account of its being out of the flowery season (5), so the merchant's daughter (1) in bed (2) is averse (3) to her husband (4) on account of his old age (5). Therefore we must read, with or against the MSS.:

सा तस्य शयने नित्यं जरातो ऽभूत् पराङ्मुखी ।
व्यतीतपुष्पकालत्वाद् भ्रमरीव तरोर्वने ॥

159, 153: For *tatsakhyâ 'apagamâc* read *tatsakhyâpagamâc*,

[1] The orthography सस्यम् is not only the common one of the MSS. (not of the editors), but also agrees with the form of the word in the cognate languages. The Bactrian has *hahya*, the Latin *ser-o* (*ses-o*).

i.e. if we analyse the compound: *tena saha yat sakhyam âsît tasyâpagamât.*

160, 176, *et seq.*: For *prakṛitam* and *prakṛitena* read, of course, *prâkṛitam* and *prâkṛitena.*

Ibid. 186:

Vaidyo 'py apâṭayat
Çopha-çaṅkî tanuṃ tasya mûḍhasya 'âkramya mastakam.

As the physician did not split the fool's body, but opened his jaws, we require:

शोफशङ्की हनुं तस्य मूढस्याक्रम्य मस्तकम् ।

174, 106: For *çâsvatî* read *çâçvatî*; and 279, 150, for *çâsvatam* read *çâçvatam.*

180, 218:

Sâ tâpasî jita-krodhâ râjaputraṃ vihasya tam
Yoyeçvarî Hiraṇyâksham uvâca vikṛitânanâ.

To be *vikṛitânanâ* is precisely the reverse of being *jita-krodhâ*; read

योगेश्वरी हिरण्याक्षमुवाचाविकृताननाः ॥

The ascetic remained *avikṛitânanâ*; *i.e.* "with a face that bespeaks no emotion."

183, 35:

Sukhitasyâpy açanena kim?

One who feels comfortable (*sukhita*) may perfectly well relish a dinner; not so one who is satiated; this is in Sanskrit *suhita;* read *suhitasyâpy açanena kim?*

196, 23:

Tato Jayendrasenâkhyâṃ tâṃ sa dadhyau tathâ, yathâ
Âsatâṃ niçi nâryo 'nyâ na nidrâpi jahâra tam.

The thoughts of the hero are so engrossed with his new love that his other wives are left alone and may take rest. Now, "to sit down unengaged," is expressed by आस्, which is the very thing we want; consequently read

आसत निशि नार्यो ऽन्या (;) न निद्रापि जहार तम् ।

Ibid. 31: Not *jayâpushpa* but *japâpushpa* (जपापुष्प) is the flower meant by the poet; for although there are many flowers called *jayâ,* none of them belongs to Kâma, whose flower *par excellence* is the "rose," जपा or जबा.

203, 8:

Tâṃ ca kanyâṃ sva-pârçva-sthâṃ niçi dyotita-kânanâm
Îkshate sma i. â.

Since the girl at his side did not show a forest, but her amorous disposition, we should read *dyotitakâmanâm.*

213, 138:

Mûḍho 'patad hańsa-yûthe, paçyańs tâm eva unmanâḥ.

This *eva* is quite meaningless, and the absence of the Sandhi a solecism. Read *evam,* having the sense of *evaṅgatâm,* "in such a position."

216, 17:

So 'py upekshita-sampatti-hṛishṭo 'rcita-Vinâyakaḥ
Mṛigâṅkadatto i. â.

Mṛigâṅkadatta rejoices not in the fortune which he disregards, but in that which he expects; now that is *apekshita-sampatti.*

230, 191: The word *dâyayâ* is most likely an error of the press for *dayayâ,* "with compassion."

239, 86:

Sa tad [*sc. pâtram*] *vipro gṛihîtvaiva gurutvât sahiraṇyakam*
Matvâ, praharshâd ekântam ṛijur gatvâ 'udapâtayat.

It would be difficult to throw up like a feather (*udapâtayat*) so heavy a receptacle. Nor would *udapâṭayat* do, because there is no need of violence; the good fellow simply opened it, *i.e. udaghâṭayat.*

300, 36: The printed text has here and elsewhere *yâti kâle,* where it ought to be *yâte kâle.* The sense is not, "as time went on," but "after some time," after Dhanadatta had lost his wealth. The same change is required at p. 384, 30: *yâti* (read *yâte*) *kâle ca militâs te saṃketa-niketane.* It is possible, of course, to say: "*yâti kâle bâlakaḥ saṃvardhate,*" but "*yâti kâle militâs te saṃketaniketane,*" is impossible, both grammatically and physically.

308, 107: For *kiṃ tv idam* read *kinnv idam, kintu* meaning "but," and nothing else.

309, 4:

Râjann, abhinivishṭo 'si kashṭe, dṛishṭapriyo 'si ca,
Tat te ceto-vinodâya varṇayâmi kathâṃ, çṛiṇu.

How could the Vetâla say *ceto-vinodâya,* if the king had seen something pleasant? Quite the reverse is the case; he had seen something disagreeable, hence the Vetâla remarks *dṛshṭâpriyo 'si.*

315, 21: For *hṛidayâny* read *hṛidyâny*; most probably a slip of the pen.

319, 102;

Idânîṃ ca pitâ tvaṃ me, sapurâ 'ahaṃ vaçâ tava.

I am not aware that the Vedic word *vaçâ* is ever used in common Sanskrit, and, even if it were, it would be out of place here, for it means "a cow." We have to read *vaçe, i.e.* "myself and my city are at your command."

321, 25: For *niyogajanitas* read *niyogajanatas (bubudhe),* "he knew from his commissioners."

322, 46: The form *udgîya,* if it have any existence at all, of which I very much doubt, is a solecism, of which Somadeva is not capable; read *udgâya.*

335, 111:

Çukla-kṛishṇa-caturdaçyâm ashṭamyâṃ ca, 'âryaputra, te
Pratimâsam anâyantâ caturo divasân aham.

A feminine *anâyantâ* cannot have any existence. The girl says: "During four days every month I shall not be yours, my lord;" whence the reader may know that अनायत्ता, "not belonging to (somebody)," stands in the MSS.

351, 33: For *badhûn,* which is no word at all, read *bandhûn*; likewise p. 622, 128.

352, 48:

Tathâ 'anurâga-vivaçâ bheje kanyâ vihastatâm,
Yathâ sakhî 'iva vîṇâ 'asyâ vyâkulâ 'âlâpatâṃ yayau.

The Nâgarî व्याकुलालापतां is a Sandhi of *vyâkula-âlâpatâṃ,* which needs no further comment.

380, 59: For *niḥsvâsân* read *niḥçvâsân.*

388, 15:

Mushituṃ bahavo 'dhâvan Çavarâ vividhâyudhâḥ.

As the infinitive mood of *mush* is *moshitum,* and that of

mûsh mûshitum, a form *mushitum* has no existence; therefore we have to correct *mûshitum*.

390, 44:

Eṣhâ ca citraṃ yuvayoḥ patantî dhûlir ânane
Vâtoddhûtâ 'ahata-châyam âvayoḥ kurute mukham.

From the context it appears that Chaṇḍasinha wonders how two delicate girls could bear so well the inconveniences of the wilderness, amongst others the whirling dust; even men felt these inconveniences. The dust "spoils" the fresh "colour" even of men's faces. This is precisely the reverse of what is exhibited in the printed text: in Nâgari it is all right:

वातोद्धूता हतच्छायमावयोः कुरुते मुखम्.

398, 5: The editor writes *tamasâ vṛitaḥ* (तमसावृतः). I doubt whether this is right. The common expression is certainly *tamasâ âvṛitaḥ*, because darkness covers, enwraps a person *on every side*. It is common and natural enough to say, *ayaṃ bandhubhir vṛitaḥ*, or *panthâḥ pâshâṇair vṛitaḥ*, but in neither case the notion is that of enwrapping. Unless the contrary be proved I deem it prudent to stick to *tamasâ âvṛitaḥ*.

Ibid. 9: After *prati* a full stop ought to be put; and in ṣloka 10, after the second *iva*, a semicolon, the verb being *prâptavân asmi* in ṣloka 11.

399, 31: Probably *jyotibhir* is a typographical error for *jyotirbhir*.

400, 55: If I have well understood the editor's system of transcription, the words *Arohiṇîka* and *Aratika* should be written *a-Rohiṇîka* and *a-Ratika*.

406, 186:

kshaṇâc ca çânte pavane, nihçabda-stimito 'mbudhiḥ
dadau praçânta-kopasya sajjanasya samânatâm.

There is no question of "giving," but of "putting on, taking," the appearance of something. Consequently read *dadhau*.

421, 101; Instead of *sa prîti-bahumânam* read *saprîti-bahumânam*.

Ibid. 113:

yuktân mṛigamadair vastrair mâṅsa-bhâraiḥ phalâsavaiḥ
tân sa Durgapiçâco 'tra nṛipatîn sa samânayat.

The two last words are here evidently out of place; read समम्मानयत्, "honoured."

Ibid. 116:

api Mâtanga-râjaṃ taṃ so 'gre dûrâd abhojayat;
kâryaṃ deçaç ca kâlaç ca garîyân, na punaḥ pumân.

It does not seem very flattering to the Mâtanga-râja that he is put far away; yet the man has to be honoured because he is expected to do good services. The word *kâryam*, showing no connexion with any other part of the sentence, cannot be right. What then?

अपि मातङ्गराजं तं सो ऽग्रे ऽदूराद्भोजयत्।
कार्यं देशश्च कालश्च गरीयान् न पुनः पुमान्॥

In other words: business goes above personal considerations.

425, 41: For *vârane* read *vâ rane.*

426, 61:

tac çrutvâ sâ tatas tiryag-nyasta-dṛishṭir dadarça tam
kântaṃ tejasvinâṃ madhye vartinaṃ sahacâriṇâm.

It would not prove much for a girl's love if she could see the *tejas* of others where her own sweetheart is near. Somadeva knew women too well to have written any thing but *tejasvinam.*

Ibid. 64:

tâvad Mṛigânkadattas tâm upetya, tyâjayan hriyam,
sa kâlocitâm âha sma girâ prema-madhu-çyutâ.

The adjective *kâlocitâm* would be right if something like *kriyâ* were to be found in the sentence. Here, however, the author means: "M. spoke a word *à propos*;" now that is *kâlocitam âha.*

427, 93: *tac ca te sa-Çrutadhayo râjânaḥ çraddhatus tadâ.*

There being no such word as *çraddhatuḥ*, it must be an error for *çraddadhus.*

446, 160.

âropya çivikâs taiç ca nṛitta-vâdya-madâkulaiḥ
nîto 'smi Somadattasya bhavanaṃ vitatotsavam.

It is impossible that one person can be put into different litters at the same time; hence it follows that we have to read *çibikâṃ* (not *çivi°*).

457, 2, sq.:

"parârtha-phala-janmâno na syur mârga-drumâ iva
" tâpa-chido mahântaç cej jîrṇâraṇyaṃ jagad bhavet,"
yad dṛishṭvâ, taṃ sa sujanaḥ pṛishṭvâ ca 'nvaya-nâmanî
haste -valambya 'udaharat kûpât tasmâd uvâca ca:

The word *yad* is here a causal conjunction, introducing the whole of the former śloka, whereas the finite verb in the chief sentence is *udaharat*. A quotation is wholly out of question for two reasons; firstly, because *yad dṛishṭvâ* is not synonymous with *iti matvâ* or *kṛitvâ;* secondly, because no *sujana*, especially if he be a Hindu, would call himself a noble or great man. Enough; we have to do away with the brackets, to put a semicolon after *yad*, and to omit the same after *dṛishṭvâ*. The construction is, accordingly: *yaj jagad bhavej jîrṇâraṇyam yadi mahânto na syus tâpacchidaḥ | sa sujano dṛishṭvâ tam pṛishṭvâ cânvayanâmanî avalambya hasta udaharat kûpât.*

458, 11, sq.:

" satatam asyai gâyantyai vîṇâyâṃ Çauriṇâ svayam
dattaṃ sva-gîtakaṃ, kâshṭhâ, gândharve paramâṅgatâ.
" yo vâdayati vîṇâyâṃ, tribhir grâmaiç ca gâyati
gândharva-kovidaḥ samyag Vaishṇavaṃ stuti-gîtakam,
sa me patiḥ syâd.' " i. â.

The first śloka ought to run thus:

सततमस्यै गायन्त्यै वीणायां शौरिणा स्वयम् ।
दत्तं स्वगीतकं काष्ठां गान्धर्वे परमां गतः ॥

In other words: the single brackets have to be closed after *svagîtakaṃ;* then follows according to the editor's system: *" 'kâshṭhâṃ gândharve paramâṃ gataḥ | yo vâdayati i.â.' "* *i.e.* " one who having attained the highest degree of excellence in music, accompanies on the lute," etc.

Ibid. 24: Such ârsha-forms like *yuñjantyâs* must be left to the Mahâbhârata and kindred works; Somadeva could not use such forms in a style like his.

465, 178:

dharmâsanopavishṭâ hi durbalaṃ balinaṃ, paraṃ
âtmîyaṃ vata jânanti dhîrâ nyâyaika-darçinaḥ.

The meaning is that righteous kings and judges know no difference between a feeble and a powerful (or a poor and rich) person, between a stranger and a kinsman. The word वत (which at all events had to be written *bata*) in the printed text, is a mis-read च न.

466, 3: *Ṛishyamûkha*° is a slip of the pen for *Ṛishyamûka*°, as it is rightly printed a little before, śl. 184.

467, 14. The word *anasûyâ* denoting here a well-known person from the Râmâyaṇa, should be written *Anasûyâ*. For my part, certainly, I consider the use of capitals in a Sanskrit text to be an undue concession to European habits or prejudices, but the system once adopted should be persevered in.

Ibid. 25:

Saṃpâti-vacanottîrṇa-vâridheç ca Hanûmataḥ
yatnât pravṛittau jâtâyâṃ, gatvâ kapilaiḥ saha, i. â.

Not जातायां but ज्ञातायां is the word we want.

Ibid. 30:

yâbhyâ saṃ Gandharva-purâc Çrâvastîṃ prâpito 'bhavat,
Bhagîrathayaçâ yasyâṃ yena sâ paryaṇîyata.

If the person who had married *Bhagîrathayaças* were not known otherwise, and could be indicated only by his achievements being mentioned, the word *yena* would be right; but not here, because it is *Naravâhanadatta*. Therefore the sentence requires *tena* instead of *yena*.

468, 38:

ahaṃ ca tatraiva 'eshyâmi Caṇḍasiṅhena sûnunâ,
sa hi Vidyâdharendraiç ca svakair abhyudayâyate.

Sa hi is out of place here; *abhyudayâyate* is so everywhere; read *saha* and *abhyudayâya te*.

481, 193:

bandhu-prâpti-prado hy esha bhâryâ-vyatikaro mayâ,
ari-marde 'dhunâ mukhyaṃ aṅgam, ity abhinanditaḥ.

00048519

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 09 April, 2016